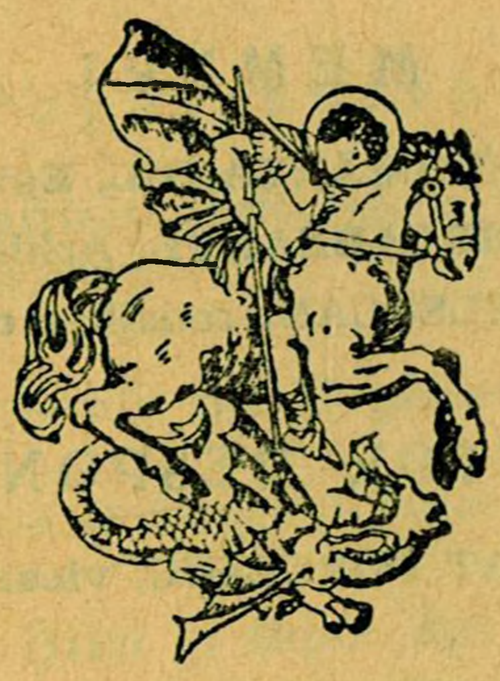
MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

nr. 106
BIBLIOTECA MITRO... I. Ş.
P. I - 2

Mitropolia Moldovei şi Bucovinei
Biblioteca "Dumitru Stăniloae" Iaşi
M00106

ANUL LII, Nr. 1 — 2 IANUARIE — FEBRUARIE 1976

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: ARHIEPISCOPIA IAŞILOR
Str. Ştefan cel Mare, Nr. 46 — Iaşi

MITROPOLIA MOLDOVEI ȘI SUCEVEI

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE

† I. P. S. Dr. IUSTIN, Mitropolitul Moldovei și Sucevei

MEMBRI

† P. S. ADRIAN BOTOȘĂNEANUL, Episcop-vicar, Iași
† P. S. EFTIMIE BÎRLĂDEANUL, Arhiereu-vicar, Roman
P. C. Diac. T. MELEȘCAN, consilier cultural, Iași

REDACTOR RESPONSABIL

P. C. Pr. SCARLAT PORCESCU, vicar administrativ, Iași

REDACTOR ADJUNCT

P. C. Pr. C. BUZDUGAN

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA:

ARHIEPISCOPIA IAȘILOR, STR. ȘTEFAN CEL MARE, Nr. 46 — IAȘI

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI
REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

CUPRINSUL

Unirea

Cuvîntări rostite de Sofronie Miclescu, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei 5

Pace şi strădanii pentru progres şi bunăstare

Plenara Comitetului Naţional pentru Apărarea Păcii (Bucureşti 27 februarie) 8
Marele Sfat al naţiunii *(Mitropolia Moldovei şi Sucevei)* . . . 13

Popas aniversar

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, a împlinit 75 de ani *(Mitropolia Moldovei şi Sucevei)* 16

Un vrednic fiu al poporului român

Emil Bodnaraş *(Mitropolia Moldovei şi Sucevei)* 27

Ştiri şi fapte din viaţa Patriarhiei Bisericii Ortodoxe Române

Alegerea şi instalarea P. S. Emilian Birdaş ca Episcop de Alba Iulia *(Diac. V. Axinia)* 29

Studii

PETRU ZUGUN, **Comparaţia în Psaltirea în versuri a lui Dosoftei** . 37
GH. BURCĂ, **Publicaţii periodice religioase din secolul al XIX-lea în Moldova** 55

Dreapta învăţătură a Bisericii

Pr. C. BUZDUGAN, **Sfînta Cruce în lumina învierii** . . . 77

Predici

GH. BURCĂ, **La Duminica de după Botezul Domnului** . . . 100
Pr. C. GAFINCU, **La Cuviosul Antonie cel Mare** 102
Pr. GH. SOLCAN, **La Duminica lăsatului sec de carne** . . . 105

Monumente istorice bisericeşti din Moldova

ŞT. S. GOROVEI, **Biserica de la Bălineşti** 108

Strădanii cărturăreşti de altădată

Pr. PAUL MIHAIL, **Manuscrise româneşti din biblioteca Mitropoliei Moldovei** (continuare) 120

Însemnări 147

Cinstirea memoriei Mitropolitului Dosoftei printr-o statuie la Iaşi *(S. P.)*; *Wilhem Nyssen*, **Lumini soteriologice**, în «Tag des Herrn», Leipzig, 21 iulie 1975 (trad. de *O. Bucevschi)*; **Cartea românească veche în colecţia preotului «Vasile Heisu» — Răcăciuni** *(Dorinel Ichim şi Georgeta Popovici)*; **Mitropolitul Dosoftei traducător al «Psaltirii de-nţăles»; Versurile Mitropolitului Dosoftei din «Viaţa şi petrecerea svinţilor»; O carte veche românească puţin cunoscută** *(Mihai Bordeianu)*; **Pidalion. Manuscris din biblioteca Mănăstirii Neamţ** *(Diac. I. Ivan)*; **O copie necunoscută a unui portret al Mitropolitului Veniamin Costachi** *(Prot. Iustin Gaşpar)*; **Din documentele păstrate la Arhivele Statului judeţul Suceava** *(Pr. Prof. I. Zugrav şi Prof. V. Miron)*.

Recenzii 172

D. A. Doikos, **Profetul Isaia** cap. 1-6 (greceşte), Salonic, 1974, 180 p. *(Pr. Prof. N. Neaga)*; *Al. Zub*, **Vasile Pârvan**, Iaşi, 1974, 492 p. *(Pr. Scarlat Porcescu)*; *Nicolae Stoicescu*, **Repertoriul bibliografic al localităţilor şi monumentelor medievale din Moldova**, editat de Direcţia Patrimoniului Cultural Naţional, Bucureşti, 1974, 684 p. *(N. Grigoraş)*; *Paul Mihail*, **The Autobiography of the Serbian Messenger Spiridon of Sundecic (1779-1846)**, în «Revue des études sud-est européennes) XIII (1975) Nr. 1, p. 125-130 *(Diac. T. Meleşcan)*; *I. H. Crişan*, **Burebista şi epoca sa**, Ed. enciclopedică română, Bucureşti, 1975, 478 p. *(D. Rusu)*; **Reviste literare româneşti din ultimele decenii ale secolului al XIX-lea** *(Ion Nuţă)*; *Direcţia Generală a Arhivelor Statului*, **Catalogul documentelor moldoveneşti din Direcţia Arhivelor Centrale**, vol. V, 1701-1720, Bucureşti, 1974 *(Pr. I. Apostu)*; *Adrian Fochi*, **Coordonate sud-est-europene ale baladei populare româneşti**, Ed. Acad. R.S.R., Bucureşti, 1975, 270 p. *(T. M)*.

Actualităţi ecumenice . . . 183

Vizite *(T. M.)*; **Lucrările Secretariatului Internaţional al Conferinţei Creştine pentru Pace**, Praga, 14-16 ianuarie 1976; **Şedinţa Prezidiului Conferinţei Bisericilor Europene**, Bad Gandersheim, 29-31 ianuarie 1976, R.F.G.; **Diferite** *(Diac. V. Axinia)*.

Cronica bisericească . . 187

Oaspeţi; Anul Nou 1976 la Catedrala Mitropolitană-Iaşi *(T. M.)*; **Lucrările de extindere la localul Şcolii de cîntăreţi bisericeşti şi Seminarului teologic Neamţ** *(Arh. V. Nacu)*; **Sinodul mitropolitan; Cursurile cu îndrumătorii de muzee** *(T. M.)*; **Serbare la Seminarul teologic de la Mănăstirea Neamţ** *(Pr. Prof. M. Vizitiu)*; **Prăznuirea Sfinţilor Trei Ierarhi la Şcoala de cîntăreţi bisericeşti şi Seminarul teologic de la Mănăstirea Neamţ** *(Pr. Gh. Aparaschivei)*.

„Cititorii din străinătate se pot abona prin ILEXIM — Serviciul export-import presă Calea Griviţei nr. 64-66 P.O.B. 2001 telex 011226 — Bucureşti".

42.420

Cuvîntări rostite de Sofronie Miclescu Mitropolitul Moldovei și Sucevei

Unirea, înfăptuită în anul 1859, este expresie a voinţei şi dorinţei tuturor românilor. Realizarea ei cerută, şi îndreptăţită de istoria noastră naţională, nu a fost opera unui om, ci a poporului, a naţiunii române.

Fiecare fiu al gliei străbune, care simţea româneşte, cunoscînd vrerea strămoşilor şi ascultînd, neîncetat, glasul chemării sale lăuntrice, lupta pentru Unire.

Alături de cei mai aleşi fii ai poporului român, Biserica prin slujitorii săi a sprijinit înfăptuirea acestui măreţ şi hotărîtor act istoric: Unirea Principatelor.

Documentele şi presa vremii au consemnat cîteva acţiuni şi poziţii ale slujitorilor bisericeşti în timpul pregătirii şi al înfăptuirii unirii de la 1859. Ele au fost mult mai numeroase. Întîistătătorul Bisericii din Moldova le-a adeverit spunînd: «*Unde-i turma, acolo-i şi păstorul*».

În locaşurile de închinare, la întrunirile pentru alegerile de deputaţi în Divanul ad-hoc sau în faţa Adunării Naţionale a Moldovei, care trebuia să aleagă pe viitorul domnitor, s-au rostit cuvîntări, arătîndu-se cu exemple biblice, istorice şi, adeseori, cu argumente logice, care sînt binefacerile unirii şi ale unităţii frăţeşti.

Reproducem, în cele ce urmează, cuvîntările Mitropolitului Sofronie Miclescu, rostite, prima la deschiderea lucrărilor Divanului Ad-hoc şi cealaltă la alegerea Domnitorului Alexandru Ioan Cuza.

La deschiderea divanului ad=hoc

Moldo-România !

Înnoi-se-vor ca ale vulturului tinereţile tale.

(Ps. 103)

Iubiţi fraţi compatrioţi şi
fii în Domnul Hristos,
Cinstiţilor deputaţi ai tuturor
claselor Moldovei,

«Dumnezeu Părintele a toată mîngîierea a suflat în inimile prea puternicilor împăraţi ai Europei ca, la deschiderea Congresului de la Paris prin plenipotenţii lor, să îngrijească şi de ţările noastre. Art. 24 al Tratatului de la Paris statorniceşte că un Divan ad-hoc, compus în mod de a constitui reprezentaţia cea mai exactă a intereselor tuturor claselor societăţii, va fi convocat în principat sub preşedinţia mitropolitului ţării. Şi, după împărătescul firman al înaltei Porţi primind acum ofisul Excelenţei Sale Prinţului Caimacam sub Nr. 108 spre deschiderea şedinţelor, iată că această mult dorită zi a sosit. Divanul îşi deschide şedinţele de astăzi, şi înainte.

Deci iubiţilor ! de la toţi ni se cere acum de a avea cea mai mare luare aminte în vorbirile noastre, ca şi în lucrările noastre, şi cea mai adîncă cumpătare şi înţelepciune în rostirea dorinţelor noastre ; căci, acestea, precum se ştie, vor fi temelia fericirii viitoare a ţării întregi şi a fiecărui în parte.

Acum a sosit timpul ca fiecare să ne arătăm cu faptele, nu numai cu vorbele ; cît ne iubim naţia noastră cea cu un renume aşa de antic şi aşa de frumos ; cît preţuim ţara ce ne-a dat toată fiinţa noastră şi cît ţinem la canoanele şi religia părinţilor noştri şi la Biserica, care cu luminile sale ne-a scos din întuneric şi din umbra neştiinţei, ne-a păstrat limba şi ne-a făcut o literatură a noastră proprie, şi care de la originea sa combate împreună cu fiii săi, cu naţia sa, asupra oricărei împilări.

Vă mai repet, iubiţilor compatrioţi, că acum a sosit timpul de a dovedi lumii prin fapte nobilimea sîngelui care circulă în noi, de a ne recomanda Europei întregi că meritäm îngrijirea ei şi că sîntem vrednici de garanţia ce ne-a dat.

Să fim dară înţelepţi şi cumpătaţi întru toate, căci întru acestea stă toată mîntuirea noastră ! Nu vorbe multe şi mari, nu împerecheri şi părtiniri, ci cu un gînd şi o inimă, pentru folosul tuturor fără osebire.

Moldo-românii de astăzi sînt toţi tot una, ei au o origină, un sînge, o patrie, o istorie, o credinţă, un Dumnezeu ! Să ne silim dar ca totdeauna să fim aşa, ca să fim vii şi ca să învieze întru noi iubita noastră patrie. Să ne întrecem numai prin

lucrarea virtuţilor. Numai virtuţile şi meritul să ne deosebească înaintea lui Dumnezeu şi înaintea scumpei noastre naţii.

Deci credinţă, iubiţilor, către Dumnezeu, credinţă către patrie şi către naţie. O reciprocă şi o reală dragoste să ne însufleţească pe toţi, pentru ca tinereţile iubitei noastre Moldo-Românii, după Prooroc-Împăratul: «să se înoiască ca ale vulturului iar Dumnezeul părinţilor să dea nouă una să gîndim întru toate spre tot lucrul bun». Darul Domnului nostru Iisus Hristos cu duhul vostru, fraţilor. Amin».

La alegerea Domnitorului Alexandru Ioan Cuza
— 5 ianuarie 1859 —

«Această adunare, menită pentru a fi legislativă, se găseşte întrunită astăzi numai spre alegerea domnului ţării. Nu mă îndoiesc, iubiţii mei compatrioţi, că fiecare din D-voastre preţuieşte cît de importantă este această operaţie şi în ce grad viitorul ţării se află legat de rezultatul ei. Mai înainte de a păşi în lucrare, eu rog pe milostivul Dumnezeu ca să ne lumineze şi să ne povăţuiască, spre a nemeri cu ale noastre voturi pe acela din candidaţi, carele mai mult merită încrederea obştească şi ale căruia legături cu ţara închezăşluesc mai mult priincioasele cugetări ale sale către compatrioţi. Aşadar fiştecare, povăţuit de al său cuget, îndeplinească chemarea sa cu depunerea votului pentru această alegere, care, potrivit cu înţelesul Convenţiei, trebuie neapărat să ia sfîrşit în seanţa de astăzi».

«Aceasta este ziua care a făcut-o Domnul să ne bucurăm şi să ne veselim într-însa. Au trecut sute de ani, iubiţii mei compatrioţi, de cînd Moldova pierduse dreptul său de a-şi alege pe domnul stăpînitor. Acum, cînd mila lui Dumnezeu s-a pogorît peste ţara aceasta ca ploaia pe pămînt..., am cîştigat iarăşi drepturile noastre. Zic dară cu Proorocul că aceasta este schimbarea dreptei Celui Prea Înalt şi, precum în anul trecut, am zis că unde este turma, va fi şi păstorul, iarăşi mai repet acelaşi cuvînt şi, împreună cu toată Adunarea, votez şi subscriu pentru D-l colonel Alexandru Cuza, pentru Domnul stăpînitor al Moldovei».

Pace și strădanii pentru progres și bunăstare

Plenara Comitetului Național pentru Apărarea Păcii

(București, 27 februarie 1976)

În ziua de 27 februarie 1976 a avut loc, la București, sub președinția D-lui Prof. T. Ionescu, ședința plenară a Comitetului Național pentru Apărarea Păcii din Republica Socialistă România, la care au luat parte membrii comitetului, precum și activiști ai comitetelor județene de luptă pentru apărarea păcii.

Doamna Sanda Rangheț, secretara Comitetului Național pentru Apărarea Păcii a prezentat darea de seamă privind activitatea pe plan intern și extern în anul 1975 a mișcării pentru pace din România.

Au făcut aprecieri în legătură cu activitatea și realizările înscrise în anul 1975 de mișcarea pentru pace și, în același timp, sugestii și propuneri pentru îmbunătățirea programului de activitate pe anul 1976: Dl. prof. univ. Jean Livescu, D-na Maria Groza, Dl. prof. Radu Voinea rectorul Institutului Politehnic București, Dl. prof. univ. Vasile Șerb de la Iași, Dl. M. Dragotescu de la Comitetul de Cultură al Județului Neamț și alții.

Înalt Prea Sfințitul Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, membru al Comitetului Național pentru Apărarea Păcii, a rostit, în numele clericilor și dreptmăritorilor creștini din Patria noastră, următoarea cuvîntare:

Onorată asistență,

Fie-mi îngăduit ca, în numele Bisericii Ortodoxe Române, să adresez Comitetului Național pentru Apărarea Păcii din țara noastră un cuvînt de caldă prețuire pentru activitatea sa dinamică pe care o desfășoară, în mod consecvent, în favoarea statornicirii și dăinuirii păcii în lume. Îmbrăcînd forme variate și urmărind un țel indispensabil vieții, activitatea aceasta, susținută cu căldură de poporul român, își vădește acum roadele sale. Pe de o parte, climatul de pace, care este starea normală a vieții oamenilor pe pămînt, se întărește între toți fiii poporului nostru, creînd condiția de bază a dezvoltării lui, iar pe de altă parte, el se poate înfățișa înaintea întregii lumi ca popor în adevăr iubitor de pace. În acest fel, toți cei care se ostenesc

în cadrul Comitetului Naţional pentru Apărarea Păcii văd înfăptuindu-se strădaniile lor.

Nouă, oamenilor Bisericii, ne este scumpă activitatea de întărire a păcii în lume, întrucît pacea se află plasată în însuşi centrul misiunii noastre religioase. Împăcarea omului cu Dumnezeu, pacea în sufletul omului şi vieţuirea oamenilor în pace desăvîrşită, unii cu alţii, constituie ţelul mare al religiei noastre. De aceea, în sujba păcii noi punem adevărurile credinţei noastre, căldura dragostei şi zelul nostru statornic de înfăptuire al ei. Este deci firească participarea noastră la orice acţiune care poate contribui la statornicirea păcii trainice în lume.

Fără îndoială, lupta pentru pace nu poate fi circumscrisă la înfăptuirea unor acţiuni încadrate într-un program strict de lucru. Un asemenea program poate exista. El are însă un caracter de îndrumător minimal pentru o activitate cît se poate de largă în urmărirea scopului nostru comun — realizarea păcii adevărate în lume. În acest context se pot înscrie şi acţiunile noastre pe linie strict bisericească, pe care noi le desfăşurăm în ţară sau în străinătate. Este aproape inutil să mai spun că slujitorii Bisericii noastre sînt *apostoli ai păcii*, iar Biserica noastră se înfăţişează nu numai în ţară, dar şi între alte organizaţii religioase în lume ca *Biserică a păcii*.

Paralel cu propovăduirea păcii din faţa altarelor noastre, o activitate susţinută în favoarea păcii se desfăşoară de către Biserica noastră în Conferinţa Bisericilor Europene, în Conferinţa Creştină pentru Pace şi în Consiliul Mondial al Bisericilor. Neîncetat, la diferitele întruniri ale variatelor foruri ale acestor organizaţii internaţionale sau la alte întruniri bisericeşti, odată cu temeiurile religioase şi umanitare, pe care reprezentanţii Bisericii noastre le dezvoltă cu stăruinţă pentru apărarea păcii în lume, se face cunoscută şi voinţa neclintită a poporului nostru de a vieţui în prietenie, cooperare şi bună înţelegere cu toate popoarele de pe pămînt.

În acest fel, prin slujirea năzuinţelor înalte şi legitime de făurire a unei vieţi proprii, înaintate, pe pămîntul strămoşesc şi de trăire în pace cu toate statele din lume, Biserica se dovedeşte deplin integrată în viaţa poporului nostru. Aceasta este calea pe care ea şi-a croit-o încă din vremea întemeierii ei pe pămîntul daco-roman al strămoşilor noştri şi pe care a mers de-a lungul veacurilor, fără încetare, pînă în vremea noastră; aceasta este calea pe care ea este hotărîtă să meargă acum şi în viitor, sprijinind în tot chipul strădaniile fiilor ei şi în general ale poporului nostru de a trăi fericit în ţara noastră liberă, independentă şi stăpînă pe propriile ei destine şi, în lume, în prietenie, în cooperare şi în pace cu toate popoarele.

Distinsă adunare,

Războiul cel mai pustiitor din întreaga istorie a omenirii s-a încheiat de mai mult de 30 de ani. El a lăsat pretutindeni urme atît de amare încît raţiunea sănătoasă socoteşte cu nepu-

tinţă o repetare a lui. Dacă ne gîndim la progresul tehnicii de fabricare a armelor de distrugere în masă a omenirii, declanşarea unui nou război mondial este considerată de-a dreptul o nebunie. Cu toate acestea, sămînţa războiului n-a fost stîrpită din lume. Într-un ritm nemaiîntîlnit pînă acum în istoria omenirii, multe state, sînt prinse în cursa înarmării şi cheltuiesc o mare parte din avutul lor naţional pentru sporirea potenţialului lor militar.

Zăngănitul armelor nu poate fi dat uitării; în unele părţi ale lumii, el se mai aude şi astăzi. Drepturile firești ale popoarelor de a trăi libere şi de a-şi făuri propria lor viaţă sînt călcate în picioare. Nenumărate vieţi omeneşti se sting, fără nici o cruţare, iar bunuri agonisite cu trudă şi sudoare multă sînt distruse. Este cu totul îngrijorător faptul că, împotriva tuturor stăruinţelor care se depun pentru rezolvarea conflictelor dintre state pe calea tratativelor, armele sînt chemate să-şi spună cuvîntul lor sinistru.

Concluzia care poate fi trasă din această constatare nu poate fi alta decît că, în situaţia actuală mondială, principala metodă de a pune stavilă războiului este dezarmarea totală şi generală. Ori, în această privinţă, nu s-au făcut decît cîţiva paşi, destul de timizi şi aceia. Astfel, devine cu totul urgentă înteţirea eforturilor oamenilor păcii pentru obţinerea dezarmării totale şi generale. O iniţiativă a Comitetului nostru Naţional, în această privinţă, va găsi fără îndoială sprijin în opinia mondială. Nu trebuie să fim naivi. Armele sînt fabricate pentru a fi folosite. Dacă nu le distrugem noi pe ele, mai devreme sau mai tîrziu, vor ajunge să ne distrugă ele pe noi.

Onorată asistenţă,

Pacea poate fi proclamată într-o singură zi, după terminarea unui război. Dar, pentru a fi viabilă, ea trebuie să fie trăită în sufletele oamenilor. Pacea este o stare de spirit care se reflectă în viaţa popoarelor prin prietenie, cooperare internaţională şi ajutor reciproc. Pacea nu este un eveniment trecător în istoria lumii; ea este o stare de vieţuire a oamenilor şi popoarelor în comuniune deplină. Această stare se crează prin recîştigarea încrederii între state, prin cunoaştere şi apreciere reciprocă, prin schimburi de gînduri şi produse de tot felul, prin cooperare internaţională şi ajutorare reciprocă. Din climatul de prietenie între popoare, care se poate realiza prin contacte între oameni şi schimburi de bunuri, se ajunge la vieţuirea popoarelor în comuniune desăvîrşită. Aceasta este temelia statornică a stării de pace deplină în lume.

Este de la sine înţeles că la o asemenea stare a omenirii nu se poate ajunge decît prin eforturi comune, pe care întreaga omenire este chemată să le facă. Sînt în adevăr, astăzi, multe popoare în lume, care s-au angajat pe calea apărării şi statornicirii păcii pe pămînt. Printre acestea, la loc de frunte se situează şi ţara noastră.

Zidirea unei vieţi fericite pe pămîntul nostru strămoşesc pentru întregul nostru popor şi statornicirea păcii trainice în lume — acestea sînt principalele coordonate pe care se axează politica actuală a înaltei noastre cîrmuiri de stat, sub conducerea Domnului Nicolae Ceauşescu, preşedintele Republicii noastre Socialiste România. Preţuindu-i şi cinstindu-i strădaniile, noi îl urmăm cu statornicie pe calea aceasta a făuririi vieţii celei noi în ţară şi a apărării păcii pe pămînt. Împreună cu domnia sa, am fost, sîntem şi vom fi, la O.N.U. sau la Helsinki, acasă la noi sau pe oricare meridian al lumii, sprijinind cu tărie realismul politic şi umanismul nobil al tuturor iniţiativelor şi propunerilor ţării noastre privind dezarmarea generală şi totală, statornicirea unei noi ordine în lume şi pace, pentru ca fiecare popor să se dezvolte liber şi să-şi afirme independenţa şi suveranitatea.

Distins auditoriu,

Nutrind, pe de o parte, convingerea că în centrul misiunii ei în lume se află idealul păcii desăvîrşite, iar pe de altă parte, simţindu-se deplin integrată în viaţa poporului nostru paşnic, Biserica Ortodoxă Română, ca, dealtfel, şi celelalte culte religioase din ţară, face tot ceea ce stă în puterea ei pentru a contribui la înfăptuirea marelui ideal al popoarelor de a vieţui între ele în pace desăvîrşită.

Ceea ce merită să fie subliniat, aici, este faptul că noi slujitorii Bisericii, ne înfăţişăm înaintea credincioşilor şi în întrunirile noastre pe plan internaţional, nu numai ca *vestitori* ai păcii, dar îndeosebi ca *făcători* de pace. Spre pildă, — cum dealtfel bine se ştie —, ceea ce caracteriza relaţiile dintre cultele religioase din ţară, înainte de război, era neînţelegerea, vrăjmăşia şi polemica în scris sau pe cale orală. Astăzi, însă, datorită eforturilor noastre comune de a realiza un ecumenism practic în viaţa cultelor religioase, o atmosferă de bună înţelegere, prietenie şi colaborare s-a înscăunat între noi. Realizarea înfrăţirii tuturor cetăţenilor, care sînt acum uniţi şi lucrează împreună pentru înfăptuirea unui ideal comun, — idealul zidirii societăţii celei noi în ţara noastră —, constituie una din cele mai frumoase laturi ale vieţii poporului, în epoca noastră. În acest context se poate vorbi nu numai despre importanţa *popularizării* politicii statului nostru de bună înţelegere, prietenie, şi cooperare între oameni şi popoare, ci, mai ales despre necesitatea şi urmărirea consecventă a transpunerii lor în viaţă, a *înfăptuirii* lor, atît pe plan local, cît şi pe plan internaţional. Datorită însuşi scopului pe care-l urmăreşte, Comitetul nostru Naţional pentru Apărarea Păcii este chemat să-şi aducă întreaga sa contribuţie la realizarea politicii de pace integrală a conducerii noastre de stat.

Aflîndu-mă aici, în mijlocul dvs., îmi îndeplinesc plăcuta misiune de a vă aduce din partea Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române, — Prea Fericitul Patriarh Justinian —, a înal-

tei ierarhi bisericeşti, a clerului şi credincioşilor noştri, odată cu preţuirea ce vă purtăm, cuvînt de asigurare că toată obştea noastră bisericească ortodoxă contribuie pe toate căile la activitatea Comitetului Naţional pentru Apărarea Păcii, sprijinind cu fermitate toate iniţiativele, directivele şi acţiunile pentru înscăunarea, întărirea şi dăinuirea păcii în lume.

Atît darea de seamă cît şi discuţiile au scos în lumină ataşamentul fierbinte al întregului nostru popor faţă de politica sănătoasă, înţeleaptă a Patriei noastre şi a Domnului preşedinte Nicolae Ceauşescu, politică de colaborare şi cooperare internaţională, pentru înlăturarea pericolului de război, pentru înfăptuirea deziderateloг de mare importanţă ale omenirii: dezarmarea generală şi totală, relaţii internaţionale bazate pe principii democratice, statornicirea unui climat de pace în care să se afirme plenar fiecare popor în condiţii de suveranitate, libertate şi demnitate.

Vorbitorii, în unanimitate, au pledat pentru sporirea activităţii apărătorilor păcii în vederea mobilizării maselor la înfăptuirea obiectivelor pe care şi le propune înalta conducere de stat, de sprijinire a tuturor demersurilor României pentru instaurarea unei noi ordini politico-economice în lume, pentru un climat de destindere şi cooperare. S-a preconizat o acţiune de încunoştiinţare, pe diferite căi, a popoarelor, cu privire la primejdia pe care o prezintă pentru întreaga omenire înarmările nesăbuite.

Apărătorii păcii trebuie să se unească spre a lupta împreună pentru adevăr, iar masele populare, indiferent de concepţiile lor politice, filozofice sau de convingerile lor religioase, trebuie să impună guvernanţilor măsuri pentru înlăturarea completă a armelor catastrofale.

Dînd expresie ideilor şi sentimentelor de care sînt însufleţiţi clericii şi dreptmăritorii creştini ai Bisericii Ortodoxe Române, ca şi acei care aparţin altor culte, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a preconizat o sporire a activităţilor pentru apărarea păcii. Toţi trebuie să fie nu numai «vestitorii păcii», ci «apărătorii ei». Prin urmare, activităţi practice, stăruitoare, pentru o pace dreaptă, durabilă, pentru o lume fără arme, fără spectrul războiului.

La propunerea D-lui Prof. Tudor Ionescu, preşedintele Comitetului Naţional pentru Apărarea Păcii din Republica Socialistă România, plenara a adoptat programul de activităţi pentru anul 1976.

Marele sfat al naţiunii

Un nou eveniment de importanţă excepţională, cu profunde semnificaţii în intreaga operă de edificare a noii noastre societăţi socialiste, a fost înscris în istoria României. Făuritorul istoriei — poporul — prin cei mai de seamă reprezentanţi ai săi a fost chemat să-şi spună cuvîntul, să hotărască în legătură cu destinele Patriei, în cel mai reprezentativ şi mai democratic forum al său, primul Congres al consiliilor populare judeţene şi al preşedinţilor consiliilor populare municipale, orăşăneşti şi comunale.

Participarea activă a întregului popor la dezbaterea problemelor majore ale contemporaneităţii demonstrează profundul democratism al societăţii noastre socialiste, superioritatea ei faţă de oricare altă orînduire. Nimic nu-i este astăzi indiferent fiecărui cetăţean al ţării. Conştient de faptul că întotdeauna cuvîntul său este ascultat, el îşi exprimă gîndurile şi sentimentele în mod sincer, avînd convingerea şi mîndria îndreptăţită că este coautor la toate marile realizări ale naţiunii, că fericirea sa şi a celorlalţi depinde şi de el. În climatul de încredere statornicit în Patria noastră, fiecare cetăţean împărtăşeşte gîndurile sale aleşilor poporului pentru ca ei, la rîndul lor, să le prezinte întregii naţiuni.

Cei aproape 8.000 de delegaţi participanţi la istoricul Congres au reprezentat aspiraţiile fiecăruia dintre noi. Acest fapt a fost reliefat magistral de Domnul Nicolae Ceauşescu, Preşedintele Republicii Socialiste România, ales, în unanimitate, preşedinte al Congresului: «Actualul Congres — spunea Domnia sa — constituie o dovadă a superiorităţii orînduirii noastre, reprezintă o formă nouă a democraţiei socialiste din România, o modalitate superioară de manifestare liberă a opiniei maselor în problemele esenţiale ale dezvoltării societăţii, de guvernare a statului de către popor, de conducere a ţării pe baza şi în spiritul voinţei clasei muncitoare, a ţărănimii şi intelectualităţii, a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naţionalitate».

În centrul întregii activităţi a statului nostru stă grija faţă de om, grija faţă de toţi fiii Patriei, indiferent de naţionalitate, sex, religie, iar ţelul fundamental al conducerii noastre de stat este creşterea bunăstării materiale şi spirituale a întregului popor. Iată de ce pe masa de lucru a marelui forum al

poporului au stat trecutul, prezentul și viitorul țării. Analiza obiectivă a perioadei anterioare Congresului, mai ales a cincinalului 1971-1975, a scos în lumină marele salt pe care l-a făcut România în ceea ce privește dezvoltarea sa generală, creșterea bunăstării tuturor oamenilor. Nimic n-a putut frîna avîntul creator al poporului nostru. «Uniți în cuget și-n simțiri», toți fiii Patriei — români, maghiari, germani și de alte naționalități — și-au adus o contribuție de mare însemnătate la propășirea ei. Cifrele absolut reale privind cincinalul încheiat sînt deplin grăitoare în legătură cu *realitatea românească* de astăzi, cu poziția pe care o ocupă țara noastră în rîndul țărilor lumii. Dar, la bilanțul marilor realizări, gospodarii țării sînt hotărîți să adauge altele cu mult mai mari. Acesta este și motivul pentru care Congresul și-a orientat lucrările, mai ales, spre viitor.

Programul de dezvoltare a României în viitor este cu mult mai vast, el reprezentînd o etapă nouă în dezvoltarea multilaterală a Patriei noastre. De aceea, la realizarea lui este chemat să contribuie întregul popor, pornind de la imperativul că noua etapă în care am pășit oferă posililitatea afirmării totale a personalității umane, a geniului creator, fapt realizabil doar în societatea socialistă în care inegalitatea, incultura, discriminarea au fost de mult înlăturate. Un rol deosebit de important în această amplă acțiune îl au organele locale ale puterii de stat, consiliile populare, chemate — după cum s-a subliniat în Congres — să angajeze plenar întregul potențial uman de care dispune țara. Larga participare a maselor la treburile țării reflectă unitatea de acțiune a întregului popor, profundul umanism al orînduirii noastre, cum și înalta apreciere pe care conducerea de stat o dă muncii fiecărui cetățean.

Problemele variate, dezbătute și aprobate în cel mai reprezentativ forum al țării, ca: realizarea planurilor de dezvoltare economico-socială în profil teritorial, planul de sistematizare a localităților, gospodărirea apelor și a fondului forestier etc., vor duce, în mod sigur, la întărirea spiritului gospodăresc, la stimularea avîntului creator, la ridicarea conștiinței cetățenești și întărirea atitudinii sănătoase față de muncă, la înflorirea și dezvoltarea armonioasă a tuturor județelor și a așezărilor urbane și sătești ale țării, la dispariția deosebirilor dintre aceste așezări și la lichidarea fenomenului migrației populației din centrele rurale spre cele urbane. Aceasta însă cere efort pentru că — așa cum arăta Domnul Nicolae Ceaușescu — «nimic nu se cucerește fără luptă, fără muncă».

Întregul popor român însă este conștient că progresul economic, social și cultural al României se poate realiza numai în condiții de pace și înțelegere în întreaga lume. De aceea, toți cei ce au participat la marele forum au exprimat, în numele întregii națiuni, adeziunea totală la eforturile susținute pe care statul nostru le depune pentru statornicirea unui climat de pace, destindere și încredere pe întreaga planetă.

Documentele Congresului cheamă pe toți fiii țării să contribuie cu toată ființa lor la îndeplinirea acestui amplu program

de ridicare a bunăstării materiale și spirituale a întregului popor, la sprijinirea eforturilor conducerii noastre de stat care face totul pentru ca Patria noastră să se afirme tot mai mult ca un factor activ al luptei mondiale pentru pace, securitate și progres, pentru o lume în care să fie omenie și dreptate.

Strălucitul ansamblu de probleme dezbătute în marele sfat al națiunii nu poate fi străin nici slujitorilor Bisericii noastre. Trăind în mijlocul poporului, bucurîndu-se împreună cu el de măreţele realizări ale noii noastre orînduiri, slujitorii Sfintelor Altare, folosind mijloacele specifice misiunii lor, își pot aduce o contribuție însemnată la realizarea noului program de dezvoltare a țării, de ridicare a ei pe noi trepte de progres și civilizație. Spiritul gospodăresc care a însufleţit și chemat întotdeauna pe slujitorii Bisericii capătă, în lumina hotărîrilor Congresului, noi dimensiuni. Progresul economico-social și cultural, sistematizarea și înfrumusețarea satelor și a orașelor unde ei își desfășoară activitatea, ocrotirea monumentelor de cultură, salvarea splendorilor mediului înconjurător care strigă «omule ocrotește-mă», păstrarea echilibrului ecologic sînt probleme care interesează și pe clerici. De aceea, participarea activă la realizarea înaltelor idealuri ale poporului român a constituit și va constitui și în viitor o îndatorire patriotică pe care slujitorii Bisericii și-o vor îndeplini cu loialitate pilduitoare, cu înalt simț de răspundere.

MITROPOLIA MOLDOVEI ȘI SUCEVEI

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a împlinit 75 de ani

La crugul vieţii Prea Fericitului Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, s-a adăugat, în ziua de 22 februarie a. c., cel de-al 75-lea an. O culme, fără îndoială, de la înălţimea căreia Prea Fericirea Sa priveşte cu adîncă mulţumire la paginile, scrise cu slove nepieritoare, care oglindesc numeroasele şi variatele sale înfăptuiri în viaţa Bisericii strămoşeşti şi a creştinismului contemporan dar, în acelaşi timp, scrutează zările, treptele care-i stau înainte, cu încredere, cu nădejde tare, cu hotărîrea neclintită de a înscrie la cununa înfăptuirilor de pînă acum noi înfăptuiri.

În perspectiva anilor care au trecut, personalitatea Prea Fericitului Patriarh Justinian apare tot mai luminoasă, tot mai senină, atît în Biserica Ortodoxă Română pe care o slujeşte şi o cîrmuieşte cu vrednicie pilduitoare, cît şi în iureşul străduaniilor pentru apărarea păcii în lume, pentru statornicirea unor relaţii frăţeşti între Bisericile Ortodoxe, pentru dragoste şi unitate în lumea creştină.

Duminică 22 februarie a. c., după Sfînta şi dumnezeiasca Liturghie, în catedrala patriarhală, s-a oficiat un Te-Deum, la care au luat parte membri ai Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, vicari şi consilieri, profesori de la Institutul teologic şi de la Seminarul teologic din Bucureşti, preoţi din Bucureşti şi numeroşi credincioşi.

Era de faţă Domnul Gheorghe Nenciu, conducătorul Departamentului Cultelor, însoţit de colaboratori ai Domniei sale.

După rugăciunile înălţate Atotputernicului Dumnezeu pentru îndelunga înzilire şi sănătatea bună a Prea Fericitului Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, în numele Sfîntului Sinod, Înalt Prea Sfinţitul Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, a rostit următoarea cuvîntare:

Prea Fericite Părinte Patriarh,

Ne-am adunat, astăzi, în catedrala patriarhală, membri ai Sfîntului Sinod, ostenitori şi colaboratori ai Prea Fericirii Voastre de la Arhiepiscopia Bucureştilor şi din Administraţia

Patriarhală, profesori de teologie, preoţi şi credincioşi, pentru a sărbători împreună împlinirea a 75 de ani din viaţa Prea Fericirii Voastre.

Ziua de astăzi nu este o aniversare a unei etape din slujirea Prea Fericirii Voastre ca arhipăstor, ci un popas festiv în crugul vieţii Prea Fericirii Voastre. Cu toate acestea, sărbătoarea de astăzi a Prea Fericirii Voastre este şi sărbătoarea noastră, fiindcă zilele Prea Fericirii Voastre sînt şi zile ale noastre. Un slujitor desăvîrşit al Bisericii nu-şi mai aparţine lui ; aparţine lui Hristos, Domnul şi Mîntuitorul nostru. Voind să-şi aparţină lui, slujitorul lui Hristos încetează de a mai vieţui pe culmea pe care l-a ridicat Dumnezeu, făcîndu-l locuitor împreună cu El în templul Său cel ceresc. Or, dăruindu-vă cu jertfelnicie Bisericii şi, prin ea, slujirii poporului nostru, Prea Fericirea Voastră aparţineţi Domnului nostru Iisus Hristos şi, prin El, nouă tuturor.

Ne bucurăm aşadar şi noi, făcîndu-ne părtaşi bucuriei Prea Fericirii Voastre la împlinirea celor 75 de ani de binecuvîntată de Dumnezeu viaţă, şi împreună cu Prea Fericirea Voastră, odată cu rugăciunile de mulţumire pentru darurile cu care v-a dăruit înălţăm şi rugăciune fierbinte de cerere către Părintele nostru din ceruri ca să vă ţină «în pace, întreg, sănătos, cinstit, îndelungat în zile, drept învăţînd cuvîntul adevărului Său».

Înalt Prea Sfinţiţi şi
Prea Sfinţiţi membri ai Sfîntului Sinod,
Prea Cucernici şi Prea Cuvioşi Părinţi,
Iubiţi credincioşi,

Sub oblăduirea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, Biserica Ortodoxă Română trăieşte acum una din cele mai rodnice epoci din îndelungata ei istorie. Rareori s-au întîlnit, în trecut, vremuri mai prielnice pentru activitate religioasă înaltă, în folosul tuturor, ca în zilele noastre. Datorită orientării ei bine chibzuite şi îndeosebi climatului de viaţă nouă, înaintată, care s-a aşezat în ţară, în mod treptat, după războiul de eliberare a Patriei, Biserica noastră Ortodoxă s-a primenit şi ea, întregindu-se şi înnoindu-se, pentru a putea să-şi desfăşoare lucrarea ei de slujire în sînul poporului nostru.

Firește, ca ramură viguroasă a Ortodoxiei ecumenice, Biserica noastră păstrează cu sfinţenie întreg tezaurul de învăţătură dogmatică, de cult divin şi de structură canonică moştenit de la Sfinţii Apostoli. În lucrarea ei de slujire în ţara noastră, însă, potrivit unui principiu valabil pretutindeni în lumea ortodoxă, Biserica ţine seamă şi de tradiţia sa proprie, pentru a-şi putea adapta activitatea la idealurile fiilor ei şi, în general, ale poporului nostru.

Marele ideal bisericesc pentru împlinirea căruia au adus nenumărate jertfe fraţii noştri de peste munţi, vreme de două veacuri şi jumătate, rămăsese pe primul plan, după eliberarea

patriei, *unitatea bisericească*. În al doilea rînd devenise cu totul necesară atunci *înnoirea* Bisericii noastre sub toate aspectele.

Cu aceste două poveri pe umerii săi a pornit Prea Fericitul Justinian la drum, în momentul urcării treptelor tronului patriarhal.

Prea Fericirea Sa purta, ca şi noi toţi, de multă vreme în inimă, amărăciunea dezbinării bisericeşti de la 1700 din Transilvania. De aceea, chiar în ziua de instalare ca Patriarh, a adresat o vibrantă chemare către clerul şi credincioşii greco-catolici, poftindu-i părinteşte acasă. Glasul său a fost ascultat şi, după cîteva luni, reîntregirea Bisericii strămoşeşti a devenit realitate. A fost aceasta cea dintîi mare înfăptuire a Prea Fericitului Patriarh Justinian, care îi va purta numele peste veacuri, cinstindu-i rîvna, nu numai pentru unitatea bisericească, dar şi pentru unitatea naţională. În această privinţă sînt adînc grăitoare cuvintele rostite de Prea Fericirea Sa către delegaţia celor 38 de protopopi şi preoţi uniţi cu Roma, care veniseră să înştiinţeze Sfîntul Sinod despre hotărîrea lor de a reveni la sînul Bisericii-mame: «În aceste clipe de rară comuniune frăţească întru Hristos, — spunea Prea Fericitul Părinte Patriarh —, avem viziunea clară că Biserica Ortodoxă este şi un simbol al unităţii naţionale între fiii aceluiaşi neam. De aceea, socotesc vestea hotărîrii de revenire la Biserica-mamă ca pe o trîmbiţă a bunei vestiri de întărire nu numai a Ortodoxiei noastre, dar şi a consolidării şi propăşirii poporului nostru şi Patriei noastre. Sînteţi crainicii unui duh nou de viaţă, de pace şi iubire în Biserica şi Statul nostru».

Desigur, unitatea bisericească a putut fi proclamată într-o singură zi. Dar, pentru a corespunde ţelului pentru care a fost realizată, ea se cerea trăită intens şi permanent. De aceea, în scopul întăririi ei, a fost revizuită şi adoptată la noile condiţii întreaga *legislaţie bisericească*, *s-au tipărit cărţi de cult şi de rugăciuni*, stăruindu-se în acelaşi timp pe alte căi pentru *uniformizarea slujbelor* religioase şi introducerea *cîntării în comun* în toate bisericile.

Paralel cu stăruinţele Prea Fericitului Părinte Patriarh de întărire şi trăire a unităţii bisericeşti, care se manifestă acum nu numai în sînul Bisericii noastre, ci şi în buna înţelegere şi colaborare dintre toate cultele din ţară, au sporit şi străduinţile sale de înnoire şi transformare a Bisericii într-o «*instituţie vie, activă, legată de viaţă*», potrivit gîndului şi cuvîntului Mîntuitorului Iisus Hristos, care a venit pe pămînt pentru ca «lumea să aibă viaţă şi din belşug să aibă» (Ioan X, 10).

Ca «*instituţie vie, activă, legată de viaţă*», Biserica este chemată să aducă, prin mijloacele ei proprii de activitate, odată cu mîntuirea, şi o contribuţie pozitivă la străduinţile poporului nostru de a-şi clădi viaţa sa cea nouă, în pace şi libertate în Patria noastră socialistă, independentă şi stăpînă pe destinele ei. În acelaşi timp, ea este chemată să contribuie la soluţionarea marilor probleme internaţionale care frămîntă lumea contemporană, astăzi. Astfel, Biserica se dovedeşte angajată în

viaţa întregii lumi şi îndeosebi în viaţa poporului nostru la fericirea integrală pentru care ea îşi aduce fără încetare aportul ei, sub îndrumarea constantă a înaltei sale ierarhii bisericeşti.

Într-un cuvînt înaripat de dragoste de ţară şi de Biserică, pe care-l adresa credincioşilor cu îndemnul de a fi buni cetăţeni ai Patriei şi, în acelaşi timp, buni fii ai Bisericii noastre, Prea Fericitul Părinte Patriarh spunea: «Ne bucurăm văzînd cum au răsărit pe tot întinsul ţării fabrici, cum s-a creat adică o puternică industrie... Ne bucurăm cînd vedem că lumina electrică a pătruns în cele mai îndepărtate sate. Ne bucurăm cînd vedem că faţa ţării s-a schimbat... Ne bucurăm cînd vedem că neştiinţa de carte a dispărut.... Ne bucurăm cînd vedem că toţi cetăţenii Patriei trăiesc în pace şi muncesc laolaltă pentru prosperitatea ţării, făcînd să dispară dezbinările sufleteşti de altădată, ajungîndu-se astfel la unificarea sufletească a tuturor...». Cu alt prilej, pentru a pune în lumină participarea Bisericii la înflorirea Patriei, Prea Fericirea Sa spunea: «Biserica noastră strămoşească» este fericită că şi ea a fost alături de popor... în împlinirea dreptelor şi sfintelor năzuinţe ale sale, că şi ea a îndemnat pe fiii săi să muncească cu drag pentru prosperitatea ţării».

Neclintit în hotărîrea sa de a călăuzi Biserica pe calea cea nouă a slujirii poporului nostru, Prea Fericitul Părinte Patriarh nu s-a limitat la simple povăţuiri pastorale, ci a purces la reorganizarea învăţămîntului teologic luîndu-l sub aripa Bisericii şi reorganizîndu-l pentru a putea pregăti preoţi vrednici de înalta misiune de a sluji lui Dumnezeu şi poporului nostru.

Sub îndrumarea permanentă a Sfîntului Sinod, vrednicii noştri dascăli de teologie, necruţînd vremea, ostenesc cu sîrg la formarea sacerdotală, intelectuală, morală şi socială a ucenicilor lor, nu numai *predicînd* de la catedra lor academică, dar şi îndrumîndu-i în lecturile lor particulare.

Preoţii zilelor noastre, intrînd în cler, nu se despart totuşi de Institute. Ei întîlnesc pe profesorii lor la *cursurile de îndrumare*, sau le surprind participarea la pregătirea temelor pe care ei le discută la *conferinţele de orientare*. În chip cu totul deosebit, legăturile dintre preoţi şi gîndirea teologică nouă, pusă în slujba Bisericii şi a vieţii, pe care o elaborează toţi iscusiţii noştri profesori ai Institutelor teologice universitare se păstrează prin citirea studiilor teologice publicate în revistele noastre teologice sau în scrieri aparte.

Odată cu mulţumirile pe care le adresăm şi cu acest prilej Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru rîvna sa stăruitoare în pregătirea clerului zilelor noastre, să-mi fie îngăduit să exprim şi cuvînt de caldă preţuire pentru dascălii din Institutele noastre teologice pentru sfintele lor osteneli.

Trebuie amintit aici, în chip cu totul deosebit, că, odată cu trecerea învăţămîntului teologic sub purtarea de grijă a Bisericii, a fost schimbată substanţial şi orientarea cercetărilor şi studiilor teologice. Renunţîndu-se la examinarea temelor care situau altădată «pe omul de ştiinţă teologică în afara problemelor religioase ale vremii», cum spunea Prea Fericitul Patriarh

Justinian, studiul teologiei urmăreşte acum să descopere comori noi în tezaurul tradiţional al Bisericii noastre, să afle dezlegări de adîncime în problemele care frămîntă contemporaneitatea...» (Apostolat social, VI, p. 175). Fără îndoială, în aceste cuvinte se întrezăreşte ideea unei gîndiri teologice noi, întemeiată pe tradiţiile proprii ale Bisericii noastre. O Biserică naţională nu poate fi deplin slujită decît de o gîndire teologică naţională.

În acest fel, sub îndrumarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, cercetarea teologică românească actuală explorează acum *Sfînta Scriptură, tradiţia patristică şi propria tradiţie progresistă* a Bisericii noastre (Apostolat social, VIII, p. 243). Adăugarea *tradiţiei proprii progresiste* la izvoarele clasice ale revelaţiei, asigură o propovăduire *actuală* a Evangheliei în Biserica Ortodoxă Română în vremurile noastre. Îndrumate pe acest făgaş, unele după altele, studiile exegetice, istorice, sistematice şi practice au îmbrăcat forme noi şi au dobîndit conţinut naţional. Ele sînt deosebit de folositoare preoţilor în activitatea lor. Desprinzîndu-se de categoria generalităţilor, care plutesc pretutindeni în văzduh, studiile teologice româneşti găsesc aplicare concretă în viaţa noastră bisericească, germinînd roade binefăcătoare în sufletele credincioşilor. Astfel, încetul cu încetul, se formează o gîndire teologică ortodoxă românească nouă, autentică şi robustă în spiritul *Apostolatului social*, a cărui paternitate aparţine Întîistătătorului Bisericii noastre ortodoxe.

În cadrul acestui proces de înnoire a Bisericii, odată cu propria gîndire teologică, sînt aşezate la loc de cinste acum şi înfăptuirile bisericeşti române din alte domenii. Spre pildă, din fondurile proprii ale Eparhiilor şi îndeosebi din fondurile Statului, prin grija Direcţiei Patrimoniului Cultural Naţional, vechi biserici parohiale şi mănăstiri, monumente istorice, lăsate altădată în paragină, sînt frumos restaurate stîrnind acum admiraţia tuturor celor care le văd. Apoi, din împerecherea preţuirii pe care Statul o acordă trecutului valoros al poporului nostru cu dorinţa Bisericii de a reactiva vechi centre eparhiale, s-a ajuns la refacerea Episcopiei de Alba-Iulia, cetatea — simbol a unităţii naţionale —, şi la organizarea Arhiepiscopiei Tomisului şi Dunării de Jos, — Tomisul fiind cel mai vechi centru eparhial din ţară. În sfîrşit, datorită actului de canonizare a sfinţilor români, în calendarele noastre au fost adăugate şi numele unor creştini-ortodocşi români care s-au nevoit mucenicește pentru înfrîngerea silniciilor obiditului altădată popor român şi apărarea credinţei ortodoxe. Toate acestea şi încă altele sînt înfăptuiri în aria Bisericii Ortodoxe Române sub purtarea de grijă a Prea Fericitului Patriarh Justinian.

Dreptmăritoare adunare,

Una din cele mai frumoase laturi ale lucrării Bisericii noastre, sub arhipăstoria Prea Fericitului Patriarh Justinian, este activitatea ei externă. Aceasta îmbrăţişează toate aspectele posibile ale raporturilor dintre Biserici (contacte personale,

schimburi de vizite la toate nivelele, participări la conferinţe sau consfătuiri ori congrese locale sau mondiale, schimburi de profesori şi studenţi ş. a.) şi îşi extinde preocupările asupra tuturor problemelor care frămîntă astăzi Bisericile şi lumea contemporană. În acest context, Biserica noastră îşi aduce contribuţia ei pozitivă la lucrările celor mai importante organizaţii bisericeşti actuale. Cuvîntul ei se aude nu numai în consfătuirile Bisericilor Ortodoxe, în variatele întruniri ale Conferinţei Bisericilor Europene şi ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor, dar şi în Conferinţa pentru Pace şi Consiliul Mondial al Păcii.

Păstrarea unităţii de credinţă şi de acţiune, în consfătuirile panortodoxe, apropierea dintre Biserica noastră şi Bisericile Vechi-Orientale, relaţii de cinstire reciprocă între Biserica noastră şi Biserica Romano-Catolică, strîngerea relaţiilor frăţeşti cu Biserica Anglicană şi cu Biserica Veche-Catolică, colaborare largă cu Protestantismul, în spiritul ecumenismului practic, în cadrele Mişcării Ecumenice sau în contactele bilaterale cu Bisericile Protestante locale, — acestea sînt coordonatele majore pe care se axează activitatea externă actuală a Bisericii noastre. Dar, dacă discuţiile teologice în relaţiile noastre cu celelalte Biserici se datează în funcţie de poziţia lor doctrinară faţă de dreapta credinţă, în schimb participarea noastră la statornicirea unui climat înaintat pentru soluţionarea marilor probleme contemporane, în spiritul năzuinţelor înalte ale poporului nostru, este totdeauna activă. Îndeosebi, pentru eliberarea popoarelor de sub orice jug, pentru edificarea unei noi ordine internaţionale şi pentru apărarea păcii în lume, neîncetat se face cunoscut cuvîntul Bisericii noastre.

În sfîrşit, rămînînd tot în cadrul activităţii noastre externe, este vrednică de amintit părinteasca grijă pe care Prea Fericitul Patriarh Justinian o poartă faţă de comunităţile româneşti de peste hotare, atît din multe state europene (Anglia, Austria, Bulgaria, Franţa, Republica Federală Germania, Italia şi Suedia), cît şi din Statele Unite ale Americii, din Canada şi din America Latină, precum şi din Australia şi, mai departe, din Noua Zeelandă.

În soluţionarea diferitelor probleme pe care le impune buna păstorire a acestor parohii, ca dealtfel în întreaga ei activitate, Biserica noastră s-a bucurat de o largă înţelegere şi sprijin din partea Conducerii statului nostru, prin în toate binevoitorul Departament al Cultelor.

Fie-mi îngăduit ca, şi cu acest prilej aniversar, pentru bunăvoirea şi preţuirea cu care înconjoară pe Întîistătătorul nostru, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, înalta Cîrmuire a ţării noastre, să exprim, în numele Dvs. al tuturor, iubiţi credincioşi şi în numele întregii ierarhii bisericeşti, calde şi respectuoase mulţumiri Domnului Nicolae Ceauşescu, Preşedintele Republicii Socialiste România, asigurîndu-l de toată cinstirea, devotamentul şi sprijinul întregii Biserici Ortodoxe Române, în marea operă de zidire a vieţii celei noi, socialiste, a poporului nostru pe tot pămîntul strămoşesc.

Înfățișîndu-vă toate acestea, ca în frîntură de timp și dintr-o clipită de privire asupra cîtorva decenii de jertfelnică dăruire a Prea Fericitului Patriarh Justinian în slujirea Bisericii și a poporului nostru, am atins numai cîteva din laturile activității sale. Martori ai faptelor, noi le privim acum prin prisma folosului pe care ele l-au adus obștii noastre românești, în zilele pe care le trăim noi. Cercetate peste vremi însă, în perspectiva istoriei, ele vor pune la loc de mare cinste lucrarea de *unificare și înnoire* a Bisericii noastre inițiată de Sfîntul Sinod, sub oblăduirea Prea Fericitului Patriarh și dăltuită cu multă luare aminte de întreaga noastră obște dreptmăritoare — credincioși, clerul de mir și monahal, ostenitorii în învățămîntul teologic și în administrație, condeierii tipăriturilor noastre și alții —; iar chipul Prea Fericitului Patriarh Justinian, înconjurat de nimbul roadelor strălucite ale operei sale bisericești și naționale, va fi așezat în pantheonul marilor ierarhi ai Bisericii și numele său va fi pomenit și cinstit din neam în neam.

Prea Fericite Părinte Patriarh,

Cîndva, aveați întîietate printre patriarhi, fiind socotit cel mai tînăr; și, așa era. Astăzi se spune că, printre patriarhi, Prea Fericirea Voastră aveți cei mai mulți ani de slujire în tronul patriarhal; și, este adevărat. În Biserica noastră însă, la împlinirea celor 75 de ani de viață, nu aveți o întîietate de vîrstă. Patriarhală vîrstă au alți ierarhi ai noștri. Nu aveți întîietate în timp, nici de slujire arhierească. Sînteți însă cel dintîi printre noi în toate, fiind îndreptățit să spuneți ca odinioară Sfîntul Apostol Pavel, parafrazîndu-i ușor pentru circumstanță cuvintele, în felul următor: «Sînt alți slujitori ai lui Hristos? Împotriva gîndului bun vorbind, zic: eu sînt mai mult ca ei... În osteneală și în trudă... Lăsînd la o parte cele din afară, eu sînt mai mult decît toți în supravegherea de fiecare zi a tuturor, în purtarea de grijă de toate bisericile. Cine este slab și eu să nu mă simt slab cu el? Cine se zdruncină în lucrarea sa și eu nu ard de focul lui? Iar dacă trebuie să mă laud, eu nu mă voi lăuda decît cu cele ale neputințelor mele. Dumnezeu și Tatăl Domnului Iisus, Cel ce este binecuvîntat în veci, știe că eu grăiesc adevărul» (II Cor. XI, 23 ș. u.)

Fie ca bunul Dumnezeu să vă aibă și de acum înainte în sfînta lui pază, dăruindu-vă viață lungă, zile senine, sănătate și puteri mereu sporite pentru rodnică păstorire în fruntea Bisericii Ortodoxe Române.

La mulți și fericiți ani!

Răspunzînd, Prea Fericitul Patriarh Justinian a rostit cuvîntarea următoare:

Înalt Prea Sfinţiţi Mitropoliţi şi Arhiepiscopi,
Prea Sfinţiţi Episcopi şi Arhierei,
Prea Cucernici şi Prea Cuvioşi Părinţi,
Iubiţi credincioşi,

Vă mulţumesc din tot sufletul pentru iubirea ce mi-o dovediţi, adunîndu-vă în jurul meu, cu prilejul aniversării a 75 de ani de viaţă. Mulţumesc celor ce au dat expresie în cuvinte alese sentimentelor tuturor celor prezenţi şi acelora dintre slujitorii şi credincioşii Bisericii noastre, care îşi îndreaptă în această zi gîndul şi rugăciunea lor către Bunul Dumnezeu pentru arhipăstorul lor.

Prezenţa Dvs., cuvintele Dvs. mă emoţionează profund, căci ele îmi sînt dovadă că străduinţele smereniei mele în slujba sfintei noastre Biserici şi a tuturor slujitorilor şi credincioşilor n-au fost lipsite de rod.

Ele îmi dau mîngîierea ecoului favorabil pe care l-a avut în credincioşii noştri ostenelile şi înfăptuirile amintite aici, pe care Hristos, Domnul nostru, mi-a ajutat să le închin Bisericii Sale, cu credinţă tare în prezenţa lui la cîrma Bisericii şi cu conştiinţa adîncă a marei răspunderi ce mi-a pus-o pe umeri, chemîndu-mă la cel mai înalt post de conducere văzută a Bisericii Ortodoxe Române într-o vreme de neasemănată răscruce istorică.

De fapt, prezenţa Dvs., declaraţiile făcute de Înalt Prea Sfinţitul Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, în numele Dvs., iar dincolo de ele, propria-mi conştiinţă îmi evocă, la această a 75-a aniversare a vieţii mele, întregul fir al acestei vieţi, care s-a tors din multe năzuinţe şi din multe silinţe de a le trece în fapte folositoare Bisericii şi poporului din care fac parte. Nimenea nu poate spune, privind spre firul vieţii sale, că a împletit în el toate acele frumuseţi spre care a năzuit sufletul său. Dar, în acelaşi timp, nu poate trece cu vederea acele realizări care s-au încrustat în firul vieţii sale, cu preţul unor grele oboseli şi lupte, nu pentru a-şi face din ele un titlu de laudă proprie, ci pentru a da slavă lui Dumnezeu, ca unul care este ultimul lor împlinitor, prin faptul că El a voit ca ele să se realizeze, că a dat inspiraţii şi îndemnuri la împlinirea lor, că a creat împrejurări favorabile şi a dat colaboratori care au uşurat aceste împliniri.

Oricine ştie că, datorită voinţei lui Dumnezeu, dacă nu se împlinesc toate cele ce le plănuieşte omul, prin Dumnezeu, se împlinesc altele la care nu s-a gîndit. În aceasta se vede din nou că Dumnezeu este Cel ce ocîrmuieşte viaţa noastră şi o umple de rod, atunci cînd punem şi din partea noastră silinţa de a-L sluji.

Aruncînd o scurtă privire asupra celor 75 de ani care au trecut, mă văd luat de voinţa Celui de sus din casa părintească a unei familii de ţărani, care m-au crescut în credinţa strămoşească şi în dragoste de popor; mă văd apoi călăuzit pe acelaşi

drum al dreptmăritoarei noastre credinţe şi al dragostei de glia strămună, în seminarul teologic de la Rîmnicu Vîlcea, în Facultatea de teologie din Bucureşti, precum şi în activitatea pastorală de preot tînăr, în care am învăţat să mă adîncesc în alipirea de popor şi să cunosc trebuinţele lui duhovniceşti, nevoile şi suferinţele lui legate de viaţa pămîntească şi să-i slujesc în alinarea lor.

Aceeaşi mînă a lui Dumnezeu m-a chemat, în anii de grele lipsuri care s-au abătut de pe urma războiului şi a secetei asupra bunului nostru popor, la postul de cîrmaci duhovnicesc al Arhiepiscopiei Iaşilor; acolo am simţit porunca Lui, de a organiza lucrarea preoţimii noastre în slujba uşurării greutăţilor venite asupra poporului atît de credincios din acele părţi.

Nu mult după aceea, porunca aceluiaşi Dumnezeu care pe toate le chiverniseşte, potrivit cu nevoile şi cu timpurile, m-a chemat la cel mai înalt post de păstorire şi de slujire a Bisericii Sale întemeiată în cuprinsul iubitei noastre ţări româneşti.

Momentul în care am primit această chemare mi-a dat să înţeleg că îndatorirea cea mai de seamă ce-mi revine este să potrivesc lucrarea Bisericii noastre cu aspiraţiile noi ale poporului nostru, aşa cum conducătorii din trecut ai Bisericii Ortodoxe Române i-au potrivit lucrarea cu năzuinţele poporului nostru din cursul diferitelor epoci istorice. Am înţeles că Biserica trebuie să sprijine poporul nostru în voinţa sa de a construi o orînduire nouă de dreptate, un nivel nou de viaţă şi bunăstare, după care a tînjit atît de mult în trecutul lui. Am înţeles că timpul nou cere mai mult ca oricînd din partea Bisericii noastre un «Apostolat Social» în sensul postulatelor sociale ale epocii în care a intrat istoria poporului nostru.

Perioada aceasta cerea, dar făcea şi posibilă satisfacerea multor cerinţe pe care le simţise Biserica noastră încă mai mult, dar împrejurările nu-i îngăduiseră să le satisfacă.

Amintesc, cu acest prilej, cîteva dintre ele, care dealtfel sînt cunoscute: aducerea instituţiilor de învăţămînt teologic sub conducerea directă a Bisericii, refacerea unităţii religioase a poporului nostru în jurul Bisericii strămoşeşti, ţinerea continuă la curent a preoţimii noastre cu cerinţele sociale şi cu problemele pastorale ale timpului nostru atît de nou şi diferit faţă de perioadele istorice din trecut, organizarea unor publicaţii bisericeşti şi teologice periodice pentru dezbaterea şi soluţionarea problemelor teologice şi interconfesionale puse neîncetat de timpul nostru, cîştigarea pe seama Bisericii noastre a locului de prestigiu ce i se cuvenea în ansamblul Ortodoxiei ecumenice, în forurile Mişcării Ecumenice, care a luat în perioada Patriarhatului nostru un atît de mare avînt etc.

Prin toate acestea Biserica noastră a continuat să-şi manifeste, în aceste condiţii noi de viaţă, legătura ei cu poporul român, dovedindu-se, ca şi în trecut, o Biserică slujitoare a poporului şi a intereselor lui naţionale. Ea este legată de popo-

rul nostru de la însăși formarea lui și, împreună cu el, de pămîntul acesta pe care el trăiește de cînd există ca popor, iar prin antecesorii săi geto-daci, din vremuri imemoriale. Dar trebuie să menționăm că voinței Bisericii noastre de a rămîne alături de poporul nostru și de noile lui idealuri, în aceste vremuri de adînci și importante prefaceri sociale și politice, i-a venit în întîmpinare însăși Conducerea de Stat, care a reprezentat poporul român în această perioadă.

Armonia care a domnit în tot trecutul istoric între Conducerea de Stat și între Biserica noastră Ortodoxă s-a manifestat și în acest timp, făcînd posibilă înaintarea mai ușoară a poporului nostru în dezvoltarea și continuarea vieții celei noi.

Sînt fericit că, împreună cu membrii Sfîntului Sinod, cu colaboratorii mei și cu toți ceilalți slujitori, m-am putut face în această perioadă nouă din istoria patriei noastre, interpretul acestei tradiții de strînsă alipire a Bisericii noastre strămoșești, la viața nouă și prosperă a poporului român.

Mulțumesc lui Dumnezeu că mi-a dat ajutorul Său de a continua această bună și rodnică tradiție, și-L rog să-mi ajute ca, și în viitor, cîte zile îmi va mai hărăzi, să continui să slujesc cu aceeași nețărmurită dragoste dreptmăritoarei noastre Biserici și evlaviosului și vrednicului nostru popor român, în același duh al tradiției noastre străbune, cu însuflețirea corespunzătoare elanului cu care toți cetățenii iubitei noastre Patrii își zidesc o viață tot mai strălucită, cu rezultate tot mai bogate în slujirea lui Dumnezeu, în slujirea și propășirea poporului nostru, în slujirea păcii și a frăției între oameni și popoare.

Harul și binecuvîntarea Atotputernicului Dumnezeu să fie cu noi cu toți!

Festivitatea prilejuită de a 75-a aniversare a zilei de naștere a Prea Fericitului Patriarh Justinian s-a încheiat cu un dejun oficial oferit, la reședința patriarhală, în cadrul căruia s-au rostit cuvîntări.

Slujitorii altarelor strămoșești și dreptmăritorii creștini din Mitropolia Moldovei și Sucevei, cu desăvîrșită cuviință, aduc, la acest popas aniversar, cuvinte de aleasă și binemeritată cinstire omului, preotului, păstorului, îndrumătorului nostru al tuturor, Prea Fericitului Patriarh Justinian. În conștiința lor, chipul și energia tînărului preot care, acum mai bine de trei decenii, primea dumnezeiescul har al arhieriei, în monumentala catedrală a Iașului, sînt și rămîn neșterse. Ei își amintesc mereu cuvintele noului ierarh, rostite cu acel prilej, care pun în lumină vie gîndurile, intențiile frămîntările și preocupările sale, cînd începea înalta și importanta misiune, în contextul condițiilor noi statornicite în Patria noastră: «*Nu am altă rugăciune către Domnul Iisus — marele Arhiereu — în aceste momente solemne, decît să-mi dea milă, putere, înțe-*

lepciune şi mai ales har pentru ca, acolo unde este întristare eu să seamăn bucurie, unde este ceartă eu să seamăn pace, unde este ură eu să seamăn dragoste, unde este întuneric eu să seamăn lumină».

Cuvintele rostite şi proiectele schiţate, atunci, de Arhiereul vicar Justinian, au devenit, cu fiecare zi, temeiuri, ţeluri ale Mitropolitului şi Patriarhului Justinian. Cununa de înfăptuiri din răstimpul celor 28 de ani de patriarhat reflectă dragoste, lumină, pace, bucurie.

La acest popas sărbătoresc, clericii şi dreptmăritorii creştini din Mitropolia Moldovei şi Sucevei, purtînd în inimi şi în gînduri imaginea şi vigoarea tinerească a Întîistătătorului lor de altădată, înalţă rugăciune fierbinte Atotputernicului Dumnezeu, Mai Marele Păstorilor, ca să dăruiască viaţă îndelungată, putere multă şi rîvnă apostolică înaltului diriguitor al Bisericii Ortodoxe Române, pentru a adăuga la capitolul «Justinian Patriarhul» noi pagini de slavă.

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

Un vrednic fiu al poporului român

Emil Bodnaraş

Poporul nostru a fost zguduit de o grea şi cumplită lovitură, în ziua de 24 ianuarie 1976, sfîrşitul neaşteptat al eminentului om politic Emil Bodnaraş, vicepreşedinte al Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România.

Trista veste a străbătut cu iuţeala fulgerului de la un capăt la altul al ţării, îndurerînd inimile tuturor fiilor Patriei noastre.

Emil Bodnaraş s-a născut la 10 februarie 1904, în comuna Iaslovăţ, judeţul Suceava. După absolvirea liceului, el a urmat cursurile Facultăţii de Drept a Universităţii din Iaşi şi apoi ale şcolii de ofiţeri din Timişoara, pe care a terminat-o ca şef de promoţie în anul 1927.

Însufleţit de cea mai caldă dragoste faţă de ţară şi popor, Emil Bodnaraş şi-a închinat toată viaţa şi puterea sa de muncă acţiunilor pentru libertate şi dreptate socială, pentru instaurarea unei orînduiri umane.

În anii grei ai dominaţiei fasciste, în vreme ce rezistenţa împotriva Germaniei naziste creştea cu fiecare zi, în colaborare cu forţele democratice şi patriotice, el a elaborat un vast plan de acţiune în vederea înfăptuirii insurecţiei naţionale armate antifasciste şi antiimperialiste.

După eliberarea Patriei de sub dominaţia fascisto-hitleristă, Emil Bodnaraş a militat, în continuare, cu multă înflăcărare pentru elaborarea şi înfăptuirea socialismului, participînd cu dăruire şi abnegaţie la cele mai importante acţiuni ale istoriei României contemporane, la opera de construcţie a societăţii socialiste în Patria noastră. În viaţa statului i s-au încredinţat mari şi importante misiuni : secretar general la Preşedinţia Consiliului de Miniştri, în 1945 ; subsecretar de stat la Preşedinţia Consiliului de Miniştri, în anul 1946 ; ministru al forţelor armate între 1947-1955 ; vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri din 1954 pînă în 1965 ; primvicepreşedinte al Consiliului de Miniştri între 1965-1967 ; ministru al transporturilor şi telecomunicaţiilor ; în sesiunea M. A. N. din decembrie 1967 a fost ales vicepreşedinte al Consiliului de Stat al R. S. R., deputat în primul parlament democratic al României, ales în noiembrie 1946 şi reales ulterior în toate legislaturile Marii Adunări Naţionale.

Pentru devotamentul cu care a servit poporul, pentru bogata sa activitate, Emil Bodnaraş a fost distins cu înalte ordine şi medalii ale Republicii Socialiste România.

La mitingul de doliu care s-a desfăşurat pe un platou special amenajat în faţa Palatului Marii Adunări Naţionale, au participat conducătorii ţării noastre în frunte cu Domnul Nicolae Ceauşescu, Preşedintele Republicii Socialiste România şi D-na Elena Ceauşescu, membri ai C. C. al P. C. R., membri ai Consiliului de Stat şi ai Guvernului, deputaţi în Marea Adunare Naţională, conducători de instituţii centrale şi organizaţii obşteşti, generali şi ofiţeri superiori, membri ai familiei celui dispărut, membri ai unor înalte foruri ştiinţifice şi culturale, mii de cetăţeni ai capitalei, studenţi, elevi etc.

La această tristă ceremonie au luat cuvîntul D-nii Manea Mănescu, prim ministru al Guvernului, Constantin Pîrvulescu, membru în Comisia Centrală de Revizie, Emil Bobu, vicepreşedinte al Consiliului de Stat şi general de armată, Ion Ioniţă, ministrul apărării naţionale. În cuvîntările rostite, ei au evocat trăsăturile ce au caracterizat aleasa personalitate a marelui fiu al Patriei, Emil Bodnaraş, «ataşamentul faţă de poporul său, devotamentul şi abnegaţia cu care a slujit lupta pentru libertatea şi independenţa Patriei, pentru dreptate şi progres social, pentru triumful cauzei socialismului în România».

După mitingul de doliu, corpul neînsufleţit al mult regretatului fiu al poporului nostru, Emil Bodnaraş, a fost însoţit de membrii comisiei pentru organizarea funeraliilor şi de membrii familiei spre Gara Băneasa, de unde s-a pornit cu un tren special spre satul natal, Iaslovăţ, judeţul Suceava.

Miercuri 28 ianuarie a. c., orele 9, pornind din gara Suceava, cortegiul funerar, în drum spre Iaslovăţ, a trecut pe străzile cetăţii Muşatinilor, prin sate istorice — Sîntilie, Stroieşti, Ilişeşti, Păltinoasa, Pîrteşti, Arbore — unde aşteptau ţărani şi muncitori îmbrăcaţi cu haine strămoşeşti, care se înclinau în faţa vrednicului vlăstar al mîndrelor plaiuri bucovinene, în semn de cinstire şi de binecuvîntat omagiu.

La amiază, pămîntul Iaslovăţului, moşii şi strămoşii, primeau corpul neînsufleţit al omului, al bărbatului de stat, al revoluţionarului temerar, al patriotului pilduitor, Emil Bodnaraş.

Chipul şi înfăptuirile acestui mare bărbat de stat rămîn adînc dăltuite în istoria nouă a poporului român.

Alegerea şi instalarea Prea Sfinţitului Emilian Birdaş ca Episcop de Alba Iulia

În şedinţa sa din 16 octombrie 1975, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a hotărît refacerea Episcopiei de Alba Iulia cu sediul la Alba Iulia; Colegiul electoral bisericesc, în ziua de 15 decembrie 1975, a ales pe Prea Sfinţitul Episcop-vicar Emilian Răşinăreanul în scaunul de Episcop de Alba Iulia.

Festivităţile de instalare au avut loc duminică 25 ianuarie a. c. în oraşul Alba Iulia.

Sîmbătă seara s-a săvîrşit, în Catedrala reîntregirii, slujba Vecerniei de către Prea Sfinţitul Episcop-vicar Justinian Maramureşanul, înconjurat de un sobor de preoţi şi diaconi.

A doua zi, un sobor de arhierei alcătuit din Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin al Moldovei şi Sucevei, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Nicolae al Ardealului, Înalt Prea Sfinţitul Arhiepiscop Teofil de Cluj-Napoca, Prea Sfinţitul Episcop Vasile al Oradei, Prea Sfinţitul Episcop Emilian de Alba Iulia, Prea Sfinţitul Episcop-vicar Justinian Maramureşanul, Prea Sfinţitul Arhiereu-vicar Veniamin Rîmniceanul, mai mulţi preoţi şi diaconi a săvîrşit Sfînta Liturghie.

Au asistat la Sfînta Liturghie: Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Teoctist al Olteniei, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Nicolae al Banatului, Prea Sfinţitul Episcop Visarion al Aradului, profesori de la Institutul Teologic de grad universitar din Sibiu, stareţi de mănăstiri, preoţi şi numeroşi credincioşi.

Din partea organelor de stat şi locale au fost prezenţi: D-l Gheorghe Nenciu, conducătorul Departamentului Cultelor, D-l Cornel Stanciu, secretarul Consiliului Popular Judeţean Alba, D-l Ion Benţea, delegatul Consiliului Popular judeţean Mureş, Dr. Aurel Vasilescu, secretarul Consiliului Popular Judeţean Cluj-Napoca.

De asemenea, au fost de faţă reprezentanţi ai unor Biserici şi Culte din ţara noastră: P. S. Episcop Marton Aron de Alba-Iulia (Biserica Romano-Catolică) şi Prof. I Nemeczek, rectorul Institutului teologic romano-catolic din acel oraş, Albert Klein, conducătorul Episcopiei Evanghelice Luterane C. A., din Sibiu Episcopul Paul Szedressy din partea Bisericii Evanghelice

Luterane S. P., Episcopii Gyula Nagy (Cluj-Napoca) şi Laszlo Papp (Oradea) din partea Bisericii Reformate şi Episcopul Lajos Kovacs din partea Bisericii Unitariene (Cluj-Napoca).

La sfîrşitul Sfintei Liturghii, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului a rostit un cuvînt prin care a evocat trecutul cetăţii Alba Iulia, rolul ei important în păstrarea şi intensificarea conştiinţei naţionale şi unităţii neamului românesc şi contribuţia sa deosebită, adusă de-a lungul vremii pe tărîm bisericesc.

Amintind că la Alba Iulia Mihai Viteazul a înfăptuit unirea politică a Ţării Româneşti, Transilvaniei şi a Moldovei, iar la 1 decembrie 1918, «Mărita Adunare Naţională» prin voinţa şi glasul celor 100.000 de participanţi a decretat unirea Transilvaniei, Banatului, Crişanei şi Maramureşului cu Ţara mamă, I. P. S. Sa a spus: «În catedrala din Alba Iulia au fost canonizaţi mitropoliţii transilvăneni Ilie Iorest, Sava Brancovici şi cuvioşii mărturisitori ieromonahi Visarion Sarai şi Sofronie de la Cioara ca şi mucenicul Oprea, ţăran din Săliştea Sibiului. Iată momente din viaţa zbuciumată, dar şi glorioasă a cetăţii Alba Iulia pe plan naţional şi bisericesc».

După ce a arătat că P.S. Emilian vine la Alba Iulia cu o bogată experienţă pastorală şi cu multe realizări pe tărîm bisericesc, I.P.S. Mitropolit Nicolae, adresîndu-se P. S. Emilian, a spus: «După ce s-au îndeplinit toate cele de trebuinţă, astăzi, prin înmînarea cîrjei episcopale, sînteţi instalat în scaunul vlădicesc al Episcopiei ortodoxe române de Alba Iulia, ca să păstoriţi această de Dumnezeu păzită eparhie. După cum ştiţi, puterea de a păstori turma dreptcredincioasă vine de la Mîntuitorul; sînteţi chemat deci să slujiţi lui Iisus Hristos, Domnul nostru, Bisericii sale sfinte şi Patriei noastre scumpe».

În încheiere, I. P. S. Sa a mulţumit conducerii de Stat pentru sprijinul acordat, Domnului Gheorghe Nenciu, conducătorul Departamentului Cultelor pentru ajutorul dat cu prilejul refacerii Episcopiei de Alba Iulia, Prea Fericitului Patriarh Justinian şi tuturor membrilor Sfîntului Sinod pentru pregătirea acestui mare eveniment, reprezentanţilor celorlalte Biserici şi culte din ţara noastră pentru participarea la această solemnitate şi a împărtăşit binecuvîntări arhiereşti tuturor celor prezenţi.

După un cuvînt rostit de către P. C. Traian Belaşcu, vicarul Arhiepiscopiei Sibiului, I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului a înmînat P. S. Emilian cîrja de păstorire.

Apoi I. P. S. Mitropolit Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, a rostit următorul cuvînt:

Domnule Preşedinte al Departamentului Cultelor,
Înalt Prea Sfinţiile Voastre, Prea Sfinţiile Voastre,
Onoraţi reprezentanţi ai Cultelor,
Prea Cucernici Părinţi şi iubiţi credincioşi,

În istoria sa de două ori milenară, Alba Iulia trăieşte astăzi, pe tărîm bisericesc, una din cele mai frumoase zile din viaţa ei. Înveşmîntată în haină de sărbătoare ea primeşte în

chip solemn pe noul ei vlădică de care fusese văduvită de mult amar de ani.

Dorinţa fierbinte a clerului şi credincioşilor bălgrădeni de a avea propriul lor cîrmuitor bisericesc s-a păstrat din generaţie în generaţie, crescînd neîncetat în intensitate, pînă în zilele noastre cînd s-a schimbat în faptă. Înnoirea vechii Mitropolii a Bălgradului sub forma de Episcopie de Alba Iulia în cadrul Mitropoliei Ardealului, se înscrie acum printre marile înfăptuiri bisericeşti din zilele noastre.

Participarea membrilor Sinodului permanent şi a tuturor ierarhilor din Ardeal la sărbătoarea refacerii vechiului centru eparhial la Alba Iulia, constituie cea mai vădită dovadă de importanţa pe care întreaga Patriarhie Ortodoxă Română o acordă acestui eveniment bisericesc istoric. Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian însuşi ţinea mult să fie astăzi de faţă, în mijlocul nostru. Din motive binecuvîntate a fost silit însă să-şi înfrîngă această dorinţă. Dar mi-a încredinţat mie sarcina de a-l reprezenta şi de a vă transmite, odată cu patriarhiceştile sale binecuvîntări, asigurarea că, în acest moment, unindu-şi cugetul său cu ale noastre cugete, înalţă împreună cu noi rugăciune de mulţumire către Dumnezeu pentru darul cel mare pe care El l-a făcut Bisericii noastre prin refacerea Episcopiei de Alba Iulia. Totodată, îşi uneşte gîndul său cu gîndurile noastre în exprimarea sentimentelor noastre de adîncă recunoştinţă faţă de D-l Nicolae Ceauşescu, Preşedintele Republicii noastre Socialiste, care, la recomandarea binevoitoare a D-lui Gheorghe Nenciu, conducătorul Departamentului Cultelor, a întărit prin decret prezidenţial hotărîrea Sf. Sinod de refacere a Episcopiei de Alba Iulia, odată cu reactivarea, sub altă formă, a celei mai vechi episcopii din ţară la Tomisul de odinioară, Constanţa de astăzi, pe malurile Mării Negre.

Prea Sfinţite Emilian,

Aţi făcut astăzi pasul dintîi în lucrarea de episcop de Alba Iulia. Purtînd în cuget pe slujitorii bisericeşti şi dreptmăritorii creştini încredinţaţi P. S. Voastre spre păstorire, aţi îndreptat ochii spre Dumnezeu aducîndu-i smerită rugăciune de închinare şi preamărire. Apoi, purtînd pe Dumnezeu în duhul P. S. Voastre, v-aţi întors privirile către obştea dreptcredincioasă, pe care aţi binecuvîntat-o în numele Domnului nostru Iisus Hristos, făcîndu-o părtaşă de darurile Sf. Duh. Pe o asemenea comuniune spirituală se întemeiază evlavia noastră creştină care este folositoare spre toate, avînd făgăduinţa vieţii de acum şi a celei viitoare, cum zice Sf. Apostol Pavel (I Tim. IV, 8).

Săvîrşind acestea, odată cu făgăduinţa de a închina Bisericii şi poporului nostru întreaga viaţă a P. S. Voastre, v-aţi plasat dintr-o dată şi în chip deplin în centrul lucrării divine omeneşti de slujitor al lui Dumnezeu şi al oamenilor. Fără

îndoială, slujirea aceasta depăşeşte puterile oricărui om. Dar, nu sînteţi singur.

Priviţi în jurul P. S. Voastre. Autorităţile centrale de stat, în frunte cu D-l Gheorghe Nenciu, conducătorul Departamentului Cultelor, împreună cu autorităţile locale, sînt aici de faţă asigurîndu-vă de sprijinul cuvenit în lucrarea P. S. Voastre de a vă aduce contribuţia deplină la înfăptuirea idealurilor poporului nostru de a-şi făuri viaţa sa proprie, fericită, în ţara noastră liberă, independentă şi stăpînă pe destinele sale. Apoi, la Prea Fericitul Părinte Patriarh şi la membrii Sf. Sinod veţi găsi oricînd răspuns bun la cererile de îndrumare, povăţuire şi întărire. Cu toţii vă ţinem la sînul nostru cald, făcîndu-vă părtaş dragostei noastre frăţeşti. Iar prin colaborarea cu celelalte culte veţi face experienţe noi de pastoraţie şi veţi putea aduce o contribuţie rodnică nu numai la întărirea spiritului ecumenic, care domină viaţa noastră religioasă, dar şi la cimentarea legăturilor frăţeşti dintre toţi locuitorii ţării. Negreşit, veţi avea apoi sprijinul deplin al clerului şi credincioşilor care vă primesc astăzi în fruntea lor, făgăduind să vă asculte, să vă iubească şi să vă urmeze pe calea cea bună.

Simţiţi desigur P. S. Voastră, că în acest moment solemn vieţuim cu toţii în comuniune duhovnicească nu numai cu cei care învederat sînt aici, dar şi cu toţi cei care şi-au aflat odihna în Dumnezeu, după peregrinarea lor cu trupul pe acest pămînt. În duhurile noastre sălăşluiesc acum toţi cei care întru sfinţenie şi-au petrecut viaţa lor pe meleagurile acestea. De jertfele pentru credinţă şi dreptate ne facem părtaşi prin retrăirea în sufletele noastre a vieţii mucenicilor bisericii şi eroilor neamului românesc. Apoi, gustînd din rîvna celor care s-au osîrduit pentru luminarea poporului prin alcătuirea şi tipărirea de cărţi folositoare pentru viaţă, dobîndim noi puteri sporite pentru a le cinsti osteneala şi a le urma pilda. Pe scurt, vieţuind în comuniune duhovnicească cu înaintaşii noştri, dobîndiţi îndemn, rîvnă şi tărie pentru îndeplinirea lucrării P. S. Voastre în zilele noastre.

Chip desăvîrşit de ierarh din trecut, căruia să-i urmaţi întru totul pilda să nu căutaţi. Întreaga strădanie a P. S. Voastre să fie îndreptată spre deplina slujire a lui Dumnezeu şi a oamenilor în zilele noastre şi aici în ţara noastră, în spiritul curat al Evangheliei.

Mergînd pe calea aceasta, de izbîndă să nu vă îndoiţi. În întîmpinarea vredniciei P. S. Voastre şi al sprijinului larg de care vă bucuraţi din toate părţile vine ajutorul lui Dumnezeu. Pe cele ce lipsesc El le împlineşte, iar pe cele ce sînt slabe le întăreşte. Pe toate cu puterea Sa le desăvîrşeşte.

Prea cinstiţi fraţi şi iubiţi credincioşi,

Învăţătura ortodoxă tradiţională de slujire a Bisericii şi a poporului a găsit la noi o aplicare mai profundă şi mai cuprinzătoare decît în oricare altă ţară cu credincioşi ortodocşi.

Încreştinarea treptată a strămoşilor noştri, odată cu zămislirea neamului românesc, în vremuri de asuprire a poporului nostru de către alte popoare şi a Bisericii noastre de către necreştini sau de neortodocşi, stă la temelia simbiozei etnico-ortodoxe pe pămîntul românesc de-a lungul veacurilor. Îndeosebi suferinţele comune au determinat strîngerea tot mai tare a legăturilor dintre poporul nostru şi Biserică. Datorită slujirii poporului nostru, Biserica a făcut din năzuinţele credincioşilor ei propriile sale năzuinţe, în toate domeniile. Ea nu s-a limitat la simple acte de caritate sau de apărare a drepturilor unor fii ai ei, ci a îmbrăţişat cu toată căldura marile idealuri ale întregului popor. Prin însăşi prezenţa ei permanentă în viaţa poporului nostru, în veacurile trecute, Biserica a păstrat vie prezenţa continuă a neamului nostru pe pămîntul românesc. Recentele descoperiri de urme ale bisericilor care au fost zidite din vreme în vreme, fără întrerupere, în satele sau oraşele noastre, atestă deplin continuitatea românească pe toată întinderea locuită de strămoşii noştri. Apoi în manifestarea conştiinţei de unitate naţională, Biserica noastră şi-a adus fără încetare contribuţia ei preţioasă.

Este adevărat că, în vremea de vieţuire a românilor în provincii separate, Biserica era şi ea împărţită. Dar graniţele n-au fărămiţat sau alterat conştiinţa unităţii neamului sau a Bisericii. Fiecare din ţinuturile româneşti se simţea angajat în lucrarea de slujire a întregului neam, după cum fiecare formaţie administrativă bisericească îşi desfăşura activitatea ei pe plan mare în slujba întregii Biserici. După nevoi, ajutoare materiale se trimeteau dintr-o provincie sau mitropolie în alta; ierarhi dintr-un ţinut păstoreau în alt ţinut; la Alba Iulia, Iaşi sau Tîrgovişte, pretutindeni, în tiparniţele vechi se imprimau cărţi pentru toată seminţia românească.

În sfîrşit, la loc de mare cinste trebuie pusă contribuţia pe care a adus-o Biserica în lupta poporului român pentru libertate, independenţă şi suveranitate. Această contribuţie nu a încetat însă odată cu scuturarea unui jug sau altul. Libertatea, independenţa şi suveranitatea sînt părţi componente ale vieţii unui popor. Ele se cer trăite din plin, constituind cununa demnităţii naţionale sau umane.

Acest adevăr pluteşte în văzduhul întregii noastre ţări. Îl trăiesc toţi locuitorii Patriei în tot ceea ce gîndesc, în tot ceea ce înfăptuiesc, şi în tot ceea ce năzuiesc. La Alba Iulia însă demnitatea naţională îşi împleteşte firile cu demnitatea bisericească, nu numai în cuvînt, ci şi în faptă reală. Aici se aud paşii lui Mihai Viteazul şi ai lui Avram Iancu, ai lui Sofronie de la Cioara şi ai lui Horia. Retrăim acum din plin ziua de 1 decembrie 1918; ne închinăm în catedrala reîntregirii Bisericii noastre strămoşeşti. La Alba Iulia n-am venit ca simpli călători. Aici sîntem pelerini.

Prea Sfinţite Emilian,

Pentru a păstori în ţinutul a cărui capitală este slăvita cetate a Albei Iulia, aţi fost aşezat astăzi în jeţul episcopal.

Însoţindu-vă în truda P.S. Voastre, P. F. P. Patriarh Justinian şi membrii Sf. Sinod, prin glasul meu, vă fac urări calde de păstorire binecuvîntată de Dumnezeu cu realizări frumoase pentru continua afirmare a Ortodoxiei străbune şi pentru părtăşia noastră rîvnitoare la dezvoltarea multilaterală a societăţii româneşti de astăzi, a naţiunii române, a R. S. România.

Fie-Vă păstoria vlădicească lungă, senină şi bogată în roade. Bisericii să-i dăruiţi tot ceea ce are mai bun fiinţa P.S. Voastre; cu credinţă şi jertfelnicie să slujiţi Patria; vestitor şi făuritor de pace, să vă dovediţi în toate zilele vieţii Prea Sfintiei Voastre».

După cuvîntările rostite de unii reprezentanţi ai celorlalte culte, Episcopul romano-catolic Marton Aron, Episcopul Ev. Luteran C. A., Albert Klein şi Episcopul reformat Nagy Gyula, a răspuns P. S. Episcop Emilian mulţumind tuturor celor care au luat cuvîntul şi au ţinut să fie prezenţi la această mare sărbătoare a cetăţii de Alba Iulia şi la acest moment de neuitat din viaţa Prea Sfinţiei Sale. P. S. Sa a asigurat pe cei în drept că îşi va împlini cu vrednicie misiunea la care Biserica strămoşească şi Patria străbună l-au chemat.

În după amiaza aceleiaşi zile, Consiliul eparhial al Arhiepiscopiei Sibiului a oferit o masă oficială la restaurantul hotelului «Transilvania» din Alba Iulia, la care s-au rostit cuvîntări. Cu acel prilej a vorbit şi D-l Gheorghe Nenciu, conducătorul Departamentului Cultelor, punînd în lumină semnificaţia refacerii acelei vechi Episcopii ortodoxe române şi arătînd rolul pe care îl are de împlinit Prea Sfinţitul Emilian ca Episcop de Alba Iulia. Între altele Domnia sa a spus:

«Refacerea Episcopiei de Alba Iulia constituie o recunoaştere şi o reevaluare firească a măreţelor evenimente istorice legate de această străveche vatră: Apulum; un prilej de înaltă cinstire a luptelor desfăşurate de-a lungul secolelor de cei mai buni dintre cei mai buni din rîndul naţiunii noastre, cum spunea Preşedintele Statului nostru, la 28 mai 1975, la Alba Iulia.

Istoria bogată şi plină de frămîntări dramatice a Alba Iuliei constituie o imagine a istoriei naţiunii noastre. Aşa cum spunea foarte cuprinzător P. S. Episcop Vasile al Oradiei, istoria acestui oraş cuprinde în sine, ca într-un focar, istoria întregului popor în drumul său spre libertate, spre lumină, spre progres. Istoria sa se identifică — prin tot ce are mai semnificativ — cu istoria pentru apărarea fiinţei noastre naţionale, cu lupta pentru libertate, pentru independenţă şi demnitate naţională. Au fost pomeniţi astăzi, de cei care au luat cuvîntul şi în catedrală şi aici, şirul martirilor acestei lupte, pildele de patriotism ale înaintaşilor şi am avut în faţa ochilor coloanele cu care Alba Iulia şi-a adus contribuţia la edificiul istoriei Patriei noastre. Generaţie de generaţie, după cum ştiţi, s-a încălzit aici de idealul unirii ţărilor româneşti, căruia Mihai Viteazul i-a dat fiinţă acum peste 375 de ani şi tot aici s-a înfăptuit unirea cea mare în 1918, consfinţită de Adunarea Naţională de la Alba Iulia.

Ieri s-au aniversat, a continuat Domnia Sa, 117 ani de la Unirea Principatelor, acest act energetic al întregii naţiunii româneşti, cum spunea Mihai Kogălniceanu. Noi am remarcat, cu acest prilej, întregul lanţ, întreaga succesiune a evenimentelor care duc la naşterea Statului naţional unitar român. Este firesc ca într-un asemenea moment să rememorăm şi să medităm, să ne manifestăm recunoştinţa pentru marii noştri înaintaşi şi este firesc — aşa cum spunea I. P. S. Mitropolit Iustin în catedrală să venim aici ca pelerini şi este firesc să ne gîndim la propria noastră răspundere, la propriile noastre angajamente în faţa acestei cerinţe. Va trebui să reţinem că nimic de seamă nu ne-a fost oferit de-a lungul întregii noastre istorii de către soartă şi de generiozitatea unora sau altora şi că toate realizările poporului nostru au pretins eforturi şi dăruire, sudoare şi sînge. Ideea unităţii poporului a trăit permanent în simţirea acestuia şi nici o furtună n-a putut să atingă flacăra apartenenţei noastre naţionale. Şi cronicarii, şi reprezentanţii Şcolii ardelene au afirmat acest adevăr cu privire la obîrşia noastră şi totodată cu privire la continuitatea noastră pe aceste plaiuri. Ideea de unitate a fost trăită de-a lungul întregii noastre existenţe de către poporul nostru. Dar această idee de unitate îşi găseşte teren de afirmare, climat de înţelegere a sensului său major, mai ales în condiţiile României de astăzi. Această idee, care a fost nutrită sub multe asupriri politice şi sociale, îşi capătă toate valenţele în condiţiile societăţii noastre de astăzi, ale României libere şi independente, cînd munca noastră constructivă, succesele noastre, întăresc unitatea poporului, coeziunea de gînd şi de faptă a tuturor.

Din istoria veacurilor de asuprire socială — a subliniat conducătorul Departamentului Cultelor —, noi înţelegem mai mult ce înseamnă preţul libertăţii, ce înseamnă preţul înfrăţirii tuturor, indiferent de naţionalitate sau religie. Noi am învăţat de la vitregiile istoriei, de la frămîntările dramatice ale propriei noastre istorii, că trebuie să convertim totul într-o mare dorinţă de progres, de pace şi de înţelegere. Totodată, în dorinţa noastră de a nu jigni sau a nu ameninţa spiritualitatea şi dreptul altuia şi altora, de-a trăi, de-a gîndi şi de-a munci. În acest sens aş vrea să evidenţiez şi cu acest prilej climatul cultelor din ţara noastră, climatul de frăţie şi de înţelegere, de respect reciproc care există între cultele din ţara noastră, care cultivă ceea ce se numeşte ecumenismul local, dar care, în acelaşi timp, fac să trăiască această idee de înfrăţire, scumpă Patriei noastre».

Adresîndu-se în mod special Prea Sfinţitului Episcop Emi-

lian, Domnul Gheorghe Nenciu, conducătorul Departamentului Cultelor, a spus în încheiere: «Sînt sigur, Prea Sfinţite Episcop, că trăiţi importanţa acestui act în toate dimensiunile sale, că vibraţia istorică a acestui important centru rleigios Alba Iuila vă va însufleţi întreaga Dv. activitate. Încrederea Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române şi a Statului nostru v-a aşezat la conducerea acestei Episcopii. Şi unii şi alţii au fost convinşi că prin prezenţa Dv. aici veţi cinsti întregul trecut al acestei episcopii. Dar au fost convinşi mai ales că veţi şti să înţelegeţi marile idealuri ale epocii noastre de astăzi. Sînt sigur, Prea Sfinţite, că în spirit frăţesc cu celelalte culte veţi face ca organele locale din cele trei judeţe: Alba, Harghita şi Mureş să aibă un sprijin înţelept din partea Dv. în sprijinirea acţiunilor sociale.

Vă doresc, Prea Sfinţite, multă sănătate, multă putere de muncă, caldă înţelegere, spirit de colaborare şi noi satisfacţii».

A răspuns tuturor Prea Sfinţitul Emilian.

În cronica vieţii bisericeşti, ziua de 25 ianuarie se înscrie ca un moment de foarte mare importanţă.

Diac. V. AXINIA

Comparaţia în Psaltirea în versuri a lui Dosoftei

Amplificarea textului biblic al psalmilor lui David, în *Psaltirea în versuri* (Uniev, 1673), a Mitropolitului Moldovei, Dosoftei, este o realitate care se impune de la primul contact cu cele două texte. Dosoftei a versificat *toate* versetele biblice, neomiţînd nici unul, dar a şi sporit cu mult volumul textului psalmilor lui David. Care sînt, însă, *căile* şi *mijloacele* utilizate de Dosoftei, care au dus la această amplificare, precum şi funcţia acestora, în cadrul operei, sînt aspecte neabordate pînă acum. Studiul acestor aspecte va putea releva exact, desigur, atît *originalitatea* operei lui Dosoftei, cît şi aspecte interesante şi importante ale personalităţii mitropolitului moldovean.

Incercînd să răspundem la una dintre problemele care se încadrează în tematica enunţată mai sus, ne vom referi, în cele ce urmează, la *comparaţiile* din *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei, privite în paralel cu comparaţiile din textul biblic.

Chestiuni de metodă. a) Înţelegem prin comparaţie «punerea în paralelă a două sensuri, prin intermediul lui «ca» sau al unuia dintre substitutele lui»;[1] b) am identificat toate comparaţiile din lucrarea lui Dosoftei şi din textul biblic al psalmilor, utilizînd ediţia lui N. A. Ursu (Iaşi, 1974), respectiv ediţia din 1968 a *Bibliei.* Oricîte deosebiri (numai de amănunt, desigur) s-ar putea găsi între textul slavon al psalmilor biblici, despre care se spune că a stat la baza prelucrării lui Dosoftei, şi textul biblic din ediţia menţionată, utilizată de noi, aceste deosebiri n-ar putea avea ca obiect numărul şi calitatea comparaţiilor, deoarece se ştie că, în procesul *traducerii* textelor sacre, sentimentul religios nu-i îngăduie traducătorului schimbări de noţiuni, de figuri de stil, de amplificări sau de reduceri substanţiale ale textului tradus. Am apelat şi la textul psalmilor traduşi integral în Maramureş, probabil, cu aproximativ două sute de ani înainte de Dosoftei, şi cuprinşi în *Psaltirea scheiană* ediţia I-a, Candrea, din 1916. Nu avem nici un motiv să ne îndoim de cunoaşterea de către Dosoftei a textului

---

1. Oswald Ducrot, Tzvetan Todorov, *Dictionnaire encyclopédique des sciences du langage*, Paris, 1972, p. 353.

primei traduceri românești a psalmilor; c) Comparațiile care se repetă în același psalm nu au fost luate în considerație la stabilirea numărului comparațiilor; d) Au fost considerate *originale* acele comparații din *Psaltirea în versuri,* care nu apar și în textul biblic al psalmilor corespunzători.

A. *Sub raport statistic.* In textul biblic al psalmilor sînt utilizate 175 de comparații, iar în *Psaltirea în versuri* a mitropolitului Dosoftei, 252. Rezultă că numărul comparațiilor originale, ale lui Dosoftei, este de 77, poetul nostru sporind cu aproape 45% numărul comparațiilor din psalmii biblici. Sînt necesare, însă, unele precizări care vor releva mai exact originalitatea lui Dosoftei.

Din cele 252 de comparații utilizate de Dosoftei, 220 sînt în textul versificat al psalmilor, 28 sînt în «tîlcuirile» (în proză) și în glosele la 11 psalmi (28, 62, 64, 86, 107, 119, 121, 123, 125, 126 și 127), două în Catisma 18 aflată, în ediția lui N. A. Ursu, la p. 913=915, înainte de psalmul 120, iar două sînt în motto-ul de la psalmul 51 (deci, în total, numărul comparațiilor, din afara textului versificat, este de 32). Așadar, din cele 77 de comparații în plus, la Dosoftei, ar fi trebuit să întîlnim, în textul propriu-zis, cel versificat, 45 de comparații (77–32). Dar numai în textul în versuri apar 97 de comparații care nu se găsesc în psalmii biblici corespunzători fiecărui psalm în versuri al lui Dosoftei. Diferența de 52 de comparații (între 97 și 45) se explică prin *înlocuirile* de comparații făcute de Dosoftei, în locul unor comparații din textul biblic. Dosoftei utilizează alte comparații, unele dintre acestea neîntîlnite, ca și cele mai multe dintre celelalte 45, în nici un psalm biblic. Aceasta înseamnă că 52 de comparații, din cele 175 din psalmii biblici, nu au fost preluate (cel puțin, nu au fost preluate *la locul lor)* de către Dosoftei. Cum se va vedea, în multe cazuri, aceste înlocuiri nu sînt întîmplătoare ci, dimpotrivă, sînt semnificative pentru intenția mitropolitului Dosoftei de a transmite nu «litera» textului biblic (cum se mai crede, uneori, și astăzi), ci, ca într-o recreere adevărată, *spiritul* acestui text. (Și alte argumente – privind înlocuirile de comparații, de exemplu – vor conduce la aceeași concluzie). Este drept însă că unele dintre aceste comparații pot fi reîntîlnite în textul biblic, în alți psalmi și în alte pasaje decît în cele corespunzătoare la Dosoftei.

Dacă la numărul de 97 de comparații noi din textul în versuri adăugăm numărul de 32, care reprezintă numărul de comparații din restul *Psaltirii în versuri,* rezultă că numărul comparațiilor în plus, la Dosoftei, este de 129, din totalul de 252, o cifră mare, desigur (peste 51%). Adăugăm însă că nu toate aceste comparații sînt originale, ci numai o parte dintre ele, cealaltă parte din comparații reprezentînd repetări și reluări, în întregime sau parțial, de comparații din diferiți psalmi și, probabil, din alte capitole ale *Bibliei.*

In ceea ce privește repartizarea pe psalmi a comparațiilor, am constatat că, în textul biblic, cele 175 de comparații au fost utilizate în 66 de psalmi (44%), din 150 de psalmi. 84 de psalmi (56% din totalul psalmilor), deci mai mult de jumătate, nu au nici o comparație. Din psalmii cu comparații (100%), 23 (deci aproape 35%

dintre ei) conţin cîte o comparaţie, 20 (deci peste 30 %) conţin cîte două comparaţii, 7 (deci aproape 11 %) conţin cîte trei comparaţii, 5 (deci aproape 8 %) conţin cîte 4 comparaţii, 4 (deci peste 6 %) conţin cîte cinci comparaţii), 4 (deci peste 6 %) conţin cîte şase comparaţii, 1 psalm (deci aproape 2 %) conţine 7 comparaţii, iar doi psalmi (deci aproape 3 %) conţin cîte zece comparaţii. Numărul psalmilor care conţin, fiecare, cîte una sau două comparaţii este de 43 (deci peste 65 % dintre ei).

In *Psaltirea în versuri,* în textul propriu-zis (cel versificat), au comparaţii 80 de psalmi (deci peste 53 % din cei 150 de psalmi), iar 70 (deci aproape 47 %), mai puţin de jumătate, nu au comparaţii. Se observă că numărul psalmilor cu comparaţii a crescut la Dosoftei, faţă de Biblie, cu 14 (deci cu aproape 10 %), iar numărul psalmilor fără comparaţii a scăzut, corespunzător. La aceşti 80 de psalmi trebuie să adăugăm încă cinci, care nu conţin comparaţii în textul în versuri, dar conţin comparaţii în «tîlcuiri». Astfel, numărul psalmilor cu comparaţii creşte la 85 (deci la aproape 57 %), numărul şi procentajul psalmilor fără comparaţii scăzînd corespunzător (la 65, respectiv peste 43 %), iar numărul în plus, faţă de Biblie, al psalmilor cu comparaţii este, la Dosoftei, de 19 (deci peste 13 %).

Din cei 85 de psalmi cu comparaţii (100 %), 23 (deci peste 27 % dintre ei) conţin cîte o comparaţie, 31 (deci peste 41 %) conţin cîte două comparaţii, 10 (deci aproape 12 %) conţin cîte trei comparaţii, 7 (deci peste 8 %) conţin cîte patru comparaţii, 6 (deci aproape 7 %) conţin cîte cinci comparaţii, 2 (deci peste 2 %) au cîte şase comparaţii, 3 (deci peste 3 %) conţin cîte şapte comparaţii, 1 (deci peste 1 %) conţine zece comparaţii, 2 (deci peste 2 %) au cîte unsprezece comparaţii şi un psalm (peste 1 %) conţine patrusprezece comparaţii. Numărul psalmilor care conţin cîte una sau două comparaţii este de 54 (deci peste 62 %) dintre psalmii cu comparaţii. Raportînd numărul total al comparaţiilor la numărul psalmilor şi la numărul versurilor din *Psaltirea în versuri* (aproape 8000 de versuri), constatăm că Dosoftei a folosit, probabil, cele mai puţine comparaţii dintre toţi scriitorii români.[2]

Din comparaţia între cele două statistici, rezultă că la Dosoftei a crescut cu 11 numărul psalmilor care conţin cîte două comparaţii, cu 3 numărul psalmilor conţinînd cîte trei comparaţii, cu 2 numărul psalmilor cu cîte patru comparaţii, cu 2 numărul psalmilor cu cîte cinci comparaţii şi cu cîte şapte comparaţii; întîlnim, în plus, doi psalmi cu cîte unsprezece comparaţii şi un psalm cu patruspreZece comparaţii; în schimb, a scăzut cu 2 numărul psalmilor cu cîte şase comparaţii şi cu 1 numărul psalmilor cu 10 comparaţii. A rămas neschimbat numărul psalmilor conţinînd cîte o comparaţie. Numărul psalmilor cu cîte una sau două comparaţii a crescut cu 11. In textul biblic, ponderea cea mai mare (35 %) o au psalmii cu

---

2. În literatura română, densitatea maximă de comparaţii poate fi întîlnită în poezia *Cioara* de G. Topîrceanu, în care, în chip premeditat, demonstrativ, în 92 de versuri repartizate în 23 de strofe, poetul a utilizat 45 de comparaţii (44 sînt părţi de propoziţie şi 1 este o circumstanţială de mod comparativă), revenind, deci, în medie, cîte o comparaţie la fiecare două versuri şi cîte două comparaţii într-o strofă.

cîte o comparaţie, pe cînd la Dosoftei, ponderea cea mai mare (peste 41 % dintre psalmii cu comparaţii) o au psalmii care conţin cîte două comparaţii.

Aproape toate datele statistice comparative de mai sus pledează în favoarea ideei după care Dosoftei – poetul avea o fire imaginativă mai accentuată şi un temperament mai dinamic decît psalmistul biblic. Aceeaşi constatare se relevă şi din alte două fapte statistice:

a) Am constatat că, după psalmi întregi şi pasaje fără comparaţii (şi, uneori, aproape fără nici o figură de stil), în textul versificat al lui Dosoftei concentrarea mai multor comparaţii în unul şi acelaşi pasaj, dintr-un psalm, este mai frecvent întîlnit decît în textul biblic;

b) în cele 11 «tîlcuiri» şi glose (în proză) la textul versificat al psalmilor, Dosoftei utilizează 28 de comparaţii, ceea ce înseamnă că, în medie, fiecare tîlcuire conţine aproape trei comparaţii, cifră însemnată; în trei dintre psalmii (în număr de 85) cu comparaţii, comparaţiile apar numai în aceste «tîlcuiri».

Aceeaşi constatare va fi întărită şi de alte fapte, nestatistice referitoare la aspectele esenţiale ale comparaţiei la Dosoftei.

Din privirea statistică asupra comparaţiilor din textul biblic al psalmilor şi din *Psaltirea în versuri* a mitropolitului Dosoftei, se pot reţine următoarele trei concluzii generale:

a) sporirea numărului comparaţiilor (cu aproape 50 %, în total), în textul versificat al lui Dosoftei, faţă de numărul comparaţiilor din textul corespunzător al psalmilor biblici:

b) repartizarea mai uniformă, deci mai armonioasă, a comparaţiilor în *Psaltirea în versuri* faţă de psalmii biblici, de vreme ce la Dosoftei comparaţiile sînt întîlnite în mai mulţi psalmi;

c) Tendinţa spre sobrietate şi măsură, în arta literară a lui Dosoftei, tendinţă care se relevă din preponderenţa, în cadrul psalmilor conţinînd comparaţii, a psalmilor cu una sau două comparaţii.

B. *Sub raport lexical.* In acest subcapitol, ne vom referi la comparaţiile originale în totalitate (şi comparant şi comparat) sau parţial (numai comparantul) ale lui Dosoftei, apte să releve «universul» său poetic specific.

Comparaţiile la care ne vom referi vor fi prezentate şi clasificate după sferele semantice din care face parte comparantul «termenul de comparat», cel mai important termen al comparaţiei, mai important decît comparatul «termenul de comparat»,[3] astfel:

I) *Comparaţii elementare,* în care comparantul semnifică, în diferitele lor ipostaze, cele patru elemente fundamentale din care, după concepţia filozofică antică, susţinută întîi de filozoful grec Empedocle, este format întregul univers: a) *aerul,* b) *apa,* c) *pămîntul,* şi d) *focul.* O subcategorie o reprezintă *comparaţiile marine,* în număr de patru, neaşteptate la Dosoftei;

---

3. Utilizăm terminologia propusă de grupul M. J. Dubois, F. Edeline, J. M. Klinkenberg, P. Minguet, E. Pire, H. Trinon, în lucrarea colectivă *Retorică generală* (vezi trad. rom. de Antonia Constantinescu şi Ileana Littera, Bucureşti, 1974, p. 170 şi urm.) cap. *Comparaţia.* Vezi şi volumul *Poetică şi stilistică. Orientări moderne,* prolegomene şi antologie de Mihai Nasta şi Sorin Alexandrescu, Bucureşti, 1973, p. 417-423.

II. *Comparaţii biologice,* în care comparantul semnifică fiinţe şi plante; o subcategorie este reprezentată de comparaţiile agreste şi pastorale, mai multe la Dosoftei decît în textul biblic;

III. *Comparaţii casnice,* în care comparantul denumeşte noţiuni de viaţă casnică, mai numeroase, iarăşi, în *Psaltirea în versuri* decît în textul biblic;

IV. *Comparaţii militare,* în care comparantul se referă la noţiuni din viaţa de război;

V. *Comparaţii dinizatoare,* în care comparantul denumeşte divinităţi creştine. Toate aceste sfere semantice pot servi şi la clasificarea lexicală a comparaţiilor din textul biblic al psalmilor. Ceea ce aduce nou Dosoftei nu este o sferă semantică nouă, ci noţiuni noi în comparant posibile de integrat în sferele semantice tradiţionale.

I. Comparaţiile aparţînînd primei categorii sînt mai numeroase decît celelalte. Dealtfel, filozoful şi esteticianul francez Gaston Bachelard a arătat că aceste elemente domină încă imaginaţia poetică [4] de astăzi:

a) (Dumnezeu) *are călărime repede ca vîntul* (Ps. 67/74)
(necredincioşii) *ca de vînt cu lesne s-or stînge* (Ps. 77/116)
(despre Dumnezeu, căruia I se adresează), *caii îţi sînt iuţi ca vîntul* (Ps. 103/15).

b) (creştinilor) *Să le dea Dumnezeu mîntuinţă*
Şi noură ceriul ca de ploaie. (Ps. 77/70-71)
Şi ne-ntoarce, Doamne, cu tot pleanul
Ca omeţii cînd să rump la anul
De austrul ce suflă cu călduri
De cură părauă-n toate laturi
(Ps. 125/11-14);

(adresîndu-se sufletului său):
şi te glăsăşti tare ca marea cînd rage.
Mărgînd cu năvală la smîrc ce o trage
(Ps. 41/31-32);

(necredincioşilor) *Domnu le dă spaimă [...]*
Ca vase pre mare
Cînd le ia vînt tare,
De le dă de stîncă
Şi le răzdrumică; (Ps. 47/37-43);
Că pe toţ craiul potoale
Ca spuma mării cea moale (Ps. 92/21-22);

... *ereticii sînt ca niste ploi ceale ce strică* (în manuscris, în «tîlcuirea» la Ps. 64, p. 1098 în ed. cit.).

---

4. Se pare că astfel de comparaţii reprezintă o «universalie» poetică (sînt o fatalitate în limba poetică). Faptul este explicabil prin specificul noţiunilor din aceşti comparanţi (aceste noţiuni cad direct sub incidenţa simţurilor). Am observat că în textele cuprinse în *Antologia literaturii precolumbiene,* întocmită, tradusă, adnotată şi prefaţată de Francisc Păcurariu, Bucureşti, 1973, majoritatea comparaţiilor pot fi integrate în aceste patru sfere semantice. Exemple de acest fel pot fi înmulţite, desigur.

c) (adresîndu-se lui Dumnezeu):
Cuvintele Tale sînt arse ca focul
Şi sînt strecurate de scripăsc cu totul
(Ps. 17/85-86).

(Dumnezeu) *s-a ivi ca un fulger iute* (Ps. 74/22)

(Dumnezeu, credincioşilor):
Noaptea le-au ţînut lumină
Cu stîlp de foc ca de zî senină
(Ps. 77/45-46).

Şi pedestrimea ca focul
Merge strălucind cu totul (Ps. 103/19-20).

(Dumnezeu) *Noaptea le schimba-n lumină*
Cu nuor de foc, ca-n zî senină
(Ps. 104/113-114).

(Despre Dumnezeu):
Cuvîntul tău hierbinte-i ca focu,
Şi servul tău l-au iubit cu totul
(Ps. 118/319-320).

Că-m trec zilele ca fumul.
Oasele mi-s săci ca scrumul
(Ps. 101/13-14);

d) *Smeritu-m-am tocma cu pămîntul* (Ps. 118/253)
Pier pizmaşii de să fac ca neşte zgură (Ps. 75/12).

(despre Dumnezeu) *Şi pre denainte-ţ nuorii fac cale.*
Cu ploaie aprinsă curînd ca o vale
(Ps. 17/33-34);

(pe cei răi, Dumnezeu) *I-a pune movile ca şi în pustie*
(Ps. 67/27).

Pot intra în această categorie şi comparaţiile în care comparantul semnifică metale sau pietre preţioase:

(despre Dumnezeu): *Cine poate să-i sufere gerul*
Ce-mpietreşte apele ca herul?
(Ps. 147/19-20).

(adresîndu-se lui Dumnezeu)
Mai bună mi-i a ta svîntă lege
Decît aur ş-argint ce-aş culege
(Ps. 118/161-162).

Decît aur ţ-am iubitu-ţi zîsa.
Topazion n-am căutat de dînsa
(Ps. 118/293-294).

II. Comparaţiile pe care le numim *biologice* cuprind, în comparant, termeni referitori la elemente vii din natură. Frecvenţa acestor comparaţii este destul de mare în Biblie; la Dosoftei, însă,

apar mai multe. Dintre comparaţiile originale care intră în această categorie, reţin atenţia mai ales cele în care comparantul denumeşte noţiuni de viaţă agricolă şi păstorească, familiare lui Dosoftei şi marii majorităţi a contemporanilor săi, cărora li se adresa:

Dar eu ce sînt, Dumnedzău svinte?
Că om nu sînt, să mă iei aminte.
Ce-s un vierme şi fără de treabă,
Ca omida ceea ce-i mai slabă.
(Ps. 21/19-22);

(cu ajutorul lui Dumnezeu, creştinul)
Pre Vasilisc şi aspidă
Vei îmbla ca pre omidă
(Ps. 90/49-50);

Nu vă faceret ca calul fără minte.
Nice ca mîşcoaia carea nu să sîmte
Pînă nu tragi cu frîul în zăbală
(Ps. 31/25-27);

(despre păcătoşi):
Şi cuvînt cu dereptate
Nu-l vor nice de departe
Să-l auză, s-aibă trudă,
Ca şi aspida cea surdă
(Ps. 57/15-18);

(păcătoşii) *ca cubelcii să arză*
De soare, şi să nu-l vază (pe Dumnezeu)
(Ps. 57/34-35);

Ca o vrăbiuţă ce să încuibază
In streşină de casă deaca să-nsărează.
Şi ca turtureaua de cuib ce-şi găteză
Aşa mi-i de grije să te văz mai tare
(Ps. 83/13-15);

(păgînii) *îi mutară slava, fără treabă,*
In chip de viţăl ce paşte iarbă
(Ps. 105/63-64);

(Această comparaţie este, desigur, de sorginte creştină);
(necredincioşilor)
Boii le sînt graş ca neşte tauri
(Ps. 143/49);

(păcătosul) *ca măduha-n ciolane*
Să să-mbrace ca-n căftane
(Ps. 108/67-68);

Ca cela ce culege spice.
Să n-aibă snop din ce să rădice,
Şi drumeţii să nu le grăiască
„Bine-aţ fi, Dumnezău să sporească“
(Ps. 128/19-22);

(despre pizmaşi)

Deaca=i voi agiunge, să fac într=înş cîrduri,
Să să concenească, să trec preste stîrnuri;
Să n=aíbă putere să să sprejinească,
Nice s=aibă nime să le folosească,
Ce cum zac pologii naínte=mi să cază
(Ps. 17/103=107);

(adresîndu=se lui Dumnezeu);

Iară pre pizmaşii vei lovi din frunte,
Di=or sta ca pologii capete căzute
(Ps. 67/97=98);

(adresîndu=se lui Dumnezeu, despre credincioşi):

Şi i=ai petrecutu=i preste arină
Ca pentr=o pădure fără tină
(Ps. 105/33=34);

(păcătoşii) *Ca păduceii să sece*
De pojar şi de vînt rece
(Ps. 57/37=38);

(păcătoşilor)

Ca măciulia fulgi să le cază
(Ps. 82/43).

Direptul să va cruţa ca un maslin,
Iară strîmbul să va tăia ca un spin
(în *stih* «motto» la Ps. 51);

aşe=i omul păcătos, plin de păcate, ca codrul de hiară şi pustii de bunătăţi (în «tîlcuirea» la Ps. 28, p. 197, în ed. cit.);

III. Şi comparaţiile pe care le=am putea numi «casnice» sînt mai frecvente în *Psaltirea în versuri* decît în psalmii biblici. Cele originale cuprind, în comparant, noţiuni binecunoscute, desigur, lui Dosoftei şi contemporanilor săi:

(adresîndu=se lui Dumnezeu, despre pizmaşi):

Să=i pui ca cuptiorul ce arde cu pară.
'N vremea feţii tale, cînd vei veni=n ţară
(Ps. 20/23=24);

(omului): *I să trec alí cu grabă,*
Ca otava ce să trece
De soare şi de vînt rece,
De demineaţă=i cu floare.
Sara=i veştedă de soare.
A doua zî să usucă,
Ca=n cuptiori cînd o aruncă
(Ps. 89/20=26);

Fiii lumii ş=au ieşit din omenie,
Le sînt dinţii lănci cu ostii de mînie
Slobozîte, şi li=i limba spată iute,
Ascuţîtă=n doauă rosturi ca pre cute
(Ps. 56/19=22);

(adresîndu-se lui Dumnezeu);
Tu ai bătut zmeii preste moale
Cu marea ce-ai lăsat ca din foale
(Ps. 73/51-52);

(în timpul potopului):
Toate apele cu sînge să-nchegară.
Şi cu urlete ploi mare vărsa tare,
De herbea undele-n bezne ca-n căldare
(Ps. 76/42-44);

(Dumnezeu) *au potprit marea ca-ntr-un foale,*
De i-au trecut preste-arină moale (pe credincioşi)
(Ps. 77/41-42);

(despre cuvintele lui Dumnezeu):
că-s mai dulci decît mierea ca totul
(Ps. 118/246);

(păgînii, în pradă) *feceră Ierusalimul*
Ca o cramă cînd i să ia vinul
(Ps. 78/5-6);

(despre pămînt şi ceruri, adresîndu-se lui Dumnezeu):
Şi ca haina ponosîtă,
Cînd le-a hi vremea sosîtă,
Li s-a destrăma făptura
Din hire, ca vechitura.
Şi li-i depăna ca tortul,
De să vor schimba cu totul.
(Ps. 101/95-100);

(Dumnezeu, pe păgîni)
Prin ţări departe să-i răşchire
Să-i destrame ca pre neşte hire
(Ps. 105/85-86);

Asurzîi ca surdul de gîlceavă multă
Ce făcea asupră-mi, gura-m-stătu mută
(Ps. 37/29-30);

(despre pizmaşi);
Mă feci către dînşii ca om ce n-aude
Şi nu ştî ce zîce, nice ce răspunde
(Ps. 37/31-32);

(necredincioşilor);
Domnul le dă spaimă
Cu munci fără samă,
Ca maică cînd fată
De este-nspăimată
(Ps. 47/37-40);

(adresîndu=se lui Dumnezeu) :

Cînd îmblai mutîndu=te prin ţară,
Ca un oaspe tinzînd cort afară
(Ps. 104/37=38) ;

Munţii pregiur Sion ca o roată,
Şi Domnul pregiur svînta sa gloată
(Ps. 124/5=6) ;

Cînd cuconii tăi de ziduri
Vor zdrobi=i ca neşte hîrburi
(Ps. 136/41=42) ;

«... că această catismă foarte suie mintea ca pre neşte stepene la adîncimea cea lată a adîncului înţălesulu[i] şi a cunoştinţei cătră Dumnezău» (în explicaţia la Ps. 118, p. 911, în ed. cit.); *... cum trag năvodul la margine, aşe şi psalomii toţ şi toată ruga svintei beserici trage tot la marginea aceea a sfîrşitului* (în glosa la Ps. 62, p. 419=420, în ed. cit.); *Poarta să=nţialiage sfărşenia, că să mută de triace ca printr=o poartă, din ceasta lume în ciaia,* în explicaţia versurilor 13=16 din Ps. 126, p. 937, în ed. cit.).

Pot intra în această categorie şi unele localizări făcute de Dosoftei în «tîlcuirile» sale: *chidarul iaste ca Nohaii şi ca Ţiga=nii cu şatra* (în manuscris, în glosa la Ps. 119, p. 1118 în ed. cit.).

La sporirea, prin comparaţii originale, a numărului comparaţiilor clasificate în categoria «biologice» şi în categoria «casnice» trebuia să ne aşteptăm din partea lui Dosoftei ca reprezentant strălucit al societăţii moldoveneşti din secolul al XVII=lea. «Materialul în care se sensibilizează ideea etern poetică sînt imaginile — nu însă imaginile tuturor popoarelor, ci a aceluia la care ea se sensibilizează. Tropii unei naţiuni agricole diferă de tropii, de imaginile unei naţiuni de vînători ori de păstori», arăta Mihai Eminescu.[5] In acelaşi sens, K. Vossler a demonstrat clar că reflectarea realităţilor naţionale în limba naţiunii şi în imaginile poetice este o realitate care acţionează cu necesitate.[6]

Comparaţiile cu care am ilustrat această categorie nu apar în nici un psalm biblic.

Relevarea componentei semantice a comparaţiilor originale ale lui Dosoftei ne permite să identificăm atît suprapunerea experienţei de viaţă a mitropolitului Moldovei, peste aceea a psalmistului biblic, cît şi intenţia lui de a utiliza, în comparant, acei termeni care puteau sensibiliza mai profund imaginaţia contemporanilor săi;[7] în acelaşi timp aceste comparaţii constituie, în opera lui

---

5. Apud Gh. Bulgăr, *Eminescu despre problemele limbii române literare*, Bucureşti, 1963, p. 46.

6. Cf. cap. *Limbile naţionale ca stiluri* din lucrarea *Geist und Kultur in der Sprache*, în volumul antologic (citat) *Poetică şi Stilistică. Orientări moderne*, p. 5-25.

7. În lucrarea *Psaltirea în versuri metropolity moldawskiego Dosoftei a Psatterz Dawidow Jana Kachanowskiego*, Poznan, 1970, Henryk Misterski consideră că Dosoftei a fost influenţat atît în formă (ceea ce ar putea fi adevărat), cît şi în conţinut, de poetul polonez Jan Kochanowski, care a versificat

Dosoftei, o contrapondore necesară la exotismul, cunoscut al psalmilor biblici.

IV. Unele comparaţii originale ale lui Dosoftei se integrează în categoria comparaţiilor «militare». Aceste comparaţii se adaugă la acelea corespunzătoare, ca sferă semantică, din textul biblic al psalmilor:

(adresîndu-se lui Dumnezeu):

Şi ca un puternic armele-ţi încinge.
Calcă pre pizmaşul şi oastea-i înfrînge
(Ps. 44/9-10);

(adresîndu-se lui Dumnezeu):

Bat războaie ca cela ce eşti Domn tare
(Ps. 79/12);

(viclenilor):

Să le slăbească arc şi săgeata;
Sîlă să n-aibă să păgubească,
Ca şi săgeata cea cuconească
(Ps. 63/22-24);

Şi din ceia ce-s aleş de frunte
Cădură mult ca de război iute
(Ps. 77/93-94).

V. In comparaţiile «divinizatoare», comparantul cuprinde nume biblice, antroponimice şi toponimice, precum şi termeni religioşi:

(adresîndu-se lui Dumnezeu):

Tu eşti preut în veci pentru ţară,
De rădici ca Melhisedec sfară
(Ps. 109/17-18);

Cum la muntele Livanului chedrii fac tămîie,

aşa izrailitenii ducea tămîie în Ierusalim jărtvă lui Dumnezău (în «tîlcuirea» de la Ps. 121, p. 923 în ed. cit.); (Dumnezeu) *la Apocalipsis alege pre păcătoş, de-i face ca un oraş mare şi vestit, şi bogat, Vavilon* (în «tîlcuirea» la Ps. 121, p. 923, în ed. cit.);

în limba polonă, cu aproximativ 100 de ani înaintea lui Dosoftei, psalmii biblici. La p. 49-50 din lucrarea sa, H. Misterski încearcă să releve şi şapte comparaţii comune numai lui Kochanowscki şi lui Dosoftei. Însă nici o comparaţie din aceste şapte nu rezistă examenului critic. Cele din Ps. 1/8, 1/15-16, 20/22-23 la Dosoftei, considerate a fi împrumutate de la Kochanowski, pot fi întîlnite şi în *Psaltirea scheiană* (în ed. Candrea Ps. 1/3, Ps. 1/4, — *pulbera* aici, *pleava* la Dosoftei şi la Kochanowski, dar aceasta este o problemă de sinonimie normală —, Ps. 20/10). Cît priveşte comparaţiile nenominalizate de H. Misterski (care sînt numai indicate), din Ps. 102/37, Ps. 104/5, am constatat că aceste comparaţii fie că pot fi întîlnite şi în textul biblic, fie că nu există la Dosoftei. J. Kochanowski a fost, probabil, imitat în formă (vezi: I. Bianu, *Introducere* la ediţia sa din 1889, p. XXVIII-XXXI, Rodica Ciocan-Ivănescu, în «Balcania» nr. 7) nu însă şi în conţinut, fiind, în raport cu un ortodox desăvîrşit ca Dosoftei, un «papistaş». Dosoftei nu-l putea imita în conţinut pe Kochanowski şi pentru că, susţinînd *ortodoxia*, a făcut ca limba română să pătrundă *integral* în serviciul religios.

Călcătorii legii îm spun glume.
Ce ca legea ta nu=i preste lume
(Ps. 118/197=198);

(despre păcătoşi):

fetele le sînt cu podoabă.
Ca beserica la zî de hoarbă,
(Ps. 143/43=44).

Această comparaţie înlocuieşte foarte nimerit următoarea comparaţie din textul biblic al psalmului corespunzător: *fiicele lor înfrumuseţate şi împodobite ca chipurile templelor* (Ps. 143/12), comparaţie nepotrivită pentru contemporanii lui Dosoftei. Exemplele de acest tip pot fi înmulţite.

Unele comparaţii au putut fi luate de Dosoftei din basmele noastre populare:

Caii îţ sînt iuţ ca vîntul,
De mărg unde ţi=i cuvîntul,
Şi ca gîndul mărg de tare
Ingerii tăi cei călare
(Ps. 103/15-18).

In sfîrşit, unele comparaţii sînt greu de clasificat sub raport lexical:

Nime nu=i ca tine cuvîntul să=ş ţîie
(Ps. 83/18);

Ciudese faci ca un Domn tare (Ps. 85/24);
Cîntaţi Domnului cu cinste
Cîntec nou, ca de mainte (Ps. 95/1-2).

C. – *Sub raport gramatical.* Se ştie că o construcţie comparativă se poate exprima şi în cadrul propoziţiei (în sensul că atît comparantul, cît şi comparatul sînt părţi de propoziţie), şi în cadrul frazei (atît comparantul, cît şi comparatul, sau numai unul dintre ei, sînt propoziţii). Construcţia comparativă cea mai simplă şi mai sugestivă aparţine propoziţiei, nu frazei. De aceea, era firesc ca Dosoftei să cultive construcţia comparativă în cadrele propoziţiei. Din cele 77 (100%) de comparaţii luate în consideraţie pînă acum (la paragraful B), numai 16 (peste 20%) apar în cadrul frazei, iar 61 (aproape 80%) în cadrul propoziţiei. Din cele 16 construcţii comparative în frază, şase apar în textul versificat, iar zece, în proză (în «tîlcuiri» şi în *Catisma 18).* Din cele 61 de construcţii comparative în propoziţie, 44 sînt întîlnite în textul versificat, iar 17, în textele în proză menţionate. Cele mai multe dintre construcţiile comparative, atît în propoziţie cît şi în frază sînt binare (comparantul şi comparatul sînt exprimaţi prin nume însoţite de determinări atributive). Determinările fac ca expresia să devină mai exactă, suplinind, într=o măsură variabilă, imprecizia (de grade diferite) inerentă comparaţiei. Aceste determinări au însă şi rolul de a intesifica expresia sentimentului religios, cum se va arăta mai jos.

Din punct de vedere al expresiei subordonării gramaticale a comparantului față de comparat, am remarcat că din cele 16 construcții comparative în frază, utilizate de Dosoftei, în șapte cazuri este utilizat adverbul relativ *cum* (de cinci ori în textul versificat), de două ori, conjuncția subordonatoare *precum* (o dată în textul în versuri), o dată, locuțiunea conjuncțională subordonatoare *ca și cînd*, iar în șase cazuri subordonarea menționată se exprimă prin juxtapunerea propoziției de mod comparative față de propoziția regentă care cuprinde comparatul. Din aceste șase cazuri, în trei este utilizat în regentă adverbul *așa* (și el semn, pe lîngă comparat, al comparației), în două cazuri întîlnim în regentă predicatul verbal compus *poți să-i asameni*, iar o dată apare gerunziul *asămănîndu-se* (această propoziție este, de fapt, o atributivă circumstanțială a cărei componentă semantică circumstanțială este comparativă).

In cele 61 de construcții comparative în prepoziție, în 55 de situații subordonarea comparantului față de comparat se exprimă prin prepoziția *ca*, în două situații este utilizată prepoziția *decît*, iar în patru cazuri sînt utilizate patru locuțiuni prepoziționale: *tocma cu, atocma cu, de tocma cu*, și *în chip de*.

Din statistica elementelor de relație prezentată mai sus reiese că ponderea cea mai mare o au *ca* și *cum*, ceea ce reprezintă un fapt normal în expresia comparației în limba română, în general.

Expresia este clară și precisă, încadrîndu-se în limitele corectitudinii gramaticale. Este o dovadă în plus în favoarea concluziei că din evul mediu, sintaxa limbii române a ieșit limpede și exactă (aceea a primelor texte religioase, traduceri, nu trebuie luată în considerație, din motive bine cunoscute). Sintaxa în *Psaltirea în versuri* este la fel de desăvîrșită ca și prozodia.[8]

D. – *Sub raport stilistic.* Comparația «reprezintă de cele mai multe ori expresii cu valoare intensivă, superlativă, hiperbolică»,[9] constată stilisticienii din grupul *M* menționați. Această constatare este pe deplin confirmată de rolul stilistic fundamental pe care îl are comparația, alături de alte figuri de stil în *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei: sporirea intensității expresiei sentimentului religios și a emoției estetice. Faptul se relevă din mijloacele utilizate de Dosoftei în redarea comparațiilor din textul biblic și din *locul* ocupat de comparații în ansamblul de idei și de imagini din care este alcătuită lucrarea sa.

1) In privința mijloacelor utilizate de Dosoftei în redarea comparațiilor din textul biblic, pentru sporirea intensității emoției estetice, am constatat că este vorba de înlocuiri de termeni prin sinonime cu valoare intensivă mai pronunțată, de adăugări de epitete, la comparant, îndeosebi, și de înlocuiri și adăugiri la termenii care formează comparantul. Intre exemplele cele mai sugestive, în acest sens, sînt și următoarele:

---

8. Criticile severe la adresa prozodiei lui Dosoftei, aduse de I. Bianu în ediția sa (vezi p. XVI-XXV), nu sînt îndreptățite. Prozodia lui Dosoftei este, în realitate, perfectă (vezi, recent, N. A. Ursu, *Versuri ale lui Dosoftei atribuite lui Miron Costin*, L. R. XXIII, 1974, nr. 2, p. 137-152).

9. Grupul M, *Retorică generală*, p. 165.

a) *înlocuiri* prin termeni sinonimi cu o mai mare forţă de expresie (toate înlocuirile de acest fel se integrează în aceeaşi categorie) : *... uscatu=s=au ca un vas de lut tăria mea* (Ps. 21/16) *şi uscă=se ca urcoru vărtutea me* (Ps. 21/16, în Psaltirea şcheiană), *Mi=i vîrtutea ca hîrbul de sacă* (Ps. 21/51, la Dosof=tei); *oasele mele ca uscăciunea s=au făcut* (Ps. 101/4), *oasele mele ca uscarea uscară=se* (Ps. 101/4, în Psaltirea şcheiană), *oasele mi=s săci ca scrumul* (Ps. 101/14, la Dosoftei); uneori, înlocuirea se face cu un sinonim diminutiv: *Mută=te în munţi ca o pasăre* (Ps. 10/1), *prămăndeaşte prin codri ca pasărea* (Ps. 10/1, în Psalti=rea şcheiană), *Să fug pre la munte cu pădure deasă. / Ca o vră=biuţă să mîi fără casă* (Ps. 10/5=6, la Dosoftei); alteori înlocuirile au ca obiect epitetul comparantului: *uitat am fost ca un mort din inima lor, ajuns=am ca un vas stricat* (Ps. 30/12), *uitat fui ca mortul de înremă, fui ca vasul pierdut* (Ps. 30/13, în Psalti=rea şcheiană), *Mă uitară toţ ca viii mortul / Fără treabă vas pierdut cu totul* (Ps. 30/49=50); (vrăjmaşii) *de nimic se vor face, ca apa care trece* (Ps. 57/7), *şi nu socotescu=se ca apa ce cure* (Ps. 57/8, în Psaltirea şcheiană), *Fă=i ca apa cei vărsată, Ce nu=i în samă băgată* (Ps. 57/27=28, la Dosoftei); *sufletul meu ca un pămînt însetoşat* (Ps. 142/6), *sufletul mieu ca pămîntu fără apă* (Ps. 142/6, în Psaltirea şcheiană), *Că mi=i sufletul săc ca o ţară / Ne=avînd apă într=a ei hotară* (Ps. 142/23=24, la Dosoftei), în care substantivul ţară, în comparant, îşi păstrează şi sensul etimologic (lat. *terra* – «pămînt»).

b) Mai importante din punctul de vedere al temei pe care o tratăm, sînt *adăugirile de epitete*, la comparant, pe care le face adeseori Dosoftei: (Dumnezeu) *face picioarele mele ca ale cerbului* (Ps. 17/36), *sfărşit=au picioarele mele ca cerbii* (Ps. 17/34, în Psaltirea şcheiană), (adresîndu=se lui Dumnezeu): *Picioa=rele mele le=ai tocmit să salte / Ca cerbul pre dealuri preste măguri nalte* (Ps. 17/93=94, la Dosoftei); *In ce chip doreşte cerbul izvoarele apelor, aşa te doreşte sufletul meu pe tine, Dumnezeule* (Ps. 41/1), *In ce chipu deşiră cerbul la izvoarele apeloru, aşa jeluieşte sufletul mieu către tire, Dzeu* (41/1, în Psaltirea şcheiană), *In ce chip doreşte cerbul de fîntînă, / Cîndu=l strînge setea de=l arde=n plămînă, / Sufletul mieu, Doamne, aşe te doreşte, / Cu sete aprinsă, de mă vestezeşte* (Ps. 41/1=4, la Dosoftei); (mîniile şi înfricoşările lui Dumnezeu) *înconjuratu=m=au ca apa toată ziua şi m=au cuprins deodată* (Ps. 87/18), *şi congiurară=me ca apa, în toate zilele ţinură=me depreună* (Ps. 87/18, în Psaltirea şcheiană). *'Ngrozirile tale mă răsturburară / Şi mă=ncungiurară ca apa cu valuri, / De sînt toată zua strunciunat de maluri* (Ps. 87/42=44, la Dosoftei); *Rănită este inima mea şi s=a uscat ca iarba* (Ps. 101/5), *Vătămat fui ca iarba, şi uscă=se înrema me* (Ps. 101/5, în Psaltirea şcheiană), *Ca neşte iarbă tăiată / M=este inema săcată* (Ps. 101/15=16, la Dosoftei); *toţi ca o haină se vor învechi şi ca un veşmînt îi vei schimba şi se vor schimba* (Ps. 101/27), *şi toate ca cămeaşa vechescu=se, ca veşmăntu învolbile şi schimbă=se,* (Ps. 101/27, în Psaltirea şcheiană), *Şi ca haina ponosîtă / Cînd*

le=a hi vremea sosîtă, / Li s=a destrăma făptura / Din hirea ca vechitura (Ps. 101/95=98, la Dosoftei).

c) Adeseori, la Dosoftei, se pot constata, în comparant, atît înlocuiri, prin sinonime cu o mai mare forţă expresivă, cît şi adău=giri de epitete: (despre necredincioşi, adresîndu=se lui Dumnezeu): *ca pe vasul olarului îi vei zdrobi* (Ps. 2/9), *a vas de lut frînge=i* (Ps. 2/9, în Psaltirea şcheiană), *De voi face=ntrînşii cîrduri / Si=i zdrobi ca neşte hîrburi* (Ps. 2/44, la Dosoftei);

(viclenii şi înşelătorii): *ca iarba curînd se vor usca şi ca verdeaţa ierbii degrab se vor trece* (Ps. 36/2), *ca iarba curundu uscă=se, ca veardele de zlac curundu cadu* (Ps. 36/2, în Psalti=rea şcheiană), *Că fără zăbavă din lume s=a şterge / Şi va săca lesne, ca otava verde. / Sufletul ş=a pune ş=averea ş=a pierde* (Ps. 36/2=4, la Dosoftei); *(...) dimineaţa ca iarba va trece. Dimi=neaţa va înflori şi va trece, seara va cădea, se va întări şi se va usca* (Ps. 89/5=6); *Demăreaţa ca iarba treace=va, demăreaţa înfluriva şi treace=va; e seara cade, veştedeaşte şi usucă=se* (Ps. 89/6, în Psaltirea şcheiană), *Ca otava ce să trece / De soare şi de vînt rece. / De demineaţă=i cu floare. / Seara=i veştedă de soare. / A doua zî să usucă, / Ca=n cuptiori cînd o aruncă* (Ps. 89/21=26, Dosoftei).

2) In acelaşi scop – pentru intensificare – sînt utilizate şi com=paraţiile dezvoltate, «clasice», precum şi acumularea mai multor comparaţii care se succed necontenit şi în care cele originale se întrepătrund cu acelea preluate din textul psalmilor biblici:

Giuncii şi cu tauri mă=mpresoară.
Cu căscate guri, să mă omoară,
Ca leii ce=apucă şi zbiară,
Cu gurile rînjite, pre hiară.
Şi ca apa fui vărsat afară,
Şi oasele mi să răşchirară,
Inema=n zgău mi să veştezeşte,
Ca o ceară cînd să răstopeşte.
Mi=i vîrtutea ca hîrbul de sacă,
Limba=n gingini lipită să=neacă.
Şi m=ai lăsat, Doamne,=n tărîna morţîi,
Şi cînii mă=ncungiură cu toţîi.
(Ps. 21/43=54).

(pe păcătoşi);

Cînd ei să adună,
Domnul îi detună,
Şi=i cuprinde frică,
De nu pot nemică,
Cît stau de să mîră
A ce să=nglotiră,
Domnul le dă spaimă
Cu munci fără samă,
Ca maică cînd fată
De iaste=nspăimată,

Ca vase pre mare
Cînd le ia vînt tare,
De le dă de stîncă
Şi le răzdrumică.
(Ps. 47/31-44).

(omului):
Şi ca strajea cea de noapte
Îi sînt zîlele lui toate;
Ca neşte şegi, fără treabă,
I să trec aii cu grabă,
Ca otava ce să trece
De soare şi de vînt rece,
De demineaţă-i cu floare,
Sara-i veştedă de soare,
A doua zî să usucă,
Ca-n cuptiori cînd o aruncă.
Aşe cu lesne ne arde
Urgia ta şi ne scade,
Că ne-ai pus greşala-n faţă
Denainte-ţ de ni-i greaţă.
(Ps. 89/17-30).

Exemple similare sînt în Ps. 57/9-52, Ps. 101/13-27, Ps. 103/1-20, 108/63, în «tîlcuirile» de la Ps. 28, (p. 195-203 în ed. cit.) şi în alţi psalmi.

Astfel de comparaţii sînt organizate după o logică implacabilă şi urmează un ritm interior ascendent, dînd impresia unor microsisteme în care între comparanţi şi comparaţi, şi chiar între determinanţii lor, se stabilesc relaţii de sinonimie contextuală. Insuşi acest proces de amplificare (demonstrînd interacţiunea dialectică dintre gîndire şi limbă, în sensul influenţei *reciproce* dintre ele), în care o noţiune atrage altă noţiune, potenţează, intensifică expresia sentimentului.

Aceeaşi concluzie este susţinută de chiar tipul de comparaţie în care se integrează toate comparaţiile lui Dosoftei: cuvîntul din comparant semnifică noţiuni concrete, pe cînd cuvîntul din comparat denumeşte noţiuni abstracte. Prin comparaţii (şi, desigur, şi prin alte figuri de stil), Dosoftei sensibilizează abstractul, îl face concret, real.

* * *

Am arătat pînă aici că, prin comparaţii orginale, Dosoftei a amplificat, uneori, substanţial, textul psalmilor biblici. Este foarte probabil că şi studiul altor figuri de stil va releva precis în ce anume constă amplificarea, în *Psaltirea în versuri*, a acestui text. Am observat că amplificarea a fost obţinută şi prin adăugiri de epitete, simple şi dezvoltate, la comparant, îndeosebi. Incidental, am identificat şi înmulţirea termenilor din enumerări, astfel că acestea devin mai dezvoltate la Dosoftei decît în textul biblic al psalmilor. Cîteva exemple:

Faţă de enumerările din Ps. 8/7-8 *(oile şi boii, toate; încă şi dobitoacele cîmpului; Păsările cerului şi peştii mării)*, Dosoftei adaugă: *Jigănii sirepe ce strică şi apucă* (Ps. 8/26); versetele 3 şi 4 din Ps. 28 *(Glasul Domnului peste ape, Dumnezeul slavei a tunat, Domnul peste ape multe. Glasul Domnului întru tărie, glasul Domnului întru mare cuviinţă)* apar la Dosoftei amplificate cu imagini foarte sugestive, realizate prin revenirea insistentă a unor noţiuni marine: *Glasul Domnului toarnă cu smidă=n pohoaie / Şi tună=ntr=ape multe cu fulgere=n ploaie. / Glasul Domnului face holbură pre mare, / De=o îmflă cu unde şi cu valuri mare. / Glasul Domnului iese cu multă vîrtute. / De potoale şi marea şi vîntul cel iute. / Glasul Domnului iese cu frîmseţe multă* (Ps. 28/9-16); în acelaşi psalm, Dosoftei a adăugat: (de glasul Domnului) *să=ngrozeşte hiara şi carea=i mai mică. / Cerbii lasă pădurea, dumbrăvi dărîmate. / De fug la munţîi cei goli şi la dealuri nalte* (v. 26-28); la enumerările din Ps. 148/2-12, Dosoftei adaugă patru termeni (din care doi au determinanţi): *Măguri, dealuri şi lemne cu roadă. / Şi chedrii toţ, pănă=n cei de coadă* (v. 27-28). Versetul 23 din Ps. 21 *(izbă=veşte=mă din gura leului, şi din coarnele taurilor smerenia mea)* este redat, cu enumerări originale, astfel de către Dosoftei: *Şi să mă scoţ de mişelătate, / Să nu petrec delung răutate. / Leul gura să i să despice, / Inorogii coarne să le pice, / Să li să tîmpască sămeţia, / Să=ş cunoască şi blăstămăţîia* (v. 71-76). Şi numărul exemplelor de acest tip s=ar putea înmulţi. Ca şi comparaţiile, ele mărturisesc acuitatea simţirii lui Dosoftei, caracterul concret al gîndirii lui poetice şi sinceritatea sentimentelor pe care le exprimă.

Toate aceste fapte dovedesc şi patetismul deosebit de dezvoltat al lui Dosoftei. In acest sens, Dosoftei se deosebeşte profund de Clement Marot care, traducînd şi prelucrînd în 1541 şi în 1543, treizeci, respectiv cincizeci de psalmi, în limba franceză, «refuză orice abuz în direcţia pateticului»[10]. Patetismul lui Dosoftei este recunoscut în *Istoria literaturii române*, vol. I, 1964, editura Academiei Republicii Socialiste România: «Dosoftei are patos liric» (p. 444). Aceeaşi apreciere se repetă la Al. Piru, *Literatura română veche*, Bucureşti, 1961, p. 201. Această concluzie este confirmată şi de faptul că adeseori rolul comparaţiei constă, la Dosoftei, în expresia superlativului absolut. Acest fapt se relevă din cele mai multe exemple date mai sus. *Ascuţîtă=n doauă rosturi ca pre cute* (Ps. 56/22) înseamnă *foarte ascuţită* etc.

* * *

Toate faptele discutate aici cu privire la comparaţie dovedesc, credem, că în *Psaltirea în versuri* Dosoftei a prelucrat în chip original psalmii biblici, astfel că aprecierea după care Mitropolitul Moldovei n=a sporit poezia psalmistului prin idei şi imagini proprii, fiind doar un excelent interpret fidel al psalmilor biblici, nu

10. V. L. Saulnier, *Literatura franceză*, trad. de Sorin Mărculescu, Bucureşti, 1973, vol. I, p. 203.

corespunde realităţii. Dosoftei a sporit, cantitativ şi calitativ, poezia (deosebit de impresionantă şi ea, cum se ştie, a psalmilor biblici). Toate exemplele conduc la această concluzie. Mai mult încă, Dosoftei era perfect conştient de rolul însemnat al figurilor de stil.

Utilizarea conştientă a figurilor de stil, în speţă – a comparaţiei, de către Dosoftei, este un fapt care poate fi demonstrat prin invocarea unor pasaje din *Psaltirea în versuri*, în care actul creării frumosului se relevă în chiar constituţia lui intimă. Astfel, după ce, în Ps. 18, v. 37-40, preluînd din Biblie trei comparaţii (*...judecăţile Domnului (...) dorite-s mai mult decît aurul şî decît piatra cea de mare preţ şi mai dulci decît mierea şi fagurele* (Ps. 18/10-11); *Giudeţele-ţ sînt, Doamne, direpte, / Adevere, şi nu sînt deşerte. / Ca aurul cel bun sînt dorite / Şi ca piatra cea scumpă iubite*), Dosoftei adaugă: *Şi cu ce cu altă le-aş răduce? / Că sînt şi decît stredea mai dulce* (Ps. 18/41-42). Utilizarea de către Dosoftei a comparaţiilor în care apare verbul *a asemăna*, deci a comparaţiilor în care «se pune accentul pe însuşi procesul comparării»,[11] susţine aceeaşi concluzie. De asemenea, utilizarea multor comparaţii originale în «tîlcuiri» demonstrează că Dosoftei gîndea în imagini. In închinarea către domnitor (p. 7-15, în ed. cit.), Dosoftei mărturiseşte: «... precum am putut mai frumos, am tîlcuit ş-am scris precum au vrut Dumnezeu, să poată trage hirea omului către cetitul ei» (p. 13): *Limba îmi voi face condei de scrisoare / A scriitori grabnic ce nu-i pre supt soare* (Ps. 44/3-4), spune el în alt loc. Explicaţia utilizării figurilor de stil la Dosoftei nu se poate limita, deci, la talentul lui poetic extraordinar, ci trebuie să cuprindă şi *conştiinţa* funcţiei acestora în opera pe care a realizat-o prelucrînd «pre cît a putut mai frumos» psalmii biblici.

* * *

Trăind într-o epocă zbuciumată şi într-o ţară în care domnea nedreptatea, Dosoftei dorea ca:

Pacea-n lume ca munţîi să crească,
Dereptatea dealuri să-ş ivască
(Ps. 71/7-8).

Desigur că pentru triumful păcii şi dreptăţii şi-a concentrat Dosoftei forţele sale spirituale. Activitatea lui avea un înalt scop moral şi pedagogic.

După paginile narative din partea hagiografică a *Cazaniei* lui Varlaam (1643), marele înaintaş şi, o vreme, contemporan, al lui Dosoftei, între cărturarii români din secolul al XVII-lea se înstăpînise sentimentul că progresul limbii scrise româneşti nu putea fi obţinut decît pe două căi: fie prin traducerea integrală a *Bibliei* (ceea ce, printr-o exemplară solidaritate spirituală a muntenilor,

---

11. Gh. Bulgăr, *Momentul Eminescu în evoluţia limbii române literare*, Bucureşti, 1971, p. 245.

moldovenilor şi transilvănenilor, s-a şi realizat la 1688, deşi chiar în timpul vieţii lui Dosoftei, la 15 ani de la prima ediţie a *Psaltirii în versuri)*, fie prin prelucrarea originală şi la un înalt nivel artistic a unui text clasic. Mitropolitul Moldovei a ales a doua cale, dîndu-ne, prin *Psaltirea în versuri*, un monument de intensă lumină în istoria culturii româneşti.

PETRU ZUGUN

Publicaţii periodice religioase din secolul al XIX-lea în Moldova

Inceputurile periodicelor religioase trebuie căutate în istoria presei româneşti de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea.

Publicaţiile periodice religioase sînt, dealtfel, o rodire a învăţămîntului teologic, un aport al profesorilor competenţi sub a căror conducere încep să apară gazetele bisericeşti.

Totuşi, pînă la editarea unor foi ecleziastice oficiale, găsim diferite studii religioase importante, tratate în publicaţiile vremii (ziare, reviste etc.). Aşa, de pildă, după 1829, cu sprijinul mitropolitului Veniamin Costachi şi al autorităţilor de stat, a apărut la Iaşi, de sub teascurile tipografiei de la Biserica «Sf. Trei Ierahi», cea dintîi revistă – gazetă din Moldova – intitulată *„Albina românească“*, sub îndrumarea cărturarului Gheorghe Asachi. In paginile acestei reviste (nr. 12/1830), scriitorul Costachi Stamati (1786-1896) a tradus din rusește oda lui Derjavin «Dumnezeu» sub titlul de «Lauda lui Dumnezeu».

Apoi, în anul 1840, Costachi Negruzzi (1808-1868) a tradus şi a publicat în revista *„Propăşirea“* lucrarea lui Savelieo «Călătoria patriarhului Macarie al Antiohiei», care a trecut prin Moldova în timpul lui Vasile Lupu.

De asemenea, în anii 1863 şi 1865 s-au publicat cuvîntări «către trupă» în *„Monitoriu oficial“* alcătuite de ieconomul Amfilohie Ionescu şi preoţii: Irimia Măcărescu, Mihail Gheorghiescu, Chiriac Nicolau etc.

Acestea sînt, doar, cîteva dintre publicaţiile oficiale ale vremii în care au fost tratate şi probleme religioase.

In cea de-a doua jumătate a secolului trecut se simţea nevoia unei îmbunătăţiri a vieţii religioase, atît a clerului cît şi a păstoriţilor lui, deoarece «erau uitate multe dintre datorii, jignite multe drepturi şi înrădăcinate multe vicii în viaţa poporului nostru».[1] Din asemenea motive s-a avut în vedere necesitatea apariţiei unor

1. Revista «Preutul», I (1861), nr. 1, p. 4.

publicaţii periodice religioase care să intereseze, în special, pe toţi slujitorii altarelor şi, în general, pe păstoriţii lor.[2]

1. La 15 aprilie 1861 apare, o dată pe săptămînă (de obicei sîmbăta), la Iaşi, pînă la 9 aprilie 1866, prima foaie bisericească intitulată „*Preutul*", avînd în total 1008 pagini, 126 numere în cei patru ani de apariţie, cu mici întreruperi, sub conducerea a doi redactori (ieromonahul Climente Nicolau şi ierodiaconul Inochentie), cum şi a doi administratori – «giranţi răspunzători» (Constantin Lăzărescu şi Mihail Stamati).

2. Intre timp, apare tot la Iaşi, dar de două ori pe săptămînă (miercurea şi sîmbăta), începînd cu 3 octombrie 1864, primul număr din revista „*Predicatorul moralului evanghelicu sau alu umanităţiei*", pînă la 8 iulie 1865, avînd 32 de numere şi 128 pagini. Revista a apărut sub conducerea a patru redactori: Arhimandritul Isaia Teodorescu împreună cu ieconomii: Grigore Folescu, Constantin Ştiubei şi Constantin Buţiureanu.

3. După patru ani, apare tot la Iaşi, la 1 octombrie 1868, de două ori pe lună, primul număr din „*Foaia oficială bisericească a Sfintei Mitropolii (a) Moldovei*", pînă la 1 ianuarie 1872, sub conducerea administratorului C. Ciudin şi a girantului M. Stamati.

4. Mai tîrziu, la 1 aprilie 1882 apare în acelaşi oraş, de două ori pe lună (la 1 şi 15 a fiecărei luni), ziarul ecleziastic literar „*Deşteptarea*" pînă la 1 februarie 1886.

5. La 1 iulie 1882 apărea o dată pe lună, la Cernăuţi, jurnalul bisericesc literar „*Candela*". Numai pînă la 8 august 1914, de pildă, a apărut fără întrerupere, în 33 ani de apariţie, 384 numere şi 23.856 pagini, sub conducerea redactorilor V. Mitrofanovici şi I. Vorobchievici (1882), cărora li s-au mai adăugat: A. Berariu (1883), Emilian Voiuţchi (1896), Al. Monastirschi (1901) şi A. A. Monastirschi (1905). Conţinutul revistei este foarte bogat în studii temeinic întocmite în limba română şi în limbi slave de către eruditi teologi şi renumiţi profesori universitari.

6. După un an de la apariţia revistei «Candela» apare, o dată pe săptămînă, la 25 martie 1883, în Iaşi, ziarul ecleziastic „*Revista Teologică*" pînă la 18 ianuarie 1887, însumînd 193 numere (cîte 52 în primii trei ani, iar în al patrulea numai 37), 1543 pagini (cîte 416 în fiecare din primii trei ani şi 295 în ultimul an de apariţie), sub îndrumarea redactorilor: Constantin Erbiceanu şi Dragomir Demetrescu.

7. Tot pe teritoriul Moldovei, dar de data aceasta la Galaţi, a apărut o dată pe lună revista „*Biserica şi Scoala*" începînd cu 1 septembrie 1889 pînă în 15 septembrie 1891, întreruptă fiind pînă la 15 ianuarie 1893 de cînd se continuă pînă la sfîrşitul anului 1894. După o nouă întrerupere timp de trei ani, revista a reapărut din februarie pînă în decembrie 1897, sub conducerea redactorului Ioan Hasnaş.

8. Revista bisericească şi didactică „*Viitorul*", de asemenea, a

---

2. *Ibidem.*

apărut la Iaşi de două ori pe lună începînd cu 1 septembrie 1898 şi continuînd să apară la Bucureşti pînă în 1942. Pînă la sfîrşitul secolului trecut – perioadă de care ne ocupăm – (1 septembrie 1898-15 august 1901), revista a apărut în 72 numere, 584 pagini sub conducerea unui comitet de redacţie condus de D. G. Boroianu.

Aceste opt publicaţii periodice bisericeştii au apărut în Moldova în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, bineînţeles, cu întreruperile cauzate de împrejurările dificile din acea vreme pentru editarea lor.

Considerînd că pentru întreaga preoţime prezentările sumare ale conţinutului şi formei acestor publicaţii apărute, mai ales, în ultimul sfert de veac trecut, sînt de un real folos în activitatea pastorală-misionară din zilele noastre, vom încerca, în cele ce urmează, să expunem cronologic şi în mod critic, în mai multe studii, pe fiecare în parte.

Planul de prezentare a fiecărei publicaţii în parte va fi acomodat la cuprinsul, forma şi împrejurările vieţii religioase şi social-istorice în care au apărut.

In genere, conţinutul lor – adică problemele mai importante – le vom da în aparatul critic al fiecărui studiu, clasificate pe secţii, discipline şi teme teologice sau sociale, pentru a servi ca izvor de inspiraţie în preocupările preoţimii din vremea noastră.

I. Revista «Preutul»

Fiinţarea publicaţiilor bisericeşti în secolul trecut era deci un lucru necesar pentru îmbogăţirea cunoştinţelor religioase, atît ale clerului, cît şi ale credincioşilor.

In cea dintîi foaie ecleziastică – revista «Preutul» –, imprimată la Iaşi între 15 aprilie 1861 şi 9 aprilie 1866, găsim menţionat în unele studii despre necesitatea editării unei asemenea publicaţii, destinată îmbunătăţirii pregătirii teologice a clerului şi, în genere, a vieţii morale creştine. «Cea dintîi şi esenţială datorie a unui cleric este – după cum se ştie – de a învăţa şi lumina pe păstoriţii săi. Şi pentru că acestea se pot împlini în practica pastorală – arăta redactorul – cu atît mai bine şi mai fructuos prin cărţi şi foi bisericeşti care pot fi oriunde şi se pot citi oricînd. Noi credem că este o datorie a chemării noastre, editînd o foaie bisericească».[3]

«Ivirea jurnalelor şi foilor (religioase=n.n.) periodice în ţară, fiinţarea de mai mulţi ani şi răspîndirea lor neîntreruptă – citim în paginile revistei – este semnul cel mai vederat al (stării=n.n.) vieţii morale ce caracterizează pe un popor, cel mai firesc şi mai sigur argument al propăşirii spre civilizaţie a unei naţiuni după care nu se mai poate cineva îndoi despre a ei soartă fericită în viitor».[4] Ştiut este că preoţii trebuie să fie luminaţi şi să se dea pilde de activitate creştină pentru ca să contribuie la formarea credincioşilor vrednici şi cuviincioşi atît în viaţa temporală (de aici), cît şi pen-

3. *Ibidem*, p. 1.
4. *Idem*, II (1862), nr. 50, p. 400.

tru cea veşnică. In acest scop, «editînd foaia noastră – se spune în cuvîntul înainte al revistei –, noi nu vom lăsa nimic din ceea ce concurge la luminarea şi zidirea morală a poporului nostru şi a preoţimii cu deosebire. Tot creştinul, dar, în special, preotul datoreşte a şti ce şi cum crede şi în ce chip viaţa sa poate fi o exprimare a voinţei lui Dumnezeu, în lucrurile sale, în raportul către sine şi societate. Noi vom lua (găsi destule=n. n.) ocazii a prezenta în foaia noastră pe cît se va putea, *învăţătura Bisericii Ortodoxe în tot ceea ce priveşte dogma şi morala creştină*".[5]

«Noi nădăjduim şi credem cu neîndoire că întreprinderea noastră va fi, oarecum, începutul unei întinse şi zeloase jurnalistici bisericeşti care, cu noi şi după noi, va lucra la învierea obştească a credinţei şi a simţului religios, la ridicarea şi înălţarea clerului la treapta de unde el, după menirea sa, trebuie să fie lumină în cuvîntul său la întărirea şi înflorirea împărăţiei lui Hristos între noi, cum şi a Bisericii şi a naţiei noastre române».[6]

Redactorii se străduiau deci, şi au reuşit în mare măsură, ca «această foaie să devină spiritualmente (duhovniceşte) învăţătoare, împlinind o înaltă datorie».[7] Preotul datoreşte deci a şti care este izvorul, «însemnătatea şi cuprinderea sa şi cum trebuie a se servi de el. Foaia va da în acest scop articole privitoare la *Sfînta Scriptură, studii critice şi ermeneutice*".[8] Asemenea probleme găsim tratate în paginile primilor trei ani de apariţie ai revistei.[9] Iar în ultimul an, adică al patrulea, de imprimare a revistei au apărut articole de actualitate privitoare la modul după care trebuia «să se reconstituie Biserica noastră română..., ca să corespundă întru totul caracterului propriu şi principiilor fundamentale ale Bisericii noastre ortodoxe căreia strămoşii noştri i=au rămas credincioşi în toate veacurile de la plăntarea (răspîndirea=n. n.) creştinismului în ţările noastre. Materiile ce le vom comunica – menţiona redactorul – şi în cursul acestui an (al patrulea=n. n.) vor reprezenta, în genere, acelaşi caracter bisericesc şi se vor cuprinde în marginile aceluiaşi program ce ni l=am format chiar de la început».[10]

---

5. *Idem*, I (1861), nr. 1, p. 2. Problemele de caracter dogmatic tratate în paginile acestei reviste sînt: Triumful dumnezeiesc în Învierea lui Iisus Hristos (meditaţie), în nr. 1/1861, p. 5-7; Despre Biserică. Unitatea, în nr. 3/1862, p. 12-13; Idem, Despre Sfinţenie, în nr. 4/1861, p. 26-27; Idem, Universalitatea (sobornicitatea) şi apostolicitatea, în nr. 7/1861, p. 50; Despre dumnezeirea lui Iisus Hristos după Jean Jacque Rousseau, în nr. 19/1861, p. 147; Adevărul existenţei (fiinţării) lui Dumnezeu, în nr. 47/1862, p. 368-372; Necesitatea (neapărata trebuinţă) a dumnezeieştii descoperiri, în nr. 16/1862, p. 121-122; Raportul învăţăturii dogmatice către morala creştină, în nr. 21 (46)/1864, p. 367-368 şi nr. 22 (47)/1864, p. 376; Diferitele înţelesuri ale cuvîntului Biserică, în nr. 22/1865, 169-170; Intemeierea Bisericii de către Domnul nostru Iisus Hristos, în nr. 23/1865, p. 177-178; Întinderea sau cuprinsul Bisericii lui Hristos, în nr. 24/1865, p. 185-186.

6. *Ibidem*, p. 4.

7. *Ibidem*, p. 3.

8. *Ibidem*, p. 2.

9. Anul I (1861)-1862, sîmbătă 21 iunie are 50 (1-50) numere şi 400 (1-400) pagini; anul II (1862), sîmbătă 12 mai — 1863, sîmbătă 23 martie are 25 (1-25) numere şi 200 (1-200) pagini; anul III (1863), joi, 30 mai 1864, sîmbătă 11 aprilie, are 25 (26-50) numere şi 200 (201-400) pagini; anul IV (1864), sîmbătă 31 iunie-1866, sîmbătă 9 aprilie cu 26 (1-26) numere şi 208 (1-208) pagini.

10. *Idem*, IV (1864), nr. 1, p. 5.

Limba folosită în paginile acestei reviste – arăta redactorul ei – «va fi deocamdată, tot mai mult acea (care poate fi), înţeleasă de toţi»,[11] aşa după cum a afirmat şi locotenentul de mitropolit, Calinic Miclescu, prin circulara nr. 877 din 15 august 1863 adresată protopopilor din eparhia sa, pentru a le face «poftire de a scrie cît puritatea limbii va permite, ca ceea ce se va rîndui spre publicare în paginile revistei, să fie cît se va putea mai pe înţelesul popular».

Din paginile acestei foi nu lipsesc articolele de *dogmă* şi *morală*. «In primele numere – arată redactorii – noi am fost mai mult teoretici în materiile ce le=am prezentat, despre *dogmă*, *morală* şi *Sf. Scriptură*",[12] dar nu fără să fie o necesitate, deoarece «teoria credinţei – precizează redactorul – are scopul de a regenera sufletul omenesc, de a stabili armonia vieţii credincioşilor între ei, de a forma şi organiza Biserica în sînul căreia se poate dobîndi mîntuirea şi fericirea temporală şi veşnică».[13]

O altă tematică pe care o întîlnim tratată în paginile revistei este de nuanţă morală. Intr=o scrisoare înserată în paginile ziarului «Preutul» şi adresată arhimandritului Climente Nicolau, – redactorul principal –, episcopul Dionisie al Buzăului propunea să se publice «pe lîngă studii referitoare la dezvoltarea adevărurilor de credinţă, şi *probleme privind îmbunătăţirea vieţii morale a cle=rului, combătînd viciul şi lăudînd virtutea*".[14]

---

11. *Idem*, I (1862), nr. 1, p. 13.

12. Dintre problemele biblice, menţionăm: O povestire despre Sf. Apostol şi evanghelist Ioan (extras din scrierile lui Clement Alexandrinul), în nr. 3/1861, p. 23-24; Despre cununa cea de spini, în nr. 11/1861, p. 87; Muntele Tabor, în nr. 16/1861, p. 126-127; Naşterea Domnului nostru Iisus Hristos, în nr. 31/1861, p. 241-243 şi în nr. 32/1861, p. 250-251; Steaua ce s-au arătat la Naşterea Mîntuitorului, în nr. 32/1861, p. 251-252; Aflările lui Iisus Hristos după Înviere (9), în nr. 44/1862, p. 347-349; Cincizecimea vechiului aşezămînt şi raportul ei către cea a noului aşezămînt sau Duminica Mare, în nr. 1/1862, p. 9-11; Minunile lui Iisus Hristos, în nr. 4/1862, p. 25-27; nr. 5/1862, p. 23-35; nr. 6/1862, p. 41-42; nr. 7/1862, p. 49-51; Profeţiile (proorocirile) lui Iisus Hristos, în nr. 8/1862, p. 57-58; nr. 9/1862, p. 67-70; Însemnarea cuvîntului evreesc Iehova, în nr. 15/1862, p. 119-120; Istoria evanghelică a ispitirilor Mîntuitorului din partea Diavolului, în nr. 17/1862, p. 134-136; Dumnezeitatea sfintelor Evanghelii, în nr. 18/1862, p. 137-138; Magii, în nr. 18/1862, p. 138-140; Călătoria Sfintei Familii în Egipt, în nr. 19/1862, p. 151-152; Prefaţa generală la epistolele Sfîntului Pavel, în nr. 24/1865, p. 189-191; Analiza epistolei către Romani, în nr. 25/1865, p. 194-195; nr. 26/1866, p. 207-208.

13. *Ibidem*.

14. *Idem*, II (1862), nr. 5, p. 40. Dintre problemele morale tratate în paginile revistei, menţionăm; Povăţuiri morale, în nr. 1/1861, p. 7-8; nr. 2/1861, p. 15-16; Credinţa şi faptele (meditaţie), în nr. 3/1861, p. 20-22; Un glas în favoarea cuviinţei bisericeşti, nr. 6/1861, p. 41; Uitarea şi nepăsarea de săraci, după Bourdalou, în nr. 6/1861, p. 49; Credinţa creştină (meditaţie), în nr. 11/1861, p. 83-85 şi nr. 12/1861, p. 90-92; Adevărul (apud Masillon), în nr. 15/1861, p. 119; Despre soarta omului pe pămînt (meditaţie), în nr. 16/1861, p. 125-126; Meditaţie asupra Tăierii împrejur acelei duhovniceşti, în nr. 32/1861, p. 249-250; Zelul pentru facerea de bine şi înfrumuseţarea bisericilor, în nr. 4/1862, p. 31-32; Întrebuinţarea bogăţiei, în nr. 8/1862, p. 64; Învătură către popor despre aceea că creştinii datoresc a da pe copii să înveţe carte, în nr. 9/1862, p. 70-71; Răbdarea, în nr. 11/1862, p. 85; Femeia neserioasă şi femeia lumeaţă, în nr. 11/1868, p. 85-87 şi nr. 12/1862, 94-96; Potrivirea cuvintelor cu faptele, în nr. 11/1862, p. 88; Jucătorul în cărţi, în nr. 14/1862, p. 110-112; nr. 15/1862, p. 116-118; Raiul pămîntesc, în nr. 16/1862, p. 122-124; Viaţa

La 3 mai 1862, Chesarie Sinadon, locotenent de mitropolit al Moldovei, referindu-se la aceeaşi tematică, arăta însemnătatea acestei publicaţii în viaţa duhovnicească a credincioşilor: «Ne-am bucurat mult – spunea el – văzînd acest jurnal devenind un cuviincios şi drept organ al propovăduirii *morale* a cuvîntului lui Dumnezeu – lucru ce stă în misia noastră ca iconomi ai tainelor divine şi ai mîntuirii turmei cuvîntătoare încredinţată nouă de Mîntuitorul nostru Iisus Hristos». [15]

Ştiind că această comuniune (Biserica) «nu se amestecă în afaceri steine ei, ci întotdeauna priveşte la cele ce se cuvine lui Dumnezeu, la noi – scriu redactorii – se face învăţătura fără zgomot, preamărind pe Dumnezeu pentru pacea familiilor şi înflorirea societăţii» [16]. De aceea, clerul nostru a fost şi rămîne patriot întotdeauna

---

monahală şi cei întîi monahi, în nr. 16/1862, p. 124-127; O zi de viaţă sfîntă. I. Cum să petrecem dimineaţa, în nr. 3 (28)/1863, p. 221-222; nr. 4 (29)/1863, p. 231-232 şi nr. 6 (31)/1863, p. 244-245; Ierod. Filaret Dumitriu, Meditaţie asupra scopului vieţii omeneşti, în nr. 13 (38)/1863, p. 301-303 şi nr. 14 (39)/1863, p. 307-309; Mediile (mijloacele) de a ajunge la o viaţă mai bună sau la moralitate, în nr. 20 (45)/1863, p. 352-360; nr. 22 (47)/1864, p. 373-376; nr. 23 (48)/1864, p. 378-381; Ierom. Filaret Dimitriu, Educaţia morală a copiilor, în nr. 24/1864, p. 390-392; nr. 25 (50)/1864, 295-296; Inimicul dumnezeităţii lui Iisus Hristos, în nr. 3/1864, p. 21-22; Refutaţiunea (repunerea) operei lui Ernest Renan, numită «Viaţa lui Iisus Hristos», în nr. 4/1864, p. 27-29 şi nr. 6/1864, p. 46-47; Prof. Scarlat Viacescu, Misiunea clerului şi perfecţiunea sa, în nr. 13/1865, p. 97-98.

Dintre varietăţile istorice şi morale, în paginile revistei sînt menţionate: M. Vitlimescu, Minunatul chip cu care trei copile israelite îmbrăţeşază religia creştină, în nr. 6/1861, p. 45-48; Idem, Convorbirea lui Mahomed al II-lea, sultanul turcesc, cu Patriarhul Constantinopolului despre credinţa creştină. Împrejurările istorice ale convorbirii, în nr. 7/1861, p. 55-56; Idem, nr. 9/1861, p. 71-72; nr. 11/1861, p. 85-86; Idem... Despre religia creştină, nr. 15/1861, p. 118-119.

Sentinţe înţelepte din Sf. Scripturi şi din Scrierile Sf. Părinţi, în nr. 26/1861, p. 208; nr. 27/1861, p. 216; nr. 29/1861, p. 232; nr. 38/1862, p. 352 şi nr. 2/1862, p. 16.

15. *Idem,* II (1862), nr. 1, p. 3.

16. *Ibidem*, nr. 6, p. 48. Pentru luminarea cititorilor, redactorii revistei rînduiesc diferite studii de teologie fundamentală şi apologetică:

1. *Probleme de teologie fundamentală:* Menirea Bisericii lui Hristos în lume, în nr. 1/1861, p. 9-10; Preoţimea Bisericii lui Hristos în societatea omenească, în nr. 3/1861, p. 17-18; Religia, în nr. 15/1861, p. 113-114; Însemnătatea şi folosul Sfintei Scripturi, în nr. 26/1861, p. 203-204; Urmările desavantajoase din neştiinţa Sfintei Scripturi, în nr. 27/1861, 209-210; Cultul sau servirea de Dumnezeu mincinoasă, în nr. 28/1861, p. 219-220; Planul providenţial al Proniei în statornicirea religiei, în nr. 45/1862, p. 352-355 şi nr. 46/1862, p. 361-364; Nemurirea sufletului, în nr. 48/1862, p. 377-380 şi nr. 49/1862, p. 385-388; Toleranţa religioasă (definiţia ei, zelul tolerantului, mijloacele recomandate de religia tolerantului), în nr. 1/1862, p. 6-8 şi nr. 3/1862, p. 14-15; Liberul arbitru sau slobozenia vieţii. Din tratatul lui Leibnitz despre cunoaşterea lui Dumnezeu, în nr. 8/1862, p. 62-63; Fanatismul, în nr. 8/1862, p. 63-64; Spiritul timpului şi însuflările sale, în nr. 13/1862, p. 97-99; Senuitatea sau vrednicia de credinţă a dumnezeiştilor evanghelii, în nr. 21/1863, p. 161-163 şi nr. 25/1863, p. 193-194; Însemnătatea teologiei în cursul ştiinţelor de universitate, în nr. 23/1863, p. 182-184; nr. 24/1863, p. 191-192 şi nr. 25/1863, p. 197-200; Prof. Scarlat Voiacec, Creatorul omului şi destinaţia acestuia din punct de vedere filozofic, în nr. 23 (48)/1864, p. 384; Inimicul dumnezeităţii lui Iisus Hristos (pupă Ernest Renan), în nr. 3/1864, p. 21-2 .

2. *Probleme de apărare a credinţei:* Duminica, în nr. 9/1861, p.

cu adevărat, conlucrînd la «chestiile de viaţă ale naţiunii şi stăruind să împlinească deviza sa care este religia şi patria»[17]. Din aceste consideraţiuni, «nu vom înceta a da – se arată în paginile revistei – învăţături morale pastorale»[18] şi povăţuiri duhovniceşti atît de necesare pentru îmbunătăţirea vieţii religioase a credincioşilor.

In legătură cu această tematică şi pentru interesul direct al clerului, în paginile revistei s-au imprimat şi diferite studii privind *preocupările sale liturgice.*[19]

67-68; Repausul de duminică, în nr. 13/1861, p. 103; Botezul (meditaţie), în nr. 14/1861, p. 108-109 şi nr. 15/1861, p. 114-115; Fanatismul, în nr. 8/1862, p. 64; Îndoieli despre religie, în nr. 15/1862, p. 118-119; I. Clinteanu, Cuvînt la duminica XXIV după Rusalii. Despre credinţă, în nr. 18/1862, p. 143-144.

17. *Idem*, I (1861), nr. 1, p. 4.

18. *Ibidem*, p. 3. Enumerăm chestiunile tratate în paginile revistei privind *povăţuiri duhovniceşti şi învaţături pastorale:*

1. *Diverse povăţuiri duhovuiceşti:* Dumnezeu se îngrijeşte de orfani, în nr. 27/1861, p. 215-216; Sfătuiri la începutul Anului Nou, în nr. 32/1861, p. 254-256; O manifestare (arătare) a dragostei către Hristos. O doftorie nimerită, în nr. 33/1862, p. 264; O minunată mîntuire a unui copil, în nr. 34/1862, p. 271-272; O doftorie spirituală, în nr. 39/1862, p. 312; O învingere asupra trufiei şi a mîndriei, în nr. 41/1862, p. 328; Meditaţie. Mama de familie, în nr. 2/1862, p. 12-14; nr. 3/1862, p. 19-21; Varietăţi (Felurimi). Un exemplu de dragoste creştină, către aproapele, în nr. 2/1862, p. 15-16; Îndurarea unui copil, în nr. 2/1862, p. 16; Chipul primirii şi înmulţirii milosteniei, în nr. 2/1862, p. 16; Cuvînt sfătuitor din partea episcopului către cel ce se găteşte a se hirotoni, în nr. 4/1862, p. 29-30 şi nr. 5/1862, p. 37-39; Simboluri (semne) în natură, în nr. 5/1862, p. 39-40 şi nr. 7/1862, p. 56; Moderaţie (cumpătarea) marelui Constantin. Un exemplu de modestie arhierească. Cine dă cît poate, dă cît trebuie. O îndreptare de bună-voire a unei neîndreptăţiri, în nr. 10 (35)/1863, p. 279.

2. *Probleme dè teologie pastorală:* Preotul bun în Biserica lui Hristos, în nr. 1/1861, 1/1861, p. 10-11 şi nr. 3/1861, p. 18-19; Meditaţie asupra citirii Sfintei Scripturi, în nr. 2/1861, p. 14-15; Extras din «Tratat despre preoţie» a Sfîntului Ioan Gură de Aur, în nr. 4/1861, p. 30-32; nr. 5/1861, p. 39-40; nr. 11/1861, p. 86-87; nr. 13/1861, p. 100-102 şi nr. 15/1861, p. 117-118; nr. 16/1861, p. 127-128; nr. 20/1861, p. 159-160; nr. 25/1861, p. 197-199; nr. 27/1861, p. 213-215; nr. 29/1861, p. 228; nr. 33/1862, p. 262-263, nr. 34/1862, p. 268-269: nr. 37/1862, p. 291-293; nr. 42/1862, p. 336; nr. 43/1862, p. 344; nr. 44/1862, p. 349-350; nr. 45/1862, p. 359-360 şi nr. 47/1862, p. 374-375; Necesitatea studiului (învăţăturii) pentru preoţi, în nr. 11/1861, p. 81-83; Icoana păstorului bun, în nr. 12/1861, p. 89-90; nr. 13/1861, p. 97-99 şi nr. 14/1861, p. 105-106; Sfinţirea preotului, în nr. 16/1861, p. 121-122 şi nr. 17/1861, p. 129-130; Convorbirea unui preot cu un poporan al său după botezul pruncului, în nr. 18/1861, p. 141 şi nr. 19/1861, p. 147-149; Părintele de familie (meditaţie), în nr. 19/1861, p. 149-150; nr. 21/1861, p. 166-167 şi nr. 22/1861, p. 173-174; Preotul păcătos înaintea înfricoşatului judecător, în 2 (27)/1863, p. 212-214; Icoana (modelul) unui adevărat preot sătesc, în nr. 12/1865, p. 94-96; nr. 13/1865, p. 98-101 şi nr. 14/1865, p. 105-106; Respectul datorat lucrurilor sfinte din partea preutului şi caracterul vieţii lui, în nr. 20/1865, p. 155-157; nr. 21/1865, p. 166-168; nr. 22/1865, p. 170-173; nr. 23/1865, p. 178-183 şi nr. 24/1865, p. 186-189; Viaţa şi activitatea păstorească a Sfîntului Ioan Hrisostom, în nr. 25/1865, p. 199-200 şi nr. 26/1865, p. 202-205.

19. A se vedea în diferite numere ale revistei anumite însemnări şi studii de specialitate: Busuiocul la aghiazmă (apud Dositei, Despre cei ce au patriarit în Ierusalim, foaia 25), în nr. 6/1861, p. 48; Clopotele, în nr. 12/1861, p. 96; Arheologia (vechitatea) creştină. Despre servirea publică a creştinilor în timpii dintîi ai Bisericii. 1. Locaşurile de adunare, în nr. 18/1861, p. 139-141; 2. Timpurile servirii de Dumnezeu şi sărbătorile, în nr. 19/1861, p. 145-147; nr. 20/1861, p. 155-156; nr. 21/1861, p. 164-165; nr. 22/1861, p. 169-170; 3. Lucrările servirii de Dumnezeu, în nr. 29/1861, p. 227-228; Oule

Din planul editorial nu lipseau nici teme de interes *istoric bisericesc, naţional şi universal.* Referitor la realităţile istorice, deci ale Bisericii Ortodoxe Române sau privind probleme de istorie bisericească universală, redactorul Climente Nicolau înştiinţa pe cititori: «Caracterul ce vor prezenta articolele noastre în viitor, sînt cu preferinţă, acelea ce ar atinge actualitatea. Prevenim, totuşi pe cititorii noştri a nu aştepta de la noi decît o extindere în aprecieri care va fi numai pe cît permit circumstanţele actuale. De aceea ne vom mărgini, în articolele noastre de actualitate, numai la ceea ce se face la noi astăzi relativ la Biserică».[20] Nu vom neglija deci, din timp în timp, a scoate în paginile revistei noastre *articole privitoare la starea Bisericii Ortodoxe Române* în diferite timpuri, urmărind multe chestiuni acoperite de vălul întunecat al vremurilor de nenorocire a naţiunii noastre. Nu vom pregeta a încunoştiinţa orice ştiri mai interesante din lucrările actuale ale Bisericii noastre[21]..., şi a altor Biserici cu care sîntem canoniceşte în legătură. Deci vom imprima – continuă redactorul – în numele foii noastre, între altele, chiar lucrurile ce s=au făcut la *reconstituirea şi reorganizarea mai multor Biserici de aceeaşi confesiune cu a noastră*".[22]

---

roşii la Paşti, în nr. 44/1862, p. 351-352; O scurtă ştiinţă despre zilele pomenirii morţilor, în nr. 3/1862, p. 17-19; O recompensă pentru respectul către semnul crucii, în nr. 10/1862, p. 80; Puterea semnului crucii asupra otrăvirii, nr. 12/1862, p. 96; Circulară despre îmbrăcămintea clerului, în nr. 3/1864, p. 23.

20. *Idem*, IV (1864), nr. 25, p. 194.

21. *Idem*, I (1861), nr. 1, p. 3. Iată cîteva probleme de *Istoria Bisericii Ortodoxe Române* tratate şi imprimate în paginile revistei: Clerul în Biserică şi societate, în nr. 4/1861, p. 25-26; nr. 5/1861, p. 33-35; nr. 7/1861, p. 49-50; Despre fondul Bisericii Ortodoxe din Bucovina (Imprumutat din cuvîntul baronului Petrino rostit la sfîrşitul lunii august 1861, în Consiliul de Stat din Viena), în nr. 37/1862, p. 293-296; Starea Bisericii Ortodoxe în ţările austriace, în nr. 40/1862, p. 217-218; Triumful meritului legal în clerul înalt al Bisericii noastre, în nr. 39/1862, p. 318-320; Sfinţirea unei biserici (Sf. Voievozi — Botoşani — 30 iulie 1862), în nr. 12/1862, p. 90-94; Suplica lipovenilor din Moldova către marele vizir, în nr. 24/1863, p. 188-191; Un nou locotenent de mitropolit în Moldova, (înlocuirea lui Chesarie Sinadon cu Calinic Miclescu — 5 mai 1863), în nr. 16/1863, p. 202-204; Solemnitatea începerii cursurilor de învăţătură în şcolile naţionale din Iaşi pe anul scolastic 1863-1864, în nr. 5 (30)/1863, p. 233-235; Dispoziţia mitropolitului Calinic Miclescu către duhovnicescul dicasteriu al Sf. Mănăstiri Neamţul şi Secul pentru reconstituirea autorităţii spirituale, în nr. 7 (32)/1863, p. 249-250; Instalarea egumenilor pămînteni la o mare parte din mănăstirile zise închinate, în nr. 19 (14)/1863, p. 257-25[illegible]; Secularizarea averilor mănăstirilor zise închinate, în nr. 18 (14)/1863, p. 337-338; Restaurarea preoţimii noastre este încă în îndoială, nr. 21 (46)/1864, p. 361-366; Încercări serioase spre ruperea legăturii canonice dintre Biserica Ortodoxă a Bucovinei şi cea a Moldovei în nr. 22 (47)/1864, p. 369-373; Felul secularizării averilor mănăstireşti pe aiurea, în nr. 23 (48)/1864, p. 377-378; Încercări spre restatornicirea Bisericii şi a clerului, în nr. 2/1864, p. 9-11; nr. 3/1864; Vizita Înălţimii Sale Principelui nostru domnitor la Patriarhie, în nr. 2/1864, p. 15-16; Modul organizării Bisericii, în nr. 4/1864, p. 25-26; Deschiderea Episcopiei Dunării de Jos, în nr. 15/1865, p. 113-118; Discurs ţinut în Seminarul Central din Socola de arhimandritul Climente Nicolau la ocazia instalării sale în funcţiunea de rector al acestui Seminar, urmat la 21 februarie, în Duminica întîia din Post, în nr. 16/1965, p. 127-128.

22. *Idem*, IV (1864), nr. 1, p. 5. Articole şi însemnări despre *istoria altor biserici de confesiuni diferite*, redactorii rînduiesc în paginile revistei mai ales despre: Creştinarea iacuţilor, în nr. 28/1961, p. 141-143; Sfinţirea Bisericii ruseşti din Paris, în nr. 29/1861, p. 230-231; Prezenţa episcopului Leon-

Pentru tratarea problemelor de *drept canonic*, redactorii au ales de preferință acele locuri, epoci și lucrări de reorganizare ce interesau pe cititorii din acel timp.[23] Mai ales «despre drepturile și datoriile canonice a mădularilor Bisericii noastre», despre «înflorirea Bisericii și a nației noastre române», «prosperarea vieții cetățenești», «unitatea de neam» etc. Asemenea convingeri patriotice – arată redac=torii – «le=am exprimat și le vom susține întotdeauna în foaia noastră».[24]

---

tie în Paris, în nr. 30/1861, p. 237-239; Bisericile Ierusalimului și ale Romei, în nr. 33/1862, 270-271; Bula papei din 6/12 ianuarie 1862, în nr. 36/1862, p. 283-284; nr. 38/1862, p. 297-300; nr. 39/1862, p. 305-309; nr. 41/1862, p. 321-323 și nr. 43/1862, p. 338-339; O ordonanță (poruncă) a împăratului Teodosie cel Mare, în nr. 10 (35)/1863, p. 278-279; O regulă vrednică de urmat pentru servitorii credinței creștine în neconglăsuirile lor reciproce (Vezi Sozomene, Istoria Bisericii, I, 17), în nr. 13 (38)/1863, p. 303-304; Cugetările și simțămintele unui revoluționar-ministru de culte (Despre situația Bisericii Ortodoxe din Grecia după căderea dinastiei Otoniene). 1. Sfințitul Sinod, episcopii, episcopiile. 2. Clerul inferior, mănăstirile. 3. Averile mănăstirilor desființate în nr. 8/1865, p. 78-80; Istoria celor întîi persecuții asupra Bisericii, în nr. 20/1865, p. 160; nr. 22/1865, p. 175-176; nr. 24/1865, p. 191-192; Enciclica Papei Pius al IX-lea dată la 8 decembrie 1864 în Roma, în nr. 21/1865, p. 162-165; Întemeierea Bisericii de către Domnul Iisus Hristos, în nr. 23/1865, p. 177-178; Întinderea sau cuprinsul Bisericii lui Hristos, în nr. 24/1865, p. 185-186.

23. *Idem*, IV (1864), nr. 1, p. 5. Dintre acestea redăm cîteva mai importante: Cîrmuirea Bisericii lui Hristos în diferite timpuri. 1. În veacul Apostolic. 2. Schimbări făcute în ocîrmuirea Bisericii după veacul Apostolic, în nr. 2/1861, p. 12-14; nr. 3/1861, p. 19-20; nr. 4/1861. p. 27-29; nr. 5/1861, p. 35-36; nr. 6/1961, p. 43-44; nr. 7/1861, p. 51-52; nr. 8/1861, p. 57-59; Starea actuală (de față) a clerului la noi și necesitatea de a se reorganiza, în nr. 18/1861, p. 137-139; nr. 19/1861, p. 153-155; nr. 21/1861, p. 161-164; nr. 19/1862, p. 145-148; nr. 19/1862, p. 153-156; nr. 22/1863, p. 177-179; nr. 24/1863, p. 185-189; Soartea școlilor bisericești și a luminării duhovnicești sub Mitropolitul Sofronie, în nr. 24/1861, p. 185-189; Melchisedec, Proiect de lege pentru învățământul bisericesc în România, în nr. 5 (30)/1863, p. 238-240; nr. 6 (31)/1863, p. 242-244; nr. 7 (32)/1863, p. 250-253; nr. 8 (33)/1863, p. 261-263; nr. 9 (34)/1863, p. 265-267; nr. 11 (36)/1863, p. 285-286; nr. 12 (37)/1863, p. 292-293; nr. 13 (38)/1862, p. 297-299; nr. 14 (39)/1863, p. 311-312; nr. 15-16 (40-41)/1863, p. 314-315; nr. 18 (43)/1863, p. 339-340; Proiect de unirea și reorganizarea Bisericii Ortodoxe Române, în nr. 19 (44)/1864, p. 346-347; Sminteliile (erorile proiectului de lege pentru reorganizarea Bisericii noastre, în nr. 20 (45)/1864, p. 353-356; Încercări serioase spre ruperea legăturii canonice dintre Biserica Ortodoxă a Bucovinei și cea a Moldovei, în nr. 22 (47)/1864, p. 369-373; Estimarea serviciului protoiereilor și subprotoiereilor, în nr. 24 (49)/1864, p. 385-388; Modul reorganizării bisericilor, în nr. 4/1864, p. 25-26; nr. 11/1865, p. 81-83; nr. 12/1865, p. 89-91; Despre drepturile și legile Bisericii, în nr. 12/1865, p. 26-27; O abatere anticanonică, public înfruntată, în nr. 5/1864, p. 33-36; Despărțirea canoanelor bisericești după origine, în nr. 5/1864, p. 36-38; Autoritatea (puterea) episcopală după dreptul canonic al Bisericii noastre Ortodoxe. Alegerea și Întărirea episcopilor, în nr. 6/1864, p. 43-45 și nr. 8/1864, p. 57-59; Idem, Blestem sobornicesc pentru neprimirea străinilor la tronurile Mitropoliei și episcopiilor Moldovei, în nr. 9/1864, p. 65-66; Proiect de decret organic pentru înființarea unei autorități sinodale centrale pentru afacerile religiei române (extras din «Monitorul oficial», nr. 273 din 6 decembrie 1864), în nr. 9/1864, p. 67-70; Decret organic pentru regularea schimei monahicești, în nr. 10/1865, p. 75-78; Paradoxitatea noii legi de numire a mitropoliților și a episcopilor Bisericii române, în nr. 116/1865, p. 121-124; nr. 17/1865, p. 129-134; nr. 18/1865, p. 137-144; nr. 19/1865, p. 145-152; nr. 20/1865, p. 153-155; Sancționarea legii de numire a mitropoliților și a episcopilor Bisericii române, în nr. 21/1865, p. 161-162.

24. *Idem*, II (1862), nr. 10, p. 73. În această privință a se vedea: Atitu-

Pe parcurs, revista «Preutul» şi-a îmbogăţit conţinutul, devenind de un interes deosebit în special preoţilor, prin includerea în planul redacţional a publicării tuturor circularelor, dispoziţii, ordine, apeluri, îndemnuri duhovniceşti ale chiriarhilor din Moldova, cum şi diferite înştiinţări, anunţuri, corespondenţe între cititori şi redactori, extrase din unele probleme importante apărute în ziarele vremii, publicarea unor fragmente din Istoria Bisericii Universale, cronici bisericeşti, traduceri îmbunătăţite a unor cărţi religioase etc.[25]

Înşişi redactorii menţionau în acest sens că: «...nu vom pregeta de a comunica prin foaie dispoziţiile administrative mai interesante ce li se vor trimite spre publicare».[26]

Calinic Miclescu, locotenent de mitropolit, arăta, de asemenea, într-o conferinţă cu protopopii în ziua de 19 iunie 1863, că această publicaţie este un organ oficial prin care se vor face cunoscute toate măsurile disciplinare şi de organizare a clerului.

Revista «Preutul» este destinată să fie spre dezvăluirea tot mai mult preoţimii şi a poporului nostru a adevărurilor credinţei şi a învăţăturii Bisericii noastre pe care acest jurnal le predică».[27]

---

dinea (înfăţişarea) clerului în întrunirea naţională din 15 iunie 1861, în nr. 11/1861, p. 88; I. Misail, Clerul român în faţa naţiunii, în nr. 12/1861, p. 94-96; Interesul concordiei (unirii) cetăţene, în nr. 21/1861, p. 165-166; Neîngrijirea şi datoriile către Biserică şi relele provenite din aceasta, în nr. 6 (31)/1863, p. 241-242 şi nr. 10 (35)/1863, p. 273-275; Începuturile cursurilor la Universitatea noastră din Iaşi pe anul şcolar 1863/1864, în nr. 11 (36)/1863, p. 281-282; Solemnitatea aniversării a treia a Universităţii din Iaşi, în nr. 12 (37)/1863, p. 289-292; Necesitatea concordiei unirii pentru fiinţarea şi prosperarea poporului, în nr. 26/1866, p. 208.

25. De pildă, în paginile revistei «Preutul» au apărut, în traducere, îmbunătăţită, primii 35 de psalmi ai proorocului David: Cartea Psalmilor. Psalmii 1 şi 2, în nr. 13/1861, p. 104; Psalmii 3 şi 4, în nr. 14/1861, p. 112; Psalmii 5, 6, 7, în nr. 21/1861, p. 167-168; Psalmul 8, în nr. 23/1861, p. 184; Psalmii 10, 11, 12, în nr. 25/1851, 199-200; Psalmii 13, 14, 15, 16, în nr. 26/1861, p. 206-207; Psalmul 17, în nr. 27/1861, p. 215; Psalmul 18, în nr. 28/1861, p. 221-222; Psalmii 19, 20, 21, în nr. 29/1861, p. 228-229; Psalmul 22, în nr. 30/1861, p. 239-240; Psalmii 23, 24, 25, în nr. 31/1861, p. 247-248; Psalmii 26, 27, în nr. 40/1862, p. 320; Psalmii 28, 29, 30, în nr. 47/1862, p. 376; Psalmii 31, 32, 33, în nr. 48/1862, p. 383-384; Psalmii 34, 35, în nr. 6/1862, p. 46-47.

26. *Idem,* IV (1864), nr. 1, p. 5.

27. *Idem,* II (1862), nr. 1, p. 3. Spre informare, redăm cîteva dintre cele mai importante *studii de teorie omiletică şi metodă catehetică*, privind propovăduirea cuvîntului evanghelic: a) Predicarea cuvîntului lui Dumnezeu, în nr. 9/1861, p. 65-66; nr. 10/1861, p. 73-75; Frumuseţile literare ale cărţilor lui Moise. Tablourile sau descrierile, în nr. 28/1861, p. 217-219; Idem, Despre naraţii (povestiri), în nr. 29/1861, p. 225-226; Idem, Despre discursuri şi sfătuiri, în nr. 30/1861, p. 233-235; Idem, Bucăţile poetice, în nr. 33/1862, p. 257-259; Frumuseţile literare a cărţii Judecătorul, în nr. 34/1862, p. 265; Idem, Despre naraţii, în nr. 40/1862, p. 313-314; Idem, Despre tablouri, în nr. 42/1862, p. 329-330; Frumuseţile literare a cărţii I lui Ezdra şi a III-a lui Ezdra sau a Neemiei, în nr. 44/1862, p. 345-346; Idem, a cărţii Estirei, în nr. 1862, p. 346-347; Datoria de a predica şi a lăţi religia şi a deştepta sentimentul religios, în nr. 45/1862, p. 355-357; Idem, a cărţii lui Iov, în nr. 46/1862, p. 364-366; nr. 48/1862, p. 380-381; Idem, a cărţii Psalmi, în nr. 49/1862, p. 388-391; Elocinţa scrierilor lui Solomon, în nr. 5/1862, p. 42-43; nr. 7/1862, p. 55-56; Puterea propovăduirii Evangheliei în lume, în nr. 9/1862, p. 65-67 şi nr. 10/1862, p. 73-76; Propovăduirea în Biserica veche creştină, în nr. 11/1862, p. 81-83 şi nr. 12/1862, p. 89-90; Idem, Timpul propovăduirii, în nr. 14/1862, p. 105-107; Idem, Locurile în care se făcea propo-

Din cuprinsul acestor foi nu vor lipsi, aşa după cum arăta şi redactorul ei, *nici cuvintele,* nici *omiliile bisericeşti* în «privirea cărora ne vom interesa să se dea cît se poate mai dese fiindcă acestea sînt pîinea spirituală de toate zilele a creştinului şi cu osebire a preotului».[28] Asemenea cuvinte de

---

văduirea şi circul ascultătorilor în Biserica veche, în nr. 15/1862, p. 113-114; Protosincelul Inochentie, Frumuseţile literare a cărţilor profetice, Caracterul profetic a profeţiilor lui Isaia, în nr. 13/1862, p. 99-101; Idem, Caracterul poetic şi frumuseţile literare a cărţii lui Ieremia, în nr. 14/1862, p. 107-109; Idem, Caracterul poetic al profetului Iezechil, în nr. 15/1862, p. 114-116; Frumuseţile literare a cărţii lui Daniil, în nr. 21/1863, p. 166-168; b) Explicarea (tîlcuirea) rugăciunii domneşti Tatăl Nostru, nr. 6/1861, p. 44-45; nr. 7/1861, p. 52-63; nr. 9/1861, p. 66-67; nr. 12/1861, p. 92-93; Pr. I. Carp, Omilie asupra simbolului de credinţă (Crezul), în nr. 7/1861, p. 59-61; nr. 10/1861, p. 75-77; nr. 13/1861, p. 98-100; nr. 37/1862, p. 300-304; nr. 21/1863, p. 164-166; Înrîurirea celor dintîi lecţii (învăţături) a mamei, în nr. 19/1861, p. 119-120; Pr. I. Carp, Voroavă către popor asupra simbolului de credinţă, în nr. 10/1862, p. 76-78; nr. 13/1862, p. 101-103; nr. 22/1863, p. 175-176, nr. 9 (34)/1863, p. 267-270; nr. 14 (39)/1863, p. 309-311; nr. 21 (45)/1864, p. 366-367; nr. 23 (48)/1864, p. 381-383; nr. 24 (49)/1864, 388-390; Omilie către popor despre poruncile lui Dumnezeu. Catehizare. Învăţătură morală, în nr. 10/1862, p. 78-80; Omilie către popor despre întîia jumătate a poruncii întîi, în nr. 14/1862, p. 109-110; Idem, Despre a doua jumătate a poruncii întîia a lui Dumnezeu, în nr. 2 (27)/1863, p. 214-216; Cuvîntare despre chipul cum trebuie a sta şi a petrece în biserică, în nr. 5/1864, p. 34-40; E. Leonescu, Despre necesitatea şi folosul credinţei, în nr. 22/1865, p. 173-175.

28. *Idem*, IV (1864), nr. 1, p. 5. Iată cîteva *cuvîntări tematice* folositoare la diferite ocazii; Pr. I. Carp, Cuvînt la ocazia începutului secerişului, în nr. 14/1861, p. 106-108 şi nr. 15/1861, p. 115-117; Idem, Omilie despre aceea cum oamenii pot a se afla în comun ca în Biserică, în nr. 17/1861, p. 132-134; Idem, Omilie (voroavă) despre aceea cum trebuie a lucra şi a se osteni oamenii pentru mărirea lui Dumnezeu, în nr. 25/1861, p. 195-197; Ierom. Inochentie, Necrolog la moartea domnului profesor C. Teodorescu de la Seminarul Central, în 5 noiembrie 1861, în nr. 26/1861, p. 204-205; Pr. I. Carp, Omilie (voroavă) către popor. Despre cunoaşterea lui Dumnezeu din natură (fire), în nr. 27/1861, p. 210-213; Arhim. Melchisedec, Cuvînt la înmormîntarea domnului Ştefan Dobranici (Vaslui, 23 noiembrie 1861), în nr. 34/1862, p. 269-270 şi nr. 36/1862, p. 287-288; Pr. I. Carp, Omilie despre aceea că trebuie să fugim şi să ne ferim de beţie, în nr. 40/1862, p. 314-317; Prot. Inochentie, Discurs funebru la prezvitera Ena, soţia icon. Dimitrie Petru de la Biserica Sf. Spiridon-Iaşi (14 februarie 1862), în nr. 42/1862, p. 334-336; Sîmbăta de lîngă Duminica Mare, numită a morţilor, în nr. 45/1862, p. p. 358-359, şi nr. 46/1862, p. 367-368; Voroavă la Înălţarea Domnului din ale Sf. Ioan Hrisostom, în nr. 1/1862 p. 5-6; Prot. Inochentie, Cuvînt funebru la înmormîntarea doamnei Zoiţa Petrovici, soţia, P. C. diac. prof. Al. Petrovici, directorul Şcolii 2-Tătăraşi — 3 mai 1862, în nr. 3/1862, p. 21-24; Cuvînt al Sf. Ioan Hrisostom către cei ce doresc şi cer minuni, în nr. 8/1862, p 61-62; Pr. I. Carp, Omilie sfătuitoare către cei ce ies din Biserică neaşteptînd sfîrşitul dumnezeieştii serviri sau care nu merg nicidecum la Biserică, în nr. 11/1862, p. 83-84 şi nr. 20/1862, p. 356-358; Voroavă către popor la duminica înaintea naşterii Domnului, în nr. 18/1862, p. 140-143; Cuvînt la ziua dreptului şi sfîntului Iosif, logodnicul Prea Sfintei Fecioare Născătoare de Dumnezeu, în nr. 19/1872, p. 149-151 şi nr. 20/1863, p. 159-160; Întristarea sufletească a unui evsevios creştin în întîia zi a Anului Nou, în nr. 21/1863, p. 163-164; Prof. Gr. Popescu, Oraţiune (cuvîntare) la 24 ianuarie 1863, în nr. 22/1863, p. 171-175 şi nr. 23/1863, p. 177-182; Pr. I. Carp, Cuvîntare despre datorinţele creştine, în nr. 12 (37)/1863, p. 293-296; nr. 17 (42)/1863, p. 333-336, nr. 11/1865, p. 85-87; nr. 13/1865, p. 101-103; Cuvîntare despre chipul cum trebuie să se petreacă şi să se stea în biserică, în nr. 5/1864, p. 38-40; Cuvîntare către popor. Despre hulire, în nr. 8/1864, p. 59-61: Pr. I. Carp, Cuvîntare despre post (după Fericitul Augustin), în nr. 15/1865, p.

amvon erau folosite ca modele, în cea mai mare parte, «la predicatură».[29]

In circularele ierarhilor din Moldova, susţinători direcţi ai revistei, referitor la aceeaşi chestiune, se arată: «Preoţii sînt datori a citi jurnalul pentru ştiinţa şi învăţătura lor, iar predicile sau alte scrieri morale şi religioase le vor citi poporului în biserică, după regulă, în fiecare duminică şi sărbătoare».

De asemenea, prin circulara nr. 877 din 15 august 1863 adresată tuturor protoiereilor din eparhie, Calinic Miclescu făcea «poftire – aşa cum s-a menţionat mai sus – de a se rîndui publicarea unor mici discusuri cît puritatea limbii va permite să fie cît se va putea mai populare ca să poată servi de predică. In fiecare duminică şi sărbătoare pe rînd, – îndemna ierarhul – să se predice poporului cuvintele ce, în acest scop, vor fi cuprinse în ziarul «Preutul».[30]

Dealtfel, această chestiune a fost menţionată încă de la început, în programul editorial al revistei, deoarece înşişi redactorii arătau că «următori fiind la cele ce am zis mai înainte în programul nostru, începem a da de astăzi (sîmbăta, 6 mai 1861-n.n.) *cuvinte* şi *omilii* (voroave) bisericeşti care vor ieşi de-a rîndul mai în fiecare număr. Deoarece scopul publicării acestor cuvinte, fiind rostirea lor în biserică vom căuta şi ne vom sîrgui a le înşira întotdeauna cu o săptămînă înainte de ziua însemnată pentru ele».[31]

124-127; nr. 17/1865, p. 134-136; Cuvîntarea I către popor despre beţie, în nr. 20/1865, p. 157-160; Arhim. Inochentie, Cuvînt pronunţat în Biserica Seminarului din Huşi la ocazia solemnităţii de la 1 septembrie pentru deschiderea şcolilor, în nr. 25/1865, p. 196-199.

29. *Idem*, I (1861), nr. 1, p. 3.

30. *Idem*, III (1863), nr. 1 (26), p. 204-205.

31. *Idem*, I (1861), nr. 3, p. 22. Redăm omilii şi predici la praznice împărăteşti, duminici şi sărbători mari: a) *praznice împărăteşti:* Cuvîntare la strălucita zi a Învierii lui Hristos, în nr. 8/1862, p. 196-197; Cuvîntare la lunea Sf. Duh (a Sf. Treimi), în nr. 7/1861, p. 53-55; Cuvîntare la naşterea Domnului, în nr. 31/1861, p. 245-247; Pr. Samuil Andrievici, Cuvîntare la naşterea Domnului nostru Iisus Hristos, în nr. 17 (42)/1863, p. 331-333 şi nr. 9/1864, p. 70-72; Iancu Gheorghiu, Cuvîntare la naşterea Domnului nostru Iisus Hristos, în nr. 13/1865, p. 103-104; Cuvînt la ziua Botezului Domnului, în nr. 11/1865, p. 88; Cuvînt la ziua Bunei Vestiri, în nr. 41/1862, p. 325-328; Cuvîntare la duminica Floriilor, în nr. 42/1862, p. 330-334; Cuvîntare la ziua naşterii Născătoarei de Dumnezeu, în nr. 5 (30)/1863, p. 235-238; Pr. Samuil Andrievici, Cuvîntare la Înălţarea Cinstitei Cruci, în nr. 4/1864, p. 29-31; b) *duminici:* Omilie la duminica slăbănogului, în nr. 3/1861, p. 22-23; C. Ştiubei, Cuvîntare la duminica samarinencii, în nr. 4/1861, p. 28-30; Cuvîntare la duminica orbului din naştere, în nr. 5/1861, p. 36-39; Pr. Samuil Andrievici, Cuvîntare la duminica I după Rusalii, în nr. 3 (28)/1863, p. 222-224; Cuvînt la duminica a doua după cincizecime, în nr. 9/1861, p. 68-71; C. Lăzărescu, Cuvîntare la duminica a treia după cincizecime, în nr. 10/1861, 77-80; Pr. Samuil Andrievici, Cuvîntare la duminica VIII după Rusalii, în nr. 4 (29)/1863, p. 229-231; Cuvîntare la duminica II-a după Înălţarea Sf. Cruci (a XVIII după Rusalii-n. n.), în nr. 6 (31)/1863, p. 245-248 şi nr. 11 (36)/1863, p. 282-284; Cuvîntare în duminica a III-a după Înălţarea Sf. Cruci (a XIX-a după Rusalii-n. n.), în nr. 7 (32)/1863, p. 253-255; Cuvîntare în duminica a IV-a după Înălţarea Sf. Cruci (a XXI-a după Rusalii-n. n.), în nr. 8 (33)/1863, p. 259-261; Pr. Samuil Andrievici, Cuvîntare în duminica a V-a după Înălţarea Sf. Cruci (a XX-a după Rusalii-n. n.), în nr. 9 (34)/1863, p. 270-272; Cuvîntare în duminica a VI-a după Înălţarea Sf. Cruci (a XXIII-a după Rusalii-n. n.), în nr. 10 (35)/1863, p. 275-277; Voroavă la duminica a V-a a lui Luca (5 noiembrie), în nr. 24/1861, p. 191-192; Cuvîntare la duminica a VIII-a la Luca (a XXV-a după Rusalii-n. n.), în nr. 7/1864, p. 50-53;

Mai tîrziu, la 15 iunie 1863, de asemenea, redactorii se refereau la importanța predicării cuvîntului lui Dumnezeu, menționînd: «Nu vom neglija de acum înainte a da în fiecare număr cîte o cuvîntare bisericească potrivită la *înțelegerea si lipsurile morale ale clerului si poporului nostru*".[32]

Pentru a contribui la îmbunătățirea vieții duhovnicești a trăitorilor din Mănăstirea Neamț=Secu, de pildă, locotenentul de mitropolit Calinic Miclescu a rînduit pe inspectorul Seminarului teologic din acea mănăstire, protosincelul Nichifor Iliescu, să «țină predici în biserică și la masa comună în zilele de duminici, praznice, sărbători etc. și oricînd va putea și va voi. Acestea să fie îndreptate către adevărata chemare a monahismului, privit din punct de vedere religios, moral și național, demonstrînd chipul viețuirii călugărești, îmbărbătîndu=i a se deda la citirea cu atenție a Sfintei Scripturi, a *scrierilor Sfinților Părinți și ale altor scrieri bune și folositoare*".[33] In acest sens, nu fără rost, episcopul Buzăului, Dionisie, îndemna pe redactori : «Faceți ca fiecare, citind foaia noastră, să zică acele memorabile cuvinte pe care Ludovic al XIV=lea, regele Franței, le=au zis unui mare predicator din timpul său. Părinte, de cîte ori ascult pe ceilalți predicatori rămîn foarte mulțumit de dînșii, iar (acum) cînd te ascult pe tine, rămîn prea nemulțumit de mine însumi».[34]

Prin urmare, în cele peste o mie (1008) de pagini și 126 numere

---

Cuvîntare la duminica a X-a după Înălțarea Sf. Cruci (a XXV-a după Rusalii-n. n.), în nr. 13 (38)/1863, p. 299-301; Cuvînt la duminica a II-a după Botezul Domnului, în nr. 19 (24)/1864, p. 348-351; Cuvîntare la duminica lăsatului de carne. Despre judecata obștească, în nr. 35/1862, p. 277-282; Cuvîntare la duminica brînzei, în nr. 36/1862, p. 284-286; nr. 12/1865, p. 91-94; Cuvîntare la duminica vameșului și fariseului, în nr. 33/1862, p. 266-268; Cuvîntare la duminica întîia din Post (a Ortodoxiei), în nr. 37/1862, p. 289-291; Cuvîntare la duminica a III-a din Postul Mare (a Sf. Cruci), în nr. 39/1862, p. 309-312 și nr. 14/1865, p. 107-112; *la sfinți:* Cuvîntare la duminica tuturor sfinților, în nr. 8/1861, p. 61-64; Explicarea (tîlcuirea) Evangheliei ce se citește în ziua Sf. Apostoli Petru și Pavel (Matei XVI, 13-21), în nr. 7/1862, p. 51-53 și 8/1862, p. 59-61; Cuvîntare la ziua Sf. Apostoli Petru și Pavel, în nr. 2/1864, p. 12-15; Cuvîntare în ziua de Cuvioasa Parascheva, în nr. 22/1861, p. 171-174; Ierom. Isaia, Cuvîntare în ziua Sf. Dumitru, în nr. 22/1861, p. 181-184; Cuvîntare la ziua Sf. Ștefan (27 decembrie), în nr. 18/1863, p. 240-243.

32. *Idem*, III (1863), nr. 2 (27), p. 211. Referitor la aceasta, enumerăm cîteva *probleme de pedagogie religioasă:* Tînărul, în nr. 47/1862, p. 372-374; 48/1862, p. 381-383; Caracterul Domnului nostru Iisus Hristos, în nr. 1/1862, p. 4-5 și nr. 3/1862, p. 11-12; Despre educația fetelor după Fenelon. I. Despre însemnătatea educației fetelor, în nr. 7 (32)/1863, p. 255-256; Idem. II. Necuviințele educației ordinare, în nr. 8 (33)/1863, p. 263-264; Idem. Care sînt întîiele fundamente ale educației, în nr. 10 (35)/1865, p. 277-278; nr. 15-16 (40-41)/1863, p. 315-317; Circulară despre îndemnarea fetelor a urma școlile elementare, în nr. 17 (42)/1863, p. 329-331; Ierom. Filaret Dimitriu, Educația morală a copiilor, în nr. 24 (49)/1864, p. 390-392 și nr. 25 (50)/1864, p. 385-396, Cultura intelectuală și educația religios-morală, în nr. 11/1865, p. 83-85.

33. *Idem*, III (1863), nr. 2 (27), p. 212. A se vedea cîteva studii în care se vorbește despre această preocupare: Literatura sfîntă, în nr. 14/1861, p. 109-112; nr. 17/1861, p. 134-136; nr. 18/1861, p. 143-144; nr. 19/1861, p. 150-152; nr. 20/1861, p. 160; nr. 22/1861, p. 176; Societatea omenească (după Sf. Ioan Gură de Aur), în nr. 1/1864, p. 7-8; nr. 2/1864, p. 11-12.

34. *Idem*, II (1862), nr. 5, p. 40.

de revistă apărute în numai cinci ani consecutivi (15 aprilie 1861-9 aprilie 1866), cititorul găseşte tratate, pentru hrana vieţii sale religioase-morale, diferite probleme de istorie bisericească universală şi naţională, studii din Vechiul şi Noul Testament, ori de teologie dogmatică şi morală; expuneri despre dreapta învăţătură de credinţă creştină ortodoxă – adică teme de teologie fundamentală şi apologetică; apoi subiecte privind activitatea pastoral-misionară a clerului – liturgică, drept canonic bisericesc – ori despre preocupările preoţilor în propovăduirea cuvîntului lui Dumnezeu – predici şi studii catehetice, omilii, cuvîntări ocazionale, studii omiletice şi de pedagogie creştină; îmbunătăţiri de traduceri ale unor părţi din cărţile biblice, cum şi o bogată cronică bisericească, din care nu lipsesc şi ştiri importante din viaţa poporului.

Aşadar, după cum reiese din cuprinsul acestei publicaţii, atenţia deosebită a redactorilor era de a satisface nevoile pastorale ale clerului şi de a contribui, pe cît era posibil, la îmbunătăţirea stărilor de fapt ale vieţii religioase a credincioşilor.

Pe lîngă acestea, redactorii nu neglijau totuşi nici problemele informative de cultură generală a cititorilor. De fapt, planul editorial prevedea prezentarea sumară în paginile revistei a cărţilor religioase mai importante apărute în ţară.[35]

Menţionăm, în acest sens, următoarea prezentare a unei importante publicaţii din acea vreme: «De la începutul lunii viitoare – adică septembrie 1862 – va apărea la Iaşi încă o foaie ştiinţifică şi literară sub numele de «Cuvîntul»..., care va fi de o cuprindere foarte variată şi interesantă, avînd a prezenta documente... privitoare la istoria naţiunii noastre foarte preţioase şi necunoscute încă pînă astăzi; articole... juridice, filozofice, de literatură, morală. Redactorul principal al foii este B. P. Hajdeu, cunoscut publicului nostru pentru ale sale erudite cunoştinţe istorice şi literare. Foaia va ieşi de două ori pe lună în format mare, cu preţul de doi galbeni pe an»[36].

Dintr-o altă cronică aflăm date precise despre «mitropolitul Sofronie (care) s-au săvîrşit din viaţă alaltăieri – adică joi, 18 mai 1861, deoarece numărul cu menţiunea a apărut în ziua de sîmbătă, 20 mai 1861-n.n. – pe la şase ciasuri dimineaţa. Rămăşiţele lui, pregătite arhiereşte, s-au adus în aceeaşi zi la biserica Mitropoliei de unde, ieri – deci vineri, 19 mai 1861-n.n. – pe la şase ciasuri seara, după o petrecere solemnă să transportară la mănăstirea Neamţ, unde singur rîndui a să îngropa».[37]

Tot de importanţă istorică este menţionarea, pe un exemplar din revista «Preutul», înregistrată sub nr. 813 în Biblioteca Sfintei Mitropolii a Moldovei şi Sucevei din Iaşi, a următoarei informaţii: «Astăzi, în 13 decembrie, pe la orele cinci post meridiane, s-au cutremurat pămîntul foarte tare şi spre ştiinţă, atît a me cît şi a tuturor care din întîmplare (ocazie) vor citi, am însemnat, 1860, decembrie în 13, orele cinci p.m. Diacon Al Şerban».[38]

---

35. *Idem*, I (1861), nr. 1, p. 3.
36. *Ibidem*, nr. 13, p. 104.
37. *Ibidem*, nr. 5, p. 40.
38. *Ibidem*, nr. 4, p. 30.

Din cele arătate mai sus, rezultă că revista «Preutul» – prima foaie bisericească imprimată la Iaşi – a fost şi rămîne un izvor de importante cunoştinţe teologice pentru folosul pregătirii clerului, mereu atent la răspunderea sa pentru împlinirea chemării la mîntuire a credincioşilor în Biserica Domnului nostru Iisus Hristos.

După ce am văzut care este conţinutul acestei reviste vom încerca, în continuare, să prezentăm principalele probleme redacţionale ale publicaţiei.

* * *

Redactorii principali au fost ieromonahul Climente Nicolau şi ierodiaconul Inochentie. Cu aceste distincţii clericale, ei au condus imprimarea publicaţiei de la început – adică de sîmbătă, 15 aprilie 1861, cînd apare primul număr din anul întîi şi pînă la 13 ianuarie 1862 sîmbătă, cînd s-a editat al 33-lea număr din revistă. La această dată, pe ieromonahul Climente Nicolau îl găsim menţionat ca protosincel şi apoi ca arhimandrit (iunie 1862), iar pe ierodiaconul Inochentie, de asemenea, ieromonah şi protosincel (februarie 1862): «Părintele protosincel Inochentie, colegul nostru – afirma arhimandritul Climente – a colaborat la conducerea imprimării revistei pînă ce trecu de curînd – adică cu puţin înainte de 28 iunie 1862-n.n. – rector la Seminarul de Huşi. Foaia noastră – continua redactorul – se lipseşte de acum de preţiosul concurs ordinar al unuia din redactorii ei care, fiind în depărtare şi poate, mai mult ocupat cu altele, numai extraordinar va putea prezenta al său concurs prin scrierile sale. Mulţumim deci din suflet părintelui Inochentie pentru ajutorul oferit pînă acum la redactarea acestei foi. Cît pentru noi, deşi cunoaştem bine că a edita foaia fără concursul unei alte asemenea mîini, luăm asupră-ni o însărcinare destul de grea pentru umerii noştri... totuşi, bazaţi pe nădejdea în Dumnezeu şi pe concursul serios al publicului nostru cititor, vom continua şi singuri a redacta şi scoate foaia, pînă cînd Dumnezeu ne va da alt coleg cu care să împărtăşim ostenelile şi grija noastră».[39] Dorinţa de a fi ajutat de către o altă persoană în locul «părintelui protosincel Inochentie» nu i s-a împlinit arhimandritului Climente Nicolau, deoarece îl găsim menţionat singur pe fiecare pagină de început a tuturor celor 66 de numere ale revistei apărute între 28 iulie 1862 şi 9 aprilie 1866, cînd încetează editarea foii. Mai mult chiar, începînd cu data de 8 februarie 1864 şi pînă la sfîrşit arhimandritul Climente apare, pe lîngă «redactor principal» şi ca «proprietar şi director».[40]

Cu toate că arhimandritul Climente Nicolau a fost numit şi instalat la data de 21 februarie 1862 (Duminica întîia din Postul Mare) ca rector la Seminarul Central din Socola-Iaşi, deci înainte cu patru luni (28 iunie 1862) de la numirea colegului său, protosincelul Inochentie, ca rector la Seminarul din Huşi, totuşi, pe primul, îl găsim ocupîndu-se de revistă pînă la sfîrşit (9 aprilie 1866), aşa cum aflăm din următoarea menţiune: «Directorul şi redactorul prin-

39. *Ibidem*, nr. 11, p. 73.
40. *Idem*, III (1864), nr. 21 (46), p. 361.

cipal al acestei foi, arhimandritul Climente, trecînd ca rector la Seminarul Central din Socola, încă de pe la jumătatea trecutei luni februarie, continuarea şi editarea regulată a foii deveni foarte dificilă, din cauza depărtării Seminarului de centrul oraşului şi a multor ocupaţii ce implică postul de rector al acestui Seminar, mai ales, acum la început a fost cu neputinţă de a se împedeca edita=rea foii, pe de o parte din cauza strămutării redactorului în localul Seminarului, pe de altă parte din cauza bolii de care suferă în curgerea săptămînilor trecute. Dar cu toate greutăţile şi întinderea ocupaţiunilor noului rector, foaia va continua a exista şi a se edita regulat»[41].

Impreună cu hagiul şi ierosolimitul Carol Scarlat comite de Rosetti, Climente Nicolau arhimandritul a fost redactor şi la ziarul moral religios «Ecclesia», care a apărut o dată pe săptămînă la Bucureşti, între 1866 (8 mai) şi 1867 (30 aprilie).

Despre cei doi vrednici redactori ai revistei, locotenentul de mitropolit de atunci al Moldovei, Chesarie Sinadon, într=un cuvînt rostit cu prilejul inaugurării unui an de apariţie al foii şi dat ca circulară în întreaga eparhie, arăta: «Aceasta cugetînd şi hrănind mulţimea sufletească de a lucra în binele obştesc al turmei noastre, atît prin diriguire, cît şi prin împărţirea cuvîntului adevărului care, după măsura darului, s=au dat şi acestor ai noştri iubiţi fii în Hristos protosincel Climente şi Inochentie».[42] Iată deci că se bucurau de o stimă deosebită pentru munca lor.

Administratorii care s=au ocupat cu rezolvarea problemelor de editare în bune condiţii a revistei au fost, la început, Constan=tin Lăzărescu ca «girant responsabil» pentru perioada 15 aprilie 1861=23 noiembrie 1863, timp în care, sub oblăduirea sa, apar 50 de numere din anul întîi, 25 numere din al doilea an şi 14(39) din cel următor. De la sfîrşitul lunii noiembrie 1863, răspunderea directă pentru rezolvarea problemelor administrative i=a revenit lui Mihail Stamati, întîi «girant responsabil» şi, apoi, «administrator principal», începînd cu 8 februarie 1864, cînd a apărut nr. 21(46) şi pînă la sfîrşit – 9 aprilie 1866.

Această schimbare s=a făcut în urma numirii ieconomului Con=stantin Lăzărescu în funcţia de protoiereu la secţiunea I din dis=trictul Dorohoi, aşa cum reiese din cuvintele redactorului: «Eminenţa Sa, locotenentul de mitropolit a binevoit a numi şi întări pe Sfinţia sa, economul Constantin Lăzărescu, unul dintre candidaţii care, la concursul ţinut în 10 a trecutei luni septembrie, a dat primul rezul=tatul mulţumitor pentru o atare funcţiune».[43] «In locul lui – conti=nua redactorul – foaia noastră are de girant răspunzător şi adminis=trator pe domnul Mihail Stamati, seminarist absolvent şi student acum în Facultatea teologică de pe lîngă Universitatea din Iaşi».[44] Aceasta este menţionat, pînă la încetarea apariţiei revistei – 9 aprilie 1866 – drept «girant răspunzător şi administrator principal».

---

41. *Idem*, IV (1865), nr. 16, p. 121.
42. *Idem*, II (1862), nr. 1, p. 2–3.
43. *Idem*, III (1863), nr. 17 (42), p. 330.
44. *Ibidem*, p. 331.

Sediul administrativ al redacţiei foii «Preutul» îl găsim menţionat în cronica revistei. Iată cîteva date precise despre «Birourile ziarului «Preutul» care – după spusele redactorilor – erau lîngă Universitate, în partea de vest, în casele doamnei Emberger»,[45] de unde «s-au mutat pe uliţa Sf. Spiridon, peste drum de Cabinetul Natural»,[46] «în acelaşi rînd, spre răsărit, în colţ»;[47] după aceea «în ograda Bisericii Sf. Ioan Botezătorul, aproape de Cabinetul Natural»,[48] apoi «pe uliţa Măjilor»[49] şi, în cele din urmă, «pe Uliţa Podu Vechi, în ograda Mănăstirii Sf. Sava».[50]

Aceste schimbări de local ale birourilor administraţiei revistei «Preutul» pun în lumină dificultăţile pe care le întîmpina colectivul de conducere al foii ecleziastice de care ne ocupăm.

De asemenea, din menţiunile pe care le aflăm din paginile acestei publicaţii religioase, reies şi mai pregnant greutăţile avute de redactori la imprimarea revistei în tipografii diferite din Iaşi. Imprimarea celor 126 numere de revistă în cei patru ani de apariţie s-a făcut în teascurile următoarelor cinci tipografii: la *„Buciumul român“* de pe strada Golia nr. 943 s-au imprimat nr. 1-6/1861; tipografia lui *Adolf Berman* de la Podu Vechi a scos la lumină nr. 7-8/1861, 50/1862, 8/1862-20(45)/1864; *„Minerva“* de la Podul Lung a tipărit nr. 9-25/1861, 35-49/1862 şi 1-7/1862; la *„Tribuna României“* de pe uliţa Talpalari s-au editat nr. 26/1861-34/1862, 21(46)/1864, 5/1864, 15, 16, 18, 20, 22 şi 24/1865; în fine, la tipografia lui *„Xerex Golden“* de pe uliţa Hiristigiei de pe lîngă Palatul administrativ au ieşit numerele: 14/1864, 17, 19, 21, 23/1865 şi 26/1866.

Din asemenea schimbări de tipografii pentru imprimarea revistei se poate înţelege de ce publicaţia «Preutul» a avut perioade mai mici sau mai mari de întrerupere şi cum s-au străduit redactorii să continuie apariţia acesteia în condiţii cît mai bune.

Intreruperile şi încercările de continuare şi reluare a editării acestei publicaţii au avut destule cauze doveditoare care porneau atît din interior, dar, mai ales, veneau din exterior. In paginile revistei se menţionează despre «apariţia întreruptă şi neregulată în curgere de mai multe luni de zile a numerelor foii «Preutul»[51] care abia «fiinţa şi adesea era ameninţată cu întreruperea ori chiar cu încetarea pentru totdeauna».[52] «Am socotit totuşi – arăta redactorul – să facem ceva pentru fiinţarea foii noastre, împlinind datoria de a-i continua mai departe apariţia».[53] La această stare de lucruri se referea şi locotenentul de mitropolit Calinic Miclescu adresîndu-se redacţiei: «Luînd deci act că ziarul «Preutul» este în

---

45. *Idem*, I (1861), nr. 2, p. 16.
46. *Ibidem*, nr. 26, p. 208-216.
47. *Idem*, II (1862), nr. 46, p. 368.
48. *Ibidem*, nr. 16, p. 128.
49. *Idem*, II (1863), nr. 25, p. 200; III (1863), nr. 1 (26), p. 208.
50. *Idem*, III (1863), nr. 8 (33), p. 264 şi 325; nr. 25 (48), p. 384.
51. *Idem*, I (1861), nr. 5, p. 400.
52. *Ibidem*.
53. *Idem*, IV (1864), nr. 1, p. 1.

suspensie de mai mult timp din cauza lipsei de mijloace necesare»,[54] «facem poftire către voi a reîncepe editarea foii».[55]

Tot referitor la întreruperea apariţiei foii, redactorii arătau: «Sîntem siliţi a întrerupe ieşirea acestui jurnal pînă la septembrie (1861), cînd foaia noastră reapare astăzi (9 septembrie 1861) şi va urma a ieşi regulat în fiecare săptămînă. Iar la împlinirea anului (întîi – 15 aprilie 1861-21 iunie 1862) – foaia se va da mai mult cinci săptămîni, cît timp a ţinut suspensia ei, pentru ca domnii abonaţi să-şi primească toate numerele după abonamentul ce au făcut».[56] De aici observăm că încheierea anului întîi de apariţie a revistei s-a făcut nu la 15 aprilie următor cînd a ieşit primul număr, ci mai tîrziu cu zece săptămîni, adică la 21 iunie 1862, dovedind grija redacţiei de a servi abonaţii cu toate numerele propuse să apară într-un an. Totuşi, unul dintre motivele principale pentru care s-au făcut întreruperile apariţiei regulate a revistei rămîne – după cum menţiona redactorul – *situaţia financiară precară*: «Din lipsă de bani – găsim menţionat în revistă – ne vedem, cu părere de rău, puşi în neputinţa de a edita şi a împărţi foaia regulat. Astfel, pentru două săptămîni precedente – adică din 15 septembrie pînă la 6 octombrie 1862 – iarăşi nu am putut scoate foaia».[57] De altfel, redactorul prevedea scoaterea revistei, spunînd: «Se poate ca foaia noastră să întîmpine în viitor greutăţi mari în editarea ei, să fie întreruptă sau să înceteze cu totul».[58]

«Nu numai din motiv financiar, ci şi din *lipsă de mijloace* – arăta mai tîrziu redactorul – va fi silită (redacţia) a mai întrerupe încă o dată editarea foii, iar răspunderea morală va cădea (tot) asupra domnilor corespondenţi care, nici pînă astăzi (simbătă, 14 octombrie 1861-n.n.) nu ne-au trimis preţul abonamentelor ce au făcut».[59] Deci, în primul rînd lipseau mijloacele materiale «din cauza numărului mic de abonamente ce avem la foaia noastră».[60]

La începutul anului al treilea de apariţie a revistei, de asemenea, redacţia sesiza publicul cititor despre o altă întrerupere a editării foii: «După o nouă (trecere) de două luni – 23 martie 1863-30 mai acelaşi an – reîncepem, în sfîrşit, astăzi editarea foii noastre bisericeşti».[61] Doi ani mai tîrziu găsim menţiuni despre întreruperea din nou a foii. «După o trecere de trei luni şi mai bine – adică de la 26 iunie 1865 la 30 octombrie acelaşi an – de întrerupere venită din mai multe cauze independente de voinţa noastră, reîncepem astăzi (30 octombrie 1865) editarea foii noastre».[62]

Printre aceste «mai multe cauze» se numără şi imprimarea foii la tipografii diferite după posibilităţi. In acest sens, redactorii înştiinţau pe cititori: «Intristarea ce o avem de a edita ziarul cît se poate mai regulat este că sîntem siliţi a schimba tipografia pentru

---

54. *Idem*, III (1863), nr. 1 (26), p. 204.
55. *Ibidem*.
56. *Idem*, I (1861), nr. 17, p. 129.
57. *Idem*, II (1862), nr. 15, p. 120.
58. *Ibidem*, nr. 1, p. 2.
59. *Idem*, I (1861), nr. 27, p. 169.
60. *Idem*, II (1862), nr. 17, p. 129.
61. *Idem*, III (1863), nr. 1, p. 201.
62. *Idem*, IV (1865), nr. 25, p. 193.

care nu am putut scoate foaia noastră sîmbăta trecută»[63] – adică la 27 ianuarie 1862.

Cu toate că revista era programată să apară săptămînal, sîmbăta, totuşi ea a apărut de mai puţine ori, şi miercuri, joi sau vineri din cauza sărbătorilor împărăteşti (Naşterea Domnului, Boboteaza, Invierea sau Anul Nou) care erau în aceste zile. Redactorii mărturisesc acest lucru, avizînd că: «pentru sărbătorile de faţă – adică cele de iarnă, de pildă, – sîmbăta trecută nu puturăm scoate foaia; pentru aceleaşi motive, foaia nu va ieşi nici sîmbăta viitoare»,[64] adică în ziua de Anul Nou 1862. In sfîrşit, o ultimă întrerupere, şi cea mai lungă, de cinci luni şi jumătate, este menţionată între apariţia numerelor 25/1865 şi 26/1866 (26 octombrie 1865–9 aprilie 1866). Inşişi cititorii menţionau dificultăţile pe care le întîmpina redacţia. «Cu mare părere de rău – se arată într-o scrisoare trimisă redacţiei şi publicată în paginile revistei – am citit în mai multe rînduri tînguirile redacţiunii «Preutul» despre mari greutăţi ce întîmpinaţi pentru continuarea publicaţiei acestui jurnal, din lipsă de abonaţi; neachitarea şi indiferenţa corespondenţilor pe care aţi contat»[65].

Cu toate că, după cum afirma redactorul, «clerul României întregi nu are în prezent (deci nu avea atunci) pentru hrana vieţii sale morale decît o singură foaie, «Preutul»,[66] totuşi, unii dintre ei, «nu înţeleg, nu simt însemnătatea şi necesitatea acestei foi pentru viaţa sufletească şi intelectuală, pentru chemarea lor duhovnicească în lume».[67] «Preoţii au atîta trebuinţă de un asemenea organ instructiv şi (totuşi) – continua redactorul – îl primesc în număr aşa de mic ce nu s-ar fi putut crede niciodată. In capitală – în Iaşi, de pildă – putem spune cu siguranţă că numărul abonaţilor mireni este îndoit mai mare decît cel al clericilor. Printre cauzele care justifică îngreunarea multor preoţi de a primi jurnalul era pentru unii *sărăcia*, iar la alţii *puţinul gust de citire*".[68]

La aceasta se referea şi arhimandritul Melchisedec Ştefănescu, locotenent de episcop la Huşi, cînd se adresa redactorului Clement Nicolau, spunînd: *„Lipsa totală de gust către citire şi studiu se simte la preoţii noştri nedeprinşi încă la o asemenea ocupaţie intelectuală"*.[69]

«In foile acestui jurnal, ieşite în cursul anului (întîi – 15 aprilie 1861–12 mai 1862) – afirma la 3 mai 1862 locotenentul de mitropolit Chesarie Sinadon – respiră pretutindenea spiritul de pietate a învăţăturii Sfinţilor Părinţi şi a aşezămintelor apostolice».[70]

Cu toate *dificultăţile întîmpinate*, redactorii s-au străduit şi, în mare parte, au reuşit totuşi să scoată această foaie în 126

---

63. *Idem*, II (1862), nr. 35, p. 282.
64. *Ibidem*, nr. 32, p. 256.
65. *Ibidem*, nr. 25, p. 200.
66. *Ibidem*, nr. 16, p. 12.
67. *Idem*, II (1862), nr. 17, p. 130.
68. *Idem*, I (1861), nr. 23, p. 178.
69. *Ibidem*, nr. 25, p. 200.
70. *Idem*, II (1862), nr. 1, p. 3.

numere pentru patru ani, dar cu o întîrziere de doi ani (15 aprilie 1861 – 9 aprilie 1866) din motivele menţionate.

Despre trecerea dintr-un an şi continuarea în altul următor se află menţionat în paginile revistei: «Jurnalul bisericesc «Preutul» – spunea acelaşi ierarh – ce se editează la Iaşi de un an de zile încheiet şi care intră în al doilea an al fiinţării sale»,[71] «... la 15 a lunii precedente – aprilie 1865 – editarea foii noastre bisericeşti este trecută în al treilea an...»,[72] iar «...cu numărul de faţă – adică 1, an IV (1864) – este intrată în al patrulea an...»[73].

In această perioadă de timp, redactorii s-au străduit să aducă, pentru editarea foii, unele îmbunătăţiri tehnice. Aşa, de pildă, începînd cu nr. 26/1861, «foaia apare – după cum arată redactorul – în aceeaşi întindere, dar mult mai îmbunătăţită în privinţa tipografică. Deşi hîrtia, după împrejurări, nu se vede mai bună, literele sînt totuşi noi, mult mai frumoase şi tiparul mai curat».[74]

Situaţia veniturilor şi cheltuielilor pentru editarea foii bisericeşti «Preutul» se poate desprinde din menţiunile făcute de redactori în paginile acestei publicaţii. In genere, dintre cei aproximativ 4000 preoţi din Moldova, numai 400 erau abonaţi la revista «Preutul». Redactorii informau în acest sens publicul cititor că «numărul abonamentelor pe anul întîi întreg se ridica pînă la 540, iar cele pe jumătate de an sînt de 136. De la unele şi de la altele s-au adunat 508 galbeni, plus 15 galbeni de pe abonamentele de pe trei luni, totalizînd suma de 623 galbeni, din care mai bine de 50 nu sînt intraţi în casa redacţiei, deci la dispoziţia noastră sînt 573 galbeni. Referitor la cheltuielile tipăritului, de fiecare număr sînt cîte un galben, retipăritul a trei numere este de 20 galbeni, plata girantului 50 galbeni, chiria casei redacţiei 20 galbeni, plata corespondenţei şi alte cheltuieli mărunte pentru cancelaria redacţiei (ceară tare, hîrtie etc.), iar de la Paşti încoace şi plata la poştă, de fiecare coală cîte trei parale în cursul visteriei. Luînd act de toate aceste cheltuieli, făcute cu toată economia, fiecare număr costă 11 galbeni, iar folosul nostru fiind deci de 23 galbeni».[75] Un abonament anual era 1 galben, pe 6 luni 19 lei, pe trei luni 10 lei, iar pentru solicitanţii din Transilvania, Tara Românească şi Bucovina 1 1/2 galben.[76]

In ultimii ani de apariţie, «numărul de abonamente ce au avut această foaie se ridica la 1349, din care 901 expiră cu numărul de faţă – 25/1865 – şi rămîn numai 448 pentru jumătatea anului în curs»,[77] adică al patrulea (13 iunie 1854-9 aprilie 1866).

Abonamentele la revista «Preutul» care apărea o dată pe săptămînă, de obicei sîmbăta, se făceau la sediul biroului administraţiei foii, în Iaşi, la districte şi la părinţii protoierei.

---

71. *Ibidem*.
72. *Idem*, III (1863), nr. 1, p. 201.
73. *Idem*, IV (1864), nr. 1, p. 1.
74. *Idem*, I (1861), nr. 1, p. 201.
75. *Ibidem*, nr. 50, p. 400.
76. *Idem*, II (1862), nr. 17, p. 129 şi 130.
77. *Idem*, IV (1865), nr. 25, p. 193.

Susținătorii stăruitori ai acestei publicații religioase pot fi menționați în primul rînd ierarhii, apoi protopopii și unii preoți în funcțiune în acea vreme. Dintre ierarhii susținători ai foii au fost locotenenții de mitropolit Chesarie Sinadon și Calinic Miclescu, locotenentul de episcop la Roman Atanasie Troados, și cel de la Huși, Melchisedec Ștefănescu, precum și cel de la Buzău, Dionisie. Ei au adus, într-un fel sau altul, contribuția lor, materială sau spirituală, la menținerea editării neîntrerupte a primei foi eclezias-tice apărută în Moldova în secolul trecut. Ierarhii și-au dat seama că «bine este și frumos a concurge la susținerea și progresul acestei foi care – după cum arăta redactorul – devine gradat mai mulțumi-toare și mai edificatoare în scopul înființării ei, fiind în interesul creșterii vieții duhovnicești a credincioșilor în Biserică».

«Prea Sfințitul nostru arhipăstor *Chesarie Sinadon* – la care se referea redactorul – prin a sa bunăvoință și dragoste către noi, prin a sa aprobare și recomandare a foii noastre, se făcea *protectorul și sprijinitorul* nostru în această serioasă și importantă întreprin-dere și un *înalt conlucrător energic* la răspîndirea cuvîntului dumnezeiesc».[78]

„*Calinic Miclescu,* viind la locotenența Mitropoliei, una din cele mai întîi lucrări – arăta redactorul – au fost *de a se informa mai de aproape de starea actuală a foii noastre și a slobozi nemijlocit un ordin circular către toți părinții protoierei,* cărora li se cerea cu toată seriozitatea cea mai activă părtășire în răs-pîndirea acestui jurnal, prin circulariile lor...».[79] «Noi am crezut de a noastră sfîntă datorie – afirma ierarhul – de a veni în ajutorul unui organ bisericesc care este menit a contribui la răspîndirea lumi-nii cuvîntului lui Dumnezeu în inima poporului român».[80]

Dionisie al Buzăului își exprima opinia despre revista «Preu-tul» printr-o scrisoare trimisă redacției și publicată în paginile aces-teia, astfel: «Calea ce v-ați propus a o parcurge este dificilă, o cunosc, și nu are altă recompensă decît acea morală, dar aveți curajul – îndemna pe redactori – că ostenelile voastre vor fi recupe-rate prin binele ce această foaie religioasă morală va face celor credincioși».[81] La rîndul lor, redactorii aduc ierarhului susținător alese cuvinte de mulțumire: «Prea Sfințitul Dionisie, episcopul Traia-nopolei, este o persoană bisericească ce ne-au precedat în întreprin-derea noastră cu o perseverență rară (timp) de mai mulți ani și care, pentru aceasta, cunoaște mai bine decît oricine poziția și greu-tățile noastre».[82]

Atanasie Troados, locotenentul de episcop la Roman, «a con-tribuit cu aceeași gătire de inimă și interesare de această foaie spre binele și folosul moral al clerului și credincioșilor».[83]

Arhimandritul Melchisedec Ștefănescu, locotenent de episcop la Huși, de asemenea, a fost un stăruitor susținător direct al foii,

---

78. *Idem,* II (1862), nr. 1, p. 3-4.
79. *Idem,* III (1863), nr. 1 (26), p. 204.
80. *Ibidem.*
81. *Ibidem,* I (1862), nr. 1, p. 4.
82. *Ibidem,* nr. 5, p. 40.
83. *Ibidem.*

mai ales prin ideile formulate ca îndemnuri folositoare date în circularele către preoţi pentru a susţine foaia prin abonamentele anuale care să contribuie la îmbogăţirea lor teologică şi la formarea caracterului religios=moral al credincioşilor.

Acordul conducerii superioare bisericeşti din Moldova pentru susţinerea şi răspîndirea revistei «Preutul» este publicată ca ordin circular în paginile acestei foi ecleziastice. Iată jaloanele principale:

«Această foaie este pentru Biserica noastră un obiect de cea mai mare interesare, de primă condiţie. Ea are un mare scop. Aceasta trebuie să intereseze şi mai mult pe toţi preoţii.

Foaia să circule pe la toate bisericile din circurile (circumscripţiile) voastre.

Fiecare eparhie va lua măsuri pentru abonarea la revista «Preutul» a tuturor parohiilor din jurisdicţia sa.

Protoiereii şi proiestoşii vor răspunde de păstrarea şi buna întrebuinţare a jurnalului.

Preoţii sînt datori a citi jurnalul pentru ştiinţa şi învăţătura lor, iar predicile publicate în paginile acestui jurnal le vor rosti în faţa credincioşilor în fiecare duminică şi sărbătoare, după regulă. La fel vor proceda şi cu alte scrieri morale şi religioase din această revistă.

Se va arăta preoţilor necesitatea pentru care fiecare biserică va fi abonată la acest ziar ecleziastic, cum şi care este folosul acestuia pentru viaţa religioasă-morală a credincioşilor. Distribuirea jurnalului pe la abonaţi se va face prin proiestoşii de la plăşi.

Redacţia va reduce preţul foii la un galbăn, iar materialul pentru publicare în ziar va răspunde necesităţilor actuale, religioase=morale ale clerului ortodox român.

Prinosul cheltuielilor făcute în timpul unui an se va adăuga la fondul stabil de întreţinere al ziarului.

Fondul adunat se va păstra în dicasteriu şi va fi folosit pentru editarea neîntreruptă şi în bune condiţiuni a foii».

Despre acest jurnal bisericesc «Preutul» – afirma Calinic Miclescu, adresîndu=se protopopilor în ziua de 19 iunie 1863 – «v=am zis destule, mai ales, prin ordinile ce vi s=au dat ca să depuneţi toată stăruinţa şi îngrijirea spre a răspîndi şi a deveni citit pretutindenea».[84]

GH. BURCĂ

84. *Idem*, III (1863), nr. 3 (28), p. 218.

Sfînta Cruce în lumina Învierii

I. – *Preliminarii.* Unul dintre adevărurile de credinţă care, de la început, a însemnat «o piatră de poticnire» pentru cugetarea teologică este şi cel privitor la Sfînta Cruce.

Tainicul, care învăluie acest scump adevăr de credinţă al învăţăturii noastre, devine inteligibil în măsura în care îl privim în lumina istoriei mîntuirii.

Caracterul antinomic al adevărului despre Sfînta Cruce este sesizat şi precizat, mai întîi, de către Sfîntul Apostol Pavel cînd scrie: «Căci cuvîntul crucii, pentru cei care pier este nebunie; iar pentru noi, cei care ne mîntuim, este puterea lui Dumnezeu. Căci scris este: «Pierde-voi înţelepciunea înţelepţilor şi ştiinţa celor învăţaţi voi nimici-o» (I Corinteni I, 18-19).

Tîlcuind aceste versete, Sfîntul Ioan Hrisostom scria: «Insă cum lumea nu a voit să cunoască pe Dumnezeu prin mijlocirea acestei înţelepciuni, Dumnezeu a biruit-o prin nebunia aparentă a crucii, nu cu ajutorul raţionamentului, ci al credinţei... Căci a crede într-un om răstignit şi îngropat şi a ţine ca certitudine că acest om a înviat şi s-a suit la cer este rezultatul credinţei şi nu al raţionamentului». [1]

Dealtfel, versetele 20-31 din I Corinteni I sînt, atît cît a fost necesar şi posibil, în limbajul şi pentru mentalitatea epocii, elucidări ale tainicului adevăr al Crucii. Se cade să remarcăm, de la început, că Sfîntul Pavel nu vorbeşte despre lume în sine şi ca sine al ei, ci despre «cele ale lumii», acordînd, în felul acesta, creaţiei în totalitatea ei, o valoare pozitivă şi perfectibilă. «Dumnezeu şi-a ales pe cele de neam de jos ale lumii, pe cele nebăgate în seamă, pe cele ce nu sînt, ca să dea jos pe cele ce sînt» (I Corinteni I, 28).

Pentru «cei chemaţi, fie iudei, fie elini», Hristos cel răstignit «este acelaşi ieri şi azi şi în veci» (Evrei XIII, 8), adică «puterea lui Dumnezeu şi înţelepciunea lui Dumnezeu» (I Corinteni I, 23-24).

Noul pe care creştinismul îl aduce pătrunde în locul imaginei pe care omul căzut şi învins de povara păcatului şi-o făcuse despre sine şi realităţile înconjurătoare. «Ci Dumnezeu şi-a ales pe cele

---

1. Saint Jean Chrysostome, *Homélie IV sur la I re Epître aux Corinthiens*, în «Oeuvres complètes», trad. de M. Jeannin, Tome IX, Paris, 1886, p. 314.

nebune ale lumii, ca să ruşineze pe cei înţelepţi; Dumnezeu şi=a ales pe cele slabe ale lumii, ca să dea de ruşine pe cele tari... Aşa încît nici un trup să nu se laude în faţa lui Dumnezeu» (I Corinteni I, 27=29).

La prima vedere s=ar putea spune că în Cruce este, în egală măsură, moarte şi înviere, distrugere şi viaţă, «sminteală» şi «nebu=nie», înţelepciune şi taină. O privire mult mai atentă va arăta că Sfînta Cruce este înviere prin moarte, viaţă ca dăruire şi iubire şi, mai ales, înţelepciune ca taină.[2] Acest caracter antinomic pe care=l îmbracă, de la început, noţiunea de Cruce, se va resimţi în între=gul vieţii creştine.

Cultul, spiritualitatea şi teologia creştină, expresii concrete ale trăirii credinţei în puterea Crucii, pe de o parte reflectă realitatea istorică a acestui adevăr de credinţă, iar pe de altă parte îi atestă permanenţa mărturisirii şi mărturiei.

Avînd un caracter tainic şi bucurîndu=se de o receptivitate numai subiectiv deplină, învăţătura despre Sfînta Cruce scapă for=mulărilor precise şi a cunoscut, drept urmare, de=a lungul vremii, o dezvoltare implicită.

Sensul şi semnificaţia Crucii, chiar şi cînd vorbim de «theolo=gia crucis», devin inteligibile prin corelarea şi raportarea lor la întregul adevărurilor de credinţă. Invăţătura despre Sfînta Cruce decurge, lămureşte şi întregeşte adevărurile fundamentale ale măr=turisirii creştine de credinţă.

Complexitatea şi profunzimea, caracterul implicit doctrinar şi tainic al adevărului Crucii fac ca înţelegerea lui să devină ane=voioasă. La acestea se mai adaugă – poate tocmai din această cauză – şi diferenţele doctrinare confesionale, care în loc să micşo=reze au sporit neînţelesul acestui tainic adevăr de credinţă.

II. – *Crucea în religiile precreştine şi necreştine.* Pentru a da cît mai multă claritate încercării noastre de prezentare a învăţă=turii despre Sfînta Cruce, vom stărui, mai întîi, asupra termenu=lui şi obiectului crucii.

Etimologic, creştinismul la români, a primit şi păstrat cuvîntul cruce de la latinescul crux, crucis. Termenul latin este mai vechi decît creştinismul, derivînd de la arhaicul «crucium» = tortură, folo=sit, se pare, pentru prima dată de către Lucilius.[3]

Unii cercetători au considerat termenul latin crux, traducerea sanscritului cram (a chinui), Kranc (a încovoia, a strîmba) şi skark (a încrucişa).[4]

La greci, termenul care desemnează crucea este ὁ σταυρός iniţial întîlnit sub înţelesul de par pentru gard, palisadă, apoi ca instrument de tortură. Termenul grec, la rîndul său, este traducerea sanscritului sthâvaras (a fi drept, a fi în picioare).[5]

---

2. Vladimir Lossky, *La croix*, în «Messager», VII (1957), nr. 26, p. 68.
3. Michel Bréal şi Anatole Bailly, *Dictionnaire étymologique latin*, Paris, 1891, p. 53.
4. Hitzig, *Crux* în Pauly-Wissowa, Real-Enziklopädie der Klassichen Altertumswissenschaft, vol. IV, 2, Stuttgart, 1901, col. 1728; apud Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Formele şi simbolismul crucilor precreştine*, în «Studii Teo=logice», XXI (1969), nr. 9-10, p. 651.
5. M. A. Bailly, Dictionnaire greque-français. Paris, p. 1785.

Ca obiect, crucea este întîlnită aproape la toate popoarele precreştine şi necreştine. Intrebuinţarea şi, mai ales, semnificaţia ei la popoarele precreştine ne ajută să înţelegem mai bine taina Crucii, dacă prezenţa ei, la aceste popoare, o interpretăm în lumina istoriei mîntuirii şi o situăm în planul iconomiei divine.

In această perspectivă vom face o succintă prezentare a felului cum au conceput, folosit şi interpretat Crucea popoarele precreştine.

La babilonieni şi asirieni întîlnim crucea cu braţe egale. Ea era simbolul zeului cerului. Regii asirieni, de exemplu, purtau la gît crucea radiată sau crucea de la Malta [6], simbol al regalităţii.

Dealtfel, crucea cu braţe egale o întîlnim şi la chinezi, mexicani, peruani şi greci. In India întîlnim crucea gammată. Aria de răspîndire a crucii gammate este foarte mare. In Transilvania a fost descoperită o astfel de cruce şi s-a stabilit că este de proveniență celtică. [7]

Crucea gammată capătă un loc aparte în budism, împodobind pieptul statuilor lui Budha şi a numeroşilor Bodhisattva. [8]

In sfîrşit, al treilea tip de cruce precreştină, aşa-zisa cruce cu toartă, îl întîlnim la Egipteni. [9] Crucea cu toartă se mai numea şi «cheia Nilului», cu toate că zeul Nil era printre puţinii zei egipteni care nu purtau în mînă «crucea cu toartă ca simbol al vieţii» (auh). [10]

Crucea folosită ca obiect de cult sau podoabă o întîlnim atestată istoriceşte, prin urmare, la toate popoarele şi civilizaţiile precreştine de seamă ale omenirii. Ceea ce din punct de vedere religios prezintă o foarte mare importanţă este semnificaţia crucii. Pentru început, observăm, în lumina datelor istoriei religiei, că crucea este legată de prezenţa şi acţiunea zeităţilor cereşti, ca simbol al vieţii, luminii, fecundităţii şi prosperităţii. [11]

Ca simbol al soarelui, al luminii, întîlnim crucea la asiro-babilonieni – în unele părţi ale Asiei purta denumirea de «roata soarelui» [12] – şi pentru un timp la peruani şi mexicani. Crucea mexicană, ca simbol al lui Tlaloc, zeul ploii şi fecundităţii, purta denumirea de «pomul vieţii» sau «pomul fecundităţii». [13] La indieni, crucea

---

6. E. Fehrenbach, *Croix*, în «Dictionnaire apologetique de la foi catholique», publié de A. D'Ales, vol. I, Paris, 1928, col. 828; apud Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *op. cit.*

7. Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *op. cit.*, p. 655.

8. *Ibidem.*

9. *Ibidem*, p. 653; Tzigara-Samurcaş, *Arta în România*, Bucureşti, 1909, p. 44, 47; Elie Miron Cristea, *Iconografia şi întocmirile din interiorul Bisericii Răsăritene*, Sibiu, 1905, p. 223-224.

10. Karl Maria Kaufmann, *Handbuch der christlichen Archäologie*, Paderbon, 1905, p. 298; cf. Pierre Montet, *La croix ansée des Egyptiens*, în «Revue Archéologique», V-e, serie, t. XXI, 1925, p. 101; apud. Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *op. cit.*

11. M. L'Abbé Martigny, *Dictionnaire des Antiquités chrétiennes*, Paris, 1889, p. 109.

12. Gh. Rădvan, *Sfînta Cruce şi însemnătatea ei*, în «Candela», XLI (1930), nr. 10-12, p. 465.

13. A. Réveille, *Les religions du Mexique, de l'Amérique Centrale et du Pérou*, Paris, 1885, p. 91; apud Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *op. cit.*, p. 652.

era considerată simbol al «focului sacru»; unii arheologi afirmă că era simbol al cugetării omeneşti desăvîrşite, numind-o în acest sens «pomul ştiinţei». [14]

La germani, T din crucea cu toartă era imaginea ciocanului zeului Thor, folosit pentru a produce lovituri sub formă de trăznet şi ca «instrument de viaţă şi de fecunditate». [15]

Egiptenii, iniţial, considerau crucea simbol al soarelui, ulterior atribuindu-i o semnificaţie abstractă. Nu se ştie exact ce semnificaţie avea crucea egipteană la apariţia creştinismului. Cert este că atunci cînd s-a dărîmat templul lui Serapion s-au găsit caractere săpate pe pietre în formă de cruce. «Se zice că dărîmîndu-se acest templu, se găsiră acolo caractere săpate pe perete în formă de cruce şi că persoane învăţate studiindu-le cu atenţie spuseră că erau ieroglife ce însemnau *viaţa viitoare*". [16]

Dacă această interpretare dată crucii egiptene este luată cu rezervă, nu se poate nega, în schimb, faptul cel mai important pentru noi, anume, că în secolele IV-V d. H., Crucea era preţuită ca instrument de jertfă, preţ de răscumpărare, chezăşie şi simbol al vieţii veşnice.

Menţionăm, de asemenea, că fenicienii, preluînd crucea egipteană au făcut-o simbol al zeiţei Tanit „*aceea care dă viaţă*". De la fenicieni, cu aceeaşi funcţie şi semnificaţie, a trecut în mitologia greacă, fiind semnul Afroditei, zeiţa vieţii. [17]

Prezenţa crucii la popoarele precreştine şi, mai ales, semnificaţia pe care acestea o acordă crucii indică un început comun. Asemănările din domeniul semnificaţiilor crucii, în ciuda distanţelor geografice şi temporale, subliniază, pentru acest început comun, funcţia «de viaţă făcătoare» a crucii, prin urmare, aspectul pozitiv şi nu negativ al acesteia în planul vieţii şi existenţei umane. Inainte de a fi instrument de tortură şi semn al durerii, crucea este simbolul vieţii, luminii, fecundităţii şi bucuriei.

Aceasta este mărturia pe care istoria religiilor o depune şi în faţa căreia nu se poate invoca numai împrumutul sau influenţa, şi cu atît mai puţin, hazardul.

Răspunsul pe care Biserica prin Revelaţie îl dă acestui moment de răscruce şi tăcere din istoria mîntuirii nu poate fi altul decît că Sfînta Cruce ca altar de jertfă şi putere a lui Dumnezeu, iniţial făgăduită, apoi profeţită şi, în cele din urmă, revelată ca «lucrătoare în lume» îmbracă vîrsta iconomiei divine.

Cu aceste afirmaţii am intrat deja în sfera revelaţionalului de care ne vom ocupa în cele ce urmează.

III. – *Crucea în Revelaţia divină*. Temeiurile şi dovezile revelaţionale privind necesitatea şi realitatea Sfintei Cruci sînt consem-

---

14. Gh. Rădvan, *op. cit.;* Elie M. Cristea, *op. cit.*, p. 224.

15. G. D'Alviella, *Archéologie de la croix*, în lucrarea, *Croyances, rites et institutions,* vol. I, cap. IV, Paris, 1911, p. 64; apud Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *op. cit.*, p. 651.

16. Sozomen, *Istoria bisericească*, tradusă de I. P. S. Iosif Gheorghian, Bucureşti, 1897, p. 290; Socrat, *Istoria bisericească*, 1. x, c. XVII, P.G., LXVII; cf. Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *op. cit.*, p. 653.

17 E. Fehrenbach, *op. cit.*, col. 827; apud Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *op. cit.*, p. 651.

nate în Sfînta Scriptură şi Sfînta Tradiţie. Unele nu au fost scrise şi păstrîndu=se pe cale orală, au intrat cu timpul, în folclorul religios sau în scrierile apocrife. Altele, deşi consemnate scripturistic, au cunoscut o dezvoltare prin tradiţie în folclor. Temeiurile şi dovezile intrate în folclor sau consemnate în apocrife, în ciuda valorii denaturate şi incerte, datorită sursei de păstrare şi transmitere, pun în lumină unele adevăruri pe care teologia le consemnează, interpretează şi întăreşte.

Din acest punct de vedere reţin atenţia două afirmaţii: a) Pomul vieţii (Facere III, 22) – prefigurare a Sfintei Cruci;[18] b) Faptul că lui Adam i se face nu numai promisiunea Răscumpărătorului, ci şi descoperirea că răscumpărarea se va face prin Cruce.

Situate în planul iconomiei divine, aceste afirmaţii, evidenţiază două adevăruri fundamentale privind originea, realitatea şi semnificaţia Sfintei Cruci.

Considerînd pomul vieţii o prefigurare a Sfintei Cruci se dă expresie prevederii crucii în planul veşnic al creaţiei şi se face cunoscută voinţa divină de a răscumpăra şi desăvîrşi creaturile «cu puterea cinstitei şi de viaţă făcătoarei cruci». Caracterul prefigurativ al pomului vieţii, fără a fi precizat scripturistic, a fost primit de Biserică şi consacrat cultic, aşa cum ne arată una din cîntările bisericeşti: «Din lemn gustînd omul dintîi, întru stricăciune a căzut... dar prin lemnul Crucii cîştigîndu=ne iarăşi tămăduirea, strigăm...».[19]

A doua afirmaţie pune în lumină caracterul revelat primordial al adevărului Crucii. Arătînd că Dumnezeu a descoperit protopărintelui nostru taina răscumpărării pe care, la rîndul său, a împărtăşit=o fiilor săi, se explică faptul că întîlnim crucea şi la alte popoare. Dacă avem în vedere, în primul rînd, caracterul universal al Jertfei pe Cruce putem vedea în această afirmaţie un dat revelat primar.

In lumina acestor date, care dacă nu pot fi susţinute cu dovezi scripturistice textuale explicite şi de netăgăduit sînt deosebit de valoroase şi grăitoare prin încadrarea lor în sfera iconomiei divine, Sfînta Cruce capătă un loc foarte important şi o funcţie fundamentală în istoria mîntuirii. Ţinînd seama de aceste precizări, ne putem explica, pînă la un punct şi dacă este nevoie, deosebirea modului de a gîndi şi interpreta Crucea la poporul evreu şi la celelalte popoare.

Am arătat, mai sus, că în cea mai mare parte popoarele precreştine vedeau în cruce simbolul vieţii, luminii, bucuriei, fecundităţii şi prosperităţii. Acelaşi sens, dar într=un cu totul alt climat, îl descifrăm în viaţa paradisiacă a protopărinţilor, care după cădere vor trăi aceste semnificaţii ca făgăduinţe şi nu ca realităţi. Pînă şi după cădere, protopărinţii şi, prin legămînt, poporul ales «gustă din pomul vieţii» doar ca nădejde. Aşteptarea le aduce ispită şi nelinişte, iar nerăbdarea le pricinuieşte evreilor şi, prin ei, nouă tuturor durerea păcatului. Acestui popor ales, mistuit de nerăbdare şi aştep-

---

18. Pr. Prof. Dr. Nicolae Neaga, *Ontologia crucii în Vechiul Testament*, în «Mitropolia Banatului», XXIV (1974), nr. 4–6, p. 212–220.

19. Irmosul 2, cîntarea a 9-a, în «Mineiul lunii lui septembrie», Bucureşti, 1908, p. 207.

tare, Dumnezeu îi dezvăluie, treptat taina răscumpărării noastre prin Cruce. Descoperirea dumnezeiască privind Sfînta Cruce întăreşte în inimile primitorilor făgăduinţa răscumpărării, iar faptele minunate care însoţesc această descoperire anticipă puterea pe care Sfînta Cruce o va avea. Cu fiecare act revelaţional privind Crucea, în Vechiul Testament, Dumnezeu urmăreşte un întreit scop în favoarea poporului ales: confirmarea şi întărirea făgăduinţei răscumpărării; reliefarea puterii lucrătoare a Crucii şi păzirea poporului ales de a nu cădea în idololatrie.

A) *Crucea în Vechiul Testament*. Textele vechi testamentare, privitoare la cruce, vizează profetic şi simbolic obiectul, lucrarea şi darurile Sfintei Cruci. Este de remarcat faptul că, în ordinea vechimii textelor, evident, ca oralitate şi nu ca scriere, se menţine paralela Pomul vieţii – Cruce. Astfel, în Pilde III, 16-18 citim: «Viaţă lungă e în dreapta ei, iar în stînga ei, bogăţie şi slavă; din gura ei iese dreptatea; legea şi mila pe limbă le poartă! Căile ei sînt plăcute şi toate cărările ei sînt căile păcii. *Pom al vieţii este ea pentru cei ce o stăpînesc, iar cei care se sprijină pe ea sînt fericiţi*". Intr-altă carte a Vechiului Testament, care, de asemenea, se impune prin vechimea conţinutului şi sfera largă de circulaţie, citim: «Şi binecuvîntat este lemnul care slujeşte la o trebuinţă binecuvîntată» (Înţelepciunea lui Solomon XIV, 7).

In lumina învăţăturii Vechiului Testament lemnul este binecuvîntat şi împlineşte o funcţie mîntuitoare. Mărturiile scripturistice şi patristice sînt numeroase în acest sens. De exemplu, Fericitul Augustin scria: «In timpul potopului corabia de lemn este cea care salvează neamul omenesc; cînd poporul lui Dumnezeu părăseşte Egiptul, cu un toiag de lemn, Moise desparte marea, îneacă pe Faraon şi eliberează pe fiii lui Israel; acelaşi Moise aruncă lemnul în apă şi o schimbă din plină de amărăciune în apă dulce; lovind cu toiagul de lemn deschide stînca pentru a face să apară un izvor bogat; pentru a asigura biruinţa poporului său asupra lui Amalec cu acelaşi toiag îşi întinde mîinile sale către cer, încît Amalec era învins în timp ce Moise cu mîinile întinse împrejurul toiagului se arată. Legea lui Dumnezeu este închisă într-un chivot de lemn; ca prin acestea toate la lemnul crucii, ca şi printr-o treaptă să se ajungă». [20]

Lemnele pe care Isaac le ducea în spate, spre a fi adus jertfă pe ele, sînt simbolul Crucii. Sfîntul Chiril al Alexandriei afirmă despre aceasta: «Lemnul lui Isaac este Crucea lui Hristos», [21] iar Sfîntul Ioan Gură de Aur scrie: «Şi l-a legat pe fiul său şi l-a pus

---

20. Augustin, *De Passione*, apud Thomas d'Aquino, *Somme Théologique*, trad. française et annotée par F. Lachat, Tome XII ième, Paris, p. 444.

21. Sf. Chiril al Alexandriei, Glaphyra, P. G. LXIX, 142; apud Pr. Ioan Mircea, *Prefigurările crucii în Vechiul Testament şi semnificaţia lor în tradiţia cultică creştină*, în «Studii Teologice», XX (1969), nr. 3-4, p. 185; Vezi şi Barnaba, *Epistola*, în trad. rom. Pr. Ioan Mihălcescu şi Pr. Matei Pîslaru, *Rîmnicul Vîlcea*, 1936, vol. I, p. 39; Clement Alexandrinul, *Pedagogul*, în trad. rom. Nicolae I Ştefănescu, Bucureşti, 1939, p. 47.

pe altar. Dar acestea toate erau prefigurarea Crucii. De aceea şi Hristos zicea iudeilor: «Avraam, părintele vostru, a fost bucuros să vadă ziua Mea şi a văzut-o şi s-a bucurat» (Ioan VIII, 56). Cum L-a văzut? Prin tip, prin umbră. Căci precum acolo berbecul s-a adus (jertfă) în locul lui Isaac, astfel (şi aici) Mielul duhovnicesc s-a adus jertfă pentru lume».[22]

Un alt simbol al Crucii în Vechiul Testament este toiagul. Acţiunile săvîrşite cu toiagul prefigurează puterea lucrătoare a Crucii. «Toiagul acesta, care a fost prefăcut în şarpe, ia-l în mîna ta, căci cu el ai să faci minuni» (Ieşire IV, 17). Cu acest toiag Moise desparte Marea Roşie şi face să izvorască apă din stîncă».[23] Vorbind despre toiagul lui Moise, Teodoret al Cirului scria: «Acesta prefigurează lucrarea pentru mîntuirea noastră. Căci lemnul mîntuitor al Crucii a îndulcit apa cea amară a neamurilor».[24]

Toiagul lui Aaron a fost considerat, de asemenea, prefigurare a Crucii,[25] atît pentru faptul că odrăslind l-a arătat pe Aaron arhiereu, cît, mai ales, pentru profeţia lui Isaia (XI, 10) că «mlădiţa cea din rădăcina lui Iesei, care se ridică întocmai ca un steag pentru popoare, pe ea o vor căuta neamurile şi mormîntul ei va fi cinstit».

In sfîrşit, cîntările noastre bisericeşti consideră lemnul pe care Elisei l-a aruncat în apa Iordanului şi a scos securea căzută în apă (IV Regi, VI, 6) o prefigurare a lemnului Crucii. «Lemnul cu care a scos Elisei securea din Iordan, Hristoase, a închipuit Crucea Ta, prin care ai scos dintru adîncul deşertăciunii neamurile...».[26]

Prefigurarea cea mai expresivă, ca fond şi formă, a Crucii în Vechiul Testament este şarpele de aramă ridicat de Moise în pustie. Dealtfel, comentatorii acestui fapt sînt numeroşi şi de autoritate incontestabilă. Cel care insistă mai mult asupra caracterului tipic al şarpelui de aramă este Sfîntul Ioan Hrisostom, care scrie o frumoasă şi deosebit de importantă omilie. Substituindu-se lui Moise, Sfîntul Părinte îi încredinţează, la rîndul său, pe ascultătorii săi: «Fără îndoială eu am pus această lege! Dar eu îmi propusesem atunci să îndepărtez orice prilej de impietate şi să îndepărtez acest popor de la cultul idolilor. Dacă acum fac să se toarne chipul unui şarpe, o fac pentru a prefigura taina Crucii, pentru a deschide calea în care se vor avînta Apostolii, ca să ridice cu mult mai sus acest stindard admirabil şi necunoscut al Crucii».[27] Făcînd această precizare, Sfîntul Ioan explică simbolul şarpelui de aramă în funcţie de jertfa hristică. «Şarpele este poruncit de Dumnezeu.

---

22. Sf. Ioan Hrisostom, *Omilie la Geneză*, P. G. LIV, 432; apud. Pr. Ioan Mircea, *op. cit.*; Idem, *Homélie LXXXV*, în *op. cit.*, vol. III, 533.

23. Sf. Iustin Martirul şi Filozoful, *Dialogul cu iudeul Trifon*, trad. rom. Pr. Olimp Căciulă, Bucureşti, 1941, p. 197.

24. *Comentar la Ieşire*, P. G. LXXX, 256; apud. Pr. Ioan Mircea, *op. cit.*, p. 190.

25. Meignan, *Les Prophètes d'Israel et le Messie depuis le Solomon jusqu' à Daniel*, Paris, 1893, p. 321; cf. Pr. Ioan Mircea, *op. cit.*, p. 190.

26. Irmos 2, cîntarea a 7-a; Cîntarea a 9-a, miercuri săptămîna a IV; Irmos 4, starea a 8-a la Duminica a III-a din Sfîntul şi Marele Post, în Triod».

27. P. G. XI, 251, *Homélie sur la serpent* în «Oeuvres complétes» Ed. Bareille; cf. Pr. Ioan Mircea, *op. cit.*, p. 188.

Ce vrea să spună însă acest simbol? Precum atunci şarpele de aramă, care nu muşcase şi nu rănise pe nimeni a fost spînzurat pe lemn, pentru a reprezenta şerpii ce muşcau; tot aşa acum; precum toţi oamenii sînt vinovaţi de păcat, Iisus, Care este lipsit complet de păcat suferă pentru ei toţi. Acolo mulţi muşcau şi altul era pus pe lemn; aici alţii păcătuiesc şi Cel fără păcat e răstignit pe Cruce. Pentru care pricină şarpele e pus pe lemn? Pentru a vindeca de muşcăturile celorlalţi şerpi. Altul e deci cel spînzurat pe (Cruce) lemn şi alţii cei ale căror muşcături vin a se tămădui. Tot aşa şi Hristos a fost răstignit pe Cruce ca să pună capăt lucrării demonilor».[28] Iar în alt loc reluînd aceeaşi temă scrie: «Vezi armonia care domneşte între tip şi realitate? Acolo e un şarpe atîrnat (pe lemn), care vindecă de muşcăturile şerpilor; aici Iisus cel răstignit pe Cruce ne vindecă de muşcăturile înfipte în sufletele noastre de demonul întunericului».[29]

Desigur, între prefigurările Crucii în Vechiul Testament trebuie să trecem şi altarul de jertfă, care «nu este considerat tip al Crucii datorită formei lui, ci datorită semnificaţiei şi funcţiunii lui în raport cu Jertfa».[30]

Intre mărturiile vechi-testamentare privitoare la Sfînta Cruce trebuie să amintim şi profeţiile. Acestea vizează mai ales jertfa de pe Cruce, chipul blînd şi nevinovat al Celui ce se jertfeşte şi împăcarea omului căzut, în păcat, cu Dumnezeu.

Revelaţia crucii şi a jertfei aduse pe ea are caracter progresiv. La început, textele profetice care privesc lucrarea Sfintei Cruci subliniază bucuria răscumpărării şi împăcării neamurilor. «Işi vor aduce aminte şi se vor întoarce la Domnul toate marginile pămîntului. Şi se vor închina lui toate seminţiile neamurilor» (Psalm XXI, 31-32; Isaia XLIX, 22).

Cu cît ne apropiem, în timp, de jertfa Mîntuitorului, observăm în viziunile profeţilor entuziasmul răscumpărării. Sînt semnificative în acest sens cuvintele proorocului Isaia (LXII, 10-12): «Intraţi, intraţi pe porţi! Gătiţi cale poporului, gătiţi, gătiţi-i drum, curăţiţi-l de pietre, înălţaţi un steag peste neamuri. Iată, Domnul vesteşte acestea pînă la marginile pămîntului: «Ziceţi fiicei Sionului: Mîntuitorul tău vine! El vine cu plata şi răsplătirile merg înaintea lui!» ...Şi ei se vor chema: «Popor sfînt, răscumpăraţi ai Domnului» şi ţie ţi se va zice: «Căutată», «Cetate nepărăsită!».

Cîntările noastre bisericeşti au confirmat plinirea profeţiilor şi dau glas bucuriei trăite comunitar. «Glasul proorocilor tăi al Isaiei şi al lui David, s-a împlinit Dumnezeule care zice: Veni-vor toate neamurile şi se vor închina înaintea ta Doamne».[31]

Chipul lui Iisus Hristos îndurerat, ascultător pînă la moarte şi pentru aceasta preamărit – înfăţişat de proorocul Isaia în cap. LIII este chipul Celui crucificat. Intreg capitolul este de fapt o profeţie a lui Hristos Răstignit. Evident, texte care descoperă Jertfa de

---

28. P. G. XI, 256-257.
29. P. G. XIII, 461; *Homélie XXVII*, în *op. cit.*
30. Pr. Ioan Mircea, *op. cit.*, p. 181.
31. *Stihiră la Laude*, în «Mineiul lunii lui septembrie», Bucureşti, 1908, p. 208.

pe Golgota în Vechiul Testament sînt numeroase și binecunoscute. De aceea nu vom mai insista asupra acestora, ci vom prezenta, în continuare, semnul crucii, întîlnit în Vechiul Testament ca obiect, ca literă și ca semn în acțiune.

Ca obiect de tortură, crucea în Vechiul Testament nu avea forma unei cruci adevărate, ci era un stîlp drept, uneori ascuțit la capătul de sus. «De se va găsi la cineva vinovăție vrednică de moarte și va fi omorît, spînzurat de copac, trupul lui să nu rămînă peste noapte spînzurat de copac, ci să-l îngropi în ziua aceea, căci blestemat este înaintea Domnului tot cel spînzurat pe lemn, și să nu spurci pămîntul tău pe care Domnul Dumnezeul tău ți-l dă moștenire» (Deuteronomi XXI, 22-23). Vulgata a tradus cuvîntul ebraic «eț», prin «patibulum», «lignum», uneori chiar prin crux. Exemplu, Facere XL, 19 «ac suspendat te in cruce» sau XLI, 13 «et ille suspensus in cruce».[32] Septuaginta a tradus termenul ebraic «eț» prin xilon (lemn) așa cum era redat și în textul românesc al Bibliei: «și te va spînzura pe un lemn» (Facere XL, 19) sau «iar acela să fie spînzurat» (Facere XLI, 13), prin urmare, fără să mai precizeze «pe lemn».

Dealtfel, termenul «lemn» ca vădit substitutiv al Crucii îl întîlnim și în profeția lui Ieremia (XI, 19): «Eu însă, ca un miel blînd, dus la junghiere, nici nu știam că ei urzesc gînduri rele împotriva mea, zicînd: «Să-i punem lemn otrăvit în mîncarea lui și să-l smulgem de pe pămîntul celor vii, pentru ca nici numele să nu i se mai pomenească».

Semnul Sfintei Cruci este prefigurat de litera thau a alfabetului ebraic, întîlnită sub forma T (crux commissa), + (crux immissa) sau X (crux decussata). Cercetările mai noi au stabilit că originalul ebraic T avea două cuvinte pentru a exprima ideea Thava Thau; primul fiind verb = «a pune semn, a însemna cu ceva», al doilea indicînd însuși semnul literei «Thau». Intrucît verbul este la forma hifil, traducerea exactă ar fi «fă-i să fie însemnați» sau «înseamnă-i pe frunte cu (semnul) «thau». Septuaginta, traducînd «punînd semnul pe frunțile bărbaților» nu a mai redat exact ideea originalului, așa cum a făcut, de exemplu, Vulgata, care a tradus «signa thau super frontes vivorum». Biblia noastră, edițiile din 1968 și 1975, a tradus textul din Iezechil (IX, 4, 6,) astfel: «Și i-a zis Domnul: Treci prin mijlocul cetății, prin Ierusalim, și însemnează cu semnul crucii (litera «thau» care în alfabetul grec avea forma unei cruci) pe frunte, pe oamenii care gem și care plîng din cauza multor ticăloșii care se săvîrșesc în mijlocul lui... Ucideți și nimiciți pe bătrîni, tineri, fecioare, copii, femei, dar să nu vă atingeți de nici un om, care are pe frunte semnul «+»! Și să începeți cu locul meu cel sfînt! Și au început ei cu bătrînii, care erau înaintea templului».

Pe lîngă profeții, simboluri și semnul material al crucii, în Vechiul Testament întîlnim și semnul crucii în acțiune. In unanimitate, comentatorii văd în binecuvîntarea pe care Israel o dă nepoților săi, fiii lui Iosif, semnul crucii în acțiune. «După aceea luînd Iosif pe cei doi fii ai săi, pe Efraim cu dreapta sa și în fața

---

32. Pr. Ioan Mircea, *op. cit.*, p. 188.

stîngei lui Israel, iar pe Manase cu stînga sa în faţa dreptei lui Israel, i=a apropiat de el. Israel însă şi=a întins mîna sa cea dreaptă şi a pus=o pe capul lui Efraim, deşi acesta era mai mic, iar stînga şi=a pus=o pe capul lui Manase. Inadins şi=a încrucişat mîinile, deşi Manase era întîiul născut» (Facere XLVIII, 13-14). Incrucişîndu=şi mîinile Israel l=a binecuvîntat pe Efraim ca întîi=născut. Acest fapt l=a determinat pe Iosif să=i atragă atenţia tatălui său, care răs=punzîndu=i a zis: «Ştiu fiul meu, ştiu! Şi din el va ieşi un popor şi el va fi mare; dar fratele lui cel mai mic va fi mai mare decît el şi din sămînţa lui vor ieşi popoare nenumărate» (Facere XLVIII, 19). Aşa cum ne adevereşte textul scripturistic şi s=a subliniat, dealtfel, Israel «a făcut aceasta intenţionat şi a procedat prooro=ceşte».[33] Folosirea semnului crucii în acţiune, în Vechiul Testa=ment, era frecventă, de vreme ce rugăciunea se făcea cu mîinile întinse. «Strigat=am către tine, Doamne, toată ziua, întins=am către tine mîinile mele» (Psalm LXXXVII, 10), iar în Psalmul CXL, 2 se spune: «Să se îndrepteze rugăciunea mea ca tămîia înaintea ta, ridicarea mîinilor mele, jertfa de seară». Practica ridicării mîi=nilor reamintea semnul prin care Moise a biruit pe Amalec (Ieşire XVII, 9=16). Sfîntul Iustin Martirul interpreta acest fapt în felul următor: «Semnul acesta al lui Moise imita Crucea şi prin Cruce avea putere; dar poporul nu devenea mai tare pentru că Moise se ruga, ci pentru că numele lui Iisus era în fruntea luptei şi făcea semnul Crucii».[34]

Din cele prezentate reiese limpede faptul că Dumnezeu a pre=gătit poporul ales în vederea primirii Răscumpărătorului care urma să se jertfească pe Cruce. Prin cuvintele, actele, simbolurile şi sem=nul crucii, material sau în acţiune, Dumnezeu descoperă, prin orga=nele Sale revelaţionale, lucrarea şi puterea Sfintei Cruci. Nu se vorbeşte despre cinstirea ei pentru că acesta ar fi dus poporul ales la idololatrie. Atunci cînd evreii au început să cinstească şarpele de aramă, Dumnezeu a descoperit regelui Iezechia «care a făcut fapte plăcute în ochii Domnului în toate» să înlăture toţi idolii poporului ales. Acesta «a stricat şarpele cel de aramă, pe care=l făcuse Moise; chiar pînă=n zilele acelea fiii lui Israel îl tămîiau şi=l numeau Nehuştan» (IV Regi, XVIII, 3=4). Prin urmare, închinarea la şarpe este oprită în cazul arătat pentru că poporul ales nu cunoaştea caracterul prefigurativ al acestuia, ci îl cinstea ca pe un idol. Acest fapt ne îndreptăţeşte să concludem că cinstirea Sfintei Cruci e posi=bilă numai după sfinţirea ei prin sîngele nevinovat al Domnului nostru Iisus Hristos.

B) *Sfînta Cruce în lumina învăţăturii Noului Testament.* Crucea atestată istoric înainte de Hristos, folosită ca orna=ment, obiect de cult sau instrument de tortură, făgăduită, profeţită şi simbolizată în Vechiul Testament, în momentul apariţiei, propo=văduirii şi răspîndirii creştinismului îndeplineşte o nouă funcţie şi semnificaţie. Realitatea istorică a Crucii în vremea Mîntuitorului

---

33. A. P. Lopuhin, *Istoria biblică a Vechiului Testament*, trad. de Nico=dim, Bucureşti, 1944, tom. I, p. 506.

34. Sfîntul Iustin Martirul şi Filozoful, *op. cit.*, p. 90, 206.

și în primele zile ale creștinismului nu poate fi contestată. La fel, nu se poate pune la îndoială cinstirea Sfintei Cruci de către primii creștini.

Pentru a desprinde adevărata învățătură a Noului Testament despre Sfînta Cruce este necesar să privim acest adevăr al credinței noastre în legătură strînsă cu opera de răscumpărare,[35] așa cum l-au înțeles și propovăduit, dealtfel, Sfinții Apostoli și Biserica Ortodoxă. In cele ce urmează ne vom opri, prin urmare, asupra momentelor mai importante din viața Mîntuitorului, care pun în lumină modul de înfăptuire al răscumpărării noastre și în funcție de care putem înțelege rostul și puterea Crucii pentru care îi aducem și cinstire.

a) *Relația întrupare-Cruce.* Intruparea pune început răscumpărării noastre. De aceea, termenii întrupare-răscumpărare, care nu se acoperă sub aspect lingvistic și, cu atît mai puțin, sub acela a conținutului, sînt adesea confundați și folosiți unul în locul altuia.

Acest proces se întîmplă și cu alți termeni, punînd în lumină, de fiecare dată, legătura strînsă dintre evenimente ale istoriei mîntuirii și adevăruri ale credinței noastre. In acest context înțelegem de ce pentru Sfîntul Apostol Pavel «substantivul cruce» îmbrățișează taina mîntuirii săvîrșite prin moartea și învierea lui Hristos din morți».[36]

Sfîntul Maxim Mărturisitorul sintetizînd gîndirea și învățătura patristică arată legătura strînsă între întrupare, cruce și înviere, funcția lor complementară. «Taina întrupării Cuvîntului cuprinde în sine înțelesul tuturor ghicitorilor și tipurilor din Scriptură și știința tuturor făpturilor văzute și cugetate. Căci, cel ce a cunoscut taina Crucii și a mormîntului a înțeles rațiunile celor mai înainte spuse; iar cel ce a cunoscut înțelesul tainic al învierii, a cunoscut scopul spre care Dumnezeu a întemeiat toate de mai înainte».[37]

Prin întrupare începe chenoza Fiului lui Dumnezeu. Coborînd, din iubirea și pentru iubirea Tatălui, Iisus Hrisos se întrupează «chip de rob luînd» (Filipeni II, 7), acceptă să rămînă ascuns în trup, să fie umilit și, în cele din urmă, răstignit pe cruce. Teologi de o deosebită valoare, aparținînd confesiunilor creștine istorice, subliniază adevărul că taina Crucii se descoperă prin întrupare. Filaret al Moscovei scria în acest sens: «Nu numai de la Ierusalim pînă la Golgota a fost dusă această cruce. Ea a fost dusă și de la Ghetismani pînă la Ierusalim, iar pînă la Ierusalim chiar de la Betleem. Intreaga viață a lui Iisus a fost o singură cruce și nimeni nu s-a atins de povara ei, decît numai pentru a o îngreuia».[38]

Martin Luther afirma că «Dumnezeu se ascunde în imanență. Taina întrupării face parte din dialectica crucii. Dumnezeu se

---

35. Drd. Nadim Tarazi, *Învățătura despre Sfînta Cruce în teologia paulină*, în Ortodoxia, XXVI (1974), nr. 1, p. 182.
36. *Ibidem*.
37. Sf. Maxim Mărturisitorul, Răspunsul 60 către Talasie.
38. Filaret al Moscovei, *Cuvînt la Vinerea Mare*, Ediția de Moscova, 1948, p. 26-27; apud Pr. Constantin N. Galeriu, *op. cit.*, p. 229.

descoperă ascunzîndu-se. Hristos este biruitor murind, omul nou este zidit prin şi în umilinţa vechiului om».[39]

Un alt teolog lutheran scria: «Cum viaţa lui Iisus nu poate să fie înţeleasă just decît plecînd de la cruce – ceea ce Evanghelia lui Ioan are intenţia de a arăta – invers, crucea lui Iisus nu poate fi înţeleasă decît plecînd de la viaţa sa, cînd ea reprezintă punctul culminant. Punctul suprem al activităţii lui Iisus corespunde cu ceea ce, omeneşte vorbind, este smerenia sa absolută; chinul unui răufăcător».[40]

La rîndul său, teologul reformat, Karl Barth, scria: «Taina întrupării se desfăşoară în taina Vinerii-Mari şi a Paştelor».[41]

Aceste cîteva afirmaţii sînt în măsură să dovedească legătura strînsă care există între întrupare şi jertfa de pe Cruce. Chenoza Fiului lui Dumnezeu, altfel spus, purtarea Crucii, începe cu întruparea şi se manifestă, constant, de-a lungul întregii sale vieţi.

Hristos, ca Fiu al lui Dumnezeu, a acceptat ca slava şi preamărirea dumnezeiască, în timpul întrupării, să rămînă necunoscută oamenilor. Ca Fiu al lui Dumnezeu se bucura de slava Dumnezeirii şi nu avea nevoie de preamărire. Ca răscumpărător, ca Dumnezeu-om, trebuia să fie preamărit pentru că, fiind asemenea nouă, afară de păcat, a primit să se manifeste smerit şi nevinovat să moară pe cruce pentru a ne aduce mîntuire. De aceea este justă afirmaţia că pînă la moarte, Mîntuitorul, în care firea omenească deşi unită cu cea dumnezeiască,[42] era «fără chip şi fără frumuseţe ca să ne uităm la el şi fără înfăţişare ca să ne fie drag» (Isaia LIII, 3).

b) *Jertfa de pe Golgota.* Dacă în timpul întrupării Iisus Hristos poartă crucea noastră ca a Sa, o face pentru ca, văzînd, să-L putem urma. Iisus nu ne face numai chemarea: «Oricine voieşte să vină după Mine, să se lepede de sine, să-şi ia crucea şi să-Mi urmeze Mie» (Marcu VIII, 34), ci, ducînd Crucea în locul nostru şi pentru noi, ne dă şi puterea ducerii acesteia. Această putere este nu atît de ordin moral, cît şi, mai ales, ontologic. In Iisus Hristos, care îşi duce Crucea vedem un exemplu de urmat în desăvîrşirea noastră, dar mai întîi de toate un sprijinitor şi împreună purtător al Crucii noastre. El este un împreună-purtător al Crucii noastre pentru că din Ierusalim la Golgota a dus Crucea întreg neamului omenesc şi nu a Sa. Că această Cruce pe care o duce Iisus nu era a Sa, ci a noastră, mai mult, că această cruce o vor putea duce toţi cei ce vor voi să-I urmeze, ne-o dovedeşte faptul că, pe cale, un trecător este silit să ia Crucea

---

39. Marc Lienhard, *Christologie et humilité dans la Theologia Crucis du commentaire de l'Epitre aux Romains de Luther,* în «Revue d'histoire et de philosophie religieuse», XLII (1962), nr. 4, p. 306.

40. Emile Brunner, *La doctrine chrétienne de la création et de la rédemption,* Dogmatique, Tom. III, trad. française de Frederic Jaccard, Edition «Labor et Fides», Genève, 1965, p. 318.

41. Karl Barth, *Esquisse d'une Dogmatique,* Delachaux et Niéstlé, trad. de l'allemand, Neuchâtel, 1960, p. 113.

42. Macarie, *Teologia dogmatică ortodoxă*, tradusă de Gherasim Piteşteanul, vol. II, Bucureşti, 1887, p. 207.

Mîntuitorului și să-L ajute». «Și au silit pe un trecător, care venea din țarină, pe Simon Cirineul, tatăl lui Alexandru și al lui Ruf, ca să ducă crucea Lui» (Marcu XV, 21). Pe drumul Crucii Iisus Hristos cheamă, unește și pregătește pentru jertfă pe toți cei căzuți în păcatul neascultării. Golgota, acest nou și unic altar de jertfă, unește cerul cu pămîntul și frînturile timpului cu eternitatea. In istoria mîntuirii Golgota este momentul de întîlnire și răscruce. Pe Golgota, Iisus Hristos, care prin întrupare recapitulase întreg neamul omenesc, împacă pe om cu Dumnezeu și anunță omenirii veste nouă: Invierea. Aici, pe Golgota, Hristos «S-a smerit pe Sine, ascultător făcîndu-se pînă la moarte pe cruce» (Filipeni II, 8). Intru smerenia Sa acceptă să fie adus ca jertfă; fiind Singurul nevinovat este și Unicul îndreptățit să aducă această jertfă. El este Cel ce aduce. Aducîndu-Se ca preț de răscumpărare (I Timotei II, 6) Iisus Hristos surpă «peretele cel din mijloc al despărțiturii», zidește un om nou și întemeiază pacea. Prin jertfa sa pe Cruce, Mîntuitorul unește pe evrei cu neamurile. El reușește «să-i împace cu Dumnezeu pe amîndoi uniți într-un singur trup, prin cruce, omorînd prin ea vrăjmășia» (Efeseni II, 16).

Golgota este, în același timp, taina vieții și taina timpului. Jertfa de pe Golgota este pregătită de trei reprezentanți tipici ai istoriei mîntuirii. Aceștia sînt: Caiafa, reprezentant al poporului ales, Pilat al romanilor, prin extensiune a lumii păgîne și Iuda, reprezentant al celor chemați, dar încă neîndreptați prin jertfă și simbol al celor ce cad din credință.[43]

Faptul răstignirii, deși lapidar, este descris de către Sfinții Evangheliști ca o realitate, care nu le mai produce durere.

Dealtfel, Mîntuitorul pregătise pentru durerea de pe Golgota pe ucenicii Săi în dese rînduri. «Și după cum Moise a înălțat șarpele în pustie, așa trebuie să se înalțe Fiul Omului, ca tot cel ce crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică» (Ioan III, 14, 15), sau într-alt loc: «Iar Eu, cînd voi fi înălțat de pe pămînt, îi voi trage pe toți la Mine» (Ioan XII, 32).

Romanii au adoptat practica răstignirii din Orient. Ea era folosită și la poporul evreu, de vreme ce mulțimea, asociindu-se fariseilor cerea ca Iisus să fie răstignit: «Dar ei strigau, zicînd: Răstignește-L! Răstignește-L!» (Luca XXIII, 21).

Pe Golgota profețiile și mulțimea prefigurărilor vechitestamentare se împlinesc. «Și ducîndu-și crucea, a ieșit la locul ce se cheamă al Căpățînii, care evreiește se zice Golgota» (Ioan XIX, 17). Aducîndu-Se jertfă, Hristos «a șters cu poruncile (Evangheliei) zapisul ce era asupra noastră, care era potrivnic nouă, și l-a luat din mijloc, pironindu-l pe cruce» (Coloseni II, 14). Jertfa de pe cruce face mai relevantă chemarea Mîntuitorului de a-L urma, ducîndu-ne crucea (Marcu VIII, 34) și, mai ales, propunerea pe care o făcuse tînărului bogat: «Iar Iisus, privind la

---

43. Wilfred Monod, *Viens et vois !*, Paris, 1928, p. 118 și Marc Kohler, *Artisans et partisans de la Croix*, Collection «La foi et la vie», Neuchâtel, Delachaux et Niestlé, 1961, 173. Préface d'Oscar Cullmann (Recenzie semnată de Etie Fuchs), în Revue de «Théologie et de philosophie», III (1962), Lausanne, p. 219.

el cu drag, i-a zis: Un lucru îţi mai lipseşte: Mergi, vinde tot ce ai, dă saracilor şi vei avea comoară în cer; şi apoi, luînd crucea, vino şi urmează Mie» (Marcu X, 21).

Prin jertfa de pe Golgota, Crucea, folosită ca obiect de tortură, este ridicată la rangul de altar sfinţit o dată pentru totdeauna şi pentru toţi prin Sîngele Fiului lui Dumnezeu.

c) *Invierea.* Prin scularea sa din morţi, Iisus Hristos face din Cruce puterea lui Dumnezeu (I Corinteni I, 23) şi semn de preamărire. «Nu trebuia, oare, ca Hristos să pătimească acestea şi să intre întru slava Sa?» (Luca XXIV, 26).

Sfîntul Apostol Pavel explică filipenilor cum a fost preamărit Fiul lui Dumnezeu. După ce a primit moartea pe cruce, Dumnezeu «L-a prea înălţat şi I-a dăruit Lui nume care este mai presus de orice nume: Ca întru numele lui Iisus tot genunchiul să se plece, al celor cereşti, al celor pămînteşti şi al celor dedesubt. Şi să mărturisească toată limba că Domn este Iisus Hristos, întru slava lui Dumnezeu Tatăl» (Filipeni II, 9-11).

Biserica Ortodoxă avînd, totdeauna, în vedere datele Revelaţiei a considerat Patimile Mîntuitorului şi Invierea Sa ca o acţiune mîntuitoare unitară. Mărturiile vechitestamentare (Psalmii XVI; LXIX; CXVIII) anunţau patimile Fiului lui Dumnezeu, şi, în acelaşi timp, eliberarea omului de robia păcatului şi preamărirea Fiului răscumpărător.

Acordînd prioritate Invierii, Ortodoxia a ţinut să sublinieze înfăptuirea, şi, mai ales, desăvîrşirea operei de răscumpărare. Bucuria Paştelor nu se putea produce fără jertfa de pe Golgota şi rămînea nedeplină fără certitudinea Înălţării, aşteptarea Mîngîietorului şi nădejdea Parusiei.

d) *Înălţarea şi Parusia.* Intre momentele principale din viaţa Mîntuitorului care pun în lumină puterea Sfintei Cruci trebuie să amintim înălţarea şi parusia Mîntuitorului ca Judecător. Acestea apar ca roade ale ascultării Fiului primind moartea pe Cruce.

Contextul în care Evanghelia priveşte înălţarea, şi mai ales, parusia este cel privitor la ducerea crucii în viaţă. «Căci Fiul Omului va să vină întru slava Tatălui Său, cu îngerii Săi; şi atunci va răsplăti fiecăruia după faptele sale» (Matei XVI, 27). Mai mult, venirea a doua a Mîntuitorului va fi precedată de arătarea crucii pe cer: «Atunci se va arăta pe cer *semnul Fiului Omului* şi vor plînge toate neamurile pămîntului şi vor vedea pe Fiul Omului venind pe norii cerului, cu putere şi cu slavă multă» (Matei XXIV, 30).

Sfîntul Ioan Hrisostom referindu-se la Sfînta Cruce ca semn premergător al Parusiei scrie: «Domnul nu o lasă pe pămînt, ci o duse cu el şi o plasă în cer. De unde să tragem această concluzie? Din aceea că va veni cu ea la a doua şi slăvita sa venire pentru a ne învăţa cît de cinstită este Crucea. Pentru aceasta a chemat-o cu nume de slavă». Citînd apoi textul profetului Zaharia (XII, 10): «Atunci voi vărsa peste casa lui David şi peste locuitorii Ierusalimului duh de milostivire şi de rugăciune, îşi vor aţinti privirile înspre mine, pe care ei I-au străpuns: vor face plîngere asupra lui,

cum se face pentru un fiu unul născut şi-l vor jeli ca pe cel dintîi născut». Sfîntul părinte continuă: «după cum pentru a birui necredinţa ucenicului Său îi arată lui Toma semnul cuielor şi ranele zicînd: «Adu degetul tău încoace şi vezi mîinele Mele şi adu mîna ta şi o pune în coasta Mea şi nu fii necredincios» (Ioan XX, 27) la fel va arăta ranele Sale şi crucea Sa pentru a arăta că El este Cel care a fost răstignit.[44]

In lumina Evangheliei şi raportată la evenimentul de pe Golgota, Crucea apare profeţită (Ioan III, 14-15; XII, 32), chemare la viaţă prin ascultare (Marcu VIII, 34; X, 21; Luca IX, 23), instrument de tortură (Ioan XIX, 17; Marcu XV, 21; Matei XXVII, 40) şi semn de preamărire şi judecată (Luca XXIV, 26; Matei XXIV, 30).

Predica apostolică are în centrul ei pe Iisus Hristos, răstignit şi înviat. In special Sf. Apostol Pavel acordă o mare importanţă răstignirii. Era necesar ca Iisus Hristos să se răstignească pentru ca să pună sub picioarele Sale «pe toţi vrăjmaşii Săi...». «Vrăjmaşul cel din urmă, care va fi nimicit, este moartea» (I Cor. XV, 25-26).

In predica paulină Crucea are deja un conţinut şi un limbaj.[45] Ea are, deopotrivă, importanţă comunitară şi personală: este prezentă în viaţa primilor comunităţi ca obiect cultic, dar şi ca semn de închinare şi binecuvîntare.

«După Sfîntul Apostol Pavel, Crucea lui Hristos priveşte personal pe credincios întrucît pe cruce El s-a răstignit, împreună cu Hristos. Iar apostolul foloseşte aici verbul sinevstavromai pentru a sublinia faptul că creştinul nu este răstignit paralel cu Hristos, ci odată cu El, pe crucea Lui».[46]

Ca răspuns la chemarea Mîntuitorului (Marcu VIII, 34), crucea primeşte un caracter permanent în viaţa creştină. «M-am răs-răstignit împreună cu Hristos; şi nu eu mai trăiesc, ci Hristos trăieşte în mine. Şi viaţa mea de acum, în trup, o trăiesc în credinţa în Fiul lui Dumnezeu, care m-a iubit şi S-a dat pe Sine însuş pentru mine» (Galateni II, 20). Această pasiune a Sfîntului Apostol Pavel pentru propovăduirea lui Iisus răstignit izvorăşte din certitudinea Invierii. Pe drumul Damascului, Saul din Tars L-a întîlnit pe Iisus cel înviat. Din acest moment pentru el nu mai există o altă cale decît aceea a chenozei. «Chenoza lui Pavel, conformă cu a Învăţătorului său, devine, pentru el, gajul propriei sale învieri finale».[47] Intîlnirea cu Iisus Hristos cel înviat îi descoperă Sfîntului Pavel iubirea crucii. In această iubire fiind înrădăcinaţi şi întemeiaţi vom putea înţelege «cu toţi sfinţii care este lărgimea şi lungimea şi înălţimea» lui Iisus Hristos (Efeseni III, 18).

---

44. *Homélies sur la croix et le bon larron, Première Homélie*, în *op. cit.*, t. III, p. 219.

45. E. B. Allo, *Saint Paul, I.-ère Epitre aux Corinthiens*, Paris, 1956, p. 14; apud Drd. Nadim Tarazi, *op. cit.*, p. 181.

46. Drd. Nadim Tarazi, *op. cit.*

47. Michel Bouttier, *La condition chrétienne selon saint Paul*, Edition «Labor et Fides», Genève, 1964, p. 11 «Gîndirea lui Pavel ia forma unei schimbări brusce, a cărei mişcare dublă este îndeosebi revelatoare. Pe drumul Damascului, Saul a întîlnit mai întîi pe cel înviat care S-a lăsat a fi recunoscut ca crucificatul de pe Golgota, Iisus din Nazaret».

Corelînd datele noutestamentare privitoare la Sfînta Cruce putem conclude că aceasta este atestată ca altar de jertfă şi ca semn de preamărire, închinare şi binecuvîntare.

Evanghelia şi celelalte scrieri ale Noului Testament nu ne prezintă o teologie a crucii şi nici mărturii ca date istorice; acestea le vom găsi, ca atare, în viaţa Bisericii. Important este faptul că în dezvoltarea dogmatică pe care învăţătura despre Sfînta Cruce a cunoscut-o în Biserică, şi, în special, în teologia patristică s-au păstrat datele revelaţionale.

IV. *Sfînta Cruce în viaţa Bisericii.* In viaţa Bisericii, Sfînta Cruce, a ocupat un loc aparte şi s-a bucurat, de la început, de aleasă cinstire. Intre Cruce şi Biserică există o legătură foarte strînsă. De fapt se poate spune că Biserica se zămisleşte pe cruce şi se structurează, ca instituţie şi comunitate, prin puterea şi pe calea acesteia. Avînd în vedere acest moment genetic al Bisericii ne putem da seama de ce Biserica iradiază neîncetat lumii bucuria învierii din lemnul Crucii.

Pentru a vedea cît mai exact legătura strînsă care există între Cruce şi Biserică, vom spune că Sfînta Cruce este în actul mîntuirii ceea ce Biserica este în planul existenţei, anume «locul unde se împlineşte trecerea tuturor în împărăţia lui Dumnezeu».[48] Această relaţie strînsă între Cruce şi Biserică se reflectă pe plan artistic în aspectul cruciform al bisericilor noastre.

Biserica a rînduit mai multe zile, din cursul anului calendaristic pentru a aduce cîntări de laudă şi cinstire lemnului Crucii, care a odrăslit mîntuirea neamului omenesc. Cinstirea se aduce Celui ce S-a răstignit pe lemnul Crucii.[49]

Nu vom insista asupra Crucii ca obiect liturgic.[50] Ne vom opri însă asupra obiectului Crucii, reprezentării acestuia, dispoziţiilor canonice privind cinstirea Sfintei Cruci şi, în cele din urmă, asupra iconografiei Crucii.

Istoria bisericească ne arată că din cauza persecuţiilor obiectul Crucii îmbracă forma simbolului. Iniţial, reprezentarea Crucii se face sub forma monogramelor X, P, sau a literei greceşti T, de foarte multe ori încadrată unor cuvinte.[51]

După dobîndirea libertăţii cultului creştin public, Crucea apare sub forma ei de astăzi. La răspîntii de drumuri apar numeroase Troiţe.[52] De la sfîrşitul veacului al IV-lea reprezentările crucii se multiplică. Descoperiri arheologice sau consemnări literar-documen-

---

48. Drd. Nadim Tarazi, *op. cit.*, p. 183.

49. Rusticus, *Contra acephalas disputatio*, P. L. LXVII, 1218: «Adorăm orice cruce şi prin aceasta pe acela a căruia este crucea; cu toate acestea nu zicem că adorăm împreună cu Hristos crucea, nici că prin aceasta natura crucii şi a lui Hristos este una»; cf. J. Tixeront, *Histoire des Dogmes*, Huitième édition revue, Paris, 1928, p. 439.

50. Pr. Dr. I. Zugrav, *Sfînta Cruce, ca obiect liturgic*, în «Candela», XLVII (1936), nr. 1-12, p. 113.

51. L. L'Abbé, Martigny, *op. cit.*, p. 212-213; 476-483; 517-530.

52. Virginia Codreanu, *Troiţele. Semnificaţia şi ornamentaţia lor*, în «Arta şi arehologia», p. 46.

tare arată că, în această perioadă, existau cruci de argint pentru procesiuni și cruci pentru Sfînta Masă.[53]

Folosirea Crucii în cultul creștin primar ne-o dovedește și faptul că acolo unde s-au descoperit urme ale unor vechi comunități creștine s-au aflat și cruci. In Moldova, de exemplu, s-au descoperit tipare sau matrițe de os sau din marnă locală, (sec. VI-VII), folosite pentru turnarea unor cruciulițe. «Existența acestor tipare și matrițe presupune desigur o producție de serie, fapt ce dovedește neîndoios că și în această parte a țării exista o numeroasă populație creștină căreia îi erau destinate asemenea produse».[54]

Importanța pe care Sfînta Cruce o are în opera de mîntuire este remarcată, recunoscută și propovăduită de Biserică de la început. «De la originea Bisericii, creștinii au arătat pentru Cruce o adîncă cinstire și i-au redat un adevărat cult, religiosi crucis».[55]

Există numeroase mărturii despre cinstirea Sfintei Cruci în literatura patristică și cultică.[56]

Invățătura ortodoxă despre cinstirea Sfintei Cruci a fost fixată de Sinodul VI Ecumenic prin canonul 73: «Trebuie a pune toată grija ca să dea cinstea cuvenită făcătoarei de viață cruci, care ne-a arătat mîntuirea și prin care am fost izbăviți de greșeala cea veche. De aceea, dîndu-i cinstire cu mintea, cu cuvîntul și cu simțirea, poruncim să se șteargă cu totul formele crucii alcătuite de unii pe podele ca nu cumva călcînd unii cu picioarele să se batjocorească semnul biruinței noastre. Cei ce de acum înainte vor face chipul crucii pe podeală, poruncim să se afurisească».[57]

Iar Sinodul VII Ecumenic în ședința a șaptea hotăra: «Chipul crucii precum și sfintele icoane, zugrăvite în culori sau în orice alt mod, să se așeze în sfintele biserici, pe sfintele vase, pe veșminte, pe ziduri, în case și pe drumuri; prin acestea înțelegem: icoana Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, a stăpînei noastre Născătoare de Dumnezeu, ale sfinților îngeri și ale tuturor sfinților. Cu cît cineva va privi și va contempla mai mult aceste icoane, cu atît își va aduce mai mult aminte de cel care e reprezentat acolo și se va sili de a-i urma, cu atît el se va simți mai atras către viața sfîntă și-și va arăta respectul și venerațiunea (către acele icoane), fără însă a le da o adorațiune propriu-zisă, care nu se cuvine decît numai lui Dumnezeu, ci le va aduce în semn de venerațiune, tămîie și lumînări; tot astfel și pentru chipul crucii, sfintele evanghelii și sfintele vase; astfel era obiceiul celor vechi,

---

53. Socrates, *op. cit.*, lib. VI, 8, P. G., LXVII, 689; Sozomen, *op. cit.*, lib. VIII, 8, P. G. LXVII, 1537; în trad. rom. cit., p. 327. «*Ei purtară cruci de argint și făclii aprinse*».

54. Dan Gh. Teodor, *Cele mai vechi urme creștine din Moldova*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», L (1974), nr. 7-8, p. 565.

55. L'Abbé Martigny, *op. cit.*, p. 213.

56. Sf. Ioan Gură de Aur, *Homélies sur la croix et le bon larron. Première Homélie...* p. 215; Esterie al Amasiei, *In laudem Sanctae Euphemiae*, P. G., XL, 337; Sf. Chiril al Alexandriei, *Contra Iulianum*, P. G., LXXVI, 796; Tertulian, *Apologeticum*, București, ediția a treia, 1922. p. 46; Fr. Augustin, *Sermo LXXXVIII*, 9, P. L. XXXIX; *Tractatus in Iohan, CXVII, 3*, P. L. XXXV, 1879; Sf. Ioan Damaschin, *Cultul sfintelor icoane*, trad. de D. Fecioru, București, p. 50.

57. C. Dron, *Canoanele*, București, 1933, p. 342.

căci cinstea adusă unei icoane se face celui care este reprezentat pe icoană. Nu se adorează, ci se venerează persoana care este reprezentată pe icoană. Acestea sînt învăţăturile sfinţilor noştri părinţi şi ale tradiţiunei Bisericii...».[58]

In artă reprezentarea lui Iisus răstignit întîmpină, la început, unele împotriviri. Sfîntul Chiril al Ierusalimului, de exemplu, se străduia să-i lămurească pe credincioşii săi că nu este o infamie cinstirea lui Hristos răstignit pe Cruce.[59] S-a spus, în acest sens, că «reprezentarea lui Hristos pe Cruce, care va fi, mai tîrziu, una din temele majore ale artei creştine, este refuzată pentru că, instinctiv, credinciosul refuză de a vedea pe Dumnezeu umilit într-o moarte infamantă; nu-L poate gîndi mort; de aceea scenele Patimilor şi tot ceea ce este în legătură cu suferinţa şi tortura lui Dumnezeu vor pătrunde lent în iconografie şi vor întîmpina rezistenţe puternice».[60]

Această reţinere în faţa reprezentării lui Iisus răstignit nu trebuie pusă numai pe seama simţămintelor creştinilor în faţa Răstignitului. Istoria primelor zile ale creştinismului ne arată că în faţa persecuţiilor creştinii nu trădau, ci doreau suferinţa pentru Iisus Hristos, ca o participare la suferinţa suportată cu răbdare şi pe nedrept de Fiul lui Dumnezeu. Sfîntul Policarp se ruga: «Intre care să fiu primit înaintea ta astăzi ca jertfă grasă şi bine plăcută precum m-ai pregătit şi mi-ai descoperit şi ai adus la îndeplinire, nemincinosule şi adevăratule Dumnezeu».[61] Prin urmare creştinii nu erau stăpîniţi de oprobiul crucii, de vreme ce se angajau pe calea ei. Această atitudine creştină îşi găseşte expresia artistică în arta catacombelor. «Pictura catacombelor este o artă aspră, directă, adesea violentă, de expresie vehementă, uneori tulburătoare; o artă puternic susţinută şi luminată de o credinţă înflăcărată, care suportă, fără a se îndoi, toate persecuţiile şi martiriul, artă ce convine oamenilor care vieţuiesc în primejdie pe pămînt şi se angajează pentru mîntuirea lor veşnică».[62] Această reţinere faţă de reprezentarea lui Iisus Hristos pe Cruce trebuie pusă, mai curînd, pe seama menajării conştiinţei neofiţilor, iudeilor şi păgînilor, ultimii învinuindu-i, adesea, pe creştini că cinstesc un Dumnezeu care pătimeşte.[63]

Scena răstignirii este diferit reprezentată. Iniţial din motivele arătate mai sus, era reprezentată crucea simplă, fără trupul Mîntuitorului. Ulterior, a apărut crucea triumfală – după Edictul de la Milan 313 – «o splendidă piesă de orfevrerie», acoperită cu pietre preţioase.[64] Ca timp de apariţie scena răstignirii este întîlnită, cu certitudine, la finele secolului al V-lea.[65]

---

58. *Ibidem*, p. 391-392.

59. Marcel Brion, *L'Oeil, l'esprit et le main du peintre*, Paris, 1966, p. 122-123.

60. *Ibidem*, p. 122.

61. *Martirul Sfîntului Policarp*, în «Scrierile Părinţilor Apostolici dimpreună cu Aşezămintele şi Canoanele Apostolice» traduse din original de Ioan Mihălcescu, Matei Pîslaru şi G. N. Niţu, Chişinău. 1927, p. 204.

62. Marcel Brion, *op. cit.*, p. 117.

63. Prudentiu, *Dittochaeum*, P. L., LX, 108.

64. Marcel Brion, *op. cit.*, p. 122.

65. G. Millet, *Les iconoclastes et la croix*, în «Buletin de corespondace

La început, din respect, s-a hotărît ca trupul Mîntuitorului să fie redat iconografic îmbrăcat cu o mantie.[66] Iconografia bizantină a urmat programul componistic înfățișat de Sfîntul Ioan Gură de Aur într-una din omiliile sale. «Capul Său este găurit de spini, lovit cu o trestie și zdrobit de lovituri de pumn. Fața Sa este acoperită de scuipări, obrajii de palme, trupul Său este strivit prin flagelare, dezonorat de goliciune și mai mult încă prin această mantie stacojie, care-L acoperă, pentru a-L umili prin adorări batjocoritoare ca pe un rege de teatru. In mîna Sa poartă o trestie în loc de sceptru. Nu-I iartă nici gura și nici limba pe care o fac să simtă fierea și oțetul».[67]

Treptat, în Apus mai întîi, sec. IX-X, acest mod de a-L reprezenta pe Iisus crucificat dispare, fiind înlocuit cu modul actual de reprezentare. La Bizanț, din secolul al XI-lea, lui Iisus îmbrăcat cu mantie I se va substitui «Hristos gol și mort, avînd capul plecat și trupul îndoit».[68]

Este de remarcat felul cum tradiția a știut să îmbine datele relatate de Sfîntul Ioan Evanghelistul cu cele ale sinopticilor.[69] Lîngă cruce stă Sfînta Fecioară Maria, avînd în spatele ei pe Sfintele femei și Sfîntul Ioan Evanghelistul în spatele căruia se văd: Centurionul cu soldații, fariseii și iudeii prezenți la faptul răstignirii. In multe scene ale răstignirii la piedestalul crucii este reprezentat un craniu. O foarte veche tradiție, amintită și de Sfîntul Ioan Gură de Aur,[70] susține că pe Golgota a fost îngropat Adam pe care-l liberează Mîntuitorul prin jertfa Sa. Faptul este semnificativ deoarece pune în lumină aspectul recapitulativ al jertfei Mîntuitorului. Unele icoane ale răstignirii redau și peretele Ierusalimului, care exprimă un adevăr istoric, dar are, în același timp, un sens spiritual, chemînd pe credincioși să iasă în afara zidurilor pentru că nu au cetate stătătoare (Evrei III, 11-14).[71]

Iconografia răstignirii a fost teologhistă și uneori adaptată cerințelor și aspirațiilor etnice. Amintim, în acest sens, faptul că crucifixul dipticului de Rambona are la piedestal reprezentată lupoaica alăptînd pe Romulus și Remus.[72]

In Biserica Ortodoxă, iconografia crucificării a redat expresia

---

hellénique», XXXIV (1910), p. 96-110; cf. Vladimir Lossky, *op. cit.*, p. 69; Gh. Rădvan, *op. cit.*, p. 213-214.

66. Vladimir Lossky, *op. cit.*, Occidentul ducînd in extremis naturalismul reprezenta pe Iisus Hristos răstignit, «îmbrăcat, impasibil și triumfător». Bizanțul însă a creat «prin sensul măsurii sale» tipul clasic al crucificării. Redescoperind sobrietatea compoziției, personajele au fost înlăturate; a rămas Fecioara Maria și Ioan, însoțiți de o femeie și centurion.

67. *Omilia LXXXVII*, P. G. LVII-LVIII, 769-774: Vezi și în «Oeuvres complètes»... tome VIII, Paris, 1864, p. 66.

68. Vladimir Lossky, *op. cit.*, Mihail Cerularie cere ca reprezentarea lui Iisus Hristos pe Cruce să se facă potrivit naturii, adică să se păstreze «forma umană naturală». Contra acestui mod de reprezentare au protestat legații Papii Leon al IX-lea în 1054. Vezi: Hefele Leclerq, *Histoire des Conciles*, IV, 2, p. 1106.

69. Vladimir Lossky, *op cit.*

70. Omilia LXXXV, P. G., LIX, 459; în «Oeuvres complètes», vol. III, p. 533.

71. Vladimir Lossky, *op. cit.*, p. 70.

72. L'Abbé Martigny, *op. cit.*, p. 231. «Această emblemă înseamnă, se spune că Hristos, prin crucea Sa, a cucerit întreg universul a cărui cap este Roma».

învăţăturii dogmatice. Ca şi în realizarea artistică a icoanelor, pictorii şi sculptorii au avut, ca dreptar, adevărul de credinţă trăit în sînul Bisericii sub lumina autorităţii scripturistice.

V. *Sensul crucii.* Textele scripturistice privesc Sfînta Cruce, mai mult, sub aspectul ei spiritual, fără a exclude, aşa cum, dealtfel, am văzut, atestarea ei ca obiect cultic şi semn al binecuvîntării. Acest fapt a făcut pe unii creştini să înlăture Sfînta Cruce din viaţa cultică, atît cît mai au şi din aceasta, din locaşurile de rugăciune şi cimitire.

In cele ce urmează ne propunem să arătăm care este sensul crucii după învăţătura ortodoxă.

Istoria bisericească atestă că primele comunităţi creştine cinsteau Sfînta Cruce pentru că pe ea s=a consumat actul răscumpărării noastre. Părinţii apostolici vorbesc mai puţin de actul crucificării. Ei acordă mare importanţă operei de răscumpărare. De aceea vom întîlni, frecvent, expresii ca: «...deşi e Domn şi va judeca pe vii şi pe morţi a pătimit totuşi pentru ca rana lui să ne dea viaţă»;[73] «...toate acestea le=a pătimit pentru noi ca să fim mîntuiţi»,[74] sau «...şi aduce roada în Domnul nostru Iisus Hristos care a suferit şi moarte pentru păcatele noastre».[75] Acest mod general de a vorbi despre jertfa de pe Cruce nu poate în nici un caz, să ne conducă la concluzia că în această perioadă nu se cinstea Sfînta Cruce. Sfîntul Policarp este foarte decis în a apăra cinstirea Sfintei Cruci: «Căci oricine nu mărturiseşte că Iisus a venit în trup este antihrist» (I Ioan IV, 2, 3) şi cine nu mărturiseşte mărturia crucii este de la diavolul; şi cine zice că nu e înviere şi judecată este întîiul născut al lui Satan.[76]

Se poate conchide că, păstrînd neschimbată învăţătura apostolică, Părinţii Bisericii primare au considerat Vinerea Mare un moment crucial, dar pregătitor al celui mai important act al mîntuirii: Invierea. Pe această linie a mers creştinismul oriental. Consternaţi în faţa Răstignitului, credincioşii ortodocşi simt mai mult bunătatea, infinita milostivire a lui Dumnezeu. Ei încearcă sentimente de durere sufletească, se acuză pentru starea de păcătoşenie, dar, în acelaşi timp, se înalţă cu nădejdea că Dumnezeu, Care a iubit atît de mult lumea, încît a dat pe Unicul Său Fiu ca jertfă (Ioan III, 16), îi va ierta, întări şi învrednici de Impărăţia Sa.

Biserica Ortodoxă a văzut în Sfînta Cruce marea taină a iubirii divine. Reflectînd la iubirea divină manifestată pe Cruce, Filaret al Moscovei scria: «Dragostea Tatălui ceresc prin Fiul îmbrăţişează lumea întreagă. Dragostea Fiului lui Dumnezeu cel de o fiinţă deodată se şi suie către Tatăl ceresc şi coboară spre lume. Aici, cel ce are ochi, să vadă cel mai profund temei şi întocmirea

---

73. Epistola Sfîntului Barnaba, în *op. cit.*, p. 60.
74. Sfîntul Clement Romanul, *Epistola către Smirneni*, în *op. cit.*, p. 181.
75. Epistola Sfîntului Policarp, *Episcopul Smirnei către Filipeni*, în *op. cit.*, p. 191.
76. *Ibidem*, p. 194.

lăuntrică primordială a crucii : din dragostea Fiului lui Dumnezeu către Prea Sfîntul Său Părinte şi din dragostea către omenirea ce a păcătuit, încrucişîndu-se una cu alta şi sprijinindu-se una pe alta ; iubiri negrăite, care în aparenţă împart unitatea, dar în realitate unesc cele despărţite... Aceste două tendinţe opuse ale dragostei se întîlnesc... şi alcătuiesc acea minunată răscruce, unde mila care iartă şi adevărul care judecă se întîmpină ; acest centru strălucitor, în care dreptatea lui Dumnezeu şi pacea omenirii se sărută ; centru creator prin puterea căruia adevărul din pămînt răsare şi dreptatea din cer priveşte cu o privire plină de blîndeţe».[77]

Ca expresie desăvîrşită a infinitei iubiri divine, Sfînta Cruce este pentru credinciosul ortodox «uşa tainelor», «tăria păcii», «înnoirea învierii lui Hristos», «cea prin care cu lumină ne-am strălucit» şi «veselia sufletului».[78] Prin cultul ei, Biserica Ortodoxă propovăduieşte, neîncetat, legătura strînsă între Cruce şi Inviere : «Crucii Tale ne închinăm Hristoase şi Sfînta Invierea Ta o lăudăm şi o slăvim».

Sărbătorind într-un mod cu totul aparte, sobru, cu post şi rugăciune Vinerea Patimilor, Ortodoxia are conştiinţa că acest moment atît de important din istoria mîntuirii pregăteşte trecerea noastră de la moarte la viaţă. Ea cinsteşte Sfînta Cruce, «înălţimea înţelepciunii lui Dumnezeu şi adîncimea Proniei Lui» în primul rînd, pentru că arată lumii Invierea lui Hristos.[79]

Aceste temeiuri dogmatice determină angajamentul spiritual al credincioşilor noştri în viaţa lor zilnică şi definesc autentic concepţia creştină despre lume şi viaţă. Precum în Sfînta Cruce nu văd un semn al infamiei şi blestemului, evident după jertfa Mîntuitorului, tot astfel, în rostul existenţei umane, creştinii ortodocşi nu văd o povară, ci chemarea la desăvîrşire avînd nădejdea tare că prin răstignirea Mîntuitorului «se revarsă rîuri dumnezeieşti», şi au dobîndit «bogăţia bunătăţilor celor înmiite».[80]

Chipul lui Iisus Hristos răstignit, după icoana ortodoxă, reflectă sentimentul împlinirii operei de răscumpărare şi, în acelaşi timp, certitudinea biruinţei Invierii. Pe Cruce El ne apare, ca Dumnezeu-Om, un învingător. Chipul lui inspiră angajare şi nicidecum resemnare. Deznădăjduit sau mistuit de suferinţe apare foarte rar, şi numai sub influenţe apusene, în iconografia ortodoxă.

«Răsăritul creştin nu s-a oprit la acel «Ecce homo». Inima lui s-a topit de durerea compătimirii, care a cuprins tot cosmosul şi cu stihiile firii, a plîns suferinţa Maicii Domnului: «Primăvară dulce, fiul meu cel dulce, frumuseţea cum ţi-a apus?», dar învingînd jalea s-a ridicat mai presus de ea împreună cu sfinţii Pavel şi Ioan şi a năzuit să cunoască îndeosebi pe Hristos cel schimbat la faţă şi proslăvit, Θεός-Ἄνθρωπος, făcînd din Inviere sărbătoarea sărbătorilor şi praznicul praznicilor, izvor neasemuit de bucurie pentru întregul cosmos».[81]

---

77. *Op. cit.*, p. 32 ; cf. Pr. Constantin N. Galeriu, *op. cit.*, p. 234.
78. *Acatistier*, Bucureşti, 1971, p. 99, 100, 104.
79. *Ibidem*, p. 101.
80. *Ibidem*, p. 99, 101.
81. Dr. Nicolae Chiţescu, *Despre îndumnezeirea omului. De ce nu primesc romano-catolicii această învăţătură*, Bucureşti, 1938, p. 17.

Tema predilectă a hristologiei patristice răsăritene şi-a spus cuvîntul şi în această privinţă. Afirmaţia Dumnezeu S-a făcut asemenea nouă, afară de păcat, pentru ca noi să devenim asemenea Lui [82] este adînc înţeleasă şi pregnant redată artistic şi în iconografia ortodoxă a crucificării. Ar mai fi de adăugat aici precizarea extrem de importantă, pe care isihasmul o aduce în teologia ortodoxă, că Dumnezeu a lucrat şi lucrează în lume prin manifestarea energiilor sale necreate. Aceste date ale învăţăturii noastre ortodoxe, de care pictorii de icoane au ţinut seama, arată că în lumina Invierii se descoperă, în toată profunzimea ei, taina Crucii.

Occidentul a insistat asupra teologiei Crucii. Aşa cum s-a afirmat însă «insistenţa medievală asupra Crucii, cu toate că nu este eronată, totuşi nu prezintă decît un aspect». [83] Intr-adevăr teologia apuseană medievală a acordat o mai mare atenţie teologiei Crucii. «Marea noutate, meritul religios, fără de seamă al Evului de mijloc e înţelegerea şi dragostea, sau, ca să spunem mai bine, patima pentru omenirea lui Hristos. Cuvîntul întrupat, Homo Christus Jesus, nu e numai modelul, care trebuie imitat, conducătorul, care trebuie urmat şi pe de altă parte, lumina necreată, care ilumineaza lăuntrul sufletului; el e lăuntric, chiar cu omenirea sa; e soţul sufletului, care lucrează cu ea şi în ea, e prietenul...». Iar un teolog protestant scria: «In Evul Mediu, gîndul Crucii urmăreşte necurmat sufletele. Toată creştinătatea e în genunchi în faţa Crucii, aşa cum o arată Fra Angelico în strălucita-i frescă din mănăstirea sfîntului Marcu». [84]

In ultimul timp, teologia apuseană, romano-catolică şi protestantă, pune în lumină importanţa Invierii, remarcînd, totodată, legătura strînsă care există între «theologia Crucis» şi «theologia gloriae». Este semnificativ în acest sens felul cum autorii Catehismului Olandez motivează scopul apariţiei acestuia: «Inima acestui anunţ este mesajul Paştelor. Dacă s-ar suprima din această carte vestea învierii lui Iisus Hristos, fiecare pagină ar fi lipsită de valoare. Credinţa în acest mesaj şi, în acelaşi timp, datoria de a exprima taina inexprimabilă a lui Dumnezeu în limba timpului nostru, iată elementele, care, împreună, constituie acest catehism». [85]

De asemenea, merită amintită precizarea pe care o făcea Karl Barth cu privire la modul cum a fost receptată şi înţeleasă teologia Crucii în Apus şi, respectiv, în Orient. «Se poate constata că Biserica din Occident are o aplecare foarte pronuţată pentru theologia crucis, insistînd, în special, asupra afirmaţiei: «El a fost dat din cauza păcatelor noastre». Biserica din Orient, din partea sa, pune în prim plan declaraţia: «El a înviat pentru justificarea noastră», marcînd astfel predilecţia pentru theologia gloriae. Ar fi absurd să

---

82. Idem, *Întrupare şi răscumpărare în Biserica Ortodoxă şi în cea Romano-Catolică*, în «Ortodoxia», VIII (1956), nr. 4, p. 561; Această temă apare şi la Fr. Augnstin, Sermo CLXXIV 2, P. L. XXXVI, 940.

83. Alexander Schmemann, *La vie du Monde*, Desclée, 1969, p. 32.

84. J. Huby şi P. Rousselot, *Le Christianisme du Moyen-Âge*, în «Christus», p. 1156; M. Mounier, *Essai sur la Rédemption*, Paris, 1929, p. 178-179; apud Dr. Nicolae Chiţescu, *Despre îndumnezeirea...* p. 17.

85. *Une introduction à la foi catholique. Le Cathechisme hollandais*, Paris, 1968, p. 10.

voiești a le opune una alteia. Știți că de la început Luther a pus accentul pe tendința occidentală: Nu theologia gloriae, ci theologia crucis! El vedea just, însă ar fi trebuit să se păzească de a ridica aceste teologii una împotriva alteia; pentru că orice teologie a a crucii își are complementul în theologia gloriae. Dacă nu există Paști fără Vinerea Sfîntă, cu atît mai mult nu există Vinerea Sfîntă fără Paști, în caz contrar există riscul de a da creștinismului o înfățișare dezolantă și dezagreabilă».[86]

Aceste afirmații sădesc, o dată mai mult, certitudinea că Biserica Ortodoxă a păstrat, autentic, învățătura despre Sfînta Cruce, propovăduită de la început în strînsă legătură cu Invierea. De fapt, Crucea și Invierea nu pot fi înțelese decît prin corelația firească pe care iconomia divină o impune, iar Sfînta Scriptură și învățătura Bisericii o mărturisesc.

In concluzie, putem spune că lumina Invierii redescoperă bucuria crucii nu luată în sine, fiind în acest caz irelevantă, ci ca deschidere infinitelor posibilități de desăvîrșire.

Intre Inviere și Cruce există o relație asemănătoare aceleia dintre apel și răspuns. Așa cum apelul cuprinde, în sine, posibilitatea răspunsului, la fel chemarea Invierii implică răspunsul posibil al crucii; precum răspunsul este concretizarea apelului, tot așa, angajarea pe calea desăvîrșirii noastre, luarea crucii, este vădirea bucuriei Invierii.

Orientul, datorită împrejurărilor existente la primirea creștinismului, a înțeles mai bine și a simțit mai adînc bucuria învierii, odrăslită din lemnul crucii. Acest mod de a înțelege relația Cruce-Inviere stă la baza învățăturii ortodoxe despre viață.

Considerînd Sfînta Cruce «făcătoare de viață», teologisirea ei trebuie să se facă în funcție de evenimentul final al iconomiei divine: Invierea cea de obște.

Acesta este motivul pentru care Biserica Ortodoxă nu s-a oprit numai la teologia crucii, ci a înțeles-o și i-a dat dezvoltare în lumina Invierii, adică încadrîndu-o operei de mîntuire.

Credincioșii ortodocși trăiesc acest adevăr al credinței noastre mărturisind Crucea ca «putere», împotriva «celui potrivnic» și «semn al biruinței noastre».

Pr. C. BUZDUGAN

---

86. Karl Barth, *op. cit.*, p. 112.

La Duminica de după Botezul Domnului

«Poporul care locuia întru întuneric va vedea lumină mare şi voi cei ce locuiţi în laturea şi în umbra morţii lumina va străluci peste voi»
(Isaia IX, 1).

Sfînta noastră Biserică a rînduit ca, în prima duminică de după Botezul Domnului, să se cinstească *începutul activităţii publice a Mîntuitorului*. In Sfînta Evanghelie care s-a citit astăzi se arată că Sfîntul Ioan Botezătorul a fost prins şi trimis la închisoare din porunca lui Irod, mustrat de Inaintemergătorul pentru fărădelegile sale. Auzind de acest fapt, Mîntuitorul Hristos a părăsit Nazaretul şi plecînd în Galileea a venit la hotarele lui Zabulon şi ale lui Neftali, lîngă mare, unde a locuit în oraşul Capernaum. Aici a început El să propovăduiască vestea cea bună despre Sine, îndemnînd mulţimea la pocăinţă că «s-a apropiat împărăţia cerurilor», aşa cum prevestise mai înainte proorocul Isaia. Profeţia trebuia să se împlinească şi de aceea Mîntuitorul se face văzut mulţimii care stătea în întunericul neştiinţei ca o lumină nouă ce a răsărit peste fărădelegile săvîrşite de creatura Sa. Lumina aceasta este însuşi Hristos: «Eu sînt lumina lumii» (Ioan IX, 5), adică «lumina cea adevărată care luminează pe tot omul ce vine în lume» (Ioan I, 9).

Galileea neamurilor, în sens larg, cuprinde pe toţi acei care se află în afara revărsării harului şi ajutorului dumnezeiesc, acei care trăiesc întru întunericul păcatului, pînă cînd se învrednicesc să pătrundă înţelesul învăţăturii creştine pentru a primi în sufletul lor lumina lui Hristos. In situaţia aceasta s-au aflat, de fapt, mulţi pînă la venirea lui Hristos — Lumina cuvîntului adevărului care luminează minţile şi inimile celor ce doresc să se mîntuiască. Pentru luminarea întunerecului neştiinţei, Mîntuitorul Hristos trebuia să pregătească un grup de ucenici apropiaţi care să-I înţeleagă aşa cum trebuie învăţătura pe care ei aveau să o propovăduiască chiar cu preţul vieţii lor. In acest scop, Mîntuitorul şi-a ales locul cel mai potrivit pentru începerea activităţii Sale publice. Acesta a fost Galileea neamurilor unde locuiau oameni simpli şi cu frică de Dumnezeu, în a căror suflet sămînţa cuvîntului învăţăturii celei noi, a Evangheliei Sale, a căzut cum cade sămînţa în pămînt bun şi dă rod însutit. Mîntuitorul şi-a început deci activitatea Sa între oameni

simpli şi iubitori de aproapele, ca să arate împietrirea fariseilor şi saducheilor, ca să le lumineze conştiinţa înăbuşită de povara bogăţiilor şi să aducă bucurie celor săraci, umiliţi şi lipsiţi de orice ajutor, propovăduind împărăţia lui Dumnezeu, în care sălăşluiesc dreptatea, iubirea şi pacea.

In Capernaum, Mîntuitorul a citit şi explicat texte din Sfînta Scriptură pe care le lămureşte atît de limpede încît toţi cei ce-L ascultau se minunau de înţelepciunea Sa. Iată deci că a sosit momentul cînd prin cuvintele Sale dumnezeieşti devine înţeleasă pe deplin învăţătura Cărţilor Sfinte care mai înainte părea rezervată unui cerc restrîns de iniţiaţi în tainele Scripturii. Mîntuitorul vorbeşte pe malul lacului Ghenizaret, pe cîmp sau chiar persoanelor particulare în casele lor din Galileea. Le vorbeşte în limba lor, pe înţelesul lor, în cuvinte simple, exprimînd imagini concrete din viaţa de toate zilele. Cuvintele Sale pătrund la inimile ascultătorilor, comunicîndu-le ceva din căldura sufletului său. Mulţimea simţind această bunătate sufletească, pornită de la inima unui Om deosebit în care sălăşluieşte puterea divină, se lasă atrasă şi încălzită.

In Sfînta Evanghelie găsim scris că «Iisus era ca de 30 de ani cînd a început să propovăduiască» (Luca III, 23), îndemnînd: «Pocăiţi-vă, căci s-a apropiat împărăţia cerurilor» (Matei IV, 17) despre care Sfîntul Apostol Pavel spunea că este «dreptate şi pace şi bucurie în Duhul Sfînt» (Romani XIV, 17). Despre aceasta mărturisea Insuşi Mîntuitorul în faţa mulţimii zicînd: «Duhul Domnului este peste Mine, pentru care M-a uns să binevestesc săracilor, M-a trimis să vindec pe cei zdrobiţi cu inima; să propovăduiesc robilor dezrobirea şi celor orbi vederea; să slobozesc pe cei apăsaţi. Să vestesc anul plăcut Domnului» (Luca IV, 18-19). Căci «Eu sînt pus să vestesc porunca Domnului» (Psalm III, 6). «Eu n-am venit de la Mine — se adresa Iisus iudeilor —, dar adevărat este Cel ce M-a trimis pe Mine şi pe care voi nu-L ştiţi. Eu Îl ştiu pe El căci de la El sînt şi El M-a trimis pe Mine» (Ioan VII, 28-29). Tot în acest sens mărturisea Iisus în faţa lui Pilat: «Eu spre aceasta M-am născut şi pentru aceasta am venit în lume ca să mărturisesc adevărul; oricine este din adevăr ascultă glasul Meu» (Ioan XVIII, 37). Căci «mîncarea Mea este să fac voia Celui ce M-a trimis pe Mine şi să săvîrşesc lucrul Lui» (Ioan IV, 34) — spunea Domnul nostru Iisus Hristos în faţa ucenicilor. Iar pe Sfinţii Săi Apostoli îi sfătuia zicînd: «...precum M-a trimis pe Mine Tatăl, vă trimit şi Eu pe voi» (Ioan XX, 21), ca să aduceţi vestea cea bună, solia cea nouă a dreptăţii, păcii şi bucuriei în împărăţia lui Dumnezeu. Aceasta nu înseamnă numai locul cel fericit unde se duc sufletele celor drepţi pentru a primi fericirea veşnică, ci era realitatea pe care o propovăduia Iisus Mîntuitorul în lume.

Iată deci sămînţa de muştar care s-a transformat într-un arbore mare, în jurul căruia se adunau toţi cei curaţi cu inima, cei blînzi, cei ce suferă de nedreptăţi, cei ce plîng, toţi cei ce renunţă la vieţuirea în păcat şi devin curaţi la suflet ca nişte copii. Toţi cei ce sînt asemenea acestora vor gusta bucuria şi fericirea de a trăi în împărăţia lui Dumnezeu. Dar pentru aceasta este necesară o pregătire sufletească deosebită, o schimbare în bine a felului de a fi al fiecăruia dintre noi şi un regret profund pentru greşelile săvîr-

şite; adică o schimbare a gîndului nostru tulburat de tina păcatului şi o transformare lăuntrică a fiinţei noastre spre Dumnezeu.

Să ne schimbăm deci cugetele şi viaţa lăsînd să pătrundă lumina în sufletele noastre pentru a putea intra în împărăţia binelui, a adevărului, a iubirii, a dreptăţii şi a păcii.

Să ne străduim a intra în comuniunea sufletelor dornice de a gusta din adevăr, dreptate, iubire şi bună înţelegere pentru a putea ajunge la desăvîrşire şi sfinţenie.

Să încercăm să pregustăm încă de pe acum din bucuriile cele negrăite ale cerului. Numai aşa putem spune că sufletele au văzut Lumina cea mare care s-a arătat în părţile Galileei neamurilor. In latura aceasta a răsărit lumina despre care ne vorbeşte proorocul Isaia şi care se poate aprinde în orice suflet, oricînd, dacă cineva porneşte hotărît pe calea pocăinţei, a schimbării gîndurilor şi a înnoirii vieţii.

Sîntem încă la începutul unui An Nou, cînd Mîntuitorul ne cheamă la pocăinţă îndemnîndu-ne: Să ne cercetăm cugetul şi viaţa săvîrşind fapte bune ca să avem marea bucurie de a vedea răsărind şi pentru noi acea lumină mare care a răsărit galileenilor.

Vom avea atunci marea şi negrăita mulţumire de a vedea cum sălăşluieşte, creşte şi înfloreşte în inimile noastre împărăţia lui Dumnezeu, unde este liniştea sufletului, seninătatea cugetului, încredere şi pace.

Aşa ne-a grăit Mîntuitorul la începutul activităţii Sale publice, aşa ne cheamă şi acum să intrăm în rîndurile galileenilor care-l ascultau cuvîntul, se pocăiau şi începeau o viaţă nouă, făcîndu-se vrednici de împărăţia lui Dumnezeu. Trebuie să răspundem la chemarea Mîntuitorului cît mai repede, ca să nu fie prea tîrziu. Şi dacă puterile noastre ni se par prea slabe pentru a lua o astfel de hotărîre sigură să rugăm pe Bunul Dumnezeu să ne ajute, prin puterea Duhului Sfînt care «pre cele slabe le întăreşte», ca să ne dea curajul şi forţa necesară pentru a începe o viaţă nouă. Să-l rugăm să împlinească lipsurile noastre şi să ne ajute să ducem la bun sfîrşit strădania noastră, pentru ca să simţim încă de pe acum, în sufletul şi viaţa noastră, bucuriile negrăite ale împărăţiei cerurilor, de care să ne facă părtaşi din plin în viaţa ce va să vie. Amin.

GH. BURCĂ

La Cuviosul Antonie cel Mare

«Dacă voieşti să fii desăvîrşit,
du-te, vinde averea ta, dă-o săracilor
şi vei avea comoară în cer»
(Matei XIX, 21).

Sfînta noastră Biserică a rînduit în calendar la 17 ianuarie prăznuirea Prea Cuviosului Părinte Antonie cel Mare. Cuviosul Părinte face parte din monahii cei mai de seamă ai primilor veacuri creştine.

El s-a născut în ţara Egiptului, într-un sat din preajma vestitului oraş Heracliopolis, pe la anul 250. Părinţii săi l-au crescut în dragostea de Dumnezeu şi voiau să-l vadă păşind pe căile cele drepte arătate de Hristos. Dar, cînd Antonie împlinise 16 ani, amîndoi părinţii au răposat.

Ascultînd în Biserică cuvintele Mîntuitorului: «Dacă voieşti să fii desăvîrşit, du-te, vinde averea ta dă-o săracilor şi vei avea comoară în cer; după aceea vino şi urmează-Mi» (Matei XIX, 21), Cuviosul Antonie s-a întors acasă, a dat vecinilor o parte din pămînt ca să plătească impozitele pentru el şi sora lui, apoi a împărţit la săraci toată averea sa. Pe sora sa a trimis-o într-o mănăstire de fecioare, unde va ajunge conducătoarea acelui aşezămînt de vieţuitoare, iar el s-a retras într-un deşert din vecinătate ca să urmeze unui bătrîn ce trăia în sihăstrie. Acolo îşi petrecea timpul în rugăciune şi citirea Sfintei Scripturi. Zelul său pentru viaţa curată era aşa de mare încît atunci cînd auzea de vreun pustnic se ducea să-l asculte şi să se folosească de învăţăturile şi exemplele lui.

Departe de lume, timp de 20 de ani, Cuviosul Părinte n-a văzut decît pe acel ce-i aducea pîinea din cînd în cînd. Vestea despre sfinţenia lui atrase un mare număr de ucenici. La început se împotrivi a fi conducătorul lor, dar pe la anul 305 se hotărî să se pogoare din munte şi să intemeieze Mănăstirea Faium. In acest nou fel de viaţă, cea mai mare plăcere o avea cînd se retrăgea în chilia sa pentru rugăciune şi contemplaţie. Cîte învăţături nu putea să dea un asemenea dascăl ucenicilor lui? Iată unele dintre acestea pe care le repeta el adesea: «Să nu vă iasă din minte veşnicia. Gîndiţi-vă în toate dimineţile, că poate nu veţi trăi pînă seara: cugetaţi în toate serile că poate nu veţi mai vedea ziua de mîine. Faptele voastre să fie aşa, ca şi cum ar fi cele de pe urmă din viaţă. Privegheaţi necontenit în contra ispitelor şi vă împotriviţi cu curaj diavolului, căci el fuge de post, rugăciune şi fapte bune. Semnul sfintei cruci depărtează toate planurile sale şi-l face să se cutremure». Aceste învăţături le întărea şi prin exemple.

După încetarea persecuţiei împotriva creştinismului, dezlănţuită de împăratul Maximin, Antonie se hotărî să se ducă în Egiptul de sus, dar voia lui Dumnezeu îi schimbă planul şi cînd se afla pe malul Nilului, aşteptînd să treacă vreo corăbie care să-l ducă spre sud, în loc să se ducă acolo, se duse la Marea Roşie cu nişte negustori arabi. De aici, cale de o zi, ajunse la muntele Colzin, care de atunci se numeşte muntele Sfîntul Antonie. Ucenicii săi după multe căutări îl găsiră pentru a-i purta de grijă.

Mai mulţi episcopi, încredinţaţi că nimeni afară de Antonie n-ar putea să ruşineze pe ereticii arieni, îl rugară în anul 355 să facă o călătorie în acest scop la Alexandria. Indată ce sosi, începu a predica credinţa ortodoxă. El învăţa că Fiul lui Dumnezeu este deofiinţă cu Tatăl. Numai adepţii lui Arie îndrăznesc a-L numi făptură; de aceea nu se deosebesc de păgîni, care se închină făpturii în loc de a se închina Făcătorului. Toţi se osteneau să-l vadă şi să-l audă pe Sfîntul Antonie zicînd: «Voim să vedem pe omul lui Dumnezeu». Au fost mulţi dintre ei care înflăcăraţi de cuvintele şi de minunile lui cereau botezul. Antonie văzu cu această ocazie pe renumitul Didim, care deşi orb de la vîrsta de 4 ani, se făcuse

iscusit în tot felul de ştiinţe şi care din cauza zelului său de a apăra credinţa de la Niceea era foarte stimat de toţi episcopii ortodocşi. Pe cînd vorbeau ei împreună, Antonie îi zise: «Cum să-ţi pară rău de pierderea vederii; ochi au şi muştele, furnicile şi animalele cele mai de rînd; tu trebuie să te bucuri că ai o lumină, prin care vedem chiar pe Dumnezeu şi care aprinde în noi focul unei ştiinţe cu totul cereşti. Lumina spiritului este infinit preferabilă celei corporale; numai o privire necuviincioasă este de ajuns să ne arunce în iad». Dar cuviosul se gîndea, cum ar ajunge mai curînd la chilia sa. In zadar guvernatorul Egiptului voia să-l reţină mai mult timp că el nu voia să rămînă şi-i zise: «Un călugăr este ca şi un peşte; unul moare dacă-i lipseşte apa şi altul dacă-i lipseşte singurătatea». Sfîntul Atanasie îl petrecu pînă la poarta cetăţii şi-l văzu vindecînd mulţi bolnavi.

Cei care doreau să vadă un pustnic, îl vizitau adesea pe Cuviosul Antonie, cu gîndul de a discuta cu el. Unii dintre ei îl întrebau cu ce se ocupă acolo în pustie, pentru că nu se bucură de plăcerea de a citi. «Natura, răspunse el, este pentru mine o carte care înlocuieşte pe toate celelalte».

Dar cinstirea Cuviosului Antonie era aşa de mare încît Impăratul Constantin cel Mare cu cei doi fii ai săi, Constantie şi Constant, îi scrise în anul 337. Aceştia îi solicitau ajutorul rugăciunilor sale şi se rugau să le răspundă.

Cuviosul Antonie a spus ucenicilor, care se mirau de cinstea ce i se făcuse: «Să nu vă miraţi c-am primit scrisoare de la împăratul, ci să vă miraţi că Dumnezeu mi-a făcut cunoscut voinţa lui şi că mi-a vorbit prin propriul său Fiu». La început nu voia să scrie, pretextînd că nu ştia să înceapă. Cedînd apoi stăruinţelor ucenicilor, scrise împăratului şi fiilor lui îndemnîndu-i să dispreţuiască cele lumeşti şi să nu piardă din vedere judecata cea mai de pe urmă.

Simţînd că i se apropie sfîrşitul, revăzu mănăstirile. Ucenicii îl rugau cu lacrimi să rămîie în mijlocul lor pînă la moarte, dar el n-a voit. Se temea să nu i se îmbălsămeze trupul, după obiceiul egiptenilor, şi porunci ucenicilor Macarie şi Amatas, ca să-l îngroape şi să păstreze secretul mormîntului său. Intorcîndu-se la chilia sa, căzu bolnav şi reînnoind cele pentru îngropare a zis: «Cînd va veni ziua învierii, voi primi acest corp nestricăcios din mîna lui Iisus Hristos. Impărţiţi hainele mele, rămîneţi sănătoşi copiii mei. Antonie se duce şi nu mai este cu voi». Adormi în Domnul, în vîrstă de 105 ani, în ziua de 17 ianuarie 356. A fost înmormîntat cum dorise, dar corpul său a fost găsit în anul 561 şi strămutat cu multă cinste la Alexandria, apoi la Constantinopol în anul 635 cînd Saracinii luară Egiptul; iar pe la 980 a fost dăruit unui negustor Josselin din Viena în Dauphine şi aşezat, în biserica de acolo, care deveni reşedinţa ordinului Sf. Antonie. Pe la 1491, osemintele i s-au strămutat în biserica Sf. Julien din oraşul Arles.

Din cele arătate mai sus despre viaţa Cuviosului Părinte Antonie cel Mare, reiese pentru noi creştinii că trebuie să cerem ajutorul aleşilor lui Dumnezeu, în faţa ispitelor ce ne pîndesc, în faţa necazurilor ce ne copleşesc, în faţa primejdiilor vieţii. Dar vor zice unii: Noi avem familie şi nu putem să vindem averea pentru a o

da săracilor! Pentru mireni, care trăiesc în societate, cele de mai sus au altă însemnătate. A vinde averile înseamnă a pune aceste preocupări pe planul al doilea. Şi dacă cu greu rupem din bunurile materiale pentru a veni în ajutorul celor lipsiţi sau pentru o faptă bună, să ne amintim de viaţa Cuviosului Părinte Antonie cel Mare, care mai bine de 80 de ani a trăit prin locuri retrase, hrănindu-se cu ce se îndura natura să-i dea, deşi avusese o stare materială bună. De ce a vîndut-o şi a dat-o săracilor? Pentru a lumina calea celor din lume.

La prăznuirea Cuviosului Părinte Antonie cel Mare şi ori de cîte ori sufletul nostru e tulburat şi îngreuiat, să venim în lăcaşul Domnului şi închinîndu-ne Cuviosului Părinte cu căldură să cerem de la Bunul Dumnezeu uşurarea sufletului prin iertarea de păcate. Sfîntul Atanasie, în lauda Prea Cuviosului Antonie cel Mare, ne asigură că vom dobîndi ajutor şi mîngîiere spunînd: «Cine s-a dus la el mîhnit fără să se facă vesel? Cine a venit la el plîngîndu-şi morţii şi nu şi-a uitat îndată jalea? Ce sărac apropiindu-se de el cu sufletul umilit, după ce l-a văzut şi l-a auzit pe el, nu a dispreţuit bogăţia şi nu s-a mîngîiat de sărăcia sa? Ce pustnic, venind la el abătut, nu s-a întors întărit după aceea? Ce tînăr, după ce a văzut o dată pe Antonie, nu s-a lepădat de plăceri şi n-a luat calea cumpătării? Cine a venit la el bîntuit de patimi şi nu s-a întors lecuit? Cine, apropiindu-se de el cu gîndul tulburat, nu s-a întors cu sufletul senin?».

Avem în sfintele biserici pictat şi chipul Cuviosului Părinte Antonie cel Mare, care a bineplăcut lui Dumnezeu. Să ne rugăm deci ca să mijlocească pe lîngă Dumnezeu şi să fim siguri că vom dobîndi întotdeauna ajutor, uşurare de păcate şi mîntuirea sufletelor noastre. Amin.

Pr. C. GAFINCU

La Duminica lăsatului sec de carne

«Luaţi seama la voi înşivă să nu se îngreuieze inimile voastre de mîncare şi de băutură peste măsură şi de grijile vieţii acesteia...»

(Luca XXI, 34).

Mîntuitorul Hristos, prin învăţătura sa, a arătat calea pe care trebuie să meargă un bun credincios, şi că «Dumnezeu nu doreşte moartea păcătosului, ci îndreptarea lui...», adică întoarcerea lui pe drumul cel bun, precum odinioară a procedat fiul rătăcit, revenind la casa părintelui său. Evanghelia de astăzi ne aminteşte de timpul cînd Dumnezeu va *«aduna înaintea Lui toate*

neamurile şi-i va despărţi pe unii de alţii cum desparte păstorul oile de capre...» (Matei XXV, 32), adică îi va alege pe cei buni de cei răi.

Acest fapt trebuie să determine pe credincioşii creştini să trăiască potrivit învăţăturii Bisericii strămoşeşti, străduindu-se a fi *«desăvîrşiţi precum Tatăl vostru Cel ceresc desăvîrşit este»* (Matei V, 48) pentru a dobîndi binecuvîntarea lui Dumnezeu.

Nici n-ar fi drept să nu se facă, cîndva, o deosebire între cei buni şi cei răi (Matei XXV, 41). Dreptatea morală, adevărul, bunăcuviinţa cer ca fiecare să-şi primească, mai devreme sau mai tîrziu, răsplata potrivit cu faptele sale.

Omul, spre deosebire de celelalte făpturi ale lui Dumnezeu, a fost înzestrat cu judecată şi voinţă liberă care-i dau putinţa de a deosebi binele de rău, ce-i drept de ce-i nedrept, ce-i urît de ce-i frumos etc., el singur îşi poate alege calea pe care doreşte să-şi desfăşoare activitatea în scurta sa viaţă pămîntească. In plus, învăţătura Bisericii ne îndeamnă mereu şi ne aminteşte pe de o parte de obligaţiile ce le avem faţă de suflet şi de trup, faţă de noi înşine şi faţă de aproapele, iar pe de altă parte de urmările ce trebuie să le suporte cel neascultător. Sînt şi unii care «deşi au urechi nu aud» îndemnurile cele bune şi continuă să rătăcească pe «drumul cel larg» al păcatelor de tot felul. Liberi să-şi aleagă calea, mulţi au preferat adesea să calce cu bunăştiinţă poruncile şi rînduielile stabilite de Dumnezeu şi de oameni. Sfînta Evanghelie care a fost citită astăzi ne încredinţează că Dumnezeu nu întîrzie să răsplătească fiecăruia după faptele sale.

Inzestrat cu putere de înţelegere, omul constată că mustrarea de cuget, de conştiinţă, este primul judecător al său, şi, totodată, primul îndrumător intim care-l sfătuieşte să se întoarcă pe drumul cel bun.

Mustrarea de cuget l-a îndemnat şi pe Zaheu vameşul să-L caute pe Hristos Domnul şi să-I promită cînd L-a întîlnit că va împărţi averea celor nedreptăţiţi cîndva de dînsul. Aceeaşi mustrare de cuget l-a făcut pe fiul cel rătăcit să regrete purtările sale şi să revină, căit, la casa părintelui său care s-a bucurat că «cel pierdut s-a aflat».

Acest judecător nevăzut din sufletul nostru ne îndeamnă mereu să ne refacem viaţa noastră morală, viaţa noastră sufletească umbrită de tot felul de păcate. Speranţa că vom găsi calea pierdută, încrederea în bunătatea lui Dumnezeu care a spus că «pe cel care vine la Mine nu-l voi scoate afară», nu ne vor lăsa nepăsători, ci ne vor întrarma pînă cînd mai este lumina cu noi ca să refacem trăirea noastră morală pentru a putea fi socotiţi în rîndul celor «binecuvîntaţi» şi plăcuţi lui Dumnezeu şi oamenilor. In acest scop, Sfînta noastră Biserică a rînduit posturile de peste an.

In timpul postului, creştinul prin credinţă puternică şi voinţă tare renunţă la plăcerile trupului săvîrşind faptele cele bune şi străduindu-se să primească *«cu frică de Dumnezeu, cu credinţă şi cu dragoste»* Sfînta Impărtăşanie spre iertarea păcatelor şi spre viaţă veşnică.

Aşa precum bunul gospodar îşi curăţă primăvara grădina şi pomii de tot ce-i uscat sau cum gospodina îşi curăţă casa tot astfel

și credinciosul trebuie să-și curățe sufletul, mărturisindu-și păcatele la scaunul spovedaniei. In urma acestui fapt, el poate porni hotărît la o viață curată care va aduce pace și liniște în conștiința și viața sa.

Ca unul care știe că «toate îi sînt îngăduite, dar nu toate îi sînt de folos» (I Corinteni VI, 12), bunul credincios creștin își înfrînează poftele, poposește mai des în fața Sfîntului Altar pentru a-și aminti de Dumnezeu, dar și pentru a cunoaște mai bine învățătura de credință și a o trăi mai intens. Cu gîndul la Dumnezeu, credinciosul se străduiește să fie *«nu numai ascultător, ci și împlinitor al cuvîntului...»* (Iacob I, 21), ferindu-se de tot lucrul cel rău, de înjurături și abuzuri, îndemnînd și pe alții, prin exemplul vieții sale, la tot lucrul cel bun.

Ascultînd de aceste îndemnuri, credinciosul creștin se va întări în credința sa, va primi noi puteri spirituale în lupta sa cu păcatul și va putea pătrunde mai ușor pe «poarta vieții», care, după cuvîntul Sf. Scripturi, este *«strîmtă și îngustă»* (Matei VII, 14).

Dacă noi cei botezați ne-am strădui cu adevărat să intrăm pe «poarta vieții», atunci am putea afla acea armonie și ordine ce s-au pierdut din cauza neascultării și a săvîrșirii păcatelor de tot felul. Nu poate fi socotit un bun creștin acela care întîmpină Sf. Paști cu fața palidă de post însă cu sufletul îmbuibat de ură și răutate, acela care nu s-a căit de păcatele sale și nu s-a împăcat cu Dumnezeu și cu semenii. Să nu uităm că de noi depinde fericirea sau osînda.

Pe scurt, cinstiți credincioși, îndemnul și învățătura Sfintei noastre Biserici în această duminică pregătitoare a Postului Mare este de a ne stăpîni pornirile cele rele, înfrînîndu-ne poftele prin post și rugăciune și de a gusta cu smerenie și vrednicie din paharul mîntuirii care ne curățește sufletul, făcîndu-ne părtași învierii și fericirii veșnice. Ferice de cel care, asemenea fiului celui rătăcit, nu va pierde prilejul oferit de Postul Mare și căindu-se nu se va rușina să spună: «Tată am greșit la cer și înaintea Ta, nu mai sînt vrednic să mă numesc fiul Tău. Fă-mă ca pe unul din argații tăi...» (Luca XV, 18). Amin!.

Pr. GH. SOLCAN

Biserica de la Bălineşti

În cuprinsul judeţului Suceava, pe o colină de pe valea Siretului, se înalţă, singuratic şi mîndru, un monument care ne aminteşte că sîntem pe urmele vremii lui Ştefan cel Mare: Biserica de la Bălineşti. Este locul unde, de mai bine de patru veacuri şi jumătate, îşi doarme somnul de veci un ilustru personaj şi reprezentant al acestei epoci — logofătul Ioan Tăutu. [1]

În legendele noastre, zidirea bisericii de la Bălineşti se leagă de un eveniment de seamă din istoria Moldovei: închinarea la turci. Fiind trimis la Poartă cu birul — «zece povoară de bani» — Tăutu ar fi supus ţara sultanului. «Iară împărăţia de bucurie mare, cu dragoste i-au priimit şi au dăruit toţi banii Tăutului logofătului celui mare şi i-au adus în ţară şi au zidit pre acei bani o sfîntă biserică în satu în Bălineşti, ce ieste la ţinutul Sucevii şi trăieşte pănă astăzi». [2] S-a crezut multă vreme că această informaţie a cronicarului este rodul unei confuzii, negîndu-se şi rolul logofătului în acţiunile de normalizare a relaţiilor moldo-turce. Am arătat, însă, în alt loc [3] — şi am subliniat acolo această idee — că «*închinarea nu poate fi atribuită unui singur an, nefiind vorba de un singur eveniment, ci de o succesiune de evenimente,* ceea ce permite să se analizeze şi rolul logofătului Tăutu. Pe de altă parte, din documente rezultă că, în acea vreme, *cel care întreţinea relaţiile diplomatice cu turcii şi ducea tributul anual era marele logofăt.* De aceea, cînd cronicile otomane consemnează sosirea la Poartă a unui sol moldovean cu haraciul pe doi ani, [4] putem fi siguri că acest sol a fost logofătul Tăutu. A rămas, însă, oarecum nefixată data acestui contact diplomatic menit să normalizeze relaţiile moldo-turce: aceleaşi izvoare otomane dau anul 1487, în vreme ce analiza altor eve-

---

1. Despre personalitatea acestuia, v.: Ştefan S. Gorovei, *Ioan Tăutu, mare logofăt al Moldovei. Studiu monografic*, teză de licenţă prezentată Facultăţii de Istorie din Iaşi, 1971; despre o altă ctitorie a sa, v.: acelaşi, *Mănăstirea Trestiana*, în «Mitropolia Moldovei şi Sucevei», XLIV (1968), nr. 9-10, p. 562-568.

2. Grigore Ureche, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, ed. II, Bucureşti 1958, p. 135.

3. Ştefan S. Gorovei, *Ioan Tăutu, mare logofăt al Moldovei*, cap. 5.

4. Mustafa A. Mehmet, *Din raporturile Moldovei cu Imperiul otoman în a doua jumătate a veacului al XV-lea*, în «Studii», XIII (1960), nr. 5, p. 177.

nimente conduce spre anul 1489,[5] an care trebuie acceptat ca avînd mai multe șanse de a fi cel adevărat.[6] Iar dacă lucrurile stau așa cum presupunem, atunci înseamnă că tradiția populară consemnată de cronicari nu contravine datelor istorice și că nu e o imposibilitate ca biserica de la Bălinești să aibă o legătură cu acest eveniment atît de controversat, căci construcția ei a început la scurt timp după această bănuită solie a lui Tăutu în Turcia.

Biserica de azi a fost ridicată, ca de obicei, pe locul alteia, mai vechi, probabil de lemn, despre care se amintește într-un docu-

Biserica din Bălinești.

ment din 1490. În acel an, Ștefan cel Mare a înnoit o danie domnească a lui Alexandru cel Bun, care hotărîse ca biserica de la Bălinești, împreună cu altele, să țină de puterea jurisdicțională a Episcopiei de Rădăuți.[7] Construcția noii biserici a început în 1490 sau 1491. Jumătate din mormintele existente în biserică sînt anterioare anului pe care pisania îl indică drept dată a terminării monumentului (1499): sînt lespezi din perioada 1491-1499. Cea mai veche,

---

5. Este vorba de căsătoria lui Alexandru († 1496), fiul lui Ștefan cel Mare, la Constantinopol, în iulie 1489 (mai pe larg, în articolul nostru: *Pe marginea unui nou izvor privind urmașii lui Ștefan cel Mare*, ms.).

6. Vezi și: Șerban Papacostea, *De la Colomeea la Codrul Cosminului*. Poziția internațională a Moldovei la sfîrșitul secolului al XV-lea, în «Romano-slavica», XVII, 1970, p. 535, nota 3.

7. *D. I. R.*, A, 2/XV, nr. 124, p. 132.

asupra căreia vom reveni, poate servi la stabilirea mai precisă a datei cînd s-a început construcţia de la Bălineşti. Pe această piatră, la locul datei se mai cunoaşte cifra miilor, 6....[8], ceea ce e suficient pentru a arăta că Toader Dragotovici — un nepot al logofătului, al cărui mormînt îl acoperă piatra în discuţie — a murit cel mai tîrziu în anul 6999, adică 1491. Ştiind că biserica nouă începuse a fi zugrăvită în 1493, trebuie să admitem ca dată probabilă de începere a zidirii anii 1490-1491.[9] Există două soluţii: sau Toader a fost îngropat în biserica nouă, şi în acest caz a murit în 1491, sau — ceea ce e mai probabil — a murit înainte de 1491, *ori cel mai tîrziu atunci,* şi a fost îngropat în biserica veche de la Bălineşti, amintită în documentul din martie 1490. S-ar putea crede că acest document menţionează biserica nouă, dar el precizează că biserica era «cu popă», deci în ea se slujea, ceea ce nu s-ar putea face într-o biserică abia începută. În aceste condiţii, rezultă în mod clar că piatra lui Toader a făcut parte din biserica veche, care mai era în fiinţă la 1490. Restul pietrelor, din perioada 1494-1499, aparţin bisericii noi. În tot cazul, în 1493 zidirea era terminată şi se începuse şi zugrăvirea bisericii. În altar, profesorul O. Tafrali a descoperit (şi cercetările recente au confirmat) cîteva grafite, inscripţii ale pictorilor, din care reiese că în 1494 pictarea bisericii era în toi: în acel an, la 7 ianuarie, s-a iscălit pe peretele altarului diacul Ivan, unul din meşterii zugravi.

Cînd biserica a fost terminată i s-a dat ca patron Sfîntul Nicolae şi i s-a pus pisania «în slove ale căror linii au — după aprecierea lui N. Iorga — un duct veneţian»[10]: «Cu voia Tatălui, şi cu ajutorul Fiului, şi cu săvîrşirea Sfîntului Duh, pan Ion Tăutul a început şi a zidit acest hram întru numele celui între sfinţi părintele nostru, arhierarhul şi făcătorul de minuni Nicolai, în zilele binecinstitorului şi de Hristos iubitorului domn Io Ştefan voievod, şi s-a sfîrşit în anul 7007, în luna decembrie 6». De fapt, biserica fusese «sfîrşită» de mai multă vreme, dar evenimentele din anii 1497-1499, cînd Tăutu a fost prizonier la Liov, au împiedicat sfinţirea ctitoriei sale.[11]

În ceea ce priveşte *planul* de construcţie, biserica de la Bălineşti face parte din tipul arhaic, derivat din cel de la Rădăuţi, şi

---

8. *Repertoriul monumentelor şi obiectelor de artă din timpul lui Ştefan cel Mare,* Bucureşti 1958, p. 271.

9. Alte argumente pentru această datare aduce Carmen Ghica, într-un articol care va apare în revista «Studii şi cercetări de istoria artei» (S.C.I.A.).

10. N. Iorga, *Contribuţii la istoria bisericii noastre,* în «A. R. M. S. I.», s. II, t. XXXIV, 1912, p. 28.

11. Următoarea bibliografie specială stă la baza expunerii de : G. Balş, *Bisericile lui Ştefan cel Mare,* Bucureşti, 1926; V. Bobu, *Biserica din Bălineşti,* în «Mitropolia Moldovei şi Sucevei», XXXV (1959), nr. 5-6; P. Comarnescu, *Îndreptar artistic al monumentelor din nordul Moldovei,* Bucureşti, 1961; *Cultura moldovenească în vremea lui Ştefan cel Mare,* (culegere de studii), Bucureşti, 1964; N. Ghika-Budeşti, *Biserica logofătului Tăutu din Bălineşti,* în «B.C.M.I.», 1911, IV; Gr. Ionescu, *Istoria arhitecturii în România,* vol. I, Bucureşti, 1963; N. Iorga, *op. cit.*; Al. Lapedatu, *Inscripţiile bisericii din Bălineşti,* în «B.C.M.I.», IV, 1911; Melchisedec, *Notiţe istorice şi arheologice adu-*

căruia îi mai aparţin biserica lui Şendrea de la Dolheşti şi cea a lui Ştefan cel Mare de la Volovăţ: un plan drept, fără abside laterale, cu capetele în formă de abside poligonale. Navele laterale, existente la Rădăuţi, lipsesc la celelalte trei biserici. Dacă la Rădăuţi se pot găsi nişe formate de stîlpii alipiţi pereţilor, iar la Volovăţ, pe lîngă nişe, se constată şi contraforţi exteriori, în schimb, la Bălineşti singura amintire a navelor laterale o constituie pilaştrii care susţin bolţile.

În interior, un perete desparte pronaosul de naos, trecerea făcîndu-se printr-o deschidere în arc frînt.

Acestui plan aparte i se adaugă, pe latura sudică, un turn clopotniţă, caracteristic Bălineştilor, constituind un punct de plecare pentru pridvoarele deschise din secolul următor.

Zidurile sînt din piatră brută, avînd la colţuri piatră de talie. Se bănuieşte că ar fi fost două momente de construcţie: mai întîi ar fi lucrat un meşter din Moldova, care a imprimat monumentului elemente romanice, şi, mai tîrziu, un meşter de şcoală gotică, care, la rîndul său a adăugat elemente gotice — bolţi, ferestre ogivale etc.

Monotonia zidului de piatră e întreruptă de două brîuri de cărămidă. În partea superioară, un rînd de firide mari e suprapus de un altul, cu un număr dublu de firide mici. Ca la toate bisericile importante din vremea aceea, şi aici se găsesc frize de discuri de ceramică policromă smălţuită, în nuanţe de verde şi galben. Aşa cum se întîmplă deseori în trecut, podoaba ceramică de la Bălineşti a fost descompletată de colecţionari, unele discuri ajungînd în muzeele Capitalei.

În afară de portalul de la intrare, zidul exterior mai are, ca deschideri, cinci ferestre: trei dreptunghiulare (una la altar şi două la naos), şi două ogivale, ambele corespunzînd pronaosului, una pe faţada nordică şi alta pe cea sudică, lîngă turn.

Iniţial, exteriorul avea altă înfăţişare: zidul de piatră, cu brîurile de cărămizi, cele două şiruri de firide şi, deasupra lor, frizele de ceramică, conţinînd discuri cu reprezentări heraldice, geometrice şi fantastice. Ulterior, biserica a fost tencuită şi pictată, poate prin grija fiicei marelui logofăt, Anastasia Bubuiog, ctitora Humorului. La altar, în partea superioară, se vede limpede că pictura s-a făcut mult mai tîrziu, ea necorespunzînd întru totul formelor exterioare: acoperea frizele de discuri. Între cele trei rînduri de discuri, se constată un brîu, cuprinzînd dubla spirală, motiv obişnuit în ornamentica vremii.

Se păstrează multe urme ale picturii exterioare. Pe peretele vestic, lîngă pridvor, se recunosc scene din *Judecata de Apoi*. Resturi de pictură sînt şi pe partea superioară a pridvorului, în patru registre mici, şi pe pilonii lui. În opt firide mici de la sud sînt pictaţi serafimi, iar la absida altarului, tot pe faţada sudică, în

---

nate de pe la 48 monastiri şi biserici antice din Moldova, 1885; *Repertoriul* citat; I. D. Ştefănescu, *L'église de Bălineşti*, în «B.C.M.I.», XXXVII, 1944; Sorin Ulea, *Gavril Ieromonahul, autorul frescelor de la Bălineşti*, în volumul «Cultura moldovenească...», citat; V. Vătăşianu, *Istoria artei feudale în Ţările Române*, vol. I. Bucureşti, 1959.

patru firide mici sînt serafimi, iar în cele două mari — Sf. Nicolae şi Arhanghelul Mihail.

Pe peretele nordic, se văd numai doi serafimi în firide mici; cele mari sînt tencuite recent. Interesantă este şi decorarea glafului acestor firide: la cele mici — dubla spirală, la cele mari — şapte motive care se repetă în mod constant.

Splendoarea picturilor exterioare se poate recunoaşte cu uşurinţă la bolta pridvorului-turn, unde unele medalioane mici cu sfinţi s-au conservat admirabil. Aici, însă, pictura a fost întreruptă: pe rulourile unor sfinţi nu s-au mai scris textele religioase respective.

Apariţie cu totul excepţională, turnul, care adăposteşte şi clopotniţa, este alipit peretelui sudic şi se sprijină, în partea opusă, pe doi stîlpi octogonali, aşezaţi pe un parapet masiv, din blocuri de piatră făţuită, frumos decorat în stil gotic, cu semicercuri care încadrează trefle şi patru lobi. Bolta are nervurile întretăiate în formă de stea şi e împodobită la întretăieri cu rozete mărunte, de factură gotică. Clopotniţa de la etaj are trei ferestre în arc frînt. Prin acest pridvor deschis se intră în pronaos.

O tradiţie locală afirmă că «sub biserică ar fi o tainiţă mare, boltită, ce ar conţine multe odoare, a cărei intrare prin predanie era cunoscută în vechime numai unui bătrîn, carele muri fără a mai spune la cineva secretul». [12]

În arhitectura interioară a bisericii se remarcă două curente: influenţa romanică — în sistemul de boltire — şi cea gotică tîrzie, transilvăneană, în decoraţie. Pronaosul şi naosul sînt împărţite în cîte trei travee, prin pilaştrii alipiţi pereţilor şi aşezaţi pe baze înalte. Un arc-dublou uneşte pilaştrii care se află faţă în faţă, susţinînd bolta. Atît boltirea în leagăn, cît şi arcurile-dublouri sînt forme romanice, dar întreaga lor lucrătură vădeşte o puternică influenţă gotică. Este acea îmbinare de stiluri care a făcut pe profesorul V. Vătăşianu să presupună că la Bălineşti au lucrat doi meşteri, [13] aparţinînd celor două şcoli. Dealtfel, această ipoteză poate fi susţinută şi de faptul că zidirea bisericii a durat relativ mult (circa trei ani), într-o vreme cînd construcţii la fel de impozante se ridicau în cîteva luni.

Pictura interioară. O întîmplare fericită a făcut posibilă cunoaşterea pictorului care a zugrăvit Bălineştii. O inscripţie minusculă, descoperită de Sorin Ulea pe tabloul votiv, ne informează că la Bălineşti «a pictat Gavril ieromonahul». [14] Această inscripţie, unică în felul ei — după aprecierea descoperitorului — dezvăluie numele unui zugrav talentat, un mare inovator în pictura bisericească a vremii. Dealtfel, la Bălineşti se constată o îmbinare armonioasă între tradiţie şi inovaţie. Biserica de aici constituie un punct de confluenţă între vechea şcoală de pictură din Moldova şi elementele noi, inovaţiile introduse de Gavril ieromonahul. Acest ansamblu pictat are, astfel, o deosebită

---

12. N. Filipescu-Dubău, *Dicţionar geografic al judeţului Dorohoi*, Iaşi, 1891, p. 14.
13. V. Vătăşianu, *op. cit.*, p. 631.
14. Sorin Ulea, *op. cit.*

importanță și valoare. El a constituit un punct de plecare pentru ansamblurile picturale de mai tîrziu, autorul lor fiind creatorul unei școli noi în evoluția artei din Moldova. Pe de altă parte, e și ansamblul de pictură cel mai bine păstrat din epoca ștefaniană, deoarece nu a suferit nici o restaurare, ci a fost supus, cel mult, deteriorării de către năvălitori, care, conform unor tradiții păstrate în partea locului, au împuns picturile cu sulițele. Alții, fascinați de bogăția legendară a ctitorului, au spart zidurile în cîteva locuri, căutînd comori. [15]

Inovațiile de la Bălinești au fost posibile și se explică prin lipsa turlei și a absidelor laterale, ceea ce, împreună cu înălțimea zidurilor, a permis pictorului să desfășoare, pe o suprafață astfel mărită, elemente noi.

Podoaba picturală a Bălineștilor dovedește multă măiestrie, pătrundere psihologică și obiectivitate, la care se adaugă o puternică expresivitate dramatică. Îngerii și sfinții-episcopi din altar, sfinții-ostași din naos, Sfîntul Ștefan din fereastra altarului, constituie materializări interesante ale tendinței de «personalizare psihologică».

Biserica a avut, inițial, o zugrăveală provizorie, constatată sub frescele actuale, și care imita zidăria de cărămidă, conform unui obicei curent în epocă.

Din analiza picturilor reiese că nu a lucrat numai meșterul; în unele părți se recunoaște mîna calfelor. Poate acei diaconi Ivan și Grigore, ale căror nume s-au găsit scrijelite în altar sub forma vestitelor grafite, să fi fost ajutoarele ieromonahului Gavril. E cert că în pronaos pictura e inferioară celei din naos.

În traveea centrală a pronaosului s-a păstrat, fragmentar, Maica Domnului cu Iisus, iar în cea estică — Sfînta Elisabeta cu Ioan copil. În pictura de pe pereții pronaosului predomină, conform obiceiului, ciclul dedicat patronului bisericii, adică — în cazul de față — Sfîntului Nicolae. Descrierea vieții sale ocupă pereții aproape în întregime, desfășurîndu-se de-a lungul pronaosului în scene de dimensiuni ample. Mai remarcăm aici un ciclu din Vechiul Testament, rar întîlnit în pictura bizantină, dovedind o influență străină, apuseană. În partea superioară a pronaosului se constată o altă inovație a pictorului: sînt reprezentate cele șapte Sinoade ecumenice.

Din pronaos, printr-un portal gotic, se intră în naos. Aici apar, pentru prima oară, nimburile plastice și aurite, de mare efect artistic, ale sfinților. Bolta e dominată de chipul Pantocratorului, înconjurat de ființe cerești. Lipsa turlei și bolta cilindrică au făcut ca Evangheliștii, pictați de obicei în pandantivii mici ai boltei, să fie așezați pe suprafețe orizontale, dreptunghiulare, constituind o excepție cu urmări în compoziția acestor tablouri. Deși imaginile Evangheliștilor nu s-au păstrat bine, totuși studiul lor a permis o concluzie interesantă: Sfîntul Ioan e reprezentat altfel decît se obișnuia. Dacă imaginile celorlalți Evangheliști sînt luate din Tetraevanghelul din 1429 al lui Gavril de la Neamț, în schimb se pare că Sfîntul Ioan de la Bălinești a constituit un model pentru un alt caligraf vestit al vremii, Teodor Mărișescul. [16]

---

15. N. Filipescu-Dubău, *op. cit.*, p. 14.
16. Sorin Ulea, *op. cit.*, p. 437.

Pe pereţii naosului, în patru registre, se desfăşoară viaţa Sfintei Maria şi Patimile lui Iisus, în continuarea picturilor din altar. Registrul superior e aproape şters. Următorul înfăţişează, pe cei trei pereţi, scene din viaţa Maicii Domnului (Naşterea, Buna-vestire, Adormirea etc). Al treilea registru cuprinde friza Patimilor, iar al patrulea — cel inferior — chipuri de sfinţi şi sfinte pe pereţii de nord şi sud, iar la vest două compoziţii pline de interes. La stînga intrării în naos, sînt Sfinţii Împăraţi Constantin şi Elena, figuri impunătoare, bine realizate. În partea dreaptă, se află tabloul votiv, pictat cu aur. Logofătul Tăutu şi familia sa oferă Mîntuitorului biserica, ocrotită de Sfîntul Nicolae.

S-a remarcat, îndeosebi de către P. Comarnescu, distanţa pe care pictorul a pus-o între persoana lui Tăutu, ca tip de feudal puternic şi ambiţios, şi figura lui Iisus, ca întruchipare a iertării depline şi a bunătăţii nesfîrşite. Portretul logofătului şi al soţiei sale constituie o realizare excepţională, din toate punctele de vedere. Se cunoaşte că logofătul era un bărbat frumos, voluntar, demn, stăpîn pe sine, care totuşi păstrează o «noblеţe smerită» în faţa Atotputernicului.[17] Pentru Tăutu, ca şi pentru fiica sa Anastasia, mai există un portret contemporan, şi anume o miniatură pe o psaltire.[18]

Îmbrăcămintea, foarte somptuoasă, e alcătuită din mantii cu palmete aurii, despicate la mîneci, blana de samur de la gît lăsînd să se vadă gulerul cămăşii, împodobit cu motive romboidale. Logofătul poartă caftan, iar pe cap are o tocă poloneză cu broderie de aur, cum purtau toţi marii boieri ai vremii. Toader Bubuiog la Humor şi Luca Arbure la biserica sa poartă pălării identice. În mîini, Tăutu ţine biserica, a cărei formă coincide cu cea de azi, cu excepţia acoperişului, care a fost schimbat mai tîrziu.

Soţia logofătului poartă o mantie de brocart verde, cu mîneci albe, căptuşită cu blană, peste o altă haină roşie.[19] La gît e împodobită cu un colier de mărgăritare, iar sub pălăria albă se vede o maramă brodată; trei lănţişoare de aur, cu perle şi smaralde, îi cad pe umeri.

Anastasia are, ca şi mama sa, un costum frumos şi podoabe remarcabile: diademă cu pandantivi, cercei de o eleganţă desăvîrşită şi mărgăritare la gît. Portretul de maturitate al acestei fiice a logofătului se găseşte — împreună cu mormîntul ei — în biserica de la Humor.

După tabloul votiv, un urmaş al logofătului a executat o copie, în 1906, şi a dăruit-o mănăstirii Putna, unde a fost expusă, în chip simbolic, deasupra mormîntului lui Ştefan cel Mare.

Altarul, despărţit de naos prin catapeteasma de lemn, e luminat printr-o singură fereastră dreptunghiulară. În boltă, străjuiesc patru soboare de sfinţi, iar în calotă e reprezentată Maica Domnului cu Pruncul pe genunchi, înconjurată de patru îngeri. Pictorul a introdus şi aici o înnoire, înlocuind îmbrăcămintea simplă, tradiţională

---

17. T. Voinescu şi M. A. Musicescu, *Pictura*, în «Repertoriul...», citat, p. 44.

18. Carmen Ghica, *Vel logofătul Ioan Tăutu, cea mai veche miniatură a unui dregător*, în «S.C.I.A.», 1/15, 1968, p. 114-117.

a îngerilor, cu veșminte de tradiție imperială bizantină, și eliberînd mîinile îngerilor, acoperite, în picturile anterioare cu un văl.

Pereții altarului sînt împodobiți cu picturi dispuse în trei registre. Registrul superior reprezintă o ceată de sfinți și e mărginit de scenele *Nașterii* și *Intîmpinării*. Ultimul registru conține tot chipuri de sfinți. Se remarcă, pe zidul nordic, scena *Jertfei lui Avraam*. Registrul din mijloc cuprinde friza *Patimilor,* care se desfășoară, în continuare, pe pereții naosului. Sistemul de decorare în friză este introdus în Moldova de către Gavril ieromonahul. La Bălinești, această frescă neîntreruptă se desfășoară de pe peretele de sud al altarului pînă pe cel nordic, *înconjurînd naosul,* deci pe o distanță și o suprafață considerabile. Originea bizantină a acestui mod de decorare, ca și inovația — inspirată tot de o sursă bizantină — la îngerii din calota altarului dovedesc informația bogată a zugravului. Ulterior, sistemul frizei se generalizează, avînd ca punct de plecare friza de la Bălinești. Se remarcă, în altar, *Prinderea lui Iisus,* executată vioi și sugerînd perspectiva. Altă scenă, aceea a punerii în mormînt, este reprezentativă pentru contradicțiile care se manifestau între cerințele impuse de canoanele religioase și tendința artistului spre veridic și concret.

Picturile din naos, aparținînd tot frizei Patimilor, sînt desăvîrșite, vădind o influență occidentală. Astfel, *Ducerea la Judecată* «este o viziune care are din dramatismul lui El Greco», iar în *Drumul Crucii* pictorul Bălineștilor se apropie de Giotto.[20] Dealtfel, influența Apusului se resimte atît de puternic, încît aproape că se poate vorbi de o «componentă apuseană»,[21] care, în cazul Bălineștilor, nu-și poate avea originea decît în Polonia, așa de des vizitată de ctitor.

Lespezile mormîntale. Timp de două secole și jumătate, biserica de la Bălinești și-a îndeplinit rolul destinat de ctitor, fiind folosită ca necropolă a Tăutuleștilor. În pardoseala bisericii erau, la sfîrșitul secolului trecut, zece lespezi funerare; azi sînt numai nouă: a zecea se pare că a ajuns în pardoseala pridvorului, unde s-a șters cu desăvîrșire. Lespezile sînt situate, în pronaos, astfel: la peretele estic, în stînga, sînt mormintele Mariei Tăutu, Vasilicăi și Magdei; în dreapta — logofătul Tăutu, Toader Dragotovici, Teodor și Petru. În fața peretelui nordic este mormîntul Anghelinei Tăutu, iar la peretele vestic — cel al Mariei, fiica lui Mihai Tăutu. Pentru prima oară, inscripțiile acestor morminte au fost copiate de pictorul bucovinean Epaminonda Bucevschi și traduse și publicate de Episcopul Melchisedec. Numai șapte dintre ele au putut fi atunci tălmăcite; ulterior, s-au citit și celelalte.

Cea mai veche lespede, despre care a fost vorba și la început,

---

19. Vezi și: Corina Nicolescu, *Istoria costumului de curte în Țările Române,* București, 1970, p. 256; Al. Alexianu, *Mode și veșminte din trecut,* vol. I. București, 1971, p. 105–108.
20. P. Comarnescu, *op. cit.*, p. 233.
21. V. Vătășianu, *op. cit.*, p. 830.

aparţine lui *Toader Tăutu* (+circa 1491), fiul pisarului Dragotă Tăutu. Acest Dragotă se pare că era un frate al logofătului; numele său apare pe marginea pisaniei, iar din documente e cunoscut ca pisar domnesc în 1497. Mama sa, Maria, moare la 23 martie 1499 şi el îi pune lespedea pe mormîntul din Bălineşti. Fiul său Toader a murit, desigur, la o vîrstă fragedă, ţinînd seama că i se spune fiul «lui Dragotă pisarul», ceea ce arată că nu avea nici o funcţie. Îngroparea lui în biserica veche de la Bălineşti dovedeşte că neamul Tăutuleştilor a avut legături cu acest sat înainte ca marele logofăt să zidească acolo biserica sa (1490-1499). Cronologic, urmează mormintele a doi fii ai logofătului, *Petru* şi *Teodor* ambii morţi în septembrie 1494, la distanţă de numai două zile (20 şi, respectiv, 22 septembrie), ceea ce ar indica o boală care lovise casa Tăutuleştilor. Vine la rînd lespedea Vasilicăi, fiica logofătului (+ 18 septemvrie 1495), a *Mariei Tăutu,* despre care am vorbit mai sus (+ 1499) şi a *Magdei,* altă fiică a logofătului (+ 21 septembrie 1500). Frumoasa lespede a *logofătului Tăutu,* din anul 1511, e ştearsă în dreptul datei, făcînd astfel imposibilă cunoaşterea exactă a datei cînd acest mare personaj al acelor vremuri a încetat din viaţă.

Celelalte trei lespezi mormîntale sînt din veacul al XVII-lea şi aparţin tot unor Tăutuleşti. E vorba de *Anghelina Tăutu* (+ 30 mai 1617), prima soţie a lui Mihai-Drăgan Tăutu, pisar, logofăt şi apoi pîrcălab de Hotin. Altă piatră, cu o decoraţie cu totul aparte, acopere mormîntul unei fiice a acestui personaj, anume Maria (+ 16 noiembrie 1634). Ultima, a zecea, se păstra în stare fragmentară cînd a fost citită de N. Iorga. Se mai înţelegea doar atît: «Acest mormînt l-a făcut M... lui... care a răposat în anul 7151, luna lui iunie». Ţinînd seama de an — 1643 — se poate presupune că acoperea mormîntul cuiva din familia lui Mihai Tăutu.

Lespezile care au putut fi studiate sînt inegale în ceea ce priveşte execuţia artistică. Lucrate în gresie, material care se distruge uşor, lespezile de la Bălineşti prezintă interes pentru evoluţia motivelor decorative. Lespezile lui Petru şi Teodor (aceasta din urmă splendid lucrată) au o ornamentaţie identică. Inscripţia înconjoară cîmpul central împărţit în romburi, care cuprind motivul crizantemei stilizat la extrem. Această compoziţie, cu totul aparte de stilul epocii, constituie şi ea un punct de plecare pentru sculptura veacului următor. Un motiv mai simplu şi mai slab lucrat apare pe lespedea Vasilicăi şi pe cea a Magdei, cuprinzînd un soi de frunze cu lobi circulari. Bordura lespezii Magdei e ornată cu motivul crinului, stilizat şi redus la trei petale, amintind o influenţă bizantină, peste care, la lespezile precedente, s-a suprapus un ecou al artei arabe. Acelaş, caracter bizantin orientalizat se constată şi la lespedea Mariei, din 1499. Este, de bună seamă, cea mai frumoasă lespede din biserica de la Bălineşti, fiind decorată cu un complicat motiv floral, cuprinzînd ramuri (vrejuri), frunze şi flori mai puţin stilizate. Un meandru, ca un vrej lung, cu semipalmete lobate, formează bordura care înconjoară inscripţia. Lespedea Mariei Tăutu, împreună cu lespezile a două soţii ale lui Ştefan cel Mare — Maria de Mangop şi Maria Voichiţa, ambele la Putna, — formează un grup aşa-zis orien-

talizant.[22] În plus, aici se simte și un ecou al Renașterii, în aranjarea, în cîmpul central, a vrejurilor care închid ovale și inimi. Tehnica de lucru a acestei pietre e și ea deosebită de a celorlalte din biserică, sculptate în «méplat», avînd părțile componente ale motivului decorativ slab reliefate. Aici, din contra, motivul cu muchii înguste e săpat adînc și reliefat puternic.

Lespedea logofătului e și ea foarte frumoasă, detașîndu-se de celelalte. E ornată cu o împletitură de flori și semipalmete orientale, încadrate în patru cercuri și executate îngrijit și cu măiestrie.

În ceea ce privește *podoaba sculpturală* a bisericii, ea aparține, atît ca formă, cît și ca tehnică de lucru, stilului gotic transilvănean. N-ar fi exclus ca logofătul să-și fi adus meșteri din Transilvania. Ancadramentele ușilor și ferestrelor, lucrate în arc frînt, cu obișnuitele muluri (ciubuce), se îmbină perfect cu cadrul general al bisericii. Tot de factură gotică sînt și alte elemente de sculptură, deja amintite: nervurile bolților, rozetele din bolta pridvorului, precum și ornamentația parapetului de la turnul-pridvor. Ca aparținînd goticului tîrziu, se pot cita baghetele subțiri, încrucișate, de la ferestrele dreptunghiulare de stil romanic și micile console ale pridvorului, veritabile bijuterii de piatră.

Probabil că aceleași influențe gotice caracterizau și locuința marelui logofăt, aflată undeva, prin apropierea bisericii, care era o biserică de curte, destinată să fie necropolă de familie — cum a și fost, dealtfel. Deși urme vizibile nu se mai păstrează (poate cercetările arheologice le vor scoate cîndva la iveală), totuși se știe precis că ea a existat. Un document din 1601 amintește că la Bălinești «a fost curtea bătrînului marelui logofăt Tăutului». La vremea aceea, poate era ruinată deja, dar satul a rămas în posesia neamului Tăutu pînă la începutul veacului al XVIII-lea, astfel încît e posibil ca și alți membri ai familiei să fi fost îngropați în biserică sau în preajma ei. Odată cu vînzarea satului, în 1727, biserica iese din proprietatea acestui neam, și în istoria ei începe o nouă perioadă.

În 1721, în domnia lui Mihai Racoviță, i se fac oarecare reparații,[23] înlocuindu-se acoperișul original, ascuțit, pe care-l vedem în tabloul votiv, cu acela actual. Prin 1763, proprietarul de atunci al moșiei, jitnicerul Ieremia Bahrinescu, a executat și el reparații la zidărie, iar mai tîrziu a montat o catapeteasmă nouă. În biserică s-a găsit un grafit cu următorul cuprins: «*Todosiia* (= Teodosie) *snă* (= fiu lui) *vătăman Petrosco* (= Petrașco) *cu cheltuiala dumnalui Ieremia jicniceriu*». E vorba, fără îndoială, de meșteru care, plătit de jitnicerul Bahrinescu, a lucrat la repararea bisericii. Acest boier a fost și el îngropat în cimitirul Bălineștilor, piatra sa de mormînt fiind printre puținele care s-au păstrat în afara bisericii. Mormîntul, însă, nu mai există.

În secolul al XIX-lea, biserica a fost cercetată de pictorul

---

22. E cu atît mai stranie afirmația despre «modul inferior de lucru al pietrii», lucrată — după părerea unui autor — de... meșterul pietrar (!) Dragotă Tăutulovici (H. Stănescu, *Meșteri constructori, pietrari și zugravi ain timpul lui Ștefan cel Mare*, în «S.C.I.A.», II (1955), nr. 1-2, p. 368).

23. C. Giurescu, *Capitulațiile Moldovei cu Poarta Otomană*, București 1908, p. 52, nota 1; însemnare din 12 mai 1721: Episcopul Calistru de Rădăuți și banul D. Macri «au tocmit» biserica.

Epaminonda Bucevschi, din însărcinarea Ministerului Cultelor. El a decalcat inscripţiile şi, entuziasmat de comorile de artă găsite aici, a comunicat totul Episcopului Melchisedec, înştiinţîndu-l, totodată, despre starea rea de păstrare a monumentului. Melchisedec, la rîndul său, a comunicat Academiei Române, în 1885, ceea ce aflase de la Bucevschi, insistînd asupra necesităţii unor lucrări de restaurare. Însă abia în 1925 — exact 40 de ani mai tîrziu! — Comisiunea Monumentelor Istorice a organizat unele lucrări de consolidare.

Pe pereţii bisericii s-au găsit numeroase însemnări, sub formă de grafite. În afara celor din secolul al XV-lea, despre care am vorbit deja, altele, interesante, completează istoria bisericii. Doi vizitatori din 1598 şi-au înscris numele: «Iremiia fost logofăt şi Grecul». În 1618, popa Vlasie se iscăleşte şi el pe un perete, iar la 20 martie 1625 Gavril Tăutu, cunoscut şi din documente, lasă urma trecerii sale prin biserică.

În altar, mai sînt trei pomelnice, tot sub formă de grafite. «Ioan Tăutul şi soţia sa Măgdalina şi copiii lor Pătraşco şi Ioan şi Nastasia, şi Ioan şi soţia lui şi copiii lor Zahariia şi Anesiia şi Mărica şi Toader». Acest pomelnic este al logofătului şi al unui nepot de fiu — omonim — şi datează din secolul al XVII-lea, cînd trăiau Zaharia Tăutu şi fraţii săi. Un altul menţionează familia pîrcălabului Mihai Tăutu, cu cele două soţii ale sale, Tofana şi Anghelina, iar al treilea, cam ciudat, începînd cu un «Ştefanŭ vodă», pare a conţine numele unor locuitori ai satului sau slujitori din vechime ai bisericii.

La biserica din Bălineşti nu se păstrează nici un obiect de artă dintre acelea cu care de bună seamă că a înzestrat-o ctitorul ei. Din catapeteasma veche (poate iniţială) mai există patru icoane, cam deteriorate, în pronaos: Sfîntul Mihail, Sfînta Maria, Iisus şi Sfîntul Nicolae. Catapeteasma actuală a fost montată prin 1792, de jitnicerul Bahrinescu.

Aici nu s-au creat nemuritoare opere de artă, ca în celelalte biserici şi mănăstiri ale vremii. Există o singură dovadă din care s-ar putea deduce că şi la Bălineşti se desfăşura, totuşi, o activitate culturală: popa Daniil «ot Balileaşti» — iscălit şi pe unul din pereţii altarului — a scris, în 1564, un penticostar aflat azi la Academie.[24]

În general, în orice zidire se oglindeşte firea ctitorului; relaţiile excelente care au existat tot timpul între voievod şi logofătul Tăutu, prestigiul şi bogăţia acestuia — averea sa număra vreo 40 de sate şi moşii, cu prisăci, locuri de moară, heleşteie etc. — totul se răsfrînge în somptuoasa ctitorie a acestui om mîndru şi puternic, ambiţios şi voluntar. Mai mult decît atît. Se pare că era obiceiul ca boierii ctitori să amintească în pisanie că biserica lor s-a zidit «cu ajutorul» voievodului; aşa au procedat Luca Arbure şi Toader Bubuiog la ctitoriile lor, fără să se poată şti dacă această formulă implica realmente vreun ajutor material. *La Bălineşti, această formulă lipseşte;* numele lui Ştefan e invocat, în schimb, *pe piatra de mormînt a logofătului,* fapt care are o deosebită semnificaţie, căci, la 1511, Tăutu era, de şapte ani, logofătul lui Bogdan al III-

---

24. Damian P. Bogdan, *Despre manuscrise slave din biblioteca Academiei Române*, în «Arhiva Românească», IV, Bucureşti, 1940, p. 114.

lea. A scrie, la acea dată, pe piatra de mormînt, «Ioan Tăutu, mare logofăt al domnului Ștefan voievod» este un semn de maximă admirație pentru marele domnitor din partea aceluia care «pînă la moarte se glorifică de a fi fost «al lui Ștefan voievod».[25]

Am arătat aici, de mai multe ori, valoarea bisericii de la Bălinești, o valoare întreită: ca monument *istoric,* este legată de amintirea epocii eroice a lui Ștefan cel Mare, de activitatea unuia dintre cei mai străluciți diplomați ai Moldovei și, poate, de un eveniment dintre cele mai însemnate din istoria acestei țări; ca monument de *arhitectură,* prin planul său aparte și prin construcția sa, deosebită de a celorlalte biserici din epoca ștefaniană, ea reprezintă o etapă importantă în evoluția arhitecturii religioase la noi; în fine, ca monument de *artă,* ea este păstrătoarea unor fresce de o valoare neegalată pentru epoca respectivă. Pe toate planurile realizării sale, biserica de la Bălinești s-ar putea defini, laconic, *tradiție și inovație.*

E neîndoios că saltul calitativ pe care-l reprezintă acest monument, își are rădăcinile adînci în puterea și vitalitatea artei noastre, în strălucirea geniului creator al poporului român. Dar nu pot fi tăgăduite influențele ori ecourile străine, oricît de slabe, în unele forme de la Bălinești. Integrate apoi în arta moldovenească, valorificate și adaptate acestui stil, ele au reintrat, împreună cu celelalte opere de artă create de neamul nostru, în circuitul valorilor universale.

Grație acestui superb monument, putem deslușI aspectul cel mai delicat al personalității logofătului Tăutu; omul de cultură, omul de bun gust, omul de ales rafinament artistic. Căci ni se pare indiscutabil că biserica de la Bălinești, cu formele ei grațioase dar grave, este rezultatul unei gîndiri puternice, a unui spirit capabil de o profundă sinteză — și aceste — calități le atribuim ctitorului ei, logofătului Ioan Tăutu.

Șt. S. GOROVEI

---

25. B. P. Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae*, III, col. 2052-3056.

Manuscrise româneşti din Biblioteca Mitropoliei Moldovei *)

(Continuare)

Nr. 31

1814 (f. 2); 66 f.; 22 × 17 cm.

Prohodul Domnului

F. 1-2 Insemnarea scriitorului.
F. 2v. albă.
F. 3-4 Inainte cuvîntare. Epitafion, sau punere în mormînt a Domnului Dumnezeu şi Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, care acum s-au alcătuit după calupurile greceşti, întocma în numărul sillavilor măsurîndu-să, adecă: pripealele stării întîiu triizeci şi cinci de sillave, iar a dooa stare, treizeci şi opt, iar a treia nouăsprezece sillave.

Aşezători fiind eu cel mai mic între psalţi dreptul pravoslavnic Ioniţă Prale, însemnat fiind prin osărdiea şi silinţa sfinţiei sale părintelui arhimandritului kir Sofronie den sfînta mănăstire Slatina, care întru aceeaş mănăstire s-au şi alcătuit.

Insă ştiut să fie şi aceasta că ori şi cine va vre a-l scrie, trebui să se nevoiască ca întocma şi asemine să urmeze cu scrisoare după cuprinderea izvorului, pentru că sintaxis iaste foarte sucit, şi cuvintele sînt prefăcute şi schimbate pre la locure, pentru ca să vie la cîntare, precum şi cele greceşti, căci într-alt feliu nici decum nu vin, şi nici poate fi cuviincioasă cîntare. Iar noimele pre cît am putut, m-am silit cu osîrdie a le păzi. Dar de va schimba înadins vreun scriitoriu cuvintele, sau vreo slovă măcar, şi nu va pune prosodiile, sau dangalele aceste, sau cuvintele cele împreunate precum unii obicinuiesc a face socotindu-să că tocmesc, apoi singura va fi smintitoriu aceştii alcătuiri. Căci în cel grecesc unile din pripele nu tocmai bine sînt încheiate, poate fi că s-au schimbat cu tipariul, sau înadins, sau greşeală, pentru că cel den multa rîvnă spre dragostelui Dumnezeu dedemult l-au alcătuit, ştiut bine că nu au suferit cît de puţină neîntocmire. Pentru aceasta rog, pre parte

*) Vezi «M. M. S.», L (1974), nr. 5-6, p. 432-460 şi «M. M. S.», LI (1975), nr. 1-2, p. 131-164.

duhovnicească şi politicească, mari şi mici, cu dragoste o priimiţi, şi pre mine la rugăciune să nu mă părăsiţi.

F. 4v albă, cu însemnare.

F. 5 După, Dumnezeu iaste Domnul, troparele... cathisma 17 pe glas 5 cu pripèle, la trii stări.

F. 5v albă

F. 6 Viĭaţa în mormînt pusu-te-ai Hristoase.

F. 6v albă

F. 7-16 O, de s-ar îndrepta căile mele să păzeasca îndreptările tale.

F. 16-20 A doaoa stare, cădind începe în strana din stînga trop<ar> cu bună rînduealâ pe glas 5. Cade-să să te mărim.

F. 20v albă

F. 21-26 De la judecăţile tale nu m-am abătut că tu ai pus lege mie.

F. 26v albă.

F. 27-32v Şi începem a treĭa stare cădind igumenul iar din strana mare, pe glas 3: Neamurile toate.

F. 33-34 albe

F. 35 Inainte cuvîntare.

Inc.: Epitafion sau punere înmormînt la Adormirea Maicii Domnului, după asemănarea celui din Sîmbăta Mare, facerea lui Emmanuil marelui ritor din anii 1626.

Scrisu-s-au în limba grecească în sfînta cetate a Ierusalimului de pomenitul Ghermanò ieromonahul şi s-au trimis sfintei mănăstiri Putnii metaniei sale.

Iar moldovineşti s-au tălmăcit în sfînta mînăstire Neamţului de obştescul frati Costandin Cuza. După aceea s-au alcătuit după calupurile greceşti, întocma în numărul sillavilor măsurându-să, adecă pripélele stării întîiu trizeci şi cinci de sillave, iar a doa stare, triizeci şi şapte, iar a treĭa noaospre-zece sillave. Aşezătoriu fiind eu cel mai mic între / psalţi, dreptul pravoslvnicu Ioniţă Prale, îndemnat fiind prin osîrdiĭa şi silinţa sfinţii sale părintelui arhimandritului kir Sofronie, din sfînta mînăstire Slatina, care întru aceeaş măsti[1] s-au şi alcătuit-o.

Insă ştiută fie şi aceasta că ori şi cine va vre a-l scrie, trebuĭa să să nevoĭască, ca întocma şi asemine să urmeze cu scrisoarea după cum să vede izvodul, pentru că sintaxis iasti inpletit şi sucit şi cuvintele sînt prefăcute şi schimbate pre la locuri pentru ca să fie la cîntare, precum şi cele greceşti, căci într-alt feliu nici decum nu vin şi nici poate fi cuviincioasă cîntare. Iar noimele pre cît am putut cu osîrdie a le păzi m-am silit. Dară de va / schimba înadins vreun scriitoriu cuvintele, sau vreo slovă măcar, şi nu va pune prosodiile, sau damgalele aceste, sau cuvintele celi împreunate, (precum unii obicinuescu a face) socotindusă că tocmesc, apoi singuri va fi smintitori acestii alcătuiri. Pentru aceasta rog pre partea duhovniceascî şi politicească mari şi mici cu dragoste o priimiţ şi pre mini de la rugăciuni să nu mă părăsiţ.

---

1. localitate.

F. 36v albă
F. 37=49 După, Dumnezeu iasti Domnul, tropariul Adormirii de 3 ori şi îndată... începi a cînta acest tropariu pe glas 5. Te mărim Curată.
F. 49=58 Starea a dooa, care se cîntă pre glas 5. Strana 1 şi 2. Cade=să a te mări, de Dumnezeu Născătoare.
F. 58=64 Starea a treĭa, care să cîntă pe glas 3 începînd strana întîiu: Neamurile toate.
F. 64=65v Şi îndată evloghitarele[2] pe glas 5. Blagoslovită Curată pre ai tăi cîntăreţi bine păzeşte=i.
Des.: De la priceperea mea.
F. 66 albă

Însemnări:

F. 1=2 Intru slava sfintei şi ceii de o fiinţă şi de viiaţă făcătoarei şi nedespărţitei Troiţe, a Tatălui şi a Fiului şi a Sfîntului Duh.
In zilele pre binecredinciosului domnului nostru Io Scarlat Alexandru Kalimah vvd;
Cu blagosloveniea preosfinţitului nostru mitropolit a toată Moldaviĭa kirio kirio Veniamin;
S=au prescris acum aceste doî Epitafii (sau Prohoade) unul adecă cel din Sîmbăta cè mare a Măntuitoriului nostru Iisus Hristos. Iar al doilè la Adormirea Pre curatei Maicii sale tot întocma după asămănarea celui din Sămbăta Mare./Facerè lui Emmanuil marelui ritor din anii 1626, iar în limba noastră cea moldovenească s=au alcătuit la anii 1810 avgust 10 în Sfînta mănăstire Slatina, pre cum mai pre largul să arată întru înainte cuvîntarea aceştii cărticele, cine au fost osîrduitoriul şi îndemnă=toriul, şi alcătuitoriul lor întocma după calupurile greceşti.
Cu îndemnarea şi porunca şi toată cheltuiala Sfinţii sale părintelui arhimandritului Sofronie întru al doilea rînd a igume=niei Sfinţiei sale la această sfîntă mănăstire Rîşca din ţinutul Sucevii, unde să prăznuieşte hramul sfîntului Ierarh Nicolae arhie=piscopul Mirelor Lichiei făcătoriul de minuni, în anii de la mîn=tuirea lumii 1814 ghen(ar) 20, de mine mai micul i Vasăli para=clisiiarhul.
F. 4v. Această cărţălie cu prohoade s=au afierosit de mine bise=ricii ceii mari unde să prăznuiaşte hramul Sf[î]ntului Arhierarh şi făcătoriu de minuni Nicolae din Sfînta Mînăstire Rîşca spre a me vecinică pomenire, la let 1814 apr[ilie] 16 zile. Sofronie arhi=mandrit şi igumen sf[intei] mînăstiri Rîşcăi.
Numerotaţia foilor recentă. Titluri, indicaţiile tipiconale, verse=turile catismei 17 şi iniţialele cu roşu. Tot cu roşu sînt şi numele proprii din prefaţă ca şi anul copierii. Are 20 rînduri pe pagină. Hîrtie de culoare albăstrie cu filigran: stemă. Legătura în carton cu cotor de piele.
Fost al Mănăstirii Rîşca. Număr vechi de inventar 710.

---

2. binecuvîntările

Nr. 32

1815 (f. 151), 151 f.; 40 X 25,5 cm. Lipseşte sfîrşitul.

Ioan Hrisostom, Tîlcuiri la a 2 Epistolă către Corintheni şi Epistola către Galateni, Traducerea lui Veniamin, Mitropolitul Moldovii.

F. 1-117v A celui întru sfinţi părintelui nostru Ioan Hrisostom Patriarhul cetăţii lui Constantin. Aducere aminte întru a dooa Epistolie cătră Corintheni.

Cap. 1=13. Voroava 1=30.

F. 118=151 A celui întru sfinţi părintelui nostru Ioan Hrisostomului Arhiepiscopului cetăţii lui Constandin. Tîlcuire la Epistoliia cea cătră Galateni. Cap. 1, 2, 3, 4, 5, 6 – lipseşte sfîrşitul.

F. 151v. *Des.:* Şi tuturor le deschide uşa filotomiei.

Numerotaţia originală a paginilor cu cifre arabe, numerotaţia recentă a foilor. Titluri, colontitluri şi literele începătoare cu negru. Scrisul drept şi curat al unei mîini, cursiv al condicarului Ioan. Pagina are cîte 36 rînduri (p. 77, 107, 205 277). Hîrtie cu filigran. Pecetea seminariei de la Socola, cu anul 1852 la p. 31, 39, 53, 83, 101, 133, 207, 227, 249, 271, 285. Pe scoarţă – pecetea: Biblioteca seminarului «Veniamin Costache» Iaşi, nr. 3885. Legătura originală în carton şi piele maro, cu linii marginale aurite. Cotorul cu ornamentaţii încrustate cu aur, de influenţă franceză. Are imprimat: «A sf. Ioan Hrisostomul. Tom IV». Pe alocuri, textul copistului este corectat.

Fost al mănăstirii Socola. Număr vechi de inventar 3143.

Nr. 33

1817 (f. 202); 202 f.: 38 X 25 cm.

Ioan Hrisostom, Tîlcuire la Epistola către Efeseni, Filipeni şi Coloseni. Traducerea lui Veniamin Mitropolitul Moldovei.

F. 1=90v. A celui întru sfinţi părintelui nostru Ioan Hrisostomul Patriarhul Ţarigradului. Tîlcuire la epistolia cea către Efeseni. Pricina.

Cap. 1=6 Voraoava 1=24.

F. 91=157v A celui întru sfinţi părintelui nostru Ioan Hrisostomului arhiepiscopului Constantinupolii. Tîlcuire la epistolia cea cătră Filippiseni. Pricina.

Cap 1=4 Voroava 1=15.

F. 153=202 A celui întru sfinţi părintelui nostru Ioan Hrisostomului patriarhului Constantinupolii. Tîlcuire la epistolia către Coloseni.

Cap. 1=4 Voroava 1=12.

Însemnări

F. 202 La 1817 iul[ie] 7 de s[meritul] V[eniamin] C[ostachi] M[itropolitul] M[oldovei].

F. 202v S=au scos de pre cea elinească pre limba patriei şi s=au şi

scris de nevrednicul Veniamin Costache, Mitropolitul Moldaviei, la anul 1817 luli 7 şi s-au afierosit mănăstirii Socolii, spre a preosfinţii sale pomenire.

Numerotaţia originală a paginilor cu cifre arabe, numerotaţia recentă a foilor. Titlurile, colontitlurile şi literele începătoare cu negru. Scrisul unei mîini, curat şi drept, cu excepţie la p. 98, 99, de la 123=149, 157-168, 197-202, a altei mîini care scrie cursiv şi cu legături. Hîrtie cu filigran. Pagina de sfîrşit se termină prin reduce=rea rîndurilor. Marginile sînt cu citate din sf. Scriptură, explicaţii de cuvinte greceşti, tălmăciri (p. 217, 249, 275, 345, 355, 357). Hîrtie cu filigran. Pecetea Seminarului de la Socola din 1852 la p. 1, 265, 313, 404. Pe scoarţă pecetea: Biblioteca seminarului «Veniamin Costache» Iaşi, nr. 3885. Legătura originală, în piele maro, cu linii marginale aurite. Cotorul cu ornamentaţii încrustate în aur, de influenţă franceză, are imprimat «Ioan Hrisostomul. Tom. 5».

Fost al mănăstirii Socola. Număr vechi de inventar 3143.

Nr. 34

1817 (f. 219v); 235 f.; 20,5 X 16 cm.

Aghiazmatar

F. 1 Aghiazmatarĭu mic, adecă: alegeri orînduĭălelor şi rugăciunilor celor mai de trebuinţă şi de nevoe preoţilor. Scoase din molitvelnicul cel mare, acum de iznoavă deort=hosindusă sau scris de mine smeritul între preoţi Vasile preot la sf. Theodor în Iaşi, adăogîndu-se şi cu alte rugăciuni trebuitoare. In zilele prea înălţatului Domn Scarlat Kalimah v<oe>vod, cu voea şi cu toată cheltueala mai sus pomenitu=lui. La anul de Hristos 1817 lulie 1.

Iaste şi sf. Maslu aice.

F. 1v albă

F. 2-4v Insemnare de cele ce să află întru acastă carte.

F. 5-8v Rînduiala în zio dintîiu, după ce naşti făméĭa pruncul.

F. 9-11v Rugăciunea la însemnarea pruncului.

F. 11v-16 Rugăciunea ceteşte-să după 40 de zile femeii ce au născut.

F. 16=17v Rugăciunea cînd pierde femeĭa, adecă să stîrpeşte şi face pruncul mort.

F. 17v-27v Rugăciunea la facerea oglaşenicului (adecă cel chiemat spre botez).

F. 28-48 Rînduiala sfîntului botez.

F. 48v-67 Rînduiala osfeştanii cei mici.

F. 67v=71 Osfeştaniĭa în scurt într=acest chip să săvărşaşte.

F. 71v-88 Rînduiala celui de obşte Paraclis <al Maicii Domnului>.

F. 88-129 Rînduiala sfîntului Maslu.

F. 129=131 Cuvînt de învăţătură cătră preotul ce va să fie duhovnic.

F. 131v=147 Rînduiala mărturisirii.

F. 147-159 Invăţătură pentru canoane. Cum să cade a da pentru fieştecare pacat, din canoanele sfintei pravile.

F. 160-162v Rugăciunea caré o grăĭaşte arhiereul sau duhovnicul de ertare de toate pacatele.
F. 162v-164 Rugăciunea pentru ceĭa ce sînt întru blestemuri şi pre sineş cu jurămîntul s-au legat.
F. 164 Rugăciunea la înpăcarea celor ce au fost învrăjbiţi.
F. 164-168v Rînduiala ce să face, cînd să va întîmpla foarte degrab celui bolnav să i să de împărtăşire.
F. 168v-174 Rînduĭala la despărţirea sufletului.
F. 174-175v Rugăciunea la sufletul ce să osîndéşte.
F. 175v-177v Rugăciunea a sfinţilor şapte coconi la bolnavul ce nu poate dormi.
F. 177v-180 Rugăciunea la toată litiĭa.
F. 180v-181 Rugăciunea la toată neputinţa.
F. 181r-v Rugăciunea la săparea fîntînii.
F. 181v-185v Rînduiala ce să face la locul sau la casa ce iaste supărată de farmece sau de niscareva descîndece.
F. 185v-186v Rugăciune pentru cei ce călătorescu.
F. 186v-187v Rînduĭala caré să face cînd să bolnăvescu ori ce félĭu de dobitoace, oile sau altele.
F. 187 este ruptă în partea ei inferioară.
F. 187v-188v Arătare pentru însămnările praznicilor celor stăpîneşti, şi ale Născătoarei de Dumnezeu şi ale sfinţilor.
F. 188v-194 Rînduiala la preutul carele să ispitéşti în vis.
F. 194-195 textul prezintă discontinuitate, lipsind o filă.
F. 195-197 <Urmarea dieţii>.
Inc.: moştenire. Că unii ca ceĭa, bine să ştii...
F. 197-199 Mijlocirile cu care pot să rămîie foile zestrilor temelnice şi ne strămutate. Izvodul foaei de zăstre.
F. 199-200 Rugăciune de seara cu plecarea genuchilor pentru obicinuinţa zbrobirii.
F. 200v-216 Sinaxarĭul celor doasprăzăce luni.
F. 216v-217v Molitfă de rugăcĭune (sic), pentru cei ce să dioachi, adecă acelor ce sînt pociţi de ochi răi şi să bolnăvesc.
F. 218-219 Rînduĭala caré să face, de să va întîmpla să cază ceva spurcat sau necurat de curînd în vasul cu vinul sau cu untul de lemn, sau cu miĭaré, sau cu alt ceva.
F. 219v Insemnări.
F. 220-220v Rugăciunea la temeliĭa casii.
F. 220v-221 Rugăciune cînd va să între cineva în casă noao.
F. 221-221v Molitva ci să cetéşti în fieşte care post.
Lipseşte sfîrşitul.
Des.: «... împreună cu cel fără de început, al tău părinte, şi cu preasfîntul, bunul şi de viĭaţă făcăto<rul>.
F. 222-223 Rînduĭala caré să face de să va întîmpla să cază ori fieşte ce spurcat în fîntîna cu apa.
F. 223 Rugăcĭunea la vasul cel spurcat.
F. 223v-224 Rugăciunea pentru grîul carele să spurcă, sau făina sau alt félĭu.
F. 224r-v Rugăciunea la blagosloveniĭa vinului.
F. 224v-225v Rînduiala care să face la holde, sau la vie, sau la

grădini de să va întîmpla să să strice de gadeni, sau alte jiganii şi de lăcuste, de gîndaci i proci.

F. 225v-227v Rugăciunea sfăntului mucenic Trifon, ci să zice la gradină, la vie, şi la holde.

F. 228-235 Cinstitul Paraclis, cătră prea sfănta de Dumnezeu născătoarea, ce să cîntă la toată scărba sufletului şi la vreme de nevoe. Facerea fericitului împărat Theodor Duca a lui Lascari. Rînduiala ca la întîĭul Paraclis.

F. 235v albă.

Însemnări:

F. 186v *Pomelnic a lui Ioan Dumitrescu.*

F. 216 S=au scris cînd s=au făcut candila sf. Teodor dechembrie 28 zile, şi pentru ca să se ştie am scris eu Ioan Dumitrescu 1836.

F. 218v Să să ştie că m=am tocmit la feciorul lui Codreanu, anu 1845 mai 12.

Să se ştîe că m=am tocmit la c<onu> Nicolai Grăceanu mai 2. 1845.

F. 219 a) Anul 1839 noemvri în douăzăci şi patru de zile. Să să ştie de cînd m=am tocmit să fac rugăciuni la dumealui (sic) cuconul Alexu cu aciasta tocmeală întărîtă; şi am primit de la dumnealui trii sorcoveţi cu totu acum înainti la începirea anului.

b) Te poftesc pre dumneata ca să=mi dai o balerci di rachiu perje ne stricat pre aducătoriul acestei scrisori ale mele. 1833 octombre 20 zile. Ioan Dumitriu şi am iscălit.

F. 219v 1) Această carte ci să numeşte Aghiezmatarĭu iaste dreaptă a mea scrisă de mine cu toată cheltuiala mea, s=au făcut 1817 iunii 1. Vasile preot la sf. Theodor.

<Mai jos, de aceiaşi mînă>

2) Să se ştie de cînd m=am tocmit la Greceanu 1845 mai 7 şi am primit 42 lei înainte.

3) Să să ştie de cînd m=am tocmit la Codranu 1845 mai 12.

F. 228-229 Stampilă în tuş cu inscripţia: Neculai Chirica=Iaşi.

E. 235 Să să ştii de cînd s=au pus în scaun mitropolit în scaun în Eş Meletie ci au fost la Roman, de la anul 1844 fevr. 3.

Numerotaţia foilor recentă. Paginaţia veche, cu cifre arabe, cu lipsuri: 1=450 (f. 5=227) şi numerotaţie veche cu cifre arabe: 1=7 (f. 228v=234v). Titlurile, colontitlurile, litere începătoare, indicaţiile tipiconale cu roşu. Scriere cursivă şi măruntă imitînd tiparul, cu cerneală neagră şi roşie a unei mîini, scrisul preotului Vasile de la sf. Teodor din Iaşi. Mici ornamente şi frontispicii în culori la f. 5, 9, 11v, 17v, 27v, 28, 42, 45, 48, 71, 71v, 88, 131v, 160, 201v. Desen în peniţă la f. 88 înfăţişînd zidurile cetăţii Ierusalimului cu Mormîntul Domnului. Citate din cîntări în slavoneşte f. 92 94v, 97, 100v. Se indică: sf. Haralampie izbăvitoriul de boala ciumei, muceniţa Varvara izbăvitoarea de rane, muceniţa Anastasia izbă=

vitoarea de otravă (f. 63). Legătura artistică originală în pielele, avînd la mijloc gravură, în medalion icoana Buna Vestire în aur.

Nr. 35

1818 (f. 177v); 177 f.; 39 × 25 cm.

Ioan Hrisostom, Tîlcuire la Epistola 1 şi 2 către Tesalonicieni, la Epistola 1 şi 2 către Timotei, la Epistola către Tit şi Epistola către Filimon. Traducerea lui Veniamin, Mitropolitul Moldovei.

1. F. 1=41v A celui întru sf[i]nţi părintelui nostru Ioan Hrisostomul Patriarhului Constantinupolii. Tîlcuire la întîia epistolie a lui Pavel cătră Thesalonicheni.
   Cap. 1=5 Voroava 1=11.
2. F. 42=58 A aceluiaş (Ioan Hrisostom). Tîlcuire la 2 Epistolie cătră Thesaloni[cheni]. Pricina.
   Cap. 1=3. Voroava 1=5.

F. 59=114 A celui întru sfinţi părintelui nostru Ioan Hrisostomului Patriarhului Constantinupolii. Tîlcuire la 1 epistolie cătră Timothei. Pricina.
Cap. 1=6. Voroava 1=18.

F. 114=149 A aceluiaş sfînt părinte (Ioan Hrisostom). Tîlcuire la 2 Epistolie cătră Timotheiu.
Cap. 1=4. Voroava 1=10.

F. 149v=168v A aceluiaş (Ioan Hrisostom). Tîlcuire la Epistolia cea cătră Tit.
Cap. 1=3. Voroava 1=6.

F. 169=177v A aceluiaş sfînt părinte Ioan Hrisostom. Tîlcuire la Epistolia cea cătră Filimon. Pricina.
Cap. 1. Voroava 1=3.

Însemnare

F. 177v S=au scos din cea elinească întru a patriei limbă de smeritul şi pă[cătosul] V[eniamin] C[ostachi] M[itropolitul] M[oldaviei] la anul mîntuirii 1818 oct[ombrie] 3.

Numerotaţia originală a paginilor cu cifre arabe, numerotaţia recentă a foilor. Titluri, colontitluri, litere începătoare cu negru. Scrisul drept, al unei mîini care e a condicarului Ioan, are cîte 36 rînduri pe pagină. Pecetea seminariei de la Socola, din 1852 la p. 1, 26, 31, 45, 57, 89, 109, 127, 151, 175, 219, 249, 339, 354. Pe scoarţă pecetea: Biblioteca Seminarului «Veniamin Costache», Iaşi nr. 3885. Legătura originală în piele maro, cu linii marginale aurite. Cotorul cu ornamentaţii încrustate cu aur, de influenţă franceză, are imprimat: «Ioan Hrisostom. Tîlcuire la 6 epistolie».
Fost al mănăstirii Socola. Număr vechi de inventar 3143.

Nr. 36

1818=1819 (f. liminară); 134 f.; 39 × 26 cm.

Ioan Hrisostom, Tîlcuire la Epistola către Evrei. Traducerea lui Veniamin Mitropolitul Moldovei.

F. 1=134 A celui întru sf[i]nţi părintelui nostru Ioan Hrisostom arhiepiscopul Constantinupolii. Tîlcuire la epistolia cea cătră Evrei, scoasă din semne, după adormirea lui, de Constantin presviterul Antiohiei. Pricina.
Cap. 1-13, Voroava 1=34.

Insemnare:

Pe foaia liminară: S=au început tîlc[uirea] Epist[olei] cătră Evr[ei] cu ajutoriul D[om]nului la anul Mînt[uirii] 1818 octombrie 16 şi la 1819 noem[vrie] 20 s=au sfîrşit.

Numerotaţia originală a paginilor, în cifre arabe, numerotaţia recentă a foilor. Titlurile, colontitlurile şi literele începătoare cu negru. Scrisul unei mîini, cursiv şi cu legături, al condicarului Ioan. Are cîte 36 rînduri pe pagină la p. 55, 115, 191. Hîrtie cu filigran. Pecetea Seminariei de la Socola din 1852 la p. 31, 59, 79, 101, 121, 159, 225, 267. Pe scoarţă pecetea: Biblioteca Seminarului «Veniamin Costache» Iaşi, Nr. 3885. Legătura originală în piele maro cu linii marginale aurite. Cotorul cu ornamentaţii încrustate cu aur, de influenţă franceză, are imprimat: «Ioan Hrisostomul. Tîlcuire la Epistolie». Intr=un cerc cifra aurită: 7.
Fost al mănăstirii Socola. Număr vechi de inventar 3143.

Nr. 37

Sec. XIX (început); 89 f.; 21 X 16 cm.

(Octoih

F. 1-11v Inceputul lui glas 1. Sîmbătă sara.
F. 12=19v Inceputul lui glas 2. Sîmmbătă sara.
F. 20=27v (Inceputul lui) glas 3. Sîmbătă sara.
F. 28=36v Glas 4. (Sîmbătă sara).
F. 37=45 Glas 5. Sîmbătă sara, la Doamne strigat=am punem stihirile Invierii glas 5.
F. 45v=52 Glas 6. Scoate din temniţă sufletul.
F. 52=60 Glas 7. Sîmbătă sara, stihirile învierii.
F. 60v=71v Glas 8. Sîmbătă sara la Doamne strigat=am stihirile Invierii.
F. 72=73 foi tăiate
F. 74=75 Tropare şi stihire în l. greacă, scrise cu caractere chirilice: Hristos a înviat, Ingerul a strigat, Luminează=te, luminează=te noule Ierusalime etc.
F. 76=86 Zece foi tăiate, cu cotorul lăsat mare.
F. 87=88 Troparul Bunei Vestiri în greceşte şi aliluia.
F. 88v=89v Incercări de condei şi însemnări.

Însemnări:

F. 2 Donată schitului Horăicioara de familia N. Verdeanu din cărţile preot G. Verdeanu, răposat 1958.

F. 89 Acest osmoglasnic est<e> a lui Neculai Sin preotul Ioan din satul... pentru învăţătura lui şi s-au cumpărat de la Ion ot tam cu toate cele trebuitoare cîntări ale glasurilor şi altile iarăş aşişdire.

Să să ştie de cînd s-au fost săcită mare, la anul 1809 în luna lui mai şi a lui iunie şi s-au uscat toate cele din ţarine şi cîmpul cît era să cheĭ dobitoacele şi toate cele. Am scris eu acelaş.

Numerotaţia originală pînă la f. 16. Titluri şi iniţiale cu roşu pînă la f. 12. Aceeaşi mînă copiază cu litere groase şi îngrijit foile de la 1 pînă la 16v. De la f. 17 la sfîrşit scriere subţire şi neîngrijită. Hîrtie albăstruie. Legătura de carton.

Fost al schitului Horăicioara.

Nr. 38

Sec. XIX (început); 411 f.; 30 X 21 cm.

Varsanufie şi Ioan: Trimiteri şi Răspunsuri

F. 1 A doi stareţi d<u>hovniceşti ce sihăstriĭa în chinoviĭa ce era în ţinutul Gazii şi caré să zicé a avvei Serida, trimiteri şi răspunsuri, prin igumenul carele şi le slugiĭa lor, ale cărora numele: sînt Varsanufie şi Ioann, însă să cade a şti, cum că mare stareţ Varsanufie să zice. Pentru acea şi céle mai multe din răspunsuri aşa arată. Blagosloveşte părinte.

F. 2-410v Carte a avvei Varsanufie.

F. 410v *Des.:* Sfîrşitul răspunsurilor sfinţilor părinţi Varsanufie şi Ioan, şi celui în Troiţa închinat Dumnezeu, slavă, Amin.

Însemnări:

F. 2-8 jos Această carte ce să numeşte a sfîntului Varsanufie, s-au afierosit de mine sfîntului schit Durăul, unde se prăznuĭaşte hramul Bunei Vestiri a preasfintei Născătoarei de Dumnezeu Mariei, ca să fie pentru trebuinţa schitului, la leat 1827 maĭu 23. Serafim ieroshimonah, duhovnic.

F. 410v S-au scris de ticălosul monah Neonil, această carte pentru dînsul şi o am vîndut părintelui Pahomie de la Sihăstrie.

F. 410v Aşijdere şi sfinţia sa <Pahomie> o au vîndut părintelui Ierothei cu treizeci de lei. Pahomie monahul.

F. 411 Această carte au fost a mea Ierothei ierodiaconul şi o am vîndut părintelui Serafim duhovnicului de la Durău, cu 30 lei adecă cu treizeci de lei. Ierothei ierodiacon. Octomvrie 29, 1822.

Numerotaţia originală cu cifre chirilice·. Titlul, întrebările, răspunsurile şi literele începătoare cu roşu. Scriere dreaptă şi relie= fată a unei mîini, cu cerneală neagră. Are 28 rînduri pe pagină. Hîrtia are filigran. Legătura originală în carton învelit cu piele.

Fost al schitului Durău. Număr vechi de inventar 1048. A. bis.

Nr. 39

1822 (f. 2)-1823 (f. 1-243v); 247 f.; 24 × 18,5 cm

Mîntuirea păcătoşilor

F. 1 Mîntuirea păcătoşilor tălmăcită despre limba grecească pe limba rumânească, s-au prescris în zilele Pre luminatului şi Pre înălţîatului Domnului nostru Ioan Sandul Sturza voevod de nevrednicul şi mult păcătosul Methodie monah Agapiian, în sfînta sihăstrie a Durăului, fiind purtătoriu de grije sfîntului lăcaş părintele Serafim eroshimonah şi duhovnic şi ctitor, iar la mănăstirea cea mare în vale părintele Iosif eromonah. Let 1823 ianuar 31.

F. 1v albă

F. 2-3 Let 1822 noemvr<ie> 13. Amartalon sotirie adecă Mîntuirea păcătoşilor, tălmăcită de pe grecie pe limba rumânească. Cuvînt întîi. Către cetitori.

Inc.: Obiceaiu au dascalii şi făcătorii cărţilor cînd tocmesc vreo carte o scriu înainte, şi pun pre dînsa pre D<o>mnul şi pre boiarii cei mari şi de bună rudă ca pentru neamul cel bun al lor cartea aceea care este tocmită de dînşii să să poarte şi să să slăvească de oameni prin cetăţi lăudînd şi fericind care lucru nu i să pare a fi deşărtăciune. Iată eu robul tău Prea slăvită Stăpînă cu toată smerenia îţi aduc această carte şi o ridic spre numele tău.

F. 3-8v Cuvînt cătră iubitorii de Hristos cetitori.

Inc.: De ai fi stăpînit toată lumea o omule ca şi Alexandru şi de ai fi avut mai mult de cît Samson.

Des.: Let 1822 noemvr<ie> 14.

F. 2r-v *Insemnări*

F. 10-13v Amartolon sotirie, adecă Mîntuirè păcătoşilor. Cuvînt întîi, carele să cuvine aceştii mîntuitoare cărţi.

F. 13v-16v Pentru păcatul morţii cel de obşte şi cîte pagube face păcătoşilor.

F. 16v-24v Pentru păcatele cele mari şi mai grele.

F. 24v-26 Pentru păcatele cele mari şi mai uşoare.

F. 26-29v Lecuiri dimpreună a tot păcatul.

F. 29v-40 Pentru necurata hulă.

F. 40-48 Pentru cea împotrivitoare de Dumnezeu şi drăcească mîndrie.

F. 48-53v Pentru mărire deşartă.

F. 53v-57 Pentru iubire de argint.

F. 57-60 Pentru un bogat nemilostiv.

F. 60-66 Pentru un boiari iubitor de argint.

F. 66-75v Pentru curvie.

F. 75v-76v Pentru alt precurvari.

F. 76v-80 Pentru păcatul mîniei.

F. 80-85 Pentru săturarea pîntecelui.

F. 85-89 Pentru pizmă.

F. 89-94 Pentru mîhnire.

F. 94-100 Pentru trei bărbaţi viteji.

F. 100-100v Pentru un frate ce dormità.

F. 100v=107v Pentru nemulţămire.
F. 107v=113 Pentru scîrbe de multe feliuri.
F. 113=115v Pentru că drepţii au scîrbe iar păcatele lor sînt uşoare.
F. 116=120 Cum să cade a pofti scîrbe.
F. 120=121 Pentru mîngîĭarea scîrbelor.
F. 121=121v Pentru scîrbele trecătoare.
F. 121v=123v Pentru un om ce au înviĭat.
F. 123v=126 Luarea fericirii cereşti.
F. 126=127 Pentru numele lui Hristos.
F. 127=128v Lecuirea cea de rugă.
F. 128v=129v Pentru scîrbe de folos.
F. 130=130v Pentru cele şapte daruri.
F. 130v=132 Mîngîĭare pentru cei săraci.
F. 132v=133v Pentru mîngîĭare celor bogaţi ce au sărăcit.
F. 133v=136v Mîngîĭare cè mai de apoi.
F. 136v=138 Pentru sfîntul Pavel prostul.
F. 138=138v Pentru un om ce au scăpat din mare.
F. 138v=140v Pentru un om ce l=au împresurat o groapă.
F. 140v=144 Pentru cei ce dorec vlădicii şi egumenii.
F. 144=145v Pentru deşertăciunea lumii.
F. 145v=146v Pentru ca să urîm dulceaţa lumii.
F. 147=148v Pentru scurtarea vieţii.
F. 148v=151 Pentru ca să nu să laude oamenii în deşert.
F. 151=152v Pentru mincinoasele închipuiri.
F. 152v=153v Pentru defăimarea celor săraci.
F. 153v=156v Pentru deşarta cinste a muncilor.
F. 157=159 Pentru streinătatea şi nemernicia noastră.
F. 159v=164 Partea a 2. Pentru mîntuirea păcătoşilor care sîntem datori a mulţămi.
F. 164= 165v Pentru dragoste.
F. 165v=167 Pentru cei ce nu iartă.
E. 167=169v Pentru omorîrea poftelor.
F. 169v=172 Pentru îndreptarea bunătăţilor.
F. 172=173 Pentru umilinţa cea zdrobită,
F. 173=176 Pentru ispovedanie.
F. 176=177v Pentru altă muĭare de bun neam.
F. 178=179v Pentru o fată de împărat.
F. 179v=181 Pentru altă călugăriţă.
F. 181=182 Pentru milostenie, post şi rugăciune.
F. 182=184 Pentru sfintele taine.
F. 184=187v Pentru preoţii carii slujesc cu nevrednicie.
F. 187v=189 Pentru alt preot.
F. 189=192v Pentru un tînăr ce s=au rugat Precistii să=l înţelepţească.
F. 192v=198v Pentru care se priceştuĭesc cu nevrednicie, cum sînt certaţ de Dumnezeu.
F. 198v=199v Pentru care se priceştuesc cu nevrednicie.
F. 199v=203 Pentru minunea ce au făcut trupul lui Hristos.
F. 203=206v Pentru un copil de jidov ce nu l=au ars focul.
F. 206v=207 Pentru grabnica pocăinţă a unii curve.
F. 207=208v Pentru că iubitorii trupului nu vor moşteni raiul.

F. 208v=214v Pentru aducere aminte de moarte.
F. 214v=219v Pentru a dooa venire a lui Hristos.
F. 219v=229 Pentru slava raiului.
F. 229=231 Pentru nespusăle şi cumplitele munci.
F. 231=234 Scrie la cartea ce să chiamă Oglinda pildelor.
F. 234=237 O poveste minunată.
F. 237=243v Pentru că pocăinţa la ceasul morţii nu ajută.
F. 243v Sfîrşit şi lui Dumnezeu laudă. Let 1823 ianuarie 22.
F. 244r=v albă
F. 245=246 Scara cărţii a Mîntuirii păcătoşilor. Partea întîi.
F. 246v=247 Partea a 2=a.
F. 247v albă, cu însemnări.

Însemnări:

F. 1 Această carte este a monastirei Pîngăraţi. 1867. Maiu în 9 Nichita arhimandrit.

F. 9 Pomelnic. *Viei:* Methodie monah. Dimitrie. Nicolae. *Morţi:* Ioan ieroshimonah. Sofronie ierodiacon. Gheorghie ieroshimonah. Theofan ierodiacon. Chiril ierodiacon. Iosif monah. Iulian monah. Cozma monah. Iraclie monah. Simeon. Ioana. Crăciuna. Floarea. Ana. Dimitrie. Vasilica, şi tot neamul lor. 1826 iunie 24.

F. 10=22 Această sfîntă carte / ce să chiamă Mîntuirea păcăto=/ şilor. Partea întîi şi a doao / s=au dăruit de mine / nevrednicul Methodi monahul / Agapiĭanul pentru ertarea păcatelor mele şi a părinţilor mei, / la sfînta mănăstire Pîngăraţi unde să prăznueşte praznicul / sfîntului marelui mucenic Dimitrie / ca să fie ne înstreinată de la acest mai / sus sfînt lăcaş şi cel ce ar îndrăzni / a o înstreina de la acest sfînt lăcaşi / va fi ca un fur de cele sfinte. / 1826 iunie 23.

F. 98 Dechemv. 12. 1822.

F. 159 1822 Dechemvrie 29.

F. 247v a) Ilarion monah am citit=o toată această sfîntă carte. 1846 dechem<vrie> 5 în zioa sfîntului Savva.

F. ultimă b) Am cetit şi eu întru această carte. Mart. 10 1847 N<icolae> er<monah>.

c) Şi eu am citit pi aceasta sf. carte. Dimitrie preot.

d) Sevatiĭan monah am pitricut=o odată această sfîntă carte la anul 1852 maiu 22 şi mult folos am aflat într=însa.

e) La anul 1864 am cetit eu pe această carte. Ioan duhovnic pe vre<mea> cînd s=au făcut † <secularizarea> (pre=supunerea noastră).

a) Am cetit şi eu fratile Grigorie la anul 1858 april 26 pe acè vreme mă găsăm la Pîngăraţi.

b) Ir<odiacon> Cozma Popa. Inceput a <ceti> la 24 octomvre 1893, am sfîrşit astăzi la 14 noemvri tot acest an. Cu ajutorul Domnului al 2=le începu <a ceti> la 3 decemvrie tot acest an şi am sfîrşit la 25 ianuar <1894>. Tot acest an tot acum încep iară.

F. 42 şi 94 Pecetea cu legenda: România=Mănăstirea Pîngăraţi jud. Neamţ, com. Pîngăraţi.

Numerotaţia recentă, cea veche, parţială, cu cifre chirilice în roşu. Titlurile, literele începătoare şi foaia întîia cu roşu. Tot cu roşu, în text, unele nume şi cuvinte. Scrisul lui Methodie Agapianul monah, în semiuncială cursivă dreaptă. Are cîte 20 rînduri pe pagină (30, 145, 206). Colontitlul cu roşu: Mîntuirea păcătoşilor (1-62v). Sotirie amartolon (p. 62v-74). Amartolon sotirie p. 74v-243). Hîrtia cu linii albe. Legătura în piele întinsă pe scîndură.

Fost al schitului Durău. Număr vechi de inventar 120/31. Inv. 93.

Nr. 40

1819 (146v)-1826 (f. 114); 215 f.; 30 X 20,5 cm. Lipseşte începutul şi sfîrşitul.

Miscelaneu: Cazanie, Vieţi de sfinţi; ale lui Neculai, Filaret, Grigorie al Omiriţilor, Mina, Macarie, Cuvinte ale lui Ioan Damaschin, Athanasie

F. 1. 4 <Cazaniĭa> sfintei Duminici. *Inc.:* Şi întru împărăţia ceriului nu va merge.

F. 4-10 Cazaniĭa sfîntului mucenic Chirica cu maica sa Iulita. *Inc.:* Intr-aceia vreme era un împărat anume Alixandru.

F. 10-17v Prorocie straşnică a pre cuviosului părinti<lui> nostru Ifrim Sirieanul pentru sfîrşitul lumii aciştie şi pentru cumplitul antihrist... blagosloveşte părinte.

F. 17v-19 Istoriĭa vetèzului.
Inc.: Un oari carile au fost puternic şi vîrtos, iară odată plimbîndu-să el printr-on cîmp curat.

F. 19v-41v Viiaţa celui întru sfinţi părintelui nostru Neculai arhiepiscopul Miralichiei făcătoriul de minuni.

F. 42-65 Viiaţa sfîntului şi dreptului Filaret cel milostiv <în colontitlu>.

F. 66-67 rupte

F. 68-72v <Cuvînt de laudă la Prea sfînta> Născătoare de Dumnezeu.

F. 73-79 <Viaţa sfîntului Neculai> făcătorul de minuni.
Inc.: Precum s-au văzut dregătorii noastri tali le-am păzit slujind.

F. 79v-80 Pomenire sfîntului pooroc Naum.

F. 80-94v Intru aceeaşi zi viaţa sfîntului dreptului Filaret celui milostiv.

F. 94v-98v Viiaţa sfîntului Grigorie arhiepiscopul Omiriţilor.

F. 99-101v <în colontitlu> <Cuvînt de laudă la Pre> sfînta Născătoare de Dumnezeu.

F. 102-104 Continuare: Viaţa sfîntului Grigorie arhiepiscopul Omiriţilor în 19 zile a lunii lui Dechemv.

F. 104-105v Tîlcuire la epistoliĭa lui Pavel cè cătră Evrei cari să citeşte în duminica ce înainte Naşterile lui Hristos.

F. 106-115v In 11 zile a lunii n<o>embr<ie> pătimire sfîntului mucenic Mina.

F. 116-130 <Ioan Damaschin.> Cuvînt la Naştere Domnului nostru Iisus Hristos <în colontitlu>.
F. 130-137v In 26 zili a lunii lui Dechemvrii al cuviosului părintelui nostru Ioan Damaschin. Cuvînt la Naşterea Domnului.
F. 139-146 Al celui întru sfinţi părintelui nostru Athanasie arhiepiscopul Alecsandrii. Cuvînt la Naşterea Domnului nostru Iisus Hristos <în colontitlu>.
F. 146-149v A celui întru sfinţi părintelui nostru Ioan Hrisostom arhiepiscopul Ţarigradului. Cuvînt la Naştire Domnului Mîntuitoriului nostru Iisus Hristos.
F. 150-160 Povestire pentru Naştere Domnului nostru Iisus Hristos <în colontitlu>.
F. 160-161v Al celui întru sfinţi părintelui nostru Athanasii arhiepiscopul Alexandrii, Cuvînt de laudă Pre sfintei Născătoarei di Dumnezeu şi pururе fecioarii Marii şi la Iosif.
F. 162-164 Povestire pentru Naştire Domnului nostru Iisus Hristos.
F. 164v-173v Cuvînt la Naştire Domnului Iisus Hristos.
F. 174-183v Povestire pentru Naştire Domnului nostru Iisus Hristos.
F. 184-184v <Continuare la> Cuvînt la Naştire.
F. 185-187 Continuare: Viiaţa sfîntului Grigorie arhiepiscopul Omiriţilor. *Des.:* Mulţămesc lui Dumnezeu că m-au ajutat c-am scris această viaţă a sfîntului Grigorie.
F. 187v Povestire pentru Naştire Domnului nostru Iisus Hristos din Dumnezăiasca ivanghelie şi de la sfinţi şi vrednici de credinţă părinţi povestire adunată.
F. 188-189v Viiaţa sfîntului Macarie.
F. 190-202v Viaţa celui întru sfinţi părintelui nostru Grigorii arhiepiscop Omiriţilor.
F. 203-203v <Continuare la> Cuvînt la Naştire.
F. 204-208 Cuvînt de laudă la Pre sfînta Născătoare de Dumnezeu.
F. 208v-214 Viiaţa sfîntului Macarie. *Des.* Iară îngerul zisă: ţi-am spus.
F. 215 ruptă aproape de cotor.

Însemnări:

F. 1-5 Această carte / este a eromonahului / Theodul şi cine o va / înstrăina să fie supt canon neertat / pînă o va întoace înapoi.
F. 21v-23v Această carti esti cumpărată di la Ioan Olariu / şi-i drept a mè că şi părintile Ioan / au fost fàţi; Iftemie monah fàţi; Anàniè monah / o fost fàţi, şi ca să fie şteut că sint drepte a lui / Sărafim.
F. 51 Vasile Teoctist.
F. 73v-74 In anu 1821 mart 2 s-au întîmplat bătălii cu turcii / în Moldova Ipselant şi au fost fugă la munte. 1821 mart 2 m-am iscălit Ion Popa brat <frate> cu Mihai.
F. 91v Di Ipsilant au fost fugă la munte în vremi Şuţului Grigori vodă. 1821 mart. 2. Ion Mihai post.
F. 114 Această Cazanie o am scris în Suceavă, let 1826.
F. 146v 1819.

F. 155v-156 Această carte este a lui Theodul eromonahu şi cine o va / înstreina să fie neertat pînă nu o va întoarce înapoi.
F. 162 Şi eu păcătosul o am scris întru această carte. Ioan Popa.
F. 180v-181 Şi eu păcătosul Ion am scris întru această carte, / frate fiind a stăpînitorului cărţii.
F. 183v Ipsilant s-au bătut cu turcii. 1821 mart 2.
F. 189v Maică Precurată iartă-mă pe mine păcătosul că T-am greşit totdeauna cu spurcatele păcati... Pre sfîntă mîntueşti-mă şi mă iartă. Gheorghe Mihai, Ion Mihai, Ana Mihai.

Numerotaţia recentă. Operă a unui copist neîndemînatic, care a încercat să imite scrierea cursivă, de tipar (f. 179), semiuncială (f. 169), măruntă (f. 105), cu cerneală de tuş care s-a lipit (f. 51-53v), cu cerneală roşie (f. 126-130), cu amestec de cerneluri (f. 132). Iniţialele şi finaluri ilustrate rudimentar (f. 190). Pagina manuscrisului are rînduri variate: cîte 13 (f. 190), 15 (f. 171), 18 (f. 179), 24 (f. 30), 30 (f. 5). Colile n-au continuitate, fiind amestecate la legătura manuscrisului. Scoarţele sînt formate prin lipirea coalelor cărţii tipărite: Chiriacodromion. Cotorul din piele.

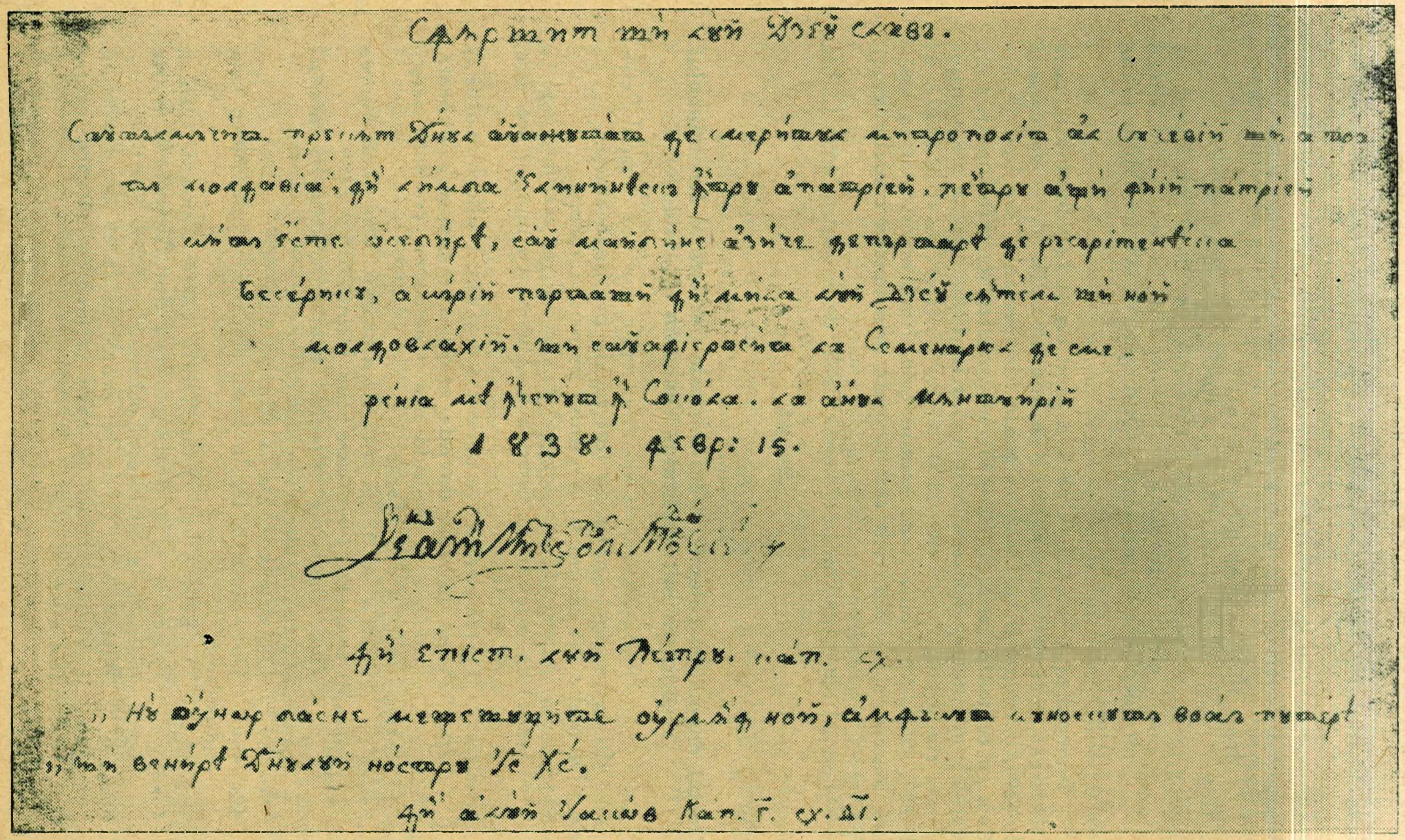
Fost al schitului Durău. Număr vechi de inventar 1050 C. bis.

Nr. 41

1838 (p. 94); 107 f.; 37 × 22 cm.

Tractat dogmatico-polemic, a lui Nectarie patriarh al Ierusalimului. Traducerea mitropolitului Veniamin al Moldovei.

F. 1-2 Pre cuvioasă şi pre cîntăreţule maistor domnul Petre, fii în Hristos sânătos cu toţi cei de pre lîngă sîneţi.
Inc.: De multe ori cerînd tu a vorovi împreună cu noi.
F. 2-18 Punerea (sau poziţia) 1. Articul al credinţii este (a crede) că adevărata biserica lui Dumnezeu una singură este, şi nu mai multe.
F. 20v-26 Cătră partea 1 a punerii a 5 şi cătră silloghismurile ei.
Inc.: Acum dar spre dovada socotind tu cum că adevărată.
F. 26-34v Partea a 2. Dovadă din schimbarea credinţii aceştii latine din cele din afară.
F. 34v-37 Partea a 3. Să arată aşezarea din nepăcătuirea romanii credinţă, întru care stau latinii.
Inc.: Impreună stringînd acum încîlciturile, la siguranţia şi nepăcătuirea romanii cathedri.
F. 37v-42v Dovada a 2. De la Mathei cap. 16.
F. 42v-45v Dovada a 3. De la Ioan, cel din sfîrşit, Simon Iona iubeşte-mă.
F. 45v-48 Dovada a 4. A lui Pavlu cătră Romani. Cap. 1.
F. 48-55v Partea a 4. Se arată punerea din Armonia cè foarte bună rînduială a bisericeştii ocîrmuiri.
F. 55v-63v Partea a 5. Unde se arată aşezarea din Protia lui Petru şi a diadohilor, cu carii latineasca biserică pentru totdeauna s-au înjugat.

Tractat Dogmatico — polemic. Manuscris nr. 41 din anul 1838 cu autograful Mitropolitului Veniamin.

F. 64=65 Partea a 6. Să arată aşăzare (ce a 5) din nu deşărtul nume cel a catholiceştii biserici.
F. 65=66 Partea a 7. Să arată aşăzare hotărîtoriu din unire şi despărţire răsăritenilor cé de atîte ori s=au făcut.
F. 66=75 Partea 8. Să arată punere din depărtare ce decît toate pre nedreaptă după soborul cel adunat în Florenţia.
F. 72=75 Partea 9. Să dezvîneazã stăpînia celor ce se luptă împotriva bisericii latinilor şi a împărtăşirii lor.
F. 75=87 Partea a zăcea. Istoricilor pune mărginire pricinii.
F. 87=93 Epilogul. *Inc.:* Aceste adecă acum şi cele atîte ne=au ertat noă boală cea împreună lăcuitoare.
F. 93=99 Cuvîntu ţiitoriu de ce mai sus lucrare al aceluiaş Patriarhu al Ierusalimului kir Nectarie pentru botezul al doilea al fratorilor celor din Ierusalim.

Inc.: Deci la cele cîte se părea mai grele şi mai noaă decît altele din chenotomiele (noăle izvodirile) Papei.
F. 99 *Des.:* Sfîrşit şi lui Dumnezeu laudă.

S=au tălmăcit pre cît Domnul au ajutat de smeritul mitropolit al Sucevii şi a toată Moldavia, din limba elinească întru a patriei, pentru a şti fiii patriei cîtă este osebirea, sau mai bine a zice depărtarea de răsăriteneasca Beserică, a cării partaşi din mila lui Dumnezeu sîntem şi noi moldovlahii. Şi s=au afierosit la Seminariul de smerenia mea, început în Socola, la anul mîntuirii 1838 fevr. 15. (Semnătură proprie) Veniamin Mitropolit Moldovei.
F. 99v=100 Drept slăvitorilor cititori mîntuire de la Dumnezeu a dobîndi ne rugăm.

Des.: Că în monastirea Cetăţuei fiind alcătuită tipografiia aceasta, şi cu atîtea prădăciuni de varvarii tătari, ce au suferit pămîntul şi neamul nostru, nici pomenire de aceasta alta avem.
F. 100v=107v albe

Numerotaţia recentă a foilor, numerotaţia originală a paginilor cu greşeli. Scris autograf al lui Veniamin, mărunt, cursiv, cu cerneală neagră, titlurile cu negru. Numerotarea rîndurilor pe fiecare pagină, 42 (f. 8v), 50 (f. 10), 47 (f. 33, 40v, 69, 84, 93v). La f. 95 pecetea în fum din 1818: «Shòla de la Socola 1818». La f. 21 pecetea «Seminaria de la Socola. 1852». Legătura originală în carton.

Fost al mănăstirii Socola. Număr vechi de inventar 3147 (3830).

Nr. 42

1842 (f. 44v); 51 f.; 38,5 X 26 cm. Lipseşte începutul.

Întîmplările lui Tarló şi a prietenilor lui

F. 1=5 *Inc.:* Fără de rînduială om, ce nu=i vrednic a să numi fiu.
F. 5v=17 Carte a doa. *Inc.:* De=abia am sfîrşit de cetit scrisoarea lui.
F. 17v=29v Intîmplările lui Tarlò şi a prietenilor lui.

Tomul al 2=le. Carte a triĭa. *Inc.:* Ne=am depărtat de Paris blăstămînd după cum am zis.
F. 30=44v Carte a patra. *Inc.:* Cu cîteva zile după intrarea baronesei în mănăstire.
F. 44v *Des.:* Sfîrşit. 1842 la de<ce>mv<rie> 15.
F. 45=51v albe

Numerotaţia recentă. Scrisul aceleiaşi mîini, cursiv şi mărunt, cu cerneală neagră. Are cîte 47 rînduri la f. 8, 18v; 42 rînduri (f. 41) şi 46 rînduri (f. 43v). Hîrtie cu filigran: 1826. După însemnarea ierom. Nestor Vornicescu de pe coperta interioară de la sfîrşit, copia este făcută de Ioan Apostescu, care semnează autograf pe mai multe cărţi greceşti, care în 1842 aparţineau bisericii sf. Nicolae Domnesc din Iaşi, aflătoare, acum, 1960, în Biblioteca Mitropoliei Moldovei. Legătura în carton şi cotorul de piele. Pe tartaj însemnarea: Condică de socoteli cu dum<nea>lui cămi<nar>, anul 1827, 1833.

Fost al mănăstirii Frumoasa din Iaşi.

Nr. 43

Sec. XVIII (mijloc); 47 f.; 16 X 11 cm. Lipseşte începutul.

Acatistul Adormirii Născătoarei de Dumnezeu

F. 1 *Inc.:* priimeşte duhul mieu. Intru slăvită adormirea ceriurile să bucură.
F. 1v *Des.:* Sufletul tău cel fără prihană fecioară maică miriasă D<u>mnezeiască.
F. 2 *Inc.:* H<risto>s D<um>nezău cel dorit aşă vinit în lume să îndrepteze păcătoşi la pocăinţă.
F. 2v Incercări de condei şi însemnări.
F. 3 Acatist a Adormirii Născătoarei de D<u>mnezeu.
F. 3v=6v Stihirile vecerniei. Glas 4. P<o>d<obie> laco doble.
F. 6v=11v Canonul Născătoarei de D<u>mnezeu a căria acrostih: Laud bucurîndu=mă pe Maica lui D<u>mnezeu.
F. 12=13v Rugăciune înaintea icoanelor cătră Prea Sf<î>nta de D<u>mnezeu Născătoare. Cetind cu toată luarea aminte.
F. 14=47v Condac glas 8.

Însemnări:

Pe coperte, în interior, numeroase încercări de condei.
F. 2v Cinstite şi al mieu ca un frate mai mare Gavril e<ro>sh<i>=mo<nah> Cantacuzino ot Românesti. Vai cîtă nevoe este atunci...

Oile acum s=au dus acasă şi eu am rămas la livadă să o îngredescu aceasta începere.

Cinstit şi întru neamurile cele înalte ale du<mitale> cucoane Costandine biv vel vist. Ani mulţi şi fericiţi poftesc dum<itale> de la milostivul D<u>mnezeu să=ţi dăruiască. <17>97 s<e>p=te<mvrie> 4.
F. 47v Cu blagoslovenia părintelui Mitropolitului şi a tuturor Arhiereilor şi mai marilor vă scrie... Anastase, Irina, Vasile.
F. 3. Pecete în tuş negru «1843».

Numerotaţia recentă. Frontispicii, titlurile, colontitlul şi literele începătoare în roşu. Scris în caractere groase, a unei mîini, cu cerneală neagră. Are 13 rînduri pe pagină. Legătura în piele, avînd în medalion gravura icoana Maicii Domnului singură şi în mijloc însemnarea Is. Hs. Foarte uzat.

Nr. 44

1847 (f. liminară); 157 f.; 23 × 18 cm.

Rînduiala tunderii în călugărie

F. liminară recto — Insemnarea scriitorului.
F. liminară verso — Lipită gravura icoana Maica Domnului.
F. 1=6v — Rînduiala pentru facerea rasoforului.
F. 6v=10 — Invăţătura pentru cela ce va să priimească chipul monahicesc, adecă să se îmbrace în sfîntul şi îngeresc chip al mantiei.
F. 10=32 — Urmare chipului celui mic adecă a mantiei.
F. 32v=71 — Urmare marelui şi îngerescului chip.
F. 71v=86v — Al celui întru sfinţi părintelui nostru Vasile celui Mare arhiepiscopului Chesariei Capadochiei. Cuvînt al patrulea. Pentru ce chipul monahicesc să zice îngeresc şi la acele care zice monahul cînd să face. Şi cum că să făgăduesc să le păzească toţi, şi ce au să pătimească deaca nu le vor păzi.
F. 86v=91 — Al aceluĭaş pentru pustnicie. Cum să cade a să înpodobi monahu.
F. 91=105v — Ale pre fericitului sfinţitului propoveduitoriu al Cuvîntului lui Dumnezeu şi prea înţeleptului Arhiepiscop al Hersonului, chir Nechifor Theotochi. Patru cuvinte pentru tundire, în zioa întru care voeaşte a să învrednici cineva a să îmbrăca în Chipul îngeresc.
Cuvîntul întîiu. Dă=mi fiule inima ta.
F. 106=122 — Al doile cuvînt al aceluĭaş care s=au grăit la aceeaşi pricină.
F. 122=133v — Cuvînt al treilea care s=au grăit la aceeaşi pricină.
F. 133v=148 — Cuvînt al patrule care s=au grăit la aceeaşi pricină.
F. 148v=157 — Nume dupre alfavita.
Des.: Aceste puţine nume s=au ales din cele multe, care ni s=au părut a fi mai obicinuite vremii de acum; iar cine va voi ca şi altele să mai găsească, iscodind va afla.
Sfîrşit şi lui Dumnezeu celui în Troiţă slăvit laudă.
F. 157v — albă

Însemnări:

Foaia liminară recto: Intru slava lui Dumnezeu celui în Treime slăvit. S=au prescris această sfîntă carte a tunderii, în zilele pre înălţatului d<o>mn Mihail Grigoriu Sturza vv şi a preosfinţitului arhiepiscop şi mitropolit Sucevii şi Moldaviei şi cavaler

chirio chir Meletie. Purtînd cîrma stăreţiei sfintelor mo<nastiri> Neamţul şi Secul chir Neonil.

Prin oserdia smeritului între ieromonahi Iacov duhovnic din sfînta mon. Neamţul şi a sfinţii sale maicii Iustinii Patraşc stareţ sfintei mon. Războenii. Scriindu-se de mine smeritul monah Artemie din sfînta monastire Neamţul la anul 1847.

Numerotaţia orginală cu cifre chirilice, cu roşu. Titluri, litere începătoare, colontitlurile, indicaţiile tipiconale cu roşu. Frontispicii în mai multe culori la f. 10v, 32v, 71v. Litere ornamentate la f. 3, 11, 16, 17v, 62, 64, 69, 71v, 91v, 122, 134. Scrierea imită tiparul, cu 14 şi 16 rînduri pe pagină. Legătura în piele, cu ornamentaţie la margine. Pe cotor are imprimat: «Carte a tunderii».

Fost al schitului Războieni. Număr vechi de inventar 393.

Nr. 45

Sec. XIX (prima jumătate); 8 f.; 8 X 10,5 cm. Lipseşte începutul şi sfîrşitul

Aşezămîntul spătarului Mihai Cantacuzino

F. 1 *Inc.:* Odoară sfinte preţioase
Vasi de argint luminoase

F. 1v-3 Aşă<zză>mîntul spatarului Mihai Cantacozino ctitor M<ă>n<ăstirii> Sinăi.

Inc.: In mănăstire să vieţuiască
Cari vor să să călugărească
Păzind viaţa obştească.

F. 3 Rugăciunea spatarului la sfinţirea m<ă>n<ăstirii> Sinai asupra sf<intei> biserici.

F. 3v-4v Rugăciunea ctitorului la sfinţirea M<ă>n<ăstirii> Sinăi cătră Maica Domnului.

F. 4v-5v Rugăciunea spătarului Mihai la sfinţirea bi<se>ricii pentru ţară şi a sa patrie.

Inc.: Mă rog Doamni cu credinţă
Cu lacrimi cu pocăinţă
Patrié meli mîntuinţă.

F. 6-8v Spătaru cheamă pe soţiea şi pe copii săi la sf<întul> jărtfelnic a să închina.

F. 8 Iar mai cu osăbire
Orice călător vine
Primiţi-l cum să cuvine
Fie turc, ovreiu, tatar
Fie eretic, păgîn, ţigan.

F. 8v *Des.:* Aceasta e a mea una dorinţă
Ca călător
Şi chiar al lui Dumnezău voinţă

Numerotaţia recentă. Scris cursiv al unei mîini cu caractere chirilice. Cerneala neagră decolorată şi hîrtia îngălbenită. Versuri în cîte 3 rînduri. Pagina are 21 rînduri. Pagini şnuruite, fără coperte.

Fost al mănăstirii Rîşca.

Nr. 46

Sec. XIX (prima jumătate); 44 f.; 23 × 16 cm.

Miscelaneu: Slujba sf. Spiridon; Sfinţirea apei mici; Rugăciunile patriarhului Kalist.

F. 1-26v Luna lui Dechemvrie în 12 zile. Pomenirea celui dintru sfinţi părintelui nostru Spiridon făcătoriul de minuni. La vecernia cea mică.

F. 27-31 Intru slava celui în Treime slăvit: Tatăl, Fiul, şi Sfîntul Duh, căruia iaste slava în veci, amin.

Rugăciunea la mica sfinţire de apă scoasă din cea elinească scrisă de mînă pe memvran din sfîntul munte al Athonului din sfînta şi împărăteasca monastire a Vatopedului. Domnului să ne rugăm!

F. 31v albă

F. 32-39 Rugăciuni ale sfîntului patriarh Kalist la primejdie de norod. Să ştim că aceste ce acum să pun înainte rugăciuni să zic şi la stricătoarea boală. *Inc.:* Doamne şi Dumnezeul milei.

F. 39v-44v albe

Numerotaţia recentă. Scriere cursivă cu cerneală neagră. Titluri, indicaţii tipiconale şi iniţiale cu roşu. Hîrtie cu filigran cap de leu. Legat în carton, cu cotor de piele, împreună cu tipăritura *Cinstitul Paraclis al Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu* (f. a.) 71 p.

Fost al schitului Durău.

Nr. 47

1853; 4 f.; 27 × 18,5 cm.

Canonul pentru răstignirea lui Hristos şi Plîngerea Născătoarei de Dumnezeu

F. 1-4v Canonul pentru răstignirea Domnului nostru Iisus Hristos şi plîngerea Prea sfintei Născătoarei de Dumnezeu care să cîntă în sfînta şi marea Vineri seara la Paveceniţă. Irmosul cîte de 2 ori. Tropare pe 4. Iară mai pre urmă Irmosul, amîndoao stranele împreună, facerea lui Simeon Logofetu.

Însemnare

8. S-au scris de smeritul Kalistrat ierodiacon. 1853 apr<ilie>

Numerotaţia recentă. Titlurile, indicaţiile tipiconale, iniţialele cu roşu. Scriere dreaptă, semiuncială cu cerneală neagră. Literă ornată la f. 1. Textul încadrat în linii drepte. Frontispiciul şi finalul în peniţă neagră. Legătura în carton.

Fost al schitului Sihăstria. Număr vechi de inventar 148.

Nr. 48

1856 (f. 3); 6 f.; 20,5 × 15 cm.

Troicinicile în toate duminicile

Exemplar A

F. 1-3 Troicinicile. Ce să cîntă în toate duminicile de peste an. Glas. 2.

Însemnări

F. 1 Sofr<onie> Mitrop<olit> 1856 octomv.

F. 3 Această filadă s-au scris de mine smeritul şi s-au afierosit Bisericii, cu hramul sf. marelui mucenic Gheorghie, a sf. Mitropolii Moldaviei: 1856 oct. 9. Calistrat ierodiacon.

Exemplar B

F. 1-3 Troicinicile. Ce să cîntă în toate duminicile de peste an. Glas. 2.

Însemnări

F. 1 Sofr<onie> Mitrop<olit> 1856 Octomv.

F. 3 S-au scris acastă filadă de mine smeritul şi s-au afierosit bisericii sfintii Mitropolii, cu hramul sf. M<arelui> mucenic Gheorghie. 1856 oct. 10. Calistrat ierodiacon.

Numerotaţia originală. Titlul, colontitlu şi literele începătoare cu roşu. Scris cu litere care imită tiparul. Text încadrat în linii drepte. Legătura în carton.

Nr. 49

1858 (f. 1); 287 f.; 24 × 17,5 cm.

Antologie muzicală bisericească

F. 1 Anthologhie sau floarea lègirii cuprinzătoare de cîntările bisericeşti pe meşteşugul psaltichiei, întru un an de zile la Utrenie şi la Dumnezeĭasca liturghie precum să arată cuprinderea ei.

Scrisă în vremea ocîrmuirii prinţului Nicolae Stefan Conachi Vogoride şi în vremea arhipăstoriei Inalt preosfinţitului d. d. Sofronie Miclescul Mitropolit Moldaviei şi Sucevii şi cavaleriu a mai multe ordine.

Scrisă de smeritul monah Chiril cîntăreţ din măn<ăs>tirea Bisericanii şi dată monahului Ignatie tot din aceastaşi mănăstire, cu preţ 131 lei şi parali 10. 1858 aprilie 30.

F. 1v albă

F. 2-8 Anicandarii în 12 stihuri. Gheorghii Paras<chiadi>.

F. 8-10 Binecuvîntări a lui Petru Lambadariu.

F. 10v-11v Antifoane la praznice d<o>mneşti şi la sfinţi mari.

F. 11v-25 Troparile ce să cîntă după canonul troicinicului, duminica.

F. 25v-31 Slujba postului mare la sîmbăta a Acathistului.

F. 31-35v In săptămîna sfintelor patimi.

F. 35v-36 Prochimenele de duminicile postului mare.

F. 36v-39 La liturghia cea mai nainte sfinţită.

F. 39-41 Kenonic. Petru Lampadariu.

F. 42-43 Heruvic în sfînta şi marea sîmbătă. Iacov protopsalt.
F. 41-42 Heruvic în sfînta şi marea joi. Iacov protopsalt.
F. 43v-44v Axion în sfînta şi mare joi.
F. 44v-45v Axion în sfînta şi mare sîmbătă.
F. 45v-47 Slava de la Aer, a lui Kalinic ieromonah.
F. 47-47v La Paşti.
F. 47v-49 Slava din zioa de Paşti de scriitoriul.
F. 49-50 Prochimenile din săptămîna luminată.
F. 50-63v Inceputul polieleilor. Aceasta a lui kir Ioan protopsalt.
F. 63v-69 Altul a lui Grigorie protopsalt.
F. 69-75v A lui Daniil protopsaltul.
F. 75v-82v A lui Petru Lambadariu Peloponisiu.
F. 82v-86 Altul în 20 de stihuri.
F. 86-93 A lui Petru Lambadariu.
F. 93-99v A lul Hurmuz Hartofilax.
F. 99v-105 Polieleu ce să cîntă la praznicile Maicii Domnului, a lui Hurmuz, tradus din cel grecesc de scriitorul <monah Chiril de la m-rea Bisericani>.
F. 105-113 Altul tot de scriitoriul <monah Chiril> din cel grecesc.
F. 113-114 După psalmul 50. Slava.
F. 114-116v Slava de la stihoavna miercurii cei mari prescurtată de cel între arhierei Nictarie Tripoleos.
F. e16-117v De scriitoriul <monah Chiril>.
F. 117v-121 A lui Grigorie protopsalt.
F. 121-124 Inceputul cu Dumnezeu cel sfînt a Dumnezeieştii liturghii.
F. 124-125 Aliluarion. Ioan protopsalt.
F. 125-126 Heruvice preste săptămînă a lui Petru Peloponisiu.
F. 126-128v <Heruvice> a lui Hurmuziu.
F. 128v-131v <Heruvice> a lui Petru Lambadariu.
F. 131v-150v <Heruvice> a lui Hurmuziu Hartofilacs.
F. 150v-159 <Heruvice> a lui Constantin Protopsalt.
F. 159-168 Kenonice preste săptămînă a lui Petru Peloponisiu.
F. 168-170 Altul <kenonic> a lui Nictarie arhiereu.
F. 170-182 Kenonice de duminici a lui Daniil protopsalt.
F. 182-183v Chenonice de peste tot anul. Acesta se cîntă la întîi septembrie, <a lui> Grigorie protopsalt.
F. 183v-185v La sf<i>ţirea bisericii, a lui Constantin protopsalt.
F. 185v-186v La înălţarea cinstitei cruci, <a lui> Petru Lambadariu.
F. 186v-188v La Naşterea Domnului de scriitoriul <monah Chiril>.
F. 188v-190 La Botez a lui Daniil protopsaltul.
F. 190-191v La Buna Vestire, <a lui> Petru Peloponisiu.
F. 191v-192v In sîmbăta sfîntului Lazăr, <a lui> Petru Lampadariu.
F. 192v-193v La duminica Florilor, <a lui> Petru Lampadariu.[3]
F. 193v-195v In sfînta şi mare Joi, <a lui> Petru Lambadariu.
F. 195v-196v In sfînta şi mare sîmbătă, <a lui> Petru Lambadariu.
F. 196v-198v La sfînta Inviere a Domnului, <a lui> Daniil protopsaltul.

---

3. Copistul nu e consecvent în transcrierea: Lampadariu şi Lambadariu.

F. 198v=200 La duminica Tomii, <a lui> Petru Peloponisiu.
F. 200=201v La miercurea înjumătăţîrii, <a lui> Petru Lambadariu.
F. 201v=303 La înălţare, <a lui> Petru Lambadariu.
F. 203=204 La praznicul a 50 de zile, a lui Daniil protopsalt.
F. 204=205 Luni la sfînta Treime, a <lui> Petru Vizantiu.
F. 205=207 La duminica tuturor sfinţilor, <a lui> Hurmuziu Hartofilacos.
F. 207=208 La schimbarea la faţă, <a lui> Petru Lampadariu.
F. 208=210 La praznicile Maicii Domnului, <a lui> Hurmuziu Hartofilax.
F. 210=212 La cuvioşi, <a lui> Hurmuziu Hartofilax.
F. 212=214 La sfinţii apostoli, <a lui> Hurmuziu Hartofilax.
F. 214=216 La sfinţii arhangheli, <a lui> Daniil protopsalt.
F. 216=224 Axioanele praznicilor. La naşterea Domnului.
F. 224=228v Icoasele ce să cîntă la hramuri.
F. 228v=245v Doamne strigat=am.
F. 245=258 Cele unsprezece stihiri a evangheliilor.
F. 258=262v <A lui> Hurmuziu Hartofilacos.
F. 262v=273 Heruvicele săptămînii. Facerea lui Petru Lampadariu Peloponisiu.[4]
F. 273=286 <Heruvicele săptămînii>. Alt rînd a lui Petru Efesiu.
F. 286v=287 Glas al treile. Ga armonicesc.
F. 287v albă.

Numerotaţia recentă. Titlurile, indicaţiile, tipiconale şi literele începătoare cu roşu. In text, semnele prescurtate cu roşu. Notele psaltice cu textul formează între 21 şi 24 rînduri pe pagină. Foaia de la început scrisă cu roşu şi încadrată într=un chenar înflorit. Legătura originală în piele, cu ornamentaţie marginală, la mijloc gravură aurită avînd pe Hristos binecuvîntînd, iar pe verso o rozetă.
Fost al mănăstirii Bisericani. Număr vechi de inventar 711.

Nr. 50

Sec. XIX (început); 89 f.; 22 X 18 cm. Lipseşte începutul.

Carte de vrăji şi Istoria lui Kir împărat şi a Sindipei filosoful

F. 1=7 Tăbliţă de număr <Conţine 48 de table avînd în stînga numele de la 1=12 şi corespunzător în dreapta numele de la 50=99>.
F. 7=21v Tăbliţă de răspunsuri 19=66.
Inc.: 1. In dobitoci şi la lucrul pămîntului vei ave norocu.
F. 21v *Des.:* 12. Dintru toate părţile vei şti şi bucurie vei lua.
Insemnări şi încercări de condei.
F. 22 Istorie lui Istorie lui (sic) Kir împărat cu Sandipa filosof. De pe limba sirinească pe limba elenească dată acum

4. Cele care urmează sînt în greceşte.

mai pe urmă pe limba rumînească. Această istorie au scris=o mai întîi Mosul filosoful pentru Kir împăratul Persilor.

F. 29v=35v Pilda filosofului întîi ce au spus cătră împăratul. Era un împărat carile era foarte iubitori de mueri şi era pururе biruit spre pofta muerească.

F. 35v=38v Pilda dintîi a filosofului al doile. Era nu neguţitori şi cît vre să cumpere ceva de mîncat sau de vre să be ceva dintru un vas şi dacă vede ceva necurat să lasă nemîncat şi nebăut.

F. 38v Pilda ţiitoarii. Era un împărat carile ave numai un fecior.

F. 40v=42 Pilda filosofului al triile. Un om ş=au trimes fimeia sa să cumpere orez de un ban din tîrgu şi mergîndu muere la dugheană au dat banul la băcan ca să=i déi orez.

F. 42=44 Pilda muerii. Era un împărat şi avè un ficior şi l=au logodit cu o fată altuia împărat.

F. 44=45 Pilda filosofului al 4=le. Era un ficior de împărat şi au mersu întru o zi la bae să se spele şi era foarte gras, că de grăsime nu i să cunoaşte şoldurile.

F. 45=49 Pilda al 2=ile ce au spus al 4 filosof. Era un om şi cu femeia sa ce să luasă cu lege şi trăia foarte bine amîndoi.

F. 49=49v Pilda muerii. Următorii avè obicei de merge totdeauna la un smochin şi mînca smochine.

F. 50=51 Pilda filosofului al cincile. Era un slujitori împărătesc şi era împăratului drag pentru vitejia lui.

F. 51v=55 Pilda al 2=ile a filosofului al 5=le. Era un om viclean la gîndul lui şi din fire păcătos şi foarte săiitori spre curvie.

F. 55=57 Pilda ce au spus ţiitoari împăratului. Era întru un loc mulţime de neguţitori carile merge întru o cale pentru neguţitoria sa.

F. 57=59 Pilda filosofului al 6=lea. Spun istoricii de o porumbiţă care trăia aproape de o ţarină.

F. 59=61 Gîndurile muerii în zioa a şaptea. Iară în zioa a şaptea dacă auzii muere că iară au ertat împăratul pre fiiul său.

F. 61=88v Pilda ce au spus al 7 filosof. Era un om tînăr şi frumos, voinic şi multă avuţie are.

De la f. 61 copistul nu a mai copiat titlurile <poveştilor> lăsînd loc gol.

F. 88v *Des.:* Că aşa au grăit şi au răspuns pre înţelesul Săcud filosoful şi aşa este adevărat.

Sfîrşitul Istorii lui Kir împărat şi al Sandipii filosoful

Însemnări:

F. 21v a) Această carte a lui Iordache Herţanu... şi am iscălit. Sfîrşit şi lui Dumnezeu laudă. 1818 martie 12. Nu=i adevăr... Neculai.

b) Această carte a dumisale Post<elnic> Iordachi Herţanu. Această carte este a băbacăi Iordachi. Această carte este a

me fiindcă i-am dat altă carte lui băbacu... am făcut şi am dat care s-au iscălit.
F. 44 I. Holban.
F. 49 Cercat-am acest... al meu cu mîna.
F. 57 Ioniţă Holban am cetit aceasta.
F. 88v 1826 mart 27.
F. 89 Această carte ce să numeşte De vrămet esti a dum<isale> c. c. Holban şi esti dreaptă a dum<isale> şi cumpărată di la dum<nealui> cu 2 sorocoveţi şi parali 25 (adică doaozăci şi cinci) şi pentru ca să nu o poată tăinui nimene am scris şi am iscălit. 1843. noem. 10.

Numerotaţia recentă. Scris cursiv a unei singure mîini, totul scris cu cerneală neagră, decolorată. Hîrtie groasă, îngălbenită, de calitate inferioară. Are 20-21 rînduri pe pagină. Foarte uzat, foarte murdar, rămas fără scoarţe.

Pr. PAUL MIHAIL

Cinstirea memoriei Mitropolitului Dosoftei printr-o statuie la Iași

In ultimii ani, despre marele Mitropolit Dosoftei al Moldovei și Sucevei s-a scris și s-a vorbit mult, mai ales cînd s-au împlinit trei veacuri de la apariția Psaltirii în versuri (1673) și 350 de ani de la nașterea sa (1624). Aproape toate revistele literare și, îndeosebi, cele bisericești, au publicat studii referitoare la acest vlăstar ales al poporului nostru și vrednic slujitor al Bisericii Ortodoxe. S-au organizat diferite sesiuni științifice în cadrul cărora s-au făcut comunicări privind unele aspecte ale activității sale cărturărești. Cu sprijinul material al Mitropoliei Moldovei și Sucevei, la îndemnul și cu binecuvîntarea Inalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin, urmaș al marelui Dosoftei în cel dintîi scaun vlădicesc al Moldovei, s-a reeditat în condiții optime «Psaltirea în versuri», operă literar-poetică de mare însemnătate a distinsului ierarh, de către profesorul ieșan N. A. Ursu. Mai înainte, cu sprijin material acordat de stat, Direcția Monumentelor Istorice a restaurat așa-numita «Casă Dosoftei», în care a fost amenajat «Muzeul literaturii române vechi».

La aceste acte de cinstire a memoriei marelui mitropolit s-a adăugat încă unul. Din inițiativa Comitetului Județean de cultură și educație socialistă Iași, s-a ridicat o statuie a ierarhului cărturar-poet, la Iași, în preajma casei în care se zice că ar fi locuit și activat el, cîtva timp. Statuia este opera sculptorului emerit Eftimie Bîrleanu.

La dezvelirea acestei statui care s-a făcut în ziua de 29 decembrie 1975, au participat I. P. S. Mitropolit Iustin, însoțit de P. S. Adrian Botoșăneanul, episcop-vicar Dl. I. Iliescu, președintele Consiliului Popular Județean Iași, Dl. Gh. Brehuescu, prim vicepreședinte al Consiliului Popular Județean Iași, Dl. Cristian Chelaru, vicepreședinte al Consiliului Popular Județean Iași, Dl. I. Manciuc, primarul Municipiului Iași, oameni de cultură, scriitori, poeți, profesori, elevi.

Festivitatea a fost deschisă de Dl. I. Țăranu, președintele Comitetului județean de cultură și educație socialistă Iași, prin cuvintele: — «Participăm astăzi la ceremonia dezvelirii statuii primului nostru poet în limba națională, a cărturarului și mitropolitului Dosoftei, cel care izbîndește să redea pentru prima dată în versuri poporului român limba sa sfîntă și înțeleaptă. Viața și activitatea celui pe care întreg poporul român îl omagiază astăzi prin bronzul acestui monument, opera artistului emerit Eftimie Bîrleanu, ne este prezentată de prof. univ. dr. docent Gavril Istrati».

Cunoscător al vieții și activității Mitropolitului Dosoftei, șeful catedrei de Limbă română de la Universitatea «Alexandru Ioan Cuza» din Iași, a rostit următoarea cuvîntare:

Onorată asistență,

Cel dintîi poet cult, al literaturii noastre, s-ar părea că s-a bucurat, o bună bucată de vreme, aproape numai de aprecierea pe care i-a făcut-o Ion Neculce, în letopisețul său:

«Acest Dosoftei mitropolit nu era om prost de felul lui. Și era neam de mazîl, prea învățat, multe limbi știa: elinește, latinește, slovenește și altă adîncă carte și învățătură, deplin călugăr și cucernic, și blînd ca un miel. In țara noastră

pe-aceasta vreme nu este om ca acela» (ed. 1959, p. 98).

Cuvintele de mai sus, reproduse în toate manualele şi tratatele de specialitate, i-au scutit pe cei mai mulţi de a mai citi cărţile lui Dosoftei, spre a putea să se pronunţe singuri asupra valorii lor. Iar, de la o vreme, cei care ar fi încercat o lectură sistematică a acestor cărţi, n-ar fi avut cum s-o facă, deoarece ediţiile originale ale lor au devenit extrem de rare, iar altele, cu excepţia «Psaltirii în versuri», nu s-au mai publicat.

După ce cîţiva scriitori şi cărturari din secolul trecut au pus lucrările lui Dosoftei la baza propriei lor creaţii, în perioada dintre cele două războaie mondiale numele lui avea să fie reactualizat de M. Sadoveanu, prin romanul «Zodia cancerului», din care extragem cîteva rînduri, scrise, fără îndoială, sub impresia lecturii cronicii lui Neculce. Cartea lui Sadoveanu este inspirată, după cum se ştie, din istoria Moldovei, din vremea domniei lui Duca Vodă. Numele lui Dosoftei, ca şi al cronicarului Miron Costin, de altfel, a fost cerut de prezenţa, la Iaşi, a abatelui francez de Marenne:

– Măria ta, urmă cam înfierbîntat părintele Nicoară; dacă vra papistaşul să cunoască ştiinţă de învăţătură, apoi, cînd a ajunge la Iaşi, să se înfăţişeze la înalt prea sfinţia sa kirio kir Dosoftei. Acela ştie nu numai sîrbeşte, ci şi elineşte şi latineşte. Să se ieie amîndoi la harţă, să se taie-n vorbe ca-n săbii; ş-apoi a vedea franţuzul pe dracu! (*Opere*, X, 53).

Dar Sadoveanu nu este un izolat, în recunoaşterea meritelor lui Dosoftei. La numai cîţiva ani, după apariţia «Zodiei cancerului», găsim aprecieri dintre cele mai laudative atît la Paul Zarifopol,[1] cît şi la Perpessicius,[2] după cum, înaintea tuturora, trebuie să-l pomenim pe Ion Pillat[3], autor al unui «portret» care merită să fie reţinut:

Ce suflet de pe vremuri a revenit stingher?
Ce umbră se-ntrupează în umbra din ungher?
Din razele de lună au scăpărat scîntei:
Patriarhal, în cîrjă, se-nalţă Dosoftei.

Păinjenişul vremii cu mîini uscate rumpe;
Se-aprind, ca nestemate, odăjdiile-i scumpe,
Şi barba pieptănată pe piept i se desface,
Şi dreapta şi-o ridică în biblic semn de pace....
Şi pacea şi vecia şi luna sînt cu el.[4]

Inaintea lui Ion Pillat, în plin război, Nicolae Iorga avea să extragă cîţiva psalmi din cartea lui Dosoftei, pe care i-a înmănunchiat într-o broşură, şi printr-o recomandare în versuri, i-a trimis soldaţilor, pe front.

Din aceeaşi vreme (1917), reţinem cîteva rînduri dintr-un articol al lui Vasile Bogrea, publicat în «Neamul românesc»: «Prin ce minune, după mii de ani, cuvîntul psalmistului pare un cuvînt de astăzi, şi, *după sute de ani silabele lui Dosoftei ni picură, fierbinţi în auz, cum picură pe obraz, fierbinţi, lacrimile durerii de azi? De unde această emoţie proaspătă, de care tresare versul bătrîn?* De la potrivirea împrejurărilor? Dar această potrivire însăşi are nevoie de explicaţie, şi, în orice caz, ea n-ar putea decît să potenţeze, – cu ajutorul versului popular – o emoţie, care, şi fără dînsa, există. *Există, de fapt, pentru că a existat de la început, din clipa în care plîngerea s-a smuls întîi, înfiorată şi pătimaşă, din inimă, — şi aici e taina cea mare. Adevărul* acestei emoţii, *sinceritatea* ei, palpitînd, ca sîngele cald al vieţii, sub haina strălucită a artei, ce face trup cu dînsa, – iată cine dă străvechiului psalm acel *înţeles etern-omenesc* care-l face să sune, acum şi pururea, ca un cuvînt de astăzi».[5]

«Psaltirea în versuri», tipărită la Uniev, în Polonia, în anul 1673, este un fel de Divina comedie, a

1. *Pentru arta literară* II, 1971, p. 78.
2. *Menţiuni critice* II, 1934, p. 40-41.
3. Cf. poezia «Bătrînii», din volumul *Pe Argeş în sus*, 1923, p. 66-69.
4. (Vol. cit. 66-67; Cf. şi I. Pillat, *Poezii*, II, 1944, p. 324).
5. Vasile Bogrea, *Sacra via*, Cluj, Editura Dacia, 1973, p. 82.

noastră, în sensul că Dosoftei a desfundat izvoarele limbii române, așa cum Dante a pus bazele limbii literare, italiene, cîteva sute de ani mai înainte.

In această traducere, cu subiect foarte îndepărtat de realitățile noastre naționale, Dosoftei aduce vorba, întocmai ca traducătorul anterior al «Alexandriei», de pămîntul pe care trăim. El îmbracă personajele biblice în costume de-ale noastre și le cheamă la luptă prin sunetele cornului de bour.

Din scrisul lui Dosoftei se vor inspira, pe de o parte, I. Budai-Deleanu și Gheorghe Asachi, în opera cărora întîlnim nu numai cuvinte și expresii cunoscute din «Psaltirea în versuri», și numai de acolo, ci și mărturisirea că, într-adevăr, Dosoftei le-a servit ca model, iar, pe de altă parte, în tendința de a îmbogăți limba română cu numeroase derivate noi. Pe Dosoftei l-a luat ca model, și Dimitrie Cantemir.

Prin modul cum a știut să se adreseze tuturor graiurilor, nu numai celui moldovenesc, în vederea fundamentării unei limbi pe care s-o înțeleagă toți românii, Dosoftei este înaintașul cel mai autentic al lui Eminescu și al lui Sadoveanu, după cum prin preocupările teoretice, în direcția limbii, se dovedește a fi un premergător al lui Timotei Cipariu, care, întocmai ca Dosoftei, concepea limba ca făcînd unitate indestructibilă cu existența poporului; una nu poate fi concepută fără celălalt. Într-adevăr, cînd Timotei Cipariu, în discursul inaugural al «Astrei» (1861), face apel la solidaritatea tuturor românilor, în vederea apărării limbii naționale, pe care o compară cu o fortăreață, mi se pare că el descinde direct din Dosoftei.

Aceeași impresie ne urmărește și cînd îl citim pe Vasile Alecsandri, în articolele sale referitoare la limbă: «Limba este tezaurul cel mai prețios pe care-l moștenesc copiii de la părinți, depozitul cel mai sacru lăsat de generațiile trecute și care merită a fi păstrat cu sfințenie de generațiile ce-l primesc. Ea este cartea de noblețe, testimoniul de naționalitate al unui neam, semnul caracteristic prin care membrii aceleeași familii se recunosc, în marea diversitate a popoarelor din lume, lanțul tainic ce-i leagă împreună și-i face a se numi frați, altarul împrejurul căruia toți se adună cu inimi iubitoare și cu simțire de devotament unii către alții» (*Conv. Lit.*, 1876, p. 137).

Idei asemănătoare găsim și la George Coșbuc: «Limba e cea mai puternică legătură a unui neam. Ea e sufletul neamului, e firea și ființa lui. Aceleași vorbe nasc, în noi, aceleași gînduri, iar toți cîți au aceleași gînduri — ori și cum se numesc ele: aspirațiuni naționale, idealuri, năzuințe — merg pe aceeași cărare, biruiesc aceleași piedici, și au aceiași dușmani: ei fac un neam, unul și nedespărțit» (*Dintr-ale neamului nostru*, Buc., 1903, p. 86).

Scriitorii și cărturarii pomeniți nu sînt singurii care fac dovada influenței lucrărilor lui Dosoftei asupra dezvoltării ulterioare a limbii și culturii noastre naționale. N. A. Ursu, editorul recent al «Psaltirii în versuri», a demonstrat că mulți dinte psalmii lui Dosoftei au fost transferați în poezia populară, prin intermediul colindelor, unde s-au bucurat și se bucură de o mare răspîndire. Și ceea ce este și mai important, odată cu textul au ajuns pînă la noi și melodiile prin care s-au răspîndit psalmii respectivi. Iată, așadar, cum influența la care ne referim se reflectă, într-o formă cu totul deosebită, într-una dintre manifestările spirituale cele mai importante ale poporului nostru.

In timpul regimului nostru a fost reconsiderată activitatea marelui cărturar din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, iar numele lui înscris în rîndul deschizătorilor de drumuri. Mai întîi i s-a restaurat casa și a fost transformată într-un muzeu al cărții românești vechi. I s-a reeditat, în condiții excepționale, «Psaltirea în versuri», cea mai importantă operă a sa. A fost alcătuită o bibliografie completă nu numai a lucrărilor proprii, ci și a contribuțiilor celor care s-au ocupat de scrierile rămase de la el. In sfîrșit, cu ocazia împlinirii a 350 de ani de la nașterea lui Dosoftei, au fost organizate mai multe sesiuni științifice, în cadrul cărora au fost urmărite noi aspecte ale activității sale.

Astăzi, ne-am adunat aici pentru o nouă acțiune de cinstire a eminentului cărturar.

In preajma fostului palat dom-

nesc şi a Trei Ierarhilor, foarte aproape de statuia lui Ştefan cel Mare, dar şi de cea a lui Gheorghe Asachi, era aşteptată, de mai multă vreme coborîrea printre noi a cărturarului de a cărui activitate se leagă atît începutul prozei artistice româneşti cît şi originea poeziei noastre culte.

Ştefan cel Mare a statornicit hotarele Moldovei şi a consolidat puterea ei politică, Dosoftei a pus bazele limbii literaturii noastre. Pînă la el, slujba religioasă în biserică se făcea mai ales în slavoneşte. Prin el se instaurează, pentru totdeauna, limba română în cult.

Actul de astăzi este unul de pietate şi de recunoştinţă pentru un strămoş care ne-a transmis o comoară nepreţuită. Noi ne împlinim o datorie elementară legînd firul pe care istoria zbuciumată a acestui pămînt se părea că l-ar fi rupt, la un moment dat.

După potolirea furtunii, cînd războinicii s-au întors la preocupările lor paşnice şi s-au aplecat, iarăşi, peste coarnele plugului, au început să scoată, de sub brazdă, verigile risipite ale lanţului care ne ţinea uniţi, le-au şters de rugină şi le-au aşezat, din nou, în salba de altă dată.

Prin asemenea procedeu am ajuns ca, între Ştefan cel Mare şi Al. I. Cuza, alături de contemporanul său Miron Costin şi de Gheorghe Asachi, de M. Kogălniceanu, V. Alecsandri şi M. Eminescu să-i facem loc şi lui Dosoftei, cu sentimentul că Miron Costin l-a avut şi pe el în vedere cînd a rostit cuvintele pline de mîndrie: «Nasc şi în Moldova oameni»!

Gestul nostru pleacă, deopotrivă, din ideea că reparăm o nedreptate, dar şi din sentimentul, egoist pînă la un punct, că ni s-a dat *nouă* ocazia să asistăm la această reparaţie şi s-o traducem în fapt.

Mîndria care ne stăpîneşte mai are un motiv. Avem încredinţarea că istoria care se scrie, în această vreme, va consemna, pe una din filele ei: «Astăzi, 29 decembrie, în ajunul zilei Republicii, în al 31-lea an de la eliberare şi în al 28-lea de la abolirea monarhiei, s-a dezvelit, la Iaşi, lîngă Palatul Culturii, statuia cărturarului Dosoftei, întîiul poet cult din literatura română».

Cinstind amintirea şi activitatea marilor înaintaşi, ne cinstim pe noi înşine, integrîndu-ne în tradiţia pe care ei au creat-o; ne supunem unor porunci care vin din veacurile cele mai îndepărtate, prin firele nevăzute de sub pămîntul care ne adăposteşte morţii. Pe această legătură, cu strămoşii, se sprijină toată istoria noastră».

După cuvîntarea d-lui Prof. Gavril Istrati, preşedintele Comitetului judeţean de cultură şi educaţie socialistă Iaşi, I. Ţăranu, a rugat pe Dl. I. Manciuc, primarul Municipiului Iaşi, să dezvelească statuia celui ce «din cărţi adînc ştia».

In faţa bronzului care aduce în conştiinţa ieşenilor chipul şi trăsăturile caracteristice ale Mitropolitului Dosoftei, poetul George Lesnea a citit cîteva versuri închinate întîiului poet al poporului român, iar actorul Teofil Vîlcu, directorul Teatrului Naţional din Iaşi, a recitat poemul «Inchinare limbii româneşti».

Mulţumind tuturor celor ce au luat parte la acest moment festiv din viaţa culturală a laşului, Dl. I. Ţăranu a arătat că, prin această statuie, ca şi prin cele care se înalţă în diferite pieţe ale oraşului - M. Costin, Gh. Asachi, V. Alecsandri, M. Kogălniceanu, M. Eminescu, V. Conta, Ştefan cel Mare, Dimitrie Cantemir, Alexandru Ioan Cuza ş. a. - ieşenii şi toţi cei ce se îndreaptă spre vechea cetate a Moldovei au înaintea ochilor imagini vii din istoria culturală a patriei noastre.

S. P.

Wilhelm Nyssen, **Lumini Soteriologice,** în «Tag des Herrn», Leipzig 21 iunie 1975.

Mănăstirile din Nordul Moldovei, cu picturile lor exterioare, stau ca uriaşe ouă de Sfintele Paşti, variat încondeiate, într-un ţinut deluros foarte verde.

Uluitoare este prima impresie ce-o face acest ţinut vizitatorului, căci verdele pajiştelor ne apare mai verde decît pretutindeni, orăcăitul broaştelor mai închis, zborul albinelor mai greoi. Ţi se pare că ţinutul acesta este atît de plin de parfumuri, ca în visurile copilăriei. Fără nici o îndoială ţi se pare

că eşti acasă în lumea visurilor sub grijă maternă.

Şi oamenii acestui ţinut sînt fermecaţi, copii radioşi cu ochi strălucitori, tineri plini de dor, care ştiu ceva despre urşi, bărbaţi şi femei cu multă experienţă, păstori înţelepţi îmbrăcaţi în blăni de oaie, plini de poveşti, ai căror ochi sticlesc ştrengăreşte, călugări şi călugăriţe din multele mănăstiri, cu priviri pătrunzătoare, pustnici bărboşi, retraşi din lume, care murmură maxime de ale Sfinţilor Părinţi. O întîmplare, petrecută cu ani în urmă, o văd ca şi cum s-ar fi întîmplat azi: într-o noapte, în luna mai, m-am urcat cu prietenii pe un deal înalt mai sus de Mănăstirea Sucevita. Unul dintre prieteni, aflat într-o vîlcea a dealului, a suflat într-un flaut. După zece minute s-a văzut în vale deschizîndu-se uşile. În lumina slabă, oamenii au ieşit afară cu toate instrumentele ce le aveau la îndemînă şi făceau muzică. — Deus Dedit carmina in nocte — Dumnezeu dăruieşte cîntări noaptea.

Şi aici te gîndeşti la destinul întregii ţări a României, — ţară aflată între Apus şi Răsărit. Se vorbeşte aici cu mîndrie o limbă latină şi se săvîrşeşte liturghia bizantină.

Inepuizabilele obiceiuri populare de la sărbătorile sale arată că tainele credinţei au fost primite de veacuri, fără rezerve, dar transformate prin puterile vieţii lor pămînteşti, trăite în izolatele gospodării ale Carpaţilor: în noaptea sfîntă capul familiei acopere masa cu boabe de grîu, aşează deasupra o faţă de masă şi sub masă aşează fîn şi paie. Apoi se aduc bucatele şi toată familia mănîncă. Fiecare masă este un nou Vitleem.

În ţinutul acesta, la adăpostul îngrădirilor lor, stau bisericile mănăstireşti, pictate exterior în întregime cu icoane religioase. Ele au fost lucrate, în timpul lui Ştefan cel Mare, cînd ţara trebuia să se apere împotriva turcilor, — singura ţară din Balcani, care n-a stat nicicînd sub stăpînire turcească. De ce au fost pictate exterior mănăstirile? Nimeni nu cunoaşte motivul. Tradiţia aceasta rămîne legată numai de Moldova. Ea nu mai poate fi îndepărtată din acest ţinut, căci: aşa trebuia să fie. Unii spun: Cîntarea liturgică, bogată în vocale, asemănătoare sunetelor din natură, s-a concretizat în icoane şi culori strălucitoare ale mîntuirii. O astfel de interpretare e privită în ţinutul acesta drept cea mai probabilă.

Din frescele din epoca romană, în primul rînd din timpul primelor catedrale gotice ale Apusului, există şi azi în Apus un principiu tematic pentru organizarea interiorului: răsăritul, latura unde răsare soarele, prezintă întruparea divină; Nordul, latura întunerecului, prezintă împlinirea tuturor făgăduinţelor din Vechiul Testament; Apusul, latura unde apune soarele, prezintă judecata, aducerea fericirii de către Domnul, care vine iarăşi. Ceea ce în catedrale era lege pentru interior, e valabil în Moldova pentru exteriorul bisericilor. Spre apus apare, ca la Voroneţ, judecata de apoi, spre nord istoria creaţiunii, Vechiul Testament, marea scară a virtuţilor cu treptele greutăţilor drumului vieţii; Spre răsărit icoana lui Hristos, înfăţişînd prima şi a doua Sa venire, indică ţinta drumului, prin mari procesiuni de sfinţi; Spre sud, pe fond albastru, străluceşte minunata alegere a lumii, în planul lui Dumnezeu, prin pomul lui Iessei —, o împletitură de flori cu icoane ale mîntuirii —, asemenea şi prin imnul acatistului, cel mai mare şi mai bogat imn închinat Fecioarei Maria în Biserica ortodoxă. Aici, în laturea de sud, ochiul se desfată la mulţimea culorilor, a compoziţiei tonurilor lor, a intimităţii integrării în tematica mîntuirii, care pe orice treaptă este mai mult decît un simplu decor.

În partea de sud a bisericii din Moldoviţa se află icoana Naşterii Domnului. Deşi datează din secolul al XVI-lea ea prezintă acea tematică a Naşterii Domnului, care a fost proprie creştinătăţii neîmpărţite, pînă în veacul al XII-lea. Stînca şi grota amintesc de grota din Vitleem şi totodată de venirea Domnului. Icoana Maicii poartă trăsături regeşti, gestul capului arătînd copilul. Din partea dreaptă vin profeţii cu cărţile făgăduinţii: Copilul lumii S-a născut, Fiul a fost dăruit, stăpînire se află pe umerii Lui. Dar Vitleem înseamnă „casa pîinii“, şi deci Copilul apare ca pîine.

Naşterea, crucificarea şi venirea a doua sînt reprezentate împreună. Amintirea de Cel care s-a făcut fratele nostru, pentru a ni se dărui nouă în pîine, înseamnă a şti de Cel care va veni la sfîrşitul zilelor.

Trad. O. BUCEVSCHI

Cartea Românească veche în colecţia Preotului «Vasile Heisu» — Răcăciuni

Preotul Vasile Heisu s-a născut în anul 1911 în satul Băseşti, comuna Pîrjol de pe Valea Tazlăului, judeţul Bacău într-o familie de învăţători. Încă de la începutul activităţii sale, pentru care avea o reală chemare, Vasile Heisu se simte atras de cunoaşterea trecutului istoric al locurilor natale, de obiceiurile şi portul popular din zona în care a locuit. Preotul Vasile Heisu, n-a fost numai un pasionat colecţionar, ci şi un om de cultură. Depistarea şi conservarea obiectelor istorice, etnografice, de artă, a fost urmărită cu descernămînt şi competenţă. Nici un amănunt legat de obiectul depistat nu era fără importanţă, nu scăpa atenţiei colecţionarului. Preocuparea pentru cunoaşterea istorică, etnografică mai ales, a fost materializată într-o colecţie de peste 1500 piese. Organizarea acestei colecţii după metode muzeistice a preocupat îndeaproape pe colecţionar şi pentru o buna conservare şi-a alcătuit un mic muzeu în casa parohială din comuna Răcăciuni unde a locuit în ultima parte a vieţii. Un rezultat al colaborării dintre colecţionarul Vasile Heisu şi personalul de specialitate de la Muzeul judeţean Bacău este şi inventarierea şi evidenţa ştiinţifică pe care Preotul Vasile Heisu a făcut-o colecţiei sale, ca un veritabil muzeograf.

Prima expoziţie pe care Muzeul judeţean de istorie şi artă Bacău o organizează în colaborare cu colecţionarul Vasile Heisu în anul 1969 este o expoziţie de port popular şi textile de interior din zona etnografică a Siretului de la sud de Bacău. Vasile Heisu n-a mai apucat să vadă visul împlinit: o expoziţie permanentă în care să fie expuse obiectele adunate cu trudă şi migală de-a lungul anilor prin munca sa neobosită. Muzeul băcăuan a preluat această legitimă dorinţă şi a deschis la un an după moartea donatorului expoziţia etnografică «Colecţia Vasile Heisu» în satul Răcăciuni. Aici sînt valorificate cele mai reprezentative piese de port popular şi textile de împodobit interiorul locuinţei ţărăneşti de pe Valea Siretului, de la sud de Bacău. Pe măsura extinderii spaţiului excepţional vor fi expuse şi alte piese din această colecţie. Ne facem o datorie din a prezenta piesele cele mai valoroase ale acestei colecţii, pornind întotdeauna de la aprecierea neobositei şi pasionantei trude a preotului Vasile Heisu, care rămîne pentru noi un model de pasiune şi dăruire muzeografică.

* * *

În colecţia amintită se găsesc şi un mic număr de cărţi vechi româneşti la care ne vom referi în continuare. E vorba de 22 volume, dintre care 11 identificate după B. R. V., 2 neidentificate (lipseşte pagina de titlu), iar 9 sînt tipărite după anul 1830, cînd se opreşte consemnarea cărţilor vechi în B. R. V.

Toate aceste lucrări au conţinut religios. Pe lîngă cartea românească veche, din colecţie mai fac parte cîteva tipărituri în limba greacă apărute în primele decenii ale secolului al XIX-lea şi care au servit la însuşirea limbii greceşti în şcoli. Ele nu fac obiectul prezentării noastre. Editarea cărţilor religioase în secolul al XVIII-lea şi la începutul secolului al XIX-lea se face pe întreg teritoriul românesc. Larga difuzare pe care a cunoscut-o literatura religioasă, care este şi ascultată şi cititită, i-a asigurat un rol important în formarea limbii literare. Nu se poate vorbi pentru această perioadă de o scădere a numărului de tipărituri religioase sau cu caracter religios. Uneori reeditarea lor se făcea la intervale scurte sau se scoteau noi tiraje din aceeaşi ediţie. În Moldova, mai ales sub înrăurirea curentului paisian, tălmăcirile de opere aparţinînd spiritualităţii ortodoxe răsăritene iau un avînt considerabil. Ierarhii cărturari traduc şi încurajează tipărirea de cărţi religioase.

Vorbind despre importanța pe care o are cartea religioasă în această perioadă, Nicolae Iorga nota că aceasta este «menită să stabilească orice graniță politică ducînd identitatea de credință și de datină pe lîngă identitatea de grai și de grafie; dădea neamului nostru de pretutindeni, în altă formă religioasă unitatea firească și legitimă de care el avea nevoie».[1] O bună parte a acestei valori culturale, s-a păstrat în biblioteci mărunte, în chiliile schiturilor sau mănăstirilor, pe lîngă bisericile orășenești sau sătești, dar și la oameni modești, iubitori de carte. A existat o difuzare largă a acestor cărți, pe care le întîlnim în toate ținuturile locuite de români. Tipăriturile din epoca lui Șerban Cantacuzino și a lui Constantin Brîncoveanu au circulat în secolul al XVIII-lea în Transilvania Vorbind de acest lucru, Nicolae Iorga, în studiul dedicat Bisericii românești și a vieții religioase a românilor scria că «privind asupra listei cărților întrebuințate în bisericile ardelenești găsim adeseori și Molitvenice slavone din 1699 și 1706 și cel românesc din 1713, Apostol slavon din Buzău 1704, a lui Damaschin, Triodul lui Mitrofan din 1677, Ceaslovul românesc din 1715, Psaltirea slavonă din 1709, Evanghelia românească din Snagov de la 1697, Liturghiile românești de la 1713, Octoihul slavon din Râmnic a lui Antim și cel românesc din Tîrgoviște, de la 1712, Penticostarul buzoian slavon de la 1701, Mineiele lui Mitrofan de Buzău dăruite bisericii domnești din Făgăraș, pentru predici întrebuințîndu-se Chiriacodromionul din Bălgrad».[2]

Am socotit necesar să folosim tot citatul pentru a demonstra larga circulație a cărții, fapt ce contribuie la unitatea culturală a românilor din cele trei provincii românești.

Însăși cărțile din colecția Preotului Vasile Heisu prezintă acest fenomen de circulație. Deși în Moldova în perioada în care apar cele mai vechi cărți din colecție, se tipăresc cărți românești Psaltire la 1743, Ceaslov în 1745, Liturghie 1745, Triod în 1747, tipărit de Duca Sotirovici «pre limba moldovenească spre desăvîrșita înțelegere și urmata folosință locuitorilor»,[3] colecția cuprinde publicații uneori identice (Triod, București, 1747), dar scoase în tipografiile din Țara Românească. Din cele 11 lucrări identificate după B. R. V., numai una singură, Octoihul mic (Iași, 1804) este tipărită în Moldova. Restul sînt scoase la tipografiile din București, Buzău, Rîmnic, Blaj, Brașov, Buda. Într-una din prefețele acestor scrieri se subliniază, într-o frumoasă limbă românească, importanța și rolul acestei circulații «ca oarece făclie fiindu, nu pusă sub acoperemîntu, ci în sfeșnicu și luminîndu, nu numai celoru din casă, adecă din Țara Măriei Tale, ci tuturoru, celoru ce vorbesc în limba românească».[4] Ni se pare foarte sugestiv rolul de «făclie» care a fost atribuit întotdeauna cărții.

Ideea unității de neam și limbă a românilor apare reprezentată și de unele din cărțile colecției discutate. Pe Apostolul tipărit la Buzău în 1743, în timpul domniei lui Mihai Racoviță, de pildă, apare gravura cu cap de zimbru și vulturul, stemele reunite ale celor două provincii românești, Moldova și Țara Românească, însoțite de stihuri politice. Asemenea gravuri se întîlnesc și în Liturghie, (București, 1741), Penticostar (București, 1743), Octoih (Rîmnic, 1743), Triodion (București, 1747), Carte folositoare de suflet (București, 1800).

Desigur, această practică este legată și de desele schimbări de domnie ale fanarioților care ocupau succesiv atît tronul Moldovei cît și cel al Țării Românești.

Cărțile adunate de Preotul Vasile Heisu, au trecut prin mîna mai multor posesori și provin din cîteva județe ale Moldovei (Putna, Bacău, Iași), iar altele au fost cumpărate special pentru biserica de

---

1. N. Iorga, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, vol. II, ed. II, București, 1932 p. 115.

* B.R.V.. I-IV, *Bibliografie românească veche*, vol. I-IV București, 1903-1944. (Cu cifre romane am indicat volumul din B.R.V., iar cu cifrele arabe, în paranteze, numărul sub care este bibliografiată lucrarea.
B.A.R.S.R. (Biblioteca Acadeniei R.S.R.).
B.V.A.U. (Biblioteca V. A. Urechia-Galați).

2. *Ibidem*, p. 106-107.

3. *Ibidem*, p. 114.
4. *Ibidem*, p. 115.

la Răcăciuni. Cea mai veche carte din colecţie, Liturghie (Bucureşti, 1741) are legat un manuscris din 1750 şi a aparţinut bisericii din Drăguşeni, în ţinutul Putna. Este adnotată de «Constandin sin Chiriac... epitropul şi ctitorul sfintei mănăstiri Nicoriţ, din Tătăraşi-Iaşi».

Penticostar (Bucureşti, 1743) a fost cumpărat de «...noi Cantacuzino ce am fost mare ban...» pentru a fi dat «bisericii mele din Răcăciuni... care den nou cu toată cheltuiala am făcut-o eu». Este vorba desigur de un alt ctitor al bisericii ridicate la Răcăciuni cu aproape un secol în urmă de Domnitorul Gheorghe Ştefan (Ioan Cantacuzino îşi face donaţia în 1757, aprilie 21).

Apostol (Buzău, 1743), aparţinea în 1777, ghenar 26 preotului Bratul din satul Forăşti «...cumpărată... pentru ca să fie odor mie şi copiilor mei iar cine s-a întîmpla ca s-o înstrăineze» este demn de blestemul său: «fierul să ruginească şi piatra să muceziască, iar trupul acelui să nu putrezească». Mai departe este adnotată de alt posesor, dascălul Nastasie Titul din Orbeni, semnalînd cutremurul din 1838, ianuarie 18 «fiind domn în pămîntul Moldovei, măria sa Mihail Grigorie Sturza Voievod şi Mitropolitul Veniamin». Şi încă o altă afurisenie a unui alt posesor al acestei cărţi: «Şi ci o a fura şi ci sau va găsao, să fie mişel şi calic în toată viaţa lui» (Şi totuşi cărţile ca şi banii circulă!)

Triodul (Bucureşti, 1747) este cumpărat de acelaşi Ioan Cantacuzino, care se iscăleşte «fost mare spătar», pentru «Biserica aceasta făcută din nou de mine la satul meu Răcăciuni». Se pare că e unul şi acelaşi Ioan Cantacuzino, mare spătar, care ridica în anul 1749 biserica din satul Hîrja.[5]

În lucrarea sa, Grigorie Tăbăcaru menţionează la Răcăciuni biserica ridicată în 1852 de Vornicul Vasile Sturdza «zidită în apropierea celei vechi a lui Gheorghe Ştefan...», unde catapeteasma şi icoane vechi din biserica lui Vodă Gh. Ştefan se păstrează în biserica actuală.[6] Nu este pomenit drept ctitor al vechii biserici din Răcăciuni Ioan Cantacuzino.

Din aceste cărţi se relevă faptul că biserica lui Gheorghe Ştefan a fost făcută «din nou» de acest posesor din secolul al XVIII-lea al satului Răcăciuni, Ioan Cantacuzino, care o înzestrează cu cărţi bisericeşti.

Evanghelia (Rîmnic, 1784) e cumpărată cu 12 lei (consemnarea preţurilor cu care sînt cumpărate aceste cărţi credem că poate merita atenţia cercetătorului, pentru a putea urmări preţul la care se vînd aceste cărţi în raport cu puterea de cumpărare şi cu preţul produselor din această perioadă) de Ioan Cantacuzino vel vornic, probabil un urmaş al marelui spătar Ioan Cantacuzino cel care cu 30-40 de ani în urmă o înzestra cu cărţi şi care are mai departe grijă de ctitoria înaintaşului său.

Unele din aceste cărţi cuprind adnotări cu privire la fenomenele naturii (meteorologice, seismice, astronomice).

Un lucru pe care nu l-am supus unei atenţii speciale, care, dealtfel, ne-ar fi depăşit posibilităţile, este cercetarea legăturii dintre cele două publicaţii religioase, cea de la Braşov (1811) şi cea de la Buda (1812). Este vorba de o traducere sau numai pentru o mai bună conservare s-a recurs la această modalitate?

Am socotit necesară prezentarea cîtorva din adnotările făcute pe coperţi sau în interior pentru prezentarea şi comentarea datelor pe care le conţin cît şi pentru urmărirea lexicului în care se fac aceste notaţii. Pornind de la adnotările făcute pe cărţile dăruite bisericii din Răcăciuni, am ajuns la concluzia că ctitoria lui Gheorghe Ştefan a cunoscut cel puţin o refacere, pînă la ridicarea bisericii din 1852.

Am crezut de cuviinţă să prezentăm cartea veche din colecţia Preotului Vasile Heisu pentru a contribui la o mai bună cunoaştere a tezaurului de carte veche din judeţ. O semnalare exhaustivă s-ar putea constitui într-un catalog care să înmănuncheze tot ceea ce a circulat sau s-a păstrat în judeţ.

Munca ni se pare importantă mai ales astăzi, cînd valori ale culturii româneşti sînt descoperite peste graniţele ţării, în spaţiul de cultură slavonă care a preţuit te-

5. Grigore Tăbăcaru, *Bisericile Bacăului*, în «Ateneul Cultural», nr. 6-7, Bacău, 1932, p. 11.
6. *Ibidem*, p. 21.

zaurul nostru cultural. Ca să dăm doar un singur exemplu, amintim că unicul (deocamdată) exemplar complet al Octoihului slavon al lui Coresi, tipărit în 1574, se află la Muzeul regional din Veliko-Tîrnovo (Bulgaria).

Secolul al XVIII-lea

I. — *Liturghie*, Bucureşti, 1741, Ediţia a II-a. B. R. V. II (220). p. 55. (197 × 145) cu 2 f. nenumerotate + 246 p. Tipar roşu şi negru cu titlul încadrat în chenar şi stema Moldovei şi Ţării Româneşti pe verso. (fasc. 1.)

Pe foaia de titlu se află inscripţia: «(...)şte doamne miluieşte pentru rugăciunile sfinţilor milostivi».

La pagina 42: «Mărire ţie celui de sus ce ne-ai arătat nouă lumina».

La pagina 209: «aceluia ce neau dăruit nouă viaţă vecinică închinăm învierea lui la trei zile».

La sfîrşitul *Liturghiei* este interpolat un manuscris ce cuprinde: «Slujba sfîntului şi slăvitului marelui mucenic Ioan cel Nou ce au fost la Suceava ce să prăznueşte jos». Manuscrisul are 14 file nenumerotate, cu roşu şi negru, cu două caractere şi cuprinde următoarea adnotare în josul paginilor: «Această slujbă a sfîntului şi slăvitului marelui mucenic Ion cel Nou ce au fostu în Suceavă au datu sfintii bisărici în Drăguşeni în ţinutul Putnei unde să prăznueşte săborul sfinţilor îngeri şi am dato în zilele preaînălţatului domnului nostru Ioan Constandin Mihail Racoviţă Voievodul în leat 7258 (1750) august 5 duminecă şi sau cantat glasul în ohtoih glasul al optu iar evanghelia în otornă al noole şi atunci era în această sfîntă biserică preutul Ion Bontăş (Zet) lui Mihuţ şi diaconul Mihă încă nepot preutului Ion şi dieaconul Mihăilă sîn lui Hristiiac o (?) eciului ot Drăguşeni şi vă rog pe sfinţiile voastre părinţi cari sîntu şi cari vor mai fi în această sfîntă biseric[ă] să ne pomeniţi şi să îndemnaţi şi pe alţi creştini să e izvodul să scrie slujba aceasta şi am scris ca să să ştie că hramul lui sfîntu Ioan Novie este sfîntă mănăstire noastră Nicoriţ în tîrgu în Ieş în Tătăraş şi am iscălit eu Constandin sîn Chiriac Gîndul epitropul şi ctitorul sfintei mînăstiri».

După manuscris este legat un fascicol ce cuprinde «Pentru taina sfîntului botez», cu 29 p. nenumerotate, tipar negru în chenar, care nu face parte din liturghie. Bucureşti: B.A.R.S.R. Galaţi: B.V.A.U.

2. — *Penticostar*, Bucureşti, 1743. B.R.V. II (232)p, 70-72. (310 × 205) cu 2 f. nenumerotate + 224 numerotate (facs. 2).

De la f. 3 la 11 următoarea însemnare: «(Acest Pen)ticostar lam cumpărat eu robu lui Dumnezău noi Cantacuzino ce am fost ban mare, lam cumpărat în zilele preaînălţat Domnu no[stru] (...) Scarlatu Ghica Voevod, întîie domnie i-am dat besericii mele de la Răcăciuni... care den nou cu toată cheltuiala am făcut-o eu unde să cinsteşti şi să prăznueşte hramu sfîntului părin[te] lui... Nicolae arhiepiscopul Mirelor de la Lichie făcăt[oriu] de minuni la leat 7265 aprilie 21. Cantacuzino Ban».

Pe verso f. 13 este notat: „şi anome blagosloveşte pănele: HS au înviet de trei...“

Pe verso filei dintre ultima pagină a tipăriturii şi copertei, dintr-o notare mai puţin vizibilă se poate deslusi: „1840 iunie 30“. Bucureşti: B. A. R. S. R., Piatra Neamţ: B. G. T. K.

3. — *Apostolul*, Buzău, 1743. (B.R.V. vol. II (230) p. 65). (265 × 180) cu 2 f. nenumerotate + 177 numerotate, tipar roşu cu negru, cu 34 rînduri pe pagină. Foaia de titlu are chenar (facs. 3) pe verso se află stema dublă din istoria sfîntă a lui Alexandru Mavrocordat, cu iniţialele domneşti ale lui Mihai Racoviţă, însoţită de versuri politice.

De la f. 2 la f. 22 este notat: «Această sfîntă carte ce să cheamă Apostol este a priotului Bratului de la satul Forăşti am cumpăratu pi lei doi adecă trei lei şi jumătate de la un croitor pentru ca să fie odor mie şi copiilor mei iar cine sar întîmpla ca să o străineze şi să o înstrăineze de către noi şi nevoind să o vedem să fie afurisitu şi blestematu de noi şi de trei sute de sfinţi părinţi de la Eniciea. Ferul să ruginească şi piatra să nu să mucizească iar trupul acelui să nu putrezească iar cu dînsul şi vedindoo să fie iertate şi blagoslăvite şi de noi şi de Dumnezeu că aşa iubeşte Dumnezeu pre cei ce să tem de elu iartă şi

miluește în vecii vecilor amin. Și cîndu amă scris eu au umblatu veleatu de la Adamî 7285 iar de la HS. 1777 ghenar 26 și am scris eu priotul Bratul ot Forăști în acestu».

Pe f. 24-25: «Să să știe de cîndu so bătut la Foșna oștile în luna lu iulie întro sfîntă".

De la f. 32 la f. 38: «Să să știe cîndu sau cutremuratu pămîntul în cîșligile Crăciunului iarna în luna lui ghenar în 11 zili marți sara ca la 3 ciasuri din noapte spre mercuri anul 1838 fiind domn în pămînt Moldovei măria sa Mihail Grigoriu Sturza Voevodul și mitropolitul Veniaminu preasfințitu și episcop Romanului Meletie. Am scris eu dascălu Nastasie Țițul (...) lui Ștefan Tampău și Maria fiica lui Chiriacu Cernat ot Orbeni fiindu dascăl așăzat di la reglement la bisărica cu hram Sfinților Voevozi avîndu stare în săliște vechi a moșului nostru Chiriacu Cernat în Drăgușeni 1838 ghenar 11 Năstasă Țitu dascăl».

Pe f. 117-118: „Această carte este a lu dascălul sîn popa Bratului și cine să va încerca de o va înstreina să fie afurisitu".

Pe ultima pagină: Această carte este a Radului Limarului și di sa fura și ci sau va găsao să fie mișel și calic în toată viața lui». Și în continuare: „Să să știe de cîndî sau cutremurat pămîntul în zilele Măria sale Gligori Ghica voevod în luna lui iulie 3 zile la veleat 7287».

4. *Triod*, București, 1747. B.R.V. IV Adăugiri și îndreptări 93 (56-61). (305 × 205) cu o foaie nenumerotată + 325 + 119 numerotate. Tipărit cu negru și roșu, pe două coloane, cu 40 de rînduri în coloană. Titlul se află gravat în formă de portal (fasc. 4), avînd pe verso stema îndoită și 12 stihuri politice asupra domnitorului.

Pe f. 1-6: „Acest Triod l-am cumpărat eu robul lui Dumnezău Ioan Cantacuzino ce am fost spătar mare și lam lăsat la bisărica aceasta făcută din nou de mine la sat meu Răcăciuni unde să cinstește și să prăznuește hram sfîntului părintelui nostru Neculae arhiepiscopu mirilor de la Luchia făcătoriu de minuni. Ion Cantacuzino biv vel spătar".

Pe o pagină nenumerotată de după p. 355: „Acum puterile cerești dimpreună cu noi nevăzut slujesc H. S. Iată intră împăratul măririi iată jertfa cea de taină. Săvîrșită să încongiură cu credință și cu dragoste să ne apropiem ca partașii vieții de veci să ne facem. Aleluia». Pe verso aceleiași file: «Să să știe din nou... 1834 mart. 26»... Doamne IS HS. fiul lui Dumnăzău miluiaștemă pre mine păcătos. 186(o) mart. 16.». București, B.A.R.S.R.

5. *Octoih*, Rîmnic, 1750, B. R. V. II (277), 113-119 (300 × 200) cu o foaie nenumerotată, primele 7 lipsă + 372 numerotate. Tipar negru și roșu, pe două coloane, cu 41 rînduri în coloană. Titlul este încadrat într-o gravură sub formă de portal, avînd pe verso stema dublă cu inițialele lui Grigore Ghica însoțite de stihuri politice (facs. 5). București, B.A.R.S.R

6. *Evanghelie*, Rîmnic, 1784 (B.R.V. II (474), p. 289-290. Tipar negru și roșu, pe două coloane, încadrate în două chenare de linii și cu 40 de rînduri în coloană. Titlul este încadrat într-o poartă gravată (facs. 6), iar pe verso se află stema Țării Românești și stihuri politice asupra stemei. (330 × 220) cu 3 f. nenumerotate + 189 numerotate.

Pe f. 1-4 este notat: «Această sfîntă și dumnezeiască evanghelie o am cumpărat în 12 lei eu robul lui Dumnezeu Ion Cantacuzino vel vornicu în zilele preaînălțatului domnu nostru Alecsandru Ioan Mavrocordat voevod întru întîie domnie a Moldovei la leat 1785, martie. Ion Cantacuzino vel vornic".

Pe filele: 7, 14, 28, 44, 51, 90, 120, 153 este semnătura monocondilă a lui Ion Cantacuzino vel vornic.

Pe filele: 16, 25, 60, 72, 96, 104, 111, 141 este iscălitura ilizibilă a unui spătar, probabil că este vorba de un alt proprietar al acestei cărți. București, B.A.R.S.R.

7. *Biblia*, Blaj, 1795. (B.R.V. II (595) p. 380-382. (390 × 245) cu 10 f. + 894 + 246 o. Tipar negru cu caracter de trei mărimi.

Pe pagina întîi nenumerotată este scris «dascăl» și semnătura ilizibilă.

Pe verso filei a șasea nenumerotată este scris: «Să se știe de cît au nins omăt la o palmă și mai bine. Și au căzut iarnă foarte grabnică și geroasă pe codru înfrunzit la aprilie 16 și pînă la apr[ilie] 19 tot a nins. Apoi a stătut gerul pe

loc cu vînt mare şi cu viscol şi sau troenit spulberat să se povestească la veleat 1814(?) apr. de aşa minune dumnezăiască.

La p. 212: «Anul 1865 să să ştie cînd ni-au plouat multă vreme şi în acest an însemnat şi toate s-au întîrziat şi săpile să ruginesc (...) nici jumătate nu a prăşit popuşoii şi am scris eu şi m-am escălit. Nechifor dascălu Petrache».

La p. 828: «Datam adevărat şi bineîncredinţat. Eu am scris feciorul părintelui Macarii 1833».

La p. 829: «Mare este învăţătura. Iordache Miluţă».

La p. 858-859: «La anul 1863 au fost ghelşug în toată lume în toate cele ci au slujit omul cu omul este datoriu întrutoate a să servi cu toată inima să să roage lui Dumnezeu di va fi rugăciune curată din inimă iu[bi]re va da Dumnezeu orici va cere».

«Să să ştie de cînd s-au întîrziat timpul în toate cele ci s-au semănat în anul 1865 şi s-au prăşit păpuşoi dintîi pînă la Sfîntu Ilie. Şi am scris eu şi am şi iscălit Nichifor dascălu Petrache»...

La p. 24: «Fraţilor ascultaţi pre mai marii voştri învăţători că bună este învăţătura. Păziţi poruncile lui Dumnezeu şi veţi lua plata cerească».

La p. 230: «Dăm adevărat: Şi preaîncredinţat această car[te] precum: Cosmă Fingu(?)».

Pe ultima pagină din carte este notat: «Şi am scris această carte să să ştie de cîndu am scris această carte că am scris cănd u am pututu scri în bine cu Vasile Popa a scris această scrisoare că cum am luat. Vasile Popa. Să fi ştiut di cum ne au. Cu multă plecăciune sărut cinstită şi dreapta Sfinţiei tale părintelui Ilie Zafaciu. Cu multă plecăciune sărut mîna. Cu multă. Să fie ştiut că am scris această carte precum arăt. 1833. 4 ian.

Pe ultima pagină, ex-libris, sînt şi alte adnotaţii.

Pe aceeaşi pagină: «Iată am scris această carte ca să fie ştiut (...) tale sănătate». Pe verso, pe lîngă unele încercări repetate de semnături şi litere se poate citi: «Panaite şi cu Maria fată sau cununat aur curat sat Valea Sacă. Ioan şi cu Maria fată sau cununat Gheorghe sat Urecheşti». (Bucureşti: B.A.R.S.R., Galaţi: B.V.A.U., Piatra Neamţ: B.G.T.K.).

8. — *Carte folositoare de suflet*, 1800 (B.R.V.) (210 × 150) cu peste 155 f. nenumerotate, tipar negru, 25 de rînduri pe coloană în chenar negru.

Pe f. 1-3: «Să ştie de cînd am venit eu popa Meza la Birzunţu am scris eu popa Meza». (facs. 7).

Pe f. 5: «Bine este cuvîntat doamne învaţă-mă pre mine îndreptările tale. Bine este cuvîntat sfinte: luminează-mă pre. Simion Dascălu».

Pe f. 6: «Să scriu slavă tiparnică ca să mă învăţ».

Pe f. 8-9: «Această carte easte a popelui Mezii».

Pe f. 13-14: «Creştetul de să va clăte acatistu avînd te va înconjura vecinic».

Pe v. f. 23: «Bine este cuvîntat doamnie învaţă».

Pe f. 61-62: «Cartea aceasta este a preotului Meza».

Pe f. 101-102: «Dascăl au scris. Înainte cuvî[n]tări[i].

Pe f. 105: «Această sfîntă şi dumnezeească anume leturghie este a preotului Mihaiu, Simion».

Pe f. 131: «Acelaş Alormaşu Vasile».

Secolul al XIX-lea

9. — *Octoih mic*, Iaşi, 1804. (Facs. 9) (B.R.V.) (210 × 150) cu 13 f. nenumerotate + 155 numerotate. Tipar negru 25 de rînduri pe coloană.

Pe ultima filă: «Adică noi care mai jos ni să va scri numili şi noi vom puni degitili dăm adevărat şi».

Cartea foloseşte pentru legat două zapisuri din 1860 decembrie 3, ceea ce permite datarea aproximativă pentru cînd a fost legată.

10. — *Evhologhion* adică *Molitvenic*, Braşov, 1811 (B.R.V.) IV (794) p. 389. (240 × 180) cu 14 pagini nenumerotate + 558 pagini numerotate. Tipărit cu negru şi roşu, cu 30 de rînduri pe pagină. Titlul este încadrat într-o poartă gravată (fasc. 8.), avînd pe verso 18 versuri închinate fraţilor Boghici care au contribuit la tipărirea cărţii.

Pe ultima pagină numerotată este notat cu alfabet de tranziţie: «La anul 1867 semn era la unu după douăsprezece ceasuri semn luna fevruari în douăzecişidouă sau întunecatu, soarele p[l]ecatu sau înoptatu de mai nu să vidia afară

şi pentru aceasta sau subscris de mine însemnatu înjosiu ca să să scie în toată vremea. 1867 fevruarie 22. Mi Romanov».

La p. 54 este scris cu alfabet chirilic: «La 1845 octombrie 31: Ghionopu sau născut».

«La 1851 aprilie 17: Costandin sau născut».

«La 1857 mai 31: Marcela sau născut».

«La 1859 august 24: Imopolda sau născut».

«La 1860 octombrie 3: Ioan sau născut».

La p. 531 este notat: «La anul '840 ghenar 25 au tunat frumos am să notez la 10 ceasuri. La anul '851 martie 14 au tunat (...) la 10 ceasuri noi». Bucureşti: B.A.R.S.R.

11. — *Evanghelie*, Buda. 1812 B.R.V. III, p. 807 (56) (380 × 250) cu 2 + 142 + 11 file nenumerotate. Tipar negru şi roşu pe două coloane, în chenar. În faţa primei pagini de titlu se află o gravură efecutată de Enghelman în Viena, 1795, reprezentînd pe Sf. Ioan Evanghelistul. Lucrarea este legată în coperţi metalice lucrate artistic. Coperta I-a are 11 iconiţe emailate, de diferite mărimi. Pe copertă sînt patru colţare chenar emailate cu litere slavone (facs. 10). Coperţile sînt ornamentate în tehnica martelajului cu reliefuri sub formă de calote sferice mici, linii pe diferite planuri, arcuri de cerc şi solzi realizaţi prin incizie.

Evanghelia tipărită la Buda în slove chirilice este legată împreună cu Evanghelia tipărită în 1811 la Buda cu litere greceşti. Bucureşti, B.A.R.S.R.

Cărţi neindentificate în B.R.V. din cauza lipsei paginilor de titlu.

12. — *Pascalie* (300 × 200) fără foaie de titlu, cu o foaie nenumerotată + peste 329 f. numerotate cu chenar gravat şi bogat decorată. Tipar roşu şi negru cu 32 rinduri pe coloană.

Pe coperta 3 este notat: «Eu cel de întîiu avutoriu al acestui ceaslov ce să alcătueşte numele din slovele care la număr cuprinde «486». După ştiinta însămnărilor ce şi am avut: scriu anul şi luna care întîiu sau zis pentru mine: parte bărbătească iaste... O mie de ani ca ziua de eri: o Dumnezeule. Dar cei mai puţini ani ai vieţii mele cît se vor socoti înaintea ta?»

Anul: «La 1804. iulie. 21, născut; «La 1817. iulie 29. venit la monastire; La 1819. iulie. 22. tuns rasofor; La 1820. iunie. 3 =' în mantie; La 1820: iunie=8=Diacon. — Am scris anul 1835 septembrie 10» (fasc. 13).

Şi mai jos: «Fratele Dosoftei au răposat la 2 ghenari 1837 la 5 ceasuri şi 35 minute în ziua sîmbătă».

13. — *Pascalie* (150 × 100) cu 416 pagini, lipsesc primele 18 p. Nu are pagină de titlu. Tipar negru cu 25 rînduri pe coloană. Pe pagina 416 sînt notaţi anii 1852, 1854, 1855 şi alte însemnări ilizibile.

Lucrări tipărite după anul 1840

14. — *Panahida*, Iaşi, 1844, (200 × 180) cu peste 42 p. numerotate cu cifre arabe, lipsesc pînă 98, iar p. 99, 100 şi 101 sînt manuscrise. Tipar negru cu 26 rînduri pe coloană.

La p. 3-5: «Panahidă această este a me Săchilarion (...) Eaon din satul Răcăciuni 1848 octovrie 6».

15. — *Sfînta Scriptură*, Bucureşti, 1847. (200 × 120). Tipar negru, cu 31 rînduri pe p. Cuprinde 108 pagini numerotate cu cifre arabe.

16. — *Slujba*, Neamţ, 1848. (230 × 150) cu 2 f. de titlu nenumerotate + 28 f. numerotate (facs. 15). Tipar negru cu 27 rînduri pe coloană.

17. — *Octoihul cel mic*, Sibiu. (170 × 110) cu 318 p. numerotate cu cifre arabe. (facs. 16) Tipar negru cu 29 rînduri pe pagină, coperţi cartonate.

18. — *Aritmetica*, Iaşi, 1851. (180 × 120) cu 130 p. numerotate în cifre arabe (facs. 17). Manual pentru clasele primare.

19. — *Manual de silabism*, Buzău, 1854. (180 × 120) cu 40 p. numerotate cu cifre arabe (fasc. 18). Manualul cuprinde alfabetul de tranziţie: litere mari, litere mici, consunate, vocale sau glsnice..

20. — *Biblia* sau *Testamentul vechi şi nou*, Buzău, 1856. (250 × 180) cu 457 pagini numerotate cu cifre arabe. Tipar negru cu 39 rînduri pe pagină.

21. — *Stihuri*, (210 × 160) cu filele de la 3 la 8 numerotate în arabă + 4 f. nenumerotate + 2 p. numerotate în arabă + 356 p. numerotate în chirilică (facs. 14).

Pe f. 3 nenumerotate: «Radu Costan Costan Costan Radu În-

semnare spre ştiinţă. Să să ştie că la anul 1849 aprilie în 25 la cinci ciasuri şi jumătate au plouat cu piatră mare cît ou di pichiri fiindu o piatră gre 25 grame. 1849 aprilie 25».

Pe v. p. 8: «Insămnare spre ştiinţă. Să ştie că la anul 1854 iulie 27 la patru ciasuri din zi sara a plouat cu piatră mare cît ou de găină trăgînd gre o piatră trizăci de (...) 1854 iulie 27».

22. — *Noul Testament*, (230 × 150) cu peste 273 f. Nu are foaie de tipar. Tipar negru cu 33 rînduri pe coală.

DORINEL ICHIM
şi
GEORGETA POPOVICI

Mitropolitul Dosoftei traducător al «Psaltirei de-nţăles»

Dacă în titlul *Psaltirii în versuri* putem citi că «cu lungă osteneală, în mulţi ai socotită şi cercată prin s-ntele cărţi şi decie *pre versuri tocmită în cinci ai foarte cu osîrdie mare*, de smeritul Dosoftei, Mitropolitul de Ţara Moldovei», în schimb în foaia de titlu a *Psaltirei de-nţăles* (Iaşi 1680), ni se spune numai că: «*Psaltire* de-nţăles a S-ntului împărat prooroc David, tipărită întru blagoslovite dzîlele mării sale prea luminatului întru Is. Hr. Ioan Duca Voevoda, cu mila lui D-dzău D-mn Ţării Moldovei, cu cheltuiala mării sale şi *cu poslușanie* smeririi noastre Dosoftei Mitropolitul Sucevei, în tiparniţa s-ntei Mitropolii, în Iaşi, vlet 7188».

În Cuvînt către cititori, care se află pe primele două foi ale *Psaltirei de-nţăles*, se spune apoi că: «Pentru aceia şi *noi sărbii mării tale*, milostive Doamne, cu cît ne-au fost puterea înţelesului, am silit şi am scos pre înţăles rumânesc această svîntă carte».

Aceste simple citate şi o serie de fapte de limbă ne fac să ne îndoim de paternitatea totală dosofteiană a traducerii Psaltirii de-nţăles. Bănuim, mai degrabă, că Mitropolitul Dosoftei a revăzut numai un text deja tradus, care era de mult timp în uz şi considerat deja canonic, şi şi-a dat binecuvîntarea pentru imprimare.

Dacă în foaia de titlu la Viaţa şi *petrecerea svinţilor*, Iaşi 1682-1686, Dosoftei se intitulează tot „şi cu poslușenie a smeriei noastre a lui Dosoftei Mitropolitul Sucevei; în Cuvînt «*Cătră iubitul cetitoriu sănătate*» el spune pe larg cum a tradus, de unde, în timpul căror domnii «pre limbă românească, cu lungă nevoinţă şi cu lexicoane de-agiuns tălmăcită» «...într-atîta lungă vreme scriind şi *tălmăcind cîte am putut birui în aceşti veci grei a Ţării*, abiie cu mult greu am scris şi această Svîntă carte, de o am tălmăcit rumâneşte, pre limbî proastî!». Aşa ceva nu ne întîmpină în *Psaltirea de-nţăles*. Din titlu putem supoza că: sau traducerea *Psaltirea de-nţăles este prima operă tradusă* de către ilustrul cărturar şi el n-a mai revenit asupra textului, sau că este vorba de o operă de colaborare.

În orişice caz *diferenţele de text* dintre psalmul necanonic 151, tradus în proză în *Psaltirea în versuri* (Uniev, 1673), şi cel din *Psaltirea de-nţăles* (Iaşi, 1680) sînt notabile mai mult decît atît, textul psalmului 151 din *Psaltirea în versuri* este superior, din toate unghiurile de vedere, celui din *Psaltirea de-nţăles*. Pentru exemplificare, dăm în continuare textele celor două variante ale psalmului 151:

Psalómul lui David ce s-au bătut cu Goliad

Mic eram în fraţîi miei şi mai tînăr în casa părintelui mieu.
Păşteam oile
părintelui mieu. Mînule mele feceră organ,
şi degetele mele încheiară psăltire. Şi cine
va da ştire Domnului mieu?
Sîngur Domnul, sîngur va auzî.
Sîngur au mînat pre îngerul său şi m-au scos din păstoriile oilor părintelui mieu şi m-au pomăzuit cu oloiul
sămnării sale. Fraţîi miei cei buni şi mari, şi nu
bine vru într-înşii Domnul.
Ieşit-am în tîlnişul inoplemenicului, şi mă blăstămă cu idolii săi. Iară eu zmulş
de la dînsul sabia de l-am decăpăţînatu-l, ş-am

rădicat ocara de pre fiii lui Izráil.

(Psaltire în versuri)

«Acesta Psalòm a lui David, de sine scris este, şi de-n afar de numărul celor 150 de psalmi, cînd să lovi cu Goliath şi-l ucisă; şi în săbor nu să cîntî, numai la chilie cîntăm, iară în fărşitul lui punem slavă».

«Mic eram în fraţii miei şi mai tînăr în casa părintelui mieu. Păşteam oile părintelui mieu, Mînule mele fecerî organ, şi degetele mele închearî psăltire. Şi cine să spue Domnului mieu? Sîngur D-nl, sîngur audă sîngur trimisă pre îngerul său şi mă luî de la oile părintelui mieu şi mă unsî cu oloiul pomazaniii sale. Fraţii miei buni şi mari, şi nu plăcu întru dînşii D-nl. Eşit-am în tîmpinare inomplemenicului şi mă blăstămî cu idolii său. Iară eu zmulgînd de la dînsul sabiie, am tăiat capul lui ş-am rădicat ocara de pre fiii lui Izrail».

(*Psalm* 151, *Psaltirea de-nţăles*, Iaşi, 1680, f. 188-189)

Versurile Mitropolitului Dosoftei din «Viaţa şi petrecerea svinţilor»

Este curios cum de exegeţii operei poetice a Mitropolitului Dosoftei n-au studiat, pînă acum, versurile şi chiar poemele împrăştiate de către ilustrul cărturar umanist de-a lungul întregii monumentalei opere citate în titlul acestei note. Uneori astfel de versuri, *de obicei distihuri*, apar pagină de pagină. Ele debutează cu:

Rugătoriul Măriei Tale smeritul
Dosoftei Mitropolitul,

de la finele *Predosloviei* (f. preliminară 4 r).

În general aceste versuri sînt scrise în metru de 12 silabe:

Şi lui Agaftanghel ca o veste bună
Moarte de lance agonisind cunună
(f. 109 v).

Alteori de 13 silabe:

Ţ-aş cînta Mihaile, cîntecul cu **viersuri** [1]
Ce n-am de-agiuns muzícă să-ţ cînt într-alesuri.
(f. 112 v).

Sînt şi distihuri în metru de 14 silabe:

Pre Antonie dumnedzăesc ucig cu **lemne**
Ceie ce să-nchină la dumnădzăi de **lemne** [2]
(f. 114 v).

Sînt şi distihuri în metru de 10 silabe:

Micşor Ioan de pre stat să **are,**
Ce la Dumnădzău **are** *cinste mare* [3]
(f. 115 r).

Mai notăm aici un distih în metru de 13 silabe cu o *rimă eminesciană* de efect:

Îndrăgitul, cu maica, fiica pînă-i **moarte**
Pre Hristos de-ş luară logodnică în **soarte**
(f. 136 r).

Versuri cu metru de 11 silabe există de asemenea:

Iuliana, Hristoase, cu **credinţă**
Ţî să jărtveşte ca şi-o **porumbiţă** [4]
(f. 198 v).

Uneori avem de a face cu mici poeme lucrate de către un poet extrem de avizat:

Nu ca Eva ce năşté grije şí durere,
Ce tu Anno ai născut cu bună părere
Ş-ai aplecatu-ţ hiica, ce-au născut pre Domnul
De-ai rădicat osînda de preste tot omul

---

1. Observăm că *viersuri* are aici sensul popular de «*melodie*» şi este, în mod cert, prima atestare, în scris a cuvîntului. Pentru «*vers*», Dosoftei întrebuinţează numai cuvintele: *stih-stihuri*, foarte des în cuprinsul *Vieţii şi petrecerii svinţilor:* şi *versuri*. De asemenea cuvîntul muzícă, accentuat pe silaba a 2-a, este una dintre cele mai vechi atestări a cuvîntului în limba română (scrisă).
2. Unde avem de a face cu o *rimă obsesivă*, prima dată atestată în poezia scrisă românească!
3. În acest distih apare şi o rimă funambulească sau *rimalmezzo*.
4. Unde este de remarcat o *asonanţă* în manieră populară.

Cu a sa zămislire, fără de păcate
Ş-au tins preste tot rodul a sa bunătate.
(f. 204 v).

sau :

Sosiftei cu spăsîţii s-au pus în ceată
Prin Domnul spăsîtoriul tăiat de spată ;
Persul, Hristoase, Narsis capul ţ-aduce
Decît tămîie, aur, zmirna-dar dulce.
Scăpînd Isac fiirul Sarrei de moarte
Noul Isaac luî cu dînsul soarte.
(f. 207 r).

Dosoftei este creatorul, în poezia românească a versului amplu, poliritmic, *de 16 silabe;* în acest metru a scris psalmul 33 : «Psalmul lui David, cînd ş-au schimosît faţa înainte lui Avimeleh, de l-au slobozît, 33» «În două cetverodvoiţe»:

«*Blagoslovi-voi pre Domnul toată vreme şi tot ceasul*
Lauda lui este-n rostu-m să-i cînt cît îm poate glasul».

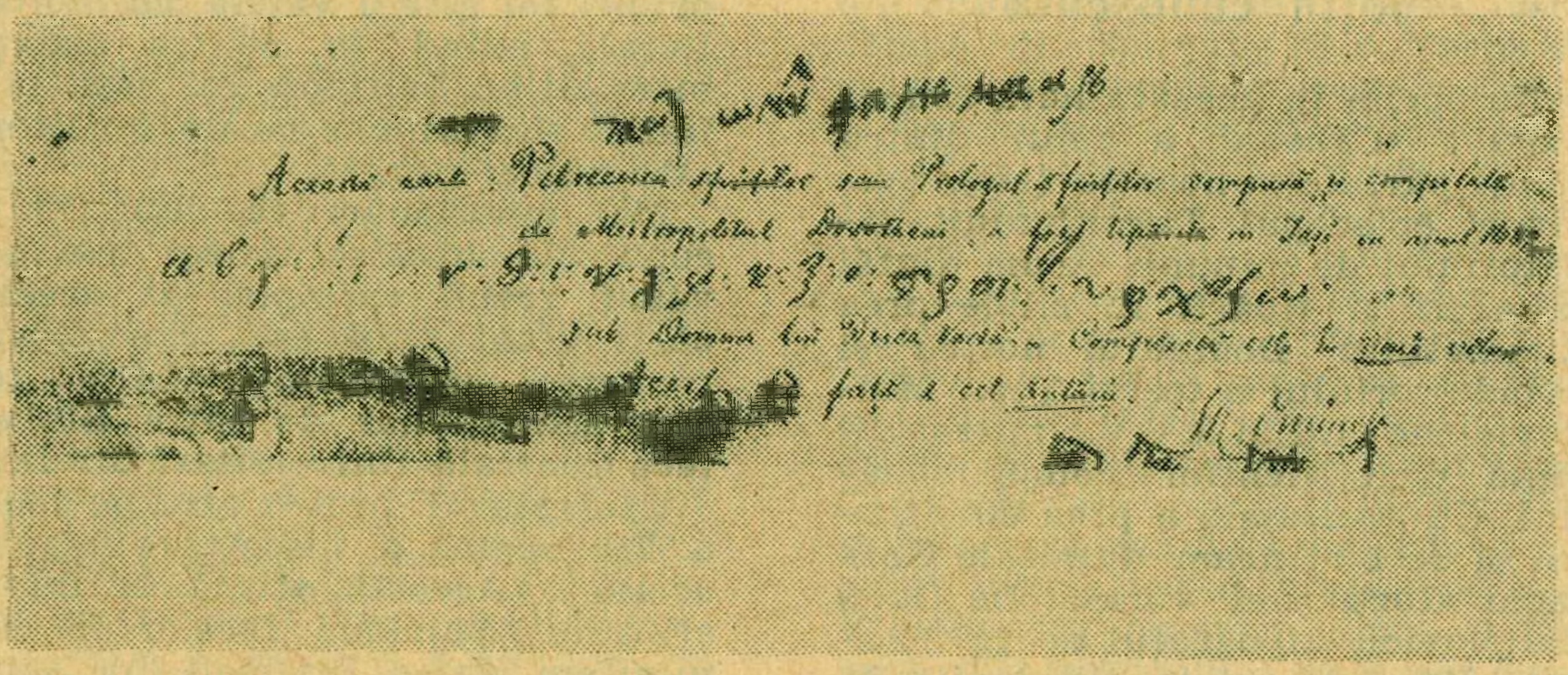
În *Viaţa şi petrecerea svinţilor*, partea I-a, f. 194 v., există 12 versuri scrise în acelaşi metru, fără rimă, de factură poliritmică, aşa cum întîlnim la Eminescu, mai ales, în *Scrisori :*

Domnitoare preacurată ce-ai născut fără prihană[5]

Pre Dumnădzău cum să cade şi cu ficiorie-n treagă
Pentru svintele icoane mi s-au tăiatu-mi direapta
. . . . . .

Dar, cel mai turburător aspect al versificaţiei şi al creaţiei poetice a ilustrului cărturar umanist, care a fost Mitropolitul Dosoftei, se află tot în *Viaţa şi petrecerea svinţilor* (şi descoperirea ne aparţine în întregime!). Pe foaia 241 r din Partea I-a Dosoftei, vorbind despre sfîntul Theodor şi despre fratele acestuia Theofan arată cum erau «*stihurile cele iambiceşti* ce era înherate în obrazul svîntului». Pe verso aceleeaşi foi mitropolitul poet crează 13 *versuri safice*, cu două secole înaintea lui Eminescu, acesta din urmă fiind primul poet român modern care a scris astfel de versuri. Aceste 13 *versuri safice* ale lui Dosoftei sînt un argument, în plus, dacă mai trebuia, pentru marea lui *cultură umanistă :*

«*Din toţ carii poftesc, aleargă-n cetate*
Unde stătură preacurate picioare
A cuvîntului lui Dumnădzău spre-ntărit.
Şi aşedzare pre lume preste toată
Arătară-să aceştie svîntului loc ;
Rele vase de cumplita-nşelăciune.
Acolò făcînd multe rele cumplite
Cu gîndul cel rău şi cu ré necredinţă ;
Fură de-acoló izgoniţ ca neşte răi
Şi la cetate, scăpînd, împărătească
Nu-ş părăsîră răutatea blăzniei ;
Deci ca neşte răi să-nherară-n obraze
Şi să osîndesc de să izgonesc iarăş.

Însemnarea autografă a lui Mihaî Eminescu pe un exemplar din „Viaţa şi petrecerea svinţilor“ de Mitropolitul Dosoftei, cumpărat de poet pentru Biblioteca Centrală a Universităţii din Iaşi.

5. Este de observat, mai ales în primul vers citat, asemănarea cu Eminescu:
Domnitoare peste ape, oaspeţi liniştei acestei (Scrisoarea IV, v. 12).
Dealtfel exemplarul de la B.C.D. Iaşi a fost cumpărat şi adnotat de către Eminescu! care l-a şi citit cu atenţie.

Aceste versuri au fost, cu siguranţă, cunoscute de către Eminescu!

Ceea ce este surprinzător, astăzi, în legătură cu adînca erudiţie a lui Dosoftei este faptul că el ştia, pe vremea aceea, că *iambul* la vechii greci nu înseamnă numai *ritmul* cunoscut, că şi o piesă *satirică* în versuri, o satiră! Nu există nici o deosebire între aceste *versuri safice* ale lui Dosoftei şi cele create de Eminescu:

«Cum pe dulcea-i liră Horaţiu cîntă
Îndoind în versul adonic limba-i
Încercat-am barbarizînd în graiul Traco-romanic»

(*Odă*, varianta C_1).

O carte veche românească puţin cunoscută

Ne oprim în această notă asupra cărţii: «*Canonul* a celui dintru sfinţi părintelui noastru [sic]. Spiridon, episcopul Trimithundii, făcătoriului de minuni. Acum dintăi tălmăcit şi tipărit în zilele prea luminatului Domnului nostru şi oblăduitoriului a toatei Ţării Moldovie sic I.C.M.R.V.V., mitropolit fiind Chir Nichifor Pelopponisianul. Cu cheltuiala a prea cinstitului şi de bun neam dumisale Costachi Razul, vel vornic. De Duca Sotiriovici, tipograful de la Thasos, întru a căruie tipografie, în Iaşi, veleat 7258 [1750]», despre care în *Bibliografia Românească Veche*, vol. II, Buc., 1910, p. 112 nr. 272 nu se spune decît că: «Nu cunoaştem exemplare. Titlul acesta [pe care autorii biliografiei îl transcriu cu mai multe erori de lectură n.n.] este luat după un studiu al Episcopului Melchisedec, care n-a văzut decît un exemplar necomplet».

Exemplarul nostru, după care am transcris şi pagina de titlu, conţine: foaia de titlu + 1 f. albă + 14 foi. Incipti: «Luna lui decembrie 11 zile» şi finit: «Întru pomenire vecinică». Cartea nu este numerotată, dar din două în două foi apare o numerotare cu litere a, v, g, d, etc. După această numerotare sui-generis ne putem da seama că numărul total al foilor era de peste 16, dintre care, la o analiză atentă a textului, ne putem uşor închipui că din exemplarul nostru lipsesc foile 8, 12, 15, 17 şi 18. Cu alte cuvinte, exemplarul complet are 1 foaie de titlu + 1 foaie albă + 18 foi, în 22 şi nu *in folio* cum indică *B.R.V.*, tom. II, p. 112, sub nr. 272, interpretînd greşit informaţia episcopului Melchisedec «o filadă»: «Această carte este o filadă de format mare»[1].

Broşura aceasta cuprinde slujba sfîntului Spiridon, şi, începînd cu foaia 16 v., şi probabil încă 2 foi, biografia sa.

Nici exemplarul nostru nu este complet, dar atît din indicaţiile episcopului Melchisedec,[2] cît şi din *B.R.V.*, II, p. 112, nr. 272, nu aflăm nimic în legătură cu numărul foilor acestei cărţi, nici o descriere a ei completă. Cartea are formatul 28 × 18,5 cm. (in duo), 33 de rînduri pe pagină, plus colontitlul (deci 34 de rînduri împreună). Pe verso primei foi este o vinetă cu motive florale, avînd în centru stampa bisericii sf. Spiridon din Iaşi. Iniţialele sînt frumos ornate, iar litera este numai neagră.

Mai menţionăm că după Episcopul Melchisedec nimeni n-a mai văzut vreun exemplar al acestei cărţi vechi româneşti, exemplarul pe care-l semnalăm aici fiind recent achiziţionat de către Biblioteca Centrală Universitară din Iaşi.

Exemplarul nostru are, pe foaia a 2-a recto, o însemnare manuscrisă: «Această sfîntă slujbă a sfîntului Spiridon făcător de minuni am dat-o bisericii din satul meu Oneşti unde este şi hramul sfîntului Spiridon, 1789. C. Razu Vor[nic]».

MIHAI BORDEIANU

Pidalion

Manuscris din biblioteca Mănăstirii Neamţ

În fondul de manuscrise româneşti, cu caractere cirilice, din biblioteca Mănăstirii Neamţ, apare, cu anul

---

1. Episcopul Melchisedec, *O vizită la cîteva mănăstiri şi biserici antice din Bucovina*, în *Analele Academiei Române*. Seria II-a, Tom. VIII, 1884-1885, Secţiunea II-a, Bucureşti, 1886, p. 243.

2. Vezi şi *O vizită la cîteva mănăstiri şi biserici antice din Bucovina* în *Revista pentru istorie, archeologie şi filologie*, vol. I, fas. II, p. 273-274. Bucureşti, 1883 şi în studiul cu acelaşi titlu din *Analele Academiei Române*, citat mai sus.

1942, un manuscris intitulat «*Pidalion*».[1] Exemplarul nu cuprinde întreg Pidalionul. Nu avem certitudinea că de la locul unde se opreşte acest exemplar se va fi continuat «partea a II-a» într-un alt exemplar. O cercetare comparativă cu Pidalionul tipărit la *M*ănăstirea Neamţ, în 1844, ne determină să afirmăm că ne aflăm în faţa unui exemplar care ridică probleme pentru istoria traducerii, în limba română, a Pidalionului.

Manuscrisul «Pidalion», pe care-l prezentăm, este un exemplar de lux,[2] un unicat, care a avut destinaţia de a completa biblioteca cuiva, mai mult decît de a fi folosit la tipărire. Stema, cu Sfîntul Gheorghe, deasupra căreia se află mitră, omofor, toiag, cruce şi toiag, pateriţă, ne face să credem că acest exemplar a fost executat de un copist pentru un ierarh din cadrul Eparhiei Mitropoliei Moldovei.

Nu se poate considera că acest exemplar a fost cel după care s-a tipărit Pidalionul din 1844. Sînt prea mari deosebirile între unul şi altul.

Excluzînd posibilitatea de a socoti pe Mitropolitul Veniamin Costachi ca traducător al acestui exemplar, rămîne deschisă problema traducătorului.

Mitropolitul Primat Konon Arămescu Donici, în şedinţa sinodală din anul 1912 a făcut o comunicare demnă de reţinut. El a declarat, atunci, că posedă o corespondenţă a «însemnatului scriitor bisericesc Nicodim Aghioritul, carele pe la 1802-1803 scrie şi recomandă Mitropolitului Veniamin al Moldovei, ca să-l întrebuinţeze pe Lavrentie Tripoleos la traducerea Pidalionului în româneşte făcută atuncea, şi care mai tîrziu (1844) s-au tipărit la Sf[înta] Mare Monastiri a Neamţului. Corespondenţa aceasta a lui Nicodim se păstrează originală scrisă la începutul exemplarului grecesc pe care Nicodim din Muntele Athos îl trimite Mitropolitului Moldovei spre

---

1. Manuscrisul are cotă de inventar nr. 173. Nu a fost cercetat pînă în prezent. Nu apare nici în lista: Lector Pr. D. Fecioru, *Manuscrisele de la M. Neamţu. Traduceri din Sfinţii Părinţi şi din Scriitorii bisericeşti,* în «Studii Teologice», IV (1952), nr. 7-8, p. 459-487.

2. Exemplarul manuscris al Pidalionului de la Mănăstirea Neamţ se prezintă, într-o descriere sumară, astfel: legat în piele pe carton, fără paftale, dimensiunile: 32 cm. × 22,5 cm. × 2,5 cm. Pe scoarţa din faţă, într-un chenar imprimat, are icoana Învierii Domnului, cu pojghiţă aurie. Pe scoarţa din spate, un cadru chenar în care se descifrează forma unei inimi, în care, cu litere cirilice, sînt cuvintele: Димитрiє Раду Агъ = Dimitrie Radu Agă. La cotor cu caractere latine este imprimat titlul cărţii: «MANUSCRIPT PIDALION PARTEA I». Legătura pare să nu fie prima, ci a doua. Pielea de legătură este în multe locuri deteriorată de dăunători (cari). S-a încercat, de cineva, o lustruire a pielii şi de oprire a acţiunii dăunătorilor. Că este vorba de o nouă legătură ar reieşi din foile de forzaţ, în faţă una are imprimat Молдова (Moldova), iar după foaia 377, foaia are imprimat «1846». Foile acestea se deosebesc de cele ale cuprinsului care au ca emblemă «leul» şi imprimarea literilor «FFA». Foaia de poartă are alte imprimări. La forzaţul din faţă, cu cerneală verde este un număr de inventar 112 g., repetat şi pe foaia de poartă. Pe verso foii de poartă apare un alt număr de inventar 715 bis, care a fost tăiat cu o linie. După trei foi albe, forzaţ, de la început, urmează foaia de poartă care a fost pregătită spre a cuprinde titlul cărţii şi alte date, care, însă au rămas necompletate. Abia foarte tîrziu, în 1942, în spaţiul rezervat titlului, s-a scris, cu litere latine: «Acest Sf[înt] Manuscript — Pidalion — este donat Bibliotecii Sf[intei] Mănăstiri Neamţu de Pavel Cristea 1942».

Foaia de poartă cuprinde o lucrare de desen artistic colorat cu culori de acuarelă realizîndu-se o reuşită policromie. În cadrul chenarului marginal, în partea dreaptă şi în partea stîngă sînt două colonete (ionico-dorice), avînd deasupra cîte un înger înaripat, în genunchi, cel din dreapta ţinînd tablele legii cu poruncile I, II, III, V, VI, VII (se repetă de două ori), X, iar cel din stînga ţine în mîini o carte deschisă, scrisă la patru rînduri cu linii verticale. Central, într-o ghirlandă legată cu o panglică se află cadrul icoanei Sfîntului Gheorghe călare pe un cal alb, ucigînd balaurul. Icoana are, în partea de deasupra o mitră arhierească, toiagul cruce, şi toiagul pateriţă pe care se sprijină părţile omoforului lăsate în jos.

Manuscrisul are 377 pagini numerotate dar numai 374 pagini scrise, paginile 375, 376 şi 377 au rămas numai cu chenarele trase, iar cu spaţiul necompletat. După foaia de titlu poartă, patru pagini scrise sînt nenumeratate.

Chenarele unor pagini şi mai ales de la prima foaie, după foaia de poartă, sînt foarte frumos ornamentate, folosindu-se cerneala neagră, roşie, albastru vernil, auriu. Titlurile unor începuturi sînt scrise cu litere mari aurii; roşul şi negru se intercalează la cele mai multe foi.

În afară de spaţiul chenarului paginilor se formează mici chenare în care se înscrie trimiteri, în alte pagini trimiterile sînt fără chenare.

Manuscrisul foloseşte cifrele arabe pentru toate numerotările, versetele sau canoanele la care se referă.

traducere şi care original prin anticari a ajuns în biblioteca mea». [3]

Scrisoarea de care aminteşte Mitropolitul Konon ne aduce cîteva lucruri noi: 1. că Nicodim Aghioritul[4] a avut dorinţa ca Pidalionul apărut în greceşte la 1800 să fie tradus şi în limba română; 2. în scopul de mai sus a trimis un exemplar Mitropolitului Veniamin şi 3. i-a recomandat ca traducător pe arhiereul român Lavrentie Tripoleos. Nu ştim cum a acţionat Mitropolitul Veniamin în faţa scrisorii lui Nicodim. Ştiut este că la Pidalionul tipărit la Mănăstirea Neamţ (1844), Mitropolitul Veniamin nu aminteşte de un colaborator în traducerea acestei cărţi. El a încredinţat manuscrisul său tradus, spre corectare şi îmbunătăţire, lui Neofit Scriban, care a stat la Mănăstirea Neamţ în acest scop, în tot timpul editării.

Exemplare ale Pidalionului grecesc editat în 1800 de Agapi şi Nicodim au circulat şi au existat în mai multe biblioteci, printre care, la loc de cinste, se numără şi Mănăstirea Neamţ. Dintr-o scrisoare a Mitropolitului Veniamin Costachi, din 1 august 1815, cu prilejul întăririi ieromonahului Sofronie la biserica Mavromolu, metoc al Mitropoliei, din Galaţi, reiese că Veniamin avea două exemplare ale Pidalionului grecesc, însă ştia că la Mănăstirea Neamţ se aflau mai multe exemplare. Nu ştim dacă unul din cele două exemplare pe care le avea Veniamin în 1815 avea scrisoarea lui Nicodim din care a citat Mitropolitul Primat Konon. Veniamin poruncea stareţului de la Mănăstirea Neamţ să trimită ieromonahului Sofronie, de la metocul din Galaţi, «oun Pidalion, adecă o Pravilă grecească, ca să fie zestrea metohului şi cuvioşiei sale în trebuinţă...». [5] Se vede şi insistenţa Mitropolitului Veniamin de a se trimite un Pidalion la metocul din Galaţi, dar şi cunoştinţele de limbă greacă ale ieromonahului Sofronie.

De cînd datează manuscrisul Pidalion de la Mănăstirea Neamţ? Manuscrisul este lipsit de însemnări şi de prefaţă, din care să putem şti cine, cînd, unde, în ce împrejurări s-a tradus şi copiat. Un singur mijloc ni se oferă pentru a deduce că anul traducerii şi, poate, şi cel al transcrierierii să fie 1820.

---

3. *Arhierei titulari români în Biserica noastră*, redarea chestiunii discutate în Sfîntul Sinod, la şedinţa din 30 mai 1912, făcută de Arhiereul Sofronie Craioveanul, în «Biserica Ortodoxă Română», XXXVI (1912), nr. 8, p. 744-745.

Între arhierei titulari români în Biserica noastră au fost citaţi trei: Amfilochie Hotiniu, Lavrentie Tripoleos şi Chesarie Răsmiriţa (Sinadon).

Arhierei cu titlul de *Tripoleos*, se întîlnesc în cadrul Mitropoliei Moldovei şi a eparhiilor ei sufragane în secolul al XIX-lea: Nectarie Tripoleos în 1846 tipăreşte la Iaşi, *Carte de cîntări bisericeşti* (Biblioteca Mănăstirii Meamţ, nr. 134); Melchisedec Ştefănescu, cînd a fost numit «în funcţiunea de locotenent de episcop al Dunării de jos spre sfîrşitul anului 1864 a purtat numele de Tripoleos (vezi Pr. Nicolae Şerbănescu, *150 de ani de la na terea domnitorului Alexandru Ioan Cuza*, în «Biserica Ortodoxă Română», 1970, nr. 3-4, p. 353-354); Ghenadie Şendrea, vicarul episcopiei de Huşi (1857 — 8 noiembrie 1858) a purtat, de asemenea, numele de Tripoleos (vezi N. Iorga, *Istoria Bisericii Româneşti şi a vieţii religioase a Românilor*, Vălenii de Munte, vol. II, 1909, p. 359). Acelaşi Ghenadie Şendrea este amintit, ca fiind în Moldova la 1861, de către Melchisedec, Episcopul Dunării de Jos, în *Chronica Huşilor şi a Episcopiei cu asemenea numire*, Bucureşti, 1898, p. 174 apendice. Nu am avut posibilitatea de a găsi amănunte în legătură cu Lavrentie Tripoleos. După afirmarea Mitropolitului Primat Konon, Lavrentie Tripoleos era român şi nu grec, deşi ştia foarte bine greceşte. Va fi fost un bun prieten al lui Nicodim Aghioritul, deoarece îl recomandă pentru a-i traduce una dintre lucrările sale — Pidalionul, apărut la Lipsca la anul 1800 (vezi Nicodim Milaş, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoţite de comentarii*, trad. de Uroş Kovincici şi Dr. Nicolae Popovici, Arad, 1930, vol. I, p. 152-153).

4. Nicodim Aghioritul călugărit în Athos la 1775, a murit la 14 iulie 1809 (vezi Protosing. Nicodim Ioniţă, *Nicodim Aghioritul, Războiul nevăzut*, 1937, Biografia lui Nicodim, p. V-VI). A fost un «neo-isihast palamit şi misticul cel mai influent al vremii» (vezi Pr. Milan Şesan, *Teologia ortodoxă în secolul XVIII (după 1760)*, în «Mitropolia Ardealului». XIII (1968), nr. 4-6, p. 280. După Pr. Milan Şesan, Pidalionul din 1800 ar fi fost tipărit la Veneţia (*op. cit.*, p. 280). Pentru viaţa frumoasă a fost canonizat (vezi Economidis D. *Nicodim Aghioritul*, în «Biserica Ortodoxă Română» LIX (1941) nr. 1-2, p. 51; Gheorghe F., *Cuviosul Nicodim Aghioritul cu ocazia proclamării lui ca sfînt şi dascăl, în 1955*, în «Mitropolia Olteniei», 1956, nr. 10-12, p. 281.

5. Prof. T. G. Bulat, *Scrisori de la Mitropolitul Veniamin Costachi*, în «Mitropolia Moldovei şi Sucevei», L (1974), nr. 5-6, scrisoarea XIII, p. 471, cuprinde adausul: «să porunceşti să i să trimită oun Pidalion, adecă o Pravilă grecească, ca să fie în zestrea metohului şi cuvioşiei sale în trebuinţă D[u]h[ovniciei. Însă să nu să facă greşala a nu i să trimită că ne-au cerut şi noi numai 2 avem, iar acolo ştiu că să află mai multe».

Locul care ne duce la stabilirea anului 1820 este nota 1 de la canonul 37 apostolic, pagina 47. Nota aceasta nu se află la ediția tipărită la Mănăstirea Neamț — 1844, dar se află, cu deosebiri, în ediția grecească de la 1800. În nota amintită, încercîndu-se a se face o explicare în legătură cu greșeala de calcul a erei dionisiace, care, după cum se știe, este în urmă cu cel puțin patru ani, precizează cu exemplificarea: «chiar adecă, de este acum 1820, cel adevărat este 1824...».[6]

Avînd la îndemînă această dată, putem afirma că ediția grecească după care s-a efectuat traducerea nu poate fi alta decît cea a Pidalionului din 1800. Manuscrisul a ținut cont de scrisoarea enciclică a Patriarhului de Constantinopol, Neofit al III-lea, de a se înlătura interpolările călugărului Teodorît, interpolări care aduceau grave prejudicii învățăturii celei adevărate în mai multe puncte.[7]

Mitropolitul Veniamin făcînd traducerea sa în 1842 a avut posibilitatea de a se orienta critic, deoarece cunoștea atît ediția din 1800 și scrisoarea de încriminare a interpolărilor lui Teodorit, cît și ediția grecească de la Atena din 1841, ediție îmbunătățită și cu scoaterea interpolărilor sus amintite.[8] Nu avem cunoștință ce s-a întîmplat cu manuscrisul Pidalion al lui Veniamin, după care s-a făcut tipărirea de la 1844. Dealtfel, se găsesc extrem de puține manuscrise cu colecții de canoane, în genul Pidalionului. La sfîrșitul secolului al XVIII-lea, aflăm că Samuil Micu (Clain) s-a ocupat de traducerea unei colecții pe care a intitulat-o «Canoanele Sfintelor Săboară». Traducînd o dată în 1789, a retranscris a doua oară și a și îndreptat la Sad, în 1798. Manuscrisul lui Clain este o tălmăcire ce «s-a

---

6. Redăm partea de început a notei 1 de la canonul 37 apostolic, pagina 47 a manuscrisului: «Pînă la vremea împăratului Iustinian pe la 6 veac. anii să număra de la împărăția lui Alexandru Macedon, iar atuncea un Dionisie Monah ce să poreclea Micul, au aflat vremea anilor nașterii Mîntuitorului lumii H[risto]s și dupre obștească numărarea care este la toți (care și dionisiacească să numească) care după cei mai ispitiți, poate și dupre mai mulți hronologi (numărători de ani) cu 4 ani este în urmă de anul cel adevărat și chiar. Adecă, de este acum 1820, cel adevărat este 1824. (Vezi la cartea numită Periauxitrischeias a lui Evghenie). Și de atunci încoace, în locul numărăturii de anii ceii de la Dioclițian, au început în Biserică a se număra anii de la H[risto]s».

În ediția grecească a Pidalionului din 1800 calculul este sub forma aceasta: «de este acum 1797, cel adevărat este 1801». Se vede că traducătorul nostru a făcut o acomodare actualizînd situația la timpul în care se făcea lucrarea de traducere.

7. Considerăm, pe bună dreptate, că traducerea manuscrisului nostru nu poate fi decît după ediția din 1800, căci o altă ediție nu se va mai tipări decît la Atena, în 1841 și în care se vor înlătura locurile proscrise de scrisoarea Patriarhului Neofit III (vezi B[oroianu], *Din dreptul bisericesc. Cîte ceva de știut*, în «Biserica Ortodoxă Română», XXXVII (1913), nr. 8, p. 355, 358). La nota de la canonul 7 al Sfinților Apostoli, ca și în ediția grecească de la 1800, manuscrisul nostru face traducerea corectă, dar nu rectifică greșeala așa cum o făcuse la era dionisiacă, lucrul acesta se face identic și la ediția Veniamin, fără rectificare: «pentru că și noi vedem că Isimeria au rămas cu adevărat 11 zile înapoi» (p. 11). Calculul de pascalie ne arată că pînă la anul 1801, rămînerea în urmă a calendarului iulian era de 11 zile, iar cu anul 1801 rămînerea creștea la 12 zile (Sinodul I ecumenic a fost la 325. La fiecare 123 de ani calendarul iulian are o rămînere în urmă de 1 zi. Deci în timp de 1230 de ani se acumulează o rămînere în urmă de 10 zile. Calculul următor: $325 + 1230 = 1555$, în acest an era o rămînere de 10 zile. Mergînd spre vremea noastră, la 1555 adăugînd 123 ajungem la anul 1678 cînd rămînerea în urmă este de 11 zile și aceasta durează de la $1678 + 123 = 1801$ cînd se plinește încă o zi și deci rămînerea în urmă este de 12 zile și dacă continuăm calculul aflăm: $1801 + 123 = 1924$ cînd rămînerea în urmă este de 13 zile și care continuă pînă la $1924 + 123 = 2047$ rămînerea va ajunge la 14 zile.

8. Nicolae V. Dură, *Preocupările canonice ale Mitropolitului Veniamin Costachi*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XLVIII (1972), nr. 1-2, p. 65. Indicații asemănătoare găsim în toate lucrările de drept bisericesc: Nicodim Milaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, vol. I, partea I. trad. de Uroș Kovincici și Nicolae Popovici, Arad, 1930, p. 125-153; 171; Prof. Const. Popovici, jun. § Veniamin Pocitan, Prof. Valerian Șesan, Pr. Const. Dron, Arhim. Zosima Tîrîlă cu Pr. H. Popescu, Prof. D. Boroianu etc.

Andrei Șaguna, în anul 1871, a tradus și tipărit «Enchiridion» — un rezumat al Pidalionului. Sînt în această lucrare, concentrate cu comentarii și indice Canoanele Sfinților Apostoli (185 canoane), ale sinoadelor ecumenice (189 canoane), ale sinoadelor locale (330 canoane) și ale Sfinților Părinți (vezi, Alexandru Constantinescu, *Dreptul canonic în opera lui Andrei Șaguna*, în «Biserica Ortodoxă Română» nr. 7-8|1973, p. 874).

O colecție de canoane, ca în Pidalion, a tradus și tipărit în românește, la sfîrșitul secolului al XIX-lea, după Berdnicov, Episcopul de Huși Silvestru Bălănescu, mort la 25 noiembrie 1900 (Vezi X, *O pioasă serbare de recunoștință*, în «Biserica Ortodoxă Română», XXXV (1911), nr. 9, p. 1076.

făcut după Bevereghie» (Guil. Beveregius + 1708 cu lucrarea Συνοδικόν, Oxonii, 1672). Samuil Micu (Clain) a făcut această traducere pe cînd se afla la Oradea.[9]

Nedumerirea este în legătură cu traducătorul manuscrisului de la Neamţ. A tradus Lavrentie, a tradus altcineva, cine anume? Ar putea fi o copie după o traducere a lui Veniamin abandonată după 1841? Cine este caligraful copist? Este vreun «condicar» al lui Veniami «un mai micul între slujile Preaosf[inţiei] sale» ca Ioan, sau un altul?[10] Ne este foarte anevoie de a stabili. Totuşi un lucru rămîne valabil: caligraful copist a fost un bun mînuitor al peniţei, un adevărat artist în ale scrisului frumos. Manuscrisul are imprimat pe piele, la scoarţa din spate, într-un chenar în formă, de inimă, numele unui «Dimitrie Radu agă». Unele asemănări ale legăturii cu cărţi legate la Mănăstirea Neamţ — icoana Învierii, chenar marginal şi inima — ne fac a socoti manuscrisul legat la Mănăstirea Neamţ după 1846, pentru că unele foi de forzaţ au imprimat acest an. Numele din chenarul inimă ne-ar duce la concluzia că proprietarul munuscrisului a fost un Dimitrie Radu agă. Cine, de unde este acest Dimitrie Radu agă? Agă,[11] cu mai multe înţelesuri, cuvînt de origină turcă, se referă, în general, la cel însărcinat cu asigurarea siguranţei publice, un fel de «prefect de poliţie». Unde a fost Dimitrie Radu cu funcţia de «agă» nu putem şti, pentru că nici cine este acest Dimitrie Radu nu ştim. În secolul al XIX-lea se întîlnesc nume de Dimitrie Radu cu funcţii diferite, dar încă nu se poate spune nimic de unul cu funcţia de «agă».[12]

9. Ioan Bianu, *Catalogul manuscriptelor româneşti*, tom. I, Bucureşti, 1907, nr. 250, p. 546-547. Faţă de canoanele din manuscrisul de la Mănăstirea Neamţ la Samuil Micu (Clain) lipsesc canoanele de la al doilea Sinod ecumenic şi de la cel de a treia oară de la Cartagina. Titlul manuscrisului lui Clain este: «Canoanele Sfintelor Săboară...».

10. Pr. Ilie Gheorghiţă, *Un veac de la moartea Mitropolitului Veniamin Costachi*, Mănăstirea Neamţ, 1946, p. 254.

11. Agă: 1) odinioară generalul dorobanţilor şi al întregii infanterii, dregătorie înfiinţată în Moldova de Alexandru cel Bun; 2) boierie pămînteană introdusă de turci şi însărcinată cu privegherea siguranţei publice; 3) (în timpul din urmă) prefect de poliţie (forma romanizată agă) (Vezi Lazăr Şăineanu, *Dicţionar universal al limbii române*, Craiova, (fără an), p. 12). («Ca să fie cineva prefect de poliţie, trebuia să aibă rangul de agă; dar nu orice agă era prefect — «după informaţia furnizată de C. Turcu-Iaşi).

12. Dl. Constantin Turcu-Iaşi a avut amabilitatea sá ne trimită o listă cu nume asemănătoare cu cel de care ne interesăm. Prezentăm şi pe această cale respectuaose mulţumiri. Iată lista pe care ne-a pus-o la îndemînă Dl. Constantin Turcu:

a) *Radu Dimitrie*, la 1844 era ban şi se afla în conflict cu răzăşii din Spîrcoceni. La 1848 era comis şi posesor al moşiilor Tupilaţi, Mălăeşti şi Bosia, precum şi al Tîrgului Fălciu. (Arh. Stat. Iaşi, Transport 1588, opis 1818, dosar 1302, f. 27-36).

b) *Radu Dimitriu* din obştea răzăşilor din Piatra Neamţ (Arh. Stat. Iaşi, transport 1772, opis 2020, dosar, 39508, f. 1-4).

c) *Radu Dimitrie*, comis, mare proprietar în Fălticeni, candidat la alegerile Divanului Ad-hoc (Colectiv, Documente privitoare *la Unirea Principatelor*, vol. I, Bucureşti, 1961, p. 108, 112).

d) *Radu Dimitrachi*, fiul protopopului Radu Mînicuţă din Caşin, Radu Dimitrachi a slujit în casa Episcopului de Roman. A fost stolnic şi comis. (Paharnicul C. Sion, *Arhondologia Moldovei*, Bucureşti, 1973, p. 230). Domnul C. Turcu ar înclina pentru acest Radu Dimitrachi, întrucît a avut legături cu Biserica, om «de casă al unui episcop de Roman». Dar dacă Radu se potriveşte, este, totuşi, diferenţă cu privire la Dimitrie care în cazul fiului protopopului din Caşin este Dimitrachi.

e) *Gh. Radu*, născut la Huşi, la 16 aprilie 1830, din părinţii: comisul Dimitrie Radu şi soţia sa Soltana, născută Mardare. Naşi stolnicul Isăcescu şi economul Mardare (Arhivele Statului Iaşi, Fond Mitropolia Moldovei dosar «Mărturii mitricale» nr. 14|1852, f. 248). Dacă funcţia lui Dimitrie Radu de la Huşi ar fi «agă» şi nu «comis» l-am putea considera proprietar al manuscrisului nostru.

f) *D[imitrie] sîn lui Radu* semnează un act către magistratul oraşului Focşani, de felul cum a decurs solemnitatea de la 11 iunie 1848 («Anul 1848 în *Principatele Române*», vol. II, Bucureşti, 1902, p. 4).

g) *Dimitrache Radu* din Botoşani, este menţionat între anii 1817, 1827-1828 (locuitor al oraşului). (A. Gorovei, *Monografia oraşului Botoşani*, 1926, p. 141-142).

h) *Dumitru Radu* semnează o adresă (a Horezanilor) către generalul Gh. Magheru («*Anul 1848 în Principatele Române*», vol, III, p. 80, Bucureşti, 1902).

i) *Dimitrie Radu*, stolnic, apoi comis, în 1848 (Arhivele Statului Iaşi, Fondul Secretariatul de Stat. Condica de ranguri nr. 344, f. 1964, nr. curent 39).

j) *Dimitrie Radu*, în 1869, candidat în alegerlle pentru colegiul IV (Augustin Z. N. Pop, *Catalogul corespondenţei lui M. Kogălniceanu*, Bucureşti, 1959, p. 252, nr. 1221).

La această bogată listă am încercat să vedem dacă nu se mai poate adauga vreun alt nume care să fie mai aproape de ceea ce căutăm. Am urmărit «Pomel-

Cuprinsul manuscrisului de la Mănăstirea Neamț, în așa-numita partea I-a, este următorul: 1. Prolegomena înainte ziceri pentru Canoanile sfinților Apostoli (patru pagini nenumerotate) cu Canoanele cele 85 ale Sfinților și preaminunaților Apostoli în limba noastră tălmăcită (p. 2-109); 2. Pentru sfîntul și lumnicul întîiul soborul prolegomena adecă, înainte spuneri (p. 111-112) cu Canoanele sfîntului și lumnicului I Soboru tălmăcindu-se (20 canoane) (p. 112-131); 3. Prolegomena, înainte ziceri, pentru sfîntul și lumnicul al doele sobor (p. 132-133) cu Canoanele ceale 7 ale Sfîntului și lumnicului al doele sobor tălmăcindu-se (p. 134-142); 4. Prolegomena pentru sfîntul lumnicul al treilea soboru (143-145) cu — Ceale opt canoane ale sfîntului și lumnicului soborului al treilea tălmăcindu-se (p. 146-152); 5. Epistolie a Sfîntului lumnicului III sobor pentru cuviosul soborul din Pamfilia, pentru Evstathie cel ce s-au făcut mitropolit al lor (p. 153-155); 6. Pentru sfîntul și lumnicul al patrule soboru prolegomena (înainte ziceri) (p. 156-157) cu — Ceale 30 de canoane a Sfîntului și lumnicului soborului al 4 cu tîlcuirile lor (p. 157-185); 7. Pentru sfîntul și lumnicul soborul al șăsăle (p. 187-189); 9. Pentru sfîntul și lumnicul al cinșasă ori mai bine a zice, al șasăle soboru (p. 189-191); 10. Canoanele lumnicului 6 soboru. Canoanile ceale 102 a sfîntului și lumnicului al șasăle soboru tîlcuite (p. 192-281); 11. Pentru sfîntul și lumnicul al VII Soboru înainte zîse (p. 282-284) cu — Canoanele ceale 22 a Sfîntului și lumnicului al VII Soboru tîlcuite (p. 284-304); 12. Prolegomena (înainte ziceri pentru Soborul ce să zice I și II adecă întîiu și al doele (p. 305-306) cu — Ceale 17 canoane ale Soborului celui adunatu în beserica Sfinților Apostoli, care să zice I și II soboru tîlcuite (p. 306-324); 13. Prolegomena pentru Soborul ce s-au adunat în Sfînta Sofia (p. 325-327) cu — Canoanele ceale trei ale soborului celui ce s-au adunat în beserica Sfintii Sofii tîlcuite (p. 328-330); 14. Prolegomena pentru soborul ce s-au adunat în vremea lui Ciprian în Carhidona (p. 330-333) cu — Canonul locnicului și sfîntul Soborului celui a treia oară adunatu în Carhidona în zilele lui Ciprian tîlcuitu (p. 332-337); 15. Prolegomena pentru locnicul soborul cel în Ancira (p. 338), cu — Canoanile ceale 25 tîlcuite a locnicului și sfîntului soboru celui din Ancira (p. 338-353); 16. Prolegomena pentru soborul cel în Noocesaria adunat (p. 353) cu — canoanile ceale 15 ale locnicului Soborului celui în Noocesaria, tîlcuite (p. 354-361); 17. Prolegomena pentru locnicul soborul cel în Gangra adunatu (p. 361-362) cu Canoanile ceale 21 a sfîntului locnicului soborului celui în Gangra (p. 362-371); 18. Prolegomena pentru locnicul soborul cel în Antiohia adunat (p. 371-372) cu — Canoanile ceale 25 a locnicului soborului celui în Antiohia adunatu tîlcuite (p. 372-374 — manuscrisul rămîne la sfîrșitul tîlcuirii canonului al doilea și anunțarea canonului al treilea).

Față de Pidalionul tipărit de Veniamin Costachi la 1844 în Mănăstirea Neamț, manuscrisul nostru prezintă multe asemănări, dar și multe deosebiri. După foaia de poartă manuscrisul începe cu: «Cîți cu dreptariul acesta vor urma, pace preste ei și milă» (Galat. VI, 16), după care face patru citări de texte din Sfinții Părinți. În ediția Veniamin sînt numai două citări din sfinții Părinți. Citările suplimentare în manuscrisul de la Mănăstirea Neamț sînt din Sfîntul Grigorie de

---

nicul» manuscris cirilic din Biblioteca Mănăstirii Neamț, cota 190. Este adevărat că acest manuscris este de mare folos pentru cine ar urmări spița unor categorii sociale de familii moldovene, iar cu privire la grade militare se găsesc căpitani, maiori, colonei, parucinic și «afițeriu a miliției» și chiar și mai multe nume de «agă», dar nici unul de Dimitrie Radu (Vasile Ghenea — țintul Tutovei, Manoil Morțuni, Dumitrache Spatache 1816; Ioan Dărmăni; Vasilie Brăescu, Neculai Chirica din Vaslui; Gheorghe Butucea 1864 etc.). În schimb într-un articol din Arhiva Românească, Tomul III, București, 1939, semnat de Constantin Solomon și Constantin A. Stoide, intitulat: Pretendența lui Gheorghe Sturza la tronul Moldovei, *Contribuții la cunoașterea luptelor politice din preajma unirii*, în Anexele XXVI și XXVII pentru ocolul Berheciului se găsește un *Dimitrie Radu* între cei«fără rezon intrați» în lista alegerilor din 1858, neîmplinind condițiile legii electorale din 2 decembrie 1858. Anexa XXVI, «Iscăleții în protestații» p. 170 și Anexa XXVII «Memoar» p. 173 pentru ocolul Berheciului înșiră patru persoane ca neîmplinind condițiile: Dimitri Vasiliu, Iancu Abaza, Costachi Abaza și Dimitrie (Dimitri) Radu (Radul). Nu avem știre dacă acest Dimitrie Radu a fost sau nu agă deși la unele nume s-a trecut și funcția de agă (Gheorghe Mardarie și Petrachi Ciucă), p. 140; Alecu Scorțescu p. 149 și 157; Iorgu Stratulat p. 156 etc.).

Nazianz şi din Sfîntul Ciril al Alexandriei.[13]

Manuscrisul are note care nu se găsesc în ediţia Veniamin. Ca exemplu, indicăm nota 1 la canonul 60 apostolic, unde manuscrisul prezintă o analogie între filozofia lui Voltaire şi cea a lui Epicur, condamnîndu-le. De asemenea, nota 1 de la canonul 2 al Sinodului localnic de la Antiohia unde se vorbeşte despre pîinea binecuvîntată la Sfînta Liturghie adică despre anaforă.

Unele note sînt diferenţiate în manuscris faţă de ediţia Veniamin prin lungime sau prin scurtimea lor.

* * *

Analiza manuscrisului Pidalion de la Mănăstirea Neamţ ne conduce la următoarele concluzii:

Manuscrisul este un *unicat*, care oprindu-se la canonul 3 al sinodului local de la Antiohia, nu va fi avut ceea ce ar fi urmat «partea a doua». 2. Manuscrisul nu este un exemplar care trebuia să fie folosit la tipărirea lui, ci este un *exemplar de lux*, ce avea destinaţia de a fi în biblioteca unei personalităţi bisericeşti; 3. Manuscrisul a fost tradus în 1820 cînd poate s-a făcut copierea caligrafiată şi ornamentată. 4. Faţă de ediţia tipărită a Pidalionului de către Veniamin Costachi, manuscrisul de la Mănăstirea Neamţ are aceeaşi ordine în înşirarea canoanelor, însă sînt deosebiri cu privire la forma de exprimare, la cuprinsul notelor, unele fiind mai dezvoltate în manuscris, altele mai scurte, iar altele fiind lipsă. 5. Manuscrisul face traducerea după ediţia grecească a Pidalionului de la 1800 cu evitarea interpolărilor lui Teodorit. Expresii greceşti omivanie, evimponisan, simfonist, hronologi (numărători de ani), a să ierurghisi, hristiani, ostracoderma, iipsoma (înălţare) a Panaghiei (a Prea Sfintei), lucrare ieraticească, pedichii (apărători ai dreptăţii), efimerie (a săptămînii, dupre obicinuirea limbii noastre), diată (ori aşăzămînt) etc. demonstrează că nu s-a folosit vreo ediţie slavonă, ci numai cea grecească. 6 Dimitrie Radu agă a fost un proprietar de mai tîrziu şi anume după anul 1846, fără să putem şti împrejurările în care a ajuns în posesia acestui exemplar de lux din biblioteca unui ierarh, poate chiar din cea a Mitropolitului Veniamin. Am putea considera legătura actuală ca fiind executată între 1856-1858, căci literile latine folosite la cotor «*Manuscript Pidalion* Partea I» sînt din cele aduse de stareţul Dionisie Romano în 1856.

Manuscrisul Pidalion de la Mănăstirea Neamţ merită o cercetare care să evidenţieze nu numai valoarea traducerii ca atare, dar şi dezlegarea enigmelor, pe care nu am putut-o face prin rîndurile de faţă. Istoria izvoarelor dreptului bisericesc va înscrie în paginile ei noi colecţii de canoane şi traduceri făcute în limba noastră, chiar dacă uneori sînt cu lipsuri.[14] Biserica, prin Sfîntul Sinod — are dreptul şi datoria de a corecta eventualele lipsuri şi greşeli care, datorită timpului cînd s-au făcut aceste traduceri şi mijloacelor de transcriere şi tipărire, s-au strecurat în cuprinsul unor astfel de lucrări.

Diac. I. IVAN

---

13. Textul citărilor este acesta: «*A Sfîntului Grigorie de Dumnezeu cuvîntătoriului* — Cum nu e lucru necuviincios ca Legea romanilor adecă nimăruia să nu fie ertat a fi neştiinţă, şi nici de ar fi cineva foarte ţărănos şi prea neînvăţat. Şi nici a fi Lege, care să ajute celor vinovaţi pentru neştiinţă. Iar învăţătorii tainelor mîntuirii să nu ştie, pre începerile mîntuirii, deşi la celelalte sînt dintre cei mai proşti, şi nu adînci cu mintea» (Cuvinte la Marele Athanasie); «*A Sfîntului Chiril al Alexandriei* — Deci să auzim cîţi la citirea Scripturilor ne lenevim, cîtă vătămare suferim, cîtă sărăcie, că nu ne-am apuca cîndva de vieţuirea cea prin lucruri, cei ce nici pre însăşi legile le ştim, acelea despre care a vieţui» (La Evanghelia lui Matei tălcuind la cap. XIII, stih 52, aceea «Pentru aceasta tot cărturariul»... şi celelalte).

14. Pidalionul în ediţia Veniamin, ca şi alte colecţii de canoane, au putut şi pot conţine unele greşeli care trebuiesc clarificate. Pidalionul nu poate fi folosit în afară de Biserică în sensul că el nu poate fi interpretat fără pregătire corespunzătoare. Se greşeşte cînd se acordă preţuire exagerată unor locuri ale Pidalionului pentru care Sinoade, Congrese, Consfătuiri teologice, întîlniri speciale au lucrat şi lucrează spre a le face aplicabile astăzi, aşa cum unele din ele fac obiect de atenţie a viitorului Sinod Panorodox. În mod deosebit astăzi nu se mai poate folosi explicarea pe care o face nota din Pidalion pentru fixarea datei serbării Paştelui, cu «Isimeria» care este în restanţă cu 13 zile faţă de ceea ce au hotărît Sfinţii Părinţi la 325. A se urmări: Mihai Teodoriu, *Canonicitatea calendarului şi rătăcirile răzvrătiţilor*, Monastirea Neamţului, 1931; Mai mulţi creştini ortodocşi din răsărit, *Adevărata Ortodoxie şi calendarul*, Fălticeni, 1934; Arhim. Ilie Cleopa, *Cuvînt de lămurire în legătură cu rătăcirile stiliste*, în «Biserica Ortodoxă Română», nr. 3-4|1955 şi extras.

O copie necunoscută a unui portret al Mitropolitului Veniamin Costachi

Sub acest titlu a apărut în revista Mitropolia Moldovei și Sucevei, XXXIV (1958), nr. 9-10, p. 834-835, o notă din care rezultă că în biserica din Feredieni, comuna Deleni, localitate situată la nord-vest de orașul Hîrlău, la o distanță de 8 km., există un portret al Mitropolitului Veniamin Costachi, «copie după Kaufmann».

Existența acestui portret era necunoscută biografilor marelui mitropolit.

Ionela Manolescu, ocupîndu-se de «Portretele Mitropolitului Veniamin Costachi» «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XLIII (1967) nr. 1-2, p. 147-157), consideră și portretul din biserica Feredieni ca o copie necunoscută.

Ulterior, avînd unele îndoieli, portretul prezentîndu-se înnegrit, am privit cu rezervă afirmația că ar fi vorba de un portret al Mitropolitului Veniamin Costachi («Mitropolia Moldovei și Sucevei», L (1974), nr. 7-8, p, 617 — nota 9). În cele din urmă, avînd răgazul să cercetez cu de-amănuntul acest portret, sînt în măsură să prezint date noi.

În adevăr, este vorba de un portret al marelui Mitropolit Veniamin. Pînza cu dimensiunile 0,91 m /1,13 m., prinsă pe ramă de lemn, lată de 0,09 m., se prezintă ca un medalion, bust pe trei sferturi, și după ce a fost în parte curățată de fumul care o întuneca, chipul marelui vlădică se înfățișează exact după descrierea Ionelei Manolescu (art. cit., p. 145).

Este vorba de portretul în mărime naturală provenind din colecția Academiei Mihăilene, aflat astăzi la Muzeul regional de artă din Iași, purtînd pe față inscripția «Pinxit Schoefft 1837».

«Destinat să împodobească unul din pereții sălii de festivități a Academiei, accentul compoziției cade pe fast și decor. Importanța acestei pînze de mari dimensiuni stă în caracterul său monumental și în funcția lui de prototip față de numeroasele replici ulterioare» (n. n.).

Portretul Mitropolitului Veniamin, păstrat la Feredieni, este o «replică» a portretului lui Schoefft din 1837 și nu al lui Kaufmann, cum eronat s-a afirmat.

Portretul redă chipul Mitropolitului Veniamin, cu camilavca neagră, cu barba scurtă, despărțită în două, îmbrăcat în mantia arhierească stacojie, cu broderii, cu dreapta binecuvîntînd. În mîna stîngă ține cîrja arhierească cu monograma numelui. Pe piept, engolpionul cu Domnul Hristos, binecuvîntînd, crucea și un alt engolpion. Mai sus, în partea dreaptă, engolpionul — decorația Sf. Ana, dăruită de Țarul Moscovei și care va fi lăsată «pentru crearea unui premiu menit autorilor celor mai bune compuneri în limba nației și mai ales privitor la istoria patriei și nației» (Pr. Mircea Șfichi, Patriotismul Mitropolitului Veniamin Costachi, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XLIII (1967), nr. 1-2, p. 70; Arhim. Adrian Hrițcu, Mitropolitul Veniamin Costachi la Mănăstirea Slatina, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XLIII (1967), nr. 1-2, p. 101).

Portretul este nerestaurat, totuși culorile sînt bine conservate, dar necesită o mînă pricepută spre a-l despovăra de rezidurile dăunătoare.

Faptul că acest portret se află la biserica din Feredieni, ctitorită de familia Crupenski, deținătoare a unor mari ranguri boierești, nu mai prezintă nici un semn de întrebare, de vreme ce multe alte portrete au fost sesizate la diferiți alți proprietari sau biserici, ca o dovadă de cîtă prețuire s-a bucurat figura ierarhului patriot. Important este faptul că biserica din Feredieni, pe lîngă alte obiecte de cult valoroase, deține și portretul Mitropolitului Veniamin Costachi, copie după Schoefft. Restaurarea acestui portret ar scoate la lumină și pictorul care s-a ostenit să execute această copie.

Prot. IUSTIN GAȘPAR

Din documentele păstrate la Arhivele Statului județul Suceava

Arhivele Statului din Suceava păstrează, în colecția de documente, acte și scrisori importante referitoare la viața bisericească dintre anii 1782-1860, din acea parte a Moldovei de sus, temporar sub dominație habsburgică, «pe care, în căutarea unui nume propriu, unii au numit-o: Die osterreichische oder deutsch Kaiserliche Moldau,

jetzt Bukowina genant», adică Moldova austriacă sau imperial-germană, *acum* (s. n.) Bucovina numită. (Franz Iosef Sulzer, *Geschichte des transalpinische Daciens*, vol. II, Viena, 1781, p. 422). Aceasta, după ce s-a pus în discuţie şi numele de: Ocolul Sucevii (I. Nistor, *Zur Geschichte des Schulwesens*, p. 19).

Documentele acestea reflectă amănunte mai puţin cunoscute sau nefolosite în tratatele istorice referitoare la acest trecut. Sub cotele VI-XII-lea ni se perindă înaintea ochilor diferite ştiri dintr-o corespondenţă, în parte neoficială, dintre Episcopii Dositei Herăscu, Isaia Baloşăscul şi a altor personalităţi bisericeşti, corespondenţă purtată cu Mănăstirea Putna, care, după mutarea Episcopiei, în decembrie 1781, de la Rădăuţi în noua capitală, respectiv după destrămarea înaltei şcoli cu un Vartolomei Măzăreanul, mai păstra tradiţionalul prestigiu moldovenesc.

Spicuind din documentele menţionate, vom releva, în prima linie şi din considerente cronologice, o *scrisoare* (de sub cota VI/16), cu data de 19 septembrie 1782, adresată «Cuvioşiilor Sale» (din soborul Mănăstirii Putna), prin care Episcopul Dositei, chiriarhul conştient de datoria sa, încearcă să salveze ce a mai rămas din vestita şcoală de la Putna, care, după cum ştim, se putea lăuda cu dascăli ca: Vartolomei Măzăreanul, ucenic al Academiei de la Kiev, şi Ilarion, adept al filozofilor din Patmos etc. (Vezi Scrisoarea de recomandare, din 1 aprilie 1778, întărită de aceşti dascăli, prin care îl «afierosesc» pentru cinul ierodiaconiei şi pe tînărul Isaia Baloşăscul, care, deşi în vîrstă mică, dar este cu pricepere bună» (Isidor Onciul, *Ceva despre mersul şi dezvoltămîntul culturii teologice şi clericale din Bucovina*, în *Candela*, anul I, 1883, p. 4, nota 1).

Scrisoarea Episcopului Dositei, pe care o vom da integral în anexă, trecută pe un sfert de coală, cu un scris format de cancelarie, dar fără a fi întăriră cu sigiliu, este foarte însemnată, pentru că, în urma intervenţiei soborului mănăstiresc, Dositei aprobă ca Ilarion, să fie «aşezat» dascăl pentru două limbi, grecească şi latinească, în 16 aceştii luni, să i se deie cincizeci lei pe lună şi tacîmul mesii. Prin această angajare se intenţiona păstrarea lui pentru o şcoală la care generalul Enzenberg viza aducerea de dascăli din Transilvania.

A doua chestiune priveşte o oarecare femeie *Lupa*, cu nume de botez destul de frecvent pe atunci. Astfel aflăm într-un act de cumpărare a Ipoteştiului un oarecare Şerbul Scalet cu sora sa Lupa (Vezi Dr. Rudolf Gassauer, Contribuţiuni la istoria Sucevei, în «Anuarul» pe 1925/1926 al Liceului ort. cr. Suceava, 1927 p. 19). Aceasta este sfătuită ca, împreună cu bărbatul ei, «să facă gătire», luînd «surugii chirigii» pentru a trece în Moldova de bună voie, pînă nu i se întîmplă «surgunia». Relevăm termenii aceştia de origină turcească folosiţi în acea vreme. Aceste emigrări sînt caracteristice acestor timpuri de prefaceri, pentru care funcţiona, chiar în 1783, un «Ansiedkungs — Kommisär», adică un comisar de colonizare cu numele Ferdinand Dans. (E. Prokopowitsch, *Albert von Kugler*, în «Acta Historica», Tom. IV, Monachii (München), 1965, p. 146).

Altă chestiune importantă constă în faptul că Episcopul Dositei Herăscu, căruia oficial i se dăduse titlul de «episcop exempt», marcîndu-se calitatea de scos de sub jurisdicţiune, iscăleşte aici «arhiepiscop». De fapt, nemulţumit de titlul «exempt», acordat la vremea sa şi organizaţiilor începătoare sîrboromâne, titlu de nuanţă străină, el ceruse la 20 martie 1782 acordarea titlului mai canonic de arhiepiscop şi anticipează astfel (Zieglauer, *Geschichtliche Bilder aus der Bukowina*, Dritte Bilderreihe, 1896, p. 35, relatează că a aflat cererea la Kriegsarhiv, Hofk. Protokoll, 1785, G. 895).

Altă piesă demnă de remarcat este *Proclamaţia din 9 Iunie 1809* a stăpînirii habsburgice către: Vitejii şi credincioşii locuitori ai Bucovinei pentru a participa la oastea împărătească în lupta împotriva armatei lui Napoleon, tipăritură de la Tipografia lui Petru Eckhardt, pe două coloane paralele, în limba germană şi română (cota VIII/47).

Textul acestui apel, deşi reprodus la Isidor Onciul, în *Volintirii sau Olintirii*, apărut în revista «Candela», 1898-1899, p. 534-537, respectiv apariţia acestei Proclamaţii şi în limba română nu este menţionată în Bibliografia românească veche, care cuprinde doar altă Proclamaţie, în

aceleaşi condiţiuni, din 1813 (Tom. IV, Bucureşti 1944, p. 137, nr. 375 *Apelul lui Peter Grafvon Gaes,* adresat din Lemberg şi *Pastoralnica scrisoare* a Episcopului Daniil Vlahovici, din acelaşi an, în Tom. IV, p. 138).

Urmare acestui apel din 1809, Isidor Onciul arată, în lucrarea citată, că la iniţiativa lui Mihalachi Kalmuţchi s-a decis formarea a două escadroane de «arnăuţi» călări nobili şi două de arnăuţi de «ţară», nenobili, pedeştri (p. 725). Comandanţi, pe lîngă Mihalache Kalmuţchi, fiind Aleis conte de Logoteti, Vasile Kalmuţchi, Constantin Ianoş, V. Goian şi G. Dobrovolschi de Buchental (p. 728). Deşi mai trece într-o notă subliniară p. 728 declaraţiile unui participant la luptă, Ion Fodor zis Softău, din Frătăuţul Nou, cu ocazia ciocnirii dezastruoase cu leşii răsculaţi în apropiere de Tarnopol, în concluzie declară: «care a fost activitatea acestor trupe în special n-am aflat» (p. 729).

Despre familia zelosului Mihalachi Kalmuţchi, putem nota că în ramificaţiile sale se afla un Ion de Kalmuţchi care iscăleşte ca asesor în comisia de delimitare a proprietăţilor particulare din Suceava, din anul 1782 (vezi Gassauer, *op. cit.,* p. 32); alţii erau proprietari şi patroni bisericeşti la Bărbeşti şi Părhăuţi, (*Semetismul Arhidiecezei* ort. rom. din Bucovina, pe anul 1899, p. 81 şi 149), iar un Vasile Calmuţchi, poet şi şef de gară la Hatna (Dărmăneşti), a publicat un volumaş de poezii intitulat *Floricele,* Suceava, 1910.

Altă piesă importantă din această colecţie de la Arhivele Statului Suceva o constituie o *Scrisoare,* din iunie 1809, iscălită de un Melchisedec, ieromonah şi învăţător; este Melchisedec Lemni, preparand la Şcoala catehicească. Scrisoarea adresată lui Ghenadie, egumen la Putna, cuprinde, ca o completare, naraţia principalelor evenimente privitor la această «insurecţie», cum se numea, adică ridicarea nobililor în frunte cu acest Mihalachi Kalmuţchi, în sprijinul împărăţiei: Sfinţirea Steagului la Biserica Sf. Paraschiva, amănunte despre ciocnirea de lîngă Tarnopol. Precaut însă, avînd probabil unele rezerve, el termină scrisoarea: «Iară vrînd Dumnezeu să ne vedem sănătoşi, vom vorbi şi mai amintrilea» (cota VIII/48).

Revelator despre importanţa economică a Mănăstirii Putna sînt cîteva scrisori ale egumenului Filaret Bendevschi şi ale lui Isaia Baloşăscul, adresate ecleziarhului mănăstirii, Laurentie Chirilescu, referitoare la confecţionarea unui antireu, a unei nabedernie, — dovadă că aici funcţiona un atelier de călugări meşteri croitori (cota VII/103). Şi meşteri dulgheri destoinici sînt solicitaţi de aici pentru reparaturi chiar la mănăstire, dispunîndu-se totodată o intervenţie pentru obţinerea a cinci copaci pentru confecţionarea a 10.000 bucăţi draniţă (actul din ianuarie 1809, cota VIII/39 şi din 17 februarie 1809, cota VIII/40).

Mai tîrziu, în 1810, un serdar Antonie intervine la Mănăstirea Putna pentru facerea unei «scatulce cu şubladă», adică a unei casete cu sertar, termeni deformaţi prin diminutivare din nemţescul Schanchtel mit Schublade (cota VIII/69). Este epoca cînd se simte influenţa limbii germane, în special în termeni tehnici. Interesant că Isaia Baloşăscul s-a iniţiat în limba germană cu ajutorul unui Manual lesnicios pentru greci — Rumelioţi, apărut la Viena, în tipografia autorizată pentru publicaţiile ilirice, a lui Kurţbeck, în 1762. (Προχείρος καὶ εὔπορίετος διδάσκαλος τῶν προτοπείρων ρωμελίτων τῆς γερμάνικης γλώττης. Un exemplar cuprinzînd iscălitura sa cu litere latine: Isaias Baloscheskul, se află în biblioteca Mănăstirii Sf. Ioan cel Nou din Suceava, la nr. 9). Ca şi pentru construirea unei brişte se intervine prin o comandă de sub cota XX/85.

Despre legăturile cu mănăstirile din Moldova mărturiseşte o scrisoare din 28 mai 1810 a stareţului de la Neamţ, către Ghenadie de la Sucevita, privitor la o donaţie a răposatului Nicanor (cota VIII/58).

În fine, nu vom trece cu vederea că această colecţie de documente, mai ales de ordin gospodăresc, cuprinde mai multe *adrese omagiale* de felicitare, înaintate de Paşti anul 1860, de către mai multe protopresviterate ale eparhiei Episcopului Eugeniu Hacman cu ocazia împlinirii a 25 de ani de arhipăstorie.

Pr. Prof. I. ZUGRAV
şi
Prof. V. MIRON

ANEXA I

«Arhierească blagoslovenie trimi-

tem cuvioșiilor voastre, Cele ce ne scrieți toate am văzut pentru Ilarion că s-au așezat dascăl în 16 a aceștii luni, să rămîie acum deodată a i se da acei cincizeci lei pe lună, fiind că iaste să învețe pe copii două limbi; grecește și latinește, iar pentru tacîmul mesii, ci iaste de trebuință, să aibă, să i se cumpere toate din banii ce-au rămas de la Nicodim pentru școală, ce sînt la dumnealui; i proci.

Hotărăre lupii cu bărbatul ei bine ați făcut-o și ca să nu aștepte mai mult (ca să nu i se întîmple surgunia) și să caute surugii chirigii ce s-a găsi și să facă gătire din bună voe sa și atunci se va întări de noi scrisoare cea asupra ei, care i se va da la mănă și îndată să se tot ducă în Moldova.

Lui Dometii, după hotărăre ce-a făcut, luîndu-și ale sale să-și meargă la neamuri» (urmează cîteva cuvinte indiscifrabile adăugate cu scrisul tremurat al chiriarhului).

Al cuvioșiilor noastre, de bine voitor — 1782 sept. 19

(ss.) Dositei arhiepiscop.

Recenzii

D. A. Doikos, **Profetul Isaia** Cap. 1-6 (grecește), Salonic, 1974, 180 p.

D. A. Doikos este profesor la Facultatea de teologie a Universității «Aristotel» din Salonic.

Lucrarea de care ne ocupăm constituie un capitol important de teologie biblică. Autorul se ocupă de profetul Isaia și ne dă partea introductivă a cărții, textul Septuagintei, traducerea textului ebraic isaian (cap. 1-6), comentar la textul biblic și mențiuni critice. După un prolog în care indică probleme de metodologie, cartea are următorul cuprins:

Introducere: Epoca activității lui Isaia. Isaia omul, viața profetului. Cartea profetului Isaia: Numirea cărții, locul ei în canon, textul, conținutul, autenticitatea și sinteză. Cartea profetului în Noul Testament, la Sfinții Părinți și, în general, în Biserică. Comentarul care constituie partea centrală a lucrării conține: un studiu asupra «suprascrierii», probleme exegetice și apoi comentarul textului repartizat pe următoarele capitole:

Necredința și ingratitudinea poporului, Complăcerea în păcat, Stăruința în fărădelegi, Caracterul formalist al credinței, Deplîngerea depravării Ierusalimului, Condamnarea idololatriei, Prăbușirea idolilor, Păcatul ca temei al decăderii, Ziua Domnului, Judecata lui Dumnezeu, Slava viitorului Ierusalim, Imnul viței de vie, Vaet împotriva celor hrăpăreți, beți, ușuratici, îngîmfați, mitarnici, nedrepți, O vedenie a profetului, purificarea profetului și chemarea la misiune a profetului.

După analiza și comentarul textului isaian urmează un tabel cronologic, în care autorul fixează cele mai importante evenimente din epoca activității lui Isaia. Acestea sînt: anul 745 — urcarea pe tronul Asiriei a lui Tiglat-Falasar III (745-727), anul 740 — moartea regelui iudeu Ozia și preluarea tronului de către Iotam (740-736). Chemarea profetului la misiune, anul 736 — urcarea lui Ahaz pe tronul Iudeei (736-716), 735 — războiul siro-efraimit, 727 — urcarea pe tronul Asiriei a lui Salmanasar (727-722), 722 — desființarea regatului nordic al lui Israel de către monarhul asirian Sargon II (722-705), 716 — urcarea lui Iezechia pe tronul Iudeei (716-689), 705 — urcarea lui Senaherib pe tronul Asiriei (705-681), 701 — năvălirea lui Senaherib în pămîntul Iudeei și în Ierusalim.

După acest tabel cronologic, foarte important pentru încadrarea în timp a istoriei biblice și în special a activității profetului Isaia, urmează capitolul: bibliografie cu două subdiviziuni: lucrări patristice și lucrări mai noi.

Autorul nu înșiră toate lucrările existente în legătură cu cele 6 capitole ale cărții lui Isaia, ci numai pe cele mai importante și consultate de el.

Profesorul Doikos a reușit să înfățișeze limpede sensul celor 6 capitole începătoare ale cărții lui Isaia, într-un stil îngrijit și cu simț critic. Lucrarea este importantă pentru bogăția informațiilor și pentru concluziile clare, care redau fidel adevărul biblic. Nu de mică importanță este fixarea timpului în care se încadrează epoca profetului Isaia.

Lucrarea îndeplinește toate condițiile pentru o apreciere bună.

Pr. Prof. N. NEAGA

Al. Zub, **Vasile Pârvan,** Iași, 1974, 492 p.

Vasile Pârvan, arheologul, istoricul, gînditorul, filozoful, realistul și, în același timp, romanticul, vizionarul, stă la loc de cinste în panteonul culturii române. Deși savant cu renume mondial, totuși viața și, mai ales, activitatea sa cărturărească nu sînt cunoscute temeinic. Monografia alcătuită de cercetătorul științific Al. Zub — bine cunoscut în cercurile istoricilor — asupra vieții și strădaniilor cărturărești ale remarcabilului om de știință Vasile Pârvan este «o primă încercare» de a-l prezenta pe acest slujitor al științei, ca arheolog, epigrafist, preistorician, filozof».

Reproducînd cuvintele marelui istoric N. Iorga, autorul scrierii — pe care o semnalez — afirmă că Vasile Pârvan era «un tînăr extraordinar» înaripat de voința «de a se realiza plenar urmînd pilda marilor săi profesori». Cînd își termina studiile, la Universitatea din București, în anul 1904, «Vasile Pârvan era un istoric deplin format cu o largă viziune asupra domeniului, decis să-și consacre toate puterile pentru a-i asigura mersul înainte». Prin studiile și articolele publicate, pe cînd era student la Universitatea din București, prin colaborările sale la diferite reviste și, mai cu seamă, prin viziunile și părerile sale critice privitoare la unele aspecte ale societății românești din vremea sa, Vasile Pârvan era deja, un cărturar bine cunoscut. Studiile în străinătate la universități din Germania unde a cunoscut și audiat cursurile unor profesori vestiți, călătoriile în Italia, unde a vizitat și cercetat importante monumente istorice, cum și relațiile stabilite cu savanți și specialiști renumiți au contribuit, într-o mare măsură, la îmbogățirea cunoștințelor sale de istorie antică și arheologie, la pregătirea sa cărturărească.

Preocupările sale n-au fost atîntite numai asupra istoriei antice. Dornic de a avea o cultură cît mai aleasă, o formație intelectuală serioasă, Vasile Pârvan a citit mult, a căutat operele unor mari scriitori români și străini, a reflectat necontenit încercînd să pătrundă în esența lucrurilor. El a avut mereu înaintea ochilor minții sale «principiul grec al armoniei», luînd de la toți cît trebuie și imitînd pe acei care pot înălța spiritele.

Întocmai ca unii din contemporanii săi, Vasile Pârvan s-a ocupat de unele «probleme ale culturii naționale» preconizînd, între altele, reîmproprietărirea țăranilor, interzicerea arendării de moșii unor străini, «naționalizarea» și patriotizarea învățămîntului, «naționalizarea industriei și comerțului, întărirea capacității de luptă a armatei, «asanarea moravurilor sociale și înmulțirea populației» etc.

Ca profesor la Universitatea din București, conducător al școlii române de la Roma, — în mare parte fruct al strădaniilor sale —, conferențiar în țară și în diferite orașe ale Europei și, mai cu seamă, ca arheolog pe șantiere, îndeosebi în Dobrogea, Vasile Pârvan a înscris în istoria culturii române pagini memorabile.

Operele scrise și tipărite de acest vrednic cărturar din care amintim, doar: *Naționalitea negustorilor din Imperiul roman* (teză de doctorat), *Marcus Aurelius Verus Caesar și L. Aurelius Commodus, Începuturile vieții române la gurile Dunării, Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman, Getica* cum și studiile publicate în reviste oglindesc erudiția sa adîncă, intuiția sa

clară şi maturitatea sa ştiinţifică, iar cărţile *Memoriale* şi *Idei şi forme istorice* pun în lumină vie spiritul său, gîndirea sa pătrunzătoare, concepţia sa despre lume şi viaţă. Deoarece Vasile Pârvan n-a fost numai un istoric în înţelesul clasic al cuvîntului ci şi un teoretician al istoriei, un filozof al istoriei, dacă putem spune astfel, într-un capitol *Condiţia istoricului*, Al. Zub arată ceea ce trebuie să fie un istoric în viziunea acestui strălucit gînditor.

Nu se poate concepe un istoric bun, potrivit concepţiei lui Pârvan, fără o largă cultură filozofică, literară şi artistică. Istoricul trebuie să cunoască tainele pămîntului, trebuie să aibă în vedere factorul geografic fiindcă devenirea umană nu este posibilă în afara pămîntului. Orice istoric trebuie să fie înzestrat cu puterea de abstracţie a filozofului pentru a trece de la analiză la sinteză, pentru a disocia elementele apoi pentru a le recompune şi generaliza. Istoricul trebuie să găsească «raţiunea intimă şi legile de funcţionare a societăţii», scrutînd faptele şi evenimentele istorice. El trebuie să cugete spre a descifra raporturile cauzale, spre a stabili relaţii între fenomene, să introducă în expunerea faptelor principii explicative, să cuprindă întregul în viziuni sintetice, să stabilească legătura între trecut şi viitor, spre a înţelege mersul istoriei.

În procesul devenirii istorice precumpănitor este spiritul: «unde nu e viaţă spirituală nu este istorie». Totuşi istoricul trebuie să observe, să înţeleagă rolul factorului material în vibraţia şi ritmul vieţii. Ritmul, în gîndirea lui Pârvan, întocmai ca *seria istorică*, la Xenopol, constituie conceptul cheie pe care se sprijină ideea de evoluţie.

Vasile Pârvan s-a ridicat în scrierile şi conferinţele sale împotriva hipercriticismului steril şi a diletantismului apologetic, lăsînd să se înţeleagă că un cercetător al trecutului trebuie să fie, întotdeauna obiectiv, imparţial, nepărtinitor. De asemenea a combătut spiritul documentarist şi descriptivismul. În cercetarea şi expunerea faptelor, un istoric trebuie să fie stăpînit de ideea datoriei faţă de semenii săi. Din succesiunea evenimentelor istoricul trebuie să desprindă ceea ce este util pentru semenii săi.

Prin concepţia sa despre condiţia istoricului, prin viziunile sale privind cercetarea trecutului, Vasile Pârvan se situează alături de marii gînditori ai omenirii.

Scriind şi publicînd această carte despre Vasile Pârvan, harnicul şi sîrguinciosul cercetător ştiinţific Al. Zub a adus, indiscutabil, un omagiu deplin meritat savantului român şi, în acelaşi timp, a readus, mai pregnant, în conştiinţa cititorului, figura şi dimensiunile impunătoare ale acestui eminent om de ştiinţă.

Pr. SCARLAT PORCESCU

Nicolae Stoicescu, **Repertoriul bibliografic al localităţilor şi monumentelor medievale din Moldova,** editat de Direcţia Patrimoniului Cultural Naţional, Bucureşti, 1974, 684 p.

Primul şi cel mai important instrument de lucru necesar cercetătorilor din toate domeniile este acela al informaţiei referitoare la izvoarele documentare şi a studiilor realizate de înaintaşi. Asemenea repertoare bibliografice s-au făcut şi la noi dar, între timp, studiile şi lucrările s-au înmulţit şi din cauza aceasta oricărui cercetător, care abordă o temă, îi trebuie mult timp evident, în funcţie de temă şi întinderea ei pentru a se informa, a găsi şi valorifica contribuţia cercetărilor anterioare, pentru a putea merge mai departe şi nu a bătători fără rost un drum deschis de alţii.

Asemenea bibliografii, care sînt extrem de solicitate, ca aceea alcătuită de Nicolae Stoicescu despre localităţile şi monumentele medievale din Moldova, necesită o muncă îndelungată, răbdătoare, de informare atentă şi multilaterală, în special astăzi, fiindcă de circa o jumătate de secol asistăm la apariţia unui mare număr de periodice şi publicaţii, atît în ţară, cît şi peste graniţe. Prin urmare, nu mai este cazul să se discute însemnătatea unor asemenea repertorii sistematice, alcătuite cu multă competenţă.

Autorul Repertoriului bibliografic al localităţilor monumentelor

medievale din Moldova a mai publicat o serie de lucrări asemănătoare ca: *Dicţionarul marilor dregători*, *Bibliografia localităţilor şi monumentelor feudale din România*, I. — *Ţara Românească*, *Bibliografia localităţilor şi monumentelor medievale din Banat şi Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din Bucureşti*.

Repertoriul bibliografic al localităţilor şi monumentelor medievale din Moldova a apărut între anii 1966-1971, într-o formă mai restrînsă, în revista „Mitropolia Olteniei“ începînd cu numerele 5-6 (1966). Deşi mai greu accesibilă, ea s-a bucurat de la apariţia ei de o foarte bună primire, cum s-a relevat în recenziile publicate în „Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie-A. D. Xenopol“, tom. IV (1967), p. 225-227 şi VI (1969), p. 292-293 şi în revista „Mitropolia Moldovei şi Sucevei“, an. XLV (1969) nr. 1-2, p. 109-110. Încă de la apariţia capitolului consacrat bibliografiei monumentelor ieşene, în numărul amintit din revista Mitropolia Olteniei, s-a venit în sprijinul cercetătorilor monumentelor ieşene, deoarece, pe lîngă cronici, memorii de călătorii, cercetări arheologice, lucrările generale sau speciale, colecţii de documente, apărute anterior despre ele, chiar în cele mai rare publicaţii, N. Stoicescu a trimis şi la fondurile arhivistice principale, în special la cele din Bucureşti, fapt care a dat lucrării o valoare deosebită faţă de toate cele apărute anterior. Din acest punct de vedere, pentru istoricii Iaşului şi a monumentelor sale dispărute sau existente, lucrarea este indispensabilă, în special după republicarea ei, completată, în Repertoriu.

Repertoriul bibliografic lucrat de N. Stoicescu cuprinde circa trei mii de localităţi din Moldova atestate documentar, circa 5000 de biserici, schituri şi mănăstiri, 90 de cetăţi, palate şi case domneşti sau boiereşti, 60 hanuri, pe lîngă informaţiile bibliografice despre şcoli, spitale, poduri, cruci sau troiţe. Autorul a grupat titlurile lucrărilor pe localităţi şi monumente, după criteriul vechimii adică cronologic, bineînţeles că mai întîi colecţiile de documente, inscripţii, cronici, relaţii de călători şi în sfîrşit, studiile, cu unele aprecieri personale asupra lor, ceea ce este o dovadă în plus că le-a şi citit. Autorul a grupat tematic lucrările şi studiile privind monumentele de valoare artistică şi istorică deosebită, indicînd mai întîi documentele, inscripţiile, apoi studiile privitoare la arhitectură, pictură, cărţi (manuscrise) şi obiecte de cult, evident, făcînd asupra unora un succint rezumat cu aprecieri critice.

Cît priveşte localităţile, adică satele şi oraşele, autorul a indicat în primul rînd lucrările privind istoricul acestora, apoi documentele de proprietate, fiindcă unii proprietari au fost întemeitorii localităţii respective sau ctitori ai monumentelor de acolo. Aici autorul a întregit informaţiile cercetătorilor anteriori cu cele din fondurile de documente aflate în depozitele Academiei Republicii Socialiste România şi ale Arhivelor Statului din Bucureşti, multe din ele nefolosite încă de cercetători.

Autorul precizează, pentru a nu se da loc la nedumeriri că în bibliografie a folosit ca unitate „satul, nu comuna, deoarece aceasta a fost cea mai veche închegare socială şi forma istorică de dezvoltare a aşezărilor omeneşti din ţările române, fiecare sat avîndu-şi biserica sau bisericile sale“. A păstrat şi vechea denumire, făcînd trimiterile necesare la cele noi, dacă s-au produs. De asemenea, a menţionat satele sau monumentele dispărute, numai dacă s-a scris ceva despre ele.

Pentru oraşele din Moldova fiindcă au o bibliografie foarte bogată, autorul a adoptat metoda separării lucrărilor generale de cele referitoare la monumente (biserici, curţi domneşti, hanuri, şcoli, spitale, schituri, mănăstiri, troiţe ş. a.), rînduite alfabetic. Aici autorul a făcut un efort deosebit indicînd la fiecare monument data construirii, restaurării, reconstruirii — dacă au avut loc — pictării şi a altor lucrări, indicînd, totodată, în note, cîteva mii de documente, publicate şi inedite, necesare unei mai bune cunoaşteri a lor, a evenimentelor istorice cu care au avut legătură. Lucrarea se încheie cu indici de ctitori şi cronologic al monumentelor, nu însă şi indici de autori şi

localităţi, care ar fi fost la fel de necesar pentru uşurarea folosirii lucrării.

Lucrarea se caracterizează printr-o mare bogăţie de informaţii, din care se poate aprecia în special activitatea constructivă de amploare din Moldova în evul mediu. Cu ajutorul informaţiilor inedite din Repertoriu se mai pot elucida numeroase controverse legate de monumentele istorice şi de artă şi reconstitui epoca şi mediul în care au fost înălţate şi valoarea lor. Sîntem, în concluzie, de acord cu cele scrise de Vasile Drăguţ, directorul Direcţiei Patrimoniului Cultural Naţional, că „practic, prin această lucrare, cercetătorilor de toate categoriile li se oferă posibilitatea unei imediate racordări la stadiul actual al informării cu privire la oricare din localităţile sau monumentele din întreaga Moldovă medievală şi — trebuie să se recunoască — această realizare are o valoare majoră pentru progresul ştiinţelor istorice din ţara noastră. În acelaşi timp, pentru acela care doreşte să abordeze problemele monumentelor istorice moldoveneşti, reportoriul de faţă constituie mai mult decît un simplu îndreptar, fiind o poartă larg deschisă spre întreaga lor bibliografie".

Sîntem de aceeaşi părere că lucrarea acoperă un «gol îndelung simţit în literatura noastră de specialitate" şi că autorul trebuie încurajat să termine şi bibliografia localităţilor şi monumentelor medievale din Transilvania, Crişana şi Maramureş, „cu care se va încheia uriaşa sa întreprindere consacrată repertorierii locurilor istorice din întreaga ţară".

N. GRIGORAŞ

Paul Mihail, **The Autobiography of the Serbian Messenger Spiridon of Sundecic (1779-1846),** în «Revue des études sud-est européennes» XIII (1975) nr. 1 p. 125-130.

Biblioteca Centrală a Universităţii din Iaşi păstrează o bogată colecţie de cărţi vechi şi rare, documente şi manuscrise. Dintre manuscrisele inedite, Preotul Paul Mihail face cunoscut lumii ştiinţifice autobiografia stareţului mănăstirii Hîrjauca — Spiridon Filipovic de Sundecic.

Autobiografia sa conţine preţioase informaţii istorice pentru relaţiile dintre popoarele balcanice şi pentru istoria Bisericii române.

Spiridon de Sundecic s-a născut în Dalmaţia, pe coasta Mării Adriatice, dintr-o familie de nobili, la 16 februarie 1779. Intrarea sa în monahism s-a datorat dispoziţiei sufleteşti şi credinţei sale.

La întoarcerea dintr-o călătorie, la fratele său din Italia, a poposit la renumita mănăstire Savini, nu departe de localitatea Bocca de Cattaro. Aici, la mănăstire, a stat ca necunoscut pînă a obţinut consimţămîntul părinţilor săi şi, cu sprijinul Mitropolitului de Muntenegru — Petar I Petrovici Njegos, a fost tuns în călugărie la 18 ani şi numit arhidiacon la 3 noiembrie 1797.

În anii următori a fost secretar al Mitropolitului de Muntenegru.

În anii războaielor napoleoniene, arhimandritul Spiridon de Sundecic a îndeplinit mari însărcinări în folosul ţării sale. A călătorit în Italia, Spania, Portugalia, Franţa, Frankfurt pe Main, Prusia, Varşovia, Viena, Bulgaria.

A trecut prin Ţările Române, a stat la Bucureşti şi Iaşi, a fost martor evenimentelor dintre anii 1808-1812.

A avut întîlniri cu mari oameni ai timpului, comandanţi de oşti, ambasadori, mitropoliţi, a fost decorat de ţar.

Dorind să se întoarcă în Serbia, în 1818, guvernul austriac nu-i permite şi astfel rămîne în afara patriei sale.

Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni, care-l cunoştea ca exarh (1806-1812) în Ţările Române numeşte pe arhimandritul Spiridon stareţ al mănăstirii Hîrjauca.

Întreaga sa avere şi activitate au fost puse în slujba şi înzestrarea mănăstirii cu construcţii, cu zidirea bisericii Înălţării, cu ateliere şi şcoală.

Amintirea sa este perpetuată de inscripţia de pe placa de marmură a mormîntului său, din nartexul bisericii.

Studiul este însoţit cu două fotocopii şi cu iscălitura lui Bogdan Petriceicu Hasdeu, primul proprie-

tar al manuscrisului, care l-a donat Bibliotecii.

Astfel, Arhimandritul Spiridon de Sundecic se adaugă şirului de feţe bisericeşti care au găsit ocrotire în Ţările Române.

Diac. T. MELEŞCAN

I. H. Crişan, **Burebista şi epoca sa,** Ed. Enciclopedică română, Bucureşti, 1975, 478 p.

Sub egida Editurii Enciclopedice Române, de curînd, a apărut lucrarea lui I. H. Crişan, *Burebista şi epoca sa.* Dealtfel, autorul a încercat să facă «o prezentare cît mai completă posibil şi cît mai fidelă a lui Burebista şi a epocii sale în limitele îngăduite de actualul stadiu al cercetărilor».

După ce dezbate premisele interne şi externe, autorul vorbeşte despre originea, numele şi personalitatea lui Burebista, domnia sa şi capitala ţării, despre politica internă şi externă, întinderea stăpînirii, precum şi cetăţile şi aşezările fortificate.

În capitolul al optulea al lucrării, autorul se opreşte mai pe larg asupra culturii daco-geţilor, vorbind despre cultura materială, artă şi ştiinţă, religia şi caracteristicile culturii strămoşilor noştri. Cauzele şi dezmembrarea stăpînirii, cum şi locul lui Burebista în istoria daco-geţilor şi în cea antică, sînt ultimile incursiuni pe care le face autorul la sfîrşitul lucrării pentru a reda cititorului, în chip deplin, importanţa personalităţii renumitului rege dac.

«Cel dintîi şi cel mai mare rege din Tracia» — aşa cum îl caracterizau contemporanii pe Burebista — a deschis cea mai glorioasă pagină din istoria strămoşilor noştri, daco-geţii, pentru că a unificat seminţiile dace răspîndite şi le-a mărit teritoriul, reuşind astfel, cu ajutorul forţei pe care a creat-o, să joace un rol deosebit de important în Europa vremii. Contemporan cu Caesar, marele imperator roman, Burebista a fost o importantă personalitate a antichităţii. Despre regele dac s-a scris puţin, faţă de Caius Iulius, despre care există o literatură istorică bogată, începînd cu propriile scrieri şi cele ale istoricilor antichităţii, pînă la lucrările cele mai noi. Atît izvoarele epigrafice, cît şi informaţiile contemporane lui Burebista sînt sărace. În ultima vreme, prin săpături arheologice, s-au scos la iveală importante date despre istoria daco-geţilor şi a conducătorului lor, Burebista. Lucrarea de faţă este, în acest sens, prima prezentare a personalităţii lui Burebista şi a epocii în care a trăit cum şi a locului pe care l-a ocupat în istoria veche. Intenţia autorului, a fost de «a clădi un monument durat din piatră solidă, deşi temeliile lui nu sînt prea adînc înfipte în pămîntul sigur al documentelor».

Începînd cu secolul al III-lea î.e.n., societatea daco-getică s-a dezvoltat într-un ritm rapid, mai ales datorită generalizării prelucrării fierului, a intensificării schimburilor comerciale şi a dezvoltării aristocraţiei tribale. În asemenea condiţii, civilizaţia daco-getică a fost o creaţie proprie, înnăscută pe un viguros fond autohton, pe care s-au grefat diferitele influenţe, dintre care, un rol important l-au avut cele celtice.

La începutul secolului I î.e.n., societatea daco-getică atinsese un înalt grad de dezvoltare, datorită condiţiilor prielnice care au favorizat trecerea la o formă superioară de organizare, adică cea statală. În acele împrejurări istorice era necesară o personalitate, ca Burebista, capabilă de a organiza noul stat. El a reuşit să înfrîngă rezistenţa vîrfurilor tribale şi să unifice întregul neam daco-getic, creind, în scurt timp, după spusa istoricului Strabon, «o mare stăpînire».

După aceea, împreună cu cel mai apropiat colaborator al său, marele preot Deceneu, Burebista începe cea mai strălucită perioadă din istoria daco-geţilor, manifestată fecund în dezvoltarea producţiei meşteşugăreşti, intensificarea şi unificarea schimburilor comerciale, consolidarea statului şi organizarea apărării lui. Vremea lui Burebista a însemnat deci începutul acelei epoci clasice de dezvoltare a vieţii culturale şi spirituale.

«Cultura daco-geţilor din vremea lui Burebista se dovedeşte a fi, pe toate coordonatele sale, comparabilă, şi în bună măsură superioară, altor culturi înaintate din Europa vremii rămase în afara fruntariilor greco-romane». Cultura daco-geţilor reprezintă o sinteză originală care îşi are rădăcinile adînc înfipte în me-

diul şi creaţia autohtonă, putînd fi urmărită în timp cu milenii în urmă. După cum a arătat H. Daicoviciu, «dacii nu s-au mulţumit cu preluarea unor elemente de cultură materială de la alte popoare; ei le-au adoptat, le-au transformat şi adesea le-au îmbogăţit, topindu-le în creaţiile lor tradiţionale şi făurind o civilizaţie profund originală». Despre înaltul nivel de dezvoltare atins de cultura daco-getică din epoca lui Burebista, stau mărturie uneltele şi podoabele de argint, obiectele de ceramică — produsele cele mai răspîndite în toată antichitatea.

Aspectul spiritual al culturii strămoşilor noştri este determinat, de dezvoltarea materială a vieţii statale. Ea se concretizează, şi prin credinţele religioase care, ca şi la alte popoare din antichitate, constituiau un factor important de originalitate şi unitate etnică.

Importanţa religiei în desfăşurarea vieţii daco-getice, şi rolul pe care l-a jucat în unificarea lor, a fost arătată în repetate rînduri în lucrări de specialitate. Religia cu preoţii-slujitori, reprezenta elementul de coeziune între diferitele formaţiuni statale daco-getice. În acţiunea de unificare a seminţiilor într-un singur stat, Burebista s-a folosit de contribuţia directă a preoţilor asupra maselor largi ale poporului. Istoricii antici vorbesc elogios de importantul rol pe care l-a avut «marele preot» Deceneu în unificarea statală a daco-geţilor. El era «o personalitate comparabilă cu cea a regelui său, aducîndu-şi o contribuţie de seamă în făurirea operei lui Burebista, fiind un sprijin permanent şi de nădejde».

În panteonul daco-getic au existat o serie de divinităţi în frunte cu Zamolxis, un zeu chtonian, în stăpînirea căruia intrau pămîntul cu toate roadele lui şi la care se duceau, după moarte, daco-geţii. Alături de el, stă uranianul Gebeleizis, zeul tunetelor şi al fulgerelor, ca şi zeiţa Bendis — Diana la romani —, sau Hestia-Vesta, ce avea în atribuţia ei vatra şi focul. Cu toate acestea, nu se poate afirma cu certitudine că dacii ar fi avut o religie politeistă asemănătoare cu celelalte popoare aparţinînd marii familii indo-europene. Zeul lor suprem era Zamolxis, în a cărui stăpînire intra pămîntul cu creşterea tuturor vietăţilor şi încolţirea seminţelor. Tot el stăpînea şi împărăţia morţilor, plecarea la Zamolxis însemnînd «întoarcerea în pămînt», şi, aşa cum arăta I. I. Rusu, «încheierea acestei vieţi şi începutul altei existenţe, pe celălalt tărîm».

O astfel de credinţă a contribuit direct la obţinerea nenumăratelor victorii în luptele purtate de Burebista cu celţii, bastarnii sau grecii. Rezultatele acestor cuceriri au dus la alcătuirea marii sale stăpîniri ce a stîrnit, după aceea, admiraţia contemporaneităţii.

«Pentru noi, el, Burebista, rămîne un mare creator, un excelent organizator şi genial comandant de oşti, un iscusit politician şi diplomat, o puternică personalitate care merită din plin să-şi ocupe locul ce i se cuvine în galeria marilor noştri înaintaşi».

Cuprinzînd o bibliografie bogată, începînd cu autorii antichităţii pînă la cercetătorii de astăzi ai istoriei noastre vechi, lucrarea prezentată se adresează atît specialiştilor, cît şi publicului cititor, deoarece autorul pune în lumină una din paginile destul de puţin cunoscute, dar deosebit de importantă, din istoria strămoşilor noştri.

D. RUSU

Reviste literare româneşti din ultimele decenii ale secolului al XIX-lea.

Elaborat de un colectiv al Institutului de istorie şi teorie literară «G. Călinescu», volumul de faţă, îngrijit de Ovidiu Papadima, prezintă cititorului un număr de 23 de reviste, cele mai reprezentative din ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, grupate în patru categorii: 1. *Reviste cu caracter academic;* 2. *Periodice îndrumate de Al. Macedonski;* 3. *Reviste cu preocupări umanitare;* 4. *Reviste populare şi de familie.*

Prima parte a lucrării înfăţişează monografic o serie de reviste legate direct sau indirect de activitatea Academiei Române. Sînt analizate aici publicaţii orientate mai ales spre cultură, care au grupat în jurul lor personalităţi marcante ale epocii. Dintre ele se de-

taşează «Transilvania» (1868-1900), condusă iniţial de George Bariţ, revistă cu un program prin excelenţă cultural, dominat de «ideea naţională, întemeiată pe romanitatea şi unitatea spirituală a poporului romîm» (p. 10). Tot aici trebuie să amintim şi meritele publicaţiilor conduse de B. P. Hasdeu («Revista literară şi ştiinţifică» şi «Revista nouă»), cu un program amplu, ce cuprinde probleme de limbă, istorie şi folclor. De asemenea, prima secţiune mai analizează aportul adus la dezvoltarea literaturii şi culturii române de reviste ca: «Transacţiuni literare» (1872-1873), «Revista contimporană» (1873-1876) şi «Ateneul român» (1894-1895).

Gruparea a doua a volumului de faţă înmănunchiază o serie de reviste mai puţin cunoscute, care au avut ca director sau redactor pe Al. Macedonski.

Excluzînd unele reviste, cum ar fi «Literatorul», pentru care există deja un valoros studiu publicat anterior, aparţinînd Adrianei Iliescu, sînt tratate mongrafic o serie de reviste mai puţin cunoscute, cum ar fi: «Lumina» (1894), «Independentul literar» (1894), «Revista modernă» (1897-1898), «Viaţa nouă» (1898) şi «Carmen» (1898, 1902, 1907).

Toate aceste publicaţii scot în relief meritele literare incontestabile ale poetului *Nopţilor*, aduc pe prim plan producţii literare mai puţin sau deloc cunoscute şi atestă faptul că Macedonski «a însemnat pentru vremea lui o prezenţă publicistică fascinantă, chiar cînd nu avea dreptate» (p. 13).

A treia secţiune prezintă cîteva reviste cu *preocupări umanitare:* «Revista olteană» (1878-1890, 1892), «Săptămîna ilustrată» (1893), şi «Adevărul ilustrat» (1895-1896). Acestea, cîteva doar, considerate de autori ca fiind cele mai reprezentative, prezintă interes prin ideile instabile pe care le susţineau, prin atitudinile adverse sau chiar derutante ale colaboratorilor. Merită a fi amintit aici faptul că o bună parte dintre aceştia, în special scriitorii tineri, difuzau prin ele idei noi, socialiste, «în acele straturi ale publicului care cunoşteau mai puţin periodicele îndrumate direct de organizaţiile muncitoreşti şi socialiste ale epocii» (p. 15).

În fine, ultima parte a lucrării grupează *«reviste populare şi de familie»* («Lumea nouă» (1876), «Amicul familiei» (1878-1890), «Rîndunica» (1894-1895), «Foaia pentru toţi» (1896-1899) ş. a.), adresate marelui public, cu un conţinut facil, dar atrăgător.

Lucrarea apărută sub îngrijirea lui Ovidiu Papadima, care semnează şi un interesant studiu introductiv (*Sfîrşit de secol şi contradicţiile lui*), cercetează în amănunt cele mai reprezentative publicaţii de la sfîrşitul secolului al XIX-lea. În cadrul expunerilor este prezentat programul revistei, viaţa intimă şi conţinutul ei (poezie, proză, arte, teatru, muzică, ştiinţă etc.), încadrarea acesteia în activitatea culturală şi socială a ţării.

Demnă de subliniat este străduania autorilor de a urmări diversele atitudini şi orientări ale acestor publicaţii, contribuţia unor scriitori de primă mărime, sau mai puţin cunoscuţi, la dezvoltarea literaturii timpului. Tot în acest sens, trebuie menţionate noutăţile pe care le aduc aceste cercetări de amănunt. Astfel, se fac precizări utile şi în parte inedite, despre aportul revistelor din Transilvania la dezvoltarea literaturii române (*Reviste transilvănene de la sfîrşitul secolului al XIX-lea*, de Emil Manu), se dau noi date despre o serie de scriitori uitaţi astăzi, dar de o valoare incontestabilă la vremea aceea (Zaharia Boiu, Virgil Oniţiu ş. a.), iar unii dintre ei cunoscuţi ca poeţi, apar în postura de prozatori (Maria Cunţan, Lucreţia Suciu).

De asemenea, un merit al lucrării este şi acela de a pune în circulaţie unele texte neidentificate pînă acum, texte aparţinînd unor personalităţi cunoscute, care nu au fost incluse în nici una din ediţiile publicate din operele lor (Gr. Alexandrescu, D. Bolintineanu ş.a.), colaborarea, necunoscută la aceste reviste, a unor mari oameni de litere (Al. Macedonski, la «Independentul literar», G. Murnu la «Foaia ilustrată» ş. a.), debutul unor valoroşi scriitori de mai tîrziu sau efortul acestor publicaţii de a oferi cititorilor traduceri din literatura universală (Schiller, Novalis, Petöfi, Turgeniev, Lev Tolstoi ş.a.).

Munca colectivului de cercetători bucureşteni (Marin Bucur, Ro-

dica Florea, Stancu Ilin, Emil Manu, Al. Melian, I. Oprişan, Ovidiu Papadima, Anca Rizescu) de a reda marelui public un material greu accesibil este cu totul remarcabilă.

Prezentarea monografică amplă a fiecărei reviste, amănuntele date în legătură cu viaţa literară şi culturală a vremii, ştirile noi legate de activitatea unor scriitori, toate ajută la o înţelegere mai exactă a unei perioade literare plină de frămîntări şi căutări.

Cartea rămîne un instrument de lucru util, valoros şi indispensabil tuturor acelora dornici de a cunoaşte viaţa culturală şi literară a sfîrşitului secolului al XIX-lea.

ION NUŢĂ

Direcţia Generală a Arhivelor Statului, **Catalogul documentelor din Moldova din direcţia arhivelor centrale,** vol. V, 1701-1720, Bucureşti, 1974.

Direcţia generală a arhivelor Statului din Bucureşti editează încă un volum din «Catalogul documentelor din Moldova» aflate în depozitele sale, ajungînd, cu aceasta din urmă la al cincilea volum. Primul apărut în 1957, cuprindea documentele dintre anii 1387 şi 1620 (1986 unităţi arhivistice); al doilea apărut în 1959, pe cele dintre anii 1621 şi 1652 (2269 unităţi arhivistice); al treilea, apărut în 1968, pe cele dintre anii 1653 şi 1675 (2518 unităţi); al patrulea, apărut în 1970, pe cele dintre anii 1676 şi 1700 (2216 unităţi) iar cel din 1974 documentele dintre anii 1701 şi 1720 (1758 unităţi).

Toate volumele, pe lîngă succintele prefeţe sau introduceri, urmate de rezumatele documentelor respective cu fondul şi cota sub care sînt inventariate, sînt prevăzute şi cu o «listă a logofeţilor (ispravnicilor)», una a grămăticilor (diecilor), o tablă de corespondenţe pe fonduri, o listă de concordanţă pentru datele rectificate, un indice de nume proprii, altul de lucruri şi, în sfîrşit, unele dintre ele (vol. III, IV şi V) cu o bibliografie a colecţiilor de documente şi a studiilor în elaborarea volumului respectiv. Conceput exhaustiv, catalogul documentelor din Moldova pune la îndemîna cercetătorilor un nepreţuit instrument de lucru, contribuind la identificarea şi prin aceasta la uşurarea consultării documentului care interesează.

Volumul V al acestui catalog, cu toate că, aparent, nu iese din cadrul general al celorlalte volume, credem totuşi că prezintă unele particularităţi. În primul rînd cuprinde perioada dintre anii 1701 şi 1720, perioadă care n-a fost cuprinsă, sau cuprinsă parţial şi cu totul insuficient, în colecţiile de documente apărute pînă în prezent în istoriografia noastră.

În al doilea rînd, cantitatea de informaţii referitoare la un subiect (tîrg, sat sau personalitate istorică) din această perioadă se îmbogăţeşte, constituind uneori e adevărată micromonografie, chiar dacă ne-am referi numai la datele pe care ni le prezintă cei care au întocmit acest volum. De aceea cercetarea lui se impune înainte şi după alegerea subiectului pe care ni-l propunem. Nu face excepţie de la aceasta nici cercetătorul în domeniul istoriei bisericeşti. Aş putea spune chiar că se adresează în primul rînd lui, pentru că o mare cantitate de documente se referă la biserici şi mănăstiri, din ţară şi de peste hotare,

Astfel, ca să le luăm alfabetic, despre mănăstirile Adam, Agapia, Aron Vodă, Barnovschi, Bisericani, Bîrnova, Bogdana, Ocna, Pobrota, Răchitoasa, Secul, Sf. Gheorghe (Galaţi), Sf. Sava (Iaşi), Sf. Ioan Gură de Aur (Zlataust-Iaşi), Socola, Tazlău, Trei Ierarhi şi Vizantea, ne vorbesc nu mai puţin de 546 documente. Aflăm în ele întreaga gamă a preocupărilor societăţii feudale şi Bisericii din acele timpuri: cumpărării de moşii şi sate, vînzări şi procese, donaţii şi închinări, schimburi şi confiscări, scutiri de dări şi havalele, împărţiri de robi etc. Alte documente aduc informaţii preţioase despre viaţa şi activitatea Mitropoliţilor Sava, Mihail, Ghedeon, a Episcopilor de Roman, Rădăuţi şi Huşi, Pahomie, Calistru, Varlaam şi Iorest. Altele oglindesc vremurile grele prin care a trecut Moldova acelor timpuri, slăbită de «răscoale şi nepăci», cum este, de pildă, cel prin care Mihai Racoviţă vv. 1704 (7212) apr. 30, întă-

reşte Episcopului Ghedeon (din 1708 mitropolit) şi Episcopiei de Rădăuţi «stăpînirea peste 50 de biserici cu popi (p. 79 nr. 316), sau cele prin care Nicolae Alexandru Mavrocordat vv., dă dreptul (în 1709 (7217) S. I. f. şi 1710 (7218) feb. 8) Episcopiei de Huşi, arsă, prădată şi căzută la mare slăbiciune» încît nu mai are «nici case, nici chilii, nici ograde prin prejur» să ţină 20 de poslușnici, scutiţi de toate birurile (p. 238 nr. 890 şi p. 245 nr. 918). În sfîrşit, cîteva aduc o notă de cald umanism. Ne referim la documentul din 1718 (7227) sept. 20 (p. 437 nr. 1594) prin care Mitropolitul Gedeon face apel la toţi creştinii — preoţi, diaconi, boieri şi poporăni — să ajute cu bani pe Beldiman din ţintul Bacău ca să-şi poată răscumpăra soţia şi copiii din robia tătarilor etc.

Desigur nu este în intenţia noastră de a face un catalog al problemelor sugerate de prezentul volum. Sînt multe, variate şi volumul V indică izvoare bogate şi de bună calitate.

Facem o precizare: În dicţionarele geografice existente, se menţionează numai un sat cu denumirea Feredieni. În realitate însă au fost două şi amîndouă în fostul ţinut al Hîrlăului: Feredienii «de pe Sitna» şi Feredienii «din sus de Hîrlău». Primul, astăzi dispărut, este menţionat documentar încă din 1480 ian. 25 (cat. doc. mold. vol. I Buc. 1957, p. 52), iar al doilea în 1590, iulie 28 (idem, p. 211). Majoritatea celor care s-au ocupat tangenţial de Feredieni au confundat aceste sate, aşa cum face şi vol. V din colecţia documentelor din Moldova (p. 327, Dc. 1201). Cele două hărţi (Acad. R. S. R. Ms. Doc. DXX şi Arh. St. Iaşi, Hărţi 1) sînt clare în această privinţă.

În tot cazul, volumul al V-lea din «Catalogul documentelor din Moldova» ca şi celelalte volume, rămîne un auxiliar nepreţuit în munca de cercercetare.

Pr. I. APOSTU

Adrian Fochi, **Coordonate sud-est-europene ale baladei populare româneşti,** Ed. Acad. R. S. R., Bucureşti, 1975, 270 p.

Neobositul cercetător al folclorului nostru comparat, Adrian Fochi, despre care am mai avut prilejul să scriem în paginile acestei reviste, a dat la lumină o nouă lucrare a sa, rod al unor îndelungate strădanii de aproximativ 10 ani, „Cordonate sud-est-europene ale baladei populare româneşti".

Lucrarea a apărut în Editura Academiei R.S.R. şi are cinci capitole: I. Situaţia actuală a problemei; II. Problematica actuală a cercetării; III. Analiza comparată a subiectelor poetice comune; IV. Totalizare; V. Încheiere; Bibliografie şi Indicele de nume şi de persoane.

În primul capitol, autorul reia cu migală firul cercetărilor folclorice din ultima sută de ani, inaugurat la noi de Al. Odobescu şi continuat de V. Alecsandri, B. P. Hasdeu, E. Dem. Teodorescu, L. Şăineanu, A. Bîrseanu, D. Marmeliuc, O. Densuşianu, N. Iorga, D. Caracostea, T. Papahagi, Al. I. Amzulescu şi unii cercetători străini: I. D. Sismanov, M. Alexandrov, Victor Jirmunski, subliniind în mod just aspectele pozitive cum şi pe cele negative al cercetărilor anterioare în problema folclorului şi rezultatele acestor remarcabile eforturi, concretizate de autor la următoarele două: *identificarea* de-a lungul timpului a unei jumătăţi din subiectele comune şi *elaborarea* unei metodologii proprii în ceea ce priveşte studiul folclorului nostru comparat.

În capitolul următor autorul expune unele criterii moderne privind cercetarea comparată a folclorului, stăruind asupra terminologiei şi asupra interpretărilor specific naţionale pentru a pune în lumină originalitatea fiecărui popor, mergînd pe ideea de a reliefa ceea ce ne uneşte cu popoarele vecine nu ceea ce ne desparte. În felul acesta, lucrarea răspunde la două probleme şi anume: raportul dintre naţional şi internaţional în zonă şi aşa-numita comunitate folclorică sud-est-europeană, probleme strîns legate între ele şi totuşi distincte. În continuare, autorul trece la analiza comparată a subiectelor practice comune, adică la partea centrală a lucrării sale din capitolul III.

Studierea paralelă a materialelor comparative care s-a făcut într-o ordine firească şi consecventă, mai întîi la bulgari şi sîrbo-

croaţi, apoi la, greci, macedo-români şi albanezi, a condus la ideea că cele mai multe relaţii comunitare privind temele şi motivele poetice le avem cu vecinii cei mai apropiaţi şi pe măsură ce aceştia se îndepărtează relaţiile comunitare se împuţinează. Astfel, autorul reuşeşte să determine, convingător raportul dintre ceea ce ne aparţine şi ceea ce am împrumutat, infirmînd unele teorii cu privire la inexistenţa unei balade populare la români.

Cercetarea atentă şi competentă a numeroaselor texte din repertoriul celor 57 de balade, autorul o exprimă statistic în capitolul IV, totalizări, pentru a putea desprinde unele criterii comparative. Din cele 352 de subiecte baladice româneşti, după catalogul lui Al. I. Amzulescu, la care autorul mai adaugă încă trei, 12,95% reprezintă procentul dintre totalitatea subiectelor baladice româneşti şi subiectele pe plan sud-est-european, iar 87% din subiectele baladice „nu merg după cum se exprimă autorul, laolaltă cu cele balcanice".

În încheierea acestui capitol, autorul conchide că balada populară românească s-a dezvoltat din „substanţa propriei vieţi a poporului nostru". Supraestimînd influenţa lumii balcanice asupra baladei noastre populare s-ar fi putut crede, după cum observă autorul, că este o prelungire a creaţiei corespunzătoare balcanice.

Pe măsura necesităţilor, analiza textelor a arătat originea subiectelor comune: orientale, mediteraniene, vest şi nord-europene, cum şi aria de răspîndire a lor. Este firesc ca unele din aceste subiecte comune să fie româneşti, de vreme ce relaţiile sud-est-europene s-au dezvoltat la un nivel de „totală reciprocitate". Cercetarea arată că deşi subiectul este uneori de împrumut, tratarea lui atît ca fond cît şi ca formă este profund originală, avînd, adică, aşa cum se exprimă autorul, „structuri convergente şi modalităţi artistice de realizare divergente». De asemenea, cercetarea arată că o creaţie artistică tinde cu atît mai mult spre universalitate cu cît este mai adîncă în firea oamenilor.

Lucrarea este, aşa cum a dorit-o autorul, o contribuţie însemnată la definirea specificului nostru naţional şi a originalităţiii noastre creatoare, deschisă larg spre eterna frămîntare a omului de pretutindeni, asimilînd unele „imbolduri valoroase venite din exterior" şi reuşind „unele sinteze spectaculoase".

Cercetînd ceea ce nu este românesc în folclorul nostru, autorul a reuşit să descopere tocmai ceea ce este românesc. Aceasta îl onorează pe autor şi conferă valoare permanentă lucrării sale.

În ultimul capitol, Încheiere, după ce rezumă poblema cercetării folclorice româneşti, pe care a adus-o la zi, autorul trage concluziile logice, metodologice, care se desprinde din studierea statornică a materialelor folclorice comparate. Bibliografia bogată (84 izvoare şi 226 studii şi articole) şi Indicele de nume şi persoane încheie volumul.

Pentru cercetările viitoare, lucrarea lui Adrian Fochi va constitui un permanent punct de referinţă. Cele 15 lucrări ale autorului, publicate în româneşte sau în diferite limbi străine de circulaţie, oferă cercetării de faţă girul unei autorităţi recunoscute în problematica folclorului nostru.

Stilul ales şi limpede, cum şi condiţiile tehnografice în care a apărut lucrarea, fac să se citească cu plăcere. O recomandăm cititorilor noştri, preoţilor, cu toată căldura, ca o lucrare alcătuită cu aleasă erudiţie şi izvorîtă din simţăminte patriotice.

T. M.

Vizite

În zilele de 6-19 februarie a. c., o delegaţie bisericească condusă de Înalt Prea Sfinţitul Teoctist, Mitropolitul Olteniei, a făcut o vizită Bisericii Ortodoxe Siriene din India, cu prilejul înscăunării noului ei întîistătător Catolicosul Matheus I, care a avut loc la data de 15 februarie a. c.

Din delegaţie au mai făcut parte: Prea Sfinţitul Antonie Ploieşteanul, Episcop-vicar patriarhal şi Prea Sfinţitul Adrian, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iaşilor, diac. E. Corniţescu şi N. Mihăiţă.

Călătoria s-a făcut pe calea aerului, cu escale la Roma, Cairo, Bombay şi Cochin.

Cu ocazia aceasta delegaţia noastră a vizitat numeroase locaşuri de cult, instituţii bisericeşti şi laice din diferite oraşe: Biserica Sf. Maria din Cochin, Mănăstirea de călugăriţe Betlehem, reşedinţa întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Siriene şi seminarul din Kottayam, centre ortodoxe din împrejurimi, Şcoala ortodoxă şi biserica Sf. Gheorghe din Parumalis, un templu hindus, un colegiu studenţesc, Asociaţia de femei Sf. Maria şi Mănăstirea de călugăriţe «Marta şi Maria» din Samayan, au asistat la Sf. Liturghie şi la solemnitatea de instalare a Catolicosului Matheus I, cînd i s-au oferit darurile trimise de Prea Fericitul Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.

În zilele următoare, delegaţia noastră a mai vizitat un spital, o rezervaţie naturală, un templu închinat lui Shiva din Statul Kerala întorcîndu-se în oraşul Bombay, iar în ziua de 19 februarie delegaţia a părăsit India îndreptîndu-se cu avionul spre Frankfurt-R. F. G., unde a vizitat parohia ortodoxă română nou înfiinţată, ajungînd la Bucureşti sîmbătă 21 februarie.

La plecare, I. P. S. Mitropolit Teoctist a transmis Catolicosului Bisericii Ortodoxe Siriene, Matheus I, invitaţia Prea Fericitului Patriarh Justinian de a face o vizită Bisericii Ortodoxe Române, care a fost acceptată cu dragoste.

Vizita delegaţiei noastre bisericeşti în India contribuie la întărirea relaţiilor între cele două Biserici.

T. M.

Lucrările Secretariatului Internațional al Conferinței Creștine pentru Pace

(Praga, 14-16 ian. 1976)

Între 14-16 ianuarie 1976 s-au desfășurat, la Praga, lucrările Secretariatului Internațional al Conferinței Creștine pentru Pace, la care din partea Bisericii Ortodoxe a fost delegat P. C. Pr. Ilie Georgescu, membru permanent în cadrul acestui secretariat.

Referatul principal intitulat: «Contribuția Adunării Generale a Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la Nairobi pentru pace și dreptate» a fost prezentat de către Prof. Iosef Smolok. El s-a referit la lucrările celei de a cincea Adunări Generale a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, care a avut loc toamna trecută, între 23 noiembrie-10 decembrie, la Nairobi-Kenya, făcînd și o analiză a rezultatelor acestei Adunări. Potrivit referatului, la Nairobi, participanții au acordat o atenție deosebită premizelor unei noi ordine economice internaționale, care va ține seama de problemele imediate ale țărilor neangajate, precum și ale celor în curs de dezvoltare.

S-a evidențiat faptul că Adunarea Generală de la Nairobi a acordat o atenție deosebită păcii și destinderii internaționale, cele privind continentul african, lichidarea colonialismului și neocolonialismului, condamarea rasismului și apartheid-ului.

După discuțiile pe marginea referatului Prof. I. Smolok, Episcopul Jan Mihalka a rostit un cuvînt de salut în numele Consiliului ecumenic local din Cehoslovacia. În cuvîntul său, vorbitorul a asigurat conducerea Conferinței Creștine pentru Pace de tot sprijinul moral și material al Bisericilor din Cehoslovacia, propunînd, în același timp, luarea de măsuri pentru lărgirea activității Conferinței Creștine pentru Pace, în special prin noi contacte cu lumea a treia și prin pregătirea unei Conferințe a Bisericilor privind dezarmarea, în lumina acordurilor de la Helsinki.

În încheierea lucrărilor s-a adoptat un comunicat al sesiunii.

În după-amiaza zilei de 16 ianuarie 1976, Dl. I. Hruza, director al Oficiului federal pentru problemele religioase din Cehoslovacia, a oferit participanților la sesiune un cockteil la hotelul «Moscova» din Praga.

În afară de discuțiile la care a luat parte, delegatul Bisericii Ortodoxe Române a fost solicitat să prezinte în ultima zi a lucrărilor o meditație biblică. A ales tema «Urmarea lui Hristos» (Eu sînt calea, adevărul și viața), punînd în lumină aspecte ale slujirii lui Dumnezeu și a aproapelui după exemplul slujirii lui Hristos.

Ședința Prezidiului Conferinței Bisericilor Europene

(Bad Gandersheim, 29-31 ianuarie 1976, R. F. G.)

Între 29-31 ianuarie 1976, a avut loc, la Bad Gandersheim, R. F. G., ședința Prezidiului Conferinței Bisericilor Europene. Din partea Bisericii noastre a fost delegat P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal, din încredințare a I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, membru în Prezidiul Conferinței Bisericilor Europene.

În raportul secretarului general al C. B. E. s-a arătat că acest organism îndeplinește un rol important în viața religioasă a Europei, înlesnind o mai bună cunoaștere, înțelegere și cooperare dintre Bisericile acestui continent.

A fost discutată problema raporturilor C. B. E. cu Biserica Romano-Catolică și s-a ajuns la concluzia că în ceea ce privește ecumenismul practic, sînt posibile și necesare relații cu această Biserică. Au fost analizate, apoi, rezultatele celei de a V-a Adunări Generale a C.E.B. de la Nairoby, ca și rezultatele Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa de la Helsinki. S-a creat un grup-nucleu format din cinci persoane care urmează să pregătească o adunare cu tema «Ecumenismul în Europa», solicitîndu-se și participarea unui reprezentant al Bisericii Ortodoxe Române. S-a creat, de asemenea, un Grup comun de lucru C.C.P. — C.B.E. în care a fost propus a fi numit și I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului.

Următoarea Adunare Generală a C.B.E. va avea loc în anul 1979, în prima jumătate a anului; iar viitoarea întîlnire a Prezidiului C. B. E. a fost fixată, în principiu, pentru 24-26 noiembrie 1976, la Geneva sau în Portugalia, în timp ce sedința Comitetului Consultativ al C. B. E. se va ține între 19-23 mai 1976, Zagorsk-U.R.S.S.

Cu prilejul prezenței sale în R. F. G., Prea Sfințitul Episcop Antonie Ploieșteanul a fost invitat de către Episcopul Evanghelic de Brunschwig, Dr. Heintze Gherhard, să țină în orașul Bad Gandersheim o conferință despre «Biserica Ortodoxă Română astăzi», în fața unui numeros auditoriu.

Diferite

După cum anunță Serviciul Ecumenic de Informații al Agenției de știri catolice KNA din Bonn, Secretariatul pentru Unitatea Creștinilor, Patriarhia Ecumenică de Constantinopol și Consiliul Ecumenic al Bisericilor sprijină propunerea ca, începînd cu anul 1978,

sărbătoarea Paştilor să aibă loc în toată creştinătatea în Duminica de după a doua sîmbătă din luna aprilie.

În această privinţă Biserica Ortodoxă Română şi-a exprimat poziţia sa în următoarea hotărîre pe care Sf. Sinod a luat-o în şedinţa din 8 mai 1963: «Sărbătorirea Sf. Paşti la o dată comună de către toate Bisericile creştine, poate avea loc fie într-o duminică mobilă între 22 martie — 25 aprilie, adică după echinocţiul de primăvară şi după lună plină, fie la o dată fixă, care poate fi duminica a doua sau a treia din luna aprilie. În ambele cazuri, nu există greutăţi de ordin dogmatic, cultic sau tipiconal».

*

Între 1-5 februarie 1975 au avut loc, la Tripoli, în Libia, lucrările Seminarului privind dialogul dintre lumea musulmană şi Biserica Romano-Catolică, la care au luat parte ca delegaţi observatori ai Bisericii noastre, I. P. S. Antim, Arhiepiscop al Tomisului şi al Dunării de Jos şi P. C. Pr. Alexandru Stan, asistent la Institutul teologic de grad universitar din Bucureşti.

Cu acest prilej, I. P. S. Antim a rostit un cuvînt de salut. Textul acestei cuvîntări a fost multiplicat, tradus în limbile engleză şi arabă şi distribuit participanţilor.

*

Prin decizia Sf. Sinod al Patriarhiei Ecumenice, un ascet care a trăit în epoca modernă, călugărul Atimos Kuruklis, a fost canonizat ca sfînt. Sărbătorirea sa a fost fixată pentru ziua de 4 septembrie. Decizia a fost luată ca urmare a cererii de canonizare adresată de Mitropolitul Prokopios de Cefalonia, cu acordul Comisiei Sinodale permanente pentru problemele culturale ale Bisericii Greciei. Sfîntul Atimos Kuruklis «a strălucit prin asceza sa la Cefalonia, şi în Grecia, prin numeroase minuni».

*

Traducerea ecumenică a Vechiului Testament a fost înmînată, într-un cadru solemn la Notre-Dame din Paris, la 16 noiembrie 1975, cardinalului François Marty, arhiepiscopul romano-catolic al Parisului şi Mitropolitului Meletios, preşedintele comitetului interepiscopal ortodox din Franţa, de către Dl. Jean Courvoisier, preşedintele Federaţiei Protestante din Franţa.

Traducerea Vechiului Testament completează astfel «Traducerea ecumenică a Bibliei», începută în 1965 cu Noul Testament.

Traducerea ecumenică a Bibliei este rodul muncii a circa 100 specialişti catolici, protestanţi şi ortodocşi de limbă franceză.

*

Din luna noiembrie 1975 comunităţii ortodoxe române din Geneva i s-a pus la dispoziţie pentru săvîrşirea sfintelor slujbe capela Centrului Ortodox al Patriarhiei Ecumenice de la Chambésy-Elveţia. Conducătorul parohiei este P. C. Pr. Prof. Ion Bria care îndeplineşte şi funcţia de secretar pentru relaţiile cu ortodocşii în cadrul Comisiei «Misiune şi Evanghelizare» a Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Diac. V. AXINIA

Oaspeți

În ziua de 4 februarie a. c. Dl. Ionathan Stedall și D-na Caroline Meckensey de la televiziunea B.B.C. din Anglia, însoțiți de Dl. Remus Rus de la Serviciul de Relații externe al Sf. Patriarhii, au sosit la M-rea Sucevița, județul Suceava, venind din Ardeal.

În următoarele zile, oaspeții au vizitat mănăstirile Humor, Moldovița, Dragomirna, Putna, Neamț, Secu, Sihăstria, în vederea realizării unui film intitulat «Îndelunga căutare», care va fi văzut în mai multe țări: Anglia, S.U.A., R.F.G.

Duminică 10 februarie, sosind la Iași, oaspetele Ionathan Stedall a fost primit de I. P. S. Mitropolit Iustin.

În convorbirea avută, I.P.S. Mitropolit a recomandat oaspetelui să filmeze și la Biserica Arbore pentru a nu se repeta filmările făcute deja la Biserica Humor de către televiziunea canadiană. A doua zi, Dl. Ionathan a plecat la Biserica Arbore unde a stabilit secvențele care urmează să le facă ținînd seama de recomandarea I.P.S. Mitropolit Iustin.

Întorcîndu-se la Iași, oaspetele a vizitat Catedrala mitropolitană și Biserica Sf. Trei Ierarhi și s-a îndreptat spre București unde urma să se definitiveze programul filmărilor.

Anul Nou 1976 la catedrala mitropolitană Iași

În ziua de 1 ianuarie 1976, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin și Prea Sfințitul Episcop-vicar Adrian Botoșăneanul au săvîrșit Sfînta Liturghie în catedrala mitropolitană, la care au fost de față numeroși credincioși.

La sfîrșitul Sfintei Liturghii, P. S. Episcop-vicar Adrian a săvîrșit îndătinatul Te-Deum și s-au înălțat rugăciuni fierbinți lui Dumnezeu ca să binecuvinteze începutul și curgerea anului și să dăruiască poporului nostru pace și toată buna dăruire conducătorilor săi iubiți.

I. P. S. Mitropolit Iustin, în cuvîntarea ocazională rostită, s-a referit la însemnătatea religioasă a zilei de 1 ianuarie (Tăierea

împrejur şi Sf. Vasile cel Mare) cum şi la însemnătatea socială a ei (Anul Nou).

În încheiere, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit a adresat tuturor celor de faţă calde urări de sănătate şi viaţă îndelungată, dorindu-le bun spor în munca pe care fiecare o depune pentru progresul nostru al tuturor, elogiind străduniile celor care-şi aduc contribuţia lor întreagă la zidirea României fericite.

În ziua de 2 ianuarie a. c., orele 10,30, preoţii din oraşul Iaşi, angajaţii administraţiei eparhiale şi slujitorii catedralei mitropolitane s-au adunat, după tradiţie, în sala de conferinţe a Centrului arhiepiscopal, pentru a duce întîistătătorului lor, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin, omagiul respectuos al devotamentului lor, la început de an nou. Sosind în sala de conferinţe, I. P. S. Mitropolit Iustin şi P. S. Episcop-vicar Adrian Botoşăneanul au fost întîmpinaţi cu imnul arhieresc intonat de toţi cei prezenţi.

În continuare P. C. vicar administrativ Scarlat Porcescu a rostit un cuvînt omagial, în care s-a referit la unele fapte şi evenimente sociale şi religioase din anul în care s-a scurs — aniversarea Autocefaliei şi a Patriarhiei Bisericii Ortodoxe Române, ridicarea la rangul de Arhiepiscopie a Eparhiei Dunării de Jos, refacerea Episcopiei de Alba Iulia.

În numele preoţilor şi credincioşilor din Arhiepiscopia Iaşilor, vorbitorul a adresat, în încheiere, Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin, respectuoase urări de sănătate, asigurîndu-l de dragostea şi respectul tuturor fiilor Bisericii noastre şi rugînd pe Cel Atotputernic să-i înmulţească anii vieţii şi să-i dăruiască plinătatea darurilor Sale spre binele Bisericii şi al Patriei noastre strămoşeşti.

I.P.S. Mitropolit Iustin, luînd cuvîntul, s-a referit la cea de a V-a Adunare generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la Nairoby (Kenya) la care a luat parte şi Înalt Prea Sfinţia Sa, împreună cu o delegaţie bisericească română, apoi a făcut o amplă expunere asupra mişcării ecumenice, începînd cu Enciclica Patriarhiei Ecumenice (1920) şi continuînd cu activitatea depusă de Consiliul Ecumenic al Bisericilor: Amsterdam (1945); Evanston (1954), New Delhi (1961) cînd Biserica Ortodoxă Română a devenit membră a acestei organizaţii, Upsala (1968), Nairoby (1975) — unde au fost discutate şi probleme teologice care frămîntă lumea contemporană.

În continuare, Înalt Prea Sfinţia Sa şi-a exprimat convingerea că intrarea Bisericii Ortodoxe Române în Consiliul Ecumenic al Bisericilor a adus foloase şi Bisericii Ortodoxe şi Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Exprimîndu-şi, de asemenea, satisfacţia prilejuită de realizările dobîndite de poporul nostru în anul care s-a încheiat de care beneficiază şi Biserica, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit a mulţumit, în încheiere, P. C. vicar pentru cuvintele rostite în numele preoţilor şi credincioşilor şi a făcut tuturor calde şi părinteşti urări de sănătate cu roade îmbelşugate.

Cu aceasta solemnitatea a luat sfîrşit.

T. M.

Lucrările de extindere la localul Școlii de cîntăreți bisericești și Seminarului teologic-Neamț

Prin grija I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei și a P. S. Episcop Partenie al Romanului și Hușilor, între anii 1973-1975 la localul Școlii de cîntăreți bisericești și Seminarului teologic de la Mănăstirea Neamț, s-au executat însemnate lucrări, impuse de necesitatea de a se asigura condiții corespunzătoare, elevilor care frecventează cursurile acestor școli teologice.

Astfel, cele două aripi ale vechii clădiri a seminarului au fost unite printr-o impozantă construcție, lungă de 72 m. și lată de 14 m., cu un demisol (parțial), parter și două etaje.

În noua clădire, la parter, se găsește bucătăria, sala de mese și spațiul destinat pentru primirea părinților și rudelor care vizitează pe elevi, cum și camerele de locuit ale pedagogilor.

La etajele I și II sînt dormitoarele elevilor din ultimii ani. Camerele au instalații sanitare moderne.

Proiectul și documentația tehnică au fost întocmite de Serviciul tehnic al Mitropoliei, aprobate de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin și de forurile centrale și județene, iar lucrările s-au executat în regie proprie.

Un aport deosebit au adus elevii celor două școli teologice care, în timpul lor liber, au efectuat multe ore de muncă pentru terminarea cît mai devreme a lucrărilor de extindere.

Fondurile necesare pentru executarea acestor lucrări au fost acordate, în raport cu numărul elevilor, de către cele două eparhii care tutelează aceste școli: Arhiepiscopia Iașilor și Episcopia Romanului și Hușilor.

În prezent sînt în curs de execuție refacerea coridoarelor exterioare cu planșee de beton armat, închiderea lor cu ferestre și tîmplărie metalică, reamenajarea spațiului vechi și a centralei termice, mărirea sursei de apă potabilă, amenajarea spațiilor verzi și în general a întregului ansamblu destinat pregătirii viitorilor slujitori ai altarelor.

Bucurîndu-se de un local frumos, spațios și corespunzător utilat, profesorii, elevii și întregul personal al Școlii de cîntăreți bisericești și Seminarului teologic își exprimă întreaga lor mulțumire și recunoștință față de chiriarhii celor două eparhii, care au permanent în atenție învățămîntul teologic cu vechi tradiții la Mănăstirea Neamț.

Arh. V. NACU

Sinodul Mitropolitan

Potrivit art. 112 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, în ziua de 15 ianuarie a. c., s-a întrunit, la reședința arhiepiscopală, sinodul mitropolitan sub președinția Inalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin.

La lucrări au luat parte: Prea Sfințitul Partenie, Episcopul Romanului și Hușilor, Prea Sfințitul Adrian Botoșăneanul, Episcop-

vicar al Arhiepiscopiei Iaşilor şi Prea Sfinţitul Eftimie Bîrlădeanul, Arhiereu vicar la Episcopia Romanului şi Huşilor.

Sinodul mitropolitan a luat hotărîri în legătură cu: continuarea lucrărilor de modernizare şi dotare a localului Seminarului teologic de la Mănăstirea Neamţ; noi numiri în cadrul corpului didactic şi administrativ al seminarului; schema de funcţiuni a Şcolii de cîntăreţi bisericeşti şi Seminarului teologic pe anul 1976; examenul de admitere la seminar a unor monahi din mănăstiri; data examenului de asimilare pentru cîntăreţii bisericeşti practicanţi, conform adresei Sfîntului Sinod nr. 14687/1975; cursuri pentru muzeografi; păstrarea cu deosebită grijă a întregului inventar şi a obiectelor aparţinînd Patrimoniului Cultural Naţional (Legea nr. 69/1974); publicaţiile: Calendarul şi Cartea de rugăciuni; difuzarea Psaltirii în versuri etc.; organizarea, în continuare, a cursurilor cu caracter pastoral-misionar de la Seminarul teologic-Neamţ, la care urmează să fie chemaţi, rînd pe rînd, preoţii din ambele eparhii; acordarea de distincţii onorifice unor preoţi din Arhiepiscopia Iaşilor şi Episcopia Romanului şi Huşilor.

Cursurile cu îndrumătorii de muzee

Potrivit hotărîrii Sinodului mitropolitan din şedinţa sa de la 15 ianuarie 1976, prezidată de Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin, în zilele de 19-29 ianuarie a. c. au avut loc la Centrul arhiepiscopal Iaşi, cursurile cu îndrumătorii de muzee de la bisericile şi mănăstirile monumente istorice din Arhiepiscopia Iaşilor şi Episcopia Romanului şi Huşilor.

Planul cursurilor, aprobat de I. P. S. Mitropolit Iustin, a cuprins diferite teme: Cultele în Republica Socialistă România, Monumentele istorice bisericeşti, Legea ocrotirii patrimoniului cultural naţional al R. S. R. nr. 63/1974, Manuscrisele şi tipăriturile, Locaşurile de cult paleocreştine, Muzeele, Educaţia civică prin artă etc.

Tematica acestor cursuri a fost predată de profesori de specialitate şi cercetători de la diferite institute de învăţămînt şi de cercetare din Bucureşti şi Iaşi: Prof. V. Drăguţ, Arhit. Cr. Moisescu, Aurel Moldoveanu, Ioana Chistache, de la D. P. C. N., Ion Barnea arheolog, Prof. Ilie Grămadă, Prof I. D. Lăudat, Cercet. N. Grigoraş, Claudiu Paradais — critic de artă, C. Arhip director al Palatului Culturii Iaşi şi L. Monoranu — directorul Muzeului din Suceava.

La aceste cursuri au participat 27 îndrumători din Arhiepiscopia Iaşilor şi 3 din Episcopia Romanului şi Huşilor.

T. M.

Serbare la Seminarul teologic de la Mănăstirea Neamţ

In fiecare an, în preajma Crăciunului şi a Anului Nou, înaintea plecării în vacanţă, elevii trăiesc bucuria tradiţiilor şi obiceiurilor legate de aceste sărbători.

Nici o altă sărbătoare nu este însoţită de atîtea nestemate

folclorice tradiţionale, de imensă bogăţie şi puritate, aparţinînd creaţiei populare româneşti, a căror frumuseţe şi varietate a uimit pe toţi marii folclorişti ai lumi.

De aceea, păstrarea şi valorificarea acestor tradiţii şi obiceiuri se impun şi constituie chiar o datorie patriotică. Acest lucru încearcă să-l facă şi elevii seminarişti, prin prezentarea acestor obiceiuri în cadrul unei serbări la sfîrşitul fiecărui an calendaristic.

La prezentarea acestor tradiţii, pe data de 21 decembrie 1975, au asistat P. S. Episcop-vicar Adrian Botoşăneanul, delegat al Inalt Prea Sfinţitului Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, P.S. Arhiereu-vicar Eftimie Bîrlădeanul, delegat al Prea Sfinţitului Partenie, Episcopul Romanului şi Huşilor, P. C. Protopop Ioan Moraru de la Tg. Neamţ, P. P. C. C. Stareţi ai mănăstirilor din apropiere şi alţi oaspeţi.

După deschiderea serbării, printr-un scurt cuvînt rostit de P. C. Pr. Constantin Sîrbu, directorul seminarului, P. C. Prof. Vasile Irina a vorbit despre frumuseţea, varietatea, conţinutul şi semnificaţia tradiţiilor şi obiceiurilor legate de Sfintele Sărbători ale Naşterii Domnului şi Noului An. Apoi corul, Seminarului teologic, condus de P. C. Constantin Sîrbu, a prezentat un bogat program de colinde într-o interpretare deosebită. A urmat după aceea tradiţionalul plugușor, alcătuit, în mare parte, de elevul Răduc Ioan din clasa a III-a. Programul a continuat cu prezentarea altor obiceiuri ca: alaiul caprei — cum se joacă în zona folclorică a Neamţului —, al urşilor din zona Bacău-Moineşti şi jocul plin de viaţă şi fantezie al căiuţilor din ţinutul Botoşanilor.

In partea finală a programului a fost prezentată piesa «Naşterea Domnului» care s-a încheiat cu cel mai frumos mesaj creştin pentru pace, emoţionantul imn îngeresc de la Naşterea lui Hristos: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu şi pe pămînt pace, întru oameni bunăvoire» (Luca II, 14), cîntat de întreaga asistenţă.

Intregul program s-a desfăşurat în cadrul unor decoruri adecvate, lucrate de elevi.

In încheiere, Prea Sfinţitul Episcop-vicar Adrian Botoşăneanul, împărtăşind profesorilor şi elevilor binecuvîntările Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin, şi-a exprimat bucuria că a participat la acest «înălţător program», deosebit de bogat în formă şi în conţinut şi a lăudat aceste preocupări nobile ale elevilor seminarişti de a fi păstrătorii acestor tradiţii străbune, îndemnîndu-i ca, şi în viitor, să aibă astfel de preocupări. Prea Sfinţia Sa a recomandat elevilor ca, întorşi în satele lor, să contribuie, şi acolo, la valorificarea acestor tradiţii. In încheiere, Prea Sfinţitul Adrian a felicitat pe profesori şi elevi pentru frumoasele momente oferite şi a urat tuturor celor prezenţi tradiţionalul: «la mulţi ani»!

Pr. Prof. M. VIZITIU

Prăznuirea Sfinţilor Trei Ierarhi la Şcoala de cîntăreţi bisericeşti şi Seminarul teologic de la Mănăstirea Neamţ

In ziua de 30 ianuarie, Şcoala de cîntăreţi bisericeşti şi Seminarul teologic din Mănăstirea Neamţ au sărbătorit ziua hramului cu fastul cuvenit. Cu acest prilej, şcoala de la Mănăstirea Neamţ a

îmbrăcat haine de sărbătoare, spre a cinsti cu toată evlavia şi dragostea pe cei trei Mari Dascăli şi Ierarhi, patronii acestei şcoli.

Programul sărbătoririi a început încă din ajunul zilei, cînd, de la orele 19 s-a oficiat slujba Privegherii, după rînduiala mănăstirească, cu Vecernia, Litia şi Utrenia în biserica mare din incinta Mănăstirii Neamţ, în prezenţa profesorilor şi a elevilor şcolii. Slujba Privegherii a fost săvîrşită de un sobor de preoţi şi diaconi, profesori de la seminar şi monahi din mănăstire, în frunte cu P. C. Arhimandrit Efrem Chişcaru, stareţul Mănăstirii Neamţ.

A doua zi, s-a oficiat Sfînta Liturghie de acelaşi sobor de slujitori, răspunsurile liturgice fiind date de corul seminariştilor dirijat de elevii Maloş Ionel şi Popa Gheorge din anul V. Predica despre viaţa şi activitatea Sfinţilor Trei Ierarhi a fost rostită de D-l. prof. Ciucur M. Marcel. Domnia sa a arătat că Sf. Ierarhi Vasile, Grigore şi Ioan sînt «mari luminători» ai creştinităţii, modele de aleasă viaţă şi trăire duhovnicească, vrednici păstori de suflete şi iscusiţi propovăduitori ai Evangheliei.

După otpustul Sf. Liturghii, P. C. Arhimandrit Efrem Chişcaru a rostit un scurt cuvînt ocazional, apoi a urmat îndătinatul polihroniu pentru Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin al Moldovei şi Sucevei, Prea Sfinţitul Episcop Partenie al Romanului şi Huşilor, cum şi pentru Conducătorii ţării noastre.

Incepînd de la orele 12,30 în sala de festivităţi, a avut loc o serbare, deschisă cu imnul «Republică, măreaţă vatră». După intonarea imnului P. C. Pr. Prof. Constantin M. Sîrbu, directorul seminarului, în cuvîntarea rostită, a arătat că «Şcoala de cîntăreţi bisericeşti şi Seminarul teologic de la Neamţ, fac astăzi un popas duhovnicesc, prăznuind hramul Sfinţii Trei Ierarhi: Vasile cel Mare, Grigore Teologul şi Ioan Gură de Aur. E o zi de bucurie pentru noi, dascăli şi elevi, care lucrăm împreună pentru acelaşi ideal: pregătirea viitorilor slujitori după chipul Sfinţilor Apostoli şi al Sfinţilor Părinţi. Cu acest prilej ne întoarcem cu recunoştinţă gîndurile către ocrotitorii noştri spirituali, pentru a ne reîmprospăta puterile şi a ne duce mai departe sarcina încredinţată».

P. C. Pr. Gheorghe Aparaschivei, spiritual, a vorbit, în continuare, despre «Chipul preotului în gîndirea şi opera Sfinţilor Trei Ierarhi».

Programul festiv a continuat cu «Imnul închinat Sfinţilor Trei Ierarhi», alcătuit şi dirijat de Dl. Prof. Ciucur Marcel. S-au citit apoi fragmente din operele Sfinţilor Trei Ierarhi: «Omilia I-a în cinstea Sf. Apostol Pavel» de Sf. Vasile cel Mare, «Despre preoţie» de Sf. Grigore Teologul, «Despre pace» de Sf. Ioan Gură de Aur şi s-a recitat poezia «Panta rei», de Sf. Grigore Teologul. Programul s-a încheiat cu imnul patriotic «Pe-al nostru steag e scris unire...» de Ciprian Porumbescu.

P. C. Pr. Director a adus mulţumiri Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin şi Prea Sfinţitului Episcop Partenie, îndrumătorii şcolilor teologice de la Mănăstirea Neamţ, pentru purtarea de grijă, ajutorul şi dragostea arătate neîncetat. De asemenea, a adus mulţumiri Conducerii Departamentului Cultelor, pentru sprijinul acordat.

Pr. GH. APARASCHIVEI

P. I. 2

MITROPOLIA MOLDOVEI ȘI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAȘILOR
ȘI A EPISCOPIEI ROMANULUI ȘI HUȘILOR

ANUL LII, Nr. 3 — 4 MARTIE — APRILIE 1976

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

ANUL LII, Nr. 3 — 4 MARTIE — APRILIE 1976

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: ARHIEPISCOPIA IAŞILOR
Str. Ştefan cel Mare, Nr. 46 — Iaşi

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

COMITETUL DE REDACŢIE

PREŞEDINTE

† I. P. S. Dr. IUSTIN, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei

MEMBRI

† P. S. ADRIAN BOTOŞĂNEANUL, Episcop-vicar, Iaşi

† P. S. EFTIMIE BÎRLĂDEANUL, Arhiereu-vicar, Roman

P. C. Diac. T. MELEŞCAN, consilier cultural, Iaşi

REDACTOR RESPONSABIL

P. C. Pr. SCARLAT PORCESCU, vicar administrativ, Iaşi

REDACTOR ADJUNCT

P. C. Pr. C. BUZDUGAN, Iaşi

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA:

ARHIEPISCOPIA IAŞILOR, STR. ŞTEFAN CEL MARE, Nr. 46 — IAŞI

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI
REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

CUPRINSUL

La sărbătoarea sărbătorilor

† *IUSTIN, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei,* **Pastorală la Învierea Domnului — 1976** 197

† *PARTENIE, Episcopul Romanului şi Huşilor,* **Pastorală la Învierea Domnului — 1976** 202

* * *

Diac. Prof. O. Bucevschi, **Învierea Domnului** 207

Studii

PANDELE OLTEANU, **Damaschin Studitul şi Mitropolitul Varlaam al Moldovei** 211

Pr. Prof. M. ŞESAN, **Unele consideraţii teologice despre gîndirea românească în sec. XVI-XVIII** 245

D. RUSU, **Tipografia, în Moldova, pînă la sfîrşitul secolului al XVII-lea** 254

Dreapta învăţătură a Bisericii

Prot. I. PRICOP, **Sfînta Taină a Mărturisirii** 265

Predici

Pr. MIRCEA ŞFICHI, **Despre Cuvîntul lui Dumnezeu** . . . 272

Pr. SCARLAT PORCESCU, **La Duminica a V-a din Sfîntul şi Marele Post. Maria egipteanca** 276

Pr. prof. M. VIZITIU, **La Buna Vestire** . ; . . . 280

Însemnări 284

Un artist cetăţean: Ciprian Porumbescu *(Pr. C. Iacoban)*; *N. A. Ursu,* **Dosoftei necunoscut,** în «Cronica» an X (1976), nr. 6 din 6 februarie *(Pr. C. Buzdugan)*; *I. Barnea,* **Identităţi ale romanităţii,** în «Magazin istoric», an XX, nr. 1 (106), ianuarie, 1976, p. 28-32 *(I. Vîrlan)*; **Mănăstirea Mavromolu din Galaţi, închinată Mitropoliei din Moldova** *(T. Gh. Bulat).*

Recenzii 293

Petros Vassiliadis, **Rolul Sfîntului Ioan Botezătorul în Q şi în Ev. Sf. Marcu**, Atena, 1975 *(N. Neaga)*; *Sebastian Barbu Bucur*, **Manuscrise muzicale. Filotei sin Agăi Jipei. Prima psaltichie românească, cunoscută pînă acum,** în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVII (1969), nr. 9-10, p. 1066-1075 şi extras... *(Gh. Burcă)*; *Petru Rezuş*, **Contribuţii la istoria oraşului Rădăuţi,** Bucureşti, 1975, 169 p., 24 ilustraţii *(Pr. Val. Brînzei)*; **Gîndirea asiro-babiloniană în texte,** trad. Athanase Negoiţă, Bucureşti, 1975, 398 p. *(Diac. I. Ivan)*; **Documenta Romaniae Historica. A. Moldova**, vol. I, (1384-1448), întocmit de C. Cihodaru, I. Caproşu şi L. Şimanschi, Bucureşti, 1975, 606 p.; *Ilie Corfus*, **Însemnări de demult,** 1975, 340 p. + 14 planşe în afara textului *(N. Grigoraş)*; *Diac. P. I. David*, **Cuviosul Paisie cel Mare (Velicicovschi). Un desăvîrşit monah român. Noi cercetări şi ipoteze.** Extras din revista «Biserica Ortodoxă Română», XCIII (1975), nr. 1-2, p. 32 + 9 planşe *(Pr. Paul Mihail)*.

Ştiri şi fapte din viaţa Bisericii Ortodoxe Române . 303

Alegerea, recunoaşterea, hirotonia şi instalarea P. C. Arhim. Dr. Timotei Seviciu, ca Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Timişoarei şi Caransebeşului; Participarea P. S. Episcop-vicar, Nestor Severineanul la întrunirea Comisiei pentru antirasism din cadrul C. C. P. (R.F.G. — 2-6 februarie 1976) *(Diac. V. Axinia)*.

Cronica bisericească

A. — **Arhiepiscopia Iaşilor** . . . 305

Oaspeţi; Conferinţa administrativ-protopopească *(T. M.)*; **Conferinţele preoţeşti pe luna martie 1976** *(Gh. Burcă)*; **Adunarea generală a Casei de Ajutor Reciproc a Clerului şi angajaţilor bisericeşti din Arhiepiscopia Iaşilor** *(I. Zamfirescu)*; **Cursurile de limbi străine cu muzeografii din Arhiepiscopia Iaşilor şi Episcopia Romanului şi Huşilor** *(T. M.)*; † **Preotul Animpodist Mihuţă** *(Pr. D. Matei)*.

B. — **Episcopia Romanului şi Huşilor** . . 313

Biserica din satul Slobozia, comuna Urecheşti, judeţul Bacău *(Pr. Pavel I. Curcuţă)*; † **Preotul Nicolae Mironescu** *(Pr. Gh. Burniche)*; † **Cîntăreţul bisericesc Ştefan Enăchescu** *(D. Turcu — cîntăreţ bisericesc — Bîrlad)*.

„Cititorii din străinătate se pot abona prin ILEXIM — Serviciul export-import presă Calea Griviţei nr. 64-66 P.O.B. 2001 telex 011226 — Bucureşti".

42.420

† IUSTIN

DIN MILA LUI DUMNEZEU, ARHIEPISCOP AL IAŞILOR ŞI MITROPOLIT AL MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

Iubitului nostru cler, cinului monahal şi binecredincioşilor creştini din de Dumnezeu-păzita noastră Arhiepiscopie har, milă şi pace de la Dumnezeu, iar de la noi arhierească binecuvîntare.

«HRISTOS A ÎNVIAT»

Iubiţi credincioşi,

Rămîn pentru totdeauna învăluite în taină cuvintele pe care Domnul nostru Iisus Hristos le va fi rostit către Prea Curata Sa Maică, la arătarea Sa în faţa ei, în momentul învierii Sale din morţi. Totuşi, un îndemn la bucurie nu va fi lipsit din gura Lui; iar ea, cu dragoste şi evlavie, Îl va fi întîmpinat grăind: *«Fiul meu — Domnul meu şi Dumnezeul meu»*.

Tăcerea pe care o păstrează scrierile Noului Testament cu privire la viaţa Sfintei Fecioare Maria, după moartea Mîntuitorului, nu este întreruptă decît de ştirea că, în vremea înălţării Domnului la cer, Sfinţii Apostoli *«stăruiau într-un cuget în rugăciune dimpreună cu femeile şi cu Maria, mama lui Iisus, şi cu fraţii Lui»* (Fapte I, 14). În scrierile bisericeşti de mai tîrziu însă şi mai ales în cărţile de slujbă religioasă, Maica Domnului este pomenită fără încetare, în fruntea sfinţilor, ca mijlocitoare între noi şi Fiul său, ca solitoare pentru mîntuirea noastră. Cuvintele rostite de îngerul Gavriil către ea, în ziua mult aşteptată a Bunei vestiri: «Bucură-te ceea ce eşti plină de har, *Domnul este cu tine»* (Luca I, 28), apoi, viaţa ei în desăvîrşită curăţie şi adîncă evlavie şi mai ales ştirea despre faptul că Mîntuitorul i s-a arătat ei în mărirea învierii Sale i-au împodobit chipul cu nimbul sfinţeniei depline şi i-au statornicit un loc aparte în cultul nostru divin şi în evlavia credincioşilor.

Bucuria care s-a revărsat în inima ei la vestirea îngerului, că a fost aleasă de Dumnezeu pentru a fi Maică a Mîntuitorului lumii, nu s-a stins în momentul cînd *«sabia a trecut prin sufletul ei»*, văzînd pe Iisus răstignit pe cruce. Zdrobită de durere, ea a păstrat totuşi în inima ei credinţa nestrămutată în Fiul său. De aceea, cu negrăită bucurie, Prea Curata Fecioară a întîmpinat pe Mîntuitorul, văzîndu-L înviat din morţi, cum glăsuiesc vechile noastre cîntări bisericeşti: *«Dacă ai văzut, Fecioară, pe Hristos cu totul strălucit, fără asemănare în fru-*

muşeţe, ca un mire ieşind cu trupul din cămara gropii, te-ai umplut de bucurie» sau *«Văzînd sculat din morţi pe Dumnezeu pe care L-ai născut, te-ai arătat plină de bucurie, Fecioară Marie».*

De o bucurie asemănătoare au fost cuprinse şi inimile femeilor purtătoare de miruri, ale Sfinţilor Apostoli şi în general ale tuturor credincioşilor cărora li s-a arătat Mîntuitorul viu, după moartea Sa. Ceea ce nu trebuie uitat însă niciodată este faptul că toţi cei care au văzut pe Iisus, după înviere, şi-au întărit convingerea numai că El s-a ridicat cu trupul din mormînt, dar îndeosebi că învierea este dovadă de netăgăduit a dumnezeirii Sale. Cum bine se ştie, Sfîntul Toma a fost, pentru moment, apostolul *«îndoielii»* cu privire la înviere; după ce a pipăit însă mîinile şi coasta Mîntuitorului, el s-a făcut nu numai *martor* al învierii, dar, — ca şi ceilalţi apostoli —, vestitor al adevărului că Iisus este *«Domnul şi Dumnezeul»* nostru.

Înviind din morţi, Domnul nostru Iisus Hristos nu s-a întors la viaţa Sa de mai înainte ca om. Ridicîndu-se la Părintele ceresc, Mîntuitorul a trecut cu trupul Său de la viaţa pe pămînt la viaţa în mărirea Sa dumnezeiască. Dacă, în vremea vieţuirii Lui printre oameni se vădea limpede că Dumnezeu era cu *El*, după înviere s-a învederat adevărul mărturisit de Iisus că *«El este în Dumnezeu-Tatăl* şi *Dumnezeu-Tatăl este în El»* sau, mai limpede zis, că *El este Dumnezeu-Fiul.*

Iubiţi fii sufleteşti,

Într-una din cuvîntările sale, Sfîntul Apostol Petru, zugrăvind oarecum chipul Mîntuitorului din vremea vieţuirii Lui cu trupul printre oameni, spunea următoarele: *«Voi ştiţi... despre Iisus din Nazaret, cum L-a uns Dumnezeu cu Duhul Sfînt şi cu putere şi cum a umblat El din loc în loc, făcînd binele şi tămăduind pe toţi cei asupriţi de cel rău, pentru că Dumnezeu era cu El»* (Fapte X, 37-38). Este greu de găsit în Noul Testament alte cuvinte mai simple şi în acelaşi timp mai frumoase şi mai mişcătoare în care să se înfăţişeze adevăratul chip al lui Iisus. Cu puterea Sfîntului Duh..., făcea binele şi tămăduia pe cei asupriţi... fiindcă Dumnezeu era *cu El.* Dacă la toate acestea adăugăm vieţuirea Lui sfîntă şi dragostea Lui mare faţă de poporul Său şi, în general, faţă de om, cu greu putem înţelege încolţirea unui gînd de a ucide pe Iisus chiar în vremea de început a propovăduirii Evangheliei păcii, dragostei şi fericirii oamenilor. Este adevărat că, în ziua intrării în Ierusalim, mulţimea de credincioşi îşi aşternea veşmintele în calea Lui şi striga: *«Binecuvîntat este Împăratul care vine în numele Domnului»* (Luca XIX, 38). Dar, dragostea cea mare a lui Dumnezeu, care a trimis pe pămînt pe însuşi Fiul Său pentru a mîntui lumea de păcat şi a-i aduce fericirea, n-a găsit răsunetul cuvenit tocmai în sufletele unora din cei care se socoteau păzitorii Legii Vechi. Din cauza împietririi inimilor şi întunecării ochilor lor, vremea *cercetării* lumii de către Dumnezeu, prin Fiul Său, a rămas străină de cugetele lor. Cel *Sfînt*, cel *Drept* şi cel

Bun a fost osîndit: *Începătorul vieţii* — Iisus Hristos a murit răstignit pe cruce. Dar sufletul Lui n-a fost lăsat în locaşul celor morţi şi trupul Lui n-a văzut stricăciunea. Dumnezeu L-a înviat şi «*L-a înălţat mai presus de toate şi I-a dăruit Lui numele care este mai presus de orice nume, pentru ca, întru numele lui Iisus să se plece tot genunchiul celor cereşti şi al celor pămînteşti şi al celor de desubt şi toată limba să mărturisească acum că Domn este Iisus Hristos întru mărirea lui Dumnezeu-Tatăl*» (Filipeni II, 9-11).

Mîntuitorul lumii şi-a sfîrşit în adevăr zilele vieţii Sale pe pămînt în ocară şi în chinuri, dar El a înviat cu cinste şi mărire dumnezeiască, dăruind tuturor viaţă din viaţa Sa şi mărire din mărirea Sa.

Iubiţii mei fii duhovniceşti,

Sărbătorind învierea Domnului, noi prăznuim, în acelaşi timp, şi învierea noastră. De cea dintîi noi ne bucurăm ca de un fapt împlinit, iar pe cea de a doua o aşteptăm să se împlinească în trupul nostru, la venirea Domnului întru mărirea Sa dumnezeiască. Acum, noi gustăm numai din bucuria de a fi dobîndit, în duhul nostru, puterea învierii şi măririi noastre de la Dumnezeu. Dar, între învierea Domnului şi învierea noastră există o legătură atît de strînsă încît, cînd vorbim despre una, este neîncetat prezentă în cugetul nostru şi cealaltă. «*Dacă nu este învierea morţilor, nici Hristos n-a înviat,* — zice Sfîntul Apostol Pavel. *Iar dacă Hristos n-a înviat, deşartă este atunci predica noastră, deşartă este şi credinţa voastră. Iar noi ne găsim şi martori mincinoşi ai lui Dumnezeu, că am mărturisit împotriva lui Dumnezeu că a înviat pe Hristos, pe Care nu L-a înviat, dacă cu adevărat morţii nu înviază... Dar Hristos a înviat din morţi, fiind pîrga celor adormiţi... De aceea, în Hristos toţi se vor face vii...*» (I Cor. XV, 13-22).

Dacă pentru învierea obştească nu putem avea acum o altă dovadă concretă în afară de învierea Domnului, pentru aceasta din urmă însă dovadă este *mărturia* celor care L-au văzut viu după moarte. Numărul acestora este desigur mare. Dar, rînduiţi de Mîntuitorul ca să fie *martori* a tot ceea ce a propovăduit şi a făcut El şi, îndeosebi, ai învierii şi măririi Sale au fost, în adevăr, Sfinţii Apostoli. Lor le-a poruncit Iisus, înainte de înălţare, să fie ei pentru El «*martori* în Ierusalim şi în toată Iudeea şi în Samaria şi pînă la marginea pămîntului» (Fapte I, 8; Luca XXIV, 47-48). De aceea, în locul lui Iuda a fost ales Matia în treapta «*slujirii şi apostoliei*», pentru a fi şi el, asemenea cu ceilalţi apostoli, «martor al învierii» (Fapte I, 22). Mai tîrziu, odată cu arătarea Mîntuitorului în faţa altor credincioşi, întru mărirea Sa dumnezeiască au fost adăugaţi şi aceştia în rîndul martorilor învierii şi mai ales ai măririi lui Iisus ca Fiu al lui Dumnezeu.

Ca martori ai învierii şi măririi Domnului nostru Iisus Hristos, Sfinţii Apostoli dădeau fără încetare mărturie atît despre trecerea Lui de la moarte la viaţă, cît şi despre intrarea

Lui în mărirea dumnezeiască. Ei vesteau că Iisus Cel răstignit pe cruce este acum Fiul lui Dumnezeu «*în putere*», Domnul «*măririi*», Dumnezeu «*binecuvîntat*», «*Marele*» Dumnezeu, «*Domnul, Dumnezeul şi Mîntuitorul nostru*».

Martori ai învierii şi măririi Domnului nostru Iisus Hristos, Sfinţii Apostoli sînt în acelaşi timp vestitori ai învierii şi măririi noastre cereşti. Dumnezeu, bogat fiind în milă — zice Sfîntul Apostol Pavel —, pe noi «*cei ce eram morţi prin greşelile noastre, ne-a făcut vii împreună cu Hristos... şi împreună cu El ne-a sculat şi împreună ne-a aşezat întru cele cereşti, în Hristos Iisus*» (Efes. II, 5-6). Peste noi odihneşte acum «*Duhul măririi* şi al lui Dumnezeu» (I Petru IV, 14).

Slobozi de sub robia morţii, noi am dobîndit sămînţa vieţii; avem astfel puterea învierii. Sfinţiţi prin jertfa lui Iisus, avem acum apropiere de Dumnezeu; dobîndind înfierea, sîntem împreună cu Fiul lui Dumnezeu moştenitori ai făgăduinţei vieţii în sînul Părintelui ceresc, întru mărire.

Învierea Mîntuitorului este izvorul şi chezăşia învierii noastre, iar mărirea Lui este izvorul şi chezăşia măririi noastre. Vom trece desigur prin moarte; dar, cînd «*Hristos, care este viaţa noastră, se va arăta, atunci şi noi, împreună cu El, ne vom arăta întru mărire*» (Col. III, 4).

De la noi Dumnezeu cere acum numai să păstrăm cu scumpătate marele Său dar ceresc, darul vieţii şi al înfierii noastre de către El, darul învierii şi al măririi cereşti. Cu puterea Sfîntului Său Duh, Dumnezeu ne vine pururea în ajutor, «*pregătindu-ne, sprijinindu-ne, întărindu-ne şi zidindu-ne*», cum ne învaţă Sfîntul Apostol Petru (I Petru V, 10), iar noi ne facem vrednici de dobîndirea vieţii şi măririi veşnice în Hristos prin păzirea dreptei credinţe şi vieţuirea în sfinţenie şi dragoste frăţească cu toţi oamenii.

Iubiţi credincioşi,

Îndulcindu-ne de vestirea învierii Domnului, în ziua celui mai mare praznic al Bisericii noastre, împreună cu Prea Curata Sa Maică, în bună-cuviinţă să ne veselim; împreună cu femeile purtătoare de miruri, din plin să ne bucurăm; cu ochii noştri sufleteşti, văzînd pe Mîntuitorul înveşmîntat în strălucirea măririi Sale dumnezeieşti, ca şi Sfinţii Apostoli, martori ai învierii să ne dovedim. Cu gîndul, cu cuvîntul şi cu fapta, ca fii ai învierii să vieţuim.

Dacă am înviat împreună cu Hristos, — zice Sfîntul Apostol Pavel —, să căutăm «*cele de sus, unde Hristos se află şezînd în dreapta lui Dumnezeu. Să cugetăm cele de sus... Cu milostivirile îndurării să ne îmbrăcăm, cu bunătate, cu smerenie, cu blîndeţe, cu îndelungă-răbdare... Iar peste toate acestea să ne îmbrăcăm cu dragoste, care este legătura desăvîrşirii. Şi pacea lui Hristos să stăpînească în inimile noastre*» (Col. III, 1-5).

În multe feluri se învederează dragostea în faptă. Dar cel mai de preţ rod al dragostei este pacea dintre noi. Izvorînd din dragostea lui Dumnezeu faţă de făpturile Sale, unirea tuturor

în trupul lui Hristos este temelia păcii între oameni şi popoare.

Dacă, în adevăr, noi sîntem fiii lui Dumnezeu, născuţi duhovniceşte din dragoste, în mod firesc noi sîntem şi fiii păcii. Iar, ca fii ai păcii se cuvine să ne dovedim nu numai vestitori, dar, mai ales, *făcători de pace*. În vechile noastre scrieri bisericeşti se spune că pacea este maica tuturor bunurilor, fiica dragostei, starea firească de vieţuire a oamenilor pe pămînt. «*Pacea este bun atît de mare, încît şi în cele pămînteşti şi trecătoare, nimic nu este mai plăcut decît să auzi de ea, nimic mai de rîvnit decît să o doreşti, nimic mai bun decît să o găseşti*».

Cît priveşte binefacerile păcii nu este nevoie să căutăm departe cu privirile. Este de ajuns să ne aţintim ochii în jurul nostru. Înflorirea ţării noastre, în vremurile pe care le trăim noi, după terminarea războiului, este rod al muncii poporului nostru, într-o epocă de pace, sub o cîrmuire înţeleaptă şi devotată slujirii patriei.

În toate ramurile de activitate, ţara noastră a urcat culmi neatinse niciodată în trecut. Se dezvoltă acum din plin ştiinţa şi arta; felul de gîndire şi de viaţă se înnoieşte fără încetare; în agricultură şi, mai ales, în industrie, înfăptuirile poporului nostru se învrednicesc astăzi de aleasă preţuire, nu numai în ţară, dar şi peste hotare.

În mersul său necontenit înainte, poporul nostru năzuieşte să adauge, una după alta, noi realizări pe toate tărîmurile activităţii sale. Îndeosebi de la frumoasele şi mănoasele ogoare de pe întreg întinsul ţării se aşteaptă roade mai multe şi mai bune. Neîngrijit însă şi nelucrat cu chibzuinţă, pămîntul îşi dă cu mare zgîrcenie rodul său.

Este nevoie, acum, iubiţii mei, de o întărire a tuturor străduniilor lucrătorilor de pe ogoare pentru a smulge din pămînt belşugul roadelor lui. Cu hărnicia lor să împerecheze ei convingerea că dobîndirea de roade bogate este strîns legată de munca lor. În această privinţă Sfîntul Vasile cel Mare spunea: «*Stînd acasă sau dormind, în vremea semănatului, cine şi-a umplut sînul de roade în vremea secerişului? Cine a cules o vie care n-a fost lucrată de el? Roadele sînt ale celor care au muncit; cinstea şi cununile sînt ale învingătorilor*».

Odată cu acest cuvînt de adevărată învăţătură şi de îndemn părintesc, în ziua acestui praznic luminat al învierii Domnului, împărtăşindu-vă arhiereşti binecuvîntări, cu dorirea de a vă vedea sporind în toate cele bune şi de folos fiecăruia în parte şi tuturor laolaltă, vă întîmpin cu vestirea: «*Hristos a înviat!*».

Al tuturor de bine voitor şi către Domnul fierbinte pentru toţi rugător,

† *IUSTIN*
Arhiepiscop al Iaşilor
şi
Mitropolit al Moldovei şi Sucevei

Dată în reşedinţa noastră mitropolitană din Iaşi, la sărbătoarea Sfintelor Paşti, în anul mîntuirii 1976, aprilie 25.

† PARTENIE

DIN MILA LUI DUMNEZEU, EPISCOP AL EPARHIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR,

Iubitului nostru cler şi dreptcredincioşilor creştini, Har şi Pace de la Dumnezeu, iar de la noi arhierească binecuvîntare.

«Şi am văzut slava Lui, slavă ca a Unuia-Născut din Tatăl, plin de har şi de adevăr»

(Ioan I, 14)

Iubiţii mei fii duhovniceşti,

După trista săptămînă a patimilor, am venit să prăznuim cu bucurie ziua cea mare a Învierii, sărbătoarea dumnezeirii lui Hristos şi a mîntuirii noastre.

Cel fără de prihană, care şi-a luat de bună voie asupra Sa păcatele oamenilor, astăzi se arată în toată strălucirea dumnezeirii şi a puterii Lui atotbiruitoare.

Ieri L-am văzut jertfindu-se pe Cruce, pe «*Mielul lui Dumnezeu, Cel ce ridică păcatele lumii*» (Ioan I, 29), astăzi îi prăznuim «*Slava Lui, slavă ca a Unuia-Născut din Tatăl, plin de har şi de adevăr*» (Ioan I, 14).

«Unde-ţi este, moarte, boldul? Unde-ţi este, iadule, biruinţa?, strigă glasul nemuritor al Sfîntului Ioan Gură de Aur.

«Astăzi prăznuim omorîrea morţii, sfărmarea iadului şi începătura altei vieţi veşnice» (Cîntarea VII din Canonul Sfintelor Paşti), astăzi este sărbătoarea vieţii, adusă nouă de Învierea Domnului.

Astăzi este ziua păcii şi a libertăţii, pentru că prin jertfa Crucii ni s-a făcut împăcare cu Dumnezeu şi am fost scoşi la libertate şi sfinţenie, scăpînd de osînda morţii, precum şi de rădăcinile ei, care este păcatul.

Astăzi este ziua nădejdii şi a mîngîierii pentru orice suflet credincios, pentru că avem pururea cu noi pe Cel ce «*a biruit lumea*» (Ioan XVI, 33), pe Cel ce are «*toată puterea în cer şi pe pămînt*» (Matei XXVIII, 18), de la care, dacă cerem, ne vine puterea de a birui răul şi a înfăptui binele, precum marele Pavel scria Filipenilor: «*Toate le pot în Hristos, Cel ce mă îmbracă în putere*» (IV, 13). «Cît este de sfinţită cu adevărat,

strălucită şi mult prăznuită această noapte de mîntuire, a zilei purtătoare de lumină, prevestitoarea învierii, întru care Lumina cea fără de ani a strălucit trupeşte tuturor» (Cîntarea a VII-a din Canonul Sfintelor Paşti).

Iubiţii mei,

Biserica lui Dumnezeu, întemeiată pe faptul Învierii lui Hristos poartă în lume vestea cea bună a mîntuirii şi bucuria vieţii, ca roade ale Învierii. «*Bucuraţi-vă!*», au fost primele cuvinte rostite femeilor mironosiţe în prima zi a Învierii Sale (Matei XXVIII, 9).

Cu mare bucurie s-au bucurat ucenicii, cînd în aceeaşi zi, El s-a arătat ucenicilor, salutîndu-i cu salutul iubirii şi al bucuriei: «*Pace vouă!*» (Ioan XX, 20). «*Bucuraţi-vă pururea în Domnul şi iarăşi vă zic, bucuraţi-vă!*» (Filipeni IV, 4), ne strigă şi nouă astăzi peste veacuri apostolul neamurilor, marele Pavel şi sfintele cîntări de înviere.

Nemuritoarea strălucire a sărbătorii de azi luminează sufletele noastre şi ne mişcă inimile spre gînduri înalte şi simţiri alese.

Trăim bucuria Învierii nu ca nişte privitori din afară, ci ca participanţi activi la această sfîntă bucurie împreună cu întregul corp de credincioşi, care alcătuieşte Biserica lui Hristos.

Sfintele datini şi obiceiuri, legate de sărbătoarea Sfintelor Paşti, înălţătoarele slujbe şi cîntări, rînduite pentru aceste zile, ne fac să retrăim cele mai curate bucurii.

Învierea Domnului este pecetea dumnezeirii pe actul mîntuirii, dat de El oamenilor, este cheia de boltă a Bisericii Sale, ca să fie «*stîlp şi temelie a adevărului*» (I Timotei III, 15).

Sfîntul Apostol Pavel, în epistola sa către creştinii din Corint, între care erau unii care credeau în Învierea Domnului, dar se îndoiau cu privire la învierea celor adormiţi, le scrie, combătîndu-le greşeala şi arătînd că învierea morţilor la venirea Domnului este rodul Învierii lui Hristos, căci «*dacă n-ar fi înviat Hristos*, zice *zadarnică e propovăduirea noastră, zadarnică şi credinţa voastră, ba ne-am înfăţişat şi ca martori mincinoşi ai lui Dumnezeu, pentru că am mărturisit că Dumnezeu a înviat pe Hristos, pe care El nu L-a înviat*» (I Cor. XV, 14-15).

Primele veşti despre Învierea Domnului aduse de femeile mironosiţe, au fost primite de apostolii, ascunşi în casă de frica iudeilor, cu neîncredere, ca pe nişte aiureli lipsite de realitate. Apostolul Toma nici pe ceilalţi apostoli nu i-a crezut, cu toate că aceştia i-au povestit cu amănuntul cum L-au văzut viu pe Domnul, cum I-au pipăit rănile cuielor de la mîini şi picioare şi cum a mîncat înaintea lor peşte fript şi fagure de miere, ca să-i încredinţeze că nu-i o vedenie, ci trup viu în carne şi oase.

Ştiind că credinţa în Învierea Sa din morţi va sta la temelia împărăţiei întemeiate de El, a stat pe pămînt patruzeci de zile, arătîndu-se ucenicilor Săi de nenumărate ori, vorbind despre împărăţia lui Dumnezeu şi «*mîncînd şi bînd împreună cu ei*» (Fapte X, 41).

În Galileea s-a arătat deodată la mai mult de cinci sute de persoane, dintre care, scrie Sfîntul Pavel, că cei mai mulţi erau în viaţă, cam 30 de ani după Înviere, cînd scria din Efes epistola cea dintîi, către credincioşii din Corint (XV, 6).

Martorii Învierii au fost mulţi şi arătările Domnului în cele patruzeci de zile pînă la Înălţarea la cer destul de numeroase, pentru a convinge pe apostoli de adevărul Învierii şi a-i schimba din fricoşi şi îndoielnici, în credincioşi neclintiţi şi în propovăduitori înflăcăraţi pînă la moartea pentru Hristos cel înviat.

Sfinţii evanghelişti au scris nu cele ce au auzit de la alţii, ci ceea ce ei înşişi au văzut şi auzit. «*Pe acest Iisus Dumnezeu L-a înviat şi la aceasta noi cu toţii sîntem martori*» (Fapte II, 32).

Împiedicaţi de a propovădui, răspundeau: «*Noi nu putem să nu grăim cele ce am văzut şi am auzit*» (Fapte IV, 20).

«*Căci v-am vestit puterea şi venirea Domnului nostru Iisus Hristos, nu luîndu-ne după nişte basme meşteşugite, ci noi înşine am văzut mărirea Aceluia*» (II Petru I, 16).

Sfîntul Apostol şi Evanghelist Ioan, unul din apostolii Domnului şi martor direct al Învierii, scrie în Evanghelia sa că multe din semnele făcute de Iisus înainte şi după Înviere nu s-au putut cuprinde în scrierea sa, «*Iar că acestea s-au scris ca să credeţi că Iisus este Hristosul, Fiul lui Dumnezeu, şi crezînd, viaţă să aveţi în numele Lui*» (Ioan XX, 30-31).

Iubiţii mei,

După datinele străvechi ale înaintaşilor noştri, obişnuim de Paşti să purtăm în mîini lumini aprinse, lumină din lumina sfîntului altar al bisericii, ca semn de bucurie sfîntă şi de credinţă curată, primită de la Hristos cel înviat, prin propovăduirea sfinţilor apostoli, martori ai Învierii, şi ai urmaşilor lor pînă azi, în zilele noastre.

Lumina învierii nu trebuie să facă numai bucuria şi strălucirea unei singure zile, ci să rămînă în sufletele şi viaţa noastră ca un soare neapus, dătător de putere şi de mîngîiere duhovnicească în toate celelalte zile ale vieţii noastre.

Cînd Apostolii Petru, Iacob şi Ioan au văzut slava Domnului pe muntele Schimbării la Faţă, cutremuraţi de vraja strălucirii necuprinse, au glăsuit: «*Învăţătorule, bine este ca noi să rămînem aici şi să facem trei colibe: una Ţie, una lui Moisi şi una lui Ilie*» (Luca IX, 33).

Marile frumuseţi şi marile bucurii sînt dorite de sufletul omenesc a fi netrecătoare, aşa cum Apostolii de pe muntele Taborului voiau prefacerea acelor clipe în veşnicie.

Lor însă le era dat să vadă cu ochii lor nu numai o frîntură trecătoare a slavei Fiului lui Dumnezeu, ci revarsarea întreagă peste ei şi peste lume a potopului de lumină nemuritoare, care avea să fie Învierea lui Hristos din morţi; Şi au văzut-o şi s-au încredinţat de adeveritatea ei, vestind lumii

despre Cuvîntul vieţii, *ceea ce au auzit, ceea ce au văzut cu ochii lor, ceea ce au privit şi ceea ce au pipăit mîinile lor»* (I Ioan I, 1).

Propovăduirea lor şi a urmaşilor lor a fost adusă însă din primele veacuri ale creştinismului şi pe pămîntul ţării noastre, lumina lui Hristos luminînd şi neamul nostru românesc încă de la începutul închegării lui, prin contopirea daco-romană.

Biserica strămoşească, prin glasul păstorilor ei, nu încetează a chema pe fiii ei, cari sînt în acelaşi timp şi fiii Patriei noastre scumpe, să pună în lucrare prin faptele şi munca lor toată comoara de învăţături morale ale Evangheliei şi toată energia adumbrită şi sporită în ei de harul Duhului Sfînt, spre binele tuturor.

Iubiţii mei fii duhovniceşti,

Scopul venirii în lume a Fiului lui Dumnezeu şi al lucrării Sale mîntuitoare a fost eliberarea omului căzut, renaşterea lui şi întemeierea, cu o lume renăscută după chipul Său, a Împărăţiei lui Dumnezeu. A întemeiat Biserica Sa în lume, ca sfinţenia, pacea şi fericirea oamenilor să se facă *«precum în cer aşa şi pre pămînt»* (Matei VI, 10).

A dat reguli de viaţă şi porunci de împlinit aici, între oameni, de a căror respectare este legată mîntuirea sau pierderea noastră veşnică, fericirea sau nefericirea noastră, atît în viaţa aceasta, cît şi după moarte.

Legea cea mai înaltă a Evangheliei creştine este iubirea de Dumnezeu şi iubirea de oameni. *«Aceste două porunci* — spune Mîntuitorul — *cuprind toată legea şi proorocii»* (Matei XXII, 40).

Mai presus de orice închinare ce aducem lui Dumnezeu, ca semn al credinţei şi iubirii noastre faţă de El, preţuieşte împlinirea poruncilor, căci a zis: *«Nu tot cel ce-Mi zice Doamne, Doamne, va intra în împărăţia cerurilor, ci cel ce va face voia Tatălui Meu, care este în ceruri»* (Matei VII, 21).

«Dacă păziţi poruncile Mele, veţi rămîne întru iubirea Mea... Acestea vi le-am spus, pentru ca bucuria Mea să rămînă în voi şi bucuria voastră să fie deplină» (Ioan XV, 10-11).

Ca bucuria şi lumina Învierii să fie deplină şi să nu se stingă în noi odată cu sfîrşitul zilelor de sărbătoare, «să ne curăţim simţurile» (Cînt. I Can. Învierii), să ştergem de tot praful de pe ferestrele sufletului nostru, ca prin ele să intre lumina şi căldura iubirii lui Hristos şi să rămînă mereu cu noi.

Sub razele harului dumnezeiesc *«să rămînem tari şi neclintiţi, propăşind pururea în lucrul Domnului, ştiind că osteneala noastră nu este zadarnică înaintea Domnului»* (I Cor. XV, 58).

Sîntem mîntuiţi prin Hristos şi renăscuţi prin El ca toţi împreună să fim liberi şi fericiţi, trăind în pace şi dreptate, bucurîndu-ne de roadele muncii noastre.

Pentru aceasta, porunca iubirii pentru cei din jurul nostru, pentru ţara şi neamul nostru, dragostea pentru toţi oamenii, ne cere să lucrăm neîncetat binele şi să ne împlinim cu credincio-

şie răspunderile faţă de Dumnezeu, faţă de noi înşine şi de familiile noastre, faţă de societatea în care trăim.

Izolarea în egoism şi trîndăvie nu dă drept la viaţă, căci «*cine nu munceşte, să nu mănînce*», spune Sfîntul Apostol Pavel (II Tes. III, 10). De aceea, să muncim laolaltă cu toată dăruirea şi dragostea noastră pentru binele şi fericirea obştească, pentru propăşirea materială şi spirituală a Patriei noastre ca să putem îndeplini pe mai departe cu vrednicie sarcinile noastre de buni creştini ai Bisericii şi devotaţi fii ai ţării din care facem parte.

Nici una din cuceririle vieţii nu se obţine decît cu osteneală şi jertfă. «*Împărăţia lui Dumnezeu nu este mîncare sau băutură, ci dreptate şi pace şi bucurie în Duhul Sfînt*» (Rom. XIV, 17). Căci, zice Mîntuitorul: «*Împărăţia cerurilor se ia prin stăruinţă şi cei ce se silesc, aceia o cuceresc*» (Matei XI, 12).

Domnul Hristos, prin minunea Învierii Sale, a deschis azi porţile sufletelor noastre, aprinzînd în noi flacăra slavei Sale, lumina credinţei, a dragostei şi a nădejdii.

Prin cuvîntul evanghelic ne-a repetat iubirea Sa pentru noi şi ne-a adus aminte de ţinta călătoriei noastre şi de regulile ce avem de urmat pentru a ne cîştiga pacea şi fericirea în lumea aceasta, precum şi cînd vom ieşi din ea.

Păstraţi mereu curată casa sufletelor voastre şi faceţi din inimile voastre tron împărătesc, pe care să domnească în faptele voastre *Hristos, Împăratul slavei.*

Lumina Învierii să fie călăuză pe cărările vieţii, iar «*Dumnezeul nădejdii să vă umple de toată bucuria şi pacea prin credinţă, ca prin puterea Duhului Sfînt să vă îmbogăţiţi în nădejde*» (Rom. XV, 13).

Vă îmbrăţişăm cu toată dragostea şi căldura de părinte al vostru duhovnicesc şi rugăm pe Domnul şi Mîntuitorul nostru Iisus Hristos să ne învrednicească cu al Său har şi cu a Sa iubire de oameni ca să ne bucurăm din plin de toate darurile ce decurg din Praznicul *Învierii Domnului* din anul acesta.

«HRISTOS A ÎNVIAT !»

† *PARTENIE*

Episcop al Eparhiei Romanului şi Huşilor

Învierea Domnului

Înainte de a părăsi ţinutul natal al Galileei şi a se îndrepta cu ucenicii spre Ierusalim, Mîntuitorul Însuşi îşi anunţă Patimile sale, căci «a început să-i înveţe (pe ucenici) că Fiul Omului *«trebuie»* să pătimească şi să fie urgisit de bătrîni, de mai marii preoţilor şi de cărturari şi să fie omorît, iar după trei zile să învie» (Marcu VIII, 31; Matei XVI, 21; Luca IX, 22). Este prima anunţare a patimilor sale.

Deci Mîntuitorul «trebuia» să pătimească şi să moară. De altfel acest «trebuie» revine mereu în redarea cuvintelor Mîntuitorului. E clar însă că Mîntuitorul, nu-şi vede inevitabilitatea morţii sale drept consecinţă a conflictului ce-L va avea cu «mai marii» din Ierusalim, cărora le-ar atribui deosebită răutate. Acest «trebuie» cuprinde fiinţa misiunii sale: mîntuirea de păcat a făpturii umane. În jurul acestui «trebuie» se dezvoltă întreaga sa viaţă şi activitate pe pămînt. În lumina aceasta nici Evangheliile, care cuprind viaţa Mîntuitorului, nu trebuie socotite simple biografii, relatînd la sfîrşit şi despre moartea «eroului» cărţii. Unii teologi le numesc «relatări istorice despre patimile soteriologice ale Mîntuitorului cu detailate introduceri doctrinare».

Dar explicaţia şi motivaţia menţionatului «trebuie»? Textele biblice oferă lămuriri.

Din ele cunoaştem cît de simplu şi de firesc uman este omul întîlnit în Iisus. El îndură sete, foame, oboseşte, are bucurii, dar şi mîhniri, are milă de cei bolnavi, sărmani etc., rămînînd permanent cu activitatea sa în cadrul de viaţă al poporului său. În cazul acesta pare însă greu de înţeles faptul că El a putut să fie atît de mult urît şi chinuit, deşi experienţa ne arată că ura nu se stinge adesea nici în faţa actelor de cea mai curată iubire. Dar în textele biblice îl vedem nu numai pe «omenescul» Iisus cel atît de apropiat nouă, ci vedem în El şi pe bărbatul, care se deosebeşte total de cel din jurul său; se deosebeşte prin «ceva» de caracter esenţial: n-are greşeli, păcate, nu se face de nimic vinovat.

Examinînd faptele sale, cîntărind cuvintele sale, cercetînd relaţia dintre faptele şi cuvintele sale, ajungem la acelaşi rezultat pe care l-a formulat Pilat la «procesul mesianic» prin cuvintele: «Nu găsesc nici o vină în acest om» (Luca XXIII, 4).

Da, «nici o vină», fiindcă întreaga activitate a lui Iisus — cuvîntul şi fapta sa — priveşte numai binele: vorbă bună,

ajutor, vindecări etc. Nici o fiinţă umană nu era prea neînsemnată încît Mîntuitorul s-o ignoreze. Şi dacă ajunge într-un conflict cu oamenii şi ar trebui, spre apărarea proprie, să răsplătească răul cu rău, El preferă să îndure o nedreptate decît să săvîrşească o nedreptate. Dar se mai ştie că cine nu se opune răului care vine asupra sa, se dă pe mîna lui. De altă parte însă cine se conduce de principiul paulin — şi creştinul trebuie să facă aceasta — «Nu te lăsa biruit de rău, ci biruieşte răul cu binele» (Romani XII, 21), — acela trebuie să conteze şi cu faptul că ar putea să fie biruit de rău.

Oricum, din cele relatate s-ar putea desprinde cîteva elemente pentru înţelegerea acelui «trebuie» al suferinţelor Mîntuitorului. Mîntuitorul nu «trebuia» adică să sufere şi să moară, fiindcă alţii au fost răi, ci fiindcă El a fost bun. (La înmormîntarea Domnitorului Alexandru Ioan Cuza, Mihail Kogălniceanu spunea: «Nu greşalele lui l-au răsturnat, ci faptele lui cele mari»).

În viaţa lui Iisus s-au ciocnit adică două lumi: oamenii cum sînt în realitate şi omul cum trebuie să fie şi cum a fost el în realitate în Iisus. Şi dacă forţa răului s-a impus, e uşor de înţeles, fiindcă binele nu opune violenţei decît suferinţă.

Dealtfel nici ucenicii Mîntuitorului nu erau luminaţi la început în privinţa persoanei sale: Este El numai un făcător de minuni sau un iscusit predicator? Apostolul Petru este primul care în renumita scenă de la Cezareea lui Filip presimte ceva şi mărturiseşte: «Tu eşti Hristosul, Fiul lui Dumnezeu celui viu» (Matei XVI, 13-16; Marcu VIII, 27). Aceasta înseamnă că Hristos este cel trimis de Dumnezeu, «omul nou» mult aşteptat. Deci nu-i o simplă întîmplare că Iisus, după mărturisirea menţionată făcută de Apostolul Petru, vorbeşte pentru prima dată de suferinţele şi moartea sa. Dar nici Petru încă nu înţelesese totul, căci se adresează Mîntuitorului cu cuvintele: «Dumnezeu să-ţi fie milostiv. Să nu ţi se întîmple Ţie una ca asta» (Matei XVI, 22). Chiar şi mai tîrziu ucenicii dau dovadă că încă n-au înţeles acel «trebuie» al suferinţelor lui Iisus. În grădina Ghetsimani o clipă încearcă ei să-L apere pe Mîntuitorul, — Petru trage sabia —, însă numai o clipă şi... o iau la fugă, îl părăsesc pe Mîntuitorul.

Dar Mîntuitorul cu jertfirea vieţii sale avea să probeze că Dumnezeu înfrînge puterea răului cu binele. «S-a smerit pe Sine, ascultător făcîndu-se pînă la moarte, şi încă moarte pe cruce. Pentru aceea şi Dumnezeu L-a prea înălţat... şi toată limba să mărturisească, că Domnul este Iisus Hristos, întru mărirea lui Dumnezeu, Tatăl» (Filipeni II, 8-11). Textul biblic arată deci că «Patimile şi Moartea» lui Iisus au fost înţelese ca înfrîngerea decisivă a răului şi a morţii.

În acest context se poate menţiona că, dîndu-şi seama de neputinţă în faţa păcatului, gîndirea religioasă a vechii lumi era totuşi condusă de ideea că relele săvîrşite trebuie expiate şi divinitatea împăcată. Şi mijlocul cel mai potrivit pentru aceasta era privită jertfa, act religios primordial, străvechi, răspîndit pe atunci în toată lumea. Dar, în contrast cu religiile con-

temporane, în cultul iudaic nu se mai credea în posibilitatea înlăturării vinei prin aducerea de jertfe. Totuşi jertfei i se atribuia mare putere simbolică. Prin aducerea ei se recunoştea vina, se implora iertare şi se făgăduia îndreptare.

Se ştie apoi că atunci cînd e cazul de a exprima prin cuvinte ceva «nou de tot», spre mai bună înţelegere se obişnuieşte a se face uz de idei, de imagini cunoscute. A fost deci numai firesc ca primii creştini, proveniţi fie din iudaism, fie din alte religii, să utilizeze imagini, expresii din «cultul iudaic al jertfei», pentru a reda prin cuvinte acte în legătură cu sfîrşitul vieţii Mîntuitorului. Poate Însuşi Mîntuitorul le-a îndreptat gîndirea în direcţia aceasta prin cuvintele rostite în preajma morţii sale, la «Cina cea de Taină». Astfel citim în epistola către Efeseni: «S-a dat pe Sine pentru noi, prinos şi *jertfă* lui Dumnezeu, întru miros de bună mireasmă» (V, 2) şi la Evrei IX, 14: «S-a adus lui Dumnezeu pe Sine *jertfă* fără prihană, pentru a curăţi cugetul vostru de faptele cele moarte». Deci pentru a ne elibera de faptele generate de păcat, Fiul întrupat al lui Dumnezeu s-a lăsat de bună voie torturat şi crucificat. Viaţa sa fără de păcat şi-a jertfit-o pentru păcatele noastre, dînd vieţii valoare inegalabilă. Şi pentru Mîntuitorul fiecare făptură umană — indiferent de religie, rasă etc. —, are valoarea vieţii sale. El s-a identificat cu toţi oamenii. «Ce aţi făcut unuia dintr-aceşti fraţi ai mei, prea mici, Mie mi-aţi făcut» (Matei XXV, 40). El şi-a jertfit viaţa pentru toţi. Trădat de Iuda şi prins de «slujitori de ai arhiereilor şi fariseilor» este legat, batjocorit, maltratat şi dus la autorităţile locale, religioase şi civile. Iar mulţimea care, cu cîteva zile în urmă, cu «osanale îi aşternuse veşmintele în cale», acum strigă lui Pilat: «Răstigneşte-L!». Şi Mîntuitorul este condamnat la moarte prin crucificare. Trupul său preacurat, găurit de cuie şi lance, atîrnă pe cruce, capul se pleacă, ochii, care au radiat numai lumină şi bunătate, se sting; gura, care a rostit cuvinte de iubire, amuţeşte, exclamînd: «Săvîrşitu-s-a» şi «Părinte în mîinile Tale îmi dau duhul meu şi plecîndu-şi capul şi-a dat duhul» (Ioan XIX, 30; Luca XXIII, 46).

S-a săvîrşit viaţa pămîntească a Mîntuitorului, dar s-a înfăptuit şi mîntuirea noastră.

Iisus Hristos a murit şi a fost înmormîntat. «Şi au întărit mormîntul cu pază şi au pecetluit piatra» (Matei XXVII, 66), căci «se temeau mai marii preoţilor şi fariseilor... ca nu cumva ucenicii Lui să vină şi să-L fure şi să spună poporului: «s-a sculat din morţi» (Matei XXVII, 64).

Şi totuşi «Domnul a înviat într-adevăr» (Luca XXIV, 34).

Atunci «arhiereii şi bătrînii au dat bani din destul ostaşilor ca să spună că, pe cînd ei dormeau, ucenicii L-au furat» (Matei XXVIII, 12-13).

«Dormientes testes» ironizează fericitul Augustin mistificarea Învierii Domnului cu paznicii mituiţi.

Dar Mîntuitorul a înviat cu adevărat. Învierea sa este fapt istoric probat cu deplină certitudine de textele biblice. Femeile purtătoare de mir i-au găsit mormîntul gol şi apoi li se arată

Însuşi Mîntuitorul (Matei XXVIII, 6-9). Se arată lui Petru, celor doi ucenici spre Emaus, «deodată la peste cinci sute de fraţi», tuturor apostolilor (I Corinteni XV; Luca XXIV, 36). «Vedeţi mîinile Mele şi picioarele Mele că Eu Însumi sînt; pipăiţi-Mă şi vedeţi că un spirit nu are carne şi oase, cum Mă vedeţi pe Mine avînd», şi spre mai multă confirmare Mîntuitorul a mîncat din peştele fript şi fagurul de miere oferit. Chiar şi «necredinciosul» Toma, pipăindu-I mîinile şi coasta, s-a convins de realitatea Învierii Domnului, exclamînd: «Domnul meu şi Dumnezeul meu» (Ioan XX, 27-28).

Învierea lui Hristos confirmă adevărul învăţăturii sale şi deci adevărul mîntuirii noastre din robia păcatului. «Dacă Hristos n-a înviat zadarnică este atunci propovăduirea noastră, zadarnică şi credinţa voastră» (I Corinteni XV, 4). «Hristos s-a dat pe Sine pentru păcatele noastre şi s-a sculat pentru îndreptarea noastră» (Romani IV, 25).

«Trebuia» Fiul întrupat al lui Dumnezeu să pătimească şi să moară? «Aşa a iubit Dumnezeu lumea, încît şi pe Unul născut Fiul său L-a dat ca tot cel ce va crede în El să nu piară, ci să aibă viaţa veşnică» (Ioan III, 16). Deci preţul mîntuirii noastre din robia păcatului? Jertfa vieţii Fiului întrupat al lui Dumnezeu. «Dar Dumnezeu L-a înviat, rupînd legăturile morţii, căci nu era cu putinţă să fie ţinut de ea» (Fapte II, 24).

Şi confirmînd adevărul învăţăturii sale, Învierea lui Hristos este totodată şi chezăşia învierii noastre. «Hristos a înviat din morţi, fiind pîrga învierii celor adormiţi» (I Corinteni XV, 20); căci «Dumnezeu care a înviat pe Domnul şi pe noi ne va învia prin puterea sa» (I Corinteni VI, 14).

Astfel, Învierea lui Hristos este prin excelenţă praznicul bucuriei creştine. Căci dacă creştinismul este religia «suferinţelor Domnului», el este şi religia «iubirii lui Dumnezeu» şi a bucuriei noastre produse de Învierea Domnului.

Salutul pascal creştin de bucurie: «Hristos a înviat», primeşte răspunsul «Adevărat a înviat». Şi cuvîntul «adevărat» exprimă în acest context tot cuprinsul existenţei noastre creştine: bucurie, încredere, nădejde, credinţă, iubire, mîntuire şi înviere.

Diac. Prof. O. BUCEVSCHI

Damaschin Studitul şi Mitropolitul Varlaam al Moldovei*)

La prima vedere, apropierea între aceşti doi scriitori şi cărturari mari ai popoarelor grec şi român poate nu numai să surprindă dar să apară neîndreptăţită, mai ales că acest capitol atît de luminos în istoria raporturilor culturale greco-române, nu a fost cunoscut pînă la contribuţiile noastre,[1] adîncite prin aceasta. Nu e vorba aici de o simplă paralelă între cei doi reprezentanţi de seamă ai culturii greceşti şi româneşti din evul mediu. In viaţa şi activitatea lor se găsesc numeroase elemente comune dar şi elemente, care-i deosebesc. Au trăit în secole diferite.

Damaschin Studitul ilustrează cultura greacă din secolul al XVI-lea. Activează la Salonic, la Constantinopol, în Ucraina, în Epir. Lucrările lui se tipăresc de nenumărate ori la Veneţia, se traduc în alte limbi, îi poartă numele peste veacuri şi pătrund în cultura popoarelor slave ortodoxe, română etc.

Varlaam aparţine poporului român, scrie şi tipăreşte numai în limba românească pentru culturalizarea poporului său şi pentru apărarea ortodoxiei. Activează, cu un secol mai tîrziu decît Damaschin Studitul, în Moldova lui Vasile Lupu, în prima jumătate a secolului al XVII-lea, cînd cultura părea că se dezvoltă pe alte coordonate. In acelaşi timp îi leagă însă pe amîndoi o luptă comună: să lumineze poporul în limba lui, să apere ortodoxia contra ideologiei ereziilor şi a altor confesiuni şi religii ca reforma, catolicismul, mahomedanismul etc. Atît unul, cît şi altul au luptat pentru luminarea popoarelor lor, s-au străduit să le ridice conştiinţa prin limba şi cultura lor proprie pentru a-i întări în credinţa strămbună şi împotriva jugului otoman. Amîndoi se înscriu deci pe aceleaşi coordonate, după care se dezvoltă cultura popoarelor din sud-estul Euro-

---

*) În locul semnelor tipografice din manuscrisul autorului, arătate mai jos, s-au folosit alte semne (aldine drepte) după cum urmează:

c̆ = c, z̆ = z, s̆ = s, y̆ = y.

1. P. Olteanu, *Criterii stilistice în studiul comparat al literaturii omiletico-parenetice*, în «*Probleme de literatură comparată şi sociologie literară*», Editura Academiei, 1970, p. 135-154; Idem, *Izvoare, originale şi modele bizantino-slave în operele mitropolitului Varlaam*, Bucureşti, 1970 (Extras din «Biserica Ortodoxă Română» LXXXVIII (1970), nr. 1-2, p. 113-151); Idem, *Un izvor principal bizantin al Cazaniei (1643) mitropolitului Varlaam: opera «Comoara» de Damaschin Studitul*, în «Romanoslavica», XVIII (1971); Idem, *Izvoare şi versiuni bizantino-slave ale omiliei lui Varlaam despre «Înmormîntarea lui Hristos»*, în «Studii de slavistcă», II (1971), p. 57-89.

pei în vremea aceea. Amîndoi se încadrează în acelaşi curent umanist-renanscentist, de origine greacă, datorită căruia se realizează renaşterea şi deşteptarea naţională a popoarelor balcanice. La noi, românii, se resimt în acest proces şi alte influenţe occidentale venite prin cărturarii din Transilvania, prin Polonia şi prin Ucraina îndeosebi în timpul lui Petru Movilă, mitropolitul Kievului, cu care Varlaam a colaborat îndeaproape.

Ideologia şi formarea spirituală a lui Varlaam apare mai complexă. El se orientează şi spre frămîntările din Polonia, Ucraina şi Rusia. Colaborează strîns cu Petru Movilă, confratele său din Kiev, luptă contra unirii rutenilor cu catolicii, dar foloseşte, în acelaşi timp, şi unele opere omiletice, parenetice, hagiografice cu infiltraţii apusene, scrise în graiurile populaţiilor slave, carpatice polono-rutene sau «in polono-ruthenico vulgaris», cum se precizează în signatura multor manuscrise păstrate în *Muzeul Regni Bohemiae* din Praga,[2] în bibliotecile din Lwow, Kiev etc.

Varlaam a atras şi în mirajul decorativ al barocului tîrziu, cum se vede din miniatura Cazaniei sale, la care a lucrat împreună cu meşterul ucrainian Iliaş. Unii cercetători au exagerat însă influenţa curentului baroc asupra învăţatului mitropolit al Moldovei, în care cercetătorul maghiar în prozodie şi stil, László Gáldi vedea un reprezentant al barocului românesc.[3] Dar textele citate de L. Gáldi din Cazania lui Varlaam pentru a ilustra caracteristicile slilului baroc sînt traduse din Damaschin Studitul. Varlaam a putut cunoaşte unele aspecte ale barocului şi prin scriitorii neogreci din diaspora, care foloseau în operele lor ornamentele barocului italian.[4] La înflorirea barocului în cultura slavilor de răsărit a contribuit şi Colegiul din Kiev al lui Petru Movilă, care funcţiona şi după model iezuit. Chiar printre profesori erau şi iezuiţi, care prin baroc căutau să promoveze într-o măsură oarecare catolicismul în literatură şi cultură.[5]

Or, Varlaam în activitatea şi operele sale se afirmă ca un apologet al ortodoxiei, scrie opere de polemică împotriva calvinilor ca *Răspuns la catechismul calvinesc* (1645) şi este un factor important în dezbaterile şi hotărîrile sinodului ţinut pentru întreaga lume ortodoxă la Iaşi, în 1642.

Barocul se caracterizează şi prin elemente decadente, contradictorii, groteşti, epicureice,[6] pe care nu le întîlnim în operele lui Varlaam. Acesta promovează o moralitate înaltă, ascetică. Încă din 1618 traduce în limba română opera ascetică *Klimax-Scara* a lui Ioan Sinaitul († 649), dar după versiunea neogreacă a lui Maximos Margunios din secolul al XVI-lea cu scholii noi şi amplificări introduse în text. Opera a contribuit la desăvîrşirea vieţii spirituale

---

2. Vezi de ex. *Perihrasis evangelii...* în polono-ruthenico-vulgaris 1604, în *Museum Regni Bohemiae*, Praga, nr. IX, C. 10 (17).

3. László Gáldi, *Începuturile prozei ritmice româneşti*, în «Limba română», X (1962), 5, p. 462-473.

4. C. Th. Dimaras, *Istoria literaturii neogreceşti*, Bucureşti, 1968, p. 122, 135.

5. Zina Geny, *K otázce ukrajinského baroka*, în *Ceskoslovenské prednásky pro VI mezinaérodni sjezd slavistu*, Praga, 1968, p. 263-269.

6. Svetla Matheuserova, *Baroko v ruské literature XVII stoleti*, în Ceskoslovenské... p. 269 u.

din mănăstirile noastre. S-a copiat şi se aplică în unele mănăstiri pînă astăzi.[7]

Aceeaşi concepţie ascetică de viaţă o promovează Varlaam şi prin *Cazania* sa, cînd îndeamnă adesea în cuvîntările sale pe credincioşi să fugă de societate şi să trăiască izolaţi în mănăstiri şi chiar în sihăstrie, departe de plăcerile şi de ispitele lumii.[8] Este adevărat că aceste părţi din *Cazania* lui Varlaam nu sînt originale, ci traduse, dar nu din vreo operă barocă, ci din originalele ortodoxe, greceşti ca de exemplu opera *Thisavròs* a lui Damaschin Studitul. In această operă se cultivă dramatismul şi proza ritmată, conform unei tradiţii, care dăinuia în literatura greacă, încă din secolul al IV-lea.[9]

De aceea pentru identificarea izvoarelor operei lui Varlaam, trebuie să ne îndreptăm spre literatura omiletică greacă şi neogreacă din secolul al XVI-lea, dar nu spre curentul baroc. Dovedirea acestor izvoare trebuie făcută ştiinţific cu texte paralele, nu cu simple afirmaţii.

In Cazania scrisă ca «dar limbii româneşti», ne mărturiseşte că «a adunat din toţi tîlcovnicii Sventei Evanghelii, dascălii besearicii noastre».[10] Este vorba deci de izvoare ortodoxe, greceşti, pe care Varlaam le-a folosit atît în original, cît şi în versiunile slave. Pe drumul acesta mergea literatura noastră omiletică-parenetică încă din secolul al XVI-lea atît cu cele mai vechi omilii izolate, cît şi cu Cazania a II-a a lui Coresi[11] care a tradus *Cuvîntările patriarhului Ioan Caleca,* folosind versiunea slavo-rusă tipărită la Zabludov în 1569.[12] Aproape toate operele lui Varlaam au la bază izvoare şi originale greceşti. Ele aparţin scriitorilor neogreci din secolul al XVI-lea, care introduc în scris limba comună vorbită de întreg poporul: Ioanichie Cartanos, Maximos Margunios, Teofanis Eleavulcos, Damaschin Studitul[13] şi alţii din comunităţile greceşti de la Geneva, Padova şi mai ales din Veneţia, unde funcţionau tipografii de cărţi în limba greacă şi vestitul institut de cultură Flanghinian. Acestor scriitori şi mai ales comunităţii din Veneţia se datoreşte renaşterea civilizaţiei neogreceşti.[14] Cărţile lor se răspîndesc în toată lumea ortodoxă în original, în slavonă, în română etc. Varlaam era un cunoscător adînc al acestei literaturi şi al limbii greceşti. Altfel nu ar fi fost propus candidat la scaunul

---

7. P. Olteanu, *Metoda filologiei comparate în identificarea versiunii neogreceşti a operei «Leastviţa» tradusă de mitropolitul Varlaam al Moldovei*, în «Mitropolia Olteniei», XVIII (1970), nr. 5-6, p. 543-566.

8. Varlaam, *Cazania*, 1643 (Ed. J. Byck, Bucureşti, 1943), p. 107, 152. În continuare vom cita numai după această ediţie.

9. P. Olteanu, *Criterii stilistice...*, p. 135-153; Idem, «*Originale şi versiuni bizantino-slave ale omiliei mitropolitului Varlaam despre «Înmormîntarea lui Hristos»*, în «Studii de slavistică», II (1970), Bucureşti, p. 57-89.

10. Varlaam, *Cazania*, 1643, ediţie citată, p. 5.

11. V. Grecu, *Izvorul principal bizantin pentru «Cartea cu învăţătură a diaconului Coresi din 1581»*, Bucureşti, 1939.

12. P. Olteanu, *Les originaux slavo-russes des plus anciennes Collectionnes d'homélies roumaines*, în «Romanoslavica», IX (1963), p. 163-193.

13. Idem, *Izvoare, originale...*, p. 113-151.

14. Cléobule Tsourkas, *Les débuts de l'enseignement philosophique et de la libre pensée dans les Balkans. La vie et l'oeuvre de Théophile Corydalée* 1570-1646, Tesalonic, 1967, p. 150.

patriarhului ecumenic de Constantinopole în 1639.[15] Pînă în prezent este singurul caz de acest fel în istoria culturii române.

Unii scriitori greci din acest curent democratic, progresist au strînse legături cu cărturarii şi voievozii Ţărilor Române, cărora le dedicau operele. Alţii ca Meletie Sirigos, cronicarul Matei al Mirelor activează şi îşi scriu operele în Ţările Române. Pentru institutul teologic din Iaşi, Vasile Lupu aduce – ca şi Petru Movilă în colegiul din Kiev – şi cărturari greci. Unul din aceştia, Pantelimon Ligaridis, îmbină cultura bizantină cu cea occidentală, pentru că era doctor în teologie şi filozofie al institutului gregorian din Roma, «De propaganda fide». Funcţionează în colegiul din Iaşi în vremea lui Varlaam împreună cu un alt cărturar grec Karameus.[16] Dar influenţa mai adîncă a scriitorilor greci din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea s-a exercitat la noi prin Varlaam. Dintre aceşti scriitori greci, Varlaam se leagă cel mai mult de Maximos Margunios cu opera *Leastviţa*, tradusă în 1618 şi de Damaschin Studitul, ale cărui cuvîntări din opera *Tisavròs* i-au fost originalul a cîtorva sute de pagini din *Cazania* sa, tipărită la Iaşi în 1643. De aceea se impune să cunoaştem mai îndeaproape cine a fost, ce şi cum a scris Damaschin Studitul, ales printre modelele sale de mitropolitul Varlaam.

Damaschin Studitul era din Salonic. Din titulatura cuvîntărilor sale reiese că a fost ipodiacon din Tesalonic şi că studiase la şcoala din mănăstirea Studion, de lîngă Constantinopol: «ὁ ἐν μοναχοῖς ἐλάχιστος Δαμασκήνος ὑποδιάκονος καὶ Στουδίτης θεσσαλονικέως».

Observăm că după Studitul se indică locul de origine Tesalonic, unde probabil şi-a ţinut şi vestitele sale cuvîntări.

Deci *Studitul* nu înseamnează «studiosul, învăţătorul», cum consideră unii cercetători,[17] ci i s-a spus «Studitul» pentru că studiase la înalta şcoală din mănăstirea *Studion*. In unele damaschine Στουδίτης a tradus ucitele «învăţător».[18] E mai greu să admitem că un monah, care propaga smerenia şi modestia creştină să se numească pe sine: «studiosul».[19] A fost un element capabil, talentat orator, povestitor şi scriitor, cu pasiunea de a învăţa cît mai mult. De aceea în şcoală era considerat printre cei mai buni elevi: «ἐκ τῶν θαυμαζῶν μαθητῶν». Unul dintre profesorii săi mai apropiaţi, care l-a iniţiat probabil şi în tainele oratoriei, era marele retor Teofanis Eleavulcos, care folosea şi cultiva în cuvîntările sale limba vorbită

---

15. D. Russo, *Studii istorice greco-române*, I, Bucureşti, 1939, p. 229; Idem, *Elenizmul în România, epoca bizantină şi fanariotă*, Bucureşti, 1912.

16. N. Cartojan, *Cărţile populare în literatura românească II, Epoca influenţei greceşti*, Bucureşti, 1938, p. 7.

17. Ju. Trifonov, *Ritor Teofan i ipodiakon Damaskin*, în «Spisanie na Bălgarskata Akademia na naukite», Sofia, 1950, p. 6.

18. De exemplu în titlul a 20 de cuvîntări din «Damaschinul Kicevski» (Macedonia), care se păstrează în Biblioteca Institutului de limbă macedoneană din Scoplie (vezi P. Ilievschi, *Za makedonskiot prevod na damaskinot*, XI-XII, 1961, kn. 1-2; Donka-Petkanova-Toteva, *Damaskinite v bălgarskata literatura*, Sofia, 1965, p. 9 şi 238; Evgenia I. Demina, *Tichonravovski Damaskin, bolgarski pamjatnik, XVII-v* — Issledovanie i text, Sofia 1968, p. 44).

19. Vezi E. Demina, *op. cit.*, p. 44; Donka Petkanova-Toteva, *op. cit.* p. 8-9, unde se susţine categoric această părere.

de popor. Pe acest drum de dascăl şi orator a mers şi Damaschin Studitul care a devenit la rîndul său profesorul viitorului patriarh Ieremia al II-lea şi care s-a remarcat prin activitatea sa de ipodiacon, mai ales prin lucrările tipărite şi prin cuvîntările ţinute la o biserică din Salonic. Pe acest temei, patriarhul Mitrofan (1525-1575) a trimis pe Damaschin Studitul ca exarh al Patriarhiei din Constantinopol în Ucraina. Probabil că Damaschin a fost recomandat patriarhului pentru această funcţie importantă şi de profesorul său Teofanis Eleavulcos, care era pe atunci secretarul patriarhiei ecumenice de Constantinopole. Damaschin Studitul a rămas în Ucraina din anul 1565 pînă în 1572. Pînă în prezent nu se cunoaşte activitatea sa în calitate de exarh în Ucraina. Poate că pe vremea aceasta s-au tradus în slavonă cuvîntările sale din opera «Thisavròs», care ajunsese la a V-a ediţie cînd el era încă în Ucraina: 1557-1558, 1561; 1562; 1568; 1570.[20]

Noul patriarh de Constantinopole Ieremia al II-lea (1535-1593) a rechemat pe Damaschin Studitul din Ucraina şi i-a încredinţat episcopatul de Litski şi Rendinski, pentru a-l înălţa în curînd la scaunul de mitropolit de Naupacta şi Arta, în Epir.

Damaschin Studitul a decedat în 1577, cu faima unui mare învăţat şi orator. Prin operele sale, îndeosebi prin cuvîntările sale din opera Thisavròs, a devenit cel mai popular scriitor grec din secolele al XVI-lea şi al XVIII-lea.[21]

A fost un spirit multilateral, enciclopedic. De aceea scrierile sale sînt din diferite domenii şi s-au bucurat de o largă răspîndire îndeosebi în lumea ortodoxă greacă şi slavă.

Menţionăm următoarele scrieri: din domeniul ştiinţelor naturii *Fiziologul*, scris prin 1566 ca un tratat de zoologie, fără sfaturi morale-religioase, deşi se conduce după Biblie şi după scrierile filozofilor. In titulatură, Damaschin e numit arhiereu[22] de Naupacta. E o «culegere din filozofii vechi cîte au spus despre speciile animalelor, păsărilor, despre păsările răpitoare, animalele de pe uscat, vietăţile din mare». Informaţiile le-a transpus în limba «mai comună». Lucrarea e trimisă în dar puternicului domnitor Mihail Cantacuzino şi Seitanoglu, pe care sultanul Amurat l-a spînzurat în 1574. «Fiziologul» s-a tradus şi în limba rusă.[23] A. I. Sobolevschi semnalează şi

---

20. K. Satha, Νεοελληνικὴ φιλολογία, βιογραφίαι τῶν ἐν τοῖς γράμασι διαλαμφάντων ἑλλήνων (1453-1821), Atena, 1862, p. 152.

21. *Ibidem*, p. 152-153; Börje Krios, *L'histoire de la littérature neó-grecque*, Stockholm, 1965, p. 397-398.

22. Δαμασκηνοῦ ἀρχιερέως Στουδίτου συνατροῖσις ἀπὸ τῶν βιβλίων παλαιῶν φιλοσόφων ὅσα περὶ πετεινῶν ὀρνέων καὶ τῶν χερσαίων ζωῶν καὶ περὶ τῶν θαλασσίων, καὶ μετάφρασις ἐπὶ τὸ κοινότερον, (K. Satha, *op. cit.*, p. 153).

23. Se cunosc vreo şase traduceri din secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea păstrate în manuscrise (A se vedea: A. E. Viktorov, *Opisi rukopisnych sobranij v knigochraniliscach Severnoj* Rossii, Petersburg, 1890; F. Buslaev a tipărit cap. 40 *(Istocerki russk, narod, slovesnosti i iskustva,* II, 1861, p. 368); P. A. Lavrov, în lucrarea sa *Damaskin Studit i sborniki ego imeni Damaskiny v jugoslavjanskoj literature,* p. 1. a arătat că în Bulgaria opera nu a fost cunoscută. Donka Petkanova-Toteva, *op. cit.*, p. 10, nota 6; D. I. Abramovici, *Sofiiskaja biblioteka*, fasc. 3 Petersburg, 1910, p. 41, (în Sbornic, nr. 142, sec. XVIII); A. I. Byckov a semnalat traducerea a şasea, care se păstrează în Sbornic, nr. 90 în Biblioteca publică din Leningrad. Datează tot din secolul al XVIII-lea; A. I. Byckov, *Katalog rukopisei F. Buslaeva,* Petersburg, 1897, p. 277); apud Donka Petkanova Toteva, *op. cit.*

traduceri mai vechi în slava bisericească savantă ca, de exemplu, Sestodnevul. In copiile, care au circulat la slavii de răsărit, s-au introdus părţi din Palea interpretată: Tolkovoj Pataj.[24] In limba greacă «Fiziologul» lui Damaschin Studitul s-a tipărit în 1664, la Veneţia,[25] deci după un secol de la moartea autorului. In acelaşi secol s-au făcut şi primele traduceri în limba rusă după versiunea tipărită, dar cu un titlu restrîns: «Damaskina archierea i Studita. Sobranie drevnich filosov o nekich sobstvach estestva zivotnych.[26] («A lui Damaschin arhiereul şi Studitul. Culegere din filosofii antici despre unele însuşiri ale firii animalelor»).

Fiziologul lui Damaschin Studitul nu interpretează obiceiurile animalelor, cum se proceda în vechiul Fiziolog alcătuit în Egipt în secolul al IV-lea sub influenţa neopitagoricilor.[27] Conţinea multe elemente naive şi fantastice. Fiziologul lui Damaschin Studitul are un caracter mai laic, mai ştiinţific. Corespundea mai bine postulatelor iluminismului, care dădea mare importanţă răspîndirii ştiinţei. Curentul luminilor se manifestă în cultura română în secolul al XVIII-lea odată cu influenţa grecească. Astfel se explică traducerea Fiziologului lui Damaschin Studitul în acest secol în limba română. Cea mai veche versiune ni se păstrează într-o copie manuscris făcută de dascălul Duma din Braşov, în anul 1774. Specialişti ca N. Cartojan,[28] consideră că Fiziologul lui Damaschin Studitul este mult mai complet decît versiunea sumară a vechiului Fiziolog, care s-a tradus la noi dintr-o versiune sîrbească în secolul al XVI-lea.[29] Versiunea lui Damaschin Studitul s-a tradus probabil din originalul grecesc tipărit. Titlul însă nu e tradus integral, ca în versiunea grecească, ceea ce presupune şi folosirea unei versiuni slavone, deşi titlul nu coincide nici cu versiunea rusă. Textul a fost publicat de N. Mateescu, încă din 1914 sub titlul: Oarecare cunoştinţe de la filosofii vechi pentru firea şi obiceiurile năravurilor oarecăror jivini adunate de Prea-înţeleptul întru arhierei Damaschin Studitul.[30]

Fiziologul este rar răspîndit în literatura noastră veche şi premodernă. A fost cunoscut şi învăţatului mitropolit Varlaam în ambele versiuni.[31]

O altă lucrare este despre clima şi despre prevestirea vremii

---

24. A. I. Sobolevschi, *Perevodnaja literatura Moskovskoj Rusi XIV-XVIIvv*, S. Petersburg, 1903, p. 350.

25. Şt. A. Gecev, *Kăm văprosa na slavjanskija fiziolog*, Sofia, 1938; Ju. Trifonov, *op. cit.*, p. 11; Légrand, *Annuaire de l'Association pour l'encouragement des études grecques en France*, VII, p. 157.

26. Ju. Trifonov, *op. cit.*, p. 12; A. I. Sobolavschi, *op. cit.*

27. Max Wellman, «*Der Phisiologus Eine Religiongeschitlich naturwissenschafliche Untersuchung. «Philologus Supplementband» XXII*, Heft, I, Leipzig, 1930.

28. N. Cartojan, *Istoria literaturii române vechi I*, Bucureşti, 1940, p. 71-72.

29. Textul a fost publicat de Margareta D. Mociorniţă în «Cercetări literare», I., Bucureşti, 1934.

30. C. N. Mateescu în «*Calendarul revistei Ion Creangă*», 1914 şi în «Ion Creangă», revistă de folclor, VII, 1914; VIII, 1915.

31. Ne ocupăm mai pe larg cu problema Fiziologului în cadrul monografiilor despre Literatura omiletico-parenetică la români şi slavi şi «Fiore di Virtu» în literatura slavo română».

după stele şi după lună. In titulatură, Damaschin Studitul apare ca mitropolit de Naupacta şi Arta.[32]

Dintre lucrările de exegeză menţionăm o cuvîntare în care interpretează rugăciunea Tatăl nostru.[33] O astfel de cuvîntare s-a anexat la opera Thisavròs.[34] S-a tradus şi în slavona rusă: Tolkovanie Otce nasъ.[35] Avem şi în limba română veche o cuvîntare cu acest subiect.[36] Mai extinsă este interpretarea Decalogului lui Moise, scrisă în limba neogreacă, tipărită prima oară la Veneţia în 1630.[37] Cu acest subiect s-au scris scurte cuvîntări pentru fiecare poruncă.[38] In epoca husitismului şi reformei s-a ajuns şi la forme versificate în limba populară ca şi interpretarea lui Damaschin Studitul.

Damaschin Studitul avea o bună pregătire în istorie.

Unele cuvîntări dau informaţii precise despre diferiţi împăraţi romani, despre războaiele lor, despre firea lor, despre armată etc. A creat astfel pagini de proză istorică, de cronică, pe care Varlaam le-a tradus cu mult talent. Funcţionînd un timp şi ca organizator al arhivei patriarhale Damaschin Studitul a întocmit un Catalog cronologic al patriarhilor din Constantinopol, de la începuturi şi pînă la Ieremia al II-lea din vremea sa.[39] Spre sfîrşitul vieţii, a scris, prelucrînd opere mai vechi *Istoria statului din Tarigrad*, tipărită mai tîrziu la Basel, ca operă anonimă.[40] Acestea sînt lucrări de compilaţie.

Damaschin Studitul a cultivat genul epistolar. S-au păstrat de la el 13 epistole. A scris şi opere literare, afirmîndu-se ca critic social, cînd satirizează abuzurile şi moravurile clerului într-un *Dialog contra arhiereilor*. E o comedie cu două personaje, Damaschin şi Gavriil, egumenul mănăstirii Sfînta Nastasia. Precuvîntarea o ţine Gavriil.[41] Pe atunci autorul era mitropolit de Rendin.

Damaschin Studitul a creat o compunere mai mare, de 124 de versuri lungi homerice ca odă sau poemă, în care povesteşte Adormirea Născătoarei de Dumnezeu, Maria.[42] Ca fond, compunerea

---

32. Προγνωστικά σημεῖα περὶ βροχῆς, ἀνέμον ἐκ ἀστέρων καὶ ἐκτῆς σελήνης ἐκ διαφόρων ποιητῶν καὶ διδασκάλων ποίημα κυριοῦ Δαμασκηνοῦ Μητροπολίτου Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης, περιεχον καὶ ἄλλα τινὰ (vezi K. Satha, *op. cit.*).

33. Ἐξήγησις τοῦ Πάτερ ἡμῶν συνεεδότι τῶ θησαυρῶ...

34. Περί τοῦ Πάτερ ἡμῶν «θησαυρὸς», Veneţia, 1786, p. 590-592.

35. A. I. Sobolevschi, *Perevodnaja literatura*... p. 335.

36. P. Olteanu, *Vechile cazanii la români şi slavi*, I, (în curs de tipărire).

37. Λόγος περίφρασει εἰς τὸν Δεκαλόγου τοῦ Μωυσέως ἐν Vénétia, 1630.

38. P. Olteanu, *Consideraţii filologico-lingvistice despre postilele husito-reformate de interpretarea Decalogului*, în «Studii de slavistică», I, 1969, p. 45-66.

39. Ju. Trifonov, *op. cit.*, p. 13; D. Studitul, Κατάλογος χρονολογικὸς τῶν πατριαρχῶν Κονσταντινουπόλεως μέχρι Ιερεμίαν, 1573.

40. Se menţionează ca tipograf Martin Knnzij şi volumul Turcogracae libri octo... Basel. Ju. Trifonov, *op. cit.*, p. 13.

41. Κωμωδοδιὰλογος Δαμασκηνοῦ Ρένδινης κατὰ ἀρχιερέων (ἔχει πρόσωπα δύο Δαμασκηνὸν καὶ Γαβριήλ τὸν τῆς ἁγίας Ἀναστασίας ἡγούμενον. Προλογίφει δὲ ὁ Γαβριήλ).

42. Ἀτίχον ἡρωελεγεῖοι εἰς τὴν κοίμησιν τῆς ὑπερευλογημένη θεοτόκου Μαρίας ἐν ἔιδει διηγήσεως Ποίημα Δαμασκηνοῦ μοναχοῦ τοῦ Στουδίτου θησαυρὸς, Veneţia, 1786, p. 569-572. Citǎm primele şi ultimele versuri:

Εὖτεθεy μάτηρ κλειτὴ Μαρίη Βιοδῶτy,
Ἤμελεν ἐκ γαίης εἰς Πόλον ἱπατάμεναν
Ἐκ βαθέων δ'ἀϊδαο πυλάων ὁ κρυόετος,
Τῆς δὲ λιτῆς σῶσαν Χριστὸς ἐφαμερίυς, *op. cit.*, p. 572.

are caracter de elegie şi s-a editat împreună cu opera Thisavròs, la sfîrşitul cuvîntărilor. Probabil şi sub influenţa acestei compuneri, Varlaam a scris primul *Paraclis al Maicii Domnului* într-o frumoasă limbă românească şi a compus versuri pe teme biblice, cum procedase de fapt Ioanikios Cartanos († 1550) în opera «Ἄνθος», «Floarea», tradusă în slavonă sub titlul[43] *Coetnikъ* şi asemănătoare «Palaeei bizantino-slave răspîndită şi la noi sau operei *Flosculi bibliorum* din lumea catolică. Ioanichie Cartanos a scris în limba populară. Damaschin Studitul a scris acest poem în limba greacă clasică sub formă de dialog viu. Proprietatea de a scrie în limba vorbită de popor aparţine lui Ioanichie Cartanos a cărui operă «Ἄνθος» a apărut prima oară la Veneţia în 1536 şi apoi în 1567.[44] Varlaam începe să povestească în versuri compuse sub influenţa poeziei populare despre înrobirea Ierusalimului de către Nabucodonosor, împăratul Babilonului (Regi IV, 24). Continuă în proză într-o limbă expresivă moldovenească povestea frumoasei Suzana. Lucrarea e neterminată. Pînă în prezent nu a fost editată, deşi este deosebit de importantă pentru istoria limbii literare.[45]

1. – Domeniul în care Damaschin Studitul a excelat, atît prin activitatea sa, cît şi prin opere, este cel omiletico-parenetic. Astfel, pe cînd era episcop de Litis şi Rendinis a scris o scurtă pareneză pentru călugării care doresc să se mîntuie.[46]

Dar Damaschin Studitul a devenit celebru prin opera omiletică θησαυρὸς «Comoara», din care Varlaam a tradus în *Cazania* sa vreo 20 de cuvîntări, însumînd peste două sute de pagini.[47] A apărut prima oară la Veneţia în 1557-1558 şi a devenit curînd cea mai populară operă a lui Damaschin Studitul, bucurîndu-se de o largă răspîndire în lumea greacă, a slavilor ortodocşi, îndeosebi cei meridionali şi la români.

Cuprinde 36 de cuvîntări la diferite sărbători şi duminici de peste an. Are deci un conţinut moralo-educativ şi un caracter medieval. Autorul a folosit elemente biblice, patristice, folclorice, apocrife, hagiografice, istorice şi din domeniul ştiinţelor naturale. A creat astfel printr-o sistematizare şi redactare originală o operă de compilaţie, care corespundea cerinţelor spirituale şi gustului cititorilor din evul mediu. Prin eroismul sfinţilor, prin tablourile dramatice, prin umanismul lor, cuvîntările lui Damaschin Studitul erau o lectură căutată, îndeosebi, de popoarele balcanice. Satisfăceau setea de

---

43. Ἡ παλαιά διαθήκη s-a tradus prin sec. XII-lea în macedo-slavă, iar în secolul al XIV-lea şi al XV-lea, s-a tradus în macedo-sîrbă, versiunea prescurtată dar influenţată de elemente apocrife şi folclorice. Emil Turdeanu, *La Palaea byzantine chez le Slàves et chez les Roumains*-Paris, 1964. Extras.

44. Ἰωανίκιος Καρτάνος, Ἄνθος ἀναγγαῖον τῆς Παλαιᾶς Νέας διαθήκης, Vezi K. Satha, *op. cit.*, p. 147-150.

45. Se păstrează în Ms. 48 A. din Bibl. Academiei R. S. România. A atras atenţia asupra operei prof. Dan Simonescu, *Contribuţii la Bibliografia Românească Veche*, în Studii şi cercetări de bibliografie, I, 1955, p. 247-248; P. Olteanu, *Izvoare originale...*

46. Παραίνεσις πρὸς τοὺς θέλουτας σωθῆναν μοναχοὺς ὡς ἐν συνόπτω τοῦ ἐπισκόπου λογιωτάτου κυρίου Δαμασκηνοῦ λιτῆς καὶ Ρενδίνης καὶ προέδρου πολιανῆς (Vezi K. Satha, *op. cit.*, p. 153).

47. Βιβλίον ὀνομαζόμενον θησαυρὸς, ὅπερ συενράψατο ὁ ἐνσυνόπτο τοῦ ἐπισκόπου λογιωτάτου Κυρίου Δαμασκηνοῦ ὁ ὑποδιακόνος καὶ Στουδίτης ὁ θεσσαλονικεύς, Veneţia, 1557-1558.

cultură, stîrneau imaginaţia şi le întăreau în luptă contra turcilor. Judecînd după ediţiile apărute şi după datele de pe manuscrise, deducem că opera «Comoara» a fost citită şi căutată în popor timp de cîteva secole, adică din 1558, cînd a apărut la Veneţia prima ediţie, pînă la începutul secolului al XX-lea, cînd apar ultimele ediţii, în 1903 şi 1910.[48] După unii cercetători bulgari, opera ar fi apărut în limba neogreacă, în care a fost scrisă, în vreo 50 de ediţii.[49] Bibliografii însă semnalează mai puţine: şapte în secolul al XVI-lea,[50] vreo opt în secolul al XVII-lea,[51] vreo 13 în secolul al XVIII-lea,[52] cinci în secolul al XIX-lea[53] şi două în secolul al XX-lea. Deci 33 de ediţii cunoscute sigur după cercetările, care ne-au fost accesibile.[54] Probabil au existat mai multe ediţii. In plus, opera s-a răspîndit mult şi prin manuscrise.

Incă din timpul vieţii lui Damaschin Studitul, editorii au adăugat la cuvîntările lui şase cuvîntări de Albertos Marinos (în ediţiile din 1568 şi 1570). Apoi în ediţia din 1589 s-au adăugat şapte cuvîntări alese din opera *„Anthos" – Floarea* de Ioanichie Cartanos şi «Tatăl nostru» interpretat. In aceste cuvîntări se vorbeşte pe scurt despre iubire (Περὶ Ἀγάπης), despre ispită (Περὶ πειρασμοῦ), despre iubirea de arginţi (Περὶ φιλαργιρήας), despre milostenie (Περὶ ἐλεειμοσίνης), despre invidie, (Περὶ φθόνου), despre pocăinţă (Περὶ μεθανοίας), despre neînţelegere (Περὶ ἐξομολογήσεως).[55] In schimb, s-au scos cuvîntările lui Albertos Marinos. Volumul începe cu cuvîntările lui Damaschin Studitul, care rămîn neschimbate ca ordine şi număr în toate ediţiile. La numele autorului se menţine tot titlul vechi de ipodiacon de Tesalonic. Prin anul 1731, opera s-a tradus şi în limba turcă pentru grecii din Cezareea Capadociei, care vorbeau turceşte.[56]

O răspîndire largă a avut opera *Thisavròs* în lumea slavilor ortodocşi,[57] îndeosebi la slavii macedoneni şi la bulgari, unde formează un adevărat curent cultural, curentul «damaschinilor».[58] Cuvîntările lui Damaschin Studitul se cunosc parţial sau integral în peste două sute de sbornice – manuscrise – cunoscute pînă în prezent.

Cărturarii slavi au respectat principiul lui Damaschin Studitul şi au tradus «Cuvîntările» sale în limba «comună» (obstimъ) vie

---

48. Donka Petkanova-Toteva, *op. cit.*, p. 12; E. I. Demina, *op. cit.*, p. 31-36.

49. B. Baţev, *Damaskinari ot rilskata skola, în «Duchovna kultura»*, kn. 51-52, 1933, p. 246.

50. În anii: 1558, 1561, 1562, 1568, 1570, 1579, 1589.

51. În anii: 1603, 1618, 1628, 1642, 1644, 1667, 1683, 1684.

52. În anii: 1719, 1727, 1752, 1757, 1765, 1768, 1775, 1780, 1781, 1784, 1786, 1791, 1793.

53. În anii: 1812, 1821, 1848, 1849, 1893.

54. Vezi, de exemplu, cercetarea monografică citată: Donka Petkanova-Toteva, p. 12 u.

55. Partea aceasta urmează după poemul lui Damaschin Studitul despre Adormirea Maicii Domnului. Editorii dau ca titlu explicaţia: «Aici încep cele şapte cuvîntări foarte folositoare şi necesare pentru toţi creştinii» (ἐν ταῦτα ἄρχονται λόγα πολλά ὀφέλιμοι καὶ ἀναγκαῖοι πρὸς πάντα Χριστιανὸν. Οἱ ὀποῖοι εἶναν ἑπτά (Vezi Damaschin Studitul, *op. cit.*, p. 573-592).

56. Μεγάλλη Ἑλληνική ἐγκυκλοπεδεία, volumul VIII, Atena, 1825 p. 844.

57. P. A. Lavrov, *Damaskin Studit i sborniki ego imeni «damaskin»* v «Jugoslavjanskoj literature», Odesa, 1899.

58. Donka Petkanova-Toteva, *op. cit.*, p. 42 u.; *Istoria na bălgarskata literatura*, I, Sofia, 1962, p. 404-407.

(zivymъ), simplă, pe care o vorbea poporul. Acest lucru se menţionează de obicei în titlul fiecărei cuvîntări, cum era şi în originalul grecesc.

Elementele acestea ale limbii vorbite în regiunea din care era traducătorul există chiar în cele mai vechi versiuni ale *Damaschinelor* de la sfîrşitul secolului al XVI-lea şi începutul secolului al XVII-lea. Unele nu ni s=au păstrat. Cele mai multe damaschine sînt în limba bulgară nouă. Se presupune o întreagă şcoală de scriitori ai textelor în limba nouă bulgară.[59] Astfel pe criterii lingvistice s=a dedus ce limbă vorbea traducătorul[60] şi s=a ajuns la o localizare şi clasificare a Damaschinelor de tip macedonean, sîrb sau bulgar de apus, macedonean de răsărit.[61] In titlul cuvîntărilor din Damaschinele mai noi se precizează că s=a scris în *limba nouă „nov ezik"* sau *prostym skazuvaniem* ~ povestire simplă. Damaschinele transpuse în limba nouă bulgară s=au împărţit în alte grupuri şi subgrupuri după formele adverbului *togava* ~ «atunci» din diferite dialecte ale limbii bulgare. In unele cuvîntări avem *togazi*, iar în altele *togiva*.[62] Aceste cuvîntări respectă ordinea pe luni ca în calendarul bisericesc, iar cele din tipul *togiva* nu respectă calendarul.

Pe criterii fonetice şi morfologice cercetătorii au căutat să fixeze baza dialectală a Damaschinelor scrise în limba nouă bulgară şi deci localizarea celor mai vechi traduceri.[63] Unii ca L. Miletic, B. Tonev consideră că această regiune a fost raionul Streda-Gora din Bulgaria de Apus.[64] Alţii consideră că cea mai veche traducere s=a efectuat în Bulgaria de răsărit.[65] S=au cercetat izolat unele prefixe,[66] sufixe,[67] aspecte lexicale ca turcismele, grecismele,[68] dialectismele, tendinţa spre democratizare.[69] Cercetătorii mai noi consideră că Damaschinele scrise în limba bulgară nouă s=au tradus în mai multe centre: S. B. Bernştein propune Bulgaria de apus, de răsărit şi centrală.[70] Analizînd pronumele demonstrativ în cuvîntarea despre Sf. Nicolae, B. Belceva fixează raioanele Plevna şi

---

59. V. I. Lamanschi, *Neporesenvi vopros*, (II), *Bolgarskoe narecie i pismennost v XVI-XVII vv.*, în «ZMNP», 1869, c. 143, p. 349-378; c. 144, p. 84-120; E. I. Demina, *op. cit.*, p. 82.

60. B. Tonev, *Knizòvni starini ot Elena* (III), *Elenski Damaskin Studit GSU, istoriko-filologiceski fakultet*, XIX (1923) p. 53-61; P. A. Lavrov, *Damaskin Studit i sborniki ego imeni...*, p. 54-59.

61. E. I. Demina, *op. cit.*, p. 42-65.

62. P. Ilievski, *Za stredmogorskiot prevod na Damaskinot, Makedonskiot iazyk XI-XII v.*, Scoplie 1960-1961, p. 65 u. *Clenot na makedonskiot prevod...*, 1970, p. 9.

63. E. I. Demina, *op. cit.*, p. 23-26 şi 28-29.

64. B. Tonev, *Istorija na bălgarskii ezik*, T. I. p. 280, u.; L. Miletici, *Kopristenski Damaskin. Novobălgarski pametnik ot XVII vek.* «În Bălgarski starini II», Sofia, 1908, p. XV-XVI.

65. P. Oveşcov, Razlikita mezdu dva bălgarski damaskina, sbornic v cestna prof. Miletic, Sofia, 1912, p. 3224.

66. şi 67. Vezi Donka Petkanova-Toteva *op. cit.*, p. 212-230 = 6 zikat na Damaskinite.

68. S. B. Baumstein, *Turco-Slavica, Kizucenim turcekich elementov byazyke Damaschinov*, XVII-XVIII.

69. P. Ilievski, *Nekoi leksicoski...* p. 91-99.

70. S. B. Bernstein, *K izuceniju redakcii bolgarskich spiskov «Sokrovisca Damaskina Studita, în vol. Ezikovedski izsledovan*, dovanija v cest na akademik Sr. Mladenov, Sofia, 1957, p. 215-224.

Loveci din Bulgaria de răsărit. Constată însă şi caracterul amestecat al limbii Damaschinelor. In acelaşi manuscris elementele bulgare de apus coexistă cu cele de răsărit.[71] E. Demina consideră că în secolul al XVII=lea traducerile s=au făcut în Bulgaria de răsărit în trei centre. In secolul al XVIII=lea centrele s=au înmulţit, extinzîndu=se şi în Bulgaria de Apus: Mănăstirea Rila, în Bazargic, în Lomsko.[72] Alţi cercetători, între care chiar profesorii S. B. Bernstein şi E. I. Demina susţin însă că cea mai veche traducere din greacă în slavă s=a făcut în Bulgaria de apus pe la jumătatea secolului al XVI=lea. Din această traducere decurg o serie de Damaschine (Kopris, Svistovski, Tichonravov, Trojanschi etc.) efectuate în Bulgaria centrală şi de răsărit cu intervenţiile inerente pisarilor în limbă şi chiar în conţinut.[73] B. Ţonev consideră, de asemenea, că primele trei traduceri din şase s=au făcut în Bulgaria de apus în raionul Streda=Gora şi se păstrează în opt Damaschine: Panagiurski, Nezinski, Rilski, Handzarski etc. A doua e traducerea macedoneană efectuată de episcopul Grigorie de Pelagon şi Prilep între 1562=1580.

A treia traducere s=a efectuat după B. Ţonev în Mănăstirea Rila. Clasificaţia damaschinelor făcută de B. Ţonev a fost modificată de Donka Petkanova=Toteva, care ţine seama şi de conţinutul Damaschinelor şi promovează ideea că unele cuvîntări ale lui Damaschin Studitul s=au tradus de mai multe ori, intrînd în diferite damaschine, alături de alte cuvîntări traduse mai de mult.[74] Alte modificări aduce E. I. Demina în conştiincioasa sa monografie despre Tichonravovschi Damaschin, concepută în trei volume.[75]

O importanţă deosebită prin vechimea şi limba lor au «Damaschinele» scrise în slava veche, sau bisericească, după care s=au prelucrat cele în limba bulgară nouă. Se cunosc vreo şapte. Dintre acestea trei care se păstrau în Biblioteca Naţională din Belgrad au pierit din cauza bombardamentelor în 1941.[76] Altul se păstrează sub nr. 66 în Biblioteca Patriarhiei din Belgrad.[77] Altul, cunoscut sub numele Kicevscki Damaschin se păstrează în Institutul de limbă macedoneană din Scoplie. S=a scris în Macedonia în Mănăstirea Precista din Kicevo. A fost studiat şi s=a publicat de prof. P. Ilievschi,

---

71. B. Belceva, *Pokazatelni mestoimenija i narecija v nevobăgarskita pametnici et XVII i XVIII v.*, «IIBE», X, 1964, p. 159-233.

72. E. Demina. *Tich. Dam...*, p. 29; cf. *Mesto damaskinov v istorii bolgarskogo literaturnogo jazvka*, în «Sovetskoe slav-janovedenie», nr. 4, Moscova, 1966, p. 28-33.

73. S. B. Bernstein, *op. cit.*, p. 215-224. Şi sub pseudominul S. A. Odinţov, *Turco-slavica*, XX, K *izuceniju tureckich elementov v jazvke Damaskinov XVII-XVIII vv.*; Trudy Moskovskogo, *Instituta ist.-filos. i lit. imeni Cernysevskogo, t. VII, filolog. fak.*, Moscova, 1971, p. 24-40.

74. Donka Petkanova-Toteva, *op. cit.*, p. 42-105. Este cea mai completă cercetare monografică asupra «damaschinelor».

75. E. Demina a publicat vol. I: *Tichonravovschi Damascin*, Sofia, 1968. Prin amabilitatea autoarei am văzut în corecturi şi vol. II-lea, care conţine textul cuvîntărilor din Damaschinul lui Tichonravov.

76. *Damaschin nr. 318; 315 şi 129,* cunoscute după descrierea lui L. Stojanovici din Katalog Narodna Biblioteke u Beogradu... Belgrad, 1903, nr. 417-419.

77. D. Ruvarat, *Dva sbornika propovedi Damasckina Studita. Srenski Karlovac,* 1922.

care a constatat în limbă o serie de macedonisme.[78] Damaschinul Kicevski conţine primele 20 de cuvîntări din opera *Thisavròs.*

După cum a constatat P. Ilievschi, celelalte 16 cuvîntări din originalul grecesc se păstrează în *Damaschinul* din Biblioteca publică a Academiei ucrainene de ştiinţe din Kiev.[79] In ambele Damaschine avem aceeaşi limbă slavă veche de redacţie macedoresaviană, aceleaşi particularităţi paleografice şi hîrtia are acelaşi filigran din 1578-1579.[80] Această traducere de tip macedonean nu conţine cuvîntările lui Albertos Marinos din insula Hios, care s-au introdus în „*Damaschine*" în ediţiile din 1568 şi 1570. Nu conţine nici cele 7 cuvîntări ale lui I. Cartanos, care s-au introdus în Damaschine, începînd cu ediţia din 1589 în locul celor 6 cuvîntări ale lui Albertos Marinos.[81]

Aceasta înseamnă că traducerea macedoneană s-a făcut după una din primele trei ediţii: 1557-1558; 1561 şi 1562. Nu este exclus ca traducerea macedoneană să se fi făcut şi după originalul grecesc în manuscris al operei Thisavròs.

In Macedonia aceste manuscrise s-au putut răspîndi chiar în timpul activităţii lui Damaschin Studitul în Salonic atît de apropiat de Macedonia, în care erau mai multe mănăstiri ca centre de cultură. Oricum, traducerea acestui Damaschin din Macedonia datează din secolul al XVI-lea, mai precis din anii 1562 – cînd a apărut ediţia a III-a a operei Thisavròs şi pînă în 1580 cînd traducătorul Grigorie era încă episcop de Pelagonia şi Prilep. După 1580 Pelagonia a devenit Mitropolie.[82] Traducerea s-a făcut după originalul grecesc tipărit sau manuscris în slavă bisericească macedo-bulgară de redacţie resaviană. Populaţia slavă din Macedonia vorbeşte şi greceşte, cum era încă în vremea lui Chiril şi Metodie. O astfel de traducere veche s-a putut face în mănăstirea Rila[83] sau şi în mănăstirile de la Muntele Athos, unde erau călugări slavi cărturari, care cunoşteau bine şi limba greacă. De o traducere a operei *Thisavròs* în limba slavă s-a putut îngriji chiar autorul, mai ales cînd a fost trimis în Ucraina ca exarh. Ştia că se duce într-o ţară ortodoxă de limbă slavă. Fie că s-a dus cu o traducere gata făcută la Athos sau în Macedonia după una din primele trei ediţii, fie că a pus să fie tradusă în Ucraina, mai ales că în timpul exarhatului său au mai apărut încă două ediţii, cea din 1568 şi 1570. E greu de admis ca Damaschin Studitul în timpul exarhatului de şapte ani să nu fi făcut cunoscută opera sa atît de apreciată şi printre slavii de răsărit, care erau tot ortodocşi. E adevărat că astfel de traducere nu s-a descoperit pînă acum. Aceasta însă nu

---

78. P. Ilievschi, *Za makedonskiot prevod na Damaskinot,* «în «Makedonski jazik», XI-XII (1960-1961), Scoplie Nr. 1-2, p. 33-51 ; *Nekoi leksicki osobenosti vo makedonskiot prevod na damaskinot*, «Makedonski jazik», XV (1964), Scoplie, nr. 1-2, p. 91-99.

79. N. Petrov, *Opisanie rukopisej cerkovna-archeologiceskogo Muzea pri Duchovnoj Akademii*, fasc. 2, Kiev, 1877, p. 281 ; Sbornic nr. 290 (33).

80. E. Demina, *op. cit.*, p. 44.

81. Ju. Trifonov, *Ritor Teofan...*, p. 10 u.

82. I. V. Snegarov, *Istorija na Ochridskata archiepiskopija*, II, Sofia, 1931, p. 230-237; P. A. Lavrov, *op. cit.*, p. 19-21.

83. Donka Petkanova-Toteva, *op. cit.*, p. 47 u.

înseamnă că nu a existat. Indirect, o astfel de traducere se confirmă prin Damaschinul din Kiev şi prin versiunile româneşti ale unor cuvîntări din opera «Comoara», cum sînt cele din *Cazania* lui Varlaam, care au putut folosi traduceri şi mai vechi. O dovadă în acest sens o constituie moravismele care se găsesc printre slavonismele din limba *Cazaniei* lui Varlaam, care se îndreaptă spre regiunea vechiului dialect literar român de nord, din Maramureş. Cuvîntarea despre *Inmormîntarea lui Hristos* a lui Damaschin Studitul a circulat izolat în regiunea carpatică.[84] Cuvîntarea despre «arhanghelii Mihail şi Gavriil» se păstrează în Codicele Marţian, ceea ce înseamnă că a circulat înainte de Varlaam.

Damaschinele la români. Numeroase moravisme sînt în limba «Damaschinului slavon» provenit de la Mănăstirea Neamţ şi păstrat în Biblioteca Academiei R. S. România, Ms. 146.[85] Acest *„Damaschin"* este o nouă traducere din originalul grec, făcută după una din ediţiile operei Thisavròs apărute în 1568 şi 1570, în care s-au introdus de editorii veneţieni şi cele şase cuvîntări ale lui Albertos Marinos. Dintre acestea în Damaschinul Bucureştiensis s-a introdus cuvîntarea lui Albertos Marinos din insula Hios la *Bunavestire*[86] – deşi volumul începe cu cuvîntarea la *Bunavestire* a lui Damaschin Studitul.

In titlu se precizează că această cuvîntare a fost tradusă «din cartea aceluiaşi Damaschin». Celelalte 27 de cuvîntări din acest manuscris sînt ale lui Damaschin Studitul. Lipsesc cuvîntările hagiografice despre martirii Gheorghe, Teodor Stratilat, Eustate, Nicolae, Maria Egipteanca, Dimitrie din Solen şi Teodor Tiron. Lipsesc, de asemenea, cuvîntările didactice despre post şi abstinenţă şi cuvîntarea împotriva obiceiului de a plînge pe cei morţi. Un alt «Damaschin» cu acest conţinut nu se mai cunoaşte. De aceea e considerat ca a IV-a traducere independentă făcută din originalul grec în slava bisericească.[87] Dintr-o însemnare aflăm că manuscrisul a aparţinut unui român şi pe la sfîrşitul secolului al XVIII-lea a fost dus la Constantinopol. Această carte a cumpărat-o roaba lui Dumnezeu Gapca... de la Leontie pentru sănătate... cu doi lei şi a dat-o părintelui Constantin Cetleniţki la Istambul.[88]

Manuscrisul datează de la sfîrşitul secolului al XVI-lea sau începutul secolului al XVII-lea. Traducerea s-a putut face şi în una din mănăstirile noastre din Moldova.

Despre redacţia slavonei Damaschinului Bucureştiensis. Limba nu e de redacţie medio-bulgară cum s-a afirmat,[89]

---

84. P. Olteanu, *Vechile Cazanii la români şi slavi, I;* în curs de tipărire.

85. P. P. Panaitescu, *Manuscrise slave din Biblioteca Academiei R. P. Române*, I., Bucureşti, 1959, p. 181 ; A. I. Iaţimirschi, *Slavjanskie e russkie rukopisi rumynskih bibliotek,* Petersburg, 1905, nr. 76 (6).

86. *Ot knigi togozde Damaskina, slovo ieromonacha i daskala Alberta Marina ot Chiu, na Blagovestenie presvetoe Bogorodice o tropari nynjasnem semь crьkovnom* (Ms. 146 f. 180-188).

87. Donka Petkanova-Toteva, *op. cit.*, p. 49-50 şi 239; E. Demina, *op. cit.*, p. 53.

88. *Siju knigu kupila raba bozija Gapka... za dobroe zdrova u Leontija za dva levi i otdala otcu Konstantinu Cetlenickemu v Stambule...* (Ms. 146 f. 411 v).

89. P. P. Panaitescu, *Manuscrise...*, p. 183.

pentru că alături de fondul bulgar permanent ca în toate textele slavone, întîlnim moravisme, macedonisme, sîrbisme şi chiar ucrainisme.

Ca ucrainism expresiv se consideră forma de imperfect persoana a III-a plural în – *chuth*,[90] atestată în Damaschinul Bucureştiensis: *molechuth* «ei se rugau».[91]

De asemenea, avem psl. *dj* = *z* ca în limbile slave de răsărit şi în dialectele macedonene de nord. Exemplul de *bluzu* «să rătăcesc» (Ms. 146 f. 245 r.); utrvꙗzenie (Ms. 146, f. 238r.) «întărire» *da utorꙗzu* «a se întări» (Ms. 146, f. 144 r.) In bulgară ar fi fost *bluzdu, utorꙗzdu* ca în toate celelalte cazuri. Astfel de particularităţi sînt caracteristice, deşi sînt atestate doar în cîteva cazuri. Se pot explica printr-o influenţă a limbii vreunui pisar ucrainean, care a transcris *Damaschinul 146.* Mai ales în ceea ce priveşte imperfectul, persoana a III-a plural în *chutъ* – căci *dj* = *z* s-a produs şi în unele dialecte macedonene prin căderea lui *d* din grupul *zd*: psl. *medja* – *mezda* – *meza* – cum se aude în localitatea Dumbeni din nord-estul regiunii Koslenesko-Iervisko.[92] Distinsul dialectolog B. Vidcevski aduce mai multe atestări cu psl. *dj* ~ *z* din graiurile macedonene de nord.[93] Rămîne de precizat cînd s-a efectuat simplificarea grupului *zd* ~ *z* în dialectele macedonene. Dacă schimbarea aceasta în dialectele macedonene e de dată mai recentă (secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea), atunci existenţa ei în «Damaschinul Bucureştiensis» este un ucrainism ca şi imperfectul *molechutъ*.

Sînt frecvente numeroase sîrbisme caracteristice redacţiei resaviene. De exemplu, ъ ѣ – ѣ – a: *kѣzlete* (f. 246. v) «ied»; *vѣ domu* (316 r.) «în casă»; *kѣ* «spre, la» (f. 115.v.); *lѣzѣ* (368 r.) «minciu na». Vocalizarea ambelor ieruri în *a* este atestată frecvent. Exemplu cu ѣ – a: *ovacѣ* «a oilor» (368 r.); *tankoe* «subţire» (339 v.); *macѣ* (115 v.) «sabie». Şi ъ – a: *badri* «ager», aprig» (f. 115 v.; 319 v.); *vѣ lazu* «în minciună» (f. 244 r.; 345 r.); *daski* «scînduri» (f. 289 r.). Vocalele nazale sînt atestate prin u<o şi e<e ca în sîrbocroată: *sutѣ* (368 r.) «ei sînt»; *muciti* (238 v.) «a chinui; *zetѣ* (367 r.) «ginere»; *meso* «carne». Rareori avem o>ă, ѣ: posla *mѣcnika* svoego (f. 301 r.) «trimise pe călăul său». L epentetic se foloseşte cu consecvenţă: *osleplenѣ* (244 v.) «orbit», *ne ostavljase* i (366 v.) «nu-l lăsa»; *korablѣnikѣ* (f. 285 r.) «corăbier».

Din flexiunea nominală remarcăm instrumental singular feminin în *oju* şi genitiv plural în – *ej* ca şi în limbile slave de răsărit: *sѣ vѣsakoju badrostiju*: cu toată agerimea» (333 r.); ljubovь *roditelej* (375 v.) «iubirea părinţilor»; sѣ duchѣ *mytarej... gonitelej* (139 v.) «acest duh al vameşilor ... al prigonitorilor»; mirь *liudej* (370 v.) «zeci de mii *de oameni*».

Forme caracteristice sînt şi în flexiunea pronominală. De exemplu forma cu metateză, la pronume nehotărît vѣsь > sѣvь:

---

90. A. Bulachovski, *Pitannia o pochodzenie ukrajnskoj movi*, Kiev, 1966, p. 71 u. unde citează: naricachutь, ori pers. III-a sing. stojasetь «el sta» etc.

91. Ms. 146, f. fin posredeze sich molechutь i ucenicy ego.

92. Informaţia culeasă de la Milo Miovski, cercetător la Inst. de lingvistică al Academiei din Skoplie.

93. B. Vidoevski, *Kumanskiot govor*, Scoplie, 1962, p. 72-73.

svamdьnь (344 v.) care caracterizează sîrbocroata. Sau *egoo*ь (383 v) «al lui». Ori: mezdu *toboju* (279 r), sь *soboju* (150 r.).

Tendința de articularea substantivelor cu pronume demonstrative constituie o altă caracteristică a limbii acestui Damaschin. Exemplu: Edina zena *muzata* prietь vь domь svoj (124 v.) «O femeie a primit *bărbatul* în casa sa». Tendința aceasta caracterizează limbile macedoneană, greacă, bulgară, română și albaneză. Și în originalul grec am văzut că pronumele demonstrative stau tot în encliza substantivului: τὸ κλαδὺ ἐκεῖνο *„oetou onu"* (f. 192) «ramura aceea; ἡ τροφὴ ἐκεῖνη «i pista *onaa*» – și hrana aceea. Determinarea se făcea și cu alte pronume demonstrative: ὁ ἀνὴρ ὅδε (οὗτος, ἐκεῖνος) — în slavă: *jь tь, onъ, sь, ovъ*: ὁ μάγος ἀυτὸς *olьchvatъ* «magul acela». Paralelele acestea cu greaca și cu versiunile slave, române etc. sînt foarte instructive pentru cunoașterea dezvoltării și răspîndirii procesului în diferite limbi balcanice, începînd de pe la jumătatea secolului al XVI-lea.[94]

O serie de forme verbale se localizează în dialectele macedonene de nord. De exemplu: indicativul prezent persoana I pl.: *slysimo* «auzim»... *ne nadejmo*[95] să nu nădăjduim (179 r.), *budemo* «vom fi» (191 v.; 227 r.). Precizăm însă că și în ucraineană se spune: chodimo, prosimo. Ori forme de aorist ca: *dignu* «s-a sculat»; *plunu* «a scuipat», *dunu* «a suflat». Participiile sînt foarte frecvente cu funcție predicativă în construcții speciale calchiate din originalul grec, mai ales în limba textelor biblice. Acest aspect cărturăresc al limbii se împletește cu cel vorbit, popular, care e dominant.

Lexicul este variat. Numeroase *moravisme* și *arhaisme* ca: *penedzi* «bani», *kosula* «cămașă», *raciti*, «poftiți», *nedogъ*, «vătămat», *covasъ* «timp», *ej* «da», *ni* «nu», *godina* «ora» etc. se împletesc cu grecisme și cu elemente populare macedonene: *vaja* «ramuri», *gajdurъ*, (oselъ) «asin», *arepsia* «nepoată», *fortuna* (117 v.) «furtună», *pazarъ* (285 r.) «piața», *dizet* se, «el se ridică, se înalță» *(dizati, dizali)*, *navetovati* «a instiga, a îndemna» *nalomnikъ*, (252 v.) «mărgean», *katun* «ladă», cufăr», pito «pîine, pită», *runo* «lînă», *lanita* «față, obraz», *dikel* «tîrnăcop», *nicъ* «jos», *inamo* «altfel» (325 v.), *skudelъ* «sărac» (225 v.), *presnyi* «proaspăt», *priklad* «pildă», *kromolatъ* (229 r.) «a se certa, a se răscula», *prinikati* «a se pleca», *lati, lachati* «a dori, a vrea».

E frecventă particula *da* în construcții cu sens final și cohortativ, adverbul *pone* și *makarъ* «cel puțin, măcar» etc. *Pone* caracterizează și limba bulgară. Exceptînd «ucrainismele» prin particularitățile limbii, acest Damaschin se apropie de vechile Damaschine de tip macedonean și Stredogovschi.

Prin conținutul său, prin limba și vechimea sa Damaschinul Bucureștiensis prezintă o importanță deosebită pentru slavistică și pentru istoria acestui curent de cultură și de democratizarea limbii la greci, slavi și români. De aceea ne vom strădui să-l editățm cît mai grabnic.

2. – In aceeași categorie se încadrează și un alt Damaschin

---

94. P. Ilievschi, *Clenot na makedonskiot prevod na Damaskinot*, Scoplie, 1970, p. 3-9.

95. C. A. Bulachovschi, *op. cit.*, p. 69.

„scris în Moldova", în secolul al XVII-lea, care se păstrează acum în *Muzeul de istorie din Moscova*, unde a intrat din Biblioteca prof. Sokolova.[96] Manuscrisul a fost descris de P. A. Lavrov.[97] Cercetîndu-l şi noi de curînd la Moscova,[98] aducem aici unele lămuriri şi observaţii. Manuscrisul s-a păstrat multă vreme în oraşul Nejin U.R.S.S., probabil în Mănăstirea Mihailovski, cum menţionează P. A. Lavrov. In ştiinţă e cunoscut ca «Damaschinul de Nejin»: *Nezinski Damaskin*. Conţine 16 cuvîntări ale lui Damaschin Studitul.

Filele care conţineau primele două cuvîntări s-au pierdut. Urmează cuvîntările pentru Naşterea, Intîmpinarea, Botezul Domnului, Invierea lui Lazăr, Florii, Inmormîntarea Domnului cu tînguirea Maicii Domnului şi coborîrea lui Iisus la iad, Invierea Domnului, coborîrea Sf. Duh (Rusalii), pentru Duminica Tomei, a Mironosiţelor, a Slăbănogului, a Samarinencei, a orbului din naştere, pentru marele mucenic Gheorghe.

Aici, la fila 251 pe verso găsim următoarea însemnare care ne atestă contribuţia cărturarilor români la scrierea şi răspîndirea Damaschinelor în cultura noastră, chiar în vremea lui Varlaam.

«Această carte numită «Damaschin» a reînnoit-o pan (Domnul, boierul) Vasilie Corlătescul uricariul şi fratele lui, Constantin diac, şi au dăruit-o sfintei mănăstiri Zugravi de la Sfîntul Munte, unde este hramul sfîntului şi slăvitului mucenic Gheorghe, purtătorul de biruinţă ca să le fie de pomenire părinţilor şi ca preoţii şi diaconii, care slujesc în acest sfînt locaş, să le pomenească numele lor la pomelnicul cel mare şi la dumnezeescul jertfelnic...[99]

Eu, robul lui Dumnezeu Vasilie Corlătescul uricariul din ţara Moldovei am scris în zilele milostivului şi de Hristos iubitorului lo Vasilie voievod, din mila lui Dumnezeu domn al ţării Moldovei. In anul de la crearea lumii 7157, iar de la naşterea după trup a lui Hristos 1649. luna mai, întîia zi».

In textul slavon original[100] observăm forme incorecte şi mediobulgare: *da bădet* etc., ucraino-polone: *pan*, zdrova iar numele româneşti cu articol enclitic: Corlatescul uricariul etc. ceea ce

---

96. *Sbornik slove Damaskina Studita, pisan v Moldavii Istorieeski Muzej, Moscova* (Ms. Nr. 130).

97. P. A. Lavrov, *Damaskin Studit i sborniki...*, p. 10 u; Donka Petkanova-Toteva, *op. cit.*, p. 238-239; E. Demina, *op. cit.*, p. 44-54.

98. Exprimăm mulţumirile noastre Domnului P. S. Oraievschi din Acad. de ştiinţe U.R.S.S. şi conducerii Bibliotecii, care ne-au dat posibilitatea să consultăm manuscrisul.

99. Blestemul obişnuit împotriva celor care vor înstrăina cartea este şters cu cerneală.

100. «Sia kniga rekomia Damaskin ponovil *pan Vasilie Korlătescul uricariu i brat* ego Constantin diak i dade de sveta monastir Zugravi do Sveta Gora ideze est chram svetago i slavnago veliko mucenica i pobedonosca Georgia *de bădetь* im pamet i roditelem im i da imaet erei i diakoni ktorii posluzili do toa sveta obitelja pomeaniti imja im vь velikii pomjanik i bozestvenii zertonnik. A kto se pokusit rizuriti.

Az rab bozii Vasilie Korlăteskul urikaria ot Moldavskoj zemli pisalu dni blagostivago i Christoljubivago Io Vasilie Voevod boziju milostiju gospodarb zemli Moldavskoj vь leto ot săzdanij mira ×ЗϱНЗ (7157) a ot po plăti rozdestvo Christova ×ѦSMθ (1649) meseca mai a (1) (Nezinski Damaskin, Ms. 130, f. 251 v.).

caracterizează slavona din Moldova. Innoirea cărții se face cu o serie de cuvîntări ca: *„La Înălțarea Domnului,* la *Schimbarea la Față,* două cuvîntări ale lui Ioan Gură de Aur, contra omului viclean și nedrept și pentru Arătarea sau Botezul Domnului. S-au adăugat apoi povestiri din *Palea,* din cartea despre cele patru împărății, despre David, Saul din Cartea Regilor, despre Avraam, Isaac, contra beției și a îndestulării cu mîncare etc.

Uricariul Vasile Corlătescul și Constantin diac, fratele său, au completat *Damaschinul* lor după alte Damaschine, care circulau în Moldova. Interesant că au folosit și material din Vechiul Testament, probabil după versiunea scurtă a *Paleei* pe care o și citează [101] și care a servit de izvor și autorului *„Învățăturilor lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie“*. Aceste Damaschine au fost cunoscute și mitropolitului Varlaam. In titlul cuvîntărilor lui Damaschin Studitul se spune că sînt scrise *obstimь ezykomь* «în limba comună» sau *prostimь skazaniemь* «în povestire simplă». In loc de *obstim* sau koivὴ, – Varlaam spune în *„toată limba românească“*. Damaschinul acesta circula de mult în Moldova pentru că în anul 1649 a fost «reînnoit» sau completat.

Pe prima filă e o însemnare a lui Popa Agapie de la Sfîntul Munte din Mănăstirea Zografi: *Popъ Agapii svętogoréchь Savetia Izografski“*.

Pe verso, aflăm dintr-o altă însemnare a lui Zaharia ieromonahul că această carte, care se zice Damaschin se afla în 1672 iunie 15 într-un locaș, care este în *„apropierea tîrgului Vaslui“*.[102]

Pe fila 105 se însemnează în românește războiul dintre ruși și suedezi în 1707:

«Să să știe de cîndu s-au bătut moscalii cu șvedzi în dzilele Măriei sale lui Mihai Voievod și au bătut Moscul pe Șved și au scăpat craiul svedului la turci la Tighnia în Bra... atunce vь letь 7215 meseca junie 17 dni (zile). Și eu ermonah Varlaam am scris să să știe».

3. – De la începutul secolului al XVIII-lea acest Damaschin continua să fie citit în Moldova. Există informații că au mai circulat și alte *Damaschine* de format mai nou. Astfel *Damaschinul lui Tihonravov* e semnalat în Basarabia, la Chișinău.[103]

Mitropolitul Varlaam a prelucrat într-un mod original și numai anumite cuvîntări ale lui Damaschin Studitul. Acestea nu se pot identifica într-un singur Damaschin de tip mai nou, în care textul original e prescurtat și prelucrat altfel. Aceasta duce la concluzia că a folosit mai multe Damaschine sau mai degrabă a avut un Damaschin complet în slavonă, tradus după originalul grec în manuscris sau tipărit într-una din primele patru ediții,[104] care con-

---

101. Povestь ot Palea ot knige rekoma cetvorocarstvii..., *op. cit.*, f. 304.

102. ... ize glaholetsja Damaskin... *ize est bliz trьga Vaslui*... v let 7177 meseca juna 25... Zaharia ieromonah.

103. Acum se păstrează în Biblioteca de Stat V. I. Lenin din Moscova — Colecția Tihonravov Nr. 702. A aparținut mai întîi bisericii din Sopotska. Conține 44 de cuvîntări, dintre care numai 12 aparțin lui Damaschin Studitul. E. Demina, *op. cit.*, p. 67 u. Donka Petkanova-Toteva, *op. cit.*, p. 239.

104. Opera Thisavròs a circulat la noi și în greacă. Se păstrează și

ţinea numai cele 36 de cuvîntări ale lui Damaschin Studitul, pe care le-a prelucrat şi prescurtat chiar mitropolitul Varlaam.

Versiunea acestui Damaschin a putut veni atît de la slavii de Sud sau de la vreo mănăstire din Athos, cît şi din nord-est prin filieră ucraino-rusă. Acum ştim că opera Thisavròs a circulat la slavii de răsărit încă din secolul al XVI-lea probabil chiar din anii cînd Damaschin Studitul a fost exarh în Ucraina: 1565-1572. Se pare totuşi că la slavii de răsărit această operă nu a pătruns adînc în masele de cititori ca la slavii de sud, greci şi români. In limba rusă s-a efectuat o traducere în prima jumătate a secolului al XVII-lea [105] şi a doua prin 1715, efectuată după ediţia din 1683. [106] Nu se cunosc alte copii, ceea ce însemnează că opera nu a pătruns adînc în popor.

Unele particularităţi ale limbii originalului grecesc. La răspîndirea mare a operei au contribuit: *conţinutul* bogat, atrăgător, adecvat gustului şi nivelului cititorilor din Evul Mediu, înrobiţi de turci, *expunerea* atrăgătoare, simplă, *stilul* atît de variat: dramatic, didactic, retoric, povestitor, precum şi *limba* neogreacă, vorbită de popor, expresivă, plastică.

In titlul fiecărei cuvîntări se precizează că este scrisă în limba comună, vorbită de tot poporul: λόγος κοινῇ γλώττῃ κοινῇ φράσει, ori πεζῇ τῇ φράσει «cuvîntare în limba comună, simplă (proastă)». Principiul l-a aplicat şi Varlaam în mod creator, spunînd uneori că a scris «în toată limba românească» adică în limba «comună» (κοινῇ), vorbită de toţi românii, limbă care biruie treptat slavona, pătrunzînd în cultură şi biserică.

In secolul al XVI-lea limba veche greacă nu mai era înţeleasă de popor prin lexicul său abstract, prin construcţiile ei sintetice. In felul acesta Damaschin Studitul continuă şi desăvîrşeşte realizările lui Ioanichie Cartanos, Teofanis, Eleavulkos, Maximos Margunios etc. Opera *Thisavròs* este astfel profund democratică şi progresistă. Lupta aceasta duce la renaşterea naţională a grecilor şi slavilor de sud, contribuind la procesul de eliberare de sub turci. Limba «damaschinelor» contribuie la dezvoltarea literaturii bulgare. A influenţat pe Paisie Hilendarschi, pe Sofronie Vraceanski etc. [107] Damaschin Studitul foloseşte şi limba cărturărească bizantină, dar foarte puţin numai cînd expune probleme abstracte sau în unele citate din Biblie. Participiile se folosesc frecvent. Construcţiile sintetice din greaca veche, din bizantină, sînt foarte rare. In schimb, analitismul limbii vorbite e foarte puternic.

In flexiunea substantivului s-au amestecat temele, declinările, desinenţele, tinzînd spre o singură formă, deci o simplificare. Forme de dativ se folosesc în funcţia de nominativ şi de complement direct:

---

astăzi în biblioteci publice şi particulare. De exemplu, în Biblioteca Academiei, în Biblioteca Sf. Sinod, a prof. D. Russo etc.

105. A. Popov, *Opisanie rukopisej i katalog cerkovnoj pecati biblioteki* A. Hludova, Moscova, 1872, *Ms. nr. 69, p. 141.* Acum manuscrisul se păstrează în «Muzeul de Istorie din Moscova»; Donka Petkanova-Toteva, *op. cit.*, p. 42-105, 239; E. Demina, *op. cit.*, p. 30-36.

106. P. A. Lavrov, *Sokrovişce Damaskina Studita v novom ruskom perevode*, «Letopis Ist. fil. obşc. Imp. Novor. univ.», IX (1901), p. 425-426.

107. *Istoria na bălgarskata literatura*, Sofia, 1962, p. 407.

μήτε βιόν σε γυρεύομεν.,. μήτε τιμαῖς[108] «nu-ţi cereau nici viaţa... nici onorurile». Forma de acuzativ e folosită în funcţie de nominativ: ...ἀπέθανε... ὁ πατέρας σοῦ «...a murit ... tatăl tău».[109]

Se constată şi tendinţa de dezvoltarea articolului enclitic din adjective demonstrative în encliză, deosebit de articolul proclitic ὁ, ἡ, τὸ <*so, *sa, *tod caracteristic limbii greceşti. S-a ajuns astfel la o hiperdeterminare.[110] Obiectele şi fiinţele din apropiere se determină cu ajutorul pronumelui de apropiere αὐτός, ή, όν căruia în slavă îi corespunde tъ, ta, to; sь, sja, sie, iar la adjective jь, ja, je «aceasta»: ὁ μάγος αὐτός sl. vlъ chvatъ «magul acesta»: τὸ κάστρον αὐτὸ sl. gradъ sьi «cetatea aceasta»; ἡ γυναῖκα αὐτῆ sl. zenata «femeea aceasta».

Obiectivele şi fiinţele din departare se determinau cu pronumele demonstrativ ἐκεῖνος, η, ον; οἱ αἱρετικοί ἐκεῖνοι (p. 534) sl. *ereticy ony* (400 r.) «ereticii aceia»; ἡ χήρα ἐκεῖνη (69) sl. *odova onaa* «văduva aceea» – τὸ κλαδὶ ἐκεῖνο (191) sl. vetъva onaa «ramura aceea».

Acest sistem de articulare caracterizează limbile balcanice.

In limba greacă însă nu s-a dezvoltat ca în limbile română, bulgară, macedoneană.[111] Sub influenţa originalului neogrec aceste paralele semantice sînt frecvente îndeosebi în versiunile macedo-bulgare ale «Damaschinelor»[112] şi în general în limbile balcanice.

Altă particularitate comună acestor limbi este: folosirea frecventă a pronumelui personal în forma scurtă: οἱ ὀφθαλμοὶ μȣ «ochii-mei», τὸ φῶς σȣ «lumina lui», τὰ παιδιὰ τους «copii lor». Avea sens posesiv, dar şi de articol.[113] Este frecventă exprimarea tautologică a obiectului: Ποῦ ἐθάψατε τὸν λάζαρον «Unde l-aţi înmormîntat pe Lazăr». In slavă: Gde pogrebnuli *ego Lazara?* Sau «...δὲν τὸν ὕβρισε τὸν Ἰοῦδαν *„Nu l-a umilit pe Iuda!"*. In slavă: «ni ukori *ego Iudu!"*.

Comparaţia adjectivelor şi adverbelor se face sintetic, dar termenul al doilea stă rareori în genitiv ca în limba greacă veche: μάρτυρες μεγαλήτεροι τῶν στρατιωτῶν (539) «Martirii sînt mai mari decît ostaşii». In slavă: mucenicy bolsii *ot voinъ*. Frecvent însă termenul al doilea al comparaţiei se exprimă analitic prin acuzativ sau genitiv cu prepoziţia ἀπό. In slavă îi corespunde genitivul cu prepoziţia otъ: «...καὶ θαυμαστωτέρα εἶναν ἀπὸ ὅλους τοὺς θαυμαστοὺς (187). «Şi mai minunată decît toate minunăţiile (488). In slavă: «i cjudnejsia *otъ vьsechъ cjudnychъ* (164 r.). Superlativul relativ e în – τατος: ὁ μικρότατος sau fără articol μικρότατος «cel mai mic».[114]

In sistemul verbal Damaschin Studitul foloseşte o serie de

---

108. Damaschin Studitul, *Thisavròs*, Veneţia, 1893, p. 296.
109. *Ibidem*, p. 245.
110. P. Ilievschi, *Clenot na makedonskiat prevod na Damaskinot*, Scoplie-Ohrida, 1970, p. 9. Şi în Makedonskiot jazik XI-XII, (1960), nr. 1-2, p. 49.
111. A. Vaillant, *La grammaire comparée des langues slaves*, vol. I Lyon-Paris, 1950; vol. II, Paris; Blajo Koneschi, *Istoria na makedonskiot jazik*, Scoplie-Belgrad, 1965, p. 127-129.
112. Exemplele în slavă le citărm după *Ms. 146* din Biblioteca Academiei R. S. R. şi după *Ms. 503* din Crkven Muzei din Sofia.
113. În limba greacă de azi se spune de exemplu μάννα μου «Mama lui». Sammlung Goschen, *Grammatik der Neugriechischen Volkssprache Von Albert Thumb*; Iohannes E. Kalitsunakis, Leipzig, 1928, p. 89-90.
114. *Grammatik der Neuegriechischen Volkssprache*, Leipzig, 1928, p. 62 u.

forme noi din limba vorbită. Astfel viitorul se exprimă analitic cu ajutorul verbului θέλω «vreau»; mai rar μέλλω plus verbul de conjugat, la infinitiv sau cu νὰ, θὰ, ἵνα şi cu indicativul, deci ca şi în celelalte limbi balcanice[115] θέλγσι σηκώθη (64) «se vor scula». Şi în versiunea slavonă «chostuth vhstati» (59 r): sau: θέλγσι φωτησθῆ (64) «ei vor lumina»; *chostuth prosvetiti* (59 r). Acordul subiectului se face numai cu verbul auxiliar. Verbul al doilea, care conţine sensul de bază stă la indicativul prezent, viitor şi mai frecvent la aorist diateza pasivă: θέλγσι ὀνομάζει Σαμαρείτην καί... τὸν θέλγσι σταυρώσει, καὶ νὰ τὸν ἐμπτγσγν... καὶ νὰ τὸν θανατώσγν, μὲ τὸ δίκαιον θέλγσι ἐξεπέσει ἀπὸ τὴν χάριν τὴν πρώτην (65) «...îl vor numi samaritean şi-l vor răstigni şi-l vor scuipa şi-l vor omorî, într-adevăr vor cădea din graţia de mai înainte».

In versiunea slavonă se foloseşte ca verb auxiliar şi *imeti* «a avea» cu o nuanţă de necesitate, urmat de construcţia indicativului cu *da*, căreia în neogreacă îi corespunde νὰ, dialectal θὰ şi mai rar ἄς sau ἵνα «să, ca să» mai ales cînd sensul e final, ca un conjunctiv.[116] In fraza citată e vorba însă de acţiuni viitoare: *imuth ego naricati Samareniomh... imuth da raspnuth ego... da zaplujuth ego... ida umrhtveth ego, po pravde chostuth otpasti ot blagodati ich prhvye* (59 r). Sensul acţiunilor este de viitor chiar cînd se exprimă prin *νὰ* – în slavă *da* plus indicativul. Astfel le-a înţeles şi Varlaam, care traduce numai cu viitorul: «...şi-i vorh dzice samariteanh şi-l vorh răstigni şi-l vorh omorî şi pentru aceea vorh cădea deîn darulh lui cel diîntăi» (419).

Construcţia cu conj. νά, θά, ἄς şi cu indicativul e comună limbilor balcanice. In bulgară şi macedoneană s-a impus din limbile română, albaneză, greacă în care, această construcţie e mult mai veche. Are sens completiv şi mai ales final. E o conjunctivală, care a înlocuit infinitivul şi supinul. Exemplul ἀφήσετὲ τον νὰ ὑπάγη ὅπγ θέλει (88) «Lăsaţi-l să se ducă unde va vrea» (CV 63). In slavă: *ostaviite da ideth ideze chosteth* (82). Sau: εἰς πολλὰ νὰ σᾶς καταστήσω (542) «peste multe am să vă pun». In slavă: *nadh mnogymi da vas postavlju* (408). Sau cu ἄς: καὶ τότε ἄς θαυμάσωμεν (542), «...şi atunci să ne mirăm» (CV. 152) i togda *da cjudim se* (408 r).

Sistemul timpurilor de trecut se păstrează integral, dar în forme s-au produs unele schimbări. Astfel, aoristul II-lea activ are terminaţiile aoristului asigmatic: ἔπαθαν, εἶπα nu terminaţiile imperfectului ca în limba mai veche bizantină: ἔπαθον, εἶπον. Traducerile nu sînt consecvente. Aceeaşi formă de trecut e tradusă cînd cu imperfectul, cînd cu perfectul simplu: «...τὸν ἐρράπιζαν καὶ ἐλεγάν «îl băturâ şi-i spuneau». In slavă s-a redat prin aorist şi imperfect: *„zausise ego i glagolachu"*. Timpurile de trecut, aoristul şi imperfectul, sînt folosite de Damaschin Studitul cu multă artă mai ales în povestiri.

Sub influenţa limbii vorbite prepoziţiile nu se mai folosesc după regimul limbii vechi numai cu anumite cazuri, ci cu mai multe. Astfel prepoziţia ἀπό se foloseşte nu numai cu genitivul,[117] ci şi cu

---

115. B. Konieschi, *op. cit.*, p. 172-173.
116. Tot aşa în greaca comună de azi Grammatik..., 117.
117. ἀπὸ τριῶν ἡμερῶν «după trei zile» (*Gramatik*..., p. 100-102).

acuzativul şi chiar cu dativul: προτήτερα ἀπὸ τρεῖς ἡμέρας (188) «mai înainte cu trei zile». In slavă: *„prezde triech dьnej"*.

Prepoziţia μετὰ sau forma nouă μὲ se construieşte atît cu genitivul, ca în limba veche, cît şi cu dativul şi acuzativul uneori chiar în aceeaşi propoziţie: μὲ διδαχαῖς μὲ νόμον (64) «cu învăţăturile cu legea». Sau: μὲ δοξολογίαις μὲ καθαρὴν καρδίαν (194) «să o sărbătorim cu cîntări de preamărire şi cu inimă curată». Prepoziţia διὰ «pentru, prin», sl. *za* se construieşte şi cu dativul, nu numai cu genitivul şi acuzativul ca în greaca veche: διὰ ταῖς ἰατρείαις (288) «pentru vindecări», διὰ πυρὸς «prin foc», διὰ τυτο «pentru aceea». In limba vorbită de astăzi e γιὰ.[118] Prepoziţia εἰς «în, la, spre» se construieşte cu acuzativul: «...εἰς κάστρον ἤ εἰς χώραν «în cetate sau în sat»; şi cu dativul: εἰς ὅλαις ταῖς ἡμέραις (287) «în toate zilele». Celelalte prepoziţii din limba cuvîntărilor lui Damaschin Studitul au acelaşi regim ca şi în limba greacă veche: ὡσάν (204) în loc de ὡς «după cum».

Autorul a folosit şi un *vocabular* concret, legat strîns de viaţa poporului. Adesea aceleaşi noţiuni sînt denumite atît cu cuvinte din limba de cultură, cît şi cu cuvinte din limba vorbită. Unele par dialectale, pentru că nu figurează nici în cele mai mari dicţionare. Altele sînt mai cunoscute dar cu alt sens. Astfel πλήνθη înseamnă «cărămidă», iar καραμίδιον (541) «olane, ţiglă» cu care se învelesc acoperişurile clădirilor; sau νέρο (τὸ) «apă» ca şi τὸ ὕδωρ; iar ἠβρόχη «ploaie»; τὸ φεγγάριον «luna»; τὸ συνὲφον «nour», χωράφι «cîmp, ogor», iar ὁ κλάδος şi ἡ βαῖς, δός «ramură», ὁ πόκος «lînă» sl. *runo*;[119] βελόνι «ac», φόρημα «haine», nu «marfă» ca în limba veche. Κράσι înseamnă *vin* nu «băutură» în general; χῶμα «pulbere, praf» nu «deal, movilă», τέρατα «minune», ράμμα «sfîrşit», ἡ μήτηρ, 66) şi μάννα «mamă, σπαθί «sabie» ca şi ρομφαία, ἄρμα «armă», τὸ βρέφος «prune», ἡ χῆρα «văduvă», τρυγόνι «turturică», iar πυλια «pui de pasăre», γαιδυρια «asin» tradus de Varlaam «mîşcoiu», γίδι «capră», ψάρι «peşte», ἀρνία «miei», ἄρτος şi ψόμι «pîine, bucate», iar τρύφος «hrană», σπῆτυ «casă» şi κάλυβα «colibă» sau «umbrar» cum traduce Varlaam, παζάριον «piaţă, tîrg, cetate» ca şi φόρος (534), ἀφέντης (204) în loc de κεφαλῆ «cap», «mai mare», πολικάριον «tînăr, voinic» (548), φλαμπουράρην (545) «domn, duce, comandant», ἄτυχος «aspru, pervers» (545) etc.

Iată şi cîteva verbe: χύνω «vărs», ἀρμανίζω «călătoresc pe mare», γυρίζω «mă întorc», ἀποχαιρετάω «îmi iau la revedere», καλοκαρδίζω «mă bucur», ἤττον κονεμένος (534) «era găzduit, încartiruit». In slavă e tradus konakovase[120] «locuia» (obytovase), εὔγαλε «răspunse» de la βγάλλω «heraustun».

Multe cuvinte populare greceşti nu au fost înţelese nici de vechii traducători slavi şi le-au redat greşit sau le-au lăsat netraduse în contextul slav.

Puterea limbii clasice şi bizantine greceşti începuse să slăbească după căderea Constantinopolului sub turci în 1453. Devenise o

---

118. *Gramatik...*, p. 102.

119. Grec. τὸ πόκον şi maced. runo «lînă nelucrată, rămasă aşa cum a fost tunsă. Recnik na makedonskiot jazik, II, Scoplie 1966, p 131 — unde citează proverbul: jagnoto se poznava poruno», mielul se cunoaşte după lînă.

120. Konakovati este în limba macedoneană contemporană un arhaism. Recnik na makedonskiot jazik, I, Scoplie, 1961, p. 346. În alte versiuni s-a spus obytovase în loc de konakovase.

limbă greoaie, arhaică, artificială şi neînţeleasă. Noua limbă pătrunde însă în cultura greacă abia în secolul al XVI-lea prin tendinţele democratice, progresiste ale unor scriitori talentaţi ca Ioanichie Cartanos, Maximos Margunios, retorul Teofanis Elavulcos, ucenicul său Damaschin Studitul, care devine timp de cîteva secole cel mai popular scriitor grec la popoarele ortodoxe din Balcani etc. Nikolaos Sofianos scrie în 1540 prima gramatică a limbii vorbite.[121] Curentul acesta umanisto-renascéntist creşte pînă în secolul al XVIII-lea şi duce la renaşterea naţională a Greciei şi la mişcarea de eliberare. In limba greacă vorbită în partea de răsărit a insulei Creta s-au scris Erotacritul, jertfa lui Avraam. In anul 1669 turcii au cucerit Creta, înăbuşind dezvoltarea. In secolul al XVIII-lea, poeţii din şcoala ionică devin cele mai avansate forţe burghezo-democratice din Grecia. Scriu în limba poporului opere progresiste, poezii revoluţionare ca Imnul libertăţii de Dionisos Salamos etc. Un rol important în democratizarea limbii îl au predica şi beletria: κήρυγμα καὶ καλλιέργεια. Dar paralel cu renaşterea Greciei, scriitorii dintr-un alt curent – din «şcoala ateniană» se opun ideii de a introduce în cultură limba neogreacă şi impun ca limbă literară şi oficială o formă a limbii vechi numită καθαρεύουσα, o limbă artificială şi neînţeleasă de popor. Abia în secolul al XX-lea limba poporului pătrunde definitiv în cultura greacă şi duce la ridicarea poporului pe drumul luminos al scriitorilor din secolul al XVI-lea, care au prioritate în democratizarea limbii. Importanţa lor din acest punct de vedere depăşeşte graniţele Greciei. Pilda lor luminoasă se aplică în cultura popoarelor macedonene, bulgar şi român, contribuind la renaşterea naţională şi la biruinţa limbii poporului în cultură. Dovadă este răspîndirea neobişnuită a unor opere ca Thisavròs, pe care învăţatul şi talentatul mitropolit Varlaam o găseşte vrednică s-o tălmăcească şi s-o ofere ca hrană spirituală tuturor românilor, care căutau şi citeau minunata sa «Cazanie».

Astfel acest curent democrat-progresist din cultura greacă din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea a contribuit la biruinţa scrisului şi limbii româneşti.

Cum a folosit Mitropolitul Varlaam cuvîntările lui Damaschin Studitul.

Mitropolitul Varlaam ca şi alţi cărturari, a dus în fond aceeaşi luptă pentru afirmarea limbii vorbite de poporul său, pentru cultivarea şi eliberarea lui de sub turci, precum şi pentru întărirea ortodoxiei. Ba, putem afirma că Varlaam îşi depăşeşte modelul.

Intr-adevăr, în versiunea românească a cuvîntărilor lui Damaschin Studitul, tălmăcite de Varlaam s-au înlăturat repetările inutile, incursiunile şi divagaţiile, afirmaţiile neştiinţifice, naivităţile. Retorismul din originalul neogrec a fost, de asemenea, simplificat în mod simţitor. Varlaam nu a urmat întru totul nici versiunile slavone, care traduc integral şi exact textul neogrecesc al

121. Manoli A. Triantabillidi, Νεοελληνικὴ γραμματκή πρότος τόμας ἱστορική εἰσαγογὴ, Atena, 1938, p. 82–85.

operei «Comoara». Dar să dovedim aceasta concret pe cîteva fragmente citate paralel. Iată, de exemplu, cum renunţă Varlaam la ştirea că pămîntul stă deasupra apei, cum simplifică relatările biblice despre faptele creaţiei etc., despre care se vorbeşte în *Cuvîntarea pentru Intîmpinarea Domnului*: «... αὐτὸ ὥρισε, καὶ στέκεται ἡ γῆ ἀπάνω εἰς τὸ ὕδωρ (?!) αὐτὸ ἐπρόσταξε καὶ ἔγιναι δένδρα, ξύλα καρποφόρα, καὶ ἄκαρπα, ζωᾶ, κήτη, εἰς τῆν θάλσσαν, τετράποδα εἰς τὴν γῆν, ἑρπετὰ εἰς τὴν γῆν, πετεινὰ εἰς τὸν ἀέρα...» [122]

Damaschin Studitul, op. cit. p. 69. «...Acesta (Dumnezeu) a poruncit şi *pămîntul stă deasupra apei!* Aceasta a zis şi s-au făcut copacii pomii cei roditori şi cei fără de roade, animalele, chitii din mare, patrupedele şi tîrîtoarele de pe pămînt, păsările din aer...[123]

Varlaam, Cazania p. 420.

Acesta dzise . . . . . .

. . . . . .

şi să făcură copacii cei roditori şi cei sterpi, fierele pre pămînt, *peştii în mare,* paserile în văzduh. [123 bis.]

Tot aşa înlătură şi alte afirmaţii neştiinţifice, naive. De exemplu că Ierusalimul ar fi situat pe cel mai înalt punct de pe glob, iar iadul în adîncul pămîntului. Varlaam a tradus părţi alese, închegîndu-le într-un tot unitar, mult mai redus ca volum şi mai simplu în date şi chiar în acţiunile eroilor săi. Procedează astfel şi cu cuvîntările despre sfinţi, care şi în original au la bază un eveniment, un personaj. Aceste cuvîntări atrăgeau poporul, aduceau pilde de imitat şi-l întăreau în lupta contra turcilor.

De aceea cuvîntările despre vieţile martirilor îşi păstrează şi astăzi actualitatea lor în Biserică şi sînt cele mai răspîndite. In ele domină povestirea, iar datele istorice se împletesc cu întîmplări miraculoase.

Din cele şapte cuvîntări ale lui Damaschin Studitul despre sfinţi, Varlaam a tradus patru: Viaţa şi minunile sfinţilor Tiron, Dimitrie, Nicolae şi Gheorghe. Renunţă la introducerea lungă cu formule, comparaţii şi adresări retorice după vechile reguli ale oratoriei. Varlaam îşi începe uneori cuvîntarea cu primul sau cu alt punct din tratare. In cuvîntarea despre viaţa şi mucenicia marelui martir Gheorghe, Varlaam a urmat vechile traduceri slavone, care reproduceau integral originalul grecesc cu toate episoadele.[124] De aceea la Varlaam omorîrea balaurului nu e pusă pe seama marelui mucenic Gheorghe, ci se atribuie sfîntului Teodor Tiron, ca şi în originalul grecesc. Numai în Damaschinele mai noi de tip «Stredogorski» minunea omorîrii balaurului e adăugată la sfîrşitul cuvîntării despre Sfîntul Gheorghe. Dar chiar în două damaschine mai noi şi anume în *Damaschinul de Nejin* – din Moldova – şi *Elenski*

---

122. Damaschin Studitul, *Thisavrós*, Veneţia, 1786, p. 69.

123. şi 123 bis. Versiunea slavă nu omite nimic, dar adaogă: animale mari şi mici «Sь zapovede i stojtь zemlja vrь chu vod (!!) Sь povele i byse dreva i sadova plodonosnaa i bezplodnna, zivotnaa *ze malaa i velikaa.* Kity vь mori. Cetvernogaa i gady na zemli. Prь nataa na văzduse» — (Ms. slav 146, Bibl. Acad. R.S.R., f. 64 r).

124. P. Olteanu, *Izvoare originale...*, p. 144–146.

toate cele 7 episoade corespund originalului grecesc [125] şi deci omorîrea balaurului nu se atribuie sfîntului Gheorghe, ci lui Teodor Tiron.

Varlaam nu a tradus această cuvîntare integral, ci a selecţionat. Nu a omis partea dramatică, discursurile, minunile săvîrşite de marele martir Gheorghe. Textul părţilor păstrate este identic chiar în Damaschinele mai noi de tip diferit. De exemplu, în Damaschinul *Kostenetchi* şi cel din Moldova, de Nejin. Aceasta înseamnă că au la bază o traducere mai veche comună. Legătura aceasta genetică este mai puternică între Damaschinele de aceeaşi redacţie de exemplu «Srednogorske» în care se încadrează şi cel din Moldova sau «Nejinschi», [126] din care reproducem o scurtă cuvîntare a sfîntului Gheorghe şi chinuirea lui pe roată.

Textul e dat paralel cu originalul grecesc şi cu versiunea traducerii impresionant de expresivă şi exactă a mitropolitului Varlaam.

Damaschin Studitul „Thisavròs“, p. 208.

«...καὶ εἰς τὴν τρίτην φορὰν ὁπυ, ἐσυνάχθησαν οἱ αὐθεντάδες τῆς Ἀνατολῆς νά γράψυν τυς ὅρισμυς, ὁ Μεγαλομάρτυς Γεώργιος ἐστάθη εἰς τό μέσον καὶ λέγει:

Ἕως πότε ὦ βασιλεῦ, καὶ ἄρχοντες, καὶ μεγιστάνες νὰ κάμνετε τὸν πόλεμον αὐτὸν μετὰ τῶν χριστιανῶν; εἶστε συνειθισμένοι νὰ εἰρηνεύετε, καὶ νὰ ἔχετε ἀγάπην μὲ ὅλον τὸν κόσμον. Καὶ πωρατίνος ἕνεκεν ἀγαπᾶτε τοὺς πολέμυς, καὶ τὰ σκάνδαλα καὶ θέλετε νὰ χύσετε αἷμα δίκαιον καί ἅγιον καὶ νὰ παιδεύσετε εὐσεβὲς καὶ ὀρθόδοξον νὰ ἀναγκάσατε τυς χριστιανυς νὰ πιστεύυν τὰ εἴδωλα; δὲν εἶναι ὦ ἄνθρωποι πλανεμένοι τὰ εἴδωλα θεοί, μὴν πλανᾶσθε, μὴν τυφλαίνεσθε ψιχικὰ καὶ σωματικά. Ὁ χριστὸς εἶναι μοναχὸς θεός; αὐτὸς εἶναι μοναχὸς. Αὐθέντης ἀπ'αὐτοῦ ἔγιναν τὰ πάντα...

Dam. de Nejin, f. 232 r.

Vъ tretii ze krat sъ bravsim se paky vъ stocnin gospodamъ vъ sem vъ zimali pisania i povelenia careva jakoze rechom. Veliky ize Georgie stavъ posrede sudilista i rece:

«Daze do kole o caru i vlastelie i sudie tvorite *gonienie i branъ* si ju na christianoch navikoste bo mirstvovati i imati ljubovъ vъ vъsem mire. Nyneze ceso radi ljubite brany i sъblazni imete ze i chostete izlivati krъvъ poa vednu i svetu i muciti roda blagocъstiva i pravoslavna i nuditi christiane verovati vъ *idoly*.

Ne sutъ bo o prelъsteni cloveci *idoli* bodzi! Ne lъstite se i slepotujte dusevne i telesne. Cristos bo estъ edinъ istinyi Bogъ. Tъ estъ edinъ gospodъ ot nego ze vъsa byse...».

Damaschin Studitul „Thisavros“ p. 208.

Iar cînd domnii din Anatolia [127] s-au întrunit a treia oară

Varlaam, Cazania, p. 442.

«Şi cănd să adunară al treile rînd domnii Anatoliei, să scrie

125. E. Demina, *op. cit.*, p. 191–193.
126. E. Demina, *op. cit.*, p. 44–50.
127. În versiunea slavă : «domnii din răsărit».

ca să scrie porunci contra creş-tinilor, Marele martir Gheor-ghe s-a ridicat în mijlocul adu-nării şi a spus: «Dar pînă cînd, o, împărate, şi voi dregători şi judecători veţi duce războiul acesta [128] împotriva creştinilor?

Vă obişnuiserăţi să păstraţi pacea şi *să aveţi dragoste* [129] faţă de toată lumea. Dar acum pentru ce iubiţi războiul şi scan-dalul şi vreţi să vărsaţi sînge drept şi sfînt şi să chinuiţi *nea-mul cel pios şi drept credin-cios* [129 bis.] şi să siliţi pe creştini ca să creadă în idoli? Pentru că, o, oameni amăgiţi, idolii nu sînt dumnezei. Nu vă înşe-laţi atîta, nu orbiţi sufleteşte şi trupeşte! Hristos este singurul Dumnezeu. Acesta este singurul Domn, prin el s-au făcut toate...».

Damaschin Studitul „Thi-saurós" p. 209-210.

«...καὶ πάραυτα ἐπρόσταξε καὶ ἤφεραν || ἕναν μέγαν τροχὸν ὁ ὁπο-ῖος εἶχε μπηγμένα ὁλόγυρα ξίφη μεγάλα, καὶ εἰς ἐκεῖνον ἔδεσαν τὸν Ἅγυον ἦτον δέ ὁ τρόχος ἐκεῖνος κρεμασμένος ὑψηλά. Καὶ ἀποκάτωτυ εἶχε σανίδια στημένα, καὶ εἰς τὰ σανίδια ἐκεῖνα ἦσαν μπηγμένα περώνια περιαστά. ἄλλα μέν εἶχαν ἴσια καὶ ξυντὰ, ἄλλα δὲ στραβὰ ὥσπερ ἀγκίστρια, ἄλλα δὲ πλατέα ὥσπερ μαχαίρια ὅταν γοῦν, ἤθελε γυρίση ὁ τροχὸς νὰ ἐγίση εἰς τὰ σανίδια ὁπυ εἶχαν τὰ ξίφη; κατέκοπταν τὸ κορμύ τυ Ἁγίυ εἰς λεπτὰ κομμάτια.

Damaschin Studitul „Thi-saurós" p. 209-210.

...Şi îndată (împăratul) a po-runcit şi aduseră o roată mare, care avea bătute împrejurul ei nişte cuţite mari şi legară pe sfîntul pe ea. Iar roata aceea

Damaschinul din Moldova (de Nezin), f. 235 v.

«I abie povele – Carь – pri-nesti kolo veliko i na tom pri-vezavse svetago. Bese ze kolo poveseno visoce i otizdolu imus-ti dъski prigvozdeni i vъ dъskach onechъ, bechu nozi vъnzeni previse izostreni podob-ni kopiju. Dnuga jako noze iniize krivi jako srъpi i inii ina-ko razljncy i egda ze obrastase se kolo i prinosase svetago projti nad dъskami ideze bechu oru-dia zelezna vъnzena abie sъ-drablechu telo svetago na tъnki cesti...».

Varlaam, Cazania, p. 443.

«Şi de sărg dzise împăratul de aduseră o roată mare. Şi era împrejurul ei bătute cuţite as-cuţite şi priînsa legară svăntul. Iară acea roată era între *doi*

128. În versiunea slavă: «...prigonirea şi lupta aceasta».
129. şi 129 bis. Lipsă în «Cazania» lui Varlaam.

era suspendată între doi stîlpi sus, iar pe dedesuptul ei erau scînduri încheiate şi pe acele scînduri erau bătute piroane lungi de fier. Unele erau drepte şi ascuţite, iar altele îndoite ca nişte undiţe, iar altele late ca nişte cuţite. Şi cînd voia roata să se învîrte şi să se apropie de scîndurile acelea, *pe care erau acele piroane* [130] şi tăiau trupul sfîntului în bucăţi mărunţele...

stălpi sus, şi dedesuptul ei era scănduri încheiate şi într-aceea-lea scănduri era bătute piroane de hier lungi, unele direapte, altele strâmbe ca neşte undiţe, iar altele ca neşte coase. Şi cînd învratiia roata, să apropiea de scăndurile acealea *ce era cu aceale piroane,* [130 bis.] şi aşea să tăia trupul svântului în mici fărîme...».

Observăm că traducerea Mitropolitului Varlaam este mai strîns legată de textul original grecesc şi mai exactă decît versiunea slavă din Damaschinul de Nejin, care a circulat în Moldova. Aici piroanele sînt comparate cu sulițele (kopia), cu secerea (srьpь) şi chiar ordinea propoziţiilor e alta: «...şi îndată a poruncit să aducă o roată mare şi pe ea au legat pe sfînt. Roata era ridicată sus şi pe din jos erau nişte scînduri bătute în cuie şi în scîndurile acelea erau băgate *cuţite,* iar mai sus erau *ascuţite ca nişte sulițe.* Unele erau ca cuţitele, iar altele strîmbe ca nişte seceri...».

Cercetarea paralelă a textelor ne dovedeşte că Mitropolitul Varlaam nu a folosit versiunea slavonă de redacţie macedo-bulgară «Stredogorska». Alteori Varlaam rezumă în cîteva propoziţii simple introducerea retorică şi lungă din original. Astfel procedează şi în cuvîntările prelucrate după alţi autori, cum ar fi cea despre viaţa cuvioasei Parascheva prelucrată după versiunea prescurtată a originalului scris de patriarhul Eftimie de Tîrnova. [131] Cuvîntarea aceasta este larg răspîndită în literatura slavo-română. [132]

Varlaam nu a renunţat însă la părţile concrete, expresive în care intervine adesea în mod creator, depăşind originalul. Elogiind viaţa în pustie a cuvioasei Parascheva spune că «acolo se văzu slobodă de toate vălaşagurile lumii» şi că «altă *nemică nu potoale săltarea trupului ca viiaţă pustiei*". Astfel de exprimări plastice nu găsim în versiunea din Damaschinul Handzarschi, păstrat la

---

130. şi 130 bis. Lipsă în versiunea slavă.

131. Oktovrire 14 din Zitie i zizнь prepodobnej maţere nase Petki vъ nemъ ze i kako prenesena bystь vъ gradъ Trьnovь Sъpisana evthimiemь patriarchomь — Trnovski — (Handzarski Damaskin, Ms. Nr. 24, 4, 32 Bibl. Acad. Leningrad, colecţia Sreznievski, f. 308 r). Am cercetat acest manuscris la Leningrad în mai 1971; Luna octovrie în 14, *Învăţătură de viaţă prea cuvioasei maicei noastre Parascheva* (Varlaam, *Cazania,* p. 365).

132. Sub cea mai veche formă se păstrează în Ms. 151 din Bibl. Academiei R. S. România (f. 86v-87v.) de redacţie sîrbă. Textul a fost editat de E. Kalujniaţchi, *Verke des Patriarche von Bulgarien Éuthimios (1375-1393),* Viena, 1901, p. 59-77. Se cunosc mai multe versiuni de redacţie medio-bulgară. De exemplu cea din Ms. 302 (sec. XV), 309 de la sfîrşitul secolului al XVI-lea, din aceeaşi bibliotecă — cea din Ms. 700 — de la mănăstirea Dragomirna (Colecţia Studion) şi cea din Ms. 103 — d[6] de la mănăstirea Zografi (Vezi şi Zlatea Jufu, *Za desettomnata colecţia Studion* (Iz archiva na rumanskija izsledvac Ioan Iufu — *Akademia Bulgare des sciences — Studia Balcanica,* Sofia 1970; p. 307-308.

Leningrad. Chiar cînd se ţine mai strîns de textul original, Varlaam se exprimă mai natural, mai simplu, respectînd tonul euristic.

Eftimie. Vers. Handzarski, f. 308 v.

Kto bo toj izrecetъ slъzni istocnikъ, stenanie ze cesto i neprestann *nizu legania* i tomlenie vъsegda, kto skazet? Ne imase tamo kogo besediti tъkmo vъ se videste oko. Ne be tamo popecenie o supnugoch volov, nize o zlato, uzdy konich nize o odezdach i posteliachъ ni o domach i rabyniach nъ o dusevnich, ocistenie o otvete budustago suda, o sretenie zenichove...». [133]

C. V. 366.

Cine va putea să spuie trudele şi usteniînţele? Lacrămile, suspinele, închinăciunile cine le va povesti? Că nu era altul nime acolo să poată vedea faptele ei cele sufleteşti, numai ochiul celuia ce veade toate. Nu era acolo grija de pluguri, de boi, nice de cai cu rafturi scumpe, sau de leagăne, nici de veşminte şi de aşternuturi, *nice măîncări* şi *de mease,* nice de casă sau de slujnice, ce *numai de curăţiia* sufletului şi de răspunsul giudeţului ce va să hie şi de tămpinarea mirelui lui Hristos...».

Cuvîntările lui Varlaam au mai multă simplitate şi firesc. El renunţă la amănunte şi mai ales la retorismul exagerat, la repetări. Astfel procedează, de exemplu, în cuvîntarea despre marele mucenic Dimitrie, renunţînd la peste două pagini de introducere. Varlaam traduce chiar titlul din original. [134] Incepe cu epoca în care a trăit Dimitrie, «epoca martirilor 303-311» creată de împăraţii Maximian (283-310) şi Diocleţian (284-313). Versiunea slavă, păstrată în manuscrisul Kostenetki nr. 503 din Bibl. Chiril şi Metodiu (Sofia) traduce integral originalul grec, respectînd toate datele. Versiunea Varlaam are unele deosebiri în ceea ce priveşte raportul de rudenie între Diocleţian şi referitor la unele date. După încadrarea în epoca istorică, urmează portretul spiritual al marelui mucenic Dimitrie.

Damaschin Studitul, Thisaurós, p. 544-545.

Μετά τὴν ἔνσαρκον οἰκονομίαν τοῦ χριστοῦ ὡς τριακοσίους χρόνους, ἦθον τις βασιλεὺς. Μαξιμιανὸς ὀνόματι τὸ δέ εὐπίθετον Ἐρ-

Ms. slav Kostenetki (Sofia) f. 264.

Po vъplystenii Chriistove daze do T̃ (300) letъ bese neky carъ Maximian imenem, rekomyi Er-

135. «Căci cine va spune izvorul lacrămilor, suspinele? Iar desele şi neîntreruptele zăceri pe jos şi chinurile de totdeauna cine le va povesti? Nu avea acolo pe nimeni cu care să stea de vorbă, afară de ochiul, care vede toate. Nu avea grijă acolo de perechi de boi, nici de aur, nici de frîne pentru cai, nici de îmbrăcăminte, nici de aşternuturi pentru pat, nici de case şi de roabe ,ci numai de curăţia sufletească şi de răspunsul la judecata viitoare şi de întîmpinarea mirelui».

134. Μηνί ὀκτωβρίῳ 26 μαρτύριου τοῦ ἁγίου ἐνδόξου μεγαλομαρτυρος Δημητρίου τοῦ Μυροβλύτου θησαβρὸς, Veneţia, 1786, p. 543. «Luna octovrie în 26 de zile». Învăţătură de măcenia sfîntului şi slăvitului mare măcenic Dimitrie. (Cazania, 1643. Ediţia J. Byck, Bucureşti, 1943, p. 370).

κυλιος ὁ ὀποῖος ἦτον γαμβρὸς τυ βασιλεὺς Διοκλητίανυ εἰς τὴν θυγατέρα τυ. Λοιπὸν τοσυτον ἦτον ἄτυχος καὶ κακὸς ἄνθρωπος, ὅτι δὲν, ἤθελεν υδεποσῶς νὰ ἀκυσή τὸ ὄνομα τυ χριστυ· ἀμὴ, ὅπυ καὶ ἂν ἦτον χριστιανὸς, ἐσπυδαζε νὰ τὸν θανατώση. Πολλοὶ γυν ἀπὸ τυς... 2 Ἕνας ἀπεκείνυς ἦτον, καὶ ὁ ἅγίος Δημήτριος ὁ σήμερον ἐπανυμενος ὁ ὀποῖος ἦτον μὲν ἀπὸ τὴν μεγαλοπόλιν θεσσαλονίκην μετὰ τὰ πατρία. εἶχε δὲ καὶ γονεῖς εὐπισήμυς ἄρχοντας, καὶ πρώτος τῶν Μακεδόνων... πλὴν τόσον δὲν ἦτον τιμημένος, καὶ εὔδοξος ἀπὸ τὸ γένος τυ μόνου, ὅσον ἀπὸ τὴν ἀρετὴν τυ καὶ τὴν εὐ πρεπείαν τῆς ψυχῆς...

D. Studitul, op. cit. p. 544-545.

«După naşterea trupească a lui Hristos pe la trei sute de ani, era un împărat cu numele de Maximian şi cu epitetul de Erculie, care era ginerele împăratului Diocleţian [137] prin fiica acestuia. Dar era un om atît de tiranic şi de rău, încît nu voia cu nici un chip să audă de numele lui Hristos, ci oriunde se afla vreun creştin se străduia să-l omoare. Dar mulţi dintre creştini se duceau şi mărturisiau pentru iubirea lui Hristos. Unul dintre aceştia era şi sfîntul Dimitrie, pe care-l preamărim astăzi. După locul de naştere era din marele oraş Tesa-

kulie ize bese zeth Dioklecianu za dьstere ego *Elma*. Tolikobese strь ptikь i zъль celovekь, eliko nehotese nikakoze slsyit ime Christovo, nь ideze obretise se christianь popustase ushmrьtiti ego. [135] Edinь ubo ot onechь bese i svety *Dimitrie*, ize dьnes pochvalja emyi, ize bese ot velikago grada Goluna ocьstvom. Imese ze i roditele cestnychknedze i privyeh Makedonianom. Obace ne be thcijtu pocь tenь i slavimь ot roda ego, eliko ot dobrodetelь ego i blagolepie dusevnoe...

C. V. p. 370-371.

«După naşterea cea trupească a Domnului nostru lui Isus Hristos, în şease sute [136] de ani, era un-mpărat ce-l chema Maximian, iară porecla lui era Erculie. Acesta împărat atîta era de rău şi fără de leage, cât nu iubia nice puţinel să audză de numele lui Hristos şi de să afla undeva vrun creştin, el nevoia să-l omoară. Căci că avea şi un ginere de-l chema Diocliţiian... [138] Pentru acea mulţi diîn creştini să ducea de mărturisiia de numele lui Hristos şi răbda munci pentru liubovul lui Dumnedzău. [139] Unul dintr-înşii au fost şi svăntul Dimitrie, carele să proslăveaşte astădzi, ce era de naştere din cetatea Solunului, născut din

135. Omite cîteva propoziţii.

136. Eroare produsă probabil ulterior, pentru că în original e data clară ὡς τριακοσίυς Χρόνυς ca şi în versiunea slavă: «do tristo let».

137. Varlaam afirmă invers, că Diocleţian era ginerele lui Maximian. Problema se discută şi astăzi.

138. Varlaam a folosit vreo versiune manuscrisă cu greşeli sau nu a înţeles, pentru că Maximian era ginerele lui Diocleţian, nu invers.

139. «Liubov» e preluat din versiunea slavă: za ljubov Christovu «pentru iubirea...», (Damaschin, *nr. 503, p. 264*, din Cărkoven Muzej Sofia, citat după microfilmul obţinut prin bunăvoinţa profesorului Kujo Kujev de la Universitatea din Sofia, căruia îi exprimăm mulţumirile noastre sincere.

Ionic. Avea şi părinţi care erau şi cei dintîi dintre macedoneni. Insă nu era cinstit şi slăvit atîta numai pentru neamul său, cît pentru virtutea, frumuseţea şi bunătatea sufletului său...».

părinţi oameni, denainte, bogaţi şi mai mari ţărîei Machedoniei. Ce nu era cinstit şi iubit atîta pentru părinţi, cît pentru bunătăţile sufletului lui».

Urmează portretul psihic şi fizic al lui Dimitrie, dăltuit ca=ntr=o statuie cu mare artă, apoi faptele, minunile etc.

La fel procedează Varlaam şi la cuvîntarea despre *Viaţa Sfîntului Nicolae,* făcătorul de minuni. Renunţă la introducerea teologică abstractă şi începe cuvîntarea cu localizarea geografică şi genetică a eroului său. Traduce toate amănuntele din originalul neogrec într=o limbă vorbită atît de expresivă şi naturală, încît cititorul nu simte că e vorba de o traducere, ci de o compunere originală. Tonul aşezat al povestirii şi frecvenţa timpurilor la perfectul compus şi mai ales la imperfect îţi dau impresia unui început de basm, povestit de un moldovean sfătos, care uneori amplifică tautologic relatările despre eroul său. Intre altele «cuventele tinerilor cele de glume şi de şagă nice leach, nu le iubiia, ci «pururea» se ducea la besearecă şi să aduna cu bătrînii cei înţelepţi...».

Damaschin Studitul, op. cit. 293=294.

... în partea Anatoliei era o cetate care se numia Patara. Din această cetate era şi marele Nicolae cel minunat. Avea părinţii creştini evlavioşi şi nici prea bogaţi... nici prea săraci... dar atîta aveau cît să le fie deajuns şi pentru întreţinerea lor şi pentru săracii, care le cereau. Acest fecior era singurul şi primul şi ultimul, pentru că nici înainte de acest sfînt, nici după el, mama lor nu a mai născut altul... [140] Indată decînd era prunc arăta cum va fi cînd va creşte mai tîrziu. Căci în celelalte zile ale săptămînii sugea ca şi ceilalţi copii, dar miercuri şi vineri cu nici un chip nu lua în gură sînul numai o dată pe zi şi aceasta cînd voia să domnească soarele.

Iar cînd a crescut şi a devenit capabil de învăţătură, l=au dat şi au învăţat cît îi era lui de trebuinţă. Iar vorbele nepo=

C. V. 386.

... Svăntul Nicolae, era din=tr=o cetate de la Anadolh, ce să chiamâ Patara; născuth diîn părinţi creştini, nice prea bogaţi, nici foarte iarâ săraci, ce atăta avea căth le sosiea (ajungea) pentru sine şi pentru săraci ce cerea. Alt feciorh n=au avuth fără de acesta, că nice înainte dins nici mai apoi althfiu n=au născuth imâsa. Numai pre acesta ce avea şi întăi şi apoi. De mitiutelh arăta cum va hi şi deaca va creaşte mare. Căci că într=alte dzile a săptămănei sugea ca ş=alalţi prunci, iarâ miercurea şi vinerea nu lua ţăţa în gură numai dănăoară într=o dzi, ce ş=acesta cândh apunea soarele...

Iară deaca crescu, îl deadără părinţii de învăţă şi carte. Iară voroavele nepotrivite şi cuventele tinerilor cele de *glu=*

140. Omisiuni în Cazania lui Varlaam.

trivite şi vulgare ale tinerilor nu-i plăcea de fel. Numai la un lucru ţinea întotdeauna ca să se ducă la biserică şi să se întîlnească cu bătrînii cei înţelepţi pentru roadele învăţăturii şi pentru folosul sufletesc. De aceea se deosebia dintre toţi şi era cinstit pentru tinereţea şi pentru înţelepciunea lui».

Damaschin Studitul, op. cit. p. 293-4.

«... εἰς τῆς Ἀνατολῆς τὸ μέρος κάστρον εἶναι, ὅπυ ἐλέγετο Πάταρα... ἀπ'αὐτὸ γυν τὸ κάστον ἦτον ὁ θαυμαστὸς καὶ μέγας Πικόλαος εἶχε δὲ καί γονεῖς εὐσεβεῖς καὶ χριστιανυς καὶ μήτε πολλὰ πλυσίυς... μήτε πολλὰ πλωχυς... ἀλλ' ὅσον νὰ ἔχυν τὸ ἀρκετόν τυς, καὶ διαλόγυ τυς καὶ διὰ τυς πτωχυς ὀπη ἐξυτυσαν... Πρῶτος δὲ καὶ ὕστερος υἱός αὐτὸς μόνος ἦτον διότι μήτε προτήτερα ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἅγιον ἐγένησεν ἄλλον ἡμάννα τυ... 1 παρευθὺς γυν βρέφος ὅπυ ἦτον ἔδειχνε καὶ ποταπὸς θέλει κατασταθῆ εἰς τὸ ὕστερον διότι εἰς μὲν ταῖς ἄλλαις ἡμέραις τῆς ἑβδομάδος ἐβύζανεν ‖ ὥσπερ καὶ τὰ ἄλλα παιδία, τὴν δὲ τετράδην καὶ παρασκευὴν υδεποσῶς δὲν ἔβανε τὸ στόμα τυ εἰς τὸ βυζί, μόνον μίαν φορὰν ἡμέραν καὶ ἐκείνην ὅταν ἤθελε βασιλεύση ὁ ἥλιος...

Ὅταν δὲ ἀνεθράφη, καὶ ἔγινεν ἄξιος δια τὰ γράμματα, ἔβαλαν τὸν καὶ ἔμαθεν ὅσον ἦτον τὸ ἀρκετόν τυ, καὶ ταῖς μὲν ἄτακταις καὶ πρέπαις συνομιλίαις τῶν νεῶν υδεποσῶς δέν ταῖς ἀγάπα, μόνον ἕνα ἔργον εἶχεν ἀείποτε, ὅτι νὰ συντρέχη τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ μὲ τυς φρονίμυς τῶν γερόντων συναναστρέφεται, διὰ νὰ καρπώνεται διδαχὴν καὶ ψυχικὴν ὠφέλειαν. Ἐπει *me* şi de *sagă* nice leac *nu le iubea.* Numai unu lucru ce avea pururea a merge la beseareca şi a să aduna cu bătrînii cei înţelepţi pentru învăţătură şi pentru folosul sufletului. Şi era cinstit de toţi pentru înţelepciunea lui».

Ms. sl. 503 (Sofia) f. 290.

Vъ strane vъ stocnej vъ predelechъ Myrilliiskye eparhie <estъ> gradъ maricaemyi Patar. ot niegoze be sъ svetyi otecъ nas veliky Nicolae.

Bechu ze roditelie ego christiane suste pravovernyi i nevelni dzelo bogati nize nistetoju strazdusta imechu sebe krъmiti i ubogich pitati... [141] Drugo bo cedo ne imese ni prezde sego ni po semъ... I ot tole ubo pokazovase se kakovъ chosteth byti do posledъ... jako vъ inye dъni vъ sedmicu sъsase jakoze i procaa otroceta. V sredu ze i vъ petъkъ ni malo vъ magaase sъ sechъ nikakoze. th ciju edinoju dnem i se vecerъ po zachozdenii Ihnca... Ustrabyvsu ze se otrocetu i vъzrasthsu vъ davsu ze roditelie ego uciti se Knigam... [142] Edinago ze dela vynu o eze neotstupiti ot crkve dъnъ i nostъ i sъ mudryimi i starejsimi vъ dvarati se jako da ot nichъ priplodith dusev-

141. Amplificări îndeosebi în versiunea slavă, pe care Varlaam le omite.

142. Amplificări omise în Cazania lui Varlaam.

δὴ γγν τοιοῦτος ἐφαίνετο καὶ ἦτον, καὶ εἰς ὅλγς ἦτον τιμημένος, ἀπὸ τὴν ἡλικίαν τγ καὶ τὴν φρόνεσίν τγ...

nuju poldzu. Be bo ot vъ sechъ ljubymъ pocitaemъ radi krotostnyi ego nravъ.

Observăm că Varlaam redă mai concis relatările despre originea şi copilăria marelui mucenic Nicolae. Se ţine mai strîns de originalul grec, decît de versiunea slavă păstrată la Sofia şi folosită de noi, în care copiştii au îmbogăţit amplificările. Astfel Varlaam spune simplu ca în original că Nicolae «nu iubea cuvintele nepotrivite şi glumeţe ale tinerilor». Pe cînd în versiunea slavă se spune: «...unde era să vezi la el jocuri, rîsete, muzică, petreceri, umblări fără rost şi altele de acest fel, care sînt obişnuite la tineri». Gde be vъ njemъ videti igry i smechъ, plesanie ze i suirali i chodenia bezeinnaa i ina takovaa yakoze obycaj estъ junymъ.

Deşi este o versiune mai nouă totuşi păstrează o serie de construcţii sintetice vechi, ca exprimarea complementului circumstanţial de timp prin forma simplă a instrumentalului. In greacă expresia este mai analitică şi cu acuz.: μόνον μίαν φορὰν τὴν ἡμέρα. In slavă: tъcijy edinoju dnemъ «numai odată pe zi». E frecvent dativul absolut ca în fragmentul de mai sus: ustrabyvsu ze se otrocetui i vъzrastъsu «după ce tînărul a crescut şi s-a maturizat»... (f. 290) deşi în originalul grec avem forme obişnuite de aorist: ὅταν δὲ ἀνεθράφη καὶ ἔγινεν ἄξιος (p. 394). Raportul de finalitate se exprimă analitic: διὰ νὰ καρπῶνεταν... slav: jakъ da priplodits «ca să înmulţească...».

Cuvîntarea aceasta este *„transpusă“* din alte izvoare în limba comună μεταφρασθείς εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν – cum se menţionează chiar în titlu.[143] In unele Damaschine din eroare se spune *ot Metafrasta.*[144] Dealtfel, toate cuvîntările despre sfinţi sînt prelucrate ca şi cea despre «A doua venire», care e după Ipolit al Romei. Astfel numai 27 de cuvîntări sînt originale ale lui Damaschin Studitul. Dintre acestea, 23 se referă la viaţa Mîntuitorului şi sînt legate strîns de evanghelia zilei. Varlaam a tradus din toate. Unele cuvîntări ale lui Damanschin Studitul sînt folosite în mai multe cuvîntări din *Cazania* lui Varlaam. Astfel din cuvîntarea pentru «Intrarea în biserică a *Născătoarei de Dumnezeu*» Varlaam a făcut două cuvîntări: cea despre *Naşterea* Născătoarei (8 sept.), care lipseşte din «Comoara lui Damaschin» Studitul şi cea pentru *Intrarea în Biserică.*

De asemenea, dintre cele trei cuvîntări cu caracter didactic mai pronunţat, cea despre *Inchinarea sfintei cruci* a fost folosită de Varlaam şi la cuvîntarea din Duminica III din post, (op. cit. p. 42-51) şi la cea pentru «Ridicarea cinstitei cruci de la '14 sept.»

---

143. Μηνί Δεκεμβρίω 6 βίος καὶ πολιτεία ὁσίου Πατρός ἡμῶν Νικολάγ..., Damaschin Studitul *op. cit.*, p. 293. «Luna Decemvrie 6, viaţa şi petrecerea sfîntului şi părintelui nostru Nicolae, arhiepiscopul din Mira Lichieni, făcătorul de minuni, transpusă în limba comună de cel mai mic între monahi Damaschin ipodiaconul şi Studitul».

144. Cuvîntul grecesc μεταφρασθεὶς s-a crezut că e un nume propriu. Astfel în Damaschinul Nr. 33 păstrat la Chiev, în cel din Belgrad (Nr. 318) se spune de exemplu Mucenic svetago Georgia ot Metaprasta... P. A. Lavrov *op. cit.*, p. 12 u.

(op. cit. p. 360-364). Varlaam traduce, alegînd cele mai frumoase elogii şi epitete despre cruce şi le concentrează, creind un adevărat imn crucii, pe care unii cercetători ca László Gáldi îl admiră ca o creaţie originală a lui Varlaam.[145] Dar toate epitetele şi comparaţiile sînt traduse de Varlaam din Damaschin Studitul. Cercetarea aceasta de identificare şi reconstituire e dificilă, pentru că Varlaam a tradus uneori dintr-o frază o singură expresie. Trebuie să parcurgi atent pagini întregi pentru a închega un fragment. Alteori textul e tradus în continuare, dar e din altă omilie. Iată un fragment din cuvîntarea pentru *„Inchinarea sfintei cruci"*, tradus şi integrat de Varlaam în cuvîntarea de la 14 sept. pentru *„Înălţarea cinstitei cruci"*, despre care Damaschin Studitul nu a scris nici o cuvîntare. Traducerea e continuă şi exactă:

Traducerea.

«Astăzi şi biserica lui Hristos se arată ca un alt paradis. Fiindcă după cum paradisul are în mijloc pomul cunoştinţei, care a omorît pe Adam pentru neascultarea lui, tot aşa şi sfînta noastră biserică are crucea, pomul vieţii, care a înviat pe Adam prin moartea lui Hristos.

Pentru aceea se arată astăzi între noi oamenii, ca să înţelegem că este cauza învierii a toată firea omenească».

Damaschin Studitul, op. cit., p. 424.

«... σήμερον καὶ ἡ Ἐκκλησία τυ χρίστυ, ὥσαν ἄλλος παράδεισος φαίνεται, διότι ὥσπερ ὁ παράδεισος εἶχεν εἰς τὸ μέσον τὸ ξύλον τῆς γνώσεως, ὁπυ ἐθανάτωσε τὸν Ἀδὰμ διὰ τὴν παρακοήν τυ, ἔτζι καὶ ἡ ἐκκλησία μας ἡ ἁγία ἔχει τὸν σταυρόν, τὸ ξύλον τῆς ζωῆς, ὁπυ ἀνάστησε τὸν Ἀδὰμ διὰ τὸν θάνατον τυ Χριστυ.

Διὰ, τυτο καὶ φανερώνει τὸν, σήμερον εἰς ἡμᾶς τυς ἀνθρώπυς, νὰ τὸν ἀπολαύσωμεν, ὡς αἴτιον τῆς ἀναστάσεως ὁληνῆς τῆς ἀνθρωπίης φύσεως...».

C. V. p. 361.

«Astâdzi beseareca lui Dumnedzău să închipuiaşte raiului. Că cumꙗ a fostꙗ în raiu lemnul (pomul) acela carele au omorâtꙗ pre Adamꙗ pentru greşala lui, aşea şi la svănta besearecă iaste cinstita cruce lemnulꙗ vieţei, carele au învisꙗ pre Adam pentru moartea lui Hristos.

Pentru aceea să radică svănta cruce şi să arată astădzi întru noi, întru oameni, ca să priceapemꙗ că iaste începătură învierii a toată firea omenească...».

Ms. sl. 146, f. 313 r. o.

Dnesꙗ i crꙗkovꙗ Cristova jakoze drugii raj vidit se zanjeze jakoze raj ime posnde sebe drevo razumeniia eze umrꙗtvi Adama Preslusanie egovym. Tako i cnꙗkovꙗ nasa svetaa imatꙗ cestnyi krꙗstꙗ, drevo zizni, eze vꙗskrꙗsi Adama sꙗ mrꙗtiju Chirostovoju sego radi i javljaetꙗ ego dꙗnꙗs vꙗ nasꙗ clovecehn da ego nasladime se i vꙗspriimenꙗ jako vinovna vꙗskrꙗseniju vꙗsego celovecꙗ skago estꙗstva.

Dar astfel de fragmente sînt puţine în cuvîntarea aceasta, despre cruce, deoarece Varlaam a urmat şi alte izvoare despre care vom discuta pe larg în lucrarea monografică: *Opera lui Varlaam în lumina izvoarelor*. Din versiunea slavă, Varlaam a pre-

145. L. Gáldi, *op. cit.*, p. 467; P. Olteanu, *Criterii stilistice...*, p. 140 u.

luat şi aici slavonisme ca *găvoazde* «piroane» *găvozdit* «pironit» – bătut în cuie mari» (CV., p. 361=364), *pobedi* «birui» (opt. cit. 363) poate chiar unele moravisme, cunoscute şi în vechiul dialect literar de Maramureş ca *peaningi*: «... şi deaderă peaningi mulţi străjerilor...» (CV., p. 362).

Oricum, cuvîntările lui Damaschin Studitul au fost folosite pe o scară largă în părţile lor alese de antologie. Din cele trei cuvîntări cu conţinut istorico-religios s=au tradus în CV cea pentru *„Duminica tuturor sfinţilor"* şi cea despre «Primul sinod ecumenic de la Niceea (325) al celor 318 părinţi». S=a renunţat la cuvîntarea despre cultul icoanelor din «Duminica Ortodoxiei» care e prima din post. Această cuvîntare a lui Damaschin Studitul este neobişnuit de extinsă şi de erudită (27 p.). Varlaam spicuieşte din ea unele idei şi comparaţii în introducere, dar mai departe în cuvîntarea respectivă vorbeşte despre cuminecătură. Din celelalte două cuvîntări ale lui Damaschin Studitul, cea «Pentru toţi sfinţii» şi despre «Sinodul împotriva ereticului Arie» s=au tradus în CV cele mai frumoase părţi, care atrăgeau şi impresionau poporul. Varlaam se dovedeşte şi aici un povestitor de mare talent. Iată, de exemplu, cît de plastic ne zugrăveşte sfîrşitul neaşteptat al lui Arie, care deşi era condamnat de sinod, totuşi prin intervenţii obţinuse de la noul împărat, să fie reprimit cu silnicie în biserică şi să slujească liturghia în catedrala de la Constantinopol, împreună chiar cu patriarhul Alexandru. Dar, ca un efect al rugăciunii patriarhului, iată ce i s=a întîmplat lui Arie, înainte de liturghie, în dimineaţa acelei zile:

Damaschin Studitul, op. cit., p. 533=534.

«...καὶ τὴν μὲν νύκτα ἐκείνην ἐπέρασεν ὁ τρισάθλιος Ἄρειος ἑτοιμαζόμενος νὰ λειτουργήση...[1] Πηγαινάμενος ὁ Ἄρειος εἰς τὸ πατριαρχεῖον νὰ λειτουργήση, ἐσέβη εἰς ἕνα τόπον χωριστὸν τυ παζαρίυ, νὰ κάμη τὴν χρείαν τυ, καὶ παρευτὺς ἐχύθησαν τὰ ἐντερά τυ ὅλα ἀποκάτω τυ, καὶ, ὑπῆγεν εἰς τὴν ὀργὴν τυ θευ. Οἱ δε ἀρχιερεῖς μὴν ἐξεύροντας, τὶ ἔπαθεν, ἐκαρτερυσάν τόν εἰς πολλὴν ὥραν. Καὶ ὡς εἶδαν ὅτι ἀργεῖ ἔστειλαν εἰς τὸ σπῆτί, ὀπυ ἦτον κονεμένος, νὰ τὸν γυρεύγν. Καὶ λοιπὸν οἱ ἀπεσταλμένοι ἐρωτῶντες τὸν κόσμον μήνα τὸν εἶδαν, ἔμαθαν, πῶς ἐσέβη εἰς τὸ ἀναγκαῖον τυ φόρυ, καὶ ὡσὰν ὑπῆγαν, καὶ τὸν ηὗραν τοιυτο τρόπως καταδικασμένον... Τότε οἰμὲν εὐσεβεῖς ἐχάρηκαν δοξάζοντες τὸν θεὸν οἱ δε‖αἱρετικοὶ ἐκεῖνοι ἐντροπιασθηκαν...

Ms. sl. 146, f. 400 r=v.

Idyi Arii vh Patriarsiju da liturgisaeth, vhnide vh edino mesto otlucennoe ot pazara da shtvarith potrebu svoju esth stvnuju i abie izliasa se vhsa vhnutrhnaa ego iz niego prezh zadnaa ego i otide vh gnevh Bozii.

Archierei ze nevedese cto postrada Arii, ozidachu ego mnogo *cas* i egda videse jako kasnith mnogo, poslase v domh ideze *konakovase* da i vh zhstuth Procee poslaanii vh prasajuste mirh eda videse evo negde, uvedese ze jako vh nide vh afedronh trhzistnyi i egda pojdose tamo, obretose ego tako obrazno osuzden, nago i ubijennago i ustrasise se vhsi. thkse ubo kh archiereomh, skazase imh cto bysth Ariiu. Togda blagochstivy ubo vhzradovase se slaveste Boga. Ereticy ze ony

Ὅμως ἐλευθερώθη ἡ ἐκκλησία τυ θευ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἀπὸ τὴν αἵρεσιν τυ ἀσεβεστάτυ Ἀρείυ.

Traducere Damaschin Studitul.

Iară Arie cel de trei ori blestematul a pornit noaptea aceea ca să slujească liturghia...

Şi în timp ce se ducea spre patriarhie ca să slujească liturghia, a intrat într-un loc mai la o parte a tîrgului, ca să-şi facă nevoia. Şi îndată i s-au vărsat pe partea din dos toate dinlăuntrul lui şi s-a dus în mînia lui Dumnezeu.

Iară arhiereii, care nu ştiau ce pătimise Arie, îl aşteptau de multă vreme, iar cînd au văzut că întîrzie, au trimis la casa, unde era găzduit ca să-l caute.

Apoi, cei trimişi, întrebînd lumea dacă nu l-au văzut oare pe undeva, aflară cum că a intrat în acel loc al tîrgului. Şi cînd s-au dus acolo l-au găsit în acel chip osîndit şi mort...*.

Atunci creştinii credincioşi s-au bucurat, preamărind pe Dumnezeu, iar ereticii aceia se ruşinară...*. Astfel a scăpat biserica lui Dumnezeu în ziua aceea de erezia lui Arie cel necurat...*.

usramise... Tako procee izbavi se chrhkovh Bozija vh dhnh onh ot *eresi* nechstivago Aria...

C. V., p. 138-139.

Iară Arie şi cu ai săi, deaca sosi ceasul liturghiei, purceasă la patriarşie să cănte liturghie: şi mărgăndh, intră într-una din eşitorile cetăţei pentru treaba trupului şi îndată se vărsară maţele lui diîn lontru, de eşiră pre gios. Şi aşa muri în măniea lui Dumnedzău. Iară arhiereii, neştiind nemică, aşteptară-l multă vreme şi deacă vădzură că zăbăveaşte, tremiseră la gazda lui să-l caote. Deaci întrebînd de oameni, au doară l-au vădzuth undeva, ştiură unde au intrat şi deacă să dusără, aflară-l priîns într-acesta chiph mort*.

Deci ştiură şi prinseră de veaste toţi şi creştinii se veseliră, iară ereticii se ruşinară*. Şi aşea să izbăvi beseareca lui Dumnedzău de eresele lui Arie.

Astfel, prin talentul său literar, Varlaam a creat numeroase pagini de proză artistică, care depăşesc prin expresivitate, prin simplitate şi firesc valoarea artistică a paginilor originalului neogrecesc, pe care l-a tradus. E un reprezentant de elită al curentului «damaschinelor» care s-a afirmat puternic în sec. XVI-XIX, în cultura bulgară, sîrbă şi rusă. Mitropolitul Varlaam rămîne ca un mare creator al limbii literare româneşti, precum şi un aprig apărător al ortodoxiei şi al culturalizării poporului în limba comună vorbită de toţi. Prin minunata tălmăcire a operei *Thisavròs* în limba română atît de frumoasă şi prin activitatea sa literară, Varlaam încheagă un capitol luminos în istoria legăturilor culturale greco-slavo-române, capitol, care pînă de curînd (1969), era necunoscut în istoria culturii acestor popoare.

PANDELE OLTEANU

---

* Punctele indică unele omiteri care nu afectau ideile în noua versiune românească.

Unele consideraţii teologice despre gîndirea românească în sec. XVI-XVIII

Prin condiţiile sale deosebite tradiţionale culturale, sociale, politice şi economice, Răsăritul ortodox a avut o altă desfăşurare decît Apusul papal şi protestant. Dacă în Occidentul european «iluminismul» însemna o epocă de «luptă pentru cultură» – Kulturkampf – în schimb în Răsărit acest «iluminism» cuprindea în sine paralelismul armonios al celor trei căi de cunoaştere: ştiinţifică, filozofică şi teologică asupra existenţei umane şi cosmice.

In general, noţiunea de «iluminism» este înţeleasă ca: deschidere spre realitatea lumii, pe cînd cea de «umanism» cuprinde acţiuni de dinamism, slujire, omenie şi filantropie.[1]

Incă din secolul al XVI-lea a început în Răsăritul ortodox o răspîndire mai largă a gîndirii teologice şi filozofice, odată cu răspîndirea tiparului. Astfel, ortodocşii au putut veni în contact cu vechea literatură teologică, filozofică şi ştiinţifică proprie, precum şi cu cea apuseană. Şi în felul acesta, Ortodoxia a putut să afirme propria ei valoare în faţa Apusului. Aceasta s-a realizat mai ales în cadrul dialogului teologic între patriarhul ecumenic Ieremia al II-lea şi teologii luterani din Tübingen, începînd din 1574, care poate fi privit şi ca prim contact de importanţă ecumenică.[2] Astfel apariţia Reformei luterane şi apoi calvine ca şi a contrareformei romano-catolice papale în Apus, precum şi accentuarea Islamului din Răsărit, toate au îndemnat Biserica Ortodoxă să ia poziţii precise faţă de noile probleme ale lumii, precum o făcuse isihasmul palamit în secolul al XIV-lea.[3]

In aceste împrejurări a apărut la începutul secolului al XVII-lea, la Alexandria, «neoelenismul», care cuprindea în sine următoarele componente: concepţia clasică despre democraţie şi libertate,

---

1. Festschrift Ed. Winter, *Ost und West in der Geschichte des Denkens und der Kulturellen Beziehungen*, Berlin, 1966; Colaborări, *Östereichische Akademie, Abriss des Denkens in der Donaumonarchie* (1648-1868), 3 vol. Wien, 1969; P. Chenu, *La civlisation de l'Europe des Lumières*, Paris, 1970.

2. M. Şesan, *Teologia ortodoxă în secolul al XVI-lea*, în «Mitropolia Banatului», XX (1970), nr. 1-3, p. 52-67, cu bibliografie; Idem, *Ortodoxia în faţa Reformaţiei şi uniaţiei*, în «Mitropolia Ardealului», VII (1962), nr. 3-6, p. 262.

3. Idem, *Teologia ortodoxă în secolul al XIV-lea*, în «Mitropolia Banatului», XVII (1967), nr. 1-3, p. 23-39; P. Lucaciu, *Începuturi ale logicii româneşti*, Bucureşti, 1970, p. 127.

simţul antic pentru eroism, respectul patristic pentru Ortodoxia tradiţională, spiritul bizantin despre unitatea de Stat şi, în fine, însuşirea cunoştinţelor contemporane moderne ale ştiinţei.[4] Astfel, acest neoelenism devenea o concepţie complexă despre lume, pe bază de cunoştinţe enciclopedice, într=o formă de armonie experimentală referitoare la Dumnezeu, lume şi om, după vechile indicaţii date de filozoful teolog şi istoric Mihail Psellos, din secolul al XI-lea, despre armonia celor trei căi de cunoaştere: teologică, filozofică şi ştiinţifică. In acest cadru, elementul politic era pus la loc potrivit, pe lîngă accentuarea necesităţii de progres.[5] Astfel, prin neoelenism a început «iluminismul ortodox», dar rămînînd creştin=ortodox, adică primind forma de «iluminism al renaşterii naţionale», prin opere de istorie locală, care trezeau conştiinţele de sine ale popoarelor cotropite. Urmările acestei filozofii noi, sau concepţii despre lume, nu personală, ci de caracter colectiv=popular, aduceau grecilor nădejdea eliberării politice, românilor întărirea spiritualităţii proprii şi aplicarea deplină a limbii poporului în biserică şi ruşilor le=a deschis cîmpul larg al problemelor europene, după ce cultura rusă trecuse printr=o epocă de «prerenaştere» în secolele XIV şi XV.[6]

Ca reprezentanţi ai acestei mişcări erau grecii: Patriarhul Meletie Pigas al Alexandriei (1601), cu ucenicii săi, Arhidiaconul Maxim (1603) şi profesorul de la Veneţia, Gavril Seviros (1616); Patriarhul Ciril Lucaris (1639), Patriarhul alexandrin Mitrofan Kritopulos (1640) şi mulţi alţii. Intre slavi era Mitropolitul Petru Movilă de la Kiev (1646), de origine română, iar dintre români Mitropolitul Varlaam al Moldovei (1657) şi alţii. Din colaborarea acestor trei ramuri etnice ortodoxe de la Sinodul din Iaşi, în 1642, a ieşit «Mărturisirea de credinţă ortodoxă a lui Petru Movilă», care a primit apoi importanţă panortodoxă, prin sinodul patriarhiei ecumenice de la Constantinopol din 1643, şi s=a manifestat ecumenic prin traduceri în limbi occidentale, în cursul secolului al XVIII-lea. Apoi s=a impus prin activitatea internă renumitul teolog şi istoric, Patriarhul Dositei al Ierusalimului († 1707), la sinoadele convocate de el la Ierusalim, în 1672, şi Istambul în 1691, fiind urmat de Mitropolitul Meletie al Atenei († 1714), de Ilie Miniatul († 1714) şi de Alexandru Mavrocordat († 1719).

Astfel, viaţa Bisericii Ortodoxe, în general, s=a desfăşurat pe două căi, şi anume: 1. pe calea păstrării Ortodoxiei şi 2. pe calea încadrării în condiţiile social=politice ale vremii. Această dezvoltare s=a manifestat în continua legătură dintre harul divin şi faptele bune ale vieţii, în condiţiile de viaţă, în mediul istoric=concret,

---

4. M. Şesan, *Biserica Ortodoxă din secolul XVII pînă azi*, «în Mitropolia Ardealului», IX (1964), nr. 1-2, p. 38-55; Idem, *Sinodalitatea ortodoxă în secolele XVII-XVIII*, în «Mitropolia Ardealului», X (1963), nr. 9-10, p. 660-677; Idem, *Teologia ortodoxă în secolul XVII (-1642)*, în «Mitropolia Ardealului», XII (1967), nr. 10-12 p. 816-836 — despre «Neoelenism»; Idem, *Teologia ortodoxă în secolul XVII (după 1642)*, în «Mitropolia Moldovei şi Sucevei», XLIV (1968), nr. 11-12, p. 628-642; Idem, *Die Orthodoxe Kirche von 1054 bis heute*, în «Le Monde Religieux», nr. 30, Lausanne-Lezay, 1969, p. 85.

5. Idem, *Die orth. Kirche...*, p. 100.

6. Vezi amănunte la P. S. Lihaciov, *Prerenaşterea rusă*, traducere de Golopenţia C., prefaţă şi bibliografie de Dan Zamfirescu, Bucureşti, 1975.

deoarece niciodată Biserica Ortodoxă nu era străină lumii în care trăia, ci predica şi slujea în cadrul ei.[7]

In timp ce în ţările stăpînite de semilună, în Egipt, Orientul apropiat, Asia Mică, în Peninsula Balcanică, în Grecia, în Bulgaria şi Serbia, viaţa creştinilor era grea în această vreme, viaţa bisericească din Ţara Românească şi Moldova se desfăşura încă liber şi în Rusia începea o epocă nouă pe vremea ţarului Petru cel Mare (1672-1725), acest răstimp fiind numit «epocă petrină»; mai înainte un rol deosebit de important în viaţa culturală a Rusiei îl îndeplinea Mitropolitul Petru Movilă. Prin această colaborare amplă şi cu Ortodoxia greacă s-a născut o literatură înfloritoare, atît din pana grupului dominat de antiscolasticul Teofan Procopovici († 1736), precum şi a tradiţionalistului Ştefan Iavorski († 1722), pînă la ilustrul savant M. A. Lomonosov († 1764).[8] In legătură cu această înnoire, s-a desfăşurat şi «renaşterea» la bulgari şi sîrbi.

Astfel s-a accentuat «iluminismul naţional», ortodox şi patriotic, subliniat la greci prin amintiri «bizantiniste» din partea unui Ipsilanti Comnen († 1789), apoi prin Nichifor Theotokis, Evghenios Bulgaris († 1806) şi Sf. Nicodim Aghioritul († 1809); la ruşi, prin Episcopul Theolfilact Gorski († 1788), Teofilact Rusanov († 1808) şi Mitropolitul Platon Levşin († 1812), opuşi «volterianismului» occidental. La sîrbi s-a impus Zaharia Şt. Orfelinul († 1785) şi istoricul Ioan Raici († 1801) şi apoi Dositei Obradovici († 1810), în timp ce la bulgari erau Paisie de la Hilandar şi Sofronie de la Vraţa († 1815).[9]

Gîndirea ortodoxă românească s-a manifestat, cum precizează Dimitrie Cantemir, după oficializarea cirilicii româneşti prin Mitropolitul Teoctist al Moldovei, pe la anii 1453, dînd astfel posibilitate limbii române să se arate şi în scris,[10] prin primele manuscrise, care denotă un conţinut şi scop umanist, ortodox şi moral de la început, chiar dacă primele tipărituri s-au realizat prin Macarie la Tîrgovişte, între 1508-1512 încă în limba slavonă. Era o consecinţă a dorinţei româneşti după «carte», căci oral circulau colindele cu conţinut neotestamentar apreciate în limba populară şi la curţile domneşti, precum şi «mioriţele» despre unitatea moldoveanului cu vrînceanul şi ungureanul, ca o urmare firească a «prerenaşterii» româneşti[11] legat de isihasmul palamit.

---

7. M. Şesan, *Teologia ortodoxă în secolul XVIII (— 1760)*, în «Mitropolia Ardealului», XV (1970), nr. 7-8, p. 437-450; Idem, *Teologia ortodoxă în secolul XVIII (după 1760)*, în «Mitropolia Ardealului», XIII (1968), nr. 4-6, p. 278-293; Idem. *Die orth. Kirche...*, p. 108.

8. Idem, *Teologia ortodoxă în secolul XVIII*, în «Mitropolia Ardealului», XV (1970), nr. 7-8, p. 437.

9. Idem, *Teol. ort...*, în «Mitropolia Ardealului», XII (1968), nr. 4-6, p. 278.

10. Idem, *Uber die Bemuhungen um die Einfuhrung der Volkssprache in die rumänische Kirke*, Festschrift Ed. Winter, Berlin, 1966, p. 82; Idem, *Dimitrie Cantemir şi limba română*, în «Mitropolia Ardealului», XVIII (1973), nr. 9-10, p. 951-954.

11. Vezi *Prefaţa* lui Dan Zamfirescu la lucrarea lui Lihaciov (nota 6), p. 15-16; apoi M. Şesan, *Despre limba liturgică la români*, în «Mitropolia Ardealului», XX (1975), nr. 1-2, p. 7-28; St. Bîrsănescu, *Pagini nescrise din istoria culturii româneşti (sec. X-XVI)*, Bucureşti, 1971, p. 270 (lucrări documentate şi cu multe sugestii).

Intre aceste prime scrieri domină lucrarea intitulată: «Invăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie», scrisă la îndemnul şi cu îndrumarea directă a voievodului Ţării Româneşti (1512-1521), ctitor al bisericii mănăstirii Curtea de Argeş, expresie a unei înalte spiritualităţi creştine, ca şi învăţăturile sale, considerate, în general, de cercetători ca «monument de literatură politică, filozofică şi dialectică şi zorile umanismului românesc şi ale culturii române din toate timpurile şi una din cele mai de seamă scrieri europene ale timpului».[12]

Pornind de la principiul lui M. Psellos despre armonia între cele trei căi de cunoaştere, Neagoe a cuprins în «Invăţăturile» sale de aspect literar şi conţinut enciclopedic principii de istorie, precum şi de gîndire politică, filozofică, militară, socială, administrativă şi judecătorească, dar peste toate domină cele de zidire sufletească, creştină-ortodoxă, pe baze biblice şi patristice, potrivit spiritului vremii de atunci. Lucrarea se impune astfel ca o operă parenetică, din cadrul literaturii didactico-religioase, dar nu ca o predică, ci drept învăţătură spre educarea unei societăţi întregi. Poate fi privită şi ca un tratat de doctrină creştină, oferit societăţii feudale româneşti, de un voievod autocrat, care trăia în această ideologie oficială[13] şi avea nevoie şi de întărire sufletească împotriva pericolului de «turcizare» politică şi socială.

Astfel, Neagoe anticipă viitorul (pe Dimitrie Cantemir), inspirîndu-se din epoca bizantină şi slavonă pentru cultura română, cu elemente autohtone de gîndire personală, creind chiar o sinteză pentru epoca sa şi devenind astfel începătorul unei tradiţii culturale româneşti.[14] Invăţăturile sale se prezintă ca rodul cel mai preţios al unui întreg climat cultural, cu mult mai vast decît graniţele culturii româneşti, avînd la bază şi din principiile curentului teologic al Isihasmului Sf. Grigore Palama din secolul XIV.[15] De aceea, iniţial, gîndirea românească se prezintă în prima formă ca un umanitarism creştin etic, adică atît moral cît şi filozofic cu înfluenţe de caracter teist.

Pe lîngă acest stil de cultură a lui Neagoe, se aplica şi «stilul moldovenesc» de cultură, din timpul lui Ştefan cel Mare († 1504), cu acelaşi caracter teist, care şi-a găsit apoi expresie intuitivă în picturile murale exterioare bisericeşti din timpul lui Petru Rareş al

---

12. N. Stoicescu, *La politique de Neagoe Basarab et ses preceptes pour son fils Teodosie*, în «Revue roumaine d'histoire», IX, nr. 1, Bucureşti, 1970, p. 19-42; M. Neagoe, *Neagoe Basarab*, 1971, p. 263; Fl. Moisil, Dan Zamfirescu Gh. Mihăilă, *Invăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*, 1970, p. 426; mai ales D. Zamfirescu, *Neagoe Basarab şi invăţăturile sale*, Bucureşti, 1973, p. 360 constată existenţa de manuscrise: grec la Muntele Athos, slavon la Sofia şi român la Londra; Volum omaginal *Neagoe Basarab (1512-1521). La 460 de ani*, 1972, p. 451; Că Neagoe Basarab e total deosebit de contemporanul său occidental N. Machiavelli cu «Il principe» (vezi la D. Zamfirescu, *Neagoe Basarab şi invăţăturile sale...*, 1973, p. 355).

13. P. S. Episcop Antonie Plămădeală, *Cuprinsul teologic al invăţăturilor lui Neagoe Basarab*, în «Studii Teologice», XXI, (1969), p. 245-262.

14. Dan Zamfirescu, *Neagoe Basarab*, 1973, p. 63, 80.

15. Idem, p. 83, citind pe Lihaciov P. S. în *Iseledovania po slavjanskomu literaturoviedeniu i folkloristike*, Moscova, 1960, p. 95-161; Lucaciu, *Inceputuri ale logicii...*, 1970, p. 127; M. Şesan, *Despre limba liturgică...*, p. 16-20.

Moldovei († 1546). Astfel în pictura exterioară a bisericii din Moldoviţa, realizată în 1537, au apărut şi portretele filozofilor antici: Platon, Socrate, Aristotel, Tucidide şi Pitagora, fapt care avea ca urmare necesitatea explicării către credincioşi a prezenţei acestor gînditori antici alături de sfinţii Bisericii.

Tiparul cirilic românesc a început încă, după cercetările de pînă acum, cu Filip Moldoveanul-pictor, în 1544, la Sibiu, cu un Catehism, poate, şi un Apostol, urmărindu-i apoi la Braşov ampla activitate tipografică a Diaconului Coresi de la Tîrgovişte († 1583). Este epoca de apariţie a 14 publicaţii româneşti, 3 slavo-române şi 35 slavone, culminînd cu «Tîlcuirea Sf. Evanghelii» sau «Cazania» românească a lui Coresi, din 1581. In cuprinsul ei se observă şi influenţa ideilor din învăţăturile lui Neagoe Basarab.[16]

Pe atunci s-a impus în Transilvania Nicolae Olahul, român de origine († 1568), care, apropiindu-se de cultura apuseană, a devenit mare umanist, dar nu pentru ortodocşi, ci pentru catolici. Pentru umanism, dar mai mult de tip naţionalist, stăruia la Iaşi Voievodul Iacob Heraclid Despotul, prin înfiinţarea Academiei de la Cotnari, în martie 1563, şi prin Prof. J. Sommer. Dar acest iluminism nu s-a bucurat pe atunci de trecere la români.[17]

Astfel şi-a găsit drum spre inima românului neoelenismul ortodox, prin Voievodul Mihai Viteazul, care a realizat pentru prima dată unirea politică a românilor din Ţara Românească, Transilvania şi Moldova, după spusa cronicarului Grigore Ureche că: «Şi neamul românesc are de îndeplinit, prin voia lui Dumnezeu, o mare misiune umanitară şi creştinească». Mihai Viteazul era sfătuit de Patriarhul Meletie Pigas, de Mitropolitul Dionisie Rally şi de alţi neoelenişti.

Deşi neoelenismul grec a cunoscut apoi trei curente teologic-filozofice, şi anume: 1. cel tradiţional-teist-aristotelic, susţinut de Patriarhul Nectarie al Ierusalimului († 1669), 2. curentul filolatin-scolasticist, susţinut de Ciril Kontaris, Leon Allaţiu şi Paisie Ligaridis († 1678) şi, în fine, 3. curentul raţionalist umanist al lui Teofil Korydaleu şi Ioan Karyofil, – la români s-a menţinut totuşi curentul tradiţional – teist şi prin elogiul Invăţăturilor lui Neagoe de către cărturarul Udrişte Năsturel de la Cîmpulung Muscel († 1654), din 1643, la numai 7-8 ani de la traducerea în româneşte. Iar disputa teologică de la Tîrgovişte din 1654, între apărătorii neoelenismului ortodox şi cei ai scolasticii latine s-a încheiat cu biruinţa ortodoxă, dar cu rezerva pronunţată de istoricul Miron Costin, ca neoelenismul să nu însemne grecizarea românilor. In acelaşi sens s-au străduit şi Academiile umaniste de la Iaşi (1644) şi Tîrgovişte (1645). De aceea, catedrala Sfinţilor Trei Ierarhi de la Iaşi, o sinteză artistică de tip neoelenist, purta amprenta românească.

Pe linia «neoelenismului românesc» s-au impus marii cărturari

---

16. M. Şesan, *op. cit.*, p. 24-28; M. Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Sibiu, 1972, p. 123-129.

17. J. Irmscher, *Renaissance und Humanismus im Mittel — und Qsteuropa*, articol de A. Oţetea, *Wittenberg et la Moldavie*, Berlin, 1962, p. 302; Şt. Bîrsănescu, *Schola latina*, Bucureşti, 1957; M. Şesan, *Teologia ortodoxă în secolul XVI...*, p. 57; C. Albu şi M. Capoianu, *Nicolaus Olahus. Corespondenţa cu umanişti batavi şi flamanzi*, Bucureşti, 1974.

îndrumători ca Mitropolitul Varlaam al Moldovei († 1657), Mitropolitul Teofil Bistriţeanul din Ţara Românească († 1648) şi ucenicii lor,[18] cum şi Mitropolitul Simion Ştefan de la Bălgrad Alba Iulia din Transilvania († 1657), care, îndeosebi, a aplicat principiul lui Amos Comenius de folosire a limbii poporului în biserică şi şcoală, de a tipări pentru românii din Transilvania frumoase cărţi duhovniceşti.[19]

Din această atmosferă generală a provenit Mărturisirea de credinţă ortodoxă a Mitropolitului Petru Movilă şi, după aprobarea ei de Sinodul de la Iaşi, din 1652, a fost recomandată întregii Ortodoxii şi de alt sinod patriarhal, Ierusalim 1672, precizîndu-se că «această Mărturisire de credinţă este oglinda veşnic credincioasă şi actuală a unei trăiri creştineşti pe pămînt».

Intre cărturarii români de seamă umanişti-iluminişti de tip neoelenist s-a aflat şi Spătarul Nicolae Milescu, care, în 1666, a publicat la Stockholm cunoscuta lucrare: «Enchiridion sive stella Orientalis Occidentali splendens», fapt ce i-a adus aprecieri elogioase; cărturarul rus S. Polotski l-a numit «Moldoveanul cel înţelept», iar marele filozof german Leibniz l-a considerat «vir polyglotus ac pereruditus».[20] Urma apoi «epoca Mitropolitului Dosoftei» al Moldovei, primul mare poet-gînditor al românilor.[21]

Era vremea în care au fost tipărite 61 cărţi româneşti, 20 slavo-române, 17 greceşti şi numai 11 slavone.

Inflorind astfel tiparul românesc, de caracter biblic, bisericesc şi juridic-administrativ, apogeul a fost atins în 1688 prin publicarea întregii Biblii româneşti, numită «Biblia de la Bucureşti» sau «Biblia lui Şerban», la care au colaborat cei mai de seamă cărturari români ai vremii. Acum s-au impus istoricul Ion Neculce şi apoi Mitropolitul Antim Ivireanul († 1716) în lucrarea «Didahii», cuprinzînd predici de caracter moral-social şi teist.

Culmea gîndirii româneşti, ortodoxe şi filozofice, a atins-o abia Dimitrie Cantemir († 1723), voievod al Moldovei şi apoi din 1711 refugiat în Rusia – la invitaţia ţarului Petru cel Mare. La 11 iulie 1714 el devenea membru al Academiei de Ştiinţe de la Berlin, ca primul savant ortodox din Europa răsăriteană. El apare ca «omul Renaşterii, creator de cultură completă, cu idei noi filozofice, cu cunoştinţe vaste geografice, ca unul din cei mai de seamă orientalişti asupra lumii islamice din vremea sa, istoric cu orizont larg metodologic şi totodată român legat de glie şi de poporul său, pe care îl dorea eliberat de stăpînire străină».[22]

---

18. M. Şesan, *Teologia ortodoxă în secolul XVII...*, p. 826.

19. Idem, *Comenius und die Rumanen*, Communio Viatorum, L, Praha, 1972, p. 81 cu bibliografie.

20. M. Şesan, *Teologia ortodoxă în sec. XVII*, în «Mitropolia Moldovei şi Sucevei», XLIV (1968), nr. 11-12, p. 634; C. Grigoraş, *Spătarul Nicolae Milescu*, Bucureşti, 1941.

21. *Mitropolitul Dosoftei* (1624-1974), în «Mitropolia Moldovei şi Sucevei», XLIX (1974), nr. 9-12, p. 729-837.

22. M. Şesan, *Teologia ortodoxă în secolul XVIII*, în «Mitropolia Ardealului», XV (1970), p. 437; Despre Ion Neculce în «Mitropolia Moldovei şi Sucevei», XLVII (1972), nr. 9-12, p. 794; M. Şesan, *Leibniz und Cantemir*, în «Studia Leibnitiana» II-2, Wiesbaden, 1970, p. 135; Idem, *Dimitrie Cantemir*

In circulaţia generală filozofică s-a înscris prin lucrările: «Kriterion...», în greceşte, Iaşi, 1698, şi totodată şi în româneşte sub titlul: «Divanul sau Gîlceava înţeleptului cu lumea sau Giudeţul sufletului cu trupul», care cuprinde un dialog între teologia ortodoxă şi raţiune, între divin şi uman, între Biblie şi ştiinţă, cum o practicase înainte Mihail Psellos. Obiectul principal al analizei sale îl constituia problema despre «teodicee», adică a răului în lume, încercînd să realizeze o apropiere între concepţia creaţionist-teologică cu cea mecanicist-filozofico-ştiinţifică; poziţia sa îl apropia astfel de contemporanul său german Leibniz. Pentru exprimarea în româneşte a gîndirii sale filozofice, Cantemir a şi creat o terminologie adecvată.

In lucrarea «Metaphisica seu sacrosanctae scientiae indepingibile imago», Constantinopol 1700, (Imaginea de zugrăvit a ştiinţei sfinte), expune teoria cunoaşterii cu privire la originea universului, procesul creaţiunii, problema timpului şi a vieţii; se constată cunoaşterea filozofiei lui Van Helmont. Urmează lucrarea: «Compendiorum universae logicas institutionis 1701» (Compendiu de logică universală), în care indica principiile gîndirii corecte şi general acceptabile, folosind principiul cauzalităţii (al geneticii), că «nici un lucru fără pricină nu se poate» şi că «mintea este aplecată către lucrurile ce trebuie cunoscute după adevăr».

In lucrările sale istorice ca «Incrementa atque decrementa aulae othomanicae» (Istoria pentru creşterea şi descreşterea Curţii aliotmăneşti), de pe la 1716, prima lucrare mai completă despre istoria Imperiului turcesc, apoi «Historia moldo-vlahica», sau Hronicul a vechimei romano-moldo-vlahilor, scris între 1717-1722, în stil mai amplu, cu completări în: Viaţa lui Constantin Cantemir; apoi în «Evenimentele Cantacuzinilor şi Brîncovenilor» şi altele mai mici, Dimitrie Cantemir vădeşte concepţia sa documentată şi genetică despre istorie, precum şi convingerea cu privire la români şi continuitatea lor de la daco-romani în «Dachia» şi apoi în «Tara Românească», în care se cuprind Moldova, Muntenia şi Transilvania; se observă continua osmoză între gîndirea sa istorică şi cea politică.

---

academician, în «Mitropolia Ardealului», XVIII (1973), nr. 5-6, p. 547; Monografii de P. P. Panaitescu, *Dimitrie Cantemir*, Bucureşti, 1958; P. Simionescu, *Dimitrie Cantemir domnitor şi savant umanist*, Bucureşti, 1969; V. Cândea, *Divanul lui Dimitrie Cantemir*, Bucureşti, 1969; Academia R. S. R., *Istoria filozofiei româneşti*, vol. I, Bucureşti, 1972, p. 20; O. Vaida, *Dimitrie Cantemir şi umanismul*, Bucureşti, 1972; C. Măciucă, *Dimitrie Cantemir*, 1972, p. 324; I. D. Lăudat, *Dimitrie Cantemir*, Iaşi, 1973; N. Şerbănescu, *Dimitrie Cantemir*, în «Biserica Ortodoxă Română» XCI (1973), nr. 9-10, p. 1031-1062; *Omagiu Dimitrie Cantemir*, în «Mitropolia Moldovei şi Sucevei», XLIX (1973), nr. 9-10, p. 590-636-700; Adolf Ambruster, *Romanitatea românilor*, Bucureşti, 1973; Ediţii noi în Editurile Academiei, Albatros, Minerva, Ştiinţifică, Junimea etc.; Academia R. S. R., *Dimitrie Cantemir, 300 de ani de la naşterea lui*, Bucureşti, 1974; Colaborări, *Dimitrie Cantemir la 300 de ani*, în rev. «Studii de istorie», tom. 26-5, 1973, p. 915-1077; Şt. Gion, *Dimitrie Cantemir*, în «Studii lingvistice», Bucureşti. 1973, p. 350; Al. Duţu, P. Cernovodeanu, *Dimitrie Cantemir, Historian of southeast European and Oriental civilisations*, Bucureşti, 1973, p. 358; A. Ostapov-S. Sokolov, *Dimitrie Cantemir şi urmaşii săi în Rusia*, (în limba rusă şi în prezentare românească), «în «B.O.R.», XCII (1974), nr. 7-8, p. 938-955; P. Cernovodeanu, *Les oeuvres de Dimitrie Cantemir presentées par «Acta eruditorum» de Leipzig (1714-1738)*, în «Revue des études sud-est européenes», XII, 4, Bucureşti, 1974, p. 537.

Cît priveşte cunoştinţele sale religioase, ele se referă atît la religia islamică, expusă în «Sistema religiei mahomedane», din 1722, cît şi la creştinism, în lucrarea «Loca obscura in Catechismo», de pe la 1720, în care dovedeşte că stăpînea deplin cunoştinţele despre Ortodoxie: astfel, el critică pe teologul rus Teofan Procopovici, dovedindu-i că înclină spre unele afirmaţii protestantinizante şi alunecă de la Ortodoxia tradiţională a cărei apologie o face Cantemir, dar fără exagerări şi fără bigotism, din dorinţa de a feri credinţa de inovaţii şi de reforme; ca bază pentru argumentare i-a servit Mărturisirea de credinţă a lui Petru Movilă, definită la Iaşi în 1642 şi tradusă în româneşte în 1691.[23]

Astfel el demonstrează atitudini ecumeniste moderne, după tipul propus de Patriarhul Meletie Pigas în 1600 (regretul divizării, frăţietate etc.).

Scriind latineşte şi greceşte, Cantemir se adresa întregii lumi savante; scriind româneşte, el s-a adresat românilor, în dorinţa de a ridica limba lor populară la rang de limbă a ştiinţei şi literaturii, după oficializarea ei bisericească.

Principiul său, de origine platonică, referitor la afirmaţia că «nici filozofii să domnească şi nici regii să filozofeze» dovedea tocmai că el făcea deosebire între reflexia gîndirii asupra lumii şi guvernarea acesteia din punct de vedere politic-administrativ, adică, în spiritul lui William Occam, din secolul al XIV-lea, el deosebeşte două adevăruri: unul teologic şi altul filozofic-empiric, deoarece însăşi cunoaşterea presupune mai întîi momentul empiric al experienţei senzoriale şi apoi pe cel raţional explicativ; deci se deosebeşte o logică iniţială spontană de cea sistematică (aristotelică). La aceste concluzii Cantemir a ajuns pe baza constatării că «lumea» – trupul, exprimă mai mult partea egoistă a omului, pe cînd «înţeleptul» – sufletul, pe cea morală. Deşi ele par adverse, totuşi nu se despart total, aşa că teologia are menirea să realizeze între ele o împăcare (coexistenţă), încît se impun trei posibilităţi de relaţii: teologic-fizică, teologic-metafizică şi teologic-etică. Şi concepţia sa social-politică se reazimă pe «gîndire», care determină progresul. Astfel Statul trebuie să alcătuiască acele legi care să rezolve pozitiv problemele vieţii sociale, politice şi culturale, în echitate faţă de toţi locuitorii lui. Ca şi Stolnicul Constantin Cantacuzino, Cantemir cere difuzarea culturii şi a ştiinţei către toţi şi ca atitudine ideală recomandă împletirea între idee – teorie şi acţiune – faptă, exact ca şi în credinţa ortodoxă.

Deoarece în secolul al XVIII-lea activitatea tipografică la români s-a amplificat, încît se constată: 617 cărţi româneşti, 59 greceşti, 25 slavo-române, 22 româno-germane, 15 paleo-slave şi 11 latineşti,[24] şi preţuirea pentru scrisul lui Dimitrie Cantemir s-a difuzat mai întîi în extern şi apoi şi în intern, mai ales că s-a consta-

---

23. T. Bodogae, *Loca obscura*, în «B.O.R.», XCL (1973), nr. 9-10, p. VIII şi 1063-1111; C. Rudneanu, *Probleme religioase în opera lui Dimitrie Cantemir*, în «Mitropolia Banatului», XXII (1973), nr. 10-12, p. 687.

24. Vezi amănunte la D. Teodorescu, *Cartea veche românească*, în «Mitropolia Olteniei», XI (1959), nr. 9-11, p. 589. şi în «B.O.R.», LXXXVIII (1960), nr. 3-4, p. 359; M. Şesan, în «M.A.» XV (1970), nr. 7-8, p. 443

tat o linie culturală directă între Neagoe Basarab şi Cantemir.[25] Aceasta cu atît mai mult, cu cît prin Cantemir se prefigurează epoca modernă a iluminismului românesc, ca o «trezire la lumină», îndrumare spre învăţătura din istorie, după poziţia creştină, că «toţi oamenii să nasc buni din punct de vedere natural şi toţi, dacă vor, pot deveni buni».

Difuzarea scrisului lui Cantemir a realizat-o în Occident fiul său Antioh Cantemir, ajuns ambasador al Rusiei la Londra şi Paris. «Istoria Imperiului Otoman» e publicată la Londra în 1734, la Paris în 1743 şi în 1753, şi la Hamburg a apărut în 1745, căci, în Germania, Cantemir se bucura de mare atenţie, ca membru al Academiei de la Berlin. De atenţie s-a bucurat şi «Descrierea Moldovei», ca primă istorie de acest fel cunoscută în Occident.[26] Aceasta şi pentru faptul că însuşi Antioh stăruia pentru o sinteză între clasicism şi iluminism, spre a pune moralitatea ca ideal în viaţă.

Cantemir, ca domnitor, era considerat «soare de dreptate» şi ca savant era apreciat chiar în: Lexiconul istoric-geografic de la Basilea, din 1742; apoi de el ştia francezul Voltaire, alături de alţi literaţi francezi, şi în 1776 era citat la Viena de Al. Horanyi, alături de Miron Costin; astfel Cantemir devine cunoscut pe plan european, fiind menţionat de mai înainte şi de scriitorii ruşi. Chiar se constată că lucrarea sa «Hronicul» i-a inspirat pe reprezentanţii şcolii ardelene de la finele secolului al XVII-lea, în ceea ce priveşte originea şi continuitatea românilor.[27] —

De aceea, cînd s-au împlinit 250 de ani de la moartea sa, în 1973, a fost cinstit în lumea întreagă la îndemnul organizaţiei U.N.E.S.C.O.; românii l-au apreciat ca: pisc cultural, produs firesc al poporului român, militant pentru demnitate şi dreptate, ostenitor pentru adevăratul patriotism şi pentru umanitate, primul filozof român, promotor al ideilor evoluţionismului (de la naştere la creştere şi apoi spre descreştere); atent la problemele contemporane de natură social-politică şi de progres general şi cultural; atent la prestigiul creaţiei istoric-patriotice proprii, devenind astfel primul istoric român modern şi de geniu.[28]

Pr. prof. M. ŞESAN

---

25. D. Zamfirescu, *N. Basarab*, 1973, p. 63 s şi 80.

26. Grasshoff H., *Antioh Dimitrievic Kantemir und West-Europa*, Berlin, 1966, p. 350; vezi şi Ostapov-Sokolov, de la nota 22.

27. Vezi la I. D. Lăudat, *op. cit.*, 1973, p. 169 şi 214 şi mai ales O. Netea, *Pe drumul unităţii naţionale*, Cluj-Napoca, 1975, Capitolul: «Dimitrie Cantemir precursor al... şcolii ardelene» latiniste, p. 9-16.

28. Vezi în presa zilnică, de pildă, Scînteia, nr. 9586; 9490, 9605, 9601, 9642, 9653, 9670, 9671 etc.

Tipografia, în Moldova, pînă la sfîrşitul secolului al XVII-lea

După un timp de circulaţie a cărţilor, în manuscris, care reliefau, în primul rînd, preocupările artistice ale caligrafilor şi gravorilor, în secolul al XVI-lea apare şi la noi tiparul, după 60 de ani de la invenţia lui Gutenberg (Maienţa, 1445). Despre aceasta Mark Twain a spus: «Lumea întreagă cunoaşte fără nici o ezitare că invenţia lui Gutenberg constituie cel mai mare şi cel mai neasemănat eveniment care îl cunoaşte istoria omenirii». [1]

La noi, tiparul s-a impus, mai întîi, ca un act de o deosebită însemnătate culturală, care a contribuit la promovarea limbii vorbite de popor. Viziunea actuală despre cartea tipărită ar fi unilaterală şi limitată dacă nu s-ar reţine faptul că ea a fost produsul strînselor legături culturale dintre Ţările Române care au făcut să se consolideze şi mai mult coeziunea fiinţei naţionale.[2] Primele tipărituri au avut drept scop instruirea clerului şi asigurarea oficierii serviciului religios. In perioada următoare (secolul al XVII-lea), conţinutul cărţilor se îmbogăţeşte, servind astfel unei creaţii literare deosebite. Tiparul a favorizat formarea limbii literare şi îmbogăţirea patrimoniului cultural.

Tara Românească a cunoscut în secolul al XVI-lea o strălucită activitate tipografică. Aici a apărut cea dintîi tiparniţă sub conducerea Ieromonahului Macarie (1508), urmat de Dimitrie Liubavici şi Diaconul Coresi.

In secolul al XVI-lea în Moldova nu existau tipografii, dar aici a avut loc o circulaţie deosebit de largă a cărţilor tipărite. Astfel, *Apostolul slavonesc* a fost imprimat de Dimitrie Liubavici la Tîrgovişte (1547) în dublu exemplar, unul fiind destinat pentru Moldova. O însemnare de pe această carte arată că a fost scrisă «din porunca domnitorului Io Iliaşco Voievod şi a mamei sale Doamna Elena».[3] Ca dovadă, în jurul stemei Moldovei se adaugă o precizare: «Autocratul domn a toată Moldova, Io Iliaşco Voie-

---

1. Diac. Pr. Prof. N. Balca, *Johannes Gutenberg şi Biblia sa de 42 de rînduri*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVI (1969), nr. 3-4, p. 335.

2. Vezi L. Demeny, *Cartea şi tiparul — promotori ai legăturilor culturale dintre Ţările Române în secolul al XVI-lea*, în «Studii şi materiale de istorie medie», vol. VI, 1973, p. 91-111.

3. I. Bianu, N. Hodoş, D. Simonescu, *Bibliografia românească veche*, vol. I, (1509-1830), Bucureşti, 1903, p. 3 (epilog la Apostol slavonesc, Tîrgovişte, 1547).

vod şi mama lui, binecinstitoarea Doamă Elena despotariţa, şi fiii ei, Io Iliaşco Voievod, Io Constantin Voievod, fiii răposatului Petru Voievod».[4] Probabil că Doamna Chiajna, soţia lui Mircea Ciobanul, în timpul domniei căruia s-a imprimat această lucrare, a informat pe mama sa că în Ţara Românească se tipăreşte un *Apostol*, iar aceasta a comandat un exemplar pentru ca, împreună cu fiul ei, să-l dăruiască mănăstirilor spre «veşnică pomenire». Aceasta arată că tiparniţa lui Dimitrie Liubavici nu lucra numai pentru Ţara Românească, ci şi pentru Moldova, unde nu era, încă, o tipografie. Discuţiile au avut drept punct de plecare un *Tetraevangheliar* ieşit de sub teascurile lui Filip Moldoveanul (1546), în care nu se indică numele domnitorului şi nici locul de apariţie, ci doar – aşa cum menţiona Filip Moldoveanul – «m-am trudit a săvîrşi această lucrare, am scris, am tipărit această carte *Tetraevanghel*".[5]

Dacă se ţine seama că meşteşugul tipografiei nu era o preocupare domnească, ci o întreprindere meşteşugărească la care domnitorul făcea comenzi, s-ar putea admite că Filip lucra pe cont propriu, tipărind cărţi care urmau să fie cumpărate de domnitori sau de mănăstiri.[6]

Reproducerea stemei Moldovei pe o filă a tipăriturii, fără a se indica locul unde s-a tipărit, au determinat pe unii cercetători să emită ipoteza imprimării *Tetraevangheliarului* «undeva în Moldova» sau la Mănăstirea Peri din Maramureş, «unde adepţii husitismului au putut aduce teascuri tipografice».[7] Despre existenţa acestei tipografii au fost şi discuţii contrare între învăţaţii unguri de la începutul secolului al XIX-lea. Intr-o scrisoare din Buda (16 octombrie 1804), de pildă, adresată lui Ludovic Schäedius, Gheorghe Tarkovits, «revizor librorum», încerca să dovedească existenţa tipografiei din Peri cu ajutorul unui *Antimis*, pe care era imprimat chipul Arhanghelului Mihail. Antimisul fiind din 1693 cînd mănăstirea nu mai exista, nu ne putem gîndi la o tipografie, acolo, iar reproducerea chipului Arhanghelului este aplicabilă, deoarece era tocmai hramul vechii mănăstiri, fostă şi reşedinţă episcopală.[8] Existenţa unei tipografii la Mănăstirea Peri din Maramureş este nesigură. Mai sigură este tipărirea Tetraevanghelului la Sibiu, luînd în consideraţie reprezentarea, pe un frontispiciu, a stemei acestui oraş. Această carte a circulat mai ales la est de Carpaţi unde, doar, peste cîţiva ani s-au simţit preocupări privind fondarea unei tipografii.

Incercînd să realizeze o operă de rezonanţă şi circulaţie, Despot, «care ştia multe limbi: frînceşte, greceşte, latineşte şi nemţeşte»,[9] s-a gîndit la înfiinţarea, în Suceava, a unei tipografii de cărţi româneşti, cu tendinţa de a introduce prin ele învăţături eterodoxe (protestante). In acest scop, el s-a îndreptat spre centrele de cultură luterană din Germania, probabil la Würtenberg.

4. *Ibidem*, vol. I, p. 31 şi vol. II, p. 167.
5. *Ibidem*, vol. IV, p. 2-3 (postfaţă la *Tetraevangheliar*, 1546).
6. Z. Piclişanu, *Cîteva contribuţii la istoria Mănăstirii Peri din Maramureş*, în «Închinare lui Nicolae Iorga», Cluj, 1931, p. 333-335.
7. I. Bianu, N. Hodoş, D. Simonescu, *op. cit.*, vol. IV, p. 2-3.
8. Z. Piclişanu, *op. cit.*, p. 335.
9. Gr. Ureche, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, E.S.P.L.A., Bucureşti, 1958 p. 100.

Ioan Ugnad îl sfătuia pe Despot Vodă să publice *Evanghelia* pe vorbirea românească (walachische Sprache),[10] folosindu-se de caractere cirilice. La cererea lui Despot, el trimite la 1562 în Moldova, prin Wolfgang Schreiber, cărţi tipărite în slavonă pentru a servi ca model noii tipografii proiectate. Timpul scurt cît a stat la cîrma ţării (1561-1563) nu i-a permis să ducă la bun sfîrşit opera de traducere şi de tipărire a cărţilor.

Totuşi, în timpul lui Petru Şchiopul, circulau deja în Moldova lucrări tipărite în româneşte. Insuşi domnul le citea şi le folosea. In inventarul bibliotecii sale se menţionează: «o carte in folio, legată în atlas roşu, *Psaltirea lui David*, tradusă din limba slavonă în limba română (probabil Psaltirea tradusă de Coresi), un *Apostol*, o altă *Psaltire* şi *Rugăciunile Doamnei noastre*".[11]

In general, circulau cărţile tipărite de Coresi şi adresate nu numai patriciatului orăşănesc din Transilvania, ci, dimpotrivă, tuturor românilor din Ardeal, Moldova şi Ţara Românească.

Cultura românească din secolul al XVII-lea a cunoscut noi forme de manifestare asemănătoare, oarecum, Renaşterii apusene. In cîteva decenii s-au format şi au apărut figuri ilustre de cărturari: Varlaam, Petru Movilă, Nicolae Milescu, Dosoftei, Constantin Cantacuzino, Dimitrie Cantemir şi Antim Ivireanul.

De asemenea, unii domnitori însufleţiţi de sentimentul dragostei de Patrie şi cunoscînd necesităţile reale ale societăţii feudale româneşti au sprijinit activităţile culturale. Aşa au fost, de pildă, Matei Basarab şi Vasile Lupu, Şerban Cantacuzino şi Gheorghe Duca sau Constantin Brîncoveanu şi alţii, în veacul următor.

Ca formă şi modalitate de expresie, cultura românească se accentua, căutîndu-se pe orice cale folosirea treptată a liimbii vorbite de popor.

«Noul tip de cărturar, fie el mitropolit sau mare feudal, nu mai slujea unei instituţii universale ca Biserica sau domniei. El reprezenta, în primul rînd, acea realitate nouă a culturii naţionale, slujea limba poporului şi literatura română; ei reuşeau să dea expresie unor idei şi sentimente a căror permanenţă poate fi urmărită în evoluţia ulterioară a culturii române».[12]

Carteristica noii epoci, începînd cu secolul al XVII-lea, se vădeşte, mai ales, prin concepţie şi orientare, prin multitudinea problemelor puse şi a formelor ei de manifestare. In cadrul acestor realităţi, activitatea tipografică, reluată în Ţara Românească şi în formă incipientă în Moldova, ocupă un loc important; tiparul devenind mai mult un instrument de permanentă legătură între românii de pe ambele versante ale Carpaţilor.

Ţara Românească a cunoscut în secolul anterior (al XVI-lea) o vie activitate tipografică. Nu acelaşi lucru însă se poate spune şi despre Moldova. Utilizarea tiparului aici, atît de tîrziu, nu s-a datorat unui proces de ignorare sau de repulsie faţă de acest mij-

---

10. E. Hurmuzaki, *Documente privind istoria României*, vol. II, partea I, p. 445.
11. *Ibidem*, vol. XI, p. 555.
12. G. Ivaşcu, *Istoria literaturii române*, vol. I, Bucureşti, 1969, p. 163-164.

loc de multiplicare şi de răspîndire grabnică a cărţilor. In Moldova cărţile erau răspîndite mult prin manuscrise.

Cauzele datorită cărora tiparul s-a utilizat, în Moldova, de-abia în secolul al XVII-lea nu sînt încă destul de cunoscute în istoriografia noastră. Cei mai mulţi cercetători[13] consideră că aceasta s-ar datora condiţiilor istorice neprielnice – înăsprirea asupririi otomane, urmările deselor războaie, domniile scurte şi zbuciumate etc. In acest sens, cronicarul Miron Costin arăta că «nu era răgaz de scrisoare, ci de griji şi suspinuri».[14] La aceleaşi condiţii neprielnice se referă şi Mitropolitul Varlaam, atunci cînd, adresîndu-se ţarului Moscovei cu rugămintea de a-i trimite o tiparniţă, ţine să sublinieze că nu erau posibilităţi prielnice de tipărire a cărţilor, «fiindcă ne ţine mîna grea a agarenilor şi nu sîntem liberi de haraciul lor nici preoţii şi nici vlădicii, ci toţi sîntem supuşi».[15]

Neputînd avea tipar în ţara pe care o conduceau, cu toate încercările făcute în perioada anterioară, unii domni moldoveni, din dorinţa de a înzestra locaşurile de cult cu diferite cărţi religioase, au susţinut imprimarea lor în tipografiile din alte părţi. Astfel, Miron Barnovschi[16] a fondat, în timpul cît a stat la cîrma Moldovei, tipografia stavropighiei din Lwow şi a subvenţionat editarea a două cărţii de cult pe ale căror prime pagini a fost reprodusă stema Moldovei, iniţiativă continuată şi de Moisă Movilă, care s-a îngrijit de apariţia unor cărţi liturgice pentru ţara sa. Dar aceste începuturi nu se vor opri aici. «Domnind cu mare fericire ţara, stînd tot după grijle ţării şi după lucruri dumnedzăreşti»,[17] Miron Barnovschi, de asemenea, a încercat cu ajutorul ucrainianului Andrei Skulski, să înfiinţeze o tipografie şi în Moldova. Cît a stat la cîrma ţării însă nu a putut să-şi realizeze intenţiile sale.

Abia în timpul domniei lui Vasile Lupu (1634-1653), cînd «Moldova a început să se trezească şi să fie scoasă întrucîtva la lumină din întunericul cu care o acoperise barbaria»,[18] planul lui Miron Barnovschi devine realitate. Domnul Moldovei, a cărui activitate culturală constituie un aport preţios la evoluţia culturii noastre, şi mitropolitul ţării, Varlaam († 1657), om de aleasă cultură, dau dovadă de un spirit înnoitor în activitatea tipografică desfăşurată sub directa lor purtare de grijă.

In acest sens, Varlaam s-a adresat la 1637, din Suceava, prin intermediul lui Paladie Ponovitoi, ţarului Mihail Feodorovici, spunînd: «...cartea Sfîntului Calist, Cuvîntările la Sfinta Evanghelie,

---

13. M. Tomescu, *Istoria cărţii româneşti de la începuturi şi pînă la 1918*, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1968, p. 65; Pr. Sc. Porcescu, *Tiparniţa de la Trei Ierarhi din Iaşi. Cea dintîi carte imprimată în Moldova (1643)*, în «Mitropolia Moldovei şi Sucevei», XLVII (1971), nr. 3-4, p. 204-205.

14. *Letopiseţul Ţării Moldovei*, în «*M. Costin Opere*», ediţie critică de P. P. Panaitescu, Bucureşti, 1958, p. 40.

15. G. Strempel, *Relaţii româno-ruse în lumina tiparului*, Bucureşti, 1956, p. 12.

16. Menţiunea apare în prefaţa tragediei versificate *Hriston Pashon*, tipărită de Andrei Skulski. Vezi P. P. Panaitescu, *Începuturile şi biruinţa scrisului în limba română*, Bucureşti, 1965, p. 19.

17. M. Costin, *op. cit.*, p. 94.

18. D. Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, Bucureşti, 1973, p. 373.

ca să cetească preoţii în biserică spre învăţătura românilor credincioşi este gata şi scrisă, numai să se dea la tipar».[19] Neprimind ajutor pentru a tipări aceste cărţi, mitropolitul a arătat lucrarea sa lui Vasile Lupu, care, la rîndul său, s-a adresat lui «Petru Movilă, fecior de domn de Moldova, arhiepiscop şi mitropolit Haliciului, Kievului şi a toată Rusia, carele pre pohta măriei sale au trimis tipariul cu toate meşterşugurile cîte trebuiesc».[20]

Fiind «una din figurile cele mai reprezentative ale culturii din ţările Europei răsăritene din prima jumătate a secolului al XVII-lea, Petru Movilă a considerat că, întrucît activitatea sa este, în primul rînd, religioasă şi de patronat cultural, inclusiv în efecte directe asupra Ţărilor Române»,[21] este necesar să-i dăruiască lui Vasile Lupu «tiparul cu toate meşterşugurile»,[22] ceea ce s-a şi întîmplat. Tipografia a fost instalată la Mănăstirea Sf. Trei Ierarhi din Iaşi. Odată cu tiparniţa a venit Vasile Stavniski, un tipograf iscusit, pe lîngă care s-au format o serie de elevi moldoveni, aşa cum a fost monahul Damaschin. Călugării înţelegeau mai profund limba şi cuprinsul cărţilor pe care le tipăreau şi intenţiile binevoitoare ale domnitorului de a introduce limba română în cultul ortodox. De sub teascurile tipografiei dăruite domnului moldovean au ieşit numai cărţi româneşti, pentru că «cei mai mulţi preoţi nu ştiau altă limbă decît cea valahă»,[23] prin intermediul căreia se putea strînge şi mai mult legătura dintre toţi românii de dincolo şi de dincoace de Carpaţi. Cuvintele «către toată seminţia românească»,[24] ce preced prima carte imprimată în limba română din Moldova (*Cazania* lui Varlaam, 1643) sînt edificatoare în acest sens.

Domnitorul, el însuşi om de aleasă cultură, şi-a dat repede seama de valoarea lucrării şi, de aceea a fost tipărită «cu dzisa şi toată cheltuiala lui Vasilie Voievodul».[25]

Paralel cu această activitate, Vasile Lupu, «omul iubitor de lumină, cunoscător de carte grecească veche, mîndru şi darnic, ori de cîte ori era vorba de o lucrare prin care să i se pomenească numele în ţară, şi departe peste hotarele ei, în tot răsăritul creştin supus turcilor»,[26] a înzestrat tiparniţa de la Iaşi şi cu literă grecească adusă de la tipografia de la Lwow, aflată tot sub conducerea mitropolitului kievian. De sub teascurile ei a ieşit o lucrare în limba greacă – *Parthenii Patriarche Constantinopolitani Decretum Synodale* (Decretul Patriarhului Partenie) – în decembrie 1642.

In aceeaşi atmosferă de vii dezbateri interconfesionale, specifică veacului, pentru întreaga Europă, acţiunea de consolidare a ortodoxiei româneşti, ameninţată mai ales în Transilvania de curen-

---

19. G. Strempel, *op. cit.*, p. 12.
20. Varlaam, *Cazania*, Bucureşti, 1966, p. 3; cf. I. Bianu, N. Hodoş, D. Simonescu, *op. cit.*, vol. I, p. 337.
21. Gh. Mihăilă, *Contribuţii la istoria culturii şi literaturii române vechi*, Bucureşti, 1972, p. 183.
22. I. Bianu, N. Hodoş, D. Simonescu, *op. cit.*, vol. I, p. 337.
23. A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. VII, Bucureşti, 1913, p. 74.
24. Varlaam, *op. cit.*, p. 2.
25. *Ibidem.*
26. N. Iorga, *Istoria bisericii româneşti şi a vieţii religoase a românilor* vol. I, Vălenii de Munte, 1908, p. 307.

tul protestant, a dat naştere unei cărţi *Răspunsurile mitropolitului Varlaam împotriva Catehismului Calvinesc.* Trimis în 1644, la Tîrgovişte într-o misiune diplomatică, Varlaam l-a cunoscut pe Udrişte Năsturel, la care a găsit Catehismul Calvinesc, tipărit la 1640 în satul Prisac de lîngă Alba Iulia. Pentru a apăra credinţa ortodoxă, Varlaam nu numai că a strîns «sobor dintr-amîndouă părţile, şi din Ţara Românească şi din Ţara Moldovei, dar a socotit ca o datorie mare să facă răspuns şi să arate strîmbătura şi tîlcul cel rău al lor.»[27] Cartea se distinge printr-o deosebită formă de expunere clară a celor mai importante probleme dogmatice. Ea se adresează «către creştinii din Ardeal, credincioşii pravoslavnici şi adevăraţi fii sventei ai noastre Biserici apostoleşti, iubiţi creştini şi cu noi de niam români, pretutinderea tuturor ce se află în părţile Ardealului ce sînteţi cu noi într-o credinţă».[28]

De sub teascurile tiparniţei greceşti a apărut în 1651 un abecedar *(Bucoavnă)* – se pare primul manual şcolar tipărit în Ţările Române – a cărui editare a fost desigur în strînsă legătură cu dezvoltarea învăţămîntului în Moldova. Marcus Bandini, care a trecut pe la noi, în 1646, aminteşte că în timpul lui Vasile Lupu, la Iaşi, erau 20 de şcoli.[29] In fruntea tuturor a stat, fără îndoială, Colegiul de la Trei Ierarhi, condus de Sofronie Pociaţki, trimis la Iaşi de Mitropolitul Petru Movilă. Se făcea simţită atunci pătrunderea limbii şi culturii greceşti în Ţările Române, care va fi folosită în şcolile superioare şi de lumea cultă. In felul acesta, Moldova îşi căpăta un nou prestigiu cultural, deschizînd un orizont mai larg curentelor literare ale epocii. Nu arareori, figura lui Vasile Lupu a fost legată de aceea a împăraţilor bizantini. Astfel, despre el s-a spus că este «imaginea exactă a marelui Justinian, împăratul de pioasă amintire, căruia cultura romană şi istoria Moldovei îi datoresc unul din momentele de glorie».[30] Nicolae Iorga, de asemenea, a arătat că «domnul român ţinea să figureze ca un şef quasiimperial al întregii creştinătăţi ortodoxe».[31]

Această activitate intensă din vremea lui Vasile Lupu a fost susţinută cu toate forţele de domn; el este cel care se îngrijeşte de finanţarea lucrărilor şi a meşterilor. In ceea ce urmărim, important este faptul că, în *Letopiseţul* Frăţiei stavropighiene din Lwow, alcătuit după vechi documente de Dionisie Zabruyki se consemnează: «...la dorinţa domnitorului Vasile, Frăţia a turnat pentru el, în tipografia ei, litere de tipar cu caracter slav. După litere a trimis pe un preot şi un funcţionar».[32] De sub teascurile acestei tiparniţe cu litere slavone aduse de domn, a ieşit numai un *Catehisis,*

---

27. G. Pascu, *Istoria literaturii române din secolul al XVII-lea,* Iaşi, 1922, p. 68.

28. I. Bianu, N. Hodoş, D. Simonescu, *op. cit.*, vol. I, p. 119 (Varlaam, *Răspunsurile împotriva Catehismului calvinesc,* Iaşi, 1645).

29. N. Iorga, *Istoria românilor prin călători,* vol. I, Bucureşti, 1928, p. 310.

30. G. Ivaşcu, *op. cit.*, p. 136.

31. *Tipografia la români,* în «Scrieri despre artă», Bucureşti, 1968, p. 208.

32. Aug. Z. N. Pop, *Viaţa Mitropolitului Varlaam al Moldovei,* în «Mitropolia Moldovei şi Sucevei», XXXIII (1957), nr. 10-12, p. 758-759.

«tipărit la Iaşi în Mănăstirea Sf. Trei Ierarhi, la anul 1642, decemvrie, 20 zile».[33]

Tot Vasile Lupu este acela care se preocupă îndeaproape şi de aducerea hîrtiei necesară bunei desfăşurări a activităţii tipografice. Spre deosebire de Ţara Românească, în Moldova nu a existat nici o «moară» pentru producerea hîrtiei, ceea ce l-a determinat pe domnitor să-şi îndrepte atenţia îndeosebi spre Transilvania. Intre cele două ţări se desfăşura atunci o bogată activitate comercială şi diplomatică. Printre mărfurile manufacturiere care plecau atît din Braşov, cît şi din alte centre ardelene, spre Moldova, se număra desigur, şi hîrtia.[34]

Cu sprijinul acestui domnitor s-a tipărit, în Moldova, la anul 1646, *Pravila* mai dezvoltată decît *Pravila mică* tipărită la Govora, la anul 1640.

Judecător aspru şi neobosit, Vasile Lupu avea nevoie în activitatea sa de un asemenea cod de legi, aşa cum reiese din cuvintele sale: «Preţuiesc nu omul, ci dreptatea, nu averea, ci legea».[35] Iată de ce, el «a pus în veacul trecut (adică în veacul al XVII-lea) să se adune laolaltă toate regulile scrise şi dintr-însele a alcătuit un codice anumit, care pînă astăzi (în timpul lui Dimitrie Cantemir) este norma pronunţării unei drepte hotărîri după judecăţile Moldovei».[36] Astfel, în 1646 a apărut o culegere de legiuiri sub numele *Carte românească de învăţătură de la pravilele împărăteşti*, cunoscută sub denumirea *Pravila lui Vasile Lupu*. Domnul a urmărit prin tipărirea ei să dea ţării un îndreptar legislativ «ca o lumină... celor întunecaţi şi proşti şi neînvăţaţi ca să cunoască strîmbătatea şi să giudece pre dreptate».[37]

Vasile Lupu nu s-a gîndit să codifice dreptul cutumiar aflat în vigoare, nici să folosească alte legiuri şi opere juridice în afară de cele bizantine, care consacrau poziţia suveranului în stat şi fixau măsurile menite să apere proprietatea feudală. Dar multe dispoziţii de drept bizantin au fost modificate şi adaptate realităţilor sociale româneşti, uneori chiar schimbînd cu totul caracterul lor iniţial.

Pravila lui Vasile Lupu a fost tradusă de Eustratie biv vel logofăt «după tocmeala şi nevoinţa Măriei Sale Domnului..., den scriere grecească pre limbă Rumânească, ca să poată înţelege toţi».[38] Limba greacă deci nu era limba răspîndită în ţară, ci doar o limbă vorbită şi folosită în scris numai la curte. De aceea s-a tradus şi s-a tipărit această carte în limba română. Cuvintele lui Eustratie arată deci originea reală a dispoziţiilor legislative moldoveneşti extrase de dascăli şi filozofi din cărţi elineşti şi latineşti şi traduse

---

33. Vezi N. Iorga, *Braşovul şi românii*, Bucureşti, 1905, p. 92-93. Nu este vorba de un «catehisis», ci de o gramată patriarhală.

34. *Ibidem*.

35. *Codex Bandinus*, ediţie V. A. Urechia, în «Analele Academiei Române». Memoriile Secţiei de Istorie, seria a II-a, t. XVI, Bucureşti, 1895, p. 321.

36. *D. Cantemir, op. cit.*, p. 247.

37. I. Bianu, N. Hodoş, D. Simonescu, *op. cit.*, vol. I, 157 (predoslovie la *Pravila lui Vasile Lupu*, Iaşi, 1646).

38. *Ibidem*, p. 158.

apoi de el în românește.[39] In *Pravilă* nu se menționează izvoarele ei directe. Mult timp s-a considerat că ar avea la bază *Basilicalele*, dar acestea au un conținut prea larg, care cu greu ar fi fost rezumat sau că s-a folosit un vechi codice întocmit pentru nevoile Moldovei de către Alexandru cel Bun.[40] In ultimul timp s-a afirmat că *Pravila* din 1646 are două izvoare și anume: *Legea agrară* și tratatul lui Prosper Farinaccius, *Praxis et Theoricae criminalis*, caracterizîndu-se printr-un pronunțat caracter laic. Ea cuprinde «legi privitoare la raporturile juridice ale vieții agrare și păstorești»,[41] precum și capitole de drept penal și civil. In legătură cu această pravilă, A. D. Xenopol a arătat că: «tipăritura din 1646 așează Moldova înaintea multor țări europene în ceea ce privește istoria legiuirilor tipărite într-o limbă proprie».[42] Acest lucru a făcut ca ea să fie cunoscută în toate cele trei țări românești. Toate acestea au conferit *Pravilei* și inițiatorului ei valoare dînd dovadă de un spirit înnoitor în activitatea culturală desfășurată sub patronajul său.

Cu toate că în timpul domniei lui Vasile Lupu au ieșit de sub teasc puține cărți, totuși ele s-au impus prin conținut, limbă și aspect grafic, ridicîndu-se la nivelul celor apărute în tiparnițele din Țara Românească. Astfel, domnia lui Vasile Lupu, «în care de au fostu cîndva această țară în tot binele și bivșug și plină de avuție în dzilele acestui domn au fostu»,[43] rămîne una din perioadele în care cultura a atins un înalt nivel. Prin realizarea deziderateloor ei majore, s-a încurajat și activitatea tipografică.

După moartea sa, Moldova a trecut printr-o criză economică, politică și culturală. Desele schimbări de domnie (douăsprezece în 26 de ani), acțiunile militare de pe teritoriul Moldovei au dus, fără îndoială, atît la stagnarea activității tipografice, cît și a întregii vieți culturale din moldova.

In a doua jumătate a veacului al XVII-lea, această preocupare a fost realizată nu numai de domni, ci și de vlădici cărturari. Datorită activității sale cărturărești, la loc de frunte a fost Mitropolitul Moldovei, Dosoftei (1624-1693), despre care cronicarul Ion Neculce arăta: «Acest Dosofteiu Mitropolitul... multe limbi știé: elinește, slavonește și altele, adîncă carte și învățătură, deplin călugăr și cucernic și blînd ca un miel. In țara noastră pe această vreme nu este om ca acela».[44]

Capacitatea și eforturile mitropolitului s-au concretizat într-o operă vastă în care se vădește un deosebit talent de scriitor în proză și versuri pe limba românească, precum și în interesul manifestat pentru fondarea unei noi tipografii. Dosoftei este socotit ctitorul versului cult și «singurul dintre vlădicii timpului său – cum arăta Nicolae Iorga – în activitatea căruia se vede un îndreptar, un plan,

---

39. Vezi I. Peretz, *Pravila lui Vasile Lupu și izvoarele ei grecești*, Iași, 1915.
40. Gh. Cronț, *Dreptul bizantin în Țările Române. Pravila Moldovei din 1646*, în «Studii. Revista de istorie», XI (1958), nr. 5, p. 33-61.
41. I. Bianu, N. Hodoș, D. Simonescu, *op. cit.*, vol. I, p. 158.
42. A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 140.
43. M. Costin, *op. cit.*, p. 108.
44. *Letopisețul Țării Moldovei*, Ed. I. Iordan, București, 1959, p. 38

un scop bine definit, pe care şi l-a ajuns în parte, deschizînd în jurul lui cale în multe direcţii şi însemnîndu-şi numele de scriitor pe piatra de pornire».[45]

Pentru a-şi pune în aplicare vastul său program cultural, Dosoftei avea nevoie în Moldova de o tiparniţă, deoarece materialul tipografic de la Iaşi era insuficient. «Şi noi avem tipar, numai cît foarte dezordonat»,[46] spune Dosoftei într-o scrisoare pe care o adresa lui Nicolae Milescu, care se afla pe atunci în slujba ţarului, rugîndu-l totodată, să intervină pe lîngă patriarhul Moscovei în acest sens. La 15 august 1679, Dosoftei se adresează direct Patriarhului Ioachim, probabil prin căpitanul Bilevici, spunînd: «...rugăm pe sfinţia voastră, prea cinstite şi milostive părinte să faci cu noi o faptă de milă şi iubire omenească şi să ne trimiţi tipografie ca să tipărim cărţile pe care le-am tălmăcit din greceşte şi slavoneşte în limba română... fă pentru Dumnezeu această dragoste pe care ne-ai făgăduit-o în timpurile mai bune».[47]

Patriarhul, care cunoştea bine activitatea cărturărească a Mitropolitului Dosoftei, i-a satisfăcut cererea, trimiţîndu-i o tiparniţă completă, tot prin Ioan Bilevici. Intr-o scrisoare plină de laude la adresa lui Dosoftei, datată 16 decembrie 1679 Ioachim înştiinţează astfel pe mitropolitul Moldovei: «Am aflat despre strălucita ta evlavie către Domnul Dumnezeu şi rîvna cea dumnezeiască şi fierbinte ce ai în lucrurile credinţei tale ortodoxe; cunoscînd noi un păstor aşa de înţelept, bucuros am trimis prin solul nostru, Ioan Bilevici, lucrurile tipografice de lipsă care aparţin la tipăritul cărţilor şi care le-aţi cerut în scrisoarea voastră către noi».[48]

Noua tiparniţă a fost instalată la Iaşi, în chiliile bisericii Sfîntul Niculae Domnesc, unde se tipăreşte, în 1681, *Molitvenic de-nţăles*, în finalul căruia, într-o strofă, se relatează astfel originea tipografiei:

«Ionaşco Bilevici ce-au pus nevoinţă,
De-au adus tipare de Mosc cu priinţă».[49]

Acelaşi lucru se menţionează, de pildă, şi în titlul cărţii *Viaţa şi petrecerea svinţilor*, apărută în «tiparniţa svintei mitropolii din Iaşi la care tiparniţă ne-au agiutoritu de la Moscu sfinţia sa, părintele patriarhul Ioachim».[50] De asemenea, în titlul *Paremiilor* se menţionează: «s-a tipărit... în tiparniţa ţării ce ne-au dăruit svinţia sa Părintele nostru fericit Ioachim, patriarhul de slăvitu Patriarhia Moscului, milostivul Dumnezeu să-l blagoslovească...».[51]

---

45. *Istoria literaturii româneşti din secolul al XVIII-lea (1688-1821)*, vol. I, Bucureşti, 1901, p. 416.

46. G. Strempel, *op. cit.*, p. 15-16.

47. I. Bogdan, *O scrisoare din 1679 a Mitropolitului Dosoftei*, în «Analele Academiei Române, Memoriile Secţiei Istorice, seria a II-a t. XXXV, Bucureşti, 1912, p. 4-5; cf. Gh. Dinică, *Un mare cărturar din veacul al XVII-lea: Mitropolitul Dosoftei*, Bucureşti, 1939, p. 16.

48. G. Strempel, *op. cit.*, p. 16-17; cf. Gh. Dincă, *op. cit.*, p. 17.

49. I. Bianu N. Hodoş, D. Simonescu, *op. cit.*, vol. I, p. 239 (*Molitvenic de-nţăles*, Iaşi, 1681).

50. G. Pascu, *op. cit.*, p. 120.

51. *Ibidem.*

Odată cu tiparniţa, au venit în Moldova şi meşteri ruşi: Vasile Stavniţki şi Iosif Gorodeţki. Alături de ei, lucrau ucenici români, ca Ursu, Neculai, Pavel, Andrei, precum şi «meşterul tiparelor», ieromonahul Mitrofan de la Mănăstirea Bisericani.

Semnificativ este faptul că de sub teascurile tiparniţei de la Sfîntul Nicolae Domnesc nu au ieşit decît cărţi scrise în limba română: *Dumnezeiasca Liturghie* (1679), *Parimiile* (1683) ş. a. Activitatea sa nu s-a mărginit numai la răspîndirea limbii naţionale «ca să înţeleagă toţi, carii nu-nţălegu sărbeşte sau elineşte»,[52] ci a lucrat pentru statornicirea şi răspîndirea aspectului literar al limbii, pentru estetizarea şi unitatea ei.

La Mănăstirea Cetăţuia, prin grija lui Gheorghe Duca, a funcţionat şi o tiparniţă grecească, înzestrată cu material adus de la Veneţia. Ea a fost cea dintîi imprimerie destinată tipăririi cărţilor greceşti din Orient, necesare ortodocşilor din Imperiul Otoman.

Acel care s-a preocupat îndeaproape de instalarea tipografiei şi de imprimarea cărţilor la Cetăţuia a fost Patriarhul Ierusalimului, Dositei, «cel mai luminat şi mai activ pe terenul cultural dintre ierarhii greci ai secolului al XVII-lea, deopotrivă de impunător prin cunoştinţele, vîrsta şi maiestatea ce-i erau întipărite pe figură».[53] El a remarcat contribuţia lui Duca la răspîndirea literaturii şi culturii greceşti: «Tu te-ai încărcat de onoare prin înfiinţarea tipografiei greceşti – se adresa Dositei lui Duca – pentru că ai pus la îndemîna oricărui ortodox ...scrierile sfinţilor... şi ai dat o armă neînvinsă în contra oricărei *schisme* şi *erezii*".[54]

De sub teascurile tipografiei de la Cetăţuia, patronate de Gheorghe Duca şi cu grija Patriarhului Dositei, au apărut o serie de cărţi greceşti pentru grecii ortodocşi care se aflau sub stăpînirea otomană: *In contra ereziilor* (1683), *Slujba sfinţilor martiri Sergiu şi Vachu* (1685), *Tomul împăcării* (1692-1694), *Discurs contra hotărîrii sinodului de la Florenţa* (1694), *Manual contra lui Ioan Karyophilles* (1694).

După moartea lui Gheorghe Duca, activitatea de tipărire a cărţilor greceşti a fost continuată de Antioh Cantemir (1695-1700). In timpul domniei sale s-au imprimat trei lucrări: *Tîlcuirea Liturghiei* (1697), *Tomul dragostei asupra latinilor* (1698), *Divanul sau gîlceava înţeleptului cu lumea sau giudeţul sufletului cu trupul* (1698). Aceasta este prima lucrare bilingvă – româno-greacă – tipărită în Moldova şi poartă semnătura lui Dimitrie Cantemir, cel ce reunea în sine «talentele vechilor greci, cu ştiinţa literelor şi a armelor».[55]

Cu *Divanul* lui Dimitrie Cantemir, tipografia de la Iaşi îşi încetează activitatea; ea reapare abia la începutul secolului urmă-

---

52. I. Bianu, N. Hodoş, D. Simonescu, *op. cit.*, vol. I, p. 224 (predoslovie la *Dumnezeiasca Liturghie*, Iaşi, 1679).

53. N. Iorga, *Istoria literaturii româneşti*, vol. I, Bucureşti, 1925, p. 37-38.

54. I. Bianu, N. Hodoş, D. Simonescu, *op. cit.*, vol. I, p. 252 (dedicaţie la *Întîmpinare în contra primatului papei*, Iaşi, 1682).

55. Voltaire *Histoire de Charles XII*, în «Oeuvres», vol. XVI, Paris, 1878, p. 273.

tor (1714),[56] cînd domnul fanariot Neculai Mavrocordat, înfiinţează la Mănăstirea Sfîntul Sava o şcoală primară, unde să se înveţe, probabil, greceşte, slavoneşte şi româneşte, cum şi o tipografie, aflate sub supravegherea Patriarhului Hrisant al Ierusalimului».[57]

Apariţia tipografiei a îndeplinit un rol istoric de importanţă fundamentală în cultura noastră naţională. «Ea a împlinit la români oficiul amplei multiplicări, rost pe care nu-l putuseră acoperi pe întinsele răspîndiri şi nici ca număr copiştii de manuscrise, nici grămaticii, nici diecii, pisarii, caligrafii, din veacurile bătrîne».[58]

Analizînd evoluţia cărţii tipărite, se observă strînsa legătură cu evoluţia societăţii noastre, rolul ei activ la înfăptuirea marilor acte ale istoriei neamului nostru românesc.

Apariţia şi circulaţia cărţii vechi româneşti tipărite au contribuit la ridicarea pe plan superior a conştiinţei originei comune a tuturor românilor, la realizarea unităţii de limbă şi de neam.

O dovadă a unităţii de neam o constituie folosirea cuvîntului «român» mai ales în titlurile predosloviilor cărţilor religioase tipărite. In *Psaltirea românească* (1570) se arăta că «mai toate seminţiile au cuvîntul lui Dumnezeu în limba lor, numai noi, *românii* n-avem». In una din predosloviile *Cazaniei* lui Varlaam (1643), tipărită «cu dzisa şi toată cheltuiala lui Vasile Voievodul», autorul se adresa la *„toată seminţia românească*, pretutindenea ce se află pravoslavnic într-această limbă, dăruim şi noi acest dar limbii româneşti, carte pe limba românească», iar în *Răspuns împotriva Catehismului Calvinesc* (1645), tot Varlaam cerea păstrarea religiei ortodoxe tuturor «iubiţilor creştini şi cu noi de un *neam români*, ce sînteţi cu noi într-o credinţă». Şi în *Pravila lui Vasile Lupu* (1646) autorul se adresează *„tuturor rodului românesc"*.

Unitatea etnică a românilor n-a dus numai la schimburi frecvente de copişti, dascăli, tipografi, de valori materiale şi spirituale, ci şi la intensificarea legăturilor personale, inclusiv între cărturarii vremii.

Circulaţia cărţilor tipărite a contribuit la păstrarea osmozei spirituale şi la mlădierea spirituală şi lingvistică a unei largi categorii de cititori avînd pe atunci îngrădit accesul la marea cultură.

Prin urmare, tipărirea cărţilor în Moldova, pînă la sfîrşitul secolului al XVII-lea, poate fi considerată o activitate de bun augur pe linia afirmării culturii româneşti.

Această activitate tipografică a contribuit la ridicarea prestigiului cultural al Moldovei în întregul Răsărit ortodox supus turcilor.

D. RUSU

---

56. N. A. Bogdan, *Oraşul Iaşi, Monografie istorică şi socială*, ed. a II-a, Iaşi, 1913, p. 105.
57. *Ibidem*.
58. Aug. Z. N. Pop, *op. cit.*, p. 760.

Sfînta Taină a Mărturisirii

Sfintele Taine sînt lucrări văzute prin care se pogoară, în chip nevăzut, asupra credinciosului harul lui Dumnezeu. Prin ele ne naștem în Hristos, creștem în Hristos prin darurile Duhului Sfînt; împărtășirea cu Trupul și Sîngele Domnului crează făptura cea nouă, cum lămurit arată Sfîntul Pavel: «Deci, dacă este cineva în Hristos, este făptură nouă; cele vechi au trecut, iată toate s-au făcut noi» (II Corinteni V, 17).

Creșterea aceasta în Hristos pînă la «măsura vîrstei deplinătății lui Hristos» (Efeseni IV, 13) începe de la Botez și se continuă în tot cursul vieții noastre pămîntești. Această creștere în Hristos cere însă angajarea întregii noastre ființe spre a învinge păcatul și a întări virtutea. In fiecare din noi există chemarea spre virtute, dar și înclinarea spre păcat. Lupta împotriva păcatului și creșterea în virtute o ducem cu ajutorul lui Hristos, «întru carele răul a fost înfrînt, El fiind fără de păcat» (Evrei IV, 15). Deci, în vederea vindecării și întăririi credinciosului în lupta cu păcatul, Iisus Hristos a dăruit Bisericii Sale și fiilor ei duhovnicești sfînta taină a Spovedaniei sau a Pocăinței.

Pocăința este taina prin care credinciosul își manifestă căința și părerea de rău pentru păcatele făcute și luînd, totodată, hotărîrea de îndreptare; el primește din partea duhovnicului o «dezlegare», cu condiția îndeplinirii unui «canon».

Deci, o numim spovedanie pentru că ne mărturisim păcatele și pocăință pentru că ne pare rău de păcatele săvîrșite.

Indemn la pocăință a dat Sfîntul Ioan Botezătorul în pustia Iordanului: «Pocăiți-vă» (Matei III, 2); cel dintîi cuvînt al Domnului nostru Iisus Hristos, în timpul activității sale publice a fost: «Pocăiți-vă» (Matei IV, 17). Cuvîntul «Pocăiți-vă», rostit și de Sfîntul Petru la Cincizecime (Fapte II, 38), nu înseamnă o desprindere de Biserică — cum înțeleg unii —, ci o chemare la «lupta cea bună» (II Timotei IV, 7) împotriva păcatului și pentru creșterea în virtute. Lupta aceasta durează toată viața și deci este greșit să spunem că dacă «cineva s-a pocăit» nu mai are nevoie de pocăință, ca și cum el nu ar mai putea greși. Prin Sfînta taină a spovedaniei ne curățim de cele rele dar dobîndim și puterea de a urma lui Hristos. «Dacă zicem că păcat nu avem, ne amăgim pe noi înșine și adevărul nu este întru noi» (I Ioan I, 8). Deci «Ușile pocăinței» sînt mereu deschise pentru toți care vor să se curățe de păcate și să viețuiască cît mai luminat întru Hristos.

Puterea de a ierta păcatele o are Hristos, căci «Tatăl nu judecă

pe nimeni, ci toată judecata a dat-o Fiului» (Ioan V, 22), sau cum El Însuşi zice: «Datu-Mi-s-a toată puterea în cer şi pe pămînt» (Matei XXVIII, 18).

In fiecare taină se deosebesc trei părţi distincte: aşezarea ei de către Mîntuitorul Iisus Hristos, lucrarea văzută sau slujba sfîntă şi harul nevăzut.[1]

Mîntuitorul a făgăduit această putere Sfinţilor Săi Apostoli atunci cînd i-a zis lui Petru: «Şi îţi voi da cheile împărăţiei cerurilor şi orice vei lega pe pămînt va fi legat şi în ceruri şi orice vei dezlega pe pămînt va fi dezlegat şi în ceruri» (Matei XVI, 19). Aceeaşi putere o dă apostolilor cînd zice: «Adevărat grăiesc vouă: oricîte veţi lega pe pămînt, vor fi legate şi în cer şi oricîte veţi dezlega pe pămînt, vor fi dezlegate şi în cer» (Matei XVIII, 18).

Mîntuitorul Iisus Hristos a instituit Taina Mărturisirii după Invierea Sa, cînd a zis apostolilor: «Precum M-a trimis pe Mine Tatăl, vă trimit şi Eu pe voi. Şi zicînd acestea, a suflat asupra lor şi le-a zis: «Luaţi Duh Sfînt, cărora veţi ierta păcatele, le vor fi iertate şi cărora le veţi ţine, vor fi ţinute» (Ioan XX, 21-23).

Dar puterea aceasta nu a fost dată numai Sfinţilor Apostoli, ci şi urmaşilor acestora, adică arhiereilor şi preoţilor aşezaţi de Sfinţii Apostoli şi celor din toate veacurile pînă la judecata din urmă, precum a zis Hristos: «Iată Eu cu voi sînt în toate zilele, pînă la sfîrşitul veacului» (Matei XXVIII, 20). Deci cel care a fost hirotonit primeşte de la arhiereu hirotonie specială prin care este împuternicit să fie duhovnic al credincioşiror spre spovedire.

E drept că prin această putere dată apostolilor nu se vorbeşte nimic de pocăinţă, dar se referă la aceasta, întrucît iertarea păcatelor se acordă celui ce mărturiseşte păcatul, cum zice Sfîntul Ioan: «Dacă mărturisim păcatele noastre, el este credincios şi drept, ca să ne ierte păcatele şi să ne curăţească pe noi de toată nedreptatea» (I Ioan I, 9). Iertarea păcatelor se face numai prin mărturisire, iar mărturisirea se numeşte pocăinţă. Taina aceasta, aşa cum am mai spus, îmbină efortul omului în căinţă şi îndreptare cu lucrarea curăţitoare şi sfinţitoare a Sfîntului Duh.

Sfînta Scriptură confirmă existenţa şi practica mărturisirii chiar pe vremea Sfinţilor Apostoli. Astfel, Sfîntul Pavel scoate din Biserică pe nelegiuitul din Corint, care se afla în păcatul incestului (I Corinteni V, 5). Acelaşi apostol «a dat satanei» pe Imeneu şi Alexandru «ca să se înveţe să nu hulească» (1 Timotei I, 20), De asemenea, în urma predicării Sfîntului Pavel în Efes, «mulţi dintre cei ce crezuseră veneau ca să se mărturisească şi să spună faptele lor» (Fapte XIX, 18). Aici nu este vorba de o simplă pocăinţă, ci de mărturisirea făcută în faţa unui apostol investit cu puterea harică de «a lega» şi de «a dezlega». Astfel, Sfîntul Pavel arată corinteni-lor: «Pentru că şi eu, dacă am iertat ceva, am iertat pentru voi, în faţa lui Hristos» (II Corinteni II, 10).

Sfîntul Apostol Iacob într-un chip minunat vorbeşte de iertarea păcatelor astfel: «Este cineva bolnav între voi: Să cheme preoţii Bisericii şi să se roage pentru el, ungîndu-l cu untdelemn, în

---

1. † Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, *Catehismul creştinului dreptcredincios*, Iaşi, 1957.

numele Domnului, şi rugăciunea credinţei va mîntui pe cel bolnav şi Domnul îl va ridica şi de va fi făcut păcate se vor ierta lui. Mărturisiţi-vă unul altuia păcatele şi vă rugaţi unul pentru altul ca să vă vindecaţi, că mult poate rugăciunea stăruitoare a dreptului» (Iacob V, 14-16).

Din acest citat cunoaştem practica iertării păcatelor prin mărturisirea făcută de bolnav în faţa preotului, înainte de săvîrşirea Sfintei Taine a Maslului. Mijlocirea Sfintei Taine a Pocăinţei, cu efectul iertării păcatelor, pentru oameni şi «spre cele către Dumnezeu» (Evrei V, 1) nu o fac decît cei chemaţi de Dumnezeu prin sfinţire specială, adică arhiereul şi preotul. Preoţii aduc la altar jertfa cea nesîngeroasă şi ca unii care o aduc «pentru mulţi spre iertarea păcatelor», au şi îndatorirea de a pregăti pe credincioşi în scopul primirii acestei taine, potrivit cuvintelor Sfîntului Pavel: «Să se cerceteze însă omul pe sine şi aşa să mănînce din pîine şi să bea din pahar» (I Corinteni XI, 28).

Cercetarea de sine este lucrarea sufletească complexă, bazată pe mai multe acte succesive, aşa cum ne arată Mîntuitorul în parabola Fiului risipitor (Luca XV, 11-32). Deci, elementele constitutive ale Tainei Mărturisirii sînt: căinţa sau părerea de rău pentru păcatele săvîrşite; mărturisirea sinceră în faţa duhovnicului a acestor păcate, avînd credinţa şi nădejdea în milostivirea lui Dumnezeu; hotărîrea de a-şi îndrepta viaţa; îndeplinirea canonului dat de duhovnic ca o datorie sufletească pentru însănătoşire.

Mai întîi este conştiinţa vinovăţiei şi a neputinţei de a scăpa de această stare a păcatului prin puterile proprii. Ilie Miniat scria: «In ora în care săvîrşim păcatul ar fi mai bine să piară soarele de la ochii noştri, sau să se deschidă pămîntul sub picioarele noastre şi să ne înghită de vii, fiindcă în ora aceea insultăm pe Dumnezeu, Creatorul şi Mîntuitorul nostru, insultăm dreptatea Lui cu o îndrăzneaţă călcare a preceptelor Lui, aprindem urgia Lui, pierdem graţia Lui şi cădem în disgraţie».

Părerea de rău, căinţa, izvorăşte din credinţă şi iubire de Dumnezeu şi constă în întristarea şi frîngerea inimii pentru păcatele săvîrşite, împreunate cu hotărîrea de a te îndrepta. «Căci întristarea cea după Dumnezeu aduce pocăinţă spre mîntuire» (II Corinteni VII, 10) şi «pătrunşi la inimă» (Fapte II, 37) ne hotărîm spre îndreptare prin mărturisire, căci «dacă mărturisim păcatele noastre, El este credincios şi drept ca să ne ierte păcatele şi să ne curăţească pe noi de toată nedreptate» (I Ioan I, 9).

In conştiinţa penitentului, mărturisirea vine ca o revărsare sufletească a unor simţăminte de părere de rău, de chinuire morală, ca o necesitate pentru redobîndirea unui echilibru şi a unei dorinţe de viaţă nouă. Credinciosul simte ochiul cel neadormit al lui Dumnezeu, iar mustrările conştiinţei îl aduc mai aproape de Dumnezeu, faţă de Care el ştie că nu se poate ascunde nici în viaţa aceasta şi nici în viaţa veşnică, căci «nimic nu este acoperit care să nu iasă la iveală» (Matei X, 26).

Pentru duhovnic, mărturisirea ce i se face este ocazia de a pătrunde în viaţa lăuntrică a penitentului, spre a-i acorda dezlegarea adică iertarea păcatelor mărturisite. Dezlegarea, ca un efect al tainei, este formula rostită de duhovnic sub forma unei rugăciuni, în deplină

armonie cu natura Sfintei Taine a Mărturisirii, pentru că săvîrşitorul Tainei este Iisus Hristos.

Dezlegarea de păcate este însoţită de o epitimie (de un canon), pe care penitentul şi-o ia singur (Luca XV, 19; XIX, 8), sau pe care i-o dă duhovnicul (Iuda I, 22-23), dar nu ca o pedeapsă, ci ca o măsură de îndreptare spre bine. Aplicarea epitimiei sau a canonului se face prin combaterea păcatelor săvîrşite, astfel: mîndria să fie combătută cu smerenia, ura cu dragostea, minciuna cu adevărul, zgîrcenia cu milostivirea, furtul cu cinstea, lenea cu munca ş. a. Canonul poate fi: rugăciunea, postul, participarea la sfintele slujbe, munca pentru binele altuia şi pentru folosul obştesc ş. a. «Fă bine, zice Sfîntul Antonie cel Mare, celui ce te nedreptăţeşte şi-ţi vei face prieten pe Dumnezeu; nu grăi de rău pe vrăjmaşul tău către nimeni. Deprinde-te cu dragostea, cu neprihănirea, cu răbdarea şi cu cele asemenea. Căci aceasta este cunoştinţa de Dumnezeu».

Momentul psihologic cel mai important este hotărîrea celui iertat de păcate ca să ducă «lupta cea bună» (II Timotei IV, 7) şi să fie un bun fiu al Bisericii, putînd să se împărtăşească cu Trupul şi Sîngele Domnului (I Corinteni XI, 27-30) şi astfel întărit să devină «un făcător de pace, dreptate, iubire, răspînditor de hărnicie, înţelepciune, bunătate, jertfelnicie pentru fraţii săi, pentru Biserică, pentru popor şi pentru toată lumea».[2]

Important pentru un duhovnic este propria sa conştiinţă, pregătirea sa pedagogică pentru acest mare act psihologic, spiritul de responsabilitate morală şi socială faţă de penitent, răbdarea şi tactul pastoral în aplicarea canonului, evitarea mărturisirilor publice şi păstrarea cu sfinţenie a secretului mărturisirii (Canonul 132 Cartagina; canonul 32 al Sf. Vasile cel Mare; canonul 28 al lui Nichifor Mărturisitorul).

Taina Mărturisirii este privită în mod diferit de confesiunile creştine. De pildă, romano-catolicii micşorează importanţa tainei admiţînd o mărturisire a păcatelor cît mai des posibil, chiar de mai multe ori pe zi.[3] Taina se bazează pe aceleaşi elemente constructive, gradate: contritio, confesio, absolutio şi satisfactio. Preotul stă separat de credincios. Prin pocăinţă credinciosul dobîndeşte numai iertarea păcatelor şi a osîndei veşnice, dar nu şi a osîndei sau a suferinţei ce trebuie să îndure în această lume pentru păcatele săvîrşite. Epitimiile nu se socotesc ca nişte leacuri tămăduitoare ci, doar, ca satisfaceri ale dreptăţii dumnezeieşti. La romano-catolici s-a dezvoltat şi s-a dogmatizat învăţătura despre purgatoriu sau focul cel curăţitor (Luca XII, 59; I Corinteni III, 15; II Petru III, 7), de dincolo de moarte, de care se poate scăpa prin «indulgentia plenissima omnium peccatorum», luată din tezaurul faptelor prisositoare ale sfinţilor.

Protestanţii nu socotesc Spovedania ca o taină, ci, doar, ca o stare de căinţă, o întristare, o mustrare de conştiinţă. Mărturisirea nu a fost rînduită de Dumnezeu, dar la aceste culte este tolerată însă nu ca o taină (la luterani, publică; la calvini, particulară). De

---

2. † **Nicolae Mladin**, Mitropolitul Ardealului, *Sfînta Taină a Spovedaniei*, în «Telegraful Român», nr. 13-14/1973.

3. **Irineu**, *Catehismul creştinului ortodox*, p. 43.

altfel, ei au acceptat principiul alexandrinilor, potrivit căruia harul ține și dincolo de mormînt, iar sufletul omenesc, după moarte, se dezvoltă și se curăță de păcat. Această teorie răstoarnă dogma judecății particulare, dar și dogma despre lume ca singurul stadiu de îmbunătățire morală. [4]

Unii admit numai pocăința pe care o face omul cu puterile sale proprii. Ea este un proces de convertire, de pregătire pentru apropierea sa de Dumnezeu. Pentru această pregătire, susțin ei, nu este nevoie nici de preot, nici de har și nici de dezlegare. [5] «Mărturisiți-vă unul altuia păcatele și vă rugați unul pentru altul» (Iacob V, 16). Citatul trebuie privit în contextul versetelor 14 și 15 din același capitol, din care rezultă că, mărturisirea o face credinciosul în fața preotului, care are și puterea de a dezlega păcatele: «Și de va fi făcut păcate se vor ierta lui». Caracterul de taină îl dă tocmai această dezlegare, iertare, «ca să vă vindecați», pe care o acordă preotul. In ceea ce privește forma mărturisirii, nu aceasta este esențialul și nu aceasta impietează asupra caracterului ei de taină. Pentru oportunitate, din motive psihologice, mărturisirea în intimitate este mai indicată, este ca un act de sfințenie și fior religios.

Neprimind pocăința ca o taină, unii creștini neagă rolul preotului și necesitatea prezenței lui la mărturisire, zicînd că aceasta trebuie făcută direct lui Dumnezeu, precum psalmistul zicea: «Miluiește-mă, Dumnezeule, după mare mila ta și după mulțimea îndurărilor tale, șterge fărădelegea mea. Mai vîrtos mă spală de fărădelegea mea și de păcatul meu mă curățește. Că fărădelegea mea eu o cunosc și păcatul meu înaintea mea este pururea» (Ps. L.). Iar în alt loc psalmistul zice: «Păcatul meu l-am cunoscut și fărădelegea mea n-am ascuns-o, împotriva mea. Zis-am: «Mărturisi-voi fărădelegea mea Domnului și Tu ai iertat nelegiuirea păcatului meu» (Psalm XXXI, 5-6).

Desigur, aceste texte provin din Vechiul Testament, cînd nici Sfînta Taină a Mărturisirii și nici a Preoției nu erau instituite. Sfînta Taină a Mărturisirii a fost așezată după Invierea Domnului. Cazuri de mărturisire întîlnim însă și în Vechiul Testament. Astfel, Aaron s-a mărturisit către Moise, iar David către Natan. «Atunci a zis Aron către Moise: «Rogu-mă, Domnul meu, să nu nesocotești greșeala că ne-am purtat rău și am păcătuit» (Numeri XII, 11). «Am păcătuit înaintea Domnului, zise David către Natan. Și Domnul a ridicat păcatul de deasupra ta, zise Natan, și tu nu vei muri» (II Regi XII, 12-13).

Deci, dacă în Vechiul Testament exista posibilitatea mărturisirii indirecte, cu atît mai mult în Noul Testament unde preoții au misiunea și puterea de a fi mijlocitori ai Sfintelor Taine.

In rugăciunea «Tatăl nostru» cerem direct de la Dumnezeu: «Și ne iartă nouă greșelile noastre» (Matei VI, 12), iar Sfînta Evanghelie ne relatează cazuri cînd Mîntuitorul a acordat direct iertarea păcatelor. Astfel: Slăbănogul din Capernaum (Marcu II, 5); femeia

---

4. Deheleanu, *Manual de Sectologie*, Arad, 1948, p. 261.
5. *Ibidem*, p. 262.

păcătoasă în casa lui Simon (Luca VII, 48); vameşul în templu (Luca XVIII, 13); tîlharul pe cruce (Luca XXIII, 43); nici unul nu a avut nevoie de mijlocirea preotului spre a cere iertare, căci scris este: «Cine poate să ierte păcatele decît unul Dumnezeu?» (Luca V, 21). Şi iarăşi: «Tot ce-Mi dă Tatăl, va veni la Mine; şi pe cel ce vine la Mine nu-l voi scoate afară» (Ioan VI, 37).

Dar trebuie să avem în vedere următoarele:

Rugăciunea «Tatăl nostru», ca oricare altă rugăciune are rostul de a ne ridica la starea de comuniune cu Dumnezeu, spre a-L preamări, a-I mulţumi şi a-I cere ceea ce este folositor pentru noi. Ea nu este aşadar o taină prin care se acordă dezlegare de păcate. În orice rugăciune noi putem cere iertarea păcatelor, mai ales cînd cererii noastre îi asociem dorinţa şi hotărîrea de a face binele, de a primi iertarea greşelilor noastre «precum şi noi iertăm greşiţilor noştri». Taina Pocăinţei are un caracter special de reînnoire spirituală, care are la bază dezlegarea, iertarea pentru care penitentul s-a pregătit prin rugăciune, evlavie, post şi fapte bune. Dezlegarea o obţinem prin puterea pe care însuşi Mîntuitorul a dat-o Sfinţilor Apostoli şi urmaşilor acestora.

Referitor la rolul preotului şi la citatul: «Cine poate să ierte păcatele, decît unul Dumnezeu»? (Luca V, 21), opunem însăşi formula de dezlegare prin care se spune: «Domnul şi Dumnezeul nostru Iisus Hristos, cu harul şi cu îndurările iubirii sale de oameni, să te ierte pe tine fiule şi să-ţi lase ţie toate păcatele». Deci iertarea o dă Dumnezeu prin mijlocirea preotului. «Aşa să ne socotească pe noi fiecare om; ca slujitori ai lui Hristos şi ca iconomi ai tainelor lui Dumnezeu» (I Corinteni IV, 1).

Cazurile de vindecări minunate, enumerate mai sus, sînt din perioada activităţii Mîntuitorului, cînd dezlegarea o acorda direct, El însuşi fiind de faţă. Dealtfel, această putere o dă Apostolilor Săi abia după înviere, întărindu-o prin darul sfinţitor al Sfîntului Duh.

Următoarele obiecţii care se mai ridică la Taina Spovedaniei se referă tot la preoţie şi la rolul preotului de mijlocitor. Se zice că Mîntuitorul a dat numai Apostolilor puterea de a lega şi dezlega păcatele, nu şi preoţilor. Deci ei nu pot face nici o dezlegare şi, ca atare, mărturisirea făcută în faţa lor nu are nici un sens.

Problema preoţiei prin succesiune apostolică este fericit rezumată prin cuvintele: «Iată Eu cu voi sînt în toate zilele, pînă la sfîrşitul veacului» (Matei XXVIII, 20). La rîndul lor, Sfinţii Apostoli s-au îngrijit să-şi asigure urmaşi, cărora le-au transmis darul preoţiei şi puterea de a lega şi dezlega păcatele. Astfel, Sfîntul Pavel a rînduit pe Tit şi Timotei episcopi în Creta şi în Efes, care, la rîndul lor, au hirotonit preoţi. «Pentru aceasta te-am lăsat în Creta, ca să îndreptezi cele ce mai lipsesc şi să aşezi preoţi prin cetăţi, precum ţi-am rînduit» (Tit I, 5). «Nu pune prea degrabă mîinile peste nimeni, nici nu te face părtaş la păcatele altora. Păstrează-te curat» (I Timotei V, 22). Te îndemn să ţii aprins harul lui Dumnezeu, Cel ce este în tine, prin punerea mîinilor mele» (II Timotei I, 6). «Şi hirotonindu-le preoţi în fiecare biserică, rugîndu-se cu posturi i-au încredinţat pe ei Domnului în Care crezuseră» (Fapte XIV, 23).

Aceste citate ni se par destul de concludente pentru puterea harică cu care sînt învestiți preoții, deși se obiectează că aceștia sînt oameni păcătoși și, deci, cum poate un păcătos să ierte unui alt păcătos? Desigur și preoții sînt oameni și, ca urmare, pot greși. Dar chiar dacă nu ar greși, nu preotul iartă păcatele, ci Dumnezeu. Efectul tainelor stă în puterea harului și nu se împuținează datorită vieții personale a preotului. «Și avem comoara aceasta în vase de lut, ca să se învedereze că puterea covîrșitoare este a lui Dumnezeu și nu de la noi» (II Corinteni IV, 7). «Dacă zicem că păcat nu avem, ne amăgim pe noi înșine și adevărul nu este întru noi» (I Ioan I, 8). «Cine nu se va teme de Tine, Doamne, și nu va slăvi numele tău? Că Tu singur ești sfînt, și toate neamurile vor veni și se vor închina înaintea ta, pentru că judecățile tale s-au făcut cunoscute» (Apocalipsa XIV, 4).

Sfîntul Apostol Petru a greșit lepădîndu-se de Domnul, dar a fost reprimit în har și i s-a dat acest dar. Sfîntul Apostol Ioan mărturisește că nu este om fără de păcat (I Ioan I, 8), iar Sfîntul Apostol Pavel se socotește cel dintîi dintre păcătoși (I Timotei I, 15), zicînd totodată: «Dar prin harul lui Dumnezeu sînt ceea ce sînt» (I Corinteni XV, 10).

Preotul, în aceeași haină a smereniei, poate să se socotească printre păcătoși, dar, deasupra păcatelor sale, de care răspunde personal, are darul de a «lega» și «dezlega» păcatele, primit prin Taina Preoției.

Cît despre rolul epitimiei sau canonului dat la mărturisire, am arătat că are efect educativ; nu se dă ca o pedeapsă, ci ca o ușurare, pe care de multe ori o cere chiar penitentul, așa cum a cerut fiul risipitor ca să nu mai fie în grația de fiu (Luca XV, 19), sau Zaheu vameșul oferindu-se să dea jumătate din avuția sa săracilor (Luca XIX, 8).

Epitimia este un răspuns al virtuții adresat păcatului, este un mijloc de moralizare a credinciosului, folosit cu chibzuință de preot. Epitimia trebuie să aibă ca țel sporirea dragostei față de Dumnezeu și aproapele, exprimat prin fapte bune.

«Fiii mei, spune Sfîntul Ioan, să nu iubim cu vorba, numai din gură, ci cu fapta și cu adevărul» (I Ioan III, 18). «Ce folos, fraților, zice Sfîntul Iacov, dacă zice cineva că are credință, iar fapte nu are? Oare credința poate să-l mîntuiască? Dacă un frate sau o soră sînt goi și lipsiți de hrana cea de toate zilele, și cineva dintre voi le-ar zice: «Mergeți în pace! Incălziți-vă și vă săturați!», dar fără să le dați cele trebuincioase trupului, care ar fi folosul?» (Iacob II, 16).

Săvîrșind cu tactul cuvenit Taina Spovedaniei, preotul are un mare rol didactic — pedagogic — pastoral în procesul de reînnoire a credinciosului, cu rezultate din cele mai binefăcătoare.

Prot. I. PRICOP

Despre cuvîntul lui Dumnezeu

«Cine Mă nesocoteşte pe Mine şi nu primeşte cuvintele Mele are judecător ca să-l judece: cuvîntul pe care L-am spus acela îl va judeca în ziua cea de apoi»
(Ioan XII, 48)

Prin pilda bogatului nemilostiv, Mîntuitorul Hristos ne pune în faţa unui dialog, care are loc în lumea de dincolo, între bogatul care a trăit pe pămînt în totală orbire sufletească şi între dreptul Avraam. Primul vorbeşte din întunericul cel mai de jos, iar ultimul din împărăţia cerurilor.

Nemaiputînd face nimic pentru mîntuirea sa, bogatul se roagă, cu cea mai mare căldură şi insistenţă lui Dumnezeu, să trimită un sol din împărăţia de dincolo de mormînt, ca să vestească pămînteneilor, mai ales fraţilor săi, să-şi schimbe felul lor de viaţă după vrerile Domnului, pentru a nu veni şi ei, după moarte, în locul de osîndă, fără nici o nădejde, unde se chinuie el. Deci, avem în faţa noastră un pămîntean, care a trăit în deplină orbire sufletească, deschizînd ochii sufletului de-abia după moarte, de unde încearcă să pună la cale mîntuirea celor rămaşi în viaţa aceasta.

Ce-i răspunde Atotputernicul prin gura dreptului Avraam? «Au pe Moise şi pe prooroci; să asculte de ei. Dacă nu ascultă (de ei), nu vor crede nici dacă ar învia şi cineva din morţi (Luca XVI, 29 şi 31). Adică, au cuvîntul lui Dumnezeu, care să-i lumineze şi să-i călăuzească spre calea mîntuirii, i s-a răspuns bogatului osîndit.

Cuvîntul lui Dumnezeu, ni se prezintă deci, ca un important mijloc lăsat de Mîntuitorul, pentru a ne trezi sufleteşte, la timp, în aşa fel încît viaţa noastră să nu apuce pe calea orbirii, care l-a dus la locul de veşnică osîndă pe nefericitul bogat de care am pomenit.

De aceea, să izgonim din fiinţa noastră orice umbră de nepăsare, faţă de chemarea înaltă a vieţii, pe care ne-o arată Domnul Hristos, căutînd a ne însuşi însemnătatea şi puterea minunată a cuvîntului lui Dumnezeu, care ne-a fost lăsat ca lumină ce poate călăuzi viaţa noastră spre limanul mîntuirii.

Pentru cei care, de bună voie, trăiesc într-o orbire sufletească primejdioasă sînt adînc grăitoare cuvintele profetului Isaia: «Au orbit ochii lor şi inima lor s-a împietrit, ca nu cumva să vadă cu ochii şi să priceapă cu inima şi să se întoarcă la Mine, ca să-i mîntuiesc» (Isaia VI, 10). Intunericul neştiinţei cu privire la sfînta noastră credinţă creştină, sapă ameninţător la temelia mîntuirii sufletului nostru.

Prima noastră datorie este aceea de a cunoaşte această credinţă. Trebuie să facem cît mai multă lumină în această zonă înaltă şi sfîntă a vieţii noastre. Incă puţină vreme «Lumina este cu voi... a zis Hristos: Umblaţi cît aveţi Lumină ca să nu vă apuce întunericul, căci cel ce umblă în întuneric, nu ştie unde merge» (Ioan XII, 35). Intunericul, pentru un credincios, înseamnă, necunoaşterea adevărurilor creştine în care s-a născut. Să ne dăm bine seama că în faţa judecăţii divine, această neştiinţă nu ne poate scuti de răspundere, nu ne poate acoperi cu iertare. Neştiinţa este un păcat mare, ce nu poate servi de scuză pentru alte păcate mai mari sau mai mici pe care le săvîrşim. Mîntuitorul Hristos ne luminează cu privire la această situaţie. «De n-aş fi venit şi nu le-aşi fi vorbit, păcat nu ar avea; dar acum n-au cuvînt de dezvinovăţire pentru păcatul lor» (Ioan XV, 22).

Pentru a izgoni întunericul necunoaşterii adevărurilor divine din sufletul nostru şi pentru a trăi în lumină, adică în cunoaştere, Domnul Hristos S-a pogorît din cer şi a venit la noi cu chip de om şi cu iubire părintească, ne-a arătat care este adevărul în care să credem, calea pe care trebuie s-o urmăm, şi viaţa pe care s-o trăim, pentru a putea ajunge scopul nostru — mîntuirea sufletului. Această lucrare a săvîrşit-o prin propovăduirea cuvîntului pe care l-a transmis, ca pe cea dintîi obligaţie Sfinţilor Apostoli zicîndu-le: «Mergeţi în toată lumea şi propovăduiţi Evanghelia la toată făptura. Cel ce va crede şi se va boteza, se va mîntui; iar cel ce nu va crede se va osîndi» (Marcu XVI, 15-16). Mai departe, această îndatorire sfîntă a trecut asupra slujitorilor sfinţiţi ai Bisericii, pînă la sfîrşitul veacurilor.

Cum trebuie să fie ascultat cuvîntul lui Dumnezeu de către dreptcredincioşi, pentru a-şi putea împlini misiunea lui? Primul adevăr pe care se cuvine să ni-l însuşim, în această privinţă, este acela că, în persoana preotului ce vorbeşte, nu trebuie să vedem un om oarecare, ci pe acela care, cu putere de la Mîntuitorul Hristos, împlineşte o misiune aleasă, căci, «Precum M-a trimis pe Mine Tatăl — porunceşte Domnul Hristos ucenicilor săi — aşa vă trimit şi Eu pe voi». Cuvîntul ce iese din gura preotului trebuie ascultat, nu ca un cuvînt omenesc, ci ca un cuvînt ce iese din gura lui Dumnezeu.

Mulţi contemporani ai Mîntuitorului nu-L ascultau ca pe Fiul lui Dumnezeu, ci ca pe un om oarecare, zicînd: «Au nu este Acesta Iisus, Fiul lui Iosif, şi nu-i ştim noi pe tatăl Său şi pe mama Sa? (Ioan VI, 42). Au nu este Acesta fiul teslarului»? (Matei XIII, 55). Şi pentru că nu-L ascultau ca pe Dumnezeu, ci ca pe un om, de aceea n-au putut ajunge să creadă în El. Tot aşa şi noi, dacă vom înţelege cuvîntul preotului, ca un cuvînt ce vine de la un om şi nu de la Dumnezeu, nu vom ajunge să avem un folos mîntuitor din auzirea acestui cuvînt. Sfîntul Apostol Pavel ne lămureşte frumos în această latură a credinţei noastre: «...şi punînd în noi cuvîntul împăcării, propovăduim în numele lui Hristos, ca şi cum Dumnezeu v-ar îndemna prin noi. Rugîndu-vă deci în numele lui Hristos, împăcaţi-vă cu Dumnezeu» (II Corinteni V, 19-20). Intre cuvîntul lui Dumnezeu şi cuvîntul omului, este aceeaşi deosebire ca între Dumnezeu şi om. De aceea, Sf. Macarie Egipteanul spune: «Cuvîntul lui Dumnezeu este Dumnezeu şi cuvîntul lumei este lume».

Vreţi să ştiţi care este pricina pentru care acest cuvînt dă roade aşa de slabe în sufletele credincioşilor? Iat-o: Cuvîntul acesta nu este ascultat ca un cuvînt al lui Dumnezeu. Sfîntul Apostol Pavel adresîndu-se unor credincioşi le scrie: «Pentru aceea şi noi mulţumim lui Dumnezeu neîncetat, că luînd voi cuvîntul ascultării de Dumnezeu de la noi, nu aţi luat cuvînt omenesc ci, precum este adevărat, cuvîntul lui Dumnezeu, care şi lucrează întru voi cei ce credeţi» (I Tesaloniceni II, 13). Marele profet Iezechil primeşte trimitere de la Dumnezeu astfel: «Vei asculta deci cuvîntul ce-mi va ieşi din gură şi-l veţi vesti ca din partea mea» (Iezechil III, 17). Să ne pătrundem deci de acest mare şi sfînt adevăr, hotărîtor pentru luminarea şi mîntuirea noastră: cînd vorbeşte slujitorul Bisericii, însuşi Iisus vă vorbeşte «fiindcă nu voi sînteţi care vorbiţi, ci Duhul Tatălui vostru este care grăieşte întru voi» (Matei X, 20).

In afară de cele arătate, mai sus să vedem încă de ce fel de dispoziţii sufleteşti trebuie să fim stăpîniţi noi creştinii, cînd ascultăm cuvîntul lui Dumnezeu. In primul rînd trebuie să fim pătrunşi de respectul cuvenit faţă de autoritatea lui divină şi anume de un respect religios, ce implică în sine o atmosferă de credinţă, smerenie, evlavie şi desăvîrşită încredere. Profetul Isaia lămureşte bine această necesitate morală, zicînd: «de nu veţi crede, nu veţi înţelege» (Isaia VII, 9). Alte simţăminte de care trebuie să fim stăpîniţi mai sînt: atenţia, răbdarea, reculegerea, spiritul de căinţă şi dorinţa fierbinte de a ne folosi, de a împlini în fapte ceea ce auzim, «...făcîndu-se nu ascultător care uită, ci împlinitor al lucrului, aceia fericit va fi în faptele sale» (Iacov I, 25). Dacă, ascultînd cuvîntul lui Dumnezeu, nu vom fi stăpîniţi de asemenea simţăminte creştineşti, ci-l vom asculta mai mult din curiozitate, din obicei, cu nepăsare şi răceală, nu vom putea cîştiga nici o roadă pentru că spune Sfîntul Apostol Pavel: «Omul firesc nu primeşte cele ale duhului lui Dumnezeu, căci pentru ei sînt nebunie şi nu poate să le înţeleagă, fiind judecate duhovniceşte» (I Corinteni II, 14) iar «cel care este de la Dumnezeu, ascultă cuvintele lui Dumnezeu» (Ioan VIII, 47).

După cum ne pregătim pentru Sfînta Impărtăşanie cu simţămintele alese de evlavie, căinţă şi îndreptare, tot aşa trebuie să întîmpinăm cuvîntul Domnului Hristos, care nu este cu nimic mai prejos decît Sfîntul său Trup. Unul din cei mai mari învăţaţi scriitori creştini, Fericitul Augustin, spune că acela care profanează cuvîntul Lui Dumnezeu, nu este cu nimic mai puţin vinovat, decît acela care ar profana Sfîntul său Trup, aruncîndu-l la pămînt şi călcîndu-l în picioare.

Cuvîntul lui Dumnezeu nu poate rămîne niciodată mort, fără efect. Aşa va fi «Cuvîntul Meu, care iese din gura mea; el nu se întoarce către Mine fără să dea rod, ci el face voia mea şi îşi împlineşte rostul lui» (Isaia LV, 11). El este lumină şi hrană sufletească pentru cei ce-l ascultă şi sabie şi osîndă pentru cei ce nu-l ascultă, după cum a rostit însuşi Mîntuitorul: «Cei ce vor crede se vor mîntui, iar cei ce nu vor crede se vor osîndi». Această lucrare a cuvîntului este adeverită deseori în Sfînta Scriptură. Astfel: «Adevărat, adevărat zic vouă: Dacă cineva va păzi cuvîntul meu, nu va vedea moartea în veac» (Ioan XIII, 51). Şi iarăşi: Cel ce nu ia în

seamă cuvîntul (lui Dumnezeu) este dat pierzării» (Proverbe XIII, 13). Deci, să nu ne amăgim, închipuindu-ne că vom putea rămîne fără răspundere față de cuvîntul lui Dumnezeu. «Aduceți-vă aminte de cuvîntul pe care vi l-am spus» (Ioan XV, 20). Dimpreună vom da seama în fața judecății divine pentru puțina rodire a acestui cuvînt în mijlocul nostru. Ca slujitori ai Bisericii, vom răspunde, dacă ne vom lenevi la semănat, iar creștinii, vor răspunde dacă se vor lenevi la ascultat.

Sînt multe și felurite primejdiile pe care Dumnezeu le amintește, prin gura aleșilor săi, păstorilor și credincioșilor care nu bagă în seamă, fiecăre după datoria sa, importanța acestui cuvînt. Astfel: «Iată eu vin la păstori; le voi cere înapoi oile mele din mîna lor» (Iezechil XXXIV, 10). Dacă «...tu nu vei grăi nimic, ca să prevestești pe păcătos... sîngele lui îl voi cere din mîna ta» zice tot profetul Iezechil (XXXIII, 8). Iar cu privire la creștinii care păcătuiesc față de cuvîntul lui Dumnezeu, prin neascultare, lene și lipsă de respectul cuvenit, Mîntuitorul ne spune: Dacă însă cineva «...nu va asculta cuvintele voastre, ieșind din casa sau din cetatea aceea, scuturați praful de pe picioarele voastre. Adevărat grăiesc vouă mai ușor va fi pămîntului Sodomei și Gomorei, în ziua judecății decît cetății aceleia» (Matei X, 14-15).

Neascultarea cuvîntului lui Dumnezeu, are la bază două cauze: *demonul mîndriei,* ce ridică cel mai puternic zid de despărțire între credincios și Dumnezeu, iar a doua este *mulțimea păcatelor,* ce leagă pe păcătos numai de plăcerile excesive ale simțurilor, întunecînd în el oríce privire către cer. Consecința ultimă, pentru creștin, este împietrirea și orbirea sufletească, iar din partea lui Dumnezeu, părăsirea, după cum afirmă Sfînta Scriptură: «Domnul este cu voi cînd și voi sînteți cu el. De-l veți căuta, va fi găsit de voi, iar de îl veți părăsi și el vă va părăsi» (II Paralipomena XV, 2).

Sfîntul Apostol Pavel, ne spune: «Credința este din auzire, iar auzirea prin cuvîntul lui Hristos» (Romani X, 17). Acest cuvînt este lumina divină ce luminează călătoria noastră vremelnică pe acest pămînt, arătîndu-ne calea mîntuirii. Fără această lumină cerească, spune Mîntuitorul, rămînem ca niște orbi, ce petrec în întuneric. «Iar judecata este aceasta, că Lumina a venit în lume și oamenii au iubit întunericul mai mult decît Lumina» (Ioan III, 19). Noi sîntem sau nu sîntem creștini, după felul în care vom da, sau nu, ascultare cuvîntului lui Dumnezeu. Cînd Mîntuitorul petrecea ca om pe pămînt ne-a împărtășit El această lumină. Apoi au venit la rînd Sfinții Apostoli și toți slujitorii Bisericii, pînă la sfîrșitul veacurilor. Cuvîntul este cea mai mare putere din lume. Cînd preoții lui Hristos vă predică acest cuvînt, nu este cuvîntul lor, ci al Aceluia ce i-a trimis și le-a poruncit să vorbească. Ascultați-l, de aceea, ca pe cuvîntul lui Dumnezeu. Să cugetăm toți, deopotrivă, la răspunderea pe care o avem față de acest cuvînt, care ne prevestește judecata lui Dumnezeu; ne instruiește, din timp, cu privire la răspunsurile pe care le vom da în față acestei judecăți.

Prin mijlocirea acestui cuvînt, să căutăm, cu toată sîrguința, să cunoaștem adevărurile credinței noastre creștine. De aici începe luminarea și mîntuirea noastră. Sînt unii frați de-ai noștri, care s-au

rupt de la sînul de mamă al Bisericii Ortodoxe strămoşeşti căutînd mîntuirea în alte părţi, după ce în Biserică n-au ştiut să şi-o găsească, tulburînd, în acelaşi timp, unitatea spirituală pentru care, Biserica noastră a lucrat în trecut, atît de mult şi lucrează şi în prezent.

Care este cauza acestor abateri de la vatra sfîntă şi strămoşească a Bisericii? Sînt mai multe, însă cea principală este nepăsarea, lipsa de respect, de atenţie faţă din autoritatea divină a cuvîntului de povăţuire a Bisericii, păcat care slăbeşte credinţa pentru că nu ne străduim s-o cunoaştem: «Vă rătăciţi neştiind Scripturile» (Matei XXII, 29), spune chiar Mîntuitorul Hristos.

Invăţătura de căpetenie a propovăduirii noastre de astăzi, este aceasta: «Hristos grăieşte din ceruri» (Evrei XII, 25) prin gura slujitorilor Bisericii. «Ferice de cei ce ascultă cuvîntul lui Dumnezeu şi-l păzesc» (Luca XI, 27). Amin.

Pr. MIRCEA ŞFICHI

La Duminica a V-a din Sfîntul şi marele post. Maria egipteanca

Cu două săptămîni înainte de Sfîntul şi marele post, anume în Duminica fiului risipitor, în sfintele locaşuri ale Bisericii dreptmăritoare, s-a citit evanghelia în care este vorba de un tînăr care, stăpînit şi îndemnat de duhul neascultării, a părăsit căminul în care se născuse, a ieşit, cu alte cuvinte, de sub aripile ocrotitoare părinteşti, plecînd într-o ţară îndepărtată unde a irosit tot ceea ce primise de la tatăl său. Gîndurile deşarte, înclinaţiile şi pornirile nesănătoase ale firii l-au biruit pe acest tînăr tîrîndu-l pe căile urîte ale păcatului. Neascultarea, dezmăţul, desfrîul au întunecat chipul şi asemănarea Ziditorului a toate cu care acest tînăr fusese împodobit.

Apăsat şi doborît de urmările dureroase ale fărădelegilor, într-o bună zi, el a luat hotărîrea de a se întoarce la tatăl său, de a reveni în sălaşul părintesc. Conştiinţa sa, Duhul Domnului cel nestins, sfătuitorul şi judecătorul său neadormit l-au deşteptat îndreptîndu-i paşii spre căminul pe care, mînat de cugete necurate, îl părăsise.

In această duminică, a cincea din Sfîntul şi marele post, în timpul căruia ne pregătim pentru a primi, după cuviinţă, dumnezeiasca Inviere a Domnului, Biserica a statornicit pomenirea Cuvioasei Maria egipteanca, o tînără care a dobîndit liniştea, pacea, mîntuirea în cetatea Ierusalimului, unde plecase spre a lua parte la sărbătoarea Inălţării Sfintei Cruci.

Pentru a veni în ajutorul fiilor ei, mai cu seamă acum, în Sfîntul şi marele post, cu pilde adînc grăitoare, pentru a arăta lim-

pede, pe de o parte, ce înseamnă neascultarea şi păcatul cu urmările sale, triste, dureroase, iar, pe de alta, ce înseamnă cumpătarea, adică înfruntarea exceselor de orice fel, Biserica a fixat pomenirea Cuvioasei Maria egipteanca în acest post. Privind la viaţa şi faptele ei, orice bun credincios poate înţelege, mai uşor, care sînt rosturile sale omeneşti şi rosturile sale religioase-creştineşti, pentru a înţelege că, prin înfrînarea unor porniri nesăbuite, dobîndeşte un corp sănătos în care va sălăşlui o minte sănătoasă.

Potrivit tradiţiei, păstrată cu pietate adîncă, din an în an, preluată şi fixată, în scris, de Sofronie Patriarhul Ierusalimului, Cuvioasa Maria egipteanca a trăit în veacurile cele dintîi ale Bisericii în care au vieţuit şi au slujit, în diferite chipuri, Mîntuitorului Hristos, cuvioşi părinţi înaripaţi de duhul evlaviei şi al smereniei, mari dascăli şi ierarhi îndreptători credinţei, propovăduitori osîrdnici ai cuvîntului dumnezeiesc. Ea a văzut lumina, se spune, în ţara Egiptului, în care se afla renumita cetate, Alexandria. In frageda sa tinereţe, aprinsă de poftele nesăţioase ale trupului, biruită de firea sa, mereu stăpînită de cel rău, s-a împotmolit în noianul păcatelor. *«Foc se aprindea în inima sa cea pătimaşă şi de pretutindeni o ardea»,* cum o mărturisea, mai tîrziu, ea însăşi. Petrecînd *«după poftele trupului..., făcînd voile trupului şi ale simţurilor»* (Efeseni II, 3), ea îl vrăjmăşea, cu îndrăzneală şi necugetare, pe Dumnezeu. Iată, dar, firea ei nestăpînită a fost o rădăcină, un izvor al păcatului aducător de moarte; firea care n-a ascultat de glasul tainic al conştiinţei, de ochiul care arată mereu calea vieţii; firea care a nesocotit sfaturile şi îndrumările binevoitoare a tîrît-o în adîncurile prăpastiei.

Intr-adevăr, firea ei aprinsă, necontenit, de pofta păcatului i-a întunecat mintea abătînd-o de la căile cele sănătoase. Tînăra aceasta însă, spre care se îndreaptă, acum, ochii minţii noastre, n-a fost răpusă numai de firea ei, *ci şi de unii din semenii ei,* de o anumită societate în care a trebuit să trăiască, de ambianţa în care stăruia duhul necurăţiei şi al dezordinii. Să ne amintim, în treacăt, de Alexandria, prin care, fără îndoială, ea va fi trecut, cetate vestită, cu şcoli înalte, cetate în care trăiau gînditori renumiţi, filozofi cunoscuţi pretutindeni, prin concepţiile lor, cetate în care forfoteau neguţători de tot felul, în care se întîlneau şi roiau oameni din trei continente, cetate în care cuvîntul evangheliei rodise din belşug, părinţi bisericeşti, teologi învăţaţi, monahi şi dreptcredincioşi, cetate în care se întîlneau însă nedreptăţi sociale şi rînduieli neomeneşti; alături de unii oameni înstăriţi, de unii oameni care-şi duceau zilele în desfătări şi trîndăvii, trăiau alţi oameni, semeni de-ai lor, năpăstuiţi, desconsideraţi, trăiau oameni împresuraţi de nevoi şi de necazuri.

De bună seamă, Maria egipteanca se va fi născut într-o casă îngrădită cu lipsuri, din părinţi copleşiţi de greutăţi. Firea ei nestăpînită, pe de o parte, sărăcia şi condiţiile neomeneşti în care-şi ducea zilele, moravurile degradante ale unor oameni, îndemnurile la păcat însoţite de fel de fel de presiuni din partea acestora, pe de altă parte, au condus paşii acestei tinere în vîltoarea murdăriilor şi nelegiuirilor trupeşti. Ea este o victimă a firii proprii dar, în acelaşi

timp, *o victimă a societăţii nedrepte, nesănătoase,* în mijlocul căreea i-a fost dat să trăiască un timp.

Experienţa dureroasă, dezgustătoare, a acestei tinere a sfîrşit, într-o bună zi, întocmai ca experienţa tristă a fiului risipitor; acela luase hotărîrea de a se întoarce la tatăl său şi a spune: *«Tată am greşit la cer şi înaintea ta»* (Luca XV, 18); ca şi acel fiu, Maria egipteanca, în faţa unei biserici din Ierusalim, unde venise cu mai mulţi închinători la sărbătoarea Înălţării Sfintei Crucii, *«a început a plînge şi a se tîngui, în piept a se bate şi a scoate suspinuri dintru adîncul inimii»* şi a se ruga să *«i se deschidă uşa spre închinarea dumnezeieştii cruci».*

Iată, crucea pe care Mîntuitorul Hristos a suferit patimi înfricoşătoare s-a arătat, cum spune Sfîntul Apostol Pavel, *«puterea lui Dumnezeu»* (I Corinteni I, 18). Văzînd crucea, ea s-a luminat cu lumina crucii Celui ce a pătimit pe cruce. Inaintea crucii de viaţă făcătoare, Maria egipteanca a descoperit o lume nouă, o cale nouă, a descoperit, arătat, frumuseţea şi înţelesurile adînci ale învăţăturii propovăduite de Fiul lui Dumnezeu *«Carele S-a întrupat pentru noi şi pentru a noastră mîntuire».* In mulţimea de credincioşi care se îmbulzeau ca să se închine sfintei cruci, ea a înţeles mai pătrunzător marea deosebire între ceea ce văzuse în lumea de unde plecase şi aceea în mijlocul căreea se afla. In locul firii la îndemnul căreia a întinat chipul dumnezeiesc cu care fusese împodobită ea a dobîndit vrednicia de a fugi *«de dulceaţa trupească»* mult vătămătoare. Inchinîndu-se cinstitului lemn al crucii, ea l-a sărutat cu frică şi s-a îndreptat, cu grabă, spre icoana Prea Curatei Fecioare pe care a rugat-o cu lacrimi, să-i fie *«chezăşuitoare», «învăţătoare spre mîntuire», «povăţuitoare spre calea pocăinţei».* Dezgustată de amărăciunea păcatului, de întunericul şi văpaia patimilor, de valurile furtunoase ale desfătărilor, la îndemnul conştiinţei sale, ea a luat hotărîrea de a stăvili *«turbarea poftelor celor cu sila supărătoare».*

In locul legii din mădularele şi din firea sa, care se lupta împotriva minţii sale, robind-o legii păcatului (Romani VII, 23), ea a dobîndit pe Iisus Hristos (Galateni V, 24). *«Plină de tot felul de păcate mai înainte,* cum glăsuiesc cîntările bisericeşti, *astăzi ea s-a arătat aleasă lui Hristos prin pocăinţă».*

Intocmai ca fiul cel neascultător care îşi irosise şi ruinase tinereţea în desfrîuri şi necurăţii, ca acel tînăr care îşi dădea seama că nu mai este vrednic să fie primit în căminul tatălui său (Luca XV, 19), întocmai ca vameşul care, împovărat, tulburat şi mîhnit peste măsură de greşelile ce le săvîrşise, rostea smerit înlăuntrul bisericii *«Dumnezeule fii milostiv mie, păcătosului»* (Luca VIII, 13), întocmai ca Zaheu, mai marele vameşilor, care în faţa lui Iisus, gîndea la viaţa şi faptele sale necurate şi spunea: *«Iată, jumătate din averea mea, Doamne, o dau săracilor şi, dacă am năpăstuit pe cineva cu ceva întorc împătrit»* (Luca XIX, 8), Maria egipteanca *«a lăsat înţelepţeşte toate cele pămînteşti arătîndu-se sălăşluire cinstită Duhului».* Mustrată în cugetul şi inima sa, plîngînd cu amar greşelile săvîrşite, zdrobită de chinurile remuşcării, lepădîndu-se de sine, ea a luat crucea lui Hristos, *«a luat darul călătoriei spre fapta bună cea de mîntuire... întunecînd sălbătăcia patimilor... împuţinînd prin înfrînare înfierbîntările trupului».* Robită,

pînă atunci de păcate, ea s-a *«supus din toată inima regulei învățăturii»* (Romani VI, 17). Prin pocăință și prin hotărîrea de a înfrunta văpaia patimilor, ea a îmbrăcat veșmînt nou; s-a spălat de fărădelegi, s-a curățit de păcate, a dobîndit inimă curată, s-a împodobit cu duh drept, s-a împăcat cu Dumnezeu, s-a mîntuit, s-a născut din nou.

Răstignind *«trupul (ei) împreună cu patimile și cu poftele»* (Galateni V, 24), dezgustată de urîciunea păcatelor săvîrșite, s-a desprins de acestea, de ambianța care-i grăbise căderea și, pînă la sfîrșitul zilelor ei, a înfrînat săltările trupului *«cu sabia postului»,* a înecat *«greșelile gîndului»* cu rugăciune stăruitoare, odrăslind pentru toți fiii Bisericii *«roade de pocăință»*.

Sîntem în Sfîntul și marele post. Mai mult ca oricînd, noi dreptcredincioșii trebuie să cunoaștem că, în acest răstimp, în această etapă calendaristică, avem datoria de a ne aminti că trupul fiecăruia din noi este *«templu al Duhului Sfînt»* (I Corinteni VI, 19). Desprindem, dar, îndatorirea de a proslăvi pe Dumnezeu în trupul și în duhul nostru (Galateni VI, 20), cum spune Sfîntul Apostol Pavel, firește, prin gînduri curate, prin simțăminte alese, prin hotărîri spre tot lucrul bun. Același slăvit apostol spune: *«cei ce sînt după trup cugetă cele ale trupului»* (Romani VIII, 5). Să nu ne lăsăm, deci, robiți de zburdălniciile firii; să nu stingem Duhul (I Tesaloniceni V, 19); să nu înăbușim prin fapte necugetate, scînteia, ochiul sădit în trupul nostru de Cel Atotputernic.

Filozoful roman Cicero spunea că o flacără sfîntă își are locașul în noi; ea veghează și observă faptele noastre cele bune și cele rele. Flacăra aceasta, la care se referea el, nu este decît duhul lui Dumnezeu, duhul cel drept, conștiința care ne călăuzește pe calea cea dreaptă. Ea veghează și sfătuiește, îndeamnă și călăuzește spre tot ce-i bun, dă stări de mulțumire celor ce-i ascultă îndemnurile bune sau mustră cu asprime pe cei ce săvîrșesc greșeli.

Conștiința este ochiul trupului. *«Cînd ochiul tău este curat, atunci tot trupul tău e luminat; dar cînd ochiul tău e rău, atunci și trupul tău e întunecat»* (Luca XI, 34), a spus Mîntuitorul Hristos. In vremea postului, mai ales, prin cumpătare și rugăciune, prin judecăți drepte, deprinderi sănătoase și fapte bune, credinciosul potolește neastîmpărul și pornirile firii sale, înfruntă cu bărbăție ispitele; ochiul, sufletul, conștiința sa, pot deveni, acum, lumina trupului său.

Neascultarea, neorînduiala, păcatul, întunecă ochiul, tulbură conștiința. De aceea, Biserica, odată cu îndrumările și învățăturile ei, acum, cînd ne pregătim pentru *«sărbătoarea sărbătorilor»,* pentru praznicul luminat al Invierii, aduce în mintea noastră pe cei care n-au ascultat, care au păcătuit, pe cei doi pierduți care, după o experiență tristă, dramatică, au descoperit calea, au găsit viața, spre a fi, mai cu seamă, tinerilor, pilde mult grăitoare: fiul risipitor și Maria egipteanca. Greșelile săvîrșite de ei în tinerețe, urmările dureroase ale neascultării, le-a întunecat conștiința dar nu le-a nimicit-o. Acest glas tainic, acest duh nestins, le-a arătat, într-o zi, ce au de făcut. Pentru noi toți, cei doi sînt ca paginile unei scrieri din care desprindem ceea ce trebuie să facem.

Cel mai potrivit cuvînt de încheiere este cuvîntul Sfîntului Apostol Pavel: «*Fugi de poftele tinereţelor şi urmează dreptatea, credinţa, dragostea, pacea cu cei ce cheamă pe Domnul din inimă curată*» (II Timotei II, 22). Amin.

Pr. SCARLAT PORCESCU

La Buna Vestire

«Măreşte suflete al meu pe Domnul, şi s-a bucurat duhul meu de Dumnezeu, Mîntuitorul meu».
(Luca I, 46-47)

Dintre toate făpturile de pe pămînt cea mai deosebită şi mai înzestrată este omul. El a fost făcut după «chipul şi asemănarea lui Dumnezeu» (Facere I, 26-28), a fost înzestrat cu cele mai alese însuşiri şi binecuvîntat cu viaţă fericită.

Lăsîndu-se însă amăgiţi de vicleanul, care le pizmuia fericirea, strămoşii neamului omenesc, s-au făcut vinovaţi neascultînd de porunca lui Dumnezeu de a nu mînca din «pomul cunoştinţei binelui şi răului» (Facere II, 17) şi din această pricină au pierdut ceea ce Atotfăcătorul le hărăzise. Căderea primilor oameni a fost atît de grea, încît a avut urmări nu numai asupra lor, ci şi asupra tuturor urmaşilor. Adam, prin păcat, a rupt legătura cu Dumnezeu: inima sa nu şi-a mai păstrat curăţia şi nevinovăţia de la început, ci, prin neascultare s-a îndepărtat tot mai mult de Dumnezeu. Trupul după cădere a avut parte de tot felul de suferinţe. Munca i-a devenit o povară; natura înconjurătoare nu i s-a mai supus ca unui domn şi stăpîn, ci cu multă greutate, ea însăşi a avut de suferit din cauza greşelilor omului (Facere III, 17-18) şi de aceea şi ea suspină după mîntuire (Romani VIII, 22).

Învăluit de tot felul de suferinţe, omul a început să suspine după fericirea cea dintîi, după dragostea Creatorului care-l făcuse stăpîn peste toate cele pămînteşti. Şi-ar fi ridicat ochii la Dumnezeu, pentru a-I cere îndurare, dar se simţea prea vionovat. Ar fi vrut să se înalţe iar la Părintele ceresc, dar singur, fără nici un ajutor, nu putea face aceasta.

Insă Dumnezeu l-a creat pe om din iubire şi tot din iubire nu l-a lăsat pradă veşnică deznădejdii, ci i-a dat speranţa mîntuirii făgăduindu-i un Răscumpărător.

Dar mîntuirea n-o putea aduce nimeni dintre oameni pentru că toţi aveau nevoie de mîntuire, fiecare născîndu-se cu păcatul strămoşilor (Psalm L, 6). Lumea putea fi mîntuită numai de cineva

care nu se afla sub stăpînirea păcatului. Acesta a fost Fiul lui Dumnezeu, Domnul nostru Iisus Hristos. Atît de mare a fost dragostea lui Dumnezeu pentru urmaşii lui Adam încît a trimis în ajutorul acestora pe Fiul Său Cel Unul Născut, ca să-l mîntuiască pe cel pierdut (Ioan III, 16-17). Dumnezeu Fiul se pogoară deci pe pămînt, luînd fire omenească, prin întrupare, făcîndu-se întru toate asemenea omului, în afară de păcat, pentru ca, apoi, să-l înalţe iarăşi pe om la starea de fericire din care a căzut. Actul acesta s-a făcut «la plinirea vremii» (Galateni IV, 4) cum zice Sfîntul Apostol Pavel, adică atunci cînd omul a fost complet pregătit pentru primirea Mîntuitorului, cînd rătăcirea morală şi religioasă ajunsese la culme şi cînd el simţea cea mai mare nevoie de ajutor. In aceste împrejurări, deosebit de grave, Dumnezeu trimite pe îngerul Gavriil să vestească lumii marea bucurie a începutului mîntuirii ei. Această mare vestire o prăznuim noi astăzi.

Pentru că păcatul a intrat în lume printr-o femeie (Facere III, 6-12), Dumnezeu a hotărît ca tot prin femeie să vină în lume mîntuirea. Fiul lui Dumnezeu însă nu putea să se întrupeze în oricare dintre femei. Trebuia ca aceea în care avea să se întrupeze Hristos să nu fie cuprinsă de nici un păcat prsonal, pentru că şi Cel ce se întrupa în ea avea să fie fără de păcat (Ioan VIII, 46); trebuia să ducă o viaţă de sfinţenie, pentru că Sfînt era Cel ce se întrupa (Luca I, 35); trebuia deci să fie o femeie desăvîrşită din punct de vedere moral. Şi aceasta a fost Sfînta Fecioară Maria. Născută din părinţii ei, Ioachim şi Ana, cărora Dumnezeu le-a împlinit o fierbinte rugăciune de a avea un copil, ea a fost închinată Părintelui Ceresc şi crescută la templul din Ierusalim de la vîrsta de trei ani pînă la cincisprezece, cînd s-a întors în orăşelul său Nazaret, fiind dată în grija bătrînului şi dreptului Iosif. Viaţa în templu şi-a petrecut-o în rugăciune, sfinţenie şi smerenie deplină. Prin petrecerea la templu ea a devenit cea mai desăvîrşită dintre femei «vasul ales» în care Mîntuitorul Hristos, Sfîntul Sfinţilor, se putea întrupa. Fiind astfel pregătită, îngerul îi vesteşte minunea întrupării lui Iisus. El i se adresează cu cuvintele: «Bucură-te, ceea ce eşti plină de har, Domnul este cu tine. Binecuvîntată eşti tu între femei» (Luca I, 28). Nici o altă femeie nu mai primise o astfel de închinăciune. Tulburată de cuvintele auzite, se gîndea ce-ar putea să însemne o astfel de închinăciune? Văzîndu-i starea de nelinişte sufletească, îngerul i-a zis: «Nu te teme, Marie, fiindcă ai aflat har la Dumnezu. Şi iată vei lua în pîntece şi vei naşte fiu şi vei chema numele lui Iisus. Acesta va fi mare şi Fiul Celui Preaînalt se va chema» (Luca I, 30-32). Auzind aceasta Sf. Fecioară se tulbură şi mai mult şi, ştiindu-se nevinovată, îi zice: «cum va fi aceasta de vreme ce eu nu ştiu de bărbat? Şi răspunzînd îngerul i-a zis: Duhul sfînt se va pogorî peste tine şi puterea Celui Preaînalt te va umbri; pentru aceea şi Sfîntul care se va naşte din tine, Fiul lui Dumnezeu se va chema» (Luca I, 34-35).

Iată minunea întrupării de la Duhul Sfînt. Pentru a-i risipi orice îndoială asupra vestirii făcute, îngerul îi dă un semn şi anume că şi ruda sa Elisabeta a zămislit un fiu la bătrîneţe. Mergînd la Elisabeta, aceasta o întîmpină cu cuvintele: «Binecuvîntată

eşti tu între femei şi binecuvîntat este rodul pîntecelui tău» (Luca I, 42), numind-o totodată, «Maica Domnului» (Luca I, 43). Din acest moment îndoiala şi zbuciumul sufletesc s-au risipit, şi, copleşită de fericire şi bucurie, rosteşte o cîntare neîntrecută în frumuseţe: «Măreşte sufletul meu pe Domnul, şi s-a bucurat duhul meu de Dumnezeu, Mîntuitorul meu. Că a căutat spre smerenia roabei Sale. Că, iată, de acum, mă vor ferici toate neamurile...» (Luca I, 46-48).

Ce vestire minunată a făcut îngerul Sfîntei Fecioare şi prin ea lumii întregi! Nici o altă veste n-a adus atîta bucurie, pentru că nici o alta n-a anunţat începutul mîntuirii, care s-a făcut chiar cu Maica Domnului, ea fiind primul om mîntuit de Iisus Hristos. Deşi n-a săvîrşit păcate personale, ea avea totuşi păcatul strămoşesc de care a fost mîntuită, în momentul zămislirii Fiului lui Dumnezeu în pîntecele său şi de aceea îl numeşte «Mîntuitorul meu». Dar bucuria ei va fi bucuria lumii întregi. Lacrimile Evei celei dintîi, prin care a intrat în lume tristeţea, sînt şterse de Eva cea nouă, Fecioara Maria, prin care vine bucuria mîntuirii. Mila Celui Puternic se revarsă azi asupra tuturor celor aflaţi în suferinţe şi necazuri. Impărăţia păcatului stăpînită de cel rău începe să se ruineze şi o nouă împărăţie se întemeiază, pentru veşnicie (Luca I, 33). O împărăţie a dreptăţii pentru că azi Dumnezeu face dreptate Evei celei înşelate de cel rău şi tuturor celor înşelaţi; o împărăţie a smereniei pentru că însuşi Hristos se smereşte deşertîndu-se de mărirea dumnezeiească pentru a lua azi trup omenesc; o împărăţie a dragostei pentru că Dumnezeu din dragoste îl ajută pe om şi-i iartă păcatele; o împărăţie a luminii căci azi răsare Soarele cel neapus ca să lumineze pe cei ce şed în întuneric şi în umbra morţii» (Luca I, 79); o împărăţie a păcii, căci azi Hristos se coboară dintru înălţime ca să-l împace pe om cu Dumnezeu (II Corinteni V, 18-19). Stăpînul acestei împărăţii este Domnul Hristos pe care Sfînta Fecioară s-a învrednicit a-L primi în trupul său. Invrednicindu-se să fie Născătoarea lui Dumnezeu, ea a devenit cea mai măreaţă dintre făpturi şi mai slăvită decît heruvimii şi serafimii. Cu adevărat, binecuvîntată este ea între femei. Cum dar să nu o fericească şi să nu o cinstească toţi credincioşii cînd însuşi Dumnezeu a cinstit-o, alegîndu-o ca să fie maica Fiului Său?

Sfînta Fecioară a fost aleasă ca să primească pe Domnul în trupul său, pentru frumuseţea vieţii sale încununată cu cele mai alese însuşiri: credinţă puternică şi dragoste nemărginită faţă de Dumnezeu, curăţenia ei trupească şi sufletească, smerenia ei deplină. Desăvîrşindu-şi viaţa, ea s-a făcut sălaş al lui Dumezeu Cuvîntul şi a primit mîntuirea adusă de El. Mîntuirea ei însă înseamnă mîntuirea noastră a tuturor. Coborîndu-Se în lume şi sălăşluind în ea, Domnul vine să mîntuiască pe toţi oamenii (I Timotei II, 4) şi să locuiască în inimile lor (Efeseni III, 17). Dar, pentru ca El să locuiască în noi trebuie să ne străduim să facem cît mai curată cămara sufletului nostru. Trebuie să lucrăm ca să ne desăvîrşim şi noi viaţa după cum ne îndeamnă Mîntuitorul Hristos (Matei V, 48); să ne-o facem asemenea vieţii Maicii Domnului. Prin credinţă statornică în Dumnezeu şi dragoste deplină faţă de El; rugăciune fierbinte îmbinată cu smerenie; dragoste faţă de aproapele nostru

manifestată prin fapte bune; dragoste și ascultare față de cei ce ne conduc; prin îndeplinirea îndatoririlor noastre creștinești, să deschidem largi ușile sufletelor noastre și să-L chemăm pe Domnul să intre pentru ca să locuiască în noi și noi în El (Ioan XV, 4), rugîndu-L să ne facă moștenitori vrednici ai împărăției Sale celei veșnice și să ne mîntuiască.

Să nu uităm însă că mîntuirea o dobîndim numai dacă lucrăm pentru ea. Dumnezeu nu ne mîntuiește fără voia noastră. El ne cheamă să primim harul său pentru îndreptarea noastră dar nu ne obligă. Primirea harului său mîntuitor o arătăm prin viața noastră de fiecare zi, prin faptele noastre bune fără de care nu ne putem mîntui. La aceasta ne îndeamnă și viața plină de sfințenie a Sfintei Fecioare, pe care Dumnezeu a prețuit-o atît de mult, încît a trimis pe Fiul Său ca să ia trup ca al nostru din coapsele ei, făcîndu-o astfel Maica Mîntuitorului nostru. Devenind totodată maica noastră a tuturor ea mijlocește neîncetat pe lîngă Fiul său, pentru mîntuirea noastră.

De aceea se cuvine ca noi să o cinstim mai mult decît pe serafimi și heruvimi și decît pe toți sfinții chemîndu-o în ajutor în rugăciunile noastre, împodobindu-ne și noi viața cu cele mai alese virtuți creștinești cu care a fost ea împodobită, pentru ca Fiul lui Dumnezeu, a cărui bună vestire o prăznuim astăzi, să sălășluiască și în noi și să ne mîntuiască. Făcînd astfel, vom putea primi vestea mîntuirii noastre și, cu inima plină de bucurie, vom putea rosti ca și Maica Sfîntă: «Mărește suflete al meu pe Domnul, și s-a bucurat duhul meu de Dumnezeu, *Mîntuitorul meu*». Amin.

Pr. prof. M. Gh. VIZITIU

Însemnări

Un artist cetățean: Ciprian Porumbescu

Ciprian Porumbescu a văzut lumina zilei la 14 octombrie 1853, în obcinele împădurite din Țara Fagilor, în satul Șipotele-Sucevei.

Tatăl său, preotul Iraclie Porumbescu, era unul din fii «vorniculuí» Atanasie din Sucevița. Tot de acolo era și mama sa, Emilia, fiica unui brigadier silvic. Preotul Iraclie, scriitor și folclorist, secretar de redacție al ziarului «Bucovina», colaborator al istoricului E. Hurmuzachi, este prietenul lui Vasile Alecsandri și al celorlalți revoluționari din Moldova de la 1848, refugiați la Cernauca Hurmuzăcheștilor: Al. I. Cuza, M. Kogălniceanu, C. Negri, poetul George Sion, și al celor din Transilvania George Barițiu și Aron Pumnul etc., fugiți din calea răzbunărilor. Aici și din această ambianță de discuții vor lua ființă «Dorințele partidei naționale în Moldova» a lui M. Kogălniceanu pentru o constituție în Moldova și pentru unirea Principatelor.[1]

Talentul muzical ca și cel poetic, Ciprian îl moștenește de la părinți, ambii buni cîntăreți; ei au dat copiilor posibilitatea de a cînta la pian și vioară.

Ciprian, care la trei-patru ani prindea și reproducea orice melodie, are norocul de a fi inițiat în tainele muzicii de Carol Miculi, folclorist și directorul Conservatorului din Lemberg, tot un prieten al Hurmuzăcheștilor, apoi de un învățător S. Meier din Ilișești, de Șt. Nosievici profesor de matematici și muzică din Suceava, Grigore Vindereu, un adevărat Barbu-Lăutaru din Țara de Sus, Isidor Vorobchievici, Mandicevschi și chiar de lăutarii-țigani din marginea satului Stupca – azi Ciprian Porumbescu – unde tatăl său era preot.

Elev în clasa a VIII-a la liceul din Suceava, Ciprian participă în 1871 la Congresul studenților români de pretutindeni care a avut loc la Putna, cu ocazia împlinirii a patru sute de ani de la zidirea locașului de veci al lui Ștefan cel Mare, congres inițiat și condus de I. Slavici și M. Eminescu.

Aici, Ciprian, luînd vioara lui Vindereu, a cîntat cu pasiune spunînd: «Tată, am cîntat Daciei întregi».

In familia Porumbescu se cultiva nu numai muzica și literatura, dar și patriotismul. Cînd, în 1877, se împlinea o sută de ani de la decapitarea Domnitorului Grigore Ghica al Moldovei, care a protestat împotriva anexării Bucovinei de către habsburgi, studenții români din Cernăuți, organizați în societatea studențească «Arboroasa», în frunte cu teologul absolvent Ciprian Porumbescu, trimit la Iași următoarea telegramă: «Primăriei Iași, Arboroasa, societatea junimei române din partea detrunchiată a vechei Moldove, aduce condoleanțe membrilor săi pentru tutorul decapitat. Comitetul».[2]

Insuși titlul societății «Arboroasa» era un protest filologic românesc, imaginat mai demult de profesorul A. Pumnul, împotriva slavo-austriacului «Bucovina».

Urmarea a fost intentarea procesului de «înaltă trădare» și condamnarea la 11 săptămîni de temniță habsburgică, pînă la achitarea la proces, a membrilor comitetului format din: Ciprian Porumbescu, președinte; Constantin Morariu, secretar; Zaharia Voronca, vicepreședinte; Orest (Ortizie) Popescu, casier și E. Siriteanu, bibliotecar.

---

1. Horia Stanca, *Ciprian Porumbescu*, București, 1975, p. 6.

2. Nina Cioncu, *Ciprian Porumbescu*, București, 1974, 45. p.

Ciprian Porumbescu părăseşte temniţa cu sănătatea zdruncinată. Terminînd filozofia, cu o bursă acordată de Mitopolitul Silvestru Morariu, urmează Conservatorul din Viena.

Toţi biografii lui Ciprian Porumbescu, începînd cu colegul său C. Moraru şi terminînd cu Paul Leu, Nina Cioncu, Dragoş Vitencu şi Horia Stanca, afirmă că era o fire apropiată, prietenoasă, blînd, apărindu-şi demnitatea pînă la sacrificiu. Deşi bolnav, era vesel şi lucra foarte mult pe tărîm muzical şi literar. N. Grămadă, scriitorul şi eroul de la Cireşoaia, ne asigură că într-o singură seară de bal, la Viena, Ciprian a fost în stare să improvizeze cincizeci de melodii.[3]

Dacă la Cernăuţi a avut parte de temniţa habsburgică, la Braşov, unde a funcţionat ca profesor de muzică al Şcolii Române şi ca dirijor al corului de la biserica din Şcheii Braşovului, – catedra de muzică ce i se cuvenea la Universitatea cernăuţeană nu era încă vacantă –, românii din Transilvania l-au preţuit mai ales, după reprezentarea primei operete române «Crai Nou», temelia geniului liric românesc.[4]

Recunoştinţa românească l-a trimis sub soarele blînd al Italiei spre a-şi reface sănătatea, dar nu reuşeşte şi vine să moară la Stupca lui dragă, la numai 30 de ani.

Pe crucea mormîntului artistului cetăţean, conform dorinţei sale testamentare, stau scrise versurile şi notele sale muzicale:

«Iar cînd fraţilor m-oi duce
De la voi şi-o fi să mor,
Pe mormînt atunci să-mi puneţi
Mîndrul nostru tricolor».

Regretul era unanim. Gazeta Transilvaniei ca şi Telegraful Român vesteau cititorii cu profundă întristare că au pierdut «pe unul dintre cei mai zeloşi şi mai talentaţi dintre puţinii cultivatori ai artei muzicale, în genere, şi ai muzicii naţionale româneşti îndeosebi».[5]

Lăsînd la o parte încercările literare: Un roman şi o dramă, în manuscris, poezii, libretul operetei Candidatul Linte, colecţiunea de cîntece sociale pentru studenţii români (prima de acest fel în literatura română), Marşul cîntăreţilor, La malurile Prutului, Resignation (în limba germană), care arată talentul său, artistul de la Stupca îşi vădeşte geniul în activitatea componistică muzicală. După cum afirmă unii cercetători – Paul Leu şi H. Stanca –, opera muzicală a lui Ciprian Porumbescu totalizează în jur de trei sute de compoziţii între care 50 bucăţi religioase şi 70 de coruri, precum şi trei operete.[6]

Pasionatul violonist Porumbescu a creat un adevărat tezaur melodic pentru pian şi vioară, balada fiind una din culmile realizărilor sale.[7]

Opereta în două acte «Crai Nou», pe libretul lui Vasile Alecsandri, marchează saltul calitativ în dezvoltarea personalităţii sale artistice.[8]

Activitatea creatoare a lui Ciprian Porumbescu îmbracă două direcţii: laică şi religioasă. Cea componistică destinată cultului ortodox se datoreşte, printre altele, şi necesităţilor de a menţine şi a dezvolta Biserica Ortodoxă în condiţiile statornicite în Bucovina şi Transilvania de habsburgi. In aceste condiţii, mulţi dintre reprezentanţii clerului s-au transformat în apărători ai intereselor maselor româneşti asuprite, supuse unui sistematic şi bine organizat proces de deznaţionalizare.[9]

Incă din perioada studiilor sale teologice ca şi la «Arboroasa», Ciprian Porumbescu şi-a completat piesele bisericeşti. Erau piese pentru o voce sau armonizate pe două, trei şi pentru voci, cor mixt şi bărbătesc. Intre acestea s-au impus compoziţiile sale pentru Sfînta Liturghie, piese de concerte religioase, piese pentru Sfintele Paşti, diferite rugăciuni, imnuri şi psalmi, două oratorii pascale, impresionanta rugăciune «Tatăl nostru» şi altele. Dintre acestea au văzut tiparul: «Ridicat-am ochii mei la cer», «Lăudaţi pe Domnul», «Adusu-mi-am aminte», «Dumnezeu este Domnul», priceasna «Cu trupul lui Hristos», «Hristos a înviat» în mai multe redactări şi una solemnă, Axion la Rusalii «Bucură-te, Maică», «Condacul Maicii Domnului», «Cade-se

3. Horia Stanca, *op. cit.*, p. 55.
4. Viorel Cosma, *Prefaţa*, la lucrarea lui C. Chiban, *Cînta la Stupca o vioară*, ed. IV, Bucureşti, 1967.
5. Paul Leu, *Ciprian Porumbescu*, Suceava, 1972, p. 176.
6. *Ibidem*, p. 184; H. Stanca, *op. cit.*, p. 233.
7. *Ibidem*, p. 185.
8. *Ibidem*, p. 146.
9. *Ibidem*, p. 200.

cu adevărat»,[10] «Liturghia Sf. Ioan Gură de Aur în Do major», troparele: «Acum puterile cereşti» şi «Cu credinţă» şi priceasna «Gustaţi» din Liturghia Sf. Grigorie, Liturghia Sf. Vasile pentru Postul Mare în sol minor, «Heruvicul» pentru Joia Mare, «Cinei Talei celei de taină» şi cel pentru Sîmbăta mare «Să tacă tot trupul» etc. In toate aceste piese muzicale, Ciprian Porumbescu se dovedeşte un vrednic urmaş al maestrului său Vorobchievici, însă el umple compoziţiile sale de conţinut şi cu o melodică revărsată firesc dintr-un suflet cucernic, fără îndoială, dar senin, limpede şi cald, fără zbuciumări convulsive.[11]

Piesele bisericeşti au fost cerute chiar de directorul Conservatorului de Muzică din Moscova, Smolenschi şi dirijor al corului catedralei, care şi-a exprimat regretul că «mare pierdere a însemnat decesul acestui talentat compozitor».[12]

Cu ocazia serbării de la Putna, din 1871, crează «Altarul Mănăstirii Putna», pe versuri de Vasile Alecsandri, «Tabăra română» şi «Imnul lui Ştefan cel Mare», lucrări pătrunse de un adînc sentiment patriotic exprimînd vrednicia robustă a poporului nostru. Artistul poporului Ciprian Porumbescu, deşi s-a stins din viaţă cu aproape un secol în urmă, a trăit, trăieşte şi va trăi veşnic în inimile conaţionalilor săi, prin ceea ce are mai de preţ creaţia sa: «dragostea luminată şi neţărmurită faţă de patrie, dăruirea sa cu trup şi suflet pentru cauza celor mulţi pînă la sacrificiul suprem, jertfa de sine».[13]

Despre Ciprian Porumbescu s-a scris mult. Primul dintru prieteni care a alcătuit o biografie a sa este N. Petra-Petrescu. El îi schiţează lui Ciprian Porumbescu portretul în calendarul «Amicul poporului» din Sibiu pe anul 1884.[14]

Al doilea biograf, părintele C. Moraru-arboroseanul –, cel mai vechi prieten al lui Ciprian, îi închină, la 25 ani de la moarte, o scriere publicată în 1908 la Suceava, căreia îi adaugă în 1926 un extras din revista «Junimea Literară». Alt biograf al său este ziaristul din Transilvania Dr. Valeriu Branişte, apoi fiii lui C. Moraru, care au izbutit să inaugureze în 1928 muzeul Ciprian Porumbescu din Suceava.[15]

In anul 1933, la Suceava, octogenarul Ortizie Popescu – arhimandrit la Sucevița –, ultimul în viaţă dintre prietenii lui Ciprian, ultimul din cei cinci «detrunchiaţi», dezvelindu-i la 15 octombrie, într-un cadru festiv, bustul ridicat în parcul Sucevei, i s-a adresat în cuvinte pline de duioşie pînă la lacrimi, spunînd: «Iubite Ciprian, nu te-am văzut de cincizeci de ani. In bucuria revederii de astăzi te îmbrăţişez şi-ţi zic: Bine ai venit scump prieten şi iubit coleg de şcoală şi de suferinţă...».

Alt biograf al său este profesorul sucevean Ştefan Pavelescu (din Stupca) care, în afară de editarea «Reuniunii muzical-dramatice Ciprian Porumbescu (1903-1938)», i-a dedicat o broşură de 42 de pagini, apărută în 1940, iar în 1971: «Momente din viaţa artistului de la Stupca», Suceava, 100 p.

Un studiu monografic apărut în 1957 (76 pagini), prevăzut cu un catalog şi o bibliografie alcătuite cu gust, cuprinde compoziţiile mai cunoscute ale lui Ciprian. Lucrarea este întocmită de muzicologul Viorel Cosma,[16] care a prefaţat şi «Cînta la Stupca o vioară», a lui C. Chiban.

Editura muzicală a Uniunii Compozitorilor Români a publicat opere alese din creaţia compozitorului, monografia scrisă de Nina Cioncu (strănepoata artistului) şi lucrarea lui Dragoş Vitencu: «Viaţa pasionată a lui Ciprian Porumbescu»; opereta «Lăsaţi-mă să cînt» de Gherasie Dendrino l-a făcut cu-

10. Pr. Prof. Milan Şesan, *In amintirea lui Ciprian Porumbescu*, în «Telegraful român», nr. 33|1973.
11. H. Stanca, *op. cit.*, p. 77-78.
12. Pr. Prof. Milan Şesan, *op. cit.*
13. Paul Leu, *op. cit.*, p. 176.
14. H. Stanca, *op. cit.*, p. 229.
15. *Ibidem* p. 230-233.
16. *Ibidem*, p. 234-237. Alţi cercetători ai vieţii şi operei lui Ciprian Porumbescu au fost: Leonida Bodnărescul, care s-a ocupat şi de scrierile lui Iraclie Porumbescu; Ciprian Raţiu, «În umbra fratelui drag»; Silvia Balan-Brăteanu, «Stupca lui Ciprian Porumbescu»; T. Balan, «Procesul Arboroasei»; Dr. Gh. Mihuţă, «Ciprian Porumbescu învăţător», în revista Făt Frumos IX, nr. 56|1934, p. 117; Ion Grămadă, «Ciprian Porumbescu la România Junâ», în revista «Junimea Literară», IX, nr. 2-3|1912; Axente Baciu, «Familia Porumbescu şi Braşovul», în «Ţara Bîrsei» V, nr. 5|1933; Mihai Poslușnicu, «Ciprian Porumbescu»; Zeno Vancea, «Creaţia muzicală românească în sec. XIX-XX», Bucureşti, 1968, în Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor din R.S.R.; C. Loghin, «Istoria literaturii române din Bucovina», 1775-1918, Cernăuţi, 1926.

noscut pe Ciprian Porumbescu în U.R.S.S., Germania, Cehoslovacia, Ungaria, Iugoslavia, Albania etc.

Oricît de mult s-ar fi scris despre această personalitate proeminentă a culturii noastre muzicale, nimic nu este de prisos pentru ca urmaşii, măcar în parte, să cunoască pe cel ce a scris: «Pe al nostru steag», «Tricolorul», «1 Mai» (cîntec de primăvară) şi «Rapsodia», despre care se spune că redă în sunete ceea ce Grigorescu a redat în culoare.

Ciprian Porumbescu a declarat la Braşov, după prezentarea operetei «Crai nou», că «singurul componist pe care l-am studiat şi-l studiez şi acum cu multă diligenţă este însuşi poporul nostru român». Revelaţia specificului muzicii populare a avut-o Ciprian la Stupca.[17]

In biserică va fi pomenit de-a pururi prin cîntările sale; cei prezenţi la cîntarea rugăciunii «Tatăl nostru» vor simţi totdeauna fiorul unui suflet în vibraţie şi în ochii lor va apărea o lacrimă de recunoştinţă şi amintire duioasă.[18]

Conservatorul din Bucureşti şi satul Stupca îi poartă numele, eternizîndu-l, ca şi statuia şi filmul «Ciprian Porumbescu», ca şi muzeele din Suceava şi Stupca, iar muzica sa, despre care el însuşi a spus «să nu moară odată cu mine», dăinuie şi vibrează în conştiinţa tuturor.

Pr. C. IACOBAN

N. A. Ursu, **Dosoftei necunoscut,** în «Cronica», an X (1976), nr. 6 din 6 februarie.

Editarea Psaltirii în versuri, Iaşi, 1974, a înlesnit cunoscutului cercetător ieşan N. A. Ursu o profundă familiarizare cu limba şi gîndirea Mitropolitului Dosoftei. Dar nu numai atît. El şi-a format convingerea că sfera investigaţiilor privind opera şi activitatea Mitropolitului Dosoftei nu se putea limita numai la Psaltirea în versuri şi la operele cunoscute ale acestuia.

Plecînd de la constatarea activităţii atît de rodnice pe tărîm cărturăresc a ierarhului din Moldova în a doua parte a vieţii sale, N. A. Ursu şi-a pus întrebarea: Ce a făcut Dosoftei în anii tinereţii? «Presupunînd că la fel de activ va fi fost şi în anii tinereţii, am căutat în textele româneşti ale epocii anonime sau cu paternitate controversată urme necunoscute ale activităţii sale de cărturar, pe care am bănuit-o de la început mai bogată decît se cunoaşte pînă în prezent. Cercetarea limbii şi a stilului textelor respective, în raport cu limba lui Dosoftei, plină de elemente caracteristice, precum şi cu limba altor cărturari ai vremii, cărora li s-au atribuit textele în discuţie, ne-a condus la cîteva concluzii surprinzătoare. Am constatat astfel că Dosoftei este traducătorul *Istoriilor* lui Herodot şi al *Cronografului* lui Matei Kigalas (versiunea românească atribuită lui Patraşcu Danovici). De asemenea, am constatat că tot el este anonimul care a revizuit în mod substanţial, traducerea *Vechiul Testament*, făcută de Nicolae Milescu şi reprodusă cu mici modificări, în ediţia Bibliei de la 1688» (p. 4).

In articolul pe care îl semnalăm, autorul ajunge la concluzii care pun într-o nouă lumină activitatea Mitropolitului Dosoftei. Dovezile pe care cercetătorul N. A. Ursu le aduce în sprijinul activităţii Mitropolitului Dosoftei, ca traducător al operelor amintite, sînt susţinute istoric, justificate logic şi întemeiate lingvistic.

Cercetările întreprinse cu privire la traducerea românească a *Istoriilor* lui Herodot, – publicată de N. Iorga în 1909 la Vălenii de Munte –, pînă la comunicarea prof. N. A. Ursu, stabiliseră că traducerea s-a făcut în secolul al XVII-lea, probabil în 1645. Paternitatea acestei traduceri era atribuită lui Eustatie Logofătul (N. Iorga) sau lui Nicolae Milescu (C. Pascu), ulterior şi N. Iorga. M. Marinescu Himu a afirmat că traducerea s-a făcut prin intermediul unei traduceri neogreceşti, datînd de la începutul secolului al XVIII-lea şi consideră că autorul traducerii ar fi un monah de la Coşula sau de la schiturile învecinate.

Coroborînd datele şi rezultatele la care ajunseseră cercetările anterioare, autorul conchide că Dosoftei

17. H. Stanca, *op. cit.*, p. 32, 76-77; (a se vedea aceeaşi idee şi despre M. Eminescu în *Influenţe modelatoare şi catalitice* din «Spaţiul mioritic» al lui Lucian Blaga, Bucureşti, 1969, p. 240-254).

19. M. Şesan, *op. cit.*

a tradus Istoriile lui Herodot între 1648-1649, «cînd - întors nu de mult de la studii din Polonia - îşi petrecea viaţa de mănăstire cu îndeletniciri cărturăreşti. Aceasta pare a fi prima lui traducere, a cărei limbă bogată şi deosebit de frumoasă anunţa cu toată puterea un adevărat scriitor al limbii române literare» (p. 4).

Particularităţile de limbă şi stil ale lui Dosoftei constituie dovada cea mai elocventă în stabilirea paternităţii traducerii Istoriilor lui Herodot. N. A. Ursu aduce mai multe fapte de limbă specifice lui Dosoftei în discuţie: seria de derivate cu sufixul *-inţă*, cuvintele: *arină* «nisip» cu varianta *anină* şi respectiv *arinos-aninos*, numeralul adverbial de două ori, care la Dosoftei apare sub formă de *daori*, formele palatalizate de tipul caşci (să) *-mproaşce, mişce, pişceş;* menţinerea lui *a* în formele de plural *corabii*, prefacerea lui *o* în *u*, *cuconi, preuteasă*, reducerea diftongului *ea* la *a* în *ivală, margă* etc.

In mod cu totul deosebit reţine atenţia cuvîntul «*fericinţă*» care nu a fost înregistrat de dicţionarele limbii române, deşi apare numai în tipăriturile lui Dosoftei. «Prezenţa lui şi în traducerea lui Herodot este, ca atare, un preţios indiciu pentru stabilirea paternităţii acestei tălmăciri» (p. 4). In acelaşi sens, trebuie considerate şi cuvintele *lance*, neologism de la cuvîntul latin *lancea*, care apare de două ori şi în traducerea Istoriilor (p. 18) - autorul consideră că Dosoftei l-a introdus în limba română -, cuvîntul *haslă* = convenţie, înţelegere, deviză, parolă, cu acest înţeles apare şi în traducerea menţionată (p. 503) şi cuvîntul *pîclă* - mlaştină. In sfîrşit, cuvîntul *rodini*, de proveniență ucraineană, care în secolul al XVII-lea apare numai la Dosoftei, este întîlnit şi în traducerea Istoriilor (p. 217).

Intre alte argumente logice, aduse de N. A. Ursu, în vederea stabilirii paternităţii traducerii Istoriilor lui Herodot de către Dosoftei, întîlnim şi precizarea: «Este semnificativ faptul că multe dintre pasajele suprimate cuprind amănunte privitoare la zeităţile popoarelor respective, la cultul lor, la rituri funerare, ceea ce pare a fi un indiciu că traducătorul era un cleric» (p. 4).

N. Iorga sesizînd comentariul traducătorului cu privire la o anumită situaţie din text: «pentru că străinii caută (= se interesează, poartă grijă) stăpînului, iar nu ţării» (p. 141), susţinea că traducerea nu poate fi atribuită decît unui român. Afirmînd că traducerea aparţine lui Dosoftei, N. A. Ursu este îndreptăţit să conchidă: «O dată cu laudele pentru calitatea traducerii, trece aşadar asupra lui Dosoftei şi această cugetare remarcată de N. Iorga, un indiciu în plus că marele cărturar era român» (p. 4).

Folosind aceleaşi metode şi mijloace de cercetare, N. A. Ursu ajunge la concluzia că Dosoftei este traducătorul *Cronografului* lui Matei Kigalas. Pînă acum, această traducere a fost atribuită lui Pătraşcu Danovici. «Lectura paralelă a mai multor pagini din acest Cronograf, din traducerea Istoriilor lui Herodot şi din oricare dintre scrierile cunoscute ale lui Dosoftei, demonstrează că *limba lor este identică*» (p. 5). Autorul stabileşte că traducerea s-a făcut din greceşte. Slavonismele întîlnite în unele scrieri ale lui Dosoftei şi în traducerea Cronografului «despre care dicţionarele limbii române ne informează că apar numai la el» (p. 5), constituie un indiciu că Dosoftei este traducătorul acestei opere. Aceste cuvinte de origine slavonă sînt: *bogoboreţ* «luptător împotriva lui Dumnezeu» *bogonoseţ*, «temător de Dumnezeu» şi *iconoboreţ* «iconoclast, luptător împotriva icoanelor» (p. 5).

Folosirea cuvintelor de origine latină *popor* «comunitate bisericească», *poporeni* «enoriaşi», *şerb* «rob», ca şi *arină* conduc pe de o parte la unul şi acelaşi autor, iar pe de altă parte învederează intenţia acestuia, prin urmare a lui Dosoftei, «de a le impune în limba română literară, limitînd astfel circulaţia corespondentelor de proveniență slavă, nisip, norod şi rob» (p. 5).

Ca şi la traducerea Istoriilor lui Herodot, traducătorul comprimă sau elimină, voit, anumite pasaje care îngreunau lectura, iar cînd redă dregătoriile popoarelor mai vechi, le înlocuieşte cu cele moldoveneşti. Spre exemplificare, se citează faptul că oştile «sînt conduse de *voievozi*, *hatmani*, şi *serdari*, iar împăraţii şi craii sînt consiliaţi sau slujiţi de

postelnici, vornici, paharnici, logofeți, medelniceri, armași etc. (p. 5).

Un argument în plus prin care se dovedește atribuirea traducerii Cronografului lui Kigalas Mitropolitului Dosoftei îl constituie și faptul că un manuscris românesc, copie din anul 1732, păstrat la Biblioteca Academiei, cuprinde pe lîngă mai multe scrieri necunoscute ale lui Dosoftei, și traducerea Cronografului lui Matei Kigalas, sub titlul *Nová adunare de osebite istorii*» (p. 5). Comparînd manuscrisul nr. *3456*, care păstrează această traducere, cu ms. *3517*, autorul a constatat că «între ele există o strînsă legătură, în sensul că textul din ms. 3456 este un compendiu al traducerii din ms. 3517, cu unele interpolări după alte izvoare istorice și cu aprecieri personale asupra unor evenimente» (p. 5). Ierarhul moldovean a tradus mai întîi textul cronografului, așa cum se păstrează el în ms. 3517, apoi a revenit și a selectat din original numai acele părți și capitole care corespundeau intenției lui Dosoftei de a compara religia evreilor, pe cea greco-romană și islamismul cu creștinismul și de a face un istoric al religiei creștine, pînă la ocuparea Bizanțului de către turci» (p. 5).

Este de remarcat și faptul că traducătorul cronografului lui Matei Kigalas și-a prefațat lucrarea cu 26 versuri, intitulate *Stihuri predoslovii* – versuri care «prin rimă, imagini, fragmente și chiar versuri întregi se găsesc și în Psaltirea în versuri» –, și a încheiat-o cu 29 *învățături moral-religioase și politice* ale împăratului bizantin Vasile Macedoneanul» (p. 5).

In urma unor cercetări, N. A. Ursu ajunge la concluzia că Mitropolitul Dosoftei «este cărturarul care a făcut prima revizie a traducerii Vechiului Testament a lui Milescu. Identificarea aceasta explică și prezența sporadică și oarecum enigmatică în Biblia de la București a unor cuvinte care caracterizează scrisul lui Dosoftei» (p. 5).

Că Nicolae Milescu a tradus Vechiul Testament se știa din mărturia lui Dimitrie Procopiu (1720) din Moscopole, «care spune că Biblia tradusă de Milescu se folosește în bisericile românești» (p. 5) și a Mitropolitului Gheorghe al Moldovei (1723) care a însemnat pe o carte că Nicolae Milescu, pe cînd era capuchehaie la Constantinopol «a tălmăcit și Biblia din limba elinească pe limba românească» (p. 5). Aceste mărturii sînt întărite prin descoperirea în 1915 a unui manuscris cota *4389* – Biblioteca Academiei R.S.R. –, care este o copie din a doua jumătate a secolului al XVII-lea a Vechiului Testament. In prefața acestui manuscris se spune că traducătorii au avut la îndemînă și «un izvod scris cu mîna, care l-au fost prepus Nicolae Spătarul moldovean...» (p. 5).

Virgil Cândea a identificat în ms. nr. *45* din Biblioteca Academiei Filiala Cluj-Napoca, traducerea Vechiului Testament din Biblia de la București (1688), făcută de Nicolae Milescu, dar revizuită de unul sau mai mulți anonimi. Acest manuscris are, la început, o prefață a copistului Dimitrie din Cîmpulung Muscel adresată Mitropolitului Teodosie al Țării Românești, iar la sfîrșit «*Cuvîntul înainte către cititori*» al anonimului care a revizuit traducerea lui Milescu (p. 5). Analizînd din punct de vedere lingvistic acest cuvînt, N. A. Ursu a «*identificat stilul și limba lui Dosoftei*» (p. 5). Dispunînd de un astfel de indiciu, cercetătorul a analizat în paralelă Psaltirea din ms. 45, Psaltirea de-nțăles (1680), Paremiile de preste an (1683) și Psalmii din Biblia de la București. Rezultatul acestei investigații a fost concluzia: Dosoftei a revizuit traducerea lui Nicolae Milescu. Ca fapte de limbă specifice lui Dosoftei reies următoarele cuvinte: *sichima, arina, sîmțire, lăncile, vîrtucios, vîrtucioasă* (p. 6).

Atribuind revizuirea traducerii Vechiului Testament a lui Nicolae Milescu ierarhului cărturar din Moldova, cercetătorul N. A. Ursu trebuia să mai răspundă la unele întrebări: Cum și în ce împrejurări a revizuit Dosoftei această traducere și de ce numele lui Nicolae Milescu și al lui Dosoftei nu apar în prefața ediției Bibliei de la București?

Precizînd și subliniind faptul că, în decursul vremii, Biserica și nu laicii s-a ocupat «cu tălmăcirea, tipărirea, verificarea canonicității și difuzarea cărților religioase» (p. 6), autorul afirmă că Nicolae Milescu «a putut primi de la reprezentanții Bisericii însărcinarea de a traduce Vechiul Testament, lucrare pe care a efectuat-o în anii 1661-1664, cînd se găsea la Constantinopol» (p. 6).

La rîndul său, Dosoftei a revizuit traducerea Vechiului Testament «*din porînca stăpînului*», adică a Mitropolitului Moldovei «în timp ce era episcop la Roman» (pînă în 1671).

La cea de a doua întrebare, autorul deşi află ca răspuns o întemeiată constatare: «muntenii obişnuiau atunci să nu indice întotdeauna sursele unor cărţi tipărite de ei» (p. 6), aduce şi altă explicaţie: «Nicolae Milescu fusese agentul diplomatic la Poartă al lui Grigore Ghica, în 1663, cînd acesta ucide pe postelnicul Constantin Cantacuzino, tatăl viitorului domn Şerban Cantacuzino, sub a cărui semnătură este pusă prefaţa Bibliei. Dosoftei se afla în 1688 exilat în Polonia, fiind ameninţat cu caterisirea dacă nu se întoarce în scaunul mitropolitan, de către însuşi Patriarhul Dositei al Ierusalimului, a cărui scrisoare de laudă la adresa lui Şerban Cantacuzino este publicată ca drept a doua prefaţă a Bibliei. In aceste condiţii, menţionarea lor ca traducători a putut fi, probabil, considerată inoportună» (p. 6).

In sfîşit, un alt indiciu care ar conduce la concluzia că Dosoftei a revizuit traducerea Vechiului Testament, făcută de Nicolae Milescu, este considerat a fi trimiterea unui exemplar din Biblia de la Bucureşti, în numele domnitorului Constantin Brîncoveanu, Mitropolitului Dosoftei, în Polonia. Acest exemplar se păstrează în biblioteca Mănăstirii Putna, cota 483, nr. de inventar 496. Pe acest exemplar, Dosoftei a făcut comentarii marginale la textul Vechiului Testament, în limbile latină, greacă, polonă şi română. Exemplarul Bibliei păstrat la Putna are lipite, la început, de către autor, două foi, una originală şi alta intercalată «cu textul autograf al versiunilor despre domnitorii Moldovei, datat *7199* (1690), ghen 1.

In încheiere, N. A. Ursu atrage atenţia că traducerea tratatului *despre raţiunea dominantă* şi a *epigramei de laudă la adresa proorocului David*, atribuită de Virgil Cândea spătarului Nicolae Milescu «aflate în aceeaşi traducere a Vechiului Testament sînt unele semne de ordin lingvistic şi prozodic care arată că şi acestea au trecut prin pana lui Dosoftei» (p. 6).

Rezultatul cercetărilor întreprinse de N. A. Ursu dezvăluie preocupările lui Dosoftei în anii tinereţii şi, totodată, elucidează unele capitole controversate din istoria literaturii noastre vechi. Argumentele lingvistice, ca, dealtfel, şi cele istorice şi logice, aduse în vederea stabilirii paternităţii traducerii Istoriilor lui Herodot şi a Cronografului lui Kigalas dovedesc că Dosoftei este traducătorul acestor lucrări, precum şi cel care a revizuit traducerea Vechiului Testament, făcută de Nicolae Milescu. Fiind vorba de un text sacru şi, în acelaşi timp, de o revizuire, limba şi stilul lui Dosoftei sînt mai puţin sesizabile, de unde şi numărul relativ mic de fapte de limbă prin care dacă nu se poate susţine expres afirmaţia cercetătorului ieşan, cu atît mai mult nu se poate infirma. Noi cercetări vor putea aduce lumină în acest sens.

Prin concluziile la care s-a ajuns se dă o bază documentară afirmaţiilor făcute cu privire la preocupările Mitropolitului Dosoftei, în domeniul istoriei şi al istoriei limbii noastre literare.

Despre pregătirea cărturărească a Mitropolitului Dosoftei ne dau mărturie şi aceste lucrări, care, aşa cum s-a subliniat, nu sînt numai simple traduceri, «ci adevărate opere de creaţie. Noi cercetări şi implicit precizări în funcţie de rezultatul acelora la care a ajuns profesorul ieşan N. A. Ursu vor pune mai grăitor în lumină activitatea, rolul şi personalitatea ierarhului Dosoftei.

Pr. C. BUZDUGAN

I. Barnea, **Identităţi ale romanităţii,** în «Magazin istoric», an XX, nr. 1(106), ianuarie, 1976, p. 28-32

Inceputul procesului de răspîndire a creştinismului pe pămîntul României nu are o dată oficială, fixată în anumite împrejurări prin hotărîrile vreunui conducător politic.

De asemenea, creştinarea populaţiei locale nu s-a făcut nici din iniţiativa sau la insistenţa unei autorităţi bisericeşti statornicite care să-şi exercite influenţa la nord de Dunăre. Acest fapt era împiedicat

și de situația pe care o avea creș-tinismul, aceea de religie nepermisă.

Așa stînd lucrurile, este explica-bil să nu deținem documente ex-prese privitoare la începuturile pro-povăduirii creștine pe teritoriul locuit de strămoșii noștri.

Dacă o privim în contextul mai larg al extinderii creștinismului în Imperiul roman, creștinarea strămo-șilor noștri face parte integrantă din romanizarea treptată a popula-ției autohtone.

Lucrarea profesorului I. Barnea «Identități ale romanității» are ca punct de plecare pătrunderea pe calea unui proces etnic, de romani-zare a populației autohtone, a unor elemente superioare de cultură și civilizație între care și creștinismul. Două elemente trebuie evidențiate. Mai întîi creștinismul a pătruns în Dacia Traiană în condițiile în care unitatea sa de credință, viața mo-rală, disciplină și cult se impunea în fața religiilor acceptate în Panteo-nul roman.

In al doilea rînd, în acest timp, domina tendința de orientare sin-cretistă în probleme religioase, de mutare a centrului de greutate al imperiului spre răsărit. Aceasta a culminat cu acordarea de libertate creștinilor, mutarea capitalei impe-riale din Apus în răsărit, la Bizanț, și creștinarea imperiului. In aceste împrejurări, din confruntarea dife-ritelor elemente de cult și a forme-lor de manifestare a vieții creștine au rămas pînă astăzi în terminolo-gia religioasă a românilor «termeni latini privind noțiunile fundamen-tale ale cultului creștin».

Creștinii de aici, în special, cei care se găseau în rîndul garnizoa-nelor romane trebuiau să fie supuși aceleiași politici religioase a Impe-riului roman care, la început, a persecutat creștinismul.

In această perioadă de intoleranță, creștinii de pe teritoriul Patriei noastre au dat Bisericii nume de martiri, iar posterității dovezi că aici se înfiripase creștinismul prin «contactul direct, îndelungat și multilateral al populației autohtone cu purtătorii acestei religii». La Tomis, Halmiris, Axiopolis și Na-viodunum, martirologiile consem-nează foarte multe nume de ori-gine latină, greacă, orientală și tracogetică.

După încetarea persecuțiilor odată cu edictul de la Milan, creștinismul a cunoscut o proliferare rapidă atît în interiorul imperiului, cît și în afara granițelor lui. Adăugînd la libertatea religioasă a creștinilor, intensificarea legăturilor populației din sudul Dunării cu cea din nordul ei, ne formăm o idee mai completă despre accelerarea procesului de răspîndire a creștinismului în păr-țile noastre. Aceste legături au loc, acum, în condițiile de libertate în care ierarhia superioară își lărgea sfera de influență și de jurisdicție bisericească. Probabil datorită aces-tui fapt Episcopul Niceta de Reme-siana (366-414) era numit «apostolul daco-romanilor din dreapta și din stînga Dunării, el însuși daco-ro-man».

Incepînd cu acest timp, mărturiile arheologice și documentare – destul de multe – dezvăluie o intensificare a cultului și a organizării vieții creștine. Extinderea sferei de ac-țiune a episcopilor a ușurat pă-trunderea unor noi elemente creș-tine și pe teritoriul Daciei ieșite din jurisdicția romană. La acestea aparțin înmulțirea locașurilor de cult, precum și extinderea diferite-lor forme de manifestare religioasă, prin legăturile întreținute cu Pano-nia sau cu nordul Italiei. Tendința unor împărați bizantini de a întări punctele strategice de la nordul Dunării și chiar de a anexa fosta Dacia Traiană (Constantin cel Mare, Justinian) a mizat tocmai pe romanitatea populației și pe pre-zența creștină la nord de Dunăre.

Partea a doua este consacrată vieții creștine, organizate din Sciția, Dobrogea de astăzi. Mărturiile scrise atestă existența la Tomis a unei vechi episcopii pe scaunul căreia s-au succedat o seamă de episcopi dintre care unii au fost o pavăză a otodoxiei și au participat la si-noade ecumenice. Episcopul Pater-nus era cunoscut sub titlul de «epis-copus metropolitanus». Reprezenta-tivi pentru cultura creștină din aceste părți au fost călugării Ioan Casian și Dionisie Exiguul care aveau «conștiința romanității lor ca descendenți ai vechii populații autohtone romanizate».

In încheiere, autorul subliniază că «numărul mare al daco-romani-lor, vechimea așezării lor și a orga-nizării, stadiul superior de civili-zație și moștenirea romano-bizantină le-au permis să-și păstreze ființa

naţională şi să asimileze alte grupuri de populaţii».

Un element de bază care a asigurat şi continuitatea strămoşilor noştri pe aceste meleaguri în confruntarea cu popoarele migratoare a fost creştinismul primit pe calea procesului de romanizare, aşa cum confirmă toate mărturiile arheologice şi literare.

I. VÎRLAN

Mănăstirea Mavromolu din Galaţi, închinată Mitropoliei din Moldova

Familia domnitoare Duca a lăsat amintiri bune în inima românilor. Domnind în ambele principate – mai mult însă în Moldova, – Gheorghe Duca a zidit Mănăstirea Cetăţuia, iar soţia sa, Anastasia Doamna, Biserica Stratenia care a devenit catedrală mitropolitană.

Gheorghe Duca şi fiul său Constantin au înălţat şi Mănăstirea Mavromolu din Galaţi, existentă şi azi, ca biserică de mir. Istoricul ei este deosebit de interesant. Dăm aici o pagină folositoare, credem, din trecutul acesteia şi anume, închinarea ei ca metoc, al Mitropoliei Iaşilor, după ce fusese distrusă de turci Mănăstirea Mavromolu de pe Bosfor, căreia îi fusese închinată, iniţial. Lucrul acesta îl face «beizadea» Grigore fiul lui Constantin Vodă Duca. Prin acest act el arată, că această fundaţie a moşilor şi părinţilor săi, se cuvine a fi închinată metoc la biserica mamă, Mitropolia, care-şi datora existenţa tot moşilor şi părinţilor lui, familia domnitoare Duca. Iată ce spune aici beizadea:

Grigoraş beizade fiu al blagocestivului şi răposatului Domn Io Constantin Duca VVod,[1] nepot bătrînului Duca Voevod şi al Doamnei Anastasiei. Facem ştire cu această adivărată scrisoare a noastră pentru o sfîntă Mânăstire ce-i în ţinutul Covurluiului în Târgul Galaţilor zidită de răposaţii si pururе pomeniţii părinţii noştri ce se cheamă Mavromoru ounde se cinsteşte hramul Adormirii Pre Sfintei Născătoarei de Dumnezeu şi pururе fecioara Maria.

Care sfîntă mânăstire a fost închinată mitoh ascultătoare către sfînta mare mânăstire Mavromolu cel mare ce-i în părţile Ţarigradului pre Boazu. Şi dintru primejdioasele vremi, tâmplîndu-se de s-au pustiitu şi s-au răsipit, şi s-au dezrădăcinat de tot de turci această sfîntă lavră osebind Dumnezeu mila sa de către creştini pentru păcatele noastre atâta cît nici s-au mai rămas acolo călugări stricându-o de tot. Şi stricându-se aceea sfîntă lavră rămas-au şi mânăstirea noastră la mare lipsă şi scăpăciune neavînd cine o chivernisi.

Deci noi văzînd că să pustieşte pomana părinţilor noştri, socotit-am, şi am închinat sfînta Mânăstioară Mavromorul sfintei şi slăvitei Mitropolii din Târgul Iaşilor care se chema Biserica albă ounde se cinsteşte şi se prăznueşte hramul Streteniei Domnului nostru Iisus Hristos; fiind la această vreme ocârmuitorio şi îndreptătorio Bisericii, svinţia sa Părintele Kir Antonie arhiepiscop Sucevii şi Mitropolit a toată ţara Moldovii, şi fiind şi sfînta Mitropolie din Iaşi zidită şi întemeiată de răposaţii părinţii noştri.

Socotit-am, că aşa se cade şi am închinat-o sfintei Mitropolii, Mânăstioara Mavromorul. Ca de acum înainte să aibă sfinţia sa Părintele Mitropolitul a pune omul sfinţiei sale egumen la Mavromor, şi să aibă a-i purta grijă, cum şi sfintei Mitropolii şi să fie în seama sfinţiei sale mitoh Mitropoliei, şi altul nime să n-aibă a să amesteca, nici să străce această aşăzare. Căci noi am socotit că iastă cu dreptate şi cu bună socotială făcută. Şi aceasta o am făcut pentru sufletul şi pomenirea răposatului moşului nostru Ion Duca VVod şi Doamna lui Anastasia, şi părintelui nostru Ion Constantin Duca VVod şi pentru a noastră viaţă şi pomenire; şi alte zapisă de vor fi pentru moşii a sfintei mânăstiri să aibă a le lua Sfinţia sa şi să le poarte grijă precum i s-au încredinţat. Iar pentru mai mare întărire şi întemeiare acestei aşezări, dat-am şi această scrisoare a noastră în mâinile sfinţiei sale Părintelui Mitropolitului cu cuvîntul nostru aşezată şi de mâna noastră iscălită. Aşijdere la această aşăzare s-au tîmplat şi alţi Arhierei a ţării şi boeri mari şi mici, cari s-au şi iscălit. Şi noi

1. Arhivele Statului Bucureşti, Mănăstirea Mavromolu, P. XXII|29.

însăşi pentru mai bună întărire cu mâna noastră am iscălit. Aşijdere şi alţi din fraţi sau din neamul nostru cînd i-ar aduce Domnul Dumnezeu şi s-ar ivi Moldovii, poftim ca să aibă şi aceia a întări şi a iscăli această danie. De aceasta facem ştire.

Ias vleto 7243 Mart 6 (1735)
Grigoraş beizadea
Ghedeon episcop Romanschi
Varlaam episcop Radauţchi
Teofil episcop Huşschi

T. Gh. BULAT

Recenzii

Petros Vassiliadis, **Rolul Sf. Ioan Botezătorul în Q şi în Ev. Sf. Marcu,** Atena, 1975.

Petros Vassiliadis, asistent la Facultatea de teologie din Atena, se ocupă, în lucrarea pe care o semnalăm, (scrisă în limba engleză), de o interesantă problemă din teologia Noului Testament: ***Activitatea Sfîntului Ioan Botezătorul.*** Această problemă a constituit, totdeauna, obiectul atenţiei teologilor, şi pentru prestigiul de care sfîntul se bucura în faţa Mîntuitorului Iisus Hristos.

După tradiţia Bisericii, Sfîntul Ioan Botezătorul a avut un rol de seamă în epoca primară a creştinismului. El a iniţiat o mişcare religioasă la care au aderat mulţi iudei, unii din ei, ulterior, ucenici ai săi; „Odată fiind Iisus într-un loc şi rugîndu-se, cînd a încetat, unul dintre ucenicii săi, i-a zis: „Doamne învaţă-ne să ne rugăm, cum a învăţat şi Ioan pe ucenicii săi" (Luca XI, 1).

Pentru a fixa locul Sfîntului Ioan Botezătorul în istoria creştinismului, s-au scris numeroase studii de o reală valoare. Notăm doar: M. Dibelius, Tradiţia precreştină despre Ioan Botezătorul (Die Urchristliche Uberlieferung von Johannes der Taüfer), Göttingen, 1911, M. Goguel, La început Evanghelia Ioan Botezătorul (Ausenil l'evanghile Jean Baptist), Paris, 1928, E. Lohmeyer, Creştinismul primar: Ioan Botezătorul (Das Urchristentum: Johannes der Taüfer), Göttingen, 1932, C. H. Kraeling, Ioan Botezătorul (John the Baptist), 1951, V. Trilling, Tradiţia de a boteza la Matei (Taüfertradition bei Matthaus) 1959, C. H. H. Scobie, Ioan Botezătorul (John the Baptist), London, 1964, E. Käsemann, Discipolii lui Ioan Botezătorul (The Disciples of John Baptist), London 1964, W. Wink, Ioan Botezătorul în tradiţia Apostolilor (John the Baptist in the Gospal Tradition), Cambridge, 1968, G. S. Gratseos, Ioan Botezătorul temelia izvoarelor, Atena, 1968.

La acestea se adaugă şi lucrarea scrisă de P. Vassiliadis, intitulată „Rolul lui Ioan Botezătorul (The function of John the Baptist...), Atena, 1975.

In afară de bibliografia utilizată, la alcătuirea studiului său, Vassiliadis s-a consultat cu diferiţi teologi: O. Culmann (lucrările: Cel care vine după mine, 1956 şi Hristologia Noului Testament, 1959), I. Ieremias (Teologia Noului Testament, London, 1975), cu J. M. Robinson, B. W. Bacon, H. E. Todt, W. Wink, G. N. Stanton, T. W. Manson ş. a.

Din lucrarea lui P. Vassiliadis rezultă rolul important pe care l-a avut Sfîntul Ioan Botezătorul la începutul creştinismului. Prin atitudinea sa Sfîntul Ioan a determinat pe mulţi să urmeze lui Hristos, cu convingerea că El este Mesia cel prezis şi a temperat mult pornirile unor iudei împotriva lui Iisus. Prestigiul de care s-a bucurat în ochii contemporanilor este confirmat de Sfîntul Luca VII, 27-28: „Iată îngerul care va găti calea... între cei născuţi din femei,

nimeni nu este mai mare decît Ioan...".

In privinţa aceasta, a prestigiului Sfîntului Ioan, Evanghelia după Sf. Marcu e de acord cu documentul Q. Figura Sfîntului Ioan Botezătorul se conturează la Marcu I, unde se stabileşte un paralelism între Sfîntul Botezător şi Vechiul Testament prin Maleahi III, 2, Isaia XL, 3, LXII, 1, Psalmi II, 6, Daniil IX, 24, Levitic XI, 7 ş. a. Relatările Sfîntului Marcu au paralelismele lor în Matei III, 11-12; XI, 2-19; Luca III, 16; VII, 24-27.

Toate aceste referiri arată că Sfîntul Ioan are locul său în istoria mîntuirii.

In acest sens, toate documentele creştine sînt de acord în a confirma nu în a nega rolul Sfîntului Ioan Botezătorul la urzirea creştinismului.

Apreciem metoda critică a autorului Vassiliadis, cum şi silinţa sa de a lămuri unele probleme cu competenţa omului de specialitate.

N. NEAGA

Sebastian Barbu Bucur, **Manuscrise muzicale. Filotei sin Agăi Jipei. Prima psaltichie românească cunoscută pînă acum,** în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVII (1969), nr. 9-10, p. 1066-1075 şi extras.

Autorul prezintă o primă încercare de întocmire a unei cărţi de psaltichie cu text în limba română, luat din manuscrise existente în secolul al XVIII-lea sau din traducerile făcute de Filotei sin Agăi şi adaptate la melodiile tradiţionale bizantine. Acest traducător, Filotei, a fost psaltul Mitropoliei Ungrovlahiei în prima jumătate al secolului al XVIII-lea şi ucenic al mitropolitului Teodosie. El a alcătuit în 1713 o „Carte de cîntări" la îndemnul Mitropolitului Antim Ivireanul „cu voia şi cererea a toată Biserica şi a tot norodul", aşa cum spune autorul în prefaţa cărţii dedicată domnitorului Constantin Brîncoveanu, în timpul căruia muzica psaltică a fost mult cultivată de psalţi renumiţi, aduşi de către domnitor de la Constantinopol sau Muntele Athos.

2. Idem, *Paleografia muzicală bizantină,* Bucureşti, 1973, 23. p. Un studiu de specialitate în care autorul prezintă amănunte despre notaţia muzicală medie, semne hironomice (mai rile semne şi hipostaze), semnele ritmice expresive şi dinamice (formă, denumire, etimologie, funcţie şi transcriere); tabloul intervalelor ascendente (unisonul, secunda, terţa, cvarta, sexta, septima, octava, nona, decima, undecima), însoţite de două chendime şi a intervalelor descendente (aceleaşi în ordine inversă), combinate cu două chendime (grafie, fără sprijin şi sprijinite pe coma simplu sau dinamic); tabloul modurilor autentice şi plagale (tonica de bază, construcţia, cheia simplă şi însoţită de semnul de intonaţie, nota iniţială şi finală, cadenţe, ambitus); tabloul valorilor de note simple şi punctate (înainte, la mijlocul şi la coada gorgoanelor); Expunerea pe coloane a transpunerii semnelor consonante — de expresie şi ornament — de diferiţi autori (I. Croitoru, N. Lungu, Gh. Ciobanu, Gr. Panţîru) inspiraţi din tradiţie, sistema veche şi mai nouă; tabloul general al scărilor transpuse pe notaţie apuseană (liniară), baza scărilor cu armurile lor, schiţa acestora cu bazele lor, cum şi tabloul comparativ al scărilor glasurilor după genurile cromatic, diatonic şi enarmonic.

3. Idem, *Naum Rîmniceanu,* în „Studii de muzicologie", vol. IX, Bucureşti, 1973, p. 147-194 şi extras.

Studiul prezintă o lucrare de seminar susţinută de autor, sub îndrumarea prof. Romeo Circoiaşu, în cadrul cursurilor de doctorat. Textul alcătuieşte de fapt un capitol din lucrarea „Psalţi ardeleni din secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea şi contribuţia lor la cultura muzicală românească". Autorul prezintă aspecte puţin cunoscute din viaţa şi activitatea lui Naum Rîmniceanu — fondatorul şi promotorul muzicii psaltice în limba română din Ardeal. Cîntările în limba română şi greacă, descoperite de Filotei şi Duma, au un ritm oratoric şi neîntrerupt la măsuri, linii melodice simple şi un caracter diatonic. In anexa din partea ultimă a studiului, autorul prezintă 52 termeni proprii muzicii Bisericilor ortodoxe, alcătuind un mic glosar explicativ rînduit alfabetic.

4. Idem, *Ioan Sin Radului Duma Braşoveanu,* în „Studii de muzicologie", vol. X, Bucureşti, 1974, p. 164-221 şi extras.

Autorul face o expunere a vieţii şi preocupărilor muzicale ale lui Duma Braşoveanu, scoţînd în evidenţă asemănările şi deosebirile dintre aceasta şi Filotei. In patru anexe este pre-

zentat un tablou sinoptic al manuscriselor românești, indicînd autorul, titlul cărții, numele sărbătorii sau al cîntării respective, glasul etc. In sfîrșit, cîteva reproduceri și transcrieri a heruvicelor lui Hrisafi, scurtate de popa Filotei, și un glosar cu termeni muzicali explicați.

5. Idem, *Propedii ale muzicii psaltice în notație cucuzeliană*, I, în Studii și cercetări de istoria artei. Seria teatru, muzică, cinematografie, tom 21, 1974, p. 27-39 și extras.

Autorul tratează un număr de 16 propedii, adică manuscrise cuprinzătoare de învățături teoretice, pregătitoare pentru înțelegerea scrierii și executării cîntărilor religioase, așa cum avem astăzi în gramaticile muzicii psaltice. Manuscrisele slavono-grecești, grecești și românești prezentate de autor sînt din secolele al XVI-lea (1511) pînă în secolul al XIX-lea (1821).

In partea a doua, autorul prezintă, în continuare, încă 17 manuscrise (în aceeași revistă tom 22, 1975, p. 59-70), făcînd un scurt istoric al acestor gramatici ale muzicii psaltice și subliniind diferența dintre teoretic și practica diferitelor cîntări liturgice de după secolul al XVI-lea.

6. Idem, *Elemente teoretice la Filotei sin Agăi Jipei. Gramatica muzicală*, în „Studii de muzicologie", vol. XI, 1976, p. 176-229 și extras.

Pentru analizarea principiilor teoretice, expuse în „Propedia" (gramatica muzicii psaltice a lui Filotei), și completate cu altele din diferite asemenea ediții de cărți din secolele al XVII-lea și pînă la începutul secolului al XIX-lea, autorul a transcris, în întregime, „Catavasierul" lui Filotei, urmînd semnele somata, pnevmata și cele hironomice, combinațiile de semne, ftoralele și mărturiile, formulele de intonare ale ehurilor, apehematele, schimbările celor opt glasuri etc.

O caracteristică a textului cîntărilor psaltice ale lui Filotei este formarea întotdeauna a două silabe din două consoane prima fiind scrisă cu apogiatură, reliefîndu-se astfel semnificația isonului mic pus înaintea isonului obișnuit și înaintea semnelor ascendente la și în urma celor descendente.

Propedia lui Filotei, corelată cu alte exemplare grecești mai vechi sau mai noi, are o deosebită importanță pentru literatura și muzicologia românească, ea constituind primul document muzical românesc de acest fel cunoscut la noi pînă acum.

Partea a doua a studiului este documentată cu opt anexe cuprinzînd prefața cărții, ftoralele sau stricările celor opt glasuri după manuscrise grecești, exerciții de parologie pe notație psaltică și liniară după manuscrise grecești și românești; apehematele (glasurile după fiștecare glas) pe ambele notații, un tropar către ucenici (a lui Hrisafi), schimbările celor opt glasuri; exerciții de parologie cuprinzînd majoritatea mărturiilor (pe ambele notații) și tabloul recapitulativ al mărturiilor.

Studiile lui Sebastian Barbu Bucur, lector la Conservatorul „Ciprian Porumbescu" din București, semnalate mai sus, aduc la lumină lucrări puțin cunoscute din muzica psaltică românească, folosită la noi în ultimele cinci secole.

GH. BURCA

Petru Rezuș, **Contribuții la Istoria orașului Rădăuți**, București, 1965, 169 p. și 24 ilustrații.

Studiile și contribuțiile Pr. Prof. Petru Rezuș în materie de teologie sistematică sînt binecunoscute slujitorilor bisericești.

Pe lîngă preocupările strict teologice, P. C. Sa a avut în atenție și cercetarea trecutului nostru, mai ales al aceluia din partea țării de sus, atît în ce privește viața bisericească, cît și sub aspect arheologic, istoric, etnografic și folcloric.

In cadrul unor astfel de preocupări se înscrie și apariția lucrării: „Contribuții la Istoria orașului Rădăuți", Editura Litera, București 1975, pe care o prezentăm în cele ce urmează.

Deschisă cu o prefață, lucrarea însumează șase capitole, la care se adaugă: încheierea, notele, o anexă și lista ilustrațiilor.

Primul capitol tratează despre Situarea geografică a orașului Rădăuți, apele, dealurile, țarinile și hotarnica, menționîndu-se puncte de vedere ale specialiștilor, în funcție de care autorul face și unele considerații întemeiate.

Capitolul II se ocupă de trecutul orașului, autorul începînd cu *Preistoria*, continuînd cu procesul cronologic al întemeierii Statului moldovean în general, cu vechimea așezării, cu eti-

mologia numelui aşezării, enumerînd teorii şi versiuni referitoare la acest subiect, fără a se pronunţa care din acestea ar fi cea justă. „Pe noi ne interesează însă, după aceste dovezi, că şi pe meleagurile rădăuţene existau organizaţiile şi instituţiile politice şi specifice epocii“ (p. 29).

Urmează apoi cercetările referitoare la istoria rădăuţeană de după întemeierea Moldovei de către Bogdan Voievod (1359); o succintă prezentare a ctitoriei lui Bogdan-Intemeietorul; consideraţii privind organizarea bisericească sub Alexandru cel Bun, mutarea Mitropoliei la Suceava (1411) şi precizarea termenilor *sat-tîrg* atribuiţi oraşului Rădăuţi în diferite documente. Pentru vechimea oraşului Rădăuţi şi pentru existenţa unei mitropolii aici, precum şi ca „sat al mitropoliei“ autorul mai aduce ca mărturie „o icoană de marmură de Carrara“ pe care un „Ion din satul mitropoliei“ a săpat trăsăturile Mîntuitorului, de-a dreapta şi de-a stînga IC şi XC, iar sub chip data şi locul = Rădăuţi, 6878. Pe marginea de jos a icoanei, spre stînga, se mai află scris cu dalta: „Pisal Ion ot selo Mitropoliu...“. Această icoană a fost descoperită în anul 1937 „pe un tăpşan din cutul de jos unde oamenii ţineau minte că a fost o cruce, deci probabil unde s-a înălţat una din bisericile pomenite de Alexandru cel Bun“ (p. 37).

Autorul arată că Rădăuţiul a cunoscut acelaşi proces de formare şi dezvoltare ca şi celelalte aşezări din Moldova.

Referindu-se la organizarea vieţii bisericeşti, P. C. Sa face o prezentare a Bisericii domneşti Sf. Nicolae sau Bogdana, a Mitropoliei (Episcopiei) şi a Mănăstirii din Rădăuţi, a şcolilor mănăstireşti şi episcopale şi a tipografiei rădăuţene.

Impărtăşind şi susţinînd ipoteza lui D. Dan cu privire la existenţa unei Mitropolii la Rădăuţi „cît a durat capitala ţării aici“ (p. 54), autorul citează pe istoricul C. C. Giurescu, care „cu o intuiţie rară“ afirmă pentru prima dată: „întemeierea statului moldovean implică şi organizarea unei ierarhii bisericeşti. Este imposibil de admis că Bogdan, Laţcu sau Petru al Muşatei să nu fi avut la curtea lor o faţă bisericească mai înaltă, un episcop care să fi îndeplinit hirotonirea preoţilor, sfinţirea noilor locaşuri de rugăciune şi celelalte îndatoriri ale vieţii bisericeşti“ (p. 54).

Şi ca mărturie istorică concludentă pentru existenţa Mitropoliei, autorul aminteşte şi de „Pomelnicul Sfintei Mitropolii Rădăuţiului“, din secolul al XVIII-lea, care cuprindea numele mai multor voievozi începînd cu Bogdan precum şi nume de arhierei, începînd cu Nicolae şi Ştefan ca predecesori ai lui Iosif Muşat (p. 57).

In subcapitolul „Şcolile mînăstireşti şi episcopale“, autorul arată că pe lîngă „Mănăstirea cea mare a Rădăuţiului“, funcţiona „cea mai veche“ (p. 62) şcoală din Rădăuţi cu diferite ateliere pentru nevoile sale şi ale satelor din jur. Dascălii şcolii erau călugării mai bătrîni, ştiutori de carte, iar ucenicii erau „fraţi tineri de ascultare“ care deprindeau ştiinţa scrisului şi a cetitului. „Buchiseala“ se făcea pe bucoavnele slavone ale bisericii, pe manuscrise aduse din Maramureş sau copiate după altele autohtone“ (p. 62). In această şcoală mănăstirească rădăuţeană s-au realizat cîteva capodopere de către tahigrafi formaţi de dascălii ei şi anume: *Un Liturghier slavon* la 1641, un altul la 1643 pentru Mitropolitul Varlaam *«cel mai luxos manuscris moldovean», un Tetraevanghel slavon, un Molitfelnic*, Paraclisul Precistii şi altele.

Intre ostenitorii copişti autorul citează şi pe Mitropolitul Anastasie Crimca care, se ştie, a fost unul din cei mari reprezentativi artişti ai miniaturisticii româneşti. „Şcoala din Rădăuţi a creat şi un mediu prielnic pentru scrierea unei lucrări originale“ (p. 64), citînd o *Cronică a Moldovei* (1541-1553) şi *Povestea pe scurt despre domnii moldoveneşti*, scrisă de un Isaia.

La Rădăuţi s-a dezvoltat şi activitatea tipografică. In 1743 a fost reînfiinţată tipografia la Rădăuţi de sub teascurile căreia au ieşit la lumină mai multe cărţi de slujbă.

In continuare, autorul se ocupă de istoria Rădăuţiului de la 1777 pînă în 1918, dezvoltarea oraşului, lupta pentru afirmare naţională şi socială, pentru dreptate şi libertate.

Capitolul III (p. 81-82) tratează despre Stemele Rădăuţiului, iar cap. IV (p. 83-88) despre populaţia oraşului, prezentînd situaţii statistice după acte de arhivă şi documente.

In cap. V (p. 89-106) autorul face o prezentare sumară a împrejurimilor (satelor) care „stau ca o cunună în

jurul orașului Rădăuți, așezate la o depărtare de 5-7 km. dens populate, tălmăcind și etimologia numirilor de astăzi, precum și dezvoltarea lor, cu date statistice ale populației în diferite perioade istorice.

In vederea unei imagini cît mai complete asupra istoriei acestui oraș și a împrejurimilor sale, autorul a extins aria de investigație și în ce privește Etnografia și Folclorul local (cap. VI, p. 107-114), din care rezultă valoarea inestimabilă a aspectului etno-folcloric al Rădăuțiului.

„Ca toate creațiile populare, și cele din Rădăuți reflectă concepțiile despre viață, dragoste, lume, moarte, ale poporului, făuritor de valori artistice nemuritoare" (p. 107). Din astfel de creații «*trebuie dezghiocat*» adevărul istoric (p. 112) etc.

După o scurtă *încheiere* urmează *Notele bibliografice*, menționate în text, apoi 24 de ilustrații, reprezentînd monumente, fotocopii ale unor documente și alte fotografii în legătură cu textul lucrării.

Pr. VAL. BRÎNZEI

Gîndirea asiro-babiloniană în texte, trad. Athanase Negoiță, București, 1975, 398 p.

Asociația de Studii orientale din Republica Socialistă România a sprijinit apariția seriei „Bibliotheca Orientalis" în care s-au tipărit cîteva lucrări de valoare privind: *Filozofia indiană în texte; Gîndirea egipteană antică în texte* și aceasta pe care o prezentăm, adică: *Gîndirea asiro-babiloniană în texte.* Alte titluri sînt în curs de apariție și ele vor fi în legătură cu gîndirea, cu filozofia și cultura: aramaică, feniciană, arabă, persană, ebraică etc. Cum aceste culturi sînt în relație directă, de epocă, cu poporul biblic, ele prezintă interes deosebit și pentru teologi.

Lucrarea *Gîndirea asiro-babiloniană în texte* apare în traducerea Părintelui Athanase Negoiță.

După *Stuaiu introductiv*, semnat de Constantin Daniel, în care se fac considerațiuni privind: cosmosul, zeii, omul, pseudo-teocrația, mantica accadiană, înțelepciunea numelor, teoria „ideilor" la mesopotamieni, semn și simbol la mesopotamieni magia mesopotamiană, eterna întoarcere, se trece la prezentarea textului mai multor mituri, imne, texte sapiențiale, Codul lui Hammurabi.

Constantin Daniel, în *Studiu introductiv* încearcă să demonstreze că „lumea mesopotamiană diferă profund de civilizația ebraică, de cea feniciană și, mai ales, de cea egipteană. Temeliile sale pre-filosofice sînt cu totul diferite și de cele ale civilizației greco-romane" (p. XXV).

Traducerea efectuată prin strădania Părintelui Athanase Negoiță este extrem de utilă întrucît ne familiarizează cu:

I. Mituri și texte cosmogonice asiro-babiloniene: 1) Epopeea creației lumii; 2) Cosmogonia lui Berossos; 3) Mitul Adapa; 4) Mitul lui Zu; 5) Mitul lui Etana; 6) Coborîrea lui Ișstar la iad; 7) Nergal și Ereșkigal; 8) Atrahasis și 9) Epopeea lui Ghilgameș.

II. Imne, invocări și incantații: 1) Imn către Ișstar; 2) Jeluire către Ișstar; 3) Imn către zeul-Lună; 4) Invocarea către zeul Lunii; 5) Invocarea lui Assurbanipal către zeul-soare; 6) Imn către zeul-soare; 7) Incantație către Marduk; 8) Invocare către zeii nopții; 9) Invocare către orice zeu; 10) Imne către zeul Soare; 11) Imne către Adad-Ramman; 12). Imn către Ninurta; 13) Din seria „Regele duhul luminii a cărui strălucire înfricoșătoare e sublimă"; 14) Intronizarea lui Ișstar ca regină a cerului; 15) Imne de procesiune în cinstea zeiței Ninkarrag; 16) Cîntec de jale către Nergal; 17) Cîntarea regelui Tukultininurta al Asiriei fiind în pericol de război; 18) Invocarea regelui Assurbanipal către Nabu și răspunsul zeului; 19) Invocarea către Marduk și soția lui, Sarpanitum.

III. Texte sapiențiale: 1) Fabule: disputa dintre curmal și tanarisc; 2) Concepția despre lume și înțelepciune; 3) Dialog despre mizeria umană; 4) Dreptul suferind; 5 Observație asupra vieții și ordinii din lume; 6) Povestea unui amărît; 7) Proverbe și sfaturi; 8) Sfaturi înțelepte; 9) Cuvinte sau înțelepciunea lui Ahiqar.

IV. Codul lui Hammurabi.

V. Anexa.

„Gîndirea" expusă în această carte este cea a popoarelor care au trăit în valea Tigrului și Eufratului, în Mesopotamia, în Valea paradisului biblic. Tabela cronologică a istoriei Meso-

potamiei sincronizată cu cultura orientală, din care nu lipsește nici poporul biblic, este de mare valoare. Cîteva exemple vorbesc de la sine de importanța „sincronismelor". In jurul anului 1300 î. e. n. este în floare cultura Tel el Amarna (habiru) în Mesopotamia, în timp ce în viața poporului ales este vorba de „Moise și ebreii" (Exodul).

Corespunzător anului 1100 î. e. n. din Mesopotamia, în Canaan este epoca judecătorilor, Ghedeon. Cînd în Asiria domnea Assur-rabi II (1100-970) în Canaan domnește primul rege Saul (1020-1000) și apoi marele David (1000-970), înțeleptul Solomon (970-933), după care apare scindarea regatului ebreu în 933 cu cele două regate: Israel de nord și Iuda la sud. In timp ce în Asiria conduce Assurbanipal II (883-859) și Salmanasar III (858-824), în Canaan este Omri (885-874) pentru Israel și Iehu, cu întemeierea Samariei. In timpul lui Tiglatfalasar III (745-725), în Canaan se înscrie căderea Samariei. Vremea lui Senacherib (704-681) înscrie eșecul asirian în fața Ierusalimului (circa 685). Perioada neobabiloniană cu Nabopalasar (626-605) ne pune în atenție pentru Canaan pe regele Iosia. In timp ce dispare din istorie Asiria (609), Nabucodonosor II (605-562) cucerește Ierusalimul și deportează pe evrei în Babilon (587). Cînd în Mesopotamia se va înscrie dominația persană (539-331) va apare limba aramaică, limba care se va folosi în Canaan și în vremea Mîntuitorului nostru Iisus Hristos (p. 363-368).

Datele sincronizate în *Tabela cronologică a istoriei Mesopotamiei* sînt extrem de utile pentru Istoria și Studiul biblic ale Vechiului Testament.

Un al doilea capitol din *Anexe*, cel în legătură cu scrierea cuneiformă, se impune prin claritate și modalitate captivantă de prezentare.

Scrierea cuneiformă „pare a fi una dintre cele mai vechi din lume din cîte cunoaștem pînă astăzi" (p. 369). Această scriere s-a răspîndit și între canaaniți (p. 376). După epoca seleucizilor sirieni (secolul III-I î. e. n.), scrierea cuneiformă „a mers cu pași repezi spre dispariție. Ultimul act scris cu această grafie este datat cam pe la 75 e. n.".

Cu un *Tablou sinoptic și alfabetic al zeităților amintite, îndeosebi, în textele asiro-babiloniene* și cu *Cîteva indicații bibliografice* din Anexe, Părintele Athanase Negoiță încheie prezentarea unei culturi și civilizații de seamă din antichitate.

Gîndirea asiro-babiloniană în texte este o lucrare care prin aparatura critică și prin notele explicative devine foarte folositoare cercetătorilor. Clișee colorate sau numai în negru dau imaginea personajelor mitologice sau reale ale popoarelor mesopotamiene.

Traducerea clară și cursivă, forma plăcută și captivantă de exprimare și expunere sînt încununarea muncii de peste patruzeci de ani în orientalistică și îndeosebi în limbile semite a Părintelui Athanase Negoiță.

Lucrarea pe care am prezentat-o s-a bucurat de o bună primire în lumea specialiștilor și a tuturor celor care doresc să cunoască civilizația și cultura asiro-babiloniană și relațiile ei cu istoria și cultura ebraică. De aceea, lucrarea poate sta în orice bibliotecă parohială și personală.

Diac. I. IVAN

Documenta Romaniae Historica. A. Moldova, vol. I (1384-1448), întocmit de C. Cihodaru, I. Caproșu și L. Șimanschi, București, 1975, 606 p.

Acest prim volum al colecției însumează 300 de documente interne moldovenești dintre anii 1384-1448, din care 290 de piese autentice și 10 falsuri. Față de publicațiile anterioare: M. Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare* și primul volum al vechii colecții *Documente privind istoria României*, seria *A. Moldova*, pentru perioada amintită acest volum cuprinde în plus 20 de documente autentice și șase falsuri datorită noilor achiziții sau „identificări arhivistice". Superioritatea, ca instrument de lucru a noii colecții, față de cea intitulată *Documente privind istoria României*, constă în primul rînd în publicarea și a textelor originale scrise în alte limbi, nu numai în limba română, a indicațiilor bibliografice complete ca și a indicilor de nume și materii, deosebit de dezvoltate, care au cerut o muncă îndelungată și grea, ceea ce face posibilă folosirea corectă a volumului de către orice cercetător.

Autorii volumului au reluat în cercetare fiecare piesă documentară accesibilă, aflată în fondurile din țară și chiar din străinătate, ceea ce a dus la cercetări de date și identificări de falsuri. De asemenea, s-au putút citi și întregi pasaje rămase indescifrabile pentru editorii colecțiilor anterioare, s-a făcut identificarea unor toponimice dispărute, greșit citite sau plasate în alte ținuturi. Totodată, în publicarea textelor originale, editorii au întregit abrevierile, și unde a fost cazul, au consemnat „în paranteze rotunde, vocalele adăugate, pentru a nu prezenta o imagine deformată a textelor originale". Autorii au procedat just după ce studiind comparativ numele proprii din documentele secolului al XV-lea pînă în secolul al XVIII-lea inclusiv, au impus transcrierea lor corectă, în forme românești, demonstrînd că în textele slave au fost slavizate. Acesta a fost argumentul principal care i-a dus la concluzia că trebuie redate în forme românești numele de persoane slavizate. Astfel, de exemplu, nume de persoane ca Ivan, Vană, a fost redat prin Ion, Oană, ca și terminațiile de *evici* sau ovici din numele de familie, ca de exemplu : Brateevici l-a redat prin al lui Bratei.

Documentele false, constatate ca atare se publică cu textele originale, în limba slavă. Din acestea s-a precizat că patru se păstrează în fondurile de arhivă din țară, două în Turcia, unul în U. R. S. S. și unul în Franța. Originalul falsului publicat de B. P. Hașdeu cu data de 3 iunie 1374 (Bîrlad), cu litere latine, s-ar părea că a fost distrus, chiar de acesta, fiindcă nu se mai poate găsi, ca și documentul fals atribuit lui Iuga Vodă (1399). Pentru prima oară în istoriografia noastră s-a demonstrat că documentul din 11 iulie 1428, după care s-au scris multe pagini de istorie de la Alexandru cel Bun, în legătură cu Mănăstirea Bistrița, este un fals. Argumentele editorilor sînt: grafia, formularul, limba, conținutul, modul de sigilare a documentului (pecetea aplicată, nefolosită în cancelaria domnească pentru documentele interne din timpul domniei lui Alexandru cel Bun), folosirea hîrtiei în locul pergamentului. Toate arată că avem de a face cu un fals din a doua jumătate a secolului al XVI-lea.

Importanța documentelor publicate în acest volum este în afara oricărei discuții, fiindcă cuprind datele capitale referitoare la istoria internă a Moldovei ca: organizarea de stat cu funcțiile domniei, împărțirea administrativă, formarea și evoluția proprietății funciare, organizarea judecătorească, fiscală, militară, bisericească, dezvoltarea culturală și relațiile sociale. Publicînd documentele interne ale Moldovei dintre anii 1384-1448, editorii care au depus o muncă grea și de calitate, au reușit, ținînd seama de contribuția înaintașilor, să ofere tuturor cercetătorilor care se ocupă cu istoria României, „un instrument de lucru cu adevărat corespunzător exigențelor actuale ale științei istorice".

Ilie Corfus, **Însemnări de demult,** 1975, 340 p.+14 planșe în afara textului.

Insemnările publicate sub acest titlu au fost culese de pe manuscrisele și cărțile românești vechi din fondul Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România. Cele peste 1200 de însemnări variabile ca întindere, de la două rînduri la mai multe pagini, au fost grupate sub următoarele capitole: I. *Istorie politică internă,* II. *Războaie. Ocupații străine. Năvăliri de pradă,* III. *Istorie economică, socială, administrativă, Drept,* IV. *Starea timpului și influența sa asupra agriculturii și a pieței,* V. *Inundații,* VI. *Lăcuste,* VII. *Epidemii. Epizootii,* VIII. *Învățămînt,* IX. *Prețul și circulația cărților,* X. *Incendii,* XI. *Cutremure de pămînt,* XII. *Eclipse. Comete. Mitologie populară* și XIII. *Cronici mici.*

Aceste însemnări, care au fost cuprinse într-un volum, unic în literatura noastră, sînt obișnuit făcute pe filele albe de la începutul sau sfîrșitul manuscriselor sau tipăriturilor, pe părțile interioare ale coperților, pe marginile paginilor, pe locul gol rămas după încheierea unui text. Multe însemnări sînt personale, prin care autorii au ținut să facă cunoscut cititorilor, bucuriile, nenorocirile de familie, întîmplările publice, cu caracter deosebit, la care au luat parte sau au fost martori, deși unii au socotit că scrierea pe cărți este o impietate. Astfel, un monah din Mănăstirea Hurez considera, în 1789, că „mare blestemat iaste (cel) care scrie pe cărți, fără nici o trebuință".

Insemnările publicate de Prof. Ilie Corfus cuprind o perioadă de timp dintre veacurile al XVII-lea şi începutul secolului al XX-lea, scrise de diferiţi oameni, de viziune mai largă sau mai redusă, cu posibilităţi de judecare şi apreciere, în special a evenimentelor cu caracter politic-intern sau chiar universal. Asemenea însemnări conţin informaţii care uneori completează pe cele cuprinse în izvoarele de prima mînă, cu precizări surprinzător de necesare şi căutate de cercetători.

Au o valoare deosebită însemnările care se referă la intervenţiile străine în Ţara Românească şi în Moldova. De exemplu la 13 februarie 1717, Domnitorul Mihail Racoviţă nota pe un Liturghier fost al mănăstirii Bogdana, care fusese răscumpărat de la tătarii ce jefuiseră ţara, apreciind: „care pradă şi robie ce au făcut, de cîdu-i Moldova pîn acmu nu au fost". Mihail Racoviţă au dat Liturghierul acesta „la biserica... ce este făcută la vamă, unde-i hramul Invierea sfîntului şi dreptului Lazăr, ca să fie acolo pîn să va aşedza lucrurile. Şi aşedzîndu-să iar să meargă unde au fostu mai înainte, la mănăstire Bogdanii" (p. 68-69).

Aceiaşi carte are şi o însemnare privitoare la Crucea lui Ferenţ: „La leat 7227 (1717) au venit nemţii să ia pe Mihai Vodă din Eşi ş-au biruit vodă cu tătarii. Atuncea au făcut Mihai Vodă Racoviţă o cruce de piatră drept Cetăţue, care este şi pîn(ă) astăzi, foarte minunată" (p. 69).

Un apreciabil număr de însemnări se referă la jaful Moldovei de către tătari în seprembrie 1758, care s-a terminat cu retragerea tătarilor în urma intervenţiei hotărîte a Mitropolitului Iacov Putneanul (p. 71-72). O lungă însemnare a logofătului Constantin Manolache de pe o Cazanie a lui Varlaam, tipărită la Iaşi în anul 1643 se referă la luptele dintre ruşi şi turci din anii 1769-1774 pe pămîntul Ţării Româneşti şi al Moldovei. Se aminteşte cucerirea Hotinului, Iaşului, Focşanilor, Galaţilor, Benderului, întregului Buceag şi capturarea lui Constantin Mavrocordat (p. 73-74). Pe „scrierea şi cuvîntul Sfîntului Efrem din Siria", în Mănăstirea Secu Eustatie Popovici din Transilvania, Comitatul Alba, ne-a lăsat o însemnare, în limba latină, (9 martie 1772), despre războiul dintre ruşi pe de o parte, turci şi tătari, pe de alta. Un număr de însemnări se referă apoi la ocuparea Bucovinei de către habsburgi (1775) şi tăierea lui Grigore Ghica de turci în Iaşi (1/2 octombrie 1777). O însemnare a lui Dionisie Eclesiarhul din 5 noiembrie 1788 relatează:... ocoliţi fiind şi înconjuraţi de cumpliţi volintiri nemţăşti, cu foc cumplit ne-au ars toate zidirile, bucatele şi altele ale mănăstrii dimprejur, iar războiul s-au început şi venirea turcilor în ţară la anul 1787 octombrie, iar unii zic că au fost începirea războiului la 1 august" (p. 78). O însemnare a unui preot din Argeş, de la Biserica Vlădichii, ne dă următoarele detalii despre o incursiune a unui detaşament de turci în Transilvania: „1789, în ziua Innălţării Domnului, 1000 de păgîni şo-au lăsat caii, şăi şi hainele şi au plecat pe munţi, cu gînd să robească sate... la loc ce se cheamă Brădet. Şi s-au făcut un nor şi au dat piatră cu tunete şi cu fulgere groaznice. Dar i-au bătut de i-au mai omorât. Pe la 17 zile dintr-înşii au venit bătuţi de Dumnezeu şi leşinaţi" (p. 79). Numeroase însemnări se referă la distrugerile şi jafurile bunurilor mănăstireşti din timpul războaielor ruso-turco-austriece, iar încorporarea Basarabiei de către ţarişti e consemnată astfel: „Să să ştie de cînd s-au dus moscalii din ţara Moldovii, în anul 1812, la şfîrşitul lunii lui august, ş-au rămas Prutul hotar" (p. 89) sau „să să ştii de cînd au pus mascalii stăpîniri în oblastie Basarabii şi au pus cordonili pi malu Prutului, la anii de la Hristos let 1812, octombrie 20", sau la anul 1812 octombrie s-au făcut gubernia Basarabiei puindu-să hotar Prutul" (p. 89-90).

In general notele grupate în capitolul intitulat: Războaie, ocupaţii străine, Năvăliri de pradă aduc contribuţii, avînd valoare de document, iar din unele se observă că scriitorii lor erau iniţiaţi şi se interesau de situaţia politică internaţională şi luau chiar atitudine personală prin aprecierile făcute. Din ele se observă foarte clar dorinţa de a scăpa de sub jugul otoman. Din însemnarea penultimă a acestui capitol, referitoare la războiul de independenţă, se constată că îşi dădeau seama de contribuţia românilor la cîştigarea războiului. Insemnarea e făcută de un oarecare M. Jopescu din Văleni: „1877. Răzbel mare între Rosia cu Turcia, care nu s-a mai pomenit. A cerut ajutor rusu şi de la noi, căruia i s-a şi datu, căci dacă n-ar fi fost rumânii, era să fie învinsu rusu... S-au luat mai multe

cetăți și Dobrogea, care ieste a noastră... La luoarea Plevnei s-au prăpădit ostași români 1500, în care au fostu și 40 căpitani și ofițeri, dar Plevna tot s-a luat la 29 noiembrie (1) 877" (p. 100).

Un foarte mare număr de însemnări, grupate într-un capitol special, se referă la starea vremii și cataclisme naturale. Cît privește vremea, sînt menționate iernile tîrzii, ca de exemplu ninsoarea din luna august 1716, secetele care au dus pînă la secarea fîntînilor (vara anului 1718), și ca o consecință foametea, locuitorii fiind nevoiți să macine „păducele", să mănînce lobodă și rădăcini de papură, iarna din anul 1725 care s-a asemănat cu o vară, din care cauză și „bătrînii s-au minunat" (p. 101). Sînt amintite ierni cu zăpezi ajunse pînă la streșinile caselor, încît nu pute a ieși oamenii (p. 120). Interesantă ni se pare însemnarea de pe un manuscris fost al Mănăstirii Neamțu, despre căderea unei zăpezi de „cinci palmaci" în ziua Înălțării Domnului (1781). Această zăpadă nu s-a topit două zile și trei nopți și a fost cu „vifor și cu ger" (p. 121). Peste patru ani, adică în anul 1785, în ziua de Paști a fost „ger și frig cît au înghețat sfinta cumicătură în potiru, slujind sfînta liturghie" (p. 123). Gerurile, zăpezile mari, inundațiile etc. au avut ca urmare grave lipsuri, foamete, moarte în vite, ridicarea exagerată a prețului alimentelor și mari suferințe pentru locuitori. De asemenea cataclisme se legau și epidemii, ca aceea relatată de însemnarea din 12 iunie 1795: „Și nu numai ciuma era, ci și foamete foarte grea era, că mulți din creștini au și murit de foame, că unii au mîncat tărîțe iară mai mulți și coajă de copaci o mesteca cu tărîțile în loc de pîne și cu aceia își lungia viața" (p. 173).

Ni se pare curios, deși însemnările sînt făcute de oameni cu un nivel mai ridicat de cunoștinți cărturărești, puținătatea știrilor despre școli și profesori. Sînt însă date numeroase despre circulația cărților — în special a celor de cult, prețul cu care se cumpărau, dar și „robirea lor", urmată de răscumpărări de la tătari și de la alți „furi". Împotriva acestora sînt numeroase notițe cuprinzînd blesteme înfricoșătoare.

Cît privește Iașul, în aceste însemnări avem diferite date mai puțin cunoscute, ca arderea din 14 noiembrie 1776 a Tîrgului de sus și a (bisericii) Sf. Teodor, a Curții Domnești — 21 decembrie 1784 —, care s-au aprins de la „etacul" domnului Alexandru Mavrocordat (1782-1785). O altă însemnare, mai completă, arată că incendiul a izbucnit „dinspre harim și au ars di rînd toate păr la Bisărica Gospod și au ars și biserica împrejur, au ars numai turnul întreg, duminică spri luni, la 5 pol ceasuri di noapte" (p. 232-233). Distrugerile suferite de mănăstirea Golia din cauza cutremurelor începînd din anul 1738 sînt consemnate în mai multe însemnări (p. 239), ca și cele suferite de mănăstirea Sf. Spiridon și de altele din întreaga țară (p. 240-253). Impresionat de un asemenea cataclism natural, întîmplat în ziua de 14 octombrie 1802, căpitanul Mihalache Vartic a notat următoarele :" ...s-au cutremurat pămîntul încît au căzut turnul din mijloc de la Sfîntul Spiridon și Vovidenii și Sf. Varvara, di la Sfîntu Neculai cel Mare și alte multe ziduri s-au stricat. Cutremurul au fost la 7 ceasuri pol di zi și au ținut patru minuturi ...ogeaguri... n-au rămas la nici o casă boierească". Cutremurul a avut o extindere deosebită, deoarece a fost resimțit și a produs distrugeri în București, Focșani, Chișinău, Cernăuți și Suceava, unde s-a prăbușit și turnul bisericii armenești. O altă însemnare arată că din cauza acestui cutremur „au crăpat pămîntul și au ieșit apă neagră ca păcura și împuțită, cît să spăriesă lumea, că copacii da cu vîrfurile de pămînt" (p. 244-253).

A fost consemnată și apreciată la însemnătatea ei alegerea lui Alexandru Ioan Cuza ca domn al Țării Românești și Moldovei, dar, observa un protopop că după alegere „au fost multă neunire pentru ministere, căci unii vrea să țină de lucrurile vechi", dar au învins ai nației, care „cu mare greutate au răzbătut" (p. 310-311). Pentru anii 1860-1861, referindu-se la instabilitatea ministerelor, același a notat: ...politica era foarte încurcată, că miniștrii țării să schimba pe luni și de doo partide liberari și aristocrați, că ura unii împotriva altora și greutăți în țară, birul greu pe toată opștea".

Nu este cazul să se sublinieze importanța — pentru istoriografia noastră — a unor asemenea însemnări, apreciate de N. Iorga ca „istoria țării", scrisă „prin cei mici", precum și răbdarea prof. Ilie Corfus care le-a depistat, descifrat și publicat. Ele întregesc de foarte multe ori în mod fe-

ricit informaţia documentară de care dispunem şi de aceea le apreciem ca un instrument de lucru deosebit de folositor.

N. GRIGORAŞ

Diac. P. I. David, **Cuviosul Paisie cel Mare (Velicicovski). Un desăvîrşit monah român. Noi cercetări şi ipoteze.** Extras din revista «Biserica Ortodoxă Română», XCIII (1975), nr. 1-2, p. 32 + 9 planşe

Studiul ce îl prezentăm va contribui la schimbarea opiniei cercetătorilor cu privire la originea lui Paisie care, după expresia lui N. Iorga a generat curentul paisian. Autorul, după ce a cercetat arhivele şi materialul documentar la Moscova, Leningrad, Novgorod, Kiev, Harcov, Chişinău, a analizat manuscrise româneşti inedite şi, pe baza unei bogate bibliografii, prezintă noi argumente privitoare la originea şi viaţa arhimandritului Paisie (1722-1794), de la Mănăstirea Neamţ.

Noul constă în aceea că autorul afirmă că, deşi Paisie este născut în Poltava, regiunea Harcovului, el este de origine română.

Insuşi numele strămoşului său, sau funcţia sa (Velicu, Velcu), sînt de origine românească, iar numirea de „Velicicovschi" este dată de monahii ucrainieni sau cei fugiţi din Galiţia, din cauza „uniaţiei" şi înseamnă *Cel Mare.*

A învăţat la Academia mitropolitului român Petru Movilă de la Kiev, unde l-a dus mama sa şi l-a încredinţat mitropolitului pribeag Antonie al Rădăuţului (1730-1739). La 18 ani a fost tuns rasofor cu numele de Platon. Peste doi ani, Platon împreună cu doi călugări „moldovlahi" îi însoţeşte în „ţara părinţilor noştri", „la binecuvîntata limbă şi poporul din moldovenesc„ şi în Ţara Românească unde a vizitat schiturile Trăisteni, Cîrnul, Poiana Mărului.

In partea privitoare la *activitatea şi faptele sale la Muntele Athos*, autorul relevă că la Athos el este tuns monah de către Vasile, stareţul de la Poiana Mărului (Buzău), care reprezenta biserica de care aparţinea canonic, adică cea românească.

Este aceasta încă un argument al originii sale.

Hirotonia în ieromonah o face tot un episcop român-Grigorie în anul 1758, la Muntele Athos. Actul hirotoniei însemna recunoaşterea oficială a originii româneşti a monahului Paisie. Acolo a ctitorit schitul Sf. Ilie şi a iniţiat prima traducere critică a *Regulelor monahale* pentru monahii români şi slavi (p. 8-11).

După 17 ani de vieţuire la Athos se reîntoarce în Moldova împreună cu alţi 64 călugări, întîi la Mănăstirea Dragomirna apoi — la 14 octombrie 1775 — la Mănăstirea Secu, pentru ca în 1779 să-i fie încredinţată de conducerea Mitropoliei Moldovei Mănăstirea Neamţ, care la 1787 avea 700 de monahi. Aici a catalogat, a selectat, a tradus şi a copiat opere patristice şi a repus în funcţiune atelierele.

Tot stareţul a făcut transcrieri muzicale din psaltichie în liniară şi a contribuit la răspîndirea limbii române, în biserică dominînd influenţa grecească şi slavonă, cu muzica autohtonă românească cu uşoare accente folclorice.

A lăsat în manuscris peste 300 de scrieri, unele tipărite, cele mai multe în manuscrise româneşti (p. 12-20).

In continuare, autorul relevă că sub influenţa lui Paisie s-au aflat peste o mie de ucenici, răspîndiţi în obştiile monahale româneşti, slave şi greceşti.

„Paisianismul" a fost un curent încurajator şi susţinător al ortodoxiei româneşti ; a avut ca urmaşi pe stareţul Gheorghe din Ţara Românească, sfîntul Calinic de la Cernica ş. a.

In concluzii se arată că Paisie se trage din familie veche preoţească şi rudă cu strămoşii după mamă ai lui Dimitrie Cantemir. Părinţii săi au fost rude cu familia de preoţi a Aniţei Bantăş, din care se trage mama lui Dimitrie Cantemir.

Paisianismul a adunat în mănăstirile româneşti monahi din întreaga ortodoxie sud-est europeană. Foarte bine documentată, lucrarea este însoţită şi de cîteva planşe inedite.

Pr. PAUL MIHAIL

Alegerea, recunoaşterea, hirotonia şi instalarea P. C. Arhim. Dr. Timotei Seviciu, ca Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Timişoarei şi Caransebeşului

La recomandarea I. P. S. Dr. Nicolae Corneanu, Mitropolitul Banatului, Sinodul permanent al B.O.R., în şedinţa sa din 13 decembrie 1975, a propus Sf. Sinod plenar, alegerea P. C. Arhim. Dr. Timotei Seviciu, vicar administrativ al Arhiepiscopiei Timişoarei şi Caransebeşului, ca Episcop-vicar al acestei Arhiepiscopii. Sf. Sinod în şedinţa sa din 15 decembrie 1975, a aprobat această alegere, acordînd noului ales rangul de arhiereu, urmînd să poarte titulatura de «Lugojanul». Prin decretul prezidenţial Nr. 289 din 29 dec. 1975, Consiliul de Stat al R.S.R. a recunoscut alegerea P. C. Arhim. Timotei Seviciu, ca Episcop-vicar al acestei Arhiepiscopii.

Festivitatea hirotoniei întru arhiereu şi a înscăunării noului ales a avut loc în catedrala ortodoxă din Timişoara duminică 8 februarie 1976. Sîmbătă 7 februarie 1976, în cadrul slujbei vecerniei săvîrşită în acea catedrală a avut loc rînduiala chemării la arhierie a P. C. Arhim. Timotei Seviciu, de către P. S. Episcop Visarion al Aradului şi P. S. Vasile al Oradiei. Erau prezenţi în catedrală I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului şi alţi ierarhi ai B.O.R., şefi de culte, reprezentanţi ai unor eparhii, ai şcolilor teologice, preoţi, credincioşi.

Duminică 8 februarie 1976, a avut loc în catedrala ortodoxă din Timişoara hirotonia şi instalarea P. S. Episcop-vicar Timotei Lugojanul. Sfînta Liturghie a fost săvîrşită de un sobor alcătuit din: I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului, P. S. Episcop Visarion al Aradului şi P. S. Episcop Vasile al Oradiei, înconjuraţi de un sobor de preoţi şi diaconi. Au fost prezenţi în biserică: I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, P. S. Episcop Emilian de Alba-Iulia, P. S. Episcop Roman Ialomiţeanul, vicarul Sf. Arhiepiscopii a Bucureştilor, consilieri patriarhali şi eparhiali, preoţi şi credincioşi. Au fost de faţă şi reprezentanţii celorlalte Biserici şi culte religioase din ţara noastră. La festivitate a fost de faţă şi D-l Gheorghe Nenciu, conducătorul Departamentului Cultelor. Autorităţile locale de stat au fost reprezentate prin D-l Vasile Daju, preşedintele Consiliului popular Judeţean Timiş, şi prin alte persoane.

După săvîrşirea hirotoniei întru arhiereu a P. S. Episcop Timotei Seviciu, P. C. Pr. Const. Pîrvu, vicar-administrativ patriarhal a dat citire decretului sinodal de alegere a P. C. Arhim. Timotei Seviciu ca Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Timişoarei, decret semnat de către P. F. P. Patriarh Justinian. După oficierea Sf. Liturghii au luat cuvîntul I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului, P. C. Pr. Const. Comşulea, în numele Cancelariei Eparhiale şi D-l Gh. Oprea, în numele Adunării şi Consiliului Eparhial. Tuturor le-a răspuns P. S. Episcop Timotei Lugojanul. In aceeaşi zi, la orele 14,00 — I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului a oferit o masă oficială în cinstea noului Episcop-vicar Timotei Lugojanul, în saloanele hotelului «Continental» din Timişoara, la care au luat parte ierarhii, reprezentanţi ai celorlalte culte, consilieri, protoierei şi alţi invitaţi. Au rostit toasturi I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului, I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, în calitate de delegat al P. F. P. Patriarh Justinian şi D-l Gheorghe Nenciu, conducătorul Departamentului Cultelor.

Participarea P. S. Episcop-vicar, Nestor Severineanul la întrunirea Comisiei pentru antirasism din cadrul C. C. P.

(R. F. G. 2—6 februarie 1976)

Intre 2-6 februarie 1976, a avut loc la Academia Evanghelică Arnoldshaim din Schmitten-Frankfurt, R. F. Germania, întrunirea Comisiei pentru antirasism din cadrul Conferinţei Creştine pentru Pace, la care din partea Bisericii Ortodoxe Române a luat parte P. S. Nestor Severineanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Craiovei.

La întrunirea acestei comisii au participat circa 40 de delegaţi de pe toate continentele. In şedinţa de lucru participanţii au fost salutaţi de către pastorul Martin Stöhr, directorul Academiei Evanghelice Arnoldshaim. In continuare, a fost prezentat un referat în legătură cu acţiunile antirasiste iniţiate de C. C. P. pînă în prezent. La lucrări a luat parte şi secretarul general al C. C. P. Dr. Karoly Toth.

In cuvîntul său, delegatul B. O. R. a vorbit despre învăţătura biblică şi patristică a Bisericii Ortodoxe referitoare la libertatea omului şi a popoarelor, despre experienţa românească din decursul veacurilor şi despre sprijinul pe care îl acordă astăzi atît Biserica Ortodoxă Română cît şi conducerea de stat a ţării noastre pentru acordarea deplinei libertăţi celor ce suferă sau au suferit din cauza rasismului.

Diac. V. AXINIA

Cronica bisericească

A. — Arhiepiscopia Iaşilor

O a s p e ţ i

In ziua de 4 martie a. c., P. S. Episcop-vicar Adrian Botoşăneanul a primit, la Centrul arhiepiscopal Iaşi pe Dl. Huni Gerard Albert Gregoire, monah aparţinînd comunităţii Taisé.

Oaspetele, de origine franceză, se afla de cîteva zile în ţara noastră, fiind recomandat de superiorul Comunităţii Taisé.

Scopul venirii sale în ţara noastră a fost de a vizita biserici şi mănăstiri mai importante în vederea unor contacte spirituale.

In convorbirea avută, P. S. Episcop-vicar Adrian a arătat că Biserica Ortodoxă Română este deschisă contactelor cu alte Biserici şi organizaţii creştine.

In aceeaşi zi, oaspetele a vizitat Catedrala mitropolitană, Biserica Sf. Trei Ierarhi, Casa Dosoftei şi oraşul Iaşi, apoi şi-a continuat drumul la unele biserici şi mănăstiri din judeţele Suceava şi Neamţ.

*

Miercuri, 10 martie a. c., I. P. S. Mitropolit Iustin a primit la reşedinţa sa de la Centrul arhiepiscopal Iaşi, pe Dl. Wickert — ambasadorul R. F. G. la Bucureşti —, cu care a avut o convorbire.

Oaspetele a fost însoţit de ataşatul cultural al R. F. G. la Bucureşti.

Au fost de faţă la convorbire P. C. vicar Sc. Porcescu şi P. C. cons. adm. T. Meleşcan.

La plecare oaspetele a mulţumit cu gratitudine I. P. S. Mitropolit Iustin pentru primire.

Răspunzînd invitaţiei făcută de Dl. Ambasador Wickert, în aceeaşi zi, între orele 18-20, I. P. S. Mitropolit Iustin a luat parte la recepţia dată de Ambasada R. F. G. la Iaşi.

*

In ziua de 25 martie a. c. (Buna Vestire), I. P. S. Mitropolit Iustin a primit la reşedinţa sa de la Centrul arhiepiscopal pe Dl. Pierre Lannares, secretar general al Comitetului de apărarea drepturilor religioase. El locuieşte în Berna-Elveţia şi aparţine cultului adventist de ziua 7.

Oaspetele a fost însoţit de şeful cultului adventist de ziua 7 din România, Dl. Popa.

Au fost de faţă la convorbire, reprezentantul Departamentului Cultelor şi P. C. vicar Sc. Porcescu.

In convorbirea avută, oaspetele a arătat că a fost plăcut impresionat de frumuseţea şi sobrietatea Sf. Liturghii la care asistase în acea zi, cum şi de binecunoscuta ospitalitate a poporului nostru.

Conferinţă administrativă protopopească

In ziua de 16 martie a. c. a avut loc, la Centrul arhiepiscopal Iaşi, o conferinţă administrativă a PP. CC. protopopi din Arhiepiscopia Iaşilor, prezidată de I. P. S. Mitropolit Iustin.

La lucrări au luat parte: P. S. Episcop-vicar Adrian Botoşăneanul, P. C. Vicar-administrativ Sc. Porcescu, PP. CC. consilieri administrativi D. Hadîrcă, Toma Rîpă, Tiberiu Meleşcan şi Radu Mironovici, P. C. Inspector bisericesc T. Bodnar, Dl. I. Zamfirescu-secretar eparhial, PP. CC. Protopopi din Arhiepiscopia Iaşilor.

A fost de faţă reprezentantul Departamentului Cultelor.

Deschizînd lucrările, I. P. S. Mitropolit a salutat pe reprezentantul Departamentului Cultelor, a indicat scopul acestei conferinţe — cunoaşterea activităţii desfăşurată pe teren şi îmbunătăţirea ei.

P. C. Vicar-administrativ Sc. Porcescu a făcut apoi o prezentare a problemelor discutate în şedinţa care a avut loc la Administraţia Patriarhală, în ziua de 4 martie a. c., în legătură cu conferinţele preoţeşti de orientare şi administrative, la care a luat parte, împreună cu P. C. consilier T. Meleşcan.

In legătură cu pregătirea conferinţelor preoţeşti şi cu buna lor desfăşurare au luat cuvîntul P. C. Protopop M. Gheorghiu, P. C. Protopop A. Roşca şi P. C. Inspector bisericesc T. Bodnar.

Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a dat îndrumări privind întocmirea lucrărilor ce urmează a fi prezentate insistînd să se ţină seama de menirea Bisericii în lume, de problemele creştinismului contemporan şi de condiţiile social-politice statornicite în Patria noastră.

In continuare, P. C. consilier T. Rîpă a dat unele indicaţii în legătură cu disciplina angajaţilor bisericeşti, încadrările de personal, lucrările de pictură bisericească, săvîrşirea ierurgiilor, contabilizarea veniturilor, obligaţia preoţilor de a locui în parohie, cererile familiilor unor decedaţi care doresc înmormîntări cu muzică etc.

I. P. S. Mitropolit Iustin a atras atenţia PP. CC. Protopopi că preoţii au îndatorirea de a locui în parohie şi de a răspunde la solicitările credincioşilor.

P. C. consilier T. Meleşcan s-a referit la unele chestiuni cu caracter cultural: primirea turiştilor la bisericile şi mănăstirile, monumente istorice, întreţinerea locaşurilor de cult, a caselor parohiale şi a cimitirelor, legarea cărţilor de cult deteriorate, examenul de asimilare pentru cîntăreţii bisericeşti care va avea loc la 1 iulie, la Seminarul teologic Neamţ, abonamentele la diferite reviste şi publicaţii etc.

I. P. S. Mitropolit Iustin a recomandat să se facă abonamente la reviste de cultură.

P. C. consilier Radu Mironovici s-a ocupat de unele probleme

de ordin economic-gospodăresc, insistînd să se achite debitele restante, cotele lunare cuvenite Casei de Pensii, să se întocmească în bune condiţiuni devizele şi documentaţiile de lucrări la biserici şi case parohiale, să se înnoiască veşmintele preoţeşti.

Dl. şef contabil V. Vicol a prelucrat apoi unele acte normative privind formalităţile care trebuie îndeplinite la lucrările de recepţie, consumul de materiale şi plata impozitelor. Dl. consilier juridic Gr. Gotcu a făcut unele precizări în legătură cu plata restanţelor către Casa de Pensii, iar P. C. consilier D. Hadîrcă a insistat ca, acestea să fie lichidate pînă la 15 aprilie a. c.

I. P. S. Mitropolit Iustin a atras atenţia PP. CC. Protopopi că au îndatorirea de a respecta toate dispoziţiunile date de Centrul eparhial.

In încheiere, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit a mulţumit reprezentantului Departamentului Cultelor pentru participare, cum şi tuturor PP. CC. Protopopi urîndu-le succes în aducerea la îndeplinire a obligaţiilor ce le revin.

T. M.

Conferinţele preoţeşti din luna martie 1976

In zilele de 30, 31 martie şi 1-2 aprilie a. c., au avut loc, la sediile protopopiatelor din Arhiepiscopia Iaşilor primele conferinţe preoţeşti din anul acesta, cu tema: «Apostolatul social în Biserica Ortodoxă Română. La a 75-a aniversare a P. F. Patriarh Justinian». Din partea I. P. S. Mitropolit Iustin, conferinţele au fost prezidate de următorii delegaţi: P. S. Adrian Botoşăneanul Episcop-vicar, la protopopiatele: Botoşani şi Suceava; P. C. Sc. Porcescu vicar-administrativ, la protopopiatele: Iaşi şi Rădăuţi; P. C. Tiberiu Meleşcan consilier-administrativ, la protopopiatul Dorohoi; P. C. Toma Rîpă, consilier-administrativ, la protopopiatele: Hîrlău şi Paşcani; P. C. Radu Mironovici, consilier-administrativ, la protopopiatele: Cîmpulung şi Fălticeni; P. C. Teodor Bodnar, inspector bisericesc, la protopopiatele: Tg. Neamţ şi P. Neamţ.

Deschizînd lucrările conferinţelor, delegaţii chiriarhali au scos în evidenţă cele mai de seamă evenimente care au avut loc în ultimele 4 luni în viaţa Bisericii şi a Patriei noastre. A urmat apoi susţinerea lucrărilor de către următorii preoţi: P. C. Aristide Lefter-protopopiatul Iaşi, P. C. Nicolae Sava-protopopiatul Hîrlău, P. C. Vasile Minciună-protopopiatul Paşcani, P. C. Stelian Ştiuler-protopopiatul Botoşani, P. C. Ştefan Constantin-protopopiatul Dorohoi, P. C. Nicolae Fedoreanu-protopopiatul Rădăuţi, P. C. Th. Moroşan-protopopiatul Cîmpulung, P. C. Adrian Pîrlac-protopopiatul Suceava, P. C. Mihai Berariu-protopopiatul Fălticeni, P. C. Raul Rojniţă-protopopiatul Tg. Neamţ şi P. C. Mihai Rusu-protopopiatul P. Neamţ.

Prin lucrările expuse şi prin discuţiile purtate s-a scos în lumină ceea ce s-a realizat, se face şi continuă să se înfăptuiască în Biserica Ortodoxă Română. De-a lungul vremurilor, slujitorii Bisericii noastre au activat pentru împlinirea aspiraţiilor poporului.

Biserica a contribuit, cu posibilităţile şi mijloacele ei specifice, la închegarea unităţii de limbă şi neam, la cultivarea idealurilor de frăţietate, pace, dreptate socială, progres şi bună stare printre români şi naţionalităţile conlocuitoare.

In noile condiţii de viaţă statornicite după 23 August 1944, clericii şi credincioşii Bisericii Ortodoxe Române au slujit cu devotament aspiraţiile de progres şi bună stare ale Patriei. In aceste timpuri noi, Biserica a avut la cîrma ei un om nou, un întîistătător neobosit, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian.

Reîntregirea Bisericii, organizarea învăţămîntului teologic în spiritul tradiţiei patristice, canonizarea unor sfinţi naţionali, stabilirea unor relaţii frăţeşti interconfesionale prin promovarea ecumenismului practic local, activitatea pentru apărarea păcii şi propăşirea vieţii sociale noi, adeziunea la Mişcarea ecumenică, restaurarea unor biserici cu valoare istorică şi artistică, sînt, doar, cîteva din realizările de seamă ale Bisericii noastre — din ultimul sfert de veac — care pun în lumină contribuţia ei de mare importanţă în procesul de desfăşurare al vieţii sociale în Patria noastră.

După susţinerea lucrărilor de către referenţi au urmat discuţii şi completări, apoi s-au citit rapoartele de activitate şi s-au făcut recomandări în legătură cu împlinirea misiunii pastorale a slujitorilor altarelor în cît mai bune condiţiuni.

GH. BURCĂ

Adunarea generală a Casei de Ajutor Reciproc a clerului şi angajaţilor bisericeşti din Arhiepiscopia Iaşilor

La 16 martie a. c. a avut loc la Centrul mitropolitan, Adunarea generală a Casei de Ajutor Reciproc a clerului şi angajaţilor bisericeşti din Arhiepiscopia Iaşilor.

Luînd cuvîntul, Prea Sfinţitul Episcop-vicar Adrian Botoşăneanul a arătat că participă cu bucurie la această şedinţă de lucru, ca delegat al Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin, care împărtăşeşte tuturor membrilor adunării binecuvîntări arhiereşti, a remarcat activitatea depusă de Comitetul de conducere al Casei de Ajutor Reciproc şi a salutat prezenţa la această şedinţă a reprezentantului Departamentului Cultelor.

P. C. Pr. D. Hadîrcă, preşedintele Comitetului de conducere al Casei, deschizînd şedinţa Adunării generale, a mulţumit Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin pentru grija ce o poartă Casei de Ajutor Reciproc, cum şi pentru sprijinul şi îndrumările I. P. Sfinţiei Sale; a mulţumit apoi Prea Sfinţitului Episcop-vicar Adrian Botoşăneanul pentru că a binevoit a participa la lucrările Adunării generale.

Dl. I. Zamfirescu-secretarul C. A. R., a prezentat Darea de seamă asupra activităţii pe anul 1975, Bilanţul şi Contul de execuţie bugetară încheiate la data de 31 decembrie 1975. Citindu-se lista membrilor decedaţi în cursul anului 1975, Adunarea a păstrat un moment de reculegere.

P. C. Protopop Mihai Gheorghiu a prezentat Raportul Comisiei de Verificare a operaţiunilor Casei de Ajutor Reciproc pe anul 1975.

In continuare, au luat cuvîntul: P. C. Pr. T. Bodnar inspector bisericesc, P. C. Protopop Victor Popuţoaia, P. C. Preot Dumitru Matei şi alţii. Vorbitorii au scos în evidenţă operativitatea cu care au fost satisfăcute cererile membrilor Casei.

A fost, în sfîrşit, analizat şi examinat articol cu articol proiectul de plan financiar al C. A. R. pe anul 1976 şi aprobat în unanimitate de Adunarea Generală.

Prea Sfinţitul Episcop-vicar Adrian Botoşăneanul a luat apoi cuvîntul, arătînd că din Darea de seamă şi din desfăşurarea lucrărilor adunării s-a constatat o bună administrare a fondurilor Casei.

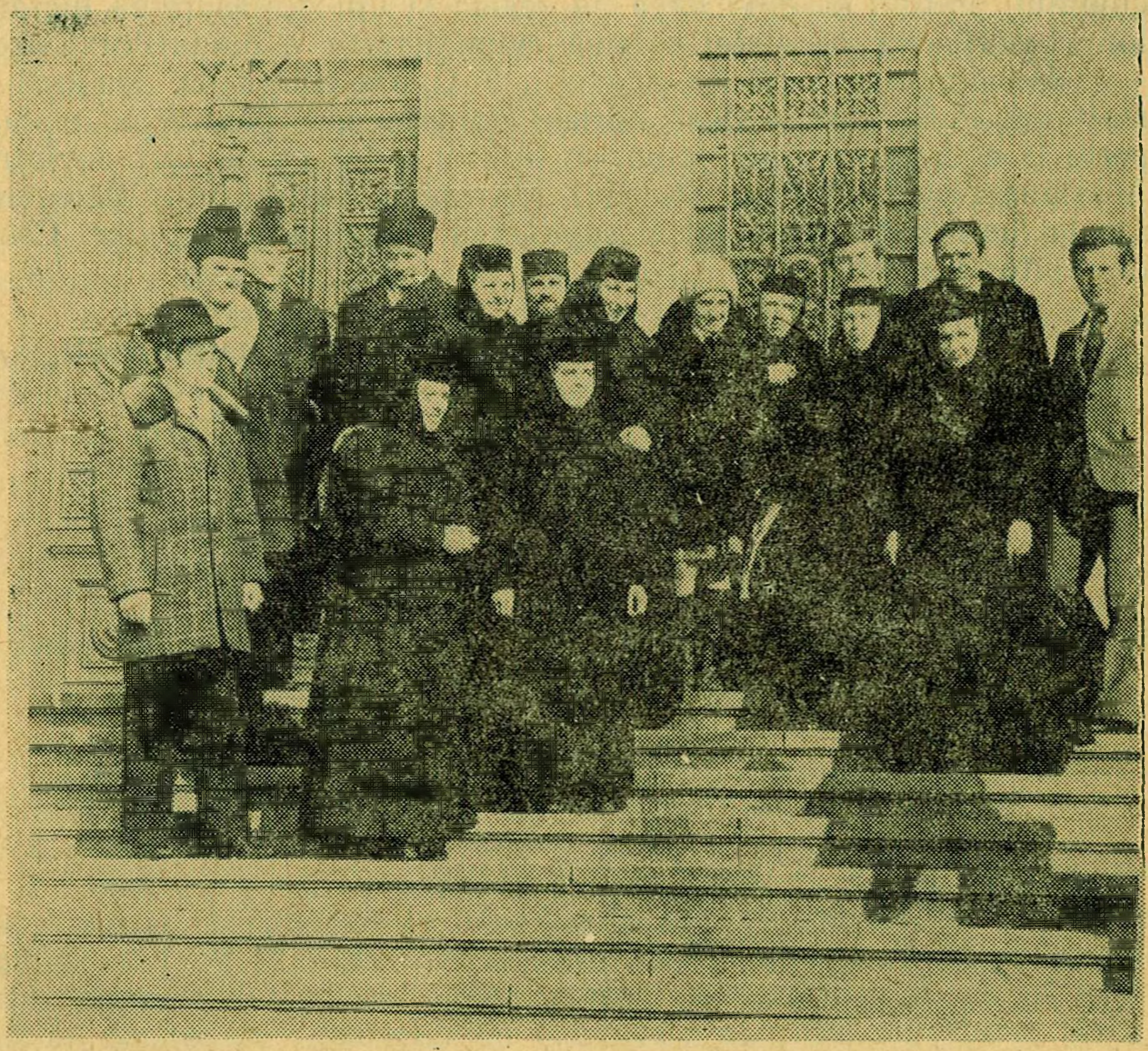
Incheindu-se lucrările adunării, P. C. preşedinte D. Hadîrcă a mulţumit P. S. Episcop-vicar Adrian Botoşăneanul pentru că a luat parte la această şedinţă, cum şi tuturor celor ce au luat cuvîntul. A asigurat pe Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin, prin delegatul său la lucrări, de respectul şi supunerea fiiască a membrilor Casei de Ajutor Reciproc.

I. ZAMFIRESCU

Cursurile de limbi străine cu muzeografi din Arhiepiscopia Iaşilor şi Episcopia Romanului şi Huşilor

Intre 9 februarie — 6 martie a. c., au avut loc, la Centrul arhiepiscopal Iaşi, cursurile de limbi străine — engleză, germană, franceză — cu îndrumători de muzee din Arhiepiscopia Iaşilor şi Episcopia Romanului şi Huşilor.

Iniţiate de Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin, încă din anul

Muzeografi din Mitropolia Moldovei şi Sucevei, în faţa Catedralei mitropolitane. (Cursurile de Limba engleză).

1966, pentru limba franceză, aceste cursuri au fost extinse din anul 1970 şi pentru limbile engleză şi germană fiind predate de profesori de specialitate din învăţământul superior ieşean.

An de an, la aceste cursuri, muzeografi de la bisericile şi mănăstirile — monumente istorice, din Mitropolia Moldovei şi Sucevei îşi îmbogăţesc lexicul, îşi adîncesc cunoştinţele lingvistice putînd prezenta turiştilor străini în chip mulţumitor monumentele la care funcţionează.

T. M.

†

Preotul Animpodist Mihuță

In ziua de 28 ianuarie a c. a încetat din viață preotul paroh Animpodist Mihuță, lîngă locuința sa, în urma unui atac de cord.

Această moarte năprasnică a produs o mare consternare în orașul Vatra Dornei și în împrejurimi, unde răposatul a fost cunoscut, bucurîndu-se de o deosebită stimă și dragoste.

Preotul Animpodist Mihuță s-a născut în comuna Șcheia, județul Suceava, la 17 septembrie 1909; tatăl său a fost cîntăreț bisericesc. In familie a primit o educație frumoasă și aleasă. A avut însă parte de o grea lovitură, rămînînd la vîrsta de 5 ani orfan de tată. Dar a avut o mamă foarte vrednică, care a purtat la școală, cu multă jertfă, pe toți cei opt copii, dîndu-le posibilitatea de a-și face fiecare un rost în viață. După terminarea școlii primare, a urmat liceul «Ștefan cel Mare» de la Suceava, apoi Facultatea de teologie de la Cernăuți. Aici, pe lîngă studiile teologice, a frecventat și cursurile de muzică la Conservator, unde s-a distins la canto. In timpul studiilor a fost și președintele secției muzicale de la Societatea «Academia Ortodoxă»; corul dirijat de el a participat la diferite manifestări culturale și artistice, fiind foarte apreciat. Cîntecul său preferat era: «Păsăruică mută-ți cuibul, Că vine badea cu plugul, Eu cuibul nu l-aș muta, Căci mă doare inima». Acest cîntec a fost savurat de studenți și de toți aceia care-l ascultau.

După terminarea studiilor teologice, s-a căsătorit cu Irina, fiica Preotului Elisei de la Vama, și a fost hirotonit și numit diacon la Catedrala mitropolitană Cernăuți, unde s-a remarcat ca un bun slujitor. După al doilea război mondial, la Arhiepiscopia Sucevei, și-a continuat activitatea de arhidiacon și în același timp de membru al Societății culturale muzicale «Ciprian Porumbescu» din Suceava, unde a fost foarte apreciat pentru activitatea sa muzicală.

Hirotonindu-se în preot, i s-a încredințat parohia Vama, în care a desfășurat o bogată activitate bisericească și culturală.

Pe lîngă formarea corului bisericesc, a înființat un cor format din tineri care, îmbrăcați în frumoase costume naționale, au luat parte la diferite concursuri de la Cîmpulung, Suceava și București.

Piesele muzicale dirijate de el au fost înregistrate pe bandă de magnetofon și difuzate la posturile de radio.

In anul 1959 a fost transferat la Vatra Dornei, unde, la fel, a fost foarte apreciat pentru activitatea sa bisericească și muzicală.

Ca protopop al protopopiatului Vatra Dornei, a activat mult, bucurîndu-se de prețuirea aleasă a preoților și credincioșilor. A renovat biserica de pe strada Negrești și sub conducerea sa a fost pictată biserica din centrul orașului.

A fost foarte popular, sociabil, amabil cu toți credincioșii și cetățenii orașului, stînd la dispoziția oricui și oricînd.

In ziua de 30 ianuarie a. c., corpul său neînsuflețit a fost transportat la biserica de pe strada Negrești, iar de acolo la biserica din centrul orașului, unde a stat pînă în ziua de 3 februarie.

In acea zi, după oficierea Sfintei Liturghii, la orele 12, un sobor de preoţi, îmbrăcaţi în veşminte, în frunte cu P. C. Preot inspector bisericesc Teodor Bodnar, delegatul I. P. S. Mitropolit Iustin, P. C. Protopop Valerian Ghenghea şi P. C. Preot Matei Dumitru, conducătorul parohiei Vatra Dornei, au săvîrşit slujba înmormîntării, răspunsurile fiind date de alesul cor al bisericii din localitate, condus de Constantin Sandulovici. A vorbit apoi, în cuvinte alese şi emoţionante, P. C. inspector bisericesc Teodor Bodnar, care a reliefat însuşirile alese ale răposatului, ca arhidiacon şi preot, menţionînd activitatea sa bogată şi frumoasă, la Cernăuţi, Suceava şi Vatra Dornei. A subliniat că pentru această activitate bisericească şi culturală, a fost distins cu rangul de iconom stavrofor. A adus apoi condoleanţe familiei din partea I. P. S. Mitropolit Dr. Iustin şi din partea Mitropoliei Moldovei şi Sucevei.

A urmat apoi la cuvînt P. C. Preot Dumitru Matei, care a scos în evidenţă activitatea regretatului din timpul studenţiei, cînd în cadrul «Academiei Ortodoxe», a organizat multe concerte religioase şi artistice. A arătat că răposatul a manifestat întotdeauna un umanism evanghelic faţă de aproapele şi a sprijinit personal şi prin biserică studenţi teologi şi oameni lipsiţi. A adus, apoi, un omagiu din partea elevilor Liceului «Ştefan cel Mare», promoţia 1929 şi a studenţilor teologi, promoţia 1933, cum şi din partea epitropilor, consiliului parohial, comitetului parohial şi a celor două coruri de la biserica Negreşti (înfiinţate de răposatul) şi de la biserica centrală.

După terminarea serviciului divin, s-a pornit în procesiune funebră spre cimitir. Sicriul a fost aşezat, după tradiţia locală, pe o sanie mortuară trasă de nouă perechi de boi.

La această înmormîntare au luat parte şi reprezentanţii cultelor din localitate, în frunte cu doi preoţi romano-catolici.

La mormînt, a vorbit din partea protopopiatului Suceava, P. C. Preot Modest Grădinariu, fost protopop, care într-un cuvînt vibrant a adus ultimul omagiu din partea preoţimei din Suceava, subliniind în cuvinte alese activitatea răposatului.

Din partea protopopiatului Rădăuţi, a vorbit în cuvinte emoţionante P. C. Preot Aurel Ciumău, parohul bisericii din Rădăuţi.

Din partea consiliului parohial a vorbit consilierul Ioan Dranca, arătînd că parohia Vatra Dornei a suferit o mare pierdere prin moartea acestui preot zelos.

Ultimul vorbitor a fost P. G. Protopop Valerian Ghenghea din Cîmpulung, care a arătat că protopopiatul Cîmpulung pierde un slujitor destoinic, care prin activitatea sa a făcut cinste bisericii, parohiei şi clerului. A mulţumit apoi celor prezenţi pentru acest ultim omagiu adus răposatului preot.

Sicriul a fost depus în mormînt de către preoţi şi consilierii parohiei însoţit de dangătul clopotelor, sunetele duioase ale buciumaşilor şi de cîntarea corului bisericii: «Veşnică să-i fie pomenirea».

Pr. D. MATEI

Biserica din satul Slobozia comuna Urecheşti, judeţul Bacău

In ziua de 9 noiembrie 1975, Prea Sfinţitul Eftimie Bîrlădeanul, Arhiereu-vicar al Episcopiei Romanului şi Huşilor însoţit de P. C. cons. Vasile Radu, P. C. Prot. Dumitru Ciubotaru şi un sobor de preoţi şi diaconi, a săvîrşit slujba de sfinţire a bisericii din satul Slobozia, parohia Urecheşti protopopiatul Tg. Ocna.

După slujba de sfinţire, s-a oficiat, în curtea bisericii, pe un podium împodobit cu covoare, Sfînta Liturghie.

P. C. Nicolae Enache, parohul parohiei Urecheşti, în cuvîntul rostit, a arătat că această biserică a fost înălţată şi împodobită cu pictură într-un timp scurt (1972-1975) prin osîrdia celor 150 de familii din satul Slobozia şi a altor credincioşi. Apoi, a mulţumit tuturor credincioşilor pentru dragostea şi străduinţa de care au dat dovadă, Episcopiei Romanului şi Huşilor pentru dotaţiile acordate, precum şi Departamentului Cultelor şi autorităţilor locale pentru sprijinul dat în timpul lucrărilor.

In cadrul Sfintei Liturghii, P. S. Eftimie a hirotesit pe P. C. Nicolae Enache, întru iconom-stavrofor; a hirotonit diacon pe un tînăr teolog, iar pe P. C. Diacon Constantin Genes l-a hirotonit preot pe seama parohiei Grozeşti II.

La sfîrşitul Sfintei Liturghii, P. S. Eftimie Bîrlădeanul a vorbit credincioşilor despre : însemnătatea Bisericii, Sfintele Taine, în special a Preoţiei, importanţa picturilor bisericeşti, buna creştere a copiilor şi îndeplinirea îndatoririlor cetăţeneşti.

Intrucît P. S. Eftimie participase la festivităţile bisericeşti de la Bucureşti, a vorbit cu multă căldură şi însufleţire despre împlinirea a 50 de ani de cînd Biserica Ortodoxă Română a fost ridicată la rangul de Patriarhie şi împlinirea a 90 de ani de la recunoaşterea autocefaliei Bisericii noastre. In încheiere, P. S. Sa a împărtăşit tuturor arhiereşti binecuvîntări.

Pr. PAVEL I. CURCUŢĂ

†

Preotul Nicolae Mironescu

La 1 martie a. c., după o lungă şi grea suferinţă, s-a stins din viaţă Preotul Nicolae Mironescu, în vîrstă de 65 de ani.

S-a născut la 6 octombrie 1911, dintr-o familie de ţărani, în satul Deleni, comuna Helegiu, judeţul Bacău. A făcut şcoala primară în satul natal; cursurile seminariale la Seminarul «Sf. Gheorghe» din Roman şi Facultatea de teologie la Cernăuţi.

După absolvirea Facultăţii, în 1938, este hirotonit preot pe seama parohiei Bîrsăneşti, protopopiatul Tg. Ocna, unde păstoreşte, neîntrerupt, 32 de ani.

*

In 1970 s-a retras la pensie pe caz de boală, mutîndu-se în oraşul Tg. Ocna, unde şi-a dat şi obştescul sfîrşit.

In ziua de 4 martie, după săvîrşirea Sfintei Liturghii un sobor de preoţi, sub protia P. C. Prot. Vichentie Mocanu — Moineşti, a oficiat slujba înmormîntării.

Au rostit cuvîntări P. C. Preot Vichentie Mocanu şi P. C. Pr. Mandrea Mihai, punînd în lumină calităţile şi meritele defunctului.

In dangătul clopotelor, trupul neînsufleţit al preotului Nicolae Mironescu a fost coborît în mormînt.

Pr. GH. BURNICHE

†

Cîntăreţul bisericesc Ştefan Enăchescu

In ziua de 13 februarie 1976, s-a stins din viaţă, în vîrstă de 90 de ani, cîntăreţul bisericesc pensionar Ştefan Enăchescu, cunoscut în Bîrlad ca vrednic interpret de muzică bisericească şi ca priceput organizator şi dirijor de muzică corală.

Născut în anul 1886 în Bîrlad, dintr-o familie de muncitori, el a urmat şcoala primară în Bîrlad şi apoi şi Şcoala de cîntăreţi bisericeşti din Bîrlad, cu mult regretatul profesor Damian Rînzescu, pe care a absolvit-o în anul 1904, ca şef de promoţie. Fiind un element excepţional din toate punctele de vedere, imediat după absolvirea Şcolii de cîntăreţi bisericeşti, a fost încadrat în postul de cîntăreţ I la biserica Sf. Ilie din Bîrlad, unde a funcţionat fără întrerupere pînă în anul 1948, cînd s-a retras la pensie. Concomitent cu preocuparea cantorală a desfăşurat şi o intensă activitate extrabisericească, organizînd un cor bărbătesc pe trei voci egale, cu cîntăreţii din Bîrlad, şi un bogat repertoriu de cîntece bisericeşti, naţionale şi populare.

Avînd mari greutăţi familiale, din anii 1910 pînă la 1930, pe lîngă funcţia de cîntăreţ bisericesc, a îndeplinit-o şi pe aceea de impegat de birou la Prefectura Judeţului Tutova, iar din anul 1934 a funcţionat şi ca profesor de muzică bisericească şi director la Şcoala de cîntăreţi bisericeşti din Bîrlad, dînd Bisericii mai multe promoţii de cîntăreţi bisericeşti.

El s-a stins la Piatra Neamţ, la un fiu al său. Potrivit dorinţii sale, trupul său neînsufleţit a fost adus la Bîrlad şi înmormîntat în Cimitirul «Sf. Trei Ierarhi»; slujba înmormîntării fiind săvîrşită în biserica Sf. Ilie, de către un sobor de preoţi în frunte cu P. C. Protopop Gh. Popa. Au rostit cuvîntări: cîntăreţul Dumitru Turcu din partea cîntăreţilor şi P. C. Pr. Gh. Sandu din partea preoţilor, ambii scoţînd în evidenţă meritele defunctului.

Prin trecerea la cele veşnice a cîntăreţului bisericesc Ştefan Enăchescu, Biserica a pierdut pe unul dintre cei mai aleşi slujitori ai stranei.

Credincioşii, colegii, elevii şi toţi cei care l-au cunoscut şi apreciat, îi vor păstra o neştearsă amintire.

D. TURCU
cîntăreţ bisericesc Bîrlad

P. I. 2

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

ANUL LII, Nr. 5 — 6 MAI — IUNIE 1976

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

ANUL LII, Nr. 5 — 6 MAI — IUNIE 1976

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: ARHIEPISCOPIA IAŞILOR
Str. Ştefan cel Mare, Nr. 46 — Iaşi

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

COMITETUL DE REDACŢIE

PREŞEDINTE

† I. P. S. Dr. IUSTIN, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei

MEMBRI

† P. S. ADRIAN BOTOŞĂNEANUL, Episcop-vicar, Iaşi

† P. S. EFTIMIE BÎRLĂDEANUL, Arhiereu-vicar, Roman

P. C. Diac. T. MELEŞCAN, consilier cultural, Iaşi

REDACTOR RESPONSABIL

P. C. Pr. SCARLAT PORCESCU, vicar administrativ, Iaşi

REDACTOR ADJUNCT

P. C. Pr. C. BUZDUGAN, Iaşi

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA:

ARHIEPISCOPIA IAŞILOR, STR. ŞTEFAN CEL MARE, Nr. 46 — IAŞI

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI
REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

CUPRINSUL

Independența de stat a României. Ziua Victoriei

9 mai — Ziua independenţei; 9 mai — Ziua Victoriei *(Mitropolia Moldovei şi Sucevei)* 319

Studii

Pr. Prof. MIRCEA PĂCURARIU, **Contribuţii la istoria Episcopiilor Romanului şi Rădăuţilor în secolul al XVI-lea** 322
Prof. Dr. Doc. GHEORGHE CRONŢ, **Instanţele de judecată ale Bisericii din Ţările Române în secolele XIV-XVIII** 338

Un destoinic slujitor al Ortodoxiei şi al culturii române vechi

I. D. LĂUDAT, **Antim Ivireanul: Activitatea culturală, oratorul, patriotul** 360
GAVRIL ISTRATE, **Locul Didahiilor lui Antim Ivireanul în Istoria limbii române literare** 374

Dreapta învăţătură a Bisericii

Pr. Prof. MIHAI GH. VIZITIU, **Faptele bune şi importanţa lor pentru mîntuire** 383

Predici

Pr. T. BODNAR, **La Duminica Tomii** 390
Pr. SCARLAT PORCESCU, **La Înălţarea Domnului** . . . 393
Protos. MINA DOBZEU, **La Sfinţii Apostoli Petru şi Pavel** . . 396

Vechi locaşuri de închinare

N. GRIGORAŞ, **Biserica Părhăuţi, ctitoria marelui logofăt Gavriil Trotuşanu** 400

Însemnări 411

Decernarea premiului «Mărul de Aur» zonei turistice Bucovina *(T. M.)*; **Biserica din Botoşana, judeţul Suceava** *(Prof. V. Boca)*; **O ctitorie moldovenească în Transilvania: Biserica «Doamnei» din Moglăneşti-Topliţa** *(Protos. Mihai Goia)*; **Reorganizarea colecţiei de obiecte bisericeşti de la Mănăstirea Putna** *(Ierom. Ştefan Guşă)*.

Recenzii 420

Petros Vasiliadis, **Prolegomene la distincţia relaţiei dintre Marcu şi documentul Q**, Atena, 1975 *(Pr. Prof. Nicolae Neaga)*; *Preot Ilie D. Moldovan*, **Învăţătura despre Duhul Sfînt în Ortodoxie şi preocupările ecumeniste contemporane.** Teză de doctorat în Teologie, cu o prefaţă de Prof. Dr. Nicolae Chiţescu, în «Mitropolia Ardealului», XVIII (1973), nr. 7-8, p. 662-857 *(Pr. C. Buzdugan)*; *Arhim. Zareh Baronian*, **Liturghia Bisericii Armene în cadrul celorlalte rituri religioase răsăritene.** Studiu comparativ. Teză de doctorat, Bucureşti, 1975, 170 p., extras din «Ortodoxia», XXVII (1975), nr. 1, 15-171 *(Gh. Burcă)*; *Nicole Zeegers — Vander Vorst*, **Les citations des poetes grecs chez les Apologistes chrètiens du II-e siècle**, Louvain, 1972 *(Pr. Prof. Anatolie Zarea)*.

Cronica bisericească

A. — **Actualităţi ecumenice** . . . 425

Vizita Prea Sfinţitului Episcop Antonie Ploieşteanul, vicar patriarhal făcută Bisericii Scoţiei — Marea Britanie (27 februarie — 13 martie 1976); **Consultaţia ecumenică de la Ferch — R.D.G.** (17-20 martie 1976); **Întîlnirea între reprezentanţii Conferinţei Creştine pentru Pace şi conducătorii Bisericilor din Statele Unite ale Americii** (Marriottsville, S.U.A., 31 martie — 3 aprilie 1976); **Participarea unui delegat al Bisericii Ortodoxe Române la sesiunea Comisiei pentru tineret a Conferinţei Creştine pentru Pace** (Bremen — R.F.G., 12-16 aprilie 1976); **Conferinţă teologică interconfesională** (Bucureşti 11 mai 1976) *(Diac. V. Axinia)*.

B. — **Arhiepiscopia Iaşilor** . . . 431

Ziua numelui I. P. S. Mitropolit Iustin; Oaspeţi; Conferinţele preoţeşti administrative; Conferinţele preoţeşti din luna mai 1976 *(T. M.)*; **Hramul Mănăstirii Neamţ, 3 iunie 1976** *(Diac. I. Ivan)*; **De Sînziene la Mănăstirea Sf. Ioan cel Nou din Suceava; De Rusalii la Mănăstirea Dragomirna; Biserica din parohia Borosoaia comuna Plugari, judeţul Iaşi** *(T. M.)*; **Festivitatea închiderii anului şcolar 1975/1976 la Şcoala de cîntăreţi bisericeşti şi Seminarul teologic din Mănăstirea Neamţ** *(Pr. Prof. V. Irina)*; † **Preotul Ştefan Romanescu** *(Prot. I. Pricop)*; † **Protosinghelul Ioachim Spataru** *(Diac. I. Ivan)*; † **Preotul Vasile Vatamanu** *(Pr. I. Podaru)*.

C. — **Episcopia Romanului şi Huşilor** . . 446

Conferinţa preoţească pe luna martie 1976 *(Pr. N. Toderici)*; **Conferinţele preoţeşti pe luna mai 1976** *(Pr. I. Andrioaie)*; **Biserica din parohia Drînceni, judeţul Vaslui** *(L. Vidraşcu)*; **Biserica din satul Roşieşti-Gară, judeţul Vaslui** *(Protos. Mina Dobzeu)*; † **Preotul Amarandei Ioan** *(Pr. I. Andrioaie)*; † **Preotul Emilian Popovici** *(Pr. N. Toderici)*.

„Cititorii din străinătate se pot abona, adresîndu-se la ILEXIM, Departamentul Export-import Presă, P. O. Box 136-137, Telex. 11226, Bucureşti, str. 13 Decembrie nr. 3".

42.420

Independența de Stat a României. Ziua Victoriei

9 mai – Ziua independenței

9 mai – Ziua victoriei

Poporul român sărbătorește la 9 mai două evenimente de mare însemnătate istorică — 31 de ani de la strălucita victorie împotriva hitlerismului și 99 de ani de la dobîndirea independenței de stat a României.

Aceste două mari evenimente sînt încununarea unor eforturi ale strămoșilor, concretizate în luptele lor pentru apărarea neamului și gliei, a limbii și obiceiurilor.

Luptele de apărare purtate de glorioșii noștri domnitori și cîrmuitori de țară — Mircea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare, Ion Vodă, Mihai Viteazul — își găsesc încununarea în eroismul celor 10.000 de ostași români căzuți pe cîmpurile de luptă de la Grivița, Smîrdan, Rahova, Plevna, și în actul de la 9 mai 1877 care a înscris o nouă filă în istoria poporului nostru. Cum afirma Domnul Nicolae Ceaușescu, președintele Republicii Socialiste România, «această zi reprezintă un însemnat moment în dezvoltarea statului nostru, în afirmarea independenței naționale, în mersul înainte al României pe calea progresului.

În urma victoriilor repurtate de ostașii noștri, alături de oștile ruse, împotriva armatelor turcești și după dobîndirea independenței, poporul s-a bucurat de prețuirea și admirația întregii lumi. În lupta lor dreaptă, ostașii români au fost animați de o înaltă conștiință patriotică și de spirit de jertfelnicie. Niciodată nu va putea fi uitat avîntul celor care au luptat pentru cauza sfîntă a independenței și libertății. Vestiții eroi Valter Mărăcineanu, George Șonțu, Peneș Curcanul, Ion Grigore și alții vor rămîne peste veacuri exemple grăitoare și chipuri luminoase de patriotism care vor însufleți generațiile viitoare în aspirațiile lor pentru libertate, pace și progres.

Momentul istoric 1877 a demonstrat cu prisosință unitatea fiilor pămîntului românesc, deoarece ei toți, animați de aceeași dorință arzătoare, s-au ridicat împotriva cotropitorilor ținînd sus același stindard al libertății sub care luptaseră strămoșii. Alături de ostași a stat întreaga populație a țării: țărani, muncitori, intelectuali, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, care au adus o considerabilă contribuție la materializarea victoriei din anul 1877.

Ca şi în alte momente de răscruce, Biserica Ortodoxă Română conştientă de înalta misiune ce o avea de îndeplinit, a fost alături de întregul popor sprijinind materialiceşte armata română.

Grăitoare este circulara pe care Mitropolitul Moldovei, Iosif Naniescu, o adresa, în vara anului 1877, protopopilor din Arhiepiscopia Iaşilor pentru a mobiliza clerul la acţiunile de ajutorare a armatei, a văduvelor şi orfanilor din cauza războiului.

În aceeaşi vară, pururea pomenitul ierarh se adresa starelor mănăstirilor moldovene, cu îndemnul şi sfatul părintesc de a trimite monahi şi monahii care să îngrijească de soldaţii răniţi sau bolnavi. «...Patria are nevoie de ajutorul fiilor ei fără osebire ; prin urmare, toţi cei ce iubim binele şi prosperitatea ţării, sîntem datori să-i venim în ajutor cu mijloacele de care dispunem... Monahii cît şi monahiile ce sînt mai în vîrstă şi nu pot suporta greutăţile ostenelilor sînt datori stînd în mănăstire a se ruga lui Dumnezeu ne-ncetat ziua şi noaptea pentru ajutorul armatei române şi a toată armata creştină, iar cei ce sînt în putere de a lupta cu ostenelile, să meargă în mijlocul ostaşilor Patriei ce se luptă cu armele şi cad răniţi, a le îndulci suferinţele şi durerile ranelor prin serviciul ce se face la ambulanţă».

Slujitorii altarelor ortodoxe din întreaga ţară şi-au îndeplinit datoria ajutorînd pe cei lipsiţi şi alinînd pe cei în suferinţă. Cu ajutorul susţinut al Bisericii s-au înălţat numeroase monumente care au menirea de a păstra, în timp, memoria eroilor pentru independenţă şi de a lega permanent prezentul cu trecutul.

Ziua victoriei, sărbătorită la 9 mai, readuce în conştiinţa noastră, victoria asupra forţelor hitleriste. Odată cu înfrîngerea fascismului, popoarele subjugate şi-au recîştigat dreptul la existenţă de sine stătătoare.

Alături de popoarele Uniunii Sovietice, Franţei, Marii Britanii, Statelor Unite ale Americii, prin clarviziunea şi energia în luptă insuflată de P.C.R., poporul nostru s-a angajat în războiul antihitlerist eliberînd teritoriul Patriei şi contribuind la eliberarea Ungariei, Cehoslovaciei şi Austriei. Angajarea României în lupta împotriva fascismului a adus o contribuţie de preţ la realizarea victoriei finale.

Lupta comună a popoarelor lumii împotriva hitlerismului a deschis noi perspective de colaborare frăţească, încredere şi prietenie.

Cei 31 de ani care s-au scurs sînt o cronică amplă şi fidelă a mutaţiilor profunde ce au avut loc în lume, a noilor raporturi care s-au statornicit între state, a realizărilor obţinute pe calea soluţionării paşnice a litigiilor internaţionale.

A 31-a aniversare a zilei de 9 mai a găsit poporul român angajat cu fermitate în lupta pentru progres, prosperitate, dezvoltare liberă şi democratică, animat de dorinţa fierbinte de realizare a noi şi noi succese în înfăptuirea vastului program de dezvoltare multilaterală a Patriei.

România este prezentă în acțiunea de dezvoltare continuă a raporturilor de colaborare și cooperare în cele mai diferite domenii cu țările socialiste și nesocialiste. Țara noastră militează neobosit pentru pacea și înfrățirea popoarelor lumii, pentru securitate și destindere internațională. Martoră a acestor mutații atît pe plan intern cît și pe plan extern, încadrată perfect în viața Patriei, Biserica Ortodoxă Română sprijină toate nobilele acțiuni inițiate de înalta Conducere de stat, așa cum spunea Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin Moisescu, la Congresul Frontului Unității Socialiste: «Inalții ierarhi, clerul sînt hotărîți să-și aducă contribuția statornică și dinamică la zidirea României Socialiste, pentru creșterea prestigiului ei și a poporului în lumea întreagă».

Unit și hotărît în crezul său, întregul nostru popor privește statornic și mîndru la tot ceea ce s-a realizat pe acest pămînt strămoșesc și aduce omagiul său de adîncă și caldă recunoștință vrednicilor săi conducători și eroilor care s-au jertfit pentru ca generațiile de astăzi și cele viitoare să trăiască și să muncească libere și independente, iar Patria să fie bogată și înfloritoare.

MITROPOLIA MOLDOVEI ȘI SUCEVEI

Contribuţii la istoria Episcopiilor Romanului şi Rădăuţilor în secolul al XVI=lea

Intr=un studiu anterior publicat în paginile acestei reviste,[1] am relatat frămîntările prin care a trecut Mitropolia Moldovei în cursul secolului al XVI=lea, pricinuite, mai ales, de multele schimbări de domni, care au avut loc atunci. Episcopiile sufragane, de la Roman şi Rădăuţi, au cunoscut aceleaşi situaţii vitrege, cu multe schimbări de ierarhi. Şirul acestora este greu de stabilit cu exactitate, din pricina lipsei de izvoare documentare. Incercăm, totuşi, să facem cîteva precizări în istoria acestor două eparhii moldovene în acelaşi secol.

Episcopia Romanului. După moartea episcopului cărturar Vasile, în locul său a fost ales egumenul *Teoctist* de la Mănăstirea Neamţ. Avem cîteva ştiri preţioase despre viaţa sa, rămase de la ucenicul său Macarie. Din *Cronica* acestuia, aflăm că Teoctist a fost egumen la Neamţ timp de 17 ani, apoi episcop la Roman «8 ani împliniţi».[2] Din moment ce în mai 1508 a fost ales în scaunul mitropolitan de la Suceava, înseamnă că moartea Episcopului Vasile şi alegerea lui Teoctist la Roman au avut loc în cursul anului 1500 (la 17 martie 1500, Teoctist era încă egumen).[3] In mai 1508, a fost ales în scaunul mitropolitan de la Suceava, unde a păstorit pînă la moartea sa, survenită la 15 ianuarie 1528.

Urmaşii lui Teoctist. Fără îndoială, că în acelaşi an, adică în 1508, probabil vara, a fost ales urmaşul său la Roman, Episcopul *Macarie.* Acesta a fost egumen la Neamţ, unde este întîlnit în două acte (30 sept. 1503 şi 2 febr. 1508).[4] Documentar, este atestat la Roman numai în două hrisoave de danie. Primul, cu data de 8 decembrie 1514, era emis de Bogdan al III=lea (1504=17), prin care dăruia «sfintei noastre Mitropolii din tîrgul Romanului, unde este hramul Preacuvioasei Maici Paraschiva, în mîinile episcopului nostru chir Macarie 800 de zloţi tătăreşti».[5] Prin al doilea act, din 7 octombrie 1517, Ştefăniţă Vodă (1517=27) întărea «Mitropoliei» Romanului satul Azăpeni cu o moară, precum şi trei pătrimi din

---

1. Mircea Păcurariu, *Contribuţii la Istoria Mitropoliei Moldovei în secolul al XVI-lea*, în M. M. S., LI (1975), nr. 3-4, p. 221-257.
2. Ion Bogdan, *Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI*, Ediţie revizuită şi completată de P. P. Panaitescu, Bucureşti, 1959, p. 95.
3. Academia R. S. R. *Documente privind Istoria României, A. Moldova*, veacul XV, vol. II, (1476-1500), Bucureşti, 1954, doc. 286 (citäm DIR).
4. DIR, Veacul XVI, vol. I, doc. 34 şi 64, p. 37 şi 69.
5. DIR, XVI, I, doc. 86, p. 90.

Catarha, dăruite de un oarecare Giurgiu Strahol.[6] Presupunem că a păstorit pînă prin 1518, căci e atestat documentar pînă la 7 octombrie 1517.

După el, a urmat un episcop cu numele *Dorotei,* fost egumen la Neamţ (amintit ca egumen, la 17 decembrie 1514). Din moment ce la 26 decembrie 1518 Neamţul avea un nou egumen, înseamnă că Dorotei ocupase scaunul de la Roman în cursul anului! 1518. Ca episcop, apare documentar abia la 16 ianuarie 1528, ca martor în actul prin care călugărul Nichifor dăruia Mănăstirii Neamţ satul Dolheşti, cu iaz şi moară.[7] Este amintit apoi într-un act din 17 martie 1529, prin care Episcopia făcea un schimb de sate.[8] Apare apoi în două acte tîrzii (din 1538 şi 1548), cînd nu mai era în viaţă, prin care Episcopii Macarie II de Roman şi Teodosie de Rădăuţi dăruiau Mănăstirii Neamţ părţi din satul Orţeşti. In actul prin care Ilias Rareş întărea dania (2 martie 1548),[9] se preciza că părţile de sat dăruite de Episcopul Teodosie încă din 1538 erau cumpărate «cu banii rugătorului nostru Dorotei ; fost episcop de tîrgul Romanului».

Istoricii Melchisedec, N. Iorga şi autorii manualului de Istoria Bisericii Române[10] au socotit că Dorotei s-a retras din scaun în 1531, trăind în schivnicie la Neamţ şi că în 1538 ar fi împrumutat bani lui Teodosie pentru cumpărarea acelor părţi de sat. Lucrul este posibil; totuşi, noi credem că episcopul a murit în scaun, lăsînd bani lui Teodosie, – care-i va fi fost «ucenic», – pentru cumpărarea satului respectiv (formula «rugătorul şi părintele nostru episcopul...» este întîlnită şi pentru vlădici care nu mai erau în viaţă ; vezi DIR, II, doc, 192, p. 183).

Episcopul Macarie II. Urmaşul lui Dorotei, a fost episcopul cărturar *Macarie II,* ales în anul 1531. Din puţinele însemnări autobiografice din Cronica sa, reiese că era «ucenicul» lui Teoctist, fostul episcop de Roman şi apoi mitropolit. Ar însemna că se călugărise la Neamţ, în timp ce Teoctist era egumen acolo, ceea ce pare puţin probabil, căci Teoctist părăsise Neamţul în 1500. Mai degrabă îi era «ucenic» în ale cărturăriei, stînd mai mult în jurul lui Teoctist la Roman şi apoi la Suceava. In 1523, copiase o *Psaltire* pentru «părintele său», Mitropolitul Teoctist.[11] Tot în 1523, «cu darea şi cu porunca mitropolitului chir Teoctist», arhimandritul Silvan de la Putna copia *Tipicul Sf. Sava* pentru Mănăstirea Neamţ, unde era egumen un Macarie.[12] Majoritatea cercetătorilor au afirmat că acesta este viitorul episcop de Roman. Pentru că în 1527 era egumen la Neamţ unul cu numele Gherman, presupunem că Macarie a tre-

---

6. DIR, XVI, I, doc. 105, p. 109.
7. DIR, XVI, I, doc. 217, p. 246.
8. DIR, XVI, I, doc. 274, p. 307.
9. DIR, XVI, I, doc. 500, p. 558.
10. Melchisedec (Ştefănescu), *Cronica Romanului şi a Episcopiei,* vol. I, Bucureşti, 1874, p. 65 ; N. Iorga, *Istoria Bisericii româneşti...,* vol. I, ed. II, Bucureşti, 1928, p. 160 ; Gh. I. Moisescu, Şt. Lupşa şi Al. Filipaşcu, *Istoria Bisericii Române,* vol. I, Bucureşti, 1957, p. 346.
11. Pr. Scarlat Porcescu, *Episcopul Macarie al Romanului,* în M.M.S. XXXVI (1960), nr. 5-6, p. 350, n. 18.
12. P. P. Panaitescu, *Manuscrisele slave din Biblioteca Academiei R. S. R.,* vol. I, Bucureşti, 1959, p. 128-129.

cut ca egumen la Bistriţa. Ne întemeiem această afirmaţie pe actul redactat la 16 ianuarie 1528,[13] prin care călugărul Nichifor dăruia Mănăstirii Neamţ satul Dolheşti, şi în care se menţiona că «la răposarea sfînt răposatului părintelui nostru Mitropolit Teoctist» erau de faţă episcopii de Roman şi Rădăuţi şi «eromonah chir Macarie egumenul Mănăstirii Bistriţa», precum şi alţi preoţi şi mireni. Credem că acesta este «ucenicul» său, viitorul episcop, aflat de faţă la moartea dascălului său.

Din însăşi *Cronica* sa, aflăm că la 23 aprilie 1531, a fost aşezat «pe scaunul Episcopiei a părţii de jos a ţării», unde a păstorit apoi pînă în 1558. Deşi a păstorit aproape 27 de ani, totuşi nu este amintit decît în cîteva acte de danie. Astfel, în 1546, Petru Rareş dăruia «Mitropoliei de jos, din tîrgul Romanului» jumătate din satul Tăpeşti, cu gîrle şi o parte dintr-un iezer,[14] iar printr-un alt act, îi dăruia un loc pentru oi, unul pentru prisacă, un sălaş de ţigani şi-i întărea o parte de silişte dăruită de un credincios.[15] Insuşi Episcopul Macarie a dăruit pe seama Episcopiei satul Bîrleşti, cumpărat din banii săi.[16]

Păstoria lui Macarie II a fost întreruptă în anul 1548, cînd Iliaş Rareş l-a îndepărtat din scaunul vlădicesc, lucru ce-l aminteşte el însuşi în Cronica sa. Ucenicul său Eftimie, arăta că a fost «alungat din scaun, pe nedrept şi fără sobor şi fără pravilă, cu sfatul şi îndemnul mamei sale doamna Elena şi a lui Nour şi a lui Mitrofan, care a fost şi episcop».[17] I s-a redat scaunul abia în 1551, la venirea în scaunul domnesc a lui Ştefan Rareş, pe care l-a «pomăzuit» el însuşi ca domn. N. Iorga şi după el alţi istorici, au afirmat că acel Mitrofan ar fi luat locul lui Macarie la Roman, apoi a fost trecut la Rădăuţi.[18] Din spusele lui Eftimie, nu rezultă însă că i-ar fi luat locul, de aceea îl considerăm numai episcop de Rădăuţi. Ne-am exprimat în altă parte părerea că scaunul episcopal de la Roman a fost ocupat în această vreme de episcopul *Gheorghe*, care în 1551 a ajuns mitropolit.[19] La îndemnul lui Macarie, Petru Rareş a ridicat două locaşuri de închinare: catedrala episcopală din Roman, cu hramul Cuvioasa Parascheva, existentă şi azi şi Mănăstirea Rîşca. Biserica Episcopiei a fost începută de Petru Rareş în 1542 şi terminată sub fiul său Iliaş în 1550, pe locul vechii biserici de pe timpul lui Roman I sau Alexandru cel Bun, în care era îngropată Doamna Anastasia, soţia lui Roman şi mama lui Alexandru cel Bun. In pisania bisericii se menţionează că îndrumarea lucrărilor de construcţie a fost încredinţată Episcopului Macarie, aducîndu-şi astfel o contribuţie preţioasă la ridicarea uneia din cele mai impunătoare ctitorii voievodale româneşti.

Mănăstirea Rîşca, de asemenea, a fost ridicată de Petru Rareş, la îndemnul Episcopului Macarie, în 1542, fiind zugrăvită apoi de

---

13. Vezi nota 7.
14. DIR, XVI, I, doc. 420, p. 463-465 şi doc. 452, p. 501-503.
15. DIR, XVI, I, doc. 452, p. 501-503.
16. DIR, XVI, II, doc. 192, p. 183-184.
17. I. Bogdan, P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 120.
18. N. Iorga, *op. cit.*, I, p. 161; Gh. I. Moisescu..., *op. cit.*, I, p. 350.
19. M. Păcurariu, *studiul citat.*

fiul său Ştefan, prin 1551-52. La ctitorirea acestei mănăstiri, Episcopul Macarie şi-a adus şi aportul său material, căci ucenicul său Azarie, scria în *Cronica* sa că a fost «întemeiată» de dînsul, iar Gr. Ureche scria că este «ziditoriul şi începătoriul Mănăstirii Rîşcăi».[20]

Episcopul Macarie II ocupă un loc de seamă în istoria culturii române vechi, prin *Cronica* slavă care-i poartă numele. Prin *Cronica* sa, el urmăreşte «să nu fie acoperite în mormîntul uitării lucrurile ce s-au întîmplat în vremurile şi în stăpînirile trecute şi care au ajuns pînă la noi». Cronica lui Macarie continuă Letopiseţul moldovenesc scris la curtea lui Ştefan cel Mare, consemnînd faptele petrecute după moartea acestui domn (1504). Ea s-a păstrat în două variante : prima, care expune faptele pînă în 1542, de unde a fost continuată de Eftimie şi a doua, care expune faptele pînă în 1551, de unde a fost continuată de călugărul Azarie. Figura centrală a Cronicii este Petru Rareş, din porunca şi îndemnul căruia a început să scrie încă din primii săi ani de domnie, pe cînd Macarie era numai ieromonah. Trebuie remarcat însă că, deşi a trăit în epoca lui Petru Rareş, plină de fapte de seamă, n-a relatat tot ce putea şti un contemporan, ci a fost preocupat mai mult de forma stilistică a expunerii sale. Continuînd Letopiseţul scris la curtea lui Ştefan cel Mare, Episcopul Macarie foloseşte în Cronica sa forma panegirică, cu multe cuvinte de laudă şi aprecieri – uneori nereale – la adresa lui Petru Rareş, înfăţişînd în culori întunecate pe alţi domni, îndeosebi pe Iliaş Rareş. La alcătuirea Cronicii, Macarie s-a slujit nu numai de amintirile, observaţiile şi constatările proprii, ci şi de alte izvoare (de pildă, de vechile letopiseţe ale ţării), pe care le-a prelucrat şi completat cu procedeele sale stilistice. Toţi cercetătorii au remarcat că această Cronică se deosebeşte de alte lucrări de acest gen prin forma de expunere, prin stilul ei plin de «epitete şi fraze poetice» pe care le-a atribuit lui Petru Rareş, fiului său Ştefan, Mitropolitului Teoctist II şi altor persoane din timpul său. Unele dintre expresiile şi figurile sale de stil le-a împrumutat din Cronograful scris de cronicarul bizantin Constantin Manases (sec. XI).

Din lectura *Cronicii*, se desprinde că Macarie era un om de cultură, cunoscător temeinic al Bibliei, dar şi al unor lucrări de istorie universală, îndeosebi al letopiseţelor sud-slave. De aceea, pe drept cuvînt, ucenicul său Azarie îl numea «alesul între filozofi» şi «îndrăzneţ în predici, meşteşugit şi iscusit în cuvinte şi foarte învăţat ca nimeni altul».[20 bis]) Însuşi faptul că Petru Rareş i-a încredinţat să ducă mai departe Letopiseţul ţării ne arată că era un om cu aleasă pregătire cărturărească.

Trebuie remarcat apoi şi faptul că el a făcut un pas înainte în ce priveşte modul de expunere şi descriere a faptelor, făcînd trecerea de la anale la cronica propriu-zisă.

Desigur, lipsa de obiectivitate în caracterizarea personajelor, expunerea retorică a faptelor, stilul său împodobit cu prea multe figuri poetice, scad din valoarea Cronicii. Cu toate acestea, Maca-

---

20. Amănunte la Pr. Scarlat Porcescu, *op. cit.*, p. 353-357. A se vedea şi vol. *Monumente istorice bisericeşti din Mitropolia Moldovei şi Sucevei*, Iaşi, 1974.

20 bis.). I. Bogdan, P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 141.

rie rămîne un reprezentant de seamă al vechii culturi româneşti, creator al unei adevărate «şcoli» de cărturărie slavonă în Moldova, căci continuatorii Cronicii sale, Eftimie şi Azarie, se consideră «ucenicii» săi.[21]

In 1556, Alexandru Lăpuşneanu a încredinţat pe Episcopul Macarie cu traducerea în slavoneşte şi aşezarea pe articole, după alfabetul slav, a cunoscutei colecţii de legi intitulată *Sintagma* sau *Nomocanonul* lui Matei Vlastares. Lucrarea fusese cerută domnului Moldovei de ţarul Rusiei Ivan IV cel Groaznic (1533-84). Din motive necunoscute, Sintagma n-a ajuns la Moscova, ci numai pînă la Lwow (azi e în Moscova).[22]

Episcopul Macarie II a păstorit pînă la moartea sa, (1 ianuarie 1558), fiind «îngropat cu toată cinstea şi în chip vrednic de sfinţi de către ucenicii săi, în Mănăstirea Rîşca întemeiată de dînsul», după cum relatează ucenicul său Azarie.[23] Prin înfăptuirile sale bisericeşti, dar mai ales prin *Cronica* sa, Episcopul Macarie II rămîne unul din marii vlădici moldoveni din trecut.

Episcopul Anastasie. I-a urmat în scaun Episcopul *Anastasie,* ales la începutul anului 1558. Călugărul Azarie şi Grigorie Ureche, ne spun în Letopiseţele lor că a păstorit la Roman timp de 14 ani, adică pînă prin 1572. In plus, Gr. Ureche ne mai spune despre el că era «om destoinic a umplea slujba păstoriei sale» şi că împreună cu mitropolitul şi episcopul de Rădăuţi «au cetit molitva de domnie» lui Despot vodă.[24] Avea metania la Mănăstirea Putna, unde îl întîlnim ca egumen la 31 august 1556, într-un act de danie hărăzit acestei mănăstiri de Alexandru Lăpuşneanu.[25] Ca episcop de Roman, este amintit fie ca martor în unele acte de danie, fie primind danii pe seama Episcopiei. Astfel, la 28 ianuarie şi 2 aprilie 1569, Bogdan Lăpuşneanu întărea Episcopiei satele Scheuleşti şi Bogdăneşti în ţinutul Romanului, primind în schimb satul Bîrleşti (cel cumpărat de Macarie), pe care îl dăruia apoi Mănăstirii Rîşca.[26] In 1572, Ioan Vodă cel Viteaz a pus pe Anastasie în scaunul mitropolitan, în locul lui Teofan, unde a păstorit patru ani, apoi s-a retras.

Episcopul istoric Melchisedec al Romanului şi după el toţi cercetătorii pînă azi, au afirmat că urmaşul lui Anastasie la Roman, a fost un episcop cu numele *Gheorghe* (1572-74), care a fost ars de viu de către Ioan Vodă cel Viteaz. Melchisedec se întemeia pe

---

21. Consideraţii asupra Cronicii la Emil Turdeanu, *L'activité littéraire en Moldavie de 1504 à 1552,* în *Revue des études roumanies,* vol. IX-X, 1965, p. 97-142; I. Bogdan, P. P. Panaitescu, *op. cit.,* p. 74-77; Pr. Scarlat Porcescu, *op. cit.,* p. 357-361 şi în felurite tratate şi studii de Istoria Literaturii române vechi (I. Minea, N. Cartojan, I. D. Lăudat, G. Ivaşcu, tratatul editat de Academie, ş. a.).

22. I. Bogdan — P. P. Panaitescu, *op. cit.,* p. 75; Damian — P. Bogdan, *Le Syntagme de Blastarès dans la version du chroniqueur roumain Macarie,* în vol. *Premier Congrès international d'études balkaniques,* Bucureşti, 1966, p. 7-10; Gh. Mihăilă, *Contribuţii la istoria culturii şi literaturii române vechi,* Bucureşti, 1972, p. 280-284.

23. I. Bogdan — P. P. Panaitescu, *op. cit.,* p. 141.

24. *Ibidem,* p. 141 şi Grigore Ureche, *Letopiseţul Ţării Moldovei,* ed. II înprijită de P. P. Panaitescu, Bucureşti, 1958, p. 172 şi 174.

25. DIR, XVI, II, doc. 88, p. 97.

26. DIR, XVI, II, doc. 192, p. 183 şi doc. 200, p. 189 (ultimul act îl numea: «chir Anastasie episcop de la Mitropolia de jos din Roman»).

un vechi pomelnic al Episcopiei şi pe ştirea lăsată de Grigore Ureche, care scria că un «vlădică» cu numele Gheorghe – fără să precizeze de la ce eparhie – a fost ars de viu de acest domn.[27] Am arătat în studiul nostru anterior motivele care ne fac să credem că acesta era fostul Mitropolit Gheorghe (c. 1551-52). Izvoarele documentare nu fac pomenire de un episcop cu numele Gheorghe de Roman în această perioadă, în actele mănăstirilor; de asemenea, nu întîlnim un egumen cu acest nume în anii premergători. Apoi, nu ne-am putea explica de ce Ioan Vodă ar fi ars pe un episcop pe care el însuşi l-a aşezat în scaun, deci pe un om de încredere al său.[28]

De asemenea, nu acceptăm părerea lui Melchisedec – însuşită apoi de alţi istorici – că după 1574, ar fi urmat în scaunul episcopal de la Roman Episcopul *Eftimie*, fost la Rădăuţi pînă la 1565.[29] Nicolae Iorga presupunea, că pretinsul Episcop Eftimie ar fi autorul Cronicii – pusă sub numele de Eftimie – şi fostul mitropolit al Ardealului din 1572-74.[30] Ştefan Meteş credea că a fost egumen la Neamţ, mitropolit la Alba Iulia, episcop la Roman, în 1574 şi, în sfîrşit, episcop la Vad.[31] Melchisedec se baza numai pe pomelnicul aşa-numitei «bresle a meşeilor» din Roman, în care era amintit şi un episcop cu numele Eftimie. Dar o cercetare atentă a pomelnicului, ne dovedeşte că el are numeroase lacune, căci pe de o parte, nu înşiră pe toţi vlădicii Romanului, iar pe de altă parte, apar în el şi numeroşi episcopi de Rădăuţi (ex. Isaia, Ghedeon, Efrem). Socotim deci, că episcopii Gheorghe şi Eftimie au păstorit numai la Rădăuţi.

Am dovedit în studiul nostru citat aci, că după aşezarea lui Anastasie în scaunul mitropolitan, Ioan Vodă a pus episcop la Roman pe *Nicanor*, «de postrig» din Mănăstirea Agapia. Acesta a păstorit din 1572 pînă prin 1574-75, cînd se pare că a fost înlăturat de Petru Şchiopul.[32]

Episcopul Eustatie. Urmaşul lui Nicanor a fost Episcopul *Eustatie*, care apare în documente şi sub forma Evstatie şi Istatie. Presupunem că a fost ales după 30 martie 1575, căci atunci era egumen la Mănăstirea Putna.[33] Ca episcop de Roman, e pomenit pentru prima oară la 18 aprilie 1576,[34] apoi în alte cîteva acte de la Petru Şchiopul, pînă la 5 februarie 1580.[35] Dintre acestea, amintim, doar, hrisovul din 1 iulie 1578,[36] prin care îi întărea o prisacă şi un loc de fîneţe în satul Gîdinţi, de lîngă Roman şi

---

27. Melchisedec, *op. cit.*, I, p. 203.
28. Amănunte la M. Păcurariu, la *studiul citat.*
29. Melchisedec, *op. cit.*, p. 209-213; Dimitrie Dan, *Cronica Episcopiei de Rădăuţi*, Viena, 1912, p. 47.
30. N. Iorga, *op. cit.*, I, p. 183.
31. Ştefan Meteş, *Istoria Bisericii şi a vieţii religioase a românilor din Translvania*, vol. I, ed. II, Sibiu, 1935, p. 87, 91-93, 102. Aceeaşi părere greşită a fost acceptată şi de Gh. I. Moisescu, Şt. Lupşa şi Al. Filipaşcu, *op. cit.*, p. 358.
32. M. Păcurariu, *studiul citat.*
33. DIR, XVI, III, doc. 63, p. 47.
34. DIR, XVI, III, doc. 86, p. 66.
35. DIR, XVI, III, doc. 163, p. 130.
36. DIR, XVI, III, doc. 126, p. 99.

unul din 6 octombrie 1578,[37] prin care se întărea schimbul de sate făcut între Episcopie şi Mănăstirea Rîşca încă sub Anastasie, act de care aminteam mai sus.

Din porunca Episcopului Eustatie, «ritorul şi scolasticul» Lucaci de la Mănăstirea Putna, a alcătuit o *Pravilă*, în românește şi slavonește (ms. 692 din Biblioteca Academiei), care este una dintre cele mai vechi opere juridice din ţara noastră.[38] Păstoria lui Eustatie a durat pînă în 1580, cînd a fost înlocuit de Iancu Sasul cu *Nicanor* (a doua oară). S-a retras la Putna, mănăstirea sa de metanie, unde a vieţuit în schimnicie sub numele Eremia. Nicanor a cîrmuit acum nu numai Episcopia Romanului, ci şi Mitropolia, în locul lui Teofan II, fugit în Polonia de teama lui Iancu Sasul.

Episcopul Agafton. Intr-un act fără dată precisă (noiembrie 1582 – august 1583) era amintit ca episcop de Roman *Agafton.*[39] Un pomelnic al Mănăstirii Secu, aminteşte între binefăcătorii ei pe Agafton «ot Rîşca» (alt ierarh cu acest nume nu mai cunoaştem în trecutul Bisericii noastre). De aci înainte, el este întîlnit în foarte multe acte de danie – mai ales ale Mănăstirii Sucevița – pînă către sfîrşitul domniei lui Petru Şchiopul. In 1591, cînd a ajuns domn Aron Tiranul, Agafton a fost înlăturat ori s-a retras din scaun.

In locul său a fost rînduit un nou episcop, cu numele *Mitrofan.* A păstorit la Roman pînă în prima jumătate a anului 1594,[40] cînd a fost mutat în scaunul mitropolitan, în care a păstorit numai cîteva luni, pînă în aprilie 1595.

In locul lui Mitrofan, a fost readus la Roman fostul Episcop *Nicanor,* care din toamna anului 1591 ocupase scaunul mitropolitan din Suceava. Nu putem şti care au fost motivele pentru care Aron Tiranul făcea acest «schimb» de ierarhi, căci aducerea unui mitropolit la conducerea unei episcopii, era împotriva canoanelor. Probabil avea nevoie de un om mai energic – cum va fi fost Mitropolitul Mitrofan – în tratativele sale diplomatice cu imperialii.[41]

Şi de data aceasta păstoria lui Nicanor a fost de scurtă durată. In august 1595, scaunul domnesc a fost ocupat de Ieremia Movilă, care a reaşezat pe vechii ierarhi în scaunele lor. Astfel, Gheorghe Movilă şi-a reluat scaunul vlădicesc de la Suceava, iar Agafton scaunul de la Roman.[42] Nicanor s-a retras la Agapia, unde a trăit pînă după 1607.

Revenind în scaun, Agafton este întîlnit, mai ales ca martor, în mai multe acte interne. Dar păstoria lui a fost întreruptă din nou în mai 1600, odată cu ocuparea Moldovei de Mihai Vitea-

---

37. DIR, XVI, III, doc. 131, p. 102-103.

38. Nicolae N. Smochină şi N. Smochină, *O pravilă românească din veacul al XVI-lea; Pravila Sfinţilor Părinţi după învăţătura lui Vasile cel Mare, întocmită de ritorul şi scolasticul Lucaci în 1581,* în B.O.R., LXXXIII, (1965), nr. 11-12, p. 1043-1062; I. Rizescu, *Pravila ritorului Lucaci, 1581.* Text stabilit, introducere şi indice de..., Bucureşti, 1971, 246 p. text + 144 p. fotocopii.

39. DIR, XVI, III, doc. 247, p. 193.

40. Atestat numai la 27 mai 1593; cf. DIR, XVI, IV, doc. 106, p. 85.

41. Amănunte la M. Păcurariu, în *studiul citat.*

42. Atestat documentar numai la 5 mai 1596. Cf. DIR, XVI, IV, doc. 183, p. 139-140.

zul. S-a retras atunci în Polonia împreună cu Ieremia Movilă, cu o parte din boierii acestuia, cu Mitropolitul Gheorghe Movilă şi cu Episcopul Teodosie al Rădăuţilor. Sinodul, întrunit la Suceava la 2 iunie 1600, a hotărît depunerea ierarhilor fugiţi, întrucît n-au dat ascultare poruncii domneşti, transmisă prin Protopopul Teodor, de a se reîntoarce în ţară. S-a hotărît tot atunci alegerea unor noi ierarhi. In locul lui Agafton, a fost ales *Filotei,* fost arhimandrit şi egumen la Galata, unde îl întîlnim într-un act din 9 septembrie 1597.[43] Cunoaştem jurămîntul lui de credinţă – din 15 iunie 1600 – către noul domn Mihai Viteazul.[44] Păstoria lui Filotei a fost de scurtă durată, căci în septembrie 1600 Mihai Viteazul a pierdut Moldova, iar scaunul domnesc a fost reocupat de Ieremia Movilă reîntors din Polonia. Odată cu el s-au reîntors la scaunele lor şi vechii ierarhi. Probabil Filotei s-a aşezat la Galata, fiind ales apoi episcop de Huşi, în 1606.[45]

Revenind în scaun, Agafton e pomenit în mai multe acte ale vremii. De pildă, în ancheta pe care a făcut-o cu Teodosie de la Rădăuţi şi cu fostul Episcop Filotei în neînţelegerile dintre Mănăstirile Agapia şi Secu, în anul 1604.[46] In 1603, cumpăra o parte din satul Poienari pe seama Episcopiei.[47]

La 17 mai 1605, din încredinţarea domnului, făcea o judecată în Roman, în fruntea unor «oameni buni şi bătrîni», pentru o proprietate.[48] Este atestat documentar pentru ultima oară, la 20 ianuarie 1606, în actul prin care Mănăstirea Golia din Iaşi era închinată Vatopedului.[49] De vreme ce urmaşul său la Roman, Anastasie Crimca, este atestat pentru prima oară la 12 mai 1606, înseamnă că Agafton a murit prin februarie-aprilie 1606. Aşadar, Episcopul Agafton a avut la Roman o păstorie de aproape două decenii, tulburată însă de vremurile vitrege prin care trecea pe atunci ţara Moldovei.

Privind asupra vieţii bisericeşti din Episcopia Romanului în acest secol, constatăm că ea a avut ierarhi vrednici ca Teoctist, Macarie Cronicarul, Anastasie, care a ajuns mitropolit, Eustatie şi Agafton.

Episcopia Rădăuţilor. Primul episcop cunoscut, care a păstorit aici, a fost *Ioanichie,* atestat documentar din 25 aprilie 1472 pînă la 1 iunie 1504. Inseamnă că a păstorit mai bine de trei decenii, sub Ştefan cel Mare, murind amîndoi în vara aceluiaşi an. A fost îngropat în pronaosul bisericii episcopale cu hramul Sf. Nicolae din Rădăuţi.[50]

Episcopii din prima jumătate a secolului al XVI-lea. Urmaşul său a fost Episcopul *Pahomie,* pomenit pentru prima oară la 18

43. DIR, XVI, IV, doc. 238, p. 178-179.
44. DIR, XVI, IV, doc. 357, p. 293-294.
45. Vezi despre el: Pr. Scarlat Porcescu, *Un episcop de Roman uitat: Filotei,* în rev. *Cronica Romanului,* an. XX, nr. 5-6, 1943, p. 105-118.
46. DIR, XVII, I, doc. 247, p. 173-174; doc. 252, p. 176-178; doc. 259 p. 182.
47. DIR, XVII, I, doc. 137, p. 97-98.
48. DIR, XVII, I, doc. 325, p. 242-243.
49. Melchisedec, *Notiţe istorice şi arheologice...,* Bucureşti, 1885, p. 232.
50. D. Dan, *op. cit.,* p. 39-40.

noiembrie 1504, într-o inscripţie pe o icoană a Sf. Nicolae.[51] Este pomenit apoi în cîteva acte de danie, hărăzite de domnii ţării Episcopiei pe care o păstorea. Astfel, la 6 octombrie 1520, Ştefăniţă Vodă îi întărea cîteva sate (Rădăuţi, Coţmanul Mare, Rogozna), cu mai multe cătune şi prisăci, pe care le avea de la înaintaşii săi, iar la 8 octombrie 1520, domnul însuşi îi dăruia satul Havorona în părţile Dorohoiului şi o prisacă în Cernăuţi. Totodată întărea dania unei prisăci şi a unei grădini, făcută de episcop.[52] In sfîrşit, tot Ştefăniţă dăruia Episcopiei un loc de prisacă, la 30 iunie 1522.[53] Iată dar, că averea Episcopiei a crescut mereu, datorită grijii lui Pahomie, cîrmuitorul ei de atunci. Dintr-un alt act, din 18 februarie 1515, Episcopul Pahomie dăruia Mănăstirii Moldoviţa un loc de casă, de arătură şi fîneaţă în Berchişeşti.[54] Această danie, cît şi faptul că este trecut în pomelnicul Moldoviţei, ne face să credem că el era «de postrig» din această mănăstire. Păstoria lui a încetat după 30 iunie 1522, dar e greu să precizăm cînd anume.

Urmaşul său a fost Episcopul *Teofan*, amintit în această calitate la 16 ianuarie 1528, prezent la «răposarea» Mitropolitului Teoctist II şi la dania pe care o făcea monahul Nichifor Mănăstirii Neamţ.[55] Aceasta înseamnă că era episcop cel puţin din 1527. Mai este amintit într-un act din 23 aprilie 1529, cînd Petru Rareş dăruia Episcopiei satul Grămeşti, pe Prut, luat de Ştefăniţă Vodă de la Luca Arbore, portarul Sucevei.[56] Probabil prin 1532, el va fi sfinţit biserica Mănăstirii Moldoviţa, refăcută atunci de Petru Rareş.

La 30 august 1535, Teofan sfinţea biserica Sfîntul Dumitru din Suceava, în calitate de mitropolit al ţării.

Teodosie, urmaşul său la Rădăuţi, a fost ales cel tîrziu în 1535. Se pare că îşi avea metania la Neamţ. Este amintit în mai multe acte ale lui Petru Rareş. De pildă, în actul din 14 iunie 1538 (şi în unul din 1548 de la Iliaş) prin care întărea Mănăstirii Neamţ satul Orţeşti, cumpărat şi dăruit de Macarie al Romanului şi de Teodosie pe care îl cumpărase însă cu bani de la Dorotei al Romanului.[57] Mai este amintit în 1542, cînd Petru Rareş îi întărea satul Albeşti, şi în 2 iunie 1546, cînd îi întărea un lot de pămînt în Lăslăoani, amîndouă cumpărate din banii săi, apoi într-un act din 4 iunie 1546, prin care domnul dăruia Episcopiei două sate, Havaroanele şi Noua Suliţă, în Dorohoi, cu iaz şi moară.[58]

Episcopul Teodosie a zidit în 1549 o «eclesiarniţă» (cliserhia) la Mănăstirea Neamţ, după cum arată o inscripţie cu data de 7 iunie 1549.[59] A păstorit pînă prin 1550.

Episcopul Mitrofan. Urmaşul său a fost *Mitrofan*, cel amintit de Macarie în Cronica sa că ar fi uneltit pentru înlăturarea

---

51. *Ibidem*, p. 40 şi 211.
52. DIR, XVI, I, doc. 154-155, p. 172-176.
53. DIR, XVI, I, doc. 181, p. 205-206.
54. DIR, XVI, I, doc. 93, p. 94.
55. DIR, XVI, I, doc. 217, p. 245-246.
56. DIR, XVI, I, doc. 285, p. 319-320.
57. DIR, XVI, I, doc. 353, p. 391 şi doc. 500, p. 558-559.
58. DIR, XVI, I, doc. 368, p. 405; doc. 475, p. 530-531; doc. 477, p. 532-533.
59. D. Dan, *op. cit.*, p. 44.

lui din scaunul episcopal de la Roman. Nu sîntem însă de acord cu părerea unor istorici că Mitrofan ar fi înlocuit pe Macarie la Roman, iar de aci ar fi fost mutat la Rădăuţi, căci nu avem nici o ştire despre aceasta. De asemenea, este greşită afirmaţia lui D. Dan că Mitrofan ar fi ajuns mitropolit. Era unul din oamenii de încredere ai familiei lui Rareş, respectiv ai fiilor săi Iliaş şi Ştefan. Aşa se explică faptul că la 13 şi 15 iunie 1551, Ştefan Rareş îi făcea două danii personale, nu către Episcopie: satul Oniceni din ţinutul Suceava şi patru fălci şi jumătate de vie în Dealul Voievodului. In primul act de danie se arată că, «sfinţia sa ne-au fost nouă ca un părinte, cu bună învăţătură din tinereţele noastre».[60]

Fiind devotat familiei Rareş, credem că păstoria lui a luat sfîrşit în ultimele luni ale anului 1552, cînd a ajuns domn Alexandru Lăpuşneanu, care probabil l-a înlăturat din scaun. Intr-un act al acestui domn din 20 martie 1554, se menţiona că «răposatul chir Mitrofan» dăruise Mănăstirii Probota satul Mărciani, din Ţinutul Sucevei.[61] Va fi murit prin 1553. Piatra sa de mormînt se găseşte în pridvorul bisericii Mănăstirii Probota, lucrată încă în timpul vieţii sale, dar pe care nu s-a mai trecut data morţii.[62] Din cele de mai sus, reiese că el îşi avea metania la Probota, mănăstire refăcută de Petru Rareş, unde desigur a fost cunoscut de familia sa. Poate că a fost şi egumen al mănăstirii, după ce Grigorie Roşca a ajuns în scaunul mitropolitan.

Episcopul Gheorghe. Urmaşul său a fost Episcopul *Gheorghe.* Probabil este fostul egumen cu acest nume de la Putna, amintit la 11 aprilie 1546,[63] sau fostul episcop de Vad, trimis acolo de Iliaş Rareş, la 5 ianuarie 1550.[64] Va fi fost ales la Rădăuţi pe la sfîrşitul lui 1552 sau începutul anului următor. Este amintit în scaun – alături de ceilalţi ierarhi – într-un act de danie al lui Al. Lăpuşneanu hărăzit Putnei, la 31 august 1556.[65] O preţioasă însemnare lăsată de un preot cu numele Mihai pe un Liturghier slavon, copiat de el în 1558, ne dă ştirea că în acel an au murit Episcopii Macarie de la Roman şi Gheorghe de la Rădăuţi şi că tot atunci un «sobor» convocat din porunca lui Lăpuşneanu, a «ales patru episcopi», din care domnul a întărit pe doi, pe Anastasie al Romanului şi Eftimie al Rădăuţilor.[66]

Deci alegerea ierarhilor se făcea de un sobor, format din boieri şi egumenii mănăstirilor mari, care propuneau domnului mai mulţi candidaţi, din care el întărea pe unul. Sigur că de la aceste reguli

---

60. DIR, XVI, II, doc. 4 şi 5, p. 7-8.
61. DIR, XVI, II, doc. 52, p. 53-54.
62. D. Dan, *op. cit.*, p. 45.
63. DIR, XVI, 1, doc. 415, p. 457.
64. N. Iorga, *Ştefan cel Mare, Mihai Viteazul şi Mitropolia Ardealului,* în *An. Acad. Rom., Mem., Secţ. Ist.*, s. II, t. XXVII, Bucureşti, 1904, p. 21-22.
65. DIR, XVI, II, doc. 88, p. 97.
66. D. Dan, *op. cit.*, p. 212. D. Dan credea că acest Eftimie mai păstorise la Rădăuţi între anii 1552-55, bazat pe faptul că era amintit într-un hrisov de la Al. Lăpuşneanu din 4 aprilie 1552 (vezi *Ibidem*, p. 45 şi 166-168). Dar Lăpuşneanu şi-a început domnia abia în septembrie 1552 (!), deci actul respectiv este îndoielnic sau cu o dată mai tîrzie. (Editorii colecţiei DIR nici nu-l reproduc).

se făceau multe excepţii. Probabil Gheorghe a fost îngropat în Biserica Sf. Nicolae din Rădăuţi.

Episcopul Eftimie. La 17 decembrie 1556, era amintit un egumen cu numele Eftimie la Humor,[67] iar la 5 aprilie 1558, un altul la Voroneţ.[68] Credem că episcopul ales în acest an la Rădăuţi, este fostul egumen de la Humor, căci în 1562, era egumen acolo unul cu numele Ioasaf. Se face amintire de el ca episcop, într-o inscripţie din Biserica Sf. Nicolae din Rădăuţi, cu data de 30 iunie 1559. Este trecut apoi alături de ceilalţi ierarhi în actul din 20 august 1560, prin care Alexandru Lăpuşneanu, dăruia Mănăstirii Vatoped o vamă în Salonic.[69] Grigorie Ureche îl aminteşte, împreună cu ceilalţi ierarhi ai ţării, citind molitvele de domnie lui Despot Vodă, în toamna anului 1561. S-a afirmat că Episcopul Eftimie a trebuit să-şi părăsească scaunul în 1564, cînd a ajuns domn pentru a doua oară Alexandru Lăpuşneanu, refugiindu-se în Transilvania, unde ar fi ajuns apoi episcop la Vad, iar de aci la Roman.[70] Am arătat în prima parte a acestei expuneri că la Roman n-a păstorit un episcop cu acest nume, iar documentele pe care se sprijinea N. Iorga şi după el alţi istorici, că ar fi fost episcop în Transilvania nu sînt convingătoare. Deci, este vorba numai de o simplă coincidenţă de nume.

S-au purtat multe discuţii, dacă Episcopul Eftimie este identic cu ieromonahul care a scris o Cronică din porunca lui Alexandru Lăpuşneanu. Unii l-au identificat pe cronicar cu episcopul de Rădăuţi (I. Bogdan şi după el D. Dan),[71] alţii au fost împotrivă. N. Iorga, de pildă, socotea că Eftimie cronicarul ar fi fost egumen la Neamţ, deşi documentar nu întîlnim acolo un egumen cu acest nume, dar fiind amestecat într-o răscoală împotriva lui Lăpuşneanu, ar fi fost nevoit să fugă în Transilvania.[72] In sfîrşit, P. Sîrcu şi după el P. P. Panaitescu, identificau pe cronicar cu egumenul mănăstirii Căpriana de dincolo de Prut, pe care Alexandru Lăpuşneanu l-a trimis la Moscova cu Sintagma lui Matei Vlastares, prelucrată de Episcopul Macarie.[73] Este greu de crezut însă, ca Lăpuşneanu să fi încredinţat o asemenea lucrare – ca şi misiunea în Rusia – unui egumen dintr-o mănăstire fără însemnătate, fără tradiţii culturale şi mult îndepărtată de scaunul domnesc, cum era Căpriana. In plus, P. Sîrcu susţinea acest lucru numai «pe baza unei *povestiri* slave contemporane», deci un izvor îndoielnic. (Intr-un act de prin 1654-59 apare ca martor un «Iftimie fost egumen la Căpriana», deci s-a putut face o confuzie). Cei care erau împotriva identificării cronicarului cu episcopul se bazau pe faptul că autorul se numea «cel din

---

67. DIR, XVI, II, doc. 89, p. 98.
68. DIR, XVI, II, doc. 98, p. 105.
69. D. Dan, *op. cit.*, p. 46-47; DIR, XVI, II, doc. 149, p. 154-156.
70. Vezi n. 29-31.
71. I. Bogan, *Vechile cronici moldoveneşti pînă la Urechia*, Bucureşti, 1891, p. 90-92. Vezi şi Ioan Bogdan, *Scrieri alese*, Bucureşti, 1968, p. 335-337.
72. N. Iorga, *Istoria Bisericii*, ed. cit., p. 183.
73. I. Bogdan — P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 106. Se baza pe faptul că Eftimie ar fi fost episcop în 1552, iar cel care scria cronica era numai ieromonah. Am arătat la n. 66 că hrisovul cu data de 4 aprilie 1552 este îndoielnic, iar alegerea lui Eftimie ca episcop a avut loc abia în 1558.

urmă dintre egumeni, Eftimie ieromonah». Dar aceste cuvinte le scria în primii ani de domnie ai lui Lăpuşneanu, cînd a primit însărcinarea de a scrie cronica domniei sale şi cînd era un simplu ieromonah, el ajungînd episcop abia în 1558. (Chiar şi Macarie se numeşte în *Cronica* sa «cel din urmă dintre ieromonahi»).

De aceea credem că a avut dreptate I. Bogdan, care a susţinut că *episcopul este una şi aceeaşi persoană cu cronicarul Eftimie.* Aşa după cum Petru Rareş şi-a ridicat cronicarul oficial, pe Macarie, la treapta de episcop, tot aşa va fi făcut şi Alexandru Lăpuşneanu, voind prin aceasta să acorde mai multă autoritate cronicii oficiale a domniei sale.

Cronica lui Eftimie expune faptele din a doua domnie a lui Petru Rareş, continuînd cu domnia fiilor săi şi apoi a lui Alexandru Lăpuşneanu, dar numai pînă la 1554. Este deci o continuare a Cronicii lui Macarie, în prima ei variantă. Ca şi aceasta, este mai degrabă un panegiric şi nu o scriere istorică, cu laude exagerate la adresa lui Lăpuşneanu şi cu prezentarea în culori întunecate a faptelor lui Iliaş şi Ştefan Rareş.[74] Intrucît din 1561 pînă în 1563 scaunul domnesc a fost ocupat de Despot Vodă, apoi de Ştefan Tomşa, activitatea istoriografică din această perioadă s-a întrerupt. Nu ştim dacă Episcopul Eftimie a murit în scaun ori s-a retras, aşezîndu-se la Humor, deci în mănăstirea de metanie. Acolo se păstrează piatra sa de mormînt, dar fără să indice anul morţii, cu inscripţia: «Aici este groapa prea sfinţitului nostru părinte Eftimie, fost episcop de Rădăuţi şi s-a înmormîntat unde s-a făgăduit lui Dumnezeu...».[75] Presupunem că a murit la scurt timp după ce Lăpuşneanu a pierdut scaunul (1561), căci altfel nu ne putem explica de ce nu a continuat Cronica şi de ce nu a fost reaşezat în scaun în 1564, cînd Lăpuşneanu a ajuns domn pentru a doua oară. In ciuda faptului că această cronică prezintă domniile celor doi fii ai lui Petru Rareş în culorile cele mai negre, avînd în schimb numai cuvinte de laudă la adresa lui Lăpuşneanu, şi deşi prezintă numai primii săi ani de domnie (1552-54), totuşi Eftimie rămîne unul din cărturarii de seamă din trecutul nostru.

N. Iorga şi după el D. Dan, autorii manualului de Istoria Bisericii Române ş. a.,[76] au susţinut că urmaşul lui Eftimie a fost episcopul *Dimitrie,* ucis în Transilvania, într-o luptă a lui Bogdan Constantin, pretendent la tronul Moldovei, cu imperialii (documentul pe care se baza Iorga ne arată că era vorba de un «Demetrium Radwirazensem»).[77] Probabil acesta a fost rînduit episcop de către Despot Vodă sau de Ştefan Tomşa, iar după înlăturarea acestora va fi fost nevoit să se refugieze în Transilvania. Un pomelnic al Episcopiei Rădăuţilor, copiat în 1780 şi publicat recent, aminteşte, după episcopul Eftimie, tocmai pe acest Dimitrie.[77 bis]).

---

74. Analiza ei în *Ibidem*, p. 107-109; textul românesc la p. 117-125. şi I. Bogdan, *Opere alese*, p. 337-346 şi în tratatele de Istoria literaturii române vechi amintite în nota 21.

75. Wickenhauser, *Geschichte der Klosters Homor*, Cernăuţi, 1881, p. 23.

76. N. Iorga, *Istoria Bisericii*, ed. cit., I, p. 191; D. Dan, *op. cit.*, p. 48; Gh. I. Moisescu..., *op. cit.*, I, p. 350.

77. Hurmuzaki, *Documente*, XI, doc. CIX, p. 72; Petru Rezuş, *Contribuţii la istoria oraşului Rădăuţi*, Bucureşti, 1975, p. 59 şi fig. 6.

Episcopul Isaia. A urmat în scaun Isaia, unul din marii ierarhi cărturari. Se pare că şi-a avut metania la Agapia, unde s-a şi retras spre sfîrşitul vieţii. Credem că de aci, a fost dus de Alexandru Lăpuşneanu la noua sa ctitorie de la Slatina, pentru a face din ea un centru de cărturărie slavonă, aşa cum erau şi alte mari mănăstiri voievodale. Acolo a alcătuit înainte de 1561, primul corp de cronici moldoveneşti cunoscut, descoperit de I. Bogdan la Kiev, format din Letopiseţul numit Putna I, Cronica lui Macarie (versiunea scurtă) şi Cronica lui Eftimie. In acelaşi manuscris (sbornic), se găsea şi o «istorie universală, «alcătuită dintr-un cronograf bizantin, anale sîrbeşti şi o cronică bulgară». Probabil Isaia a lucrat din porunca lui Lăpuşneanu şi a episcopului Eftimie, care îi va fi pus la dispoziţie Cronica sa.[78] A fost ales episcop în cursul celei de-a doua domnii a lui Alexandru Lăpuşneanu, prin 1564. Desigur, domnul voia ca noul episcop să continuie activitatea de cronicar al lui Eftimie, deci nu putem împărtăşi părerea altor cercetători, că a fost rînduit episcop de Ioan Vodă cel Viteaz, în 1572. In orice caz, strădaniile sale, ştiinţa sa de carte şi de limbi străine, au fost apreciate de marele domn, care l-a folosit în multe solii diplomatice, fiind, după cuvîntul lui N. Iorga, «diplomatul în rasă» a lui Ioan Vodă. Incă în primele luni de domnie, numele său figura, alături de ale unor mari dregători, în omagiul depus de Ioan Vodă faţă de regele Poloniei. In februarie 1573 era în Bran, lîngă Braşov, mergînd să se întîlnească cu voievodul, mai tîrziu principele Transilvaniei Ştefan Bathory (1571-75). A fost trimis apoi la Moscova, pentru a anunţa pe Ţarul Ivan cel Groaznic că Ion Vodă a dobîndit domnia Moldovei şi să-l roage să trimită în ţară pe soţia şi fiul voievodului, Petru, de care era despărţit de mai mulţi ani. In mai 1574, i s-a înmînat episcopului o scrisoare de răspuns, prin care domnul moldovean era înştiinţat că soţia şi copilul muriseră, în cursul unei epidemii de ciumă. S-a reîntors în ţară în iunie 1574, cînd Ioan Vodă era ucis de turci, în urma înfrîngerii de la Roşcani.

Şi-a păstrat scaunul vlădicesc şi sub Petru Şchiopul, fiind amintit în două acte de danie ale acestuia, din 18 aprilie 1576 şi 9 iulie 1577.[79] In a doua jumătate a anului 1577, a părăsit scaunul vlădicesc, pentru că la 22 februarie 1578, întîlnim în locul lui un nou episcop, pe *Gheorghe Movilă.*[80] Isaia s-a retras la Mănăstirea Agapia, unde se afla şi «proinepiscopul» Nicanor al Romanului. Acolo a trăit pînă după 7 iulie 1581, cînd dăruia mănăstirii un panaghiar de argint, suflat cu aur şi împodobit cu pietre preţioase avînd şi o inscripţie în limba slavă.[81] A murit curînd după această dată. Un document din 8 aprilie 1585, în care e amintit şi Isaia, nu e decît reproducerea unuia din 9 iulie 1577. Prin toată activitatea sa de copist de manuscrise, de sol al lui Ioan Vodă cel Viteaz, Episcopul Isaia trebuie socotit printre marii vlădici ai Rădăuţilor.[82]

78. N. Iorga, *Istoria Bisericii,* ed. cit., I, p. 164-165; I. Bogdan — P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 76 şi 108; Gh. Mihăilă, *op. cit.*, p. 36 şi 125.

79. DIR, XVI, III, doc. 86, p. 66-67 şi doc. 111, p. 89.

80. DIR, XVI, III, doc. 117, p. 92.

81. Melchisedec, *Cronica Romanului*, I, p. 211.

82. Despre Isaia vezi N. Iorga, *Istoria Bisericii*, I, p. 165-166; D. Dan, *op. cit.*, p. 49-50; Gh. I. Moisescu..., *op. cit.*, p. 351; Dinu C. Giurescu, *Ioan Vodă cel Viteaz*, Bucureşti, 1963, p. 89-91.

Alți episcopi de Rădăuți. Urmașul său, *Gheorghe Movilă*, a păstorit din a doua jumătate a anului 1577, pînă către sfîrșitul anului 1587. Ca episcop de Rădăuți, el a ridicat Mănăstirea Sucevița, cu biserica existentă și azi, cu hramul Invierea Domnului, căreia i-a făcut numeroase danii de sate. In 1587, Patriarhul Ioachim V al Antiohiei, aflat în Moldova în drum spre Rusia, a dăruit Episcopului Gheorghe o icoană a Maicii Domnului, pe care el a dăruit-o apoi Mănăstirii Sucevița.[83]

Trecînd în scaunul mitropolitan, pe la sfîrșitul anului 1587, în locul său, la Rădăuți, a fost ales Egumenul *Ghedeon* de la Rîșca, (era egumen încă din 1578). Este pomenit pentru prima dată la 20 decembrie 1588, într-un act al lui Petru Șchiopul, apoi în alte acte ale aceluiași domnitor.[84] A păstorit pînă prin 1591, cînd s-a retras din scaun. Credem că a făcut aceasta întrucît era omul de încredere al lui Petru Șchiopul, la 17 ianuarie 1591, el participa la cununia «secretă» a lui Petru Șchiopul cu Irina Botezatu.[85] Poate că numai vîrsta înaintată l-a împiedicat să plece cu domnul în pribegie. S-a așezat la mănăstirea sa de metanie, la Rîșca, unde a murit la 21 noiembrie 1596, după cum ne arată inscripția de pe piatra sa de mormînt.[86]

In locul său, Aron Tiranul a pus episcop pe *Mardarie*, care este întîlnit în mai multe acte în 1594.[87] In aprilie 1595, Ștefan Răzvan l-a făcut mitropolit, păstorind cîteva luni pînă prin august-septembrie 1595, cînd protectorul său a pierdut tronul. S-a retras apoi la Mănăstirea Drohobycz din Galiția, apoi la Muntele Athos unde a și murit.[88]

Urmașul său se numea *Amfilohie*, poate «de postrig» din Mănăstirea Putna, de vreme ce e trecut în pomelnicul ei. Ales în vara anului 1595, a păstorit puțin timp (pomenit în cîteva acte din 1597 și 1598), pînă în primăvara anului 1598 (între 6 mai și 15 decembrie), cînd s-a retras sau a murit.[89]

Indată după el a fost ales *Teodosie Barbovschi* de la Probota, unul din oamenii de încredere ai lui Petru Șchiopul și ai Movileștilor (în 1591-94 a însoțit pe Domnitorul Petru Șchiopul în pribegia sa întorcîndu-se în țară numai în 1595). In mai 1600, fugind cu Movileștii în Polonia, scaunul său a fost ocupat (din iunie pînă în

---

83. Amănunte despre Gh. Movilă vezi în studiul nostru citat; la D. Dan, *op. cit.*, p. 51-59 și Ioan V. Dură, *Figuri de ierarhi moldoveni: mitropolitul Gheorghe Movilă*, în B.O.R., an. LXXXIX, nr. 1-2, 1971, p. 187-203.

84. DIR, XVI, III, doc. 501, p. 410-412; doc. 519, p. 430-432; doc. 526, p. 438-439.

85. DIR, XVI, IV, doc. 2, p. 2.

86. N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, I, București, 1905, p. 53; D. Dan, *op. cit.* p. 59-60.

87. DIR, XVI, IV, doc. 140, 141 și 144, p. 113-115, 117. Este amintit și în hrisovul de danie al lui Aron Vodă din 28 noiembrie 1594, prin care acesta dăruia bisericii Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului o subvenție anuală de 12.000 de aspri, haine pentru slujitorii bisericii și diferite odoare. Cf. Sterie Stinghe, *Istoria bisericii Șcheilor Brașovului* (Manuscris de la Radu Tempea). Publicată de... Brașov, 1899, p. 173-175.

88. Amănunte în studiul nostru citat.

89. DIR, XVI, IV, doc. 274 și 295, p. 223 și 240; D. Dan, *op. cit.*, p. 61-62.

septembrie) de un nou episcop *Anastasie Crimca.*[90] Revenind Movileştii, acesta a fost nevoit să părăsească scaunul. Teodosie Barbovschi a păstorit la Rădăuţi pînă în primele luni ale anului 1605, cînd i-a urmat lui Gheorghe Movilă în scaunul mitropolitan.[91]

Din cele expuse, rezultă că şi la Rădăuţi au păstorit mai mulţi vlădici vrednici, oameni de carte şi iubitori ai artei, ca Teofan, Eftimie, Isaia, Gheorghe Movilă şi Teodosie Barbovschi.

Pe baza celor de mai sus, putem prezenta următorul pomelnic al episcopilor de Roman şi Rădăuţi în secolul al XVI-lea:

I. Roman

Teoctist, 1500 (după 17 martie) – c. aprilie 1508, apoi mitropolit.
Macarie I, c. 1508 – c. 1518 (după 7 octombrie 1517).
Dorotei, c. 1518 – c. 1531.
Macarie II, 23 aprilie 1531 – 1548 (după 2 martie), înlăturat.
Gheorghe (?), 1548 – c. iunie 1551, apoi mitropolit.
Macarie II, a doua oară, c. iunie 1551 – † 1 ianuarie 1558.
Anastasie, începutul anului 1558 – 1572 (după februarie) apoi mitropolit.
Nicanor, c. 1572 – c. 1574/75, înlăturat.
Eustatie, c. 1575 (după 30 martie) c. 1580 (după 5 februarie).
Nicanor, a doua oară, c. 1580 – c. 1582 (după 5 august), înlăturat.
Agafton, sfîrşitul anului 1582 (înainte de noiembrie) – 1591 (după septembrie), înlăturat.
Mitrofan, sfîrşitul anului 1591 sau începutul anului 1592 – prima jumătate anului 1594, apoi mitropolit.
Nicanor, a treia oară (adus de la Mitropolie), prima jumătatea anului 1594, – august sau septembrie 1595, înlăturat, † după 1607 la Agapia.
Agafton, a doua oară, august sau septembrie 1595 – mai 1600, fugit în Polonia.
Filotei, 15 iunie 1600 – septembrie 1600, înlăturat; mai tîrziu episcop la Huşi.
Agafton, a treia oară, septembrie 1600 – † 1606 (după 20 ianuarie).

II. Rădăuţi

Ioanichie, înainte de 25 aprilie 1472 – † 1504 (după 1 iunie).
Pahomie, vara anului 1504 – după 30 iunie 1522.
Teofan, înainte de 16 ianuarie 1528 – c. 1534 (înainte de 30 august 1535), apoi mitropolit.

---

90. DIR, XVI, IV, doc. 358, p. 294-295. Vezi şi I. Lupaş, *Fragment din jurămîntul arhieresc făcut de Anastasie Crimca în calitate de episcop al Rădăuţilor la 19 iunie 1600 lui Mihai Viteazul şi fiului său Nicolae Pătraşcu,* în M. M. S., XXXVII, 1961, nr. 1-2, p. 96-99.

91. Despre Teodosie vezi D. Dan, *op. cit.,* p. 62-63 şi 69-71, precum şi studiul nostru citat.

Teodosie, c. 1535 – c. 1550.

Mitrofan, c. 1550 – c. sfîrşitul anului 1552, înlăturat; † înainte de 20 martie 1554.

Gheorghe, (fost la Vad?), sfîrşitul anului 1552 sau începutul anului 1553 – † 1558.

Eftimie, 1558 – c. 1561.

Dimitrie, 1561 – c. 1564.

Isaia, c. 1564 – a doua jumătate a anului 1577, retras; † după 7 iulie 1581 la Agapia.

Gheorghe Moghilă (Movilă), a doua jumătate a anului 1577 (înainte de 28 februarie 1578) – sfîrşitul anului 1587, apoi mitropolit.

Ghedeon, sfîrşitul anului 1587 – c. sfîrşitul anului 1591; † 21 noiembrie 1596 la Rîşca.

Mardarie, sfîrşitul anului 1591 sau începutul anului 1592 – aprilie sau mai 1595, apoi mitropolit.

Amfilohie, 1595 (după luna aprilie) – 1598 (după 6 mai).

Teodosie Barbovschi, 1598 (înainte de 15 decembrie) – mai 1600, fugit în Polonia.

Anastasie Crimca, 19 iunie 1600 – septembrie 1600, înlăturat; mai tîrziu episcop la Roman şi mitropolit.

Teodosie Barbovschi, a doua oară, septembrie 1600 – începutul anului 1605 (înainte de 15 aprilie), apoi mitropolit.

Pr. Prof. MIRCEA PĂCURARIU

Instanţele de judecată ale bisericii din Ţările Române în secolele XIV-XVIII

Examinăm instanţele de judecată ale bisericii din punctul de vedere al constituirii şi atribuţiilor lor. Punem în lumină prima formă de justiţie clericală – cea penitenţială. Cercetăm apoi succesiv instanţa protopopească, instanţa arhierească şi instanţa sinodală. Invederăm în ce măsură s-au constituit şi au funcţionat organele de judecată ale bisericii pe temeiul nomocanoanelor şi în ce măsură au intervenit adaptări necesitate de realităţile sociale româneşti.

1. Preotul confesor, judecător penitenţial

O formă proprie justiţiei bisericeşti a fost cea practicată prin mijlocirea mărturisirii. Infracţiunile numite «păcate» se judecau şi se sancţionau de către clericii confesori. Dreptul penitenţial s-a constituit încă din primele secole ale bisericii ca un drept disciplinar propriu societăţii creştine. Sancţiunile se numeau «epitimii» sau «penitenţe», prin aplicarea lor urmărindu-se corectarea conduitei membrilor biserici. Clericii confesori examinau gravitatea păcatelor, «legau şi dezlegau» după aprecieri bazate pe propria lor conştiinţă şi pe pregătirea lor sacerdotală, fiind obligaţi să nu dea pentru fiecare greşeală aceeaşi sancţiune, să cerceteze intenţia făptaşilor şi să impună, ca sancţiuni, unora ajutorarea săracilor, altora postul, altora metaniile, iar pe alţii să-i excludă din comunitatea creştină.[1]

Încă din primele secole ale bisericii, judecata penitenţială a urmărit să asigure respectarea prescripţiilor religioase şi a dispoziţiilor canonice în scopul apărării credinţei şi moralei. Concepţia a fost că orice abatere de la regulele de conduită consacrate de biserică constituia un păcat. Abaterile puteau să fie grave sau fără pericol social, secrete sau publice, unele apăsînd numai conştiinţa personală, altele tulburînd societatea. In primele patru secole s-a practicat judecata penitenţială publică, bazată pe mărturisirea celui ce se prezenta episcopului, membrii bisericii neezitînd să-şi recunoască abaterile şi în faţa semenilor lor. Pedepsele aveau caracter moralizator şi disciplinar, executarea lor aflîndu-se deopotrivă sub privegherea episcopului şi a comunităţii respective. Fără să ceară probe

---

1. Aceste recomandări figurează în cea mai veche scriere canonică intitulată *Cunoştinţele Apostolice*, trad. rom. de I. Mihălcescu, M. Pîslaru şi G. N. Niţu, *Scrierile Părinţilor Apostolici*, vol. II, Bucureşti, 1927, p. 24.

judiciare, confesorul judeca şi aplica penalizări speciale, ce angajau conştiinţa personală a penitenţilor. Intrucît s-a dovedit cauzatoare de scandaluri, avînd uneori drept consecinţă pedepsirea penitenţilor de către organele statului, penitenţa publică a fost interzisă în biserica Imperiului Roman de Răsărit la sfîrşitul secolului al IV-lea.[2]

Istoriceşte, justiţia penitenţială a răspuns unor cerinţi obiective ale societăţii medievale româneşti, asigurînd menţinerea solidarităţii familiale şi consolidînd stratificarea socială existentă. Prima legiuire penitenţială tipărită în limba română, sintetizînd un drept nomocanonic bizantin, a fost şi o carte de învăţătură adresată «duhovnicilor» pentru a preveni şi remedia încălcarea normelor vieţii de familie şi ale vieţii sociale. Nomocanonul denumit *Pravila de la Govora* din 1640 se subintitulează *„direptătoriu de leage"*, adică îndreptar pentru cunoaşterea dreptului.[3] Şi celelalte pravile din secolul al XVII-lea au caracterul cărţilor călăuzitoare, cu un pronunţat conţinut instructiv şi penitenţial, contribuind la apărarea familiei româneşti şi a aşezămintelor bisericii pe temeiul regulilor verificate timp de secole în societatea romano-bizantină.

In pravilele româneşti, justiţia penitenţială apare reglementată potrivit dispoziţiilor consacrate prin textele sacre şi prin nomocanoanele bizantine, confesorul constituind, de fapt, o instanţă penitenţială. Cu semnificaţia ce figurează în pravile, «duhovnic va să dzică cercetătoriu, ce cercetează toate lucrurile omului, ceale trupeşti şi sufleteşti, ceale ascunse şi nevădzute, cîte se găsesc întru inima şi sufletul omului».[4] Această definiţie, adoptată în 1632 de Eustratie Logofătul după Nomocanonul lui Malaxos,[5] se găseşte cu o altă exprimare şi în *Indreptarea legii*[6] din 1652.

Dreptul de a confesa, adică de a cerceta încălcările regulilor de viaţă de către membrii bisericii şi de a le sancţiona prin penitenţe nu este dat oricărui preot: nu este un atribut inerent funcţiei sale sacerdotale. Potrivit doctrinei şi canoanelor bisericii, acest drept este al arhiereilor – adică al membrilor clerului superior, şi anume al episcopilor, al mitropoliţilor şi al patriarhilor. Redînd în limba română dispoziţia cuprinsă în canonul 12 al sinodului I ecumenic din anul 325, *Pravila Aleasă* din 1632 arată că «s-au dat această putere vlădicilor ca să adaoge şi să scadză canonul celui păcătos».[7] Reprodus după Malaxos,[8] principiul se regăseşte în Indreptarea

---

2. Vezi G. Rauschen, *L'eucharistie et la pénitence durant les six premieres siècles*, traduit de l'allemand par M. Deckar et E. Richard, IIe ed., Paris, 1910, p. 190.

3. Vezi Gh. Cronţ, *Pravila de la Govora din 1640*, în «Studii», XIV (1961), nr. 5, p. 1213-1226.

4. Definiţia figurează în *Pravila aleasă a lui Eustratie Logofătul din 1632* (ediţie pregătită pentru tipar de Gheorghe Cronţ şi C. Tegăneanu), cap. 326.

5. *Nomocanonul lui Manuil Malaxos.* Text grecesc stabilit şi traducere românească de Vasile Grecu şi Gheorghe Cronţ, în ediţia *Îndreptarea Legii, 1652*, Bucureşti, 1962, cap. 240, p. 875.

6. Glava 319 (p. 294): «Iară duhovnic va să se chiame iscoditoriu, carele iscodeaşte lucrurile sufleteşti, care le are omul, carele sînt ascunse şi nearătate şi întru suflet şi întru inemă se află».

7. *Pravila aleasă a lui Eustratie Logofătul*, cap. 324.

8. *Nomocanonul lui Manuil Malaxos*, cap. 238.

Legii.[9] Dreptul de a confesa se acorda preoţilor de către arhiereul lor, ca un atribut concedat, pe care nomocanoanele îl caracterizează «darul duhovniciei», conferit pe temeiul unor verificări privind însuşirile lor morale şi împlinirea vîrstei de 40 de ani. Confesorul, preot sau ieromonah, care nu avea prin «cartea arhiereului» dreptul şi sarcina de a confesa se pedepsea cu suspendarea temporară a funcţiei sacerdotale. Această regulă, consacrată de dreptul bizantin, figurează în Nomocanonul lui Malaxos,[10] în Pravila Aleasă [11] şi în Îndreptarea Legii. [12]

In practica generală, sarcina de a confesa a fost îndeplinită de preoţi. Dreptul de a confesa i se putea retrage oricărui preot pentru încălcarea prescripţiilor canonice; erau pasibili de sancţiuni confesorii care primeau daruri sau pronunţau penitenţe «fără ispitire», adică fără cercetare. S-a prevăzut sancţiunea destituirii pentru confesorul care divulga secretul mărturisirilor, pravilele menţionînd şi sancţiunea bizantină referitoare la smulgerea limbii,[13] care însă nu s-a aplicat în Ţările Române. Refuzul de a confesa se pedepsea cu caterisirea confesorului. [14]

In dreptul nomocanonic din Ţara Românească şi Moldova, justiţia penitenţială apare reglementată potrivit principiilor consacrate în textele sacre şi în cele canonice bizantine, confesorul fiind autorizat «a lega şi a dezlega», adică a sancţiona şi a ierta abaterile penitenţilor, întemeindu-se pe propria sa conştiinţă, epitimiile trebuind să fie proporţionate cu natura şi gravitatea faptelor celor ce se confesau. S-au stabilit reguli şi s-au dat indicaţii amănunţite confesorilor pentru îndeplinirea atribuţiilor lor. S-au fixat întrebări pentru a fi puse penitenţilor cu privire la abaterile lor posibile, începînd cu cele privind viaţa lor intimă şi pînă la furt şi omucidere. Se cerea confesorului să chestioneze cu mai multă atenţie femeile «că ajung acestea şi în mai mari bezaconii; că fac farmece şi vrăji şi pierd sufletele coconilor la vreame de naştere». [15] Erau supuşi penitenţelor şi tinerii, începînd de la vîrsta de 14 ani pentru băieţi şi de 12 ani pentru fete. [16] Erau obligaţi să se confeseze atît laicii cît şi clericii de toate treptele şi monahii. [17] Printre abaterile ce se puteau

---

9. Glava 317, p. 293-294: «Canonul... arhiereilor dă voe să înmulţească şi să împuţineze păcatele... aşijderea să vază şi viaţa cum petrec şi trăesc în lume, ori rău, ori cu înţelepţie, şi aşa să numere şi să socotească canonul lor».

10. *Nomocanonul lui Manuil Malaxos*, cap. 239 şi 240 (p. 874 şi 875).

11. *Pravila Aleasă*, cap. 325: «...preotul sau ermonahul de va fi duhovnic fără de carte de la vlădicul locului aceluia... să aibă canon mare şi certare... să fie oprit de la liturghie multă vreme».

12. *Îndreptarea Legii*, glava 319 (p. 294): «...preoţii, adecă ieromonaşii şi popii mireani... ispovedesc... cu isprava şi putearea arhiereului».

13. Textele canonice cu unele referiri la legislaţia bizantină privitoare la îndatoririle confesorului figurează cu trimiteri la izvoarele lor în *Pravila de la Govora* (cap. 35-38, 47, 51 şi 142), în *Pravila Aleasă* (cap. 324-326 şi 331), în *Nomocanonul lui Manuil Malaxos* (cap. 238-241, 246, 247), în *Îndreptarea Legii* (glava 317-319 şi 327).

14. Canonul 52 apostolic, în *Îndreptarea Legii*, p. 594.

15. *Pravila de la Govora*, cap. 7, 13 şi 14.

16. *Momocanonul lui Manuil Malaxos*, cap. 245 (p. 879); *Pravila Aleasă*, cap. 329; *Îndreptarea legii*, glava 321.

17. *Îndreptarea Legii*, glava 321 (p. 295) prevedea obligaţia confesării pentru: «arhierei, episcopi, popi, călugări, călugăriţe, bărbaţii, muerile, mireanii»

imputa diaconilor, preoţilor, episcopilor şi mitropoliţilor, pravilele menţionează vrăjmăşia, scandalul şi nerespectarea îndatoririlor sacerdotale.[18]

Intre sancţiuni figurează pocăinţa, posturile, metaniile, interzicerea comuniunii, excluderea din biserică. Unele penitenţe sînt dublate de sancţiuni penale: bătaia, confiscarea averii, temniţa. Codul penitenţial cel mai cuprinzător pe care l-au putut folosi confesorii[19] a fost Pravila de la Govora din 1640. Se stabilesc prin acest cod penitenţe şi pentru infracţiunile sexuale.[20] Minciuna, clevetirea, călcarea jurămîntului, beţia, arghirofilia, furtul şi omorul sînt sancţionate prin penitenţe sporite.[21] Sînt supuşi penitenţelor şi cei care practică unele superstiţii.[22] Important este şi faptul că în acest cod penitenţial au fost incluse unele sancţiuni privind anumite infracţiuni ce periclitau regimul social existent. Oamenii aşezaţi pe pămîntul boierilor erau îndemnaţi să se supună stăpînilor de moşie, fixîndu-se penitenţe pentru cei care nu ascultau de stăpînii lor.[23]

Confesorii au exercitat atribuţiile lor de drept penitenţial în toate aşezările omeneşti din Moldova şi Ţara Românească. Reproducînd o veche dispoziţie canonică, Pravila Aleasă din 1632 relatează faptul că existau «duhovnici ce îmblă ispovedind oamenii pre la sate».[24] Nomocanonul lui Malaxos cunoaşte «părinţi duhovnici, care şi dînşii se cheamă locţiitori ai episcopului».[25] Aceeaşi menţiune şi în glava 85 din Indreptarea Legii.

Şi în secolul al XVIII-lea justiţia penitenţială a continuat să fie organizată şi practicată pe temeiul nomocanoanelor, ca şi în perioada anterioară. Dreptul de a confesa se acorda preoţilor, după verificarea însuşirilor lor sacerdotale, de către arhiereul eparhiei respective. Recrutarea preoţilor a fost însă supusă, în această perioadă, controlului domnesc. Agenţii statului au început prin a raporta domnului că sporirea numerică a preoţilor devenise dăunătoare fiscului, funcţia preoţească fiind foarte căutată din cauză că era scutită de darea către vistieria domnească. S-a constatat apoi că admiterea în cler se făcea cu uşurinţă de către unii ierarhi tentaţi să primească bani pentru hirotonia unor persoane neverificate, care doreau să intre în cler numai pentru a obţine scutirea fiscală, fără a avea slujbă la biserică. Unii, ca în Ţara Românească, se hirotoneau pe ascuns peste Dunăre şi, intrînd în cler pentru a scăpa de dări, cumpărau tăcerea protopopilor şi a perceptorilor.

In a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, pentru a remedia această stare de lucruri, unii domni ai Ţării Româneşti şi ai Moldovei au interzis hirotoniile fără loc vacant, dar prohibiţiile domneşti nu au fost întotdeauna respectate. In Bucureşti, la 1787, Nicolae Mavrogheni impunea preoţilor obligaţia prezenţei în biserică şi

---

18. *Pravila de la Govora*, cap. 35-38, 47, 51.
19. Vezi în acest sens Gh. Cronţ, *Pravila de la Govora din 1640*, în «Studii», XIV (1961), nr. 5, p. 1211-1226.
20. *Pravila de la Govora*, cap. 6, 11, 14-15, 25, 74, 84-86 şi 139.
21. *Ibidem*, cap. 88.
22. *Ibidem*, cap. 24, 51, 131-133.
23. *Ibidem*, cap. 10 şi 54.
24. *Pravila Aleasă*, cap. 117.
25. Textul în ediţia *Îndreptarea Legii*, p. 722.

portul potcapului pentru respectul demnităţii sacerdotale.[26] Mai concludent pentru controlul domnesc referitor la recrutarea preoţilor este hrisovul din 15 iulie 1764 al lui Grigore Alexandru Ghica, domnul Moldovei. Constatînd că se hirotoneau uniii preoţi «de nimică vrednici», domnul a poruncit ca recrutarea preoţilor şi diaconilor să se facă după cercetarea «foarte cu sălinţă şi cu privighere» de către mitropolit sau de către episcopul eparhiei; cei care cereau să devină preoţi venind din alte eparhii erau obligaţi să prezinte dovada scrisă a episcopului locului cu privire la «vieţuirea şi petrecerea firilor lor». Pentru oricine cerea să intre în cler, arhiereul era obligat să facă domnului anafora şi după scoaterea aceluia «din catastivul visteriei», domnul dădea prin «cartea» sa autorizaţia de hirotonie.[27] Un asemenea control domnesc asupra recrutării preoţilor a putut să sporească prestigiul funcţiei sacerdotale şi din punctul de vedere al îndatoririlor de confesor ce reveneau în general preoţilor de enorie.

Sancţionarea confesorilor neautorizaţi a rămas în vigoare şi în secolul al XVIII-lea şi în secolul al XIX-lea, potrivit dispoziţiilor cuprinse în pravilele anterioare. In *Manualul de Legi* al lui Mihai Fotino din anii 1765-1766 figurează dispoziţia potrivit căreia preotul care nu avea autorizaţia episcopului pentru a confesa se pedepsea cu suspendarea temporară din preoţie.[28] S-a menţinut şi sancţiunea destituirii pentru confesorul care nu păstra secretul mărturisirilor. De asemenea, clericul care refuza să confeseze era pasibil de caterisire, adică de destituire din funcţia sacerdotală.[29]

Reglementările referitoare la justiţia penitenţială s-au repetat, fiind însoţite de lămuriri şi instrucţiuni practice, în mai multe *prăvilioare* şi *învăţături* editate în secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea.[30] Relevăm pentru caracterul ei de sinteză specială privitoare la dreptul de judecată penitenţială, bazat pe nomocanoanele bizantine, lucrarea alcătuită de monahii aghioriţi Agapie şi Nicodim, editată în greceşte la Veneţia în 1794, tradusă apoi şi tipărită în limba română la Bucureşti în 1799 cu titlul *Carte folositoare de suflet.*[31] Cuprinzînd îndrumări pentru confesori cu privire la examinarea diferitelor categorii de credincioşi, precum şi lămuriri referitoare la penalizarea abaterilor de la învăţătura şi disciplina bisericii, această carte are caracterul unui ghid şi menţionează textele canonice şi legislative aplicabile. In româneşte a fost reeditată de şase ori, fiind

---

26. Gh. Moisescu, Şt. Lupşa, Al. Filipaşcu *Istoria Bisericii Române*, II, Bucureşti, 1958, p. 345; Vezi şi G. I. Breabăn, *Starea culturală şi morală a preoţimii din Muntenia în epoca fanariotă*, Bucureşti, 1935, p. 13-18.

27. Documentul în Acad. R.S.R., *ms. rom. 91*, f. 36r-39r. Publicat de T. Codrescu, *Uricariul*, I, p. 147-157.

28. *Manualul de legi al lui Mihail Fotino*, text grecesc şi traducere românească de Vasile Grecu şi Gheorghe Cronţ (în ms.). Variante: *M. 1765*, XCIX, 5; *M. 1766*, III, 22, 6; Ediţia Zepos, III, 22, 6 (p. 249).

29. *Ibidem*: *M. 1765*, XCIX, 1-6; *M. 1766*, III, 22; Ediţia Zepos, III, 22 (247-249).

30. Au fost tipărite: *Adunarea celor şapte taine*, Iaşi, 1751; *Adunare de multe învăţături*, Iaşi, 1757; *Învăţături pentru ispovedanie*, Bucureşti, 1764; *Prăvilioară de taina ispovedaniei*, Bucureşti, 1764; *Manual de pravilă bisericească*, Bucureşti, 1852.

31. Vezi I. Bianu şi N. Hodoş, *Bibliografia românească veche*, vol. II Bucureşti, 1910, p. 411-416.

utilizată de confesori ca îndreptar normativ pentru îndeplinirea atribuţiilor lor.[32]

Specificul judecăţii penitenţiale este învederat în această carte în opoziţie cu justiţia represivă a celorlalte instanţe judiciare. Se arată anume că, spre deosebire de toate divanurile de judecată care urmăresc sancţionarea celor pe care-i judecă, «divanul mărturisirii» este destinat să ierte pe cei ce voiesc să se corecteze.[33] Dar caracterul secret al confesiunii, ca mod specific al justiţiei penitenţiale, nu a mai fost respectat cu rigoarea prevăzută de nomocanoane. Folosind abuziv autoritatea lor faţă de preoţi, agenţii statului, uneori şi cu concursul protopopilor, au putut obţine declaraţiile unor confesori dezvăluind anumite secrete necesare justiţiei. Dintr-un răvaş din Ţara Românească, trimis în 1776 preotului Ştefan de către ispravnicul judeţului cu privire la un proces al moşnenilor din Bătrîni, aflăm că s-a cerut confesorului să spovedească pe reclamantul «Dumitru uncheaş» şi să comunice pe contrapagina răvaşului conţinutul mărturisirii acestuia. Confesorul s-a conformat poruncii primite şi a dezvăluit mărturisirea omului: «l-am băgat în biserică» şi «ş-au mărturisit păcatu... că nomai el de mic copil au stăpînit pă acel pămîntu».[34] Acest caz pare a fi constituit o încălcare excepţională a păstrării secretului confesiunii; faptul dovedeşte posibilitatea subordonării confesorilor faţă de poruncile unor organe ale justiţiei omeneşti.

Epitimiile au fost considerate «pedepse medicinale», destinate să redreseze conduita umană şi să asigure convieţuirea credincioşilor potrivit concepţiilor bisericii. Ca judecători penitenţiali, clericii confesori au putut fi călăuzitori morali ai membrilor societăţii creştine, neavînd obligaţia de a fi indulgenţi sau severi, în afară de îndemnul propriei lor conştiinţe sacerdotale. Considerăm deci că pe calea epitimiilor, ca mijloace corecţionale, s-a practicat în societatea medievală românească o formă de justiţie disciplinară menită să susţină viaţa religioasă şi morală a membrilor bisericii. Din cauza caracterului secret al procedurii acestei forme de justiţie, nu ni s-au păstrat documente scrise care să consemneze infracţiunile penitenţilor şi epitimiile pronunţate de confesori.

Destinată să conserve şi integritatea învăţăturilor bisericii ortodoxe împotriva influenţelor eterodoxe asupra societăţii româneşti, justiţia penitenţială a contribuit la întărirea rezistenţei maselor populare faţă de propaganda catolică şi faţă de infiltraţiile protestante, constituind astfel în acea perioadă istorică o importantă instituţie în apărarea independenţei ideologice şi politice a poporului român. Dar, în acelaşi timp, justiţia penitenţială a contribuit la consolidarea disciplinei sociale în sensul concepţiilor medievale; a întărit în faţa maselor populare autoritatea clericilor prin consacrarea puterii acestora de a controla actele de conştiinţă ale oamenilor, de «a lega şi dezlega» încălcările săvîrşite împotriva precep-

---

32. După ediţia din 1779, mai vechi sînt ediţiile din 1819 şi 1838. Ultima ediţie — a VI-a — se intitulează *Carte foarte folositoare pentru suflete*, Bucureşti, 1928.

33. *Ibidem*, I, 8 (p. 41).

34. Acad. R. S. R. pach. 638/31.

telor Bisericii. Potrivit dreptului penitenţial al pravilelor, confesorii au trebuit să examineze şi să sancţioneze infracţiunile în spiritul preceptelor Bisericii, referitoare la viaţa paşnică în societate, la respectul ierarhiei sociale existente, la supunerea poporului faţă de reprezentanţii claselor stăpînitoare.

Atît înainte de constituirea episcopatului, dar mai ales după organizarea ierarhică a clerului pe teritoriul ţărilor române, preotul de enorie a fost şi judecător împăciuitor al credincioşilor care i se adresau pentru neînţelegerile şi pricinile dintre ei. Sub această formă s-a practicat deci o justiţie arbitrală, simplă şi accesibilă tuturor membrilor bisericii. Modul în care s-a înfăptuit această elementară justiţie arbitrală s-a întemeiat pe doctrina morală a bisericii numai în sensul resemnării şi abnegaţiei creştine, deoarece conflictele determinate de interesele materiale ale membrilor Bisericii nu puteau fi soluţionate de preotul enoriei altfel decît prin respectarea regimului social existent, bazat pe inegalitatea patrimonială şi pe subordonarea populaţiei faţă de cîrmuitorii societăţii.

9. Protopopul ca instanţă judiciară

In ierarhia jurisdicţională a Bisericii Ortodoxe, *protopopul* a avut la început atribuţii de *horepiscop*, adică de episcop sătesc, supraveghetor peste mai multe parohii. In secolul al XII-lea, cînd încă mai existau horepiscopi în Imperiul Bizantin, nomocanonistul Teodor Balsamon menţionează şi pe protopopi cu atribuţii de jurisdicţie,[35] dependenţi de autoritatea episcopală. In nomocanoane şi în literatura de ceremonial din secolele XV-XVII, protopopul figurează ca demnitar al bisericii catedrale, avînd şi dreptul să conducă eparhia respectivă în cazul vacanţei scaunului episcopal.[36] Textele nomocanonice şi pravilele româneşti din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea atestă competenţa protopopilor «carii se chiamă şi ei socotitori şi ispravnicii locului», avînd în general dreptul de a face «tocmeale pre leage». Intemeiată pe Nomocanonul lui Malaxos,[37] care se referă la «locţiitorii episcopului», dispoziţia figurează în pravila Indreptarea Legii.[38] Din punctul de vedere al dreptului bisericesc, protopopul era competent să efectueze anchete bisericeşti, să întocmească unele acte, mai ales foi de zestre şi testamente, precum şi să vegheze asupra conduitei preoţilor, raportînd ierarhului său abaterile lor.[39] Dar prin însărcinările ce i se încredinţau de către

---

35. Comentar la canonul 10 al sinodului din Antiohia în *Sintagma Ateniană* (G. A. Rallis-M. Potlis, Σύνταγμα τῶν θείων καί ἱερῶν κανόνων, III, Atena, 1853, p. 142).

36. N. Miloş, *Dreptul bisericesc oriental*, trad. de D. Cornilescu şi V. Radu, Bucureşti, 1915, p. 202.

37. Textul grecesc în Anexa ediţiei *Îndreptarea Legii*, Bucureşti, 1962, cap. 78 (p. 722).

38. *Ibidem*, gl. 85 (p. 120).

39. În Transilvania, instituţia protopopiatului ca organ administrativ şi judiciar al bisericii a funcţionat efectiv. În secolul al XVII-lea, instanţa judecătorească protopopească, alcătuită din protopop şi doi preoţi, pronunţa hotărîri ce trebuiau aprobate de *Sinodul mic*, adică de adunarea preoţilor din protopopiat, şi confirmate de episcop (I. Matei, *Contribuţiuni la istoria dreptului bisericesc*, vol. I, Bucureşti, 1922, p. 75).

organele statului, protopopul a fost utilizat şi ca organ auxiliar al justiţiei laice, adică, de fapt, ca instrument al justiţiei domneşti.

In documentele Ţării Româneşti şi ale Moldovei, protopopii sînt atestaţi încă de la începutul secolului al XV-lea.[40] In secolele al XVI-lea şi al XVII-lea, mitropoliţii şi episcopii au încredinţat protopopilor din ce în ce mai des sarcini judiciare, deleşîndu-le atribuţii de judecată care, potrivit canoanelor, trebuiau îndeplinite numai de clericii din treapta arhierească investiţi cu dreptul de jurisdicţie. Astfel, în Moldova, potrivit hrisovului lui Vasile Lupu din 24 februarie 1649, protopopii deveneau competenţi, prin însărcinările primite de la episcopul sau mitropolitul lor, să judece pricini canonice: «cuscrii, cumătrii, cununii, sînge amestecat» şi alte neleşiuiri, atît în oraşe cît şi în sate.[41] Pentru divorţurile şi certurile dintre soţi pe care le judecau, protopopii puteau hotărî întemniţarea femeii vinovate în închisoarea protopopească. Prin rejudecarea pricinilor de către domn, cînd se dovedea nedreptatea judecăţii pronunţate de protopopi, aceştia primeau pedeapsă domnească.

In Ţara Românească, protopopii au avut în aceeaşi perioadă atribuţii ceva mai restrînse, după cum se constată dintr-o confirmare ulterioară cuprinsă în hrisovul lui Mihail Racoviţă din 1742. Aici, protopopii erau competenţi să judece abaterile mai mici, iar pentru cele mai grave, aveau dreptul «să cerceteze... pentru amestecările de sînge... şi pentru răpirile fetelor şi pentru nunţile cele fără de lege şi pentru cei ce ţin ţiitori şi pentru alte fapte necuviincioase». Pe baza cercetărilor efectuate de protopop, arhiereul respectiv judeca abaterile şi pronunţa sentinţa canonică.[42] Se înţelege că, în fapt, protopopul anchetator sugera ierarhului său şi sancţiunea ce putea fi pronunţată în fiecare proces.

Pentru pricinile căsniceşti şi pentru infracţiunile clericilor, protopopul a putut fi judecător şi ca membru al instanţei clericale care funcţiona în fiecare eparhie sub preşedinţia ierarhului. Intr-o asemenea instanţă, protopopul nu figura ca membru de drept, ci numai prin numirea sa de către ierarhul său în completul de judecată ce se constituia în mod obişnuit pentru perioade scurte sau şi de la caz la caz pentru fiecare proces.

In a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, începînd mai ales din anii instituirii ispravnicilor şi judecătorilor ca organe administrative şi judiciare în judeţe şi ţinuturi, protopopul a avut o competenţă judecătorească autorizată şi prin acte domneşti. Numiţi de ierarhii lor în fiecare capitală de judeţ sau de ţinut, protopopii îşi exercitau funcţiunea numai după ce primeau confirmarea domnească printr-o carte de volnicie», care fixa atribuţiile lor de administraţie şi justiţie bisericească. Protopopul devenea organ al admi-

---

40. În Ţara Românească găsim pe protopopul Hariton într-un document din 28 martie 1412 *Doc. Rom. Hist.*, B, vol. I, nr. 36, p. 77-78). În Moldova, trei documente din anii 1436, 1439, 1448 menţionează pe protopopul Iuga (M. Costăchescu, *Documente moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare,* I-II, Iaşi, 1931-1932, vol. I, p. 498 şi 499; vol. II, p. 41, 42, 362 şi 363).

41. Melchisedec, *Cronica Huşilor şi a episcopiei cu asemenea numire*, I, Bucureşti, 1869, p. 119-120.

42. Actul în C. Erbiceanu, *Vechile privilegii ale bisericii române în secolii trecuţi*, în «Biserica Ortodoxă Română», XXII (1898-1899), p. 733-734.

nistraţiei de stat pentru problemele vieţii religioase şi ale disciplinei bisericeşti, subordonat mitropolitului sau episcopului, dar obligat să îndeplinească şi însărcinările ce i se dădeau de către ispravnic.

S-au păstrat formulare domneşti utilizate în *Tara Românească* pentru confirmarea în funcţie a noilor protopopi, numiţi de mitropolit. Printr-un asemenea act de confirmare din 1775, Alexandru Ipsilante Vodă autoriza pe noul numit «să aibă volnicie să caute slujba protopopiei dintr-acel judeţ şi să aibă a judeca toată partea bisericească după pravilă», interzicîndu-se ispravnicilor, căpitanilor, vameşilor din tîrguri, vătafilor de plaiuri şi pîrcălabilor din sate a se amesteca în judecata bisericească dată în competenţa «orînduitului protopop».[43]

In 1779, mitropolitul Ţării Româneşti a trimis tuturor protopopilor instrucţiuni privitoare la atribuţiile lor judiciare. Apoi a adresat lui Alexandru Ipsilanti o anafora, cerînd întărirea domnească pentru dispoziţiile comunicate protopopilor cu privire la judecăţile bisericeşti. Prin confirmarea domnească se recomandă mitropolitului să nu îngăduie protopopilor a lua treapăd sau gloabă de la cei vinovaţi mai mult decît numai cîte doi taleri şi jumătate de fiecare caz. Protopopul contravenient trebuia să restituie sumele luate peste tarif, iar mitropolitul să-i dea «pedeapsa ce să cade».[44] Din porunca domnească adresată în acelaşi an ispravnicilor de judeţe, aflăm că aceştia erau obligaţi să controleze activitatea protopopului şi să vegheze asupra respectării dispoziţiilor mitropolitului şi episcopilor privitoare la treapăd. Au fost comunicate ispravnicilor următoarele atribuţii de judecată ale protopopului: să cerceteze adulterele, răpirea fetelor, cazurile de incest, nelegiuirea celei de-a patra căsătorii, practica farmecelor, învrăjbirea soţilor; să judece asemenea fapte după instrucţiunile ierarhului lor, să pedepsească pe femei cu «închisoarea protopooească», iar pe bărbaţi cu «închisoarea politicească». Dacă nu izbutea să facă «îndreptare» vinovaţilor, atunci să raporteze mitropolitului «ca să le facă cea după pravilă hotărîre de pedeapsă».[45]

Aceste reglementări au rămas valabile şi în timpul domniei lui Nicolae Caragea (1782-1783). Din instrucţiunile trimise ispravnicilor judeţelor la 22 septembrie 1782, aflăm că mitropolitul îl informase pe domn printr-o anafora asupra principalelor îndatoriri administrative şi judiciare ale protopopilor. Domnul a poruncit ispravnicilor să asigure prin autoritatea lor respectarea acelor îndatoriri. Intrau în competenţa protopopilor cercetarea şi judecarea pricinilor bisericeşti, pe care actul domnesc, reproducînd porunca din 1779, le menţionează astfel: «adecă de curvii, de răpirea fetelor, de posatnice, de amestecarea sîngelui, de paragonia nunţei a patra, de fermecători, de vrăji întru bărbat cu soţia lui; unde va dovedi vreuna din aceste necuvioase fapte să facă judecată după învăţătura dată lor de mitropolit. Se repeta şi dispoziţia potrivit căreia protopopii

43. Arhivele Statului Bucureşti, *Ms.* 2, f. 38.

44. *Acte judiciare din Ţara Românească* 1775-1781, ediţie întocmită de Gheorghe Cronţ, Alexandru Constantinescu, Anicuţa Popescu, Theodora Rădulescu, Constantin Tegăneanu, Bucureşti, 1975, nr. 686, p. 744.

45. *Ibidem*, nr. 687, p. 745.

erau autorizaţi să facă «îndreptare», folosind pentru femei închisoarea protopopească, iar pe bărbaţi trimiţîndu-i la închisoarea «politicească». Li se permitea să perceapă pentru osteneala lor cîte doi taleri şi jumătate, cu titlul de «treapăd», de la «partea cea vinovată». Cazurile de năpăstuire, prin globiri nepermise, săvîrşite de protopopi, trebuiau aduse la cunoştinţa domnului. Cînd nu puteau obţine «îndreptarea» vinovaţilor prin judecata lor, protopopii aveau obligaţia de a înştiinţa pe mitropolit pentru ca acesta să decidă «după pravilă».[46]

Potrivit codului Ţării Româneşti din 1780, protopopii erau competenţi să adevereasca testamentele şi foile de zestre, aceeaşi competenţă fiind dată şi egumenilor marilor mănăstiri, acolo unde nu se aflau protopopi în apropiere.[47] Prin delegaţie din partea ispravnicului, protopopii făceau anchete judiciare şi luau mărturii sub blestem impricinaţilor ce se judecau pentru stăpîniri funciare.[48]

Aceeaşi a fost şi în *Moldova* competenţa judiciară a protopopilor. Prin cartea sa din 15 mai 1741, adresată marelui vornic Constantin Roset cu privire la dreptul vornicilor din Bîrlad de a percepe amenzi, Grigore Ghica Vodă a lăsat în competenţa protopopilor dreptul de a globi pe «preoţi, diaconi, ţîrcovnici, călugări, feciori de popă, oameni bisericeşti», vinovaţi de infracţiunea de siluire; porunca domnească precizează că protopopul avea dreptul să cerceteze şi infracţiunea de incest, «să judece pe pravilă pentru sînge amestecat», precum şi pentru alte abateri şi să perceapă amenzi ca sancţiuni.[49] Se dădeau protopopului de către ierarhul sau ispravnicul respectiv diferite însărcinări de cercetare. In 1756, delegat de episcopul Romanului, un protopop din Vaslui trebuia să cerceteze o pricină de hotare şi să dea împricinaţilor o scrisoare «ca să nu mai fie gîlceavă între dînşii».[50] In 1806, protopopul ţinutului Neamţ era delegat de către ispravnic să cerceteze pricina dintre un preot şi un laic «pentru o datorie».[51] In a doua jumătate a secolului al XVIII-lea şi la începutul celui de-al XIX-lea, protopopii din Moldova primeau de la ispravnicii ţinuturilor şi însărcinări privind strîngerea unor dovezi pentru judecarea proceselor şi efectuau anchete judiciare.[52] Potrivit codului civil al Moldovei din 1817, protopopii erau competenţi să cerceteze în interesul stăpînilor de moşie şi să autorizeze căsătoria ţiganilor robi, fiind sancţionaţi cu amenzi dacă încuviinţau o asemenea căsătorie fără ştirea şi voia proprietarilor respectivi.[53]

O reglementare mai amănunţită referitoare la atribuţiile judi-

---

46. Actul în Arhivele Statului Bucureşti, *Ms. 9*, f. 111.
47. *Pravilniceasca Condică, 1780*, XV, 6 (p. 78-81).
48. La 30 iulie 1816, ispravnicul judeţului Teleorman cerea protopopului Marin să cerceteze «duhovniceşte» o pricină de moşie, ispravnicul urmînd să judece pe baza anchetei protopopeşti (Acad. R. S. R., *Doc.*, pach. 630).
49. I. Antonovici, *Documente bîrlădene*, I, Huşi, 1911, p. 5.
50. N. Iorga, *O hotărnicie episcopală*, în «Revista Istorică», X (1924), p. 253-254.
51. Acad. R. S. R., *Doc.*, CXXII/42.
52. Vezi, în acest sens, delegaţia dată în 1812 protopopului de către ispravnicul ţinutului Vaslui pentru a obţine mărturia unui locuitor (Gh. Ghibănescu, *Surete şi izvoade*, X, p. 62).
53. *Codul Calimach*, ediţie critică, Bucureşti, 1958, § 163 şi 167 (p. 120-121).

ciare ale protopopilor este cea din 17 iunie 1827, stabilită de episcopul Meletie al Romanului. Fixînd în 12 ponturi îndatoririle protopopului, instrucţiunile episcopale consfinţesc prin pontul 10 competenţa acestuia de a cerceta plîngerile privitoare la siluiri şi de a obliga pe cel vinovat de o asemenea faptă să înzestreze victima «după a lui stare... fiindcă şi pravilele hotărăsc să se globească» un atare infractor. Prin pontul 12, protopopul era autorizat să ia măsuri prin vechilii săi împotriva celor stăpîniţi de «vătămătoarea patimă a beţiei» şi să pronunţe sancţiuni canonice.[54]

Ca instanţă judiciară, competentă să judece unele pricini mărunte ale credincioşilor şi să ancheteze abaterile lor mai grave, protopopul a fost pînă pe la mijlocul secolului al XVIII-lea mai mult un organ auxiliar al episcopului sau al mitropolitului, îndeplinind prin delegaţie atribuţiile fixate de către arhiereul său, adică de ierarhul eparhiei respective. Incepînd din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, actele domneşti menite să reglementeze competenţa judiciară a protopopului reflectă iniţiativele politicii de supraveghere statală asupra acestui organ local al administraţiei şi justiţiei bisericeşti. Cînd nu judeca drept, protopopul putea fi supus şi sancţiunii domneşti. Ca justiţie delegată pentru pricinile din afara disciplinei bisericeşti, justiţia protopopească putea deveni uneori abuzivă, încît tutela domnească asupra protopopului s-a dovedit justificată în însuşi interesul bisericii.

3. Instanţa arhierească

In Biserica veche, arhiereul – episcop sau mitropolit – constituia prima instanţă judiciară competentă să judece în virtutea deplinei învestiri sacramentale, exercitînd atribuţii de jurisdicţie în eparhia sa. Episcopul sau mitropolitul judeca singur dar putea să-şi asocieze cîţiva clerici de sub autoritatea sa. El judeca atît pe clerici şi monahi, cît şi pe laicii care se adresau instanţei arhiereşti. Incepînd din secolul al IV-lea, organizarea judecătorească romano-bizantină a permis laicilor să se adreseze pentru pricinile dintre ei judecăţii episcopului, care în asemenea situaţie era obligat să aplice şi legile statului. Justiţia episcopală, fiind simplă, rapidă, neformalistă şi gratuită, era preferată de împricinaţi justiţiei laice. Aşa se explică mulţimea proceselor pe care trebuiau să le judece unii episcopi, nevoiţi astfel să-şi neglijeze celelalte îndatoriri.[55] Atribuţiile judiciare ale episcopului şi mitropolitului deveniră o sarcină de drept public după recunoaşterea bisericii ca instituţie a statului romano-bizantin.

In spiritul legislaţiei canonice din perioada romano-bizantină a bisericii, dreptul de jurisdicţie al arhiereului a fost practicat şi în ţările române. Pe temeiul nomocanoanelor, pravilele româneşti consacră competenţa judiciară a arhiereului, fie episcop, fie mitropolit, în eparhia lui «pre toate îndreptările bisericeşti». Reproducînd în

---

54. I. Antonovici, *op. cit.*, I, p. 374.

55. De mulţimea proceselor se plîngea, de pildă, Fericitul Augustin, episcop de Hippona (354-430). Vezi Possidius, *Vita Augustini*, 19, în P. L XXXII, 49.

românește, cu adaptări, regulile din *Nomocanonul lui Malaxos*[56] cu privire la comportarea arhiereului ca judecător, atît *Pravila Aleasă* din 1632, întocmită la Iași de Eustratie Logofătul,[57] cît și pravila Țării Românești *Indreptarea Legii* din 1652 cuprind următoarele remarcabile îndrumări pe care le învederăm după textul pravilei muntene: «Cade-se judecătorului, adică arhiereului să fie asemene judecătorului celui drept,... tuturor miloserd, neaducătoriu aminte de rău, nemînios, nefățarnic, neluotoriu de mită, dreptu, să nu creazã lesne și fără întrebare prepunerile și pîrîle și bănuialele». Se cere arhiereului, ca oricărui judecător, să fie mereu conștient că judecă oameni, că răspunde de respectarea legilor și că funcția lui nu este eternă.[58]

Consacrînd dreptul de justiție al bisericii, în sensul textelor nomocanonice, pravilele conferă arhiereului largi atribuții judiciare. Arhiereul devenea competent să judece în baza funcției sale administrative, pentru care era învestit din punctul de vedere al organizării bisericii cu dreptul de a conduce o eparhie. In Tara Românească și Moldova, instanța arhierească era deci metropolitană sau episcopală, funcționa în fiecare eparhie și era reprezentată în fiecare caz printr-un ierarh cu funcție administrativă, ales și învestit în condițiile pe care le-am examinat, integrat adică în aparatul politico-administrativ al statului și, ca atare, condiționat de voința domnului și de regimul social existent. In această situație, activitatea judecătorească desfășurată de instanța arhierească a avut și un conținut social condiționat, deoarece atît procesele căsnicești, privind neînțelegerile dintre soți și cele de moștenire ale laicilor și clericilor, cît și pricinile disciplinare și penale ale clericilor erau judecate și soluționate în același mediu și în același spirit politico-social în care se afla integrată întreaga ierarhie bisericească.

Constituind prin însăși persoana episcopului sau mitropolitului organul judecătoresc al eparhiei, instanța arhierească apare în izvoarele românești ca avînd adeseori forma unui complet de judecată, care în documentele din secolul al XVIII-lea s-a numit *dicasterie.* Denumirea își are originea în vechea terminologie canonică a bisericii. Intr-adevăr, pentru a indica judecata și însăși instanța de judecată, nu numai pe aceea cu caracter disciplinar, dar și pe aceea cu competență penală, vechile texte canonice și nomocanonice folosesc termenul grecesc δικαστήριον,[59] cu sensul corespunzător termenilor latini: *judicium, tribunal, forum.* In pravilele românești din secolul al XVII-lea, termenul grecesc a fost tradus prin cuvîntul *judecată,* cu sensul dublu: de proces și de instanță.[60] Fără să apară în documentele din secolele al XVI-lea și al XVII-lea sub denumi-

---

56. *Nomocanonul lui Manuil Malaxos,* cap. 1 și 2 în ediția *Îndreptarea Legii,* p. 659.

57. *Pravila Aleasă,* cap. 1 și 2.

58. *Îndreptarea Legii,* glava 1 și 2, p. 73.

59. Denumirea ἐκκλησιαστικὸν δικαστήριον figurează în canoane cu sensul de *judecată bisericească* începînd din secolul al IV-lea. Vezi *Sintagma Ateniană,* vol. III, p. 330-333, 378; vol. VI, 221 și în codificarea *Pidalion,* utilizată în țara noastră (trad. rom. de Veniamin Costache, editată la M-rea Neamț, 1844), canoanele 14-17 ale Sinodului din Cartagina.

60. Canonul 3 al sinodului din Sardica, în *Îndreptarea Legii,* p. 449.

rea de dicasterie, instanţa arhierească a fost o instituţie strict clericală şi a constituit organul judiciar obişnuit reprezentat prin mitropolit sau episcop în eparhia sa.

Ca instanţă arhierească, episcopul sau mitropolitul putea să judece şi singur, dar din documente rezultă că adeseori ierarhul era asistat de cîţiva clerici, numiţi dintre slujitorii eparhiei respective, printre care unii puteau fi şi monahi. Uneori aflăm în compunerea instanţei şi cîte un arhiereu din ţară sau străin aflat în ţară.[61] Compunerea instanţei a variat, nefiind reglementată în vreun fel. Depinzînd de voinţa ierarhului, instanţa putea să aibă şi 3-4 membri, cîteodată şi 12 membri sau şi mai mulţi.[62]

De competenţa instanţei arhiereşti în Ţara Românească şi Moldova, ca şi în Transilvania,[63] au fost în general judecăţile matrimoniale şi disciplinare. A fost continuată tradiţia consacrată prin nomocanoanele bizantine, potrivit cărora căsătoria ca taină religioasă a rămas şi ca instituţie socială sub protecţia bisericii. Logodna, fiind asimilată căsătoriei atunci cînd era încheiată potrivit dispoziţiilor canonice, a rămas, de asemenea, sub jurisdicţia bisericească. Instanţa arhierească judeca procese de divorţ, dînd carte de despărţire soţului nevinovat.[64]

Instanţa arhierească judeca procesele de moştenire ale laicilor. In cartea de întărire dată în 1595 soţilor Dragomir şi Rada din Fiani, mitropolitul Eftimie din Ţara Românească arată că a «judecat după dreptate şi după legea dumnezeiască» pricina de moştenire dintre aceştia şi cumnaţii lor. Actul precizează modul cum au fost împărţite bunurile funciare şi vitele, precum şi sarcinile moştenitorilor privind plata datoriilor şi birului. După cîţiva ani, acelaşi mitropolit a întărit actul de înfrăţire al aceloraşi soţi, indicînd bunurile lor de moştenire şi «agonisita lor».[65]

Instanţa arhierească a funcţionat în ţările române şi pentru credincioşii confesiunii catolice. Menţionăm, ca mărturie documentară, hrisovul din 6 iunie 1669 prin care Gheorghe Duca Vodă acordă episcopului catolic din Bacău dreptul de a judeca, de a globi şi pedepsi pe credincioşii săi unguri sau saşi «papistaşi».[66]

In secolul al XVIII-lea, instanţa arhierească – episcopală sau mitropolitană – s-a dezvoltat ca organ judiciar colectiv, constituind un complet de judecată cu o stabilitate mai mare. In compunerea acestei instanţe intrau de cele mai multe ori clerici şi monahi cunoscători ai pravilelor, de obicei şi cîte un protopop, socotit a fi cleri-

---

61. *Documente privind istoria României,* B, veac. XVII, vol, III, p. 146; vol. IV, p. 78-79.

62. Arhivele Statului Bucureşti, *Ms. 143*, f. 208 şi 222. Pentru caterisirea unui arhidiacon învinuit de furt şi luare de mită, instanţa de judecată din 29 aprilie 1739, prezidată de mitropolitul Neofit a fost compusă din 12 clerici şi monahi. Vezi M. Păcurariu, *Diacasteria şi consistoriul Mitropoliei Ungrovlahiei,* în Biserica Ortodoxă Română», LXXVI (1959), nr. 7-10, p. 965.

63. Pentru Transilvania, vezi I. Matei, *Contribuţuni la istoria dreptului bisericesc,* Bucureşti, 1922, p. 74-75.

64. O carte a mitropolitului Moldovei din 17 mai 1623, în *Documente privitoare la istoria României,* A, veac. XVII, vol. V, p. 220.

65. *Doc. priv. ist. Rom.,* B, veac. XVI, vol. VI, p. 194-195, 355-356.

66. N. Iorga, *Studii şi documente* I, p. 78.

cul cel mai indicat să cunoască viaţa şi faptele împricinaţilor.[67] Mitropolitul sau episcopul putea să delege unor clerici, de la caz la caz, dreptul de a judeca procesele. La finele secolului al XVIII-lea, procesele de divorţ se judecau în Bucureşti de un arhiereu delegat de mitropolit.[68]

In ceea ce priveşte competenţa *ratione loci*, mai mult decît în perioada anterioară, mitropolitul lăsa pe seama episcopilor judecarea clericilor şi laicilor din eparhiile lor.[69] Numai pentru pricinile unor oameni din Transilvania, în cazuri excepţionale, mitropolitul Ţării Româneşti reţinea şi judeca plîngerile ce i se adresau. Astfel, între documentele privitoare la pricinile căsniceşti ni s-a păstrat un act din care rezultă că mitropolitul Ţării Româneşti s-a considerat competent să judece procesul de divorţ al unor soţi din Transilvania.[70]

In ceea ce priveşte competenţa *ratione personae*, instanţa arhierească judeca abaterile morale şi infracţiunile clericilor. Episcopul sau mitropolitul sancţiona pe clerici şi pentru viciul beţiei, pronunţînd închiderea lor într-o mănăstire.[71] Judeca pe egumenii vinovaţi de abateri religioase şi de nereguli administrative, pe care îi pedepsea cu destituirea şi surghiunul într-o altă mănăstire.[72] Instanţa arhierească judeca şi pe călugăriţe, sancţionîndu-le după caz cu surghiunul.[73] Competenţa generală a mitropolitului şi episcopilor de a judeca pe clericii şi monahii din eparhiile lor a fost recunoscută şi în ceea ce priveşte judecarea clericilor greci, aflaţi temporar pe teritoriul ţărilor noastre,[74] precum şi pe cei stabiliţi în mănăstirile închinate. Pentru dreptul ierarhilor de a judeca pe monahii din mănăstirile închinate reamintim hrisovul lui Mihail Racoviţă[75] din 1742. Prin reglementările dreptului domnesc, episcopii şi mitropolitul în eparhiile lor erau competenţi să primească jurămîntul preoţilor şi diaconilor, cînd aceştia erau obligaţi de către instanţele laice să dovedească şi pe această cale susţinerile lor în procesele în care figurau ca pîrîţi.[76]

---

67. În 1769, mitropolitul Ţării Româneşti judeca asistat de «protopopi şi clirosul bisericii». Document în P. Tinculescu, *Cărţi de despărţeală* (1765-1774), Bucureşti, 1932, p. 72.

68. Hotărîri de divorţ de la finele secolului al XVIII-lea pronunţate de complete de judecată formate din clericii mitropoliei se păstrează în Arhivele Statului Bucureşti, *Ms. 140*, f. 6, 111-112.

69. Un asemenea caz este cel din 1793, privitor la un preot din eparhia Buzăului pentru judecarea căruia mitropolitul s-a adresat episcopului (Arhivele Statului Bucureşti, *Ms. 140*, f. 123).

70. Silită de soţul ei să treacă la biserica unită, o femeie fugită din Transilvania se plînge, în 1741, mitropolitului Ţării Româneşti, cerînd despărţirea. Judecata amînă hotărîrea pentru a se încerca sfătuirea soţului de a păstra credinţa ortodoxă (Arhivele Statului Bucureşti, *Ms. 143*, f. 145 v).

71. Arhivele Statului Bucureşti, *Ms. 143*, f. 146r.

72. Mitropolitul Ţării Româneşti a caterisit în 1742 un egumen vinovat de sodomie (Arhivele Statului Bucureşti, *Ms. 143*, f. 195).

73. Document din 1739 în Arhivele Statului Bucureşti, *Ms. 143*, f. 205.

74. În 1763, Mitropolitul Grigorie şi cinci arhierei străini au judecat la Bucureşti pentru furt de lucruri sfinte pe un cleric din Atena, caterisindu-l (Arhivele Statului Bucureşti, *Ms. 143*, f. 237 r).

75. C. Erbiceanu, *Vechile privilegii...*, în «Biserica Ortodoxă Română», XXII (1898-1899), p. 733-734.

76. *Pravilniceasca Condică*, 1780, Bucureşti, 1957, XXIX, 4 (p. 126-128).

Instanţa arhierească judeca pe laici pentru pricinile lor căsniceşti şi de moştenire; judeca şi unele procese dintre laici şi clerici, fără să fi existat în această privinţă o determinare strictă a competenţei. Astfel, în 1756, episcopul Romanului cu cîţiva clerici ai săi a judecat procesul dintre un laic şi un diacon pentru un loc al unei biserici, dînd cîştig de cauză clericului.[77] O carte a episcopului Romanului din 1776 relevă, ca un drept cunoscut, competenţa ierarhilor de a judeca unele pricini de stăpînire funciară dintre laici şi clerici.[78]

Instanţa arhierească a început să aibă alcătuire de tribunal bisericesc spre sfîrşitul secolului al XVIII-lea, sub denumirea de *dicasterie.* Sub această denumire este atestată în documentele din această perioadă, aceeaşi instanţă clericală ce s-a format în perioada anterioară. A fost o dezvoltare a instanţei arhiereşti. La reşedinţa fiecărei eparhii, ierarhul respectiv îşi asocia un grup de clerici de sub jurisdicţia sa pentru judecarea pricinilor căsniceşti şi a abaterilor clericilor. Un asemenea complet de judecată, conceput mai întîi ca organ auxiliar al mitropolitului sau episcopului, a funcţionat apoi şi ca instanţă independentă, obligată numai să supună ierarhului spre confirmare deciziile sale. Figurează în izvoare şi denumirea de *consistoriu,* termen de origine latină, utilizat mai ales în Transilvania.[79] Dicasteriile din Ţara Românească şi Moldova au avut de judecat procese mult mai numeroase decît în perioada anterioară, prin faptul că s-a intensificat treptat controlul exercitat prin protopopi asupra abaterilor săvîrşite de laici şi clerici

In Ţara Românească, instanţa bisericească de pe lîngă mitropolie apare bine organizată pe la mijlocul secolului al XVIII-lea. Din dosarele ce s-au păstrat se constată că această instanţă se compunea dintr-un număr de 3-5 clerici, asociindu-şi uneori cîte unul sau mai mulţi ierarhi străini, ca sfetnici ai mitropolitului în cercetarea proceselor, hotărîrea aparţinînd mitropolitului, care singur semna deciziile. Se judecau pricini de căsnicii şi de divorţuri,[80] de restituirea zestrei, de moşteniri, precum şi abaterile disciplinare şi infracţiunile clericilor. Multe reclamaţii, privind asemenea pricini, adresate domnului, erau trimise de acesta mitropoliei. S-au păstrat numeroase acte ale instanţei din timpul mitropoliţilor Neofit (1738-1759), Grigorie (1760-1787), Dositei (1793-1810).[81]

In *Moldova,* instanţa bisericească de pe lîngă mitropolie, numită *dicasterie,* a fost reorganizată în timpul celei de-a treia domnii a lui Constantin Mavrocordat (1748-1749). Cronica relatează că, deoarece din cauza vîrstei, mitropolitul Nichifor nu mai

77. *Acad. R.S.R.*, Pach. 588, doc. 57.

78. C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei şi Sucevei,* p. 346.

79. Instituţia consistoriilor s-a organizat în Transilvania ca o reformă preconizată de politica bisericească a împăratului Iosif al II-lea. Ca instanţă de judecată, începînd din 1779, consistoriul se compunea din episcop, 2 protopopi, 2 preoţi, 1 notar, 1 jurisconsult şi 1 interpret (I. Matei, *Contribuţiuni la istoria dreptului bisericesc,* Bucureşti, 1922, p. 92-97).

80. O condică de divorţuri din anii 1765-1774 a fost studiată de Paul F. Tinculescu, *Cărţi de despărţeală,* Bucureşti, 1932.

81. Arhivele Statului Bucureşti, *Ms. 139, 140, 141 şi 143.* Aceste documente au fost cercetate şi bine relevate de M. Păcurariu, *Dicasteria şi consistoriul Mitropoliei Ungrovlahiei,* în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVII (1959), nr. 7-10, p. 964-970.

putea judeca procesele căsnicești și pricinile bisericești, reclamațiile se adresau domnului. Acesta, nedorind să se amestece în justiția bisericească, a determinat pe mitropolit să alcătuiască din cîțiva clerici știutori de carte o instanță de judecată; astfel reconstituită, «decasteria» judeca procese în fiecare miercuri și vineri.[82] Din dosarele ce s-au mai păstrat, cuprinzînd «duhovnicești pricini» din anii 1827-1832, se constată că și dicasteria mitropoliei Moldovei judeca: divorțuri, neînțelegeri între soți, procese referitoare la zestre și la moșteniri, precum și pricini ale clericilor sau și procese dintre laici și clerici privitoare la pricini bisericești.[83] Dicasteria nu judeca procesele privind stăpînirile bisericești, care erau de competența instanțelor laice.[84]

Intervențiile domnului și ale dregătorilor săi în domeniul justiției bisericești deveniră persistente și frecvente pe la finele secolului al XVIII-lea, semnalîndu-se și în procesele matrimoniale. Biserica a reclamat stăruitor să i se respecte vechiul ei drept de justiție. Era și epoca specializării instanțelor judiciare; se insista pentru sustragerea acestora de sub controlul administrației. Documentar se constată că, la începutul secolului al XIX-lea, *dicasteria* s-a reorganizat, concepută a fi instanță bisericească în spiritul vechii justiții canonice. O asemenea instanță numită mai întîi *„consistoria duhovnicească"*, a început să funcționeze la Iași[85] în anul 1808; o alta s-a constituit la București[86] în anul 1810. Potrivit instrucțiunilor inițiale, «consistoria» trebuia să fie compusă din cinci clerici «judecători» și un logofăt laic.[87] La București, instanța s-a constituit din trei protopopi, un ieromonah și confesorul mitropoliei, avînd o cancelarie cu trei logofeți laici și un serviciu de trei curieri. Denumită și *dicasterie*. Această instanță era competentă să judece principiile bisericești și cele matrimoniale.[88] Deciziile dicasteriei trebuiau aprobate de mitropolit spre a dobîndi forță obligatorie.

In Moldova, potrivit dispozițiilor cuprinse în *Codicele civil* din 1817, «duhovniceasca dicasterie» trebuia să examineze procesele privind desfacerea căsătoriilor încheiate fără respectarea prevederilor canonice, să facă apoi «arătare» arhiereului, pentru ca aceasta să hotărască «după canoanele bisericești», iar în cazul nerespectării deciziei sale, acesta «să facă arătarea pricinii către stăpînire, ca de acolo să se facă împlinirea bisericeștii hotărîri».[89] Pentru aducerea

---

82. *Cronica Ghiculeștilor*, ed. Nestor Camariano și Ariadna Camariano-Cioran, București, 1965, p. 625.

83. Gh. Ungureanu, *Justiția în Moldova (1741-1832)*, Iași, 1934, p. 65.

84. În 1790, Dicasteria Mitropoliei Moldovei se adresa divanului pentru a opri încălcarea unei moșii mănăstirești (Arhivele Statului București, *M-rea Coșula*, pach. XIII, doc. 4).

85. Vezi Th. Codrescu, *Uricariul*, vol. XV, Iași, p. 238-243.

86. V. A. Urechia, *Istoria Românilor*, IX (II), Seria 1800-1830, p. 348.

87. C. Erbiceanu, *Documente inedite privitoare la istoria națională, politică și bisericească*, în «Biserica Ortodoxă Română», XVI (1892-1893), p. 313-316.

88. Pentru pricinile judecate de dicasteria din București în primii ani ai activității sale s-au păstrat numeroase pachete de documente în Arhivele Statului București, indicate de M. Păcurariu, *op cit.*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVII (1959), p. 972.

89. *Codul Calimach*, București, 1958, § 109, 110, 113, și 114 (p. 100-103). Sînt menționate ca intrînd în competența discateriei pricinile referitoare la căsătoriile unor străini veniți în țară, ale celor vinovați de răpirea femeilor,

la îndeplinire a deciziilor judiciare adoptate de dicasteria duhovnicească, acest cod stabileşte să se examineze către «politiceasca judecătorie», în caz de necesitate, unele reclamaţii, ca de exemplu cea privitoare la căsătoria minorilor fără consimţămîntul părinţilor sau tutorilor.[90] Depăşindu-şi atribuţiile şi examinînd unele pricini de competenţa instanţelor laice, dicasteria din Bucureşti s-a văzut, chiar la începutul activităţii ei, admonestată de divanul ţării care a cerut măsuri prin care să i se interzică «a se mai amesteca la pricini de judecăţi politiceşti».[91]

Dintr-o dispoziţie a Codicelui civil al Moldovei din 1817 rezultă că a existat cîte o dicasterie în fiecare eparhie.[92] Dicasteriile din Moldova şi Ţara Românească au funcţionat pînă la adoptarea Regulamentului Organic, pe baza căruia s-au organizat apoi două categorii de instanţe bisericeşti: *consistoriul* pentru pricinile matrimoniale şi *dicasteria* pentru pricinile disciplinare ale clerului.[93]

Istoriceşte se constată deci că arhiereul – episcop sau mitropolit – conducător al unei eparhii, învestit cu dreptul de jurisdicţie prin însăşi poziţia sa în ierarhia bisericească, judica pricinile disciplinare şi penale ale clericilor şi monahilor, precum şi procesele căsniceşti şi de moştenire ale laicilor. Arhiereul judeca şi singur, dar de regulă era asistat de cîţiva clerici sau monahi, numiţi dintre cei cunoscători ai canoanelor. Constituită apoi ca organ colectiv sub denumirea de dicasterie sau consistoriu, instanţa arhierească asigura societăţii româneşti o justiţie accesibilă, înfăptuită însă în spiritul regimului social în care se afla integrată întreaga organizaţie bisericească.

4. Sinodul ca instanţă judiciară

Potrivit canoanelor, sinodul a constituit cea mai înaltă instanţă de judecată bisericească, avînd competenţa generală să judece învinuirile aduse episcopilor, precum şi abaterile grave ale celorlalţi clerici şi ale laicilor. Pe temeiul unui canon al sinodului al IV-lea ecumenic, *Pravila de la Govora* cerea ca sinodul episcopilor să se întrunească de două ori pe an sub preşedinţia mitropolitului «în sobor» pentru a examina şi treburile judiciare.[94] O dispoziţie asemănătoare, întemeiată pe canonul 37 apostolic, figurează în *Indreptarea Legi.*[95]

Potrivit canonului 12 al sinodului din Cartagina, pravilele româneşti din secolul al XVII-lea cereau ca orice reclamaţie împotriva unui arhiereu să fie judecată de un sinod compus din 12

---

ale călugărilor, ale soţilor care se vrăjmăşesc, precum şi cele încheiate între oameni liberi şi robi, între rude, între creştini şi necreştini, între ortodocşi şi eterodocşi. *Ibidem*, § 80, 82, 90-101, 128 şi 154 (p. 92-99, 109 şi 117).

90. *Ibidem*, § 78 (p. 93).

91. V. A. Urechia, *Istoria românilor*, IX (II), p. 352-354.

92. *Codul Calimach*, § 113 (p. 101),

93. *Regulamentul Organic al Moldovei*, art. 829. Pentru organizarea ulterioară a instanţelor bisericeşti vezi Gh. I. Soare, *Natura juridică a consistoriilor bisericeşti*, Bucureşti, 1943.

94. *Pravila de la Govora*, cap. 80: «şi la acest sobor de toate lucrurile bisearicii şi ale oamenilor a se întreba şi a se îndrepta de toate...».

95 *Îndreptarea Legii*, p. 392.

arhierei, pentru judecarea unui preot instanţa sinodală trebuind să fie alcătuită din şapte arhierei, între care să fie prezent şi arhiereul locului, iar pîra împotriva unui diacon să se judece de trei arhierei. Dispoziţia figurează în *Nomocanonul lui Malaxos,*[96] în *Pravila Aleasă* a lui Eustratie Logofătul[97] şi în *Indreptarea Legii.*[98] Pentru judecarea laicilor, pravilele nu stabileau compunerea instanţei sinodale.

Atît în Moldova, cît şi în Ţara Românească, instanţa sinodală a fost formată dintr-un număr restrîns de ierarhi, şi anume din cei patru titulari ai eparhiilor existente.[99] Potrivit exprimării lui Miron Costin, ierarhii bisericii constituiau «senatul clerului». Intr-o scriere a sa din 1684, redactată ca o expunere istorico-geografică pentru regele Ioan Sobieţki, cronicarul prezintă «ordinea dregătoriilor senatoriale» din ţările române, arătînd că în Moldova «senatul» clerului se compune din mitropolitul Sucevei, trei episcopi ortodocşi şi unul catolic, iar «senatul duhovnicesc» din Ţara Românească cuprinde de asemenea, pe mitropolit şi trei episcopi ortodocşi, neexistînd aici un episcop catolic.[100] Se înţelege că la sinodul ierarhilor din Moldova, ca instanţă de judecată, nu participa şi episcopul catolic. Cronicarul consemna faptul că autoritatea superioară bisericii, atît în Moldova cît şi în Ţara Românească, era colegiul tuturor ierarhilor.

Nu găsim în documentele româneşti din secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea mărturii privitoare la permanenţa şi regularitatea instanţei sinodale, ca organ judiciar al Bisericii, aşa cum cereau dispoziţiile canonice incluse în pravile. Dominată de domnie şi de clasa stăpînitoare prin aparatul politico-administrativ al Statului, Biserica nu a putut să-şi exercite dreptul de jurisdicţie printr-un sinod permanent, potrivit dispoziţiilor canonice. Nu existau nici ierarhi în numărul prescris de canoane pentru exercitarea dreptului de a judeca pe clerici. Cu cei patru ierarhi, mereu supuşi instabilităţii din cauza conflictelor politice din sînul boierimii, nici Biserica Moldovei şi nici biserica Ţării Româneşti nu au putut avea o instituţie sinodală ca instanţă judiciară cu caracter stabil.

Istoriceşte se constată că biserica a avut, atît în Moldova cît şi în Ţara Românească, o instituţie cu caracter sinodal, adaptată relaţiilor româneşti, denumită, în general «sobor». Se întruneau ierarhii pămînteni împreună cu unii ierarhi străini aflători în ţară, sau

96. *Nomocanonul lui Manuil Malaxos*, cap. 18, în Anexa ediţiei *Indreptarea Legii*, p. 674.

97. *Pravila Aleasă*, glava 25: «...la pîra vlădicului... să fie 12 vlădici giudecători... la pîra preotului să fie 6 vlădici, fără acela ce va fi de loc... la pîra diaconului să fie 3 vlădici».

98. *Îndreptarea Legii*, glava 18, p. 82.

99. În Moldova, existau patru eparhii ortodoxe: mitropolia, episcopia Romanului, episcopia Rădăuţilor — acestea datînd încă din secolul al XV-lea — şi episcopia Huşilor, înfiinţată la sfîrşitul secolului al XVI-lea. În Ţara Românească existau, de asemenea, patru eparhii: mitropolia, episcopia Rîmnicului, episcopia Buzăului şi episcopia Strehaii, această ultimă eparhie cu o durată scurtă, fiind desfiinţată în 1679. Mitropolia Proilavei, existentă încă din secolul al XVI-lea, a fost autonomă, depinzînd canonic de Patriarhia din Constantinopol (Gh. Moisescu..., *Istoria bisericii române*, I, Bucureşti, 1957, p. 236-247, 322-329).

100. Miron Costin, *Opere*, ed. P. P. Panaitescu, Bucureşti, 1958, p. 386 şi 390. În istoriografie, scrierea prezentată regelui Sobieţchi este cunoscută sub denumirea de *Poema polonă.*

şi cu egumeni ori cu unii clerici din serviciul mitropoliei, alcătuind cîte un «sobor» pentru judecarea de la caz la caz a proceselor mai grele, uneori la cererea domniei, alteori chiar şi la cererea patriarhului ecumenic. Nu se pot desprinde din documente criteriile după care anumite procese ale laicilor trebuiau să fie judecate de un sobor. Constatăm că uneori poziţia socială a reclamanţilor, alteori însăşi importanţa procesului, alteori interesul domniei puteau să motiveze, deopotrivă, convocarea unui sobor ca instanţă de judecată. Multe reclamaţii, mai ales cele împotriva clericilor, învinuiţi de infracţiuni grave, au fost judecate de instanţa arhierească, de episcop adică şi de mitropolit, în eparhia respectivă, încît judecarea unor asemenea procese nu a necesitat constituirea unui sobor.

Un act domnesc al lui Alexandru Iliaş din 23 decembrie 1616 consemnează judecata făcută de mitropolitul Luca cu «tot soborul» mitropoliei din Ţara Românească, avînd ca obiect împărţirea averii jupaniţei Elina între rudele ei. Se arată în act că, neavînd fii, jupaniţa a lăsat «cu limba ei» unor rude întinsele ei averi: sate, ţigani, vii, mori şi scule. Rudele s=au pîrît înaintea lui Radu Mihnea pentru împărţirea moştenirii. Domnul «nu a voit să se amestece în această judecată» şi a trimis pe impricinaţi să=i judece mitropolitul «cum va fi cu dreptate». Judecînd în sobor, cu «mari şi mici», în prezenţa unui ierarh străin, care era Mitropolitul Ioasaf al Grebenei, mitropolitul Luca a împărţit averea de moştenire, atribuind din toate bunurile decedatei o parte mamei ei, o parte soţului supravieţuitor, o parte unei vere de soră şi o parte mănăstirii «unde s=a îngropat trupul ei». Cartea de judecată s=a dat cu blestem, iar domnul a întărit întocmirea.[101]

Acelaşi Mitropolit Luca a judecat la 8 iunie 1617, împreună cu Mitropolitul Matei al Mirelor – acesta fiind stabilit în ţară ca egumen al Mănăstirii Dealul –, procesul dintre moştenitorii jupaniţei Stanca şi Mănăstirea Jitianul, atribuind acesteia a treia parte din averea decedatei. Şi acest proces, soluţionat «pre pravilă» de către mitropolit, îi fusese trimis acestuia spre judecare de către domn.[102] Împreună cu acelaşi Mitropolit Matei al Mirelor, Mitropolitul Luca mai judecase, la 23 decembrie 1616, procesul dintre Florica, fiica lui Mihai Viteazul şi Marula, fiica nelegetimă a acestuia, pentru trei sate de moştenire, pe care le=a atribuit fiicei legitime.[103] Tot împreună cu Matei al Mirelor, dar şi cu Mitropolitul Ioasaf al Grebenei, precum şi cu episcopii ţării – al Rîmnicului şi al Buzăului, Mitropolitul Luca a judecat la 11 ianuarie 1622 reclamaţia Mănăstiriii Tismana împotriva aceleiaşi jupaniţe Florica şi împotriva soţului ei, Preda sluger, pentru stăpînirea unui sălaş de ţigani, judecata dînd cîştig de cauză jupaniţei şi soţului ei.[104]

Tot în sobor, cu participarea unor ierarhi străini, au fost judecate şi învinuirile mai grave aduse unor episcopi pămînteni. In anii 1693–1704, episcopul Ilarion al Rîmnicului a fost judecat de un sinod din Bucureşti, constituit din mitropolitul ţării şi patru ierarhi străini.

---

101. *Documentul privitor la istoria Românilor*, B, veac. XVII, vol. III, p. 69–70.
102. *Ibidem*, p. 146.
103. *Ibidem*, p. 71–72.
104. *Ibidem*, vol. IV, p. 78–79.

Invinuit de siluirea unei călugărițe, episcopul a fost găsit nevinovat și ca atare achitat de către sinod.[105] Același episcop avea să fie însă destituit la 15 martie 1705 de către un sinod compus din Patriarhul Dositei al Ierusalimului, Mitropolitul Teodosie al Țării Românești, și cinci ierarhi străini. Găsit vinovat de «culpe contra canoanelor și contra legilor politice», episcopul a fost demis din funcție.[106] Judecata a avut loc la cererea lui Constantin Brîncoveanu.

Pentru judecarea unui mitropolit nu se putea constitui o instanță sinodală numai din ierarhii pămînteni și din cei cîțiva ierarhi străini, aflați în țară. Canoanele cereau ca mitropolitul învinuit să fie judecat de un tribunal patriarhal.[107] In anul 1672, Grigore Ghica Vodă, adversarul Cantacuzinilor, a scos din scaun pe mitropolitul Teodosie, considerat adept al partidei boierești învinse. A fost pus mitropolit episcopul Varlaam.[108] Dar în 1679, în primul an al domniei lui Șerban Cantacuzino, «vlădica Teodosie... ș-au cerșit judecată pentru scoaterea lui de la mitropolie». Reclamația fostului mitropolit a fost trimisă de Șerban Cantacuzino, cu recomandarea sa, patriarhului ecumenic. In prezența delegaților Patriarhiei, domnul a convocat un sobor de judecată format din arhiereii pămînteni și străini, cu egumenii din toată țara și «cu toată boierimea». Soborul a judecat și a decis reînscăunarea lui Teodosie.[109] Instanța de judecată a fost un «sobor» al Țării Românești, cu o largă bază clericală, dar din punctul de vedere al patriarhiei constantinopolitane, acest sobor a putut reprezenta jurisdicția ierarhică, potrivit dispozițiilor canonice referitoare la judecarea mitropoliților de către o instanță patriarhală.

După trei ani, patriarhul ecumenic a fost solicitat să examineze procesul unui alt mitropolit român. Luat ostatec de către poloni în 1686 pentru că nu încuviințase prădăciunile lor în Moldova, mitropolitul Dosoftei a fost reclamat patriarhului ecumenic de către Constantin Cantemir, domnul țării. Invinuit de părăsirea scaunului și de însușirea unor odoare ale bisericii, mitropolitul a fost judecat de către un sinod din Iași cu particitarea delegaților patriarhiei.[110] Ca instanță de judecată, care a decis destituirea și afurisirea mitropolitului, acest sinod a fost deopotrivă un sobor al țării, dar și un instrument judiciar al patriarhiei adică un fel de tribunal superior constituit pentru judecarea lui Dosoftei, care, în interesul domnului Moldovei,[111] trebuia condamnat de patriarhia ecumenică.

---

105. Hotărîrea sinodului rezumată în Hurmuzachi, *Documente privitoare la istoria Românilor*, XIV, p. 295.

106. Actul în *Condica Sfîntă a Mitropoliei Ungrovlahiei*, ed. de Ghenadie Craioveanul, București, 1886, p. 95-97.

107. Cf. N. Milaș, *Dreptul bisericesc oriental*, trad. de D. Cornilescu și V. Radu, București, 1915, p. 389.

108. *Istoria Țării Românești, (1290-1690). Letopisețul Cantacuzinesc*, ed. critică de C. Grecescu și Dan Simonescu, București, 1960, p. 169.

109. *Ibidem*, p. 176-177. Actul în *Condica Sfîntă a Mitropoliei Ungrovlahiei*, ed. de Ghenadie Craioveanul, București, 1886, p. 48-52.

110. N. Iorga, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, ed. a II-a, București, 1929, p. 401.

111. I. Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei*, ed. I. Iordan, București, 1955: «Cantemir-vodă se mîniese pe-cel mitropolit și-i făcusă afurisănie de la patrierhi» (p. 176).

Judecata trebuia să se desfăşoare în prezenţa învinuitului. Dacă era arhiereu şi nu se prezenta instanţei, învinuitul trebuia chemat o dată şi a doua oară – prin doi arhierei – şi numai după refuzul acestor două chemări, era judecat în lipsă şi înlăturat din funcţie.[112]

Pe temeiul unei dispoziţii din dreptul bizantin, pravilele acordau arhiereilor şi preoţilor, pasibili de sancţiunea destituirii prin judecata unui sobor, dreptul de a cere rejudecarea lor de către sobor «să vază drept s-au judecat sau strîmbu».[113] Avînd deplinătatea dreptului de jurisdicţie în biserică, soborul, ca instanţă superioară cu atribuţiile judiciare ale sinodului, putea pronunţa şi caterisirea clericilor vinovaţi.

O sentinţă de caterisire pronunţată de un «sobor» al mitropoliei Ţării Tomâneşti, în 1741, compus din clerici şi monahi, cu participarea unor arhierei străini, a fost însoţită de excomunicarea întregii familii a clericului destituit, cartea de judecată fiind adusă la cunoştinţa clerului şi credincioşilor din întreaga eparhie.[114] Un asemenea sobor era competent să exercite şi dreptul de graţiere. Pe această cale, excomunicaţii puteau fi reprimiţi în comunitatea creştină, iar clericii destituiţi prin caterisire puteau fi reintegraţi în funcţiile lor sacerdotale.[115] Şi documentele româneşti atestă asemenea cazuri.[116]

Nici în secolul al XVIII-lea, sinodul ca for conducător al bisericii şi ca instanţă superioară de judecată nu a funcţionat potrivit dispoziţiilor pravilelor. Nu a putut avea nici numărul de ierarhi cerut de canoane pentru judecarea unor procese. Se constituiau, după caz, complete de judecată cu caracter sinodal, cuprinzînd ierarhi pămînteni şi arhierei străini aflaţi în ţară. Se convoca la nevoie cîte un sobor cu o participare clericală mai largă, sau şi cu participarea unor laici. Justiţia bisericească a fost lipsită deci de forul coordonator care trebuia să fie sinodul permanent. Această lipsă, devenită tradiţională, a dăinuit pînă la mijlocul secolului al XIX-lea. Abia după 1850 s-au formulat deziderate de către fruntaşii vieţii publice româneşti pentru a se înfiinţa «o autoritate sinodală centrală pentru trebile duhovniceşti canonice şi disciplinare».[117]

---

112. *Nomocanonul lui Manuil Malaxos*, cap. 19 şi 20 în ediţia *Îndreptarea Legii*, p. 675. *Pravila Aleasă*, cap. 26 şi 27. *Îndreptarea Legii*, gl. 19 şi 20, p. 83.

113. În pravile se relevă şi faptul că în Imperiul Bizantin rejudecarea clericilor — a patriarhilor, mitropoliţilor, episcopilor, preoţilor şi diaconilor — a avut ca rezultat în numeroase cazuri reintegrarea în funcţie a celor destituiţi, precizîndu-se că au fost sancţionaţi cei care îi condamnaseră, deoarece acei judecători «nu au luat mită, nice au fost vrămaşi» (*Nomocanonul lui Malaxos*, cap. 29 şi 30, p. 683-684. *Pravila Aleasă*, cap. 38-39. *Îndreptarea Legii*, glava 29 şi 30, p. 87-88).

114. Fiind învinuit că a confecţionat în ascuns antimise pe care apoi le-a vîndut, preotul Stoica din Bucureşti a fost judecat şi caterisit, în 1741, de un sobor constituit din clerici şi monahi, sub preşedinţia mitropolitului Neofit, cu participarea arhiereilor străini Ioanichie şi Ioachim, care semnează sentinţa (Arhivele Statului Bucureşti *Ms. 143*, f. 144-147).

115. Canoanele 6 şi 17 ale sinodului din Antiohia, în *Îndreptarea Legii*, p. 421-422.

116. Elocvent este îndeosebi cazul menţional al mitropolitului Teodosie, reintegrat în scaun prin hotărîrea pronunţată de soborul din 1679. Actul în *Condica Sfîntă...*, ed. Ghenadie Craioveanul, Bucureşti, 1886, p. 48-52.

117. Asemenea deziderate au fost exprimate de Divanul ad-hoc al Moldovei în 1857 şi de mitropolitul Nifon din Bucureşti în 1860. După o lege

In secolul al XVIII-lea şi la începutul secolului al XIX-lea, instanţa mitropolitană s-a constituit uneori sub o formă sinodală, cu participarea fie a episcopilor ţării, fie mai ales a unor ierarhi străini aşezaţi sau aflaţi în ţară. Asemenea complete cu caracter sinodal au putut să judece clerici care nu se aflau sub jurisdicţia directă a mitropolitului, ci aparţineau episcopiilor.[118] Instanţa mitropolitană s-a putut constitui sub o formă sinodală, cu participarea unor arhierei străini şi atunci cînd a avut de judecat procesele unor preoţi şi diaconi învinuiţi de infracţiuni mai grave, ca furtul şi omuciderea.[119] In 1803, Mitropolitul Dositei în sobor cu episcopii ţării şi cu şapte arhierei greci judecă învinuirea de bigamie adusă unui preot, pronunţînd caterisirea vinovatului.[120]

Documentele din secolul al XVIII-lea atestă existenţa unui «sobor mare», ca suprem organ legislativ şi judecătoresc, compus din domn, membrii sfatului domnesc, mitropolit şi episcopi, boieri mari şi mici, dregători militari. Ca instanţă de judecată, un asemenea sobor ţinea şedinţele sale şi în catedrala mitropoliei, sub preşedinţia domnului sau a mitropolitului.[121] Dar un asemenea sobor nu mai era forul suprem de judecată al bisericii, ci o instituţie a statului, cu caracter legislativ, funcţionînd fără regularitatea proprie instituţiilor permanente şi stabile.

Cu particularităţile determinate de condiţiile istorice în care s-a organizat şi a funcţionat ierarhia bisericească din Moldova şi Ţara Românească, instanţa judiciară superioară care trebuia să fie sinodul, reprezentînd o adaptare la realităţile istorice, nu a avut deci caracterul de stabilitate şi permanenţă, prevăzut de canoanele incluse în pravilele româneşti, şi s-a constituit de la caz la caz cu participarea ierarhilor pămînteni şi a unor arhierei străini aflaţi în ţară, pentru judecarea mitropoliţilor fiind prezenţi şi delegaţi ai patriarhiei constantinopolitane. In activitatea judiciară a soborului se reflectă influenţa domniei şi a aparatului politico-administrativ al statului. Se constată şi din acest punct de vedere că biserica era o instituţie a statului. Documentele arată că multe decizii ale instanţei sinodale şi ale adunărilor numite soboare s-au dat sub influenţa domniei şi a guvernanţilor. Justiţia bisericească a fost o parte constitutivă a justiţiei ţărilor române.

Prof. Dr. Doc. GHEORGHE CRONŢ

---

sinodală din 1864, criticată ca necanonică, a fost adoptată în 1872 o lege care prevedea constituirea sinodului din cel puţin 12 membri: mitropoliţi, episcopi şi arhierei titulari. (Vezi *Studiu despre ierarhia şi instituţiunea sinodală*, redactat de o comisie sinodală avînd raportor pe episcopul Melchisedek, Bucureşti, 1883, p. 47-52).

118. În 1741, un ieromonah, din eparhia Buzăului, a fost judecat şi destituit din funcţia de epitrop de către o instanţă constituită din mitropolit, arhierei şi egumeni. În 1746, un diacon din eparhia Rîmnicului a fost judecat şi caterisit de mitropolitul Neofit şi doi arhierei străini (Arhivele Statului Bucureşti, *Ms. 143*, f. 212 r şi 145 r).

119. În 1763, mitropolitul Ţării Româneşti, episcopul Buzăului şi trei arhierei străini au judecat şi condamnat «un popă fur şi ucigaş» (Arhivele Statului Bucureşti, *Ms. 143*, f. 224 r).

120. C. Erbiceanu, *Note asupra istoriei bisericeşti a Românilor*, în «Biserica Ortodoxă Română», XXVII (1903-1904), p. 1125-1127.

121. Laurian-Bălcescu, *Magazinul istoric pentru Dacia*, IV, p. 235 şi 1122. Vezi şi B. P. Hasdeu, *Arhiva Istorică*, I p. 175.

Un destoinic slujitor al Ortodoxiei și al culturii române vechi

Antim Ivireanul: activitatea culturală, oratorul, patriotul

Antim Ivireanul – de la a cărui naștere s-au împlinit 325 de ani – a fost un mare ierarh, un destoinic mitropolit al Ungrovlahiei, prin munca depusă în slujba culturii țării sale, prin sprijinul dat întregii lumi ortodoxe a timpului, prin valoarea literară a predicilor sale cunoscute sub numele de Didahii.

Biografia lui Antim – pînă la venirea în Țara Românească – plutește în date nesigure.

Despre originea sa din Iviria, numele clasic al Gruziei și despre părinții săi: Ion și Maria, ca și despre numele său – Andrei – ca mirean sînt date transmise de el. Cei mai mulți biografi au convenit asupra faptului că, luat în robie de turci, a ajuns la Constantinopol. Aici s-a răscumpărat printr-o situație materială bună pe care și-a făcut-o cunoscînd cîteva îndeletniciri apreciate: sculptura, pictura, broderia, caligrafia. Mai tîrziu a deprins zețăria și turnarea literelor. Poate prin aceste calități a ajuns să fie cunoscut la Patriarhia din Constantinopol. Toate îndeletnicirile acestea au concurat la înnobilarea meșteșugului tipograficesc. Această artă a tiparului a îndrăgit-o așa de mult că nu s-a mai despărțit de ea pînă la sfîrșitul vieții, făcînd din ea și din călugărie podoaba vieții sale.

Un alt dar cu care era înzestrat a fost acela al însușirii limbilor. Cunoștea pe lîngă limba sa maternă: limba greacă clasică și modernă, slavona, turca și araba. Toate au fost folosite în lucrările sale tipografice.

In Țara Românească îl găsim cu certitudine din anul 1691, cînd tipărește în limba greacă modernă *Învățăturile lui Vasile Macedoneanul către fiul său Leon*, carte care aduce aminte de *Învățăturile lui Neagoe către fiul său Teodosie.*

A fost adus la București de Constantin Brîncoveanu, la începutul domniei, hotărît să dea strălucire Țării Românești pe care o conducea și sub raportul culturii. Probabil că i-a fost recomandat de cineva din cercurile Patriarhiei de la Constantinopol, poate chiar de Hrisant Notara, marele elenist, cu care domnitorul, ca și Antim, au fost în legături toată viața.

Adus la tipografia domnească din Dealul Mitropoliei, întemeiată încă din 1679, de Varlaam Mitropolitul, începe să lucreze alături de Mitrofan, fost episcop de Huși. Unii biografi cred că

acesta este contactul prim al său cu tipografia, meşteşug pe care-l deprinde repede, tipărind cartea grecească amintită, în anul 1691. După ce Mitrofan este numit episcop de Buzău, Antim conduce singur tipografia, pe care o va transfera în 1696 la Mănăstirea Snagov unde este numit egumen.

Aici va face o bună şcoală de tipografi tipărind repede atît pentru români, cît şi pentru străini cărţi în limba lor. Cel mai cunoscut dintre ucenicii săi a fost Mihail Iştvanovici, transilvănean ca origine. Acesta va străbate un spaţiu larg în viaţa sa din Transilvania la Moscova şi din Olanda pînă în Iviria servind meşteşugul tiparului.

In 1701, Antim se reîntoarce în Bucureşti la vechea tipografie din Dealul Mitropoliei pe care o reorganizează cu materialul adus de la Snagov.

In 1705, este ales episcop la Rîmnicu-Vîlcea, în locul lui Ilarion, demis, printre altele, pentru simpatie cu conducătorii românilor din Transilvania, ce trecuseră la unirea cu biserica Romei în jurul anului 1700.

Aici tipări, chiar cu începere din anul 1705, mai multe cărţi, unele în limba română, altele în greceşte. Intre acestea din urmă este *Tomul bucuriei,* o antologie de texte menite să combată primatul papal. Tipărirea acestei cărţi în oraşul, unde trăise Ilarion şi unde influenţa catolicismului se făcuse simţită, avea o mare importanţă. De altfel, trimiterea lui Antim la această Episcopie nu era străină de raţiuni anticatolice. Antim se afirmase prin energia cu care condusese tipografiile amintite şi printr-o viaţă de călugăr devotată ortodoxiei. Rostul lui aici era bine gîndit.

La Rîmnic, printre alte cărţi, a tipărit un *Evhologhion* sau *Molitvenic* în 1706, tradus din greceşte în româneşte de Antim. Il menţionăm mai ales pentru faptul că pe foaia a doua a cărţii se reproduce citatul din *I Corinteni* XIV, 6-9, referitor la limba slujbelor în biserică. Şi, în acelaşi loc, se dau întrebările şi răspunsurile unor conducători de Biserici Ortodoxe, care oficiau slujbele în limba popoarelor respective.

Citarea textelor amintite reprezintă conştiinţa înaintată a ierarhului care a realizat în Ţara Românească, ceea ce făcuse Mitropolitul Dosoftei în Moldova, introducerea serviciului religios, integral, în limba română.

Tot ca episcop de Rîmnic, restaurează Mănăstirea Cozia, stăruind în special asupra picturii. Aici cunoaşte pe zugravul Preda, care împreună cu fiii săi: Ianachi, Sima şi Mihail, vor picta şi ctitoria sa de mai tîrziu, de la Bucureşti, Mănăstirea Antim.

După N. Iorga (Cronicile muntene. Intîiul memoriu. Cronicile din veacul al XVII-lea, Bucureşti, 1899), de şederea la Rîmnic a episcopului se leagă şi manuscrisul copiat de Antim Ivireanul, care cuprinde *Istoria Tării Româneşti de cînd au descălecat pravoslovnicii creştini* (pagini din Letopiseţul Cantacuzinesc, din Radu Popescu şi din Radu Greceanu). Opinia aceasta a fost acceptată şi de N. Şerbănescu în B. O. R. (LXXIV(1956) p. 240).

I. Bianu, însă, alcătuind în 1907, *Catalogul manuscriptelor româneşti* nu-şi însuşeşte această părere, căci la descrierea manuscrisului respectiv nu face nici o menţiune despre copist.

La 22 februarie 1708, Antim este ales mitropolit al Ungro-Vlahiei după moartea predecesorului său Teodosie, la 27 ianuarie 1708. Fusese recomandat de mitropolitul decedat şi sprijinit de Constantin Brîncoveanu.

Este de reţinut cuvîntarea sa la înscăunare. In ea sînt cristalizate unele elemente specifice personalităţii celui ce va conduce Mitropolia Ungro-Vlahiei aproape un deceniu: sinceritate în înţelegerea rolului său de conducător al obştii şi dîrzenie ca sfetnic devotat în divan, al domnitorului.

Ca mitropolit a dovedit contemporanilor calităţi alese de conducător al Bisericii, şi înţelegere adîncă a momentului cultural din ţara sa, lucrînd neîncetat pentru definitivarea introducerii serviciului religios în bisericile ţării sale. Şi tot în acest timp s-a dovedit ca un demn conducător al Bisericii româneşti şi un bun patriot în orientarea politică a ţării sale. Iar pe lîngă acestea, el a înţeles momentul greu al întregii Biserici Ortodoxe, prin asaltul dat împotriva ei de catolici şi protestanţi şi a ajutat-o tipărind cărţi pentru credincioşii ortodocşi care erau în mare suferinţă, dăruindu-le chiar tiparniţe, sprijinit fiind de darnicul domnitor al vremii, Brîncoveanu.

A tipărit cărţile de cult în limba română integral, nu cum erau pînă la venirea sa numai tipicul în limba română, iar textul în slavoneşte. Mitropolitul Teodosie, care l-a precedat, nu îndrăznise să transpună în limba română Liturghierul ci doar tipicul, deşi era un cărturar de prestigiu, patronînd alături de Şerban Cantacuzino traducerea Bibliei în limba română (1688). Antim va scoate două ediţii în timpul păstoritului său, ajungînd Liturghierul în limba română pînă în cea mai îndepărtată bisericuţă din ţara sa, alături de toate celelalte cărţi de cult.

Demnitatea de conducător al Bisericii şi-a arătat-o faţă de Patriarhul Ierusalimului Hrisant Notara, mare teolog şi diplomat al vremii. Acestei Patriarhii îi erau «închinate» unele mănăstiri şi biserici de ctitorii lor, în sensul că-i trimiteau anumite ajutoare. De la o vreme, Patriarhul Ierusalimului, Hrisant Notara, dădu ordin să nu se mai pomenească la slujbe – nici Patriarhul ecumenic de la Constantinopol, nici chiriarhul locului, ci numai Patriarhul Ierusalimului, căruia îi era «afierosită» mănăstirea sau biserica respectivă. Această chestiune de protocol putea să ducă la încălcarea autonomiei Bisericii româneşti. Impotrivirea lui Antim a adus anularea dispoziţiei amintite, chiar dacă aceasta a fost soldată cu o atitudine de răceală din partea lui Hrisant faţă de ierarhul muntean.

Tot ca un act de demnitate de conducător al unei Biserici menţionate trebuie socotit şi faptul că la înscăunarea sa ca mitropolit, Antim îşi rosteşte cuvîntul de înscăunare în limba română, deşi erau de faţă doi patriarhi greci şi numeroşi arhierei de aceeaşi limbă.

Patriotismul şi l-a arătat prin atitudinea de continuă opoziţie faţă de stăpînirea otomană, care prin birurile puse asupra ţării sărăcise populaţia. Incă de la înscăunare, mitropolitul îşi fixase poziţia de apărător al celor necăjiţi, de înţelegător al suferinţelor celor care trăiesc «înconjuraţi şi îngrădiţi... şi împresuraţi de atîtea nevoi şi scîrbe ce vin totdeauna neîncetat de la cei ce stăpînesc pămîntul acesta».

Situîndu-se în acelaşi timp şi pe poziţia misiunii sale de apărător al Ortodoxiei, aceasta i-a adus neplăceri şi, în cele din urmă, consecinţe fatale. Antim era conştient de situaţie, dar ca un spirit devotat misiunii sale şi intereselor poporului pe care-l conducea nu-şi putea abandona poziţia adoptată cu toată convingerea. Deznodămîntul nefavorabil al luptei de la Stănileşti, la care participase sufleteşte şi Antim, îl hotărî pe Brîncoveanu să ia măsuri represive împotriva lui. Cele două apărări din 13 ianuarie şi 2 februarie 1712 îl determină pe Brîncoveanu să închidă ochii asupra incidentului cunoscut şi să-l lase în treburile lui pe mitropolit.

Scăpat de sancţiune, prin bunăvoinţa lui Brîncoveanu, mitropolitul îşi continuă activitatea de mai înainte, de data aceasta limitîndu-şi-o la treburile culturale.

O bună parte din vreme şi-o dedică ridicării mănăstirii ce-i poartă numele. Incepute lucrările la 24 aprilie 1713, biserica era ridicată şi sfinţită la 20 iulie 1714. Este dotată cu un act, care e de fapt testamentul Mitropolitului Antim. Poartă titlu: *Invăţături pentru aşezămîntul cinstitei mănăstiri a tuturor sfinţilor.* Acest act se păstrează în B. A. R. S. R. şi este un monument de artă caligrafică şi de pictură. Este împodobit cu variate chenare. Pe foile ultime, ctitorul a lăsat un splendid desen în peniţă, care reprezintă ctitoria sa. Tot la acest loc ne-a lăsat şi semnătura sa aşa de caracteristică. Din acest «Aşezămînt» reţinem cîteva precizări şi indicaţii ale ctitorului, specifice personalităţii sale: «Mănăstirea închinată «Tuturor sfinţilor» a fost zidită din veniturile tipăriturilor şi din donaţiile credincioşilor. In jurul bisericii s-au ridicat chilii pentru locuinţa stareţului, a slujitorilor bisericii şi a celor ce vor să-şi aleagă «viaţă sihăstrească». Pentru întreţinere, ctitorul o înzestrează cu moşii, vii, mori şi stupi, care-i devin proprietate. Totodată, el îi fixează o serie de sarcini sociale: milostenii pentru săraci în toate duminicile, ajutoare pentru cei din închisori în toate sîmbetele, să se îmbrace o dată pe an: 3 băieţi şi 3 fete sărace, anual să se înzestreze o fată săracă, orice peregrin să fie adăpostit 3 zile în mod gratuit în mănăstire, să fie înmormîntaţi cu cheltuiala mănăstirii săracii fără ajutoare aruncaţi în stradă, să se întreţină la învăţătură în fiecare an 3 copii şi să le fie plătit dascălul. In incinta ctitoriei să funcţioneze două tipografii: una grecească şi alta românească. Sînt precizate, apoi, o serie de beneficii pentru lucrătorii tipografiei. Se dau indicaţii cu privire la păstrarea bibliotecii mănăstirii. Se lasă apoi dispoziţii cum să se gospodărească veniturile mănăstirii din milostenia credincioşilor şi din vînzarea cărţilor tipărite. Administrarea veniturilor să se facă de un consiliu din care să facă parte stareţul mînăstirii şi 5 epitropi negustori cu reputaţie de oameni cinstiţi. Se lasă apoi hotărîre categorică cu privire la independenţa bisericii, neamestecîndu-se în conducerea ei nici o autoritate: fie domn, patriarh, mitropolit, arhiereu, boier sau altă mănăstire».

Patriarhul Constantinopolului şi al Ierusalimului au întărit printr-o gramată întregul conţinut al Aşezămîntului făcut de Antim Ivireanul.

Tot complexul mănăstiresc a fost făcut după planul lui Antim

Ivireanul. Talentele sale artistice au fost folosite din plin. Eleganţa arcurilor, a bolţilor, zveltеţea turnurilor, armonia părţilor componente ale clădirii fac din ea un exemplar rar de arhitectură în cadrul monumentelor din epoca brîncovenească. Operă personală a ctitorului sînt sculpturile de la uşa de la intrare.

Cu toată grija mitropolitului, ca *aşezămîntul* să se bucure de autoritate cît va trăi ctitoria sa, el a fost călcat la scurt interval după moartea sa chiar de Patriarhii care formulaseră blesteme împotriva celor ce ar nesocoti vreuna din dispoziţiile Aşezămîntului.

Astfel, biserica a fost trecută în dependenţă de Mitropolia Ţării şi s-a îngăduit mitropolitului să vîndă din averile mînăstirii spre a plăti unele datorii ale acesteia.

Cu vremea, zidurile mănăstirii şi ale chiliilor s-au degradat, încît în 1797, Episcopul Iosif a făcut reparaţiile cuvenite, devenind al doilea ctitor al bisericii. Vechea pictură dinăuntru făcută de zugravul Preda şi de fiii săi: Ianachi, Sima şi Mihail, sub îndrumarea lui Antim, a fost refăcută între anii 1860-1863 de un pictor al vremii Petre Alecsandrescu, care n-a ţinut seama de felul cum rînduise picturile însuşi ctitorul bisericii. S-au făcut şi alte schimbări în dauna înfăţişării ei dintîi.

Abia după 1950 s-au făcut restaurările de rigoare, aducîndu-se biserica în starea lăsată de ctitorul ei.

Sfîrşitul vieţii lui Antim Ivireanul – după terminarea mînăstirii – n-a fost departe.

Ştefan Cantacuzino, urmaşul lui Brîncoveanu, este înlocuit la 9 ianuarie 1716 cu Nicolae Mavrocordat. Venit pe tronul Ţării Româneşti, din Moldova, el vrea să-şi impună autoritatea, urmărind pe oamenii Cantacuzinilor spre a-i desfiinţa.

O conjunctură specială face ca însuşi Antim Ivireanul să intre în conflict cu Nicolae Mavrocordat. Iată împrejurările: Turcii rup legăturile de pace cu austriecii în iunie 1716 şi încurajaţi de succesele din iarna lui 1715 în Moreea şi Creta voiesc să recucerească Ungaria. In lupta din 7 august 1716 de la Petervaradin, sînt însă bătuţi de trupele austriece. Armata imperială urmărindu-i pe turci spre sud şi intrînd pe teritoriul de apus al Ţării Româneşti, N. Mavrocordat trimite ajutoare turcilor. Ostaşii puşi sub comanda lui Ianache Ruset trec însă de partea trupelor austriece. In acelaşi timp un detaşament austriac intră pe la Cîineni în Ţara Românească şi ajunge prin părţile Argeşului. Capitala se alarmează de invazia nemţilor şi domnitorul cu cei apropiaţi de el fug spre Giurgiu în faptul serii. Pe la miezul nopţii ajung într-un sat Odăile (după alţii Călugărenii). Aici, îi ajunge un sol venit din Bucureşti care-l înştiinţează că fiul lui Şerban Cantacuzino, Gheorghe, vine din Transilvania însoţit de un detaşament de ostaşi nemţi, îndreptîndu-se spre Bucureşti.

Ion Abramios, predicatorul de la mitropolie trimitea prin sol o scrisoare în acelaşi sens. In faţa acestei situaţii, domnitorul porunceşte însoţitorilor să se pregătească de drum spre Giurgiu. Atunci, Mitropolitul Antim îi spuse domnitorului că în faţa acestei situaţii, el se întoarce în Bucureşti, nefiindu-i teamă de nemţi, întrucît nu se cade ca şi domnitorul şi mitropolitul să lase poporul în voia soartei. Mavrocordat îi reproşează că el vrea să se întoarcă spre

a unge domn pe altcineva, dar dacă lucrurile se întorc altfel, nu=i va fi bine ierarhului. In adevăr, Mavrocordat avea de gînd – cum s=a şi întîmplat – să meargă la Giurgiu şi de aici, cu ajutor turcesc să se întoarcă asupra capitalei şi să=şi recapete domnia.

Antim Ivireanul s=a întors în Bucureşti şi spre marea lui surprindere nu se adeveri nimic din ceea ce i=a spus solul şi scrisoarea lui Abramios. In lipsa lui Mavrocordat din Bucureşti, Antim – potrivit datinii – adună la mitropolie divanul ţării şi aleseră domn pe vornicul Pătraşcu Brezoianu.

Mavrocordat obţine sprijin turcesc şi se întoarce în Bucureşti, hotărît să facă un mare act de autoritate. Omorî pe Pătraşcu Brezoianu, trimise în temniţă la Snagov pe Ioan Abramios, chemă la curte pe Mitropolitul Antim şi=l închise într=o încăpere din subsolul palatului domnesc.

In cîteva zile veni caterisirea mitropolitului, pe care o ceruse încă de la Giurgiu. In gramata patriarhală de caterisire, Antim Ivireanul era învinuit de răscoală împotriva «puternicei împărăţii» şi «conspiraţii împotriva domnitorului». Acestor vini li se adăugau: vrăjitorii, participant la crime, ş. a. Actul purta data 1716, august (stil vechi) şi era semnat de 11 arhierei în frunte cu Patriarhul ecumenic Ieremia.

După citirea gramatei, «i s=a pus pe cap o tichie roşie şi i s=a comunicat schimbarea numelui de Antim în Andrei şi sentinţa de deportare pe viaţă la Mănăstirea Sfînta Ecaterina de la poalele muntelui Sinai».

Escorta care=l conducea spre această destinaţie l=a omorît însă pe drum în apropiere de Adrianopol, aruncîndu=i trupul într=un afluent al fluviului Mariţa (numit Dulcia de Anton Maria del Chiaro şi Tungia de Demostene Russo). Data tristului eveniment s=a petrecut – după Damian P. Bogdan, B. O. R. 1956, p. 688 – în prima jumătate a lunii septembrie, 1716.

* * *

Antim Ivireanul n=a fost numai un apărător al ortodocşilor din ţara care=l avea mitropolit, ci privirile sale erau îndreptate oriunde ştia că dreapta credinţă are nevoie de el.

Numirea sa ca episcop avea semnificaţia stăvilirii influenţei catolice într=un centru unde Episcopul Iosif făcuse concesii catolicismului.

Se ştie că prin victoriile Germaniei asupra Turciei, Transilvania trecuse la 9 mai 1688 sub stăpînirea Habsburgilor, trecere confirmată prin pacea de la Carlovitz, încheiată în 1699. In această situaţie, propaganda catolică, prin stăruinţele cardinalului Leopold Collonitz, primatul Ungariei, obţinuse unirea unei părţi a românilor din Transilvania cu Biserica Romei, la 7 octombrie 1698, perfectată la 14 septembrie 1700.

Pierderea unui număr de credincioşi din rîndurile Bisericii Ortodoxe din Transilvania, după ce se mai pierduse un alt număr de ortodocşi în părţile Ucrainei, a impresionat profund patriarhiile ortodoxe ale vremii. Mai toate, sărace şi neajutorate sub raport

politic, conducătorii lor asistau neputincioşi la slăbirea bisericilor respective.

Un concurs de împrejurări favorabil apare la sfîrşitul veacului al XVII-lea şi începutul celui de al XVIII-lea, prin angajarea unor oameni politici ca Brîncoveanu în Ţara Românească şi Petru cel Mare în Rusia, care-şi pun în programele lor de guvernare şi sprijinirea Bisericilor Ortodoxe – naţionale – precum şi a celor din afara graniţelor respective de aceeaşi credinţă.

Domnitorul muntean – Brîncoveanu – şi Mitropolitul său Antim, deşi aparţineau unui popor mai mic numericeşte, au ajutat în împrejurări grele Patriarhiile ortodoxe ale timpului. Ajutorul lor a constat în special în cărţi de cult şi chiar tipografii, principalele mijloace de sprijinire a credinţei în cuprinsul patriarhiilor respective. Tipărirea unor cărţi bilingve: greceşte şi în limba popoarelor respective trebuie înţeleasă ca o încadrare în tradiţia veche a creştinismului care fusese propovăduit de Sfinţii Apostoli în această limbă. In plus, cărţile Vechiului Testament fuseseră consacrate de cei 70 de învăţaţi în limba greacă sub denumirea de Septuaginta.

Contribuţia lui Antim Ivireanul la sprijinirea unor Patriarhii ortodoxe ale vremii a fost din plin. Ea a reuşit şi prin sprijinul material al domnitorului vremii: Constantin Brîncoveanu.

Românii din Transilvania au fost mereu în atenţia celor doi binefăcători – de acelaşi neam cu ei – Mitropolitul Antim şi Brîncoveanu.

Tipograful Mihai Iştvanovici – format în aceleaşi tipografii din Ţara Românească, în care lucrase şi Antim a fost trimis în Transilvania, la Bălgrad, cu învoirea mitropolitului şi a domnitorului muntean ca să ajute tipografia de acolo, la tipărirea unor cărţi care să servească Ortodoxia. Aici se va tipări *o Bucoavnă* care cuprindea Simbolul credinţei (ortodox), cele 10 porunci şi explicarea ortodoxă a celor şapte sfinte taine. In 1699, tot aici, s-a retipărit *Chiriacodromionul* (Cazania lui Varlaam al Moldovei apărută în tipografia de la Iaşi în 1643). Ambele cărţi tipărite în Ardeal urmăreau să întărească Ortodoxia.

Ca episcop la Rîmnicu-Vîlcea, Antim Ivireanul a tipărit *Tomul bucuriei* (Tomos haras) care cuprindea scrieri îndreptate împotriva unor învăţături catolice. Ele erau menite să ajungă şi în Ardeal prin legăturile pe care le stabilise Antim cu bisericile din sudul Transilvaniei prin trecătoarea Cîineni-Turnu-Roşu.

După înscăunarea lui Antim ca mitropolit, legăturile cu centrul ortodox din Scheii Braşovului se făceau pe calea scrisorilor şi a hirotonisirilor de diaconi şi preoţi care veneau în acest scop la Bucureşti, trimişi de comunitatea ortodoxă de acolo. In acelaşi timp erau ajutaţi şi prin subvenţii de Brîncoveanu, care avea o ctitorie la Sîmbăta de Sus în Făgăraş.

De altfel, se cunosc stăruinţele lui Brîncoveanu şi ale mitropolitului din acea vreme în privinţa rezistenţei românilor la insistenţele catolicilor de a-i determina să treacă în masă de partea lor. Şi dacă numărul celor ce s-au lăsat ademeniţi a fost mic, aceasta se datoreşte şi stăruinţei lor.

Şi cu credincioşii din Patriarhia *Antiohiei* au avut legături cei doi sprijinitori ai Ortodoxiei.

In martie 1700, Patriarhul Antiohiei – Atanasie al III=lea Dabbas – a venit la curtea lui Brîncoveanu şi i=a cerut cărţi tipă=rite după care să se facă slujba religioasă în eparhia sa, arătîndu=i că manuscrisele sînt prea scumpe pentru a le folosi, preoţii de acolo fiind aşa de săraci, încît nu aveau nici cele necesare traiului.

Faţă de această situaţie, Brîncoveanu sprijini pe Antim Ivi=reanul să tipărească jn 1701 *Liturghierul grecesc şi arăbesc* pen=tru a fi dat preoţilor arabi şi greci din Siria. Antim Ivireanul s=a îngrijit de confecţionarea literelor arabe şi greceşti. In 1702 le=a tipă=rit şi un *Ceasloo* grecesc şi arăbesc pentru folosinţa aceloraşi preoţi ai Patriarhiei Antiohiei. Spre a=şi putea tipări ei înşişi şi celelalte cărţi de cult le=a dăruit această tipografie de la Snagov cu litere săpate de Antim şi le=o transportă în oraşul Alep din Siria. Aici s=a continuat tipărirea şi a altor cărţi pentru nevoile ortodocşilor din Siria, între care Psaltirea arabă (avînd pe dosul foii cu titlu, stema Ţării Româneşti).

După moartea Patriarhului Atanasie Dabbas al Antohiei tipo=grafia dăruită de Brîncoveanu, cu litere săpate de Antim, a fost împărţită între o tipografie instalată la Mănăstirea Balamand şi cea de la Mănăstirea Sf. Ioan din Saeg, în sudul Libanului.

Antim n=a uitat nici pe conaţionalii săi *Ivirii sau Geor=gienii* din munţii Caucazului. Intrînd în legătură cu Vahtang, cîr=muitorul Georgiei dintre anii 1703=1709 şi apoi regele Georgiei sub numele de Vahtang al VI=lea Legiuitorul, află că acesta ar dori să întemeieze o tipografie. Antim stărui pe lîngă Brîncoveanu să=i ajute şi pe aceştia. Aşa se face că a trimis pe Mihail Iştvanovici, cel mai vechi şi mai priceput ucenic al său, împreună cu o echipă de lucrători tipografi şi întemeiară la Tbilisi (Tiflis) prima tipogra=fie georgiană. Din teascurile ei vor ieşi din 1709 înainte: o *Evan=ghelie* apoi un *Liturghier* şi un *Apostol*, toate în limba georgiană. Tot el va tipări în 1712 poemul: *Omul în pielea Tigrului*, opera poetului georgian Şota Rustaveli, precum şi traducerea *Despre crea=tii* făcută din limba persană cu comentarii de regele Vahtang al VI=lea. De aici, Mihail Iştvanovici, trecînd prin Rusia a ajuns în Olanda, unde s=a perfecţionat în arta tiparului şi apoi s=a întors înapoi în Georgia – tipărind în 1713, *Laudele Fecioarei Maria*, în greceşte.

Mitropolitul Antim a căutat să păstreze raporturi corecte şi cu Patriarhia ecumenică a Constantinopolului reprezentată de Patriarhul ecumenic Atanasie al V=lea, dar şi cu cei doi patriarhi ai Ierusalimului din Timpul său *Dositei al II=lea Notara* şi nepotul său *Hrisant Notara.*

Cu cei doi patriarhi ai Ierusalimului din timpul său a avut legături strînse şi o corespondenţă interesantă cu privire la raportu=rile corecte dintre Mitropolia Ungro=Vlahiei şi Patriarhia Ierusali=mului.

Ambii patriarhi erau în cele mai bune raporturi şi cu Con=stantin Brîncoveanu. Hrisant Notara, după alegerea sa ca patriarh al Ierusalimului, a venit în Ţara Românească (iunie 1707) şi s=a ocupat de organizarea Şcolii greceşti, zisă şi «Academie» înfiinţată de Constantin Brîncoveanu la Sfîntu Sava. In 1708 a luat parte la

înmormîntarea Mitropolitului Teodosie al Ţării Româneşti (27. I. 1709) şi la înscăunarea lui Antim ca mitropolit (22. II. 1708).

Ambii patriarhi au fost dîrji apărători ai Ortodoxiei sub haina ei grecească. Traducerile în limba latină fiind socotite că sînt pline de «lunecuşuri şi ispite».

Patriarhul Hrisant Notara, chemat de interesele patriarhiei sale plecă la Ierusalim şi reveni în Ţările Române în 1711, în ajunul războiului ruso-turc cu misiunea medierii unei păci între turci şi ruşi. El va stărui pe lîngă Brîncoveanu să trimită oferta turcească de a nu porni războiul, oferind ţarului ruşilor – Petru cel Mare – Ţările Române pînă la Dunăre. Ţarul refuză oferta sub pretext că el nu doreşte ocupaţii teritoriale, ci eliberarea popoarelor ortodoxe şi a Patriarhiei ecumenice din Constantinopol de sub stăpînirea unui popor păgîn. Atitudinea lui Petru cel Mare era convenabilă ambelor Ţări Române întrucît în felul acesta, noi românii, ne-am fi putut dezvolta pe linia specificului naţional cu aproape 200 de ani înainte de independenţa dobîndită abia în 1877 cu mari sacrificii omeneşti.

Dar cu Hrisant Notara, Antim a avut şi o corespondenţă neplăcută şi chiar unele răceli personale, fiindcă Patriarhul Ierusalimului voia să închine Sfîntului Mormînt toate mînăstirile cu averile lor cîte ajutau băneşte Patriarhia din Ierusalim şi să nu mai recunoască nici o altă autoritate inclusiv domnia şi mitropolia Ungro-Vlahiei.

In privinţa trimiterii tiparului pentru o tipografie grecească la Constantinopol, Antim îi răspundea patriarhului Hrisant Notara că nu-i stă în putinţă să facă acest lucru, întrucît ceea ce i-a rămas din tipar este insuficient şi pentru nevoile tipăriturilor româneşti. Dar la 24 iunie 1714, îl înştiinţa pe Hrisant Notara că i-a terminat de tipărit lucrarea «Istoria patriarhilor din Ierusalim» în 12 cărţi, în greceşte.[1]

* * *

Din tipografiile întemeiate şi conduse de Antim Ivireanul au ieşit cărţile de cult răspîndite în întreaga Ţară Românească şi la popoarele ortodoxe cîte i-au cerut sprijin.

In afară de aceste cărţi, mitropolitul a alcătuit cîteva lucrări destinate cultivării clerului. Se ştie că pe acele vremuri preoţii învăţau carte în şcolile mănăstireşti unde dascălii respectivi urmăreau să-i înveţe în special slujba religioasă cu tipicul ei. Comentariile de texte se făceau numai în cazurile cînd dascălii respectivi se instruiau ei singuri, citind comentariile Părinţilor bisericii.

Spre a răspunde unor nevoi ale instruirii preoţilor, în privinţa unor lipsuri constatate chiar de el, le-a tipărit două cărţi:

1. *Învăţătură pre scurt pentru Taina pocăinţii* (1705). In ea se adresează preoţilor, dîndu-le sfaturi după care să se conducă în viaţă, arătîndu-le totodată cum trebuie să procedeze în administrarea Tainei pocăinţei. In ele stăruie asupra creării unei atmosfere

1. I. Rămureanu în B. O. R. anul LXXIV, nr. 8-9, aug.-sept. 1956.

care să-l dispună pe creştin spre mărturisirea celor ce-i aduc la această taină.

2. *Învăţătură bisericească* (1710) este o carte adresată acelora şi slujitori ai altarului cărora le dă un catehism al comportării lor într-o arie mai largă de aspecte ale activităţii lor.

Ambele lucrări se adresau şi credincioşilor, care puteau găsi în ele un îndreptar în credinţa lor.

* * *

O lucrare aparte a lui Antim Ivireanul este *Chipurile Vechiului şi Noului Testament.* In ea se vede, pe deo parte, marele talent de pictor şi caligraf al lui Antim, iar pe de alta bogata cultură teologică şi filozofică a sa. Lucrarea cuprinde 505 portrete care reprezintă arborele genealogic al Mîntuitorului, pornind de la Evangheliile lui Matei şi Luca, urmăriţi pînă la Adam în cărţile Vechiului Testament. Ceea ce este sigur opera lui Antim, în manuscrisul de la Kiev, este textul literar şi miniaturile. Primele două pagini sînt mai degrabă alcătuite de altcineva.

De pe acest manuscris s-au făcut două copii pe care le avem în ţară: una la B. A. R. făcută de popa Flor şi alta la Mănăstirea Cernica executată de zugravul C. Petrescu.

Scrierea cuprinde 22 file. Valoarea artistică a ei este mai mare decît cea de comentariu. Totuşi şi aceasta din urmă trebuie luată în consideraţie, ea oglindind cultura teologică, istorică şi filozofică a lui Antim în trimiterile la unii istorici şi filozofi religioşi şi laici.

* * *

Un loc aparte în opera lui Antim îl au *Didahiile,* adică predicile rostite în cele două lăcaşuri ale mitropoliei din vremea lui Brîncoveanu: la Bucureşti şi la Tîrgovişte.

Avînd a face cu nişte ascultători care reprezentau curtea domnească şi marea boierime a timpului, Antim Ivireanul îşi compunea predicile pe teme precise. In ele urmărea să îndrepte pe credincioşi pe calea învăţăturii bisericii. Pe un fundal teologic bine documentat el venea cu aspecte concrete ale vieţii pe care le judeca în lumina textului evanghelic. Pentru ca predica să fie receptată în toate articulaţiile ei el se gîndea şi la forma în care urma s-o îmbrace. Cu o cultură artistică bogată, cunoscător bun al Scripturii şi al cărţilor Părinţilor bisericii, Antim dobîndeşte şi o fineţe deosebită în mînuirea frazei. Se poate vorbi de o conştiinţă artistică asemănătoare cu a lui Dosoftei, mitropolitul Moldovei. De aceea, *şi-a scris* didahiile, *compunîndu-le,* ca să fie cît mai clare şi mai corecte chiar sub aspectul formei lor.

In colecţiile de manuscrise ale Biblictecii Academici R. S. R. se păstrează trei exemplare ale Didahiilor sale. Predicile, în general aceleaşi, sînt rînduite de la un manuscris la altul în mod deosebit. (Vezi G. Strempel, Introducere la Antim Ivireanul, Predici, E. A. R. P. R. 1962, p. 40-41, 43-44, 47). De pe primele două şi-au alcătuit ediţiile respective: I. Bianu în 1886 şi C. Erbiceanu în 1888.

O ediţie alcătuită în mod ştiinţific, avînd în vedere toate manuscrisele cunoscute pînă la această dată, a făcut G. Strempel (1962 şi 1973). De ea ne-am servit pe tot parcursul acestei lucrări.

* * *

Antim Ivireanul foloseşte în predicile sale - aşa cum arătam – citate din textele Sfintei Scripturi şi ale Sfinţilor Părinţi ai bisericii, Citatele sînt scurte şi edificatoare. Ele scot în evidenţă cum trebuie să fie comportarea omului în viaţă sau definesc pregnant o idee. Textul acesta este apoi raportat la viaţa obişnuită a credincioşilor.

Predicile lui Antim nu mai sînt nişte cazanii – de tipul acelora ale lui Coresi şi Varlaam, traduse din Caleca şi Calist – care dau sfaturi la modul general, lăsîndu-l pe fiecare credincios să tragă învăţături pentru cazul său personal.

Conştient de misiunea sa de arhiereu, el se simte răspunzător în faţa divinităţii de modul de comportare al enoriaşilor săi. Pentru aceasta, predica sa aduce în discuţie greşeli concrete, pentru care credincioşii sînt certaţi, indiferent de poziţia lor socială. Antim îşi înţelege menirea sa ca o *ascultare.* De aici îndeplinirea ei cu conştiinciozitate monahală. El îşi vede mîntuirea-scopul urmărit de credincioşi în această viaţă – în funcţie de felul cum îşi îndeplineşte această *ascultare.*

Impotriva asupritorilor celor necăjiţi el are cuvinte grele. De la amvon le-a spus păcatele reale, concrete şi i-a chemat la îndreptare.

In ele, un cercetător al moravurilor sociale din acel timp, găseşte date semnificative.

Insă, arhiereul cu suflet de artist, foloseşte adesea o frază elegantă, cu figuri de stil strălucitoare, cum nu mai făcuse nici un predicator pînă la el. Astfel, în *Predica la sărbătorirea sfîntului* Dumitru (p. 224), Antim, înainte de a arăta puterea rugăciunii făcută cu toată convingerea – aceasta fiind tema predicii – el povesteşte din Evanghelia sfîntului Matei (cap. 8) pericopa referitoare la furtuna ce i-a prins pe mare pe Sfinţii Apostoli. Ingroziţi de furia valurilor care ameninţau clipă de clipă corabia, ei cad în genunchi şi spun cuvintele: «Doamne, mîntuieşte-ne, că pierim». Ele au fost spuse cu atîta încredere că numai Dumnezeu îi mai putea salva, încît valurile mării se liniştiră imediat.

Arătînd că şi lumea în care trăim este plină de ispite, care nu fac altceva decît să ne ducă la pierderea mîntuirii, predicatorul o compară cu o mare agitată în care în fiecare clipă sîntem ameninţaţi cu pieirea. «Lumea aceasta este ca o mare ce se turbură, întru care niciodată oamenii nu au odihnă, nici linişte» (p. 226).

Mai departe, citatul explicitează întreaga atmosferă a turburării mării, folosind o serie de comparaţii extrem de plastice. «Corăbiile între valuri sînt împărăţiile, crăiile, domniile şi oraşele, mulţimea norodului (...); supuşii, bogaţii şi săracii, cei mari şi cei mici sînt cei ce călătoresc şi se află în nevoie...» (p. 226).

Concluzia este că din această agitare a vieţii, ne putem salva prin rugăciune, cerînd ajutor lui Dumnezeu cu toată convingerea, din tot cugetul nostru (p. 227).

In «Cuvînt de învăţătură la Duminica Floriilor» vorbind credincioşilor despre Taina pocăinţei, biciuieşte pe cei mari pentru făţărnicie şi dispreţ faţă de cele bisericeşti cu toate că unii dintre ei se duc la slujbele religioase, ba se supun şi unor canoane bisericeşti. Ridicînd această taină la înălţimea *botezului,* – semnul creştinătăţii – foloseşte cîteva întrebări retorice care dau un deosebit dinamism predicii: «De cînd am intrat în săptămîna cea dintîi a sfîntului post, din cîţi ne aflăm aici de faţă, s=a spovedit vreunul, după cum se cuvine? Făcut=a cu dragoste canonul ce i s=a dat de duhovnic? Păzitu=s=a pe sine, curat şi nevinovat? Petrecut=a creştineşte, după rînduiala şi porunca bisericii, cu posturi, cu rugăciuni şi cu alte faceri de bine? Mi se pare să nu fi făcut nici unul aceasta...» (p. 163).

Şi întorcîndu=se tot la păturile privilegiate pe care le ştia că sînt cele mai îndepărtate de morala bisericească, răspunde la întrebarea pusă, printr=o antiteză şi exclamaţie, tot aşa de vie ca şi interogaţia dinainte. «Ba, ca să nu mint, poate că vor fi făcut vreunii din cei proşti. Iar noi, cei ce ne ţinem mai mari, mai vrednici, mai înţelepţi şi mai cunoscători, am mutat vremea din săptămînă în săptămînă, petrecînd cu mîncări de toate felurile, cu băuturi îndestulate şi cu toate poftele trupului nostru, iar de suflet n=am purtat grijă nicidecum!..».

Bun cunoscător al literaturii omiletice, Antim Ivireanul a folosit cu multă măiestrie cele mai felurite procedee literare, pentru a da viaţă celor expuse de el. Comparaţiile, antiteza, personificarea, interogaţia, alegoria, metafora, naraţiunea afectivă descrierea poetică, dialogul au înfrumuseţat cele spuse din amvon cu toată căldura, cu toată convingerea că ceea ce face el este expresia iubirii faţă de oameni, din perspectiva unui înalt sentiment al datoriei.

Nu sînt neglijate nici unele artificii specifice genului pe care=l ilustra, semnul unei conştiinţe artistice. Predicile sale se desfăşoară după un plan compoziţional, pe care=l distingem cu uşurinţă.

Modul de adresare către ascultătorii săi, deşi nu apărea la începutul predicii, el se ivea în primele propoziţii, şi căutînd să capteze atenţia şi interesul pentru cele ce voia să spună îşi numea credincioşii cînd: «Feţii mei iubiţi», cînd «Iubiţii mei ascultători», cînd «Blagoslovitilor creştini».

Introducerea consta cîteodată în invitarea la ascultarea celor ce vor urma să fie dezvoltate «neuitîndu=vă la neputinţa şi neştiinţa învăţăturilor mele...». Predicatorul pornea cu o sinceră modestie la dezvoltarea unui subiect, care se vede din tratare că era bine organizat şi documentat («Cuvînt de învăţătură la Duminica lăsatului de brînză» p. 103).

Altă dată ca în predica «La Duminica vameşului» (p. 91) motiva ţinerea predicii din obligaţia sa de arhiereu, care avea datoria să înveţe credincioşii iar ei «au datoria cu toţii, de la mic pînă la mare să má ascultaţi la cele ce vă învăţ de bine şi de folos, că acea ascultare nu o faceţi mie, ci lui Hristos...».

Tratarea, ca element compoziţional perfect detaşat de *introducere* şi încheiere, conţine o dezbatere a temei anunţate, cu argumente bine alese din textele biblice sau din acelea ale Părinţilor bisericii, ori cu argumentele logice ale dreptei raţiuni. In aceeaşi pre=

dică La Duminica Vameşului –, Antim arată –, după puţinele cuvinte introductive că va vorbi despre cele trei virtuţi creştineşti: nădejdea, dragostea şi credinţa, fără de care nu este cu putinţă să se trăiască creştineşte...» (p. 92).

Incheierile sînt calme, îngăduitoare, căutînd să=i împace pe ascultători şi să=i determine să urmeze sfaturile date. Urmărim încheierea din aceeaşi predică «La Duminica vameşului»: «Ci iată, că vă zic, iubiţilor mei şi vă învăţ cu frica lui Dumnezeu, ca un părinte sufletesc şi păstor ce vă sînt, să vă veniţi în fire şi să vă căiţi de lucrurile cele necuviincioase că Dumnezeu este milostiv şi dacă va vedea întoarcerea noastră şi pocăinţa cea bună ne va ierta».

Altă dată, pe aceeaşi linie, a unui optimism în îndreptarea greşelilor, mitropolitul îşi încheie predica cu o rugăciune în care imploră coborîrea milei Domnului peste ascultătorii săi (p. 102).

* * *

Antim Ivireanul n=a fost doar un profesionist al tiparului. El a tipărit pentru a ajuta pe fraţii săi întru credinţă: fie mireni, ori clerici. Inalta lui concepţie despre tipar este exprimată în ideea con=semnată în «Aşezămînt»: «să nu se întrerupă tipăritul cărţilor şi să nu se folosească tiparul împotriva bisericii şi legii creştineşti». Toată viaţa lui a tipărit numai ce era «spre cea de obşte folosinţă». «Cărţile tipărite de el nu erau marfă de vînzare, ci mijloace de zidire sufletească, daruri spirituale. Din teascurile tipografice de la Bucureşti, Snagov, Rîmnicu=Vîlcea şi Tîrgovişte el trimitea cărţi pentru întărirea şi apărarea credinţei ortodoxe. Şi aceasta nu numai pentru poporul român, ci pentru toate ţările ortodoxe începînd cu slavii şi continuînd cu grecii şi credincioşii ortodocşi din Iviria şi din Patriarhia Ierusalimului şi Antiohiei.

Trebuie să mai subliniem varietatea conţinutului cărţilor sale. A tipărit pentru nevoile bisericilor: cărţi de slujbă bisericească. Pen=tru stăvilirea propagandei împotriva Ortodoxiei: cărţi de doctrină ortodoxă şi de combatere a celor rătăciţi. Pentru cler şi credincioşi: cărţi de învăţătură. Pentru apărarea cinstirii sfinţilor: panegirice. Pentru voievozi: îndemnuri creştine. Pentru dezvoltarea gustului de citit al maselor populare: cărţi populare ca Alexandria.

Altă latură a personalităţii sale, tot aşa de importantă ca cea de tipograf, a fost aceea de predicator cu o conştiinţă a rolu=lui şi a misiunii sale mai rar întîlnită în trecutul nostru cultural. Suflet de monah adevărat, el îşi înţelegea rostul de mitropolit, de păstor al întregului popor din Tara Românească, ca o ascultare. Antim critica viciile societăţii din timpul său, din conştiinţa dato=riei pe care o are faţă de semenii săi, cîţi i=au fost daţi să=i păs=torească. Adînc credincios cum se vede din practica vieţii şi din predici, cunoscător al textelor biblice el îi vedea pe toţi cîţi apar=ţineau diferitelor trepte sociale ca egali între ei, în faţa divinităţii. Din predicile sale vedem că el îi învăţa pe credincioşi că în faţa judecătorului suprem ei nu vor ajunge decît cu faptele lor, rangu=rile rămînînd în lumea pămînteană şi că acestea sînt cîteodată o

povară a sufletelor ce se prezintă la dreapta judecată dacă viaţa nu le-a fost cinstită şi trăită spre mai binele societăţii.

Convins de sarcina grea şi de mare răspundere în faţa divinităţii el muncea din răsputeri pe toate laturile cîte intrau în competenţa sa după îndemnul Apostolului neamurilor: «cu timp şi fără timp».

El nu s-a mulţumit să cenzureze păcate generale sau închipuite. Cunoscător al moravurilor păturilor sociale el a atacat păcate concrete, vizibile ale oamenilor timpului. Injurăturile şi ocările degradante sau viciile rafinate ale celor din conducere erau aduse în discuţie în predicile sale şi combătute cu toată vehemenţa.

Antim n-a cruţat pe nimeni şi n-a urmărit să-şi facă prieteni flatîndu-i cu vorbe. Avînd conştiinţa că răspunde în faţa divinităţii de faptele fiecăruia – cum spune în predica «La Duminica vameşului» – el i-a certat pe toţi cîţi nu trăiau în spirit creştinesc.

El l-a înfruntat pe Domnitorul Nicolae Mavrocordat cînd acesta se gîndea numai la viaţa lui, lăsînd poporul în bătaia vîntului primejdiilor. A înfruntat pe Patriarhul Hrisant Notara al Ierusalimului cînd acesta urmărea avantaje personale nedrepte şi nedemne pentru rangul său.

Pentru acest spirit drept, pentru această conştiinţă curată s-a găsit un domnitor fără scrupule şi un patriarh complice care au ridicat viaţa celui mai curat om al contemporanilor săi.

Pentru atîtea fapte minunate puse în slujba poporului în mijlocul căruia a trăit, rămase pînă în vremea noastră, pentru conştiinţa cu care a muncit pentru ca lumea vremii sale să fie mai bună, el merită toată recunoştinţa societăţii noastre şi sărbătorirea în cadrul marilor aniversări UNESCO este bine meritată.

I. D. LĂUDAT

Locul didahiilor lui Antim Ivireanu în istoria limbii române literare

Sfîrşitul secolului al XVII-lea şi începutul celui de al XVIII-lea, din cultura noastră veche, se caracterizează prin două tendinţe fundamental opuse. In vreme ce Dimitrie Cantemir, domnul Moldovei, încearcă o revoluţionare a limbii noastre literare prin orientarea ei hotărîtă către limba latină, Antim Ivireanu, colaboratorul domnului muntean Constantin Brîncoveanu, continuă drumul trasat încă din secolul al XVI-lea, în această direcţie, de cei dintîi traducători de cărţi în limba română. La eforturile celor care ne-au dat manuscrisele maramureşene şi tipăriturile coresiene s-au adăugat, în secolul al XVII-lea realizările superioare ale moldovenilor Varlaam şi Dosoftei, ale lui Simion Ştefan, din Transilvania, şi ale traducătorilor Bibliei de la Bucureşti (1688). Iar ca o încoronare a tuturor acestor strădanii, care se desfăşoară într-o perioadă de aproape două sute de ani, urmează activitatea lui Antim Ivireanu în scrisul căruia ne întîmpină o frază definitiv limpezită şi o înflorire a stilului nemaicunoscută pînă atunci.

Străin de neamul nostru, cum se ştie, s-ar zice că a învăţat limba română din cărţi şi, din cauza aceasta, în scrisul său nu se întîlnesc nici un fel de stridenţe regionale. Neaparţinînd nici unui grai, nu putea manifesta preferinţe din acest punct de vedere.

Născut exact la mijlocul secolului al XVII-lea (1650), în Iviria, de unde şi numele sub care îl cunoaştem, este dus în robie, la Constantinopol, unde avea să-l descopere Constantin Brîncoveanu şi să-l aducă în Ţara Românească. Il instalează la Snagov şi îl ajută să organizeze cunoscuta tipografie, care a jucat un rol deosebit în cultura noastră veche.

Cunoştinţele sale variate, inteligenţa-i ascuţită şi calităţile omeneşti deosebite îi deschid, repede, drumul spre ascensiune şi în curînd este ales episcop de Rîmnic (1705), pentru ca, după numai patru ani, să devină mitropolit al ţării.

Este interesant de ştiut că alegerea lui în fruntea bisericii din Ţara Românească a fost făcută la dorinţa expresă a înaintaşului său în scaun, Mitropolitul Teodosie (decedat în ianuarie 1709).

Rapida lui ascensiune nu putea fi privită cu ochi buni de cei care se vedeau, oarecum, înlăturaţi de la măriri şi, eventual, din preajma curţii. Cum, îşi ziceau ei, străinul acesta, care abia a învăţat limba ţării, trece înaintea noastră, a tuturora?

Foarte curînd încep intrigile şi «pîrile» către domn, şi chiar

mai departe la Inalta Poartă. Mai întîi i se aduce acuzaţia, lui Antim, că ar fi partizanul politicii ostile Porţii Otomane,[1] pentru ca, mai departe, să se pretindă că mitropolitul este nemulţumit chiar de comportarea domnului ţării, pe care îl vizează în unele din didahiile sale.

Stăruinţa răuvoitorilor pune pe gînduri pe Brîncoveanu însuşi care începe să nu-i mai acorde încrederea necesară şi, pînă la urmă, se gîndeşte la înlocuirea lui din scaunul de mitropolit. Din *Scrisoarea ce au scris vlădica Antim către măria-sa Constantin vodă Brîncoveanu*, la leat 7220 (=1712), în luna lui ghenarie 13, rezultă nu numai capetele de acuzare, care i se aduceau, ci şi demnitatea cu care a ştiut să-şi susţină cauza. Ne oprim doar la cîteva fragmente din această scrisoare pentru a înţelege, mai limpede, situaţia în care se găsea luminatul sfetnic al domnitorului:

«Eu aici, în ţară, n-am venit de voia mea, nici de vreo sărăcie sau lipsă; nici Mănăstirea Snagovului o am luat-o cu de-a sila. Iară ce am lucrat în 7 ani, ce am făcut acolo..., lucrurile acelea mărturisesc la toţi, şi măcar că măriia-ta nu pohtiiai să ies de acolo, iar cine au fost pricinuitorii ieşirii mele vor da seama înaintea lui Dumnezeu; iară încailea am ieşit cu cinste şi nimene nu mi-au luat seama, căci să vedea că am făcut şi am adaos, iară n-am stricat...».[2]

«Mitropolia n-am luat-o cu sila, nici cu mite, nici cu rugăciuni. Facă-mi Dumnezeu răsplătire de va fi urmat vreuna de acestea, ci aşa au fost plăcut înaintea stăpînului Dumnezeu şi au luminat pe măria-ta şi te-au făcut *instrument*,* la mijloc, de mi s-au făcut mutare dintr-un scaun într-altul. Şi, ştiind că această *urmare** iaste duhovnicească, am pus osteneli întru toate şi am trudit din zi din noapte să înmulţesc talantul Domnului, pentru ca să nu mă număr în rîndul leneşii slugi; şi am silit după putinţa mea şi după proastă ajungerea minţii mele, de am lucrat în viia Domnului, de nu ca cel de la al noaolea ceas, măcar ca cel de la al unsprăzecelea ceas şi nădăjduiesc că voi lua de la stăpîn plata deplin «că iaste volnic pre al său». Şi acestea cîte am lucrat cu mîinile şi cîte am grăit cu limba, cine va vrea să le socotească *cu cuget drept, fără părtinire, şi după Dumnezeu*,* nici una nu va afla ca să nu fie spre slava lui Dumnezeu, spre cinstea măriei-tale şi spre folosul ţărîi» (*Ibidem*, 228).

«Intre celialalte mozavirii şi vînzări ce-mi fac, ca luda pre Hristos, au zis cătră măriia-ta, cel ce au zis, cum să fiu făcut 24 de capete asupra măriei-tale împotrivă, ce, şi ce voi să fac. Intreabă pre părintele Nisis, să-ţ spuie acele capete ce zic, că i le-am cetit într-acel ceas ce au pomenit de iale, fiind de faţă şi Odrianul, care capete eu vream să le arăt măriei-tale tocma de atunce şi să-ţ cer voie să mă laş să-i afurisesc de faţă pre cei ce le scornesc; dară n-au vrut să mă lase unii. Iar de vei pohti măriia-ta să ţi le trimit să le ceteşti, să vezi ce cinste îmi fac fiii mei ce

---

1. Vezi N. Iorga, *Istoria literaturii române*, II², 1928, p. 469.
2. Antim Ivireanul, *Opere*, Bucureşti, 1972, p. 227.

*) Cuvintele subliniate, în text, sînt redate, în manuscrisul respectiv, în greceşte. Ele apar traduse, în note, în volumul utilizat.

sufleteşti şi ce vorbesc pentru mine; ci zicînd eu aceluia ce ţi le=au spus, cum că s=au lunecat şi el cu firea, ca toţ oamenii, şi cum că toate le am însemnate capete, şi nevrînd să i le cetesc, că nici aveam vreme, nici îmi iaste drag să le mai auz, au zis cătră măriia=ta *contrariul.** Dumnezeu să facă plată fieştecăruia dintr=înşii, după faptele lor; eu sînt gata» *(Ibidem,* 229).

«Intre altele să cuvinteazâ şi aceasta cum că sînt strein şi nu s=au cuvenit să fiu eu mitropolit. In Hristos sîntem toţ una. Şi apoi n=am fost numai eu episcop şi mitropolit strein în Ţara Românească, ci au fost şi alţii, mulţi, precum să văd în condice şi precum să politiceşte în toată beserica, precum şi domni au stătut şi de ţară şi streini, ca şi în toată lumea; că Dumnezeu au făcut lumea slo=bodă pentru toţ. Şi un lucru ce nu se face, nici să strămută la o beserică de cele proaste, sau la o mănăstire, pentru carele nu iaste hotar bisericesc, iară de să va şi întîmpla vreo pricină, *sau dreaptă, sau nedreaptă,** rîpştesc cei mai mulţi şi zic că iaste păcat; dară cu cît mai vîrtos să se strămute capul besericii a vreunii eparhii şi să nu să vatăme multe suflete şi să nu urmeze multe lucruri necu=vioase, precum vedem că se fac în bogate locuri» *(Ibidem,* 231).

Scrisoarea mitropolitului se vede că l=a impresionat pe domn, care a revenit asupra hotărîrii sale şi l=a menţinut în scaun. Dar dacă i=a fost păstrat capul, pentru încă patru ani, sabia care îl ameninţa continua să planeze asupra lui. Intrigile şi uneltirile, împo=triva marelui cărturar, n=au încetat decît în anul 1716, odată cu uciderea sa de către o solie care avea sarcina să=l ducă în surghiun.

Se vede, aşadar, că la puţină vreme după uciderea lui Brîn=coveanu, din poruncă turcească, fostul său colaborator avea aceeaşi soartă. Urmaşul lui Brîncoveanu la tron, Nicolae Mavrocordat, n=a mai vrut să=şi pericliteze situaţia proprie, prin apărarea mitro=politului, şi a consimţit la scoaterea lui din scaun.

Nu=i mai puţin adevărat că «fanariotul» avea motive mult mai serioase, decît Brîncoveanu, să fie supărat pe Antim. Se spune că acesta s=ar fi dus la domn, să=l anunţe că vin, dinspre Transil=vania, nemţii, şi l=a sfătuit să plece din ţară. Domnul i=ar fi cerut să=l însoţească şi mitropolitul, dar acesta a refuzat. In plus, ar fi şi «uneltit» împotriva lui Mavrocordat. In curînd s=a aflat că venirea nemţilor e mai mult poveste decît realitate şi domnul s=a întors la Bucureşti. Antim a fost demis din scaun şi închis. Nu mult după aceasta a fost, apoi, trimis, sub pază, spre muntele Sinai, unde urma să=şi petreacă restul zilelor. Pe drum a fost maltratat, iar trupul său, ciopîrţit, în loc să fie îngropat a fost aruncat în apele rîului Tungia,[3] în apropierea oraşului Adrianopol.

Moartea tragică a lui Antim îl apropie definitiv de Brîn=coveanu iar compasiunea noastră face ca ei să nu mai poată fi separaţi unul de altul. Şi dacă ne gîndim că aceeaşi soartă au împărtăşit=o şi alţi cărturari ai vremii, în frunte cu Miron Costin şi cu Constantin Cantacuzino, stolnicul, înţelegem, pe deplin, greu=tăţile celor care au defrişat pădurile întunericului şi au trasat dru=

---

*) Cuvintele subliniate apar în greceşte, în original!

3. Cf. N. Iorga, *op. cit.*, p. 476.

mul pe care poporul român şi-a împlinit destinul şi a ajuns la capătul încercărilor.

In acelaşi timp nu putem să nu subliniem rolul pe care l-au avut înaintaşii noştri, în dezvoltarea culturii naţionale şi a limbii literare. Impotriva tuturor piedicilor ce le-au stat în cale, urmăriţi, în permanenţă, de ameninţarea morţii, mulţumindu-se, de cele mai multe ori, cu foarte puţin din bunurile lumii, ei au fost animaţi de ideea alcătuirii unei istorii naţionale şi a încadrării ţărilor noastre în rîndul popoarelor civilizate. Au ţinut ochii deschişi asupra realităţilor din alte părţi şi s-au arătat sensibili la înnoirile care ne puteau fi de folos. Dragostea lor de moşie n-a însemnat, niciodată, desconsiderarea altora.

Didahiile lui Antim Ivireanu constituie partea cea mai trainică a operei sale. Cum s-a constatat, mai demult, ele nu pot fi considerate în întregime originale, ci sînt, de cele mai multe ori, prelucrări după modele greceşti, aşa cum prelucrări trebuie considerate toate cazaniile anterioare. Valoarea lor constă, în primul rînd, într-o limbă cum n-am cunoscut alta, mai înainte, după cum trebuie subliniat caracterul lor prea puţin exegetic. Oratorul bisericesc, care era Antim, şi-a dat seama, de la început, că nu se găseşte în faţa unui public pregătit pentru subtile interpretări de texte. El se adresa unor oameni foarte modeşti care aveau nevoie mai ales de o îndrumare practică. De aici orientarea către limba vorbită şi nevoia de a se exprima cît mai clar. Stilul înflorit, de care am pomenit, rezultă din însăşi textele biblice bogate în exprimări metaforice.

Nu ne putem opri, aici, la prea multe exemple. Vom remarca doar două scurte pasaje pentru motivul că cel dintîi ne aduce aminte de Cantemir, iar în al doilea Antim Ivireanul anticipează, în modul de exprimare, pe Eminescu din *Scrisoarea I:*

«Are soarele şi altă a sa lucrare, că trece prin crăpăturile uşilor şi prin găurile păreţilor şi cele mai din lăuntru ale caselor le iscodeşte şi le luminează».[4]

«Multe feluri de vrednicii, stăpîniri şi puteri dau filosofii să aibă luna. Şi întîi zic cum că luna iaste podoaba nopţii, asemănătoare soarelui şi stăpînă mării...».[5]

Foarte numeroase sînt, în scrisul său, cuvintele cu sens figurat şi grupurile sinonimice. Şi dacă în problema sinonimiei nu face decît să ducă mai departe un procedeu cunoscut din activitatea lui Varlaam sau a lui Dosoftei, în privinţa sensurilor figurate Antim se dovedeşte nu numai un inovator incontestabil ci şi un precursor de valoare al lui Eminescu şi al lui Sadoveanu.

In cadrul sinonimelor deosebim două categorii şi anume: cea dintîi, în care grupurile respective se desting prin faptul că fiecare cuvînt, în discuţie, are o bază independentă:[6] *baie-scăldare, caznă-muncă, cin-stepenă, cocon-prunc-fiu-fecior, corabie-chivot, cucerie-cucerire-curăţie-curăţenie-curăţire-cucernicie, cuget-*

4. *Opere*, 58.
5. *Opere*, 59.
6. Cu o singură, excepţie, aceea a grupului *cucerie — curăţie* în cadrul căruia se aplică ambele criterii.

gînd, cugeta=gîndi, cuminecătură=pricestanie, diavol=drac=ma=mon, dobitoc=vită, folos=hasnă, fur=tîlhar, gură=rost, haine=vesminte=îmbrăcăminte, [în]chisoare=puşcărie=temniţă, îngropă=ciune=pogribanie, mări=slăvi, mărire=slavă, mîntuire=spăsenie, moarte=pristăvire, neştine=cineva, oraş=politie, pizmaş=vrăjmaş, pizmă=vrajbă, predică=didahie, sărbà=prăznui, stîlpări=ramuri, sudalmă=înjurătură, tămăduială=vindecare, zapis=condic=cata=stih etc.

A doua categorie o constituie cuvintele care se formează de la aceeaşi temă: *enorie=norie, făgăduială=făgăduinţă, începă=tură=începere=începătorie, întinăciune=întinătură, întristare=întristăciune, mîntuire=mîntuinţă, nesocoteală=nesocotinţă, răs=făţare=răsfăciune=răsfătăciune=răsfăţăciune, socoteală=socotinţă, tîrnosire=tîrnoseală* etc.

Impotriva sensului lor, foarte apropiat ori chiar identic, unele sinonime se întîlnesc în aceeaşi frază. Faptul acesta întăreşte ideea că în limba veche exprimarea tautologică era obişnuită. Iată doar cîteva exemple în care apar alături *stîlpări* şi *ramuri:*

«Alţii merg înainte cu *stîlpări* şi alţii îi urma cu *ramuri*" *(Opere,* 140).

«Inviiarea cea trupească a lui Lazar au dat pricină norodului să facă... o priinţă neobicinuită ca aceasta, să alerge întru întîmpinarea lui cu *stîlpări,* să=l mărească cu laude» (Opere, 140).[7]

«Şi, cu toate acestea, nici la fata aceia, nici la acest fecior n=au făcut norodul vreo arătare, nici au ieşit cu *stîlpări* şi cu *ramuri* întru întîmpinarea lui...» *(Ibidem,* 141).

«Ştiu că astăzi aţi luat cu toţii... *stîlpările* şi *ramurile...*" *(Ibidem,* 148).

«Şi iaste cu putinţă să aibă pricină să se întristeze astăzi Hristos şi să plîngă şi pentru voi, fiii miei cei sufleteşti, carii cu *stîlpări* şi cu *ramuri* aţi venit, cu toţii, veseli, întru întîmpinarea lui» *(Ibidem,* 203).

«...precum să întrista şi plîngea şi pentru Ierusalim, cînd intra cu *ramuri* şi cu *stîlpări*" *(Ibidem,* 207).

«...şi alţii frîngea *stîlpări* den copaci şi aşternea pre cale şi măcar că Matthei nu zice ce fel de *stîlpări* era, iar Ioan zice că era *stîlpări* de finic şi Luca zice că era *stîlpări* de maslin... şi să ţie în mînă *stîlpări* de finic şi de maslin» *(Ibidem,* 209).

„*Stîlpările* cele de finic închipuesc răbdarea, iar cele de mas=lin închipuesc îndurarea» *(Ibidem,* 209).

O trăsătură aparte, în *Didahiile* lui Antim, o constituie numeroasele cuvinte cu sens figurat care au fost preluate în stilul religios de mai tîrziu: *încinge* (cu adevărul!) (36), *îmbrăca* (cu zaua dreptăţi) (36), *întinde* (numele lui Hristos), a propovădui,[8] a răspîndi, a populariza (84, 89), *călători* (spre calea mîntuirii) (118), *soare* al dreptăţii (74, 126), *umbra* morţii (126), *tina* păcatului

---

7. Întrucît substantivul *stîlpări* este frecvent în «Didahiile» lui Antim şi această frecvenţă este în funcţie de anume semnificaţii ale cuvîntului, în textele bisericeşti vechi, am reprodus cîteva pasaje şi dintre acelea în care el nu mai apare alături de *ramuri*, ci ne întîmpină singur.

8. Sinonim pe care îl întîlnim la p. 6, 88, 151.

(167), *zapis* al păcatelor (172), *petrila* credinţii (181), *laptele* credinţii (189), *ospăţ* sufletesc (194), *ospăţ* al vorbelor (194), *sculare* din morţi (197),[9] *praştia* duhului sfînt (86), *lup* gînditor (86), *robie* a diavolului (96), *mreaja* învăţăturii (97), *undiţa* cuvîntului (97), *urechea* inimii (98), *călătoria* sfîntului post (98), *lemnul* cunoştinţii (120, 224), *lemnul* vieţii (63, 224, 246), *ciurul* chibzuielii (23), *holda* sfintei biserici (23), *coif* al mîntuirii (36), *pavăză* a credinţii (36), *munte* al credinţii (50), *tun* al credinţii (50), *tun* duhovnicesc (50), *tun* al nădejdii (50), *tun* al dragostei (50), *tun* al smereniei (50), *lumina* cunoştinţii (83), *glas* purtător de lumină (85), *armă* a bunăvoirii (86), *ochii* cei de gînd (82), *norii* eresului (116) etc.

Dacă, de cele mai multe ori, cuvîntul cu înţeles figurat apare încadrat, singur, într-un anumit context, ca în exemplul ce urmează:

«Şi cu acest păcat al mîndriei, pentru multa lui zavistie, au înşelat şi pe ticălosul Adam, de l-au *surpat* din cinstea lui şi l-au adus la moarte şi l-au pogorît şi pre dînsul în iad».[10]

Alteori vorbirea înflorită se aglomerează pe un spaţiu restrîns şi anihilează, aproape, orice nuanţă de vorbire obiectivă. Să ne oprim şi la un asemenea exemplu:

«Iată că au sosit, cu ajutorul lui Dumnezeu, să începem de mîine *călătoria sfîntului post.* Şi pentru căci avem a merge la *războiu asupra vrăjmaşului sufletelor noastre,* trebuie să ne gătim nişte *ostaşi viteji ai lui Hristos, încingîndu-ne* mijloacele noastre ca *cu adevărul,* după cum zice dumnezeescul Pavel şi *să ne încălţăm picioarele cu gătirea Evangheliei* şi *să ne îmbrăcăm cu zaoa dreptăţii* şi să punem *coiful mîntuirii* pre capetele noastre şi să luom *pavăza credinţii* în mîinile noastre, cu carele vom putea *stinge toate săgeţile celui viclean,* cele arzătoare şi *sabia duhului carele* iaste graiul lui Dumnezeu».[11]

Deşi numărul derivatelor este relativ mare şi în scrisul lui Antim, nu observăm, totuşi, acea aglomerare ce dă impresia de saturaţie pe care o întîlnim, înaintea lui, la Dosoftei, şi, apoi, la contemporanul său Dimitrie Cantemir şi, mai tîrziu, în *Ţiganiada* lui I. Budai-Deleanu. Nu putem, totuşi, să nu semnalăm frecvenţa mare a derivatelor în-*tor* şi, în acelaşi timp, să nu subliniem ideea că ne găsim în faţa unui sufix la fel de productiv în limba veche ori în cea a vremii noastre. Nu-i imposibil ca derivatele cu acest sufix să fie cele mai numeroase în «Didahiile» lui Antim Ivireanu. Spre ideea aceasta duc exemple ca următoarele:

«Hristos este *mîntuitorul* lumii. Moisi este *mîntuitorul* jidovilor...

Hristos este *dătător* de lege, Moisi *învăţător* de lege şi Ilie *rîvnitor* de lege».[12]

«La cartea cea dintîi cătră Timothei, la al 3 cap. zice fericitul Pavel cum că episcopul trebuie să fie făr' de prihană, întreg la

---

9. Cunoscut, ca şi verbul corespunzător (*scula* din morţi!), încă din secolul al XVI-lea.

10. *Opere*, 49.

11. *Opere*, 98.

12. *Opere*, 136.

minte, cu bună rînduială, *iubitor* de streini, *învățător* bun, nesfadnic, blînd, *neînvrăjbitor*, *neiubitor* de argint, casei sale bine *îndreptător...*“.[13]

«Impotriva acestora hiara are pururea aceeaşi inimă, neprefăcută, *stătătoare* şi nemişcată. Şi, de vreme ce omul, cînd păcătuieşte, pentru căci are inima *prefăcătoare*, să depărtează de la Dumnezeu şi dă toată voinţa lui şi dragostea la zidiri. Şi, pentru ca să facă pocăinţă adevărată, trebuie să schimbe – zice Dumnezeu – acea inimă a lui, vicleană şi *amăgitoare* care este *nestătătoare* şi lesne *mutătoare* şi să ia inima de hiară, adecă o inimă *stătătoare*, o inimă *neschimbătoare...*“[14].

In scrisul lui Antim se observă, mai mult decît la înaintaşii săi, o adevărată preocupare spre nuanţarea înţelesului unor cuvinte şi punerea în lumină a unor diferenţe dintre două «sinonime» pe care nimeni, înaintea lui, nu le-a sesizat. Este cazul, în primul rînd, al verbului *asculta* şi a substantivului *ascultare*, în raport cu *auzi*, *auzire* care revin de mai multe ori în scrisul mitropolitului.

«Acum, dară, trebuie să înţelegem întîi lucrarea acestui cuvînt: *„Ascultaţ“*, ce va să zică, apoi celelalte le vom înţelege pre lesne. Acest *„ascultaţ“* aici nu să înţelege cuvîntul cel gol, ce iase din gura omului şi-l ascultăm cu urechile, căci acela nu să numeşte *ascultare*, ci *auzire*, ce să înţelege sfîrşitul faptului, adecă ca cum am zice unii slugi: du-te de fă, iată ce şi el auzind cuvîntul să supune ascultării şi merge de face» (79).

«Şi pricina iaste că cine are *ascultare*, acela are împreună şi toate darurile şi toate bunătăţile; acela iaste întreg la minte, iaste răbdătoriu, acela iaste smerit, acela iaste blînd, acela iaste iertătoriu, acela iaste iubitoriu de streini, cuciarnic, pacinic şi, în scurte cuvinte, acela iaste lăcaşul tuturor bunătăţilor şi vasul tuturor darurilor» (151).

«Fericiţi cei ce grăesc în urechile celor ce *ascultă*; şi apoi trebuie să faceţi roadă sufletească din cele ce veţ auzi, pentru ca să nu fie *ascultarea* şi osteneala în deşărt, că arătîndu-vă ca pomii cei făr-de roadă şi ca viţele cele sterpe, ce folos veţi avea de *ascultarea* voastră şi de osteneala ce aţi făcut?» (97).

Nuanţarea aceasta nu mai este marcată în cazul verbului *spînzura* pe care întîlnim, încă, în contexte în care avea să fie înlocuit, mai tîrziu, în mod definitiv, cu *atîrna*:

«Căci în seama mea v-au dat stăpînul Christos, să vă pasc sufleteşte ca pre nişte oi cuvîntătoare, şi de gîtul meu *spînzură* sufletele voastre, şi de la mine va să ceară pre toţi, iar nu de la alţii, pînă cînd vă voiu fi păstor» (30).

Substantivul *breaslă* care apare, înainte de Antim, doar o singură dată, în «Psaltirea în versuri» a lui Dosoftei, cu un înţeles nu tocmai precizat:

---

13. *Opere*, 136.
14. *Opere*, 219.

Ferice de-aceea *breaslă*
Ce ţ-au ştiutu-ţ de haslă
Că vor merge cu lumină
La faţa ta cea senimă,
Şi cu preasvîntul tău nume
Vor vedea zî bună-n lume
(p. 629-631),

avea să fie folosit cu mare siguranţă, în «Didahii»:

«Şi vă poruncesc tuturor, cîţ sînteţ cu meşteşug şi cu neguţătorii, veri de ce *breaslă*, ca de acum înainte, duminicile şi sărbătorile cele mari ce să numesc domneşti şi ale Maicăi Precistii şi a unora din sfinţii cei numiţ, să vă închideţ prăvăliile şi nici să vindeţ, nici să cumpăraţ nu numai de la creştini, ce nici să lucraţ şi precum zic să faceţ» (27-28).

«...să aibă datorie egumenul carele va fi după vremi să facă fără de preget în toţ anii după cum va hotărî acela ce-au lăsat mila şi pentru ca să nu stea banii fără spor, veri din care răfet şi *breaslă* vor vrea să ia cu dobîndă...» (344).

Ca în «Biblia de la Bucureşti», întîlnim şi în «Didahii» substantivul *privealã* cu înţelesul de *spectacol*, care s-a generalizat în şcrisul moldovenilor de mai tîrziu.[15]

«Iar de ne trebuie să ne adunăm pre la hore, ca să privim, mai bună horă decît aceasta a besericii şi mai frumoasă *privealã* şi mai cuvioasă adunare nu socotesc nici cunosc a fi alta decît aceasta» (72-73).

Tot ca în «Biblia de la Bucureşti», dar şi ca în «Istoria...» lui Herodot, întîlnim, în «Didahii», o construcţie care se va generaliza la poeţii de pe la jumătatea secolului al XIX-lea:[16]

«Eu, o, dragoste mincinoasă, voiu să-ţ sfărîm săgeţile, carele fără de rană *omor*; eu, Luceafărule, voiu să-ţ sparg toate mrejile şi-ţ voiu piiarde tot vicleşugul» (51-52).

Nevoia de a fi cît mai înţeles de cei care îl ascultau l-a pus în situaţia de a explica, în context, cuvintele mai puţin obişnuite. E vorba, în primul rînd, de unele împrumuturi cărturăreşti pe care vorbitorul neinstruit nu avea de unde să le cunoască. Iată doar două exemple, pentru înţelegerea mai uşoară a procedeului: «...unul era *nomothetis*, adecă puitor de lege, iară celălalt era *zilotis*, adecă întăritor aceştii legi «(*Opere*, p. 11). [Păcatul] «cel mai de pre urmă şi mai mare şi mai rău decît toate iaste *oceaania*, adecă deznădăjduirea de mila lui Dumnezeu» (*Ibidem*, p. 123).

Cunoscător desăvîrşit al limbii de pînă la el, cu nuanţările pe care i le-au pus la dispoziţie înaintaşii din toate provinciile istorice, Antim realizează unitatea de atîta vreme aşteptată şi armonia care ne permite să presimţim muzicalitatea limbii din poezia marilor creatori din jumătatea a doua a secolului trecut şi din perioada dintre cele două războaie mondiale. Noutatea procedeelor stilistice, ca şi marea siguranţă a utilizării, în fiecare caz în parte, a cuvîntului celui mai propriu în contextul dat, conferă scrisului lui

15. Vezi, în special, marea lui frecvenţă în opera lui Sadoveanu.
16. Vezi cartea noastră *Limba română literară. Studii şi articole*, Bucureşti, 1970, p. 146.

Antim, pe lîngă o mare prospeţime, un aspect aproape modern, deosebit de limba de astăzi doar prin absenţa neologismului latino-romanic.

Uşoara filozofare, ca şi înclinaţia vorbitorului spre generalizare, stîrnesc interesul ascultătorului, ca în pasajul ce urmează:

«Lumea aceasta iaste ca o mare ce să turbură, întru care niciodată n-au oamenii odihnă, nici linişte. Corăbiile între valuri sînt împărăţiile, crăiile, domniile şi oraşele, mulţimea norodului, politiile, supuşii, bogaţii şi săracii, cei mari şi cei mici, sînt cei ce călătoresc şi se află în nevoie.

Vînturile cele mari ce umflă marea sînt nevoile cele ce ne supără totdeauna.

Valurile ce luptă corabiia sînt nenorocirile carele se întîmplă în toate zilele.

Norii ce negresc văzduhul, fulgerile ce orbesc ochii, tunetile ce înfricoşază toată inima viteză sînt întîmplările cele de multe feliuri, neaşteptatele pagube, înfricoşările vrăjmaşilor, supărările, necazurile ce ne vin de la cei din-n afară, jafurile, robiile, dările cele grele şi nesuferite...» (158).

Prin poziţia pe care o deţine în cadrul culturii noastre vechi, ca şi prin faptul că plasarea lui în timp se face cam la jumătatea căii dintre epoca modestă a începutului scrisului în limba română şi aceea a desăvîrşirii acestuia, Antim Ivireanu este, în acelaşi timp, cărturarul în a cărui operă se însumează eforturile înaintaşilor într-o sinteză superioară şi înnoitorul care deschide drumul de la care nu avea să se mai abată nici unul dintre urmaşii săi adevăraţi. El este unul dintre piscurile care ne permit să distingem ceea ce are mai caracteristic relieful cultural al ţărilor noastre: Coresi, Varlaam, Simion Ştefan, Dosoftei, Grigore Ureche, Miron Costin, Ion Neculce, Constantin Cantacuzino, Antim Ivireanu, Dimitrie Cantemir... Numai cel care a reuşit să se ridice la înălţimea acestor piscuri şi a avut ocazia să-şi rotească privirea spre toate punctele îşi poate da seama de ceea ce reprezintă ele în configuraţia spirituală românească; numai acela poate avea imaginea completă a pămîntului pe care trăim şi a rostului nostru în lume.

La 325 de ani de la naştere şi la aproape 260 de la moarte, Antim Ivireanu continuă să fie contemporan cu noi în sensul că el reuşeşte să ne comunice, pe lîngă sentimentul care stă la baza scrisului său, o stare de suflet oarecum aparte, comună, dacă nu identică, cu ceea ce noi numim emoţie artistică.

GAVRIL ISTRATE

Faptele bune şi importanţa lor pentru mîntuire

Sfînta Scriptură ne prezintă valoarea sufletului arătînd că nici un alt bun nu-l poate înlocui: «ce-i va folosi omului, dacă va cîştiga lumea întreagă, iar sufletul său îl va pierde? Sau ce va da omul în schimb pentru sufletul său?» (Matei XVI, 26; Marcu VIII, 36).

Dorinţa ca omul să fie mîntuit nu a pornit însă de la acesta, ci, chiar de la Creatorul său, care, în marea Sa iubire, îndată după căderea protopărinţilor în păcat, le-a făgăduit un Răscumpărător (Facere III, 15); El nu a voit moartea, ci viaţa făpturilor sale (Iezechil XVIII, 32).

De aceea şi mîntuirea propriu-zisă este începută de Dumnezeu, prin Harul Său cel mîntuitor adus lumii de Domnul Iisus Hristos (Ioan I, 17).

Deşi Dumnezeu «voieşte ca toţi oamenii să se mîntuiască» (I Timotei II, 4), totuşi El nu-i sileşte pînă cînd ei nu doresc acest lucru. Inzestrîndu-l pe om cu voinţă liberă, Dumnezeu nu-l mîntuieşte împotriva voiei sale, ci îi cere consimţire şi colaborare nesilită: «Iată, stau la uşă şi bat; de va auzi cineva glasul meu şi va deschide uşa, voi intra la el şi voi cina cu el şi el cu Mine» (Apocalipsă III, 20). Prin urmare, actul mîntuirii se împlineşte numai prin conlucarea omului cu Dumnezeu. Fiind vorba de această conlucrare se înţelege că şi condiţiile mîntuirii sînt din partea lui Dumnezeu şi din partea omului.

Din partea lui Dumnezeu este Harul Său care începe şi desăvîrşeşte mîntuirea; iar din partea noastră sînt: credinţa şi faptele bune. Aceste trei condiţii au un element comun: dragostea. Harul este manifestarea dragostei lui Dumnezeu faţă de om (II Tesaloniceni II, 16). Credinţa este manifestarea dragostei omului faţă de Dumnezeu (I Ioan V, 1-5). Faptele bune sînt manifestarea dragostei faţă de aproapele (Ioan XIII, 34-35; XV, 12-13; Romani XIII, 10; Evrei X, 24). De fapt această ultimă condiţie este tot manifestarea dragostei faţă de Dumnezeu trecută însă, prin mijlocirea aproapelui: «Dacă zice cineva: iubesc pe Dumnezeu, iar pe fratele său îl urăşte: mincinos este! Pentru că cel ce nu iubeşte pe fratele său, pe care l-a văzut, pe Dumnezeu pe care nu L-a văzut nu poate să-L iubească» (I Ioan IV, 20; III, 17). Acest lucru reiese limpede din cuvintele pe care Mîntuitorul le va rosti la judecata de apoi: «Adevărat zic vouă, întrucît aţi făcut unuia dintre aceşti fraţi ai Mei, prea mici, Mie Mi-aţi făcut...» (Matei XXV, 40).

Toate aceste condiţii sînt absolut necesare pentru mîntuirea omului, iar lipsa uneia dintre ele face imposibilă dobîndirea ei.

Fără harul şi ajutorul Mîntuitorului Hristos nu poate începe lucrarea mîntuiriii (Fapte IV, 12); «... fără Mine nu puteţi face nimic» (Ioan XV, 5).

La dragostea lui Dumnezeu trebuie să răspundem prin dragostea noastră manifestată prin credinţă şi prin dorinţa de a ne împărtăşi din Harul Său, pentru că, numai «cel ce va crede şi se va boteza (deci va primi Harul) se va mîntui; iar cel ce nu va crede se va osîndi» (Marcu XVI, 16).

Dar nici Harul şi nici credinţa nu ne mîntuie dacă nu sînt însoţite de fapte bune. Sf. Apostol Pavel ne îndeamnă să nu primim în zadar Harul lui Dumnezeu (II Corinteni VI, 1). Trebuie să-l facem lucrător prin fapte bune, iar dacă L-am primit să fim cu luare aminte să nu rămînem lipsiţi de El (Evrei XII, 15) adică, nelucrător din pricina păcatelor noastre.

Cu privire la credinţă Mîntuitorul însuşi spune: «Nu oricine Îmi zice: Doamne, Doamne, va intra în împărăţia cerurilor, ci cel ce face voia Tatălui Meu Celui din Ceruri» (Matei VII, 21), iar Sf. Apostol Iacov afirmă categoric: «credinţa fără fapte este moartă» (II, 20) şi deci nu-l poate mîntui pe om (II, 14).

Aceste trei condiţii sînt atît de strîns legate între ele, încît «orice slăbire a uneia din ele duce şi la slăbirea celorlalte şi orice întărire a uneia din ele, întăreşte şi pe celelalte».[1]

In cele ce urmează ne propunem să prezentăm învăţătura Bisericii noastre despre faptele bune.

I. – Ce se înţelege prin fapte bune? Totalitatea actelor morale săvîrşite de credincios, în mod liber, care au la bază dragostea faţă de Dumnezeu şi faţă de aproapele se numesc fapte bune. Ele sînt o rezultantă a comuniunii dintre credincios şi Dumnezeu. Faptele bune sînt roduri izvorîte din credinţă ca îndeplinire a poruncilor lui Dumnezeu.

Prin faptă bună nu trebuie să înţelegem numai o binefacere materială, un act de milostenie de exemplu, pentru că sînt fapte bune în care aspectul material lipseşte. Dacă am înţelege prin fapte bune numai actele de milostenie, atunci ar însemna că acei care, din lipsă, nu pot săvîrşi asemenea binefaceri materiale să nu poată dobîndi mîntuirea, deşi, viaţa lor ar fi plină de virtuţi. De aceea fapte bune sînt şi acelea care au numai un aspect spiritual ca: rugăciunea pentru semeni, cinstirea părinţilor şi a tuturor oamenilor, îndreptarea omului căzut, sfatul bun, neclevetirea, statornicia în credinţă, întoarcerea la credinţă a celor rătăciţi, păzirea unirii frăţeşti, vorbirea dreaptă, îndelunga răbdare, nerăsplătirea cu rău pentru rău, cercetarea şi mîngîierea celor bolnavi, participarea sinceră la bucuria şi la durerea aproapelui, lupta împotriva nedreptăţii sociale etc.

Faptele bune pot fi făcute în folosul unei singure persoane sau în folosul unei comunităţi. In acest sens fapte bune sînt şi înfiinţarea unor instituţii de binefacere, de cultură, donaţii de docu-

1. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Condiţiile mîntuirii*, în «Studii Teologice», III (1951), nr. 5-6, p. 246.

mente, cărți, obiecte de artă, toate puse în folosul omenirii. Marile descoperiri științifice, puse în slujba omului și nu în scopul distrugerii lui, constituie, de asemenea, fapte bune. Prin urmare, noțiunea de «fapte bune» are un sens foarte larg. De aceea și spațiul lor de întindere este nelimitat. Ele nu trebuie făcute numai în folosul unei anumite categorii de oameni, ci în folosul tuturor. Aproapele nostru nu este numai cel de o rudenie cu noi, ci tot omul cu care viața ne face să venim în contact. Pilda dată de Mîntuitorul cu samarineanul milostiv (Luca X, 30-37), este grăitoare în acest sens, iar Sf. Apostol Pavel spune lămurit: «nu mai este Iudeu, nici Elin; nu mai este nici rob, nici liber; nu mai este parte bărbătească și parte femeiască, pentru că voi toți una sînteți în Hristos Iisus» (Galateni III, 28).

Datoria credinciosului pe pămînt este de a ajunge la desăvîrșire, după îndemnul Mîntuitorului: «Fiți dar desăvîrșiți, după cum și Tatăl vostru cel ceresc este desăvîrșit» (Matei X, 48). Iar calea către această desăvîrșire este aproapele.

Faptele bune, ca roade ale «seminței aruncată de Har în sufletul nostru»,[2] sînt «mijlocul unei desăvîrșiri necontenite a firii umane».[3] Ele însă au valoare numai dacă «pornesc din credință și sporesc credința și iubirea față de Dumnezeu»,[4] pentru că: «credința este maica tuturor faptelor bune și prin ea omul ajunge la împlinirea făgăduințelor Stăpînului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, după cum este scris: «fără credință e cu neputință a plăcea lui Dumnezeu».[5] Este vorba de credința ce lucrează prin dragoste (Galateni V, 6). Cel ce a primit credința trebuie să fie statornic în ea (I Cor. XVI, 13), să lucreze permanent la întărirea ei, iar mijloacele de întărire ale credinței sînt faptele bune.

II. – Smerenia – mijloc de valorificare a faptelor bune. Orice faptă pentru a fi cu adevărat «bună» trebuie să fie conformă cu voia lui Dumnezeu și să fie însoțită de smerenie. Faptele care nu sînt însoțite de virtutea smereniei își pierd valoarea. Pilda vameșului și fariseului (Luca XVIII, 10-14) ne arată limpede cum lipsa smereniei anulează valoarea faptelor bune. Intr-adevăr, fariseul făcuse fapte care ar fi putut să se numească bune, dacă ar fi fost fundamentate pe dragostea față de semeni. Disprețuindu-l însă pe vameș și mîndrindu-se cu faptele și calitățile sale, rugăciunea lui n-a fost primită și s-a întors acasă mai neîndreptat decît acesta, depărtîndu-se de Dumnezeu, fiindcă El «celor mîndri le stă împotrivă, iar celor smeriți le dă har» (I Petru V, 5). Orice faptă bună, creștinul nu o face pentru el, ci pentru Dumnezeu cu care vrea să se unească. El nu caută să se facă plăcut oamenilor, ci numai lui Dumnezeu. Adevăratul creștin dorește ca Hristos să locuiască în el (Efeseni III, 17), și «pe măsură ce înaintează în săvîrșirea faptelor

---

2. Prof. N. Chițescu, *Condițiile însușirii mîntuirii*, în «Studii Teologice», II (1950) nr. 1-2, p. 20.

3. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Faptele bune în învățătura ortodoxă și catolică*, în «Ortodoxia», VI (1971), nr. 4, p. 532.

4. *Ibidem*, p. 528.

5. Sf. Efrem Sirul, *Povățuiri către monahii egipteni*, 25, II, 186 după Pr. Dr. Teodor Bodogae, *Rolul credinței în opera de mîntuire*, în «Mitropolia Ardealului», IX (1964), nr. 9-10, p. 644.

bune cunoaşte pe Dumnezeu ca prezent în sine».[6] «Toţi sfinţii consideră faptele ca mijloc prin care omul ajunge la experienţa harului în sine, la simţirea prezenţei lui Hristos, fără de care omul să nu se aştepte la fericirea vederii lui Dumnezeu în lumea viitoare».[7] «Prin fapte se desfăşoară Hristos în noi... La realitatea faptelor bune, la dobîndirea virtuţilor contribuim şi noi, dar forţa prineipală care lucrează, îndemnîndu-ne şi uşurîndu-ne pe noi în lucrare, este Hristos. Fapta bună, statornică, este un mod de manifestare a puterii lui Hristos în omul virtuos, este o faţă a lui Hristos, o faţă străbătută dinăuntru la faţa lui Hristos».[8] Această simţire a prezenţei lui Hristos în om îl face pe acesta să nu se mai considere singur autor al faptei, ci coautor cu Hristos. In acest caz, fapta bună are la bază smerenia.

Credinciosul ştiind că prin tot ceea ce face se arată a fi împreună lucrător cu Hristos, nu se mai mîndreşte cu faptele sale. De aceea, el nu mai caută să facă ceva pentru sine, ci totul pentru Dumnezeu. Nici nu se mai mulţumeşte cu ceea ce a făcut, ci aleargă continuu, căutînd pe cei ce au nevoie de ajutorul lui. El pune totul în slujba lui Hristos, se dăruieşte total Lui, aşa cum Hristos S-a dăruit total pentru noi, în orice flămînd, însetat, bolnav, întristat, el vede pe Hristos, îmbrăcat în haina smereniei desăvîrşite, pentru a cărui dragoste nu cruţă nimic, nici pe sine. Sf. Macarie Egipteanul spune că: «Sufletul cu adevărat iubitor de Dumnezeu şi de Hristos, chiar de-ar săvîrşi mii de fapte bune, se poartă aşa, ca şi cum n-ar fi făcut nimic, din cauza dorinţei sale nesăturate pentru Domnul»[9]) Această dorinţă arzătoare pentru Domnul îl face pe credincios convins că niciodată n-a făcut destul pentru El; iar ceea ce a făcut, cu smerenie mărturiseşte că numai fiind întărit de Hristos, care lua chip în el, a făcut. El nu urmăreşte prin faptele sale să-şi cîştige lauda oamenilor, ci să se facă plăcut lui Dumnezeu (Romani XIV, 18). Cei care urmăresc un scop pămîntesc sau lauda oamenilor, faptele ce le săvîrşesc deşi par bune nu numai că nu-i ridică la Dumnezeu, dar îi cufundă şi mai mult în lumea păcatului.[10] «Sînt multe lucruri bune prin fire făcute de oameni, zice Sf. Maxim Mărturisitorul. De pildă, postul şi privegherea, rugăciunea şi cîntarea de psalmi, milsotenia şi primirea de străini, sînt fapte bune prin fire. Dar cînd se fac pentru slava deşartă, nu sînt bune... Dumnezeu caută la scopul tuturor celor săvîrşite de noi, ca să vadă de le facem pentru El, sau pentru altă pricină. Cînd auzi Scriptura zicînd: «că tu vei răsplăti fiecăruia după faptele lui» (Rom. II, 6), să ştii că Dumnezeu nu va răsplăti cu bine cele făcute fără un scop drept. Căci judecata lui Dumnezeu nu priveşte la cele făcute, ci la scopul celor făcute».[11] Înţelegem, deci, că faptele bine trebuie să izvorască dintr-o inimă smerită. Tot Sf. Macarie Egipteanul zice, în acest

---

6. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Faptele bune...*, p. 523.
7. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Condiţiile mîntuirii*, p. 249.
8. *Ibidem*, p. 250.
9. *Omilii duhovniceşti*, trad. de Preot Cicerone Iordăchescu, ed. II, Chişinău, 1932, omilia a X-a, p. 60.
10. Idem, *omilia a V-a*, p. 35.
11. *Capetele despre dragoste*, în Filocolia, vol. II, tradusă din greceşte de Prot. Stavr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Sibiu, 1947, p. 62-63.

sens: «Cine vrea să se apropie de Dumnezeu, să se învrednicească de viața veșnică, să devină locaș a lui Dumnezeu și să fie umplut de duhul sfînt... trebuie să se silească spre tot lucrul bun și spre toate poruncile Domnului... Să se smerească în fața oricui, socotindu-se pe sine mai neînsemnat și mai rău, necăutînd de la cineva din oameni cinste, laudă sau glorie (Galateni V, 26)... să fie îndurător, iubitor, compătimitor și bun (Tit III, 2). In toate trebuie să aibă el ca pildă pe Domnul, care văzînd o astfel de voință și zelul său ales... se îndură de dînsul, îl eliberează de potrivnicii săi și de păcatul ce sălășluiește în el și-l umple de Duhul Sfînt. Astfel îndeplinește el, fără silă, toate peruncile Domnului; ba, mai curînd, Domnul îndeplinește în el propriile sale porunci, iar el produce în chip curat roadele Duhului».[12] Este vorba așadar de o renunțare totală la tine însuți, de o schimbare a vieții, de o înnoire sufletească, de o înduhovnicire a credinciosului. Numai un astfel de credincios, complet schimbat, un om nou în care se vede chipul lui Hristos, nu pretinde mărire și laudă pămîntească, ci se îmbracă în haina smereniei Fiului lui Dumnezeu. De aceea și mîntuirea o dobîndesc «nu cei ce lucrează și fac atîtea și atîtea, ci cei care petrec duhovnicește continuu cu Dumnezeu și care trăiesc doar pentru Dumnezeu. Faptele bune trebuie să reflecte dispoziția lăuntrică a sufletului (I Ioan III, 6)».[13] Credinciosul adevărat trebuie să învețe de la Hristos să fie blînd și smerit cu inima (Matei XI, 29). Neînsoțindu-și faptele cu smerenia, el nu va putea spune că-L slujește pe Hristos; mai mult, se va depărta de El lipsindu-se de Harul Său cel mîntuitor.

III. – Dragostea ca izvor al tuturor faptelor bune. «Cine nu iubește n-a cunoscut pe Dumnezeu, căci Dumnezeu este iubire» (I Ioan IV. 8). Lumea întreagă își datorează existența dragostei divine. Insuși actul mîntuirii, conceput de Dumnezeu din veci, este o manifestare a dragostei lui Dumnezeu pentru credincios act care a culminat cu jertfa de pe Cruce a Unicului Său Fiu, Iisus Hristos. Aceasta este dragostea supremă: «Mai mare dragoste decît aceasta nimeni nu are, ca viața lui să și-o pună pentru prietenii săi» (Ioan XV, 13).

Dragostea își are izvorul în Dumnezeu și ea a fost turnată și în inima credinciosului, prin Duhul Sfînt (Romani V, 5). De aceea, la dragostea lui Dumnezeu, el este dator să răspundă cu dragoste. Dragostea este o forță uriașă care-l conduce pe om la desăvîrșire». Lipsa ei îl îndepărtează de Dumnezeu. Nici credința (I Cor. XIII, 2), nici jertfirea averii, nici jertfirea de sine, nu au nici o valoare dacă nu se bazează pe dragoste. Cel ce este stăpînit de dragoste împlinește totdeauna poruncile lui Dumnezeu. Porunca dragostei este cea mai mare și mai cuprinzătoare (Matei XXII, 36-40); în ea se cuprinde toată legea și proorocii. «Să iubești pe Domnul Dumnezeul tău, cu toată inima ta, cu tot sufletul tău și cu tot cugetul tău» și «Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuți».

De aceea, pentru credinciosul creștin nu se poate concepe faptă bună care să nu izvorască din dragoste. Faptele bune izvorînd din

---

12. *Omilii duhovnicești*, omilia a XIX-a, p. 125-126.
13. Pr. Dr. Teodor Bodogae, *op. cit.*, p. 651.

iubire trebuie să cuprindă pe toţi credincioşii şi în egală măsură, pentru că dragostea nu are margini. «Să iubeşti pe aproapele tău ca pe tine însuţi» înseamnă să te dăruieşti total pentru binele lui, indiferent cine este, să te sacrifici pentru el, aşa cum Hristos s=a jertfit pentru tine şi pentru toţi. Jertfindu=te pentru aproapele te jertfeşti pentru Dumnezeu. «Nu există ceva mai necesar vieţii noastre creştine ca autodăruirea. Insă... noi nu avem puterea de a ne dărui complet dacă nu am primit în noi un elan de dăruire absolută persoanei absolute prin semenul nostru».[14] Deci nu ne putem dărui lui Dumnezeu dacă nu ne=am dăruit mai întîi aproapelui. «Chiar dacă ar cunoaşte cineva pe Dumnezeu prin vedenii proprii şi chiar dacă ar primi cineva toate tainele creştine – inclusiv pe a Hirotoniei, de a cărei putere se cutremură şi îngerii, care înconjură pe preotul ce slujeşte la altar –, totuşi dacă n=a făcut dovada că iubeşte pe semenul său, pe care=l vede, nu poate iubi pe Dumnezeu, pe care nu=L vede!».[15]

A iubi pe aproapele înseamnă să faci totul ca el să fie fericit. Iubirea nu se arată prin vorbe, ci prin fapte (I Ioan III, 18). Fiecare credincios poate fi un apostol şi mărturisitor al lui Hristos, un propovăduitor al învăţăturii sale, prin faptele lui cele bune. «Cel ce vede în inima sa vreo urmă de ură faţă de vreun om oarecare, pentru vreo anumită greşeală, e cu totul străin de iubirea de Dumnezeu, deoarece iubirea de Dumnezeu nu sufere cîtuşi de puţin ura faţă de om».[16] Lipsindu=se de iubire creştinul îşi face sieşi cel mai mare rău, pentru că în timp ce «iubirea uneşte zidirea cu Dumnezeu şi făpturile întreolaltă în acelaşi cuget»,[17] «ura faţă de aproapele este moartea sufletului».[18]

Dragostea faţă de aproapele ne=o putem arăta prin: bunătate, facerea de bine, îndelungă răbdare, compătimire pentru cei căzuţi, înfrînare, blîndeţe, smerenie, nefăcîndu=i cunoscut ocările altuia, îmbrăcîndu=l atunci cînd este gol, hrănindu=l cînd este flămînd şi dîndu=i să bea cînd este însetat, adăpostindu=l atunci cînd n=are unde să=şi plece capul, apărîndu=l de orice nedreptate, suferind pentru el etc. Dacă nu ne manifestăm iubirea în acest mod, atunci «în zadar ne lăudăm cu postul, cu privegherea, cu sărăcia şi cu cititul Scripturilor»,[19] căci nu vom ajunge la desăvîrşire fiindcă desăvîrşirea nu vine decît «după dobîndirea dragostei».[20] Diadoh al Foticeei zice că: «Cel ce iubeşte pe Dumnezeu, acela crede totodată cu adevărat şi săvîrşeşte faptele credinţei cu evlavie. Iar cel ce crede numai şi nu este întru dragoste, nu are nici credinţa însăşi, pe care socoteşte că o are. Căci crede cu o minte uşuratică ce nu lucrează sub

---

14. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Dumnezeu este iubire*, în «Ortodoxia» XXIII (1971), p. 384.

15. Prof. N. Chiţescu, *A fost Sf. Ioan Hrisostom semi-pelagian?* în «Mitropolia Moldovei şi Sucevei» XLII (1965), nr. 3-4, p. 140.

16. Sf. Maxim Mărturisitorul, *op. cit.*, în Filocalia, vol. II, p. 39.

17. Talasie Libianul, *Despre dragoste, înfrînare şi petrecerea cea după minte*, în Filocalia, vol. IV, p. 3.

18. *Ibidem*, p. 23.

19. Sf. Casian Romanul, *Cuvînt despre Sfinţii Părinţi din Skit*, în Filocalia, vol. I, p. 127.

20. *Ibidem*, p. 126.

greutatea plină de slavă a dragostei. Drept aceea, credința lucrătoare prin dragoste este marele izvor al virtuților».[21] Este limpede, deci, că orice faptă bună izvorăște din iubire, din iubirea lui Dumnezeu și din iubirea aproapelui. Cu cît credincioșii se vor iubi mai mult, cu atît și faptele lor cele bune vor spori și-i vor ține strîns uniți în legătura păcii, în armonie, înțelegere sufletească, sinceritate, bucurîndu-se, totodată, de bunăvoința și dragostea lui Dumnezeu.

IV. – Necesitatea faptelor bune pentru mîntuire. Sfînta Scriptură ne arată, în foarte multe locuri și în modul cel mai lămurit, că fără fapte bune urmașii lui Adam nu se pot mîntui. Fiul Omului, la judecata de apoi, va răsplăti fiecăruia după faptele sale (Matei XVI, 27). Numai cei înarmați cu «coiful mîntuitor al tuturor faptelor bune»,[22] vor putea vedea împărăția lui Dumnezeu. Harul lui Dumnezeu, deși face începutul mîntuirii, dacă este neglijat și disprețuit prin faptele rele nu aduce mîntuirea. La fel și credința. Sf. Maxim Mărturisitorul arătînd importanța faptelor pentru mîntuire spunea: «Iar tu să nu zici că simpla credință în Domnul nostru Iisus Hristos poate să mă mîntuiască. Căci aceasta este cu neputință de nu vei dobîndi și iubirea față de El prin fapte. Doar despre credința simplă s-a spus: «și dracii cred și se cutremură» (Iacob II, 19),[23] iar Diadoh al Foticeei arată că atît «credința fără fapte», cît «și fapta fără de credință vor fi la fel de lepădate. Căci credinciosul trebuie să-și arate credința, aducînd Domnului fapte».[24]

Este în afară de orice îndoială că, creștinul are o contribuție importantă în realizarea mîntuirii. El trebuie să lucreze, să muncească din greu, să lupte cu ispitele. Trebuie să-și unească voința sa cu ajutorul pe care i-l trimite Dumnezeu. Cel ce vrea să ajungă la limanul mîntuirii trebuie să primească ajutorul lui Dumnezeu și să depună stăruință în faptele sale. Chiar și cei mai păcătoși trebuie să nădăjduiască în îndreptare, să nu dispere. Ei trebuie să cheme în ajutor pe Dumnezeu, să-și schimbe viața și să săvîrșească binele. Începutul înfăptuirii binelui este mai greu, dar «primul pas pe calea binelui atrage după sine alți pași, ne antrenează, ne exercită, ne deprinde cu săvîrșirea faptei bune, ne formează o capacitate care se desăvîrșește în mod progresiv, ne orientează statornic voința spre bine, cu alte cuvinte, crează virtutea»,[25] iar cel virtuos este un sfînt bineplăcut lui Dumnezeu. Credincioșii sînt chemați și pot fi bineplăcuți lui Dumnezeu. Mijloacele prin care se poate ajunge la această stare sînt faptele bune, izvorîte din dragostea desăvîrșită față de Dumnezeu, manifestată prin dragostea față de aproapele. «Nu este alt chip de a fi mîntuit decît prin aproapele»[26] zice Sf. Macarie Egipteanul. Cu alte cuvinte, mîntuirea noastă este condiționată de raporturile dintre noi și semeni, de dragostea care ne unește cu Dumnezeu prin aproapele.

---

21. *Cuvînt ascetic cu 100 capete*, c. 21, în Filocalia, vol. I, p. 342.
22. Diadoh al Foticeei, *op. cit.*, c. 98, în Filocalia, vol. I, p. 387.
23. *Op. cit.*, în Filocalia, vol. II, p. 42.
24. *Op. cit.*, c. 20, p. 342.
25. Prof. C. Pavel, *Dimensiunea morală a faptelor mărunte*, în «Glasul Bisericii», XXV (1966), nr. 5-6, p. 463.
26. *Op. cit.*, Omilia a XXXVII-a, p. 197.

Faptele bune dau valoare vieţii creştinului. Pe lîngă starea de fericire pămîntească, de armonie şi bună înţelegere pe care le creează între credincioşi faptele bune păstrează Harul lui Hristos în noi şi menţine aprinsă flacăra credinţei. Ele îl arată pe adevăratul mărturisitor şi slujitor al lui Hristos, şi vor decide la judecata de pe urmă pe care o va face Mîntuitorul, locul de fericire sau de osîndă veşnică, ce se va da fiecăruia de către Dreptul Judecător.

Pr. Prof. MIHAI GH. VIZITIU

Predici

La Duminica Tomii

«Nu în zadar Toma şovăind nu a voit să creadă învierii Tale; ci s-a grăbit să o dovedească fără îndoială, Hristoase, înaintea tuturor neamurilor. Drept aceea, prin necredinţă, încredinţîndu-i pe toţi, i-a învăţat să zică: Tu eşti Domnul, Prea înălţat Dumnezeu al părinţilor şi al nostru, bine eşti cuvîntat».

Această cîntare, troparul zilei, arată oarecum semnificaţia şi cauza neîncrederii vremelnice manifestată de Apostolul Toma în legătură cu învierea Domnului nostru Iisus Hristos. Fapt constatat şi din alte cîntări unde se arată că «Uşile fiind încuiate a venit Hristos la ucenici». Atunci Toma din *dumnezeiască pronie* nu s-a aflat cu dînşii». Aşadar necredinţa de o clipă a Sf. Apostol Toma a fost rînduită ca să se adeverească, în mod neîndoielnic, învierea Domnului pentru toţi cei ce cred pînă la sfîrşitul veacurilor.

Neîncrederea Sf. Apostol Toma în învierea Mîntuitorului, el însuşi o mărturiseşte zicînd: «De nu voi vedea în mîinile lui semnul cuielor şi de nu voi pune mîna mea în coasta Lui, nu voi crede» (Ioan XX, 25).

Este de neînţeles cum Apostolul Toma, care a luat parte la atîtea semne şi fapte minunate săvîrşite de Domnul Iisus, inclusiv la învierea din morţi a fiicei lui Iair, a fiului văduvei din Nain, a lui Lazăr care era atît de ataşat de Mîntuitorul încît a spus prietenilor săi, cuprins de dragoste şi hotărîre: «Să mergem şi noi ca să murim cu El» (Ioan XI, 16), să aibă o astfel de atitudine faţă de învierea Domnului Iisus. Atunci cînd Mîntuitorul a spus Apostolului Toma: «Adu-ţi degetul tău încoace şi vezi mîinile Mele, şi adu-ţi mîna ta şi o pune în coasta Mea» (Ioan XX, 27), el a exclamat cuprins de bucurie: «Domnul meu şi Dumnezeul meu» (Ioan XX, 28).

Dacă Domnul Iisus a cerut lui Toma să-i pipăie ranele, aceasta

a spus-o spre a-i arăta că El, ca Dumnezeu, cunoaşte ceea ce apostolul a afirmat anterior faţă de ceilalţi apostoli.

Neîncrederea şi şovăiala Apostolului Toma a izvorît din dorinţa sa de a vedea şi el, ca şi ceilalţi Apostoli, cu ochii săi, pe Mîntuitorul cel înviat din morţi.

Grăitoare în acest sens este, de pildă, întîlnirea unei mame cu fiul ei sosit pe neaşteptate de pe front despre care se zvonise că a murit. Mama, aproape pierdută de bucurie, îl îmbrăţişea, îl săruta mereu şi exclama înecată de lacrimi: «Tu eşti dragul meu copil? Nu, nu eşti tu! Da, scumpul meu, tu eşti...»

Dealtfel în Sf. Scriptură se precizează că toţi Sfinţii Apostoli n-au crezut la un moment dat şi aceasta *tot de bucurie* şi atunci au fost solicitaţi să-l pipăie, dar nu l-au pipăit de vreme ce Domnul Iisus a cerut ceva de mîncare şi a mîncat cu toate că trupul său nu avea nevoie de mîncare — tocmai spre a-i convinge pe ucenici că El este cu adevărat în carne şi oase. De aceea le-a zis: «Priviţi mîinile şi picioarele mele, căci eu însumi sînt, pipăiţi-mă şi vedeţi... şi încă *necrezind ei de bucurie* şi mirîndu-se, le-a zis: «Aveţi ceva de mîncare aicea... şi luînd, a mîncat înaintea lor» (Luca XXIV, 39-44).

Oricum, fie că îndoiala Apostolului Toma a fost rînduită prin pronie dumnezeiască cum se arată în cîntările liturgice ale zilei, fie din dorinţa fierbinte de a-L vedea şi el pe Iisus cel înviat, nu trebuie acceptată opinia că acest apostol ar fi fost necredincios ci numai şovăielnic.

Sfînta Evanghelie care s-a citit astăzi ne încredinţează că Domnul Iisus s-a arătat ucenicilor în ziua cea dintîi a săptămînii, adică duminica, ziua Domnului. După opt zile apoi, deci tot duminica, s-a arătat din nou ucenicilor, cînd era de faţă şi Apostolul Toma. Dacă avem în vedere şi alte arătări ale Mîntuitorului, tot în această zi, inclusiv în Duminica Pogorîrii Duhului Sfînt, ziua întemeierii Bisericii creştine, şi dacă vom considera şi faptul de o covîrşitoare importanţă că atît Mîntuitorul (Luca XXIV, 30) cît şi Sf. Apostoli (Fapte XX, 7-11) se adunau în această zi la rugăciune, la «frîngerea pîinii» prin care se înţelege săvîrşirea Sf. Taine a Euharistiei şi deci a Sf. Liturghii aşa cum facem şi noi astăzi, rezultă că ziua duminicii a devenit, odată cu Invierea Domnului, adevărata sărbătoare pentru creştinii de pretutindeni.

* * *

Ucenicii au închis uşile de teamă de a nu fi descoperiţi şi torturaţi de iudei aşa cum se întîmplase şi cu iubitul lor învăţător. Domnul nostru Iisus a intrat prin uşile încuiate. Această apariţie minunată dovedeşte că trupul omenesc al Domnului Iisus, după înviere, a primit puteri noi, peste legile firii pămînteşti, adică un trup proslăvit făcîndu-se început al învierii noastre, în trupuri de asemenea proslăvite cum arată Sf. Apostol Pavel: «Aşa-i şi cu învierea morţilor, se seamănă trup stricăcios, se va scula trup nestricăcios; se seamănă trup lipsit de orice cuviinţă, se va scula trup slăvit; se seamănă trup neputincios, se va scula trup întru putere» (I Corinteni XV, 42-44).

Primele cuvinte rostite de Mîntuitorul Hristos după înviere au fost: «Pace vouă». Cuvinte sfinte, mesaj ceresc. Fără pace viaţa omenirii întregi ar fi o deslănţuire de ură, distrugere şi nimicire reciprocă. «Cît este de bine şi de frumos să locuiască fraţii împreună» zice psalmistul. «Pacea mea dau vouă, pacea mea las vouă», zice Domnul Iisus (Ioan XIV, 22).

* * *

După ce le-a zis «Pace vouă» şi le-a arătat mîinile şi coasta sa, bucurîndu-se ucenicii, Mîntuitorul i-a trimis la propovăduire şi suflînd asupra lor le-a zis: «Luaţi Duh Sfînt, cărora veţi ierta păcatele, se vor ierta, şi cărora le veţi ţine, vor fi ţinute» (Ioan XX, 22-23). Prin acest act Domnul nostru Iisus Hristos a dat putere Sfinţilor Apostoli şi prin ei tuturor urmaşilor lor, adică episcopilor şi preoţilor, de a lega şi dezlega păcatele celor ce cred în Dumnezeu. In Sf. Scriptură se arată limpede că ierarhia bisericească este compusă din cele trei trepte ierarhice (episcopi, preoţi şi diaconi, rînduiţi de Insuşi Domnul nostru Iisus Hristos pentru a învăţa, sfinţi şi păstori pe credincioşi).

Ierarhia bisericească a fost instituită de Domnul Iisus şi continuată apoi, prin punerea mîinilor, care înseamnă hirotonie din vremea Apostolilor în succesiune directă şi neîntreruptă pînă astăzi. Este cu totul de neînţeles atitudinea unora care se încumetă a săvîrşi Sfintele Taine fără a avea calitatea sacerdotală.

«Fericiţi sînt cei ce n-au văzut şi au crezut» ne îndeamnă Domnul Iisus prin Sf. Evanghelie care s-a citit astăzi. Prin aceste cuvinte deci ne fericeşte pe toţi cei care credem cu tărie şi ne bucurăm de Invierea Sa.

Iar Sfîntul Apostol Iacob, arătînd care este valoarea şi tăria credinţei zice: «Ce folos, fraţii mei de ar zice cineva că are credinţă, dar fapte nu are?... doar şi demonii cred şi se cutremură... Deci, precum trupul fără suflet este mort, aşa şi credinţa fără fapte moartă este» (Iacob II, 14-26). Aşadar, credinţa cea adevărată trebuie să fie lucrătoare, unită cu dragostea care este mama tuturor faptelor bune. Intre credinţă şi faptele bune este o unitate desăvîrşită. Credinţa ne ajută la împlinirea faptelor bune, iar faptele bune desăvîrşesc credinţa. Numai aşa făcînd, numai aşa trăind ne vom bucura de fericirea făgăduită de Domnul Iisus prin Sfînta Evanghelie ce s-a citit astăzi.

Vino Mîntuitorule, arată-Te degrabă în casele şi familiile noastre ca să gustăm şi noi din fericirea veşnică cu toată căldura inimilor noastre. Pătrunde Doamne, şi prin uşile încuiate ale atîtor suflete ferecate de păcat spre a ne lumina calea ce duce la mîntuire că numai Tu eşti «Calea, adevărul şi viaţa» (Ioan XIV, 6) Amin.

Pr. T. BODNAR

La Înălțarea Domnului

«Plinind rînduiala cea pentru noi și cele de pe pămînt unindu-le cu cele cerești, Te-ai înălțat întru slavă, Hristoase Dumnezeul nostru, nicidecum despărțindu-Te, ci rămînînd nedespărțit și strigînd celor ce Te iubesc pe Tine: Eu sînt cu voi...»
(condacul sărbătorii).

După dumnezeiasca sa sculare din morți, Mîntuitorul Hristos, pentru a adeveri minunea Invierii, S-a arătat pe Sine viu, prin multe semne, femeilor mironosițe și ucenicilor, «vorbind despre cele ale împărăției lui Dumnezeu» (F. Ap. I, 3). Astfel, chiar în ziua cea dintîi a săptămînii, adică duminică, la mînecare adîncă, Maria Magdalena L-a văzut în grădina în care fusese înmormîntat, apoi a vestit ucenicilor că i s-a arătat Domnul, că a vorbit cu El. S-a arătat, după aceea, femeilor purtătoare de miruri care, cuprinse de tulburare și de spaimă, se îndreptaseră spre mormînt ca să aducă la îndeplinire ceea ce era scris în Legea veche spunîndu-le: «Bucurați-vă» (Matei XXVIII, 9). S-a arătat, în aceeaș zi, la doi dintre ei, pe cale, cînd se îndreptau spre un sat din vecinătatea Ierusalimului (Luca XXIV, 13-35). In seara aceleiași zile, biruitorul morții S-a arătat la zece ucenici, ascunși de frica iudeilor într-o casă, întrarmîndu-i și întîmpinîndu-i cu cuvintele: «Pace vouă» (Luca XXIV, 36) și anunțîndu-i că le va trimite făgăduința Tatălui (Luca XXIV, 49). După opt zile, S-a arătat din nou ucenicilor săi, de data aceasta și lui Toma care era cu ei, încredințîndu-l că, într-adevăr, S-a sculat din morți.

Spre a adeveri Invierea sa, Domnul S-a arătat lui Petru, lui Iacob, la peste 500 de frați deodată (I Cor. XV, 5-8) și iarăși Sfinților Apostoli, pe o culme din Galileea, unde li s-a dat toată puterea în cer și pe pămînt... învățîndu-i să păzească toate» (Matei XXVIII, 18-20), cîte le poruncise; la Marea Tiberiadei cînd, după pescuirea minunată, a vorbit, îndeosebi, cu Sf. Petru, spunîndu-i: «Vino după Mine» (Ioan XXI, 19).

In sfîrșit, la patruzeci de zile de la Invierea sa, pe Muntele Măslinilor din vecinătatea Ierusalimului, a binecuvîntat pe ucenicii săi, care se aflau în preajma sa. «Pe cînd îi binecuvînta, S-a depărtat de ei și S-a înălțat la cer» (Luca XXIV, 51), întru slavă, «bucurie făcînd ucenicilor cu făgăduința Sfîntului Duh».

Părtași la lucrarea de mîntuire a neamurilor, pentru care Fiul

lui Dumnezeu luase trup ca al nostru, ucenicii «I s-au închinat şi s-au întors în Ierusalim cu bucurie mare» (Luca XXIV, 52). Lăudînd şi binecuvîntînd pe Dumnezeu, «ei au plecat şi au propovăduit pretutindenea» (Marcu XVI, 26) cuvîntul cel izbăvitor.

* * *

Domnul nostru Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, cum spun Sfintele Scripturi, «la plinirea vremii» (Gal. IV, 4), «S-a pogorît din cer pentru noi oamenii şi pentru a noastră mîntuire». Implinind misiunea pentru care S-a întrupat, adică lucrarea de împăcare a omului cu Dumnezeu, săvîrşind «taina rînduielii», cum arată cîntările bisericeşti, S-a înălţat la ceruri întru slavă dumnezeiască; S-a înălţat la ceruri de unde a trimis lumii pe Mîngîietorul «Duhul adevărului» pe care-L făgăduise Sfinţilor Apostoli.

Sărbătoarea de astăzi — «Inălţarea Domnului» — popas duhovnicesc de treaptă împărătească aduce în conştiinţa noastră împlinirea tainei celei din veac.

Cum cunoaştem, de bună seamă, toţi, la praznicul Bunei-Vestiri sărbătorim «începătura mîntuirii noastre»; La Naşterea Domnului, gîndurile noastre sînt aţintite la «răsăritul cel de sus», la «soarele dreptăţii», la «cel mai presus de fiinţă», care S-a născut într-o peşteră întru smerenie şi sărăcie; la Bobotează ne amintim că Domnul şi Mîntuitorul nostru, «lumina cea neapropiată», S-a arătat lumii luminînd pe cei dintru întuneric; la Invierea Domnului ne bucurăm foarte că Mîntuitorul Hristos a călcat cu moartea sa moartea, că a dăruit, prin dumnezeiasca sa sculare din morţi, celor căzuţi nădejdea învierii şi viaţa veşnică.

Astăzi, la Inălţarea Domnului, ne amintim cu evlavie adîncă şi cu simţăminte de negrăită mulţumire că, după ce a plinit «rînduiala cea pentru noi», după ce a unit cele de pe pămînt cu cele cereşti, Domnul Hristos S-a înălţat întru slavă la ceruri.

Prin înălţarea sa acolo de unde se pogorîse, Mîntuitorul a încheiat lucrarea sa mesianică. Cum spun Sfintele Scripturi, El, prin întrupare, «S-a făcut tuturor rob, ca să cîştige cît mai mulţi» (I Cor. IX, 19); «S-a făcut asemenea oamenilor» (Filip. II, 7), ca să ne îndumnezeiască; a propovăduit dumnezeiasca sa învăţătură, a dăruit apa cea vie care «se va face (în fiecare) izvor de apă izvorîtoare întru viaţa veşnică» (Ioan IV, 14); a slujit lumea învăţînd, îndrumînd, călăuzind, sfinţind, a pătimit pe cruce şi a adormit ca un muritor, S-a sculat din morţi ca un atotputernic, S-a înălţat la cer încununînd cu slavă dumnezeiască misiunea pentru care luase trup omenesc.

Inălţîndu-se la ceruri, întru slavă, Domnul şi Mîntuitorul nostru, cum arată cîntările slujbei de astăzi, «a înălţat întru slavă cu milostivire şi firea noastră cea căzută, punînd-o să şază împreună cu Tatăl». A înnoit-o «în El Insuşi mai presus decît toată stăpînirea şi puterea», pentru că a iubit pe om, a împreunat-o cu El Insuşi pentru că a pătimit cu milă, ca un om, a preamărit-o aşezînd-o împreună cu El întru slavă.

Deşi S-a înălţat la ceruri, cu toate acestea Mîntuitorul nostru n-a părăsit lumea. Nu S-a despărţit nicidecum, ci a rămas nedepăr-

tat de ea. El este mereu şi în tot locul cu noi. Biserica, întemeiată cu scump sîngele său, din care facem parte noi toţi, este trupul său. Prin harul Sfîntului Duh revărsat asupra noastră, sîntem mădulare ale trupului lui Hristos (I Cor. XII, 27). Noi toţi ne-am botezat într-un duh, cum spune Sfîntul Apostol Pavel, «ca să fim un singur trup» (I Cor. XII, 13). Cu puterea sa dumnezeiască, El plineşte toate întru toţi (Efeseni I, 23). El este mereu cu noi prin darurile Sfîntului Duh revărsate asupra noastră, prin învăţătura sa dumnezeiască, dreptarul creştinesc al vieţii noastre, izvorul în care aflăm tot ceea ce este folositor pentru noi, pentru îndeplinirea rosturilor noastre omeneşti şi creştineşti. Dacă ţinem, cu credinţă, dreptarul cuvintelor sănătoase (II Tim. I, 13), dacă avem în cugetul, inima şi voinţa noastră sfînta sa învăţătură, atunci El sălăşluieşte întru noi, iar noi sălăşluim cu vrednicie întru El.

Mîntuitorul S-a pogorît din cer, întru smerenie, luînd trupul nostru spre a ne lua întru slavă. El ni S-a dat şi ne-a luat pe noi prin moartea, învierea şi înălţarea sa întru slava trupului său. El este aşadar întru noi, iar noi sîntem întru El. Nedespărţit de lume, El aminteşte necontenit celor ce-L iubesc, celor ce împlinesc voia sa, celor ce gîndesc mereu la tot ce este bun şi înălţător: «Eu sînt cu voi».

Dar, cum credem şi mărturisim, Mîntuitorul «iarăşi va să vie să judece viii şi morţii». In ziua aceea, însă, nu va veni întru smerenie ci «întru slava sa (şi) toţi sfinţii îngeri cu El (şi) va şedea pe tronul slavei sale» (Mat. XXV, 31). El S-a întrupat şi a propovăduit «ca să cunoaştem pe pămînt calea» (Psalm LXVI, 2) sa; a doua oară însă va veni ca să judece. A venit în lume milostiv şi îndurător (Iacov V, 11), a venit fiindcă a iubit mult lumea (Ioan III, 16); a doua oară va veni cu putere multă ca slujitor şi iubitor al dreptăţii.

In timp ce Sfinţii Apostoli stăteau cu ochii aţintiţi «pe cînd El mergea la cer» (F. Ap. I, 10), li s-au arătat doi bărbaţi îmbrăcaţi în alb de la care au auzit: «De ce staţi privind la cer? Acest Iisus care S-a înălţat de la voi la cer, astfel va veni, precum L-aţi văzut mergînd la cer» (F. Ap. I, 11). O frumoasă cîntare bisericească adaugă, la cuvintele îngerilor, cuprinzătorul îndemn: «... să-I slujiţi Lui întru sfinţenie şi întru dreptate».

Să slujim, aşadar, lui Dumnezeu. Să-I slujim cu toată inima, cu tot sufletul nostru; să-I slujim gîndind la tot ceea ce este frumos, bun şi înălţător; să-I slujim păzind poruncile sale, iubindu-ne cu căldură «unul pe altul, din toată inima, cu toată stăruinţa» (Ioan XIII, 34; I Petru I, 22), spre a rămîne în lumină; să-I slujim mergînd cu hotărîre pe căile cele sănătoase; să-I slujim săvîrşind, fără încetare, fapta cea bună; să-I slujim îmbrăcîndu-ne «cu toată smerenia şi blîndeţea, cu îndelungă-răbdare» (Efeseni IV, 2), trăind în bună pace cu toţi oamenii» (Romani XII, 18), însetînd şi flămînzind după dreptate, dînd semenilor noştri ceea ce li se cuvine, sădind şi dezvoltînd în sufletul nostru simţămîntul adînc uman al milostivirii, vieţuind şi stăruind întru curăţia inimii, făcînd mădularele noastre «roabe dreptăţii spre sfinţire» (Romani VI, 19), îmbrăcîndu-ne «în

omul cel nou care este făcut după chipul lui Dumnezeu, în dreptatea şi în sfinţenia adevărului» (Efeseni IV, 24), purtînd, totdeauna, untdelemn în candela sufletului nostru spre a întîmpina pe Mîntuitorul cînd va veni întru slavă cu puterea ce I-a fost dată ca să judece lumea.

In această zi de slavă dumnezeiască şi de lumină vie să ne îndreptăm privirile la împăratul cel atotputernic care, prin înălţare, a străbătut tăria cerurilor, să lăsăm pe pămînt cele pămînteşti, cum ne îndeamnă o cîntăre bisericească pe care aţi ascultat-o astăzi, să dăm ţărîna ţărînii, să ne trezim şi la înălţime să ne ridicăm ochii şi gîndurile, să ne înălţăm vederile împreună cu simţirile spre porţile cereşti. Să îndepărtăm din sufletul nostru orice gînd nepotrivit amintindu-ne că, atunci cînd va veni El ca să ne judece, «va face să strălucească dreptatea ca lumina» (Psalm XXXVII, 6). Amin.

Pr. SCARLAT PORCESCU

La Sfinţii Apostoli Petru şi Pavel

«Cei ce sînteţi între apostoli mai întîi pe scaun şezători şi lumii învăţători, Stăpînului tuturor rugaţi-vă, pace lumii să dăruiască şi sufletelor noastre mare milă» (Troparul).

Cu evlavie adîncă şi în rugăciune stăruitoare de pioasă amintire ne plecăm genunchii înaintea Domnului, cinstind pe marii Apostoli Petru şi Pavel care ne-au dat învăţături de credinţă dumnezeiască, pentru mîntuirea sufletească prin propovăduirea lor, prin scrierile şi nevoinţa lor.

Pentru activitatea lor misionară şi pentru grija cu care au lucrat la întemeierea şi organizarea Bisericii lui Hristos, Sfinţii Apostoli Petru şi Pavel sînt sărbătoriţi împreună în fiecare an în ziua de 29 iunie.

Unul din ei era iudeu din Galileea, celălalt iudeu care se născuse departe de hotarele ţării strămoşeşti; unul pescar şi om cu familie, de pe ţărmul lacului Ghenizaret, altul tînăr fariseu din Cilicia.

Simon Petru era pescar de meserie, iar Saul mai tîrziu numit Pavel, ţesător de pînză pentru corturi. Dotat cu o minte ageră el a învăţat Legea şi Proorocii pe lîngă Gamaliel, un bun cunoscător al Legii vechi şi al culturii vremii.

Convertirea minunată a lui Saul pe drumul Damascului şi schimbarea definitivă a atitudinii lui din clipa în care a auzit cuvin-

tele: «Saule, Saule, de ce mă prigonești» a uimit atît pe creștini cît și pe iudei (F. Ap. XVII, 4-5).

Sfîntul Apostol Petru, era un om inimos și devotat, grăbit la cuvînt, entuziast, doritor de fapte mari pe care le-a săvîrșit cu prisosință în ciuda impresiei ce o făcuse în momentele sale șovăitoare în noaptea prinderii și ducerii lui Iisus în curtea arhiereului Caiafa. Apropierea sa de Mîntuitorul, împreună cu frații săi Iacob și Ioan, prezența sa permanentă în preajma Invățătorului, temperamentul său vioi, dorința sa de a cunoaște și de a înțelege tainele Domnului pun în lumină prețuirea pe care o arata Fiului lui Dumnezeu.

Apostolatul său se întărise prin reașezarea sa în treapta apostoliei prin efectul învierii Domnului și la Pogorîrea Sfîntului Duh în ziua Cinzecimii.

El a avut un rol important la întemeierea Bisericii din Ierusalim.

Activitatea sa misionară a început între compatrioții săi, deoarece Evanghelia trebuia propovăduită mai întîi în Palestina apoi iudeilor de peste hotare. Desfășurînd o activitate rodnică el a convertit apoi un mare număr de păgîni la creștinism. La Ierusalim, în văzul mulțimii, între cărturarii Vechiului Testament, între farisei și saduchei, Sf. Apostol Petru rostește prima sa cuvîntare la Cincizecime. După această cuvîntare s-au botezat peste 3000 de suflete, iudei locali și pelerini din diferite părți ale lumii: Pont, Galatia, Capadocia, Asia, Bitinia etc.

Iudeii care s-au ridicat împotriva lui Iisus s-au îndreptat și împotriva Apostolilor încercînd să-i intimideze interzicîndu-le de a vorbi în numele lui Iisus și de a propovădui Evanghelia Sa. Ei aveau dreptul de a judeca și condamna în procese religioase, de aceea Irod Agripa a ucis cu sabia pe Sf. Apostol Iacob, fratele lui Ioan. «Și văzînd că este pe placul Iudeilor, a mai luat și pe Petru, pe care prinzîndu-l l-a băgat în temniță» (F. Ap. XII, 3-4), pe care Domnul l-a scăpat în chip minunat. Activitatea sa n-a încetat. El a plecat din Ierusalim cînd comunitatea creștină, Biserica, era deja închegată. Părăsind Ierusalimul, el a săvîrșit călătorii misionare în afara Palestinei, predicînd în provinciile numite la începutul primei sale Episole — Pont, Galatia, Capadocia, Asia și Bitinia și la Corint și apoi la Roma, unde și-a dat și obștescul sfîrșit.

Sf. Apostol Pavel prin calitățile sale sufletești s-a dovedit un om superior, iscusit, vorbitor cu chemarea sfîntă în misiunea sa de cînd i s-a arătat din cer o lumină dumnezeiască mai strălucitoare decît soarele care l-a făcut vas ales, apostol al neamurilor. Pe calea spre Damasc Sfîntul Apostol Pavel aude un glas zicînd: «Saule, Saule, de ce mă prigonești», iar el răspunzînd întrebă: «Cine ești Doamne?». La care glasul Domnului continuă: «Eu sînt Hristos pe care tu îl prigonești». Căzut cu fața la pămînt din cauza strălucirii luminii Dumnezeiești, alesul Domnului primește porunca «Scoală-te și intră în cetate și ți se va spune ce trebuie să faci» (F. Ap. IX, 6).

Insoțitorii săi, după această minune, luîndu-l de mînă l-au dus în Damasc, unde petrecu 3 zile în rugăciune, fără mîncare și băutură. Luînd poruncă în vis, Anania, ucenicul Domnului, căută pe Saul și aflîndu-l i-a zis: «Frate Saule! Domnul Iisus, Cel ce ți s-a arătat pe calea pe care tu veneai, m-a trimis ca să vezi iarăși și să

te umpli de Duh Sfînt. Şi îndată au căzut de pe ochii lui ca nişte solzi; şi a văzut iarăşi, sculîndu-se, a fost botezat» (F. Ap. IX, 17-18). Şi de atunci Saul care era cel mai mare potrivnic al creştinilor devine cel mai mare apărător al lor, încît toţi se mirau. Din cel mal mare prigonitor al crucii, Pavel devine cel mai însufleţit propovăduitor al cuvîntului Evangheliei, fiind gata a suferi orice pentru Hristos. Şi, într-adevăr, în împlinirea chemării sale a fost de cinci ori bătut şi scos afară din sinagogă; de trei ori romanii îl bătură cu vergi şi tot de atîtea ori era să se înnece, naufragiind o zi şi o noapte în largul mării.

A întreprins trei călătorii misionare, propovăduind pretutindenea învăţătura creştină. Fiind cetăţean roman Sf. Apostol Pavel a avut posibilitatea de a-şi împlini misiunea între neamuri.

Cu timp şi fără timp, apostolul neamurilor a făcut să sporească cuvîntul Evangheliei lui Hristos în lume, contribuind la întemeierea primelor comunităţi creştine în marile cetăţi de atunci.

In această sfîntă zi prăznuim pe Sfinţii Apostoli Petru şi Pavel, în cinstea cărora s-au adus laude şi preamăriri pentru activitatea lor misionară, în sînul Bisericii.

Sfinţii Apostoli Petru şi Pavel au lăsat Bisericii importante scrieri întocmite sub înrîurirea Sfîntului Duh. Aceste scrieri sînt izvor nesecat de învăţătură pentru credinţa şi viaţa noastră creştină. In ele găsim mărturisirea Evangheliei lui Hristos, sau propovăduirea adevărurilor credinţei ce duce la împărăţia cerească.

Ei sînt cei întîi pe scaun şezători între Apostoli. Rodul muncii lor a fost încununat de dobîndirea unor fii duhovniceşti prin botez şi prin punerea mîinilor. Ei au fost martorii oculari ai întrupării, jertfei, morţii şi Invierii Domnului, şi ne-au lăsat certitudinea adevărului prin mărturiile lor, după cum ne arată Sf. Apostol Petru: «Noi v-am adus la cunoştinţă puterea Domnului Iisus Hristos şi venirea lui, nu luîndu-ne după basme meşteşugite, ci văzînd slava lui cu ochii noştri (II Petru I, 16).

Ei ne-au demonstrat că iubirea este atotputernică, din moment ce a făcut din ei vestitori neînfricaţi ai Evangheliei pînă la marginile pămîntului. La iubirea lui Dumnezeu ei au răspuns cu aceeaşi iubire după cum mărturisesc: «Cine ne va despărţi pe noi de dragostea lui Hristos? Necazul sau strîmtoarea, sau prigoana, sau foametea, sau golătatea, sau nevoia sau sabia... nimic nu poate să ne despartă pe noi de dragostea lui Dumnezeu, care este Iisus Domnul nostru» (Romani VIII, 35-39).

Sf. Apostoli Petru şi Pavel ne-au lăsat un îndreptar pastoral. Ei sînt cei dintîi preoţi ai Bisericii Noului Testament care vin de la Dumnezeu, deoarece ei sînt aleşi şi hirotoniţi de Fiul lui Dumnezeu (F. Ap. II). Ei aşează preoţi ca urmaşi, prin cetăţi (F. Ap. XIV-23; Tit I, 5; II Tim. IV, 2) pentru desăvîrşirea sfinţilor în vederea lucrării de slujire (Efes. IV, 11).

Ei au lăsat Bisericii o vastă experienţă de viaţă din care noi trebuie să ne împărtăşim pentru binele nostru comun.

Sfinţii Apostoli Petru şi Pavel îndeamnă pe credincioşi la supunere şi ascultare faţă de conducători.

Ei au lăsat Bisericii un îndreptar pentru viaţa de familie, arătînd îndatoririle soţilor. Pe aceştia îi îndeamnă la supunere respectuoasă şi iubitoare unii faţă de alţii. «Femeilor fiţi supuse bărbaţilor voştri ca Domnului» şi voi «bărbaţilor iubiţi-vă femeile voastre cum a iubit şi Hristos Biserica...» (Efes. V, 25).

Căsătoria este icoana unirii dintre Hristos şi Biserică (Efes. V, 20-33). Ea este «taina mare» atunci cînd se încheie «în Hristos şi în Biserică» (Efes. V, 32).

Minunate şi înălţătoare sînt învăţăturile ce ni le-au lăsat Sf. Apostoli Petru şi Pavel. Cei doi Apostoli s-au întîlnit şi au colaborat, au organizat şi întărit Biserica Romei în inima imperiului aşezînd împreună acolo primul Episcop Linus. Acolo au murit mucenicește, Sfîntul Apostol Pavel, fiind cetăţean roman, a murit de sabie, moarte ce se considera mai uşoară, iar Sfîntul Petru a murit răstignit cu capul în jos, la cererea sa, după cum spune tradiţia.

Martiriul lor încununa o rodnică misiune apostolică. Lucrarea lor misionară de peste 30 de ani şi viaţa lor s-au sfîrşit la Roma, în capitala Imperiului Roman. Sf. Apostoli Petru şi Pavel sînt primele jertfe mai însemnate în rîndul miilor de martiri care aveau să sîngereze în arenele romane în timpul lui Nero împăratul şi să ardă vii pe ruguri sau să moară în alte grele chinuri pentru slava lui Dumnezeu.

Pe aceşti doi Apostoli, creştinătatea i-a cinstit împreună încă de la moartea lor. Un ucenic apostolic, Clement Romanul, al doilea urmaş a lui Linus în scaunul episcopal al Romei îi numeşte «Stîlpii cei prea mari şi prea drepţi ai Bisericii».

Biserica a numit pe Sf. Apostoli Petru şi Pavel — verhovnici, întîi între Apostoli, pentru aleasa lor nevoinţă pe care au dovedit-o pentru răspîndirea învăţăturii creştine pe pămînt, pentru mărirea lui Dumnezeu şi mîntuirea sufletelor celor ce cred în Treimea cea deofiinţă şi nedespărţită.

In toată viaţa lor de misionari ei au lucrat pentru unitatea credinţei, în unitatea duhului şi a păcii în Biserică, dîndu-şi viaţa pentru Hristos, pentru Biserica Sa. Aşa cum au chemat în viaţa lor pămîntească pe păgîni şi pe iudei la mîntuirea veşnică, ne cheamă să credem în Domnul şi Mîntuitorul nostru cu credinţă tare şi neclintită.

Să iubim deci pe Dumnezeu din toată inima, să ne iubim între noi şi să învederăm această iubire prin unitatea credinţei şi prin silinţa noastră de a apăra pacea în lume.

Cu aceste gînduri ne îndreptăm spre Sf. Apostoli Petru şi Pavel, ca să roage pe Mîntuitorul nostru să ne întărească în credinţă, să ne îmbărbăteze inima, iar lumii să dăruiască pace şi sufletelor noastre mare milă. Amin.

Protos. MINA DOBZEU

Vechi locaşuri de închinare

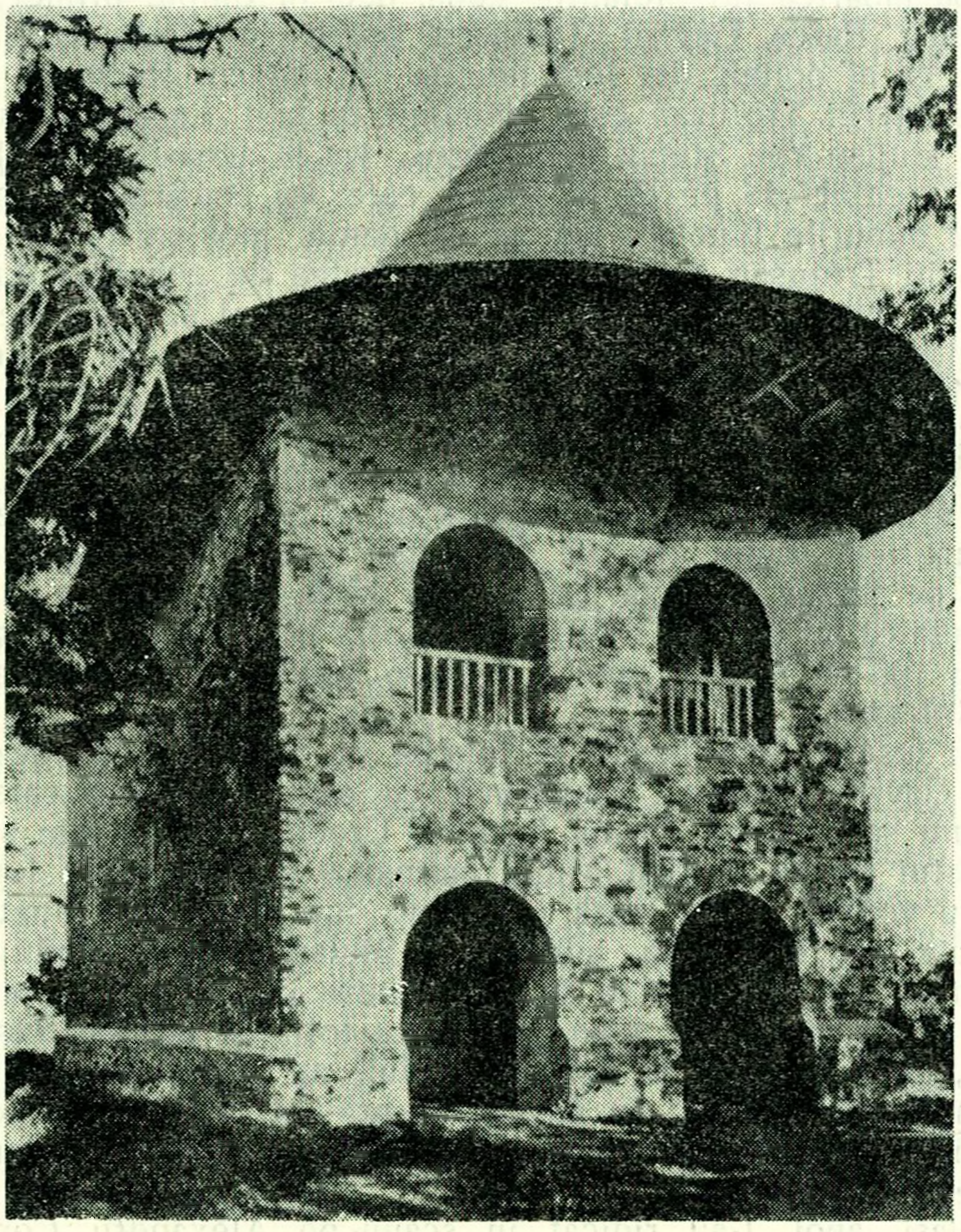
Biserica Părhăuţi, ctitoria marelui logofăt Gavriil Trotuşan

Satul Părhăuţi din judeţul Suceava este aşezat pe ambele maluri ale pîrîului Solonţ, aproape de vărsarea lui în rîul Suceava. Satul exista în timpul domniei lui Alexandru cel Bun, fiind întemeiat, s-ar părea în veacul al XIV-lea, de un oarecare Toader Părhăuţ (Parhovschi). Părhăuţii au intrat în proprietatea marelui logofăt Trotuşan, s-ar părea, încă din timpul domniei lui Ştefan cel Mare, cumpărîndu-l de la copiii lui Ioan Părhăuţ, — cum confirmă un document din 7 martie 1531. La această dată, pe lîngă Părhăuţi, logofătul Gavriil Trotuşan mai avea în proprietate satele: Berindeşti la Gura Costînei, cu moară, Todereşti, Dumbrăviţa, pe Moldova, mai jos de Baia, Costîna, la «gura» pîrîului cu acelaşi nume, Iasnoveţul în ţinutul Orhei, — donat de Ştefan cel Mare lui Trotuşan şi vameşului Anjincu. Gavriil Trotuşan mai avea în proprietate şi o vie la Cotnari. Documentul nu aminteşte că Gavriil Trotuşan ar fi avut aici o curte proprie, deşi obişnuit bisericile ctitorite de asemenea dregători erau cuprinse într-o curte. Nu se pot aduce argumente în afară doar de nume, că acest logofăt ar fi originar din părţile Trotuşului.

Ctitorul. Gavril Trotuşan şi-a început cariera politică şi administrativă încă din timpul domniei lui Ştefan cel Mare, cu rangul de spătar. Marele domnitor l-a trimis la Braşov, între anii 1500-1503 (scrisoarea domnească nu are data de an, ci numai de zi şi lună — 13 septembrie) cu misiunea de a cumpăra arme pentru oaste, scări de şea, funii ş. a., ceea ce ar arăta că era un priceput negociator, dar şi cunoscător în materie de armament. Sub Bogdan al III-lea, urmaşul lui Ştefan cel Mare la tronul Moldovei, Trotuşan este amintit ca vistiernic, la 14 februarie 1506 şi 4 martie 1507, — cînd i se întărea în proprietate satul Berindeştii la gura Costînei, cu moară, cumpărat cu 600 zloţi, de la nepoţii vistiernicului Onişor şi a fratelui acestuia. Deci funcţia de vistiernic era bănoasă. Gavriil Trotuşan a deţinut această funcţie pînă în jurul datei de 21 decembrie 1515. La 10 decembrie 1516, după selecţia făcută de Bogdan al III-lea, printre cărturarii consiliului său îl găsim pe Trotuşan în dregătoria de mare logofăt, pe care o va deţine mulţi ani, care includ domnia lui Bogdan al III-lea şi a fiului său Ştefăniţă, pînă în jurul datei de 15

martie 1523, cînd a fost înlocuit cu Toader. Care a fost cauza înlocuirii lui Gavriil Trotușan din această înaltă dregătorie?

Incă de la începutul anului 1523, Ștefăniță Vodă a luat atitudine hotărîtă împotriva vechilor dregători, în frunte cu Luca Arbure și Luca Cîrjă, care urmăreau înfeudarea politicii Moldovei față de regatul polon. Domnul fusese informat că oficialitățile polone voiau

«Biserica din Părhăuți, vedere dinspre nord-vest».

să-l înlocuiască din domnie cu unul din pretendenții aflați în regatul lor. Ștefăniță Vodă, pe care un grup numeros de boieri partizani ai unei alinațe, în orice condiții, cu polonii, îl calificau ca insolent și tiran, a luat măsuri energice împotriva lor. Din cauza aceasta, la începutul anului 1523, mai mulți boierii au fugit în Polonia, Transilvania și Țara Românească. După 8 ianuarie 1523, Ștefăniță Vodă a înlocuit din funcții pe pîrcălabul Grincovici, pe Luca Arbure ș. a. Din sfatul domnesc dispare și logofătul Gavriil Trotușan, care a fost arestat împreună cu oamenii săi de încredere. In jurul datei de 21 septembrie, domnitorul i-a înștiințat pe bistrițeni că neînțelegerile dintre ei și moldoveni, care au dus la sistarea livrării unor

comenzi de arme, neonorarea lor, ca şi arestarea unor negustori s-a datorat unui oarecare Toma, omul logofătului Gavriil Trotuşan, care a fost arestat în ziua de 8 septembrie şi, în scurt timp, probabil după un proces, urma să fie pedepsit potrivit vinii sale. Eliberat din închisoare, fiindcă nu i s-a putut dovedi vinovăţia, Gavril Trotuşan nu a mai fost inclus între membrii consiliului domnesc, dar nici nu a fost pedepsit în vreun fel de Ştefăniţă Vodă.

După moartea lui Şfefăniţă Vodă, deci în timpul primei domnii a lui Petru Rareş, Gavriil Trotuşan apare în rîndul consilierilor domneşti, ca al doilea, dar fără funcţie (22 august 1529). La 7 martie 1531, Gavriil Trotuşan este denumit ca fost logofăt cu menţiunea că îl slujise «pe Ştefan cel Mare», iar la această dată îl slujea «drept şi credincios» pe Petru Rareş, care i-a confirmat în proprietate toate bunurile funciare avute: de danie, moştenire sau cumpărare. Gavriil Trotuşan şi-a păstrat demnitatea de consilier domnesc, fără funcţie, pînă în septembrie 1538, cînd şi el şi-a manifestat pe faţă opoziţia împotriva lui Petru Rareş care, înainte de a pleca din ţară, l-a închis, împreună cu alţi boieri-trădători, în Cetatea Romanului, sau cum s-a exprimat Episcopul Macarie în Cronica sa: «i-a lăsat supt pază în Cetatea cea Nouă, cu turnuri puternice». Nevoit să plece grabnic din ţară, Petru Rareş nu i-a putut pedepsi pe aceşti boieri, care l-au trădat, trecînd de partea turcilor şi acceptîndu-l ca domnitor pe Ştefan Lăcustă. La 24 mai 1539, noul domn a confirmat în proprietatea lui Gavriil Trotuşan o moară pe Topliţa, pe care cumpărase cu 100 de zloţi şi apoi a donat-o Mănăstirii Moldoviţa «pentru sufletul său».

Deşi fusese reconfirmat în funcţie de mare logofăt de Ştefan Lăcustă, Gavriil Trotuşan, împreună cu alţii, i-a pus la cale asasinarea. Cum se exprimă plastic Grigore Ureche «începătoriu şi aţîţătoriu acestui lucru» au fost Mihul hatmanul şi Trotuşanul logofătul, care «s-au vorovit într-o sară, ca nişte lupi gata spre vînat, ca să înnece oaia cea nezlobivă, adecă pre Ştefan Vodă şi dîndu învăţătură slugilor sale, cu toţii să se într-armeze şi dîndu-le şi jurămînt, ca să le fie cu direptate, s-au pornit cu toţi. Şi într-un foişor, sus în cetate, unde odihniia la aşternutul lui, au răsipit uşa» şi ei «cu toţi, ca nişte lei sălbatici au năvălit asupră-i şi multe rane făcîndu-i, l-au omorîtu şi l-au scos afară. Această plată au luat Ştefan Vodă de la acei ce-i miluise».

Aceiaşi, apoi, l-au ridicat în scaun pe Alexandru Cornea pe care însă l-au trădat la revenirea în scaun a lui Petru Rareş. Un izvor deosebit de serios i-a caracterizat astfel pe aceşti boieri şi acţiunile lor: «Acei lei sălbatici şi lupi încruntaţi, anume Mihul Hatmanul şi Trotuşanul logofătul, dimpreună cu alţi carii era, de la pristăniia lor, dacă omorîră pe Ştefan Vodă, cu toţii au ridicat domn pe Alexandru Vodă, ce-i zicea Cornea, carile fusese atuncea portariu la Cetatea Sucevei, iară mai denainte vreme fusese slugă la Mihul hatmanul. Şi dacă l-au rădicat domn i-au pus numele Alexandru Vodă». După ce Petru Rareş a reluat tronul, «au aflat în viclenie şi pe Mihul hatmanul şi pe Trotuşanul logofătul şi pe Crasneş şi pe Cozma de carii multă pedeapsă şi nevoie avusese». Imediat «au învăţat de i-au prinsu şi cu grele munci, mai apoi le-au

și tăiat capitile... Iată dară după fapta lor cea rea, curîndă vreme, le trimisă Dumnezeu osîndă asupră, de luară și ei plată cu sabiia».

In Polonia se aflase că în ziua de 11 martie 1541 Petru Rareș poruncise să fie decapitați hatmanul Mihul, comisul Patrașcu, logofătul cel mare Trotușanu, logofătul Cozma și fostul domn Alexandru Cornea, care susținuse totuși că nu voise domnia, dar fusese îndemnat de acești boieri ca s-o accepte. Mormîntul logofătului Trotușan nu se găsește în biserica din Părhăuți, ceea ce ar denota că nu a fost adus aici, sau că urmașii lui nu i-au pus o piatra funerară, cum așezase el pe mormintele celor care-l precedaseră ca: vameșul Anjincu, probabil o rudă a sa, decedat în anul 1494, pe care unii l-au considerat ca tatăl său vitreg, mama sa Maria decedată la 14 februarie 1506 și soția sa Ana decedată la 2 decembrie 1521, fiica cea mai mică a lui Luca Arbure, cu care nu a avut copii.

Ctitoria. Bogdan al III-lea fiul lui Ștefan cel Mare, a avut o domnie scurtă și mult tulburată de conflictele cu Polonia, cu Țara Românească și cu tătarii, foarte agresivi, astfel că el nu a putut continua la același nivel opera constructivă și de susținere a instituțiilor culturale ca părintele său. Trebuie amintit totuși că Bogdan al III-lea a terminat construirea bisericii din Reuseni (8 septembrie 1504), în care Ștefan cel Mare voise să-l înmormînteze pe tatăl său Bogdan al II-lea. Chiar în pisanie se menționează că pe Ștefan cel Mare «l-a ajuns moartea și fiul său Bogdan voievod a înălțat cele începute de tatăl său» și a terminat-o, dar a lăsat-o nepictată și nici n-a înhumat în ea osemintele bunicului său, cum intenționa să facă tatăl său. Bogdan al III-lea a continuat lucrările de la mănăstirea Dobrovăț, începută de Ștefan cel Mare la 27 aprilie 1503. În biserica acestei mănăstiri Bogdan al III-lea și-a înmormîntat prima soție, Nastasia. Biserica nu a fost pictată de el, această lucrare fiind încheiată de Petru Rareș. Bogdan al III-lea și mama sa Doamna Maria Voichița au donat acestei mănăstiri un epitaf pe care au pus să se brodeze chipul lui Ștefan cel Mare. Inscripția brodată consemnează că «Bogdan voievod... împreună cu mama sa Doamna Maria l-au terminat și în anul 1506 I-au dat acolo unde a fost închinat». Tot Bogdan al III-lea a dat dispoziții să se facă un acoperămînt pentru mormîntul tatălui său, care, pe lîngă valoarea artistică, are o inscripție brodată ce cuprinde o serie de date de amănunt despre moartea marelui voievod.

După prăbușirea vechii catedrale mitropolitane din Suceava, — Mirăuți — în anul 1514, Bogdan al III-lea a dispus să se înceapă construirea unei noi catedrale, cu hramul Sf. Gheorghe, Patronul Moldovei, pe care încă n-a putut-o termina. Lucrările au fost continuate și încheiate de fiul său Ștefăniță. Deși în cei zece ani de domnie Ștefăniță Vodă a trebuit să ducă lupte grele pentru apărarea independenței țării, în special cu tătarii, s-a manifestat totuși, potrivit tradiției, ca susținător al culturii și artei, prin întreținerea vechilor edificii bisericești, terminarea unora și sprijinirea înălțării altora. Astfel, după terminarea catedralei mitropolitane din Suceava, pe care a și pictat-o, tînărul domn a sprijinit înălțarea bisericii cu hramul «40 dn Sfinți» din Văleni, a postelnicului Cozma Șarpe, terminată în vara anului 1519 și a ctitoriei marelui logofăt Gavriil Trotușan din Părhăuți.

Arhitectura. Prin caracteristicile şi inovaţiile ei arhitectonice, biserica din Părhăuţi, cu înfăţişarea ei gravă, domină aşezările din jur. Ea a fost în atenţia majorităţii istoricilor de artă români şi străini, ca: N. Iorga, G. Balş, Virgil Vătăşianu, Gr. Ionescu, P. Comarnescu, I. D. Ştefănescu, Paul Henry, A. Grabar ş. a. Ctitoria marelui logofăt Gavriil Trotuşan, cu hramul Tuturor Sfinţilor, a fost terminată la 15 iunie 1522, cum ne informează pisania în limba slavonă, fixată în exterior, pe peretele de vest: «Cu vrerea Tatălui, cu ajutorul Fiului şi cu săvîrşirea Sfîntului Duh, robul lui Dumnezeu dumnealui Gavril Trotuşan logofăt, a zidit acest hram în numele Tuturor Sfinţilor, care au strălucit în toată lumea, pentru rugăciunea sa şi a soţiei sale Ana, în zilele credinciosului şi iubitorului de Hristos, Io Ştefan Voievod, Domnul Ţării Moldovei, fiul lui Bogdan voievod, la anul 7030 (= 1522), luna iunie 15».

Biserica este construită din piatră brută şi puţină cărămidă. Este netencuită şi în exterior nu are nici un element decorativ, doar un soclu neprofilat, ceea ce-i confirmă totuşi o «elegantă sobrietate». Actuala biserică, de plan dreptunghiular, fără turlă, cu o singură absidă a altarului, se înalţă pe locul alteia mai vechi, probabil de lemn. Ctitoria lui Gavriil Trotuşan dezvoltă, în continuare, planul bisericilor lui Ştefan cel Mare din Reuseni şi al aceleia a logofătului Luca Arbure din Arborea, ambele construite între anii 1503 şi 1504.

Ferestrele bisericii din Părhăuţi sînt mici, fără chenare, şi se termină cu arce în acoladă, ca şi chenarul uşii scării pe care se urcă în clopotniţă. In interior lipsesc concavităţile care indică obişnuit absidele laterale, locul lor fiind marcat prin mănunchiuri de colonete. Biserica are încăperile obişnuite: pronaos — ceva mai alungit — naos şi altar. Un perete, străpuns de o uşă, desparte pronaosul de naos. Pereţii laterali ai acestor încăperi sînt decoraţi cu ciubuce compuse din trei toruri înmănunchiate, împărţindu-i în panouri. În interior şi ferestrele pronaosului sînt încercuite de arce semicirculare.

Ca şi la Dobrovăţ, calota pronaosului se înalţă pe cercurile mari, pandantivi şi arcuri piezişe. Şi în naos se repetă aceleaşi elemente decorative precum şi un sistem similar de boltire. Pereţii, sudic şi nordic ai altarului, au aceleaşi elemente decorative, dar sînt scobiţi de două nişe mici, folosite ca proscomidie şi diaconicon. Altarul este acoperit cu obişnuita semicalotă.

Faţada apuseană a bisericii din Părhăuţi este tratată într-un mod neobişnuit — neabordat de nici un arhitect din Moldova pînă în 1522 — avînd forma unui fel de pridvor deschis, cu etaj, în care s-a amenajat clopotniţa. Se întrevede aici ideea pridvoarelor deschise de la Humor şi Moldoviţa. Ideea a putut fi dată de nişa interioară a bisericii Sf. Ioan din Piatra Neamţ, construită în 1497, luată apoi şi dezvoltată la bisericile din Reuseni şi Arborea, unde stîlpii de zid formează un fel de nişe clopotniţe, care preced naosul. Sistemul a fost adoptat şi mai înainte la pridvorul clopotniţă al bisericii logofătului Tăutul din Bălineşti, construit curînd după anul 1499. La Părhăuţi, picioarele de zid laterale au fost alungite, apoi între ele s-a înălţat un stîlp de piatră masiv. De o parte şi de alta a acestuia, golurile sînt marcate de cîte o arcadă frontală. Astfel s-a for-

mat un pridvor deschis, boltit transversal, semicilindric, care precede pronaosul. Deasupra s-a înălțat un alt nivel, folosit drept clopotniță, cu patru mari deschideri, două pe fațada de apus, corespunzînd celor de jos, și cîte una pe părțile laterale. În această încăpere se ajunge urcînd pe o scară în spirală, amenajată, în grosimea zidului, în colțul sud-estic. Și G. Balș observa încă din 1928 că pridvorul cu etaj de la Părhăuți poate fi «privit ca o îndrumare spre exonartex, dar care în realitate e mai mult o încercare de clopotniță». Prof. Gr. Ionescu a scris că, dacă am suprima «planșeul despărțitor al pridvorului de la parter de clopotnița amenajată deasupra lui și am prelungi apoi cele patru goluri ale clopotniței pînă la nivelul solului, căpătăm pridvorul de la Humor».

Așadar, arhitectul Părhăuților, înglobînd această încăpere cu două nivele volumului bisericii, a reușit să creeze pentru prima oară la noi pe lîngă un pridvor făcînd corpul comun cu biserica și o clopotniță încăpătoare. Datorită acestei realizări, ctitoria marelui logofăt Gavriil Trotușan — cum afirma prof. Virgil Vătășinu — «deține un rol important în arhitectura moldovenească, formează prototipul din care derivă o serie de pridvoare din epoca lui Petru Rareș». Îmbinarea de pridvor cu clopotnița — o idee sigur autohtonă — a fost reprodusă la biserica Precista din Baia, dar pentru prima și ultima dată. Este de reținut și faptul că datorită formei de pridvor clopotnița de la Părhăuți, trecînd prin formele de pridvor de la Humor și Moldovița, s-a ajuns la exonartexul închis de la Sf. Dumitru din Suceava.

Altarul bisericii lui Gavriil Trotușan este pardosit cu cărămizi arse, iar celelalte încăperi cu blocuri de piatră.

Pictura. În veacurile al XVI-lea și al XVII-lea, Biserica din Părhăuți, — cum se exprima N. Iorga — «a stat deschisă credincioșilor de aici și din satele vecine, dar după anul 1700 se pustii», din care cauză a fost amenințată cu ruina totală. Fiindcă a stat descoperită prea mult timp, pictura i s-a deteriorat foarte grav. Ea pare a se fi executat imediat după terminarea construirii, adică după anul 1522, nu mult mai tîrziu. Din întreaga pictură cea mai bine păstrată este cea din pronaos. Părți din pictura altarului și naosului au căzut, iar aceea a bolții din pridvor e refăcută.

Pictura din conca și absida altarului a dispărut. Se mai observă, doar partea de jos a tronului pe care era așezată Sf. Fecioară Maria cu Pruncul, precum și picioarele îngerilor, pictați la dreapta și la stînga ei. În partea superioară a pereților altarului s-au pictat un număr de sfinți în medalioane. Aici se mai observă șase scene, mult deteriorate, din viața Mîntuitorului: Apariția Lui în fața apostolilor și a femeilor mironosițe, Iisus și samarineanca, Vindecarea orbului și Invierea lui Lazăr. Dedesubt, sînt pictate femeile mironosițe, apoi Impărtășirea apostolilor, Cina cea de taină și poate Spălarea picioarelor. In ultimul registru se văd zece sfinți părinți și arhierei, care țin în mîini rulouri cu inscripții și doi diaconi. Chipurile tuturor sînt înnegrite și șterse. Sus, în ancadramentul ferestrei altarului, s-au pictat serafimi și doi îngeri cu ripide, în ambrazura ferestrei Iisus Emanuil în potir, un serafim și doi îngeri, iar în nișa proscomidiei o pieta, cum o denumește George Balș, din care se mai observă doar capul Mîntuitorului alipit de obrazul Maicii Sale. Tot G. Balș a afirmat

că această scenă «ne arată unul din rarele cazuri de influenţă a picturii italice». Totuşi prof. Virgil Vătăşianu considera că scena din proscomidie «nu prezintă nici o înnoire stilistică sau iconografică în comparaţie cu scenele corespunzătoare mai vechi, dar calitatea picturii celor două capete e remarcabilă. Pe fondul oliv zugravul a modelat feţele cu brun întunecat şi deschis, reuşind să le imprime expresia unei dureri interiorizate». In general din cauză că pictura din altar e foarte afumată, distrusă, ştearsă şi retuşată în unele locuri, «stilistic se sustrage unei aprecieri clare».

Pictura de pe peretele nordic al naosului e ştearsă într-atît încît nu se vede decît Coborîrea Sfîntului Duh, Ducerea Crucii, Mîntuitorul pe cruce şi Coborîrea de pe cruce. În schimb sus, pe peretele sudic, se observă vindecarea ologului, iar pe registrul inferior din ciclul Patimilor: Rugăciunea de pe Muntele Măslinilor, Arestarea lui Iisus Hristos în Grădina Ghetsimani, Sărutul lui Iuda, Tăierea urechilor lui Malchus şi Lepădarea lui Petru. Figura apostolului e expresivă. El plînge în faţa cocoşului, al cărui cîntec îi aminteşte de cuvintele Mîntuitorului. In centrul peretelui vestic al aceleeaşi încăperi s-a pictat Adormirea Maicii Domnului. Din celelalte picturi de pe acelaşi perete se mai pot recunoaşte o parte din patimile Mîntuitorului ca: Biciuirea Mîntuitorului în faţa lui Ana, Caiafa, Pilat şi Batjocorirea. Ultimul registru este ocupat de mucenici. Tot pe peretele de vest al naosului, la dreapta, sînt pictaţi Sfinţii Constantin şi Elena cu crucea, iar în stînga tabloul votiv, foarte deteriorat, şters şi refăcut. Se observă însă cum Maica Domnului, urmată de Sf. Nicolae-episcop, îl conduce, ţinîndu-l de mînă, pe Gavriil Trotuşan prosternat, în faţa Mîntuitorului. Faţa ctitorului a fost refăcută, totuşi se distinge că avea o coafură similară cu a hatmanului Şendrea de la Dolheşti şi cu a logofătului Toader Bubuiog de la Humor. Gavriil Trotuşan nu ţine biserica în mîini. Deşi pictura e spălăcită, se observă totuşi fineţea şi nobleţea prin care se disting figurile Mîntuitorului şi ale Prea Curatei Fecioare.

In calota bolţii naosului se observă Pantocratorul în bust, în pandantivii superiori, evangheliştii în medalioane, ca şi figurile lui Dumnezeu-Tatăl, Iisus Pantocrator şi Iisus Emanuel, pe intradosurile arcurilor, de o parte şi de alta cîte un profet. Pictura din pandantivii inferiori a dispărut şi numai în pandantivul din partea sudestică se mai observă Intrarea lui Iisus în Ierusalim.

Picturile din pronaos sînt «rău păstrate şi mult retuşate». Fecioara cu mîinile întinse, cu Iisus la piept, e pictată în boltă, iar în pandantivi se observă doi melozi. În partea superioară a pereţilor pronaosului sînt pictate sinoadele, iar sub navă scene destul de şterse din Acatistul Maicii Domnului. Se distinge mai bine, doar, Buna Vestire şi Fecioara înconjurată de Părinţii Bisericii. In ambrazura uşii de intrare în pronaos este pictat Mîntuitorul şi patru figuri grav deteriorate de sfinţi al căror nume nu se poate citi. Din cauza stării picturii nu se pot face alte observaţii sau trage concluzii. Totuşi sînt de remarcat în registrul de jos, un număr de sfinte mucenişe, pictate în mărime aproape naturală, care formează o adevărată galerie de femei tinere şi frumoase. «Chipurile şi expre-

siile lor perfect laice», fețele delicate, ochi expresivi, plini de viață, de grație dar și de seriozitate fină. Ele poartă o îmbrăcăminte bine modelată pe corpuri iar mîinile sînt pictate fin. Unele țin cu multă grație crucea. Se observă că zugravul de la Părhăuți «se lăsase pătruns de senzațiile și impresiile mediului în care-și trăia viața».

Picturile pereților pridvorului se păstrează mult mai bine

«Părhăuți: Sfînta Evdochia, pictură din pronaos».

decît în celelalte părți. Pe timpanul ușii exonartexului ni se înfățișează scena Deisis, foarte bine conservată, în comparație cu alte părți din pictură. Siluetele Maicii Domnului, ale Sf. Ioan Botezătorul și îngerului de lîngă el, chiar al Mîntuitorului așezat pe tron sînt zvelte, bine proporționate și puternic modelate. Personajele compoziției sînt pictate pe un fond oliv, iar frunțile și pometii obrajilor într-un alb distribuit cu ușoare trăsături. Imbrăcămintea antică, pe care o poartă toți deși bogată și cu falduri ample, fără cute mărunte, nu numai conturează dar, chiar subliniază formele corpurilor. Toate

lasă să se întrevadă o lucrare de maestru. Pereţii cuprind în 20 de scene o amplă şi detaliată povestire a vieţii Sfîntului Nicolae cu aceleaşi calităţi de modelare şi desen apoi portretele sfinţilor Nestor, Teodor, Platon, Procopie şi Tiron, iar pe ultimul registru figurile înalte şi bine proporţionate a 28 de sfinţi, ca: Partenie, Teofan, Hariton, Gheorghe, Gherasim ş. a., care ţin în mîini rulouri desfăşurate, dar fără inscripţii. Imbrăcămintea unor persoane are marginile de jos plisate în falduri triunghiulare cu o mică volută. In general, pictura din biserică, atît cît s-a păstrat, denotă calităţile unor pictori artişti cu adevărat talentaţi. Figurile sînt de o eleganţă clasică şi o distincţie superioară. In general pictura din ctitoria lui Gavriil Trotuşan indică o evoluţie artistică, unitară, de tradiţie, originală, care a pus în imagini şi linii note sufleteşti noi, înveşmîntate în lumini discrete de un colorit cald, care vorbesc sufletului omenesc.

Prof. Virgil Vătăşianu este de părere că «iconografic şi stilistic» pictura bisericii Pătrăuţi «se apropie de a Sf. Gheorghe din Suceava» şi o consideră «ca o etapă nouă spre evoluţia picturii din vremea lui Petru Rareş», iar un cercetător străin — W. Podlacha — a relevat asemănarea iconografică dintre picturile ctitoriei lui Gavriil Trotuşan cu cele de la Sucevita, totuşi în o lucrare mai nouă, în care s-a discutat anumite caracteristici ale acestei picturi s-a afirmat că «în pictura de la Părhăuţi avem de a face cu o lucrare de la finele epocii lui Petru Rareş».

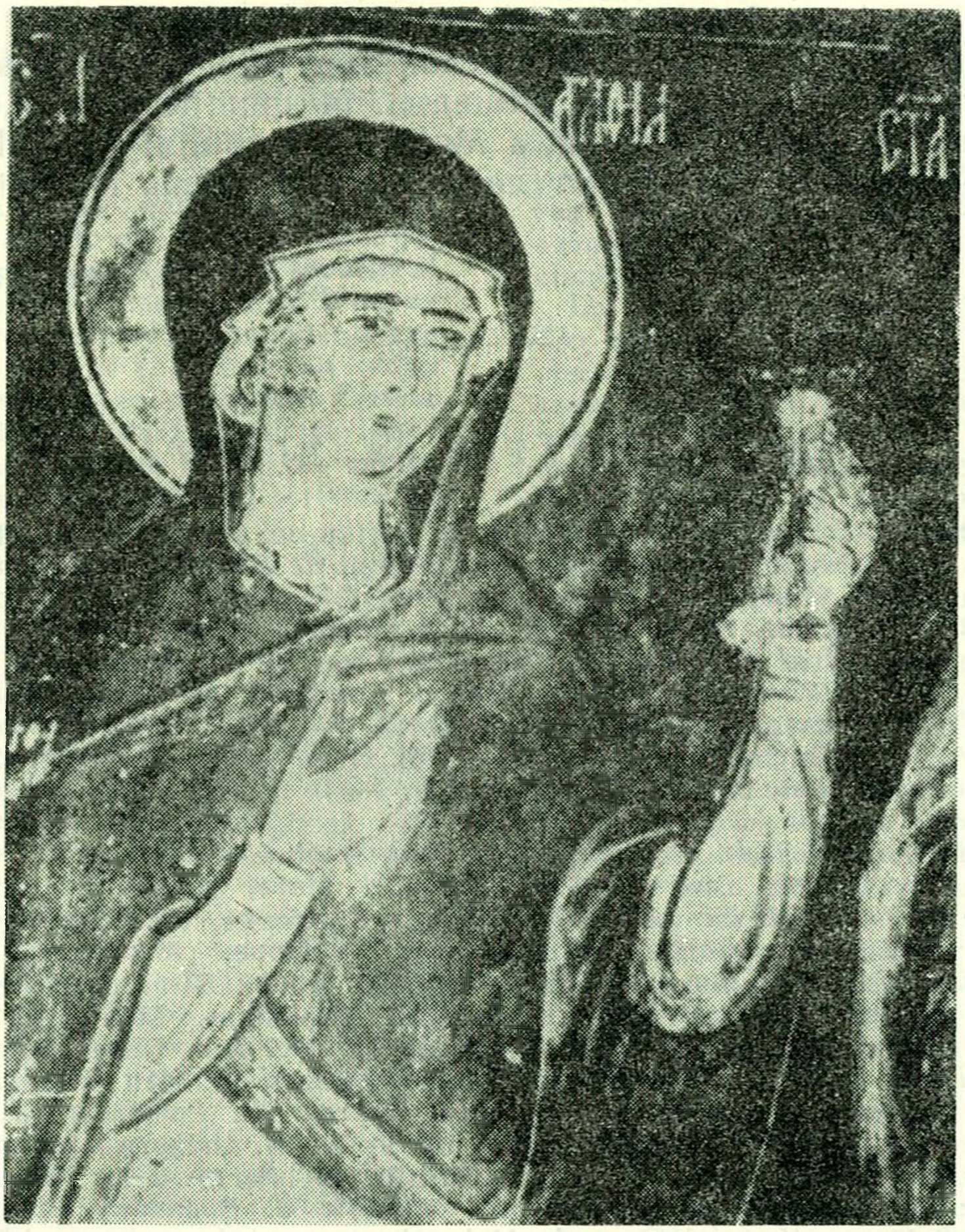
Nu s-a păstrat nici unul din odoarele, obiectele de cult sau cărţile cu care a fost dotată biserica din Părhăuţi. Incă în anul 1847, cînd s-a făcut inventarul odoarelor, veşmintelor, icoanelor şi cărţilor, nu exista nimic de valoare istorică sau artistică.

În biserică sînt un număr de pietre de mormînt, unele mai vechi decît biserica actuală, ceea ce a făcut să se presupună că ea se înalţă pe locul alteia mai vechi, construită din lemn.

Cea mai veche piatră de mormînt e a vameşului cu numele curios, Anjincu, despre care s-a presupus a fi o rudă apropiată a marelui logofăt Gavriil Trotuşan sau chiar tatăl său vitreg. Inscripţia în limba slavonă, în traducere, are următorul conţinut: «Acest mormînt este al robului lui Dumnezeu pan Anjincu vameşul, care s-a strămutat în locaşul de veci, în anul 7002 (= 1494), noiembrie 4. Veşnica lui pomenire». Cîmpul central al acestei lespezi, de grezie, lungă de 1,63 m. şi lată de 0,785 m. la cap şi 0,600 m., la picioare, este decorat, în «champlevé», cu o palmetă înscrisă într-o inimă. La colţuri inscripţia este întreruptă de un motiv ornamental cu şase petale. A doua piatră funerară, fără decoraţii sculptate, a fost pusă de logofătul Gavriil Trotuşan pe mormîntul mamei sale. Inscripţia, în limba slavonă, are următorul conţinut: «Această groapă a înfrumuseţat-o robul lui Dumnezeu, pan Trotuşan, mamei sale, roaba lui Dumnezeu Maria, care s-a mutat la veşnicile lăcaşuri în anul 7014 (= 1506), luna februarie 14». Şi în sfîrşit, ultima lespede funerară este cea pusă de logofătul Trotuşan pe mormîntul soţiei sale, are următoarea inscripţie săpată în aceeaşi limbă: «Această groapă a înfrumuseţat-o robul lui Dumnezeu pan Gavril Trotuşan logofăt, soţiei lui, roaba lui Dumnezeu Ana, care s-a mutat la veşnicile

lăcașuri și a fost înmormîntată aici în anul 7029 (= 1521), luna decembrie 2».

Din biserică lipsește piatra de mormînt a lui Gavriil Trotușan, ceea ce ar denota că n-a fost înhumat aici după moartea sa violentă. Pe lîngă lespezile funerare amintite în biserică se află una pusă de Ieremia Murguleț, la 3 aprilie 1635, pe mormîntul mamei sale Anastasia, strănepoată a lui Luca Arbure și soție a armașului Toader

«Părhăuți: Sfînta Agatia, pictură din pronaos».

Murguleț. In naos, lîngă peretele nordic se găsește o lespede funerară mică, cu un frumos ornament format dintr-o floare îmbobocită așezată într-un vas, cu următoarea inscripție: «Acest mormînt l-a împodobit robul lui Dumnezeu Ieremia Murguleț, fiicei sale... Anisia, în anul 7133 (= 1624), luna octombrie 23». Tot în biserică se mai află încă o lespede funerară cu inscripția deteriorată, din care se mai poate descifra: «... rod... cu ...veleat 7219 (= 1711) mai 20... Dimitrie Cantemir voievod».

Anisia a avut o fiică, anume Nastasia, din care se trage fostul mare vătav Grigore Udrea Bătrînul și alții, «toți nepoți ai lui Gavril

Trotuşanul ce-au fost logofăt mare» (document din 28 martie 1599). Urmaşii lui Udrea şi ai lui Ieremia Murguleţ sînt denumiţi, la 13 aprilie 1636, strănepoţii logofătului Trotuşan.

Nu s-a păstrat nici unul din clopotele donate bisericiii de ctitor, ci doar unul din 1810, cu următoarea inscripţie: «L-a făcut prin silinţa dumisali lui Ilie Calmuţchi şi a tot satu din Părhăuţi, 1810». Dealtfel, încă din anul 1776 satul Părhăuţi trecuse în proprietatea mazilului Vasile Calmuschi.

In concluzie, biserica cu hramul Tuturor Sfinţilor din Părhăuţi este unul din monumentele remarcabile ale artei noastre feudale, cu caracteristici proprii, care au influenţat, în anumite direcţii, arhitectura bisericească monumentală a Moldovei secolului al XVI-lea. De aceea s-a bucurat de atenţia celor mai de seamă istorici de artă feudală români şi străini.

N. GRIGORAŞ

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Izvoare: I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare, vol. II*, Bucureşti, 1913; M. Costăchescu, *Documentele moldoveneşti de la Bogdan Voievod (1504-1517)*, Bucureşti, 1940; Idem, *Documentele moldoveneşti de la Ştefăniţă voievod (1517-1527)*, Bucureşti, 1943; *Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI*, publicate de I. Bogdan. Ediţie revăzută şi completată de P. P. Panaitescu, Ed. Acad. Bucureşti, 1959; *Documente privind istoria României, A. Moldova, sec. XVI*, vol. I; Drăguţ Vasile, *Dicţionar enciclopedic de artă medievală românească*, Bucureşti, 1976; Hurmuzaki, *Documente*, vol. II, şi XVI; N. Iorga, *Documente româneşti în Arhivele Bistriţei, I*, Bucureşti, 1899; *Repertoriul monumentelor şi obiectelor de artă de la Ştefan cel Mare*, Ed. Acad., Bucureşti, 1958; Grigore Ureche, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, ed. a II-a, Bucureşti, 1958.

Studii: G. Balş, *Bisericile lui Ştefan cel Mare*, Bucureşti, 1925; Idem, *Bisericile moldoveneşti din veacul al XVI-lea*, Bucureşti, 1928; P. Comarnescu, *Îndreptar artistic al monumentelor din nordul Moldovei (Arhitectura şi fresca din nordul Moldovei în sec. XV-XVI)*, Suceava, 1961; Simion Florea-Marian, *Biserica din Părhăuţi*, în «Analele Academiei Române». Memoriile secţiunii istorice, seria a II-a, tom. IX (1886-1887); Pr. Ilie Gheorghiţă, *Biserica din Părhăuţi*, în vol. «Monumente istorice bisericeşti din Mitropolia Moldovei şi Sucevei», Iaşi, 1974; N. Grămadă, *Biserica din Părhăuţi*, în «Mitropolia Moldovei şi Sucevei», XXXV (1959), nr. 9-12; N. Grigoraş, *Ştefan vodă cel tînăr şi Luca Arbure*, în «Anuarul Institutului de istorie A. D. Xenopol», tom. IX, 1972; Em. Grigorovitza, *Dicţionarul geografic al Bucovinei, II*. Bucureşti, 1908; Paul Henry, *Les églises de la Moldavie du nord des origines à la fin du XVI-e siécle. Architecture et peinture*, Paris, 1930; Gr. Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, vol. I, Edit. Acad., Bucureşti, 1963; N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. IV, Bucureşti, 1937; Idem, *Românismul în trecutul Bucovinei*, Bucureşti, 1938; Idem, *Studii istorice asupra Chiliei şi Cetăţii Albe*, Bucureşti, 1899; *Istoria artelor plastice în România*, vol. I, Bucureşti, 1968; Eug. Kozak, *Die Inschriften aus der Bukovina*, I, Viena, 1903; I. Minea, *Complotul boieresc împotriva lui Ştefăniţă Vodă*, în «Cercetări istorice», IV_2 (1928); W. Podladcha, *Wandmalerei in den griechs-orientalischen Kirchen in der Bukovina*, în «Bulletin de la Societé polonaise pour l'avancement des sciences» (1911); I. D. Ştefănescu, *L'Evolution de la peinture religieuse en Bucovine et en Moldavie. Depuis les origines jusqu'au XIX-e siècle*, Paris, 1928; Idem, *L'Evolution de la peinture religieuse en Bucovine et en Moldovie. Nouvelles recherches*, Paris, 1929; Idem, *Iconografia artei bizantine şi a picturii feudale româneşti*, Bucureşti, 1973; Idem, *Mănăstirile Bucovinei*, în «Revista Fundaţiilor Regale», 1941, nr. 8-9; O. Tafrali, *Îndrumări culturale*, Bucureşti, 1929; Virgil Vătăşianu, *Istoria artei feudale în ţările române*, vol. I, Bucureşti, 1959.

Decernarea premiului «Mărul de aur» zonei turistice Bucovina

In ziua de 26 aprilie a. c., la Mănăstirea Moldovița județul Suceava, ctitoria lui Petru Rareș din secolul al XVI-lea, monument istoric binecunoscut prin picturile sale murale exterioare, a avut loc, într-un cadru festiv, decernarea premiului Pomme d'Or (Mărul de aur), zonei turistice Bucovina, de către Federația internațională a ziariștilor și scriitorilor de turism (F.I.J.E.T).

Premiul a fost acordat în urma hotărîrii juriului de decernare pentru valorile istorice, culturale și turistice din această zonă și pentru modul cum sînt conservate.

La această festivitate au luat parte Georges Oor, președintele juriului de decernare; Jean Paul Delfeld președintele F.I.J.E.T., Miu Dobrescu președintele Consiliului popular județean Suceava, Ion Cozma Ministrul Turismului.

La serbarea care a avut loc cu acest prilej, a participat și Inalt Prea Sfințitul Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, reprezentanți ai autorităților de stat, ai corpului diplomatic, ziariști.

Menționăm cu multă bucurie că, începînd din ziua de 26 aprilie a. c., în muzeul Mănăstirii Moldovița se află, la loc de cinste, prețioasa distincție *Mărul de aur*.

T. M.

Biserica din Botoșana județul Suceava

1. *Vechea bisericuță.* In trecutul satului Botoșana, biserica a avut un rol important. De la 1784 pînă în 1930, toate registrele de stare civilă sau mitricile, cum li se spunea, erau ținute la curent de către parohie. Prima înjghebare de școală particulară a fost făcută de dascălul Gheorghe Ilișoi, pe lîngă biserică. Inființarea școlii, la 1883, se datora în mare parte stăruințelor preotului Nicolai Sbiera. La clădirea școlii actuale a colaborat, de asemenea, Preotul Constantin Mercheș.

La început, exista o bisericuță din lemn de stejar, pe locul ce se cheamă Săliște. După ce s-a format satul pe locurile acestea, s-a mutat biserica, rămînînd acolo numai o cruce pînă în zilele noastre. După ce credincioșii au făcut o biserică nouă, au dat biserica veche credincioșilor din Poieni, care, la 1802, s-au despărțit de satul Botoșana. La Poieni a stat pînă în 1936, cînd a fost mutată la Dragoșa, deoarece poenarii și-au făcut biserică nouă. Acest locaș, strămutat din loc în loc, ar fi fost ridicat pe la anul 1645, deci, ar avea 330 ani.

2. *Biserica actuală.* Clădirea bisericii actuale, declarată monument istoric, este una dintre cele mai mari biserici de lemn din Bucovina. Este clădită în formă de cruce și are dimensiunile de 25/10 m., iar în dreptul brațelor crucii are 14 m. Inălțimea turnului de deasupra naosului are circa 25 m. La ușa de la intrare are un pridvor, deasupra căruia este un turn, ceva mai înalt decît cel de deasupra naosului, care a servit de clopotniță pînă în anul 1874. Observîndu-se că la tragerea clopotelor biserica se cutremura, s-a hotărît să se facă clopotnița actuală. Deoarece pridvorul era deschis, în anul 1967, s-au așezat geamuri care să ocrotească intrarea. Acest frumos pridvor este interesant prin originalitatea lui.[1]

Biserica actuală s-a clădit pe timpul Preotului Simion Muranovici, la anul 1810, prin contribuția vo-

1. Ioana Panait-Cristache, T. Elian, *Bisericile de lemn din Moldova*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XLV (1969), nr. 7-8, p. 487.

luntară a credincioşilor. A fost lucrată de meşterul Grigore Ulian din Cîmpulung, după cum scrie pe o bîrnă din pridvor: «Această sf. biserică iaste făcută de Grigore Ulian din Cîmpulung anul 1810».

E notat în Cronica parohială că lemnul a fost adus şi cioplit pe locul unde este actuala şcoală, dar ulterior l-au mutat şi clădit pe locul unde este acum, mai sus de vechea biserică.

«Este o tradiţiune, că după ce au strămutat lemnul de pe acel loc potrivit şi după ce au ţăruşit locul, unde avea să pună biserica, s-au desbrăcat meşterul de lemn în pielea goală, cum l-au făcut mamă-sa şi cu capul gol au tulit-o la fugă, lăsînd înapoi uneltele, femeia şi lucrul început. Văzînd aceasta sătenii, cugetau că au nebunit şi se luară cu droaia după dînsul şi abia după jumătate de oră l-au prins şi l-au adus înapoi ca să-şi urmeze lucrul început. El le-a spus pe urmă, că au făcut aceasta ca să nu se deoache lucrul». [2]

Amfilochie Ghiaţă, cînd avea 82 de ani, povestea că tatăl său Andron a cărat pietre luate dintr-o pivniţă ce se găsea pe dealul de deasupra morii şi au fost folosite la temelia bisericii actuale.

In anul 1889 acoperişul bisericii a fost reînnoit şi pereţii exteriori au fost blăniţi cu scîndură. [3] Pereţii nu sînt tencuiţi cu pămînt, ci se vede bîrna, atît pe dinlăuntru cît şi pe dinafară.

In anul 1874 s-a făcut un balcon pentru corişti.

Deasupra naosului este o boltă de lemn măiestrit lucrată, în formă de semiclindru. Ea continuă cu interiorul turnului octogonal de deasupra naosului. In dreptul turnului, bolta are formă de semisferă. Acoperişul făcut din draniţă are streaşine largi de doi metri, pentru a proteja pereţii împotriva ploilor. Haizaşul se sprijină pe nişte cornişe ieşite în afara pereţilor la colţuri, formate din capetele bîrnelor, frumos încrustate. Panta acoperişului vine pînă în dreptul pereţilor, apoi se frînge în afară, domolindu-se.

La 1873, în timpul unei furtuni, a trăsnit în turnul cel mare, dar nu s-a aprins.

Deasupra pronaosului se înalţă o boltă pătrată care continuă piramidal, în trepte.

Biserica are trei iconostase. Cel din faţa altarului, foarte afumat, la care se pot admira frumoasele dantelării în lemn; cel din pronaos, mai bine păstrat, care a fost zugrăvit de dascălul Ion Caminschi din Poieni, la 1853: [4] al treilea iconostas pe peretele din stînga naosului, ar proveni de la vechea bisericuţă, ce s-ar fi clădit pe la 1645.

In biserică se mai găsesc «uşile împărăteşti de la vechea biserică, foarte frumos sculptate în lemn de tei. De asemenea, două jilţuri sculptate, unul în strana din dreapta şi altul în stînga cu două locuri.

In clopotniţă se află trei clopote. Pe cel mijlociu este următoarea însemnare: «S-au făcut la biserica din Botşana Gheorghe Fogaroşi mastăr din Pătruţ 1844»; pe cel mic: «Acest clopot s-au făcut cu cheltuiala Dumisali Nichita Puşcuţă şi soţii Paraschiva din Botuşana, la anul 1869»; pe al treilea clopot: «Fabrica Nicolae Ionescu. fiul Bucureşti. Acest clopot s-a cumpărat în anul 1941 din contribuţiunile enoriaşilor Ilie şi Floarea Flutur, Ilie şi Paraschiva Finiş, Gheorghe şi Floarea Băieş, Mihalache şi Floarea Oleniuc, precum şi alţi donatori notaţi în cronica parohială. Acest clopot s-a procurat prin grija şi stăruinţa preotului Gheorghe Hrîncescu».

3. *Inscripţii şi cărţi vechi.* Pe policandrul de alamă din centrul bisericii e scris cu caractere cirilice: «Acest policandru sau făcut cu cheltuiala lui Alexa Creangă din Botoşana la anul 1849, spre pomenire». După unele tradiţii, acest Alexe Creangă ar fi fost vornic pe la anul 1810, cînd s-a construit biserica. In biserică mai există şi o cruciuliţă sculptată în os, pe care scrie că a fost a lui Ioniţă din Arbore, la anul 1780.

Printre cărţile de cult păstrate la biserică se află şi unele foarte vechi, cu însemnări în josul filelor, de un deosebit interes pentru istoria locală. [5] De aceea, am considerat necesar să le reproduc mai jos:

---

2. *Cronica parohială Botoşana*, (în manuscris), p. 9.

3. Gh. I. Sbiera, *Familia Sbiera după tradiţiune şi amintiri din viaţa autorului.* Cernăuţi, 1922, p. 73.

4. I. Panait—Cristache, T. Elian, *op. cit.*

5. Ion Zugrav, *Cărţi vechi bisericeşti de la biserica din Botuşana, jud. Suceava*, în «Candela», XXXIV (1928), nr. 6-8, p. 115.

1) *Apostolul*, tipărit la Bucureşti în anul 1745.[6] Are, jos, pe primele file următoarea însemnare: «Acest Apostol l-am cumpărat eu Doroftei Solcanul drept şapte lei opt parale şi l-am dat la sfînta biserică ot Botoşana ca să fie acolo nestrămutat în veci 1772 februarie 25».

2) *Antologhion*, tipărit la Rîmnic în anul 1766.[7]

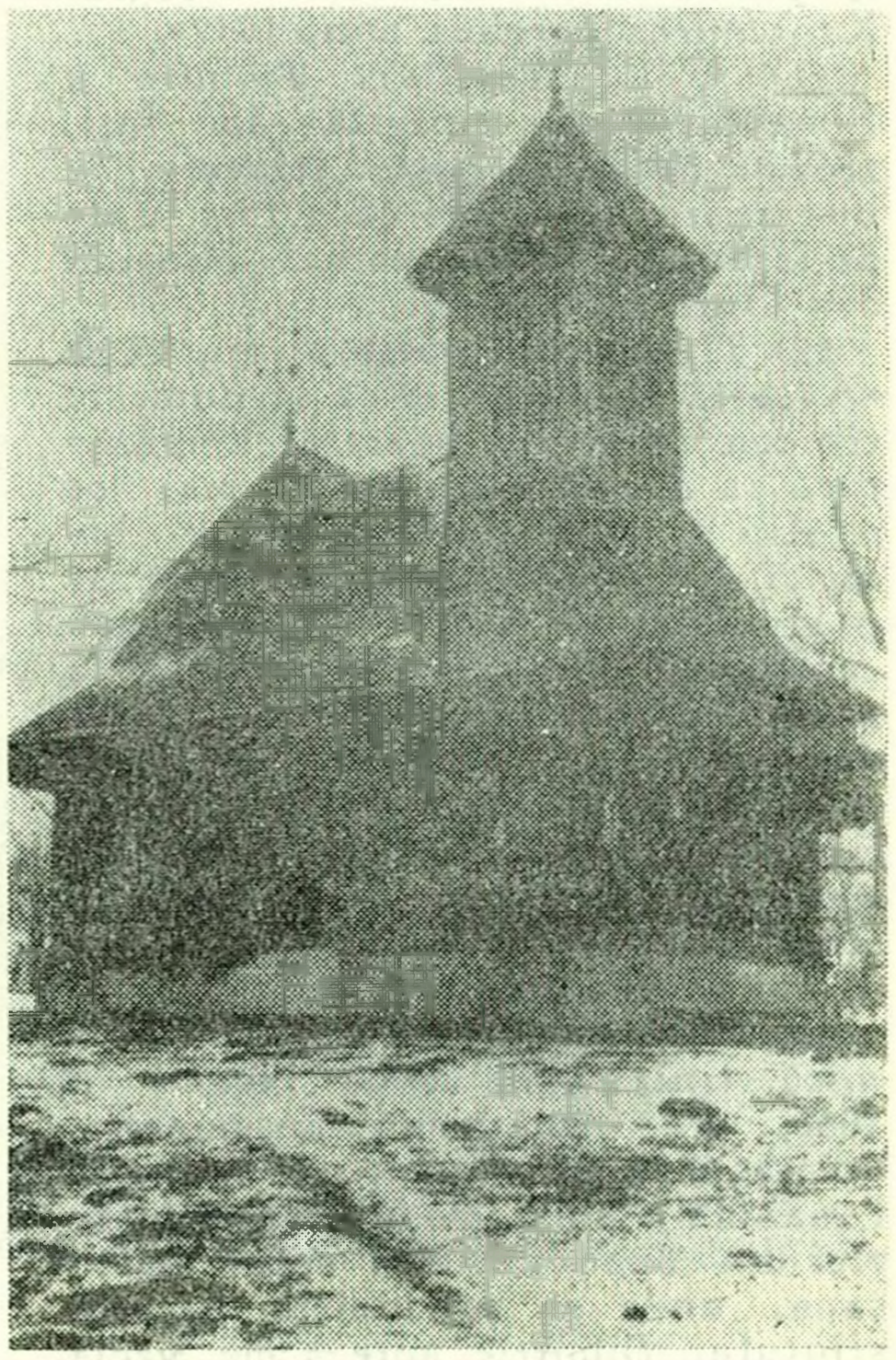
3) *Ceaslov*, tipărit la Bucureşti, 1767.[8] Are o însemnare din 1847, ştearsă ca să nu se poată citi, din care se vede totuşi că a fost a bisericii din Cajvana.

4) *Catavasier*, tipărit la Buzău în 1768.[9] Foaia de titlu lipseşte. Pe foaia legăturii de la început e iscălit Toader Creangă şi scrie: «Eu Toader Creangă ot Botoşana am cumpărat această carte la sfînta biserică hramului sfîntului marelui mucenic Dimitrie spre pomenirea me i tot neamul». Iar la sfîrşitul cărţii se află următoarele notiţe: «Aici am însemnat cînd s-au sfinţit biserica din Poieni, sept. '817 ierei G. Kantemir». Apoi, «Aice am însemnat cînd au fost blagovestenie în ziua de Paşti, în anul '817 au fost o vară bună şi s-au făcut pîne foarte multă cît nu ştie sama, Kantemir prezviter». In fine: «Să se ştie că în anul '813 s-au sfinţit biserica din Botoşana la Dumineca Mare. Şi s-au făcut de Grigore Ulian din Cîmpulung».

5) *Cazaniile*, tipărite la Bucureşti în 1768.[10] Pe faţa întîia a legăturii citim: «Această sfîntă carte este ucitelne pentru cazanii la biserică, să propovăduie din trînsa în toate duminicile şi toate praznicile d-zeeşti şi evangheliile praznicilor. Şi au cumpărat Dorotei Boca ot Botoşana şi au dat pe dînsa drepţi b (ani) şapte lei. La biserica Botoşana să fie pomană în veci de veci amin. Şi cine sa afla să o strice, afurisit, anaftima, proclet să fie şi sfîntul ierarh Nicolai, sf. m. m. Dimitrie să fie pîrîşi la giudecată. Eu Ştefan dascăl luga am scris, octombrie 16 zile '783». Aceleaşi se repetă înlăuntrul cărţii pe primele file jos. Numai data este mai veche: 1772 febr. 25.

6) *Penticostar*, tipărit la Bucureşti în 1768:[11] «Acest Penticostar am cumpărat eu Arsene Şure ot Botoşana cu bani drepţi miei şi am dat pe dînsa 8 lei 10 parale lam dat la sfînta biserică ot Botoşana ca să fie de acolo nestrămutat în veci... '772 dec. 25».

7) *Triodion*, tipărit la Bucureşti în 1769:[12] «Acest Triod lau cumpărat aceşti oameni anume: Eu Lupu Toderaşcă, Eu Simion Buburuzan, Eu Miron Boca, Eu Ştefan Sîngeorzan, Eu Vasile Pîţul, Eu Lupul

Biserica din Botoşana.

Solcan şi am dat la sfînta biserică ot Botoşana să ne fie pomană nouo şi părinţilor noştri»... Urmează obişnuita afurisenie.

8) *Octoih*, tipărit la Bucureşti în 1774.[13] Are pe foaia titulară, jos: «Această carte au cumpărat doi oameni...(lipit) Todoraş cu Maftei a Lăzăroae ot (lipit) 25 lei».

9) *Liturghie*, tipărită la «Eşi» în 1794.[14] Are la început observarea că e legat la anul 1810 prin paro-

6. I. Bianu, N. Hodoş, *Bibliografia românească veche*, vol. II, p. 64-65, nr. 229.
7. *Ibidem*, p. 170, nr. 345.
8. *Ibidem*, p. 172, nr. 349.
9. *Ibidem*, p. 176-177, nr. 355.
10. *Ibidem*, p. 177-179, nr. 356.
11. *Ibidem*, p. 183-184, nr. 359.
12. *Ibidem*, p. 192, nr. 367.
13. *Ibidem*, p. 206-210, nr. 388.
14. *Ibidem*, p. 365, nr. 578.

hul Constantin Hurjui, iar la urmă e iscălitura lui George Kantemir, «paroh din Cajvana i Botoşana».

10) *Ciasoslov*, tipărit la Eşi, 1797.[15] Are următoarele însemnări: «Acest sfînt Ciasoslov l-am cumpărat eu preot Ifrim 22 lei să fie feciorului mieu şi să fie anatema şi maranata care a zice că la cumpărat, ot... 1798 sept. 10 ier Ifrim ot» (indescifrabil). Urmează: «Acest Ceasoslov fiind al păr. Ierenarh ieromonahul am făcut schimbul şi acum iaste drept al mieu Pantelei 1809 iul. 28». La p. 971 scrie: «Ex libris Georgius Kantemirus parohus anno 1847».

11) *A lui Teofilact Tîlcuire a Evangheliilor*, tipărită la Iaşi, 1805.[16] Foaia cu titlu lipseşte. In însemnare se spune că a fost dată de ieromonahul Ghenadie, bisericii din Gura Humorului.

12) *Tipiconul*, tipărit la Iaşi, 1810. «Această sfîntă carte ce se numeşte tipicon dreaptă a noastră cumpărătură cu drepţi banii noştri mai jos iscăliţi şi o am afierosit sfintei biserici din satul Botoşana, unde se prăznuieşte hramul sf. marelui mucenic Dimitrie spre a noastră şi a neamului nostru pomenire ca să fie nestrămutată la ace biserică. Şi cine o va înstrăina să fie pîrîşi sf. m. m. Dimitrie, la înfricăşata lui Hristos judecată, 1843, sept. 8 zile Ion iroschimonah, Neonil ieromonah din sf. măn. Rîşca».

13) *Panahida împreună cu Litia mică*, tipărită la Mrea Neamţ în 1843, are următoarea însemnare: «Această cărticică ce se numeşte Panahidă o am afirosit sfintei biserici din Bucovina din satul Botoşana, unde se prăznuişte hramul sfîntului Dimitrie spre a me veşnică pomenire şi pentru ca să nu se înstrăineze, am întărit cu a me iscălitură anul 848 sept. 28 zile. Neonil arhimandrit şi egumen sf. mn. Rîşca».

Arhimandritul Neonil de la Rişca a donat tipiconul, panahida şi un ceaslov bisericii din Botoşana pentru că era originar de aici, fiind frate cu dascălul Teofil (Steofil) Boca.

4. *Personalul care a slujit la biserică.* Cel mai vechi slujitor al bisericii din Botoşana, pe care-l cunoaştem, este Preotul Nicolai Boca. In «Istoria comunei Ilva Mare», scrisă de Pavel Galan în 1863, se arată că primul preot în Ilva a fost popa Nicolai Boca, care a fost hirotonit în Moldova, unde a fugit de militarizare (1763), din cauză că un fecior al său Maftei a Popei, care a manifestat contra prestării jurămîntului de către Regimentul II grăniceresc, a agitat spiritele contra trecerii la unire cu Biserica Romei. Astfel, la 10 mai, pe cîmpia de la Salva, cînd a venit generalul Bucow însoţit de Episcopul Petru-Pavel Aron, ca să ia jurămîntul grănicerilor, aceştia după discursul lui Tănase Tudoran, au aruncat armele, refuzînd să presteze jurămîntul.[17] Se înţelege că, după eşecul răscoalei, atît feciorul, cît şi tatăl au trebuit să ia drumul pribegiei.

In Consignaţia lui Enzerberg, popa Nicolai e trecut cu numele Boca Pop (adică popă), dar la Ilva nu era alt popă, ci numai acel Nicolai, care a fugit din cauzele arătate mai sus. Preotul Boca Nicolai e tot una cu Boca Pop, cum a confirmat Preotul Adrian Boca, mort în anul 1958, la Mănăstirea Humorului, în vîrstă de 96 ani. Boca Nicolai venit de la Ilva era străbunicul său. Faptul că la alcătuirea Consignaţiei el nu s-a înscris cu numele de Boca Nicolai, ci cu cel de Boca Pop (dealtfel Pop nu indică niciodată un nume de botez) trebuie să ni-l explicăm prin aceea că el nu voia să apară sub adevăratul său nume de botez, ca nu cumva să fie identificat şi învinovăţit pentru actele sale de la Ilva. Boca Niculai era frate cu Boca Doroftei, cel care a donat cartea «Cazaniile», despre care s-a vorbit mai sus.

Maftei a Popei, fiul lui Nicolai Boca, a fost primul învăţător în Botoşana, cu 115 ani înainte de înfiinţarea şcolii oficiale la 1883. Nepotul lui Nicolai, Roman Boca, a fost dascăl în Botoşana şi era tatăl lui Neonil, arhimandritul mănăstirii Rîşca, pomenit mai sus, al Preotului Amfilochie Boca, care la 1860 era teolog absolvent,[18] fost paroh în Cîmpulung, al lui Teofil (Steofil) dascălul, a trei fete călugăriţe şi a unui călugăr Paisie de la Rîşca. Adrian Boca, care mi-a dat informaţii, a fost arhiprebiter stavrofor şi consilier eparhial, apoi preot în

15. *Ibidem*, p. 399, nr. 609.
16. *Ibidem*, p. 466-471, nr. 688.
17. *Istoria României*, Editura Academiei R.P.R., Bucureşti, 1964, vol. III, p. 517.
18. C. Loghin, *Eminescu şi Bucovina*, Cernăuţi, 1943, p. 249.

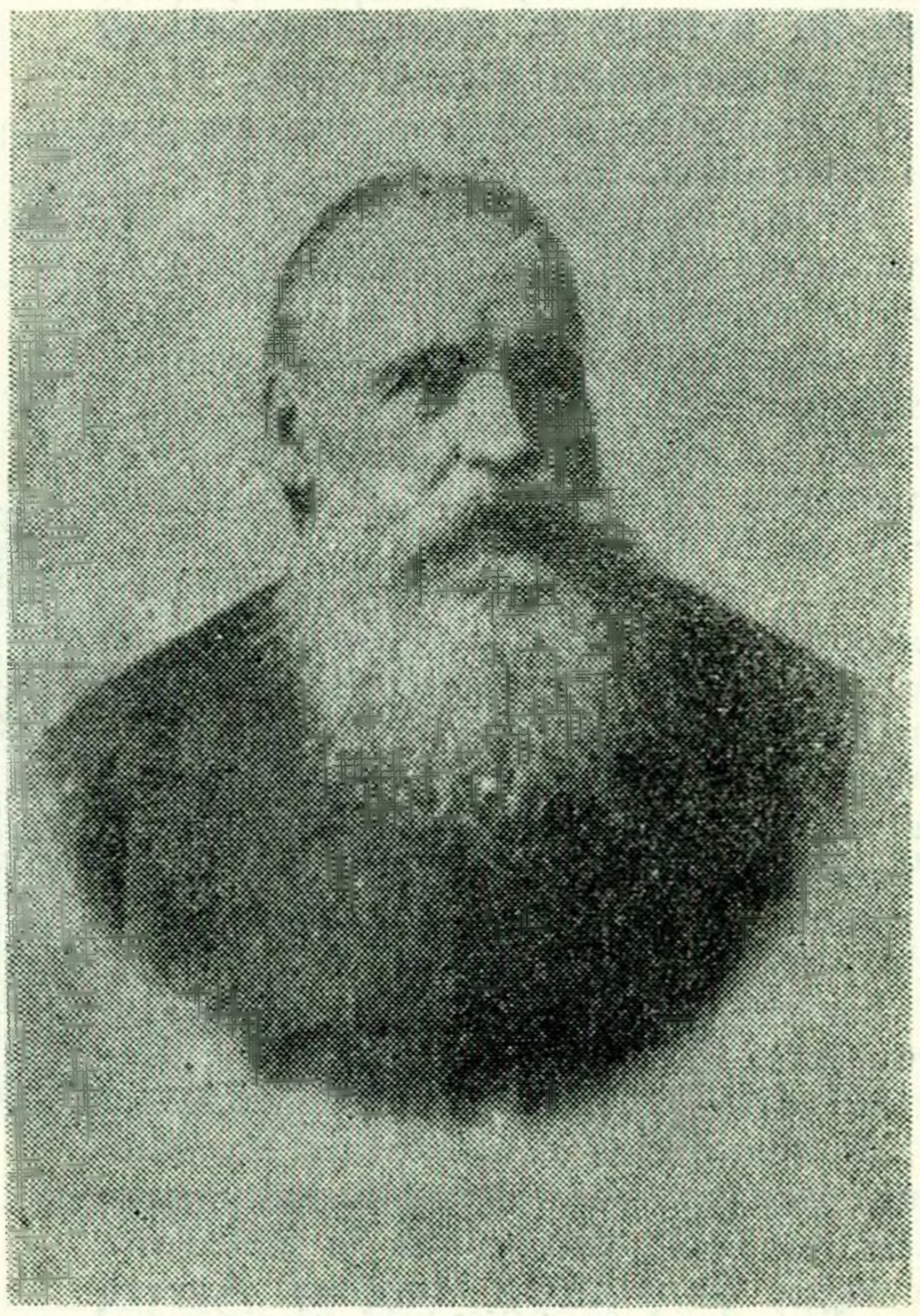
Vama, Bucşoaia şi Cîmpulung. Un frate a lui Adrian, Mihai Boca, a fost directorul şcolii cantorale de pe lîngă Mitropolia Bucovinei.

Un alt preot despre care aflăm ştiri în Consignaţie este Nichita Boca, venit şi el la 1763, din comuna Maieru. Nichita Boca a venit cu trei feciori şi două fete şi a căpătat o falce de arătură şi şase fălci de fînaţ.[19] E interesant de observat că în «Normalien der Bucovinaer...» care se referă la acelaşi timp, e notat ca preot în Botoşana Nichita Bokschan,[20] nu Nichita Boca. Oare Nichita Boca şi-a schimbat numele în Bokschan (Bocşan) cu acelaşi scop de a nu fi identificat, sau poate acesta este cel de al treilea preot, cel băştinaş, fiindcă, după cum am spus, exista o biserică, căreia i s-a sfinţit un antimis, cu doi ani înainte de venirea Transilvănenilor. Dealtfel, în «Topographie der Bucowina» se arată că, la 1776, aici existau trei preoţi.[21]

De la 1778 pînă la 1802, nu ştim cine vor fi fost preoţi la Botoşana, deci timp de 32 ani. Este foarte posibil şi normal ca unul din cei de mai sus să fi trăit încă multă vreme. La 1802, s-au introdus registre noi, tipărite. Pînă atunci cazurile de stare civilă: naşteri, căsătorii, decese se ţineau pe foi volante de mînă. Aceste registre se păstrează la Arhivele Statului de la Suceava.[22] De aici am putut vedea că Preotul Simion Muranovici, semnează din 1802 pînă în decembrie 1838. Este posibil ca Muranovici să fi fost înainte de 1802, dar nu se păstrează hîrtiile mai vechi. Am arătat mai sus că în timpul lui s-a clădit biserica actuală şi s-a separat satul Poieni de Botoşana, lucru cu care dînsul nu a fost de acord.

După moartea lui Muranovici a venit ginerele său Gheorghe Kantemir, care a fost mai înainte în Poieni. Pe la 1847 semnează pe un ceaslov. Urmează Constantin Hurjui a cărui nevastă, murind, a fost înmormîntată lîngă peretele bisericii spre altar. Constantin Hurjui a fost călugărit la Mănăstirea Dragomirna. Pe un Liturghier se află o însemnare din care se vede că e legat prin grija parohului Hurjui la anul 1810. Aceasta este în contradicţie cu semnarea pe registrele de stare civilă a Preotului Muranovici, de la 1810 la 1838, ceea ce înseamnă că acesta era paroh.

De la 18. I. 1860 semnează pe registrul de căsătoriţi Preotul Mihail Nedelcu care, de fapt, era preot în

Preotul Nicolai Sbiera.

Poieni. De la 1866-1868 semnează Preotul Ananie Iacubovici.

De la 26. I. 1869 a venit Preotul Nicolai Gh. Sbiera. Acesta s-a născut la 7. IV. 1834 în comuna Horodnicul de Jos. La 26 iulie 1863 s-a căsătorit cu Ileana fiica Protopopului Niculai Draeinschi din Rădăuţi. A avut trei copii, pe Ana sau Liţa, pe Ştefan, care a fost preot la Bilca, şi pe Ioniţă care a fost consilier la Curtea de Apel din Cernăuţi.[23] N. Sbiera l-a avut ca profesor, la gimnaziu, pe Aron Pumnul şi a ţinut legătura cu acesta chiar cînd era student teolog în

19. I. I. Nistor, *Bejenarii ardeleni în Bucovina*, în «Codrii Cosminului», Buletinul Institutului de Istorie şi Limbă, Cernăuţi, 1927, p. 469.

20. Miron Călinescu, *Normalien der bucovinaer gr. or. Diozese von 1777-1886*, Czernowitz, 1887, p. 93.

21. Daniile Werenka, *Topographie der Bukowina zur Zeit ihrer Erverbung durch Osterreich (1774-1785)*, Czernowitz, 1895, p. 134.

22. *Arhivele Statului Suceava*. Dosar stare civilă.

23. *Cronica parohială Botoşana.*

anul III. Astfel, aflăm că N. Sbiera donează cinci florini pentru biblioteca gimnaziaştilor şi strînge de la diferiţi alţii suma de 19 fl. şi 85 cr.[24] N. Sbiera era un om aspru, dar plin de rîvna misiunii sale.

Dealtfel, iată ce zice fratele său, Ion Gh. Sbiera, care era profesor universitar şi membru al Academiei Române: «Fratele mieu era bărbat foarte religios, cumpătat şi cu multă rigoare, precum în afacerile private tot aşa şi la îndeplinirea datorinţelor chiemării sale».[25] Inginerul Alexandru Sbiera, un nepot de frate al său a spus că atunci cînd era bolnav nu renunţa la slujirea Sfintei Liturghii, încît era dus pe sus şi liturghisea bolnav.

«Predicile frăţîne-mieu, deşi foarte pe înţeles şi totodeauna relative la viaţa religioasă şi la nevoile traiului pămîntesc, nu exercitau asupra parohienilor atîta înrîurinţă, ca pilda ce o da prin activitatea şi purtarea sa conformă cu învăţăturile ce le răspîndea».[26]

Prin învăţăturile sale şi prin exemplul personal, timp de 34 de ani de păstorie el a reuşit să determine în sat un curent sănătos de hărnicie, cinste şi demnitate. De aceea, conducerea eparhiei, prin Mitropolitul Arcadie Ciupercovici, la anul 1896, l-a distins cu titlul de exarh şi cu brîu roşu.[27]

La 19. I. 1903 a murit, fiind înmormîntat lîngă soţia sa în cimitirul din Botoşana.

A urmat fiul său, Ştefan, dar numai pentru trei luni, fiindcă a trecut paroh la Bilca, iar la Botoşana a venit Constantin Mercheş. Acesta era un bărbat vrednic şi cu bune intenţii, însă nu a stat la Botoşana decît foarte puţin. In acest timp l-a ajutat pe directorul Burciu în munca sa de ridicare a măreţului local de şcoală care a fost iniţiat de înaintaşul său Sbiera. De la Mercheş au rămas două lucrări: Principii de organizare a clerului din Arhidieceza Bucovinei, Cernăuţi, 1935 şi Crîşma este duşmanul Bisericii şi a neamului, Cernăuţi, 1928. Alte lucrări au rămas nepublicate. Mercheş s-a născut la 24 aprilie 1875 în comuna Fundul Moldovei şi a murit la Botoşani în 13 septemprie 1964. A păstorit la Botoşana de la 20. IV. 1903 – 18. I. 1904. A urmat Ştefan Pavel, care a fost protopop, de la 25. IV. 1904 – 4. X. 1912,: Arsenie Văcăreanu de la 26. XII. 1912 – 8. IX. 1913 şi Gheorghe Abager, de la 6. X. 1913 – 3. VI. 1932. Acesta a fost un om foarte blînd şi îngăduitor. Din 1932 a trecut la Mănăstirea Humorului şi aici a scris o lucrare intitulată: Călăuza pentru vizitatorii sfintei mănăstiri a Humorului, Cernăuţi, 1935. S-a născut în 13. IV. 1867 şi a murit la 4. III. 1945. A urmat Dimitrie Popescu, iar din 28. IX. 1938 actualul Preot Gheorghe Hrincescu.

Prof. V. BOCA

24. C. Loghin, *op. cit.*, p. 243-244.
25. *Cronica parohială Botoşana.*
26. *Ibidem.*
27. *Ibidem.*

O ctitorie moldovenească în Transilvania: Biserica «Doamnei» din Moglăneşti-Toplita

Istoria Bisericii ortodoxe din Transilvania, în veacurile XVI şi XVII, înregistrează numeroase ctitorii ale domnitorilor şi dreptcredincioşilor din Ţara Românească şi Moldova, răspîndite pe acele meleaguri. Ele sînt şi dovezi despre străvechea conştiinţă a unităţii poporului nostru din cele trei ţări româneşti: Muntenia, Moldova şi Transilvania. Multe din aceste ctitorii au fost distruse în veacul al XVIII-lea de tunurile generalului Bucow, ca represalii pentru rezistenţa românilor ortodocşi faţă de uniaţie.

Intre monumentele care s-au păstrat pînă astăzi se numără şi *Biserica «Doamnei»* din cătunul Moglăneşti, de lîngă oraşul Toplita, aşezată pe unul din dealurile dinspre nord-estul oraşului, numit «Mănăstirea», unde odinioară se afla cătunul cu acelaşi nume, aşezat în jurul bisericuţei. Astăzi, în acest vîrf de deal a rămas biserica singură, deoarece, după cel de-al doilea război mondial, locuitorii cătunului au coborît mai la vale, durîndu-şi gospodării în vatra oraşului Toplita.

Biserica are dimensiuni reduse: 12 m. lungime, naosul şi pronaosul 4,55 m. lăţime, iar altarul 3 m. lăţime. Este o construcţie mai nouă, din material de lemn, după planul tradiţional al bisericilor de lemn din Moldova şi Transilvania, avînd altar cu absidă poligonală, naos, pronaos şi pridvor. Pereţii sînt din lemn de brad, tălpile şi uşorii din lemn de paltin, iar acoperişul din

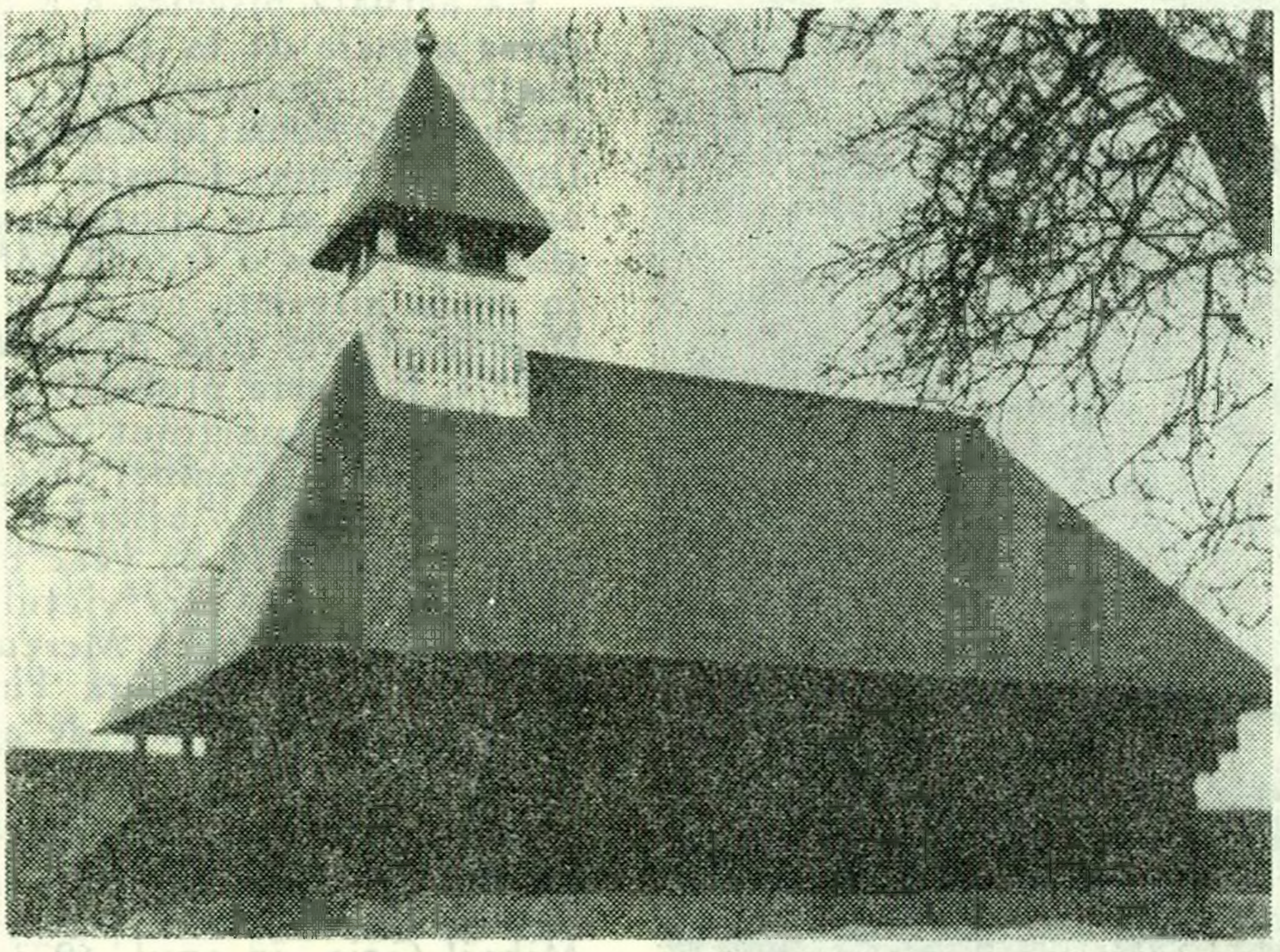
șindrilă, cu poala mai largă pentru protecția pereților. Deasupra pronaosului se înalță un turn-clopotniță, care dă bisericii o suplețe și o frumusețe deosebită.

Fără îndoială, această biserică e o clădire mai nouă, deoarece în jurul ei se văd rămășițele unor clădiri cu mult mai vechi. Tradiția locală spune că sînt rămășițele unei vechi mănăstiri ridicată de către soția unui demnitar care a aflat aici loc de refugiu, pe timpul luptelor lui Mihai Viteazul din Transilvania.

In legătură cu actuala bisericuță din vîrful dealului, tradiția locală păstrează date din care rezultă că vechimea ei coboară pînă în vremea Domnitorului moldovean Gheorghe Ștefan (1653-1653). Pierzîndu-și tronul și fiind nevoit să se refugieze în Germania, spre a nu-și pierde capul, și-a lăsat familia în Moldova. Soția sa, Doamna Safta, însoțită de cîțiva slujitori credincioși, s-a refugiat în Transilvania, cu gîndul de a ajunge în cetatea Ciceului. Poposind pe meleagurile toplițene (1658), Doamna Safta a luat legătura cu un localnic, căruia i-a dat o mare sumă de bani, ca să-i zidească o mănăstire pentru veșnică pomenire. Apoi a plecat spre cetatea Ciceului. E foarte probabil ca Doamna Safta să fi hotărît locul unde urma să fie ridicată ctitoria ei, anume, dealul din vatra vechii mănăstiri de pe vremea lui Mihai Viteazul.

Cînd a socotit că mănăstirea a fost terminată, Doamna Safta s-a întors la Toplița, la ctitoria sa. Privind însă din depărtare, a constatat cu amărăciune că, după banii pe care i-a dat, în loc să i se fi ridicat o impunătoare mănăstire, i s-a făcut doar o mănăstioară. Bătrînă, bolnavă și îndurerată, Doamna Safta a pornit pe pîriu la deal, ca să ajungă la mănăstioară. In drum spre bisericuță, s-a oprit să se odihnească și, în acest pîriu, a ajuns-o moartea. Nu se știe unde a fost înmormîntată, dar întîmplarea aceasta fiind un eveniment deosebit pentru locuitorii din cătunul așezat în jurul vechii mănăstiri, ei au dat pîriului, pe care Doamna Safta a făcut ultimii pași din viață, numele de «Părăul Doamnei», cum i se spune pînă astăzi. Tot din acea vreme, dacă nu mai dinainte, cătunul a primit numele de «Mănăstirea», astăzi numindu-se astfel numai locul din jurul bisericii. La începutul veacului al XIX-lea, cătunul s-a întins mai jos și a primit numele de «Moglănești», probabil după numele Moglan al unor familii.

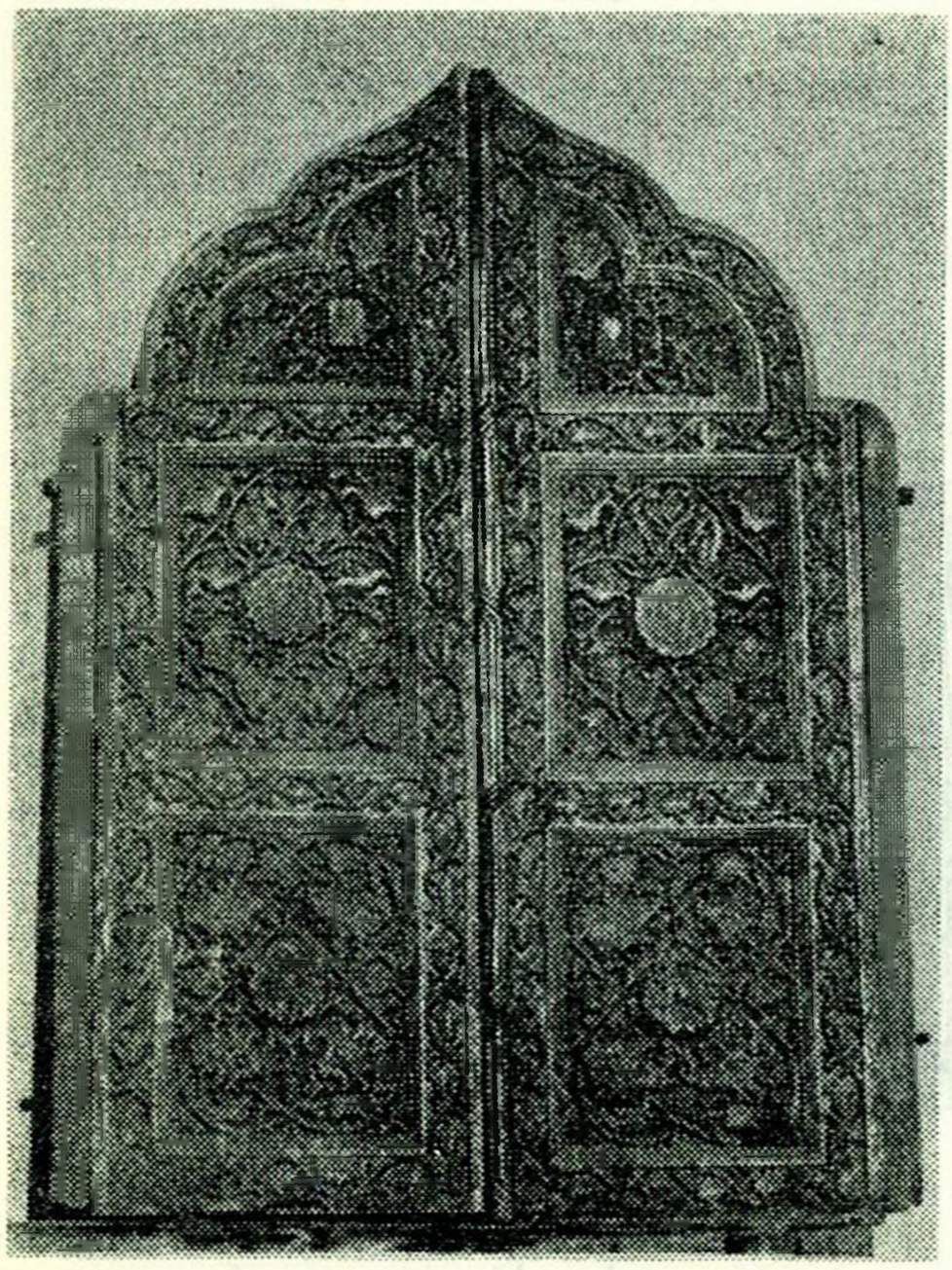
Biserica «Doamnei» se păstrează pînă astăzi, deși multă vreme și de mai multe ori a fost părăsită.

Biserica «Doamnei» din Moglănești-Toplița.

Fiind declarată monument istoric, în anul 1957, stareţul Mănăstirii «Sf. Ilie» – din Topliţa, Arhiereul Emilian Antal, a luat iniţiativa restaurării ei. Prin ostenelile şi munca călugărilor din mănăstire şi a credincioşilor din cătunul Moglăneşti, biserica a fost reparată din temelie, iar în ziua de 21 noiembrie 1958, la sărbătoarea hramului ei, Intrarea Maicii Domnului în biserică, a fost sfinţită de Arhiereul Emilian Antal.

In ceea ce priveşte vechimea ei, aceasta se poate constata din materialul lemnos din care este făcută:

Uşile împărăteşti de la vechea bisericuţă.

lemn de brad şi de paltin. Lemnul de paltin este mai vechi, purtînd diferite inscripţii cu litere chirilice. E de presupus că lemnul de paltin, fiind mai durabil, a aparţinut unei biserici mai vechi, care a fost făcută, din temelii, din lemn de brad, folosindu-se însă la noua construcţie o parte din lemnul de paltin al vechii biserici.

Cea mai veche inscripţie se află pe un uşor de la intrare: «1710», an care trebuie considerat anul rezidirii bisericii. Mai importantă este însă inscripţia cu litere chirilice de pe o scîndură din catapeteasmă, pe baza căreia, dealtfel, biserica a fost declarată monument istoric: «Această sfîntă biserică s-a acoperit şi catapeteasma s-au zugrăvit prin cheltuiala şi osteneala mai micului dintre fraţi şi smerit Nicodim pentru iertarea păcatelor sale, 1755 iunie 25 zile şi fiind zugravul Andrei Tot Sunfalău». Inscripţia aceasta a fost transcrisă cu litere latine pe o altă scîndură, dar cel ce a transcris-o n-a mai adus scîndura veche la biserică, din ea păstrîndu-se astăzi doar un fragment: «iunie 25 zile şi fiind zugravul Andrei Tot Sunfalău». Alte inscripţii sînt: una din anul 1754, iar alta, cu numele călugărilor Ioil, Mihai şi Ioan, din 1763.

Că actuala biserică e a doua sau chiar a treia de la cea ridicată pe cheltuiala Doamnei Safta, se poate deduce nu numai din cele două feluri de lemn folosit la actuala construcţie, ci şi dintr-o inscripţie slavonă de pe o icoană care se afla în tinda bisericii, cu chipul Maicii Domnului, azi însă dispărută: anul «1677». E foarte probabil ca această icoană să fi aparţinut primei biserici, ctitoria Doamnei Safta.

După uniaţie, biserica a rămas peste o jumătate de veac ortodoxă, deoarece la 1763 aici vieţuia un călugăr ortodox, Luca Mereuţ. Ulterior, ea a fost trecută cu sila la uniaţie, iar călugării de aici îndepărtaţi.

Fiind dată de către Arhiepiscopia Sibiului în grija Mănăstirii «Sf. Ilie Proorocul» din Topliţa, P. C. Stareţ Mihail Goia, în anul 1973, a luat toate măsurile pentru restaurarea bisericii. După aprobarea documentaţiei necesare de către autorităţile în drept, în primăvara anului 1974 s-au început lucrările de restaurare cu sprijinul Departamentului Cultelor, Direcţiei Monumentelor Istorice şi de Artă, Comitetului pentru Educaţie şi Cultură Socialistă al judeţului Harghita şi al Arhiepiscopiei Sibiului. Lucrările au fost terminate în toamna anului 1974.

Restaurată din temelii şi înzestrată cu toate cele necesare pentru sfintele slujbe, Biserica «Doamnei» din Moglăneşti rămîne pe mai departe în grija Mănăstirii «Sf. Ilie Proorocul» din Topliţa.

Interesul, purtarea de grijă şi preţuirea arătată faţă de acest monument se văd lămurit şi dintr-o adresă a D. M. I. A. nr. 11375 din 24 octombrie 1973, către Departamentul Cultelor, în care se remarcă

valoarea istorică şi artistică a acestei biserici «monument care demonstrează permanenţa relaţiilor culturale dintre Moldova şi Transilvania».

Biserica «Doamnei» din Moglăneşti-Topliţa este şi rămîne un monument istoric şi de artă bisericească de valoare netăgăduită, care scoate în lumină, o dată mai mult, strînsele legături dintre românii de pe ambele versante ale Carpaţilor, pentru care munţii n-au fost obstacole, ci mijloace şi căi de întreţinere a legăturilor religioase şi culturale.

Protos. MIHAI GOIA

Reorganizarea colecţiei de obiecte bisericeşti de la Mănăstirea Putna

Reorganizarea colecţiei de obiecte bisericeşti de la Mănăstirea Putna se impunea în urma lucrărilor de restaurare şi după cercetările arheologice care s-au efectuat începînd din toamna anului 1968.

Un grup de arheologi: Prof. Mircea Matei, V. Puşcaşu, Al. Rădulescu şi Gh. I. Cantacuzino, făcînd săpături, au dat la iveală zidurile de incintă din partea de nord a Mănăstirii, temeliile chiliilor şi ale casei domneşti. S-au descoperit fragmente de ceramică şi urme din vechea frescă şi din poleiala de aur a bisericii. De asemenea, s-au descoperit monede vechi.

Rînd pe rînd apoi au fost restaurate biserica mănăstirii, ctitoria Domnitorului Ştefan cel Mare, paraclisul clădit de Alexandru Lăpuşneanul, turnul tezaurului, turnul Eminescu, clădirea în care urma să fie adăpostită colecţia de obiecte cu valoare istorică şi artistică, cum şi turnul clopotniţă. Acum se restaurează clădirea chiliilor. In viitor se va restaura casa domnească şi zidurile de incintă.

Indată ce s-au terminat lucrările de refacere şi restaurare a clădirii destinată a adăposti bogata şi interesanta colecţie artistică a mănăstirii, sub îndrumarea Inalt Prea Sfinţitului Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, cu sprijinul activ al Consiliului Popular al Judeţului Suceava, al Departamentului Cultelor şi al Direcţiei Patrimoniului Cultural Naţional, s-a întocmit tematica, s-a proiectat şi lucrat mobilierul şi, potrivit unor reguli muzeografice, s-a pornit la etalarea obiectelor în încăperile clădirii reînnoită prin restaurare.

Astfel, la parter, sînt expuse fragmente şi vase de ceramică, în mare parte lucrate în atelierele mănăstirii, de multe ori chiar de către călugări. Un loc important îl ocupă cartea-manuscris şi cartea tipărită. Sînt expuse cărţi de slujbă, de doctrină teologică, cronici şi documente. Ele dovedesc, o dată mai mult, că, la Mănăstirea Putna, a existat o activitate cărturărească susţinută.

Ca o împlinire, ca o încoronare a bogatei activităţi cărturăreşti, desfăşurată în această mănăstire, trebuie să menţionăm înfiinţarea Academiei duhovniceşti din secolul al XVIII-lea.

La etaj sînt expuse vase liturgice, cruci şi diferite obiecte din metal preţios, icoane şi broderii.

Fiecare vizitator, fiecare cercetător are posibilitatea de a admira minunatele acoperăminte de mormînt ale lui Ştefan cel Mare, Mariei de Mangop, Mariei Voichiţa şi al mamei acesteia. Epitrahilul cu Portretul lui Ştefan cel Mare şi al lui Alexăndrel, anterior anului 1480, Dvera din 1500 cu portretul lui Ştefan cel Mare şi al Voichiţei şi Epitaful din 1490 lucrat în cele trei culori ale drapelului nostru sînt piese de mare valoare artistică.

Colecţia de obiecte bisericeşti de la Mănăstirea Putna este o mărturie grăitoare a trecutului nostru istoric, a civilizaţiei şi culturii medievale româneşti.

Colecţia a fost deschisă vizitatorilor în ziua de 8 iunie a. c.. Cei dintîi vizitatori ai colecţiei au fost: I. P. S. Mitropolit Iustin, DI. Miu Dobrescu, preşedintele Consiliului Popular Judeţean Suceava, D-nii I. Panaitiu şi Teodor Lebădă, vicepreşedinţi ai Consiliului Popular Judeţean Suceava, P.S. Episcop-vicar Adrian Botoşăneanul, DI. Prof. Vasile Drăguţ, directorul Direcţiei Patrimoniului Cultural Naţional, DI. Prof. Ştefan Ştefănescu, directorul Institutului de Istorie «N. Iorga»-Bucureşti, DI. Acad. C. C. Giurescu, Prof. Dinu C. Giurescu, DI. Prof. arhitect Grigore Ionescu, DI. Prof. arhitect Adrian Gheorghiu, DI. Prof. I. Toma, preşedintele Comitetului Culturii şi Educaţiei Socialiste Suceava, D-nii arhitecţi

N. Diaconu şi Vereş din D.P.C.N., DI. Prof. V. Monoranu, directorul Muzeului Suceava, D-na Teodora Voinescu, P. C. Pr. Sc. Porcescu vicar-administrativ, P. C. Arhim. Gherasim Cucoşel starețul mănăstirii, DI. D. Parfene directorul F.E.M.I.L. Rădăuți, DI. V. Mîrza, primarul comunii Putna ş. a.

In cartea de însemnări a mănăstirii s-a consemnat cu slove care vor rămîne de-a pururea, importanța acestui eveniment remarcabil: reorganizarea colecției de obiecte bisericești și istorice de la Mănăstirea Putna.

Ierom. ŞTEFAN GUŞĂ

Recenzii

Petros Vassiliadis, **Prolegomene la distincția relației dintre Marcu și documentul Q,** Atena, 1975

Petros Vassiliadis a publicat, cu titlul de mai sus, în limba engleză, un studiu de mare actualitate. Este vorba despre relația dintre Evanghelia după Sfîntul Marcu și documentul cunoscut în lumea teologilor cu numele de Documentul Q. La această problemă, s-au dat cinci soluții:

1. Soluția primă ar fi dependența Documentului Q de Evanghelia după Sfîntul Marcu.
2. Dependența Evangheliei după Sfîntul Marcu de Documentul Q.
3. Independență reciprocă între Evanghelia Sfîntului Marcu și Documentul Q.
4. Încercarea unui compromis pentru rezolvarea problemei.
5. Alte sugestii.

Încă de la începutul teoriei celor două izvoare din aria criticii sinoptice s-a pus întrebarea dacă lucrările (Marcu și Documentul Q) au un izvor comun sau diferă izvoarele lor unul de altul?

Pentru a rezolva problema, s-au pus în discuție cu toată silința nu numai fondul, cuprinsul, ci și forma, lexicul și chiar unele probleme de ordin stilistic.

Între alții, Wellhausen și Julicher susțineau că, mai întîi, s-a scris Evanghelia după Marcu și apoi textul Documentului Q. Și astfel Documentul Q este dependent de cel dintîi. Alții, precum B. Weiss, în lucrarea sa Manual of Introduction the N. T. (Manual de introducere la N. T.), B. B. Bacon (în: The Prologue of Mark, Prologul la Marcu), F. C. Bant în: The mission of the Disciples (Misiunea Discipolilor) ș.a., au inițiat teoria că, mai întîi, s-a scris Documentul Q, iar Sfîntul Evanghelist Marcu s-ar fi bazat pe acel izvor, nu atît în ce privește învățătura Domnului nostru Iisus Hristos, cît, mai ales lucrarea sa.

Pe de altă parte, A. Harnack, în lucrarea sa The Saynys of Iesus (Observări la Iisus), Mozzatt, în: Introduction to the Literature of the N. T. (Introducere în literatura N. T.), B. H. Streeter, în: St. Mark's Knowledge and Use of Q (Sf. Marcu și întrebuințarea lui Q) ș. a., au combătut cele două ipoteze anterioare pentru a dovedi că atît Evanghelia după Sfîntul Marcu cît și Q cuprind izvoare diferite.

Alții, E. I. Ravolinson și T. E. F. Honey, susțin că Evanghelia după Sfîntul Marcu este dependentă de Q în ce privește partea didactică a Evangheliei sale.

Prin R. Bultmann (The History of The Sinoptic Tradition = Istoria Tradiției sinoptice) problema ia un nou aspect: «Nu este deosebire între tradiția verbală și între cea scrisă, în ce privește timpurile apostolice». Bultmann are și multe argumente filologice pentru a-și susține argumentația.

Alți cîțiva teologi, Carrington, Boown, Schweitzer, susțin că izvorul Logiilor provine de la un izvor

cu totul deosebit de hristologia Sfîntului Marcu.

În vremea din urmă problema raportului dintre Evanghelia după Sfîntul Marcu și Q a fost pusă atît din punct de vedere filologic, cît și din punct de vedere teologic. Autorul Vassiliadis conclude că înainte de a se rezolva această problemă, trebuie să se răspundă la anumite întrebări și anume:

1. A avut scriitorul Evangheliei după Marcu peste tot cunoștință despre tradiția din care au izvorît Logiile?

2. Dacă a avut cunoștință, există vreo dovadă cum a cunoscut același izvor și Q?

3. Dacă da, a folosit Marcu, în mare, materialul lui pentru scrierea operei sale? În sfîrșit,

4. Dacă într-adevăr s-a folosit materialul izvorului «Logiilor», care este relația între Q și Evanghelia după Sfîntul Marcu?

Autorul este la zi cu bibliografia. Face 90 de referiri la autori de prestanță și expune critic tema de mai sus.

Pr. Prof. NICOLAE NEAGA

Preot Ilie D. Moldovan, **Învățătura despre Duhul Sfînt în ortodoxie și preocupările ecumeniste contemporane.** Teză de doctorat în Teologie, cu o prefață de Prof. Dr. Nicolae Chițescu, în „Mitropolia Ardealui", XVIII (1973), nr. 7-8, p. 662-857

Bisericile și confesiunile creștine consideră în unanimitate, ecumenismul ca lucrare a Sfîntului Duh în lume. Diferențele dogmatice privind pnevmatologia sînt trecute pe plan secund, nu însă neglijate. În acest context, Biserica Ortodoxă este chemată să-și expună învățătura sa despre Sfîntul Duh și, în același timp, să-și adîncească și formuleze aspectele noi pe care mișcarea ecumenică le oferă.

Elaborată sub impulsul și cerințele unor astfel de preocupări, teza P. C. Pr. Ilie D. Moldovan își propune «să arate perspectivele luminoase ce le deschide prezența Ortodoxiei în gîndirea ecumenică, datorită fidelității cu care păstrează dogma pnevmatologică în moștenirea sa patristică și, prin aceasta, să aducă o modestă contribuție la înțelegerea ecumenismului însuși ca fapt de viață nouă pentru lumea creștină (p. 671).

Abordarea subiectului implica un risc, semnalat, dealtfel, de Prof. N. Chițescu: «Încercînd să cuprindă izvorul vieții dumnezeiești în formule teologice, dogmatiștii au fost obligați totdeauna să simplifice, să restrîngă și să reducă după cadrele minții omenești, tot ceea ce era manifestare, efecte ale lucrării dumnezeiești. Aceeași impresie de simplificare excesivă o face la prima vedere Părintele Ilie Moldovan reducînd lucrarea sa la cinci titluri mari...» (p. 663).

Prezentînd învățătura despre Sfîntul Duh, autorul face și o operă eseistică: «Încercarea de a aduce din nou acest subiect în discuție o facem cu intenția de a-i pregăti introducerea în dialogul ecumenic, care nu urmărește să creeze nici învingători și nici învinși, ci numai rezultate pozitive în lupta pentru unitate» (p. 671).

Materialul adus în discuție deși vast, este condensat și analizat cu mult spirit critic. Cele cinci titluri ale lucrării sînt împărțite în capitole, formate, la rîndul lor, din mai multe subcapitole. După prefața prof. N. Chițescu (p. 663-665) urmează Introducerea (p. 666-676) în care autorul relevă importanța și actualitatea subiectutui.

Titlul I: *Dogma pnevmatologică în Ortodoxie* (p. 677-704) cuprinde capitolele: Sfîntul Duh a treia persoană a Sfintei Treimi; Purcederea Sfîntului Duh din Dumnezeu-Tatăl și Relația dintre Sfîntul Duh și Dumnezeu-Fiul.

Titlul al II-lea: *Sfîntul Duh și Creația* (p. 704-734) cu următoarele capitole: Sfîntul Duh și Creația în act și realizare; Noțiunea de creație imanentă și raportul ei cu noțiunea de creație în teologia apuseană; Sfîntul Duh și înnoirea lumii; Omul și însemnătatea lui în teologia ecumenică și Sfîntul Duh, Omul și transformarea naturii.

Titlul al III-lea: *Sfîntul Duh și Revelația divină* (p. 734-755) are capitolele: Sfîntul Duh, natura și sensul Revelației divine; Funcțiunea revelatoare a Sfîntului Duh în Sine; Sfîntul Duh și unitatea Revelației divine și Sfîntul Duh și Revelația ca istorie a mîntuirii.

Titlul al IV-lea: *Sfîntul Duh şi Biserica* (p. 755-817). A. *Rolul Sfîntului Duh în Soteriologie* şi capitolele: Sfîntul Duh şi Fecioara Maria. Evenimeniul Iisus Hristos: Raportul dintre Întruparea Domnului şi ungerea Lui în Sfîntul Duh şi Jertfa şi Învierea Domnului cu manifestări ale puterii Sfîntului Duh. B. *Prezenţa şi lucrarea Sfîntului Duh în Biserică*, avînd capitolele: Sfîntul Duh şi Taina Bisericii; Sfîntul Duh şi Sfînta Tradiţie şi Sfîntul Duh şi ierarhia bisericească.

Titlul al V-lea: *Ecumenismul, opera Sfîntului Duh* (p. 817-845) cu următoarele capitole: Sfîntul Duh şi solidaritatea Bisericii cu Oikumena (Lumea); Sfîntul Duh, principiu dinamic al unităţii creştine şi Sfîntul Duh, Biserica şi Bisericile creştine.

Încheierea (p. 846-850) şi Bibliografia (p. 851-859).

Simpla enumerare a titlurilor şi capitolelor care formează cuprinsul lucrării ne dă imaginea complexităţii subiectului propus pentru tratare. Autorul a pus în lumină datele revelaţionale, iar prin susţinerile şi argumentările patristice temeinice a arătat felul cum Biserica a dezvoltat şi formulat învăţătura despre Sfîntul Duh. A selectat tot ceea ce era mai reprezentativ din tezaurul patristic cu privire la pnevmatologie. Sînt citaţi, apoi, autori din epocile: post-bizantină, modernă şi contemporană. În felul acesta a înfăţişat cu multă precizie şi cu deosebită claritate în expunere dreapta învăţătură cu privire la Persoana şi lucrarea Sfîntului Duh în *Biserică* şi în *lume*. Dăm, spre exemplificare, următoarele pasaje: «Revelarea de Sine a Sfintei Treimi în viaţa dumnezeiască comportă două acte unite în mod indisolubil: *dăruirea* deplină în «naştere» şi *triumful* acestei dăruiri în purcedere» (p. 686), respectiv: «Umanitatea lui Hristos este «locul» de unde se revarsă Duhul ca lucrare a Treimii în toată Comunitatea bisericească, dar prin venirea Mîngîietorului peste Apostoli acest loc nu se află *în afară de Biserică, ci în ea*, Duhul însuşi fiind sursa intimă şi profundă a ei, deşi rămîne, totdeauna, *mai mult decît Biserică*» (p. 696) sau: «Prin om străluceşte chipul lui Dumnezeu în creaţie. Omul devine chipul spiritual al lumii, căci în adîncul gîndirii sale cunoaşte, iar cu puterea voinţei sale se realizează pe sine eficient în lume, umanizînd, totodată, această lume» (p. 728).

Temeinic şi cu multă răspundere, autorul gîndeşte şi scrie despre ecumenism: «Ecumenismul este o activitate specifică vremii noastre, deoarece se înscrie în dimensiunea veacului pe care-l trăim. În acest sens, putem spune că el reprezintă modul istoric în care se oglindeşte în conştiinţa Bisericilor creştine de astăzi acţiunea înnoitoare a Sfîntului Duh în creaţie. În adevăr, în acest fenomen sînt angajate două mari realităţi *Biserica* şi *oikumena*» (p. 667).

Concepţia autorului despre ecumenism, izvorîtă şi întemeiată pe învăţătura Bisericii noastre, vădeşte un caracter optimist şi este frumos înveşmîntată verbal (p. 666).

Părintele Ilie D. Moldovan, expunînd pnevmatologia ortodoxă, pune în lumină caracterul deschis şi dinamic al acestuia. El aduce în discuţie formulările pnevmatologice tradiţionale şi cele mai noi nu pentru o simplă confruntare, ci pentru evaluarea lor. De aceea, vom întîlni în lucrare încercarea unor noi precizări care reflectă, deopotrivă, spiritul ecumenic şi ecumenist al Ortodoxiei şi răspunderea pentru păstrarea învăţăturii de credinţă. «Naşterea Fiului şi purcederea Duhului nu sînt succesive, ci simultane. Naşterea Fiului e o revelaţie deplină a Tatălui, în deplina dobîndire a filiaţiei divine. Purcederea Duhului, care-i al doilea mod de revelare a Tatălui, poartă în sine o referinţă la modul revelator al naşterii. Purcederea nu e altceva decît manifestarea de sine liberă, activă şi nemijlocită a Tatălui care proslăveşte pe Fiul, pe care îl naşte. În vreme ce Fiul e revelaţia Tatălui, Sfîntul Duh e revelaţia Fiului de la Tatăl prin faptul că Fiul îşi împropriază mărirea cu care este încununat de Tătăl» (p. 698).

În sfîrşit, remarcăm înclinaţia autorului spre teologhisire. «Asemănarea înseamnă acţiune, iar acţiunea presupune libertate. Omul este o fiinţă care are toate condiţiile activităţii sale în sine însuşi, în adîncul raţiunii proprii şi în plinătatea voinţei sale proprii, fără să devină o fiinţă necondiţionată. Dacă

ar fi dependent, după un mod fatalist, de o realitate exterioară divină, nu s-ar mai putea susține că-i o ființă creatoare. Asemănarea e corelată cu transcendența» (p. 730).

Unitatea bisericească este o preocupare constantă a autorului pe tot parcursul lucrării sale. El nu numai că întrevede calea unității, dar are conștiința că sîntem deja angajați și împlinitori ai acesteia, cu ajutorul și cu puterea Sfîntului Duh. «Sfîntul Duh lucrează minunat și astăzi în providența și judecata vremii pe care o trăim, izbăvind nu numai sufletele, ci și Bisericile creștine de nepăsare și egoism, angajîndu-le efectiv la construirea vieții noi» (p. 847).

Termenologia folosită de autor poartă pecetea deschiderii ecumeniste, fapt, de asemenea, apreciabil. Întrebuințarea unor termeni, care au semănat discordie, se cere însă făcută cu un plus de vigilență pentru a se evita confuzii sau știrbiri ale unor adevăruri de credință. Semnalăm în acest sens, folosirea termenului «predestinează» într-un context antinomic. «Avînd *harul* Sfîntului Duh ca viață a vieții sale, omul este, de la început, o revelație a Logosului după a cărui icoană este zidit. Acest chip formează punctul de plecare ce *predestinează* făptura spre o stare de plenitudine, adică spre asemănare» (p. 730). În lumea harică este libertate. Harul nu conlucră decît cu cei ce voiesc, prin urmare, în libertate. Chemați la plenitudine, creștinii se desăvîrșesc păstrîndu-și identitatea. Mai mult, asemănarea este o stare harică și nu ființială.

În intregul ei, valoroasa lucrare a P. C. Pr. Ilie D. Moldovan face dovada unei opere elaborate cu multă răspundere față de învățătura Bisericii și cerințele actuale ale creștinismului. Prin aceasta, ne descoperă gîndirea și puterea de lucru ale unui teolog al zilelor noastre.

Pr. C. BUZDUGAN

Arhim. Zareh Baronian, **Liturghia Bisericii Armene în cadrul celorlalte rituri liturgice răsăritene.** Studiu comparativ. Teză de doctorat, București, 1975, 170 p., extras din „Ortodoxia“ XXVII (1975), nr. 1, p. 15-171

Sub semnătura P. C. Arhimandrit Zareh Baronian, vicarul administrativ al Episcopiei Armene din R. S. R., cu sediul la București, a apărut o importantă lucrare de doctorat privind studiul comparativ între Liturghia Bisericii Armene și celelalte rituri liturgice răsăritene.

Lucrarea constituie o contribuție de seamă la cunoașterea riciprocă a cultului celor două biserici. Descrierea formularului și a tipicului liturghiei armene a fost făcută de autor pe baza textului armean însuși, din diferite ediții, mai vechi și mai noi ale liturghierului armean, coroborat cu cel din diferitele ediții, făcute pentru studiu. La aceasta s-au adăugat informațiile culese din diferite studii și traduceri ale liturghiei armene, în diferite limbi, celelalte liturghii răsăritene începînd cu cea ortodoxă, sînt prezentate pe baza unor ediții liturgice critice ale liturghiilor respective.

Autorul reușește să prezinte materialul organizat cu mult simț critic și cu proporție a măsurilor, păstrînd mereu în centrul atenției sale liturghia armeană.

După o largă incursiune în istoria cultului creștin al Bisericii vechi, autorul prezintă liturghia armeană, arătînd originea și legătura ei cu liturghia Sf. Iacob, schițînd soluția ei pînă la forma de azi, cu diferite forme întreprinse de patriarhii armeni și influențele primite din partea altor rituri străine.

Textul liturghiei armene este prezentat în traducere românească integrală și însoțit de adnotări critice, explicații istorice, referințe comparative la liturghia ortodoxă de rit bizantin, cum și analogiile cu liturghiile celorlalte rituri necalcedoniene orientale (coptă, etiopiană, siro-iacobită, maronită și nestoniană).

De asemenea sînt prezentate și influențele riturilor apusene catolice asupra liturghiei armene.

În sinteza lucrării se observă ca-

lităţile, valoarea şi importanţa liturghiei armene în comparaţie cu celelalte liturghii creştine, cum şi rolul ei în viaţa religioasă şi naţională a poporului armean în contemporaneitatea ecumenică.

Pentru clerul ortodox român, lucrarea este de un real folos, deoarece aşa-numitul rit liturgic armean nu este altceva decît o variantă locală sau naţională a ritului liturgic bizantin. Numeroase rugăciuni, formule şi ceremonii sînt identice cu cele din liturghia bizantină. Din acest punct de vedere este posibilitatea sigură a unei comuniuni liturgice depline între cele două biserici care poartă un dialog teologic.

După prefaţa semnată de P. C. Prof. Ene Branişte, referentul principal şi un cuvînt înainte, autorul prezintă în trei părţi următoarele probleme: I. — *Despre riturile liturgice în general* — adică Liturghia creştină în primele trei veacuri şi rînduiala ei după diferite izvoare, uniformitatea liturgică în Biserica primelor trei veacuri şi Formarea riturilor liturgice sau a liturghiilor locale, după secolul al IV-lea. II. — *Liturghia Bisericii Armene* — originea şi raportul ei cu liturghia apostolică a sfîntului Iacob, traducerea în limba armeană a liturghiei, reforme ulterioare; Manuscrise, ediţii şi traduceri ale liturghiei armene şi studii mai de seamă asupra ei; Textul şi rînduiala de azi a Liturghiei armene — traduceri cu adnotări şi explicaţii istorice. Rînduiala proscomidiei, Dumnezeeasca liturghie; Asemănări, puncte comune şi analogii ale liturghiei ritului bizantin şi cu ale celorlalte biserici vechi orientale; Influenţe ale riturilor apusene asupra liturghiei armene; Caracterele speciale ale liturghiei armene în comparaţie cu celelalte liturghii creştine în general; Calităţile, valoarea şi importanţa liturghiei armene în cadrul cultului şi al vieţii religioase şi din punct de vedere al ecumenismului contemporan, cum şi o bogată bibliografie de specialitate.

Aşa cum ne este prezentată de autor, lucrarea P. C. Arhimandrit Zareh Baronian, vicar administrativ al Episcopiei Armene din România, rămîne pentru clerul ortodox român un studiu de seamă menit să contribuie la cunoaşterea reciprocă între cele două biserici.

GH. BURCĂ

Nicole Zeegers — Vander Vorst, **Les citations des poètes grecs chez les Apologistes chrétiene du II-e siècle.** Louvain, 1972, 381 p.

În lucrarea aceasta, autorul pune problema naturii izvoarelor consultate de scriitorii creştini ai primelor veacuri şi problema citatelor poetice pe care le găsim la ei. În prima parte a lucrării, autorul studiază citatele luate de apologeţi din Homer şi Euripide din texte originale, din opere de erudiţie, din comentarii şi florilegii. El identifică citatele din poeţii antici reliefînd frecvenţa lor la Sfîntul Iustin Martirul, la Taţian, Atenagora, Teofil, Clement Alexandrinul şi la Pseudo-Iustin. Autorul insistă asupra lui Clement care, folosind citate din Homer, descrie de exemplu bunătatea lui Dumnezeu, iar prin graiul lui Euripide reliefează alianţa între cer şi pămînt.

În afară de aceşti doi poeţi, sînt studiate 277 de fragmente din peste patruzeci de poeţi. Criteriul principal al studierii citatelor este acela al rolului apologetic şi al eficienţei lor asupra cititorilor. Pe această linie de orientare, autorul analizează sensul citatelor, interpretarea pe care le-a dat-o apologetul respectiv şi argumentele folosite în sprijinul lor. Unele citate erau lungi şi monotone, altele au impresionat plăcut pe cititori, mai ales citatele scurte, neprevăzute, bine adoptate contextului conferindu-i alese calităţi de stil. Citatele care elogiau elenismul captau, îndeosebi, atenţia necreştinilor

După ce analizează citatele folosite de fiecare apologet în parte, autorul face consideraţii interesante cu privire la aportul preoţilor greci la cultura veche creştină. Citatele din poeţii greci au constituit elemente ale unei anumite metode apologetice creştine; ele reflectau cultura clasică greacă şi serveau, în acelaşi timp, ca expresie a culturii creştine. În bogata bibliografie pe care o pune la contribuţie, autorul, foloseşte şi un studiu al Pr. Prof. I. G. Coman («Studii Teologice», nr. 7-8/1968).

Pr. Prof. ANATOLIE ZAREA

Cronica bisericească

A — Actualităţi ecumenice

Vizita Prea Sfinţitului Episcop Antonie Ploieşteanul, vicar Patriarhal, făcută Bisericii Scoţiei=Marea Britanie

(27 februarie — 13 martie 1976)

Intre 27 februarie-13 martie 1976, Prea Sfinţitul Episcop Antonie Ploieşteanul, vicar patriarhal, a fost invitat de către Presbiteriul (Sinodul) Bisericii Scoţiei din Edinburgh, Marea Britanie, şi de către Universitatea din Edinburgh, în calitate de «vizitator ecumenic» pe anul 1976. Există obiceiul în Biserica Scoţiei de a avea o dată la cîţiva ani astfel de invitaţi, care vin să prezinte viaţa Bisericii lor şi să stabilească legături ecumenice între Biserici. Pentru prima dată a fost invitat un prelat ortodox şi din România, în persoana Prea Sfinţitului Episcop Antonie Ploieşteanul.

Programul Prea Sfinţiei Sale a fost foarte bogat, fiind solicitat la întîlniri, conferinţe, urmate de întrebări şi răspunsuri.

După sosire, la aeroportul Turnhouse din Edinburgh, Prea Sfinţitul Antonie a fost condus, direct, de doi membri ai Presbiteriului la societatea de radio a Scoţiei, BBC, 5 Queen Street, unde i-a fost luat un interviu care a fost difuzat a doua zi dimineaţa. Interviul s-a referit la activitatea Bisericilor creştine din ţara noastră şi la ecumenismul local.

Prea Sfinţitul Antonie a participat la slujba de la Craigentinay Parish Church, biserică din Edinburgh, în care a rostit o predică avînd ca temă: «Rugăciunea în viaţa creştină». La sfîrşitul slujbei, fiind prezentat celor de faţă, P. S. Sa a vorbit despre «Viaţa creştină în România de azi». Seara, P. S. Antonie a vorbit la Palmarston Place Church, la o adunare a tineretului «Youth Pellewship», la cererea acestora, cu referire la educaţia tineretului în şcolile teologice din România.

Intre 1-12 martie, P. S. Antonie a vizitat biserici şi mănăstiri, monumente istorice, instituţii de învăţămînt superior, administraţia Bisericii Scoţiei; a conferenţiat despre: «Situaţia învăţămîntului teologic universitar din România», «Orientări în teologia ortodoxă contemporană», «Ecumenismul local din România», «Biserica Ortodoxă Română şi climatul ecumenic din România», şi perspectivele unui dialog cu Biserica Scoţiei» şi a rostit predici cu tema: «Dreptatea lui Dumnezeu» şi «Doamne doresc să văd».

De asemenea, a fost primit de către Rev. Boderick Smith, Moderatorul Prezbiteriului Bisericii Scoţiei, a vizitat Societatea Biblică din Scoţia şi a fost oaspetele D-lui Pieter Wilson preşedintele Con-

siliului regional. In cinstea reprezentantului Bisericii Ortodoxe Române Rev. Dr. Andrei Wylie, viitorul responsabil al Bisericii Scoției cu problemele ecumenice, a dat o recepție.

In ziua de 13 martie, Prea Sfințitul Antonie a plecat la Londra.

Consultația ecumenică de la Ferch=R. D. G.

(17-20 martie 1976)

La invitația Oficiului Misionar Ecumenic al Conducerilor Bisericilor Evanghelice din Republica Democrată Germania, între 17-20 martie 1976, a avut loc la Ferch-Potsdam, Republica Democrată Germania o consultație ecumenică cu tema «Solidaritatea noastră pe calea păcii», la care din partea Bisericii Ortodoxe Române a luat parte P. C. Pr. Prof. Grigorie Marcu de la Institutul teologic Sibiu. Lucrările consultației s-au desfășurat în localul casei de odihnă «Martin Luther». Pe lîngă tema generală, au mai fost prezentate referate speciale ce au tratat subiecte ca:

Participarea practică a comunităților creștine urbane la lupta pentru pace și la mișcările de solidaritate;

Pentru securitate și cooperare în Europa — comunitatea creștină după Helsinki 1975;

Dialogul cu edilii orașului și slujirea păcii de către creștini în mediul urban.

La discuții au luat parte circa 33 delegați aparținînd de 19 Biserici. Cu excepția gazdelor, celelalte Biserici au avut cîte un singur reprezentant. Delegații ortodocși au fost solicitați să prezinte cîte un referat privind activitatea ecumenică și colaborarea interconfesională desfășurată de Bisericile respective. In acest sens, P. C. Pr. Prof. Grigorie Marcu a prezentat, în ziua de joi 20 martie 1976, o expunere intitulată: «Din experiențele noastre», reliefînd ecumenismul local din țara noastră conceput de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, colaborarea frățească a cultelor din țara noastră, conferințele teologice interconfesionale, lupta pentru apărarea și întărirea păcii, sprijinirea de către Biserică a acțiunilor obștești și de dezvoltare multilaterală a societății românești contemporane, unitatea națiunii noastre în jurul conducătorilor Statului.

Întîlnirea între reprezentanții Conferinței creștine pentru Pace și conducătorii Bisericilor din Statele Unite ale Americii

(Marriottsville, S. U. A., 31 martie-3 aprilie 1976)

Din inițiativa Conferinței Creștine pentru Pace și a Asociației ecumenice pentru pace internațională, dreptate și pentru legături cu C. C. P. (Christians Associated for Relationship with Eastern Europa — C.A.R.E.E.) s-a organizat între 31 martie — 3 aprilie 1976, la Marriottsville, S. U. A., reuniunea «Karlovy-Vary III (Karlovy-Vary I (1962), Karlovy-Vary II (1974), cu tema *„Biserica slujitoare: cum își înțeleg Bisericile reprezentate la întrunire menirea în raport*

cu guvernele ţărilor lor şi cu Societatea", la care, din partea Bisericii Ortodoxe Române, a luat parte Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Nicolae al Banatului.

Din ţările europene au mai luat parte la reuniune: I. P. S. Mitropolit Filaret al Vidinului şi Prof. Antone Hubancev de la Academia teologică din Sofia (B. O. Bulgară), Episcopul luteran Dr. Jan Michalko şi prof. Iosef Smolik de la Facultatea de teologie Comenius din Praga (R. S. Cehoslovacia), pastorul Rolf-Dicter Günther, superintendent al Bisericii luterane din Brandenburg şi pastorul Martin Kramer (R. D. G.), prof. Dr. Witold Benedytoniez, conducătorul Bisericii metodiste poloneze şi preşedintele Consiliului ecumenic naţional al Bisericilor din Polonia, şi pastorul baptist Zdzislaw Pawliek, secretarul general al C. E. B. din Polonia (R. P. Polonia), Episcopul Tibor Bartha-Debreţin, episcopul romano-catolic Dr. Cserhati Jósef din Pécs, Dr. Károly Toth, secretarul general al C. C. P., Dr. Karoly Pröhle, secretarul general al C. E. B. din Ungaria (R. P. Ungaria), I. P. S. Mitropolit Nicodim al Leningradului şi pastorul Bytchkov, secretarul general al cultului baptist (U. R. S. S.).

Din partea S. U. A. au participat 27 personalităţi bisericeşti (mitropoliţi, episcopi protestanţi şi romano-catolici, conducători ai unor Biserici protestante, conducători ai Consiliului Naţioual al Bisericilor din S. U. A. şi ai C. A. R. E. E., profesori de teologie, membri din conducerea unor denominaţiuni şi organizaţii ecumeniste din S.U.A.).

I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului a făcut parte din Comitetul restrîns însărcinat cu dirijarea întregului program.

Preşedinţia şedinţelor a fost asigurată alternativ de I. P. S. Mitropolit Nicodim al Leningradului şi Dr. Robert V. Moss, preşedintele Bisericii unite a lui Hristos din S. U. A.

În cadrul consfătuirii, au fost prezentate două referate cu tema «Biserica slujitoare» (William P. Thompson, preşedintele Consiliului Naţional al Bisericilor din S. U. A. şi pastorul Rolf-Dieter Günther). Ele au constituit punctul de plecare a unor întrebări şi răspunsuri, a unor formulări de opinii şi discuţii caracterizate prin sinceritate, bună înţelegere şi informare reciprocă. A fost abordat şi aspectul teologic al ideii de «Biserică slujitoare», dar ceea ce a interesat mai mult pe participanţi a fost aspectul social al activităţii Bisericilor din Europa răsăriteană şi S. U. A.

I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului a luat în mai multe rînduri cuvîntul, contribuind la crearea unei atmosfere de bună înţelegere în discuţii, a apreciat efortul Bisericilor şi creştinilor din S. U. A. la încetarea războiului dus împotriva Vietnamului şi a subliniat rolul ce-l pot juca Bisericile, slujitorii şi credincioşii care-şi desfăşoară activitatea în ţara noastră.

Dat fiind caracterul util al întîlnirilor Karlovy-Vary I, II şi III, s-a hotărît o nouă manifestare de acest gen care se va organiza în anul 1978 într-o ţară europeană. In final s-a adoptat textul unui comunicat ce urmează a fi dat publicităţii.

Lucrările reuniunii din Marriottsville au contribuit la apropierea Bisericilor şi la o cunoaştere reciprocă a realităţilor social-politice din ţările reprezentate la această întîlnire.

Participarea unui delegat al Bisericii Ortodoxe Române la sesiunea Comisiei pentru tineret a Conferinţei creş= tine pentru Pace

(Bremen, R. F. G., 12-16 aprilie 1976)

Între 12-16 aprilie 1976, a avut loc la Bremen (Republica Federală Germania) sesiunea Comisiei pentru tineret a Conferinţei Creştine pentru Pace, la care, din partea Bisericii Ortodoxe Române, a participat Dl. Fer Nicolae, asistent la Institutul Teologic din Bucureşti. Tema sesiunii s-a intitulat: «Eliberarea şi destinderea — tinerii creştini participă la eforturile pentru o lume mai bună». La sesiune au participat circa 50 de reprezentanţi ai unor confesiuni creştine cum şi ai diferitelor organizaţii ale tineretului din 23 ţări ale Europei, Africii şi Americii. Au participat, ca observatori, reprezentanţi ai Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Federaţiei Mondiale a Tineretului Democrat, Consiliului Ecumenic al Tineretului din Praga, Uniunii Internaţionale a Studenţilor Creştini şi ai Bisericii Evanghelice Luterane din Bremen.

Sesiunea a fost deschisă de către Dr. Dietrich Gutsch, preşedintele Comisiei tineretului a C. C. P. Cele trei grupe de lucru ale sesiunii au avut ca teme de discuţie: raportul dintre eliberare şi destindere, contribuţia creştinilor la lupta împotriva războiului, studierea problemelor privind asuprirea socială şi economică, lupta împotriva rasismului, colonialismului şi neo-colonialismului.

Pe marginea temei principale au fost prezentate trei referate în care s-au făcut expuneri teologice. S-a accentuat apoi că destinderea internaţională este un rezultat al coexistenţei paşnice între statele cu sisteme sociale diferite dîndu-se drept model de destindere recentul acord de la Helsinki.

Conferinţa teologică interconfesională

(Bucureşti, 11 mai 1976)

La 11 mai 1976, au avut loc la Institutul teologic Bucureşti lucrările Conferinţei teologice interconfesionale, prima din acest an, cu tema: «A V-a Adunare Generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la Nairobi-Kenya. Rezultate şi perspective». La conferinţă au participat: I. P. S. Nicolae, Mitropolitul Banatului, delegatul Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, P. S. Episcop Roman Ialomiţeanul, vicarul Sf. Arhiepiscopii a Bucureştilor, P. S. Episcop Adrian Botoşăneanul, vicarul Sf. Arhiepiscopii a Iaşilor, P. S. Episcop Nestor Severineanul, vicarul Sf. Arhiepiscopii a Craiovei, P. S. Episcop Timotei Lugojanul, vicarul Sf. Arhiepiscopii a Timişoarei, P. S. Episcop Epifanie Tomitanul, vicarul Sf. Ariepiscopii a Tomisului şi Dunării de Jos-Constanţa, P. S. Episcop Justinian Maramureşanul, vicarul Sf. Arhiepiscopii a Clujului, P. S. Arieреu-vicar Veniamin Rîmniceanul, vicarul Sf. Episcopii a Buzăului, P. S. Arhiereu-vicar Eftimie Bîrlădeanul, vicarul Sf. Episcopii a Romanului şi Huşi-

lor, P. S. Arhiereu-vicar Gherasim Piteşteanul, vicarul Sf. Episcopii a Rîmnicului şi Argeşului; P. C. Prof. Mircea Chialda, rector, şi P. C. Pr. conf. Dumitru Popescu prorector la Institutul teologic din Bucureşti, P. C. Pr. prof. Isidor Todoran, rector şi P. C. Arhid. conf. Constantin Voicu, prorector la Institutul teologic din Sibiu, consilieri patriarhali şi ai Sf. Arhiepiscopii a Bucureştilor, profesori de la institutele teologice menţionate mai sus, directorii seminariilor teologice din ţară, doctoranzi şi studenţi ai Institutului teologic din Bucureşti, iar din partea celorlalte culte din ţara noastră: Dr. Albert Klein, Episcopul Bisericii Evanghelice-Luterane C. A., Sibiu, Szedressy Pall, Episcopul Bisericii Evanghelice S. P. din Cluj-Napoca, Kovacs Lajos, Episcopul Bisericii Unitariene din Cluj-Napoca, Pr. Prof. Iosef Nemecsek, rectorul Institutului teologic romano-catolic din Alba Iulia, Pr. Bertalam Blaziu consilier al Arhiepiscopiei romano-catolice din Bucureşti, Prof. Rapp Karely, rectorul Institutului Teologic Protestant Unic din Cluj-Napoca, Prof. Herman Binder, prorectorul Institutului Teologic Protestant Unic din Sibiu.

Prezidiul conferinţei a fost constituit din: I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului, P. C. Pr. Prof. Isidor Todoran, P. C. Pr. Prof. Iosef Nemecsek, Prof. Rapp Karoly, P. C. Pr. Prof. Mircea Chialda, Prof. Herman Binder, P. C. Pr. Conf. Dumitru Popescu şi Arhid. Conf. Constantin Voicu.

In cuvîntul de deschidere a lucrărilor conferinţei, P. C. Prof. Mircea Chialda, rectorul Institutului teologic din Bucureşti, după ce a exprimat bucuria şi cinstea deosebită pe care o are Institutul teologic din Bucureşti, găzduind lucrările primei conferinţe interteologice din acest an, a reliefat pe scurt însemnătatea acestor conferinţe, atît pe plan teologic cît şi pe plan social-patriotic. Desfăşurîndu-se de peste un deceniu, conferinţele teologice interconfesionale au contribuit la o mai bună cunoaştere şi apropiere a credincioşilor care aparţin cultelor din România şi la luarea de poziţii comune faţă de marile probleme ale lumii contemporane, care sînt, în acelaşi timp şi probleme ale Bisericilor creştine.

Referatul principal al conferinţei, intitulat: *«A V-a Adunare Generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la Nairobi-Kenya. Rezultate şi perspective»,* a fost susţinut de P. C. Pr. Conf. Dumitru Popescu, prorectorul Institutului teologic din Bucureşti. In referatul său, vorbitorul a scos în evidenţă valoarea celei de a V-a Adunări Generale de la Nairobi, care a abordat un număr foarte mare de probleme, după cum foarte numeroase — peste 270 — au fost şi delegaţiile pe care această adunare le-a întrunit.

Delegaţia română, alcătuită din 12 reprezentanţi ai Bisericii Ortodoxe, în frunte cu I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei şi Sucevei, cum şi din 3 reprezentanţi ai Bisericilor protestantă, reformată şi luterană, a desfăşurat o activitate susţinută în diferite organisme ale Adunării.

Referatul secundar I, intitulat: *«Evaluarea lucrărilor din Secţia V-a a Adunării Generale a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, de la Nairobi. Reflectarea acestora în secţie şi Adunarea Generală»* a fost susţinut de Dl. Conf. Lenghel Lerand de la Institutul teologic protestant unic din Cluj-Napoca. Referentul a pus în lumină legătura dintre cele două dimensiuni, orizontală şi verticală,

subliniind că atitudinea şi lucrarea Bisericilor de sprijinire a drepturilor fundamentale ale omului, de combaterea rasismului, problema respectării depturilor omului şi a naţionalităţilor conlocuitoare au fost abordate în perspectivă teologică, iar măsurile practice care au fost adoptate în acest sens decurg în mod firesc din baze teologice.

Referatul secundar II, intitulat: *«Dimensiunea teologică reflectată în lucrările Adunării Generale a C.E.B. de la Nairobi (1975)»,* a fost susţinut de P. C. Pr. Lector Dumitru Abrudan de la Institutul teologic din Sibiu. Referentul a subliniat aspectul teologic al documentelor adoptate de Adunare. Pornind de la faptul că noţiunea de comunitate conciliară, care a alcătuit obiectul secţiei a II-a a Adunării, n-a fost abordată într-o perspectivă teologică izolată, ci în contextul mai larg al aspiraţiilor umane, Adunarea de la Nairobi a ştiut să unească şi să echilibreze dimensiunea verticală şi cea orizontală a preocupărilor ecumeniste.

După expunerea referatului principal şi al celor secundare au luat cuvîntul — pe marginea acestora — Episcopul Albert Klein, Episcopul Kovacs Lajos, Episcopul Szedressy Pall, Prof. Rapp Karoly, Prof. Ştefan Juhasz, Prof. Herman Binder, P. C. Pr. Dumitru Soare (consilier patriarhal la Serviciul Relaţiilor Externe al Patriarhiei Române), Prof. Gereb Pall, P. S. Episcop Nestor Severineanul, P. S. Episcop Justinian Maramureşanul, P. S. Episcop Timotei Lugojanul, P. C. Prof. Onorar Ioan Gh. Coman, P. C. Arhid. conf. Constantin Voicu şi P. C. Pr. Lector Dumitru Radu.

Apoi a luat cuvîntul I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului, în calitate de delegat al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian. Inalt Prea Sfinţia Sa a reliefat interesul deosebit pe care Biserica Ortodoxă Română îl acordă celei de a V-a Adunări de la Nairobi. Referindu-se la termenul de «conciliaritate» pus în circulaţie la întrunirile ecumenice anterioare şi reluat la Nairobi, Înalt Prea Sfinţia Sa a socotit necesar să i se acorde importanţă, în continuare, pentru a fi lămurit sensul său adevărat.

Inalt Prea Sfinţitul Nicolae consideră Adunarea de la Nairobi drept o mare realizare a Consiliului Ecumenic a Bisericilor, subliniind, totodată, rolul jucat de secretarul general al acesteia, Dr. Philip Potter, care a dovedit şi cu acest prilej multă înţelepciune şi capacitate de a cuprinde o multitudine de probleme, într-un spirit deosebit de larg şi receptiv la tot ceea ce este pozitiv.

P. C. Pr. Prof. Dumitru Popescu, prorectorul Institutului teologic din Bucureşti, a formulat în final concluziile conferinţei.

După concluziile prezentate de P. C. Sa, P. C. Pr. Prof. Mircea Chialda, rectorul Institutului teologic din Bucureşti, a rostit cuvîntul de încheiere al lucrărilor conferinţei, exprimîndu-şi speranţa că această conferinţă teologică interconfesională, ca şi cele precedente, a fost expresia manifestării şi afirmării crescînde a unui duh de colaborare frăţească ale cărei roade vor constitui un îndemn pentru colaborare în viitor. I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului a mulţumit conducătorilor celorlalte culte prezente la conferinţă, reprezentanţilor Departamentului Cultelor, celor trei referenţi şi participanţilor la discuţii.

Diac. V. AXINIA

B. — Arhiepiscopia Iaşilor

Ziua numelui I. P. S. Mitropolit Iustin

În ziua de 1 iunie, cînd Biserica Ortodoxă prăznuieşte pe Sfîntul Iustin martirul şi filozoful, clerul şi credincioşii din Arhiepiscopia Iaşilor îşi îndreaptă gîndurile cu dragoste şi recunoştinţă la întîistătătorul lor, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin, căruia îi aduc prinos cald de cinstire şi mulţumire pentru înţelepciunea şi rîvna cu care diriguieşte Arhiepiscopia Iaşilor.

După Sfînta Liturghie, săvîrşită, în această zi, în Catedrala mitropolitană din Iaşi, P. S. Episcop-vicar Adrian Botoşăneanul, înconjurat de un sobor de preoţi şi diaconi, a oficiat un Te-Deum rugînd pe Cel Atotputernic să dăruiască îndelungă înzilire şi sănătate deplină Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin spre a se bucura de roadele îmbelşugate ale muncii sale neobosite pe ogorul Bisericii dreptmăritoare, al Patriei şi al păcii.

Oaspeţi

Joi 22 aprilie a. c., preşedintele Republicii Senegal Leopold Sedar Senghor, împreună cu Doamna Colette Senghor şi alte persoane oficiale, aflaţi în ţara noastră ca oaspeţi ai D-lui Preşedinte Nicolae Ceauşescu şi ai Doamnei Elena Ceauşescu, au vizitat meleagurile Bucovinei.

Inalţii oaspeţi au fost însoţiţi de D-l Emil Bobu, vicepreşedintele Consiliului de Stat, D-l Miu Dobrescu preşedintele Consiliului Popular jud. Suceava, D-l Florea Dumitrescu ministrul finanţelor şi alţii.

După ce au vizitat întreprinderea de industrializare a lemnului Rădăuţi şi vestitul atelier de ceramică din comuna Marginea, înalţii oaspeţi au ajuns la Mănăstirea Sucevita, monument arhitectonic medieval, unde au fost salutaţi de I. P. S. Iustin Mitropolitul Moldovei şi Sucevei şi au servit dejunul.

In continuare, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a însoţit înalţii oaspeţi în vizita pe care au făcut-o la Mănăstirea Moldovita şi Biserica Voroneţ. In preajma acestor monumente ei au admirat fantezia şi măiestria artistică a meşterilor moldoveni, care au creat aceste inestimabile valori.

In continuare, înalţii oaspeţi au vizitat Muzeul Etnografic din oraşul Gura Humorului.

Seara, în onoarea oaspeţilor senegalezi, la Casa de Cultură din Suceava, a fost prezentat un frumos spectacol folcloric.

*

In ziua de 22 aprilie a. c., Preotul romano-catolic Robert Akermann, aflat în ţara noastră, a vizitat biserici şi mănăstiri din Arhiepiscopia laşilor.

In ziua de 23 aprilie, oaspetele a fost primit de I. P. S. Mitropolit Iustin, cu care a avut o convorbire.

După amiază, oaspetele a vizitat Biserica Galata şi Mănăstirea Cetăţuia, iar seara a asistat la slujba Prohodului săvîrşit de I. P. S. Mitropolit, în catedrala mitropolitană.

A doua zi, 24 aprilie, Pr. Robert Akermann a vizitat Mănăstirile Varatec, Agapia, Neamţ, tipografia şi Seminarul teologic.

In timpul vizitei a fost însoţit de P. C. Consilier T. Meleşcan.

In aceeaşi zi, oaspetele s-a înapoiat cu trenul la Bucureşti.

*

In ziua de 26 aprilie a. c., delegaţia parlamentară liberiană, condusă de preşedintele Camerei Reprezentanţilor, Richard Henrics, care se afla într-o vizită oficială în ţara noastră, a sosit la Mănăstirea Dragomirna, judetul Suceava.

Delegaţia era însoţită de persoane oficiale.

La Mănăstirea Dragomirna, delegaţia a fost întîmpinată de P. C. Vicar Sc. Porcescu, reprezentant al I. P. S. Mitropolit Iustin.

După ce a vizitat biserica şi colecţia de obiecte bisericeşti, delegaţia a vizitat Muzeul din Rădăuţi, Intreprinderea Ceramica din Marginea ajungînd la Mănăstirea Sucevita. Aici delegaţia a vizitat biserica şi muzeul mănăstirii şi a servit dejunul.

Spre Suceava, delegaţia a vizitat, în trecere, Mănăstirea Moldovita.

Preşedintele Richard Henrics a avut cuvinte elogioase faţă de acţiunea întreprinsă de Statul nostru pentru restaurarea monumentelor istorice.

*

Luni, 17 mai a. c., P. S. Episcop-vicar Adrian Botoşăneanul a primit, la biroul său de la Centrul arhiepiscopal Iaşi, pe ambasadorul R. P. Bulgaria, Ivan Abagiev, care se afla într-o vizită oficială în ţara noastră împreună cu soţia şi consilierul Nicolae Stoev.

Inainte de a sosi la Iaşi, oaspeţii au vizitat unele mănăstiri din judeţul Suceava şi Neamţ: Sucevita, Moldovita, Putna, Voroneţ, Agapia.

La Iaşi, oaspeţii au vizitat Mănăstirea Cetăţuia de unde au admirat întreaga panoramă a Iaşului cu monumentele sale istorice şi modernele clădiri ale zonei industriale.

Seara, ambasadorul Ivan Abagiev şi însoţitorii săi au fost oaspeţii P. S. Episcop Adrian la cină.

La convorbirea care a avut loc s-au făcut referiri la legăturile dintre poporul român şi bulgar, la manuscrisele păstrate în mănăstiri, relaţiile bisericeşti româno-bulgare şi altele.

La plecare, oaspeţii bulgari exprimîndu-şi regretul că nu l-au putut vizita pe I. P. S. Mitropolit Iustin, pe care îl cunosc, au mul-

ţumit P. S. Episcop Adrian pentru ospitalitatea rar întîlnită şi pentru convorbirea avută, rugîndu-l să transmită I. P. S. Mitropolit Iustin cele mai bune urări de sănătate.

*

In ziua de 18 mai a. c., orele 15, a sosit la Iaşi, venind cu trenul de la Bucureşti, doamna Rosemarie Ingrid Clapham din Londra, de profesie pictoriţă.

Vizita a fost anunţată de Administraţia patriarhală.

La gară, ea a fost întîmpinată de P. C. Consilier T. Meleşcan şi condusă la Centrul eparhial, unde a fost cazată. După amiază a fost primită de P. S. Episcop-vicar Adrian Botoşăneanul.

In aceeaşi zi, ea a vizitat Bisericile Sf. Trei Ierarhi, Golia, Galata şi Mănăstirea Cetăţuia.

A doua zi, 19 mai, Doamna Clapham, însoţită de maica Onufria Nichifor, muzeograf la M-rea Varatec, a plecat în eparhie, urmînd să viziteze biserici şi mănastiri — Sf. Ioan cel Nou-Suceava, Dragomirna, Sucevita, Varatec, Agapia, Neamţ, Secu, Sihăstria din: jud. Neamţ.

D-na Clapham face parte din parohia ortodoxă română «Sf. Gheorghe» din Londra şi a venit în ţara noastră ca invitată a Asociaţiei România.

Ea a vizitat, de mai multe ori, ţara noastră. Tatăl ei era român iar mama ei germană. Soţul ei, englez, este arhitect şi lucrează în domeniul restaurării monumentelor istorice. Ca pictoriţă, ea se interesează exclusiv de pictură.

*

In ziua de 19 mai a. c., Eminenţa Sa Episcopul Bisericii Evanghelice din R. F. G. Helmut Klass, împreună cu soţia, care se afla într-o vizită oficială în ţara noastră, a sosit la Suceava unde a fost întîmpinat de P. S. Adrian, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iaşilor.

In aceeaşi zi, înaltul oaspete, însoţit de P. S. Episcop-vicar Adrian, a vizitat Mănăstirile: Dragomirna, Sucevita, Moldovita, Biserica Voroneţ din judeţul Suceava, iar a doua zi 20. V. 1976, a continuat vizita la Mănăstirile Varatec, Agapia şi Seminarul teologic Neamţ din judeţul Neamţ, ajungînd la Iaşi în jurul orei 17.

Aici, au vizitat Biserica Sf. Trei Ierarhi şi Catedrala mitropolitană, apoi au fost primiţi de P. S. Episcop-vicar, la reşedinţa sa, unde s-au înmînat oaspeţilor diferite daruri.

Regretînd că I. P. S. Mitropolit Iustin nu era în ţară, oaspetele german a rugat pe P. S. Episcop-vicar Adrian să-i transmită respectuoase mulţumiri pentru vizita pe care a făcut-o în eparhie. El a mulţumit, de asemenea, P. S. Episcop-vicar Adrian pentru plăcuta companie în tot timpul vizitei.

*

In ziua de 2 iunie a. c., P. S. Episcop-vicar Adrian Botoşăneanul a întîmpinat, la Mănăstirea Moldovita pe Alteţele lor imperiale Gholam Reza Pahlavi şi soţia sa Manijeh Pahlavi, care se aflau într-o vizită în ţara noastră.

Cu prilejul acestei vizite, înalţii oaspeţi au admirat binecunos-

cutele fresce exterioare ale unor biserici monumente istorice din Arhiepiscopia Iaşilor şi au cunoscut viaţa şi munca paşnică a poporului nostru.

La plecare, înalţii oaspeţi au mulţumit pentru calda primire ce li s-a făcut.

Conferinţele preoţeşti administrative

Potrivit hotărîrii Sf. Sinod al B. O. R., în zilele de 1-15 aprilie a. c. au avut loc la protopopiatele din Arhiepiscopia Iaşilor, conferinţele preoţeşti cu tema: *„Grija preoţilor şi credincioşilor pentru cunoaşterea, preţuirea şi conservarea bunurilor religioase de artă bisericească, valori ale patrimoniului cultural naţional. Grija pentru fondul arhivistic“.*

Conferinţele au fost prezidate de delegaţi de la Centrul arhiepiscopal şi de protopopi şi s-au desfăşurat după planul şi bibliografia dată de Centrul arhiepiscopal.

La lucrările conferinţelor au luat parte reprezentanţi ai Departamentului Cultelor şi delegaţi ai filialelor Direcţiei Generale a Arhivelor Statului.

Conferinţele preoţeşti din luna mai 1976

In Arhiepiscopia Iaşilor, conferinţele preoţeşti orînduite de Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române pentru luna mai au avut loc în zilele de 25, 26, 27 şi 28 ale acestei luni.

Ele au fost prezidate de delegaţi ai Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin după cum urmează: P. C. vicar administrativ Sc. Porcescu la Protopopiatul Botoşani; P. C. consilier administrativ Toma Rîpă la Protopopiatul Cîmpulung; P. C. consilier administrativ Tiberiu Meleşcan, la Protopopiatele: Iaşi, Dorohoi, Tg. Neamţ şi Piatra Neamţ; P. C. consilier administrativ Radu Mironovici la Protopopiatele Rădăuţi şi Fălticeni; P. C. Inspector bisericesc Teodor Bodnar la Protopopiatele Hîrlău şi Suceava; P. C. Protopop Teodor Irimia la Protopopiatul Paşcani.

Deschizînd lucrările conferinţelor, delegaţii Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit s-au referit, în cuvîntările lor, la unele evenimente şi fapte social-politice şi bisericeşti mai însemnate: vizita Preşedintelui Republicii Senegal — Leopold Sedar Senghor la unele mănăstiri — monumente istorice bisericeşti — din nordul Moldovei — M-rea Sucevita unde a fost întîmpinat de Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin, M-rea Moldovita şi Biserica Voroneţ — binecunoscute pentru minunatele lor picturi murale exterioare — intrate în patrimoniul culturii universale; Decernarea premiului «Mărul de aur» zonei turistice Bucovina de către F.I.J.E.T., la care a participat şi Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin, prestigiosul trofeu rămînînd în muzeul Mănăstirii Moldovita; Participarea I. P. S. Mitropolit Iustin la sesiunea de lucrări a Conferinţei Bisericilor Europene de la Mos-

cova (18-24 mai). Participarea P. S. Episcop-vicar Adrian la Conferința interteologică de la Institutul teologic din București (11-12 mai); Vizita unei delegații a Patriarhiei ecumenice care a fost primită de I. P. S. Mitropolit Iustin — delegatul Prea Fericitului Patriarh Justinian etc.

Tema conferinței: *„Poporul român în lupta pentru progres, pentru pace și colaborare internațională"* a fost prezentată de PP. CC. Preoți: Gh. Portase la Iași; Em. Danicescu la Hîrlău; N. Păvălucă la Pașcani; Gh. Șutu la Suceava; V. Hrestic la Fălticeni; Doboș Liviu la Cîmpulung; C. Andrei la Rădăuți; D. Doroftei la Botoșani; M. Apetroae la Tg. Neamț; M. Panaitescu la Piatra Neamț.

In continuare, au luat cuvîntul numeroși preoți care au reliefat în intervențiile lor, progresul material și spiritual al poporului nostru în ultimii treizeci de ani, apoi au elogiat înalta Conducere de stat care veghează neabătut la buna desfășurare a treburilor.

In același timp, ei s-au referit cu satisfacție la însemnatele realizări din viața Bisericii noastre ortodoxe și au adresat vii mulțumiri întîistătătorilor ei.

De asemenea, toți vorbitorii s-au referit la binefacerile păcii și la necesitatea ei, atît pentru progresul fiecărui popor în parte cît și pentru al întregii lumi, subliniind că pentru slujitorii altarelor și credincioșii pe care-i păstoresc pacea constituie chezășia mîntuirii.

Atît expunerile făcute cît și completările aduse au arătat limpede că slujitorii sfintelor altare, integrați în realitățile vieții sociale contemporane, sprijină cu dragoste și însuflețire strădaniile poporului nostru pentru progres și bunăstare, pentru unitatea moral-spirituală, pentru colaborare internațională cu toate țările.

In partea a doua a conferințelor, s-au citit rapoarte de activitate și s-au dat îndrumări necesare pentru o mai bună activitate în viitor.

S-au amintit, totodată, tuturor preoților unele dispoziții ale centrului eparhial privind: schema de funcțiuni, concediile pentru studii, examenul de asimilare pentru cîntăreții bisericești practicanți, întreținerea în bune condițiuni a locașurilor de cult, cursurile de îndrumare misionară etc.

T. M.

Hramul Mănăstirii Neamț

(3 iunie 1976)

Mănăstirea Neamț își sărbătorește cu evlavie și solemnitate hramul Înălțarea Domnului, statornicit de Ștefan cel Mare cînd a construit actuala biserică, sfințită în 14 noiembrie 1497 după marea biruință din Codrii Cosminului.

An de an credincioșii, în număr impresionant, vin la această zi de prăznuire spre a aduce mulțumirile lor lui Dumnezeu pentru darurile primite.

Și anul acesta s-au adunat mulți credincioși la Mănăstirea

Neamţ spre a participa la serviciile divine prilejuite de hramul mănăstirii. In seara de 2 iunie, serviciul privegherii de la ora 19 a fost săvîrşit de un sobor de preoţi şi diaconi în frunte cu P. S. Episcop-vicar Adrian Botoşăneanul. Cuvîntul către credincioşi a fost ţinut — din partea Mănăstirii Neamţ — de către P. C. Pr. Dr. Protos. Irineu Chiorbeja. La sfîrşitul serviciului privegherii, P. S. Episcop-vicar Adrian Botoşăneanul a mulţumit ostenitorilor şi credincioşilor pentru rîvna arătată şi a rugat pe Dumnezeu să ajute tuturor ca a doua zi să participe la serviciul divin care va avea loc sub protia I. P. S. Mitropolit Iustin.

In însăşi ziua hramului, la Aghiazmatarul din faţa mănăstirii, soborul slujitorilor în frunte cu I. P. S. Iustin, ajutat de P. S. Episcop-vicar Adrian Botoşăneanul şi de stareţii mănăstirilor, s-a săvîrşit serviciul sfinţirii apei mici, s-a citit rugăciunea de dezlegare de către I. P. S. Mitropolit Iustin, care a ţinut şi un cuvînt de învăţătură.

«Iată-ne din nou, a spus, între altele, I. P. S. Sa, ca şi în anii trecuţi, adunaţi laolaltă, aici, în vechea lavră a Mănăstirii Neamţ pentru a prăznui împreună sărbătoarea Inălţării Domnului, sărbătoarea Mănăstirii Neamţ. Sărbătoarea aceasta a Inălţării Domnului, este fără îndoială un eveniment istoric pentru creştini dar şi adevăr de credinţă şi izvor de viaţă nouă creştinească. *Ca eveniment istoric,* Inălţarea Domnului, este mărturisită de cei ce au fost de faţă atunci şi de cei ce l-au transmis mai departe consemnîndu-se de Sf. Ev. Luca în cartea Faptele Apostolilor. Nimeni nu a tăgăduit acest eveniment istoric. *Ca adevăr de credinţă* mărturisim la Sf. Liturghie şi la alte slujbe oridecîteori rostim Simbolul Credinţei că Mîntuitorul «S-a suit la ceruri şi şade de-a dreapta Tatălui...». Nu numai ştim, ci şi credem, adică acceptăm şi cu raţiunea dar şi cu intuiţia şi simţirea noastră creştinească că Domnul S-a suit la cer şi şade de-a dreapta Tatălui. *Ca izvor de viaţă creştinească desăvîrşită,* Inălţarea Domnului este trecere la o nouă viaţă. Această nouă viaţă este prezentată ca fiind în cer; — ea iese din sfera cunoştinţei minţii noastre. Este vorba de trecerea din viaţa cu trupul de pe pămînt la viaţa cu trupul îndumnezeit la Dumnezeu Tatăl.

In această viaţă nouă, Domnul Iisus n-a intrat singur, nu trăieşte singur, ci luînd trupul omenesc şi noi ne găsim alături de El, acolo, în ceruri. Prin înălţarea cu trupul la cer, Domnul nostru Iisus Hristos a trecut la existenţa sa Dumnezeiască spre a ne face părtaşi vieţii sale. In Ghetsimani, Domnul a spus ucenicilor săi, că mergînd la Tatăl, le va trimite pe Mîngîietorul. Şi, într-adevăr, Domnul prin Inălţare ne-a trimis pe Sfîntul Duh. Este felul cel nou care începe la Inălţare — *este felul cel nou de petrecere pe pămînt.* Dacă inainte de întrupare, în cer, Domnul avea o viaţă necunoscută oamenilor, prin întrupare are o viaţă cunoscută, iar prin Inviere şi Inălţare are viaţa cu trupul îndumnezeit. Sîntem chemaţi la viaţă nouă: *de a vieţui duhovniceşte cu trupul nostru pămîntesc.* Să ridicăm pe un alt plan viaţa noastră. Sîntem pe pămînt dar să vieţuim ca oameni nepămînteşti.

Trăind dumnezeieşte — omeneşte = teandric, cum spun teologii = această trăire este pilda vieţii creştine şi temelia ei. Luîndu-ne şi pe noi în existenţa sa divină-umană, Il urmăm pe Domnul păzindu-I

învățătura, lăsîndu-ne călăuziți spre mîntuire și viața de veci. Păzind acestea cu ajutorul Mîntuitorului care prin Sfîntul Duh veghează asupra noastră, sîntem păstrători ai adevăratei credințe. Trebuie să ne supunem spre a fi păstrători ai adevăratei credințe.

Sîntem călăuziți de Duhul Sfînt pe calea mîntuirii, pe calea binelui. Prin jertfa Mîntuitorului pe cruce pentru păcatele lumii El a devenit *Sfînt, desăvîrșit și dătător de sfințenie* și Sfîntul Duh ne face părtași acestei sfințenii. Sfîntul Duh poate fi primit prin darul Sfintelor Taine. Sfințenia pe care o dobîndim la botez, o întărim cu celelalte sfinte Taine, primind astfel alte puteri pentru viața noastră creștinească.

Am început viața creștinească după ce Domnul Iisus s-a înălțat la cer. De aceea de ani de-a rîndul Biserica Ortodoxă ține în cinste praznicul Înălțării. Acest praznic ne-a adunat aici: El, *se scaldă* — în duhurile noastre comune. O comuniune spirituală pe care Domnul Iisus o face prin Duhul Sfînt, există între noi oamenii. Comuniunea se face în fața Sfîntului Altar cînd ne împărtășim cu Trupul și Sîngele Domnului, luînd hrana spirituală. Dar nu numai comuniunea, ci și legătura cu oamenii se arată în viețuirea comună a unui mare adevăr. In același timp, năzuințele pămîntești — omenești devin comune tuturor. Simțim că ne facem un singur om, o singură ființă. De aceea pentru a gusta din această comuniune venim la sfînta Biserică.

Odată cu simțămintele creștinești, trăim și bucuria întîlnirii noastre ca frați, ca români, ca oameni crescuți, născuți, ieșiți din acest pămînt. Este o trăire și creștinească și românească.

Sîntem bucuroși totdeauna cînd sîntem împreună. De veacuri, strămoșii, părinții și cei mai de demult din neamurile noastre s-au întîlnit la Mănăstirea Neamț și și-au adus aminte de ctitorii neamului — mușatinii în frunte cu Ștefan cel Mare —, care sînt aici prezenți, ca și în alte părți ale țării. Legătura nu este numai orizontală, adică a celor care trăim azi, ci și o legătură cu strămoșii care au udat cu sînge pămînturile care trebuie să le lăsăm urmașilor noștri. Noi sîntem chivernisitori ai pămîntului care trebuie să fie transmis din generație în generație. Spre a trăi în acest duh nou, se cade să gîndim, să muncim cu toții aducînd contribuția după puteri. Ne găsim în plin sezon de primăvară. Recoltele le vom lua pe măsura muncii pe care am depus-o. Să smulgem pămîntului cît mai multe roade. Noi avem în inima noastră și pe cei ce ne iubesc, dar și pe cei ce ne urăsc. Să păzim cu toate puterile poruncile Mîntuitorului, să iubim pe toți semenii noștri ca, la judecata de pe urmă, să nu auzim: am venit la voi gol și nu m-ați îmbrăcat, flămînd și nu mi-ați dat să mănînc. Să fim alături de cei care cu mirare au întrebat: «cînd te-am văzut gol, sau flămînd...» și Domnul le va zice, întrucît ați văzut pe acești frați ai mei mai mici, pe Mine m-ați văzut. In fratele nostru să vedem pe Dumnezeu și să ne purtăm cu el ca și cum ne-am purta cu Dumnezeu.

Indrumîndu-vă să vă îndepliniți îndatoririle creștinești și cetățenești, să ascultați de conducătorii noștri, vă aduc și puterea pe care binecuvîntarea o dă celor ce cred.

Să ne dăruiască Dumnezeu toate după trebuință: sănătate celor ce sînt bolnavi, întărire celor slabi, bunăstare celor în nevoi — tutu-

ror după a lor trebuinţă. Fie ca darul Domnului nostru Iisus Hristos, dragostea lui Dumnezeu Tatăl şi împărtăşirea Sfîntului Duh să fie cu voi cu toţi».

Cuvîntul Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin a fost ascultat în desăvîrşită linişte. De la Aghiazmatar, s-a trecut în incinta Mănăstirii, unde s-a săvîrşit, după rînduială, Sfînta Liturghie, în cadrul căreia I. P. S. Mitropolit Iustin a hirotonit întru ieromonah pe P. C. ierodiacon Vasile Chiriţoiu, vieţuitor în Mănăstirea Neamţ. La sfîrşitul Sfintei Liturghii, P. C. Arhim. Efrem Chişcariu, Stareţul Mănăstirii Neamţ, a mulţumit I. P. S. Mitropolit Iustin pentru osteneala ce şi-a luat de a participa la acest hram, arătînd că slujba şi cuvîntul rostit au revărsat mare bucurie în sufletele vieţuitorilor acestei mănăstiri şi a tuturor binecredincioşilor care au fost prezenţi. A mulţumit P. S. Episcop-vicar Adrian Botoşăneanul, precum şi celorlalţi slujitori. S-a oficiat un polihroniu pentru îndelunga înzilire a I. P. S. Mitropolit Iustin, a Conducătorilor Patriei, a tuturor binecredincioşilor creştini.

Răspunsurile la slujbele care au avut loc, au fost date de corul Seminarului condus de Dl. Prof. Marcel Ciucur, seara, la priveghere, iar în ziua praznicului de P. C. Pr. Dir. Prof. C. Sîrbu.

Agapa din trapeza Mănăstirii Neamţ a fost o continuare a bucuriei zilei hramului acestei aşezări de străveche vieţuire creştinească şi românească.

Diac. I. IVAN

De Sînziene la Mănăstirea «Sf. Ioan cel Nou» din Suceava

Joi 24 iunie a. c. — Naşterea Sf. Ioan Botezătorul —, vieţuitorii mănăstirii, împreună cu stareţul lor P. C. Arhim. Pimen Zainea, au prăznuit, după datina strabună, pe Sfîntul Mare Mucenic Ioan cel Nou, ale cărui moaşte se odihnesc aici, în linişte netulburată.

Credincioşii din ţara de sus sau de peste munţi, vin în această zi, la Mănăstirea Sf. Ioan cel Nou din oraşul Suceava, veche cetate de scaun a Moldovei, pentru a cinsti cu aleasă cuviinţă pe apărătorul dreptei credinţe.

In ajunul praznicului, la orele 18, Prea Sfinţitul Episcop-vicar Adrian Botoşăneanul a săvîrşit slujba privegherii, înconjurat de un sobor de preoţi şi diaconi, pe un podium frumos împodobit, afară sub cerul liber, lîngă paraclisul vrednicului de pomenire, Mitropolitul Anastasie Crimca.

In ziua praznicului, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin şi Prea Sfinţitul Episcop-vicar Adrian înconjuraţi de un sobor de slujitori, au săvîrşit Sf. Liturghie pe acelaşi podium din incinta mănăstirii, la care au luat parte mulţi credincioşi.

La sfîrşitul slujbei, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a rostit un părintesc şi cuprinzător cuvînt de învăţătură în care a reliefat însemnătatea religioasă şi patriotică a sărbătorii.

De multe veacuri, a spus Inalt Prea Sfinţia Sa, ne adunăm în această zi de praznic, împărtăşindu-ne gîndul de a merge înainte

pe această cale. Prin acest obicei păstrăm legătura cu strămoşii şi vieţuim cu ei într-o comuniune frăţească.

Referindu-se la aducerea moaştelor Sf. Ioan cel Nou la Suceava, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit a amintit că Alexandru cel Bun, domnul Moldovei, a spus că «el va fi păzitorul ţării». Cinstind moaştele sfîntului ca pe un dar dumnezeiesc, noi cinstim acum pe toţi cei ce au luptat pentru păstrarea gliei străbune şi a fiinţei noastre naţionale.

In continuare, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin, arătînd că Sfîntul Ioan cel Nou este un vlăstar ales al Bisericii, a îndemnat părinteşte pe credincioşi să meargă pe calea desăvîrşirii în păstrarea credinţei, a facerii de bine şi a ajutorării aproapelui. Ocupîndu-se de viaţa fiecărui om, Biserica are în vedere viaţa întregii societăţi, ea vrea ca ţara să progreseze pentru ca fiecare fiu al ei să se bucure.

Arătînd, de asemenea, că în aceste zile întregul nostru popor munceşte cu sîrg pentru pîinea cea de toate zilele, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit a spus: «punînd hărnicia noastră în slujba Patriei este o cinste; prin hărnicie ne dovedim utili în sînul ei. Alături de hărnicie să punem dragostea de Patrie. Credinţa, hărnicia, dragostea de Patrie sînt trăsăturile sufletului nostru.

De aceea, în această vreme, cînd ogoarele au nevoie de braţe nu trebuie să ne îndepărtăm de la îndatoririle pe care le avem pe tărîm obştesc, pentru că îndatoririle pe tărîm obştesc sînt îndatoriri religioase. Din lucrarea fiecăruia noi toţi avem progrese duhovniceşti pentru că slujind obştea, slujim lui Dumnezeu.

Serviciul religios s-a încheiat cu un Polihroniu pentru întîistătorii Bisericii, Conducătorii Patriei şi dreptmăritorii creştini.

In cadrul Sfintei Liturghii, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a hirotonit diacon pe candidatul Lica Văsile — student teolog.

De Rusalii la Mănăstirea Dragomirna

Duminică 13 iunie a. c., Pogorîrea Sfîntului Duh (Rusaliile), vieţuitoarele Mănăstirii Dragomirna din judeţul Suceava, ctitoria Mitropolitului Anastasie Crimca, în frunte cu P. C. Stareţă Iulia Aramă, şi-au sărbătorit, după tradiţie, hramul.

Sfînta Liturghie a fost săvîrşită, cu încuviinţarea I. P. S. Mitropolit Iustin de către Prea Sfinţitul Adrian Botoşăneanul — în fruntea unui sobor de preoţi.

După otpust, Prea Sfinţia Sa a rostit un cuvînt de învăţătură şi a îndemnat părinteşte vieţuitoarele mănăstirii să-şi împletească munca cu rugăciunea, sporind în viaţa duhovnicească şi trăind în pace şi în dragoste.

Prăznuirea s-a încheiat cu un parastas pentru vrednicul de pomenire, ctitorul Anastasie Crimca şi alţi binefăcători ai mănăstirii.

Biserica din parohia Borosoaia comuna Plugari, judeţul Iaşi

Pe ruinele unei alte biserici mai vechi, credincioşii din parohia Borosoaia, îndrumaţi de tînărul preot Argatu Alexandru din acea parohie, au înălţat un nou locaş de închinare.

Duminică 30 mai a. c., cu încuviinţarea I.P.S. Mitropolit Iustin, a avut loc festivitatea de sfinţire a noului locaş de închinare.

Slujba de sfinţire şi Sfînta Liturghie au fost săvîrşite de P. S. Episcop-vicar Adrian Botoşăneanul.

La sfîrşitul slujbei, Preotul paroh a rostit un scurt cuvînt în care a mulţumit cu recunoştinţă I. P. S. Mitropolit Iustin pentru ajutorul acordat, cum şi autorităţilor de stat pentru sprijinul lor.

În încheiere, vorbitorul a mulţumit P. S. Episcop-vicar Adrian pentru slujba pe care a săvîrşit-o şi tuturor credincioşilor pentru dragostea pe care au arătat-o faţă de biserica lor.

Luînd cuvîntul, P. S. Episcop-vicar a arătat că bucuria prilejuită de Învierea Domnului a fost sporită de încheierea cu succes a lucrărilor de construcţie a noii biserici — în care se realizează unitatea de credinţă şi dragostea lucrătoare care va vorbi de-a lungul vremii despre vrednicia ostenitorilor.

P. S. Sa şi-a exprimat, de asemenea, bucuria că prin noul locaş de închinare, credincioşii din parohia Borosoaia se înscriu în rîndul ctitorilor vieţii noi din patria noastră, a mulţumit autorităţilor locale pentru larga înţelegere pe care au arătat-o şi a împărtăşit tuturor celor de faţă arhiereşti binecuvîntări urîndu-le belşug de roade şi de fapte bune.

Pentru munca depusă la înălţarea noului locaş de închinare, Preotul paroh Al. Argatu a fost distins cu rangul de *sachelar*.

T. M.

Festivitatea închiderii anului şcolar 1975/1976 la Şcoala de cîntăreţi bisericeşti şi Seminarul teologic de la Mănăstirea Neamţ

La 27 iunie a. c., la Şcoala de cîntăreţi bisericeşti şi Seminarul teologic din Mănăstirea Neamţ a avut loc serbarea de sfîrşit de an şcolar 1975/1976.

La această tradiţională festivitate au fost prezenţi delegaţii Centrelor eparhiale Iaşi şi Roman: P. C. T. Meleşcan şi P. C. I. Andrioaie, consilieri, P. C. Arhim. Efrem Chişcariu, stareţul Mănăstirii Neamţ, profesorii, elevii, personalul administrativ şi de îngrijire, părinţi, rude şi cunoscuţi ai elevilor.

Serbarea a început cu intonarea imnului de stat, după care a vorbit P. C. director Constantin Sîrbu, care a făcut darea de seamă asupra activităţii şcolare din cursul anului şcolar încheiat. P. C. Sa constată că activitatea depusă în cursul acestui an, pe tărîm şcolar, s-a desfăşurat în cele mai bune condiţii, sub cupola unei şcoli înti-

nerite prin darea în folosință a unei noi clădiri de o deosebită eleganță și capacitate confortabilă de cazare a elevilor. S-a subliniat, de asemenea, stăruința depusă de toți factorii educativi în procesul de formare a profilului moral și al celui patriotic cetățenesc al elevilor celor două școli, pentru obținerea unui desăvîrșit model de slujitor al altarului și al Patriei.

In încheiere, vorbitorul a arătat că serbarea de închidere a cursurilor anului școlar, din acest an, de la Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic este un bun prilej de manifestare a caldelor sentimente de recunoștință față de I. P. S. Mitropolit Iustin și P. S. Episcop Partenie al Romanului și Hușilor pentru grija deosebită, pe care cei doi ierarhi o au față de cele două școli de la Neamț și mai ales pentru grija deosebită de a se efectua lucrări de înnoire și modernizare a localului, în vederea bunei desfășurări a procesului instructiv-educativ.

A urmat apoi un program artistic alcătuit din coruri și poezii patriotice.

După programul artistic, s-au rostit cuvîntări.

Absolventul Amarinei Alecu a arătat că elevii absolvenți ai Seminarului, care și-au cultivat vocația timp de 5 ani la umbra zidurilor lavrei nemțene vor păstra mereu vie imaginea celor ce i-au pregătit și educat cu stăruință; ei se despart cu multă părere de rău de frumoasele meleaguri ale Neamțului și de oamenii acestor meleaguri.

Delegatul Episcopiei de Roman, P. C. I. Andrioaie, și delegatul Mitropoliei, P. C. T. Meleșcan, în cuvîntările rostite la acest moment sărbătoresc de mare bucurie, au făcut aprecieri elogioase la adresa activității școlare desfășurate la școlile din Neamț în anul care s-a încheiat și au transmis felicitări pentru bunele rezultate la învățătură și purtare ale elevilor.

P. C. Consilier T. Meleșcan a spus, între altele: „Aceste rezultate sînt pe măsura privilegiilor ce le are Școala teologică de la Neamț: privilegiul că are ierarh pe I. P. S. Mitropolit Iustin, mare cărturar, și privilegiul că școala își desfășoară activitatea în atmosfera Mănăstirii Neamț, — oază de viață spirituală și de bogate tradiții culturale». Evidențiind rolul formativ al școlilor teologice de a crește slujitori credincioși ai Bisericii și cetățeni fideli Patriei, P. C. T. Meleșcan a făcut unele recomandări elevilor pentru vacanță.

P. C. Prof. univ. N. Balca, aflat la Neamț în calitate de președinte al celor două comisii de diplomă din sesiunea iunie de la Școlile teologice din Mănăstirea Neamțului, a remarcat că a găsit la Neamț un ales buchet de profesori și un seminar bine organizat, a împărtășit tuturor ascultătărilor și, îndeosebi, elevilor, informații din bogata-i experiență de profesor și cunoscător al realităților lumii creștine vechi și contemporane. Pornind de la marea îndatorire a preotului de a învăța și îndruma credincioșii care au, în zilele noastre, un nivel ridicat de cultură în comparație cu ceea ce era în trecut, vorbitorul a spus că slujitorul altarului vremii noastre trebuie să cunoască toate problemele mari ale lumii contemporane, trebuie să se cultive cît mai temeinic spre a-și îndeplini cu succes misiunea pastorală.

P. C. Sa a adăugat că Biserica Ortodoxă Română are toate condiţiile pentru a-şi desfăşura avtivitatea. Această bunăstare se datoreşte, fără îndoială, condiţiilor de libertate de care se bucură precum şi Sfîntului Sinod, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian.

Serbarea a luat sfîrşit prin împărţirea premiilor, acordate de către Arhiepiscopia Iaşilor şi Episcopia Romanului şi Huşilor, elevilor merituoşi.

Pr. Prof. V. IRINA

†

Preotul Ştefan Romanescu

În după amiaza zilei de 8 aprilie 1976, la toaca de vecernie, clopotele bisericii din satul Români, jud. Neamţ, anunţau stingerea din viaţă a preotului pensionar Ştefan Romanescu, a cărui figură luminoasă stăruie în mintea şi în inima clerului şi a credincioşilor de pe frumoasa vale a Bistriţei.

Descedent dintr-o veche încrengătură preoţească, Preotul Ştefan Romanescu născut la 17 decembrie 1895, este al şaisprezecelea din cei optsprezece copii ai Preotului Dumitru Romanescu din parohia Români, jud. Neamţ. Şcoala primară a absolvit-o în satul natal, după care a urmat cursurile Seminarului Veniamin Costachi din Iaşi, pe care l-a terminat în anul 1916.

Perioada primului război mondial îl găseşte înrolat în serviciul Corpului IV de armată, coordonînd activitatea a 50 de oficianţi sanitari, sub directa conducere a unor renumiţi medici francezi. La terminarea războiului misiunea sanitară franceză îi adresează o elogioasă scrisoare de mulţumire pentru activitatea neobosită ce a depus-o în această perioadă de timp.

Harul preoţesc îl primeşte prin rugăciunile fericitului întru pomenire Mitropolit Pimen, la 16 septembrie 1918, încredinţîndu-i-se spre păstorire parohia Români, jud. Neamţ. Aici, timp de 32 ani, îşi pune tot sufletul pentru binele păstoriţilor săi. Gospodăria sa este model. Satul Români obţine la un concurs Naţional Agricol din 1938 un număr de 23 premii, iar Preotul Ştefan Romanescu premiul I şi medalia de aur.

Pe acelaşi plan de ridicare a satului, Preotul Romanescu iniţiază şi organizează ateliere meşteşugăreşti de ţesături şi artă populară, înfiinţează o Bancă de credit şi contribuie la dezvoltarea sectorului apicol, făcînd el însuşi parte din Consiliul Naţional de Agricultură.

Vrednică de amintire este mărturisirea sa făcută într-o scrisoare din 1925: «Muncesc din zori şi pînă-n noapte pînă tîrziu şi nu doresc decît să-mi văd poporul mulţumit şi îndestulat şi să fiu adevărat părinte în satul meu».

Lucrarea pastorală a Preotului Ştefan Romanescu a continuat

în parohia Izvorul Mureşului, pe care a păstorit-o de la 1 septembrie 1950 pînă la 28 februarie 1957, apoi în parohia Dămuc, jud. Neamţ, unde a păstorit timp de 18 ani, pînă la pensionarea sa în 1975. In aceste parohii a lucrat neobosit pentru unitatea de credinţă a enoriaşilor reveniţi, imprimînd şi dăltuind în sufletele acestor buni creştini chipul adevărat al trăirii ortdoxe.

In parohia Dămuc pastoraţia sa a fost îmbinată cu lucrări gospodăreşti de mare valoare. La stăruinţa sa, enoriaşii au reparat şi înfrumuseţat biserica parohială cu podoabe picturale şi sculpturale, încununate cu o slujbă oficiată în iulie 1973, de Înalt Prea Sfinţitul Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei.

Pentru familia sa, Preotul Ştefan Romanescu a fost un adevărat părinte. Rămas văduv la vîrsta de 42 ani, el a crescut cei patru copii cu grijă deosebită pregătindu-i pentru a fi de folos societăţii. Din dragoste pentru misiunea preoţească şi-a format şi un fiu preot, pe care l-a lăsat să păstorească în satul său natal, parohia Români, jud. Neamţ.

Slujba prohodirii s-a oficiat în acest sat, duminică 11 aprilie a. c., de un sobor de preoţi în frunte cu P. C. Protopop loan Pricop-Piatra Neamţ şi P. C. Protopop-Gheorghe Mihailescu-Roman, care au rostit şi cuvîntări, scoţînd în evidenţă chipul distinsului preot dispărut şi transmiţînd condoleanţe credincioşilor şi familiei îndurerate din încredinţarea Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin al Moldovei şi Sucevei şi a Prea Sfinţitului Episcop Partenie al Romanului şi Huşilor.

La mormînt au mai vorbit P. C. Preot Alexandru Maziliu de la parohia Bîrjoveni, jud. Neamţ şi Preotul Gheorghe Hostiuc de la parohia Dămuc, jud. Neamţ,

Credincioşii din Dămuc, veniţi în număr mare, la această înmormîntare, şi-au exprimat durerea cu lacrimi pentru pierderea Preotului Ştefan Romanescu care a slujit opera de zidire sufletească în unitatea de credinţă strămoşească.

Prot. I. PRICOP

†

Protosinghelul Ioachim Spătaru

În ziua de 21 aprilie a. c., a încetat din viaţă la Mănăstirea Neamţ, Protosinghelul Ioachim Spătaru. Născut la 28 decembrie 1896, în Belceşti, judeţul Iaşi, a intrat în Mănăstirea Neamţ în anul 1921. După ce în primul război mondial şi-a împlinit obligaţiile militare, tuns în monahism în anul 1922 primind numele de Ioachim, hirotonit ierodiacon şi ieromonah, apoi hirotesit duhovnic, el a devenit îndrumătorul spiritual a numeroşi vieţuitori din Mănăstirea Neamţ. Cîtva timp a condus ca egumen Schitul Pocrov, ctitoria Episcopului Pahomie al Romanului de pe vatra Mănăstirii Neamţ. A

fost econom de ogradă şi eclisiarh mare al mănăstirii de metanie; a călătorit în două rînduri la Ierusalim (1925 şi 1934); a fost un cititor statornic al cărţilor şi manuscriselor din biblioteca mănăstirii.

Protosinghelul Ioachim Spătaru s-a dovedit un călugăr iscusit, cinstit şi rîvnitor pentru tot lucrul bun şi de folos. Din agoniseala sa a contribuit la fondul pentru pictarea Bisericii «Sfîntul Gheorghe» din incinta Mănăstirii Neamţ, la pictarea parţială a Aghiazmatarului din faţa mănăstirii, cum şi a bisericii «Sfinţii Voievozi» din satul natal, Belceşti-Iaşi.

Adormitul întru Domnul, Protosinghelul Ioachim Spătaru a fost înmormîntat în cimitirul Mănăstirii Neamţ, în ziua de 24 aprilie, fiind condus pe ultimul drum de soborul mănăstirii în dangătul melodioaselor ei clopote. Serviciul înmormîntării monahilor a fost săvîrşit de un sobor de preoţi şi diaconi în frunte cu Prea Cuviosul Părinte Stareţ, Arhimandritul Efrem Chişcariu.

Mănăstirea Neamţ, prin moartea Părintelui Ioachim Spătaru, a pierdut încă un venerabil duhovnic.

Diac. I. IVAN

†

Preotul Vasile Vatamanu

În ziua a 2-a a Marelui Praznic al Învierii Domnului, după o lungă şi grea suferinţă, a încetat din viaţă în oraşul Tîrgu Neamţ Preotul Vasile Vatamanu pensionar, în vîrstă de 69 de ani. El s-a născut la 13 decembrie 1906 în satul Homiţa, comuna Cristeşti, judeţul Iaşi, din părinţi harnici şi vrednici gospodari. A urmat şcoala primară în satul său natal şi avînd o deosebită înclinaţie către slujirea lui Dumnezeu şi a Bisericii sale, s-a înscris la Seminarul Teologic din Roman, pe care l-a absolvit în anul 1926. Ca elev, Vasile Vatamanu a fost sîrguincios la învăţătură, modest şi generos. Căsătorindu-se după absolvirea Seminarului, a fost hirotonit şi numit preot la parohia Audia-Hangu de pe valea Bistriţei, de unde, peste doi ani, s-a transferat în parohia Homiţa.

In păstorirea sa de peste 42 de ani, Preotul Vasile Vatamanu, a dovedit remarcabile călităţi pastorale şi umane. Aici, în satul din păduri, într-un cadru deosebit de pitoresc, fiind apropiat de credincioşii săi, cu răbdare şi elan, el s-a străduit să fie un adevărat slujitor al Bisericii, al păcii şi al binelui obştesc. Activitatea sa pastorală şi gospodărească a fost încununată de construirea unei biserici monumentale, care s-a sfinţit în 1949. Pentru meritele sale deosebite a fost distins cu rangul de econom.

La 6 martie 1969, Preotul Vasile Vatamanu, a trecut la pensie din cauza unei boli neiertătoare (arterită) care îl va duce la totală invaliditate fizică — amputarea unui picior. După 7 ani de suferinţă aproape de nesuportat, a adormit întru Domnul în seara zilei de 26

aprilie 1976; corpul său a fost depus în Biserica «Adormirea» din Tîrgu Neamț.

Sluja înmormîntării a avut loc în ziua de 29 aprilie 1976 și a fost oficiată de un sobor de preoți în frunte cu P. C. Protopop Ioan Moraru de la Tg. Neamț care a rostit un cuvînt elogiind personalitatea regretatului slujitor al Bisericii și aducînd cuvinte de mîngîiere familiei îndoliate.

Au mai rostit cuvîntări P. C. Preot C. Grigoriu de la parohia «Adormirea» și din partea preoțimii Protopopiatului Pașcani, unde Preotul Vatamanu, a păstorit pînă la pensionare, P. C. Preot Ioan Podaru de la parohia Cristești, județul Iași, care a scos în evidență calitățile religioase, morale și pastorale al defunctului preot.

Sicriul cu rămășițele pămîntești ale Preotului Vatamanu a fost condus la cimitirul din Tîrgu Neamț și coborît, spre veșnică odihnă, în cavoul familiei.

Pr. I. PODARU

B. — Episcopia Romanului și Huşilor

Conferința preoțească pe luna martie 1976

Prima conferință preoțească pe anul în curs a avut loc în Eparhia Romanului și Huşilor între 22-24 martie. Din încredințarea P. S. Episcop Partenie conferințele au fost prezidate de către următorii delegați chiriarhali: P. S. Eftimie Bîrlădeanul, Arhiereu-Vicar la Protopopiatul Roman, P. C. Pr. N. Toderici, vicar administrativ la Protopopiatele: Bîrlad şi Vaslui; P. C. Pr. I. Andrioaie, consilier administrativ la Protopopiatele: Moinești și Tg. Ocna; P. C. Pr. V. Radu, consilier administrativ la protopopiatul Huși; P. C. Pr. C. Cazan, inspector eparhial la Protopopiatul Bacău.

Subiectul conferinței: *„Apostolatul Social în Biserica Ortodoxă Română. La a 75-a aniversare a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian“* a fost tratat de către PP. CC. Preoți: C. Catana-Roman; I. Buimac-Vaslui; I. Dumbravă-Bîrlad; Alex. Hagiu-Moinești; Aurel Postelnicu-Tg. Ocna; N. Bodros-Huși; C. Ambrozie-Bacău.

Referatele și cei ce au luat cuvîntul pe marginea acestora au subliniat importanța Apostolatului Social în viața Bisericii Ortodoxe Române.

Buna organizare a Bisericii noastre în timpul arhipăstoririi Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian este expresia promovării apostolatului social. Vremurile noi care s-au statornicit în Patria noastră au înlesnit împlinirea slujirii Bisericii în duh evanghelic și tradițional-patristic.

Conferințele au avut un caracter festiv.

La sfîrşitul lucrărilor, P. S. Eftimie ca și ceilalți delegați au comunicat unele dispoziții și îndrumări privind buna desfășurare a misiunii preoțești.

Pr. N. TODERICI

Conferințele preoțești din luna mai 1976

În Eparhia Romanului și Huşilor a doua conferință preoțească din primăvara anului 1976 a avut loc în zilele de 25-27 mai, potrivit hotărîrii Sfîntului Sinod al B. O. R. Subiectul acestei conferințe, aprobat de Sfîntul Sinod, a fost: *„Poporul român în lupta pentru progresul patriei, pentru pace și colaborare internațională“.*

La cele șapte protopopiate din eparhie, lucrările conferințelor au fost prezidate de: Prea Sfințitul Arhiereu-vicar Eftimie Bîrlădeanul la Protopopiatul Roman, P. C. Pr. Radu Vasile, consilier admi-

nistrativ, la Protopopiatul Vaslui, P. C. Pr. Andrioaie Ioan, consilier administrativ, la Protopopiatele Huși și Bîrlad, P. C. Pr. Cazan Costică, inspector eparhial, la Protopopiatele Moinești și Tg. Ocna, P. C. Pr. Toderici Nicolae, protopop al Protopopiatului Roman, la Protopopiatul Bacău.

Înainte de începerea lucrărilor, la fiecare protopopiat, s-a oficiat un Te-Deum, apoi s-a trecut în sălile de ședințe ale protopopiatelor respective, unde în prezența delegaților eparhiali și a reprezentanților Departamentului Cultelor și ai organelor locale de Stat, s-au desfășurat conferințele.

PP. CC. Protopopi au adresat cuvînt de salutare delegaților Centrului eparhial și reprezentanților Departamentului Cultelor și ai autorităților locale.

Delegații Centrului eparhial au trecut în revistă principalele evenimente interne și externe din ultimul timp, reliefîndu-se, în mod deosebit, neobosita activitate a Președintelui Republicii Socialiste România, Domnul Nicolae Ceaușescu.

La Protopopiatul Roman, în prezența reprezentantului Departamentului Cultelor, P. S. Arhiereu-vicar Eftimie Bîrlădeanul a făcut instalarea P. C. Pr. Nicolae Toderici ca protopop al Protopopiatului Roman.

Lucrarea cu tema amintită a fost prezentată de P. C. Pr. C. Ionescu de la parohia Horia. Referindu-se la tema conferinței, P. S. Arhiereu Eftimie Bîrlădeanul a vorbit despre lupta poporului român pentru progresul Patriei dînd exemple de luptători ca: Tudor Vladimirescu, Nicolae Bălcescu, Alexandru Ioan Cuza ș. a. În vremea noastră, Conducerea de Stat a antrenat întregul popor din Patria noastră pentru a participa la edificarea și desăvîrșirea vieții celei noi de pace și progres material și spiritual în frumoasa noastră țară.

La celelalte protopopiate au făcut expuneri cu tema amintită următorii: P.C. Pr. Vasile Țoc de la parohia Gîrlenii de Sus, la Protopopiatul Bacău, P. C. Pr. Nicolae Matei de la parohia Tescani la Protopopiatul Moinești, P. C. Pr. Constantin Simion de la parohia Bogdănești, la Protopopiatul Tg. Ocna, P. C. Pr. Constantin Burduja de la parohia Deleni de Sus, la Protopopiatul Vaslui, P. C. Pr. Ioan Iacoban de la parohia Ibănești la Protopopiatul Bîrlad, P. C. Pr. Corneliu Mazilu de la parohia Rîșești la Protopopiatul Huși.

Cucernicii preoți care au prezentat lucrările și toți cei ce au luat parte la discuții, au arătat că noua orînduire socială din țara noastră, a asigurat coeziunea și unitatea de acțiune a tuturor cetățenilor Patriei noastre, prin munca înfrățită dintre români și naționalitățile conlocuitoare; în toate sectoarele de activitate se constată progrese tot mai mari, care contribuie la bunăstarea și fericirea întregului popor.

Biserica noastră, călăuzită de Sfîntul Sinod în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, dă sprijin tuturor acțiunilor pentru îmbunătățirea condițiilor de trai ale tuturor oamenilor. Ea întreține relații de prietenie cu celelalte culte religioase din țara noastră în cadrul ecumenismului practic local, în vederea înfrățirii și unității românilor cu celelalte naționalități conlocuitoare.

În încheiere, s-a arătat că preoții și credincioșii Bisericii Orto-

doxe Române au datoria de a sprijini cu devotament şi elan lupta poporului nostru pentru progres material şi spiritual, pentru pace, securitate şi colaborare în toate domeniile de activitate.

În partea a doua a conferinţelor s-au citit rapoarte de activitate din care s-a constatat că preoţimea acordă tot sprijinul înfăptuirilor care urmăresc binele obştesc.

După ce PP. CC. Protopopi au transmis preoţilor din protopopiatele respective anumite dispoziţiuni referitoare la bunul mers al treburilor parohiale şi au difuzat ordine de la organele superioare, lucrările conferinţelor au luat sfîrşit.

Pr. I. ANDRIOAIE

Biserica din parohia Drînceni, judeţul Vaslui

Duminică 2 noiembrie 1975, parohia Drînceni, judeţul Vaslui, a avut o deosebită solemnitate care a adunat laolaltă dreptcredincioşi din localitate: slujba de redeschidere a bisericii cu hramul «Sfîntul ierarh Nicolae», ctitoria căpitanului Ioan Michiu şi a răzeşilor localnici, cum scrie Mihail Kogălniceanu.

Venind ca paroh, în toamna anului 1972, tînărul Preot Corneliu Mazilu şi-a început activitatea cu renovarea bisericii în interior. Peste alţi doi ani, biserica a fost reparată radical şi în exterior. Prin serviciul din 2 noiembrie 1975 ea a fost redată enoriaşilor, spre laudă Domnului.

Episcopia Romanului şi Huşilor a acordat o dotaţie pentru reparaţii. La slujba de redeschidere a fost delegat P. C. Preot econom Zaharia Cireş, protoiereul din Huşi.

Sfînta Liturghie a fost săvîrşită de P. C. Protopop înconjurat de un sobor de preoţi. La sfîrşitul Sfintei Liturghii, P. C. Protopop a rostit un cuvînt de învăţătură, exprimîndu-şi bucuria pricinuită de această realizare, care va rămîne, peste veacuri, o mărturie a simţămintelor de evlavie ce împodobesc sufletul credincioşilor, o mărturie vie a spiritului gospodăresc ce a animat şi animă şi în prezent activitatea P. C. Preot paroh Corneliu Mazilu, care n-a precupeţit nici oboseala, nici sănătatea, pentru a lăsa enoriaşilor săi un locaş de închinare renovat complet şi atrăgător.

S-a oficiat apoi un Te-Deum prilejuit de a 90-a aniversare a Autocefaliei Bisericii Române şi de împlinirea a 50 de ani de la ridicarea ei la rangul de Patriarhie, după care P. C. Protopop a arătat, într-un scurt cuvînt, însemnătatea acestor mari evenimente în viaţa Bisericii Ortodoxe Române.

In încheiere, a luat cuvîntul P. C. Preot Corneliu Mazilu care a făcut o dare de seamă privitoare la lucrările de reparaţii săvîrşite, cum şi la valoarea lor, mulţumind respectuos Prea Sfinţitului Episcop al Romanului şi Huşilor pentru părinteştile îndrumări şi pentru ajutorul acordat. De asemenea, a adus mulţumiri organelor de stat

pentru înțelegerea arătată, enoriașilor și tuturor celor ce au contribuit pentru efectuarea acestor lucrări. Slujba s-a încheiat cu un parastas pentru ctitori și o agapă organizată de enoriașii parohiei.

L. VIDRAȘCU

Biserica din satul Roșiești=Gară, județul Vaslui

In micul sat Roșiești-Gară, în care a trăit, pe vremuri, neamul Costăcheștilor din care a văzut lumina marele ierarh Veniamin Costachi, au început, acum cîțiva ani, lucrările de construcție ale unui nou locaș de închinare.

Piatra de temelie a fost pusă în anul 1973, pe cînd P. C. Preot Cozma Vasile, decedat între timp, era slujitor la parohia Roșiești.

Văzînd strădaniile și dragostea credincioșilor din acest mic sat pentru ridicarea unui nou locaș de închinare, Prea Sfințitul Episcop Partenie al Romanului și Hușilor a acordat un ajutor substanțial pentru terminarea lucrărilor de construcție.

In ziua de 2 mai 1976, în prezența credincioșilor din sat și din împrejurimi, biserica nou-construită a fost sfințită de către Prea Sfințitul Arhiereu-vicar Eftimie Bîrlădeanul, înconjurat de un sobor de preoți în frunte cu P. C. Protopop de Huși, Zaharia Cireș.

In continuare, Prea Sfinția Sa a săvîrșit, afară, pe un podium împodobit cu covoare țărănești și ghirlande de flori, Sfînta Liturghie la care a dat răspunsurile o formație corală alcătuită din cîntăreți bisericești.

După Sfînta Liturghie, P. C. Preot Cozma Constantin, pensionar, a prezentat un raport documentat referitor la lucrările de construcție ale bisericii.

P. C. Sa a mulțumit, în încheiere, tuturor credincioșilor din filiala Roșiești-Gară care au contribuit efectiv cu dragoste și cu multă dărnicie la construirea din nou a locașului de închinare. In mod deosebit, vorbitorul a mulțumit respectuos P. S. Episcop Partenie și P. S. Arhiereu-vicar Eftimie Bîrlădeanul, pentru sprijinul și ajutorul material și moral acordat din partea Sfintei Episcopii.

P. S. Arhiereu Eftimie luînd cuvîntul a scos în evidență atmosfera de libertate de care se bucură cultele religioase din țara noastră, apoi a îndemnat credincioșii de a trăi în pace, de a munci cu hărnicie pe ogoarele lor și de a-și îndeplini fiecare, cu dragoste, obligațiile cetățenești-patriotice.

Fiind în etapa calendaristică a penticostarului P. S. Eftimie a spus că Domnul s-a arătat după înviere în mai multe rînduri și în diferite ocazii, mironosițelor femei, apostolilor, lui Petru și Ioan, lui Luca și Cleopa, și lui Toma, cînd era cu ceilalți apostoli și altor mulți frați, ca să dovedească învierea și prin înviere puterea dum-

nezeirii sale. Invierea este temelia credinţei noastre. Pe ea este întemeiată Biserica cu Sfintele sale Taine. Pentru credinţa învierii şi a vieţii veşnice noi ne botezăm, ne spovedim, ne împărtăşim ca să ne sfinţim viaţa noastră să ne facem părtaşi firii dumnezeieşti şi moştenitori ai veşnicei împărăţii.

In continuare, P. S. Sa a scos în evidenţă fapta bună a credincioşilor din filiala Roşieşti-Gară, care au contribuit cu obolul lor, apoi i-a îndrumat să fie tot atît de stăruitori şi în alte acţiuni iniţiate de autorităţile locale.

Incheind, Prea Sfinţia Sa a adus mulţumiri credincioşilor şi preotului paroh pe care, pentru activitatea sa frumoasă, l-a distins cu rangul onorific de sachelar. A mulţumit organelor de stat locale, precum şi Departamentului Cultelor pentru înţelegerea arătată la ridicarea noii biserici în filiala Roşieşti-Gară, apoi a binecuvîntat pe credincioşii prezenţi şi pe cei ce au contribuit la ridicarea acestui sfînt locaş de închinare, urîndu-le tuturor sănătate şi spor în viaţa duhovnicească.

Protos. MINA DOBZEU

†

Preotul Amarandei Ioan

In ziua de 21 mai 1976, a încetat din viață, în urma unei necruțătoare suferințe, Preotul Ioan Amarandei. El s-a născut la 15 octombrie 1906 în satul Comarna, comuna Poeni, județul Iași. Tatăl său, Grigore Amarandei, a fost cîntăreț bisericesc.

Primele trei clase primare le-a urmat la școala elementară din satul Comarna între anii 1913-1917. Din cauza războiului a întrerupt cursurile și le-a reluat în anul 1919 la școala elementară din comuna Osoi-Iași. Intre anii 1922-1930 a urmat cursurile Seminarului teologic «Veniamin Costachi» din Iași, apoi s-a înscris la Facultatea de Teologie din Cernăuți, care l-a proclamat licențiat în anul 1935.

De la 1 octombrie 1931 pînă la 15 martie 1936 a ocupat un post de cîntăreț la Biserica «Sf. Nicolae»-Socola, Iași.

La 25 martie 1936 a fost hirotonit preot pe seama parohiei Chițoveni, județul Botoșani. A păstorit apoi în parohiile: Rediu-Buhuși (1942-1954), Schitul Frumoasa-Protopopiatul Moinești (1954-1956), Verșești-Protopopiatul Tg. Ocna (1956-1958), Chilii-Protopopiatul Roman din 1958 pînă la 1 ianuarie 1976 — cînd a cerut pensionarea.

Preotul I. Amarandei a fost bun gospodar și părinte devotat familiei, susținînd și dînd o educație aleasă copiilor care îndeplinesc funcții de răspundere în viața socială.

Slujba înmormîntării a fost oficiată în biserica parohială din parohia Poenile de Jos-Bacău, unde-și avea ultimul domiciliu în ziua de 25 mai 1976, de către un sobor de preoți în frunte cu P. C. Pr. Ioan Andrioaie, consilier administrativ, delegat al Episcopiei Romanului și Hușilor.

Despre viața și activitatea decedatului preot au vorbit P. C. Pr. Ioan Andrioaie, P. C. Pr. Nicolae Nagîț și P. C. Pr. Ilie Radu. Vorbitorii au scos în lumină viața și activitatea regretatului preot, aducînd mîngîiere familiei îndurerate.

Trupul neînsuflețit al Preotului I. Amarandei a fost înmormîntat în curtea bisericii.

Pr. I. ANDRIOAIE

---

*

†

Preot Emilian Popovici

La 25 mai 1976, s-a stins din viaţă Preotul Emilian Popovici, paroh al parohiei Săcăleni din Protopopiatul Roman.

El s-a născut la 13 martie 1922 în comuna Gherăeşti, judeţul Neamţ, fiind al cincilea din cei unsprezece copii ai Preotului Teodor Popovici.

Prima clasă a şcolii elementare a urmat-o la Şcoala nr. 1 din Roman, iar celelalte în comuna Miron Costin. După terminarea şcolii primare, a intrat ca elev la Seminarul «Veniamin Costachi» din Iaşi; la acest seminar în anul 1941, a absolvit clasa a VI-a; clasa a VII-a a urmat-o la Seminarul «Nifon» din Bucureşti, iar clasa a VIII-a la Seminarul «Sf. Gheorghe» din Roman.

A urmat cursurile Facultăţii de Teologie luîndu-şi licenţa în anul 1947.

S-a căsătorit cu Bujor Florinica, fiica preotului Bujor din Pîrjol-Moineşti, iar la 15 august 1947 a fost hirotonit preot, pe seama parohiei Cîmpeni, judeţul Bacău, la care a funcţionat pînă în anul 1962.

A mai slujit la parohia Hoceni-Huşi, iar în ultimul timp la parohia Săcăleni-Roman.

Slujba înmormîntării a fost oficiată în ziua de 29 mai a. c. în biserica «Schimbarea la faţă» din Roman, de un sobor de preoţi în frunte cu P. C. Prot. N. Toderici.

Au rostit cuvîntări P. C. Prot. N. Toderici şi P. C. Pr. V. Hîncu, punînd în lumină activitatea şi calităţile regretatului Preot Emilian Popovici şi transmiţînd condoleanţe familiei îndurerate.

In sunetul clopotelor, scriul cu trupul neînsufleţit al Preotului Emilian Popovici, purtat pe umeri de preoţi şi colegi, a fost coborît în cavoul familiei din cimitirul oraşului Roman, sub privirile pline de jale ale familiei sale.

Pr. N. TODERICI

P. I. 2

MITROPOLIA MOLDOVEI ȘI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAȘILOR
ȘI A EPISCOPIEI ROMANULUI ȘI HUȘILOR

ANUL LII, Nr. 7 — 8 IULIE — AUGUST 1976

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

ANUL LII, Nr. 7 — 8 IULIE — AUGUST 1976

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: ARHIEPISCOPIA IAŞILOR
Str. Ştefan cel Mare, Nr. 46 — Iaşi

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

COMITETUL DE REDACŢIE

PREŞEDINTE

† **I. P. S. IUSTIN, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei**

MEMBRI

† **P. S. ADRIAN BOTOŞĂNEANUL, Episcop-vicar, Iaşi**

† **P. S. EFTIMIE BÎRLĂDEANUL, Arhiereu-vicar, Roman**

P. C. Diac. T. MELEŞCAN, consilier cultural, Iaşi

REDACTOR RESPONSABIL

P. C. Pr. SCARLAT PORCESCU, vicar administrativ, Iaşi

REDACTOR ADJUNCT

P. C. Pr. C. BUZDUGAN, Iaşi

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA:

ARHIEPISCOPIA IAŞILOR, STR. ŞTEFAN CEL MARE, Nr. 46 — IAŞI

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI
REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

CUPRINSUL

A XXXII-a aniversare a eliberării României (*Mitropolia Moldovei şi Sucevei*) 457

Actualităţi ecumenice

Lucrările Prezidiului şi ale Comitetului Consultativ ale Conferinţei Bisericilor Europene (Moscova 18-23 mai 1976) (*† Episcop Antonie Ploieşteanul, vicar-patriarhal*) 459
Diferite acţiuni ecumenice (*Diac. V. Axinia*) 465

Studii

Pr. Prof. D. STĂNILOAE, **Crucea şi înnoirea creaţiunii în învăţătura ortodoxă** 467
Conf. M. I. AVĂDANII, **Academia domnească — treaptă nouă în dezvoltarea învăţăturilor înalte din Moldova, în secolul al XVIII-lea** (IV) 478
Drd. AL. GĂINĂ, **Paul din Alep despre Biserica Ortodoxă din Moldova** 494
GH. BURCĂ, **Publicaţii periodice religioase din secolul al XIX-lea în Moldova. II.** Predicatorul moralului evanghelicu sau alu umanităţiei 507

Dreapta învăţătură a Bisericii

Pr. V. BRUMĂRAŞU, **Ierarhia bisericească** 519

Predici

Pr. Prof. N. NEAGA, **La Duminica a II-a după Rusalii** . . . 533
Pr. Prof. M. ŞESAN, **La Duminica a V-a după Rusalii** . . . 536
GH. BURCĂ, **La Duminica a VII-a după Paşti** 538
Pr. T. BODNAR, **Lumină lumii şi sare pământului** 541
Pr. N. NEDELCU, **Despre calomnie** 543

Monumente istorice bisericeşti din Moldova

Arhitect ŞTEFAN BALŞ, **Restaurarea Bisericii din Războieni** . . 546

Figuri din viaţa bisericească a Moldovei

Arbimandritul Neonil (*Arhidiacon Partenie Apetrei*) . . . 550

Însemnări 563

Biserica de lemn din Ţigău-Bistriţa *(Atanasie Popa)*; **Trei documente referitoare la Biserica Sfîntul Nicolae din Hîrlău** *(Pr. I. D. Apostu)*; **Un cantacuzin, ctitor a patru biserici din împrejurimile Hîrlăului** *(Prot. Iustin Gaşpar)*.

Recenzii. 573

† *Nicolae Mitropolitul Ardealului*, **Iisus Hristos, viaţa noastră cuvîntări, tîlcuiri şi îndemnuri**, Sibiu, 1973, 487 p. *(Pr. N. Nedelcu)*; *I. V. Goraş*, **Învăţămîntul românesc în ţinutul Sucevei, 1775-1918**, Bucureşti, 1975, 179 p. *(Pr. Val. Brînzei)*; *Victor Spinei şi Gabriela Coroliuc*, **Date noi cu privire la circulaţia unor obiecte de cult din secolele XII şi XIII**, în «Studii şi cercetări de istorie veche şi arheologie», tomul 27, nr. 3, iulie-septembrie 1976, p. 319-330; *Paul Mihail*, **Alte acte româneşti de la Constantinopol, IV (1596-1860)**, în «Anuarul Institutului de istorie şi arheologie A. D. Xenopol», Iaşi, XII (1975), p. 235-288 *(Diac. T. Meleşcan)*.

Cronica bisericească

A. — **Arhiepiscopia Iaşilor . . . 580**

Oaspeţi; De Probajini la Mănăstirea Sucevița; Sîntămăria Mare la Mănăstirea Putna; Biserica din parohia Ţibucani de Jos, judeţul Neamţ *(T. M.)*; **Biserica din satul Ticoş, comuna Bicaz-Ardelean, judeţul Neamţ** *(Pr. C. Bobric)*; **Biserica din parohia Alexandru Ioan Cuza, judeţul Iaşi** *(T.M.)*; † **Preotul Ioan Mancaş** *(Prot. I. Pricop)*.

B. — **Episcopia Romanului şi Huşilor . . 587**

Biserica «Sf. Nicolae» din oraşul Gh. Gheorghiu-Dej, judeţul Bacău *(Pr. C. Cazan)*; † **Preotul Constantin Vartolaş** *(Prot. N. Toderici)*.

„Cititorii din străinătate se pot abona, adresîndu-se la ILEXIM, Departamentul Export-import Presă, P. O. Box 136-137, Telex. 11226, Bucureşti, str. 13 Decembrie nr. 3".

42.420

A XXXII-a aniversare a eliberării României

Ziua de 23 August 1944, eveniment de primă însemnătate pentru istoria noastră, își adîncește prin realizările de an cu an ale poporului nostru semnificațiile sale în viața și destinele Patriei noastre. Mai mult decît evocarea acestui eveniment se impun, astăzi, consecințele sale epocale în toate domeniile vieții noastre sociale și individuale, consecințe materializate în bilanțul realizărilor celor 32 de ani de activitate creatoare susținută, ce se interpun între eveniment și aniversare.

In «Cuvîntare la marea manifestare populară din București consacrată aniversării a 55 de ani de la crearea Partidului Comunist Român, din 8 mai 1976», *Domnul Nicolae Ceaușescu, președintele Republicii Socialiste România, a definit actul istoric de la 23 August 1944, ca produsul unității tuturor forțelor democratice și patriotice din țara noastră: «Ca rezultat al realizării unității clasei muncitoare, al creării Frontului Unic Muncitoresc între Partidul Comunist Român și Partidul Social-Democratic și apoi a Blocului Democratic, al colaborării largi cu toate forțele democratice, precum și cu armata și Palatul, în împrejurări internaționale favorabile, în condițiile marilor succese obținute de armata sovietică împotriva armatei hitleriste, ale victoriilor întregii coaliții antifasciste și antiimperialiste, partidul a organizat și înfăptuit insurecția armată națională antifascistă și antiimperialistă care a pus capăt dictaturii fasciste, a asigurat ieșirea României din războiul împotriva Uniunii Sovietice și trecerea armatei române, a întregii noastre țări, alături de coaliția antihitleristă, deschizînd astfel o eră nouă în istoria Patriei noastre».*

Structurile vieții noastre politice, sociale, economice și culturale au cunoscut de-a lungul a peste trei decenii o înnoire continuă, înlesnind manifestarea dinamică, ascendentă și multilaterală a energiilor și capacităților creatoare ale neamului nostru. Trecerea întregii puteri de stat în mîinile celor ce muncesc își evidențiază justețea în progresul dezvoltării industriale a țării noastre, în folosirea și dezvoltarea tehnicii în agricultură, în sistematizare și urbanizarea satelor, în modernizarea orașelor, în cuceririle tehnicii și tehnologiei, în făurirea unei economii unitare, în progresul calitativ al culturii, literaturii, artei și învățămîntului, în consolidarea vieții de familie, în educarea

tineretului în spiritul dragostei de om şi de muncă, în ridicarea continuă a nivelului de viaţă al tuturor cetăţenilor Patriei noastre.

Biserica Ortodoxă Română care s-a născut şi a crescut împreună cu poporul român, împărtăşindu-se de bucuriile şi vitregiile ce ne-au frămîntat istoria, n-a putut, potrivit tradiţiei sale de veacuri, să rămînă străină «noului» care a penetrat toate compartimentele vieţii noastre sociale. Prin regimul legal al Cultelor i s-a oferit, conform realităţilor şi aspiraţiilor de viaţă nouă, posibilitatea de a-şi reorganiza şi desfăşura împreună — lucrarea cu poporul căruia îi aparţine într-un climat de egalitate, libertate şi autonomie, ce a eliminat favoritismul şi vrajba confesională ce umbrise mai înainte convieţuirea cultelor în ţara noastră. Ea s-a integrat noilor cerinţe ale vieţii credincioşilor ei, îndeplinindu-şi misiunea de slujire a lui Dumnezeu şi a semenilor noştri de pe poziţii şi prin mijloace tradiţionale, arătîndu-se prin aceasta una cu poporul pe care-l slujeşte. Axat pe o teologie ecumenică, a slujirii şi iubirii, a dreptăţii şi păcii, a înnoirii şi a slujirii Patriei, apostolatul social desfăşurat cu multă rîvnă de ierarhii şi tot clerul Bisericii împlineşte cu dragoste creştinească porunca iubirii şi slujirii ambelor Patrii, a celei pămînteşti şi a celei cereşti.

Această integrare explică în parte dinamismul vieţii noastre bisericeşti. Angajată după reîntregire în ecumenismul local şi apoi în cel mondial, Biserica Ortodoxă Română plecînd de la premize şi perspective noi ale învăţămîntului şi culturii sale teologice, s-a făcut purtătoare şi în afara graniţelor sale a mesajelor de pace, cooperare şi securitate între oameni şi popoare, făcînd cunoscut şi afirmînd în toate ocaziile prestigiul ţării şi poporului român.

Aniversarea eliberării este un nou prilej de îndemn la încredere în viitorul luminos al Patriei noastre, viitor ce aparţine deopotrivă şi credincioşilor ortodocşi români, care fac parte din marea familie a naţiunii noastre socialiste.

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

Lucrările Prezidiului şi ale Comitetului Consultativ ale Conferinţei Bisericilor Europene

(Moscova 18-23 mai 1976)

La invitaţia Bisericii Ortodoxe Ruse, Prezidiul şi Comitetul Consultativ ale Conferinţei Bisericilor Europene s-au întrunit în şedinţă comună de lucru, la Moscova, între 18-23 mai.

La lucrările acestor două organisme ale C. B. E., au luat parte Dr. Glen Garfield Williams (R. F. G.), secretar general al conferinţei, Rev. Dr. André Appel (Franţa), preşedintele prezidiului, I. P. S. Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, I. P. S. Alexei, Mitropolit de Tallin şi Estonia (U. R. S. S.), Londebischof Dr. Gerhard Heinze (R. F. G.), Episcopul Dr. Verner Krusche (R. D. G.), Dr. Pieter G. Kunst (Olanda) şi Episcopul Patrick Rodger (Anglia) membri ai Prezidiului.

Din partea Comitetului Consultativ au luat parte: Dr. C. P. v. Andel (Olanda), P. S. Antonie Ploieşteanul, vicar patriarhal, D-ra Inga-Brita-Castren (Finlanda), Rev. Pastor Veniamin Fedecikin, Prof. Constantin Komarov şi Prof. N. Zabotolsky (U. R. S. S.), Pastorii Willbert Gorzewschi şi Adam Cuczma (Polonia), Episcopul Armin Harkel (R. D. G.), Preşedintele Heinz I. Held şi D-na prof. Dr. Fairy von Lilienfeld (R. F. G), Episcopul Dr. Stig Hellsten (Suedia), Dl. Jörg Isert (Norvegia), Pastorul Jacques Maury (Franţa), Prof. Dr. Alexandros Papaderos (Grecia), Episcopul Karel Pudich (Cehoslovacia), Preşedintele Dr. Walter Sigrist (Elveţia), Rev. Rui Antonio Rodriguez (Portugalia), Rev. Dr. Duncan Shaw şi Dr. W. Peter Stephens (Anglia).

Au fost prezenţi, de asemenea, prof. Dr. Gyula Nagy director de studii, Dl. Andreas Schmeider, trezorierul C.B.E. şi un număr de consultanţi: Mgr. Jean-François Arrighi din partea secretariatului pentru Unitate a Vaticanului, Rev. Prof. Prelat Alois Sustar, secretar al C.C.E.E. (Consilium Conferentiarum Episcopalium Europae), Rev. P. N. G. Gilbert din partea Asociaţii Mondiale pentru comunicarea Creştină W.A.C.C. (Anglia) şi Rev. Pastor Joachim Ludwig, secretar al E.Y.C.E. (Consiliul Ecumenic al Tineretului din Europa), iar ca oaspeţi, reprezentanţi ai unor Biserici şi comunităţi creştine din U.R.S.S.

Şedinţele comune de lucru ale Prezidiului şi Comitetului Consultativ se ţin anual cu scopul de a analiza şi a lua unele hotărîri privind activitatea C.E.B. între adunările sale generale.

După deschiderea lucrărilor, Dr. Glen Garfield Williams, secretar general, a supus aprobării *Procesul-verbal* al întîlnirii precedente şi a anunţat că Pastorul Dietrich Schewe (R.D.G.) a demisionat din calitatea de membru al Comitetului Consultativ. În locul său, a fost ales Episcopul Armin Hartel.

Luînd cuvîntul Dr. André Appel, preşedintele Prezidiului, a prezentat *ordinea de zi*, punînd în lumină, totodată, sarcinile ce stau în faţa C.B.E. în contextul problemelor cu care se confruntă astăzi Europa, societatea Europeană şi Bisericile. Ordinea de zi a fost aprobată.

Apoi, Dr. Glen Garfield Williams a prezentat *un amplu raport*, analizînd activitatea Conferinţei de la ultima întîlnire a Prezidiului şi a Comitetului Consultativ care a avut loc la Liebrauenberg lîngă Strassbourg (Franţa), între 17-20 aprilie 1975 şi de la ultima întîlnire a Prezidiului care a avut loc la Bad Gandersheim, lîngă Hanovra (R.F.G.) în ianuarie 1976.

Secretarul general a reliefat, în raportul prezentat, importanţa pe care C.B.E. o acordă faptului că a fost invitată să-şi ţină lucrările în Uniunea Sovietică, a propus ca Bisericile să-şi sporească preocupările, perseverenţa şi entuziasmul în apărarea dreptăţii şi în zidirea unei societăţi mai bune, a vorbit despre situaţia din Cipru şi Irlanda de Nord, care continuă să rămînă încordată în acele regiuni.

A arătat ce a întreprins personal în aceste probleme, în numele Conferinţei, amintind că pe ordinea de zi există rapoarte speciale pentru fiecare caz în parte.

Dr. Glen Garfield Williams a vorbit şi despre organizarea, la Bucureşti, în aprilie 1976, a lucrărilor grupului de lucru european CICARWS-C.B.E. Organizaţie de Într-ajutorare de pe lîngă Consiliul Ecumenic al Bisericilor, în cooperare cu Conferinţa Bisericilor Europene. Domnia sa a spus între altele, următoarele referitor la ţara şi Biserica noastră :

«Anul acesta am avut privilegiul neobişnuit de a sărbători marea sărbătoare a Paştelor de două ori, la o săptămînă distanţă una de alta. Paştele occidental — pe care ca occidental îl cunosc bine — l-am sărbătorit într-o mică biserică metodistă dintr-un cartier din Neapole. Eram o grupă mică de credincioşi, poate cincizeci cu totul. O săptămînă mai tîrziu, am fost la Bucureşti, unde pentru prima oară, am participat la această experienţă cu totul remarcabilă care este sărbătoarea Paştelor după rînduiala ortodoxă. Împreună cu mulţi alţi occidentali, printre care Dl. Van Klinken, din Comitetul Consultativ, am fost invitaţii Bisericii Ortodoxe Române. Fiecare Biserică îşi are tradiţiile ei, şi n-aş vrea să mă erijez în judecător, dar vreau să spun totuşi că trebuie să faci experienţa sărbătoririi Paştilor ortodoxe, dacă vrei să cîştigi o viziune mai profundă asupra naturei ortodoxiei. Evenimentul este greu de descris, trebuie trăit, şi trebuie trăit în mijlocul acestei mulţimi de credincioşi, care vin în jurul palatului patriarhal şi umplu bisericile, mari şi mici. Am avut bucu-

ria, în dimineaţa duminicii Paştilor să asist la serviciul religios la o biserică baptistă din Bucureşti. Organizatorul acestei neuitate experienţe şi atît de semnificative pentru mine, a fost prietenul nostru bun Episcopul Antonie; aş vrea să-i exprim aici P. S. Sale şi conducerii Bisericii Sale, cele mai calde mulţumiri.

Această experienţă de Paşti, după rînduiala Ortodoxă, a fost preludiul a două zile de lucru a grupului European CICARWS — C. B. E. în timpul căreia am examinat în chip aprofundat într-ajutorarea Bisericilor din Europa şi participarea Conferinţei Bisericilor Europene la această acţiune».

Raportul Secretarului General Dr. Williams a fost urmat de discuţii. Cel dintîi a luat cuvîntul I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei şi Sucevei, care a apreciat munca desfăşurată de Secretarul General şi felul cum a ştiut să acorde prioritate problemelor celor mai importante care preocupă astăzi Europa. I. P. S. Sa a propus ca Prezidiul şi Comitetul Consultativ să voteze o rezoluţie de primire a raportului cu mulţumiri şi felicitări. Propunerea a fost acceptată.

În cadrul lucrărilor s-a aprobat cererea Bisericilor Unitas Fratrum (Unitatea Fraţilor) şi Biserica Congregaţionalistă a Fraţilor din Cehoslovacia de a fi primite ca membre ale C.B.E.

În continuarea lucrărilor, Prof. Dr. Gyula Nagy, director de studii, a prezentat un amplu raport asupra programului şi activităţii desfăşurate de către serviciul C.B.E., studii şi documentare, sub egida căreia s-a publicat primul număr de studii întreprinse de Bisericile locale pe linie ecumenică şi de angajamente practice în dialogul cu lumea.

Directorul de studii a organizat şi două importante colocvii. Cel dintîi în 1975 la Berlin şi Bucow (R. D. G.), cu tema: «*Conferinţa asupra securităţii şi cooperării în Europa şi Bisericile*», al doilea în 1976 la Geneva (Elveţia) cu tema: «*Teologia europeană interesată de comunitatea ecumenică mondială*».

S-au stabilit temele pentru încă două colocvii. Primul va urma să aibă loc în octombrie 1976 la Linz (Austria), cu tema: «*Conferinţa asupra securităţii şi cooperării în Europa şi ţările în curs de dezvoltare*» cu subtemele: 1. înarmare şi dezarmare, 2. repartizarea echitabilă a energiei şi problemelor pe care le pune energia nucleară, 3. promovarea dezvoltării ştiinţifice, technice şi culturale în ţările în curs de dezvoltare.

Al doilea colocviu se va ţine în 1977, cu tema: «Redescoperirea comunităţii Bisericilor: concialiaritatea, cale spre progres». În cadrul acestui colocviu ar urma să-şi exprime punctele de vedere asupra conciliarităţii: anglicanii, protestanţii, romano-catolicii şi ortodocşii.

Întrucît intenţia acestui colocviu este de a pune în lumină semnificaţia ecumenică a Ortodoxiei în Europa, se preconizează ţinerea lui într-o ţară, unde cei mai mulţi credincioşi sînt ortodocşi.

Pe marginea raportului prezentat s-au purtat discuţii.

Între alţi participanţi, a luat cuvîntul şi P. S. Antonie Ploieşteanul, vicar patriarhal, recomandînd ca studiile să fie fundamentate teologic, iar temele pe care directorul de studii

trebuie să le aibă în vedere să fie mai mult sau mai puţin teme specific europene.

Acest punct de vedere a fost susţinut şi de către Dr. J. Maury (Franţa) şi Dr. Al. Papaderos (Grecia).

Adunarea a instituit un comitet format din: P. S. Antonie, Al. Papaderos şi J. Maury, care să facă propuneri concrete cu privire la rămînerea pe teren teologic atunci cînd se tratează în colocvii, teme cu implicaţii politice.

S-a discutat apoi despre oportunitatea aprobării temei Conciliarităţii într-un colocviu, de vreme ce această temă va fi tratată şi în cadrul C.E.B. de către Unitatea Credinţă şi Constituţie.

Tema Conciliarităţii, a spus P. S. Antonie, trebuie tratată cu multă seriozitate.

Un alt punct de pe ordinea de zi a fost *Raportul Comitetului de Finanţe*, prezentat de Pr. Andreos Schneider. După ce Comitetul Financiar l-a examinat, în cadrul unor şedinţe separate, i-a dat forma finală.

A fost prezentat, spre aprobare, bugetul general pe anul 1975, bugetul general pe anul 1976, bugetul Directorului de Studii pe anii 1975 şi 1976 şi proiectele de buget pe anul 1977.

Întrucît există dificultăţi în realizarea veniturilor, s-a hotărît să se reînnoiască apelul către Bisericile membre pentru a-şi spori contribuţiile.

Comitetul financiar a făcut recomandări în vederea reangajării Dr. Glen Garfield Williams, ca secretar general pentru încă trei ani (1977-1980), deoarece anul acesta îi expiră mandatul şi a avizat reangajarea D-rei Ada Silenzi care lucrează în cadrul Secretariatului.

În ceea ce priveşte organizarea celei de a VIII-a Adunări Generale a C. B. E., la propunerea delegaţilor ortodocşi, s-a hotărît, în principiu, să se ţină într-o ţară ortodoxă. În acest sens s-a menţinut invitaţia primită de la Biserica din Creta. Adunarea se va ţine în anul 1979. Pînă în prezent s-a primit o invitaţie şi din partea Bisericii Scoţiei.

Secretariatul Conferinţei a trimis tuturor Bisericilor un chestionar cu privire la modul cum urmează să se organizeze cea de a 8-a Adunare Generală şi cu privire la tema centrală a Adunării.

Pe ordinea de zi a fost înscris şi un punct privind relaţiile C. B. E. cu Biserica romano-catolică şi organizaţiile ecumenice: C. E. B., C. C. P., Consiliului Ecumenic al Tineretului, Asociaţia Ecumenică a Academiilor, Asociaţia Mondială pentru comunicarea creştină şi prezentarea unor rapoarte asupra situaţiei din Irlanda şi asupra unor reprezentări ale Conferinţei la diferite întruniri ecumenice.

Mgr. Arrighi a prezentat un document intitulat: *Colaborarea ecumenică la nivel regional, naţional şi local*, elaborat în anul 1975 de către Secretariatul pentru Unitate. Dr. Glen Garfield Williams a propus ca acest document să fie trimis Bisericilor pentru a fi analizat şi a vedea care sînt punctele de vedere ale acestora cu privire la document.

Luînd cuvîntul, I. P. S. Mitropolit Iustin a propus ca documentul să fie studiat de către un comitet al C. B. E. şi să prezinte un referat la următoarea întîlnire. Sugestia a fost acceptată, urmînd ca documentul să fie trimis şi Bisericilor care, exprimîndu-şi părerile, să ajute în felul acesta Comitetul C. B. E. să se orienteze.

Este de remarcat faptul că un larg capitol din document este consacrat noţiunei de conciliaritate, acest nou mod de unitate a Bisericilor, propus la Nairobi.

Avansarea acestui termen în discuţiile teologice ecumenice, deocamdată, pare a fi prematură.

În vederea definirii modului de colaborare dintre C. B. E. şi C. C. P., s-a alcătuit un grup mixt — format din 8 delegaţi ai C. B. E. şi 8 delegaţi ai C. C. P. — care va studia acest lucru.

Din partea Conferinţei Bisericilor Europene a fost ales şi P. C. Pr. Ilie Georgescu.

Pe ordinea de zi a lucrărilor sesiunii de la Moscova a fost înscrisă ca temă importantă de dezbatere, modul cum Bisericile din Europa ajută transpunerea în viaţă a angajamentelor conferinţei asupra Securităţii şi Cooperării în Europa, precum şi modul în care Bisericile vor sprijini prima conferinţă de analiză a rezultatelor obţinute în acest sens, programată pentru anul 1977 la Belgrad.

Participanţii au elaborat şi aprobat următoarea rezoluţie din care cităm:

«Conferinţa Bisericilor Europene, în adunarea sa anuală a Prezidiului şi a Comitetului Consultativ, salută în unanimitate semnarea Actului Final a Conferinţei asupra Securităţii şi Cooperării în Europa, la Helsinski, la 1 august 1975. Recomandăm Bisericilor membre să studieze textul complect al Actului Final.

Unele din Bisericile noastre vor pune accentul pe Principiul 7: «Respectul pentru drepturile umane şi pentru libertăţile fundamentale, inclusiv libertatea de gîndire, de conştiinţă religioasă şi de credinţă», alţii pe Principiul 5: «Rezolvarea pe cale paşnică a tuturor disputelor».

Înţelegem acest lucru, dar în acelaşi timp recomandăm toate cele 10 Principii ca pe un tot. Fiecare din ele este de o importanţă fundamentală şi trebuie să se bucure de o atenţie egală.

Recunoaştem că acest lucru cere timp şi anumite schimbări în atitudinile diferitelor noastre ţări. De aceea am dori ca Bisericile noastre membre să facă totul pentru punerea în practică a celor zece Principii în şi între toate ţările noastre. De asemenea le recomandăm, acolo unde este posibil, un contact cu guvernele lor, să se pregătească pentru prima evaluare a Conferinţei, la Belgrad în 1977.

La a cincea noastră Adunare Generală în 1967 noi am propus o discuţie la cel mai înalt nivel asupra problemelor internaţionale ce confruntă Europa. Ceea ce am spus atunci se află în Documentele de la Bucow (1975) «The Conference on security and cooperation in Europe and the Churches» (C.E.C. Occasional Paper, no, 7, Geneva, 1976). Recomandăm acest docu-

ment pentru studiu şi acţiune. Ne-am rugat şi am lucrat pentru stabilirea dreptăţii, păcii, libertăţii, securităţii şi cooperării în lume, şi pentru recunoaşterea de către Europa a responsabilităţii ei faţă de ţările în curs de dezvoltare. Ne reînnoim acest scop dat nouă de Dumnezeu prin Domnul Iisus Hristos».

În anul 1977, Biserica Ortodoxă Rusă organizează o Conferinţă Mondială a oamenilor religioşi din întreaga lume. Ea a trimis un apel tuturor Bisericilor şi Reprezentanţilor Bisericilor din lume. Acest apel a fost prezentat şi C.B.E.. După discuţii, Prezidiul şi Comitetul Consultativ au decis să amîne hotărîrea privind participarea C.B.E. la acest Congres. Principial, dacă va fi invitată, C.B.E. va lua parte.

S-a hotărît ca următoarea întrunire comună a Prezidiului şi Comitetului Consultativ să aibă loc în ţara noastră între 18-23 aprilie 1977.

La sfîrşit s-a dat un comunicat comun, care a rezumat ordinea de zi şi conţinutul discuţiilor purtate şi hotărîrilor luate. La recepţia oferită în cinstea participanţilor la lucrări, Sanctitatea Sa Pimen, Patriarhul Moscovei şi a toată Rusia, a decorat cu ordinul «Marele Prinţ Vladimir întocmai cu Apostolii» pe Dr. Glen Garfield Williams, secretar general, cu ocazia împlinirii a 15 ani de activitate stăruitoare desfăşurată în serviciul C.B.E.

Lucrările Prezidiului şi Comitetului Consultativ ale C.B.E., desfăşurate la Moscova, au pus încă o dată în lumină importanţa acestui organism în promovarea bunelor relaţii între Bisericile Europene şi hotărîrea lor comună de a sluji năzuinţele de dreptate, pace, colaborare şi bună înţelegere ale popoarelor acestui continent şi, prin aceasta, ale întregii lumi.

† *EPISCOP ANTONIE PLOIEŞTEANUL*
Vicar Patriarhal

Diferite acţiuni ecumenice

În zilele de 16-17 mai 1976, au avut loc în sala sinodală a Cancelariei Sfîntului Sinod discuţii ale unei delegaţii a Bisericii Ortodoxe Române cu o delegaţie a Patriarhiei Ecumenice de Constantinopol, privind problema pregătirii Sfîntului şi Marelui Sinod al Bisericii Ortodoxe. Din partea Bisericii Ortodoxe Române au luat parte la aceste discuţii : I. P. S. Iustin Mitropolit al Moldovei şi Sucevii, I.P.S. Nicolae Mitropolit al Banatului, P. S. Episcop Nestor Severineanul, vicarul Sf. Arhiepiscopii a Craiovei, P. C. Pr. Consilier-vicar C. Pîrvu de la Cancelaria Sf. Sinod, P. C. Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, P. C. Pr. Conf. Dumitru Popescu, prorectorul Institutului teologic Bucureşti şi P. C. Pr. Lector Dumitru Radu de la acelaşi Institut.

Din partea Patriarhiei Ecumenice au luat parte la discuţii: I. P. S. Mitropolit Meliton de Calcedon, I. P. S. Mitropolit Damaskinos de Tranupolis, conducătorul centrului ortodox al Patriarhiei Ecumenice de la Chambésy secretarul pregătirii lucrărilor Sfîntului şi Marelui Sinod şi P. C. Pr. Georgis Tzetzis, mare protoprezbiter.

S-a discutat problema metodologiei, pregătirii şi ţinerii Sfîntului şi Marelui Sinod al Bisericii Ortodoxe ca şi problemele ce urmează a fi dezbătute la aceasta.

Cu acest prilej s-a constatat că nu există deosebiri de vederi între cele două biserici.

Biserica Ortodoxă Română este de părere că unele din temele ce urmează a fi prezentate la Sfîntul şi Marele Sinod ar putea fi lărgite prin introducerea şi a altor teme de strictă actualitate pentru Ortodoxie.

* * *

Între 18 mai şi 5 iunie 1976, D-ra Elisabeth Werner, directoarea «Casei Locarno» a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, a făcut o vizită în ţara noastră, fiind însoţită de sora sa, Dorothea Werner. Scopul vizitei a fost cunoaşterea nemijlocită a vieţii religioase din ţara noastră ca şi relaţiile dintre bisericile creştine în contextul ecumenismului local.

D-ra Werner a vizitat o bună parte din ţara noastră, avînd discuţii cu reprezentanţi ai Bisericii Ortodoxe Române şi ai altor confesiuni creştine.

* * *

La 22 mai 1976 a sosit în ţara noastră Dr. Ioachim Held, conducătorul Departamentului de relaţii Externe al Bisericii Evanghelice din R. F. G. În timpul vizitei în ţara noastră Dr. Held a avut întrevederi cu reprezentanţi ai Bisericii Ortodoxe Române, a făcut un schimb de păreri cu teologi ortodocşi români, îndeosebi, în problema rolului teologiei ortodoxe în contextul larg al ecumenismului actual şi a posibilităţii începerii unui dialog teologic între Biserica Ortodoxă Română şi Biserica Evanghelică din R. F. G.

Oaspetele a vizitat, de asemenea, şi Biserica Luterană C. A. din Sibiu.

* * *

Între 9-13 iunie 1976, au avut loc, la Viena, lucrările Secretariatului Internaţional al Conferinţei Creştine pentru Pace la care Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de P. C. Pr. Ilie Georgescu. Cu acest prilej s-a făcut o analiză a activităţii desfăşurate de C. C. P. în perioada aprilie-iunie 1976, şi s-au conturat acţiunile sale viitoare.

O atenţie deosebită s-a acordat relaţiilor Conferinţei Creştine pentru Pace cu grupările de creştini din Asia şi Africa.

Diac. V. AXINIA

Crucea și înnoirea creațiunii în învățătura ortodoxă

Intr-un articol publicat acum cîțiva ani, într-o revistă engleză și intitulat «Lumea ca dar sacrament al iubirii lui Dumnezeu», [1] am subliniat caracterul pozitiv al lumii, manifestare a iubirii lui Dumnezeu față de oameni. Intr-un alt articol, publicat în aceeași revistă ceva mai tîrziu și intitulat «Crucea peste darul lumii», [2] am reliefat faptul că creația ca darul lui Dumnezeu, n-are importanța ultimă, ci numai rolul de a ne face prin ea transparent pe Dumnezeu, ca Dăruitor; dar pentru că noi, în urma păcatului uităm adesea acest rol, al creației și ne alipim de ea ca de ultima realitate, ne vedem prin aceasta expuși decepțiilor, suferințelor și pînă la urmă morții. Cu alte cuvinte în raporturile noastre cu creația apare crucea.

Dar Dumnezeu a dispus lucrurile astfel, ca această cruce, să nu ne fie un mijloc de distrugere, ci o poartă spre realitatea supremă și netrecătoare a lui Dumnezeu. In virtutea acestei dispoziții, crucea ne deschide ochii și calea spre Dumnezeu, ne face creația transparentă pentru Dumnezeu.

Vrem să arătăm acum că crucea de fapt pune totuși în lumină o valoare a creației prin faptul că ea ne face să vedem și să trăim prin ea transparența lui Dumnezeu și legătura cu El și prin aceasta sfințește creația, sau o face să ne umple de putere și de lumina lui Dumnezeu.

1. Crucea ca mijloc de desăvîrșire și eternizare a creației și a omului în Dumnezeu

Fără îndoială, nu orice cruce, adică nu orice suferință și orice moarte ne face transparent, pe Dăruitorul lumii și ne pune în legătură cu El, ca persoană infinită în viață și iubirea Sa, fapt care dă și lumii o mare importanță. Cînd omul gîndește că dincolo de această lume, nu mai este într-o altă realitate, suferința și moartea legate în orice caz de ea, nu sînt mîntuitoare, nu au un sens pozitiv.

---

1. Sobornost, nr. 2/1969.
2. *Idem*, nr. 1/1972.

Deci numai suferinţa şi moartea care ne face transparent şi comunicabil prin creaţie, pe Dumnezeu, capătă şi ea un sens pozitiv pentru creaţie, şi pentru noi înşine. Şi de aceea aceasta este suferinţa şi moartea pe care noi le numim propriu-zis cruce. Iar crucea în acest sens este crucea lui Hristos şi crucea noastră purtată din puterea crucii lui Hristos, această cruce, departe de a însemna un nou sens în existenţa lumii, dă dimpotrivă un sens acestei lumi, pentru că ea dă un sens pozitiv şi suferinţei şi chiar morţii legate de lume. Chiar moartea devine prin această cruce izvor de existenţă a persoanelor umane şi a lumii pe o treaptă nouă, superioară, plină de viaţa lui Dumnezeu. Această cruce completează sensul fragmentar manifestat în lume, prin faptul că ea deschide drumul spre realitatea lui Dumnezeu, ca lumină şi viaţă infinită, de care se răspîndeşte sensul plenar şi asupra lumii şi asupra vieţii persoanelor umane în ea. Această cruce cuprinde deci în ea un paradox: pe de o parte pune în evidenţă insuficienţa creaţiei în ea însăşi, pe de alta tocmai prin aceasta ea arată creaţia ca dependentă şi în legătură cu realitatea plenară a lui Dumnezeu, care dă astfel creaţiei un sens deplin şi o viaţă superioară şi pînă la urmă o îndumnezeire şi o existenţă netrecătoare. Această cruce pune în valoare creaţia şi pe om prin faptul că, arată că omul şi creaţia nu sînt definitiv supuse regimului suferinţei şi morţii, ci sînt mîntuite de acest regim prin puterea realităţii superioare a lui Dumnezeu. Absolutizarea creaţiei, ne dă în mod paradoxal suferinţei şi morţii personal utimul cuvînt.

Dar cel ce vede prin crucea lui Hristos creaţia ca o realitate dependentă de Dumnezeu şi deschisă Lui, vede că creaţia şi persoanele se salvează într-o existenţă eternă.

In general, suferinţa şi moartea în această lume, arată insuficienţa ei, arată că ea nu poate fi realitatea absolută. De aceea chiar această suferinţă şi moarte, fac pe mulţi oameni să nu se alipească de lume, ca de realitatea ultimă. In acest sens, Nicolae Cabasila, un scriitor bizantin, din secolul al XIV-lea scrie că suferinţa şi moartea nu sînt un blestem, în calitatea lor de consecinţe ale păcatului, ci şi mijloace acceptate de Dumnezeu pentru a face pe om să nu se alipească prea mult de lume.

Dar numai în Hristos suferinţa şi moartea au putut fi folosite deplin, ca mijloace ale eliberării omului de stăpînirea păcatului şi de biruinţa asupra lor însăşi. Căci numai Hristos, trăind în lume, a suportat pătimirea şi moartea neamestecate cu păcatul.

După căderea de la început nevoile omului care trebuie satisfăcute de lume au cîştigat asupra lui o forţă atît de mare, că el exagerează satisfacerea lor, într-un fel atît de egoist, încît uită de Dumnezeu şi de semenii săi şi se ataşează total lumii într-un mod accentuat egoist. Părinţii Bisericii exprimă aceasta zicînd, că efectele de foame, de sete, de oboseală au început după cădere să fie satisfăcute într-un mod păcătos, iar frica de moarte a chinuit pe om aşa de tare, că el accepta toate laşităţile şi compromisurile pentru a scăpa de ea, pentru un oarecare timp.

Hristos n-a satisfăcut efectele acestea într-un mod păcătos, adică nu le-a lăsat să lunece spre plăcere, nici nu s-a lăsat împins

de frica morţii pentru a face orice s-o evite. Singur Hristos a dus o viaţă şi a suportat moartea ca o jertfă curată oferită în numele oamenilor lui Dumnezeu Tatăl. El a pus în această satisfacere strict necesară a trebuinţelor Sale şi în suportarea morţii o forţă excepţională, prin care a învins aceste afecte, eliberînd natura omenească de păcat şi făcînd-o să învie din morţi. Iar aceasta datorită faptului că ipostasul divin însuşi întărea natura umană asumată pentru o satisfacere şi a suporta aceste afecte de păcat, deşi puterea dumnezeiască nu făcea inutil efortul naturii omeneşti.

Astfel, crucea lui Hristos, devine mijlocul plin de putere care învinge păcatul şi moartea şi ne mîntuieşte. Crucea lui Hristos redescopere şi restabileşte deplin sensul pozitiv al creaţiei, pentru că Hristos a arătat definitiv că crucea, adică suferinţa şi moartea, nu sînt ultimul moment al existenţei umane, ci prin ea se ajunge la Dumnezeu, la viaţa eternă; că deci viaţa în această lume nu este ultima viaţă, ci deasupra ei este viaţa eternă şi nesfîrşită în Dumnezeu, la care se ajunge însă tocmai prin suportarea suferinţei şi morţii care nu pot fi despărţite de această lume. Prin crucea lui Hristos se descopere deci în acelaşi timp că lumea e necesară, pentru că numai prin ea, suportînd crucea legată, de ea, se ajunge la Dumnezeu, sau la plenitudinea de viaţă a omului şi a lumii însăşi.

Crucea lui Hristos are deci aceste două efecte: pe de o parte ea prezintă lumea ca nefiind ultima realitate, ci realitatea penultimă, dependentă de Dumnezeu; pe de altă parte ea face să se răspîndească asupra existenţei lumii o valoare eternă. Prin crucea lui Hristos a fost tocit acul păcatului prin care omul se alipeşte într-un mod egoist şi exclusiv de lume şi a fost învinsă moartea. Crucea lui Hristos desparte existenţa omului şi a lumii de păcat, prin care viaţa omului şi a lumii au fost supuse unei morţi definitive. Crucea lui Hristos arată din nou chipul pozitiv originar al omului şi al lumii şi e mijloc de ridicare a lor la desăvîrşirea existenţei lor în Dumnezeu. Dar aceasta a fost crucea prin puterea lui Dumnezeu. In acest sens «crucea este puterea lui Dumnezeu» (I Corinteni I, 18, 24).

In felul acesta crucea lui Hristos nu este o negaţie esenţială şi definitivă a lumii şi a omului, ci numai a trăirii păcătoase în lume. Ea arată că lumea insuficientă în ea însăşi, recîştigă printr-o înfrînare de la păcat sensul ei deplin în plenitudinea lui Dumnezeu. Ea arată că lumea este destinată să se completeze în existenţa adevărată şi eternă în Dumnezeu. Din crucea lui Hristos se proiectează o lumină a lui Dumnezeu asupra lumii, transfigurînd-o prin participare la puterea lui. Crucea lui Hristos frînează alipirea exclusivă la lume ca la ultima realitate; dar tocmai prin aceasta ea leagă existenţa omului şi a lumii de Dumnezeu.

Prin crucea Sa Logosul divin întrupat redescopere Logosul (sensul, raţiunea) complet al lumii şi al vieţii omeneşti, acoperit prin umbra păcatului şi morţii. Sf. Atanasie cel Mare spune: «Înţelepciunea lui Dumnezeu, care se arata înainte prin chipul ei în creaturi... şi prin ea arăta pe Tatăl ei după aceea ea însăşi, fiind Logosul însuşi, s-a întrupat, cum zice Ioan şi după desfiinţarea mor-

ţii şi mîntuirea neamului nostru, se descopere şi mai mult pe Sine însăşi şi prin Sine, pe Tatăl Său». [3]

Hristos, Fiul lui Dumnezeu cel întrupat învinge moartea chiar prin faptul că El suportă cu puterea răbdării neamestecată cu revolta şi învinge afectele de foame, de sete, de oboseală, de durere chiar prin faptul că El nu lunecă prin ele spre păcat. Prin acestea întăreşte firea omenească, făcîndu=o capabilă să=şi însuşească puterea lui Dumnezeu; le învinge nu ocolindu=le ci suportîndu=le fără de păcat. Numai astfel întăreşte firea noastră.

Pentru aceasta în Răsărit crucea lui Hristos, ca pătimire fără de păcat a morţii, nu e treapta extremei slăbiciuni a omului, ci prilejul manifestării puterii lui. Acesta s=a arătat şi în felul cum au primit martirii moartea şi cum o primeşte orice creştin cu credinţă tare în Hrisros. Depăşirea crucii prin înviere nu îi vine lui Hristos după momentul final al unei epuizări totale din moarte, din afară de El, din Tatăl singur, ci chiar din interiorul Său, întrucît El suportă moartea cu putcrea răbdării nercvoltate, după ce a ţinut în frîu afectele Sale de foame, de sete, de oboseală, nelunecînd în păcatul plăcerii, şi executînd firea Sa în această încordare de putere.

In sinaxarul de sîmbătă seara din Săptămîna Mare, se zice: «Cuvîntul lui Dumnezeu s=a coborît cu trupul Său în mormînt şi cu sufletul Său necorupt şi îndumnezeit în iad. Dar sufletul Domnului nu s=a oprit în iad, ca sufletele altor sfinţi, pentru că nici un blestem al strămoşilor nu=l împovăra. Domnul nostru s=a sălăşluit şi cu dumnezeirea în mormînt, aceasta rămînînd unită cu trupul».

Puterea manifestată de Hristos pe cruce a fost o putere care a trăit raportul cu lumea.

Crucea suportată de Hristos cu o astfel de putere a fost un mijloc prin care a ajuns la înviere.

In acest sens Biserica ortodoxă cîntă: «Hristos a înviat din morţi cu moartea pe moarte călcînd şi celor din mormînturi viaţă dăruindu=le». Pentru aceea credincioşii se înseamnă cu semnul crucii, convinşi că prin ea le vine şi lor în ajutor, puterea lui Hristos cu care a întărit El firea Lui, ca să nu alunece prin afecte în păcat şi prin care a învins moartea.

Preotul binecuvîntează pe credincioşi cu crucea în cursul slujbelor bisericeşti, dar totdeauna ridicînd=o arătînd că numai cu ajutorul ei pot să=şi stăpînească pornirile spre păcate şi să izbîndească în săvîrşirea binelui.

Ea are totdeauna această putere prin faptul că ea este intim legată de Hristos, care a învins păcatul şi moartea şi prin aceasta a înviat. Ca atare, ea e întotdeauna prezentă în Hristos Cel înviat. Ea e prezentă totdeauna în starea de înviere a lui Hristos şi aduce creştinilor puterea lui Hristos cel înviat, pentru că ea înseamnă că Hristos s=a predat şi se predă continuu în mod total Tatălui ca om. Şi chiar aceasta îl umple pe El ca om de putere dumnezeiască care se arată în starea Lui de înviere. Iar aceasta are loc în mod neîntrerupt. In aceasta constă intrarea lui Hristos

---

3. Sf. Atanasie cel Mare, Oratio III, Contra Arianos, P.G. XXVI, 320.

ca om la Tatăl prin suferințele și moartea legate de lume, pentru ca să scape lumea de păcat și de moarte. De aceea intrarea lui Hristos la Tatăl nu are loc decît prin sacrificiu sau prin dăruirea de Sine, cum spune Epistola către Evrei și Sfîntul Ciril din Alexandria (Adoratio in Spiritu et veritate). Aceasta echivalează cu deplina restabilire a comuniunii lui Hristos ca om cu Tatăl, fapt care s-a împlinit prin pătimirile și prin moartea legate de această lume. Iisus a făcut aceasta renunțînd deplin la Sine însuși, fapt care este legat cu suferința și cu moartea. Această stare a ei Hristos o menține în Sine și ne-o dă și nouă și prin ea putem și noi să renunțăm la noi înșine și să ne predăm Tatălui, intrînd astfel în comuniunea cu Tatăl și umplîndu-ne de puterea Lui.

Crucea este deci semnul iubirii culminate a lui Hristos ca om față de Dumnezeu manifestată în mijlocul lumii, în numele ei și pentru scăparea ei. Crucea lui Hristos e semnul iubirii Lui manifestată față de Tatăl prin faptul că El consideră lumea ca o realitate transparentă pentru Dumnezeu și vede în pătimire și în moarte calea prin care, renunțînd la Sine se predă lui și se unește cu El. Dar crucea este și semnul iubirii lui Hristos ca Dumnezeu și ca om față de noi. Prin puterea iubirii Lui vărsată în noi, putem și noi să ne manifestăm iubirea noastră față de Dumnezeu, trăind raportul cu lumea și cu o realitate, care ne face transparent pe Dumnezeu. Și tocmai în aceasta se arată raportul pozitiv al crucii cu lumea, că face transparentă pentru Dumnezeu prin ea și deci deschisă pentru puterile lui Dumnezeu care vreau să se reverse în ea.

Ca o astfel de putere a iubirii jertfelnice îndreptată în toate direcțiile, spre Dumnezeu, spre noi și spre lume, crucea lui Hristos este prezentă în mod permanent în Hristos cel înviat, ca sursă a iubirii noastre jertfelnice, către Dumnezeu și către oameni în cadrul lumii.

In general după Sfîntul Ciril de Alexandria la Tatăl nu se poate intra decît în stare de sacrificiu; în acest scop Hristos ne ia în Sine și noi îl luăm în noi înșine, pentru a deveni și noi un sacrificiu pur. Dar aceasta nu înseamnă o negație a lumii în esența ei, ci un astfel de raport cu ea, care ne face transparent prin ea pe Tatăl adică un raport în care se manifestă puterea noastră de a face ceea ce ne oferă lumea cu moderație și în duhul frățietății cu ceilalți și de a suporta durerile din ea și moartea cu răbdare.

In sacrificiul nostru oferit împreună cu sacrificiul lui Hristos și, din puterea Lui, sau în crucea noastră, împlinim ceea ce spunem în preajma oferirii lui Hristos ca sacrificiu la Sf. Liturghie, oferind darurile noastre, spre a fi asimilate cu darul Lui: «Ale Tale dintru ale Tale». Ne oferim pe noi și lumea, ca dar Lui Dumnezeu, după ce le-am primit pe ele ca dar din partea lui Dumnezeu. Prin aceasta ne umplem pe noi înșine și lumea de viață lui Dumnezeu, venită nouă prin trupul lui Hristos, prin faptul că se aduce El însuși jertfă, pentru noi și pe noi împreună cu El.

Lumea are deci un rol necesar în crucea noastră. Ea nu este anulată pur și simplu, ci e ridicată la o treaptă mai înaltă, în care e umplută de puterea lui Dumnezeu, după ce a renunțat la treapta ei inferioară slăbită de păcat. Noi trebuie să folosim lumea

în suportarea crucii, pentru a arăta puterea noastră în raport cu ea; nu puterea de a o nega pur şi simplu, ci puterea de a folosi ca dar oferit lui Dumnezeu şi ca dar dat de Dumnezeu, deci ca mijloc de unire cu Dumnezeu în iubire. Pentru a o putea folosi însă ca dar, lumea trebuie să existe ca dar dat nouă de Dumnezeu. Dar e necesară o putere de la Dumnezeu pentru a folosi lumea cu moderaţie şi răbdare, pentru a socoti că mai presus de ea este Dumnezeu, pentru a o folosi în comunitate de iubire cu ceilalţi. Iar toate acestea le putem face pentru că există o lume. Numai pentru că există o lume ea poate fi desăvîrşită prin crucea suportată de noi din puterea crucii lui Hristos. Omul nu poate creşte dacă n-are o lume şi un trup legat cu lumea, pe care să le poată oferi lui Dumnezeu ca dar, pentru ca să le primească din nou umplute de o viaţă mai înaltă, ca «dar peste dar».

Pentru aceea există şi un sens pozitiv în cuvîntul Sf. Apostol Pavel: «In crucea Domnului eu m-am răstignit lumii şi lumea mie» (Galateni VI, 14). Aceasta nu înseamnă o simplă ieşire din lume, ci «o normă; după care creştinul trebuie să vieţuiască» (Galateni VI, 16). Cel ce se răstigneşte cu Hristos nu e simplu mort, ci «vieţuieşte pentru Dumnezeu», vieţuind în lume (Galateni III, 19). Astfel puterea care vine credincioşilor din Hristos cînd o invocă prin semnul crucii, este puterea stării Lui de jertfă plină de iubire, prin care El a intrat la Tatăl şi intră pururea în inima celor ce sînt în lume, dîndu-le şi lor puterea de a satisface trebuinţele lor în lume cu cumpătare şi de a suporta moartea cu răbdare, că El însuşi, primind prin aceasta şi ei puterea care-i va duce la înviere şi prin care va fi o lume transfigurată.

Prin puterea care ne vine din jertfa lui Hristos care este în acelaşi timp viu, noi trebuie să realizăm sfatul Sf. Apostol Pavel: «Să prezentăm trupurile noastre ca o jertfă vie, sfîntă, plăcută lui Dumnezeu», care este în acelaşi timp «o slujbă de închinare cuvîntătoare (raţională)», oferită lui Dumnezeu (Romani XII, 1). Creştinul făcînd semnul crucii, nu primeşte numai puterea lui Hristos pentru a birui păcatul şi a reuşi în tot ce e bun, ci oferă şi el un adevărat cult lui Dumnezeu, ridicînd duhul lui la Dumnezeu şi închinînd toate lui Dumnezeu, inclusiv pe sine însuşi. Dar aceasta creştinii n-o pot face decît rămînînd într-un raport cu lumea. Există în crucea lui Hristos o afirmare a creaţiei şi o transcendere (o depăşire) a ei, o depăşire a creaţiei în ceea ce priveşte păcatul: o transcendere a creaţiei ca realitatea ultimă, dar nu e o transcendere a ei ca realitate în Dumnezeu, ci o afirmare şi o ridicare a ei pe o treaptă mai înaltă în Dumnezeu.

Noi nu ne putem găsi în raport cu Dumnezeu în afară de lume, ci prin lume ca dar şi transparent, adică folosind-o cu moderaţie, cu iubire faţă de alţii, odată ce ea e un dar dat de Dumnezeu tuturor, cu răbdare pentru insuficienţele şi moartea legate de ea, odată ce nu e realitate ultimă, şi cu recunoştinţă, gîndind la Dumnezeu ca la Dăruitorul lumii şi al fiinţei noastre. De aceea, raportul nostru cu Dumnezeu e un raport, prin crucea înnoitoare a creaţiei.

Crucea Domnului nu-şi descopere sensul ei complet fără întru-

parea şi învierea Lui. Dacă crucea ar însemna pur şi simplu o negare a trupului şi a lumii, Domnul nu s-ar fi întrupat. El s-a întrupat pentru a sfinţi prin cruce trupul Său şi trupurile noastre împreună cu lumea şi pentru a conduce astfel pe cei sfinţiţi la înviere şi la o viaţă veşnică.

Sf. Atanasie zice: «Deoarece Cuvîntul lui Dumnezeu a văzut pe oameni, pe căi rătăcite, El n-a voit să piardă pe cei care altădată participau la chipul Său, ci «să reînnoiască chipul ei, pentru ca ei să-L recunoască din nou prin acest chip. De aceea Cuvîntul lui Dumnczeu a venit El însuşi pentru ca El – chipul lui Dumnezeu – să poată reînnoi omul creat după chipul Său». [4] Faptul că Fiul lui Dumnezeu însuşi se face om şi împacă prin cruce pe oameni cu Dumnezeu şi învie natura noastră, adică ne conduce pe noi înşine la viaţa veşnică în El, dovedeşte valoarea eternă, pe care existenţa noastră o are pentru El şi rolul crucii ca mijloe al acestei reînnoiri a ei pentru eternitate. Acelaşi părinte bisericesc spune că Fiul lui Dumnezeu a venit ca Doctorul şi Mîntuitorul tuturor pentru a vindeca şi mîntui creaţiunea Sa. Pentru aceea El asumă trupul omenesc, ca să-l vindece dinăuntrul lui prin puterea Sa divină, dar şi prin efortul omului însuşi întărit dinăuntru prin puterea divină.

Pornind de la cuvintele Sfîntului Apostol Pavel că noi trebuie să creştem pentru a înţelege «care este, lărgimea, adîncimea şi înălţimea» iubirii lui Hristos, Sf. Atanasie zice: «Cuvîntul s-a întins pretutindeni în sus, în creaţiune; în jos, în întrupare; în adîncime, în iad; în lărşime, în cosmos. Totul este plin de cunoştinţa lui Dumnezeu. Din cauza aceasta, El n-a oferit trupul Său îndată după venirea Sa, omorînd trupul Său şi înviindu-l şi făcîndu-l nevăzut, ci a rămas în trup, a săvîrşit lucruri mari şi a făcut semne, pe care nici un om nu le-a săvîrşit şi astfel El s-a făcut cunoscut ca Cuvîntul lui Dumnezeu». El a redat prin aceasta importanţa vieţii şi efortul omului în lume, ca mijloc de a învinge păcatul şi de a face binele şi de a se umple de puterea lui Dumnezeu, ca drum spre viaţa eternă în Dumnezeu.

«El a voit să se facă văzut în trup, pentru a trage ca om pe oameni la Sine şi pentru a ridica simţurile lor căzute la Sine şi a convinge pe cei ce Il vedeau ca om, că El nu este numai om, ci şi Dumnezeu». [5]

Numai în lumea aceasta a putut să se facă văzut şi să înfăptuiască opera de mîntuire Fiul lui Dumnezeu şi de aceea s-a întrupat. Numai prin trup a putut ajunge la învierea trupului, suportînd moartea trupului, suportînd moartea în El, cu răbdare şi fără de păcat. Numai trupul s-a umplut de viaţă dumnezeiască, ce iradiază din el tuturor celor ce cred.

Prin cruce El a arătat puterea biruitoare asupra păcatului în trupul omenesc; prin crucea suferită în trup a biruit slăbiciunea naturii noastre care acceptă atîtea laşităţi ale egoismului. El a făcut din viaţă în lume exemplul unei vieţi de alt nivel decît cel

---

4. Sf. Atanasie cel Mare, Oratio de incarnatione Verbi, P. G. XXV, 120.
5. *Ibidem*, 124.

la care o trăieşte egoismul păcatului. Dar El s-a arătat tot în lume şi în trup şi ca Dumnezeu transparent, care a intrat în comuniunea cu oamenii, dovedind că suferinţele şi moartea, care au fost produse de păcat şi susţin păcatul în oameni, pot fi învinse prin viaţa şi moartea acceptate ca sacrificiu adus lui Dumnezeu pentru oameni în lume şi aşa se ajunge la Dumnezeu.

2. Crucea ca mijloc de sfinţire şi transfigurare a lumii

Prin cruce Hristos a sfinţit trupul Său, ca inel de legătură şi de comunicare a lui Dumnezeu cu lumea, întrucît El a respins toate ispitele care veneau din lume de a se lăsa învins de plăcere prin satisfacerea exagerată a trebuinţelor lui sau de a evita durerea morţii. Din trupul său, sfinţenia se poate extinde la toate trupurile şi la întreaga lume, dacă noi respingem la fel ca El ispitele spre păcat şi suportăm cu răbdare durerile şi moartea.

Biserica ortodoxă nu spune că prin cruce Hristos a ieşit din creaţiune, ci că El a restabilit-o ca paradis; ca paradis actual pentru Sine şi pentru sufletele credincioase ale celor morţi şi ca paradis începător şi virtual pentru cei ce, prin credinţa în El acceptă crucea Lui şi o suportă cu puterea Lui. Crucea este astfel puterea lui Hristos care, asumată de noi, poate transforma lumea în paradis. In acest scop, Hristos rămîne cu noi pînă la sfîrşitul veacurilor.

Ea (creaţiunea) poate fi începutul restabilirii în starea de paradis prin cruce, care înseamnă înfrînarea pasiunilor egoiste şi a laşităţilor şi compromisurilor de tot felul născute din frica morţii. Intr-un imn al Bisericii ortodoxe de la sărbătoarea Înălţării Sfintei Cruci din 14 septembrie, se spune: «In paradisul de altădată, lemnul m-a golit prin mîncare, pricinuindu-mi moartea; lemnul crucii aducîndu-mi hrana vieţii dumezeieşti, a fost împlinită pe pămînt şi toată lumea s-a umplut de bucurie». Prin aceasta paradisul s-a deschis din nou, pentru că sabia învîrtitoare care oprea intrarea în el din cauza lăcomiei umane, n-a mai putut să-l ţină închis. Numai înfrînarea acestei lăcomii poate să-l restabilească în starea de paradis. Aceasta a început s-o facă Hristos. El a intrat în paradisul reînnoit, deschizîndu-l, prin faptul că a purtat ca om lemnul crucii, prin care a respins lăcomia şi a preferat renunţarea la Sine însuşi, la viaţa egoistă. Şi împreună cu el a intrat şi tîlharul care a mărturisit pe Hristos şi vor intra toţi cei ce vor face la fel.

Desigur, există un paradis în care intră sufletele credincioşilor după moarte. Dar poate exista un paradis şi pe pămînt, ca restabilirea paradisului iniţial. Numai cei ce se silesc să facă din viaţa pămîntească un paradis prin credinţa în Hristos, pot intra şi după moarte în paradisul de acolo. Dar ei fac din viaţa de pe pămînt un paradis acceptînd crucea. Deci prin cruce se pregătesc să intre şi în paradisul de după moarte şi apoi în cel de după înviere, a cărui anticipare este paradisul parţial de pe pămînt.

Fără efortul de a face pămîntul într-o oarecare măsură un paradis, nu se înaintează spre pradisul veşnic de dincolo. In acest scop rămîne Hristos cu noi pînă la sfîrşitul lumii.

Noi obţinem pe pămînt o pregustare a paradisului eshatologic, trăindu=ne viaţa în duhul crucii lui Hristos şi din puterea ei. Biserica ortodoxă cîntă într=un alt imn: «O, slăvită minune! Pomul purtător de viaţă, prea sfînta cruce, s=a arătat astăzi la înălţime. Toate marginile pămîntului o slăvesc. Toţi demonii sînt înspăimîntaţi. Ce mare dar a fost făcut locuitorilor pămîntului!».

Din toate cîntările Bisericii ortodoxe se desprinde rolul crucii în sfinţirea şi transfigurarea lumii. Aşa cum prin ea a fost sfinţit trupul Domnului, la fel se sfinţesc prin ea trupurile noastre şi raporturile noastre cu lumea însăşi. Noi obţinem această sfinţire prin puterea lui Hristos în care persistă crucea cu prelungire a atitudinii Sale înfrînate, răbdătoare, fără de păcat, iubitoare faţă de lume, ca laudă a lui Dumnezeu prin ea, ca dăruire de Sine Tatălui în toate raporturile Lui cu lumea.

Pentru aceea în Biserica ortodoxă toate persoanele şi toate lucrurile sînt sfinţite prin cruce. Creştinii, însemnîndu=se cu semnul crucii, cer pe de o parte de la Hristos, puterea de a se comporta ca şi El cu curăţie şi cu bărbăţie, faţă de lume, de altă parte manifestă voinţa lor de a se ridica prin efortul lor, în întîmpinarea acestei puteri, de a slăvi pe Dumnezeu, în toate faptele, şi în purtarea tuturor greutăţilor în lume şi chiar în preajma morţii lor, de a vieţui şi de a muri lui Dumnezeu de a se manifesta în toate ca o jertfă vie oferită lui Dumnezeu. Făcîndu=şi semnul crucii ei «se închină» lui Dumnezeu, se dedică lui, precum se dedică toate făcînd semnul crucii peste ele. In acest sens Bisericile sfinţesc toate prin cruce: apa cu care stropeşte pe credincioşi, mîncările, casele, grădinile şi cîmpurile cu roadele lor, darurile oferite lui Dumnezeu, căci prin toate ei pot să primească în ei înşişi puterea crucii lui Hristos care să le facă viaţa înfrînată, răbdătoare, iubitoare, sfinţită, închinată lui Dumnezeu. Prin toate crucea sfinţeşte viaţa lor; prin toate e curăţită viaţa şi închinată lui Dumnezeu, întrucît însuşi aceste mijloace de existenţă sînt făcute transparente pentru Dumnezeu împreună cu ei şi mijloace prin care li se comunica puterea Lui. Crucea îi pune pe credincioşi prin toate în legătură cu Hristos Cel ce a înviat prin suportarea cu putere şi fără de păcat a morţii Lui. Prin cruce toate sînt oferite ca darul lui Dumnezeu, ca ei înşişi. Toate slujbele bisericeşti încep şi se săvîrşesc prin semnul crucii, devenind sfinţitoare şi dătătoare de putere, prin puterea crucii; toate rugăciunile se termină prin semnul crucii, toate gesturile principale ale cultului sînt însoţite de semnul crucii. Căci puterea însăşi a lui Hristos coboară prin semnul crucii, întrucît El însuşi este invocat prin acest semn, în starea lui de înviere, în care a rodit puterea crucii Lui. Şi prin acest semn credincioşii vin în întîmpinarea puterii lui Hristos, făgăduind prin el de a se oferi lui Dumnezeu ca jertfă curată, asemenea lui Hristos şi din puterea lui Hristos, a se comporta cu curăţie în toate faptele lor din lume. Pentru aceea semnul crucii este însoţit întotdeauna de invocarea Sfintei Treimi. Căci Ea este aceea care lucrează mîntuirea oamenilor şi de la Ea coboară puterea lucrătoare a lui Dumnezeu în lume, tot darul desăvîrşit, pentru a sfinţi şi transfigura lumea şi viaţa omenească. Ea (puterea) este aceea care se face transparentă prin cruce în lume.

Căci prin această lucrare care se produce prin cruce se curăţesc nu numai credincioşii şi raporturile lor cu lumea, prin puterea ce li se dă din Hristos, ci şi lumea însăşi. Prin cruce sînt alungaţi demonii care produc răul şi lansează ispitele lor, prin mijlocirea apelor, a vinului, a fructelor, a feţelor umane.

Credincioşii cred că în toate acţiunile lor şi pe toate drumurile lor, în toate contactele lor cu natura şi cu oamenii vor fi însoţiţi de Duhul Sfînt, de Duhul lui Hristos cel răstignit şi înviat, de Duhul puterii lui, dacă ei se însemnează cu semnul crucii. Există o legătură specială între cruce şi Duhul Sfînt. Căci crucea este efortul uman de purificare, în vreme ce Duhul Sfînt este puterea sfinţitoare dumezeiască. Amîndouă trebuie să meargă împreună.

Crucea este puterea purificatoare a Creaţiei lui Dumnezeu pentru că prin semnul ei făcut cu credinţă şi voinţa unei vieţi curate în lume, credinciosul se deschide puterii Duhului lui Hristos, care s=a comportat cu curăţie în lume şi a întărit corpul Său în sfinţenie prin puterea Duhului Sfînt, evitînd păcatul în toate formele lui egoiste şi suportînd moartea din iubire faţă de Dumnezeu şi de oameni. Crucea ne aduce această putere a lui Hristos pentru că amintindu-ne de crucea Lui, noi voim să ne comportăm în lume asemenea Lui, eliberaţi de pasiunile egoiste, într-un duh de cumpătare, de pace, de armonie cu ceilalţi, de deschiderea faţă de lucrarea lui Dumnezeu în noi.

«Crucea este arma contra diavolului», cîntă Biserica ortodoxă. Ea este o armă contra tuturor ispitelor şi uneltirilor diavolului; contra pasiunilor noastre, care ne împing în certuri, la lupte între noi, la exclusivism. Crucea este arma contra diavolului pentru că întăreşte în noi duhul de sacrificiu, de comuniune cu Dumnezeu şi între noi înşine. Crucea, ca frînă împotriva pasiunilor egoiste şi exclusiviste, ca frînă contra alipirii lacome la creaţia văzută ca la singura realitate, poate aduce o contribuţie de mare importanţă pentru înfăptuirea unei păci în spiritul evangheliei, dînd acesteia un fundament interior de neclintit.

Sfinţii Părinţi au condiţionat vederea lui Dumnezeu prin creaţie, sau transparenţa lui Dumnezeu prin creaţie, de purificarea noastră de pasiuni. Această idee a fost în mod special explicată teoretic de Sf. Maxim Mărturisitorul. După el, privind lucrurile, purificaţi de pasiuni, noi le restabilim în înţelesurile lor adevărate, transparente pentru Dumnezeu. El zice: «Înţelesul pătimaş este gîndul compus din înţeles şi din patimă. Să separăm patima de înţeles şi va rămînea înţelesul simplu. Şi noi îl separăm pe acesta printr-o iubire duhovnicească şi printr-o cumpătare, dacă voim».[6] Adică o separăm prin cruce. Aceasta nu înseamnă deci o distrugere a creaţiei, ci o redescoperire a sensurilor ei adevărate, frumoase, nedeformate prin patimi, în calitatea lor de transparente ale lui Dumnezeu.

In felul acesta, noi devenim prin crucea asumată de noi, datorită puterii crucii lui Hristos, o «zidire nouă» (II Corinteni V, 16-17), cum zice Sf. Apostol Pavel. In această calitate noi vedem

---

6. Capete despre dragoste, III, 43.

că «toate aparţin lui Dumnezeu» (II Corinteni V, 18), cum zice acelaşi Apostol, imediat după aceea. Prin aceasta noi pregătim creaţiunea să ajungă la starea de libertate, la care vom ajunge noi înşine ca fii ai lui Dumnezeu, ne mai fiind sclavi celor pămînteşti ai pasiunilor.

Căci, noi, lumea nu se bucură de starea de coruptibilitate la care, după ce am căzut noi înşine, am atras-o şi pe ea, devenind sclavii ei în loc de a fi stăpînii ei, cum ne-a cerut Dumnezeu la început. Starea de libertate la care vom ajunge echivalează cu starea de slavă, de care vom putea face părtaşă şi creaţia (Romani VIII, 31). Creaţiunea se află încă în durerile naşterii, în vederea acestei stări adevărate şi noi a existenţei ei.[7] Acestea sînt durerile crucii, ale suportării durerilor şi înfrînărilor, care eliberează de păcat. Crucea se dovedeşte singurul mijloc prin care creaţia se naşte sau trece la forma nouă de existenţă, prin care este văzut Dumnezeu ca Cel ce este totul în toate. Numai pe această cale vom ajunge la ospăţul suprem, care este cunoştinţa îmbelşugată a Logosului dumnezeiesc, deplin transparent, într-un dialog direct şi deplin clar cu El. Atunci această creaţie va fi văzută în El şi în noi, ca un conţinut comun al dialogului, ca un transparent total subţiat prin care El se va face desăvîrşit cunoscut prin noi toţi în toată bogăţia Sa dată nouă şi noi înşine deplin transparenţi unii altora şi uniţi între noi. Dar această stare se va înfăptui graţie crucii lui Hristos, acceptată ca cruce a noastră. Numai în lumina şi în puterea crucii, care se va arăta pe cer ca semnul Fiului Omului, la a doua venire a Lui întru slavă (Matei XXIV, 30), creaţia va apărea, la sfîrşit, ca «un cer nou şi ca un pămînt nou», în care locuieşte dreptatea desăvîrşită (Apocalipsa XXI, 1).

Pr. Prof. D. STĂNILOAE

---

7. Sf. Maxim Mărturisitorul, Ambigua, P.G. XCI, 1373.

Academia domnească – treaptă nouă în dezvoltarea învăţăturilor înalte din Moldova, în secolul al XVIII-lea

(IV)

După cum se ştie, şcoala de la Iaşi a fost numită fie grecească, fie domnească ; era grecească fiindcă învăţămîntul se preda în limba greacă şi era domnească fiindcă era oblăduită de domnitor. După părerea noastră, nu e antinomie între aceste denumiri. Socotim totuşi că cea mai indicată denumire este cea de «domnească», pe care de altfel vom folosi-o permanent. Această şcoală este a noastră, ea ne aparţine aşa cum ne aparţine şi întreaga epocă istorică în care a funcţionat.

S-a amintit de mai multe ori că învăţătura în limba română a continuat în toate epocile de la întemeierea Moldovei şi în timpul domniilor fanariote n-a fost altfel. Deci dacă s-ar folosi denumirea de şcoală grecească, atunci s-ar produce o disjuncţie între «învăţămînt» şi «limba română», disjuncţie care nu corespunde realităţii.

«Fără drept, spune Xenopol, se impută epocii fanariote înăbuşirea învăţămîntului românesc, care şi mai înainte de această epocă fusese totdeauna un învăţămînt elementar, păstrat ba chiar adus de domnii epocii fanariote.[1] Invăţămîntul grecesc n-a înlocuit pe cel românesc, ci s-a suprapus lui ca unul superior. Incă pînă a nu se introduce în Ţările Române studiile greceşti, unii moldoveni, bunăoară, se instruiau în şcolile polone cu idei mai înalte. Astfel despre Ureche ne spune Miron Costin în poema polonă că «au învăţat literatura în şcoalele polone» şi despre el însuşi mărturiseşte

---

1. Enaki Kogălniceanu în Letopiseţul Ţerii Moldovei-Cronicile României de M. Kogălniceanu, ed. II, tom. III, Bucureşti, 1874, p. 203 — spune despre Constantin Mavrocordat că «domnia în pace apucîndu-se de capul preoţilor să-i înveţe carte», iar Ion Neculce în Letopiseţul Ţării Moldovei, din acelaşi volum, la p. 419, zice tot despre Constantin Mavrocordat: «Mai socotit-au măria sa Constantin Vodă pentru şcoala de învăţătură de le-au întărit şcoalele cele elineşti şi cele slavoneşti. Aşijderea au mai făcut şcoale de învăţătură latineşti şi arăpeşti, şi au dat ştire tuturor mazililor în toată ţara, ca să-şi aducă copiii la învăţătură la şcoală ca să înveţe orice limbă le-ar fi voia, pentru ca să se afle oameni învăţaţi şi în pămîntul nostru al Moldovei, precum sînt şi prin alte ţări şi părţi de loc». (Note adăugate de noi).

că a învăţat în tinereţe la şcoala din Bar. «Apoi, dacă şi mai înainte, noţiunile superioare de cultură se aduceau din ţări străine, împrejurarea că în timpul fanarioţilor aceste cunoştinţe mai înalte erau predate, în ţară chiar, în o limbă străină, nu schimba întru nimica poziţiunea ce o avuse de la început învăţămîntul moldovenesc».[2] Dacă ne referim la epoca despre care vorbeşte Xenopol, ne dăm seama că atunci şi în condiţiile existente în Moldova şi Tara Românească nu era cu putinţă să se predea şi deci să se înveţe filozofie sau alte cunoştinţe superioare decît în una din limbile greacă sau latină. Dar limba fiind «străină» nu era «străin» şi învăţămîntul ce se făcea în ţara noastră, el fiind parte constitutivă a peisajului cultural naţional. Prin urmare, şcoală domnească, pendinte de domnia Moldovei, aceasta socotim că este denumirea întru totul cuvenită.

Academia domnească din Iaşi a cunoscut în decursul celor 107 ani cît a existat mai multe reorganizări. Dintre toate, însă, se remarcă în chip deosebit cele ale lui Grigore M. Ghica, Grigore A. Ghica şi Alex. Moruzi. Vom analiza hrisoavele acestor domnitori privitoare la învăţămînt în general şi la şcoala domnească în special şi încă alte cîteva documente din care se deduc aspecte interesante ale evoluţiei academiei, cum sînt: hrisoavele lui Ioan Teodor Calimah (1758-1761) şi Alexandru Ioan Mavrocordat II (1785-1786) precum şi raportul Mitropolitului Iacob al II-lea Stamate (1792-1803).

Primul hrisov cuprinzător de măsuri organizatorice ale şcolii domneşti din Iaşi este cel din 1747 al Domnitorului Grigore M. Ghica, în a treia domnie în Moldova (1747-1748). Se pare că în timpul domniei urmaşului lui Nicolae Mavrocordat, Mihai Racoviţă (1716-1727), şcoala nu a făcut progrese, deşi domnului nu i-au lipsit preocupări în legătură cu aceasta. Aşa se explică de ce cronicarul Nicolae Muste spune în cronica sa despre Grigore Ghica: «Adus-au şi dascăli elinişti, greci şi slavoneşti; şi au aşezat şcoală de învăţatul copiilor; şi cîtă somă de bani s-au făcut dascălilor pre an, au orînduit şi din visterie şi au orînduit şi boierii cei cu boierie ca să dea aicea bani din an în an. Şi oricine vra să-şi dea copiii la învăţătură, învăţa fără nici o plată».[3] Deci, o nouă reorganizare.

Grigore M. Ghica şi-a dovedit din prima sa domnie în Moldova (1727-1733) interesul faţă de şcoală, prin care el îşi îndeplinea misiunea de a răspîndi cultura grecească, aşa cum o inaugurase, în noile condiţii politice, înaintaşul său, Nicolae Mavrocordat.

Despre acest lucru ne informează el însuşi în hrisovul de la 24 decembrie 1747,[4] zicînd că: «îndată atuncea în domnia întîi am cercetat şi pentru aşezămîntul şcoalelor şi întîi am fost făcut acest aşezămînt rînduind şi aşezînd să fie patru şcoale cu patru dascăli

---

2. A. D. Xenopol, *Memoriu asupra învăţămîntului superior*, Iaşi, 1885, p. 13.

3. M. Muste, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, în Cronicile României, de M. Kogălniceanu, vol. III, ed. II, Bucureşti, 1874, p. 73.

4. Th. Codrescu, *Uricariul*,I, ed. II, 1871, p. 62-67.

una elinească şi alta grecească, şi alta slovenească şi alta moldovenească». De aici se poate deduce că Grigore Ghica a găsit şcoala dezorganizată, rămasă şi fără local în urma incendiului din 1724 şi a procedat la reorganizarea ei, fără să amintească nimic despre ceea ce făcuse Mavrocordat, lucru care, probabil a determinat atribuirea lui Grigore M. Ghica, de către unii istorici, a reorganizării în noile condiţii a şcolii din Iaşi.

Rîvnitor, fără îndoială, de domnie împodobită de glorie, cu o notă, însă, apreciabilă de bunăvoinţă şi interes faţă de problemele ţării, Grigore M. Ghica a constatat, în a treia domnie, că şcoala aşezată de el în cea dintîi venire a sa pe tronul Moldovei a avut «strămutare» din pricina unor alte rînduieli decît cele puse de el, introduse de Constantin (1733-1735) şi Ioan Mavrocordat (1744-1747), care încercase, fără să poată acoperi, plata dascălilor şi celelalte cheltuieli din vistieria statului. El o aşează acum pe temelii lărgite şi-şi exprimă aceeaşi dorinţă de a da şcolii o organizare durabilă. «Ci acum dar miluind Dumnezeu, spune în hrisovul său Domnitorul Grigore M. Ghica, de am venit şi cu a treia domnie la strămoşesc scaunul nostru şi cercetînd de rîndul şcoalelor n-am suferit a rămînea oraşul acesta fără şcoală de învăţătură, ci am tocmit şi aşezat iarăşi acele patru şcoale cu patru dascăli, precum au fost mai înainte şi leafa dascălior am orînduit-o iarăşi de la preoţi, scutindu-i pre dînşii de alte dăjdii să dea ei numai un galben într-un an pentru şcoli». Consecvent, precum se dovedeşte, Gr. Ghica şi-a legat numele de organizarea mai temeinică a şcolii domneşti din Iaşi. Dar preocupările lui şcolare nu s-au limitat la Academia domnească, ci au îmbrăţişat învăţămîntul pe o arie mai largă: cel de slavonie şi româneşte, ca să piară «stirpea prostiei» din ţară.

Hrisovul lui Grigore M. Ghica este important mai ales prin unele probleme pedagogice pe care le abordează.

In primul rînd, acest hrisov priveşte rolul şcolii în învăţătura tineretului ca fiind cu mult superior pregătirii în familie care nu asigura, în ansamblu, pregătirea cea mai bună, după cum se spune clar, că «de vreme ce în ţara aceasta din nepurtare de grijă a domnilor, neobişnuindu-se mai dinainte vreme a se ţine şcoale de învăţătură, era multă prostie, că şi cei puternici, ce cu puterea lor ţinea dascăli pentru copiii lor, încă şi cu învăţătura cea desăvîrşită nu se procopsea rămînînd cei mai mulţi tot neînvăţaţi». In acest fel, şcoala este privită ca singura instituţie corespunzătoare exigenţelor învăţăturii ca «o fîntînă din care se adapă obştescul norod cu îndestularea învăţăturii şi a înţelepciunii».

In al doilea rînd, cercul învăţăturilor trebuia lărgit; o cereau vremurile în mod obiectiv şi situaţia specială din Moldova ca patrie găzduitoare a învăţămîntului grecesc. Dar extinderea învăţăturii însemna răspîndirea şcolilor. Dacă copiii celor puternici tot mai învăţau cîte ceva cu dascălii de casă, cei mai mulţi nu învăţau de loc; iar prostimea, cum se spune în hrisov, cu totul se afla lipsită de învăţătură».

Prin prostime se înţelegeau negustorii şi grecii săraci, care se aflau în Moldova, nu ţăranii, care, fiind «sortiţi» a fi numai agri-

cultori, nu intrau în preocupările domneşti de învăţătură. Aceştia puteau învăţa doar gramatică în şcoli de românie sau slavonie în şcolile slavoneşti, limbi în care, după credinţa grecilor, nu se puteau preda învăţături înalte. Prin învăţătură, deci, se înţelegea ceea ce se învăţa în limba greacă.

Ţinînd seama de faptul că nu toţi cei dornici de învăţătură puteau veni în Iaşi, hrisovul prevede înfiinţarea de şcoli româneşti şi slavoneşti pe lîngă episcopii. «Socotindu-se că unele ţinuturi fiind depărtate, zice acesta, nu pot ajunge toţi locuitorii cu copiii lor la şcoalele din Iaşi şi mai vîrtos cei săraci fără putinţă şi pentru ca să cuprindă să se împărtăşească toţi de această milă s-au socotit la trei episcopii a ţării să se mai aşeze trei şcoale slavoneşti şi româneşti: la Roman, la Rădăuţi şi Huşi... şi acei trei dascăli de la cele trei şcoale să fie datori a se sili cu învăţătura copiilor, atît la sîrbie cît şi cu românia şi leafa lor s-au rînduit cîte 80 lei pe an de dascăl».

O latură a hrisovului este privitoare la urmărirea rezultatelor obţinute în şcoli. Invăţătura se cerea să fie făcută cu seriozitate şi, prin urmare, era necesar controlul şcolilor. «Episcopii, se stabileşte în hrisov, să facă necontenit cercetare şcolilor adesea luîndu-se seama cum învaţă copiii şi la ce se sporesc ca şi dascălii să se silească şi copiii să se procopsească cu învăţătură».

Pentru şcoala domnească din Iaşi, hrisovul lui Grigore M. Ghica cuprinde, îndeosebi, măsuri de organizare. Se stabilesc lefile dascălilor: 360 lei pe an a dascălului elinesc, 120 celui de al doilea de greceşte, 130 lei dascălului de slovenie şi 100 lei celui românesc.

Ceea ce «prisosea» din venitul şcoalelor se distribuia ucenicilor săraci şi se dădea şcolilor de la Sf. Mormînt. Toate aceste măsuri şi stimulente au creat o atmosferă favorabilă în jurul academiei domneşti din Iaşi, şi, în general, a învăţăturii de carte din Moldova, care au generat şi unele propuneri îndrăzneţe, explicabile, cum a fost aceea a Mitropolitului Nichifor (1749) de a se obliga toţi copiii să înveţe carte. Dar, mai ales, ele au creat reputaţie domniei lui Grigore M. Ghica, pe care se întrec a-l lăuda cronicarii vremii aceleia. In cronica anonimă tradusă de Alexandru Amiras, de exemplu, se spune următoarele cu pivire la înfăptuirile şcolare din timpul lui Grigore M. Ghica «Acest domn în zilele sale, la al doilea an al domniei sale, prin mijlocul lui Hrisant patriarhul de Ierusalim aflîndu-se aicea în Moldova, au aşezat şcoalele de învăţătură pentru carte în oraş în Iaşi, cu cheltuiala sa; şcoală elinească, grecească şi moldovenească, cu dascăli învăţaţi, la care şcoală nu numai cei săraci ce nu aveau cu ce plăti învăţătura, ca şi feciorii boierilor celor mari şi mici a tuturora de obşte, au ieşit învăţaţi; şi încă şi din alte ţări veneau copii săraci de învăţau, dintre care nu puţină pomană i-au rămas...».[5]

Astfel perioada domniilor lui Grigore M. Ghica, care cuprinde peste 20 de ani, cu două întreruperi în care au domnit cei doi fii

---

5. *Cronica anonimă a ţerei Moldovei*, tradusă de Alexandru Amiras, în Cronicile României de M. Kogălniceanu, vol. III, ed. II, Bucureşti, 1874. p. 168.

ai lui Nicolae Mavrocordat, Constantin şi Ioan, animaţi şi ei de «gînduri bune» pentru învăţămîntul din şcoala domnească din Iaşi, se poate considera ca fiind epoca aşezării acestei şcoli aşa cum a funcţionat ea pînă la prima domnie a lui Grigore Al. Ghica, adică aproape jumătate de secol şi, de asemenea, aproape jumătate din timpul cît a existat.

Organizarea în spirit larg a academiei domneşti şi a celorlalte şcoli de pe cuprinsul Moldovei a adus o înviorare şi a stimulat diferite iniţiative în şcolile mănăstireşti de pe la ţinuturi, în care se învăţa exclusiv în româneşte. De exemplu, la renumita şcoală de la Mănăstirea Putna, la care a fost profesor Vartolomeu Măzăreanu, şcoală care amintea vechea şcoală greco-slavono-română din secolul al XVI-lea, se predau în româneşte toate disciplinele: ceaslovul, octoihul, psaltirea, gramatica, retorica, istoria bisericească şi teologia. Şi acest lucru se petrecea şi la alte şcoli mănăstireşti din Moldova.

Slavona era înlocuită cu limba română, care era uneori numită slovenie pentru că se folosea în scriere alfabetul cirilic. Incă de la sfîrşitul secolului al XVII-lea şi începutul secolului al XVIII-lea, scrierea actelor în limba slavonă fusese abolită, respectiv nu mai era util să fie învăţată decît în cercuri foarte restrînse. Această situaţie este redată în Condica de obiceiuri vechi şi noi a preînălţaţilor domni, scrisă de al doilea logofăt, Gheorgaki, în anul 1762, unde se spune privitor la aceasta: «Era obicei vechi care s-au şi urmat la domnii cei trecuţi pînă la Cantemir-Vodă, logofătul al treilea se făcea cu această alegere, să fie om învăţat la tălmăcirea sloveniei, ca să poată ceti şi tălmăci hrisoavele cele slavoneşti de moşii înaintea domnului, şi să şi scrie slavoneşte cele ce vor fi poruncite de domn, şi să aibă lîngă dînsul 5 şi 6 uricari care să ştie şi aceia slovenia, şi a ceti şi scrie, fiindcă dinceputul şi dascălicatul ţării, aşa era obişnuit a se scrie hrisoavele moşiilor: pe slovenie, şi acele erau mai de cinste şi mai de credinţă, de vreme ce acele hrisoave sloveneşte, ori întăriturі de moşii, ori giudecăţi, se scriau în scurt, care şi pînă acum acele urice domneşti pe slovenie n-au nici o îndoială a nu se crede. Şi toate hrisoavele sloveneşti erau întărite cu credinţa domnului, şi a fiilor săi, şi a tuturor veliţilor boieri, la care hrisoave, după vornicii cei mari se puneau şi pîrcălabii acestor scaune: întîi părcălabii de Hotin şi părcălabii de Cetatea Neamţului şi părcălabii de cetatea Nouă şi apoi părcălabii de Suceava. Iară de la o vreme s-au ridicat acest obicei a sloveniei şi rînduiala părcălabilor, *scriindu-se ispisoacele moşiilor şi giudecăţile, pe limba ţării,* măcar că la unele hrisoave şi acum se urmează de se pune credinţa domnului, a beizadelelor şi a boierilor celor mari, de la vel logofăt şi pînă la vel comis».[6] Aşadar limba română pătrunsese acum de se folosea în toate actele de domnie, inclusiv pentru exprimarea «credinţei, domnului, a beizadelelor şi veliţilor boieri». Deci, pregătirea scriitorilor şi cetitorilor de acte, întărituri, ispisoace, urice şi giudecăţi se făcea «pe limba

6. Gheorgaki, *Condica de obiceiuri,* în Cronicile României de M. Kogălniceanu, vol. III, ed. II, Bucureşti, 1874, p. 328.

ţării», adică în românește. Alte însemnări cu atît mai mult și de mai multă vreme – unele chiar în tot timpul – s-au făcut numai în românește.

Era firesc prin urmare ca școlile în care se învăța în limba română să atragă spre ele pe tinerii doritori de învățătură, atît pentru faptul că se învăța în limba ţării, cît și pentru că acestea erau mai la îndemîna tinerilor, fiind răspîndite în diferite centre ale Moldovei.

In școala domnească începuseră a se rări rîndurile ucenicilor și erau relativ numeroase cazurile în care aceștia părăseau școala înainte de absolvirea celor șase ani, cît durau cursurile acesteia. Situația nu era deloc încîntătoare pentru domnii fanarioți. Aceasta ne-o dovedește alarmarea de care a fost cuprins Domnitorul Ioan Teodor Calimah (1758-1761) care, după ce a orînduit pe Mitropolitul Iacob Putneanul și pe învățatul dascăl grec Nicolae Critios – (Critiea) «ca să cerceteze și în ce chip se află starea școalelor elinești, să înștiințeze» spune în hrisovul[7] ce a dat după ce a fost «înștiințat» că «într-adevăr ne-au arătat, că școala se află la proastă și ră stare, însă nu din pricina dascălilor, ci din două pricini s-au dovedit răsipa ucenicilor; cea dintîi, că unii din ucenici iubind mai mult cinstea curții, alții fiind străini, și de cele trebuincioase pentru viață lipsiți fiind, neîngăduind vreme, și așezînd pînă la sfîrșitul învățăturii ies părăsind cartea; a doua pricină care este cea mai mare și mai stricătoare s-au aflat, că oricare dascăl, atît de aiurea cît și de loc, strîngînd ucenici, și făcînd școale, osăbite, nu numai că sparg școala cea mare domnească, ci încă hulind și pe dascăli, înstrăinează și inimile părinților, ca să-și dea copiii la școala cea mare domnească, că ascultînd și potrivindu-se defăimărilor celor mincinoase, socotesc că dascălu-i neprocopsit, și așa se pricinuiește pustiirea de ucenicii școalei cei mari domnești». Se întrevede că unii fii de boieri «iubind mai mult cinstea curții» nu găseau necesară terminarea școlii domnești ca să îndeplinească dregătorii și funcții pe lîngă domnie și «plecau de la carte». Ceea ce, însă, îl îngrijora pe domn și anturajul său, era îndreptarea a tot mai numeroși tineri doritori de învățătură spre alte școli decît școala domnească sau înclinați să învețe în altă parte – unde erau necontrolați, probabil – decît în «școala cea mare». De aceea și ia Domnul Ioan Teodor hotărîri și măsuri prin hrisovul său, în care, după arătarea celor «două pricini», se continuă că «am găsit două mijloace îndreptătoare împotriva acelor două pricini ce aduce stricăciuni școalelor; întîi: ucenicii pînă nu vor plini șase ani, cel mai puțin, din școală să nu lipsească, ca cu necurmată ascultare învățăturii, și cu împlinirea anilor acestora să poată ucenicul a ajunge la priceperea învățăturii și la scara cea căzută a procopselii; al doilea acele de pre delături școale făcute, de unii din dascăli de mai sus numiți, ori pe la mănăstiri, ori pe la alte locuri și ori pre unde ar fi, de vreme ce sînt dovedite de stricăciune, și răsipa școlii cei mari domnești, s-au socotit ca niște aducătoare de împiedecare a mergerii înainte a procopselii ucenicilor,

---

7. Th. Codrescu, *Uricariul*, I, ed. II, 1871, p. 67-74.

de tot să lipsească, şi numai la şcoala cea mare să fie adunare şi învăţătura ucenicilor tuturor, însă dascălii ce se află la casele boiereşti să înveţe numai pe fiii d-lor sale, iar alţi copii a strînge, şi a învăţa din lături, nicidecum voie să n-aibă, căci se cade ca şcoala cea mare, ca una domnească şi di-ntăi, să aibă cinste şi rînduiala sa deplină». Gelos, prin urmare, că alte şcoli de pe la mănăstiri sau din alte locuri pustiesc şcoala domnească, domnul hotărăşte, pe de o parte, «să se pedepsească cu grea pedeapsă» acei dascăli care ar strînge ucenici pentru alte «osebite şcoale» decît «cea mare» domnească, iar pe de altă parte să se mărească de la zece la cincisprezece lei pe lună leafa dascălului de la a treia şcoală grecească, pentru «osteneala» sa cu «mulţimea» de ucenici. Unele rîndueli, menţionează hrisovul lui Ioan Teodor, să rămînă cum au fost aşezate de Grigore M. Ghica, ale cărui hrisov şi testament sînt pomenite.

După ce şcoala domnească din Iaşi fusese organizată temeinic, de către Domnitorul Grigore M. Ghica, ea a cunoscut cea mai importantă etapă de dezvoltare, în timpul domniilor lui Grigore Al. Ghica, una din cele mai reputate figuri de domn fanariot, din cei aproape patruzeci cîţi au domnit în Moldova, de la 1711 pînă la 1821.

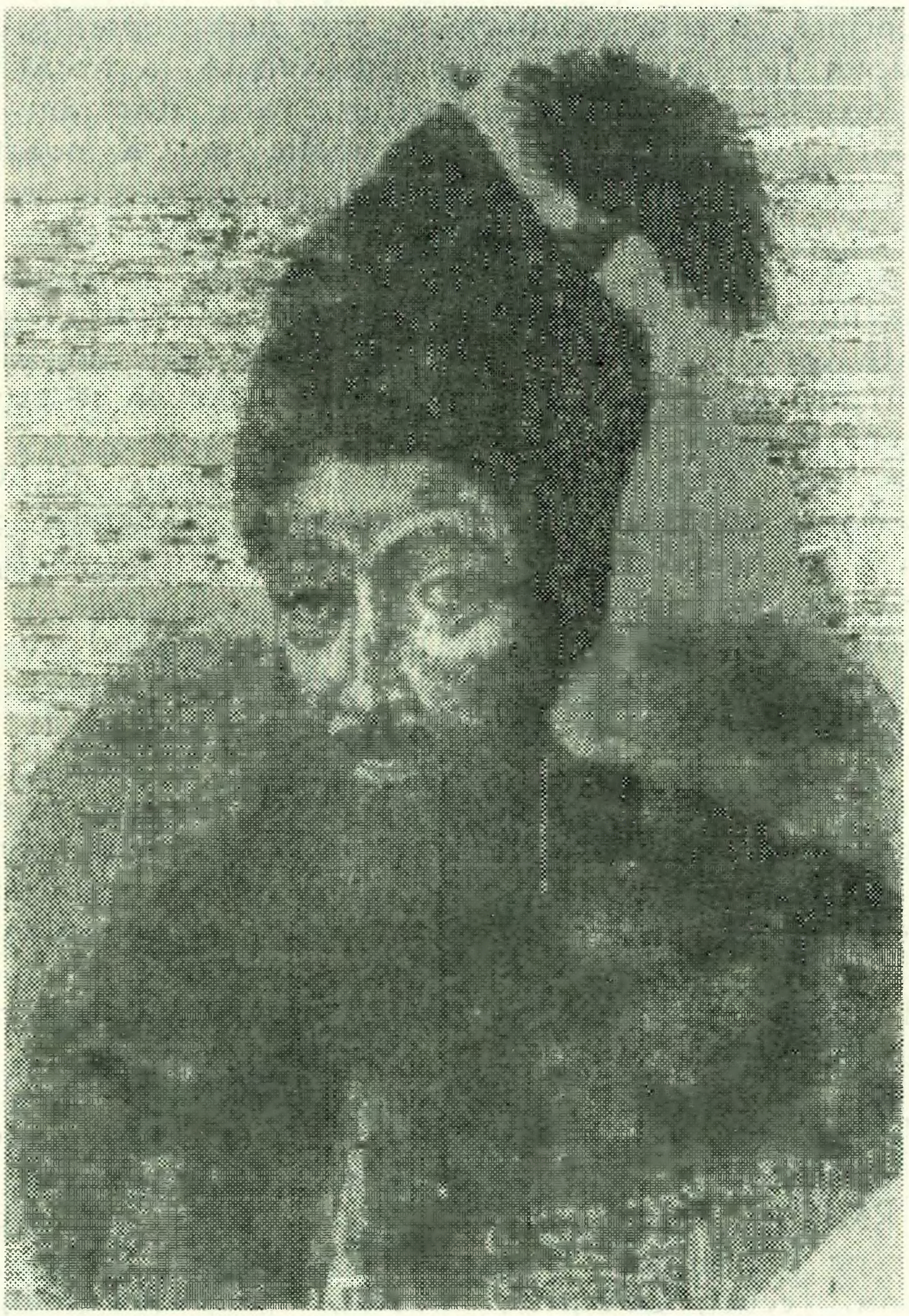
Personalitate istorică importantă, a cărei viaţă a fost sacrificată de turci pentru atitudinea lui politică, Grigore Al. Ghica, a dovedit o rîvnă neegalată pentru organizarea şi dezvoltarea şcolii domneşti din Iaşi. In scurta lui cronică, spătarul Ioan Canta[8] vorbeşte pe bună dreptate elogios despre înfăptuirile şcolare ale lui Grigore Al. Ghica spunînd: «Intru adevăr că au fost om foarte înţelept şi învăţat; şi iubind ca şi alţii să se îndestuleze cu învăţătură, au făcut minunate şcoale aproape de Sfînta Mitropolie în Iaşi, între care să se înveţe multe feluri de învăţături şi multe limbi. Adus-au şi dascăli foarte învăţaţi; făcut-au şi orîndueli dascălilor şi ucenicilor ca să-şi ştie fieşcare leafa şi rînduiala lor».

In prima sa domnie (1764-1766), Grigore Al. Ghica a pus de s-a zidit, lîngă Mitropolie, un local pentru Academie. De la Vasile Lupu, sub domnia căruia luase fiinţă şi fusese înzestrată cu local propriu şcoala superioară de la Trei Ierarhi, adică de peste o sută douăzeci şi cinci de ani, şcoala domnească din Iaşi nu mai cunoscuse o purtare de grija ca aceea de care s-a bucurat sub domnia lui Grigore Al. Ghica. Nu întîmplător, Grigore Al. Ghica este primul dintre organizatorii învăţămîntului din Moldova în timpul domniilor fanariote, care invocă orînduielile lui Vasile Lupu în hrisovul său din 6 iunie 1765[9] privitor la venitul şcolilor cu toate că raportul Mitropolitului Moldovei şi al boierilor însărcinaţi de domn să-i facă propuneri[10] nu pomeneşte numele lui Vasile Lupu. Hotărînd contribuţia mănăstirilor, atît celor din ţară cît şi ale «Erusalimului», pentru întreţinerea şcolilor, Grigore Al. Chica spune în hrisov: «Iar Mănăstirea Treisfetitele, afară de banii ce

---

8. *Letopiseţul Ţării Moldovei*, de Spătaru Ioan Canta, în Cronicile României de M. Kogălniceanu, ed. II, Bucureşti, 1874, p. 192.
9. Th. Codrescu, *Uricariul*, VII, 1886, p. 47-48.
10. *Ibidem*, VII, 1886, p. 48-51.

vei orîndui sfinţia ta ca să să dea pentru şcoală după starea ei, să se mai adaoge pentru aceea iarăşi ce vei socoti sfinţia ta, pentru venitul şcoalelor ce au *rînduit răposatul domnul Vasile voevod, adecă pentru feredeu şi pentru trei sate anume şi pentru locul unde au fost şcoalele şi l-au făcut schimb egumenul cu Dima Suiulgiul*". Aceasta denotă o deosebită seriozitate în măsurile

Grigore Al. Ghica (1764-1766 ; 1775-1777).

de stabilire, pe baze tradiţionale juridice, a veniturilor permanente, mult mai sigure decît dajdia preoţilor.

Dealtfel, întreaga concepţie organizatorică a lui Grigore Al. Ghica este diferită de a tuturor celor ce l-au precedat. In afară de localul construit pentru academie, în care aceasta, şi-a desfăşurat activitatea tot timpul cît a mai fiinţat, adică peste jumătate de secol, Grigore Ghica i-a creat o structură mult mai bogată, i-a îmbogăţit conţinutul, numind-o în mod oficial Academie domnească, astfel încît cu adevărat se poate afirma că de la această dată – întîia lui domnie 1764-1766 – şcoala superioară domnească

din Iaşi a trecut într-o nouă fază, prelungindu-i-se desigur şi durata de studii.

In suretul de pe hrisovul şcolilor din 1766 de la Grigore Al. Ghica[11] se spune că «aflat-am cu cale şi de trebuinţă ca să dăm şi să aşezăm academia învăţăturilor şi a epistimurilor (prin care se întemeiază şi se săvîrşesc în tot chipul fapta bună, luminînd pre al nostru pravoslavnic neam). Şi fiindcă mai înainte de vreme se afla şcoala necoprinsă cu cele trebuincioase spre neprocopseala ucenicilor, ca să aducem la starea cea mai desăvîrşită a învăţăturii spre înmulţirea dascălilor ca ş-a ucenicilor, iată dar am zidit din temelii această Academie, lîngă Mitropolie pre a noastră domnească cheltuială, slobodă, îndestulată şi cu toate cele trebuincioase lucrurilor ci şi cu biserică, întru care se prăznuieşte domnul şi Dumnezeul nostru Isus Cristos. Ş-am orînduit dascăl, continuă hrisovul domnesc, nu numai la această academie ce am zidit aici în Iaşi, ci şi în toată ţara la fiecare eparhie şi ţinut, cîte un dascăl, ca toţi creştinii ţării aceştia mireni şi copiii preoţilor să se procopsească cu învăţătură şi fapte bune».

Sînt cu totul remarcabile măsurile lui Grigore Al. Ghica nu numai asigurarea condiţiilor de funcţionare a academiei, ci şi pentru conţinutul învăţămîntului, care a devenit din prima lui domnie, preponderent, de grad superior.

Amintim cîteva dintre aceste măsuri unele fiind cu totul noi, altele, fundamentînd pe temelii solide aşezămîntul şcolar, conceput, precum se deduce din actele domniei a nu mai putea fi strămutat nicicînd.

Pentru întîia oară, Grigore Al. Ghica numeşte prin hrisovul amintit o epitropie şcolară, alcătuită din mitropolitul ţării şi opt boieri dregători, care aveau răspunderea strîngerii veniturilor academiei şi a cheltuirii acestora. Această formă de organizare a conducerii şcolilor din Moldova s-a încetăţenit şi a îndeplinit acelaşi rol ca şi eforia şcolară din Ţara Românească, pînă la organizarea Ministerului Instrucţiunii Publice, în secolul al XIX-lea.

Au fost, de asemenea, repartizaţi profesori la academie şi la toate şcolile de pe la episcopii şi ţinuturi fixîndu-se bugete speciale cu plata profesorilor la şcolile de la Galaţi, Botoşani, de pe lîngă Episcopiile Rădăuţi, Roman şi Huşi, precum şi în alte douăzeci şi trei şcoli de pe la ţinuturi (Suceava, Cîmpulung Sucevei, Neamţ, Bacău, Putna, Tecuci, Covurlui, Vaslui, Tutova, Fălciu, Greceni, Lăpuşna, Chişinău, Orhei, Soroca, Cernăuţi, Dorohoi, Botoşani, Hîrlău, Cîrligătura şi două la ţinutul Iaşilor). Incă în hrisovul său din 13 august 1765,[12] Grigore Ghica hotărăşte după noua aşezare «ce am făcut domnia mea pentru şcoalele elineşti aicea în oraşul Iaşului în Sfînta Mitropolie, prin al nostru domnesc hrisov, să se facă şi să se aşeze şi acolo la oraşul Galaţilor o elinească şcoală, care pentru mai bună luminare, şcoala elinească să fie adunată cu grecească». Această şcoală a fost aşezată la Mănăstirea Mavromolo şi s-a bucurat de atenţia deosebită a tuturor domnilor fana-

---

11. *Ibidem*, XIV, 1889, p. 186-192.
12. *Ibidem*, I, ed. II, 1871, p. 275.

rioţi, avînd o existenţă îndelungată. Ea funcţiona şi pe vremea lui Alexandru Const. Moruzi care în hrisovul său din 29 mai 1803 întărind cele înfăptuite de Gr. Al. Ghica spune: «aşezăm domnia me în tîrgul Galaţi şcoală de limba elinească şi românească, pe care voim să fie în Mănăstirea Mavromolului, precum au fost şi mai înainte şi mănăstirea să fie sub epitropia şcoalei».

Din veniturile aşezate pentru şcoli, Grigore Ghica fixează lefile dascălilor şi celorlalţi lucrători din şcoală precum şi întreţinerea ucenicilor stipendişti, astfel: dascălului celui mare a epistimurilor (care probabil era şi director) cîte 1.500 pe an, dascălului celui dintîi elinesc 600 lei, ipodidascălului elinesc 300 lei şi dascălului care învaţă carte grecească bisericească cîte 180 lei; dascălului latinesc 240 lei şi dascălului moldovenesc 150 lei. Pentru 20 ucenici străini şi săraci se repartizau 1000 lei, 30 care de lemne şi 375 lei pentru toţi ce vor locui în şcoală. Se mai fixau 250 lei psaltului, 300 lei predicatorului (ierochierica) de greceşte şi 180 lei celui de moldoveneşte şi 120 lei pentru plata bibliotecarului.[13]

Este vorba deci de burse pentru 20 de ucenici şi de o bibliotecă cu rosturi stabilite, în cadrul academiei, de vreme ce se numeşte un bibliotecar plătit aproape cu aceeaşi leafă ca şi dascălul moldovenesc.

Dar măsurile hrisovului vizează probleme importante care privesc ridicarea învăţăturilor şi îmbunătăţirea calitativă a procesului de pregătirea ucenicilor, după cum scrie... «iar epitropii să se adune o dată într=un an la Mitropolie şi să se caute de adunarea tuturor veniturilor şi cheltuielilor şi care va fi luat sfîrşit şi nu s=au împlinit după acest al nostru domnesc hrisov, să le caute toate cu cercetare bună şi cu silinţe şi ce va prisosi din venituri şi din cheltuielile ce se vor economisi de către epitropi, *să se cheltuiască la cărţi şi la organe matematice* şi la celelalte trebuincioase ale academiei».

Nici unul dintre domnitorii dinaintea lui Grigore Al. Ghica şi prin urmare nici un hrisov sau alt document despre şcoli nu fusese, pînă la domnia acestuia, atît de bogat în măsuri şi atît de închegat în ce priveşte veniturile, cheltuielile, dascălii, materialele necesare pentru învăţămînt, întreţinerea ucenicilor săraci, epitropia şcolară, bibliotecă etc. Din toate punctele de vedere, academia a trecut o dată cu domnia lui Grigore Al. Ghica într=o etapă nouă, care constituie de fapt consolidarea învăţămîntului superior în limba greacă din Moldova şi ridicarea pe o treaptă superioară a conţinutului acestuia, în evoluţia lui ascensivă.

Războiul ruso=turc (1769=1774) a întrerupt activitatea academiei din Iaşi, abia reorganizată de Grigore Al. Ghica. Dar, la stăruinţele reprezentanţilor statului moldovean, comandantul oştilor ruseşti (Romanţov) a eliberat localul academiei, aşa că aceasta şi=a reluat activitatea înainte de încheierea păcii (Kuciuk-Kainargi).

După mazilirea sa din 1766 (domnise doar 2 ani şi şase luni), Grigore Al. Ghica a revenit pe tronul Moldovei şi din nou şi=a

---

13. *Ibidem*, I, ed. II, 1871, p. 279–280.

îndreptat atenţia către academia pe care o «tocmise» atît de temeinic în prima domnie. Acum n-avea să stea decît 2 ani pe tron, fiindcă opoziţia lui la răpirea Bucovinei de către habsburgi i-a adus, în 1777, decapitarea, în beilicul laşului, de către turci.

«Deci, de vreme ce, spune cel ce şi-a legat ca şi moşul său Gr. M. Ghica numele de buna organizare a şcolii domneşti din Iaşi, în hrisovul de la 15 noiembrie 1775,[14] iarăşi cu mila lui Dumnezeu am luat stăpînirea ţării aceştia şi fiindcă am aflat şcoalele care sînt la această ţară părăsite şi stricate şi fără nici o faptă, vrînd noi ca să le ridicăm şi să le aşezăm împreună şi să le întărim şi să le apărăm de cea viitoare stricăciune şi facere de rău, hotărîm a orîndui aceste de mai jos, ca o adăugire şi întărire a hirsovului nostru, care s-au făcut pentru aşezarea şi tocmeala acestor şcoale».

După ce reorganizează epitropia şcolilor, hrisovul se ocupă de probleme interioare ale «Academiei Moldovei», cum o numeşte aici domnitorul. Anume de numirea de către domn şi mitropolit a «didascălului filozofeştilor matimi», iar pe ceilalţi dascăli, care anume matimi şi ce lefi să li se dea, să hotărască aceasta directorul numit de domn.

Măsurile din acest hrisov se referă la valorificarea pregătirii ucenicilor în academie, care se cade a avea «cinste» şi domnia se angajează să dea ranguri în primul rînd celor învăţaţi; să fie «cercaţi» dacă s-au procopsit, iar la slujbă, cînd vor rîvni, să arate «cărţi» de la dascăli, tinerii care învaţă în şcoală.

Grija nelimitată a Domnitorului Grigore Al. Ghica faţă de academie şi de celelalte şcoli elineşti din Moldova n-a lipsit nici faţă de şcolile româneşti. Dealtfel dezvoltarea şi răspîndirea în tot mai multe şi importante sectoare ale vieţii culturale a limbii române – încă din secolul al XVII-lea apăruseră vestitele cronici moldovene în limba română, ale lui Grigore Ureche şi Miron Costin, iar în secolul al XVIII-lea operele lui Dimitrie Cantemir şi letopiseţul lui Ioan Neculce – impunea şi învăţămîntului acesteia o creştere continuă.

«Numai şcoala de moldoveneşte – cea de slavoneşte dădea tălmăcitori ai vechilor documente scrise într-o limbă care nu se mai întrebuinţa în cancelarie – a trebuit să prospereze, spune Nicolae Iorga; ei i se vor fi datorit mulţii buni cărturari şi caligrafi, de care e plin veacul al XVIII-lea în Moldova».[15]

Astfel, cercetînd şcoala «ce este la biserica gospod. Sf. Neculai» din Iaşi şi aflînd-o «la foarte proastă stare», Grigore Al. Ghica printr-o «carte» din mai 1766[16] pune «şi această moldovenească şcoală... la bună cale», cum pusese «la bună stare şi orînduială academia de aici din oraşul Iaşi».

Prin carte se face ştire că lefile dascălilor acestei şcoli – Gheorghe biv ispravnic de aprozi, psalt, şi Gheorghe Evloghe biv isbaşi, dascăl – să fie plătite din veniturile ce se strîng pentru academie,

---

14. *Ibidem*, I, ed. II, 1871, p. 74–79.
15. N. Iorga, *Istoria învăţămîntului românesc*, p. 81.
16. Th. Codrescu, *Uricariul*, VII, 1886, p. 52–54.

întrucît «şi această şcoală moldovenească, domnia mea am dat-o să fie tot sub purtarea de grijă a epitropiei academiei».

Prin ceea ce se înfăptuise pentru Academia domnească din Iaşi şi în general pentru învăţămîntul din Moldova în timpul domniilor lui Grigore Al. Ghica, se crease o poziţie de superioritate, atît în organizarea cît şi în conţinutul învăţămîntului, a academiei, care prin epitropii ei şi prin competenţa directorului (alegea şi numea dascăli la academie şi la celelalte şcoli, propunea noi discipline etc.) exercita o funcţie de conducere, de îndrumare a învăţămîntului din întreaga Moldovă. De aceea am şi menţionat în acest capitol şi măsuri ce privesc şcoli de grad mai mic, pentru a se contura ce rol avea academia, ca instituţie domnească de învăţături înalte.

Activitatea academiei avea, după Grigore Ghica, o desfăşurare bine organizată sub conducerea epitropilor şcolari, avea un conţinut mult mai bogat în «epistimuri» decît în perioada de pînă la domnia lui; structura ei era stabilă şi «îndestulată» atît pentru dascăli şi ucenici, cît şi pentru învăţătură propriuzisă – cărţi şi organe matematice, bibliotecă – şi avea prestigiu de Academie domnească a Moldovei. Autoritatea ei fusese sporită şi prin măsura de a fi obligaţi tinerii aspiranţi la ranguri boiereşti, la dregătorii sau preoţie să arate «cărţile dascălilor», adică atestate de învăţătură, în care erau «procopsiţi».

Se pare însă că tot ceea ce a înfăptuit Grigore Al. Ghica, pentru academie, pentru învăţămîntul grecesc din toată Moldova şi pentru învăţămîntul românesc n-a putut permanentiza opinia favorabilă în jurul academiei, care, nu după mult timp de la domnia lui Ghica, decade iarăşi.

Poporul român manifesta o crescîndă rezistenţă faţă de ce i se impunea în cultură – deşi sub formula că i se oferă – fără să-i aparţină.

Dealtfel, erau acum exercitate influenţe din Apus – cultura italiană, franceză – care ameninţau monopolul grecesc în domeniul ştiinţei şi culturii. De această stare s-a arătat îngrijorat domnitorul fanariot Alexandru I. Mavrocordat II (1785-1786), care, probabil, în intenţia de a reabilita academia în opinia publică a Moldovei, ajunsă, cum se exprimă acesta în hrisovul său din 20 iunie 1785,[17] «acum părăsită în cea mai proastă stare», face un elogiu patetic al culturii şi «înţelepciunii» greceşti, cu care domnitorii fanarioţi au fericit «locurile Ţării Româneşti şi a Moldovei». Lăudînd, apoi cu generiozitate ceea ce făcuse pentru şcoala elinească Grigore Al. Ghica, care «au voit să o ducă la cea mai bună stare, înzestrîndu-o cu destule venituri, s-au sîrguit de au aşezat nu unul ce mulţi dascăli de limbi, şi de ipistimii, pentru care au şi numit-o Academie domnească şi au orînduit şi din boieri epitropi ca să o aibă sub a lor purtare de grijă». Alexandru I. Mavrocordat «întăreşte» şi îndeamnă să se urmeze totul aşa cum a fost rînduit de Grigore Alexandru Ghica. Hrisovul lui Alexandru Mavrocordat

---

17. *Ibidem*, II, 1852, p. 261-267.

oglindeşte o etapă de decădere a academiei domneşti, ca şi cel al lui Ioan Teodor Calimah de la 1759, într-o altă perioadă.

Nu este scutită nici mai departe de greutăţi, nu numai dintre cele arătate mai sus, ci şi ca acelea pe care le-a implicat războiul ruso-turco-austriac (1789-1792) ca şi altele; îşi continuă totuşi existenţa sub oblăduirea constantă a domnitorilor fanarioţi, ce au urmat după Grigore Al. Ghica, dintre care, îndeosebi Constantin Şuţu, Alexandru Calimah şi Alexandru Moruzi s-au străduit să păstreze ca şi Al. Mavrocordat ceea ce fusese aşezat de acesta, în epoca de glorie a academiei. In ultimul deceniu al secolului al XVIII-lea, după ce trecuse prin atîtea împrejurări – în afară de întreruperea cursurilor din timpul războiului ruso-turc din 1765-1774, de greutăţile întîmpinate în războiul ruso-turco-austriac din 1789-1792 şi arderea localului de la Trei Ierarhi în 1724 şi localul de lîngă Mitropolie arsese la 1797 –, dar se bucurase de sprijin stăruitor din partea multora dintre numeroşii domnitori pe care i-a avut Moldova în acest secol şi-şi conturase un profil clar de aşezămînt de învăţămînt superior, academia a fost cercetată cu vădit interes şi, se poate spune, cu competenţă pedagogică de Mitropolitul Iacob al II-lea Stamate (1792-1803) de la care s-a păstrat o anafora foarte amănunţită.

Anaforaoa este întocmită din «poruncă» însă fără dată; se presupune că ea a fost alcătuită între anii 1797-1803. In timpul cît a fost mitropolit Iacob al II-lea Stamate au domnit în Moldova Alexandru Moruzi (1792-1793), Mihail Şuţu (1793-1795), Alexandru Calimah (1795-1799), Constantin Ipsilante (1799-1801), Alexandru Şuţu (1801-1802) şi Alexandru Moruzi a doua oară (1803-1806).

Dintre aceştia, s-a remarcat, prin grija faţă de Academie, domnitorul Alexandru Moruzi.

Anaforaoa sau raportul Mitropolitului Iacob Stamate[18] nu este citat în hrisoavele ce ne sînt cunoscute, de la domnii contemporani cu el (singur, însă unul din aceştia i-a «poruncit» să cerceteze academia) şi deci nu se poate aprecia cum a fost aplicată. Din ea, însă, aflăm – de aceea o şi analizăm – în ce «stare» se găsea învăţămîntul în academie şi ce orientare îşi făcea loc în esenţa acestei instituţii.

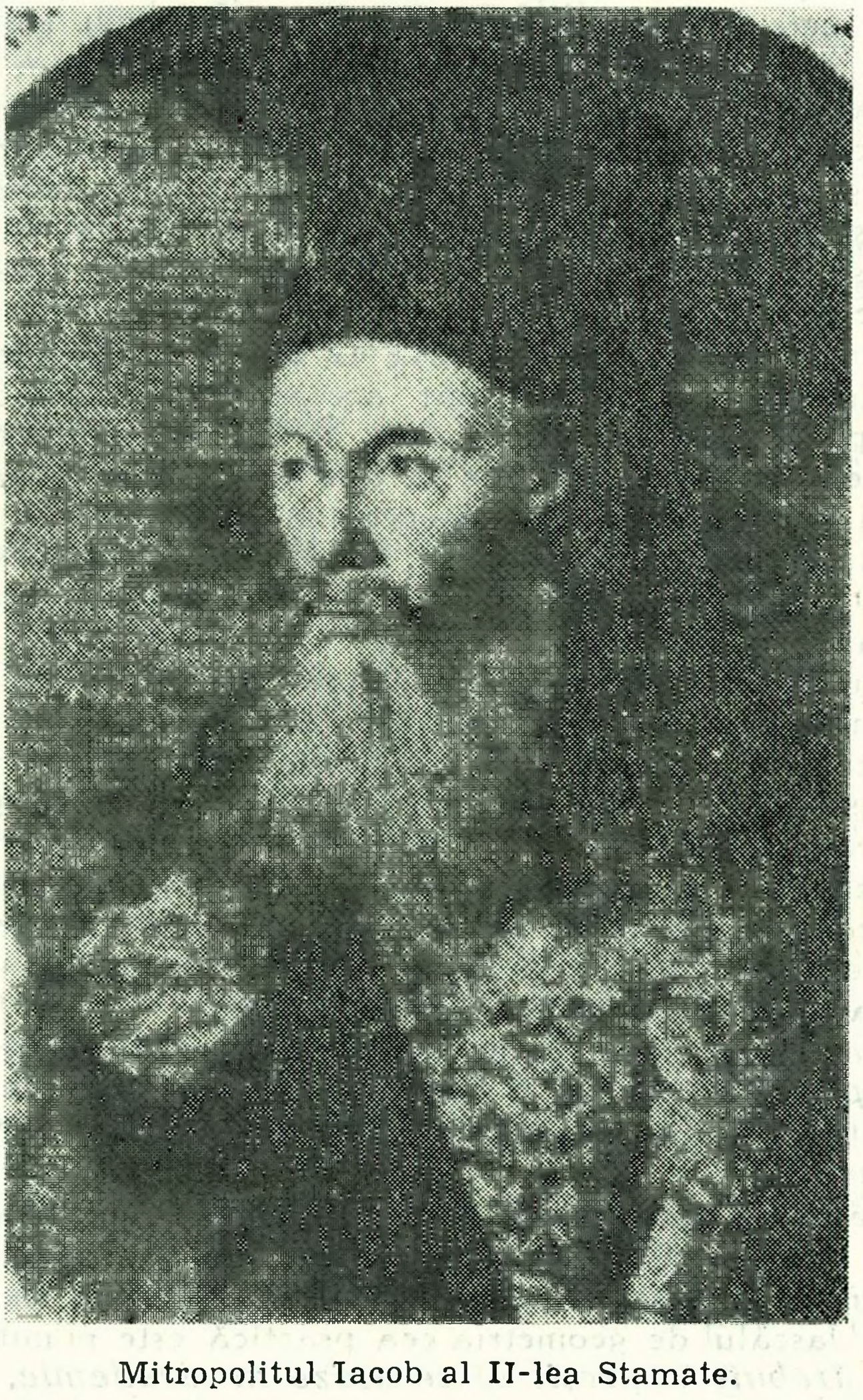
Documentul dovedeşte cunoaşterea procesului de învăţămînt din academia domnească, starea de spirit din sînul acesteia şi pricepere din partea autorului de a analiza stările de lucruri în perspectiva evoluţiei din timpul cînd apăsarea otomană şi instrumentul acesteia, domniile fanariote – respectiv influenţa grecească – erau tot mai greu suportate de poporul român (sfîrşitul secolului al XVIII-lea) şi cînd atît pe plan european, cît şi naţional se acumulase o experienţă pedagogică, de care, după cum rezultă din raportul mitropolitului, nu se mai putea face abstracţie în desfăşurarea învăţămîntului din Moldova.

«Prin aceasta a noastră plecată scrisoare, îşi începe raportul Mitropolitul Stamate, arătăm înălţimii tale că după luminată poruncă, arătîndu-ne la Sf. Mitropolie şi cercetînd toate sămile de

18. *Ibidem*, III, 1853, p. 12-22.

venit şi de cheltuiala şcoalei, ne=am silit a afla pentru starea şi sporirea ei şi înoirea şi pe cît am putut socoti cele trebuincioase şi folositoare, spre mai bună starea şi statornicia acestui de obşte folositor lucru...». Reţinem cuvîntul *„înnoire"* ca obiect al cercetării, adică, nu se vorbeşte numai despre gospodărie şi chiverniseală, ci despre *înnoire* în învăţămîntul academiei.

Raportul este cuprinzător şi sistematic. El este făcut pe «pun-

Mitropolitul Iacob al II-lea Stamate.

turi», fiecare tratînd una dintre problemele fundamentale ale academiei şi învăţămîntului din Moldova.

La punctul 1 se vorbeşte despre clădirile şcolilor. De fapt se referă la localul academiei pentru care se propune a se mai da din locul Mitropoliei ca să fie «îndestul pentru trebuincioasa lărgire a şcoalei». Punctul 2 se referă la venituri şi cheltuieli, care nu sînt, în esenţă, deosebite de cum fusese stabilite în hrisovul lui Grigore Al. Ghica.

Capitolele 3=7 sînt cele mai importante, ele privind dascălii de elineşte, dascălii epistimurilor, dascălii limbii latineşti, dascălii de geometrie şi de practică şi ucenici (studenţii).

Capitolul despre dăscălii de elineşte – cel mai dezvoltat – porneşte de la ideea că învăţătura trebuie să facă pe tineri folositori patriei; copiii, spune raportul «învaţă cuviincioasele învăţături... şi se fac şi trebuitori patriei». Ceea ce înseamnă că cheltuiala ce se face cu învăţătura trebuie să aducă folos patriei. De aceea dascălilor li se cere «silinţa pentru ucenici», spre a le preda «în scurt înţelegerea noţiunilor şi pe cei nedumeriţi să=i întîmpine cu răbdare». Autorul anaforalei ia atitudine critică faţă de cum se proceda pînă atunci spunînd că «pînă acum în şcoalele noastre se învăţa cu numiri şi canoane şi cu mulţime de cuvinte, însărcinînd mintea ucenicilor şi poruncindu=le acele numai date lor să citească şi ca papagalii se le înveţe derost»..., din care pricină «mai şi zece şi doisprezece ani îmbătrînesc în gramatică ucenicii...».

Se atrage atenţia că se petrec 12 ani în academie fără rezultate, pe cînd în alte ţări, «chiar aceeaşi limbă (greaca) folosind, nici pe departe nu pierd atîţia ani». Se fac recomandări cu privire la procedeele de paradosire «de la cele ştiute şi=i învaţă pe cele neştiute» şi se fac interesante observaţiuni cu privire la dezvoltarea gîndirii, la continuitatea învăţării, la zile («duminicile şi praznicile stăpîneşti») şi vacanţe («treizeci zile o dată într=un an cînd sînt arşiţile soarelui») fixe pentru repaus.

Pentru dascălii epistimurilor, preţuite pentru minte «ca aerul şi lumina pentru trup «căci» o academie fără epistimuri e ca o casă fără fereşti», iar o şcoală fără geometrie «nici şcoală cu dreptate se numeşte», filozofia este «sfinţită», matematicile sînt «ştiinţe dumnezeeşti», raportul propune să se numească dintre greci. Aceste «epistimuri», crede autorul, nu se pot învăţa decît în limba greacă şi, deci, pentru predarea ştiinţelor se cere dascăl care să fie elin; numai dacă nu se găseşte în «acest feliu» atunci «fie şi de altă limbă, filosoful paradosind pe limba franţuzească».

Limba latină este necesară pentru învăţarea pravilelor şi *„încă şi spre îndreptarea şi împodobirea limbii din Moldova“*, este trebuitoare limba latinească *„a fi în şcoală, încît fără dînsa nu se poate“*.

Dascălul de geometrie şi de practică au a învăţa pe ucenici «geometria cea practică», pentru că multe pricini de hotare au încă între pămînturi şi «sfezi şi judecăţi» încît este necesar «hotarnic după meştesug». Dascălul de geometria cea practică este numit de franţuzi inginer şi *„trebuie negreşit să se aşeze în academie, paradosind epistima acesta în limba franţuzească, pînă cînd cei ce vor învăţa=o să o ieie pe limba lor“*. După cum se vede din acest pasaj, încă de mult se simţea nevoia de ingineri hotarnici învăţaţi în limba ţării, cînd în 1814, Gh. Asachi şi=a început cursul său de inginerie în limba română şi după 4 ani s=a deschis la Bucureşti o şcoală cu acest profil de către Gh. Lăzăr.

Această latură a raportului Mitropolitului Iacob Stamate împreună cu cea privitoare la importanţa ştiinţelor ca şi cea privitoare la necesitatea studierii limbii latine pentru «îndreptarea şi

împodobirea limbii din Moldova» ne îndreptățesc să apreciem ca realist și cu adevărat cuprinzător de «înnoiri» conținutul acestui document.

Ultimul dintre capitolele principale ale raportului se referă la ucenici. După ce se menționează obligațiile de învățătură și disciplină, se arată că cei douăzeci și patru de bursieri și semibursieri ai academiei vor fi menținuți numai dacă învață și deci să nu fie nici unul ținut mai mult decît șase ani în academie cu bursă, fiindcă școala trebuie să primească pe alții.

Capitolul al VIII-lea tratează despre bibliotecă, indicînd cum să se îmbogățească prin donarea obligatorie de către orice negustător de cărți a cîte un exemplar din fiecare carte bibliotecii, cum să fie păzite aceste cărți de către «epistatul și păzitorul cărților», și cum să se împrumute.

In ultimul capitol se spune că epitropii își vor face datoria fără nici o plată «pentru acest de obștie folositor lucru al patriei», păzind cu osîrdie la buna gospodărire a fondurilor de a căror mîntuire au a răspunde.

Din conținutul raportului analizat mai sus, se desprind cîteva aspecte, pe care le considerăm vrednice de semnalat, pentru semnificația pe care o au.

Mai întîi, autorul se dovedește a fi bine informat asupra problemelor filozofice și pedagogice ale timpului. Indeosebi, se observă capacitatea de analiză a esenței procesului de învățămînt și a relației profesor-elev ceea ce, pentru acea epocă, denotă un orizont de cultură; ceea ce, de asemenea, ni se pare că are o semnificație deosebită este sentimentul patriotic de care este animat tot timpul autorul raportului, fapt care ni-l înfățișează ca pe un om stăpînit de devotament și abnegație pentru progresul patriei și întîmpinarea intereselor poporului.

In raport se manifestă un vădit spirit practic și subliniem că, deși raportul este semnat de un mitropolit, în el domina pledoaria pentru științele precise și metodele prin care se poate face pregătirea temeinică a ucenicilor.

Așadar se vede că raportul oglindește orientarea învățămîntului spre un conținut științific și cu caracter național, ceea ce, după părerea noastră, îndreptățește să-l fi semnalat ca pe un simptom ce anunță ceea ce se va petrece de fapt, nu după prea mult timp în Moldova.

Conf. M. I. AVĂDANII

Paul din Alep despre Biserica Ortodoxă din Moldova *)

Nenumăratele ajutoare şi danii hărăzite de înaintaşii noştri diferitelor biserici şi mănăstiri de peste hotare, fie la cererea fruntaşilor acestora, fie cu prilejul călătoriilor sau vizitelor făcute la noi de anumiţi ierarhi străini, rămîn mărturie peste veacuri despre ospitalitatea şi dărnicia care caracterizează neamul nostru.

Intre călătoriile făcute în ţările române de întîistătători ai Bisericilor ortodoxe surori, la loc de cinste se înscrie aceea a Patriarhului Macarie al Antiohiei între anii 1653-1658.[1]

Cu acel prilej, arhidiaconul şi însoţitorul său, Paul din Alep, a consemnat impresiile de călătorie, înfăţişînd interesante aspecte referitoare la viaţa politică, socială, economică şi religioasă, atît din Moldova cît şi din Ţara Românească.

In studiul de faţă ne vom referi numai la ştirile privind situaţia religioasă din Moldova, ţară vizitată de delegaţia din Antiohia în anul 1653.

Scurte date despre viaţa şi activitatea Patriarhului Macarie al Antiohiei

Despre viaţa şi activitatea Patriarhului Macarie al Antiohiei s-au păstrat puţine date. Se ştie, doar, că s-a născut în străvechiul oraş Alep, la botez primind numele de Iosif. Tatăl său era preot, fapt care l-a determinat pe tînărul Iosif să intre mai tîrziu în cinul preoţesc. Căsătoria sa a fost binecuvîntată de Dumnezeu cu un fiu care va deveni mai tîrziu însoţitorul său în călătoria făcută în ţările române, arhidiaconul Paul din Alep.

Rămînînd văduv s-a călugărit, iar în 1635, a fost ales mitropolit de Alep, sub numele de Meletie.[2] Datorită activităţii sale deosebite, ca mitropolit s-a bucurat de un frumos renume în faţa

---

*) Lucrare de seminar alcătuită şi susţinută în cadrul pregătirii doctoratului în teologie, sub îndrumarea P. C. Pr. Prof. Dr. Nicolae Şerbănescu, care a dat şi avizul pentru publicare.

1. Virgil Cândea, *Letopiseţul Ţării Româneşti (1262-1664) în versiunea arabă a lui Macarie Zaim*, în «Studii», XXIII (1970), nr. 4, p. 673-674.

2. Asistent Mircea Păcurariu, *Legăturile Ţărilor Române cu Patriarhia Antiohiei*, în «Studii Teologice», XVI (1964), nr. 9-10, p. 597.

credincioşilor, fiind pentru aceştia un bun ocrotitor şi adevarat părinte.

După mai bine de 10 ani, în 1647,[3] prin trecerea la cele veşnice a Patriarhului Eftimie, ajunge patriarh al Antiohiei cu numele de Macarie al III-lea Zaim. Deoarece înaintaşul său lăsase patriarhia cu mari datorii, prima lui dorinţă la urcarea în scaun a fost aceea de a o scoate din această situaţie grea.

Dar conştient de faptul că aceste datorii nu se vor putea achita numai din veniturile scaunului antiohian, şi-a pus în gînd să recurgă la generozitatea principilor creştini din Europa, mai ales, la ajutorul celor din ţările române, Rusia şi Ucraina, care prin daniile făcute patriarhiilor aflate sub stăpînirea otomană ajunseră să fie cunoscuţi în răsărit ca ocrotitori ai Ortodoxiei.

In acest scop Patriarhul Macarie va face, între anii 1652-1659,[4] o lungă şi grea călătorie la domnitorii din ţările amintite, trecînd mai întîi pe meleagurile noastre.

In ce priveşte viaţa şi activitatea autorului acestor însemnări de călătorie, avem de asemenea, puţine date. După cum însuşi mărturiseşte, s-a născut în oraşul Alep, de unde şi numele de Paul din Alep, fiind fiu al Patriarhului Macarie al Antiohiei. Rămînînd orfan de mamă încă de mic copil, tatăl său Iosif îl va creşte cu o deosebită grijă căutînd astfel să umple acest gol al familiei. După ce părintele său se va călugări şi va urca pe treptele cele mai înalte ale ierarhiei bisericeşti, viaţa acestui tînăr avea să fie cu mai puţine lipsuri.

Încă din copilărie – după cum se destăinuie autorul – îl preocupă foarte mult adunarea de cărţi şi de cronici, dovedind astfel încă de pe atunci, înclinaţii cărturăreşti.

După ce a ajuns la vîrsta canonică a intrat şi el în cler fiind hirotonit diacon.

Cu prilejul vizitei făcute împreună cu delegaţia din Antiohia prin ţările noastre, Rusia şi Ucraina, va fi îndemnat de către diaconul antiohian Gabriel, fiul unui oarecare defunct, pe nume Constantin, să însemneze această frumoasă călătorie. La început a ezitat, socotindu-se incapabil de a face acest lucru, scuzîndu-se că nu posedă arta sintaxei, a stilului şi a topicii, dar pînă la urmă va accepta.

Cu toate acestea, el a reuşit să descrie cu un deosebit simţ artistic valorile de artă întîlnite în tot decursul călătoriei, obiceiuri şi datine, precum şi felul în care era organizată Biserica Ortodoxă din ţările vizitate, printre care şi Biserica din Moldova şi Ţara Românească.

Organizare bisericească, cult şi obiceiuri

Ca membră a Bisericii Ortodoxe, Biserica din Moldova, a păstrat de-a lungul veacurilor unitatea dogmatică, liturgică şi cano-

---

3. Vasile Radu, *Voyage du Patriarche Macaire d'Antioche,* în «Patrologia Orientalis», tom. XXII, fasc. I, Paris, 1930, p. 43 nota I.

4. Virgil Cândea, *Icones melkites. Exposition organisée par le Musée Nicolas Sursock du 16 mai au 15 juin 1969,* Beyrouth, 1969, p. 42.

nică, cu celelalte Biserici Ortodoxe surori. Cum se ştie organizarea tuturor acestora a avut şi are la bază canoanele Sf. Apostoli, a sinoadelor ecumenice şi locale, precum şi cele ale Sf. Părinţi.

Incadrîndu-se în această tradiţie canonică, Biserica din Moldova a respectat-o totdeauna întru totul, fapt confirmat şi de relatările lui Paul din Alep. De la început, trebuie remarcat însă faptul că acesta ne oferă puţine ştiri referitoare la ierarhia şi organizarea bisericească a Moldovei din acea epocă.

Deşi destul de sumare, aceste date sînt totuşi de un real folos pentru formarea unei imagini în această privinţă.

Din însemnările autorului antiohian reiese că structura canonico-administrativă a Bisericii din Moldova se prezenta astfel: scaunul mitropolitan de la Iaşi şi trei scaune episcopale: Roman, Huşi şi Orhei.[5] Trebuie menţionat că Paul de Alep nu face nici o referire cu privire la scaunul episcopal din Rădăuţi, care după cum mărturisesc documentele vremii, era sub jurisdicţia Mitropoliei Moldovei. Credem că acest lucru se datoreşte faptului că autorul din Antiohia nu a vizitat Rădăuţul şi din această cauză nici nu l-a pomenit în însemnările sale de călătorie.

Mitropolia din Iaşi este numai amintită, avînd în frunte un mitropolit în persoana marelui cărturar Varlaam (1632-1653) care, după spusele autorului antiohian, o păstorea cu multă înţelepciune şi pricepere.

Episcopia Romanului e menţionată de Paul din Alep, ca fiind condusă de un episcop, fără însă a-i aminti numele, pe cînd în ceea ce priveşte episcopia de Huşi, nu ne dă nici o ştire referitoare la ea, în afară de faptul că ne indică, doar, numele şi locul reşedinţei sale.

Referitor la episcopia din Orhei, pomenită de arhidiaconul din Antiohia trebuie să spunem de la început că este o afirmaţie eronată, deoarece aşa cum se ştie în acel timp episcopia de Rădăuţi era cea de a treia episcopie de sub jurisdicţia Mitropoliei Moldovei.

După cum arăta Preotul Profesor Vasile Radu,[6] în localitatea Orhei n-a existat atunci nici un sediu episcopal, sau vreun episcop, ci probabil un arhiprezbiter (protopop) cu puteri cvasi – episcopale, pe care fabulaţia lui Paul din Alep – dovedită aproape în tot decursul descrierilor sale l-a făcut de-a dreptul episcop. N-ar fi exclus ca acest arhiprezbiter să fi avut acordate aceste drepturi chiar de către Domnitorul Vasile Lupu, care s-a îngrijit în mod deosebit de acest tîrg,[7] zidind aici o frumoasă biserică.[8]

Prin urmare, afirmaţia arhidiaconului Paul din Alep, referitoare la episcopia din Orhei, este greşită ea nefiind în conformitate cu adevărul istoric.

In afară de episcopiile amintite, el informează, de asemenea,

---

5. Vasile Radu, *op. cit.*. tom XXIV, fasc. 4, Paris, 1933, p. 23.

6. Idem, *Voyage du Patriarche Macaire d'Antioche. Etude preliminaire valeur des manuscrits et des traductions*, Paris, 1927, p. 89 ; Idem, *Voyage du Patriache Macaire d'Antioche...* fasc. *4. p. 523*, nota *I.*

7. Aurel V. Sava, *Documente privitoare la tîrgul şi ţinutul Orheiului*, Bucureşti, 1944, p. XV.

8. Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. III, partea I. Bucureşti, 1942, p. 94 ; Aurel V. Sava, *op. cit.*, p. XVI.

că Biserica Ortodoxă din Moldova mai avea în jurisdicţia sa încă două episcopii în Transilvania, cu un mare număr de preoţi şi credincioşi.

Nu ştim la ce se referă Paul din Alep, atunci cînd menţionează acest fapt pentru acel timp. Probabil însă că i se va fi vorbit despre legăturile pe care Mitropolia Moldovei le avusese cu episcopiile transilvănene de la Vad şi Feleac, şi el încurcînd informaţiile şi neînţelegînd poate situaţia existentă, a scris în însemnările sale de călătorie, că cele de peste munţi sînt încă sub jurisdicţia canonică a mitropolitului din Iaşi. Documentar însă pentru mijlocul veacului al XVII-lea această afirmaţie nu poate fi susţinută.

Din cele arătate mai sus reiese clar că organizarea bisericească din Moldova a respectat toate regulile canonice, Biserica avînd în frunte un mitropolit şi cîte doi sau trei episcopi în funcţiune.

In ceea ce priveşte treptele clerului aflăm şi ordinea lor: diacon, preot, episcop, şi în cele din urmă mitropolitul.

Diaconii şi preoţii sînt amintiţi la toate ceremoniile şi slujbele religioase la care au participat delegaţii antiohieni printre care amintim: ceremonialul sosirii delegaţiilor din Antiohia în oraşele Galaţi[9] şi Iaşi,[10] slujbele din Mănăstirile Sf. Sava,[11] Galata,[12] diferite slujbe de înmormîntare din Moldova,[13] serviciile divine din postul Sf. Paşti,[14] cele din ziua învierii Domnului,[15] şi cu felurite ocazii, ca săvîrşitori ai acestor acte de cult.

Dintre episcopi, unul singur este amintit şi anume cel de la Roman, fără însă a i se da numele, dar se ştie că între anii 1651-1658, păstorea această eparhie episcopul Anastasie.

Episcopul de aici este menţionat de autor că a săvîrşit Sf. Liturghie în Biserica episcopală a Romanului.

Mitropolitul Moldovei, Varlaam, este pomenit la Iaşi[16] cu prilejul primirii în capitala Moldovei a delegaţiei antiohiene, apoi liturghisind la Mănăstirea Barnovschi,[17] şi la alte ceremonii, alături de Domnitorul Vasile Lupu.

Din relatările lui se poate vedea că între organele bisericeşti şi cele ale statului, deci între mitropolit şi domnitor, existau relaţii de colaborare şi de bună înţelegere, cei doi conducători urmărind binele instituţiilor pe care le cîrmuiau. In acest sens vom arăta că la toate sărbătorile mari ca, de exemplu, la sărbătoarea Sf. Paşti,[18] atît mitropolitul cît şi domnitorul erau de faţă aproape de fiecare dată.

---

9. Emilia Cioran, *Călătoriile Patriarhului Macarie de Antiohia în Ţările Române 1653-1658*, Bucureşti, 1900, p. 1-2.
10. Idem, p. 10.
11. Vasile Radu, *Voyage du Patriarche Macaire d'Antioche*, fasc. I, p. 163-164.
12. *Ibidem*, fasc. 4, p. 452-456.
13. Emilian Cioran, *op. cit.*, p. 36-39.
14. Vasile Radu, *Voyage du Patriarche Macaire d'Antioche*, fasc. 4, p. 461-462.
15. *Ibidem*, p. 483.
16. Emilia Cioran, *op. cit.*, p. 9.
17. Vasile Radu, *Voyage du Patriarche Macaire d'Antioche*, fasc. 4. p. 463-464.
18. Emilia Cioran, *op. cit.*, p. 45.

Cînd se întîmpla uneori ca domnitorul să lipsească din ţară, mitropolitul era acela care îi ţinea locul.

Amintim că la sosirea în Iaşi a delegaţiei din Antiohia, ea a fost întîmpinată de Mitropolitul Varlaam, care însă reprezenta şi pe Vasile Lupu, căci acesta era plecat la Hotin ca să pună la cale o «învoială» între poloni şi cazaci.

Dar dovada cea mai grăitoare a relaţiilor bune dintre Vasile Lupu şi Mitropolitul Varlaam a fost atunci cînd, acesta din urmă, fiind bolnav, a fost cercetat de însuşi domnitorul Moldovei.[19]

Observăm apoi, că domnul Moldovei a fost în relaţii bune nu numai cu mitropolitul Moldovei şi biserica sa, ci şi cu alţi episcopi şi mitropoliţi din diferite Biserici Ortodoxe surori. Merită să fie amintite legăturile bune ce au existat între domnitorul amintit şi patriarhul de Constantinopol, Atanasie Patelarie căruia, cu ocazia petrecerii sale în Moldova (1642-1654),[20] i-a închinat o biserică din Galaţi.

Pe această linie se înscriu şi vizitele Patriarhului Macarie al Antiohiei, mitropolitul Sofiei, Velasie mitropolit de Naupact şi Moreea, precum şi a unui vlădică din Georgia,[21] veniţi şi ei după ajutoare la curtea lui Vasile Lupu, fapt ce pune în lumină bunele relaţii între Biserica Ortodoxă din ţările noastre şi celelalte Biserici Ortodoxe surori, legături ce se continuă şi azi.

Această vizită în Moldova va da prilej delegaţiei antiohiene să ia contact şi cu anumite manifestări religioase, obiceiuri şi datini legate de diferite sărbători bisericeşti, multe surprinzînd pe vizitatori prin ineditul lor.

Unul din actele de cult semnalate de arhidiaconul antiohian este cel legat de slujba înmormîntării, precum şi cea a parastasului. Referindu-se la slujba de înmormîntare a credincioşilor de vază, afirmă că aceştia se îngropau de către un sobor format din cel puţin şase preoţi şi cîte doi diaconi, deci, cu cît mai mult fast. Mai departe, povestitorul remarcă faptul că în ţările noastre cel răposat nu era îngropat mai repede de două sau trei zile, obicei practicat şi astăzi. Inmormîntarea se făcea cu faţa descoperită, aprinzînd lumînări zi şi noapte în jurul mortului. Fiecare preot care dorea să vină la el o putea face pentru a citi pericopele evanghelice de la început pînă la sfîrşit, nu numai o singură dată, ci de mai multe ori din clipa decesului pînă la înmormîntare.[22] De la casa celui răposat, pînă la biserică unde se făcea slujba înmormîntării, cortegiul funerar se oprea din loc în loc, iar preoţii rosteau rugăciuni pentru cel răposat, care mai apoi era aşezat în biserică unde i se făcea întreaga slujbă a înmormîntării după tipicul ortodox.

In ce priveşte înmormîntarea oamenilor de rînd, aceasta nu

---

19. Vasile Radu, *Voyage du Patriarche Macaire d'Antioche*, fasc. I, p. 198.
20. Emilia Cioran, *op. cit.*, p. 29.
21. *Ibidem*, p. 2 nota I.
22. *Ibidem*, p. 34.

avea nici pe departe fastul celei amintite mai sus, ea desfăşurîndu-se într-un mod destul de simplu, aşa cum de fapt fusese şi întreaga lor viaţă.

Relativ la ceremonialul înmormîntării sînt semnalate anumite obiceiuri care se practicau atunci, precum şi în zilele noastre ca: îngenuncherea sub Sfînta Evanghelie în timpul citirii ei, servirea colivei, distribuirea de lumînări şi împărţirea de milostenii celor prezenţi la ceremonie.

In afară de slujba înmormîntării, Patriarhul Macarie ia parte în cîteva rînduri – îndeosebi după săvîrşirea Sfintei Liturghi şi la oficierea slujbei de pomenire a morţilor (a parastasului), slujbă identică cu cea din zilele noastre.

In ceea ce priveşte postul, Paul din Alep ne oferă anumite informaţii, din care, unele nu par a fi reale. Referindu-se la postul mare, arată că era ţinut cu mare stricteţe de către întreaga Curte, în timp ce oamenii de rînd nu posteau, nu se rugau, nu aveau nici o religie, ci erau creştini numai cu numele.[23]

Afirmaţia sa referitoare la starea religios-morală a credincioşilor de rînd din Moldova este mai mult decît îndoielnică şi poate fi suspectată de un accentuat subiectivism, ale cărui raţiuni nu le cunoaştem şi nici nu reiese din paginile jurnalului său de călătorie. Opinia lui ne surprinde cu atît mai mult cu cît pe alocuri se contrazice în afirmaţii, după cum reiese din unele pasaje, în care de la cuvinte puţin măgulitoare la adresa credincioşilor din Moldova, trece la cuvinte de laudă aşa încît, acuzele de imoralitate[24] şi ireligiozitate[25] se contrazic cu aprecierile în care remarcă evlavia deosebită a aceloraşi credincioşi care stăteau în biserică la toate slujbele religioase de la început pînă la sfîrşit seara şi dimineaţa în toate anotimpurile cu capul descoperit,[26] lucru care, dealtfel, îl sesizase şi în Ţara Românească.

Din descrierile sale aflăm apoi, că în fiecare seară a postului Sfintei Mării, în bisericile şi mănăstirile din Moldova se săvîrşea Paraclisul Maicii Domnului, ca şi în zilele noastre.

Cele de mai sus oglindesc deci evlavia şi religiozitatea poporului şi participarea lui activă la toate slujbele religioase potrivit rînduielilor Bisericii Ortodoxe, fapt confirmat în cele din urmă, şi de autorul acestor însemnări de călătorie.

Alt act liturgic de o deosebită importanţă pentru Biserica Ortodoxă din Moldova a fost acela a sfinţirii Marelui Mir din Joia Sfintelor Patimi, act săvîrşit de către un sobor format din Patriarhul Macarie al Antiohiei, Mitropolitul Varlaam şi ceilalţi ierarhi ai ţării,[27] însă pe cei din urmă autorul din Antiohia nu-i aminteşte nici măcar cu numele. Amintim în treacăt că prima sfinţire a Marelui Mir săvîrşită de Biserica noastră a avut loc în anul

---

23. Vasile Radu, *Voyage du Patriarhe Macaire d'Antioche*, fasc. 4, p. 463-464.
24. *Ibidem*, fasc. 4, p. 470.
25. Emilia Cioran, *op. cit.*, p. 37.
26. Vasile Radu, *Voyage du Patriarche Macaire d'Antioche*, fasc. 4, p. 446-447; Emilia Cioran, *op. cit.*, p. 30.
27. Vasile Radu, *Voyage du Patriarche Macaire d'Antioche*, fasc. I, p. 199; Emilia Cioran, *op. cit.*, p. 30.

1882,[28] însă fără aprobarea Patriarhiei Ecumenice. Abia peste trei ani în 1885,[29] Biserica Ortodoxă Română, obţinînd autocefalia, i s=a conferit şi acest drept de sfinţire a Marelui Mir.

Paul din Alep descrie destul de amănunţit pregătirea şi săvîrşirea acestei slujbe arătînd că, încă de la începutul postului mare s=au făcut pregătirile necesare pentru prepararea Sfîntului şi Marelui Mir. In Joia cea Mare, înalţii ierarhi, adunaţi în sobor, au început pregătirile pentru sfinţirea Mirului ce urma să fie preparat din: ulei de balsam, mosc, ambră, aloe şi alte mirodenii. După ce toate acestea au fost turnate în vase anume, ele au fost transportate la biserica din Mănăstirea Golia, unde acest sobor amintit mai sus a săvîrşit sfinţirea Marelui Mir.

Trei zile mai tîrziu, delegaţii antiohieni aveau să participe la marea sărbătoare a Sfintelor Paşti ale anului 1653[30] amintită doar în treacăt.

Din însemnările sale de călătorie aflăm că ierarhul antiohian a oficiat slujba Invierii la Mănăstirea Sf. Sava din Iaşi, în timp ce, ierarhii din Moldova pe care Paul din Alep nu-i aminteşte cu numele, precum şi egumenii mănăstirilor au săvîrşit la Biserica Sf. Nicolae de lîngă Curte, de faţă fiind şi noul Domn, Gheorghe Ştefan (1653=1658), succesorul lui Vasile Lupu. In continuare, sîntem informaţi că în ziua Sfintelor Paşti delegaţii din Antiohia au asistat doar la liturghia ce a fost săvîrşită în biserica din Mănăstirea Golia fără ca Patriarhul Macarie şi arhidiaconul Paul din Alep să oficieze.[31]

Amintind de serviciile divine din această zi, autorul relevă faptul că la citirea Sfintei Evanghelii după ce preotul o rostea în Sfîntul Altar, diaconul o repeta în afară – în greceşte – cu scurte pauze şi încet, referire desigur la slujba vecerniei de la prînz din această zi (Sf. Paşti) numită şi slujba celei de a doua Invieri, cînd se citeşte Evanghelia în 12 limbi.

In această zi a Invierii Domnului, poporul credincios obişnuia să aducă la biserică o mulţime de... vase... umplute cu ouă colorate, împodobite cu desene diferite... carne de porc, pîine cu unt presat şi busuioc.[32] După ce patriarhul a făcut rugăciunea binecuvîntării prinoaselor, precum şi molitva de binecuvîntare a cărnurilor, acestea au fost distribuite poporului, practică pe care o întîlnim de=a lungul timpului pînă în zilele noastre.

In Moldova era foarte dezvoltat cultul sfinţilor şi în special cel al Sfintului Ioan cel Nou de la Suceava. De menţionat că din însemnările sale nu reiese că a vizitat acest oraş şi nici că ar fi văzut moaştele martirului amintit. E posibil ca să fi fost numai

---

28. Vasile Radu, *Voyage du Patriarche Macaire d'Antioche*, fasc. 4, p. 446-447; Emilia Cioran, *op. cit.*, p. 30.

29. Vasile Radu, *Voyage du Patriarche Macaire d'Antioche*, fasc. I, p. 158; Emilia Cioran, *op. cit.*, p. II.

30. Vasile Radu, *Voyage du Patriarche Macaire d'Antioche*, fasc. 4, p. 480; Emilia Cioran, *op. cit.*, p. 44-45.

31. Emilia Cioran, *op. cit.*, p. 45.

32. După trei ore din zi traseră clopotele şi noi ne-am dus să asistăm la liturghia pentru paşti în biserica din mănăstirea Doamnei (Golia). Cf. Emilia Cioran, *op. cit.*, p. 46.

informat asupra acestui fapt, pe care l-a şi consemnat. Referindu-se la mucenicia acestui sfînt, Paul din Alep arată că «a fost martirizat acum mai bine de un secol».[33] Trebuie menţionat însă că acest sfînt a suferit martirul nu în patria sa natală Trapezuntul, ci în Cetatea Albă,[34] de unde Domnitorul Alexandru cel Bun (1400-1432), în anul 1402, i-a adus moaştele şi i le-a aşezat în biserica Mirăuţilor din Suceava.[35] Dar din anul 1514 au fost mutate în biserica Sfîntul Gheorghe,[36] din acest oraş, unde se află şi azi.

Amintind de sărbătorirea acestui mucenic, Paul din Alep relatează faptul că poporul «din această ţară... avea... mare încredere în el... prăznuindu-l în prima joi... după Cincizecime cînd se făcea... pelerinaj... la moaştele acestui martir... din toate colţurile cele mai îndepărtate ale ţării».[37]

Autorul arată că acest sfînt se sărbătorea în fiecare an în prima joi după Rusalii.

Referindu-se la unul din Praznicile Impărăteşti (Inalţarea Sf. Cruci), Paul din Alep arată că în ţările noastre ceremonialul scoaterii Sf. Cruci «nu se făcea ca la ei cu diferite procesiuni în jurul crucii, ci preotul o purta pe un vas, iar după ce era pusă pe tetrapod toţi credincioşii se prosternau în faţa ei după ritul duminecii icoanelor»,[38] act de cult practicat şi în timpul nostru.

Socotim apoi, destul de interesante şi comunicările cu privire la unele datini legate de anumite sărbători bisericeşti.

Astfel în zilele sărbătorilor mari se aduceau din partea credincioşilor o mulţime de vase cu fructe pentru a fi binecunvîntate şi mai apoi împărţite poporului.[39] Observăm că acest obicei s-a păstrat pînă în zilele noastre.

Costumele naţionale reflectînd sensibilitatea gusturilor artistice, bogăţia interioară şi zestrea nativă a poporului român, a atras atenţia călătorului antiohian, descriind cu deosebită măiestrie frumuseţea costumelor populare. Autorul afirmă că «femeile purtau de obicei părul legat şi răsucit pe vîrful capului ca un colac, acoperit cu o învelitoare sau un văl alb, iar cele bogate îl legau cu o catifea de culoare trandafirie».[40]

---

33. Vasile Radu, *Voyage du Patriarche Macaire d'Antioche*, fasc. 4, p. 483 ; Emilia Cioran, *op. cit.*, p. 46-47.

34. Vasile Radu, *Voyage du Patriarche Macaire d'Antioche*, fasc. 4, p. 498 ; Emilia Cioran, *op. cit.*, p. 58.

35. Virgil Drăghiceanu, *O icoană din sicriul Sfîntului Ioan cel Nou din Suceava,* în «Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice», VIII (1916), fasc. 33, p. 21 ; Al. Elian, *Moldova şi Bizanţul* în secolul al XV-lea, în «Cultura Moldovenească în timpul lui Ştefan cel Mare», Bucureşti, 1964, p. 102, nota 2.

36. Virgil Drăghiceanu, *op. cit.*, p. 21 ; G. Balş, *Biserica Mirăuţi din Suceava*, în «Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice», XVIII (1924), fasc. 42, p. 169.

37. Dimitrie Dan, *Biserica Sf. Gheorghe din Suceava*, în «Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice», IV, (1910), p. 137 ; idem, *Biserica Sf. Gheorghe din Suceava*, în «Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice», XVIII (1925), fasc. 43-46, p. 175.

38. Vasile Radu, *Voyage du Patriarche Macaire d'Antioche,* fasc. 4. p. 499 ; Emilia Cioran. *op. cit.*, p. 58-59.

39. Vasile Radu, *Voyage du Patriarche Macaire d'Antioche,* fasc. 4, p. 511 ; Emilia Cioran, *op. cit.*, p. 67.

40. Vasile Radu, *Voyage du Patriarche Macaire d'Antioche*, fasc. 4, p. 510-511 ; Emilia Cioran, *op. cit.*, p. 67.

Cînd mergeau la biserică «domniţele» din Moldova purtau «calpace din catifea roşie», pe cînd cele din Ţara Românească numai «ştergare albe ca la cele avute, cu mărgăritare».[41]

Fetele purtau «părul deasemeni împletit şi înfăşurat pe vîrful capului», dar fără nici o învelitoare, prin aceasta putîndu-se deosebi de femeile măritate.[42] Ele obişnuiau să pună «pe cap cununi de flori împletite şi ierburi aromatice» cum de fapt se mai obişnuieşte şi azi în unele regiuni ale ţării noastre.[43]

Intensa viaţă duhovnicească, măiestria şi specificul românesc îl impresionează pe autorul străin în aşa măsură încît cea mai mare parte din însemnările sale ne oferă informaţii referitoare la valorile artistice create de poporul nostru, valori pe care le întîlneşte pretutindeni, le admiră şi le descrie cu minuţiozitate.

Numeroase locaşuri de cult şi aşezăminte bisericeşti sînt însă obiectul preferat al însemnărilor sale, oferindu-ne astfel o preţioasă panoramă de arhitectonică bisericească din veacul al XVII-lea.

Biserici şi mănăstiri

Călătoria în Moldova va prilejui delegaţiei antohiene, vizitarea multor biserici şi mănăstiri, pe care Paul din Alep, fire impresionabilă, le va descrie în culori destul de reuşite.

Dealtfel, descrierea acestor monumente bisericeşti va ocupa cea mai mare parte din însemnările sale de călătorie.

In cele ce urmează ne vom opri la felul cum a descris Paul din Alep Biserica Sf. Ioan din Vaslui, ctitoria lui Ştefan cel Mare, despre a cărei construcţie ştim numai din aceste însemnări şi Biserica Sf. Trei Ierarhi din Iaşi ctitoria lui Vasile Lupu.

Intre localităţile vizitate de delegaţia din Antiohia în drumul ei de la Galaţi la Iaşi, se numără şi oraşul Vaslui, însemnat tîrg al Moldovei, pe timpul lui Ştefan cel Mare (1457-1504).

Relatările cu privire la acest oraş, precum şi descrierea anumitor evenimente din viaţa marelui domnitor al Moldovei sînt foarte interesante.[44]

Cu acel prilej arhidiaconul din Antiohia informează că Ştefan cel Mare a ridicat şi aici o «magnifică şi superbă biserică», rămînînd impresionat, îndeosebi, de eleganţa şi înălţimea cupolei acesteia. Această biserică după relatările cronicarului Grigore Ureche – a fost zidită de Ştefan cel Mare după anul 1475, în urma victoriei obţinute împotriva turcilor la Podul Inalt (Vaslui), iar după afirmaţia episcopului Melchisedec,[45] precum şi a altor istorici[46] în anul 1490. Socotim ca adevărată aserţiunea celor din urmă, deoarece

---

41. Emilia Cioran, *op. cit.*, p. 4-5.
42. *Ibidem*, p. 5 şi II.
43. *Ibidem*, p. 59.
44. În unele localităţi din părţile Bistriţei-Năsăudului.
45. Vasile Radu, *Voyage du patriarche Macaire d'Antioche*, fasc. I, p. 152-153; Emilia Cioran, *op. cit.*, p. 5-6.
46. *Notiţe istorice şi arhiologice adunate de pe la 48 mănăstiri şi biserici antice*, 1855, p. 133.

inscripţia descoperită sub tencuiala de deasupra uşii bisericii, arată că a fost zidită în anul 1490.

Intrucît biserica Sfîntul Ioan din Vaslui a fost în întregime refăcută (1820) şi restaurată (1925), descrierea lăsată de Paul din Alep este foarte importantă. După însemnările sale biserica era destul de mare, avînd turle zvelte şi foarte înalte.

De jur împrejurul... ei... – continuă el – ... erau... arcade şi arcuri boltite în interiorul cărora... se aflau... picturi şi icoane ale tuturor sfinţilor. Pe uşă, deasupra zidului inferior... era... pictată scena judecăţii de apoi, în aur şi lazur... apoi... icoana lui Moise,[47] înso-ţind pe Ana şi Caiafa şi pe ceilalţi evrei la Domnul.[48] Moise din această pictură reprezintă Legea Vechiului Testament în care el însuşi a profeţit că Dumnezeu va ridica prooroc mai mare decît el şi de Acela va trebui să asculte poporul,[49] se referea deci la Mesia.

Ana şi Caiafa l-au judecat pe Iisus Hristos şi L-au osîndit la moarte ca pe unul care calcă Legea şi se face pe sine Dumnezeu.[50] Pictura înfăţişează pe Moise, ducînd înaintea Mîntuitorului pe Ana şi Caiafa. Prin aceasta vrea să semnifice că la ziua judecăţii de apoi, însăşi Legea lui Moise, sau însuşi Moise care a profeţit despre Mîntuitorul Iisus Hristos, va osîndi pe Ana şi Caiafa care au fost judecătorii pămînteşti ai Fiului lui Dumnezeu întrupat şi care au pronunţat asupra Lui o sentinţă nedreaptă.

După aceste imagini – continuă autorul – «era alt gen de pic-turi... ale turcilor, cu turbane şi museline albe, cu caftane de dife-rite culori, cu mîneci lungi tîrîndu-se în urma lor cu acoperemin-tele lor de lînă galbenă, apoi dervişii lor».[51]

In ce priveşte interiorul bisericii se arată că era zugrăvit în întregime, fără însă a descrie vreo una din frescele ei.

Dintre toate bisericile şi mănăstirile vizitate în Moldova, Biserica Trei Ierarhi[52] din Iaşi – ctitoria lui Vasile Lupu – atrage în mod deosebit, atenţia autorului nostru şi o descrie în cele mai fru-moase culori. Această biserică – afirmă el – construită din piatră cioplită, avea exteriorul sculptat şi împodobit cu o deosebită măiestrie.

In biserică se intra prin uşa dinspre apus, de jur împrejur cio-plită cu mare pricepere, deasupra căreia erau chipurile celor Trei Ierarhi. Prin ea se intra în naos, unde se aflau mormintele familiei

---

47. Dr. N. D. Chiriac, *Ctitoriile lui Ştefan cel Mare domnul Moldovei (1457-1504)*, Cîmpulung-Muscel, 1924, p. 31 ; G. Balş, *Bisericile lui Ştefan cel Mare*, în «Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice», XVIII (1925), 43-46, p. 64 şi 67 ; I. Ursu, *Ştefan cel Mare Domn al Moldovei de la 12 aprilie 1457 pînă la 2 iulie 1504*, Bucureşti, 1925, p. 408 ; Gh. Moisescu, Ştefan Lupşa, Alexandru Filipaşcu, *Istoria Bisericii Române*, vol. I, Bucureşti, 1957, p. 279.

48. Trebuie subliniat că acest chip a lui Moise n-a mai fost găsit în nici una din bisericile şi mănăstirile noastre.

49. Vasile Radu, *Voyage du Patriarche Macaire d'Antioche*, fasc. I. p. 153 ; Emilia Cioran, *op. cit.*, p. 6.

50. Cf. Deuteronom XVIII, 15 ; Ioan V, 46.

51. Cf. Ioan XIX, 7.

52. Vasile Radu, *Voyage du Patriarche Macaire d'Antioche*, fasc. I. p. 153 ; Emilia Cioran, *op. cit.*, p. 6.

domnitoare, care aveau deasupra lor candele de argint ce ardeau ziua şi noaptea.

Pe zidul bisericii se afla pictat ctitorul acestei mănăstiri, Domnitorul Vasile Lupu cu familia sa, avînd în mîini «efigia» mănăstirii pe care erau zugrăviţi cei Trei Ierarhi şi pe care o închinau Mîntuitorului Iisus Hristos, înconjurat de îngeri şi de Sf. Apostoli. Din Biserică nu lipseau scaunul domnesc şi jeţul episcopal, la dreapta primului (scaunului domnesc), aflîndu-se moaştele Cuvioasei Parascheva, care au fost aduse de la Constantinopol, de către Vasile Lupu.

Stranele bisericii, împodobite cu fildeş şi abanos erau acoperite cu postav roşu, fiind o adevărată desfătare pentru ochiul omenesc.

Cupolele bisericii erau înalte, de una din ele atîrnînd un policandru mare, poleit cu argint, lucru de mare frumuseţe.

Icoanele de tîmpla bisericii şi anume cele ale Mîntuitorului Iisus Hristos, ale Maicii Domnului, a celor Trei Sfinţi Ierarhi şi a Sfîntului Nicolae au fost lucrate la Moscova în aur şi argint. Intreg Sf. Altar era de o mare frumuseţe şi eleganţă cu frescele din interior şi exterior lucrate în foi de aur. In încheierea acestei descrieri, arhidiaconul antiohian afirmă că «toată lumea e de acord în a afirma că nici în Moldova nici în Ţara Românească, nici la cazaci nu se află o biserică egală acestia, nici prin ornamentaţie, nici prin frumuseţe, încît uimeşte pe vizitatori».[53]

După cum am anticipat, în timpul şederii în capitala Moldovei, delegaţii antiohieni au vizitat şi alte biserici şi mănăstiri: Sf. Sava,[54] Golia,[55] Galata,[56] Barnovschi,[57] Bîrnova,[58] Biserica Sf. Nicolae de lîngă Curte, numită şi Biserica Domnească.

Tot din relatările sale aflăm şi de existenţa altor biserici şi mănăstiri ca: Mănăstirea Cuvioasa Parascheva din apropierea Mănăstirii Sf. Sava. Semnalează bisericile din localităţile: Galaţi, opt la număr, Scînteia, Tecuci şi Bîrlad, apoi semnalează existenţa a încă treizeci de biserici şi mănăstiri din Iaşi, despre care ne oferă ştiri sumare. Arhidiaconul din Antiohia dă indicaţii interesante în ceea ce priveşte planul interior al bisericilor din Moldova

---

53. Această biserică a fost restaurată în întregime în veacul al XIX-lea prin arhitectul francez Leconte de Nouy.

54. Vasile Radu, *Voyage du Patriarche Macaire d'Antioche,* fasc. I, p. 190; Emilia Cioran, *op. cit.*, p. 27.

55. Vasile Radu, *Voyage du Patriarche Macaire d'Antioche,* fasc. I, p. 160-163; Emilia Cioran, *op. cit.*, p. II-13; Constantin Şt. Bilciurescu, *Mănăstirile şi bisericile din România, cu mici notiţe istorice şi gravuri,* Bucureşti, 1890, p. 116; N. Iorga, *Inscripţii din bisericile României,* Bucureşti, 1908, p. 137-138.

56. Vasile Radu, *Voyage du Patriarche Macaire d'Antioche,* fasc. I, p. 170-174; Emilia Cioran, *op. cit.*, p. 16-18.

57. Vasile Radu, *Voyage du Patriarche Macaire d'Antioche,* fasc. I, p. 192-194; Emilia Cioran, *op. cit.*, p. 54; G. Balş, *Bisericile şi Mănăstirile Moldoveneşti din veacurile al XVII-lea şi al XVIII-lea,* Bucureşti, 1933, p. 9-15; N. Grigoraş, *Mănăstirea Galata*, în «Studii şi cercetări istorice», vol. XVIII, Iaşi, 1943, p. 221; Ing. Ion Istudor, *Consideraţii technice asupra lucrărilor de restaurare a picturii de la Galata,* în «Buletinul Monumentelor Istorice», XXXIX, (1970), nr. 3, p. 57-59.

58. Vasile Radu, *Voyage du Patriarche Macaire d'Antioche*, fasc. I, p. 194-197; Emilia Cioran, *op. cit.*, p. 8.

din acel timp, precum şi în legătură cu părţile componente ale iconostasului.

Referindu-se la planul bisericilor din Moldova arată că, «Bisericile acestei ţări se compuneau din trei părţi: prima parte... era... în afara uşilor, rezervată femeilor, a doua parte... era... împărţită printr-un zid şi o uşă... rezervată credincioşilor... şi a treia parte, de asemenea, despărţită cu un zid şi o uşă rezervată domnitorului şi suitei sale».[59] Prin urmare, bisericile şi mănăstirile din Moldova din acea perioadă aveau aceiaşi împărţire ca şi cele din zilele noastre: pronaos, naos, altar.

Cît despre părţile care formau iconostasul, fiul patriarhului Macarie afirmă că era alcătuit din trei registre şi anume: primul cuprindea toate Praznicile Impărăteşti, al doilea icoana Domnului şezînd pe tron cu Sf. Apostoli de-a dreapta şi de-a stînga Sa, în jurul cărora se afla Sf. Fecioara Maria şi Sf. Ioan ucenicul Domnului, iar în registrul al treilea, se aflau Sf. Treime cu Profeţii de o parte şi de alta şi deasupra lor Sf. Cruce.[60]

Trebuie subliniat faptul că aceste împărţiri sînt identice cu cele ale bisericilor din zilele noastre, cu excepţia icoanelor Sf. Fecioare Maria şi Sf. Ioan Evanghelistul care se aflau pe iconostas în registrul Apostolilor şi nu deasupra lui, de o parte şi de alta a Sf. Cruci.

Autorul acestor însemnări de călătorie dovedeşte simţ pentru frumos îi dă posibilitatea să zugrăvească în cuvinte valoarea artistică de netăgăduit a acestor «documente şi izvoare de istorie»[61] ale talentului şi forţei creatoare a neamului nostru.

Consideraţii finale

Aruncînd o privire generală asupra însemnărilor de călătorie ale arhidiaconului Paul din Alep, ajungem la constatarea că ele sînt de o deosebită importanţă atît pentru istoria culturală a poporului nostru, cît şi pentru istoria Bisericii Române, dîndu-ne astfel posibilitatea de a reconstitui în mare, tabloul vieţii politice, sociale, economice şi religioase din epoca respectivă.

In ciuda laconicităţii, sau chiar inexactităţii unor date, descrierile făcute de autorul antiohian asupra bisericilor şi mănăstirilor din Moldova, cît şi a anumitor datini, obiceiuri sau manifestări cultice şi sociale ale credincioşilor de aici, sînt de un real folos pentru istoriografia noastră.

Trebuie precizat însă, că în ce priveşte obiectivitatea arhidiaconului Paul din Alep, în unele cazuri ea poate fi pusă la îndoială întrucît, nu toate afirmaţiile sale sînt conforme cu realităţile istorico-sociale ale epocii descrise.

Adesea el aduce elogii la adresa clasei stăpînitoare, lăsînd în

---

59. Vasile Radu, *Voyage du Patriarche Macaire d'Antioche*, fasc. I, p. 154; Emilia Cioran, *op. cit.*, p. 6-7.

60. Vasile Radu, *Voyage du Patriarche Macaire d'Antioche*, fasc. I, p. 161-162; Emilia Cioran, *op. cit.*, p. 12-13.

61. I. D. Ştefănescu, *Iconografia artei Bizantine şi a picturii feudale româneşti*, Bucureşti, 1973, p. 9.

umbră sau chiar exprimîndu-se peiorativ cînd este vorba despre poporul de rînd. Unele informaţii şi aprecieri sînt contradictorii.

De o deosebită importanţă pentru noi sînt informaţiile în legătură cu ierarhia şi organizarea bisericească a Moldovei din acel timp. Din descrierile sale aflăm că Biserica Moldovei avea rang de Mitropolie, cu reşedinţa în capitala Moldovei (Iaşi), avînd în subordine trei episcopii «Roman, Huşi şi Orhei»; cît priveşte pe cea din urmă, afirmaţia este eronată, el nu aminteşte de episcopia de Rădăuţi, localitate pe care nu a vizitat-o.

Din însemnările lui Paul din Alep aflăm şi numele cîtorva vlădici ortodocşi amintiţi la începutul acestui studiu, care erau la Curtea Domnitorului Moldovei, veniţi cu acelaşi scop ca şi patriarhul antiohian, ceea ce relevă legăturile ce existau în acel timp între Biserica Ortodoxă din ţările române şi celelalte Biserici Ortodoxe surori, concretizate mai ales prin ajutoarele materiale şi spirituale acordate acestora.[62] Aceste legături între Bisericile Ortodoxe surori n-au fost numai o apariţie în veacul al XVII-lea, ci ele se întîlnesc de-a lungul timpului, continuîndu-se pînă în zilele noastre.

Astfel prin străduinţele Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, legăturile dintre Biserica Ortodoxă Română şi Patriarhia Antiohiei s-au întărit tot mai mult. In anii arhipăstoririi Prea Fericirii Sale, Biserica noastră a fost vizitată de trei patriarhi antiohieni şi anume: Alexandru al III-lea (1951 şi 1954), Teodosie al IV-lea (în 1954 în calitate de mitropolit de Tripoli, iar 1952 ca patriarh al Antiohiei) şi Elias al IV-lea în toamna anului 1974.

Merită apoi să fie amintite şi întrevederile pe care Prea Fericirea Sa le-a avut cu diferiţi reprezentanţi ai bisericii din Antiohia, fie cu prilejul vizitelor făcute de noi, fie cu ocazia diferitelor evenimente mai însemnate din viaţa Ortodoxiei.[63]

Vom aminti, cu acest prilej, vizita oficială făcută de o delegaţie a Bisericii Ortodoxe Române Bisericii din Antiohia. Ea a avut loc între 3-5 iulie 1954, cu prilejul aniversării a 85 de ani de viaţă şi 50 de arhierie a patriarhului Alexandru al III-lea, sărbătorire ce a avut loc la Damasc. Delegaţia Bisericii noastre a fost alcătuită din regretatul Mitropolit al Moldovei, Sebastian Rusan, I. P. S. Teofil, pe atunci Episcop al Romanului şi Huşilor şi P. C. Pr. Alexandru Ionescu vicarul Arhiepiscopiei Bucureştilor.[64]

Aceste legături vechi, devenite tradiţionale, între cele două biserici surori cunoscute de istoriografia românească încă de la sfîrşitul secolului al XVI-lea,[65] au contribuit şi vor contribui la unitatea panortodoxă, la instaurarea păcii şi a bunelor relaţii între oameni.

Drd. Al. GĂINĂ

---

62. Drd. Constantin Mosor, *Călătoria Patriarhului Macarie al Antiohiei în Ţările Române şi importanţa ei pentru Istoria Bisericii Române*, în «Glasul Bisericii», XXXI (1972), nr. 1-2. p. 90.

63. Asistent Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 616.

64. *Ibidem*, p. 618.

65. Cel dintîi patriarh din Antiohia care a călătorit prin ţările noastre a fost Ioachim al V-lea «la anul 1587 aşa cum amintesc toate izvoarele contemporane şi lucrările posterioare» (Cf. Asit. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 596, nota 3).

Publicaţii periodice religioase din secolul al XIX-lea în Moldova

II. «Predicatorul moralului evanghelicu sau alu umanităţiei»

(sîmbătă, 3 octombrie 1864 — joi, 8 iulie 1865)

Continuînd prezentarea cronologică a publicaţiilor periodice din secolul trecut din Moldova, aşa după cum ne-am propus începînd cu nr. 1-2/1976 al revistei Mitropolia Moldovei şi Sucevei,* în cele ce urmează vom încerca să punem în lumină o altă publicaţie teologică şi anume: *„Predicatorul moralului evanghelicu sau alu umanităţiei"* – un periodic apărut la Iaşi începînd cu 3 octombrie (sîmbătă) 1864 şi pînă la 8 iulie (joi) 1865, în 32 numere şi 128 pagini.

Din această publicaţie se păstrează, la Biblioteca Centrală a Universităţii «Mihai Eminescu» din Iaşi, numerele 1-2, 8-9, 11-21, 23 (numai p. 89-92)-24/1864; 25-28/1865, 30-32/1865 şi lipsesc numerele 3-7, 10, 22, 23 (numai p. 93-96)/1864 şi nr. 29/1865 (p. 113-116), iar la Biblioteca Academiei R. S. R. – Bucureşti există de la numărul 1 (sîmbătă, 3 octombrie) 1864 pînă la numărul 24 inclusiv (miercuri, 30 decembrie) 1864. Ceea ce se găseşte la Iaşi se completează deci cu numerele existente la Bucureşti, în afară de un singur număr (29/1865, p. 113-116) care lipseşte din ambele biblioteci.

Pe baza numerelor existente, în continuare, vom cerceta forma şi fondul acestei publicaţii, rînduind materialul pe probleme, caracteristici şi importanţa acestuia pentru a pune la îndemîna acelor interesaţi cunoaşterea preocupărilor bisericeşti din a doua jumătate a secolului trecut.

Cititorul acestui periodic ecleziastic bisăptămînal, răsfoind această publicaţie, observă că pe prima pagină a fiecărui număr se menţionează titlul, locul, anul, numărul, luna şi zilele de apariţie. Titlul este imprimat cu litere majuscule şi încadrat, de o parte şi de alta, de versetele: «Să iubeşti pe Domnul D[umne]zeul tău din tot

---

*) Notă: În numărul 1-2/1976 al revistei, indicate în text, s-a făcut, între paginile 55-76, prezentarea primei publicaţii periodice religioase din secolul al XIX-lea în Moldova, I. «*Revista Preutul*», care nu este menţionată la cuprins imediat după titul rubricii, ci numai în textul numărului respectiv, la p. 57.

sufletul tău (titlul) şi pre aproapele tău ca însuţi pre tine» (Matei XXII, 37=39),[1] ambele servind drept motto acestei publicaţii.

Incepînd cu numărul 8/1864, pentru prima parte a versetului este dată trimiterea A doua Lege VI, 5, iar pentru cealaltă parte este indicat Levitic XVIII, 19. Această indicaţie o întîlnim pînă la numărul 10/1864 cînd reapare şi versetul de la Matei XXII, 37=39.

Sub titlu se menţionează că «ziarul apare de două ori pe săptămînă, miercurea şi sîmbăta»,[2] iar începînd cu numărul 27 (7 ianuarie) 1865, această indicaţie se schimbă arătînd că «ziarul apare o dată pe săptămînă, şi anume joia» pînă la ultimul număr (al 32=lea) apărut la 8 iulie (joi) 1865. Fiecare număr este alcătuit din cîte două foi cu patru pagini. Semnele scrierii sînt amestecate, litere latine şi chirilice, unele purtînd semne diacritice. Acest lucru explică perioada de trecere de la scrierea cu litere chirilice la aceea pur românească, numai cu semne latine.

Majoritatea predicilor, studiilor, cronicilor etc. nu sînt semnate de autori decît, doar, cîteva. Mai ales la unele predici se menţionează ziua, luna, anul şi biserica unde au fost rostite.

După cum se arată în paginile de titlu, gazeta era rînduită să apară «bisăptămînal», de la 3 octombrie (sîmbătă) 1864 şi pînă la 8 iulie (joi) 1865. In cele 10 luni, respectiv 40 săptămîni, ziarul trebuia să apară în 80 de numere. Ori, dificultăţile întîmpinate – lipsă de fonduri sau de materiale pentru imprimare, numărul mic de abonaţi sau alte asemenea incoveniente în administraţie – au dus atît la întreruperea temporară a apariţiei gazetei bisăptămînale – după cum observăm în primele trei luni de la apariţie – al «Predicatorului moralului evanghelicu sau alu umanităţiei», publicaţie imprimată în tipografia *„Buciumul român“*, aşa cum se menţionează pe pagina de la sfîrşitul fiecărui număr, cît şi la hotărîrea conducerii ziarului de a scoate foaia o dată pe săptămînă, începînd cu 1 ianuarie 1865. Totuşi, şi în acest caz publicaţia trebuia să apară în 24 numere (3 octombrie=30 decembrie 1864), aşa cum s=a şi întîmplat în prima parte, iar de la 7 ianuarie la 8 iulie 1865 urma să apară, după hotărîrea luată, tot în atîtea numere cîte săptămîni există în această perioadă, adică 28 numere, deci în total 52 numere, dar întreruperile survenite între 28 ianuarie 1865 şi 1 mai (13 săptămîni), 8 mai=22 mai (2 săptămîni) şi de aici pînă la 8 iulie (5 săptămîni) 1865, de pildă, însumează exact 20 de săptămîni care, scăzute din 52 obţinem numărul 32 cu care se încheie apariţia ziarului ecleziastic sus=menţionat. Se pare că ar mai fi apărut şi în continuare alte numere după cum reiese dintr=o menţiune din ultimul număr 32/1865 (8 iulie), p. 128: «...promitem că în numărul 33 veitoriu vom avea mulţumirea (de) a informa finele acestui mare actu» – adică ceremonia instalării I. P. S. Mitropolit Calinic Miclescu ca întîistătător al Bisericii din Moldova. Ori, în afară de nr. 32/1865 nu există, se pare, altul, acela fiind totuşi ultimul.

---

1. A se vedea la începutul numerelor 1 şi 2/1864 al acestui ziar.
2. *Idem*, nr. 24/1864, p. 97.

Abonamente şi difuzarea

La începutul apariţiei publicaţiei s=a fixat preţul de doi galbeni şi jumătate pentru un abonament anual, iar pe jumătate de an 50 lei. Mai tîrziu, începînd cu data de 1 ianuarie 1865, odată cu micşorarea tirajului lunar (un număr pe săptămînă) s=a redus şi preţul unui abonament anual la 37 lei şi pe jumătate de an 20 lei. Acestea se făceau, la început, la sediul Administraţiei periodicului de pe strada Milului lîngă Biserica Sfîntul Ioan Botezătorul din Iaşi, iar în districte la factorii poştali. Incepînd cu data de 12 decembrie 1864 şi pînă în iulie 1865, abonamentele se făceau la noul local al administraţiei, mutat pe strada Mare, în ograda Bisericii Sf. Nicolae cel Sărac azi dispărută, în casa unde locuia şi iconomul Constantin Lăzărescu. In astfel de situaţie a administrării acestei publicaţii, adresîndu=se cititorilor ziarului, Locotenentul de Mitropolit Calinic Miclescu arăta că «toţi onorabilii corespondenţi ai redacţiei sînt rugaţi de a=şi susţine mai departe, cu aceeaşi sfîntă dorinţă, dragostea care i=au probat, atît (pe) ei cît şi mîntuitorul scop sau efect al predicăturii moralei evanghelice sau umane».[3]

Redactorii. Pe prima pagină a numerelor 1=8/1864 sînt menţionaţi ca *„redactori responsabili“* arhimandritul Isaia Teodorescu şi Iconomul Constantin Ştiubei, acesta din urmă fiind înlocuit cu iconomul Constantin Buţiureanu, începînd cu nr. 8 (31 octombrie) 1864. In continuare, dintre cei patru, numai primul şi ultimul sînt menţionaţi ca «redactori principali» pînă la 21 ianuarie (joi) 1865, iar începînd cu numărul 27, îl întîlnim pînă la sfîrşit ca singur «redactor principal» numai pe ultimul, iconomul Constantin Buţiureanu.

Imediat după redactorii responsabili, în numerele 1=10/1864 este menţionat ca «girant responsabil» iconomul Grigore Folescu. De la numărul 11 (sîmbătă, 10 noiembrie) 1864 şi pînă la sfîrşit nu mai găsim menţionat nici un nume de persoană cu asemenea răspundere în administraţia acestui ziar bisericesc.

Despre sediul administraţiei ziarului se menţionează că la început era pe «strada Milului, alături cu Biserica Sf. Ioan Botezătorul»[4] şi pînă la 12 decembrie 1864, cînd se mută pe «strada Mare în ograda (Bisericii – n. n.) Sf. Nicolae, pronumit cel sărac», aşa cum reiese din următorul anunţ publicat în paginile acestei «gazete bisăptămînale»: «Biroul Predicatorului» (moralului evanghelicu sau al umanităţiei – n. n.) se află la uliţa Mare, fostă situată, «la răspîntia străzilor Păcurari, Vasile Conta (azi F. Engels) şi Al Lăpuşneanu» în ograda (Bisericii – n. n.) Sf. Nicolae, pronumit Săracu, în locuinţa secundului redactor»[5] (adică a iconomului Constantin Lăzărescu). Acest redactor a fost protoiereu de Dorohoi şi Botoşani, apoi, în 1864, membru al Spiritualului Dicasteriu a Sf. Mitropolii; a studiat la Seminarul Socola şi la Facultatea de teologie de pe lîngă Universitatea din Iaşi.

---

3. *Idem*, nr. 18/1864, p. 93.
4. *Idem*, nr. 20/1864, p. 80.
5. *Idem*, nr. 23/1864. p. 92; cf. C. Turcu, *O biserică din Iaşi dispărută: Sf. Nicolae cel sărac din muntenime*, în «Mitropolia Moldovei şi Sucevei». XLII (1966), nr. 1–2, p. 96.

«Acest fiu al Bisericii – se menţionează în paginile acestei publicaţii – din convingerea chemării (sale) preoţeşti primi administraţia ziarului «Predicatorului moralului evanghelicu sau alŭ umanităţiei» şi, prin urmare (acest ziar ecleziastic – n. n.), se prezintă astăzi (20 decembrie 1864 – n. n.) onorabilului şi mult stimabilului public prin trei preoţi»[6] – arhimandritul Isaia Teodorescu, iconomii Constantin Buţiureanu şi Constantin Lăzărescu.

Incă de la 15 iunie 1864, arhimandritul Isaia Teodorescu s-a adresat Sf. Mitropolii, printr-un memoriu, pentru a obţine aprobarea înfiinţării ziarului «Predicatorul...». Iată conţinutul dorinţei sale: «Inalt Prea Sfinţite Arhipăstor! Nu datează plecarea, voinţa şi hotărîrea mea numai din anul 1859, de cînd sînt acte în Mitropolie şi în Ministerul Cultelor, ci încă de la 1844, de a deschide un ziar bisericesc, dar piedicile au fost aşa de mari încît cu toate puterile mele şi cu toate silinţele n-am putut să le învinş. Vreau a încerca încă şi acum, a treia oară, a introduce un ziar sub acelaşi nume pe care mi s-a dat de Ministerul Cultelor în decret *„Predicatorul moralului evanghelicu sau alu umanităţiei“*, care va fi etern precum este şi Evanghelia, la care, cerîndu-vă binecuvîntarea, vă rog ca să mijlociţi pe lîngă guvern spre a se învoi deschiderea lui, pe luna septembrie sau octombrie (1864) reprezentat (fiind – n. n.) din personalul (menţionat – n. n.) din foaia alăturată».[7] Lista amintită n-o găsim tipărită în continuarea adresei sale dar, probabil, se referea la cei trei redactori şi un girant responsabil, menţionaţi pe prima pagină a fiecărui număr al ziarului.

Răspunsul primit cu temeiul nr. 2519 din 13 iulie 1864 constituie actul de bază prin care se aprobă începerea imprimării ziarului. Din această adresă spicuim în acest sens esenţialul: «...răspundem Prea Cuviosiei Voastre şi cu toată sufleteasca mulţumire, încuviinţăm şi binecuvîntăm apărerea ziarului bisericesc ce voiţi a[-l] scoate sub nume[le] de *„Predicatorul moralului evanghelicu sau alu umanităţiei“*, însă în redactarea lui să vă ţineţi strîns în materii bisericeşti numai, şi să vă conformaţi întru totul cu legea presei în vigoare. Locot[enent] de Mitropolit C[alinic] Miclescu».[8] Iata deci că dorinţa arzătoare a vrednicului arhimandrit Isaia Teodorescu s-a împlinit abia după 20 de ani, aşa cum el însuşi mărturiseşte «...voinţa şi hotărîrea mea de a deschide un ziar bisericesc (era) ...încă de la 1844» şi abia după ce a intervenit «a treia oară» a obţinut aprobarea dorită din partea Locotenentului de Mitropolit Calinic Miclescu. Distinsul ierarh, la momentul oportun, a aprobat «apărerea ziarului bisericesc» «cu toată mulţumirea sufletească», dînd totodată indicaţii precise în ceea ce priveşte împlinirea formalităţilor legale de apariţie şi respectarea normelor referitoare la conţinutul publicaţiei, afirmînd: «...în redactarea lui (a ziarului – n. n.) *să vă ţineţi strîns* – atenţiona înaltul ierarh pe redactori – *în materii bisericeşti numai şi să vă conformaţi întru totul cu legea presei în vigoare*“. Intr-adevăr, conţinutul ziarului este pur teologic, după cum reiese şi din cuvîntul rostit de acelaşi ierarh în Biserica Seminarului Socola, la 27 septembrie 1864, în faţa seminariştilor.

---

6. *Idem*, nr. 20/1864, p. 80. 7. *Idem*, nr. 2/1864, p. 5. 8. *Ibidem*.

Referindu-se la *scopul* acestei publicaţii, înaltul ierarh arăta: «Fiecare ziar are de misiune sau chemarea sa binele sau fericirea naţiei, a societăţii..., a umanităţii sale şi aşa toate ziarele, fie civile fie ecleziastice, au acelaşi scop şi aceiaşi ţintire – binele comun către care doreşte şi aspiră şi ziarul *„Predicatorul moralului evanghelicu sau alu umanităţiei"*, ce apare acum în publicitate şi se asociază în horul (cadrul – n. n.) celorlalte ziare... şi a căruia bază sau punct de vedere îi vor fi principiile Sfintei Evanghelii (ce se desprind din principiul noutestamentar): «Să iubeşti pe Domnul D[umne]zeul tău din tot sufletul tău şi pre aproapele tău ca însuţi pre tine» (Matei XXII, 37-39)..., pentru a pune armonie în societăţi, a aşeza pace şi bună învoire între oameni, a ceea ce cugetă, lucrează şi voieşte toate ziarele, (adică) dorind binele comun. Să înalţe glasul ca o trîmbiţă – aşa cum zice proorocul – şi să nu înceteze a spune poporului fărădelegile lui, mîntuirea Dumnezeului nostru s-o predice, s-o întindă şi s-o întărească pe aceasta sau s-o binevestească din zi în zi împreună cu «Predicatorul moralului evanghelicu sau alu umanităţiei». Căci din cele patru puncte – dogmatic, moral, pastoral şi canonic – din care poate fi privită Evanghelia, ziarul «Predicatorul moralului evanghelicu sau alu umanităţiei» îşi alege ca *bază temeiul moral al învăţăturii de credinţă*. Din asemenea punct moral se poate privi toată Biblia, canoanele, Biserica sau ceremonialul sfînt al Bisericii».[9] Pe lîngă această «bază morală a învăţăturii de credinţă» pe care şi-a propus ziarul s-o predice credincioşilor creştini, această publicaţie trebuie să cuprindă şi studii referitoare la cunoaşterea sufletului acestora. De aici şi necesitatea de a adăuga în titlul publicaţiei expresia «sau al umanităţiei», aşa cum reiese din cele arătate de locotenentul de Mitropolit Calinic Miclescu: «...ziarul cu acel titlu (iniţial – n. n.) *„Predicatorul moralului evanghelicu"* este îngust (şi de aceea) au trebuit să se caute şi să se afle un omogen prin care să se vadă după slaba înţelegere că are (o) sferă mai lată (vastă – n. n.) şi aşa s-au pus *„sau alu umanităţiei"* care este ecval (echivalent – n. n.) sau deopotrivă cu moralul evanghelic, adică *„Predicatorul moralului evanghelicu sau alu umanităţiei"*.[10]

Predicarea cuvîntului. O deosebită atenţie a redactorilor acestei publicaţii s-a îndreptat, în special, asupra îmbogăţirii conţinutului ziarului bisăptămînal ecleziastic cu un număr cît mai mare de predici care, după ce erau alcătuite de diferiţi preoţi, profesori ori seminarişti de la Seminarul Socola etc., erau rînduite să fie rostite în unele biserici din Iaşi sau împrejurimi, apoi adunate la redacţie pentru a fi publicate în paginile ziarului, corespunzător tematicelor pericopelor evanghelice la sărbătorile din perioada liturgică respectivă cînd apărea numărul rînduit al ziarului. In cuvîntul său, rostit la deschiderea anului şcolar 1864/1865 de la Seminarul Socola, în ziua de 21 septembrie 1864, adresîndu-se elevilor, locotenentul de Mitropolit Calinic Miclescu îi îndruma pe aceştia astfel: «Să predicaţi în toate duminicile şi sărbătorile, în bisericile din Semi-

9. *Idem*, nr. 1/1864, p. 1. 10. *Ibidem*.

nar şi în toate bisericile laşului şi din împrejurimi. Apoi predicile le veţi da ziarului nostru pentru a fi publicate. Pentru că moralul evanghelic sălăşluieşte în inimi înfrînte şi smerite (cărora)... li se adresează cu duioşie şi pietate scopul apariţiei ziarului nostru».[11]

«Se cere (deci) tuturor clericilor – spunea de asemenea arhimandritul Isaia Teodorescu, tot cu acel prilej – ca să se predice poporului luminile (învăţăturile – n. n.) ce au căpătat fiecare (în şcoală); să facă să răsune sfintele amvoane care tac mute şi aşteaptă ; să predice cu o suferinţă (patos), cu o nevoinţă şi răbdare neexplicabilă, cu modestie, cu indulgenţă şi iertare evanghelică pentru că numai aşa se deosebesc preoţii care nu se mărginesc numai la săvîrşirea cultului, ci şi la propovăduirea cuvîntului Evangheliei lui Hristos»,[12] ...să predice deci în Biserică învăţătura de credinţă ce şi-o însuşesc (ca elevi) în şcoală».[13]

Ca răspuns la aceste îndemnuri creştineşti, în ziua de 18 noiembrie 1864, seminariştii mulţumeau cu deosebită dragoste şi ataşament faţă de părintele lor duhovnicesc, ierarhul Calinic, care «a rînduit ca toţi (elevii) să predice – aşa cum s-a mai arătat – în orice biserică ortodoxă în zilele de duminici şi sărbători».[14] In felul acesta se urmărea o bună formare a deprinderilor viitorilor slujitori ai altarelor, mai ales aceea de a vorbi convingător în faţa credincioşilor în biserică. Deoarece «predica rostită liber, prin viu grai – arăta cu alt prilej arhipăstorul lor în cuvîntul rostit la 27 septembrie 1864 în capela Seminarului Socola – este mai de efect decît aceea alcătuită şi citită din amvon». In felul acesta «şi preotul şi ascultătorii (credincioşii creştini) sînt mai pătrunşi de înţelegerea adevărului credinţei».[15]

Intr-adevăr, efectul acestui program – fixat de însuşi locetenentul de Mitropolit Calinic Miclescu – se desprinde uşor din paginile acestui ziar ecleziastic, în cadrul cărora găsim publicate peste 80 de cuvîntări bisericeşti, majoritatea imprimate după ce au fost rostite în peste 27 biserici din oraşul Iaşi şi împrejurimi. Printre predicatorii iscusiţi din acel timp pot fi amintiţi «ieroarhimandriţii Sofronie Barbovschi şi Isaia Giuşcă», cei patru redactori, unii elevi seminarişti şi cîţiva anonimi ale căror predici au fost imprimate fără semnătura lor în paginile acestui ziar ecleziastic, ce urmărea împlinirea unui asemenea scop. Din cele 80 predici imprimate în această publicaţie, 57 sînt nesemnate de autori, 23 poartă semnătura a şapte clerici, 57 au menţiunea bisericii şi zilei în care au fost rostite, alte 12 cuvîntări au fost rostite la diferite ocazii (înmormîntări, onomastici, aniversări etc.) şi 11 omilii tematice care nu au nici menţiunea datei şi nici a bisericii în care au fost rostite. Totuşi cele mai multe predici apar sub semnătura arhimandritului Isaia Teodorescu şi a iconomului Constantin Buţiureanu. Numele celor doi «ieroarhimandriţi» menţionaţi mai sus ca buni predicatori, Sofronie Barbovschi şi Isaia Giuşcă, nu apar la nici o predică tipărită, fapt ce ne determină să conchidem că din modestie, se pare, ei n-au semnat cuvîntările lor. Din cele 57 cuvîntări anonime imprimate în

---

11. *Ibidem.* 12. *Ibidem*, p. 4.
13. *Idem*, nr. 2/1864, p. 5-6. 14. *Idem*, nr. 13/1864, p. 51-52.
15. *Idem*, nr. 1/1864, p. 1.

paginile ziarului nostru, unele pot fi atribuite deci acestor doi arhimandriți, din moment ce găsim despre ei următoarea mențiune: «Biserica se poate bucura de editarea în acest ziar a operilor (cuvîntărilor) ce începură a apărea sub semnătura regretatului predicator, răposatul întru eternă amintire, ieroarhimandritul Sofronie Barbovschi și arhimandritul Isaia Giușcă, (acesta din urmă) fost profesor, director și egumen la Seminarul Socola». [16]

Cele mai multe predici, reiese totuși din cuprinsul publicației, se rosteau în *capela Seminarului Socola,* în *Catedrala mitropolitană* și la bisericile din orașul Iași: *Buna Vestire, Talpalari, Sf. Dumitru Bals* etc.

După o cercetare atentă a conținutului lor rezultă că predicile, omiliile, cuvîntările ocazionale, catehezele liturgice, panegiricele etc., care sînt imprimate în paginile acestui ziar ecleziastic au fost rînduite spre publicare în perioadele liturgice ce aveau legătură directă cu sărbătorile respective din anul bisericesc. Ele pot fi clasificate astfel, după importanța sărbătorilor:

a) *Predici la sărbători împărătești*

La Schimbarea la Față, omilie exegetică, alcătuită după textul pericopei Evangheliei din acea zi și rostită de seminaristul V. Văleanu la 6 august 1862. [17]

La intrarea Maicii Domnului în Biserică, rostită în Biserica «Vovidenia»-Iași la 21 noiembrie 1861. [18]

La Nașterea Domnului, rostită în Biserica «Cuvioasa de Sus» (Prapa Doamnei) [19] și în Biserica Toma Cosma-Iași. [20]

La Intîmpinarea Domnului, rostită la 2 februarie 1864 în catedrala mitropolitană. [21] Aceste trei predici de mai sus nu au menționat autorul lor.

La Buna Vestire, rostită de arhimandritul Isaia Teodorescu la Biserica «Buna Vestire»-Iași în ziua de 25 martie 1862. [22]

La Joia Mare, omilie exegetică asupra pericopei Evangheliei zilei despre spălarea picioarelor ucenicilor de către Mîntuitorul, alcătuită și susținută la 8 aprilie 1843 de iconomul Constantin Buțiureanu. [23]

La Înălțarea Sfintei Cruci, rostită de arhimandritul Isaia Teodorescu, la 14 septembrie 1860, în Biserica Talpalari-Iași. [24]

b) *Cuvîntări panegirice la diferiți sfinți mari cu polieleu*

La Sf. Dimitrie Izvorîtorul de Mir, omilie exegetică a pericopei Evangheliei zilei, rostită la 26 octombrie 1862 în Biserica Sf. Dumitru-Balș-Iași, [25] de asemenea de un autor necunoscut.

La Sf. Ierarh Nicolae, alcătuită și rostită de arhimandritul Isaia Teodorescu la 6 decembrie 1860 în Biserica Sf. Nicolae din Muntenime, azi dispărută. [26]

La Sf. arhidiacon Ștefan, rostită de un autor necunoscut în

---

16. *Idem*, nr. 16/1864, p. 61.
17. *Idem*, nr. 12/1864, p. 46-48.
18. *Idem*, nr. 15/1864, p. 59-60.
19. *Idem*, nr. 19/1864, p. 73-74.
20. *Idem*, nr. 20/1864, p. 77-78.
21. *Ibidem*, p. 79-80.
22. *Idem*, nr. 25/1865, p. 98-99.
23. *Idem*, nr. 28/1865, p. 111-112.
24. *Idem*, nr. 27/1865, p. 107-108.
25. *Idem*, nr. 9/1864, p. 33-34.
26. *Idem*, nr. 21/1864, p. 83-84; nr. 26/1865, p. 102-103.

Biserica Sf. Ştefan din Muntenime-Iaşi[27] cu prilejul prăznuirii hramului din anul 1864.

La Sf. Ioan Botezătorul, predică rostită la 6 ianuarie 1861 în Biserica Buna Vestire la prăznuirea sfîntului din anul 1864, ambele de autori nemenţionaţi.[28]

La Sfinţii Atanasie şi Chiril, rostită de un autor necunoscut în Biserica cu aceeaşi prăznuire (7 ianuarie 1861).[29]

La Sf. Prooroc Ilie, două cuvîntări alcătuite şi rostite de arhimandritul Isaia Teodorescu[30] în cinstea sfîntului în ziua prăznuirii din anii 1860 şi 1861.

La Sf. Impăraţi Constantin şi mama sa Elena, alcătuită şi rostită la 21 mai 1865 în Catedrala mitropolitană de ieconomul Constantin Lăzărescu.[31]

c) *Predici la duminici după Rusalii* alcătuite şi susţinute de arhimandritul Isaia Teodorescu. *La Duminica dinaintea Naşterii Domnului* la 15 decembrie 1860[32] şi *La Duminica a XIV-a după Rusalii,* omilie la pericopa Evangheliei despre nunta fiului de împărat (Matei XXII, 1-14), la 28 august 1860.

Predici în perioada Triodului, alcătuite şi rostite de autori necunoscuţi.

La Duminica vameşului şi fariseului, omilie tematică despre «smerenie şi măreţie», rostită la 18 ianuarie 1863 în Biserica Sf. Neculai Ciurchi şi în Mănăstirea Barnovschi.[33]

La Sf. Teodor, un panegiric în cinstea sfîntului, rostit la 15 februarie 1862, în sîmbăta întîia din Postul Mare, la Biserica Sf. Teodori din Muntenime-Iaşi.[34]

La Sfinţii 40 mucenici, un panegiric rostit în Biserica Buna Novitate (Vestire), la 9 martie 1864.[35]

Predici din perioada penticostarului. Două dintre acestea nu au menţionat autorul.

La Duminica mironosiţelor, omilie exegetică asupra pericopei Evangheliei zilei.[36]

La Duminica slobănogului, cuvînt rostit în Catedrala mitropolitană.[37]

La Pogorîrea Sf. Duh, cuvînt rostit de seminaristul Vasile Văleanu în Biserica Curelari din Iaşi.[38]

f) *Predicile tematice,* majoritatea cu autori nesemnaţi, sînt publicate numai în şase numere ale ziarului.

Despre păcatul mîndriei, predică despre căderea lui Lucifer, rostită la 8 noiembrie 1861, în Biserica fostei mănăstiri Dancu din Iaşi, azi dispărută.[39]

Despre credinţă, omilie exegetică asupra pericopei zilei, rostită

---

27. *Idem*, nr. 18/1864, p. 71.
28. *Idem*, nr. 1/1864, p. 7-8 ; nr. 20/1864, p. 79.
29. *Idem*, nr. 11/1864, p. 73-74. 30. *Idem*, nr. 23/1864, p. 89-90 ; nr. 27/1865, p. 105-106. 31. *Idem*, nr. 31/1865, p. 121-122.
32. *Idem*, nr. 24/1864, p. 97-98. 33. *Idem*, nr. 12/1864, p. 45-46.
34. *Idem*, nr. 9/1864, p. 34-35. 35. *Idem*, nr. 16/1864, p. 61-62.
36. *Ibidem*. 37. *Idem*, nr. 23/1864, p. 91-92.
38. *Idem*, nr. 18/1864, p. 71-72. 39. *Idem*, nr. 11/1864, p. 41-42.

la 21 februarie în Duminica a II=a din Postul Mare.[40] Despre aceeaşi temă a vorbit şi arhimandritul Isaia Teodorescu la 11 decembrie 1860 în Biserica Sf. Haralambie=Iaşi.[41]

Despre cuvîntul lui Dumnezeu, omilie despre «Fericirea celor ce ascultă cuvîntul lui Dumnezeu şi=l păzesc pre Dînsul» (Luca XI, 28), care a fost rostit în Biserica Talpalari=Iaşi, la 7 septembrie 1861.[42]

Despre Păstorul cel bun, cuvînt rostit de arhimandritul Isaia Teodorescu la 11 decembrie 1860 în Biserica Sf. Spiridon=Iaşi.[43]

Despre pocăinţă, o catehează liturgică explicînd cîntarea bisericească, ipacoi glasul I: «Pocăinţa tîlharului raiul a apucat, iar plîngerea femeilor bucurie au vestit». A fost rostită de arhimandritul Isaia Teodorescu în Paraclisul criminalului, la 3 aprilie 186c.[44]

Cuvînt asupra întristărilor, mîhniciunilor şi necazurilor, alcătuit şi publicat în trei serii de un autor nesemnat, purtînd ca motto versetul «Fericit e cel ce nu se va sminti întru Mine» (Matei XI, 6).[45]

Despre iubirea reciprocă, «să vă iubiţi unii pre alţii» (Ioan XV, 17), cuvînt rostit în Biserica Sf. Dumitru=Balş, la data de 24 octombrie 1863 de un autor nesemnat.[46]

g) *Cuvîntări ocazionale.* La diferite împrejurări cu semnificaţie deosebită în viaţa credincioşilor creştini s=au alcătuit şi rostit cuvîntări corespunzătoare momentului respectiv, cuvîntări pe care le întîlnim imprimate şi în cuprinsul acestei publicaţii.

La deschiderea anului şcolar 1864/1865 din satul Socola, de pildă, este rostită, la 12 octombrie 1864, o cuvîntare dezvoltată pe baza versetului «Frica Domnului voi învăţa pe voi» (Psalm XXXIII, 12).[47]

Cuvînt la deschiderea şcolii din politia Neamţului, alcătuit şi rostit cu acel prilej de arhimandritul Isaia Teodorescu la 29 septembrie 1854.[48]

La Sf. Alexandru şi Pavel, cu prilejul onomasticii domnitorului Alexandru Ioan Cuza s=a rostit în catedrala mitropolitană,[49] la 30 august 1860 o cuvîntare alcătuită de un autor necunoscut.

La instalarea unui preot, cuvînt alcătuit şi rostit de arhimandritul Ghenadie Merişescu, în Biserica Mănăstirii Dancu din Iaşi, azi dispărută.[50]

Cuvînt la prăznuirea Sf. Ioan Botezătorul, rostit în Biserica cu acelaşi hram din oraşul Iaşi. Autorul, nemenţionat, dezvoltă versetul: «...Pocăiţi=vă că s=a apropiat împărăţia cerurilor» (Matei IX, 17)».[51]

«Doamne, nu le socoti lor păcatul acesta» (Fapte VII, 60) este ideea dezvoltată într=un *cuvînt rostit în Biserica Sf. Ştefan*=Iaşi în ziua prăznuirii[52] de un autor nesemnat.

---

40. *Ibidem*, p. 42-43.
41. *Idem*, nr. 25/1865, p. 97-98.
42. *Idem*, nr. 11/1894, p. 43-44.
43. *Idem*, nr. 26/1865, p. 101-102.
44. *Idem*, nr. 28/1865, p. 109-110.
45. *Idem*, nr. 13/1864, p. 49-51; nr. 14/1864, p. 53-55; nr. 15/1864, p. 57-59.
46. *Idem*, nr. 1/1864, p. 2-3.
47. *Idem*, nr. 8/1864, p. 30-31.
48. *Idem*, nr. 28/1865, p. 110-111.
49. *Idem*, nr. 2/1864, p. 6-7.
50. *Idem*, nr. 24/1864, p. 98-99.
51. *Idem*, nr. 13/1864, p. 51.
52. *Idem*, nr. 14/1864, p. 55.

Cuvînt înadins tradus în limba patriei spre informare a duelişti1or din ţara noastră care, cîteodată, se poftesc unii pe alţii la duel pentru „point d'honneur".[53]

h) *Cuvîntări funebre* sînt imprimate numai şase în paginile ziarului ecleziastic. Acestea au fost alcătuite şi rostite de autori, unii nesemnaţi, în biserici sau locuri diferite.

Cuvînt pregătit pentru funebra arhiereului Ghenadie Şendrea (21 ianuarie 1861);[54] *Cuvînt rostit de arhimandritul Isaia Teodorescu la înmormîntarea doamnei Cleopatra Paladi* (25 mai 1860);[55] *Cuvînt rostit* de acelaşi autor la Mănăstirea Galata, *la răposatul Ioan Livescu,*[56] la 8 noiembrie 1863; *Cuvînt funeral* rostit de seminaristul V. Văleanu *la înmormîntarea colegului său Ioan Andrescu,* în ziua de marţi, din săptămîna mare (1864) la Biserica din satul Bîrnova;[57] *Cuvînt spre a se rosti în Biserica Talpalari pentru Răducanul Cazimir* (30 iunie 1860);[58] *Un logos rostit la moartea unui copil.*

Pe lîngă diferite predici şi cuvîntări ocazionale apar tratate şi unele teme, ca: despre *educaţia în familie, povăţuiri duhovniceşti pentru seminarişti, despre Sf. Scriptură, probleme din Noul Testament;* probleme teologice de *morală, fragmente traduse din operele unor autori de seamă, cronică bisericească* etc.

Despre rolul mamelor pentru educaţia copiilor în familie se ocupă T. Săvescu, care alcătuieşte un studiu cu titlul: *„Educaţiunea sufletului – Cercetarea adevărului"*, iar *„Despre iubirea materială"* tratează un anonim.[59]

Referitor la grija pentru buna formare a deprinderilor elevilor, seminaristul P. Bîrgoanu într-un studiu îi îndemna pe colegii săi la meditaţie în timpul slujbelor religioase care se săvîrşeau în paraclisul şcolii. Scopul urmărit de seminarişti era deci de a ajunge, după cuvîntul Scripturii, «să fie lumină lumii». «Toţi sîntem neliniştiţi sufleteşte în felul nostru – îi povăţuia la 5 decembrie 1864 un alt îndrumător sufletesc, I. Gurău, pe elevii clasei a VII-a de la Seminarul Socola – dar să căutăm mulţumirea meditînd la cele duhovniceşti în timpul asistenţei noastre la Sf. Liturghie».[60]

Un studiu important despre Sf. Scriptură îl semnează autorul G. Vlaicu sub titlul *„Paralelismul Bibliei cu Omer. Termeni de comparaţie prin exemple".*[61] Din Noul Testament sînt expuse unele *„Reflecţii asupra Evanghelistului Matei după Lamenaia"*[62] şi *„Legea credinţei"*[63] aceasta din urmă fiind o expunere dezvoltată pornind de la versetul: «Adevăr vă zic: Nici în Israel n-am aflat atîta credinţă» (Matei VIII, 10).

---

53. *Idem*, nr. 31/1865, p. 123-124. 54. *Idem*, nr. 19/1864, p. 75.
55. *Idem*, nr. 26/1865, p. 103-104. 56. *Idem*, nr. 27/1865, p. 108.
57. *Idem*, nr. 16/1864, p. 62-64. 58. *Idem*, nr. 9/1864, p. 35-36.
59. *Idem*, nr. 8/1864, p. 32 ; nr. 16/1864, p. 64.
60. *Idem*, nr. 8/1864, p. 29-30 ; nr. 16/1864, p. 64.
61. *Idem*, nr. 14/1864, p. 56 ; nr. 15/1864, p. 60.
62. *Idem*, nr. 2/1864, p. 8 ; nr. 3/1864, p. 12 ; nr. 9/1864, p. 36 ; nr. 11/1864, p. 44.
63. *Idem*, nr. 17/1864, p. 65-68 ; nr. 18/1864, p. 69-71 ; nr. 21/1864, p. 81-82.

Iubirea de oameni,[64] *valoarea virtuții,*[65] *despre virtutea speranței,*[66] *despre credință, despre imaginea vieții omenești cu reflecții asupra sfințeniei,*[67] *meditații asupra viciilor omenești,*[68] *meditații asupra mîndriei - unul din idolii vieții omenești,*[69] *despre adevărul existenței lui Dumnezeu după Masillon,*[70] *reflecții asupra idolului neascultării,*[71] *despre vrednicia slujirii preoțești după Sfînta Scriptură și Sfinții Părinți,*[72] sînt probleme morale tratate și apărute în paginile acestui ziar ecleziastic.

O expunere exegetică privind practicarea carității alcătuită de Bossuet după Rugăciunea Domnească este făcută într-o catehеză semnată de Grigorie Docan.[73]

Iconomul Constantin Buțiureanu, arătînd importanța sfintelor icoane pentru viața creștinilor, face o *reflecție asupra imaginei icoanei.*[74]

Fragmente din opera lui Masillon *„Existența lui Dumnezeu"* și *„Adevarul"*, cum și din *„Proverbele lui Solomon"* sînt tratate în paginile acestui ziar sub semnătura lui V. Săvescu,[75] iar un studiu *despre Istoria bisericească a românilor* îl întîlnim în numerele 29, 30 și 31/1865 ale publicației.

Cronica bisericească pune în lumină unele date exacte în legătură cu diferite evenimente importante din viața Bisericii în Principatele Unite. Printre acestea menționăm hotărîrea Domnitorului Alexandru Ioan Cuza luată la 28 iulie 1860 pentru înființarea școlii centrale israelito-română din Iași unde, în 1864, de pildă, exista un efectiv de circa 400 elevi cursanți. La această școală, inspectorul M. Șvarț a rostit un discurs cu prilejul solemnității distribuirii premiilor elevilor merituoși în care arăta rostul acestei școli în viața patriei.[76]

La 12 mai 1865, de asemenea, Alexandru Ioan Cuza îl numește pe Calinic Miclescu, prin decret, ca mitropolit deplin al Moldovei și Sucevei.[77] Inaltul ierarh a fost chemat oficial în acest scop de la București la Iași. Cu acel prilej, pe cale și la intrarea în Iași i s-a făcut o primire deosebită și o instalare festivă.[78]

Despre colaborarea Bisericii cu țara în probleme de interes comun se scrie și în paginile acestei «gazete bisăptămînale».[79] La zile cu importanță istorică, de pildă, clerul ortodox din Principate a susținut întotdeauna cauza unității de neam a poporului român. Așa, de pildă, iconomul Constantin Buțiureanu care, alcătuind un cuvînt festiv la ziua de 24 ianuarie 1865, îl rostește cu prilejul celei de-a șasea aniversări a «Unirii Principatelor Române».[80]

De asemenea, dintr-o cronică publicată în paginile acestui ziar ecleziastic aflăm date exacte despre ierarhii în funcțiune în acea vreme, mai precis la data de 8 iulie 1865: «Pentru tronul Sfintei

---

64. *Idem,* nr. 1/1864, p. 4. 65. *Idem,* nr 12/1864, p. 48.
66. *Idem*, nr. 16/1864, p. 64. 67. *Idem*, nr. 19/1864, p. 76.
68. *Idem*, nr. 21/1864, p. 82. 69. *Idem*, nr. 22/1864, p. 87-88.
70. *Idem*, nr. 23/1864, p. 92. 71. *Idem,* nr. 24/1864, p. 99-100
72. *Idem*, nr. 27/1865, p. 112. 73. *Idem*, nr. 8/1864, p. 31-32; nr. 11/1864, p. 44. 74. *Idem,* 19/1864, p. 75-76. 75. *Idem,* nr. 23/1864, p. 92.
76. *Idem*, nr. 9/1864, p. 36. 77. *Idem*, nr. 30/1865, p. 117-118.
78. *Idem*, nr. 32/1865, p. 125-128. 79. *Idem*, nr. 17/1864, p. 68.

Mitropolii a Moldovei şi Sucevei s=au confirmat, după cum se ştie, I. P. S. Arhiepiscop şi Mitropolit, Domnul Domn Kalinic Miclescu fost egumen (al) sfintei Mănăstiri Slatina, locot[enent] de Episcop la Huşi (şi) pînă în timpul confirmării definitive la zisu tron.

Pentru (tronul) al Sfintei Episcopii de Roman (a fost confirmat), P. S. Ep[iscop] Atanasie, fost locot[enent] la acea Episcopie pînă chiar în momentul confirmării.

Pentru (tronul Episcopiei de) Huşi (s=au confirmat) pre P. Cv. Arhim[andrit] Iosif Georgian care, mai înainte a fost arhidiacon la Sfînta Mitropolie şi la Episcopie de Huşi, dar în momentul confirmării (a fost) îngrijitorul Mănăstirii Popăuţi din oraşul Botoşani – locul naşterii P. Cv. Sale.

In duminica viitoare, la 11 a curentei (iulie) 1865 va avea loc hirotonia în Episcop, pentru eparhia Huşi[lor] a P. Cv. Sale ieroarhimandritul Iosif Georgian, fost pînă în prezent îngrijitorul Mănăstirii Popăuţi din Botoşani.

Pentru (scaunul) Dunărea de Jos (s=au confirmat) pe P. S. Ep[iscop] Melchisedec Ştefănescu, fostul prof[esor] şi inspector la Seminarul Central din Mănăstirea Socola, rector la Seminarul de Huşi, locot[enent al) Episcopiei de acea numire (a Dunării de Jos) şi pînă în momentul definitivei confirmări la din nou înfiinţata Ep[iscopie a) Dunării de Jos.

Pentru (scaunul Episcopiei de) Buzău (s=au confirmat) pre P. S. Ep[iscop] Dionisie, fost stareţ la sfînta Mănăstire Neamţ, apoi locot[enent] de Episcop la Buzău şi Huşi.

Pentru (scaunul) Episcopia de Argeş (s=au confirmat) pre Cv. Arhim[andrit] Ghenadie, fost locot[enent] la Buzău pînă în momentul confirmării». [81]

Din istoria universală a Bisericii găsim amănunte despre rolul Impăratului Constantin cel Mare la Sinodul I ecumenic (325), despre combaterea arianului Auxenţiu de către Impăratul Valentinian şi despre cinstirea adusă episcopului martir către Maximilian împăratul. [82]

Prin apariţia unor astfel de publicaţii ecleziastice periodice, aşa cum este prezentată mai sus, «Predicatorul moralului evanghelicu sau alu umanităţiei» – arăta locotenentul de Mitropolit Calinic Miclescu – începu a străbate ca o zare de lumină prin norii groşi ai obscurităţii».

Aceste încercări de a împărtăşi credincioşilor creştini cuvîntul lui Dumnezeu au contribuit, întradevăr, atît la formarea lor moral-religioasă, la cunoaşterea evenimentelor bisericeşti mai de seamă din acel timp, cît şi la aprofundarea unor probleme de teologie, tratate în predici, studii şi unele traduceri ale unor fragmente din opere de valoare ale Sf. Părinţi sau ale unor autori laici importanţi etc.

Pentru cititorul acestei publicaţii religioase, problemele tratate aduc un real folos duhovnicesc, deoarece pot contribui la îmbogăţirea cunoştinţelor de teologie, morală şi istorie bisericească. Această publicaţie constituie, prin urmare, un bogat izvor de inspiraţie în activitatea pastorală pentru clericii zilelor noastre.

GH. BURCĂ

---

80. *Idem*, nr. 24/1864, p. 97.
81. *Idem*, nr. 32/1865, p. 128.
82. *Idem* nr. 26/1865, p. 104.

Dreapta învățătură a Bisericii

Ierarhia bisericească

Potrivit învățăturii de credință a Bisericii nedespărțite, Domnul nostru Iisus Hristos prin întruparea, jertfa, învierea și Înălțarea Sa a făcut posibilă mîntuirea credincioșilor.

Credinciosul își însușește mîntuirea, deschizîndu-se harului dumnezeiesc și conlucrînd cu acesta prin credință dreaptă și fapte bune.

De mîntuire se poate împărtăși orice om, pentru că Dumnezeu voiește ca toți oamenii să se mîntuiască și să vină la cunoștința adevărului. Adevărul care duce la mîntuire se găsește în Biserica Una,[1] «stîlp și temelie adevărului» (I Timotei III, 15).

Ce este Biserica? «Biserica este instituția sfîntă, întemeiată de Cuvîntul cel întrupat al lui Dumnezeu spre mîntuirea și sfințirea noastră și posedă puterea și autoritatea lui Dumnezeu, constînd din oameni care au aceiași credință, se împărtășesc de aceleași Sfinte Taine și se împart în popor și clerul conducător, care-și derivă puterea prin succesiunea neîntreruptă de la Apostoli și prin ei de la Domnul».[2] Definiția aceasta cuprinde trei elemente: I) Intemeierea Bisericii; II) Ființa ei ca întreg; III) Ființa ei ca parte conducătoare, adică Ierarhia.

Din definiția amintită se desprinde, de asemenea, că Mîntuitorul Hristos a întemeiat noua Sa împărăție spirituală ca învățătoare a adevărului și distribuitoare a harului.[3]

Pregătirea pentru întemeierea acestei împărății, Mîntuitorul o săvîrșește, prin alegerea și îndrumarea Apostolilor, ca să fie organe continuatoare ale acțiunei Sale mîntuitoare și pietre de temelie ale Bisericii.

In noțiunea de Biserică deosebim două elemente: pe de o parte aspectul ei spiritual, nevăzut, ca purtătoare a darurilor și puterilor care transformă pe credincioși în împărăția lui Dumnezeu, iar pe de altă parte aspectul ei văzut extern, ca societate a celor ce mărturisesc credința în Hristos.[4] «Ca societate văzută, Biserica este înzestrată cu un sistem administrativ propriu care să exercite

---

1. *Învățătura de credință creștină ortodoxă*, București, 1952, p. 3.
2. Hr. Andrutsos, *Dogmatica Bisericii ortodoxe răsăritene*, trad. de Pr. Prof. D. Stăniloae, 1930, p. 281.
3. *Ibidem*. 4 *Ibidem*, p. 288.

întreita slujire a Domnului: Vestirea Cuvîntului dumnezeiesc, sfinţirea prin administrarea Sfintelor Taine şi conducerea sau păstorirea credincioşilor»[5] potrivit poruncii Sale: «Drept aceea mergînd *învăţaţi* toate neamurile, *botezîndu-le*..., învăţîndu-le să *păzească toate cîte v-am poruncit vouă*» (Matei XXVIII, 19-20).

Care este originea sistemului de organizare al Bisericii?

Este pur omenească sau dumnezeiască? Sfînta Scriptură arată că Domnul dorind ca opera Sa de mîntuire să continuie peste veacuri şi să fie folositoare tuturor credincioşilor şi-a ales 12 Apostoli, i-a ţinut în jurul Său timp de 3 ani, învăţîndu-i tainele împărăţiei lui Dumnezeu şi sfinţindu-i i-a trimis la propovăduire, dîndu-le putere de a lega şi dezlega păcatele oamenilor»:[6] «Precum M-a trimis pe Mine Tatăl şi Eu vă trimit pe voi», «Şi zicînd acestea a suflat asupra lor şi le-a zis: Luaţi Duh Sfînt, cărora veţi ierta păcatele, le vor fi iertate şi cărora le veţi ţinea, vor fi ţinute» (Ioan XX, 21-23).

Prin urmare, Sfinţii Apostoli au trimitere specială de la Domnul şi misiunea de a învăţa, a conduce şi a împărtăşi harul. Iar acest lucru îl face Mîntuitorul nu numai prin cuvîntul, ci şi prin suflare — adică printr-un semn sensibil instituindu-i în serviciul de slujitori ai lui Dumnezeu şi, prin aceasta, statornicind Taina Hirotoniei. Puterea deplină pentru slujba în care sînt rînduiţi, o primesc ei în ziua Cincizecimii, prin pogorîrea Duhului Sfînt asupra lor.

Slujba dată lor este inaugurată la Cincizecime şi nu se referă numai la ei, ci şi la urmaşii lor. Domnul le spune că va fi cu ei pînă la sfîrşitul veacurilor. Dar cum ei nu aveau să trăiască pînă la sfîrşitul veacurilor, înseamnă că harul ce li s-a dat se va transmite prin ei urmaşilor lor.

Acest lucru a fost înţeles perfect de Sfinţii Apostoli.

De aceea vedem că nu mult după Inalţarea Domnului, ei mijlocesc şi altora, *în diferite grade,* Harul, adică puterea pe care au primit-o de la Mîntuitorul, printr-un anumit ritual, punerea mîinilor, post şi rugăciune. Harul pe care l-au primit Sfinţii Apostoli direct de la Mîntuitorul şi de la Duhul Sfînt, nu se mai coboară *direct,* asupra celor ce se hirotonesc, ci se coboară conform celor orînduite de Domnul, *numai prin mijlocirea lor*[7] *şi a urmaşilor lor* constituind *continuitatea apostolică.*

Din cele arătate mai sus reiese că Taina Preoţiei este instituită de Mîntuitorul Iisus Hristos după învierea Sa.

Pentru a putea urmări dezvoltarea ierarhiei bisericeşti trebuie mai întîi văzut, cum erau organizate primele comunităţi creştine.[8]

Potrivit ştirilor pe care ni le-a lăsat Sfîntul Evanghelist Luca (Fapte I, 15), creştinii se împărţeau în Apostoli şi fraţi.

Apostolii luînd putere de la Duhul Sfînt, au început să dea mărturie despre Iisus, însoţind cuvîntul lor cu minuni. Totodată,

---

5. *Ibidem*, p. 302.

6. Prof. N. Chiţescu, Pr. Prof. Isidor Todoran, Pr. Prof. I. Petreuţă, *Teologia Dogmatică şi Simbolică*, vol. II, Bucureşti, 1958, p. 910.

7. *Ibidem.*

8. Vezi mai pe larg: Prof. Iustin Moisescu, *Sfîntul Pavel şi viaţa celor mai de seamă comunităţi creştine în epoca apostolică*, în «Studii Teologice», III, (1951), p. 398-416.

Apostolii împărtășeau credincioșilor harul dumnezeiesc și purtau grijă în diferite chipuri de obștea creștină din Ierusalim. Latura principală a slujirii apostolice rămîne însă strîns legată de harul apostoliei — *«sădirea Evangheliei în toată lumea»*[9] lucrare pe care au început s-o îndeplinească după ce au fost îmbrăcați cu putere de sus prin pogorîrea Duhului Sfînt.

Îndatorirea de a merge în toată lumea, pentru a propovădui Evanghelia la toată zidirea, făcea cu neputință împlinirea tuturor cerințelor religioase ale credincioșilor de către Sfinții Apostoli. După Pogorîrea Duhului Sfînt, aspectul vieții bisericești sub raportul organizării se schimbă.

Apostolii puneau temelia Bisericii în cetatea, în localitatea unde propovăduiau, apoi plecau mai departe. In urma lor, credincioșii aveau nevoie de sfințire, de învățătură, de păstorire zi de zi. Pe de altă parte, această întreită lucrare de mîntuire trebuia continuată pînă la a doua venire a Domnului.

Existența apostolatului celor 12 era limitată. Odată cu moartea ultimului apostol, avea să se stingă și apostolatul propriu-zis. Pentru săvîrșirea întreitei lucrări de mîntuire a credincioșilor, după porunca Mîntuitorului, Apostolii au *rînduit pe preoți,* adică pe slujitorii bisericești din cele trei trepte ale ierarhiei: episcopi, preoți și diaconi.[10]

Potrivit cu harul dumnezeiesc primit de fiecare la hirotonie, ei continuă în lume lucrarea de mîntuire săvîrșită de Mîntuitorul ca Arhiereu, Profet și Impărat. Scriitorii cărților Noului Testament arată limpede că slujitorii bisericești din cele trei trepte ale ierarhiei bisericești și-au început lucrarea lor, în diferitele obști de credincioși încă din primele zile ale Bisericii.[11] Dacă pentru ascultarea adevărului despre Iisus și săvîrșirea de rugăciuni, credincioșii se puteau strînge în curtea Templului în jurul Apostolilor, totuși pentru *cuminecare — împărtășire și agapa frățească* — acte cultice religioase specific creștine în epoca apostolică, *era trebuință de slujba preoților și a diaconilor* în bisericile rînduite în casele mai încăpătoare ale unor credincioși. Și dacă se ține seamă de faptul că numărul unor asemenea biserici trebuie să fi fost destul de mare pentru a putea adăposti mii de credincioși numai la Ierusalim, îndată după Pogorîrea Duhului Sfînt, se va înțelege temeiul care ne îndreptățește să legăm cît mai strîns de ziua Cincizecimii începutul slujirii preoțești.[12]

O cercetare adîncă ne arată că cele trei trepte ale Ierarhiei bisericești, diaconii, preoții și episcopii sînt amintiți în faptele Sfinților Apostoli și epistolile pauline. Ele sînt apoi confirmate de mărturiile bărbaților apostolici și ale altor scriitori bisericești.

Vom prezenta în cele ce urmează treptele ierarhiei bisericești după învățătura de credință ortodoxă.

A. *Diaconii.* Din verbul «diakonein» cu însemnarea verbală a fi organul prin care se face o lucrare, a lucra în folosul altuia s-au derivat cuvintele «diaconia» și «diakonos» cu însemnarea de slujire, respectiv slujitor.[13] In scrierile Noului Testament verbul «diakonein»

---

9. Iustin Moisescu, *Ierarhia bisericească în epoca apostolică*, 1955, p. 5.
10. *Ibidem*, p. 6. 11. *Ibidem*. 12. *Ibidem*. 13. *Ibidem*, p. 15.

este întrebuinţat spre a exprima: a) *lucrarea îngerilor în raport cu Mîntuitorul,* «Angeloi prosilton kai diikonum avto» (Matei IV, 11) — Ingeri venind slujeau lui. b) *Lucrarea profeţilor,* lor (profeţilor) le-a fost descoperit că nu pentru ei înşişi, ci pentru voi slujeau aceste lucrări) — diikonun avto — care acum s-au vestit (I Petru I, 12). c) *Lucrarea Mîntuitorului în lume*, «Fiul Omului nu-a venit ca să I se slujească — diakonitinai —, ci ca să slujească» (Matei XX, 28) — diakonisai. d) *Diferite feluri de lucrare* a slujitorilor Bisericii potrivit cu harul primit de fiecare. «După harul pe care l-a primit fiecare slujiţi-vă de el — avto diakonuntes — spre folosul tuturor» (I Petru IV, 10-11).

Aşa lucrarea Apostolilor şi a celor care îi ajutau şi îndeosebi lucrarea diaconilor, diakonia ti katimerini — slujirea de toate zilele (F. Ap. VI, 2).

Dar termenul diakonia are şi înţelesul de *lucrare spirituală* pe care biserica o săvîrşeşte prin slujitorii ei pentru mîntuirea credincioşilor. Astfel diaconia este numită a) *«lucrarea îngerilor pentru mîntuirea credincioşilor».*

«Ingerii care nu sînt toţi duhuri slujitoare — Liturghika pnevmata — trimişi ca să slujească — eis diakonia apostolomena — pentru cei ce vor fi moştenitorii mîntuirii» (Evrei I, 14).

b) *Lucrarea Bisericii de împlinire a operii Mîntuitorului de împăcare a omului căzut cu Dumnezeu.* Şi toate sînt de la Dumnezeu, care ne-a împăcat cu Sine prin Hristos şi care ne-a dat nouă slujirea împăcării — diakonia tis katalaghis (II Cor. V, 18).

c) *Lucrarea Bisericii de zidire a Trupului tainic a lui Hristos.* «Şi El a dat pe unii ca să fie apostoli, pe alţii prooroci... spre desăvîrşirea sfintelor, la lucrul slujirii — Eis ergon diakonias — la zidirea trupului lui Hristos» (Efeseni IV, 4). d) *Lucrarea slujitorilor bisericeşti* în general ca «slujirea Cuvîntului i diakonia tu (F. Ap. IV, 4) *slujirea de a mărturisi Evanghelia harului lui Dumnezeu»* diaconia... diamartirastai to evanghelion ti haritos (F. Ap. XX, 24). e) *Lucrarea slujitorilor bisericeşti potrivit cu harul primit de fiecare.* «Şi felurite slujiri sînt Kai diarezeis diakonion eisin — dar acelaşi Domn» (I Cor. XII, 5).

In concluzie, cuvîntul diakonos — cu puţine excepţii în cărţile Noului Testament are *sens religios*, referindu-se la cel care îndeplineşte o slujire religioasă. In acest înţeles însuşi Mîntuitorul este numit slujitor al tăierii împrejur diakonos peritomis (Romani XV, 8), — în înţelesul că Mîntuitorul s-a pus înainte de toate în serviciul poporului Iudeu. Apostolii sînt numiţi «diakonoi (II Cor. VI, 4), diakonoi Hristou (I Cor. XI, 25) — slujitori ai lui Dumnezeu, slujitori ai lui Hristos».

Folosit la început cu o însemnare atît de largă pentru a caracteriza pe ostenitorii care-şi închină viaţa operii de mîntuire a lumii, încetul cu încetul termenul diakonos şi-a restrîns sfera noţiunii limitîndu-se la denumirea slujitorilor unei singure trepte a lerarhiei bisericeşti, devenind numele slujitorului bisericesc care lucrează ca ajutor al preotului sau Episcopului.[14] Prima amintire despre diaconi ca persoane orînduite în slujba Bisericii, se face de

14. *Ibidem*, p. 19.

către Sfîntul Evanghelist Luca (F. Ap. VI, 1-6) unde vorbește despre alegerea celor 7 diaconi, așezați în treapta diaconiei, prin rugăciune și punerea *mîinilor* — adică prin hirotonie.

Sfîntul Ioan Gură de Aur comentînd acest loc spune: «Aceasta este hirotonia, se așează mîna pe barbat, iar Dumnezeu săvîrșește totul. Și mîna Lui este aceea care atinge capul celui ce se hirotonisește dacă se hirotonește cum trebuie». [15]

Privitor la alegerea celor 7 diaconi, I. P. S. Mitropolit Iustin Moisescu în lucrarea sa «Ierarhia bisericească în epoca apostolică» arată că cei 7 bărbați amintiți în F. Ap. cap. VI sînt cei dintîi diaconi a căror hirotonie este amintită în Noul Testament, dar ei nu trebuiesc socotiți ca cei dintîi diaconi în Biserica Creștină. [16]

Sfîntul Evanghelist Luca autorul cărții Faptelor Apostolilor vorbește în cap. VI, v. 1-6 despre hirotonia a 7 bărbați eliniști în treapta diaconiei cu îndatorirea deosebită de a purta grijă la agapele frățești de văduvele eleniste. Prilejul așezării lor în ierarhia bisericească a fost dat de cîrtirea eleniștilor împotriva evreilor că văduvile lor erau trecute cu vederea la slujirea cea de toate zilele.

Această slujire era strîns legată de agape — mese ale dragostei — care aveau loc oarecum în cadrul liturgic, urmînd îndată după împărtășirea credincioșilor.

Această slujire avea caracter religios neputînd fi îndeplinită de simpli credincioși. Apostolii nu s-au ocupat cu slujirea de mese, pentru că dacă ei ar fi îndeplinit și această lucrare n-ar fi creat nemulțumiri. Ori, întrucît această slujire avea caracter religios și ea exista chiar din primele zile ale Bisericii, desigur că au existat și diaconii care s-o îndeplinească, despre a căror hirotonie nu se face amintire. S-ar putea ca primii diaconi să fi fost instituiți numai pentru a săvîrși o operă cu caracter social — lucrare de păstorire —. Noi însă vedem că ei îndeplineau și cele două lucrări legate de îndatoririle ierarhiei bisericești — propovăduirea, de exemplu: *Cuvîntarea* Sfîntul Arhidiacon Ștefan petceluită cu moartea martirică a acestuia și *sfințirea* — botezul dregătorului etiopian de către diaconul Filip (F. Ap. VIII, 38).

Dintre scriitorii Noului Testament, Sfîntul Apostol Pavel vorbește mai larg despre diaconi — ca o categorie de slujitori din ierarhia bisericească.

La începutul Epistolei către Filipeni, Apostolul «salută pe sfinții care sînt în Filipi împreună cu episcopii și diaconii».

Numele de sfinți se dădea creștinilor din epoca apostolică, iar slujitorii sînt împărțiți aici în două categorii: episcopii, numiți uneori și preoți și diaconii. Vom arăta la locul cuvenit pricina pentru care numele episcop și preot se confundau adeseori. Marele Apostol mai arată că pentru a intra în ierarhia bisericească diaconii trebuiau să primească harul divin prin Sfînta Taină a hirotoniei, cerîndu-li-se pentru hirotonie aceleași condiții ca și preoților: Credință dreaptă, cucernicie, viață morală, bărbați ai unei singure femei (I Timotei III, 8).

---

15. *Ibidem*, p. 20.
16. *Ibidem*, p. 21.

In concluzie putem spune că diaconia este prima treaptă a ierarhiei bisericeşti, care se acordă prin hirotonie. Diaconi[1] apar ca ajutători ai slujitorilor din celelalte trepte ale ierarhiei.

B. *Preoţii*. A doua treaptă a ierarhiei bisericeşti este preoţia. Cuvînt de origine grecească, termenul «presbiteros» comparativul de la «presbis» bătrîn, vrîstnic, de demult, mai avea în vechime şi înţelesul de căpetenie, mai mare în popor.[16 bis]

Canonistul Valerian Şesan opiniază şi pentru termenul presvevtis care înseamnă delegat-trimis. Coexistenţa celor doi termeni îşi are explicaţia în faptul că de multe ori funcţiunea preotului ca delegat-trimis al Episcopului coincidea cu o vîrstă înaintată.[17]

In cărţile Noului Testament, cuvîntul presbiteros alături de sensul «mai înaintat în vîrstă» este folosit şi cu înţelesul de «mai mare în rîndul creştinilor — slujitor bisericesc». Este adevărat că termenul obişnuit pentru exprimarea noţiunii de preot în limba greacă este invers. In Noul Testament găsim acest cuvînt ca denumire a preoţilor Vechilui Testament: «arată-te preoţilor = deoxon to ierei» spune Mîntuitorul leprosului vindecat, cît şi ca nume al preoţilor păgîni «ierevs tou Dios» — preotul lui Zeus. Iar în Epistola către Evrei cînd se vorbeşte despre deosebirea dintre preoţia Vechiului Testament şi a Noului Testament, Mîntuitorul este numit de mai multe ori Ierevs şi Arhierevs. Primii creştini evitau să dea numele de ierevs slujitorilor bisericeşti pentru a nu-i confunda pe aceştia înzestraţi cu har dumnezeiesc cu preoţii mozaici ori păgîni.

Pe măsură ce această primejdie dispărea, termenul ierevs a pătruns încetul cu încetul în graiul creştin, acordîndu-se în general tuturor slujitorilor bisericeşti care primesc la hirotonie harul preoţiei (ierosini) şi în special slujitorilor din treapta a II-a a ierarhiei bisericeşti, săvîrşitori în primul rînd a lucrării de sfinţire a credincioşilor. In epoca apostolică însă noţiunea aceasta era exprimată prin termenul «presbiteros». Cercetarea atentă a principalelor texte în care se vorbeşte despre «presbiteroi» cu înţeles creştin în cărţile Noului Testament arată limpede că acest termen se referă la împlinirea îndatoririlor spirituale ale slujitorilor bisericeşti.[18]

Exemplul ni-l oferă Sfîntul Apostol Iacob, cînd îndeamnă pe cei bolnavi să cheme preoţii (presbiteroi) Bisericii şi după ce le vor asculta mărturisirea, să se roage pentru ei ungîndu-i cu untdelemn. Aici, preotul apare ca săvîrşitor a două taine: Mărturisirea şi Maslul. De aceea, în vorbirea obişnuită cuvîntul «presbiteros» poate fi tradus în limba română prin slujitor bisericesc-preot. Faptul că etimologic cuvîntul «presbiter» înseamnă mai bătrîn, el nu indică numaidecît vîrsta biologică, ci o situaţie mai înaltă în sînul unei comunităţi. Pentru a exprima vîrsta biologică în greceşte se întrebuinţează cuvîntul «geron».

In Noul Testament se vorbeşte întîia oară despre preoţi «presbiteroi» în înţeles de slujitori bisericeşti din treapta a doua a ierarhiei bisericeşti în Fapte XI, 30. Cu prilejul istorisirii unor trimiteri

---

16. bis. *Ibidem*, p. 9.

17. Dr. Valerian Şesan curs de drept bisericesc universal, ediţia a II-a, 1938-1937, p. 138.

18. Iustin Moisescu, *op. cit.*, p. 10-11.

de către creștinii din Antiohia la Ierusalim, Ucenicii au hotărît ca fiecare dintre ei după putere să trimită spre ajutorare fraților care locuiau în Iudeea ceea ce au și făcut trimițînd preoților «pros tous presbiterous» prin mîna lui Barnaba și a lui Saul. Termenul «presbiteri» din acest citat arată numai pe slujitorii din treapta doua a ierarhiei bisericești, și nu alți slujitori.[19] Că lucrurile se petreceau astfel, ne confirmă, Sfîntul Evanghelist Luca: «Și sosind la Ierusalim frații ne-au primit cu bucurie, iar a doua zi Pavel a mers cu noi la Iacob și au venit acolo toți preoții» (Pantesi oi presbiteroi — F. Ap. XXI, 17-18).

La slujitorii din treapta a II-a a ierarhiei bisericești se referă și Sf. Ap. Iacob în epistola sa cînd îndeamnă — cum am mai arătat — pe cei bolnavi să cheme pe preoții bisericii «Tous presbiterous tis eclisias» (Iacob V, 14) pentru asistență religioasă.

Canonul IV apostolic consfințește această stare de fapt. El prevede că diaconii nu pot primi daruri pentru biserici și nici nu pot lua parte la chivernisirea bunurilor materiale ale obștii creștine decît ca ajutoare ale preoților și episcopilor.

Sfîntul Apostol Petru dă îndrumări de bună păstorire slujitorilor din treapta doua a ierarhiei bisericești față de credincioșii lor. «Pe preoții cei dintre voi» — presbiterous oun en imini — îi rog ca unul ce sînt împreună preot «o sinpresbiteros» și martor al patimilor lui Hristos și părtaș al Slavei ce va să se descopere, «păstoriți turma lui Dumnezeu dată în paza voastră» — poimanate to en imin poinion tou Teou —, cercetînd-o (Episcopontes) nu cu silnicie ci cu voie bună (I Petru V, 1-2). Intrucît în acest text apar termenii poimanate to poinion = păstoriți turma, apostolul vorbește numai despre latura de păstorire a credincioșilor de către preoți. Din această pricină «oi presbiteroi» apar ca episcopountes, adică îndeplinind lucrarea preoțească de păstorire care constitue îndatorirea principală a episcopilor. Observăm că Sf. Apostol Petru se numește în acest text «sinpresbiteros» = împreună preot, declarînd că face parte din ceata preoților, însă adaugă că, totodată, spre deosebire de slujitorii bisericești din cele trei trepte ale ierarhiei bisericești, el este și Apostol înfățișîndu-se ca martor al patimilor lui Hristos și părtaș al Slavei ce va să se descopere.[20]

Așezarea preoților în treaptă ierarhică. Sfinții Apostoli Pavel și Barnaba în călătoria lor misionară hirotoneau preoți în cetățile pe unde treceau, rugîndu-se și postind. Sfîntul Luca autorul faptelor Sfinților Apostoli, amintind localitățile: Listra, Iconiu, Antiohia scrie: Și hirotonindu-le preoți în fiecare biserică, rugîndu-se cu posturi i-au încredințat pe ei Domnului în care crezuseră (F. Ap. XIV, 23). Deci așezarea cuiva în slujba bisericii se făcea prin *punerea mîinilor, rugăciuni și după o vreme de post.* I. P. S. Mitropolit Iustin a arătat că treapta a doua a ierarhiei bisericești *își are aici unul din cele mai vechi și lămurite temeiuri ale ei.*[21]

Un loc scripturistic în aparență, dificil de explicat este acela care istorisește întîlnirea Sfîntului Apostol Pavel cu conducătorii Bisericilor din părțile Efesului. «Și trimițînd din Milet la Efes, a

---

19. Dr. Nicodim Milaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe,* vol. 1/1 p. 185.
20. Iustin Moisescu, *op. cit.*, p. 33. 21. *Ibidem*, p. 39.

chemat la sine pe preoţii Bisericii» (Fapte XX, 17). Aceasta s-a întîmplat la sfîrşitul călătoriei a treia misionare. Intre alte sfaturi le dă şi următorul îndemn: «Drept aceea luaţi aminte de voi înşi-vă şi de toată turma, întru care Duhul Sfînt v-a pus Episcopi ca să păstoriţi Biserica lui Dumnezeu pe care a cîştigat-o cu însăşi sîngele Său» (Fapte XX, 28). Observăm că Pavel cheamă la sine «tous presbiterous tis eclisias», dar în cuvîntarea rostită îi numeşte episcopi. Aşadar aceiaşi slujitori bisericeşti sînt numiţi şi preoţi şi episcopi.

Exista atunci la Efes, episcopi în înţelesul de astăzi? Cel dintîi episcop al Efesului, Timotei, încă nu fusese aşezat în această treaptă, el aflîndu-se între însoţitorii lui Pavel. Apoi despre existenţa unor episcopi în satele dintre Efes şi Milet nu avem nici o ştire. Din această cauză cei mai mulţi părinţi şi scriitori bisericeşti, socotesc că aşa-numiţii de Pavel episcopi, în cuvîntarea sa, nu sînt decît preoţii care păstoreau obştiile de credincioşi din Efes şi regiunile învecinate.[22] Comentariul numit Ambroziaster arată că «primii presbiteri, episcopi appelabantur = primii preoţi se numeau episcopi». Sf. Ioan Hrisostom, Teodoret al Cirului şi alţii, vorbesc despre folosirea în comun a numelor preoţi şi episcopi. Dealtfel, Sfîntul Apostol Pavel şi în alte locuri din epistolele sale numeşte episcopi pe preoţi. Scriind Filipenilor, el trimite urările sale de «har şi pace» de la Dumnezeu sfinţilor... împreună cu episcopii şi diaconii». Să fie aceştia episcopi în sensul de azi al cuvîntului? După ştirile din Epistola Sfîntului Policarp, la începutul veacului al doilea. Ierarhia bisericească în această cetate era alcătuită tot numai din două trepte, dar de astă dată *în loc de episcopi şi diaconi întîlnim preoţi şi diaconi*.

Se înţelege că este vorba de aceiaşi slujitori bisericeşti care sînt numiţi episcopi de Pavel şi preoţi de Policarp. Comentînd acest text, Sfîntul Ioan Gură de Aur se întrebă: «Ce este aceasta? Erau mulţi episcopi ai unei cetăţi? Nicidecum! Ci pe preoţi i-a numit aşa. Căci atunci aveau încă nume comune, episcopul chemîndu-se şi diacon, şi preoţii în vremea veche se numeau episcopi şi diaconi ai luí Hristos şi episcopii se numeau preoţi». In Epistola I-a către Timotei, vorbind despre preoţi sub raportul activităţii lor îi împarte în preoţi şi preoţi proestoşi, adică acei care se ostenesc îndeosebi, în lucrarea misionară în cuvînt şi învăţătură. «Preoţii care îşi ţin bine dregătoria «Oi kalos proestotes presbiteroi», să fie învredniciţi de îndoită cinstire, mai ales cei care se ostenesc cu cuvîntul şi învăţătura». Rezultă din acest text că numele propriu al slujitorilor din treapta a doua a ierarhiei bisericeşti este presbiter-preot.[23] Inserăm aici părerea regretatului preot profesor Nicolae Popescu care susţinea că *originea cuvîntului preot pentru limba românească* este latinescul presbyter şi latinii tot de la greci l-au luat = cu însemnarea de bătrîn şi acest cuvînt latinesc presbyter înainte de veacul al VII-lea a dat formele daco-română; preót, préut; aromînă = preftu.[24]

Termenul preot în biserica veche s-a legat strîns de *lucrarea*

---

22. *Ibidem*, p. 40. 23. *Ibidem*, p. 42.
24. Nicolea Popescu, *Preoţi de mir adormiţi în Domnul*, 1942, p. 42.

de sfințire a credincioșilor, preot proestos arată pe preotul care depășește pe ceilați frați de preoție în lucrarea de propovăduire a adevărului creștin, iar pentru a pune în lumină lucrarea de păstorire a credincioșilor de către unii preoți Sfîntul Apostol Pavel vorbește, în cuvîntarea din Milet, despre «presbiteroi episcopoi», iar Sfîntul Apostol Petru despre «presbiteroi episcopountes» = preoții care supraveghează, cercetează, deci păstoresc turma. Așadar atunci cînd Sfîntul Apostol scrie lui Timotei și Tit «se cuvine ca episcopul să fie fără prihană...» are în vedere pe preot privit sub latura lui de păstor.

O cercetare a tuturor textelor din Noul Testament în care se vorbește despre slujitorii bisericești arată destul de limpede că termenul «presbiteros» = preot se referă îndeosebi la lucrarea de sfințire pe care o îndeplinesc slujitorii bisericești, iar cel de «episcopos» este mai strîns legat de lucrarea de păstorire a turmei creștine.[25] Căutînd mai ales spre harul divin creștinii proveniți dintre evrei vedeau în slujitorii bisericii în primul rînd pe sfințitori = preoți. In lumea păgînă însă nevoia de îndrumare a celor întorși la Hristos pe calea unei trăiri noi a determinat dezvoltarea acțiunii de păstorire a credincioșilor de către slujitorii bisericești. De aceea, în preot, păgînii convertiți vedeau, în primul rînd, pe păstorul care păstorea turma creștină.[26] Acestui fapt se datorează caracterizarea slujitorilor bisericești ca preoți în Palestina chiar cînd erau episcopi, și ca episcopi în lumea păgînă chiar cînd erau preoți.

Pînă la fixarea definitivă a terminologiei bisericești, folosirea termenului episcop și preot, unul în locul altuia, este explicabilă. Credincioșii numeau preot pe episcop cînd priveau la puterea lui de a sfinți și numeau episcop pe preot, cînd aveau în vedere puterea lui de a păstori. In urmă fiecare dintre aceste denumiri a fost strîns legată de îndatorirea principală a slujitorilor din aceste trepte ale ierarhiei bisericești. Slujitorul din treapta din mijloc a cărei îndatorire principală este de a sfinți pe credincioși a păstrat numele de preot, fiind mai propriu pentru denumirea acestei lucrări bisericești. Iar slujitorul din cea mai înaltă treaptă a ierarhiei bisericești a păstrat numele de episcop care caracterizează lucrarea de păstorire a turmei creștine.[27]

Există numeroase mărturii ale tradiției despre ierarhia bisericească în timpurile post-apotolice. Amintim în primul rînd pe Clement Romanul care arată în epistola sa scrisă creștinilor din Corint între anii 92-96 existența ierarhiei bisericești împărțind pe slujitorii bisericești în trei categorii: Diaconi, preoți cărora le dă numele de episcopi și alți bărbați eminenți, care asemenea apostolilor rînduiau pe ceilalți în slujbă.

Ierarhia bisericească are o autoritate indiscutabilă pentru că este de origine divină. Ignatie Teoforul face distincție clară între cele trei trepte ale ierarhiei bisericești: diaconi, preoți, episcopi, arătînd, totodată, locul pe care-l ocupă fiecare în Biserică, aceștia fiind instituiți potrivit cu voința Mîntuitorului prin puterea Duhului Sfînt. Fără ierarhie nu există Biserică.[28]

---

25. Iustin Moisescu, *op. cit.*, p. 48. 26. *Ibidem.* 27. *Ibidem.*
28. Pr. I. Coman, *Patrologie*, București, 1957, p. 38.

Sintetizînd cele arătate despre slujitorii bisericeşti din treapta a doua vom spune că în lumina scrierilor Noului Testament preotul, privit ca sfinţitor al credincioşilor, este rînduit în treapta respectivă de către episcop prin *punerea mîinilor* (hirotonie), rugăciune şi post.

C. *Episcopul.* Definiţia acestei trepte după învăţătura Bisericii Ortodoxe este următoarea: Episcopatul este cea mai înaltă treaptă bisericească instituită de Mîntuitorul Iisus Hristos şi de Apostoli; episcopul fiind păstor al Bisericii dintr-o anumită regiune şi sub puterea lui duhovnicească stă tot clerul şi poporul.[29] Cuvîntul episcop derivă de la «Episcopeo, Episkai ptomai = privesc, supraveghează, observă cu însemnarea de ocrotitor, supraveghetor, păzitor». In Vechiul Testament numele de episcopi se dă supraveghetorilor Cortului Sfînt, iar uneori şi lui Dumnezeu în înţelesul de cercetător, judecător, ori cunoscător, «tis kardias episcopos = cunoscător al inimii.

In cărţile Noului Testament termenul episcop se întîlneşte de 5 ori.[30] Despre sensul acestui termen aşa cum este arătat în Fapte XX, 28, epistolele către Filipeni, Timotei şi Tit, am stăruit anterior. In cele ce urmează, vom stărui asupra cuvintelor unde Sfîntul Apostol Petru arată starea nefericită a cititorilor săi cînd erau ca oile fără păstor «dar v-aţi întors la Păstorul şi Păzitorul sufletelor voastre, epistraféte nin epi ton Pimena che episcopon ton psihon imon». Aici Mîntuitorul este numit păstor şi episcop. Termenul episcop nu se întîlneşte nicăieri în Noul Testament cu însemnarea restrînsă pe care o are astăzi. Cu certitudine, cel mult, s-ar putea spune că în unele din aceste texte (F. Ap. XX, 28, sau Filipeni I, 1), termenul episcop este folosit ca nume atît pentru slujitorii bisericii din treapta a doua cît şi pentru slujitorii din cea mai înaltă treaptă a Preoţiei.

Lipsa unei terminologii bisericeşti precise în primele zile ale creştinismului a putut îngădui folosirea de nume comune pentru slujitori deosebiţi. După cum termenul Diakonos în sensul de săvîrşitor al unei lucrări în folosul altora, a putut fi dat nu numai diaconilor, preoţilor şi episcopilor, dar şi apostolilor şi chiar Mîntuitorului, iar termenul «presbiteros» în sensul de săvîrşitor al lucrării de sfinţire în Biserică, se acordă preoţilor, episcopilor, cît şi Apostolilor — Mîntuitorul însuşi fiind numit «ierevs şi arhierevs», — tot astfel numele de episcop în sens de păstor ori supraveghetor al obştii creştine se dă nu numai Mîntuitorului, dar şi episcopului şi preotului. Această denumire nu poate fi însă extinsă asupra Apostolilor, fiindcă misiunea lor era strîns legată de noţiunea de «trimis» spre a vesti Evanghelia în toată lumea şi nici asupra diaconilor, întrucît aceştia îşi îndeplineau slujba lor de ajutători ai preoţilor şi episcopilor.[31]

Scrierile noutestamentare au arătat precis care au fost primii episcopi în înţelesul de azi, însă tradiţia bisericească şi unele indicii biblice numesc pe Iacob, rudenia Domnului, Timotei şi Tit ca îndeplinind această sarcină în Ierusalim, Efes şi Creta. Iacob alături

---

29. Hr. Andrutsos, *op. cit.*, p. 307. 30. Iustin Moisescu, *op. cit.*, p. 50.
31. *Ibidem*, p. 51.

de cei 12 apostoli, ocupă un loc de frunte în rîndurile credincioșilor, încă din cele mai vechi timpuri ale Bisericii. Sfîntul Apostol Pavel îl amintește îndată după Apostoli (Galateni I, 17-19).

Istorisind întîlnirea Sa cu Sfîntul Apostol Petru-Chefa după convertire spune: Iar pe altul din Apostoli n-am văzut, decît numai pe Iacob — fratele Domnului (F. Ap. XXII, 17). Ieșind din închisoare pe la anul 44, Sfîntul Petru trimite veste lui Iacob (Galateni II, 9). Pe la anul 49 este primul dintre stîlpii Bisericii alături de Petru și Ioan. Ia parte, rezumă dezbaterile și propune soluția finală privitoare la primirea păgînilor în sînul Bisericii creștine cu ocazia sinodului apostolic.

Fericitul Ieronim precizează că a fost episcop al Ierusalimului și a condus această Biserică timp de 30 ani.[32] Tit numit de Sfîntul Apostol Pavel, fiu, frate, tovarăș și împreună lucrător, este întîlnit deseori în tovărășia Sf. Apostol Pavel, lucrînd atît la propovăduirea Evangheliei cît și la organizarea Bisericii în lumea păgînă (Galateni II, 1-3). In epistola adresată lui, Apostolul Pavel îi spune între altele, că a fost lăsat în Creta ca să pună rînduială în cele ce lipsesc și să așeze preoți în fiecare cetate. Tit este înfățișat astfel ca întîistătător în Creta. Indatoririle de a propovădui, de a păstori întreaga Biserică din regiunea aceea, și în deosebi de a hirotoni preoți în fiecare cetate ni-l arată pe Tit ca episcop.[33]

Timotei, unul dintre cei mai apropiați ucenici ai Apostolului neamurilor și neobosit colaborator, numit de apostol frate, fiu precum și diakonos tou Teou = slujitor a lui Dumnezeu (I Tesaloniceni III, 2,) după prima captivitate a Sfîntului Pavel rămîne în Efes ca întîistătător al acelei Biserici, avînd îndatorirea de a îndruma slujitorii bisericești, cu privire la propovăduirea Evangheliei, de a rîndui cele cuvenite în cultul bisericesc, de a hirotoni preoți și diaconi de a fi judecătorul și păstorul tuturor credincioșilor din latura Efesului. Așadar Timotei se înfățișează limpede ca episcop,[34] hirotonia lui în această treaptă este arătată prin cuvintele «Nu fii nepăsător față de harul care este întru tine, care ți s-a dat prin proorocire, cu punerea mîinilor preoțimei — *ceata mai marilor preoți* «tou presbiteroiu». In treapta diaconiei Timotei a fost așezat de Sfîntul Apostol Pavel fapt arătat prin cuvintele: «Te îndemn să ții aprins harul lui Dumnezeu, cel ce este în tine, prin punerea mîinilor mele» (II Timotei I, 6).

Despre ridicarea lui Timntei în treapta a doua a Ierarhiei bisericești, nu găsim știri precise în cărțile Noului Testament. Ea a fost săvîrșită, după cîte se pare tot de Sfîntul Apostol Pavel. Desigur că alăturea de aceștia amintiți au mai fost hirotonisiți de apostoli și alți episcopi. Spre sfîrșitul veacului I cînd Sfîntul Evanghelist Ioan scrie Apocalipsa sînt amintiți cei 7 îngeri ai bisericilor din Efes, Smirna, Pergam, Tiatira, Sardes, Filadelfia și Laodiceia. Aceștia ar fi episcopii bisericilor amintite. Așa, în Efes ar fi Onisim, în Smirna Policarp ucenicul Sfîntului Evanghelist Ioan, în Pergam Antipas.

Mai tîrziu vechii scriitori bisericești ca Hegesip, Irineu, Euse-

---

32. *Ibidem,* p. 53. 33. *Ibidem,* p. 55.
34. *Ibidem,* p. 56.

biu de Cezareea au alcătuit listele celor dintîi episcopi a principalelor centre vechi creştine începînd cu cei hirotoniţi de către Apostoli.[35]

Cu toată întrebuinţarea termenilor presbiteros şi episcopos unul în locul altuia, activitatea episcopilor are note distincte de a presbiterilor-preoţilor şi aceste note distincte sînt: *îndrumarea slujitorilor bisericeşti, supravegherea lor, judecarea* lor şi ca notă specifică: aşezarea slujitorilor bisericeşti în treapta ce li se cuvine prin Taina Hirotoniei. Aşezarea episcopilor în treapta lor ierarhică se face de către presbiterion, la început mai mulţi apostoli, iar mai tîrziu mai mulţi episcopi la un loc.

O condiţie esenţială pentru existenţa ierarhiei bisericeşti şi valabilitatea actelor ei este *continuitatea apostolică,* adică transmiterea firului neîntrerupt al harului preoţiei de la Apostoli şi pînă azi.[36]

Ierarhia bisericească îşi are originea de la Mîntuitorul prin Sfinţii Apostoli. Tatăl trimite pe Fiul (Ioan XX, 20-22), Fiul trimite pe Apostoli «Nu voi M-aţi ales pe Mine, ci Eu v-am ales pe voi şi v-am trimis ca roadă să aduceţi» (Ioan XV, 16). Apostolii lasă urmaşi aşezaţi în diferite trepte prin Taina Hirotoniei, ca să continuie lucrarea de mîntuire pînă la sfîrşitul veacurilor. Dintre aceştia, urmaşii direcţi şi nemijlociţi ai Sf. Apostoli sînt Episcopii prin care se mijloceşte existenţa celorlalte grade ale hirotoniei.

In cele ce urmează, vom expune pe scurt problema preoţiei universale care ar părea confuză pentru originea divină a ierarhiei bisericeşti. Teoria preoţiei universale are la temelia ei protestul Reformaţiunei împotriva ierarhiei Bisericii romano-catolice.[37]

Temeiurile acestei teorii sînt cuvintele Sfîntului Apostol Petru:[38] «Şi voi înşivă, ca pietre vii, să fiţi zidiţi casă duhovnicească, spre preoţie sfîntă, ca să aduceţi jertfe duhovniceşti, plăcute lui Dumnezeu prin Iisus Hristos».

«Iar vot sînteţi seminţie aleasă, preoţie împărătească, neam sfînt, popor agonisit de Dumnezeu, ca să vestiţi în lume, bunătăţile Celui ce v-a chemat din întuneric, la lumina Sa cea minunată» (I Petru II, 5, 9).

Acelaşi sens au şi cuvintele din Apocalipsă: «Şi ne-a făcut pe noi împărăţie, preoţi lui Dumnezeu şi Tatălui Său» (I, 6). «Şi i-ai făcut Dumnezeului nostru împărăţie şi preoţi şi vor împărăţi pe pămînt» (V, 10). Rezultă din aceste cuvinte universalitatea preoţiei? Nu! Dacă le cercetăm cu atenţie ele au înţeles spiritual, duhovnicesc. Aşa Apostolul spune pietre vii, casă duhovnicească, preoţie sfîntă, jertfe duhovniceşti.

Deci dacă vorbele de pietre, casă şi jertfe trebuie înţelese duhovniceşte pentru că aşa cer atributele lămuritoare care le însoţesc vii, duhovnicească, duhovniceşti, atunci şi cuvîntul *preoţie* care e în strînsă legătură cu pietrele, casele şi jertfele, de care e vorba

---

35. *Ibidem,* p. 57.
36. Dr. P. Deheleanu, *Manual de Sectologie,* 1948, p. 375.
37. Prof. N. Chiţescu, Pr. Prof. Isidor Todoran şi Pr. Prof. Petreuţă, *Teologia Dogmatică şi Simbolică*, vol. II, Bucureşti, 1958, p. 825.
38. Expusă după Dr. P. Deheleanu, *op. cit.*, p. 388-389.

în același loc, trebuie înțeles tot ca și ele duhovnicești, iar nu în înțeles obișnuit. Intr-atît sînt creștinii preoți, întrucît sînt și templu — casă duhovnicească — și întrucît aduc și ei jertfe. Cum este templul și cum sînt jertfele aduse de ei așa este și preoția lor.

Cum acelea sînt duhovnicești, rezultă că și preoția lor e tot duhovnicească, iar nicidecum o preoție în înțeles obișnuit. Iar jertfele duhovnicești acestea sînt: jertfa buzelor (rugăciunea), roada ticăloaselor noastre buze, inima înfrîntă și smerită. In versetul 9, Apostolul înșiră patru numiri date odinioară israilitenilor, dar care acum sînt mult mai potrivite creștinilor — *seminția aleasă* — adică deosebită dintre celelalte seminții păgîne, *preoție împărătească* adică aparținînd Marelui Imparat Dumnezeu, *neam sfînt* adică ales, deosebit, pus deoparte în slujba lui Dumnezeu, *popor agonisit de Dumnezeu* cîștigat pentru Sine.

Acest neam sau popor — creștinii — căruia i se potrivesc numirile de mai sus a fost chemat din întuneric — adică din păgînătate la lumina creștinismului. Deci voi creștinii sînteți adevăratul neam deosebit ales de Dumnezeu la sfințenie și la preoția împărătească — duhovnicească a Impăratului ceresc.

Că Sfîntul Apostol Petru în citatele de mai sus are în vedere preoția în înțeles duhovnicesc, se dovedește prin aceea că, în aceeași epistolă, vorbește și despre preoția în înțeles obișnuit, ca treaptă a Ierarhiei bisericești, cînd arată cum trebuie să se comporte preoții față de păstoriții lor. «Pe preoții cei dintre voi îi rog, păstoriți turma lui Dumnezeu» (I Petru V, 1). Să se contrazică oare Sfîntul Apostol?. Apoi despre o preoție împărătească în sens duhovnicesc se vorbește și în Vechiul Testament: «Și voi îmi veți fi împărăție preoțească și neam sfînt», spune Dumnezeu prin Moise către poporul Evreu. Și totuși cît de îngrădită a fost preoția Vechiului Testament, deoarece numai cei din neamul lui Aaron săvîrșeau cele legate de această preoție, iar cînd Core, Datan și Abiron au voit să-și însușească preoția, au sfîrșit tragic (Numeri XI).

Cînd Mîntuitorul instituie Taina Preoției după înviere, numai Apostolilor și prin ei urmașilor acestora le dă puterea de a lega și dezlega păcatele. Chiar Sfîntul Apostol Petru care scrie despre preoția generală a tuturor credincioșilor, vorbește și despre preoții cărora le este dată spre păstorire toată turma. Este un har pe care nu-l poate da poporul credincios.

Sfinții Apostoli au avut plenitudinea darurilor în Biserică prin Pogorîrea Duhului Sfînt peste ei la Cincizecime; ei au dat aceste daruri episcopilor ca urmași ai lor, iar aceștia, la rîndul lor le-au dat preoților și diaconilor, ca ajutori ai lor.[39]

In concluzie, vom spune următoarele: potrivit învățăturii ortodoxe, ierarhia face parte din structura Bisericii. Incă de la începutul creștinismului nu putem vorbi de Biserică fără ierarhie sau invers. Unde se întemeia o biserică acolo se hirotoneau și slujitori în cele trei trepte: diaconi, preoți și episcopi.

Ca lucrare spirituală săvîrșită de Biserică pentru mîntuirea credincioșilor, diaconia este înfățișată în Sfînta Scriptură prin: lucrarea Mîntuitorului în lume, lucrarea îngerilor pentru mîntuirea cre-

---

39. Prof. N. Chițescu..., *op. cit.*, p. 825.

dincioşilor, lucrarea Bisericii de zidire a Trupului tainic a lui Hristos. Sensul larg al cuvîntului diacon, diaconie şi-a restrîns sfera, pentru a denumi pe slujitorii din prima treaptă a lerarhiei bisericeşti diaconi-ajutători ai preotului şi episcopului. Aşezarea în această treaptă, dintru început, s-a făcut prin punerea mîinilor şi rugăciune, adică prin hirotonie, iar existenţa acestei trepte arătate în mod documentat de I. P. S. Mitropolit Iustin este anterioară alegerii celor 7 diaconi amintiţi în Faptele Sfinţilor Apostoli (VI).

A doua treaptă — preoţia (lerosini) este amintită în scrierile noutestamentare. Evoluţia semantică a cuvîntului «presbiteros» cu însemnarea etimologică de mai bătrîn, căpetenie, mai mare în popor a dat naştere cuvîntului preot, cu înţelesul de mai mare în rîndurile creştinilor, slujitor bisericesc, preot.

Pricina pentru care primii creştini au întrebuinţat cuvîntul «presbiteros» în locul termenului Ierevs a cărei primă însemnare este preot în înţeles de jertfitor, a fost evitarea confuziei dintre preotul lui Hristos, înzestrat cu har Dumnezeiesc şi preotul mozaic Ierevs sau păgîn aducător de jertfe sîngeroase. Lucrarea harică a preotului este arătată de Sfîntul Apostol Iacob, unde slujitorii treptei a doua apar ca săvîrşitori ai Sfintelor Taine : Spovedania şi Maslul.

Prima amintire despre preoţi ca slujitori se face în Faptele Sfinţilor Apostoli (XI, 30), unde Sfîntul Apostol Pavel vorbeşte despre «oi presbiteroi» = preoţii din Ierusalim, cărora le-a încredinţat colecta creştinilor din Antiohia.

Mai tîrziu Sfîntul Apostol Petru vorbeşte despre preoţi ca slujitori din treapta a doua a Ierarhiei bisericeşti, arătîndu-le îndatoririle lor pastorale.

Mărturiile scripturistice ne arată că aşezarea în treapta preoţească se face prin post, punerea mîinilor şi rugăciune.

Dacă apare pentru aceleaşi persoane denumirea de presbiter-preot, sau de episcop, aceasta se explică prin unghiul din care era privită lucrarea preoţească.

Credincioşii proveniţi dintre iudei foloseau termenul de preot, deoarece priviau preoţia sub latura ei sfinţitoare. La rîndul lor creştinii proveniţi dintre păgîni foloseau termenul de episcop, pentru că puneau accentul pe latura de păstorire, de supraveghere a misiunii preoţeşti. Episcopii apar deosebiţi de slujitorii din treapta a doua a Ierarhiei bisericeşti şi superiori acestora. De exemplu, Iacob fratele Domnului care apare însoţit de preoţi, Timotei şi Tit care aşează, judecă, supraveghează şi îndrumează pe slujitorii sfinţiţi de ei prin hirotonie.

Ierarhia bisericească, în cele trei trepte instituită de Mîntuitorul şi rînduită în viaţa bisericească de către Sfinţii Apostoli este dovedită scripturistic şi confirmată de mărturii ale bărbaţilor apostolici şi ale Sfinţilor Părinţi.

Pr. V. BRUMĂRAŞU

La Duminica a II-a după Rusalii

Un obiectiv deosebit al autorilor biblici este Marea Galileei, pentru că pe apele acestei mări au trăit zile de furtună, Profeţii şi Apostolii. Din bărcile pescarilor au răsunat strălucite cuvîntări. Celebră devine Marea Galileei însă prin Mîntuitorul Iisus.

In Sfînta Scriptură Marea Galileei este menţionată de multe ori în cartea Numeri XXXIV, 11; Deuteronom III, 17; Iosua XI, 2; Iosua XII, 3; Iosua XIII, 27; III Regi XV, 20; I Macabei XI, 67; Matei IV, 18; Matei VIII, 24; Luca V, 1; Ioan VI, 1; ş. a. Numirile care i s-au dat în Biblie sînt variate. In Vechiul Testament i se zice: Marea Gheneret şi Marea Ghenezaret. Numirea veche are în vedere bogăţia în peşte a acestei mări; ea derivă de la gan = grădină de oţar, cămară, vistierie. In Noul Testament se numeşte Marea Galileei, de la provincia în care ea se afla, i se mai zice şi Marea Tiberiadei după oraşul Tiberias, sau Tiberiada de pe malul ei. Arabii îi spun Tabarich.

Marea Galileei e situată în valea Iordaniei, are o lungime de 20 km. şi o lăţime medie de circa 9 km. E destul de adîncă, pînă la 250 m. Valea deschisă a Iordanului produce vînturi puternice iar Marea Galileei e de obicei bîntuită de furtuni care pericliteză corăbiile.

Apa mării e limpede, dulce şi potabilă. Locuitorii regiunii o consumă şi pescuiesc în apele ei. Această bogăţie a mării o subliniază Sfintele Evanghelii (Luca V, 1-11). Clima de acolo este subtropicală, caracterizată prin ierni blînde şi vegetaţie neîntreruptă, care face pe călătorii sosiţi acolo să zică: «Cu adevărat ţara noastră este binecuvîntată de Dumnezeu».

De-a lungul acestei mări este situat simpaticul oraş Tiberias (Tiberiada), Tabarie. Numele i s-a dat în onoarea împăratului roman Tiberius de către Irod Antipa, care a făcut din oraşul acesta o staţiune balneo-climaterică. Oraşul a fost centru rabinic, o vreme oarecare era centrul sinedriului, supremul for judecătoresc (tribunal). Aici s-a alcătuit Talmudul palestinian şi tot aici au fost înmormîntaţi renumiţii cărturari Akiba şi Maimonides.

Iisus s-a dus în părţile oraşului Tiberias (Ioan VI, 1). Acolo S-a arătat după înviere Apostolilor Ioan, Petru, Toma, Natanail şi cîtorva ucenici.

Pe litoralul apusean al mării se impune atenţiei Magdala, de

unde era Maria Magdalena (Marcu XV, 40; Luca VIII, 2). Aici s-a oprit Iisus după minunea înmulţirii pîinilor şi peştilor (Marcu XV, 32; Ioan II, 1). Azi i se zice Migdal (El Medjel). Are aspectul unui cătun bine îngrijit.

Cel ce ajunge la malul mării, caută cu privirea Nazaretul patria lui Iisus, localitatea unde îngerul Gavriil a vestit, Mariei, naşterea Pruncului minunat. Nazaret, numit En Nazariah este acum un orăşel îngrijit şi atrăgător. Localitatea este preţuită pentru faptele minunate petrecute acolo.

Localnicii indică şi azi casa în care a locuit familia sfîntă cum şi fîntîna Mariei de unde se aproviziona familia cu apa trebuitoare gospodăriei, locul unde oamenii satului au mîhnit pe Iisus (Luca IV, 28). Se mai vede sinagoga unde Iisus a citit vestirea profetului: «Duhul Domnului peste mine...».

Descoperirile arheologice făcute în Nazaret confirmă că Nazaretul a avut în istoria spirituală a omenirii cu adevărat rolul pe care i-l atribuia tradiţia creştină.

Pe marginea de sus a mării se află cetatea Capernaum (satul lui Naum) numită aşa în amintirea profetului Naum, originar de aici.

In Capernaum se considera oarecum acasă. La atitudinea răutăcioasă a fariseilor din localitate, Iisus răspunde cu învierea fiicei lui Iair, rabinul locului. Aici a vindecat pe sluga comandantului militar şi a săvîrşit alte fapte memorabile, a învăţat în sinagogă ş. a. Dar cei din Capernaum nu s-au arătat vrednici de această cinstire, de aceea Iisus îi vesteşte că grea soartă îi aşteaptă: «Capernaume, pînă la cer ai fost înălţat, pînă la iad te vei coborî».

Din grupul de aşezări omeneşti ataşate Mării galileene face parte şi Betzaida, situată la 1 km. de la revărsarea Iordanului în Marea Galileei. Aici, în apropiere de Betzaida a săturat Iisus 5000 de oameni (Luca IX, 10).

Dar ceea ce ne interesează îndeosebi este locul Mării galileene din Evanghelia care se citeşte în Duminica a doua după Rusalii (Matei IV, 18-23): «Pe cînd umbla Iisus pe Marea Galileei, a văzut doi fraţi, pe Simon ce se numeşte Petru şi pe Andrei fratele său care aruncau mrejele în mare căci erau pescari. Mergînd mai departe a văzut alţi doi fraţi pe Iacob şi pe Ioan fratele lui, în corabie dregîndu-şi mrejele şi le-a zis: «Veniţi după mine şi vă voi face pescari de oameni, iar ei îndată lăsînd mrejele lor au mers după El. Şi a străbătut toată Galileea învăţînd».

La Marea Galileei a poposit adesea Iisus. A potolit valurile ei (Matei VIII, 23-27). Aici a ales pentru apostolie pe Petru, Andrei, Iacob şi Ioan. Toţi cei patru erau din Betzaida şi Capernaum, dar chemaţi la ucenicie ei lăsară mrejele şi se ataşară îndată lui Iisus.

Pentru a organiza Biserica, Iisus avea trebuinţă de oameni reprezentativi în purtarea ideilor sale curate. In acest scop şi-a îndreptat atenţia spre oamenii simpli care şi-au păstrat mai curată viaţa.

Cei patru au făcut, prin priceperea şi hărnicia lor, din pescuit o îndeletnicire uşoară şi rentabilă, mai ales că, Marea Galileei era bogată în peşte. Totuşi ei părăsesc ocupaţia lor de bază şi intră într-o nouă perioadă a activităţii lor. Este binecuvîntat faptul că Iisus

s-a impus de la început atenției celor patru. Prin aceasta ei asigură un curs nou vieții lor, de la bine la mai bine.

Această atitudine vine să arate că rațiunea chemării este idealul de dreptate, de bunăstare și fericire a personalității umane. Cei patru aveau convingerea că Iisus propovăduiește un ideal nou. Petru, Ioan, Iacob și Andrei au devenit apostoli osîrdnici pentru că s-au silit să fie încununați de virtuțile cerute de învățătorul lor, pentru a trăi pe pămînt o viață cerească.

Versetul 11, din textul de la care am pornit, informează că îndată după alegerea celor patru apostoli, Iisus intră în toată Galileea învățînd prin sinagogile lor și predicînd Evanghelia.

Galileea este provincia cea mai nordică a țării. I se mai zice și Galileea neamurilor, pentru că acolo s-au așezat cele mai multe și variate populații, venite din Arabia, Siria și Fenicia. Din cauza acestor situații nu s-a putut păstra tradiția, de aceea Galileea era disprețuită de restul provinciilor. Intrebarea: Din Nazaret poate fi ceva bun? se referă prin extensiune, la Galileea, Nazaretul fiind o localitate situată în această provincie.

Cuvîntul «toată» din fraza «toată Galileea» spune că Iisus a străbătut cu o răbdare îngerească, localitate după localitate. Iisus a predicat în sinagogile lor, adică acolo unde îi putea întîlni într-un număr mai mare. In sinagogă se adunau credincioșii în zilele de sărbătoare și sîmbăta. Potrivit unui obicei local, cei mai atașați credinței se adunau în sinagogi și în zilele de luni și joi.

Principiul preferat de Iisus și rezumat în fraza: «Nu cei sănătoși au nevoie de doctor», îl aplică în Galileea unde întunericul era mai mare. Nu prevăzuse oare aceste înnoiri Isaia (IX, 1), prin cuvintele: «Poporul care locuiește întru întuneric va vedea lumină mare și cei ce locuiesc în latura și umbra morții, lumină va străluci peste ei»?

Iisus a cîștigat repede aderenți în Galileea și a devenit îndată foarte prețuit. Urmare activității sale în Galileea a fost că, aici, și-a recrutat pe cei dintîi apostoli și aici a lansat cele mai caracteristice principii ale învățăturii sale, exprimate în predica de pe munte și în alte ocazii.

Cei de acolo s-au gîndit la greutățile lor morale și materiale. Poate s-a întîmplat ca unii să-l arate cu degetul spunînd, ca să fie auziți: Oare ne va fi util? Face-va ceva pentru noi?

Activitatea lui Iisus, în Galileea, poate genera reflecții ca acestea: orice muncă trebuie organizată după un plan sistematic și executată cu stăruință și perseverență; pentru executarea unei lucrări duhovnicești este nevoie de oameni anume instruiți; Iisus a dobîndit pe Apostolii săi prin «chemare» după ce a văzut că aceștia sînt vrednici pentru misiune. Chemîndu-i Iisus a dat Apostolilor și ucenicilor săi un Har special dumnezeiesc, transmis prin succesiune urmașilor lor, diaconi, preoți și episcopi.

Pr. Prof. ***N. NEAGA***

La Duminica a V=a după Rusalii

«Căci sfîrşitul legii este Hristos,
spre îndreptarea a tot celui ce crede»
(Romani X, 4)

Din epistola către Romani a Sfîntului Apostol Pavel desprindem şi învăţătura că Hristos Mîntuitorul înseamnă pentru credincioşi: Cel ce s-a descoperit oamenilor ca Dumnezeu; Cel ce devine obiectul întregii înţelegeri religioase creştine şi Cel ce a dat porunci supreme spre împlinire în viaţă a virtuţilor.

În adevăr, Mîntuitorul Iisus Hristos singur mărturiseşte această misiune către lume, ca unicul care este Fiul Tatălui ceresc, trimis anume în lume, prin întrupare din Sfinta Fecioară Maria spre a da viaţă veşnică tuturor celor care cunosc pe Dumnezeu în Sfînta Treime (Ioan XVII, 1, 7). Apoi, în lămurirea despre misiunea către lume, Mîntuitorul Iisus Hristos precizează, în rugăciunea rostită în grădina Ghetsimani, că rostul Sfintei Evanghelii este: «Ca toţi să fie una, după cum Tu, Părinte, întru Mine şi Eu întru Tine, aşa şi aceştia în noi, să fie una, ca lumea să creadă că Tu m-ai trimis» (Ioan XVII,21)

În acest mod, Mîntuitorul Iisus Hristos aducea Părintelui său adevărata «mărire» pe care Părintele ceresc a dat-o şi Fiului (Ioan XVII,22).

Sfîntul Apostol Pavel s-a străduit, prin urmare, ca adevărat Apostol al Mîntuitorului, să-i convingă pe ascultătorii săi că, «de vei mărturisi cu gura ta că Iisus este Domnul şi crezi în inima ta că Dumnezeu l-a înviat pe El din morţi, te vei mîntui» (Romani X,9). El continuă apoi că «vrednic de crezare este cuvîntul — şi voiesc să adevereşti acestea cu tărie, pentru ca acei care au crezut în Dumnezeu să aibă grijă să fie în frunte la fapte bune. Că acestea sînt cele bune şi de folos oamenilor» (Tit III, 8).

Dar viaţa omenească a credincioşilor se află în continuă desfăşurare şi este întîmpinată de variate împrejurări. Sfînta Evanghelie a fost însuşită de credincioşi, care se botezau şi deveneau asfel creştini, dar între ei au început să apară şi unii care, de bună credinţă fiind, au crezut că pot explica mai bine şi mai concret învăţătura Mîntuitorului, înfăţişată în Biserică, venind cu tîlcuiri proprii. Astfel au iniţiat gînduri şi explicaţii greşite. De aceea Biserica — prin clerul rînduit — episcopi, preoţi, şi diaconi — s-a străduit să stăvilească şirul acestor răstălmăciri. Precum Sfinţii Apostoli s-au întruni t

în sinod, la Ierusalim, în primăvara anului 51, pentru a decide rînduiri spre binele comunității creștinești, al Bisericii și credincioșilor (Fapte XV), așa și episcopii s-au întrunit, succesiv, în sinoade locale și apoi ecumenice, adică a toată Biserica, stînd sub oblăduirea Sfîntului Duh, spre a menține explicarea corectă și dreaptă a Sfintei Evanghelii, a «dreptei măriri a lui Dumnezeu». Pentru aceasta s-a folosit de părinții bisericești, de la mijlocul secolului al doilea cuvîntul «ortodox».

Asfel s-au ținut în Biserica Mîntuitorului Iisus Hristos sinoade ecumenice pentru a defini și apăra «Ortodoxia», adică dreapta mărire, față de abateri în doctrină, față de eretici.

Astăzi pomenim pe părinții de la Sinodul al IV-lea ecumenic de la Chalcedon, aproape de Constantinopol, ținut în anul 451. Era o întrunire măreață, se adunaseră aproape 630 de episcopi, pentru a apăra dreapta credință și înlătura orice deviere sau abatere de la învățătura Mîntuitorului.

Împotriva ereziei «monofizite» a lui Eutihie s-a precizat astfel: «Urmînd Sfinților Părinți, noi învățăm și mărturisim cu toții pe Unul și același Fiu, pe Domnul nostru Iisus Hristos, desăvîrșit în Dumnezeire și desăvîrșit în umanitate, Dumnezeu adevărat, avînd suflet rațional și trup, deoființă cu Tatăl după Dumnezeire și deoființă cu noi, după umanitate, fiind întru toate asemenea nouă, în afară de păcat. Ca Dumnezeu S-a născut înainte de toți vecii din Tatăl, după Dumnezeire, iar ca om S-a născut în zilele cele de pe urmă pentru noi și pentru mîntuirea noastră din Sfînta Fecioară Maria, Născătoarea de Dumnezeu. Unul și același Hristos, Fiu, Domn, Unul-Născut cunoscut în două firi, în chip neamestecat și neschimbat, neîmpărțit și nedespărțit».

La sfîrșitul lucrărilor Sinodului s-a dat îndemnul să ferim cu toții împreună Biserica Ortodoxă de orice alunecare, «ceea ce dovedea pe cale sinodală că Biserica Mîntuitorului Iisus Hristos este Biserica Ortodoxă», adică păstrătoarea autentică a adevărului revelat de Mîntuitorul Iisus Hristos. De aceea, mai tîrziu, Sfîntul Ioan Damaschinul († 749) a precizat că «Ortodoxia constă în iconomia lui Dumnezeu de a se împlini în lume viața și învățătura Mîntuitorului Iisus Hristos celui întrupat».

De acest sinod a luat cunoștință și un vlădică din regiunea daco-romană și anume Episcopul Alexandru de la Tomis din Sciția Mică-Dobrogea, care a și semnat apoi actele acelui sinod ecumenic și astfel s-a străduit să difuzeze hotărîrile lui către credincioșii localnici, strămoșii noștri.

Astfel acești strămoși și-au însușit și mai temenic Ortodoxia și s-au încadrat în Biserica Ortodoxă, de-a lungul șirului de secole și de aceea la români nu a apărut nici o abatere de la această credință ortodoxă; cum se știe atunci cînd Biserica Ortodoxă era tulburată de învățături și abateri nesănătoase, Mitropolitul Petru Movilă de la Kiev a alcătuit Mărturisirea Ortodoxă, care a fost aprobată la sinodul de la Iași, din 1642, la care au participat reprezentanți din cele trei ramuri etnice ortodoxe-greacă, slavă și română și care apoi deveni, prin consens, Carte simbolică oficială în Biserica Ortodoxă.

Să ascultăm deci cuvintele de îndrumare ale Sfîntului Apostol Pavel care zice: «Slujind Domnului, cu toată smerenia şi cu multe lacrimi şi încercări... nu am ascuns nimic din cele folositoare ca să nu le vestesc şi să nu vă învăţ... mărturisind pocăinţa cea întru Dumnezeu şi credinţa în Domnul nostru Iisus Hristos» (Fapte XX, 19-21). Amin.

Pr. Prof. M. ŞESAN

La Duminica a VII=a după Paşti

«Arătat-am numele Tău oamenilor
Pe care Mi i-ai dat Mie din lume;
Ai Tăi erau şi Mie Mi i-ai dat şi
Cuvîntul Tău l-au păzit»
(Ioan XVII, 6)»

Astăzi, în a şaptea Duminică după Paşti, Sfînta noastră Biserică a rînduit prăznuirea celor 318 Sfinţi Părinţi (232 arhierei şi 86 preoţi, diaconi şi monahi) care din toată lumea creştină, s-au adunat, în sobor, în primăvara anului 325, în oraşul Niceea din Asia Mică, pentru a arăta limpede adevărul de credinţă despre Dumnezeu Fiul cel ce este deofiinţă cu Tatăl.

Prăznuim, astăzi, biruinţa sobornicităţii Bisericii lui Hristos asupra lui Arie, cel care greşit învăţa că Domnul nostru Iisus Hristos a fost o făptură a lui Dumnezeu, ca şi omul şi ar fi fost deci o vreme cînd Fiul lui Dumnezeu, Hristos Domnul, n-ar fi fost întocmai ca Dumnezeu.

Pentru aceasta, la chemarea Impăratului Constantin cel Mare, în cel de al 20-lea an al domniei sale, Sfinţii Părinţi s-au adunat, acum şasesprezece veacuri şi jumătate, la Niceea, în sinod, examinînd cu luare aminte greşita învăţătură a lui Arie, pe care a condamnat-o împreună cu autorul şi susţinătorii ei, acei răuvoitori, care au fost îndepărtaţi din comuniunea Bisericii şi trecuţi în ceata ereticilor.

Pentru îndărătnicia sa în susţinerea greşitei învăţături despre veşnicia dumnezeirii Fiului lui Dumnezeu, Patriarhul de atunci, Ahila de Alexandria, l-a excomunicat, în sobor, pe ereticul Arie, dîndu-i anatemei, împreună cu toţi adepţii învăţăturii sale. Totuşi după ce a fost îndepărtat din Biserică, recunoscîndu-şi greşeala, ereticul Arie s-a prezentat la Impăratul Constantin cel Mare, mărturisindu-şi cu părere de rău greşelile sale şi cerînd să fie primit din nou în sînul Bisericii, din care s-a rupt. Dar sfîrşitul său se împlini tragic. Venind într-o zi la Biserică, undeva pe cale, aproape de turnul oraşului Alexandria, a trecut pe neaşteptate la cele veşnice.

Despre asemenea nestatornici în credinţă, Sfîntul Apostol Pavel, adresîndu-se lui Timotei, a arătat «că (oricînd) vor fi oameni iubitori

de sine..., lăudăroşi, trufaşi, hulitori..., nemulţumitori, fără cucernicie, îngîmfaţi, iubitori de desfătări mai mult decît iubitori de Dumnezeu; avînd înfăţişarea credinţei, dar tăgăduind puterea ei... căci dintre aceştia sînt cei ce... mereu învăţînd (încearcă) neputînd niciodată să ajungă la cunoaşterea adevărului. După cum Iannes şi Iambres s-au împotrivit lui Moise, aşa şi aceştia (adică cei asemenea ereticului Arie) stau împotriva adevărului, oameni stricaţi la minte şi netrebnici pentru credinţă. Dar nu vor merge mai departe, pentru că nebunia lor va fi vădită tuturor, precum şi a acelora» (II Timotei III, 2-9).

«Aceştia sînt cei care fac dezbinări, oameni fireşti care nu au Duhul şi care se răzleţesc de unitatea credinţei» (Iuda, 19). De aceea «de omul eretic, după (ce încerci să-i faci) întîia şi a doua mustrare, depărtează-te» de el (Tit III, 10), spune Sfîntul Apostol Pavel.

Cei 318 Sfinţi Părinţi, căutînd să pună în lumină adevărurile de credinţă, au mărturisit şi arătat că Fiul lui Dumnezeu este deofiinţă cu Tatăl, născut mai înainte de toţi vecii. El s-a întrupat de la Duhul Sfînt şi din Maria Fecioara s-a făcut om, S-a răstignit şi s-a îngropat, a înviat a treia zi şi S-a înălţat şi iarăşi va să vie să judece vii şi morţii. Tot la acest Sfînt Sinod s-au fixat douăzeci de canoane, pentru buna rînduială în viaţa Bisericii.

Iată deci că sobornicitatea Bisericii a adus lumina învăţăturii celei adevărate despre Fiul lui Dumnezeu, formulînd primele şapte articole din Simbolul de credinţă, prin care pururea mărturisim relaţia divină din veci, prin Duhul Sfînt, dintre Dumnezeu-Tatăl şi Dumnezeu-Fiul, Domnul nostru Iisus Hristos, Mîntuitorul lumii.

După formularea definitivă şi rostirea publică a celor şapte articole din Simbolul de credinţă, însuşi împăratul Constantin cel Mare, adresîndu-se întregului sobor, a afirmat: «Sînt convins că nu le-aţi formulat voi (cele şapte articole din Simbolul de credinţă), ci Duhul Sfînt, care a lucrat în, prin şi cu voi, acela v-a călăuzit».

Acest vlăstar ales a lui Dumnezeu a judecat drept, a simţit şi a mărturisit adevărul, deoarece cei 318 Sfinţi Părinţi, care s-au adunat în acel mare sobor, au fost înrîuriţi de Duhul Sfînt (F. Ap. II, 4), împlinindu-se, în felul acesta, cuvintele Domnului: «Voi turna din Duhul meu (Ioil III, 1) pentru ca ai Tăi să primească cuvîntul tău şi să-l păzească; să cunoască adevărul că de la Tine au ieşit (Ioan XVII, 8), ca slava pe care am avut-o la Tine mai înainte de a fi lumea (Ioan XVII, 5), căci unul este Dumnezeu, unul este şi mijlocitorul între Dumnezeu şi oameni — Omul Hristos Iisus» (I Timotei II, 5). El ne este călăuza unităţii noastre de credinţă, lumina lumii, apa cea vie din care cei ce gustă moştenesc împărăţia cerurilor. Iată deci că, după cum Sfinţii Apostoli, în Ierusalim, întăriţi de Duhul Domnului, au mărturisit: «părutu-ni-s-a nouă şi Duhului Sfînt» (F. Ap. XV, 28) în cele ale credinţei, tot astfel şi acelor 318 Sfinţi Părinţi, călăuziţi de puterea dumnezeiască, l-i s-a arătat adevărul cel de sus pogorît de la Părintele luminilor.

Sfinţii Părinţi au arătat limpede deci, în sobor, că Fiul lui Dumnezeu S-a făcut om desăvîrşit şi S-a înălţat la Tatăl, şezînd, ca odinioară de-a dreapta măririi dumnezeieşti. Ei I-au mărturisit pe Mîntuitorul deofiinţă cu Tatăl şi întru aceiaşi cinstire; au pus în

lumină adevărul că Fiul lui Dumnezeu este om şi Dumnezeu adevărat, născut nu făcut, deofiinţă cu Tatăl, prin care toate s-au făcut din dragoste faţă de toată creatura sa. Deci, asemenea Mîntuitorului care ne iubeşte pe toţi din veci şi ei L-au iubit pe El şi pe semeni pentru a afla lumina adevărului mîntuitor. Aşa să facem şi noi, iubind şi mărturisind adevărurile statornicite de cei 318 Sfinţi Părinţi la Soborul de la Niceea. Pentru că aceşti aleşi ai lui Dumnezeu au mărturisit adevărata credinţă şi noi să-i prăznuim cu deosebită cinste şi laudă pentru minunatele lor învăţături.

Pilda vieţii lor rămîne pururea vie în amintirea noastră, deoarece Insuşi Mîntuitorul a spus către ucenicii săi: «Cuvintele pe care Mi le-ai dat (Părinte), le-am dat lor, iar ei le-au primit şi au cunoscut cu adevărat că de la Tine au ieşit şi au crezut că Tu M-ai trimis» (Ioan XVII, 8). «Luminători ai adevărului despre Hristos — se spune despre ei într-o cîntare din slujba zilei (Luminînda de la Utrenie) — s-au arătat lumii pre pămînt după adevăr Prea Fericiţii Părinţi, topind eresurile celor hulitori cu limbi bîrfitoare şi stricînd mestecăturile greşitei lor învăţături cele în chipul văpăii».

Trebuie să urmăm, aşadar, faptele alese, pilduitoare ale celor 318 Sfinţi Părinţi, deoarece ei au răbdat înfruntările ereticilor, pentru a mărturisi adevărul, despre Hristos Mîntuitorul nostru, dătătorul fericirii noastre veşnice. Această stare este răsplata vieţii viitoare pentru toate străduinţele în lucrul cel bun şi străduinţele noastre întru apărarea credinţei celei adevărate.

Aflîndu-i pe cei apărători ai credinţei, Dumnezeu i-a adunat într-armîndu-i cu puterea Duhului, ca să mărturisească pre Cuvîntul cel împreună fără de început cu Tatăl pe scaun şezător mai înainte de veci. Ca nişte înţelepţi aleşi au mărturisit şi propovăduit credinţa adevărată, prin care dobîndim mîntuirea sufletului nostru. Orice drept credincios, trebuie să fie deci un bun păstrător şi mărturisitor al adevărurilor de credinţă, precizate de Sfinţii Părinţi în sobornicitatea Bisericii, sub oblăduirea Sfîntului Duh care — după cum citim în Sfînta Evanghelie de la Ioan —, «va mărturisi şi de Mine» (adică despre Hristos) Ioan XV, 26.

Soborul de la Niceea (325) a reuşit să stingă întărîtarea cea rea a lui Arie, slăbind limba celor rătăciţi; hotărîrile celor 318 Sfinţi Părinţi, care au participat la acel sobor, sînt parte din tezaurul de învăţătură a Bisericii strămoşeşti; Simbolul credinţei, alcătuit acolo, a devenit rugăciune permanentă pentru toţi acei care mărturisesc pe Domnul Iisus Hristos, că este Dumnezeu adevărat, născut nu făcut, deofiinţă cu Tatăl cel fără de început mai înainte de veci.

Pomenirea de astăzi a purtătorilor de Dumnezeu Sfinţi Părinţi, care s-au adunat din toată creştinătatea în luminata cetate a Niceei, înflăcăraţi de evlavie, cu credinţă să o prăznuim. Toţi să mărturisim deci, pre Fiul lui Dumnezeu deofiinţă cu Tatăl, împreună veşnic mai înainte de început fiind. Prin aceasta să fim încredinţaţi că slujim cu adevărat Tatălui, Fiului şi Sfîntului Duh, Treimei celei deofiinţă într-o dumnezeire din veci. Amin.

GH. BURCĂ

Lumină lumii și sare pămîntului

«Voi sînteți lumină lumii» se adresează Domnul Iisus către ucenicii săi în predica de pe munte. «Voi sînteți sare pămîntului... așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, ca să vadă ei faptele voastre cele bune și să-L slăvească pe Tatăl vostru care este în ceruri» (Matei V, 13-16).

Aceste cuvinte ale Mîntuitorului au mobilizat și înflăcărat pe ucenici, pregătindu-i pentru înalta și sfînta misiune a evanghelizării lumii prin exemplul întregii lor vieți.

Aceste cuvinte au însă și un înțeles mai larg; ele se adresează, nu numai Sfinților Apostoli, ci tuturor celor ce aveau a se uni cu Hristos prin Taina Sfîntului Botez, devenind oameni noi, îmbrăcați în haină nouă sufletească, potrivit cuvintelor Sfîntului Apostol Pavel: «Cîți în Hristos v-ați botezat, în Hristos v-ați și îmbrăcat..» (Galateni III, 27).

Creștinismul s-a întărit și răspîndit pînă la «marginile lumii», prin ținuta morală a vieții pline de dragoste față de semeni, a propovăduitorilor prin concordanța desăvîrșită între învățătura propovăduită și felul de viață a fiecărui creștin.

Viața credinciosului creștin este o luptă permanentă cu firea înclinată spre păcat.

Această luptă începe cînd credinciosul se hotărăște să răspundă chemării Mîntuitorului: «Oricine voiește să vină după Mine, să se lepede de sine, să-și ia crucea și să-Mi urmeze Mie» (Marcu VIII, 34).

A lua crucea lui Hristos înseamnă a crește în iubire pînă la a iubi chiar pe vrăjmași. In felul acesta împlinim porunca Mîntuitorului: «Iubiți pe vrăjmașii voștri, binecuvîntați pe cei ce vă blestemă, faceți bine celor ce vă urăsc și vă rugați pentru cei ce vă nedreptățesc și vă prigonesc» (Matei V, 44).

La prima vedere se pare că este o sarcină mare și greu de îndeplinit, dar pentru un creștin desăvîrșit este ușoară și dătătoare de mari bucurii duhovnicești.

Am citit undeva o istorioară după care un grădinar înțelept și-a sădit o livadă cu pomi fructiferi de mare calitate. Spre a nu i se fura prețioasele fructe i-a venit ideea ingenioasă de-a pune în jurul livezii șiruri de alți pomi ce produceau fructe acre, amare. Toți cei ce gustau din ele, plecau nemulțumiți. Dacă ar fi fost perseverenți, ar fi constatat că după fructele acre și amare ar fi urmat fructele atît de dulci și aromate din interiorul grădinii. Așa este cu cei ce au dragoste și iartă pe toți. Amărăciunea de la inceput se

transformă într-o bucurie nestăvilită cînd constaţi că ai dobîndit pe fratele tău cel ce te ura şi te blestema (Matei XI, 30).

Invăţătura noastră de credinţă ne îndeamnă la iertare, în această privinţă, indiferent dacă sîntem sau nu vinovaţi «deci, de-ţi vei aduce darul tău la altar şi acolo îţi vei aduce aminte că fratele tău are ceva împotriva ta, lasă darul tău acolo, la altar, şi du-te de te împacă mai întîi cu fratele tău şi apoi vină de-ţi adă darul tău» (Matei V, 23-24).

De aici rezultă că în Biserică şi, mai ales, la Sfînta Liturghie fiecare creştin trebuie să fie cu sufletul curat şi împăcat cu ceilalţi. In Biserică formăm cu toţii o unitate duhovnicească. Aici nu se roagă numai preotul, sau cel de la strană, sau cei ce cîntă cu glas, ci şi toţi ceilalţi prezenţi se roagă prin rugăciunile lor spuse în taină, în bucurie şi evlavia lor sufletească, în şoaptă, murmur şi «suspine negrăite».

In Biserică, la Sfînta Liturghie «toată suflarea să laude pe Domnul», pentru că mult poate rugăciunea multora împreună.

Există însă, din păcate, creştini şi încă mulţi, care nu sînt ca «sarea pămîntului» ce dă gust vieţii duhovniceşti. «Dar dacă sarea, zice Mîntuitorul, se va strica cu ce se va săra? De nimic nu mai e bună decît să fie aruncată afară şi călcată cu picioarele de oameni» (Matei V, 13).

Aceste cuvinte constituie un avertisment împotriva acelor care se numesc creştini cu numele şi nu cu fapta lor, cu viaţa lor. Lor li se potrivesc cele arătate în Sfînta Scriptură: «Ştiu faptele tale, că ai nume, că trăieşti, dar eşti mort» (Apocalipsă III, 1). Ei sînt ca şi pietrele în apă, umede doar la suprafaţă, iar înlăuntru rămîn uscate, deşi stau mereu în apă. In inima şi sufletul acestora nu pătrunde apa duhovnicească din izvorul sfînt al faptelor bune, al evlaviei, bunătăţii, iertării, dragostei şi al milosteniei (Ioan XIX, 28).

Mîntuitorul caută «fructe», roade bune în pomul, în «smochinul» vieţii noastre. Binecuvîntat şi fericit va fi acela, care îşi va împodobi viaţa cu fapte bune.

Să ne străduim aşadar, ca prin faptele vieţii noastre să fim «lumină lumii» şi «sare pămîntului», spre lumina şi lauda lui Dumnezeu şi mîntuirea sufletelor noastre în veci. Amin.

Pr. T. BODNAR

Despre calomnie

«Pentru ce cugetaţi cele rele în inimile voastre» (Matei IV, 8)

Se auzise că Domnul Hristos a intrat în Capernaum şi mult norod se adunase în casa în care se afla. Atît de mare era numărul celor care doreau să-L vadă şi să-L asculte, că s-au blocat uşile, făcîndu-se imposibilă pătrunderea înăuntru.

Patru oameni, mînaţi de încrederea în El şi de dorinţa de a veni în ajutorul unui paralizat *au descoperit acoperişul casei şi, prin spărtură, au lasat în jos patul în care zăcea paralizatul»* (Matei II, 4).

Felul în care aceşti oameni au pătruns în casă a înduioşat pe Mîntuitorul care, după ce a remarcat credinţa lor, a vindecat bolnavul prin iertarea păcatelor (Marcu II, 5), procedeu care a oferit cărturarilor prilejul de a-L calomnia, sub pretextul că «*Huleşte* (deoarece) *nimeni nu poate să ierte păcatele, fără numai* unul Dumnezeu» (Marcu II, 7). Cum era de aşteptat, replica Mîntuitorului, exprimată prin cuvintele *«pentru ce cugetaţi cele rele în inimile voastre»*? (Marcu II, 8) a fost promptă şi, ca să le arate că El are puterea de a ierta păcatele, a completat cuvintele de iertare, zicînd bolnavului: *«Scoală-te ia-ţi patul tău şi mergi la casa ta»* (Marcu II, 11). Şi efectul nu s-a lăsat mult aşteptat, deoarece bolnavul paralizat *«s-a sculat şi luîndu-şi patul, a ieşit* (din casă) *înaintea tuturor»* (Marcu II, 12).

Relatînd această întîmplare minunată din activitatea pămîntească a Mîntuitorului, ne amintim că, în unele împrejurări şi noi, ca, altădată, cărturarii Vechiului Testament, calomniem pe aproapele nostru şi prin aceasta, ca şi ei, păcătuim.

Pentru a ne feri de acest păcat, vom vorbi astăzi *despre păcatul calomniei,* urmările lui şi mijloacele prin care se poate înlătura.

Se spune că, în vremea de demult, existau nişte vrăjitori care, de la mare distanţă, puteau ucide pe oricine voiau. Metoda pe care o foloseau era deosebit de simplă: aşezau pe un piedestal chipul celui care urma să fie ucis, se retrăgeau cîţiva paşi în urmă şi cu ajutorul unui arc, bine întins, slobozeau spre cel înfăţişat, o suliţă otrăvită care, ajunsă la ţintă, avea putere de a curma, fulgerător, viaţa celui înfăţişat pe ea, chiar dacă, în acel moment, s-ar fi aflat la distanţă de mii, sau zeci de mii de kilometri.

Am amintit această legendă care, în zilele noastre, nu mai poate fi considerată reală, cu scopul de a demonstra că, un astfel de sistem de ucidere este şi calomnia, vorbirea de rău, sau cum i

se mai spune, într-un limbaj mai obişnuit, bîrfirea. Asupra chipului moral al semenului, se aruncă săgeata înveninată a limbii cu scopul, de a-i micşora reputaţia, de a-l ucide moral. Aşa au procedat potrivnicii proorocului Ieremia care, dacă au văzut că, nu-l pot îndepărta din calea lor, prin mijloace cinstite, au recurs la calomnie : «*Veniţi să-l ucidem cu vorba, pentru ca să nu mai ia aminte nimeni la sfatul lui*» (Ieremia XVIII, 17). Dacă n-au reuşit aceasta se datorează marei popularităţi de care se bucură proorocul îm mijlocul poporului.

Tot la fel procedează şi calomniatorii care, neavînd la îndemînă alte mijloace, ucid cu vorba. Înţeleptul Solomon va asemăna limba calomniatorului cu «*o sabie şi o săgeată ascuţită*» (Pilde XXV, 18) care poartă în vîrful ei veninul morţii, iar Sfîntul Apostol Iacob compară limba, prin care vine calomnia, cu un «*rău fără astîmpăr, ...plină de venin aducător de moarte*» (Iacob III, 8). Aşa cum sabia produce răni şi dureri trupeşti, tot la fel limba calomniatorului produce adînci şi usturătoare dureri sufleteşti.

Pentru exemplificare ne amintim că nevinovatul Iosif, fiul Patriarhului Iacob, a stat în temniţă din pricina unei calomnii. Soţia dregătorului egiptean Putifar îl prezentase, în faţa regelui, drept desfrînat şi nu era. De asemenea Domnul nostru Iisus Hristos a fost condamnat la moarte, printre altele şi din pricina pîrei, că ar fi duşman al Cezarului (Ioan XIX, 12), cu toate că El spusese ucenicilor Săi «*daţi Cezarului cele ce sînt ale Cezarului şi lui Dumnezeu cele ce sînt ale lui Dumnezeu*» (Matei XXII, 21). Cine ar putea preciza, apoi, numărul mare al victimelor, provocate de otrava calomniei; soţi în ceartă, căsătorii desfăcute, prietenii destrămate, colegi de breaslă dezbinaţi, şefi cu munci de răspundere consideraţi tirani, subalterni rău apreciaţi de şefi şi alte aspecte ale ravagiilor provocate de otrava calomniei.

Dar calomnia este un păcat greu, nu numai din cauza rănilor sufleteşti pe care le produce, ci din pricina felului în care se practică, obişnuit asemănîndu-se cu atacul şarpelui care, mai totdeauna muşcă, atunci cînd victima nu-i atentă, sau doarme. Tot la fel şi calomniatorul îşi împrăştie otrava limbii, nu atunci cînd victima este de faţă, ci atunci cînd lipseşte, şi deci, nu are posibilitatea să se apere.

Păcatul calomniei este, apoi, destul de greu şi din motivul că, urmările lui nu se pot şterge. Spre edificare amintim cele petrecute între un muribund şi calomniatorul său. Se istoriseşte că un creştin auzind că vecinul său se află pe patul de moarte, mustrat de conştiinţă, s-a gîndit că ar fi în folosul său dacă şi-ar cere iertare de la vecin, pentru durerea ce i-a pricinuit, prin calomniere. S-a prezentat în faţa lui şi, cu multă părere de rău, şi-a dezvăluit vina, pentru care şi-a cerut iertare. A fost ascultat şi, drept răspuns muribundul, i-a încredinţat o pernă plină cu fulgi, cu indicaţia de a-i împrăştia conţinutul în curte, unde bătea un vînt puternic. Vecinul calomniator bucuros că va obţine iertarea cerută, a făcut aceasta şi s-a întors în casă la creştin. Dar, spre uimirea lui, drept condiţie a iertării, a fost trimis iarăşi în curte să adune fulgii în faţa de pernă, din care-i împrăştiase. Ce a urmat bănuim cu toţii. Nici un fulg n-a mai aflat în curte, deoarece vîntul îi împrăştiase aşa

fel, că nu mai rămăsese nici unul. Dacă şi-a mai primit iertarea, istorioara amintită nu ne spune, şi, ca atare, nici noi nu ştim. Ceea ce ştim, însă, este faptul că aşa cum fulgii, aruncaţi în vînt, nu mai pot fi recuperaţi, tot la fel şi calomniile, puse pe seama semenilor noştri, după ce le-ai dat drumul în lume nu le mai poţi opri. După ce îşi iau zborul, trec din gură în gură şi cu iuţeala vîntului, fac înconjurul lumii într-un timp record de scurt, punînd într-o lumină destul de neplăcută pe cel căzut în mrejile ei.

Aşa cum dintr-o haină neagră nu mai poţi face alta albă, tot la fel chipul moral al unui om nevinovat, înnegrit de calomnie, cu mare greutate, sau, poate, niciodată nu-l mai poţi face curat şi luminat. De aceea, un Sfînt Părinte bisericesc a înfierat calomnia prin aceste cuvinte: *«Calomnie, ce grea fărădelege!* Calomnie, ce mare păcat! Calomnie, ce patimă grea!» (Sf. Ciprian).

Rămîne să vedem, în continuare, cum ne putem feri de păcatul calomniei. Răspuns în această privinţă, ne oferă Domnul Hristos, care ne sfătuieşte să nu dispreţuim pe nimeni (Matei XVIII, 10).

De asemenea, să nu judecăm pe nimeni, pentru că nimeni nu ne-a pus judecători peste alţii: *«Nu judecaţi ca să nu fiţi judecaţi»* (Matei VII, 1).

Şi tot el ne aminteşte că fiecare avem greşelile noastre şi, ca atare, înainte de a spune greşelile, de multe ori imaginare, ale altora, să le vedem pe ale noastre.

«Făţarnice, scoate mai întîi bîrna din ochiul tău şi atunci vei vedea să scoţi paiul din ochiul fratelui tău» (Matei VII, 5), precizează cu multă dreptate, Mîntuitorul lumii.

Din cele relatate, învăţăm că păcatul calomniei e mare şi urît din pricina perfidiei cu care se săvîrşeşte, a scopului pe care-l aţinteşte şi a urmărilor sale. De aceea legea noastră creştinească ne sfătuieşte să ne ferim din calea acestui păcat, prin stăpînirea pornirii spre invidie, care izvorăşte din inimile noastre, nu totdeauna curate şi cinstite. Să ne stăpînim limba, să evităm calomniatorii care ar putea să ne influenţeze în rău şi, dacă nu reuşim, să nu-i ascultăm. Iar dacă prin propriile noastre puteri nu reuşim să facem acestea ori de cîte ori ne vine pofta să calomniem, să rugăm pe bunul şi iubitorul de oameni Dumnezeu să ne ajute, rostind cuvintele psalmistului David pe care le auzim cîntate, la strană, la slujba vecerniei: *«Pune Doamne strajă gurii mele şi uşă de îngrădire împrejurul buzelor mele»* (Psalm XIV, 13). Amin.

Pr. N. NEDELCU

Restaurarea bisericii din Războieni

Printre numeroasele biserici înălţate de Ştefan cel Mare, ctitoria sa de la Războieni, în starea în care se găsea, înainte de restaurare, deşi socotită deosebit de valoroasă, din punct de vedere istoric, deoarece aminteşte de bătălia dramatică de la Valea Albă, era considerată, din punct de vedere arhitectural, mai puţin interesantă faţă de celelalte biserici mai cunoscute.

Lucrările de restaurare, recent terminate, aveau să dovedească netemeinicia acestei păreri. La începerea lor, puteau fi observate de îndată modificările suferite de clădire în decursul anilor. Nepotrivitul pridvor de zid alipit în faţa intrării, aspectul faţadelor, uniform tencuite, cu ancadramentele de piatră mutilate la uşi şi ferestre, urîtele zugrăveli decorative interioare şi cele două turle de lemn învelite cu tablă ridicate deasupra acoperişului, concurau toate la ascunderea şi denaturarea formelor iniţiale.

Pentru întocmirea proiectului de restaurare au fost folosite atît datele cunoscute asupra istoriei şi arhitecturii monumentului, cît şi descoperirile inedite obţinute prin cercetările arheologice şi cele efectuate pe parament după ridicarea schelelor, care au fost în măsură să procure informaţiile necesare.

Din studiile comparative ale bisericilor lui Ştefan cel Mare, se ştie că, atît ca plan cît şi ca structură interioară, biserica din Războieni avea aceleaşi caracteristici ca acele din Borzeşti şi Piatra, formînd cu ele un grup comun.

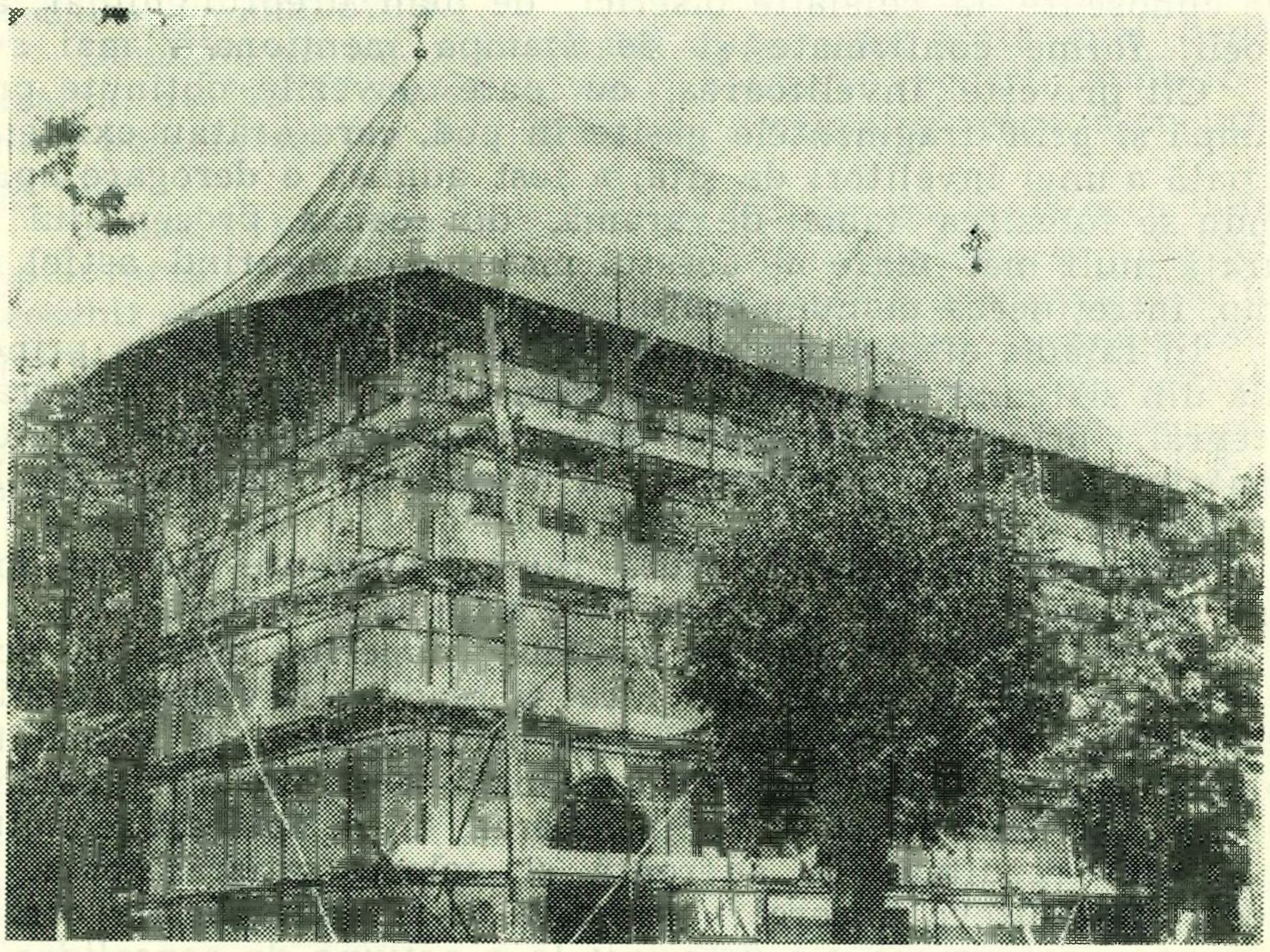
Se putea deci presupune că, sub îmbrăcămintea de tencuială, care acoperea faţadele, putea să existe şi aici aceeaşi decoraţie cu paramentul aparent ca la celelalte două. De asemenea, formele iniţiale ale acoperişului puteau fi şi ele cunoscute dintr-o stampă din 1855, arătînd un acoperiş înalt de şiţă fără turle.

Îndrumate de aceste indicaţii preliminare, cercetările pe monument au căutat o verificare a lor.

Săpăturile arheologice au descoperit sub întreaga pardoseală a naosului un strat de oseminte de 40 cm grosime adunate şi aşezate, şi apoi puse la adăpost prin ridicarea construcţiei, confirmînd astfel consemnările din cronica lui Grigore Ureche.

Îndepărtarea tencuielei faţadelor compusă din mai multe straturi suprapuse, a adeverit presupunerile iniţiale ieşind la iveală un parament similar cu cele de la Piatra şi Borzeşti. Dar

desfacerea succesivă a straturilor executată cu multă atenţie şi migală a mai pus în lumină încă un fapt interesant. Dacă pe zona inferioară a pereţilor, construită în piatră brută după cunoscutul procedeu al vremii, zidirea fusese rostuită şi lăsată aparentă, pe toată zona superioară construită în cărămidă, a apărut, după îndepărtarea ultimului strat tencuit ce contura elementele ceramice, adevăratul finisaj iniţial alcătuit dintr-o pojghiţă foarte subţire de zugrăveală în imitaţie de cărămidă aplicată direct pe cărămidă. Ţinînd seama de numeroasele fragmente de acest fel observate cu ocazia lucrărilor de restaurare de la Piatra, Mănăstirea Neamţ, Precista din Bacău şi altele,

Biserica din Războieni în timpul lucrărilor de restaurare.

se poate deci afirma că acesta era finisajul folosit de meşterii lui Ştefan cel Mare în operele lor. Piatra brută, materialul mai rezistent, era lăsată aparentă. Cărămida în schimb, fie pentru protecţie, fie pentru obţinerea unui aspect mai îngrijit, era pictată însă în ideea păstrării aspectului aparent al materialului aflat dedesubt.

În interior, de asemenea, îndepărtarea straturilor de tencuială a dezvăluit aceeaşi preocupare în finisarea pereţilor. Piatra al cărui aspect de zidire brută era considerat necorespunzător pentru interior, a fost ascunsă sub un strat subţire de tencuială, iar cărămida folosită în jurul ferestrelor, în arce şi în bolţi, a primit aceeaşi pojghiţă de zugrăveală pictată, care a putut fi regăsită, în cea mai mare parte, destul de bine păstrată.

Numai pe blocurile de piatră făţuită aflată în construcţia

arcelor şi pilaştrilor şi la ancadramentele golurilor, nu s-a găsit nici o urmă de zugrăveală, ele fiind deci lăsate aparente.

Din cele spuse reiese, în mod evident cît de important a fost aportul cercetării în stabilirea şi în sprijinirea soluţiilor de restaurare; datorită rezultatelor obţinute au putut fi rezolvate pe baze bine întemeiate în toate problemele ridicate de cerinţele restaurării. Vom arăta pe scurt care au fost aceste probleme şi ce soluţii au fost adoptate.

Refacerea acoperişului după îndepărtarea turlelor de lemn adaose în veacul trecut, s-a efectuat ţinînd seama de lipsa unei cornişe iniţiale constatată din cercetări, ceea ce a determinat nivelul de pornire al şarpantei, şi de formele simple în patru ape cunoscute la celelalte biserici, de plan dreptunghiular, ale epocii, forme confirmate şi de stampa menţionată mai sus.

Cît priveşte învelitoarea, cu toate dovezile obţinute prin stampă şi prin fragmentele găsite în pod, care arătau existenţa iniţială a unei învelitori de şiţă, a fost admisă o derogare aprobîndu-se folosirea tablei de aramă, din cauza procentului de durată mult mai mare al acestui material, asigurînd astfel, în timp, întreţinerea monumentului.

În faţade, elementele ceramice ce constituie partea principală din sistemul decorativ al paramentului au fost restaurate integral, prin extragerea şi înlocuirea pieselor deteriorate, urmărindu-se însă păstrarea unui număr cît mai mare posibil din piesele originare.

Suprafeţele de piatră brută rămase aparente au fost doar bine spălate şi frecate cu peria fără adîncirea rosturilor.

Zonele de cărămidă, în schimb, acoperite iniţial cu acea pojghiţă zugrăvită, nu au mai putut fi readuse la vechea tehnică decorativă. Din cauza tratării lor prin ciocnire, în momentul aplicării stratului mai nou de tencuială, cea mai mare parte a zugrăvelii a fost distrusă, iar refacerea ei, în aceleaşi condiţii, nu a dat rezultate de aderenţă şi colorit satisfăcătoare. De aceea, după cîteva încercări nereuşite, s-a renunţat la reconstituire iar restaurarea s-a mărginit la o acţiune de consolidare a fragmentelor rămase.

În interior, întregirea şi reînviorarea interesantului procedeu decorativ, în imitaţie de cărămidă, în ansamblul său, precizat prin cercetări, a întîmpinat aceleaşi greutăţi în execuţie ca şi în exterior, renunţîndu-se, în final, şi aici la refacerea dorită.

Examinarea tratării diferite efectuată la bolţile pronaosului şi naosului este grăitoare, în acest sens, primul avînd bolţile repictate, iar ultimul păstrînd culorile şterse şi ciocnite ale zugrăvelii originare.

Un ultim capitol al lucrărilor realizate a cuprins şi restaurarea elementelor de piatră făţuită şi profilată. Refacerea colonetelor mediane dispărute la ferestrele mari ale pronaosului cît şi refacerea ancadramentelor lipsă la două din ferestrele naosului s-au putut face uşor după urmele păstrate pe loc şi după ancadramentul păstrat la acea de a treia fereastră a naosului.

Pentru restaurarea portalelor în schimb, cu lipsuri mari la profilele ciuntite, s-a preferat menţinerea situaţiei actuale în dorinţa păstrării materialului mutilat dar autentic, completările prin taselări cu piatră nouă fiind reduse la minimum. Numai timpanul sculptat ce închidea iniţial golul portalului intrării a fost reconstituit dintr-un singur bloc de piatră, după o fotografie făcută înainte de a dispare, dar cu sculptura tratată liniar şi fără adîncire pentru a sublinia faptul că piesa nu mai este cea veche.

Bătălia purtată aici la Războieni cu Mahomed al doilea a avut loc în iulie 1476, cînd, după cum scrie în pisania bisericii «au fost înfrînţi creştinii de păgîni şi au căzut mulţime mare de ostaşi ai Moldovei».

Douăzeci de ani mai tîrziu, după cum arată mai departe pisania, Ştefan Voievod a zidit biserica «pentru amintirea şi întru pomenirea tuturor drept credincioşilor care s-au prăpădit aici».

Astăzi în preajma aniversării a 500 de ani de la acea bătălie, restaurarea monumentului care a pus în valoare o arhitectură deosebit de valoroasă, cu nimic mai prejos decît celelalte biserici contemporane, atestă, totodată, din partea contemporanilor aceeaşi dorinţă care l-a îndemnat şi pe Ştefan cel Mare, de a menţine mai departe neuitată amintirea faptei eroice ce s-a petrecut aici.

Arhitect ŞTEFAN BALŞ

Figuri din viața bisericească a Moldovei

Arhimandritul Neonil

Unul dintre cei mai de seamă stareți ai Mănăstirii Neamț, în prima jumătate a secolului al XIX-lea a fost, fără îndoială, Arhimandritul Neonil Buzilă.

Despre viața și activitatea sa gospodărească, duhovnicească și cărturărească se știe puțin.[1]

Starețul Neonil, care, după paretesis-ul Mitropolitului Veniamin Costachi, din anul 1842, este trecut între cei trei candidați la scaunul de mitropolit al Moldovei și mai apoi candidat și la scaunul de Episcop al Romanului, a fost un om înzestrat cu alese însușiri și cu o frumoasă formație teologică.

O cercetare atentă a manuscriselor, a pisaniilor de la ctitoriile săvîrșite prin grija sa, a însemnărilor, ca și a mărturiilor unor date transmise de călugării bătrîni, ai Mănăstirii Neamț ne vor ajuta să prezentăm chipul starețului Neonil.

Viața starețului Neonil. Despre viața de familie a starețului Neonil — părinți, rude, copilărie și școală — se știu foarte puține lucruri. Manuscrisele, în care este vorba de viața și activitatea unor stareți ai Mănăstirii Neamț, se referă la Neonil numai din vremea cînd el primește stăreția și unele ascultări din partea conducerii Mănăstirii sau a Mitropoliei.

Din textul inscripției de pe piatra sa de mormînt, cunoaștem doar anul și locul nașterii.

Nicolae Buzilă se naște din părinți evlavioși, Gavriil Buzilă și Safta, porecliți Hîrceag, în satul Valea Seacă din Cetatea Sucevei[2] la anul 1789. Neonil era nepot al Starețului Ilarie, fost ucenic al marelui Stareț Paisie Velicicovschi. Din neamul lui Neonil se mai aflau la Neamț încă două rude: ierodiaconul Grigori și monahul Gavriil. Se știe, de asemenea, că mama lui Neonil, către sfîrșitul vieții, s-a călugărit, primind numele de Serafima.

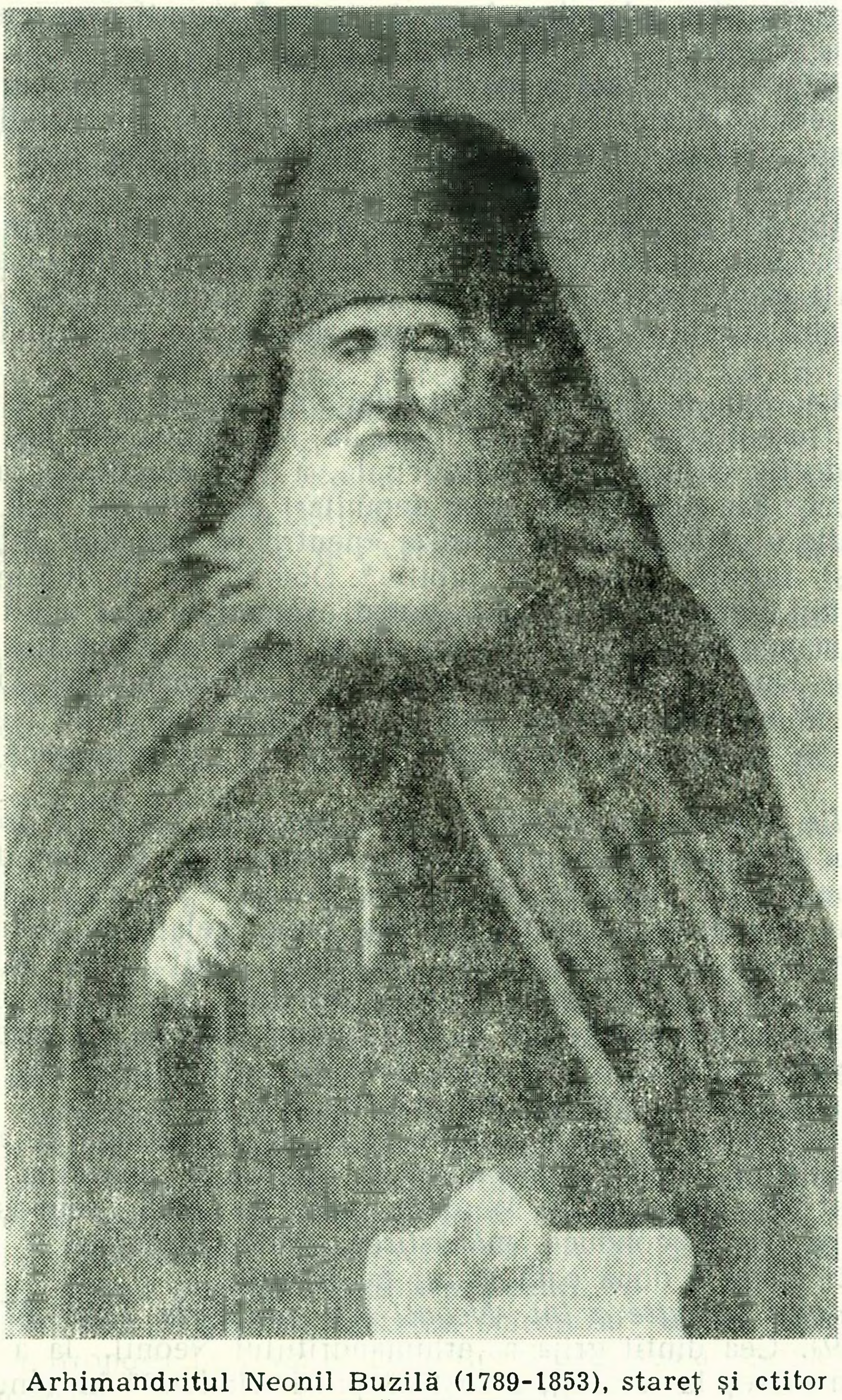
In anul 1802, în vîrstă doar de 12 ani,[3] tînărul Nicolae Buzilă

---

1. Biblioteca Academiei R. S. R., *manuscrisul nr. 318* «*Chronica Monastirii Neamțu*»; *Idem, ms. nr. 1270* «*Istoria Mănăstirii Neamțu și Secu*» *1862-1863*; ms. nr. 5691-5698; Arhiereul Narcis Crețulescu, «*Istoria Sfintelor Mănăstiri Neamțu și Secu*», Tomul IV de la 1794 pînă la 1860; Nicolae Bănescu, «*Un capitol din istoria Mănăstirii Neamțu, Starețul Neonil, corespondența sa cu C. Hurmuzache și Andrei Șaguna*», Vălenii de Munte, 1910.
2. Biblioteca Academiei R.S.R., *ms. nr. 1270*, p. 52.
3. *Idem, ms. nr. 5691-99*, p. 138.

vine la Neamț[4] «și, rudenie fiind părintelui Ilarie starețul, a fost luat pe lîngă dînsul, supunîndu-se pe sine ostenicioaselor ascultări, pentru care lucru, foarte era iubit de sobor».[5]

Intreaga sa pregătire cărturărească Neonil o datorează călugă-

Arhimandritul Neonil Buzilă (1789-1853), stareț și ctitor al Mănăstirii Neamț.

rilor din Mănăstirea Neamț. Dăinuia aici încă spiritul cărturăresc statornicit de starețul Paisie. El învață primele slove, grecește și

4. Nicodim Episcopul, *Memoriu asupra drepturilor Mănăstirii Neamț și Secu*, Mănăstirea Neamț, p. 94-97.

5. Biblioteca Academiei R.S.R., *ms. nr. 318*, p. 50.

slavonește, studiul Sfintei Scripturi și citește literatură patristică, avînd ca dascăl pe Ieromonahul Iosif tălmăcitorul de cărți din limba greacă și pe evlaviosul shimonah Platon — biograful, ucenicul și colaboratorul stareţului Paisie. [6]

Prefeţele scrise la cărţile tipărite cu cheltuiala și prin grija sa și stilul scrisorilor sale, dovedesc că stareţul Neonil avea cunoștințe temeinice și vaste.

La vîrsta de 18 ani a fost tuns în monahism și în curînd, «ca un vas vrednic de cinste», hirotonit diacon și preot, încredinţîndu-i-se diferite ascultări în obștea nemţeană, de mult sprijin fiind unchiului său, stareţul Ilarie. [7]

In timpul Eteriei din 1821, ieromonahul Neonil împreună cu duhovnicul Filip și shimonahul Lavrentie cămărașul, din însărcinarea conducerii mănăstirii au ascuns în muntele «Rusu Mic», pentru a feri de jaful turcilor, cele mai de preţ obiecte ale tezaurului mănăstirii. [8]

Remarcîndu-se între monahii nemţeni, Neonil a fost chemat și rînduit în ascultarea de preot slujitor la Mitropolia din Iași în anul 1827. Datorită culturii și calităţilor sale, a fost cinstit cu rangul de arhimandrit. Era duhovnicul unor demnitari din Divanul ţării și chiar al Domnitorului Ioan Sandu Sturdza «pentru că era mult înţelept la cuvînt și tuturor primit și iubit». [9] Domnitorul în înţelegere cu Mitropolitul Veniamin Costachi, voind a cinsti și mai mult vrednicia arhimandritului Neonil, l-a numit și stareţ al Mănăstirii Bărboi din Iași. [10] După moartea bătrînului stareţ, arhimandritul Dometian călugării Mănăstirii Neamţ, care cunoșteau vrednicia lui Neonil, au și trimis o delegaţie a soborului, rugîndu-l să primească a le fi păstor. [11]

Intîia stăreţie la Neamţ (20 octombrie 1834-12 noiembrie 1835). La stăruinţa soborului nemţan, Mitropolitul și Domnitorul au rînduit pe Neonil stareţ la Mănăstirea Neamţ. [12] Ca stareţ la Neamţ, Neonil nu a mai putut păstra aceleași bune relaţii cu Mitropolitul Veniamin Costachi și Domnitorul Moldovei. Atît rudele Mitropolitului cît și ale Domnitorului cereau insistent un schimb de moșii cu Mănăstirea, acareturi, bani și alte bunuri, cerinţe pe care Neonil nu le-a putut satisface. [13] Acestea ca și alte greutăţi au dus la scoaterea arhimandritului Neonil din stăreţie. [14]

El este silit, la 12 noiembrie 1835, să se retragă de la stăreţia Mănăstirilor Neamţ și Secu la un metoc al acestora. In locul său a fost ales duhovnicul Mardarie care, în 1838, «cunoscîndu-și slăbiciunea în a conduce mănăstirea, dădu paretesis». [15] Soborul mănăstirii alege a doua oară stareţ pe Neonil.

A doua stăreţie a lui Neonil (10 ianuarie 1838-27 decembrie 1839). Cea dintîi grijă a arhimandritului Neonil, la a doua sa venire ca stareţ la Neamţ, a fost să pună rînduială în sînul obștii monahale. Datorită slăbiciunii stareţului Mardarie în a conduce, Mitropolitul înfiinţase, în mănăstire, o dicasterie (un consiliu alcă-

---

6. *Ibidem*, p. 50-53. 7. *Ibidem*, *ms. nr. 1270*, p. 52.
8. *Ibidem*, ms. nr. 5691-99, p. 51. 9. *Ibidem*, *ms. nr. 318*, p. 51.
10. *Ibidem*, *ms. nr. 5691*, p. 140. 11. *Ibidem*, *ms. nr. 318*, p. 53.
12. *Ibidem*, p. 53. 13. *Ibidem*, p. 53-54. 14. *Ibidem*, p. 54.
15. *Ibidem*, *ms. nr. 318*, p. 68.

tuit din mai mulți părinți, care aveau atribuția de a conduce toate treburile mănăstirii). Conform tradiției paisiene, dicasteria nu își avea rostul; starețul trebuia să conducă treburile mănăstirii ajutat de sfatul bătrînilor.

Neonil ceru Mitropolitului Veniamin să desființeze dicasteria și blagoslovenia de a întocmi un nou regulament de conducere a Mănăstirilor Neamț și Secu, în conformitate cu tradiția paisiană. Lucrul acesta a dat naștere la noi neînțelegeri între Mănăstire și Mitropolie.[16]

La 27 decembrie 1839, Mitropolitul și Domnitorul Moldovei hotărăsc scoaterea lui Neonil din stăreția Neamțului și surghiunirea pe toată viața la Mănăstirea Slatina.[17] Această scoatere din stăreție s-a făcut fără voia soborului.[18] La Slatina, Neonil a locuit în condiții foarte grele, care i-au știrbit sănătatea, «căci de atunci a căpătat betejune picioarele părintelui stareț, care și pînă astăzi zace».[19] Mitropolitul numi din nou stareț pe Mardarie. La 15 mai 1840 Mardarie moare sub bănuială de otravă.[20] Mitropolitul Veniamin vine personal la Neamț și așează stareț pe duhovnicul Benedict. Acesta stăreți trei ani. In timpul lui se începe construcția agheasmatarului mare din față mănăstirii, care va fi terminat de Neonil și se restaurează Schitul Sihla de către monahi nemțeni, iubitori de pustnicie.

In anul 1843, pe cînd Episcopul Meletie de Roman ținea loc și de mitropolit se hărăzește Mănăstirii Neamț un nou așezămînt duhovnicesc de conducere. De fapt, era așezămîntul propus de starețul Neonil în anul 1839. Dicasteria este desființată. Starețul cu sfatul bătrînilor urma să conducă treburile mănăstirii, potrivit tradiției fericitului Paisie.[21]

A treia stăreție a lui Neonil la Neamț (19 iulie 1843-16 octombrie 1853). Starețul Benedict se retrage la cererea soborului, care alege pentru a treia oară stareț pe Neonil. In timpul acestei stăreții, Neonil a avut mai multă liniște, deși era bolnav.

Datorită priceperii sale, arhimandritul Neonil redă curentului paisian o nouă strălucire. Tiparnița ia un mare avînt, bisericile din Neamț sînt împodobite, iar gospodăria mănăstirii mult sporită. Acum, Neonil face bolnița, termină biserica cimitirului și ageasmatarul, biserica Schitului Vovidenia, spitalul, farmacia și școala din Tîrgu Neamț și aduce îmbunătățiri altor așezăminte.

In anul 1844 Adunarea Moldovei alege un nou mitropolit al Moldovei în locul lui Veniamin.[22] Intre candidații propuși Episcopul Meletie al Romanului, Episcopul Sofronie al Hușilor era și Arhimandritul Neonil starețul Mănăstirii Neamț.[23]

Sfatul țării cunoscînd calitățile starețului Neonil, voia ca el să fie ales mitropolit în timp ce domnitorul susținea alegerea episcopului Meletie.[24]

---

16. *Ibidem*, p. 69. 17. *Ibidem*, p. 77.
18. *Ibidem*, *ms. nr. 5691*, p. 68. 19. *Ibidem*, *ms. nr. 318*, 78.
20. *Ibidem*, *ms. nr. 1270*, p. 69. 21. *Ibidem*, *ms. nr. 318*, p. 85.
22. *Ibidem*, p. 93. 23. *Ibidem*, p. 93.
24. *Ibidem*, p. 93; Episcopul Melchisedec, «*Cronica Romanului*», partea a II-a, București, 1875, p. 200, Meletie ca mitropolit amintește despre această alegere a Episcopului. (A se vedea *Cronica...*).

La 2 februarie 1844, Adunarea Moldovei sub preşedinţia Mitropolitului Meletie a purces la alegerea de episcop al Romanului. Candidaţii propuşi au fost arhimandriţii: Neonil, stareţul Mănăstirii Neamţ şi Veniamin Roset, egumenul Mănăstirii Doljeşti de lîngă Roman, fost ucenic al Mitropolitului Veniamin Costachi.[25] A fost ales Roset.

Cei din urmă ani ai Stareţului Neonil. Moartea sa. Aşa cum s-a mai spus, dealtfel, surghiunirea stareţului Neonil la Mănăstirea Slatina unde a locuit în condiţii grele, a avut urmări grave pentru starea sănătăţii sale. El rămîne cu un reumatism accentuat, care datorită climei de munte s-a înrăutăţit treptat, dîndu-i către sfîrşitul anului 1846, o paralizie a picioarelor, «o ologire». Neonil care era foarte harnic, sfătos, blînd, iertător şi nerăzbunător, deşi bolnav, mergea peste tot, purtat într-un scaun cu roate sau în trăsură atunci cînd mergea în afara gospodăriei mănăstirii.[26] La biserică era adus pe braţe şi aşezat în strana stăreţească.[27] Cuvînta la biserică şi în trapeză, primea pe oaspeţi şi tuturor le era sfătuitor şi ca un părinte bun.[28]

Din însemnarea făcută pe un pomelnic al Mănăstirii Neamţ cu numele tuturor părinţilor şi fraţilor adormiţi în Domnul se vede că în 7 decembrie 1846 cînd se făcu sfinţirea bisericii bolniţei din Mănăstirea Neamţ, stareţul Neonil căzuse bolnav de picioare, prin urmare, de la această dată Neonil era «olog».

In anul 1849, Arhiereul Meletie Burdujan a venit la Mănăstirea Neamţ «şi deşi nu iubea pe părintele stareţ Neonil, au mers totuşi cu făţărnicie să vadă pe părintele stareţ, care mai bine de doi ani zace avînd ologirea picioarelor».[29]

Dintr-o scrisoare a lui C. Hurmuzachi, trimisă din Iaşi stareţului Neonil la 8 decembrie 1849, se vede iarăşi că era bolnav. C. Hurmuzachi scria: «Tatăl meu din Viena v-a trimis patru lanţuri galvanice în contra reumatismului, care vă supără ...şi pe care îndată ce le voi primi zisele lanţuri, vi le voi trimite».[30] De asemenea, dintr-o scrisoare a stareţului Neonil din 3 august 1850 către Mitropolitul Andrei Şaguna se vede că el era bolnav.[31]

Ultimii ani ai vieţii lui Neonil s-au scurs cu multă suferinţă trupească. El dorea «să se deslege cu sufletul din casa sa de lut şi să meargă la Dumnezeu care l-a plăsmuit». Dorinţa aceasta se vede chiar din cuprinsul testamentului său spiritual, trimis Mitropolitului Sofronie Miclescu: «Mă mîngîi cînd văd că înaintez pe mulţi alţii acolo unde de mult doreşte sufletul meu să scape de mult bolnavul său trup».[32]

El se apropie de sfîrşitul vieţii cu sufletul împăcat că nu a trăit în zădar. La moartea sa, Mănăstirea Neamţului avea o vestită

---

25. Melhisedec, *Cronica Romanului...*, p. 200; cf. Biblioteca Academiei R.S.R., *ms. nr. 318*, p. 95.
26. Biblioteca Academiei R.S.R., *ms. nr. 5691-99*, p. 142.
27. *Ibidem*, p. 142.
28. *Ibidem*, p. 142–143.
29. *Idem*, ms. nr. 318, p. 120.
30. *Ibidem*, p. 138; cf. Nicolae Bănescu, *op. cit.*, p. 64.
31. *Ibidem*, p. 87.
32. *Idem, ms. nr. 1270*, p. 65.

tiparniță, o bună gospodărie și susținea instituții de asistență socială și de educație. In timpul stăreției sale, mănăstirea a desfășurat o intensă activitate culturală.[33] Iată cum o descrie francezul J. A. Vaillant: «Cea mai întinsă, mai populată, mai înstărită... Neamțul este o capitală și un centru al Moldovei, este ținta pelerinagiilor, Ierusalimul țării...».[34]

Starețul Neonil, simțindu-și sfîrșitul aproape, a alcătuit un testament pe care-l trimise Mitropolitului Sofronie Miclescu la 13 octombrie 1853, cîteva zile mai înainte de moartea sa. In acest testament se vede smerenia, sinceritatea și căldura sa sufletească. El arată că își încheie firul vieții sale, se plînge că nu a făcut nimic bun în această lume, cere iertare de la mitropolit și domnitor și roagă pe mitropolit să aibă grijă de fiii și frații lui duhovnicești..., iar toate rînduielile stabilite de el să se păstreze nestrămutat.

Un testament asupra celor materiale agonisite de el, Neonil nu a lăsat, deoarece, potrivit așezămîntului paisian, «testamente asupra celor agonisite, monahii nu au voie să facă, căci ele rămîn ale obștii».[35]

După trimiterea acestui testament Mitropolitului, Neonil slăbi mult, se împărtăși cu Sfintele Taine și înconjurat de bătrînii soborului, se mută către Domnul la 16 octombrie 1853, plîns de toți cei din jurul său.[36]

Trupul său a fost înmormîntat în pridvorul bisericii mari din Mănăstirea Neamț, alături de a Pîrcălabului Micota, în partea de nord. Mormîntul are o lespede de marmură vînătă, simplă, cu următoarea pisanie: *«Aici odihnește robul lui Dumnezeu, cuviosia sa părintele nostru Arhimandritul și starețul Neonil, de neam moldovean, născut în Suciava, la anul 1789. Și au trecut din viața la anul 1853 octombrie 16 zile, stărețind în această Mănăstire Neamțu în trei rînduri, vreme treisprezece ani»,*

Neonil a trăit 64 de ani din care 52 în mănăstire.

Activitatea stareților Neonil. Stareț Neonil ziditor de biserici și înzestrător al Mănăstirii Neamț și a altor mănăstiri și biserici. Neonil se impune în mod deosebit prin activitatea sa gospodărească, oglindită prin zidiri de biserici, renovări și înzestrări.

Numai în cuprinsul Mănăstirii Neamț, numele lui este legat de trei biserici: a cimitirului, a bolniței și a Schitului Vovidenia.

In domeniul asistenței sociale el face în mănăstire bolniță pentru călugării neputincioși și un ospiciu pentru alienații mintali din împrejurimi, iar în Tîrgu Neamț un spital public.

Pentru instruirea și educația tinerilor, Neonil înființează o școală publică. In cele ce urmează vom prezenta sumar ctitoriile sale.

Biserica Sf. Ioan Bogoslovul din Mănăstirea Neamț. Este zidită din piatră, avînd planul treflat, cu o turlă pe naos. A fost începută de starețul Dometian, în 1834, dar murind este terminată de starețul Neonil în anul 1835. Desprindem aceasta din cuprinsul

---

33. Dan Simonescu, *Mănăstirea Neamț ca focar de cultură*, în «Studii și cercetări istorice», XVIII (1943), p. 95.
34. *Ibidem*, p. 95.
35. Biblioteca Academiei R.S.R., *ms. nr. 1270*, p. 63-64.
36. *Idem*, *ms. nr. 5691-99*, p. 75-76.

pisaniei aşezate în exteriorul bisericii pe partea dinspre miazăzi a pridvorului, pisanie cu un cuprins bine stilizat şi săpată cu mult gust artistic. Biserica nu este pictată.

Biserica Schitului Vovidenia din Mănăstirea Neamţ. In partea de sud-est a Mănăstirii Neamţ, la poalele Muntelui Slătiorul, cum se numea în vechime, se află Schitul Vovidenia cu frumoasa sa biserică în formă de chivot cu cinci turle. Aici, încă de la sfîrşitul veacului al XVII-lea, a fost înălţată o biserică din lemn refăcută de Banul Gosan la începutul veacului al XVIII-lea.

In anul 1750, Episcopul de Roman Ioanichie, cu metania din Mănăstirea Neamţ, fost stareţ al Neamţului, clădi o nouă biserică, tot din lemn, lîngă cea veche. O înzestră cu cele trebuitoare şi de acord cu conducerea Mănăstirii Neamţ, îi rîndui oarecare independenţă, deşi era zidită pe vatra Neamţului. Lucrul acesta însă nu durează mult că odată cu venirea stareţului Paisie la Neamţ schitul trece sub conducerea şi purtarea de grijă a Mănăstirii Neamţ.

In anul 1849 Neonil, fiind stareţ la Neamţ şi văzînd starea de ruină a ambelor biserici din lemn le dărîmă şi cu agonisita sa personală şi a altor binefăcători, zidi din temelie actuala biserică. La moartea lui Neonil, zidăria şi acoperişul bisericii erau gata. Mobilierul bisericii şi sfinţirea s-au făcut în anul 1857, stareţ al Mănăstirii Neamţ fiind Arhimandritul Gherasim.

Biserica din satul Topoliţa (Ocea). Satul Topoliţa, numit aşa de la pîrîul lîngă care este aşezat, este amintit într-un document din anul 1422 martie 2, prin care Alexandru cel Bun dăruieşte Mănăstirii Neamţ satele Budzeşti de pe Moldova şi Topoliţa, numit sălişteа lui Nenovici de pe Topoliţa.[37]

Cu timpul, lîngă satul Topoliţa, a luat fiinţă şi satul Ocea, în partea dreaptă a pîrîului Topoliţa.

Intre anii 1838-1839, cînd Neonil se afla pentru a doua oară stareţ la Neamţ, a făcut în satul Ocea cu cheltuiala sa şi a Mănăstirii, o biserică din piatră, închinată Sfintei Muceniţe Varvara, înzestrînd-o cu toate cele de trebuinţă pentru sfintele slujbe. Forma bisericii este o reproducere, aproape întocmai, după biserica Sfîntului Gheorghe din Mănăstirea Neamţ. Biserica nu are pisanie, fiind singura ctitorie făcută prin grija lui Neonil, fără pisanie. Interiorul bisericii nu este pictat. Neonil o înzestră cu icoane praznicale şi ale sfinţilor de peste an, unele avînd însemnarea: «Neonil, Arhimandrit şi stareţ al Sfintelor Mănăstiri Neamţu şi Secul 1839». In pridvor se mai păstrează Mineele pe 12 luni, tipărite la Neamţ şi hărăzite de Neonil bisericii. Pe toate există însemnarea: «Acest Minei a lunei... l-am dăruit eu, Neonil Arhim. şi stareţ Sfintelor Mănăstiri Neamţul şi Secul, la biserica de la Ocea, moşia Mănăstirii Neamţului, care acum din nou s-au zidit, unde se prăznuieşte hramul Sfintei Marei Muceniţe Varvara, ca să fie nestrămutat întru această sfîntă biserică. Iar cine va îndrăzni a-l înstreina de la această biserică să fie supt neblagoslovenia mea şi neiertat de Domnul Hristos şi de Maica Domnului şi de Sfînta Mare Muceniţa Varvara

---

37. *Documente privind Istoria Românilor, Veacul XIV-XV. A. Moldova* vol. I, 1384-1475, Bucureşti, 1954, p. 43-44.

și de toți Sfinții, pînă cînd îl va întoarce iarăși înapoi la această biserică. Anul 1839, noiembrie 20. Neonil».

Biserica Sfîntului Lazăr din Tîrgul Neamț, fostă Sfîntul Dumitru

Domnitorul Vasile Lupu a înălțat o biserică în incinta Cetății Neamțului, cu hramul Sfîntul Ierarh Nicolae, și alta în Tîrgul Neamț cu hramul Sfîntul Mucenic Dimitrie.

Datorită vitregiei vremurilor, ambele ctitorii au dispărut. Intîia în jurul anului 1715, iar cea de a doua, către sfîrșitul secolului al XIX-lea.[38] Biserica de sub cetate a fost zidită după anul 1646, de vreme ce misionarul catolic, Bandinus, la această dată, nu pomenește decît de trei biserici din lemn, pentru trebuințele religioase ale ortodocșilor.[39]

Data înzestrării bisericii domnești de sub cetate, hramul Sfîntul Dumitru este cunoscută dintr-un hrisov domnesc din 13 aprilie 1661.[40] Această biserică este închinată de către clericii ei mănăstirii Neamțu, la anul 1845.[41] La închinarea ei, biserica ajunsese într-o stare de adevărată ruină. Așa se și explică dărîmarea ei din temelie și zidirea unei biserici noi, de către starețul Neonil.

Mănăstírea Neamț, potrivit prevederilor Regulamentului Organic pentru Moldova, trebuia să construiască și să întrețină cu cheltuiala sa un spital în Tîrgu Neamț. Starețul Neonil a ridicat spitalul nu prea departe de biserica Sfîntului Dumitru, ctitoria lui Vasile Lupu; mai mult ea a fost cuprinsă în chiar grădina spitalului. Biserica aflîndu-se în stare de ruină, conducerea mănăstirii hotărăște să o dărîme, iar hramul bisericii să fie dat noului paraclis din cuprinsul spitalului ceea ce se și înfăptui.[42]

Neonil, pe locul bisericii lui Vasile Lupu Voievod, a zidit o nouă biserică, închinată Sfîntului și dreptului Lazăr.

Această biserică ajunge în stare de ruină la începutul secolului al XX-lea. Cauzele ce au dus la ruinarea bisericii nu se cunosc. Înălțată prin osteneala starețului Neonil, ea a avut o frumoasă pisanie, care a fost luată din ruinele bisericii, dimpreună cu stema Moldovei ce se mai păstrase de la biserica domnească a lui Vasile Lupu Voievod, și așezată în peretele gangului clopotniței de la biserica Sfîntul Nicolae din Tuțuieni, sat situat în imediata apropiere a orașului Tîrgu Neamț, astăzi unit cu Tîrgu Neamț. Pisania are următorul cuprins: «Intru slava cei de o ființă, de viață făcătoarei și nedespărțitei Treimi și întru cinstea Sfîntului și dreptului Lazăr

---

38. Tudor Pamfile, *Două ctitorii Nemțene ale lui Vasile Lupu. Mănăstirea din Cetate și biserica din Neamț*, în «Omagiu lui Nicolae Iorga», Craiova, 1921, p. 248-49.

39. *Ibidem*, p. 249.

40. *Ibidem*, p. 249.

41. *Analele Academiei Române, Seria II Tom. XXXII/1909-10, Memoriile secției Istorice*, Radu Roseti. Conflictul dintre guvernul Moldovei și Mănăstirea Neamț înainte de 1859 și după 1859, în Analele Academiei Române, p. 802.

42. T. Pamfile, *op. cit.*, p. 251.

celui a patra zi înviat s-au ridicat această sfîntă biserică din temelie, zidindu-se pe locul bisericii ce au fost zidită de ferici[tu]l întru pomenire D[om]n, Io. Vas[ile] Lupu V[oie]v[od], în zilele binecredinciosului şi de H[risto]s iubitor Domn Io. Grigorie Alex[andru] Ghica V[oie]v[od] cu binecuvîntarea Preasfinţit[u]l[ui] Mitr[opolit] al Moldovei Chirio Chir Sofronii, prin sîrguinţa preacuviosului Arhim[andrit] şi stareţul Sf[intelor] monast[iri] Neamţul şi Secul Chir Neonil, la anul mîntuirii 1853».

Mobilierul bisericii a fost împărţit la diferite biserici. Astfel, catapeteazma s-a dat bisericii Sfîntului Dumitru din satul Plotun, comuna Pipirig, iar icoanele şi cărţile s-au împărţit la bisericile: Sfîntul Haralambie din Tîrgu Neamţ şi Sfîntul Nicolae din Ţuţuieni.

Stareţul Neonil întemeietor de şcoli

Şcoala din Mănăstirea Neamţ. Stareţul Neonil şi-a dat silinţa să înfiinţeze o şcoală pentru pregătirea monahilor.[43] Şcoala a fost înfiinţată între anii 1844-45, avînd ca local arhondaricul mănăstirii. In această şcoală, pe lîngă materiile religioase, se învăţau şi limbile greacă şi rusă. Cuvîntul festiv la deschiderea şcolii a fost rostit de către Neofit Scriban, numit profesor, care a scos în lumină străduania stareţului Neonil pentru înfiinţarea acelei instituţii.[44]

Şcoala publică din Tîrgu Neamţ

Prin sîrguinţa sa, Neonil a construit lîngă spitalul făcut de mănăstire o şcoală publică între anii 1850-52 pentru folosul locuitorilor tîrgului.[45] Infiinţarea şcolii s-a făcut din iniţiativa stareţului Neonil. La această concluzie conduc adresa «Epitropiei Invăţăturilor Publice a Prinţipatului Moldovei» din 14 octombrie 1846 şi adresa stareţului Natanail din 9 noiembrie 1853.[46]

Pentru şcoala nou — înfiinţată, stareţul Neonil a cerut Domnitorului Moldovei Grigorie Ghica şi acesta a aprobat, în 1853, printr-un hrisov domnesc,[47] mai multe lucruri. Şcoala care există şi astăzi a fost construită cu parter şi etaj, avînd 10 săli foarte spaţioase şi bine luminate. Deasupra uşii de la intrarea principală se află o pisanie cu următorul cuprins: «Şhoală poblică, a cărei temelie s-au pus de Prea înălţatul Domn stăpînitorul Moldovei, Io. Grigorie Alexandru Ghica Voievod, zidindu-se prin sîrguinţa preacuviosului Arhimandrit şi stareţ s[fintelor] M[ănă]s[tiri] Neamţul şi Secul, Chir Neonil, cu cheltuiala monastirilor, 1852, octombrie 16».

---

43. Neofit Scriban, *Cuvinte bisericeşti, compuse şi rostite la diferite ocaziuni*, Bucureşti, 1868, p. 212.
44. *Ibidem*, p. 223-225.
45. Biblioteca Academiei R.S.R., *ms. nr. 1270*, p. 63.
46. Arhivele Statului Iaşi, *pachetul 1049, documentul 342*; Arhivele. Statului Bacău, *pachetul* 10, *documentul 397*.
47. Arhivele Statului Bucureşti, *Dosar nr. 14-559, documentul nr. 384*

Bolnița din Mănăstirea Neamț

Starețul Neonil întemeietor de așezăminte pentru asistența socială.

In Mănăstirea Neamț încă din prima jumătate a veacului al XVIII-lea a existat o bolniță,[48] restaurată de starețul Paisie. La 1821, starețul Ilarie a făcut o bolniță nouă cu un paraclis mic închinat Sfîntului Mucenic Pantelimon. Aceasta a fost mistuită de foc în anul 1841. Intre anii 1843-44, starețul Neonil a zidit din temelie o clădire nouă pentru bolniță, în formă de careu cu un mic paraclis, de asemenea, închinat Sfîntului Mucenic Pantelimon. Clădirea a fost zidită pe locul unde este astăzi Seminarul teologic din Mănăstirea Neamț. Cum însă această bolniță nu avea liniștea necesară și era departe de mănăstire, la anul 1846, Neonil, prin rîvna sa și cu posibilitățile materiale ale mănăstirii și a altor binefăcători a zidit din temelie actuala bolniță a mănăstirii. In localul rămas liber a fost mutată tiparnița mănăstirii. De la 1862 localul a fost transformat în ospiciu. In acest așezămînt de sănătate a stat și marele nostru poet Mihai Eminescu.[49]

Noua bolniță are în cuprinsul zidurilor ei un paraclis cu hramul Sfîntul Mucenic Ioan cel Nou de la Suceava și stă la îndemîna bătrînilor călugări. In aripa nordică a clădirii este instalată tipografia Centrului mitropolitan Iași.

Spitalul din Tîrgul Neamț

Regulamentul Organic pentru Moldova prevedea: «Mănăstirea Neamț este obligată a face și a întreține cu a sa cheltuială un spital și o farmacie în Tîrgul Neamț»[50]. Starețul Neonil a tradus în faptă această prevedere. El scria, în anul 1847, mai 16, Mitropolitului Meletie al Moldovei *«că toate sînt gata»* și să dea cuvenita binecuvîntare pentru începerea lucrărilor[51]. Lucrările au durat mai mult de trei ani. Clădirea spitalului, care avea o capacitate de 100 de paturi, și nu numai 40 cum se prevăzuse inițial, la care se adăugau și anexele trebuitoare, s-a realizat cu «suma de peste trei sute mii lei, afară de alte cheltueli»[52].

Dintr-o scrisoare trimisă Domnitorului desprindem viziunea largă și generoasă pe care Starețul Neonil o avea ctitorisind un astfel de așezămînt. El cerea ca «spitalul ce se face de mănăstire cu simțitoare cheltuială să fie nu numai pentru trebuința Tîrgului Neamț, ci mai ales pentru nevoile satelor megiașe și mai îndeosebi a lăcuitorilor de la munte, căci aceștia pînă acum au fost lipsiți de orice îngrijire doftoricească»[53]. Dintr-o altă scrisoare a starețului Neonil către domnitor, se vede că spitalul era menit a primi înlăun-

---

48. Biblioteca Academiei R.S.R., *ms. nr. 569-90*, p. 68.
49. *Idem, ms. nr. 1270, p. 68–70.*
50. *Regulamentul Organic al Moldovei*, Cap. 3, art. 79, punctul 4, p. 192.
51. Arhivele Statului București, *Dosar nr. 14-558, Document nr. 89 și 480.*
52. Biblioteca Mănăstirii Neamț, *ms. nr. 100*, p. 49–50.
53. Arhivele Statului Iași, *pachetul 1764*, fila 28.

trul său pe orice bolnav. El zice: «Spitalul ce va să ridice mănăstirea în Tîrgul Neamț, va fi pentru tot felul de nație și religie». [54]

Clădirea spitalului, construită în forma literei E mare avea demisol, parter și etaj. La etaj în centrul clădirii se afla un paraclis cu hramul Sfîntul Mucenic Dimitrie. In dreapta și în stînga intrării centrale, pe pereții paraclisului, sînt așezate două mari pisanii săpate pe lespezi de marmură, cu slove chirilice, avînd următorul cuprins: «Intru slava Sfintei și cei de o Ființă și de Viață, făcătoarei și nedespărțitei Treimi și întru cinstea Sfîntului Mare Mucenic Dimitrie s-au zidit acest paraclis împreună cu casele ospitalicești și cu toate celelalte încăperi, din temelie, de către Sfînta Mănăstire Neamțu cu toată a sa cheltuială, în zilele... binecredinciosului nostru Domn Grigorie Alexandru Ghica Voievod, prin *rîvna* și *stăruința* preacuviosului Arhimandrit și stareț al Sfintelor Mănăstiri Neamțu și Secu, Chir Neonil, la anul 1850».

Sfințirea spitalului și a paraclisului s-a făcut cu mare solemnitate, fiind de față Domnitorul Moldovei, Mitropolitul și reprezentanți ai Sfatului țării, precum și delegați ai Mănăstirilor Neamț și Secu, în frunte cu starețul Neonil, deși era cu picioarele paralizate de reumatism. [55]

Spitalul a fost așezat sub conducerea și purtarea de grijă a Mănăstirii Neamț pînă la 1864, cînd odată cu secularizarea averilor mănăstirești, administrarea acestui așezămînt a trecut pe seama Epitropiei Sfîntului Spiridon din Iași.

Activitate pe tărîm duhovnicesc. Starețul Paisie Velicicovschi a alcătuit, pentru Mănăstirile Neamț și Secu, un așezămînt de conducere. Din nefericire, manuscrisul acestui așezămînt a ars în mănăstirea Secu la anul 1821. [56] Părinții, care cunoscuseră pe starețul Paisie, respectau prevederile Așezămîntului de la o vreme însă predaniile paisiene au început să fie uitate. Starețul Neonil, voind să pună capăt neorînduielei, a cerut aprobarea unui nou așezămînt, pe care-l confirmă Mihail Sturdza prin hrisovul domnesc din 10 noiembrie 1843, în care se spunea: «Iar pe la 1839 datorită neorînduelii, starețul vremei (Neonil) a cerut domniei mele cu prea plecată rugăciune a hărăzi un așezămînt statornic mănăstirii întemeiat pe pomenitele rînduieli paisiene». [57]

Textul așezămîntului este în mare măsură cel din 1839, alcătuit de starețul Neonil și bătrînii mănăstirii.

In anul 1867 s-a găsit în Mănăstirea Noul Neamț o copie a așezămîntului starețului Paisie, după care s-a făcut o altă copie păstrată, acum, la Mănăstirea Neamț. Comparînd cuprinsul acestui așezămînt cu cel din 1843 am constatat că au aproape același conținut.

Așezămîntul din 1843 are 42 de articole dintre care, 19 cuprind reguli cu caracter duhovnicesc și 23 de articole, reguli cu caracter economico-administrativ.

Cele 19 articole cu caracter duhovnicesc reglementează pri-

---

54. Arhivele Statului București, *Dosar nr. 14-559, document 384.*
55. Biblioteca Academiei R. S. R., *ms. nr. 5691-99*, p. 147.
56. *Analele Academiei Române*, Tom. XXXII, p. 643.
57. *Așezămîntul din 1843,* Hrisov domnesc pentru regula sfintelor mănăstiri Neamțul și Secu, dat de Domnitorul Mihail Sturdza, p. 3.

mirea în mănăstire, ascultarea, agonisita personală, spovedania, serviciul divin, comportarea, viața de obște, consiliul duhovnicesc, alegerea starețului, hirotonii etc.

Articolele cu caracter administrativ reglementează conducerea treburilor economice, terenuri, metoace, venituri, cheltuieli, bolniță, tipografie, bibliotecă, școală, ateliere, muzeu, gospodărirea schiturilor ce depind de obștea nemțeană etc.

In anul 1850, starețul Neonil ceru noului domnitor al Moldovei, Grigorie Ghica Voievod, întărirea așezămîntului din anul 1843. Domnitorul îndeplini această cerere a lui Neonil cu un hrisov din 27 mai 1850 nr. 175, zicînd: «Deci așa precum hrisovul de mai înainte au fost și este pînă astăzi pentru această dumnezeiască lavră un îndemn de bună rînduială și de propășire în cele duhovnicești și materiale și o piatră de multă mîntuire la timp de vifor și, precum în el se vede sprijinul viitorului acestor mănăstiri, ca unul ce păstrează dreptățile ctitorilor și înțeleptele rînduieli ale Fericitului Stareț Paisie, domnia noastră, pe aceste temeiuri și în privire înscrise în cererea ce ni-au fost făcut preacuviosul Arhimandrit Neonil Starețul Sfintelor Mănăstiri Neamțu și Secu, dimpreună cu tot soborul, prin hrisovul de față, întărim toate cele cuprinse în hrisovul antecesorului nostru Domn Mihail Sturdza Voievod din anul 1843 spre păstrarea neatinsă a bunei rînduieli în aceste dumnezeiești mănăstiri» [58]. Neonil s-a străduit, pe tot timpul vieții, ca bunele rînduieli și tradiții duhovnicești să fie păstrate. Se vede această dorință a lui Neonil și din testamentul său spiritual, trimis Mitropoliei în anul 1853 [59].

Activitatea cărturărească. In timpul stăreției arhimandritului Neonil la Mănăstirea Neamț s-a desfășurat o bogată activitate tipografică. El a încurajat și susținut această activitate — a scris prefețe la tipărituri, care prin stilul ales și conținutul bogat al ideilor sînt adevărate introduceri la lucrările respective și totodată arată pregătirea cărturărească a sa.

Starețul Neonil ajutat de iscusiți săpători în lemn și metal, a împodobit tipăriturile sale cu chenare, vignete, litere capitale, chipuri de sfinți etc. Stampele lucrate la Neamț, în timpul stăreției sale au fost folosite de multe tipografii din Principatele Române, contribuind astfel la dezvoltarea gustului artistic.

Neonil a mărit capacitatea tiparniței de la Neamț, a adus mașini noi din Austria și a înființat, în mănăstire, o turnătorie de litere. Cărțile tipărite la Neamț erau foarte căutate pentru frumusețea tiparului, lipsa de greșeli și graiul lor curat.

Pentru a ilustra activitatea tipografică nemțeană în timpul stăreției arhimandritului Neonil, dăm lista tipăriturilor făcute cu cheltuiala și sîrguința sa: 1. Ceaslov, 1835; 2. Octoih, 1836; 3. Ceaslov, 1836; 4. Psaltire, 1843; 5. Psaltire, 1844; 6. Acatistul Sfinților Apostoli, 1844; 7. Pidalion, 1844; 8. Evangheliar, 1845; 9. Mineele pe toate lunile anului, 1846; 10. Carte de rugăciuni, 1847; 11. Azbu-

---

58. Biblioteca Academiei R.S.R., *ms. nr. 1270*, p. 61–70.
59. *Ibidem*, p. 74.

coavnă, 1847; 12. Paraclisul Sfîntului Mucenic Hristofor, 1847; 13. Minunile Maicii Domnului, 1847; 14. Triod, 1847; 15. Panihidă, 1848; 16. Molitvenic, 1848; 17. Ceaslov, 1848; 18. Penticostar, 1848; 19. Ceaslov, 1850; 20. Apostol, 1851 şi altele.

Concluzie. Prin activitatea sa desfăşurată pe tărîm duhovnicesc, cărturăresc şi gospodăresc, arhimandritul Neonil Buzilă rămîne, în istoria monahismului nemţean din prima jumătate a secolului al XIX-lea, ca un vrednic urmaş al stareţului Paisie Velicicovschi.

Meritul cel mai de seamă al său rămîne, fără îndoială, priceperea de care a dat dovadă în chivernisirea bunurilor Mănăstirii şi în destinarea acestor bunuri spre folos social: înălţarea şi restaurarea unor biserici, înfiinţarea şcolii mănăstireşti şi a şcolii publice din Tîrgul Neamţ, clădirea unui spital şi a anexelor trebuitoare unei astfel de instituţii în acelaşi oraş, construirea bolniţei nemţene şi dotarea tipografiei de la Mănăstirea Neamţ cu maşini noi şi o turnătorie de litere.

Apărute într-o limbă românească frumoasă, împodobite artistic şi răspîndite în Moldova, în Ţara Românească şi Transilvania, tipăriturile nemţene, din timpul stareţului Neonil, au contribuit la menţinerea şi propăşirea unităţii de limbă şi a simţului artistic tipografic.

Dintr-o scrisoare a Mitropolitului Andrei Şaguna reiese că stareţul Neonil este ctitorul bibliotecii Mitropoliei Ardealului.

Intocmind un nou aşezămînt pentru viaţa monahală în Mănăstirile Neamţ şi Secu, arhimandritul Neonil Buzilă se impune, în epoca sa, şi ca un bun reorganizator al vieţii de obşte.

In sfîrşit, remarcăm perseverenţa şi, mai ales, tăria credinţei şi nădejdii acestui distins monah nemţean. Deşi bolnav, paralizat, Neonil îşi îndeplineşte îndatoririle de stareţ şi trăitor al vieţii monahale în chip exemplar. Aşa se explică ataşamentul şi ascultarea de care obştea nemţeană a dat dovadă la alegerea ca stareţ şi în timpul stăreţiei lui Neonil.

Arhidiacon ***PARTENIE APETREI***

Biserica de lemn din Ţigău-Bistriţa

Între puţinele biserici de lemn, care au mai rămas în «ţara cătănelor negre» din vechea «ţară» a Năsăudului, se numără şi cea din Ţigău, restaurată în 1962-1963.

Satul este vechi şi mic. Regele Bela al IV-lea l-a donat saşilor, în 1243, colonizaţi în Transilvania. Credincioşii ortodocşi au avut din vechime biserică. Este atestată şi în 1733, în conscripţia lui Clain. Înaintea actualei biserici, adusă prin 1760 de la Şarul Dornei - Bucovina, a fost alta şi mai veche.

Pe valea Someşului Mare şi a afluenţilor lui, mai dăinuie cîteva biserici: la Poienile Zăgrei, Chiraleş (mutată în Parcul etnografic din Cluj), Sarata, Sîngiorz, Rebrişoara şi cîteva ascunse între dealurile şi văile regiunii.

Stilul bisericii din Ţigău este de tip vechi şi se apropie de a celor din Carpaţi şi de dincolo de Carpaţi. Ea pare a fi o navă, cu altarul şi pronaosul poligonale. Ea este situată pe un deal la margine. Au trecut două veacuri de cînd a fost adusă din munţi, unde va fi avut o vechime de cel puţin o sută de ani, dacă nu şi mai bine. A fost adusă cînd lupta pentru «unirea» religioasă a românilor din Transilvania şi-a ajuns punctul culminant, în 1760-62, cînd au fost distruse multe biserici vechi de lemn.

La mutare i s-au făcut prea puţine modificări. Cea mai importantă este lărgirea altarului, cu 1,25 m., formîndu-se două nişe pentru proscomidiar şi diaconicon. Tîmpla este dublă, cea veche ceva mai îngustă ca o căptuşeală la cea nouă, pe actuala lăţime a naoasului.

Atît altarul, cît şi pronaosul, în exterior, au cîte 5 feţe. Se prea poate ca, la Şarul Dornei, să fi fost biserică de schit, cu altarul mai mic, iar aici a fost mărită, în interior, ca să fie mai potrivită ca biserică parohială.

In 1733, era preot la această biserică Gherman, unit. Parohia avea casă, sesie parohială şi 42 de locuitori, probabil capi de familie.

În 1760-62, satul avea doi preoţi uniţi, casă parohială şi 18 locuitori; neuniţii, 34 locuitori, nu aveau nici preot, nici biserică ci numai casă parohială, aşa că a fost o vreme cînd în sat va fi fost şi preot neunit, credincioşii neuniţi fiind în majoritate atît în 1733 cît şi în 1760.

Pitorescul bisericii îl dă şi forma acoperişului, unul pentru toată biserica, doar turnul îl străpunge. Este simetric la altar şi pronaos; cu cîte 3 feţe, acomodîndu-se planului de bază. La altar este puţin lărgit, oferind adăpost la încheieturile de pe nord şi sud. Prispa este îngustă, fără balustradă, de-a lungul feţei sudice. In faţă este o bancă ceva mai lată şi scutită de streaşină şi aceasta puţin lărgită pe partea sudică a locaşului.

Biserica este construită din lemn de brad şi stejar, bîrne late şi groase cu încheieturi, unde era cazul, cu cuie de lemn, sistem vechi.

Ferestrele orginale, la altar, sînt mici, la naos au fost mărite, pentru străni mai ales.

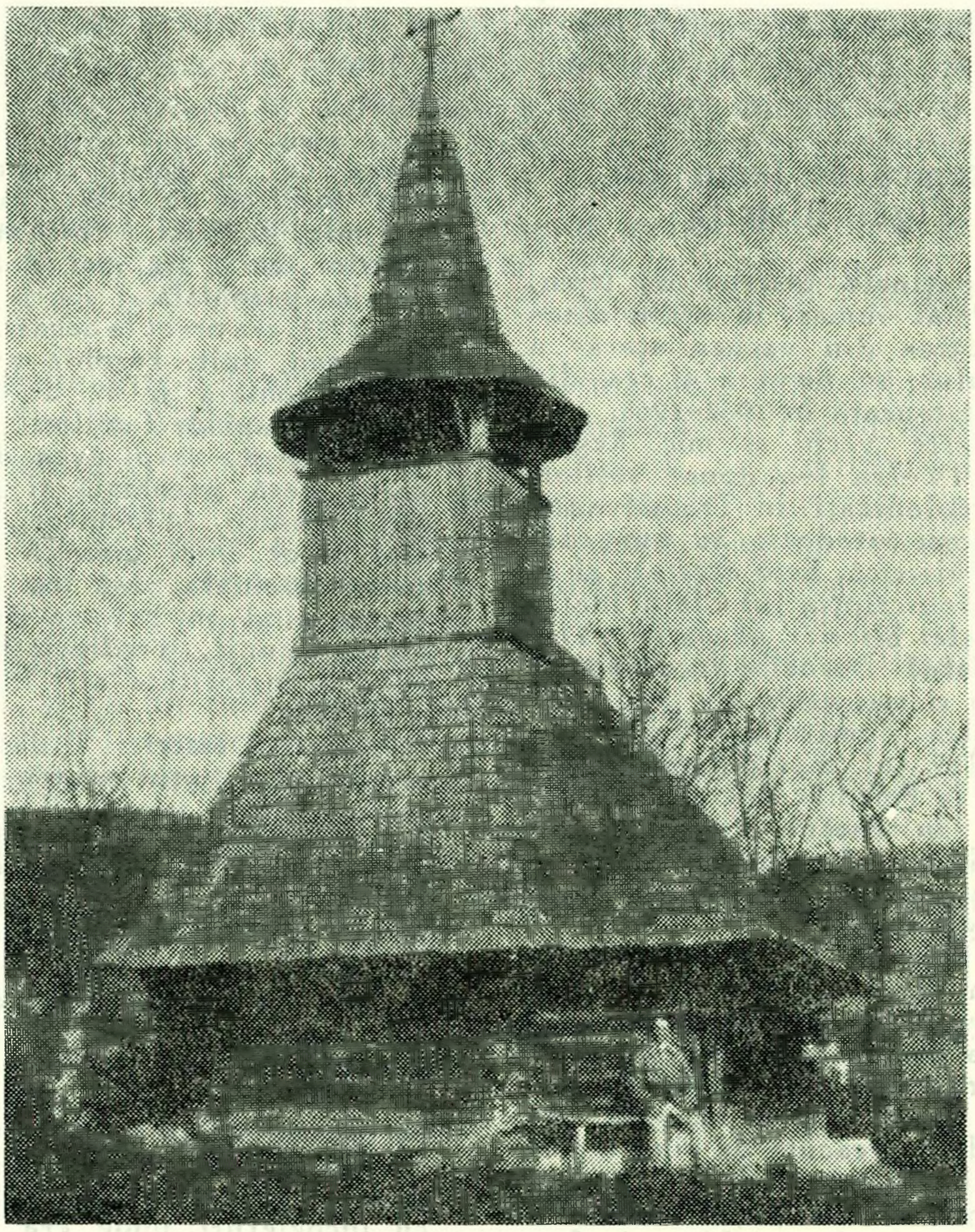
Turnul se ridică deasupra pronaosului; baza acestuia este octogonală şi destul de largă, coiful piramidal, octogonal, scund. Crucile de fier sînt frumoase, atît cea de pe turn, mai ales cît şi cea de pe acoperişul altarului.

La intrare este o piatră mare, iar pe partea de sud un tărnaţ - prispă deschisă cu talpa tencuită şi bine îngrijită, servind drept po-

pas şi loc pentru pălăriile credincioşilor. Este construită din lemn de brad, iar tălpile de stejar. Talpa are lugimea naosului.

Biserica mică, 12 m. lungă, 6 m. largă şi circa 10 m. înaltă, face parte din familia bisericilor scunde. Dealtcum, în Năsăud turnurile nu sînt aşa de înalte ca în judeţele şi altar, se îmbină şi închid unghiul format de aceşti doi pereţi mici, ţinînd în acelaşi timp drept sprijin şi pentru cununa acoperişului.

Uşa de intrare este pe latura de sud, în dreptul pronaosului. Este mică, din lemn de brad, iar uşorii intrării din stejar. Deasupra este puţin arcuită, cu cioplituri din cîr-

Biserica din Ţigău Bistriţa.

Someş, Cluj ori Maramureş. Ele se apropie mai mult de tipul bisericilor de pe Mureş şi, bineînţeles, de cele din Bucovina, mai ales că Năsăudul a avut legături strînse cu Bucovina.

Elementul cel mai frumos şi cel mai preţios din punct de vedere arhitectonic îl formează aripile, care la această biserică sînt bogate. In special cele de la altar. Aceste aripi, la primul colţ între noas şi lige, iar la mijloc o cruce. Este săpat anul 1760 şi cuvîntul vălet.

Interiorul nu rămîne mai prejos. Totul este frumos împodobit şi foarte armonic. Pictura este decorativă atît în ansamblu cît şi prin chenare, la fel prin coloratură şi prin felul de compoziţie al tablourilor. Bolta naosului, în special îţi face impresia covorului frumos şi bogat al ţinutului plin de pitoresc în natură, în casă, în port, în atitudini şi prin

tot ce se manifestă acest ţinut al Năsăudului. Cred că este singura biserică de lemn din ţinut atît de bogat împodobită, cu gust şi pricepere, zugrăvită şi relativ foarte bine păstrată. Sîntem în faţa unui preţios monument istoric şi de artă bisericească din Transilvania.

Picturile de pe peretele de nord dinspre iconostas s-au şters, păstrîndu-se în nişe numai pe peretele paralel cu iconostasul tabloul *Iisus cu strugurele*, motiv foarte cunoscut şi răspîndit. Iisus stă pe mormîntul său, la spate este crucea. Din coasta dreaptă porneşte viţa, se încolăceşte în jurul braţului de sus al crucii, ca să se susţină, coboară pînă în dreptul lui Iisus, care stoarce strugurile în potirul ţinut de un înger, ale cărui dimensiuni sînt proporţional mai mici decît ale lui Iisus. Strugurii sînt incomparabil de mari, frunzele viţei mici, nu au forma exactă, ci stilizată. Pe mîna dreaptă a lui Iisus se văd bine urmele cuielor şi urma suliţei în partea stîngă, dar aici e ceva mai sus, nu chiar în dreptul inimii. Iisus şade cu picioarele puţin încrucişate. Braţele prea lungi în raport cu corpul şi cu picoarele. Expresiunea destul de vie şi clară. Cred că în această nişă a fost proscomidiarul, fiindcă de obicei această înfăţişare a cuminicăturii se află aici.

În continuare, urmează *Sf. Vasile cel Mare* îmbrăcat în bogate veşminte arhiereşti, cu faţa lungăreaţă, barba lungă, cu mîna dreaptă, binecuvîntînd iar în stînga avînd toiagul arhieresc. Tabloul este încadrat de doi stîlpişori cu un capitel din care pornesc arcurile, iar deasupra un motiv geometric format din pătrate, în două culori, ca la tabla de şah. Odăjdiile sînt împodobite cu motive florale de brocard.

Urmează *Sf. Grigorie Bogoslovul* şi *Sf. Ioan Gură de Aur*. Înfăţişarea

Sfinţii ierarhi Vasile cel Mare şi Grigorie Teologul (pictură).

lor nu diferă de a Sf. Vasile nici în atitudine, nici în expresiune. Odăjdiile sînt de culoare mai închisă. Cu mîna dreaptă ei binecuvîntă iar în cea stîngă fiecare ţine o carte deschisă.

Pe peretele de est sînt: *Sf. Atanasie şi Chiril* avînd la mijloc fereastra. Pe cel următor, un sfînt al cărui nume nu se poate descifra şi *Sf. Nicolae*. Pe peretele următor, înclinat, îngust este *Sf. Porfirie*, în nişa dinspre sud, pe peretele cel paralel cu iconostasul este *Sf. Spiridon*, iar pe cel perpendicular pe iconostas este *Jertfa lui Avram*. La est, sus, sînt crucea cu buretele şi suliţa desenate în nişă, înspre

sud, pe tavan, sînt motive florale decorative, iar spre nord este *Iisus în pahar*.

Pictura din altar redă multă viaţă, cu coloratură vioae, bogată, mult roşu, apoi culoarea cărămidei. In general, domină motivele decorative bogate,de formă geometrică şi floralã.

Inconostasul (tîmpla, catapeteasma) este simplu. Alături de icoanele împărateşti, stricate de vreme, sînt înfăţişaţi Sfinţii Apostoli, Mîntuitorul Iisus Hristos, în mijloc, iar sus *Răstignirea*.

Biserica are ca hram Cuvioasa Parascheva, vechiul hram al bisericii. In Transilvania în foarte puţine locuri sînt biserici cu acest hram. Cred că şi în această privinţă este influenţă moldovenească. Pe icoana hramului a fost scris cine a plătit-o, fără să se mai poată descifra.

Pe pereţii naosului întîlnim scene în care este reprezentată viaţa şi lucrarea mesianică a Mîntuitorului Hristos.

Dacă biserica este zugrăvită de Stentel Ion din Sînmărghita, atunci acesta nu a fost un zugrav de mîna a doua între zugravii

Coborîrea de pe Cruce (pictură).

populari; evident nu avem înaintea noastră o pictură de meşter în arta zugrăvirii, ci a unui zugrav care s-a format la mănăstirile din Oltenia şi Moldova, ca ucenic al altor zugravi cu urme pe aceste vremuri şi locuri.

Remarc între sfinţii pictaţi în această biserică pe *Sf. Ioan cel Nou de la Suceava*. In iconografia transilvăneană chipul acestui sfînt apare foarte rar; numai în Maramureş se

mai găseşte. Acest fapt pune în lumină legătura cu Bucovina.

Iată şi lista cărţilor vechi, care se mai păstrează în strana bisericii:

1. Penticostar, Bucureşti, 1764, cu însemnări multe pe file.
2. Cazania lui Varlaam, 1643, Iaşi, cu însemnări.
3. Catavasier, – după literă ar fi din 1680–1700.
4. Octoih, 1825, Blaj.
5. Ceaslov mic, lipsă foaia cu titlu.
6. Octoih mic, Sibiu, 1866.
7. Strastnic, pe o gravură este anul 1777.
8. Molitvenic, Sibiu, 1864.

Biserica de lemn din Chiraleş, mutată la Cluj, este zugrăvită tot de Stentel Ion din Sînmărghita, aproape în acelaşi timp. Pictura la Tigău este cu mult mai bună şi mai bine păstrată.

ATANASIE POPA

Trei documente referitoare la Biserica Sfîntul Nicolae din Hîrlău

Tîrgul Hîrlău a atras atenţia multor domnitori iubitori de neam şi de ţară. Unii dintre ei, Ştefan cel Mare şi Petru Rareş, au înălţat biserici: Sf. Gheorghe şi Sf. Dumitru. Despre aceste monumente se păstrează numeroase informaţii documentare: biserica Sfîntul Ierarh Nicolae din cartierul Munteni cu mult mai recentă şi mai modestă, a fost rînduită cu cheltuiala boiernaşului Mihail Herescu, nepot al episcopului Dositei Herescu, aşezat în Hîrlău, după ocuparea Bucovinei de către austrieci la 1775, împreună cu o bună parte din oamenii de pe moşiile sale de dincolo de «cordun».

Redăm mai jos, trei documente referitoare la începuturile acestei biserici, aflate la Arhivele Statului din Iaşi.

Primul (din 1823 decembrie 10) este o copie făcută de mîna lui Mihail Herescu după apelul marelui mitropolit Veniamin Costachi, către toţi clericii şi locuitorii Moldovei de a ajuta la terminarea acestei biserici.

Interesantă este în acest document, afirmaţia că ea s-ar fi ridicat pe ruinele unei biserici moştenite de la Ştefan cel Mare. Nici o afirmaţie mai veche sau mai nouă nu vine însă să confirme acest lucru.

Cimitirul rămîne însă o certitudine istorică, pentru că la diferite săpături s-a dat peste oseminte şi monezi foarte vechi, care duc la concluzia că aici au fost înhumaţi tîrgoveţii contemporani cu Ştefan cel Mare şi chiar înainte de el.

Al doilea (din 1825 iunie 3) este o scrisoare adresată lui Mihail Herescu de o parte din tîrgoveţii din «mahalaua» Munteni, prin care după ce fac un scurt istoric despre începuturile construcţiei, refuză să le fie paroh preotul «Grigore de la Zagavia».

Al treilea (din 1826 august 1) este o catagrafie amănunţită a cheltuielilor cu procurarea materialelor şi obiectelor de cult făcute de Mihail Herescu personal, cît şi a celor acumulate prin donaţia unor tîrgoveţi.

Are un caracter acuzator faţă de două feţe bisericeşti: Preotul Grigore de la Zagavia şi sachelarul Gavril (se pare că pentru acesta din urmă nu fără temei). Toate cele trei documente sînt interesante atît pentru istoria locală, pentru că se referă la persoane şi acţiuni care se consumă în această localitate, cît şi pentru o istorie mai largă, întrucît aminteşte de epoca (1819–1826) «revoluţiei» eteriste, cu implicaţiile ei.

A N E X E

«Cu mila lui Dnezău, smeritul Veniamin Mitropolit Moldaviei.[1]

Prea osfinţiţilor arhierei în Hristos a noştri iubiţi fraţi şi împreună slujitori, prea cuvioşilor arhimandriţi şi egumeni a cinstitelor monastiri, prea cucernicilor iconomi, sachelari şi protopopi şi toţ[i] ceilalţi preuţi, diaconi şi clerici, aleşilor de bun neam blagorodnicii boeri, cinstiţilor neguţători şi de obşte pravoslavnici creştini, tot alesul norod a lui Dnezău care întru această de Dnezău păzită stăpînire a pămîntului Moldaviei lăcuiţi, fii întru Domnul, iubiţi şi doriţi a smereniei noastre, daru fie voao tuturor şi pace de la Dnezău, iar de la noi molitva blagoslovenie şi ertare.

---

1. Arhivele Statului Iaşi, Documente. Pachet 487|7.

Către acestă vă înştiinţăm că în vatra tărgului Hărlăului din eparhie Mitropolii noastre au fost din vechime zădită bisărică de către preabunul domn Ştefan Voevod în numel[e] Sn. ierarh Nicolae, care din peristasul vremelor răsăpindusă păn la temelie, au rămas păzăndusă şi ferindusă de către alte bisărici numai ţănterimul ei, asupra căruia sfinţăt loc, îndemnăndusă din răvna ce[a] după Dnezău şi prin agiutorul Sn. ierarh Nicolae d[um]n[e]alui log[ofăt] Mihălachi fon Her[e]sc[u] au şi început în anul acesta a zidi bisărică, dău (de-au) adus lucrul zidirii păn la săvîrşit, făcîndui şi acoperămîntul. Mai trebue lucrul pridvorului cu clopotneţă şi catapetezma şi odo[a]rele din lăuntru, la care încă este trebuincio[a]să nu puţăne cheltuieli.

Dreptu aceea făcăndune cerere numitul ca săl înlesnim şi cu o condecă spre a năzui către agiutorul şi mila pravoslavii vo[astre] ca săs (să-şi) poată întîmpina cele lipsăte la pomenita bisărică şi să nu rămăe lucru[ri]le îngiumătăţate, după neapărata datorie a noastră şi mai cu [în]lesnire săse de[a] sfărşit acestue (acestui) sn. lăcaş, am poruncit de sau făcut această condecă pătrunsă cu găitan şi pecetluită cu pecetea[a] duhovniceştii decasterii, care sa încredinţat în sama cucernicului protopop Mihail carele sau îndatorit a trece întrănsa a tot numele vielor şi a morţălor căt şi to[a]t[e] cel[e] ce vor da fieştecare miluitor încredinţat fiind că milostenie (milostenia) izbăveşte suflete[le] de mo[a]rte acopere mulţăme de păcate şi face pe om asămine cu Dnezău, carele zice «fericiţi cei milostivi, că acei[a] să vor milui» a căruia bun dar, bogată milă şi a noastră arhierească blagoslovénie să fie deapururea cu voi toţi amin.

Veniamin Mitropolit Moldaviei
1823 dechem. 10».

«Noi lăcoiutorii (locuitorii) târgoveţi din târgu[l] Hărlăului[2] din mahalao (mahalaua) a Sfîntului Dimitrie din Munteni dăm această adeverinţă încredinţare a noastră la măn[a] dum[i]sale Mihălache fon Herescu precum să fii (fie) ştiut că fiind un ţintirim de biserică din vechime în mahalao (mahalaua) aceasta şi cerănd noi ca să se facă biserică şi cu îndemnările unora din[tre] pravoslavnici, sau scos şi o condică de milostenie cu care condică au fost rănduit preotul Ioan din mahalaoa noastră cu un Coste Grecu spre a strănge milostenie la 1819 care au şi strănsu ceva după izvodu[l] ce este văzut, apoi din răvuluţie (revoluţia) aceasta sau dus cei ce mai pute[au] da agiutor trecîndu Prutu. Şi au rămas biserica fără nici o punere la cale şi fără nici un început ci numai puţină materie ce adunaşi (adunaseră) pravoslavnicii, apoi la 1823 pornit fiind din dumnezăiasca rîvnă dumnealui Mihalachi fon Herescu sau apucat de biserică din talpă şi cu agiutorul şi de la alţi pravoslavnici şi cu agiutorul lui Dumnezău au zidit biserica din nou cu catapeteasmă, veşminte şi alte odoară şi fiind preutu Grigori de la Zagavie[3] carile au dat cuvios agiutor bisericii apoi acum acest preut Grigori vr[e]a să se facă singur şi de sine stăpîn de biserică aducîndu[l] şi pe feciorul său la biserică şi pe duhovnicul nostru ci ne-au păstorit de ani săl lipsească mai scoţînd şi mărturie că ar fi biserica zidită din talpă de sfinţie (sfinţia) sa, care şi pe mulţi din noi iau iscălit nimica noi ştiind şi pe mulţi din famelii au înşelat de au iscălit, care mărturie este cu totul neadevărată, pentru care văzînd noi hulile şi purtările acestui preut Grigori de pe acum pănă a[...] se deschide biserica zicund (zicînd) că sau sărăcit pentru aceasta nu se primeşte de către noi toată mahalaoa (mahalaua) ci decăt va[...] numitul preut sereac (sărac), prin cercetare ce i se va face cu amăruntul şi cît va arăta în frica lui Dumnezău că au miluit noi acum vom pune toţi banii gios ci va fi miluit preutu[l] Grigori şi noi să rămînem în pace[a] noastră şi pentru credinţă urmează iscăliturile noastre şi în orice cercetări vom fi chemaţi faţă asemine vom arăta. 1825 iunii 3.

---

2. Arhivele Statului Iaşi, P. 700|10.

3. În catagrafia din 1827 — Arhivele Statului Iaşi, Fond Mitropolia Moldovei condici 9, p. 27 — este trecut un preot Grigorie de 30 de ani hirotonit de mitropolitul Veniamin Costachi la 30 iulie 1826 pentru Biserica Sf. Neculai din Hîrlău. Fără îndoială este vorba de altă persoană.

— Ene (Ne[a]gu
— Avraam Gherghel
— Nicolai Gherghel este
— Vasile Rogojanu
— Nechita Darie
— Nechita Pleşca faţă
— Iacov Hub
— Vasile Bocanci faţă
— Iordache Opre tij
— Ioan Mane tij
— Nicolai Marari
— Eu Stanciu Vornicu[l] tărgului Hîrlăului dinpreună cu toată mahalaoa muntenilor
— Eu Nicolai Colibă şi noi toată măhălaoa nu-l priimim a l (...).

Şi eu am scris cu zisa celor de sus numiţi Petre Dascălul».

«Din[4] temelie cheltuială facer[a] bisericii ce se prăznuieşte hramul Sn. Ierarh Nicolae din Hîrlău cu drept banii mei precum să arată mai gios anume pornită din anul 1823 mai 19 şi sau gătit la anul 1826 sau sfinţit în acel an au[gu]st 1, în ziua Sfinţilor şapte mucenici macavei, sau sfinţi[t] de către iconomul i prot[opop] Mihail din Hîrlău.[5] 1826 au[gu]st 1».

Pr. I. D. APOSTU

Un cantacuzin ctitor a patru biserici din împrejurimile Hîrlăului

După contemporani şi istorici originea familiei Cantacuzino este diferită.[1]

Oricare ar fi însă începutul, adevărul e că familia Cantacuzino a cunoscut o soartă cruntă. Mihai Cantacuzin - Saitan Ogli - este omorît la Constantinopole, fiul său Andronic închis şi ucis, încît patru din cei cinci fii ai lui Andronic se autoexilează: Constantin în Ţara Românească, unde urmaşii săi vor sui treaptă cu treaptă pînă la tron, Dimitrie în Crimeia, Toma şi George - Iordache, cel dintîi Iordache din acest neam în Moldova, ai cărui urmaşi, de asemenea, vor deţine înalte demnităţi şi proprietăţi întinse.

Dar ceea ce s-a subliniat şi constituie o aură a acestei familii, e faptul că membrii familiei Cantacuzino au simţit mai mult românește decît mulţi dintre boierii români contemporani lor.[2]

---

4. Arhivele Statului Iaşi, Doc. Pachet 700|12.

5. Iconomul Mihail (Arhivele Statului Iaşi, Fond Mitropolia Moldovei condici 9 f. 31), de origine rusă, a fost hirotonit de exarhul Gavril Bănulescu Bodoni la 6 ianuarie 1812, pe seama Mitropoliei Moldovei. În 1813 ianuarie 1 este transferat ca slujitor la Biserica Sf. Gheorghe din Hîrlău şi numit protopop al ţinutului cu acest nume. Deţine protopopiatul pînă în anul 1831.

1) După «Granmetri», listă de pretinşi «grands maitres» aparţinînd ordinului Constantinian, familia începe cu Ioan Cantacuzino — 1341 — ; după «Platinos», Luchie Casinos al Caţilor avu 12 fii, primul Cusinos — Caticos, din care descind Cantacuzinii; după Teodor Spandugin, Cantacuzinii sînt mai vechi decît Paleologii, trăgîndu-se din cei 12 peri de Franţia, cf. Lăudat I.; *Istoria Literaturii Române Vechi*, partea a III-a, Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti 1968, p. 58-59.

În aceasta problemă vezi şi Cantacuzino Grigore Gheorghe, Albumul familiei Cantacuzino, Bucureşti, Tip. Inst. de Arte grafice «Minerva», 1902, p. XVIII; Filitti C. I.; Arhiva Cantacuzinească; Ghibănescu Gheorghe, *Biserica Talpalari din Iaşi*, Tipografia Presa-bună 1934, p. 5; Gane C., *Trecute vieţi de doamne şi domniţe*, vol. I. Junimea, Iaşi 1971, p. 317-319; Ghibănescu Gheorghe; T. Codrescu, *Revistă istorică*, anul I, nr. 9, din 1 decembrie 1935 p. 143; N. Iorga, *Genealogia Cantacuzinilor*, Bucureşti, 1902, p. 212; Lecca Gheorghe Octav, *Familiile boiereşti române*, istorie şi genealogie, Ed. Minerva, Bucureşti, MDCCCXCIX p. 140-143; Rizo-Rangabé Eugène, *Livre D'or de la nobless Phanariote et des familles princierès de Valachie et de Moldavie*, imprimerie S. Vlastos, Athènes, 1904 p. 40-50; Stoicescu Nicolae, *Dicţionar al marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova sec. XIV-XVII*, Ed. Enciclopedia Română, Bucureşti, 1971, p. 361-367; Tanoviceanu I., *Începuturile Cantacuzineştilor în Ţările Româneşti*, în Arhiva Iaşi, an. III, 1892, I, p. 27 şi Veress Andrei, *Bibliografie româno-ungară*, vol. II, Academia Română, Bucureşti, 1931; p. 151.

2. Sublinierea aparţine lui I. Neculce: «Măcar că erau greci, dar se pune tare pentru ţară, pentru obicei nou să nu se facă». Este vorba de opunerea primului Iordache Cantacuzino la mărirea taxei fumăritului de la 1 leu «la 6 orti de casă» sub Ştefăniţă Vodă, opunere care era să-l coste viaţa (cf. Stoicescu N., *op. cit.*, p. 363 nota 1). Nu mai puţin revelator este şi faptul că Miron Costin, după 1653 era pururi în casa lui Iordache Cantacuzino, mare vistiernic, iar una din fiicele sale se căsători cu Ilie Cantacuzino, mare vistiernic (cf. N. Stoicescu, *op cit.*, p. 387-388). Mai mult, o fiică a lui Iordache Cantacuzino — Catrina — se căsători cu Neculce vistiernic; tatăl lui I. Neculce, cronicarul (cf. Stoicescu N., *op. cit.*, p. 364). Aşadar iată o ambianţă deosebită proprie acestei familii. Să mai notăm că peste 150 de ani un văr al lui Iordache Cantacuzino III Paşcanu, va fi marele cărturar creator de cultură românească, Mitropolitul Veniamin Cos-

Chiar în anii apropiaţi de epoca noastră trăsătură de caracter se va menţine în ciuda faptului că ei aparţineau clasei exploatatoare şi unii dintre descendenţi, ca profesorul Matei Cantacuzino, vibra în sufletul său pentru soarta celor exploataţi,[3] va rosti o pledoarie, rămasă celebră, la procesul muncitorului Gheorghe Tănase, conducătorul mişcării muncitoreşti ieşene şi una din cele mai proieminente personalităţi revoluţionare din acel timp, acuzat de «lèse majestate».[4]

Mari latifundiari, folosesc veniturile potrivit spiritului epocii, zidind şi restaurînd biserici,[5] ctitorind spitale,[6] conace,[7] împodobindu-le cu ziduri împrejmuitoare spectaculoase.

Limitînd expunerea de faţă asupra ramurii Paşcanu,[8] din familia

tache (cf. Ghibănescu Gheorghe, *Biserica Talpalari, op. cit.*, p. 11).

3. Cf. Demostene Botez, *Memorii*, Ed. Minerva, 1970, p. 292.

4. Cf. Eşanu D., *Un răsunător proces antimonarhic, desfăşurat la Iaşi*, în «Cronica», an. VII, nr. 46 de vineri 17 a XI-a 1972, şi Dr. C. M. Stănescu, *Încrederea noastră: Guvernul Republicii Sociale*, în «Magazin Istoric» an. VI nr. 12 dec. 1972, p. 79-80.

5. Iată o notă aproximativă a ctitorillor şi restaurărilor de biserici; Iordache I. Cantacuzino, ctitori biserica Talpalari din Iaşi 1640; biserica din Paşcani, biserica din Cîrligi-Neamţ (1659-1660), mort înainte de 1665 şi înmormîntat la biserica Barnovschi-Iaşi, (cf. N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 364); Toma Cantacuzino «binefăcător» la Golia, ctitor al bisericii din Cîndeşti-Suceava, decedat înainte de 1686, înmormîntat la biserica Golia-Iaşi (cf. N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 362); Iordache II Cantacuzino — ctitor al bisericii din Ţibucani, decedat înainte de 1720; (cf. Ghibănescu Gheorghe, *Biserica Talpalari*, p. 102 şi N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 366-367); Todiraşcu Iordache Cantacuzino, ctitor al bisericii din Deleni — 1669-1680, al bisericii din Şerbeşti, decedat înainte de 1671 (cf. N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 364-365); Vasile Todiraşco Cantacuzino, ctitor la biserica Albă din Roman, iar soţia sa restaură ctitoria lui Miron Costin, Schitul Drăguşani (cf. N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 366); Iordache III Cantacuzino Paşcanu — ctitori biserica din Cepleniţa, 1802, din Bădeni, 1820, înmormîntat la biserica Talpalari-Iaşi; Mihai Cantacuzino Paşcanu, ctitor la biserica din Buhalniţa 1834, restaură biserica din Bădeni, 1846, restaură biserica din Cepleniţa 1847, ctitori biserica din Scobinţi 1850, decedat 1857, înmormîntat la biserica Talpalari-Iaşi; Dimitrie Iordache Cantacuzino, restaură biserica Talpalari, unde este înmormîntat; Balş Panaite, ginerele lui Mihai Iordache Cantacuzino Paşcanul, ctitori cu tatăl său biserica din Iveşti.

Filantropia membrilor familiei Cantacuzino din Moldova se poate constata şi din simpla citire a pomelnicilor existente în multe alte biserici ca: pomelnicul de la biserica Schitul Zagavia de lîngă Hîrlău, care cuprinde şi pe Iordache Cantacuzino şi Casandra (cf. Ghibănescu Gheorghe, T. Codrescu, Rev. Istorică, an. II nr. II — 1 noiembrie 1916, Iaşi, Tipografia Dacia, p. 29); Pomelnicul de la biserica din Cîrjoaia, «Pomelnicul familiilor Paşcanu Cantacuzino Balş, Vlădoianu», cuprinde şi pe «Iordache... Mihalache... Panaite... Ruxandra»; (cf. Gheorghe Ghibănescu, Rev. Ist. an. II, nr. 3 din 1 iulie 1933, Iaşi, Tipografia Presa Bună p. 43). Menţionăm de asemenea, restaurarea bisericii Sf. Dumitru din oraşul Hîrlău, efectuată la 15 august 1779 de Iordache Cantacuzino, a cărui inscripţie se păstrează la intrare în biserică, în partea dreaptă. De asemenea, biserica din Erbiceni, com. Erbiceni, jud. Iaşi, este restaurată de un Cantacuzin.

6. Dimitrie Cantacuzino Paşcanu ctitor la Spitalul Paşcanu din Iaşi, căruia îi donează moşia Tăuteşti-Iaşi, cu un venit anual de 3.000 galbeni (cf. Inventar arhivistic Bucureşti 1971, Direcţia Generală a Arhiv. St. Bucureşti, R.S.R., p. 171).

7. Iordache II Cantacuzino zidi pitorescul conac din Paşcani şi renovă Conacul Ureche din Cepleniţa.

8. Există două ramuri ale familiei Cantacuzino în Moldova: Paşcanu şi Deleanu, Filitti C. I. în a sa «Arhivă Cantacuzinească», p. 62, face următoarele precizări: «Iordache vistiernic, căsătorit cu Ecaterina Băcioc, soră cu Tudosca, soţia lui Vasile Lupu voievod, şi a doua oară cu Alexandra, fiica marelui logofăt Gavrilă Mateiaş. Acesta îşi legă numele de Paşcani. De aici, deci, Paşcanu. Din prima căsătorie, Iordache Cantacuzino, are fii pe Constantin, Iordache II, Ioan, Ilinca, Safta, Toderaşcu, Nastasia, Mihai şi Smaranda. Din a doua căsătorie pe Alexandru şi Sîrca. În 1671, Ruxandra, fiica lui Vasile Lupu căruia îi revenise moşia Delenii, e silită să împartă această moşie cu Iordache Cantacuzino, fiind mamele lor surori. Ruxandra se împotrivi. Dar după moarte, lasă această moşie vărului ei, Toderaşcu Cantacuzino Paşcanu, ai cărui urmaşi, stabiliţi în Deleni îşi luară supranumele de Deleanu. Ioan, fiul lui Toderaşcu Cantacuzino, se căsători cu Maria, fiica postelnicului Constantin Ciobanu şi avură fii pe Iordache Cantacuzino Deleanu, căsătorit cu Ecaterina Racoviţă, ctitori schitul Lacuri pe moşia Deleni şi se călugări, luînd numele de Gherasim. Maria fiica lui Iordache Cantacuzino Deleanu, se căsători prima oară cu Comisul Costache şi a doua oară cu Constantin Ghica, căruia îi aduce ca dotă terenul de la Deleni, numindu-se Ghica-Deleni (cf. Grigore Cantacuzino Gheorghe, *op. cit.*, p. IV). Există şi o a treia ramură. Unul din fiii lui Iordache II Cantacuzino, Ioniţă, la 1791 s-a refugiat în Rusia, unde deveni consilier de stat. A avut mai mulţi fii, printre care şi pe cneazul Matfeevici Cantacuzino. Pe acesta îl găsim proprietarul moşiilor Hangu şi Bălţăteşti în Moldova. A fost colonel în armata rusească şi a luat parte la campaniile din 1807-1812. A fost căsătorit cu principesa Elena Gortshakoff (cf. Lecca Gheorghe Octav, *op, cit.*, 141 şi Gheorghe Ungureanu,

Cantacuzino şi în special asupra lui Mihai Cantacuzino Paşcanu, vom încerca să reconstituim personalitatea care a avut oarecare rol în viaţa politică a Moldovei din prima jumătate a secolului al XIX-lea şi, în acelaşi timp, a dat dovada unei evlavii şi umanităţi puţin obişnuite la clasa din care făcea parte.

Moşia Cepleniţa cu satele Cepleniţa, Buhalniţa, Bădeni, Scobinţi, Sticlăria, cărora se vor adăuga numeroase alte sate a aparţinut lui Nestor Ureche.[9]

Urmaşul lui Nestor Ureche[10] Grigore, cronicarul, va locui în conacul zidit de tatăl său în satul Cepleniţa, iar fiul său Vasile, va vinde moşia Cepleniţa cu Buhalniţa lui Pascu Buhuş. La încheierea acestui «tîrg», asistă şi logofătul Iordache I. Cantacuzino.[11] Cîtva timp, după încheierea acelui «tîrg», întreaga moşie Cepleniţa, cu satele menţionate deveni proprietatea familiei Cantacuzino. Aceasta se constată din faptul că în 1774, cînd se întocmeşte «Catagrafia», moşia Cepleniţa, primeşte specificarea ca fiind a lui «Constantin Cantacuzino Paşcanu»[12] şi va rămîne în proprietatea acestei familii pînă după 1857.[13]

Logofătului Constantin Cantacuzino Paşcanu i-a urmat fiul său Iordache Cantacuzino-Paşcanu, fost mare logofăt, care locuia uneori şi la Cepleniţa, în conacul aşezat pe un platou nu mai puţin pitoresc, decît conacul din Paşcani[14] şi căruia i-a modificat intrarea dinspre nord şi i-a adăugat încă vreo cîteva odăi.[15] Iordache II Cantacuzino Paşcanu şi şoţia sa Ana Ventura, au avut 9 copii între care şi pe Mihail Cantacuzino Paşcanu.[16]

Mănăstirea Hangul sau Buhalniţa, schiţă istorică, Iaşi, Presa Bună, 1934, p. 16, nota 2). Fiul lui Matfeevici, Gheorghe avu fii pe Gheorghe Matfeevici, Leon, Gheorghe, Mihai şi Neculai. În 1845, Gheorghe Matfeevici, împarte averea sa fiilor Grigore, Leon şi Gheorghe, ca să crească şi pe cei doi fraţi minori. Aceşti trei fraţi s-au judecat cu Mănăstirea Hangul-Buhalniţa, au restaurat Palatul Cnejilor şi s-au stabilit acolo, dedîndu-se la samavolnicii împotriva vecinilor. Fură asediaţi în Palat şi în cele din urmă se predară căpitanului de Arnăuţi Ingé, unul se sinucide, iar doi au fost expatriaţi (cf. Ungureanu Gh., *op. cit.*, p. 31, nota 1).

9. A aparţinut iniţial lui Petru Şchiopul. Nestor Ureche, fiul lui Maxim Ureche şi a Dumitrei, nepotul lui Danciu Ureche grămătic, vine în Moldova din Ţara Românească la Petru Şchiopul. Este «clucer» în 1587, apoi vornic. Radu Vodă întăreşte vornicului Nestor Ureche toate satele din Ţara Moldovei şi anume 52 sate întregi, 45 părţi de sate, 17 mori, 6 heleştee, un loc de fînaţ, una prisacă; şi 45 fălci de vie în cele 19 judeţe ale Moldovei, de pe atunci; (cf. Ghibănescu Gheorghe *Surete şi Izvoade*, vol. II, Iaşi, Tip. Dacia 1907, p. 107) şi satul Cepleniţei şi satul ce se cheamă Boharniţa, ce este mai sus de hotarul Cepleniţelor (N. Stoicescu, *Dicţionar*, p. 333).

10. Nestor Ureche ctitoreşte mănăstirea Secu şi Biserica Sf. Vineri din Iaşi, decedînd înainte de 1618. Este înmormîntat la Mănăstirea Secu (cf. Stoicescu N., *op. cit.*).

11. Pascu Buhuş — Lupaşcu — era căsătorit cu Safta, fiica lui Iordache I. Cantacuzino vistiernicul (cf. N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 361).

12. Arhivele Statului Iaşi, Catagrafia din 1774, microfilm.

13. După 1857, moşia Cepleniţa va trece în stăpînirea celor doi gineri ai lui Mihail Cantacuzino Paşcanu, Ion Văcărescu şi Panaite Balş; (cf. L'Etoile du Danube nr. 17 din 16 febr. 1857, microfilm, Acad. R.S.R., Bucureşti), şi documentul în limba greacă, al cărui cuprins este următorul: «Exarhul Sf. mormînt din Moldova, atrage atenţia lui Constantinide la Bucureşti că a aflat că înălţimea sa intenţionează să cumpere de la Văcărescu 600 fălci din moşia Cepleniţa, că pot să facă schimb cu moşia lor Osoi, ceea ce nu trebuie admis, întrucît hotărnicia lui se va face greu şi vor intra în noi judecăţi cu vecinul Ghika» (cf. Mss. nr. 363 C D VI, din 22 febr. 1863, Iaşi, Acad. R.S.R., Bucureşti).

14. «Dintre construcţiile civile ale feudalismului, cea mai remarcabilă este casa Cantacuzino Paşcanu, una dintre cele mai bine conservate dintre reşedinţele feudale de ţară din Moldova» (cf. I. Sandu, Băcăoanu V., Ungureanu Al. judeţul Iaşi, Ed. Acad. R.S.R., Bucureşti 1972, p. 144, fig. 6).

15. Este deosebit de preţioasă descrierea acestui conac: «Vechea casă a lui Nestor Ureche, avea un etaj cu cîte 6 odăi boltite în zid, un coridor şi dedesubt o pivniţă pe toată întinderea casei. Călugării Solcăi şi ai Suceviţei care au stapînit-o mai tîrziu, i-au adăugat pe trei laturi, 9 odăi la parter şi la etaj. Casa cu etaj ocupa o suprafaţă de 300 m. p. şi Iordache III Cantacuzino i-a transformat faţada de intrare, dîndu-i accesul pe la nord şi a construit încă vreo cîteva odăi. Faţada avea un cerdac pe patru coloane de zid, un grilaj de fier forjat, la mijloc un ecuson cu doi vulturi, cu emblema cantacuzinească. Adaosul de construcţie, a fost încastrat şi legat de vechea casă a urecheştilor prin tananţi olizi de fier. Ograda era înconjurată de zid înalt de piatră, după sistemul feudal, care se vede şi astăzi. În exteriorul zidului, se întindea o luncă cu plopi seculari; (cf. Gh. Băileanu, satul Cepleniţa şi Conacul din «Pustia Iaşului» în «Flacăra Iaşului» din 13 iulie 1964).

16. Iată numele celorlalţi 8 copii: Elena, căsătorită Sturza, Ruxanda, căsătorită Ghika, Maria, căsătorită Vîrnav, Caterina, căsătorită cu Grigore

Mihail Cantacuzino Paşcanu, s-a născut în 1792. El s-a căsătorit cu Maria-Eufrosina-Greceanu, apoi cu Maria Ghika din Trifeşti, care fusese căsătorită cu Dimitrie Plagino.[17]

Prin 1831, Mihail Cantacuzino Paşcanu, a desfăşurat oarecare activitate cetăţenească. La 21 septembrie, a făcut parte dintr-o comisie care se ocupa de supravegherea curăţeniei oraşului Iaşi.[18] La 22 septembrie 1833, sesizat de samavolniciile înfăptuite de oamenii logofătului Toma Balş, asupra oamenilor de pe moşia Cepleniţa,[19] va căuta să le pună capăt. Tot în această perioadă, Tribunalul judecătoresc al ţinutului Iaşi, secţia I-a, îi trimite copie «după încheierea definitivă şi după hotărnicia făcută de asesorul pentru moşia Belceşti», a Mănăstirii Galata, închinată Sf. Mormînt.[20]

Mihail Cantacuzino Paşcanu, acordă un substanţial sprijin «Societăţii de Medici şi Naturalişti» abia înfiinţate.[21]

In 1839, Mihail Cantacuzino Paşcanu, este singurul mare boier, care îndrăzneşte să refuze în scris programul electoral al lui Mihai Sturza,[22] şi a fost unul dintre primii membri ai Societăţii «Unirea» înfiinţată la 6 iulie 1856.[23]

Incă din 1832, Mihail Cantacuzino Paşcanu, cumpără cu 120.000 lei, de la hatmanul Constantin Paladi, primul comandant al Miliţiei Moldovei, casa din str. Lăpuşneanu, fostă a lui Costache Catargiu.[24] In acest imobil, s-a ţinut probabil, la invitaţia lui Mihail Cantacuzino Paşcanu, a doua şedinţă a Comitetului unionist din Iaşi, la care au participat Mihail Kogălniceanu şi Anastasie Panu.[25] Pentru atitudinea sa pro-unionistă a fost surghiunit din Iaşi, de către Mihai Sturdza la moşia sa Cepleniţa.[26]

Din unele documente aflăm - că Mihail Cantacuzino Paşcanu, se îngrijea de amenajarea unei rezervaţii pentru căprioare în comuna Cepleniţa, satul Poiana Mărului.[27]

Pentru contemporani, Mihail Cantacuzino Paşcanu a fost unul dintre boierii cei mai cuminţi şi cei mai respectaţi din Moldova.

A dat dovadă în multe împrejurări de multă omenie. Cînd Nicu Ghika a vîndut moşia Comăneşti, nepotului său Lascar Cantacuzino Paşcanu, iar soţia sa Catinca cu patru fii rămăseseră fără nici o situaţie, Mihail Cantacuzino Paşcanu, a intervenit energic şi întorcînd preţul vînzării 5.000 de galbeni, îl

---

Ghika, Constantin căsătorit cu o descendentă din familia Rosetti, Dumitru căsătorit cu Pulheria Beldiman, Grigore căsătorit cu Elena Brîncoveanu, Alexandru, căsătorit cu Elisabeta Cantacuzino Deleanu; (cf. Gh. Ghibănescu, T. Codrescu, Revista Istorică, an. II, nr. 7, 1 oct. 1933, p. 102).

17. Există unele nepotriviri în menţionarea copiilor aduşi de cele două soţii ale lui Mihail Cantacuzino Paşcanu, din căsătorii anterioare. Astfel, Rangabé p. 39-48, după ce specifică cele două căsătorii, prima cu Maria Greceanu, a doua cu Maria Ghika, notează că Maria Ghica a avut fiice pe Caterina, căsătorită cu Ioan Văcărescu şi Roxana-Ruxanda, căsătorită cu Panaite Balş. Radu Rosetti, la rîndul său, menţionează că cea de a doua soţie a lui Mihail Cantacuzino Paşcanu, Maria-Marghioliţa Ghica, avu fiică pe Catinca, căsătorită cu Nicu Ghica-Comăneşti şi avură fii la rîndul lor pe Dimitrie, Eugeniu, Gheorghe şi pe Maria, luptătoare pentru unire, şi căsătorită cu Alexandru Ştirbei. Aceeaşi menţiune o face şi N. Grigoraş, Berindei Dan în «Palatul Cuza din Iaşi şi proprietarii săi din sec. al XIX-lea» în Bulet. Monumentelor Istorice, anul XL nr. 1, 1971, p. 51, însă aduce unele date noi, după părerea sa, Mihail Cantacuzino Paşcanu se căsători întîi cu Eufrosina Greceanu, care îi aduce două fiice pe Caterina căsătorită cu Ioan Văcărescu, avînd fii pe Adela, Constantin Alexandru şi Lucia şi pe Maria Ghika, care are fiice pe Caterina, căsătorită cu Ghika şi Aglaia căsătorită cu Paul Moruzi.

18. Cf. *Documente*, Pachet CCCXI-83, Acad. R.S.R., Bucureşti, Mss. «Vistiernicul Iordache Roznovanul şi Spătarul Mihalache Cantacuzino, raportează Agăi Tudorache Ghika, că au văzut uliţa consulatului rusienesc şi că lucrările curăţirii ei merg bine».

19. Cf. *Documente*, Pachet DLXVII-42, Acad. R.S.R., Bucureşti, Mss.

20. Cu nr. 560; cf. *Documente* Pachet DLXVIII-126 Acad. R.S.R., Mss.

21. Cf. Dan Berindei, *op. cit.*, p. 51.

22. *Ibidem*. În 1836 Sfatul Administrativ raportează d-lui, că nu pot fi deputaţi boierii care au căzut în diferite vini cum sînt: Mihalache Canta; (cf. Catalogul documentelor nr. 347-1836, p. 72).

23. Cf. Grigoraş N., *Palatul Muzeului Unirii* în «Flacăra Iaşului», an. XXVIII, nr. 8103, duminică 8 oct. 1972.

24. *Ibidem*.

25. *Ibidem*: Şedinţa aceasta are o importanţă deosebită pentru că participanţii au discutat măsurile pentru realizarea Unirii. Dan Berindei în *op. cit.*, menţionează că aici s-a ţinut şi «prima întrunire patriotică» care avu loc la Iaşi în favoarea Unirii» citat după necrolog din L'Etoile du Danube nr. 17 din 16 februarie 1857 şi după D. A. Sturdza. Acte şi documente relative la Istoria Renaşterii României, vol. III, Bucureşti, 1889, p. 51 nota 48.

26. Cf. Dan Berindei, *op. cit.*, p. 51.

27. Terenul există şi astăzi sub denumirea de «căprărie», mărginit de şanţuri spre răsărit şi miazănoapte, iar pe celelalte laturi cu pădurea.

obligă să retrocedeze văduvei proprietatea, ceea ce nepotul, în cele din urmă, conştienţi, spre liniştea familiei şi aşa destul de zguduită.[28]

In 22 august 1851, spătarul Mihail Cantacuzino Paşcanu a făcut testamentul şi a lăsat casele din Iaşi soţiei sale Maria. El a murit la 1857, în vîrstă de 65 ani, şi este înmormîntat la biserica cu hramul Naşterea Maicii Domnului – Talpalari din Iaşi.[29]

Mihail Cantacuzino Paşcanu şi-a legat numele de cele patru biserici existente în satele Bădeni, Buhalniţa, Cepleniţa şi Scobinţi, care cu zidurile împrejmuitoare, cu odoarele lor, cu stema familiei Cantacuzino, invită generaţiile de credincioşi la mîngîiere, credinţă şi pace.

Prot. IUSTIN GAŞPAR

---

28. Cf. Radu Rosetti, *Amintiri din prima tinereţe,* Bucureşti, 1927, p. 134, Nicu Ghika, dîndu-şi seama de greşeala comisă, prin vinderea moşiei Comăneşti se sinucide.

20. Cf. Buletin foaia publicaţiilor oficiale, Iaşi nr. 19 din 2 sept. 1854; Dan Berindei, *op. cit.*, p. 54 şi N. Grigoraş, *op. cit.* În 1866, casele intrară în stăpînirea fiicei sale Caterina. După 5 ianuarie 1859, cînd Alexandru Ioan Cuza, a fost ales domnitor al Moldovei, imobilul a fost închiriat de stat, pentru reşedinţa domnească a lui Alexandru Ioan Cuza, «care nu avea în Iaşi un imobil proprietate personală». «Începînd din anul 1951, imobilul în care a locuit domnitorul Alexandru Ioan Cuza, adăposteşte «Muzeul Unirii», care deţine cele mai remarcabile piese legate de marele act care a deschis calea spre progres a României moderne». (Cf. Gh. Ghibănescu, *Biserica Talpalari Iaşi),* «Aice odihnesc oasele adormiţilor robilor lui Dumnezeu a familiei Cantacuzineştilor Paşcanu adormiţi, Gheorghe, Casandra, Constantin, Pulheria, Grigorie, Elena, Alexandru, Safta, Mihail, Eufrosina, Ecaterina, Maria, Rusanda şi tot neamul lor».

Recenzii

† Nicolae Mitropolitul Ardealului, **Iisus Hristos, viaţa noastră,** cuvîntări, tîlcuiri, şi îndemnuri, Sibiu, 1973, 487 p.

În pas cu vremea, Biserica Ortodoxă Română, condusă cu înţelepciune de Sfîntul şi îndreptătorul ei Sinod, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, pătrunsă de duhul lui Hristos, care-i veşnic viu şi de spiritul viu al epocii în care trăim, îşi îndrumă cu mult tact credincioşii să participe la lupta popoarelor pentru statornicirea unei vieţi noi.

O astfel de îndrumare o face clerului şi credincioşilor ortodocşi şi Înalt Prea Sfinţit Mitropolit al Ardealului Nicolae Mladin prin publicarea lucrării de care ne ocupăm.

Lucrarea cuprinde «unele din cuvîntările, tîlcuirile şi îndrumările împărtăşite de Înalt Prea Sfinţia Sa la diferite ocazii festive, în catedrala mitropolitană din Sibiu şi cu prilejul unor vizite canonice şi sfinţiri de biserici, tipărite la timpul lor, în diferite publicaţii bisericeşti».

Motivul care a determinat publicarea acestor cuvîntări în volum, aşa cum mărturiseşte însuşi autorul, *în Cuvîntul înainte,* a izvorît din dorinţa Înalt Prea Sfinţiei Sale de a le pune «mai la îndămîna preoţilor spre a le fi izvor de inspiraţie pentru pregătirea predicilor».

Aceste cuvîntări, tîlcuiri şi îndrumări, izvorîte din viaţă şi dăruite vieţii, reflectă apostolatul Bisericii Ortodoxe Române în vremea noastră care, îndrumă credincioşii să gîndească şi să trăiască, nu numai în spiritul învăţăturii şi rînduielilor ei de totdeauna, ci şi în ritmul vieţii, în continuă înnoire a poporului nostru.

Înalt Prea Sfinţia Sa scrie în

Cuvîntul înainte: «Trăim Evanghelia Domnului ca credincioşi contemporani epocii şi dezvoltării accelerate a poporului nostru şi idealurilor superioare ale Patriei şi omenirii.

De aceea, din însăşi Evanghelia lui Hristos primim imbold de a ne dărui întreaga noastră fiinţă pentru slujirea omului, a poporului nostru, slujind păcii şi înfrăţirii dintre popoare, pentru ca astfel să aducem sprijinul nostru, colaborarea noastră la mersul înainte al vieţii, spre ţinta desăvîrşirii ei permanente».

Conţinutul acestei valoroase lucrări este grupat în trei mari capitole : I. «*Cuvîntări social-obşteşti*» (p. 9-100), II. «*Tîlcuiri la Duminici şi sărbători*» (p. 103-320) şi III. «*Pentru unitate, conlucrare frăţească întru înnoirea vieţii*» (p. 323-487).

Referindu-ne la primul capitol în care sînt înmănunchiate cuvîntări, rostite la diferite împrejurări solemne din viaţa Bisericii Transilvaniei, vom remarca temeiurile biblice şi patristice ale slujirii umane.

Semnificativă în această privinţă este cuvîntarea rostită în ziua de 1 octombrie 1968, cu prilejul deschiderii cursurilor Institutului teologic de grad Universitar din Sibiu.

«Dumnezeu — arată I. P. S. Sa — lucrează în fiecare om, în fiecare popor, care face binele, căci tot binele din lume nu e numai de la om, ci şi de la Dumnezeu. De aceea noi stăm cu inima deschisă în faţa înnoirilor actuale şi ne străduim să avem mulţumirea de a fi adus şi contribuţia noastră la propăşirea poporului nostru şi a întregii omeniri».

Al doilea capitol, începînd cu sărbătoarea Învierii Domnului, constituie o vibrantă chemare la trăirea vieţii «în Hristos» prin transpunerea «în viaţă» a principiilor evanghelice concretizate în formula «Să iubeşti pe Domnul Dumnezeul tău din toată inima ta, din tot sufletul tău şi din tot cugetul tău, iar pe aproapele ca pe tine însuţi» (Luca X, 27).

Capitolul al treilea cuprinde cuvîntări rostite cu prilejul vizitelor canonice, întreprinse în scopul întăririi unităţii sufleteşti a dreptmăritorilor creştini ortodocşi din acea parte a ţării.

Teme ca : *Înfrăţiţi în credinţă* (p. 323-371), *Roadele unităţii* (p. 372-373), *Calea frăţietăţii* (p. 374-377), *Unitate şi înfrăţire* (p. 389-395), *În ritmul vremii noastre* (p. 422-426), *Unitatea în Evanghelia Domnului* (437-441), *Unitatea şi înnoirea vieţii* (p. 480-487) şi altele dezvoltate în acest capitol, sînt expresia activităţii chiriarhale consacrate păstrării şi întăririi unităţii credinţei strămoşeşti.

Vrednice de remarcat, în acest sens sînt cuvintele autorului: «Unitatea... este mărturia prezenţei lui Iisus Hristos între noi, care a venit la noi, nu ca să ne dezbine, ci ca să ne păstreze într-o singură credinţă şi mărturisire, într-o singură Biserică şi aşa să sprijinim şi unitatea poporului român.

Numai unitatea în credinţă strămoşească şi unitatea poporului român este puterea şi nădejdea noastră».

Stilul înaripat şi concis, conţinutul actual şi bogat, înlesnesc cititorului o lectură plăcută şi deosebit de folositoare.

Pr. N. NEDELCU

I. V. Goraş, **Învăţămîntul românesc în ţinutul Sucevei,** 1875-1918, Bucureşti, 1975, 179 p.

Anul 1775 a însemnat, am putea spune ca Miron Costin, o dată «cumplită şi cumpănă a pămîntului nostru şi nouă». În acest an, partea Ţării de Sus, în urma unui tratat secret între împărăteasa Austriei — Maria Tereza prin cancelarul său, Kaunitz, şi Înalta Poartă a fost «detrunchiată» de la trupul bătrînei Moldove şi anexată Imperiului Austro-Ungar, la care a stat timp de 143 de ani.

Studiul lui I. V. Goraş, întocmit cu o deosebită competenţă, tratează starea învăţămîntului în ţinutul Sucevei între 1775 şi 1918.

Precum se ştie, în ţinuturile locuite de români, şcoala se găsea în tinda bisericii, sau în chiliile mănăstirilor. La anexarea părţii de sus a Moldovei, exista la Putna o Academie teologică, condusă de eruditul arhimandrit Vartolomei Măzăreanul. Această Academie şi-a continuat activitatea cîtva timp şi

după anexare. Dintr-un certificat de studii, eliberat, în 1778, unui absolvent al acelei Academii, Isaia Baloşescu, Episcopul de mai tîrziu al Bucovinei, cunoaştem şi materiile care se predau la acest aşezămînt de cultură.

În locul Academiei de la Putna s-a înfiinţat o şcoală clericală la biserica «Sf. Ilie» din Suceava. Pentru conducerea acestei şcoli a fost chemat, fără voia Episcopului Dosoftei, arhidiaconul sîrb Daniil Vlahovici, căruia stăpînirea austriacă i-a deschis calea şi l-a susţinut la scaunul Episcopal al Bucovinei (Cf. I. Nistor, Istoria Bisericii din Bucovina, p. 28).

După moartea lui Dosoftei, care se străduise să păstreze caracterul naţional al şcolii, Directorul acesteia ajuns episcop se mută la Cernăuţi şi, odată cu el Şcoala clericală. La 1875, şcoala clericală a fost transformată în Facultate de Teologie.

În primul capitol al lucrării sale, I. V. Goraş se ocupă sumar de perioada premergătoare, cînd învăţămîntul s-a dezvoltat în jurul primelor cetăţi de scaun: Baia, Siret, Suceava sau la şcoala de la Putna, despre care am amintit mai sus. Autorul a rezervat cea mai mare parte a cercetărilor sale (cap. II-VIII) învăţămîntului din timpul celor 143 ani (1775-1918) de stăpînire habsburgică. În acest interval de timp, stăpînitorii au folosit şcoala ca un instrument de deznaţionalizare, fapt care a determinat polarizarea tuturor energiilor româneşti.

Dispunînd de un bogat material documentar, studii mai vechi privind acest subiect, documente, statistici, acte de arhivă, articole, anuare etc., autorul parcurge etapă cu etapă (I. Şcoala Suceveană în perioada administraţiei militare 1775-1786, II. Şcoala românească din timpul administraţiei de la Lemberg (1786-1844), III. Revendicările naţional-culturale ale mişcării revoluţionare de la 1848 şi Şcoala suceveană, IV. Despre legislaţia învăţămîntului public din 1869 şi de la 1869-1918, V. Despre învăţămîntul liceal şi profesional, VI. Despre literatura didactică şi, în sfîrşit, VII. Despre lupta cadrelor didactice şi a asociaţiilor profesionale pentru promovarea învăţămîntului şi culturii româneşti) şi pune în lumină lupta, fără preget, a factorilor şi cîrmuitorilor români pentru păstrarea fiinţei naţionale.

Cît priveşte perioada anterioară anului 1775, precum am menţionat la început, autorul conchide cît se poate de just că «*întreaga politică culturală aparţinea Bisericii care o exercita prin şcoală sau direct de pe amvon, prin predici, îndrumări etice etc...*», sau că «*acţiunea învăţămîntului bisericesc, apreciată în contextul de atunci, a fost pozitivă şi substanţială,* dacă avem în vedere existenţa celor vreo 14 mănăstiri şi 17 schituri, 239 parohii, deservite de 101 preoţi şi 88 călugări, personal clerical care funcţiona pe întreg teritoriul acestor ţinuturi, iar toţi aceştia au învăţat carte românească» (p. 26).

«Deşi a stat sub egida şi îndrumarea directă a Bisericii, învăţămîntul nostru din aceste regiuni a mers în pas cu vremea, asimilînd la timp elemente progresiste infiltrate în conţinutul său prin intermediul iluminismului» (p. 26).

În continuare, remarcăm afirmaţia autorului că «*după anexarea acestui teritoriu, Biserica Ortodoxă a rămas unica instituţie oficială a populaţiei româneşti care-şi putea afirma pe faţă drepturile sale de protectoare a enoriaşilor români în faţa autorităţilor de stat*».

Istoricul şcolii sucevene se face în cap. II. În perioada administraţiei militare (1775-1786), s-a introdus şcoala laică de limbă germană şi s-a operat etatizarea învăţămîntului românesc existent. Deşi toate aceste şcoli, inclusiv cele cu altă limbă de predare decît cea românească erau întreţinute din fondul Consistoriului ortodox, adunat din contribuţia populaţiei româno-ortodoxe, administraţia stăpînitoare, cîrmuită de generalul Enzenberg începe opera de germanizare a şcolii sucevene. Acestei încercări îi opune rezistenţă tenace episcopul Dositei Herescu, conducătorul Consistoriului ortodox (p. 31).

Prima şcoală normală cu limba de predare germană — era socotită în politica habsburgică de germanizare — o armă eficace pentru promovarea intereselor imperiale în Bucovina. De aceea, au mai luat fiinţă, în acelaşi scop, Şcoala din Siret (1785), apoi cea de la Cîmpulung şi, în fine, în 1786, Seminarul clerical din Suceava. Înfiinţarea

acestui seminar în care se preda în limba română a însemnat, de fapt, închiderea definitivă a Academiei teologice de la Putna (p. 32).

În ciuda unor mari greutăţi, acest seminar ortodox a adus o contribuţie importantă la naşterea învăţământului românesc în aceste locuri.

Vechile şcoli moldoveneşti au coexistat totuşi cu cele nou-înfiinţate, mai ales, după Edictul de toleranţă al împăratului Iosif al II-lea din 1783. În concluzie, cei 12 ani de administraţie militară au adus importante transformări în viaţa învăţământului românesc, după unii autori pozitive, după alţii negative. Oricum — conchide autorul — în această perioadă s-au făcut concesiuni elementului românesc, e adevărat din interese politice, dar ele s-au făcut (p. 40).

Acţiunile sistematice de deznaţionalizare ale populaţiei româneşti şi a şcolii sale au urmat în etapele următoare. Etapa aşa-zisei administraţii de la Lemberg (1786-1844), marcată de înglobarea administrativă a ţinutului Suceava la provincia galiţiană, se caracterizează prin emigrarea intensă a populaţiei româneşti şi «colonizarea cu mozaicul de popoare ale imperiului» care a şi generat mutaţiile de naţionalităţi şi au dus la amestecarea limbilor», deci, la formarea unei mase eteroclite. În această perioadă a administraţiei civile (1786-1816), cadrul juridic al învăţământului românesc este în Regulamentul din 1786, prin care se etatizează învăţământul românesc şi se completează cu şcoli germane, paralel cu şcolile româneşti, luînd fiinţă şi obligativitatea învăţământului în viaţa satelor, unde se întemeiază aşa-numitele şcoli *triviale* (scris, cetit, socotit). De asemenea, ia fiinţă şi un seminar clerical.

Din 1795 dezvoltarea învăţământului românesc îşi slăbeşte vizibil ritmul, datorită ridicării obligativităţii învăţământului, sub pretextul integrării şi unificării situaţiei administrative din această provincie, în Galiţia nefiind învăţământul obligatoriu. Din 1805, situaţia se agravează şi mai mult din cauza trecerii organizării învăţământului sub dependenţa Consistoriului Catolic din Lemberg. Învăţământul din şcolile româneşti devine bilingv (român şi german), după 1821. Cu toate acestea, reţeaua de şcoli româneşti şi-a continuat existenţa, ba chiar a crescut, în ciuda greutăţilor ridicate de administraţia de la Lemberg.

Tratînd perioada 1816-1844, perioadă dependentă de Consistoriul Catolic de la Lemberg, autorul notează date despre asaltul Catolicismului asupra populaţiilor greco-catolice — aşezaţe aici ca emigrante din Galiţa, înfiinţînd biserici romano-catolice în oraşele Siret, Cîmpulung şi Suceva. Fenomenul a dat loc la discriminări prin reducerea numărului copiilor de român pentru că profesorii nu cunoşteau limba română.

Datorită politicii întreprinsă de cancelarul Metternich începe o perioadă critică pentru învăţământul românesc, mai ales, în perioada 1834-1844 fapt care *a determinat pe fiii de român să se îndrepte din nou către şcolile mănăstireşti*. În perioada 1822-44, cultura românească era înlăturată în toate şcolile şi această situaţie a durat pînă în anul 1848, cînd s-au produs schimbări importante. De exemplu, la 18 septembrie 1848 toate materiile de studii de la Institutul teologic din Cernăuţi se predau în limba română. În acest timp s-a deschis un curs de pregătire — preparandie — pentru cei ce voiau să ajungă învăţători la şcolile primare ortodoxe, cursuri care se ţineau în limba română (cf. I. Nestor, Istoria bisericii din Bucovina, p. 70). Peste tot, Biserica Ortodoxă a sprijinit activ învăţământul românesc «prin crearea unei rezistenţe active a populaţiei româneşti faţă de ţelurile habsburgice de catolicizare şi deznaţionalizare.

Tineretul român a continuat să-şi facă instrucţia în număr tot mai mare, găsindu-şi adăpost şcolar fie în pridvorul mănăstirilor, fie pe calea învăţământului ambulant» (p. 166).

Perioada 1848-1859 a adus îmbunătăţiri învăţământului sucevean prin extinderea reţelei de şcoli, implicit prin completarea acestora cu şcoli confesionale, statuarea definitivă a limbii române ca limbă de instituţie, transferarea administraţiei şcolare de la Consistoriul catolic la Consistoriul ortodox şi înfiinţarea primelor clase gimnaziale la Suceava (p. 167). În con-

tinuare, autorul tratează despre progresul învăţămîntului românesc, extinderea reţelei de şcoli, folosirea celor mai eficace mijloace în contextul dat şi înfiinţarea de şcoli particulare în limba maternă.

Înfiinţarea şcolilor în limba română creşte după 1900 ajungîndu-se ca 85% din populaţia şcolară românească să frecventeze şcolile de limbă maternă.

După ce autorul vorbeşte despre organizarea învăţămîntului liceal şi profesional (cap. VI), în capitolul VII tratează despre literatura didactică, manualele şcolare în şcolile sucevene, apariţia şi dezvoltarea literaturii didactice şi a manualelor şcolare de curs secundar.

În fine, capitolul VIII se ocupă de lupta cadrelor didactice şi a asociaţiei profesionale a acestora, pentru promovarea învăţămîntului şi culturii româneşti, presa pedagogică şi caracterul militant naţional al acesteia, lupta pentru înlăturarea şcolilor bilingve, dezvoltarea învăţămîntului gimnazial, ponderea elementului ţărănesc precum şi apariţia primei şcoli româneşti profesionale (Şcoala de tîmplărie de la Cîmpulung 1896).

Cartea este rodul unor cercetări îndelungate dar folositoare care pun o dată mai mult în lumină lupta poporului român pentru dezvoltarea, păstrarea şi manifestarea culturii naţionale în ţinutul Sucevei 1775-1918.

Această carte îmbogăţeşte literatura noastră de specialitate cu date şi fapte care trebuie cunoscute.

Pr. VAL. BRÎNZEI

Victor Spinei şi Gabriela Coroliuc, **Date noi cu privire la circulaţia unor obiecte de cult din secolele XII şi XIII,** în Studii şi cercetări de istorie veche şi arheologie, tom. 27, nr. 3, iulie-septembrie, 1976, p. 319-330.

Datorită sprijinului larg acordat de conducerea Statului nostru cercetării ştiinţifice, prin săpăturile arheologice care s-au făcut, au fost scoase la lumină numeroase vestigii ale evlaviei şi dăinuirii noastre străvechi pe întreg cuprinsul ţării.

Printre aceste vestigii descoperite în Moldova în ultimile două decenii, un loc important îl au obiectele de cult prin valoarea lor religioasă, artistică şi istorică, întrucît privesc şi începuturile răspîndirii vieţii creştine pe teritoriul Patriei noastre.

În legătură cu aceste descoperiri arheologice au mai apărut diferite materiale în paginile revistei noastre *). După cercetarea întregului material arheologic, au fost publicate studii în reviste de specialitate, în care au fost evaluate rezultatele descoperirilor arheologice.

Unul din aceste studii este şi cel publicat de Victor Spinei şi Gabriela Coroliuc în Studii şi cercetări de istorie veche şi arheologie, tom. 27, 3, iulie-septembrie 1976, pe care-l prezentăm în rîndurile ce urmează.

Studiul începe cu prezentarea celor două cruci pectorale descoperite la Brăeşti şi Botoşani, care se păstrează în prezent în colecţia Muzeului de istorie din oraşul Botoşani, descrise în chip amănunţit de autori.

Atît prin materialul din care sînt executate (bronz), cît şi prin forma, dimensiunile şi reprezentările din centru şi din medalioanele laterale; ele sînt aproape identice; comparîndu-le cu alte cruci, descoperite în alte locuri, pare verosimil ca ele să le fi servit de model, avînd în medalioanele laterale pe Sfinţii Petru şi Pavel, iar în cel de sus, pe Sfîntul ierarh Nicolae.

Forma bivalvă a cruciilor este justificată prin faptul că ele se îmbinau putînd păstra în interiorul lor o relicvă sfîntă, fiind numite chiar *cruci religviare.*

Crucile pectorale descoperite la Brăeşti şi Botoşani sînt de dimensiuni obişnuite, cca. 9 cm. şi au urechiuşe pentru că se purtau cu un şnur la gît. Pe cealaltă faţă a crucilor este reprezentată scena răstignirii. Alte exemplare de acest fel s-au găsit şi la Ibăneşti (complete), Botoşani şi (numai jumătaţi) la Codăeşti-Vaslui, Vorniceni-Botoşani, Piatra Neamţ-Judeţul Neamţ cum şi (mai multe fragmente) în partea de nord a Bucovinei.

Urmărind aria de răspîndire a

*) Dan Gh. Teodor, *Obiecte de cult din secolele XII-XIII pe teritoriul Moldovei*, în «M. M. S.», LI (1975), nr. 1-2, p. 74-93.

acestor obiecte de cult, autorii prezintă un tabel cu principalele date asupra crucilor ruseşti de tip A: locul descoperirii, muzeul în care sînt păstrate, de cine şi cînd au fost publicate, exemplare întregi, jumătăţi sau fragmente, dimensiuni, inscripţii. După observarea răspîndirii lor, autorii consideră pe bună dreptate că centrul principal de producţie a acestor cruci a fost oraşul Kiev de unde şi denumirea de cruci (*cruciuliţe*) de tip Kievian, şi, în general, cnezatul Halici, cum şi în alte locuri din Letonia, Crimeia, Polonia, Ungaria, Bulgaria.

Din vastul material arheologic studiat, autorii au exclus crucile de proveniență şi factură bizantină neîndoielnică.

In tabelul amintit sînt înserate mai mult de 50 *cruciuliţe* cu trăsături comune. Condiţiile stratigrafice au putut conduce la dotarea obiectelor de cult aflate în studiul autorilor, după cum analiza paleografică a inscripţiilor şi compararea lor cu alte tipuri asemănătoare au putut fi utilizate, într-o oareçare măsură, cum afirmă autorii, la încadrarea lor cronologică.

După o analiză temeinică a tuturor datelor privitoare la materialul arheologic descoperit, autorii conchid că producerea acestor obiecte de cult a avut loc în a doua jumătate a secolului al XII-lea şi prima jumătate a secolului al XIII-lea, fără întrerupere, după cum afirmă judicios autorii, de marea invazie a mongolilor (1237-1242).

Faptul că în unele morminte mai tîrzii s-au descoperit astfel de obiecte de cult (cruciuliţe) arată folosirea lor îndelungată şi după încetarea producerii lor. Engolpioanele asemănătoare cu crucile, prin formă şi dimensiuni şi imagini decorative prezintă particularitatea că redarea chipurilor de sfinţi din medalioane este executată în tehnica niello, adică prin încrustarea cu niello.

În legătură cu răspîndirea crucilor religioase ruse în Moldova, autorii afirmă, pe baza documentaţiei arheologice pe care o deţin, că aceasta este urmarea unui fenomen economic şi a unor schimburi dintre populaţia locală cu cnezatele ruseşti. Foarte just, observă autorii, că descoperirea unor astfel de obiecte de cult, nu poate conduce la ideea unei dominaţii Haliciane asupra Moldovei, după cum nu poate conduce la ideea unei extinderi a autorităţii cnezatelor ruseşti asupra altor ţări din Europa unde s-au descoperit cruci de acest tip.

După cum se ştie, datorită circumstanţelor istorice în urma grelelor lovituri suferite de imperiul bizantin circulaţia obiectelor de cult greceşti a fost înlocuită în secolele al XII-lea şi al XIII-lea cu aceea a obiectelor de acelaşi gen din locuri de producţie ruseşti.

Paul Mihail, **Alte acte româneşti de la Constantinopol,** IV (1596-1860), în «Anuarul Institutului de istorie şi arheologie A. D. Xenopol», Iaşi, XII/1975, p. 235-288.

Preotul Paul Mihail din Iaşi, continuă cu aleasă rîvnă să dea la iveală acte româneşti, aflate la Constantinopol, în Arhiva Sfîntului Mormînt, pe care le-a cercetat, transcris şi fotografiat în timpul călătoriei de studii întreprinsă în anii 1931-1932. Valoarea acestor cercetări este sporită astăzi, cînd arhiva care le-a adăpostit a fost distrusă în cursul evenimentelor din anul 1955.

În revista nr. XII/1975 a Institutului de istorie şi arheologie din Iaşi, au fost publicate alte 41 acte din anii 1596-1860. Majoritatea lor se referă la proprietăţile mănăstirilor Galata cu metohul său Sf. Arhangheli, Sf. Sava, Neamţ, Secu, Bistriţa şi Topoliţa.

Primul document, din 1596 martie 16, este un zapis prin care şoltuzul, tîrgoveţii şi preoţii din Piatra Neamţ dau mărturie despre hotarul seliştei Tătăraşi a Mănăstirei Bistriţa, selişte aflată între satul Vînători şi Piatra. Documentul este redactat în româneşte — fapt foarte important — are pecetea Bisericii Sf. Ioan Botezătorul şi pecetea Tîrgului Piatra.

Mănăstirii Sf. Sava, Gaşpar voievodul Moldovei îi întăreşte satul Gliceni, la 1619 iunie 15, în urma unei judecăţi la care s-au arătat ispisoacele de la Bogdan voievod şi Ioan Voievod, din secolul al XVI-lea.

In anul 1620, aprilie 28, Maria Chiriţă, postelniceasa, întăreşte Mănăstirii Galata, închinată Ierusalimului, satul Buşoani din ţinutul Lăpuşnei. In documentul din 1665, februarie 2, se menţionează o formă juridică rară a jurămîntului cu brazda în cap.[1]

In acţiunea de sprijinire a Locurilor Sfinte este de mare valoare actul din anul 1715, ianuarie 1, scris la Iaşi, prin care Domnitorul Nicolae Mavrocordat dăruieşte anual Sfîntului Mormînt 150 stînjeni mari de sare de la ocnă, prin mijlocirea Mănăstirii Caşinului. Dania este întărită şi afurisită de Ariont, Patriarhul Ierusalimului.

Lupul Năstasă, sărdar, zideşte de iznoavă Biserica Sfîntului Nicolae, distrusă de tătari, care devine metoc al Mănăstirii Galata. La anul 1714, iulie 27, Grigore Ghica, voievod, miluieşte noua biserică cu 100 lei anual, precum şi cu 30 kile de grîu şi 20 kile de mălai din pîinea uşorului ce se strînge de la tătari.[2]

Patru zapise privesc schimbul de ţigani între Mănăstirea Bistriţa şi Mănăstirea Dobrovăţ, între Dobrovăţ şi alţii, cu iscălituri ale egumenilor care se adaugă la actele cunoscute pînă acum pînă la apariţia Sobornicescului Hrisov.

La 1756, august 20, Constantin Mihai Racoviţă întăreşte Mănăstirii Neamţ stăpînirea asupra viilor şi pometilor din Dealul lui Vodă din Cotnari. În Cartea Divanului Moldovei din 1805, iulie 13, privitor la moşiile, Buicani şi Voineşti ale Mănăstirii Galata, sînt enumerate 14 hrisoave şi zapise referitoare la aceste moşii începînd cu anul 1608 şi pînă la 1767.

In cartea de judecată a Divanului Moldovei din 1810, februarie 25, sînt enumerate 12 hrisoave şi zapise dintre anii 1632-1808, privind moşiile răzeşilor şi ale mănăstirilor din Cobîlea şi Grebleşti. Un număr de zapise sînt din secolul al XVIII-lea şi se referă la diverse moşii şi proprietăţi din bătrîni.

Prezentarea actelor de faţă este însoţită de 11 planşe de pe documentele cele mai reprezentative.

Publicarea acestor mărturii desţărate adaugă date noi cu privire la istoria socială şi economică a aşezămintelor bisericeşti şi a unor localităţi din ţara noastră.

Diac. T. MELEŞCAN

---

1. Formă veche prin care cel ce jură îşi pune o brazdă de pămînt în cap şi jura în faţa trimişilor domneşti şi al mitropolitului.
2. Pîinea uşorului se strîngea de la tătarii din Bugeac şi era destinată Bisericii.

Cronica bisericească

A. — Arhiepiscopia Iaşilor

Oaspeţi

Luni, 28 iunie a. c. I. P. S. Mitropolit Iustin a primit la reşedinţa Sa, pe Dl. Willy Spühler fost prim-ministru şi preşedinte al Elveţiei, în prezent preşedintele Asociaţiei «Pro Helvetica», împreună cu soţia şi directorul Asociaţiei, Dl. Cereza.

Oaspeţii erau însoţiţi de Dl. Ion Ţaranu, preşedintele Comitetului Culturii şi Educaţiei Socialiste-Iaşi.

La convorbirile care au avut loc cu I. P. S. Mitropolit Iustin au fost de faţă P. S. Episcop-vicar Adrian şi P. C. consilier administrativ T. Meleşcan.

Oaspeţii erau pentru a doua oară în ţara noastră.

Cu acest prilej ei au vizitat Valea Prahovei, Valea Oltului, Litoralul şi unele biserici — monumente istorice — din Moldova.

La plecare, oaspeţii au mulţumit cu gratitudine I. P. S. Mitropolit pentru comvorbirea avută şi pentru aleasa primire.

* * *

Luni, 28 iunie a. c. I.P.S. Mitropolit Iustin a primit la reşedinţa sa, grupul de oaspeţi italieni condus de Prof. univ. Gh. Harnaj, preşedintele Asociaţiei Apimondia din ţara noastră.

La primire au fost de faţă P. S Episcop-vicar Adrian şi P. C. consilier administrativ T. Meleşcan.

Oaspeţii italieni erau membri ai Asociaţiei Apimondia.

În convorbirea care a avut loc s-a scos în lumină însemnătatea apiculturii în Moldova.

Cu acest prilej I. P. S. Mitropolit a informat pe oaspeţi că deşi în Moldova clima rece şi umedă nu este favorabilă apiculturii, cu toate acestea unele mănăstiri: Neamţ, Agapia, Varatic, Dragomirna, Moldoviţa, Sucevita şi altele au stupi de albine.

* * *

Marţi, 29 iunie a. c. I. P. S. Mitropolit Iustin a primit la reşedinţa sa un grup de femei din Asociaţia femeilor universitare din Grecia: Amalia Flemming preşedinte, Aspa Papatanasopulu secretară şi Iro Sambem de la relaţiile externe.

Grupul era însoţit de D-na Mia Groza.

La dejunul care s-a servit şi la convorbirea care s-a purtat

cu I. P. S. Mitropolit au fost de față P. S. Episcop-vicar Adrian și P. C. consilier administrativ T. Meleșcan.

D-na Amalia Flemming este după cum se știe, soția doctorului englez Flemming, mort în anul 1955, descoperitorul penicilinei.

La plecare, oaspeții au mulțumit respectuos I. P. S. Mitropolit pentru aleasa primire și convorbirea de înalt nivel, pe care au avut-o.

* * *

Vineri, 2 iulie a. c. orele 13,30 a sosit în gara Burdujeni-Suceava, Prof. grec de origine română, Dr. Pan. W. Vandoros împreună cu soția sa Eugenia.

Aici, au fost întîmpinați de P. C. consilier administrativ Radu Mironovici care i-a condus la Mănăstirea Sf. loan Cel Nou, unde au fost găzduiți.

In aceiași zi oaspeții au vizitat Mănăstirea Dragomirna.

Sîmbătă, 3 iulie a. c. vizita a continuat la Biserica Humor, Voroneț, Mănăstirea Moldovița și Sucevița.

Duminică, 4 iulie a. c. oaspeții au vizitat Mănăstirea Putna, apoi s-au îndreptat spre orașul Roman unde au vizitat catedrala episcopală și, în continuare, orașul Piatra Neamț, Mănăstirea Bistrița și Mănăstirea Varatec din județul Neamț.

Luni, 5 iulie a. c. oaspeții au vizitat Mănăstirile Agapia, Sihăstria, Secu și Neamț. In aceiași zi, la orele 20, oaspeții au sosit la Iași fiind primiți de P. S. Episcop-vicar Adrian Botoșăneanul și reținuți la cină.

Marți, 6 iulie a. c. oaspeții au vizitat Catedrala mitropolitană, Cancelaria arhiepiscopală, Biserica Sf. Trei Ierarhi, Casa Dosoftei, Mănăstirea Cetățuia; la orele 13 au fost primiți de I. P. S. Mitropolit Iustin care le-a oferit un dejun. La orele 19 au fost conduși la aeroport, de unde au plecat cu avionul la București.

La convorbirile care au fost purtate, Prof. Pan. W. Vandoros a arătat că a dorit să cunoască bine bisericile și mănăstirile noastre, despre care va ține o conferință în cadrul Fundației Europene C. Dragan.

La plecare el a mulțumit respectuos I. P. S. Mitropolit Iustin pentru aleasa primire și pentru convorbirea avută.

* * *

Sîmbătă, 3 iulie a. c. delegația parlamentară braziliană, condusă de Ioachim Contiuho a vizitat Biserica Voroneț din județul Suceava. Delegația a fost însoțită de Președintele Consiliului Popular județean Suceava D-l. Miu Dobrescu și de D-l. Corneliu Mănescu.

Aici, P. C. Vicar Sc. Porcescu, delegatul I. P. S. Mitopolit Iustin, a adresat un cuvînt de bun venit oaspeților și însoțitorilor.

De la Biserica Voroneț delegația parlamentară braziliană s-a îndreptat spre Mănăstirile Moldovița și Sucevița din același județ, unde a luat dejunul.

In convorbirea care a avut loc oaspeții brazilieni și-au exprimat satisfacția că au avut ocazia de a cunoaște frumusețile mănăstirilor noastre, importante monumente istorice și de artă.

* * *

Mercuri, 7 iulie a. c., I. P. S. Mitropolit Iustin a primit la reşedinţa sa pe P. C. Arhimandrit Dometie Trichenea, superiorul Schitului Sf. Ipatie de pe lîngă Mănăstirea Vatoped din Muntele Athos-Grecia. Oaspetele a fost însoţit de inginerul pensionar Artur Conecini cu autoturismul căruia călătoreau.

In convorbirea pe care a avut-o cu I. P. S. Mitropolit Iustin, P. C. Arhim. Dometie Trichenea a arătat că vieţuieşte la Sf. Munte de 53 de ani, este originar de prin părţile Sibiului şi a făcut parte din delegaţia de călugări care s-au prezentat D-lui Nicolae Ceauşescu, Preşedintele Republicii noastre Socialiste cu ocazia vizitei sale în Grecia.

La Iaşi, P. C. Arhim. Dometie Trichenea a vizitat Catedrala mitropolitană, Biserica Sf. Nicolae Domnesc, Mănăstirea Cetăţuia şi Schitul Bucium unde a fost găzduit.

A doua zi, 8 iulie a. c. oaspetele a vizitat Muzeul etnografic din Palatul Culturii; după dejun şi-a continuat călătoria la mănăstirile din nordul Moldovei, potrivit programului întocmit de Centrul Eparhial: Sf. Ioan Cel Nou, Dragomirna, Moldoviţa, Sucevita, Putna, Bisericile: Voroneţ şi Humor din Judeţul Suceava şi Mănăstirile: Neamţ, Secu, Sihăstria, Agapia, Varatec, Bistriţa din Judeţul Neamţ.

La plecare, oaspetele a mulţumit respectuos I. P. S. Mitropolit Iustin pentru înlesnirile făcute şi şi-a exprimat admiraţia pentru frumuseţea şi bunătatea aşezămintelor noastre monahale.

* * *

Miercuri, 11 august a. c., orele 18, a sosit la Centrul arhiepiscopal Iaşi, ziaristul francez Eduard Guered cu soţia care, aflîndu-se în concediu în ţara noastră, a vizitat unele mănăstiri din nordul Moldovei.

Oaspetele a fost primit de Prea Sfinţitul Episcop-vicar Adrian Botoşăneanul, care l-a reţinut la cină.

A doua zi, oaspetele a vizitat Catedrala mitropolitană, sala de festivităţi, cancelaria administraţiei arhiepiscopale, Bisericile Sf. Trei Ierarhi, Sf. Nicolae Domnesc, Golia, Mănăstirea Cetăţuia şi Schitul Bucium, unde a luat masa de prînz.

La plecare, Prea Sfinţitul Episcop-vicar Adrian a oferit oaspetelui şi soţiei sale diferite daruri — cărţi şi obiecte de artizanat.

În aceeaşi zi, oaspetele francez şi-a continuat vizita la mănăstirile din judeţul Neamţ, de unde a plecat spre Bucureşti.

* * *

La invitaţia Asociaţiei România, corul Coloniei Române din Viena — Austria, în frunte cu P. C. Pr. Marin Braniste, parohul Bisericii Ortodoxe Române din Viena, a făcut o vizită în ţara noastră.

După ce au vizitat unele mănăstiri din nordul Moldovei, vineri, 27 august a. c., oaspeţii au sosit la Centrul eparhial Iaşi, unde au fost primiţi de P. S. Episcop-vicar Adrian Botoşăneanul.

In sala de festivităţi, P. S. Episcop-vicar şi P. C. Preot Marin Braniste au rostit scurte cuvîntări.

Cu încuviinţarea I. P. S. Mitropolit Iustin, în aceeaşi zi li s-a oferit oaspeţilor un dejun la restaurantul Unirea.

Seara la orele 19,30, corul Coloniei române din Viena, sub conducerea Prof. dirijor Ernst Markovitsch, a dat un concert de cîntece patriotice româneşti şi austriece, în sala Filamornicii din Iaşi.

A doua zi, oaspeţii au plecat la Bucureşti.

De Probajini la Mănăstirea Sucevița

În ziua de 6 august — Schimbarea la Faţă — hramul Mănăstirii Sucevița, judeţul Suceava, călugăriţele acelui aşezămînt monahal, împreună cu stareţa lor, P. C. Stavroforă Xantipia Aniţei, au trăit o zi de aleasă bucurie duhovnicească.

Cu încuviinţarea I. P. S. Mitropolit, Sfînta Liturghie a fost săvîrşită de Prea Sfinţitul Episcop-vicar Adrian, în cadrul căreia a hirotonit diacon pe candidatul Roată Ioan, student teolog.

La sfîrşitul slujbei, Prea Sfinţia Sa a rostit un amplu cuvînt de învăţătură. Amintind despre durerosul bombardament asupra oraşelor Hiroshima şi Nagasaki, de acum 21 ani, Prea Sfinţitul Episcop-vicar a îndrumat pe credincioşi să se roage şi să muncească înfrăţiţi pentru înflorirea patriei, pentru pace.

Sîntămăria Mare la Mănăstirea Putna

În ziua de 15 august — Adormirea Maicii Domnului —, monahii Mănăstirii Putna din judeţul Suceava, vechi locaş de evlavie şi cultură, împreună cu stareţul lor P. C. Arhim. Gherasim Cucoşel, au prăznuit, după tradiţie, hramul.

Sfînta Liturghie a fost săvîrşită de Prea Sfinţitul Episcop-vicar Adrian Botoşăneanul, înconjurat de un sobor de preoţi şi diaconi.

In cadrul Sfintei Liturghii, Prea Sfinţia Sa a hirotonit diacon pe candidatul Olaru Costel şi preot pe seama parohiei Cozmeşti-Iaşi pe diaconul Ilieş Ioan, student teolog.

După otpust, Prea Sfinţitul Episcop-vicar a rostit un cuvînt de învăţătură despre preacinstirea Sfintei Fecioare Maria.

Biserica din parohia Ţibucani de jos, judeţul Neamţ

Din cauza alunecărilor de teren, biserica veche din parohia Ţibucani de jos n-a putut dăinui.

La îndemnul tînărului Preot Ioan Juncănaru, credincioşii din parohia Ţibucani de jos şi din celelalte sate din comună, au purces la ridicarea unui nou locaş de închinare.

Lucrările de construcţie au început la 14 aprilie 1974 şi s-au terminat în ziua de 30 iunie 1976.

Duminică, 4 iulie a. c. a avut loc solemnitatea sfinţirii noului locaş de închinare.

Cu încuviinţarea I. P. S. Mitropolit al Moldovei şi Sucevei, slujba de sfinţire a fost săvîrşită de P. S. Episcop-vicar Adrian Botoşăneanul.

În continuare, Prea Sfinţia Sa a săvîrşit Sfînta Liturghie, la care au participat mulţi credincioşi.

După otpustul Sf. Liturghii, P. C. Preot paroh Ioan Juncănaru a făcut o scurtă dare de seamă asupra lucrărilor executate şi a adus respectuoase mulţumiri tuturor donatorilor cum şi autorităţilor locale pentru sprijinul acordat.

În încheiere, el a mulţumit I. P. S. Mitropolit Iustin pentru ajutorul acordat şi P. S. Episcop-vicar Adrian pentru înălţătoarea slujbă pe care a săvîrşit-o.

Luînd cuvîntul, P. S. Episcop-vicar a scos în lumină bucuria firească a tuturor celor ce şi-au legat numele de ridicarea acestei biserici noi, după cum şi-au legat numele şi de bogatele roade dobîndite prin muncă înfrăţită, pe ogoarele cooperativei agricole din comuna lor.

În continuare, Prea Sfinţia Sa a vorbit pe larg despre biserica nouă ca locaş de închinare şi ca obşte creştinească.

Prea Sfinţia Sa a dat apoi părinteşti îndemnuri tuturor credincioşilor ca să fie buni cetăţeni ai ţării, să-şi iubească glia strămoşească în care zac moşii şi strămoşii lor, să păstreze cu scumpătate dreapta credinţă şi predaniile sfinte şi să trăiască în curăţie şi cinste.

Încheind, Prea Sfinţitul a mulţumit credincioşilor pentru dragostea şi hărnicia lor şi a împărtăşit tuturor arhiereşti binecuvîntări.

T. M.

Biserica din satul Ţicoş, comuna Bicaz-Ardelean, judeţul Neamţ

Duminică, 11 iulie 1976, a avut loc slujba de sfinţire a bisericii, cu hramul Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavril, din satul Ţicoş parohia Bicaz-Ardelean II, Protopopiatul Piatra Neamţ.

Cu încuviinţarea I. P. S. Mitropolit Iustin, la această solemnitate a participat P. S. Episcop-vicar Adrian Botoşăneanul care, înconjurat de un sobor de preoţi din parohiile vecine, de pe valea Bicazului, a săvîrşit slujba de sfinţire.

Încă din primile ore ale dimineţii, satul întreg era pregătit sărbătoreşte. Credincioşii localnici şi din satele învecinate, îmbrăcaţi în frumosul nostru port naţional moldovenesc şi ardelenesc, se pregăteau să primească pe P. S. Episcop-vicar cu toată căldura sufletească.

La sosire P. C. Protopop Ioan Pricop, în fruntea soborului preoţesc, a întîmpinat pe P. S. Episcop-vicar cu un scurt cuvînt de

bun venit, aici în cetatea munţilor, după care un credincios i-a oferit pîine şi sare.

După încheierea oficiului de tîrnosire, Sfînta Liturghie s-a oficiat afară, în curtea bisericii, pe un podium frumos împodobit cu scoarţe şi lăicere lucrate de gospodinile satului, care înmiresmau şi mai mult atmosfera acelui moment înălţător.

La sfîrşitul Sfintei Liturghii P. C. Preot Artemie Moldovanu, parohul parohiei Bicaz-Ardelean II, a rostit un cuvînt în care a făcut, în faţa P. S. Episcop-vicar, o dare de seamă, arătînd că vechea biserică din Ţicoş, clădită în anul 1925, a fost demolată din cauza degradării ce a suferit în urma alunecărilor de teren din toamna anului 1972.

Noua biserică este clădită pe un teren situat pe malul rîului Bicaz, donat, în acest scop, de bunii creştini; Ion Buchilă şi Gh. Dandu, localnici din Ţicoş.

Vorbitorul a arătat cum au gustat credincioşii de aici amărăciunea asupririi şi a împărţirii lor ca naţiune, prin monstruosul Dictat de la Viena, căruia i s-a adăugat dictatura hortistă dar tot lor le-a fost dat să trăiască bucuria reîntregirii ca naţiune şi a reînfrăţirii ortodoxe prin revenirea, în 1948, a fraţilor greco-catolici, la sînul bisericii mame; acum trăiesc cu toţii bucuria de a avea în mijlocul lor un ierarh care le-a binecuvîntat osteneala şi rodul muncii lor.

In încheierea cuvîntului său, vorbitorul a adus aleasă mulţumire I. P. S. Mitropolit Iustin pentru tot sprijinul moral şi material acordat pe toată perioada executării lucrărilor.

Luînd cuvîntul, P. S. Episcop-vicar a vorbit despre măreţia sărbătorii pentru locuitorii de la Ţicoş, arătînd că sfinţirea unei biserici este un eveniment de mare importanţă în viaţa credincioşilor. Continuîndu-şi cuvîntul de învăţătură, P. S. Sa a arătat că biserica este scaunul dumnezeirii, locaşul Sfintei Treimi; ea este pusă spre lumină sufletelor, spre îndreptare, spre mîntuire şi spre înălţare; aici ne întîlnim cu Dumnezeu prin rugăciuni la Sfintele slujbe; aici creştinul primeşte explicarea cuvintelor mîntuitoare ale Evangheliei; aici primeşte el dreapta învăţătură a Bisericii: *Una, Sfîntă, Sobornicească şi Apostolească.*

In continuare, Prea Sfinţitul Episcop-vicar a vorbit despre frumuseţea meleagurilor de aici, meleaguri pline de istorie, unde se întretaie drumurile Moldovei cu ale Transilvaniei; munţii aceştia ce impresionează prin măreţia lor, au unit întotdeauna pe fraţii de acelaşi sînge, de acelaşi neam şi de aceeaşi credinţă.

Amintind despre viaţa înnoitoare ce se statorniceşte în ţara noastră, despre omul nou, legat cu fiinţa sa, cu activitatea sa, de ţară, de glia străbună, de tot ce au făcut înaintaşii şi de ceea ce realizează prin muncă urmaşii lor, P. S. Episcop-vicar a facut îndemnul părintesc ca toţi să participe la această măreaţă lucrare de înflorire a României.

P. S. Sa a adus mulţumiri autorităţilor de stat, judeţiene şi comunale pentru buna înţelegere ce au arătat cît s-au executat lucrările. S-au adus, de asemenea, mulţumiri tuturor ctitorilor şi binefăcătorilor acestui nou sfînt locaş şi în mod deosebit P. C. Veniamin Talpău de la Brateş care a fost sufletul acestei lucrări.

In încheiere, P. S. Episcop-vicar a adresat tuturor părintescul îndem de a fi buni români, buni creştini păstrători ai sfintelor noastre învăţături ortodoxe.

Impărtăşind tuturor arhiereşti binecuvîntări, solemnitatea sfinţirii noului locaş de închinăciune ridicat aici în frumoasa vale a Bicazului s-a încheiat cu un polihroniu, pentru Conducerea de Stat, pentru I. P. S. Mitropolit Iustin şi pentru toţi cei care au participat la acest înălţător eveniment din viaţa bunilor creştini ai satului Ţicoş.

Pr. C. BOBRIC

Biserica din parohia Alexandru Ioan Cuza, judeţul Iaşi

Biserica Sfinţii Împăraţi Constantin şi Elena din parohia Al. I. Cuza, judeţul Iaşi, datează de aproape 50 de ani. Ajungînd în stare de a nu se mai putea sluji în ea, credincioşii — circa 250 familii — din acel sat, în frunte cu P. C. Pr. Anton Alexandru, au purces la renovarea ei atît în interior, cît şi în exterior.

Lucrărite au durat din 1973 pînă în 1976.

Cu binecuvîntarea I. P. S. Mitropolit Iustin, în ziua de 22 august a. c., P. C. Vicar administrativ Sc. Porcescu a săvîrşit slujba de redeschidere. În continuare, P. C. Sa însoţit de patru preoţi a săvîrşit Sfînta Liturghie.

La sfîrşit, după raportul P. C. Preot paroh, P. C. vicar a rostit o cuvîntare în care a transmis binecuvîntările I. P. S. Mitropolit Iustin, preotului paroh Anton Alexandru şi credincioşilor din acea parohie, îndrumîndu-i să trăiască în pace, înfrăţiţi în muncă şi în rugăciune.

Amintind despre ziua de 23 August, marea noastră sărbătoare naţională, vorbitorul a îndemnat pe credincioşi să o întîmpine cu hotărîrea de a munci şi vieţui frăţeşte.

T. M.

†

Preotul Ioan Mancaş

În dimineaţa zilei de 29 mai 1976 a încetat din viaţă, la locuinţa sa personală din satul Dochia, judeţul Neamţ, Preotul pensionar Ioan Mancaş.

Născut la 1 ianuarie 1898 în satul Negreşti, judeţul Neamţ, Preotul Ioan Mancaş a urmat cursurile Seminarului «Veniamin Costachi» din Iaşi, absolvind în anul 1920. În acelaşi an este hirotonit preot pe seama parohiei Dochia, pe care a păstorit-o cu aleasă vrednicie pînă la pensionare, 1 mai 1971.

Timp de o jumătate de veac, în parohie, el a lăsat frumoase realizări pe plan duhovnicesc, pastoral, ca şi pe plan gospodăresc pentru ridicarea satului.

Slujba prohodirii s-a oficiat la 1 iunie a. c. în biserica parohiei «Sfinţii Voievozi»-Dochia de către un sobor de preoţi în frunte cu P. C. Protopop I. Pricop, care a rostit necrologul, scoţînd în relief calităţile defunctului şi transmiţînd condoleanţe familiei îndurerate, soţiei şi celor trei fiice ale sale, cu rosturi frumoase în societate.

Credincioşii pe care i-a păstorit veniţi în număr mare la prohodire, şi-au luat rămas bun de la bunul lor părinte, căruia îi vor păstra o neştearsă amintire.

Prot. I. PRICOP

B. — **Episcopia Romanului şi Huşilor**

Biserica «Sf. Nicolae» din oraşul Gh. Gheorghiu-Dej, judeţul Bacău

In ziua de 15 august a.c., a avut loc redeschiderea bisericii «Sf. Nicolae» din Municipiul Gheorghe Gheorghiu-Dej, judeţul Bacău. La această biserică s-au executat importante lucrări interioare ca: introducerea căldurii termice, confecţionarea străniIor din stejar, electrificarea întregii biserici, zugrăvirea pereţilor, iar în exterior restaurarea faţadei şi acoperişului deteriorat.

Biserica construită la marginea oraşului, în anul 1843, de credinciosul Alecu Ceaur Aslan, este monument istoric.

In interiorul ei se păstrează ca piese cu valoare artistică catapeteazma, pictată de Gh. Tăttărescu în anul 1848 şi un tablou al familiei Aslan, realizat de pictorul C. Lecca.

Slujba de sfinţire a bisericii şi Sfînta Liturghie au fost oficiate de P. S. Eftimie Bîrlădeanul, Arhiereu-vicar al Episcopiei Romanului şi Huşilor.

După oficierea Sfintei Liturghii, parohul bisericii, P. C. Pr. Gh. Gîdinceanu, a făcut o dare de seamă asupra lucrărilor efectuate la biserică, aducînd mulţumiri tuturor credincioşilor care au contribuit la restaurarea şi înfrumuseţarea acestui locaş.

Luînd cuvîntul, P. S. Arhiereu Eftimie Bîrlădeanul şi-a exprimat bucuria că se află pe aceste locuri bogate şi frumoase, unde oamenii lucrează de zor la înfăptuirea planului trasat de conducerea Statului nostru, pentru propăşirea şi înflorirea scumpei noastre Patrii.

Pe lîngă preocuparea aceasta de continuă muncă la zidirea vie-

ţii noi din ţară şi progresul ei, ne ocupăm cu mult interes şi de restaurarea bisericilor care sînt locaşuri de închinare în «Duh şi adevăr», cum a spus Mîntuitorul femeiei samarinence.

P. S. Sa, vorbind despre însemnătatea sărbătorii «Adormirea Maicii Domnului», a zugrăvit în cuvinte alese chipul Maicii Domnului aleasă de Dumnezeu ca din coapsele ei să se întrupeze Mîntuitorul lumii. Credincioşii ortodocşi ţin cu evlavie sărbătorile închinate Maicii Domnului.

In cadrul Sfintei Liturghii a fost hirotonit preot tînărul licenţiat Seciu Viorel, pe seama Parohiei Davideşti din Protopopiatul Huşi, Jud. Vaslui. P. S. Eftimie a vorbit despre însemnătatea preoţiei în Biserică şi societate.

La sfîrşitul Sfintei Liturghii, pentru activitatea depusă pe tărîm bisericesc şi în folos obştesc, preoţii de la biserica «Sf. Nicolae» din Oneşti, au primit rangul de Iconomi Stavrofori.

Pr. C. CAZAN

†

Preotul Constantin Vartolaş

La 17 iunie 1976, s-a stins din viaţă Preotul Vartolaş Constantin de la parohia Bărcu, judeţul Neamţ.

Suflet ales, Preotul C. Vartolaş a cîştigat, în societate, simpatia şi iubirea semenilor săi, iar în parohie, admiraţia şi dragostea credincioşilor pe care i-a păstorit aproape jumătate de veac.

Preotul C. Vartolaş s-a născut la 14 mai 1903, în comuna Budeşti-Ghica, judeţul Neamţ. Şcoala primară a urmat-o în comuna natală, iar Seminarul teologic la Roman, pe care l-a absolvit în anul 1925. In acelaşi an s-a înscris la Facultatea de teologie din Bucureşti.

La 25 iulie 1926 s-a căsătorit cu învăţătoarea Ana Bostan.

In ziua de 14 noiembrie 1926 a fost hirotonit diacon, iar la 19 noiembrie preot pe seama parohiei Iapa, judeţul Neamţ, la care a slujit pînă la 1 decembrie 1935, cînd s-a transferat la parohia Bărcu, unde a funcţionat pînă la moartea sa.

Slujba înmormîntării a avut loc duminică 20 iunie a. c. şi a fost oficiată de un sobor de preoţi, în frunte cu P. C. Prot. N. Toderici.

Despre viaţa şi activitatea vrednicului preot au rostit cuvîntări P. C. Prot. Nicolae Toderici şi P. C. Pr. Mazilu Alexandru de la parohia Bîrjoveni II.

In sunetul duios al clopotelor, trupul neînsufleţit al Preotului C. Vartolaş a fost coborît în cripta familiei din apropierea bisericii parohiale din Bărcu.

Prot. N. TODERICI

P. I. 2

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

ANUL LII, Nr. 9 — 12 SEPTEMBRIE — DECEMBRIE 1976

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

ANUL LII, Nr. 9 — 12 SEPTEMBRIE — DECEMBRIE 1976

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: ARHIEPISCOPIA IAŞILOR
Str. Ştefan cel Mare Nr. 46 — Iaşi

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

COMITETUL DE REDACŢIE

PREŞEDINTE

† I. P. S. IUSTIN, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei

MEMBRI

† P. S. ADRIAN BOTOŞĂNEANUL, Episcop-vicar, Iaşi
† P. S. EFTIMIE BÎRLĂDEANUL, Arhiereu-vicar, Roman
P. C. Diac. T. MELEŞCAN, consilier cultural, Iaşi

REDACTOR RESPONSABIL

P. C. Pr. SCARLAT PORCESCU, vicar administrativ, Iaşi

REDACTOR ADJUNCT

P. C. Pr. C. BUZDUGAN, Iaşi

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA:

ARHIEPISCOPIA IAŞILOR, STR. ŞTEFAN CEL MARE, Nr. 46 — IAŞI

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

CUPRINSUL

Republica

A XXIX-a aniversare *(Mitropolia Moldovei şi Sucevei)* 595

La praznicul păcii

† *IUSTIN, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei*, Pastorală la Naşterea Domnului, 1976 598

† *PARTENIE, Episcopul Romanului şi Huşilor*, Pastorală la Naşterea Domnului, 1976 604

Popas aniversar

Prea Sfinţitul Episcop Partenie Ciopron octogenar *(Pr. C. Chiriac)* . 609

Actualităţi ecumenice . . . 612

Lucrările Comitetului Central şi ale Comitetului executiv al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Geneva, 7-18 august 1976 *(† Antonie Plămădeală, Episcop-vicar patriarhal)*; Vizita unei delegaţii a Bisericii Ortodoxe Siriene din India *(P. S.)*; Săptămînă liturgică; Consultaţie ecumenică *(Diac. V. Axinia)*; Întîlnirea ecumenică a asociaţiunilor de diaconi şi diaconese de la Arbresle-Lyon, Franţa; Reuniunea grupului Kaire de la Ramegnies Chin-Belgia *(Monahia Nazaria Niţă)*; Dialog ortodoxo-anglican, Moscova, 26 iulie-3 august 1976; Participarea unei delegaţii a Bisericii Ortodoxe Române la lucrările celui de al doilea congres al Facultăţilor de Teologie ortodoxă, Atena, 19-29 august 1976 *(Diac. V. Axinia)*; Consultaţia ecumenică de la Seminarul teologic Neamţ *(Pr. lector D. Radu)*; Consultaţia ortodoxă de la Mănăstirea Agapia, 11-17 septembrie 1976 *(Pr. lector C. Galeriu)*; Sesiunea de lucru a Comisiei internaţionale a Conferinţei Creştine pentru Pace, Kiev, 10-14 octombrie 1976; Reuniunea comitetului de lucru a Conferinţei Creştine pentru Pace, Bad Saarow-R.D.G., 2-5 octombrie 1976; A XXVIII-a Conferinţă teologică interconfesională, Sibiu, 20 octombrie 1976 *(Diac. V. Axinia)*.

Studii

Pr. N. MACSIM, Apofatismul în teologia Răsăritului şi marea lui actualitate 654

Pr. Prof. MIRCEA NIŞCOVEANU, Biserica Ortodoxă din Moldova şi Patriarhia Ecumenică în prima jumătate a veacului al XIX-lea 662

DORU MIHĂESCU, Cîteva observaţii asupra unor izvoare scrise româneşti din secolul al XVII-lea, păstrate în Biblioteca Academiei R. S. R. 677

GH. BURCĂ, Publicaţii periodice religioase din secolul al XIX-lea în Moldova. III. Foaiea oficială bisericească a Sfintei Mitropolii Moldoviei (1/13 octombrie 1868 — probabil pînă după 1/13 ianuarie 1872) 691

Dreapta învăţătură a Bisericii

Pr. V. PALADE, Calendarul 711

Predici

Pr. I. HRISCU, La Înălţarea Sfintei Cruci 725

Pr. C. DIDILESCU, La Duminica a XXIII-a după Rusalii . . . 727

Pr. GH. SOLCAN, La Duminica a XXVI-a după Rusalii . . . 730

Pr. P. MANOLE, La Duminica a XXXI-a după Rusalii . . . 732

Ierom. IRINEU IURAŞCU, La Sfîntul Ierarh Nicolae . . . 735

GH. BURCĂ, Despre aproapele nostru 738

Pr. V. VĂCĂREANU, Iubirea creştină 744

Pr. M. ŞFICHI, La Cununie 747

Vrednici sujitori ai altarului

AL. CARP, Preotul iconom stavrofor Gheorghe Carp . . . 749

Însemnări 752

Din însemnările preotului Petru Popa, confesorul regimentului 54 infanterie în timpul primului război mondial *(† Eftimie Bîrlădeanul, arhiereu-vicar)*; Legăturile Episcopului Melchisedec cu Wladimir Guettée *(Pr. Scarlat Porcescu)*; Al XV-lea Congres internaţional de studii bizantine *(C. Ţuţuianu)*; Arta construcţiei unice *(Prof. M. Şesan)*; Lupta de la Valea Albă (Războieni) 1476 *(Pr. M. Puşcalău)*; Panaghiarul de la Bisericani şi alte cîteva de la Neamţ, Pîngăraţi, Secu etc. *(I. D. Ştefănescu)*; Un episod din trecutul Bisericii Mirăuţi-Suceava *(M. Cărăuşu şi Şt. Lemny)*; Biserica de lemn Călugăriţa din Horodnicul de Jos-Rădăuţi.

Recenzii 780

Titus Moisescu, Theoreticonul lui Macarie, 1823, Bucureşti, 1976, 128 p. + 6 planşe *(Sebastian Barbu-Bucur)*; *Al. Elian şi N. Şerban Tanaşoca*, Fontes Historiae Daco-Romanae (Izvoarele istoriei României), III. Scriitori bizantini (sec. XI-XIV), Bucureşti, 1975, 568 p.; Dicţionarul explicativ al limbii române (DEX), Bucureşti, 1975, 1050 p. *(Zamfira Paul)*; *A. Lambrior*, Studii de lingvistică şi folcloristică. Ediţie îngrijită şi studiu introductiv de Ion Nuţă, Iaşi, 1976, 248 p. + 7 facsimile *(P. Zugun)*; *Sabatino Moscati*, Lumea fenicienilor, trad. de Adrian Lăzărescu, prefaţa de Răzvan Theodorescu, Bucureşti, 1975, 375 p. şi 129 iiustraţii; *Eugen Costin*, Printre nisipuri şi beduini, Bucureşti, 1974, 195 p. + 24 ilustraţii; Buletinul studiilor biblice, tom. IV, nr. 1 din 1976; Buletinul studiilor biblice, tom. VIII, vol. II, Atena, 1974 *(N. Neaga)*; *Constantin C. Giurescu*, Amintiri I, Bucureşti, 1976, 340 p. *(N. Grigoraş)*; *Iosif Constantin Drăgan*, Noi, Tracii. Istoria multimilenară a neamului românesc, Craiova, 1976, 318 p. *(Pr. R. Mironovici)*; *Ştefan S. Gorovei*, Muşatinii. Memoria pămîntului românesc, Bucureşti, 1976 *(Pr. V. Văcăreanu)*; Documenta Romaniae Historica, A. Moldova, vol. II, Bucureşti, 1976; *Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu*, Istoria românilor, II. De la mijlocul secolului al XIV-lea pînă la începutul secolului al XVII-lea, Bucureşti, 1976, 448 p. *(N. Grigoraş)*.

Cronica bisericească

A. — **Arhiepiscopia Iaşilor . . . 805**

Oaspeţi *(T. M.)*; Sesiunea anuală a Adunării eparhiale *(Asistent)*; Prăznuirea Prea Cuvioasei Parascheva la Catedrala mitropolitană din Iaşi — 14 octombrie 1976 *(T. M.)*; Festivitatea de deschidere a cursurilor anului şcolar 1976/1977 la Seminarul teologic de la Mănăstirea Neamţ *(Prof. Marcel Ciucur)*; Conferinţele preoţeşti pe luna septembrie 1976 *(Pr. C. Buzdugan)*; Conferinţele preoţeşti din luna noiembrie 1976 *(Pr. I. Vîrlan)*; Conferinţă administrativ-protopopească; Conferinţă administrativă cu stareţii şi starețele din Arhiepiscopia Iaşilor *(I. Zamfirescu)*; † Preotul Ioan Sologiuc *(Pr. C. Iacoban)*; † Preotul profesor Ilie Gheorghiţă *(Pr. Paul Zuzu)*; † Arhimandritul Gherontie Gheorghe *(Diac. I. Ivan)*.

B. — **Episcopia Romanului şi Huşilor . . 829**

Lucrările Adunării eparhiale *(Diac. Ilie Murăraşu)*; Conferinţele preoţeşti din luna septembrie 1976; Conferinţele preoţeşti din luna noiembrie 1976 *(Pr. I. Andrioae)*.

„Cititorii din străinătate se pot abona, adresîndu-se la ILEXIM, Departamentul Export-import Presă, P. O. Box 136-137, Telex. 11226, București, str. 13 Decembrie nr. 3".

42.420

Republica

A XXIX-a aniversare

Sărbătorim, la 30 decembrie, împlinirea a 29 ani de la proclamarea Republicii, eveniment istoric care a marcat cucerirea întregii puteri politice de către clasa muncitoare, aliată cu țărănimea și intelectualitatea, împlinind astfel un vis de veacuri al românilor.

Într-adevăr, ideea creării unei forme de guvernămînt democratică, progresistă –, așa cum sublinia Domnul Nicolae Ceaușescu –, urmărește „să asigure libertate și dreptate socială pentru cei mai mulți, neatîrnarea politică și înflorirea economică a țării, să înfăptuiască dreptul sacru al poporului de a fi singur stăpîn în Patria sa strămoșească". Ea a fost concretizată încă în timpul orînduirii feudale. Mișcările sociale cu caracter antifeudal și antimonarhic sînt o dovadă a existenței unei astfel de idei. Grăitoare, în acest sens, este mișcarea din 1514, condusă de Gheorghe Doja, care „a proclamat Republica, desființarea nobilimii și suveranitatea poporului".

Dezvoltarea politică a țărilor române în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și în secolul al XIX-lea a făcut ca ideea de **«republică»** *să capete noi dimensiuni, apărînd frecvent în proiectele-program ale marilor mișcări sociale, fiind totodată însușită și răspîndită de o seamă de intelectuali ai vremii, printre care Ienăchiță Văcărescu, Grigore Alexandrescu, Ion Budai-Deleanu, N. Bălcescu, C. A. Rosetti, Avram Iancu, Simion Bărnuțiu, Cezar Bolliac, Al. I. Cuza, V. Alecsandri etc. Această idee a constituit o preocupare permanentă a revoluționarilor de la 1848. Pentru acești luptători, noul stat trebuia să fie republică în care domn să fie „tot cetățeanul", – cum se afirma în Proclamația de la Islaz. Lupta antimonarhică va fi ridicată pe trepte superioare odată cu dezvoltarea mișcării muncitorești, către sfîrșitul secolului al XIX-lea și în prima jumătate a secolului al XX-lea, cînd, datorită luptei organizate, vechea orînduire se clătina tot mai mult. Totuși, idealul republican a devenit realizabil abia în urma victoriei insurecției naționale antiimperialiste și antifasciste din august 1944. În perioada de după insurecție au avut loc schimbări substanțiale în societatea românească, de aceea abolirea monarhiei devenise o necesitate obiectivă. Și, ca o încununare a luptei dusă de poporul român de-a lungul secolelor, acest mare ideal a căpătat întruchipare*

la 30 decembrie 1947, realizîndu-se astfel o cerinţă logică a ridicării României pe noi trepte ale civilizaţiei şi progresului.

Sînt aproape trei decenii de la realizarea actului istoric al proclamării Republicii Populare Române, adevărată piatră de hotar între orînduirea veche şi orînduirea nouă statornicită în Patria noastră.

În aceste decenii ale marilor împliniri, România a parcurs un drum glorios, ridicîndu-se pe o treaptă nouă, superioară, de progres şi prosperitate. Bilanţul realizărilor ţării noastre este de-a dreptul impresionant. Nu există deceniu de activitate în care să nu se fi realizat progrese însemnate.

Industria românească, factorul hotărîtor al creşterii şi stabilităţii economiei, al folosirii raţionale a potenţialului nostru material şi uman, al ridicării gradului de civilizaţie a întregului popor, al întăririi independenţei naţionale şi dezvoltării schimburilor externe şi cooperării cu alte state, cunoaşte o înflorire fără precedent.

Agricultura, resursă importantă a economiei noastre, a constituit o preocupare de bază a conducătorilor noştri. S-au înregistrat progrese în creşterea gradului de mecanizare a lucrărilor agricole, a extinderii irigaţiilor, ceea ce a făcut ca producţia să crească foarte mult pentru progresul general al ţării. Toate celelalte ramuri ale economiei naţionale se pot mîndri cu asemenea realizări de seamă.

O atenţie deosebită a fost acordată dezvoltării învăţămîntului, ştiinţei şi culturii. In scurt timp a fost lichidat analfabetismul, s-a dezvoltat învăţămîntul de toate gradele, s-a generalizat învăţămîntul obligatoriu de 10 ani. Cultura naţională s-a îmbogăţit cu noi creaţii de valoare. Toate acestea demonstrează că în anii Republicii nivelul cultural al întregului popor a crescut considerabil.

In centrul întregii activităţi a statului nostru a stat grija faţă de om. De aceea, o realizare deosebită a orînduirii noastre o constituie formarea omului nou, posesor al unei înalte conştiinţe sociale şi însufleţit de alesele principii ale eticii şi echităţii socialiste.

O consecinţă firească a dezvoltării impetuoase a României, sub toate aspectele, o constituie ridicarea bunăstării materiale şi spirituale a tuturor fiilor ei, sporirea gradului de civilizaţie a vieţii întregii noastre societăţi. Acesta este, dealtfel, ţelul suprem al înaltei noastre conduceri de stat. Conştient de justeţea şi realismul planului de dezvoltare economico-socială a ţării, întregul nostru popor, cu elan şi eroism, înfăptuieşte cu fermitate vastul program de ridicare a Patriei pe noi culmi de progres şi civilizaţie, întîmpinînd a 29-a aniversare a Republicii cu rezultate strălucite.

Pe lîngă dezvoltarea sa internă, România se afirmă astăzi tot mai mult şi pe arena internaţională prin participarea sa activă la soluţionarea constructivă a problemelor majore ale lumii contemporane. Ea este cunoscută ca un factor important de promovare a păcii şi înţelegerii frăţeşti cu toate popoarele lumii, indiferent de orînduirea lor socială. In centrul politicii

externe a țării noastre stau principiile deplinei egalități în drepturi, respectării suveranității și independenței naționale, neamestecului în treburile interne și avantajului reciproc, nerecurgerea la forță și la amenințarea cu forța. Statul nostru, prin activitatea neobosită a Președintelui său, Domnul Nicolae Ceaușescu, militează pentru generalizarea acestor principii în întreaga viață internațională, deoarece numai pe baza lor se poate statornici un climat de înțelegere deplină, egalitate, respect și o pace trainică. Contribuția României la rezolvarea pașnică a marilor probleme ale lumii contemporane este apreciată, în chip deosebit, de toate statele globului, doritoare de pace, apreciere concretizată prin confirmarea și adeziunea unanimă a acestora la inițiativele, propunerile și rezoluțiile sale. Dovadă a justeței politicii și a prestigiului de care se bucură azi România socialistă în lumea întreagă este și faptul că ea întreține relații diplomatice și consulare cu 129 de state și relații economice cu peste 140 de țări.

Cu aceste mărețe realizări, pe plan intern și extern, sărbătorește poporul nostru, și în acest an, proclamarea Republicii.

Biserica Ortodoxă Română nu este străină de aceste realizări. Ființînd în lume, în societate, ea este deschisă spre lume, spre oameni, lucrarea ei fiind o lucrare de slujire a lumii, a oamenilor. De aceea, de cum s-au ivit zorii unei lumi noi, drepte, în care să domnească pacea și iubirea, ea s-a integrat deplin în măreața operă de construire a noii orînduiri, folosind în acest scop, mijloacele specifice misiunii pe care o are. Clericii și credincioșii creștini, conștienți de chemarea lor în lume, au sprijinit eforturile poporului întreg pentru făurirea unei lumi mai bune, în care omul, după învățătura noastră, chipul lui Dumnezeu, să fie prețuit așa cum se cuvine.

Cei 29 ani de la proclamarea Republicii au fost ani de mari împliniri și pentru Biserica Ortodoxă Română. De aceea, la acest popas festiv, fiii dreptcredincioși din Mitropolia Moldovei și Sucevei își îndreaptă gîndul, cu recunoștință, către înalta noastră conducere de stat, pentru marile realizări, a căror beneficiari sînt și ei, și își exprimă hotărîrea de a sprijini și de acum înainte, cu toată ființa lor, eforturile poporului nostru pentru propășirea multilaterală a Patriei.

MITROPOLIA MOLDOVEI ȘI SUCEVEI

† IUSTIN

DIN MILA LUI DUMNEZEU, ARHIEPISCOP AL IAŞILOR ŞI MITROPOLIT AL MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

Iubitului nostru cler, cinului monahal şi dreptcredincioşilor creştini din de Dumnezeu-păzita noastră Arhiepiscopie har, milă şi pace de la Dumnezeu, iar de la noi arhierească binecuvîntare.

«Dumnezeu pe pămînt a venit şi omul la cer s-a suit».

Iubiţi credincioşi,

«Fecioara, astăzi, pre Cel mai presus de fiinţă naşte
şi pămîntul peştera celui neapropiat aduce;
îngerii cu păstorii slavoslovesc
şi magii cu steaua călătoresc,
că pentru noi s-a născut prunc tînăr,
Dumnezeu cel mai-nainte de veci».

Aproape tot ceea ce este scris în Sfintele Evanghelii cu privire la naşterea în trup a Domnului nostru Iisus Hristos se află spus, aici, pe scurt, în cuvinte alese şi cu mare meşteşug aşezate în stihuri de către unul din cei mai iscusiţi scriitori creştini, cu numele de Roman Melodul. Prea Curata Fecioară din Nazaret aduce în lume pe Cel mai presus de fiinţa noastră; o peşteră din ţinutul Betleemului este sălaşul împăratului cerurilor; îngerii cîntă în văzduh cîntarea cea nouă a mîntuirii: slavă lui Dumnezeu, pace pe pămînt şi în oameni bunăvoirea cerească; iar magii, venind de la răsărit, sub călăuza stelei naşterii Domnului, odată cu închinarea, aştern în faţa lui Iisus darurile lor: aur, tămîie şi smirnă. În acest fel, făpturile nevăzute, păzitorii Legii Vechi şi credincioşii din celelalte neamuri proslăvesc împreună pe Mîntuitorul tuturor — Dumnezeu cel mai-nainte de veci.

Prea iubiţi fii sufleteşti,

Domnul nostru Iisus Hristos a pogorît din cer pe pămînt în trup omenesc. Dumnezeu adevărat şi om adevărat, El s-a înfăţişat înaintea oamenilor ca *Dumnezeu-Omul.*

Desigur, ca om, El putea fi văzut sau auzit de toţi cei care trăiau în apropiere de El ; dar, ca Dumnezeu, El nu este supus simţurilor noastre omeneşti. Numai în măsura în care Iisus voia să se înfăţişeze înaintea oamenilor ca Dumnezeu, El dădea dovadă sau «*semn*» despre fiinţa Sa dumnezeiască, prin fapte sau mărturii despre Sine. La acestea trebuie adăugate şi «*semnele*» sau mărturiile date de Dumnezeu-Tatăl şi de Sfîntul Duh în chip nemijlocit sau mijlocit.

Proorocii vechi vorbiseră desigur mult despre Cel de Dumnezeu *ales* şi *uns*, Mesia-Hristos, pentru a mîntui lumea. De la Moise pînă la Maleahi, multe la număr sînt proorociile mai limpezi sau mai umbrite despre viaţa în trup a Mîntuitorului. Nicăieri, însă, în gîndirea religioasă veche nu se găseşte o mărturie clară că Iisus Hristos este Dumnezeu-Fiul, Cel în Sfînta Treime lăudat şi mărit, împreună cu Dumnezeu-Tatăl şi cu Dumnezeu-Sfîntul Duh.

Abia în binecuvîntata zi a Bunei Vestiri, îngerul trimis de Dumnezeu pentru a descoperi Fecioarei Maria taina naşterii minunate a Fiului ei a mărturisit că Iisus este «*Fiul celui Prea Înalt..., Fiul lui Dumnezeu*» (Luca I, 32-35). Apoi, vestind păstorilor venirea Mîntuitorului în lume, acelaşi înger a dat mărturie că «s-a născut Hristos-Domnul», adică Hristos-Dumnezeu (II, 1).

În chip mai stăruitor decît îngerii, despre naşterea Fiului lui Dumnezeu în trup omenesc dădeau mărturie, sub înrîurirea Sfîntului Duh, cei aleşi de Dumnezeu pentru a vesti binefacerile Sale faţă de făptura mîinilor Sale. Zaharia şi femeia sa, Elisabeta, dreptul Simeon, proorociţa Ana şi desigur mulţi alţii au dat mărturie, într-un fel sau altul, despre pogorîrea Fiului lui Dumnezeu pe pămînt. Mai mult însă decît oricare altul, taina întrupării Mîntuitorului o cunoştea Prea Curata Sa Maică, Sfînta Fecioară Maria. Dar, Maria «*păstra toate aceste cuvinte, cumpănindu-le în inima ei*» (Luca II, 19).

Înconjurîndu-L cu desăvîrşită dragoste părintească, Maica Domnului vedea cum «*copilul creştea şi se întărea, umplîndu-se de înţelepciune. Şi harul lui Dumnezeu era peste El*» (Luca II, 40). Dar, despre faptele şi cuvintele lui Iisus ea nu vorbea nimănui nimic. Numai în acest fel se explică lipsa noastră de ştiri despre cei dintîi ani ai Mîntuitorului pe pămînt.

Tăcerea Sfintelor Evanghelii se întrerupe însă aproape pe neaşteptate, făcînd loc istorisirii pe larg a arătării lui Iisus ca Fiu al lui Dumnezeu, în faţa învăţătorilor Legii Vechi, în templul de la Ierusalim. Şezînd în mijlocul lor, El «*îi asculta şi-i întreba*», zice Sfîntul evanghelist Luca. «*Şi toţi cei care-L ascultau pe El se minunau de înţelepciunea şi răspunsurile Lui*» (II, 46-47). Cuvintele pe care le-a rostit atunci, în faţa învăţătorilor Legii şi a părinţilor Săi, zicînd că este «*în cele ale Tatălui Său*»,

constituie cea dintîi mărturie a lui Iisus că El este Fiul lui Dumnezeu. În înlănţuirea faptelor din viaţa Mîntuitorului mărturia aceasta face legătura între mărturiile făcute, sub înrîurirea Sfîntului Duh, în zilele care au urmat naşterii Sale, şi mărturia pe care a dat-o însuşi Dumnezeu-Tatăl în momentul în care s-a botezat Iisus de către Înaintemergătorul Său, Ioan.

În ziua arătării Sale ca Fiu al lui Dumnezeu, în templul de la Ierusalim, Mîntuitorul avea 12 ani. Despre cele ce a făcut El în anii care au urmat, în afară de faptul că s-a întors la Nazaret cu părinţii Săi, cărora le era ascultător, nu se mai ştie nimic. Maica Domnului *«păstra toate cuvintele în inima ei»* spune din nou Sfîntul Luca, mărginindu-se să adauge şi el, încă o dată, că *«Iisus înainta în înţelepciune şi în vîrstă şi în har la Dumnezeu şi la oameni»* (II, 51-52).

Iubiţi fii duhovniceşti,

În vremea cînd Domnul nostru Iisus Hristos se apropia de vîrsta de 30 de ani, ieşise la propovăduire Sfîntul Ioan Botezătorul. Venind la el, Iisus, după ce a fost botezat, şi-a îndreptat cugetul către Dumnezeu, rugîndu-se. În acel moment, s-a deschis cerul şi *«a pogorît Duhul cel Sfînt în chip trupesc ca de porumbel peste El şi glas din cer s-a făcut: Tu eşti Fiul Meu cel iubit, în Tine am binevoit»* (Luca III, 22). Iar Ioan, după aceea, a mărturisit că *«Iisus este Fiul lui Dumnezeu»* (Ioan I, 34).

O mărturie asemănătoare despre Fiul Său a dat Dumnezeu Tatăl şi la schimbarea la faţă a Mîntuitorului pe Muntele Taborului (Matei XVII, 5; Marcu IX, 7; Luca IX, 35). Dar, dacă la botez, Dumnezeu îşi îndreaptă glasul Său către Iisus, zicînd: *«Tu eşti Fiul Meu cel iubit...»*, la schimbarea Lui la Faţă însă, mărturia lui Dumnezeu a fost dată apostolilor, pentru a-i încredinţa că: *«Acesta este Fiul Său cel iubit...»*. Acelaşi lucru se poate spune şi despre mărturia pe care a dat-o Dumnezeu despre ridicarea Mîntuitorului pe tronul măririi Sale cereşti. Sfîntul Evanghelist Ioan ne-a păstrat ştirea că la rugăciunea pe care Iisus a ridicat-o către Părintele Său ceresc, zicînd: *«Tată, preamăreşte numele Tău»*, un glas ca de tunet a venit din cer răspunzînd: *«L-am preamărit şi iarăşi Îl voi preamări»*. Este deci limpede, că aceste cuvinte erau îndreptate îndeosebi către Iisus. El însă spune celor care erau în jurul Său, apostoli, credincioşi şi păzitori ai Legii Vechi dintre evrei sau elini, că: *«Nu pentru El a venit glasul acesta, ci pentru ei»* (XII, 28-30).

Despre dumnezeirea Sa a vorbit, desigur, şi Mîntuitorul, de mai multe ori. Îndeosebi, El a descoperit acest adevăr, nu numai mărturisind neîncetat că între El şi Tatăl există o strînsă legătură, dar şi că *El este în Tatăl şi Tatăl este în El* sau că *El şi Tatăl una sînt.*

O legătură tot atît de strînsă s-a vădit între Mîntuitorul şi Sfîntul Duh. Se ştie că, la botezul lui Iisus în Iordan, Sfîntul Duh a pogorît peste El şi a rămas asupra Lui (Ioan I, 33). Scurtă vreme, mai tîrziu, Mîntuitorul spunea că despre Sine a

vorbit Isaia cînd a zis: «*Duhul Domnului este asupra Mea...*» (Luca IV, 18). Apoi, fără încetare, se dovedește că Sfîntul Duh lucra în El. Iisus este purtat de Duhul Sfînt într-o parte sau alta; în Sfîntul Duh El vorbea; cu puterea Sfîntului Duh El săvîrșea minuni. Între facerile de bine ale Mîntuitorului și puterea Sfîntului Duh se vădește, în chip deosebit, o strînsă legătură. Sfîntul Apostol Petru, într-una din cuvîntările sale, zice că Iisus din Nazaret, după ce a fost «uns de Dumnezeu cu Duhul Sfînt și cu putere, umbla din loc în loc, făcînd binele și tămăduind pe toți cei asupriți de cel rău, fiindcă *Dumnezeu era cu El*» (Fapte X, 38).

Iubiți credincioși,

Fără îndoială, Sfinții Apostoli cunoșteau mărturiile despre dumnezeirea Domnului nostru Iisus Hristos. Totuși înfățișarea omenească a lui Iisus constituia un văl greu de străbătut de către cugetele lor. Întruparea Fiului lui Dumnezeu în om rămînea încă taină de nepătruns. De aceea, în Cezareea lui Filip, cînd Sfîntul Petru a răspuns, în numele tuturor apostolilor, la întrebarea lui Iisus: «*Iar voi cine ziceți că sînt Eu?*», spunînd: «*Tu ești Hristos, Fiul lui Dumnezeu cel viu*», Mîntuitorul a grăit: «*Fericit ești tu, Simon, fiul lui Iona, că trup și sînge nu ți-a descoperit ție aceasta, ci Tatăl Meu cel din ceruri...*» (Matei XVI, 13-17).

Mărturisiri asemănătoare au făcut, desigur, și ceilalți apostoli. Totuși, crescuți în teama de a vedea pe Dumnezeu, cînd Mîntuitorul se înfățișa ca Dumnezeu, credința lor era pusă la grea încercare. Astfel, după pescuirea minunată, cuprins de spaimă din pricina puterii dumnezeiești a lui Iisus, căzînd în genunchi, Apostolul Petru se ruga, zicînd: «*Du-te de la mine, Doamne, că sînt om păcătos*» (Luca V, 8). Altădată, cînd unii din ascultătorii învățăturii Sale s-au depărtat de El din pricina lipsei de putere de a înțelege cuvintele Lui, Iisus a întrebat pe ucenicii Săi: «*Nu vreți și voi să vă duceți?*». Atunci, Simon Petru i-a răspuns; «*Doamne, la cine ne vom duce? Tu ai cuvintele vieții veșnice și noi am crezut și am cunoscut că Tu ești Sfîntul lui Dumnezeu*» (Ioan VI, 64-69).

În adevăr, cunoscîndu-I viața, cei din jurul Său dobîndiseră convingerea că El «*păcat n-a săvîrșit, nici s-a aflat vicleșug în gura Lui*» (I Petru II, 22). Cînd îl ascultau, ei mărturiseau că «*niciodată n-a vorbit în acest fel un om cum vorbește omul acesta*» (Ioan VII, 46), iar văzîndu-i faptele, cu toții se încredințau că El săvîrșea lucruri «*pe care nimeni altul nu le-a făcut*» (Ioan XV, 24). În acest fel, mărturiile cu cuvîntul despre dumnezeirea Domnului nostru Iisus Hristos au fost întărite de viețuirea Sa sfîntă, de propovăduirea Evangheliei și de săvîrșirea faptelor Sale. Însăși moartea Lui pe cruce a fost dumnezeiască. Sutașul roman, privind pe Iisus cum și-a dat sufletul, a grăit: «*În adevăr, acest om a fost Fiul lui Dumnezeu*» (Marcu XV, 39).

Iubiţi fii sufleteşti,

După cum, pogorînd în lume, n-a părăsit cerul, tot aşa, înălţîndu-se la cer, după înviere, Domnul nostru Iisus Hristos n-a părăsit lumea. Astfel, făcîndu-se om, El n-a încetat totuşi să fie Dumnezeu, după cum, intrînd din nou întru mărirea Sa dumnezeiască, El nu s-a despărţit de sfîntul Său trup.

Domnul nostru Iisus Hristos a înviat cu firea Sa omenească îndumnezeită şi s-a aşezat cu trupul Său ceresc la dreapta Tatălui. Ca părtaş al firii noastre, pe care a luat-o la întrupare, Mîntuitorul «*ne trage pe toţi către Sine*» (Ioan XII, 32), voind «*să fim şi noi cu El împreună*», ca să privim mărirea Sa dumnezeiască (Ioan XVII, 24) şi să ne facem părtaşi vieţii sale cereşti. La rîndul nostru, prin credinţa în jertfa, învierea şi înălţarea Sa pentru noi, înnoindu-ne duhovniceşte, noi îmbrăcăm pe Hristos, prin baia botezului şi, cu puterea lui Dumnezeu, dobîndim darul vieţii veşnice, al învierii şi al aşezării noastre în cele cereşti, împreună cu Hristos (Efeseni II, 5-6).

Cu darurile Sale cele bogate, în noi sălăşluieşte Hristos; sîntem *hristofori*, adică purtători de Hristos. Trupul nostru este templu al Sfîntului Duh; sîntem *pnevmatofori*, adică purtători de Duh Sfînt. În noi locuieşte Dumnezeu ca într-o casă; sîntem *teofori*, adică purtători de Dumnezeu.

Astfel cumpănind şi noi, în adîncul cugetelor noastre, toate cele pe care le-a făcut Dumnezeu, prin purtarea Sa de grijă de toate făpturile Sale, prin lucrarea de mîntuirea noastră de către Domnul nostru Iisus Hristos şi prin revărsarea darurilor Sfîntului Duh asupra lumii, găsim deplină îndreptăţire cuvintelor acestea grăite odinioară de Sfinţii Părinţi: «*Dumnezeu pe pămînt a venit şi omul la cer s-a suit*». Cererea evanghelistului Vechiului Testament îndreptată către Dumnezeu, zicînd: «*Ah! De-ai sfîşia cerurile şi Te-ai pogorî...*» (LXIII, 19), s-a îndeplinit, nu după dorinţa proorocului, care chema răzbunare aprigă peste cei răi, ci după bunăvoirea lui Dumnezeu, care a vărsat fără măsură dragostea Sa peste noi, primindu-ne la sînul Său părintesc, împreună cu Fiul Său, Domnul şi Dumnezeul nostru Iisus Hristos.

Iubiţi credincioşi,

Prăznuind astăzi dumnezeiasca întrupare a Domnului nostru Iisus Hristos, mulţumire se cuvine să aducem Părintelui nostru ceresc, care, din nemărginita Sa dragoste pentru noi, a trimis pe Fiul său în lume pentru mîntuirea noastră; cu plecăciune adîncă să ne închinăm Domnului nostru Iisus Hristos, Dumnezeu — Mîntuitorul; să primim cu bucurie darurile pe care le varsă asupra noastră Sfîntul Duh, Dumnezeu — dătătorul de viaţă.

Dreapta credinţă să o păstrăm nepătată în cugetele noastre; inimile să le păzim neîntinate de poftele cele vătămătoare; în fapte bune să se vădească în afară bunătatea noastră lăuntrică.

Unii faţă de alţii în dragoste frăţească să vieţuim ; binele obştesc cu toţii să-l căutăm şi împreună să-l săvîrşim ; o contribuţie din zi în zi mai mare să aducem la strădaniile depuse de poporul nostru pentru îndestularea fiecăruia după nevoile sale şi ridicarea patriei noastre pe culmi din ce în ce mai înalte.

La zestrea spirituală şi materială lăsată nouă de străbuni pentru păstrare, cinstire şi sporire se cuvine să adăugăm comoara înfăptuirilor poporului nostru în etapa cea nouă a istoriei noastre : *independenţa deplină şi suveranitatea naţională, dezvoltarea şi propăşirea patriei, precum şi înscăunarea libertăţii, dreptăţii şi buneistări a tuturor cetăţenilor.*

Urmărită cu dîrzenie de strămoşii noştri, în scurgerea vremii de aproape două mii de ani, independenţa naţională a fost înfăptuită cu mari jertfe, pentru o parte a poporului nostru, acum un veac. Cu toate că nu era deplină, independenţa de stat dobîndită în anul 1877, constituie un hotar în istoria noastră. De aceea, se cuvine să o cinstim, în chip sărbătoresc, în anul care vine.

De asemenea, în chip sărbătoresc să întîmpinăm împlinirea a 70 de ani de la marea răscoală din anul 1907. Aducîndu-ne aminte de ridicarea lucrătorilor de pe ogoare împotriva orînduirilor nedrepte din trecut, să cuprindem cu gîndul întregul şir de lupte ale înaintaşilor noştri pentru apărarea patriei şi dreptate socială şi, cu inimi cernite, să ne plecăm frunţile în faţa jertfelor lor, făgăduind să le cinstim fapta şi să le urmăm pilda.

Odată cu acest cuvînt de dreaptă învăţătură creştinească şi de povăţuire părintească, îmi îndrept cugetul meu către Bunul Dumnezeu, rugîndu-L să verse peste fiecare dintre noi, peste ţara noastră şi peste întreaga lume darurile cele bogate ale Sfîntului Duh, ţinîndu-ne în dragostea Sa, prin Fiul Său iubit, Domnul nostru Iisus Hristos, care pe tronul măririi în ceruri, acum, şade şi aici, împreună cu noi este, în toate zilele, pînă la sfîrşitul veacurilor. Amin.

Al vostru de tot binele voitor şi pururea către Dumnezeu fierbinte rugător,

† *IUSTIN*
Arhiepiscop al Iaşilor
şi
Mitropolit al Moldovei şi Sucevei

Dată în reşedinţa noastră mitropolitană din Iaşi, la sărbătoarea Naşterii Domnului din anul mîntuirii 1976, decembrie 25.

† PARTENIE

DIN MILA LUI DUMNEZEU EPISCOP AL EPARHIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR,

Clerului şi poporului nostru dreptcredincios har, pace şi milostivire de la Părintele ceresc, iar de la noi urări de sănătate, bucurie şi arhierească binecuvîntare

«*Iată vă binevestesc vouă bucurie mare, care va fi pentru întreg poporul, că vi s-a născut azi Mîntuitor, care este Hristos Domnul, în cetatea lui David*» (Luca II, 10-11)

Iubiţii mei fii duhovniceşti,

Ca o trîmbiţă cerească a răsunat în noaptea sfîntă bunăvestirea îngerului rostită către păstorii din preajma Betleemului, că s-a născut Mîntuitorul lumii.

Ca şi păstorii de atunci, şi noi, credincioşii, la glasul de chemare al clopotelor, călăuziţi de sfînta noastră credinţă în Hristos, am venit în casa măririi lui Dumnezeu, ca să aducem Pruncului Sfînt şi Preacuratei Fecioare Maria, darul de închinare al inimilor noastre smerite şi să primim Har şi înţelepciune, lumină şi îndrumare, mîngîiere şi binecuvîntare.

De faţă aici cu trupul, dar acolo cu duhul, lîngă ieslea sfîntă, alături de îngeri, solii cerului, cîntînd cîntare sfîntă: «*Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu şi pe pămînt pace, între oameni bunăvoire*» (Luca II, 14), alături de păstori, solii mulţimilor harnice şi smerite, alături de craii răsăritului, solii înţelepciunii şi ai puterii, ne plecăm şi noi cu întreaga fiinţă, bucurîndu-ne, în faţa tainei celei necuprinse cu mintea a Naşterii Fiului lui Dumnezeu.

Fericiţi au fost cei ce L-au văzut pe Domnul cu ochii trupului, dar fericiţi şi cei ce-L văd cu ochii credinţei şi se bucură de prezenţa Lui în inima şi viaţa lor, precum Însuşi i-a vorbit lui Toma după Înviere: «*Pentru că M-ai văzut, ai crezut? Fericiţi cei ce n-au văzut şi au crezut*» (Ioan XX, 29).

În această zi de strălucită sărbătoare, cînd «*Îngerii preamăresc în ceruri, oamenii pe pămînt se bucură şi toată făptura*

săltează de bucurie pentru Mîntuitorul cel Nou-Născut» (Stihira Litiei din 25 dec.), ne simțim sufletele înălțate de la cele mărunte și trecătoare ale vieții zilnice, trăim clipe mai însemnate și auzim mai limpede dulcea chemare a cerului.

O adiere de bunătate și pace, o sfîntă lumină ne străbate ființa, ne mîngîie durerile și necazurile și ne dă puteri noi și speranță în mai bine.

Cel ce era dintru început la Dumnezeu și prin care toate s-au făcut, Dumnezeu «*Cuvîntul s-a întrupat și s-a sălășluit între noi și am văzut slava Lui, slavă ca a Unuia-Născut din Tatăl, plin de har și de adevăr*» (Ioan I, 14). S-a făcut asemenea cu trupul, «*ca să surpe prin moartea Sa pe cel ce are stăpînirea morții, adică pe diavolul și să izbăvească pe acei pe care frica morții îi ținea în robie toată viața*» (Evrei II, 14-15).

«*O, adîncul bogăției și al înțelepciunii și al științei lui Dumnezeu! Cît sînt de necercetate judecățile Lui și cît de nepătrunse căile Lui?*» (Rom. XI, 33).

«*Cu adevătat, mare este taina creștinătății: Dumnezeu s-a arătat în trup, s-a îndreptat prin Duhul, s-a arătat îngerilor, s-a propovăduit popoarelor, s-a primit cu credință, s-a înălțat întru slavă*» (I Tim. III, 16).

Iubiții mei,

Actul dumnezeiesc al Nașterii Domnului Hristos este început de împlinire a mîntuirii noastre prezisă și făgăduită de Însuși Dumnezeu, imediat după căderea protopărinților noștri: «*Dușmănie voi pune între tine și între femeie, între sămînța ta și sămînța ei; aceasta îți va zdrobi capul, iar tu îi vei înțepa călcîiul*» (Facere III, 15).

În nemărginita Sa iubire de oameni, nu a lăsat pe fiul iubirii Sale, pe om, să rămînă în înstrăinare de Creatorul Său, în întuneric și nefericire, ci i-a făgăduit că i se va trimite Izbăvitor născut din femeie, care va zdrobi capul șarpelui, adică pe diavol și va nimici urmările păcatului.

«*Dumnezeu de multe ori și în multe chipuri a grăit în vechime părinților noștri prin prooroci, iar în zilele acestea mai de pe urmă ne-a grăit nouă prin Fiul Său, pe care L-a pus moștenitor a toate și prin care a făcut și veacurile*» (Evrei I, 1-2).

De-a lungul miilor de ani, ochii și inima iubitoare a lui Dumnezeu au coborît peste creatura Sa, descoperindu-se oamenilor prin patriarhi și profeți, ținînd trează în sufletul generațiilor speranța în venirea pe lume ca *Mîntuitor a Fiului Său.*

Cu multe veacuri înainte, profeții de Dumnezeu inspirați au prezis că El se va naște dintr-o fecioară în orașul Betleem, din neamul lui David, iar profetul Daniil ne arată, cu uimitoare exactitate de timp, momentul istoric al venirii în lume a lui Mesia, cînd — zice profetul: «*Se va pecetlui păcatul și se va ispăși nelegiuirea, pînă ce dreptatea cea veșnică va veni, prooroceasca și vedenia se vor pecetlui și se va unge Sfîntul Sfinților*» (Daniil X, 24).

«Iar cînd a venit plinirea vremii — glăsuieşte marele Pavel —, *Dumnezeu a trimis pe Fiul Său, născut din femeie, născut sub lege, ca pe cei de sub lege să-I răscumpere, ca să dobîndim înfierea»* (Galateni IV, 4-5).

Coborîndu-se din slava cerească şi din cele veşnice, s-a smerit pe Sine şi luînd trup omenesc, *«Ca să izbăvească pe aceia, care toată viaţa lor erau supuşi robiei şi sub frica morţii»* (Evrei II, 15).

Cu speranţă L-au aşteptat şi cu bucurie L-au întîmpinat la venirea Sa îngerii şi oamenii şi cu pioasă bucurie întîmpinăm şi noi azi marele praznic al Naşterii lui Hristos, căci *«pentru noi oamenii şi pentru a noastră mîntuire s-a pogorît din cer şi din Fecioara Maria şi de la Duhul Sfînt s-a făcut om»*, precum credem şi mărturisim în Simbolul de credinţă al Bisericii. (Art. III).

Iubiţii mei fii duhovniceşti,

Lumea creştină cinsteşte cu bucurie marea sărbătoare a Naşterii Domnului, pentru că de însemnătate necuprinsă a fost lucrarea Mîntuitorului pentru oameni şi uriaşe urmările ei în istoria omenirii.

«Răsăritul cel de sus», cum Îl cîntă slujba de Crăciun, a venit în lume ca un *«Soare al dreptăţii»*, *«lumină spre luminarea neamurilor»* (Luca II, 32), *«ca să lumineze pe cei ce şedeau în întuneric şi în umbra morţii şi să îndrepteze picioarele noastre pe calea păcii»* (Luca I, 79).

Însuşi a mărturisit despre Sine: *«Eu sînt lumina lumii. Cel ce-Mi urmează Mie, nu va umbla întru întuneric, ci va avea lumina vieţii»* (Ioan VIII, 12), zice despre Sine Hristos.

Ne-a descoperit adevărul veşnic despre Dumnezeu şi despre lume şi viaţă, ne-a învăţat în ce să credem şi cum să ne purtăm, spre a fi fericiţi şi aici pe pămînt şi în viaţa de dincolo, ne-a dat legea netrecătoare a mîntuirii. *«Eu sînt Calea, Adevărul şi Viaţa»* (Ioan XIV, 6). *«Cerul şi pămîntul vor trece, dar cuvintele Mele nu vor trece»* (Marcu XIII, 31).

S-a scris cum a creat Dumnezeu pe om după chipul şi asemănarea Sa, adică cu raţiune, simţire şi voinţă liberă. I s-a dat suveranitatea peste întreaga natură şi putinţa de a alege între bine şi rău, de a-şi hotărî singur calea vieţii arătată de poruncile Creatorului său şi de a colabora cu faptele sale pentru propria sa fericire. Dar, folosindu-şi greşit darul libertăţii, la ispitirea diavolului, a ales singur calea neascultării şi singur s-a supus sub robia păcatului şi osînda morţii.

Marea iubire a lui Dumnezeu pentru om, coroana scumpă a zidirii Sale, nu putea îngădui biruinţa celui viclean şi pe om îngropat în înstrăinare şi veşnică robie.

Dacă prin Adam, omul cel dintîi, a intrat în lume păcatul şi moartea, prin noul Adam, Iisus Hristos, a venit iertarea şi viaţa veşnică.

El s-a întrupat ca să renască pe om și să-l restabilească la vrednicia cea dintîi, pierdută prin neascultare și *«ne-a mîntuit nu pentru faptele dreptății, ce le-am fi făcut noi, ci pentru mila Sa, prin baia renașterii și prin înnoirea Duhului Sfînt»* (Tit III, 5).

El a venit și ne-a răscumpărat de păcat, a zdrobit prin Învierea Sa încuietorile morții, a deschis tuturor oamenilor porție libertății, iar prin propovăduirea dumnezeiești lor adevăruri și prin pilda vieții Sale neprihănite, ne-a arătat calea spre pace și fericire în lume, ținta călătoriei noastre spre viața veșnică.

Pentru continuarea prin veacuri a lucrării Sale în lume, a întemeiat așezămîntul sfînt al *«Bisericii Dumnezeului celui viu, stîlpul și întărirea adevărului»* (I Tim. III, 15), ai căror fii și noi sîntem.

Hristos Domnul în mijlocul nostru a fost, este și va fi pururea, precum ne-a făgăduit, cînd a spus : *«Eu sînt cu voi în toate zilele, pînă la sfîrșitul veacului»* (Matei XXVIII, 20).

Iubiții mei,

Lumina vieții, adusă de El, o avem. Calea de urmat ne este dată. Sîntem eliberați din robia păcatului și din temnița morții, credem și nădăjduim în Hristos.

«Rămîneți dar statornici, fraților, și țineți predaniile, pe care le-ați primit prin cuvîntul și prin scrisoarea noastră» (II Tes. II, 15).

Fiind izbăviți de păcat, nu vă întoarceți din nou în temnița robiei, căci *«de veți rămîne în cuvîntul Meu*, zice Domnul, *cu adevărat Îmi sînteți ucenici și veți cunoaște adevărul și adevărul vă va face liberi»* (Ioan VIII, 31-32).

Libertatea este sădită în ființa omenească, iar asuprirea și robia, fie că pleacă din propriile noastre întovărășiri cu păcatele și cu patimile, fie că vin dinafară, de la oameni, aduc durere și nefericire.

Lupta împotriva oricărui fel de robie este o sfîntă datorie, un drept legitim, atît al individului, cît și al popoarelor, datorie poruncită de dreptul fiecăruia la viață și fericire.

După învățătura sfintei noastre biserici, toate popoarele pămîntului fac parte din marea familie a neamului omenesc, avînd pe Dumnezeu ca Părinte, toți oamenii fiind frați între dînșii. Toți au același drept la viață și la libertate, dar și datoria de a și le apăra, cînd acestea le sînt încălcate.

Precum în ordinea morală a vieții creștine, sfințenia se apără prin lupta de fiecare clipă cu ispitele și cu păcatul, *«împărăția cerurilor luîndu-se cu luptă»* (Matei XI, 12), la fel și libertatea popoarelor călcată de nesațiul cuceritorilor, se apără cu vitejie și sacrificii.

Numai cîteva zile ne despart de începutul Anului nou — 1977 —, an în care Patria noastră va sărbători împlinirea a 100 de ani de la războiul de independență din 1877, cînd ne-am

cucerit neatîrnarea ca Stat, şi 70 de ani de la izbucnirea răscoalei ţăranilor din 1907, cînd în lupta lor pentru dreptate, libertate şi pămînt, au fost ucişi 11.000 de ţărani. Astăzi, după şapte decenii, ţăranii au devenit liberi, iar pămîntul pentru care au luptat, a intrat integral în stăpînirea lor, pe care îl muncesc cu însufleţire pentru binele obştesc şi înflorirea scumpei noastre Patrii, Republica Socialistă România.

Vom înălţa cu toţii cîntare de slavă şi mulţumire lui Dumnezeu, care ne-a stat de ajutor şi vom închina prinos de recunoştinţă celor ce s-au jertfit atunci şi prin veacuri, ca să avem azi o ţară neatîrnată şi întregită, îndrumată pe calea unei neîntrerupte înălţări.

Să întîmpinăm acea mare sărbătoare a neamului nostru cu înfăptuiri cît mai strălucite, prin rodul bogat al braţelor şi al inimilor noastre, întărite şi luminate de dragostea de ţară şi de iubire faţă de Dumnezeu.

Lumina Naşterii Domnului, Harul şi Adevărul aduse de El pămîntului nostru, să ne lumineze şi să ne călăuzească pe drumul vieţii.

Faceţi ca iubirea de Dumnezeu şi de aproapele, devotamentul pentru ţara şi neamul nostru, să fie izvor de fapte bune, la înălţimea vremii în care trăim.

Vă urez tuturor, cu prilejul Crăciunului, a Anului nou ce vine şi a celorlalte sărbători de iarnă, sănătate, pace şi prosperitate.

«*Darul Domnului nostru Iisus Hristos, dragostea lui Dumnezeu-Tatăl şi împărtăşirea Sfîntului Duh să fie cu voi cu toţi. Amin*» (II Cor. XIII, 13).

Al vostru părinte sufletesc şi rugător către Domnul, cu doriri de bine şi arhiereşti binecuvîntări,

† *PARTENIE*
Episcopul Romanului şi Huşilor

Dată în reşedinţa noastră episcopală din Roman, la praznicul Naşterii Domnului, din anul 1976.

Popas aniversar

Prea Sfinţitul Episcop Partenie Ciopron octogenar

Implinind 80 de ani, la 30 septembrie 1976, Prea Sfinţitul Episcop Partenie Ciopron al Romanului şi Huşilor trece în rîndul ierarhilor „îndelungaţi în zile“ şi aureolaţi cu nimbul unei vîrste patriarhale, plinită cu virtuţi alese şi măreţe realizări spirituale, în ogorul Domnului.

Prea Sfinţia Sa a văzut lumina la 30 septembrie 1896 în comuna Păltiniş, astăzi judeţul Botoşani.

Părinţii, moşii şi strămoşii săi s-au distins prin hărnicie, omenie şi evlavie. Familia sa este leagănul multor intelectuali iubitori de ţară şi credinţă strămoşească, între care în chip deosebit s-a remarcat Prea Sfinţitul Episcop Partenie Ciopron.

Studiile elementare le-a făcut în satul natal. S-a înscris apoi şi a urmat Şcoala de cîntăreţi bisericeşti din Iaşi. In continuare, a frecvetat cursurile Seminarului teologic „Veniamin Costachi“, pe care l-a absolvit în sesiunea iunie, anul 1929.

Facultatea de Teologie a urmat-o la Cernăuţi. In anul 1933 a susţinut examenul de licenţă cu teza „Despre castitate“.

Incurajat de succesele obţinute, dar mai ales, îndemnat de dorinţa de a acumula noi cunoştinţe, s-a înscris şi la Seminarul Pedagogic de pe lîngă Universitatea din Iaşi pe care l-a absolvit în anul 1935.

La 12 aprilie 1937, după audierea cursurilor speciale şi trecerea examenelor regulamentare, la Facultatea de Teologie din Cernăuţi, a fost promovat doctor în teologie.

Paralel cu studiile a îmbrăcat haina monahală la Mănăstirea Slatina. In scurt timp, fiind şi un talentat muzician şi desăvîrşit slujitor la Catedrala mitropolitană din Iaşi a ridicat toate treptele monahale pînă la rangul de arhimandrit.

Credinţa nestrămutată, spune Prea Sfinţia Sa, în învăţătura Bisericii noastre o mărturiseşte viaţa mea petrecută din fragedă copilărie în chiliile mănăstirilor din Moldova, cum şi lîngă altarul Catedralei mitropolitane din Iaşi.

La aceste locaşuri sfinte mi-am făcut ucenicia în cîntări şi slujbe bisericeşti, în viaţă fără prihană, în atmosfera monahismului adînc înţelegător la atîtea dureri inerente vieţii omeneşti.

Ţinîndu-se seama de studiile temeinice şi strălucite, de calităţile sale excepţionale cît şi de faptul că în primul război mondial luptase cu bravură ca soldat şi fusese rănit grav pe frontul de la Oituz, în anul 1938, a fost ales episcop al armatei, misiune pe care a îndeplinit-o pînă în anul 1948.

In anul 1950 a fost rînduit stareț la Mănăstirea Sfîntul Ioan cel Nou din Suceava, unde a activat pînă la 15 decembrie 1961, cînd a trecut ca locotenent de episcop la Roman.

La 18 februarie 1962 a fost ales, apoi înscăunat Episcop al Eparhiei Romanului și Huşilor, demnitate pe care o deține și astăzi.

In decursul celor 14 ani de arhipăstorire a acestei vechi și frumoase eparhii, Prea Sfinția Sa a adăugat numeroase realizări. Bun gospopar și iubitor de simetrie arhitecturală, Prea Sfințitul Episcop Partenie a preluat gîndul și dorința marelui Episcop Melchisedec și, în cîțiva ani, a ridicat două corpuri de clădiri la nord-estul și la sudul incintei Centrului eparhial. Reședința episcopală nu mai corespundea cerințelor actuale și de aceea P. S. Sa cu ajutorul tehnic al specialiștilor de la Direcția Patrimoniului Cultural Național a mărit clădirea adăugîndu-se și două verande, care-i sporesc frumusețea și valoarea estetică.

Pentru plinirea nevoilor gospodărești, Prea Sfinția Sa clădește un atelier de lumînări bine dotat cu utilaj modern, care ușurează munca manuală a lucrătorilor. In gospodăria centrului eparhial, prin strădania P. S. Sale s-au ridicat și alte clădiri.

La Mănăstirea Varatec, pe un loc dominant, frumos și pitoresc, P. S. Sa a ridicat cu mijloace personale, o frumoasă și confortabilă casă ce va fi în folosința episcopilor care vor păstori în scaunul episcopal de la Roman.

Cîrmaci chibzuit în conducerea eparhială, înzestrat cu o remarcabilă înțelepciune, a imprimat de la început un stil nou de muncă în modul de rezolvare a treburilor eparhiale, avînd ca deviză: ordinea, disciplina, corectitudinea, dar toate împletite armonios cu un puternic sentiment de părintească grijă și omenie, față de colaboratori și subalterani.

De cinci ani, Prea Sfinția Sa este ajutat în rezolvarea treburilor eparhiale de P. S. Arhiereu-vicar Eftimie Bîrlădeanul, care, cu experiența administrativă pe care și-a însușit-o în cei 23 de ani de stăreție la Mănăstirile Bistrița și Sf. Ioan cel Nou-Suceava, s-a dovedit un slujitor devotat al Bisericii strămoșești și al scumpei noastre Patrii.

Acest lucru îl subliniază Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian în telegrama trimisă Prea Sfințitului Episcop Partenie la a 80-a aniversare a zilei de naștere:

„Cu dragoste frățească felicităm pe Prea Sfinția Voastră pentru împlinirea biblicei vîrste de 80 ani și din tot sufletul vă urăm încă mulți ani de viață în sănătate și putere, pentru ca, în aceeași colaborare rodnică și armonioasă cu iubitul și devotatul Prea Sfințitul Arhiereu-vicar Eftimie Bîrlădeanul, să păstoriți clerul și credincioșii frumoasei Eparhii a Romanului și Huşilor, contribuind cu rîvnă la sporirea prestigiului Bisericii strămoșești și la continua înflorire a scumpei noastre Patrii“.

Acum 14 ani, la 18 februarie 1962, în sala festivă a palatului patriarhal din București, după ce colegiul electoral bisericesc a ales pe Prea Sfințitul Episcop Partenie Ciopron în scaunul de Episcop al Romanului și Huşilor, **înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin care prezida lucrările acestui colegiu, se adresa P. S.**

P. S. PARTENIE CIOPRON

(la 80 de ani)

Episcop Partenie cu acest cuvînt: *„Mergeți într-o eparhie în care veți găsi clerici luminați și buni credincioși. Impreună cu ei priviți cu încredere în viitor. Purtați făclia credinței ortodoxe cu vrednicie; păstrați cu sfințenie așezămintele, dați cuvenita cinstire conducerii de Stat, sîrguiți-vă pentru orice lucru bun“.*

Cu adevărat, Prea Sfințitul Partenie a găsit, în eparhia la care a fost ales, preoți luminați și credincioși evlavioși pe care i-a binecuvîntat, povățuit și hrănit cu flacăra credinței și cu îndemnul părintesc de a cinsti Conducerea de Stat.

Acum, după 14 ani de la instalare, Prea Sfinția Sa retrăiește cu emoție începutul predicii rostite atunci: „Intra-voi în casa Ta, Doamne, închina-mă-voi în sfîntă Biserica Ta“. A intrat el atîția ani cu deosebită piozitate și a slujit cu vrednicie și neîntrecută rîvnă fiind ajutat și de minunata sa voce și de ținuta plină de măreție; anul acesta, la 30 septembrie, cînd P. S. Episcop Partenie a împlinit frumoasa vîrstă de 80 de ani, a primit multe felicitări și urări de sănătate din partea personalităților bisericești, civile și din partea prietenilor și păstoriților.

La 15 noiembrie 1976, cu prilejul Adunării eparhiale, P. S. Arhereu-vicar Eftimie Bîrlădeanul, atît în cuvîntul de deschiderea lucrărilor cît și la masa oficială, a evidențiat, în cuvinte alese, frumoasa și rodnica activitate, calitățile remarcabile a P. S. Episcop Partenie Ciopron.

„Plusul de strălucire — a spus, între altele, P. S. Arhiereu — și aerul sărbătoresc pe care-l îmbracă sesiunea acestei adunări provine din această măreață și festivă aniversare atît de scumpă inimilor noastre.

Scaunul episcopal de la Roman, în care au păstorit vestiții Episcopi Macarie, primul ctitor, și Melchisedec, cel de al doilea ctitor, este astăzi cinstit cu vrednicie și dăruire de P. S. Episcop Partenie Ciopron.

In calitate de apropiat colaborator, sînt în măsură să cunosc atît viața și calitățile distinse, cît și opera rodnică a sărbătoritului nostru scump și drag, căruia din inimă îi urez încă mulți ani de viață rodnică și creatoare spre binele Bisericii, Patriei și păstoriților P. S. Sale.

Astăzi, la 80 de ani, P. S. Sa poate privi cu îndreptățită mulțumire și satisfacție pe întreg cuprinsul eparhiei; biserici construite sau renovate în timpul păstoriei sale, case parohiale modele de gospodării urbane sau sătești, preoți tineri hirotoniți prin rugăciunile și mîinile P. S. Sale, credincioși hrăniți cu îndestulare de cuvîntul lui Dumnezeu la săvîrșirea binelui. Toate acestea sînt roade firești ale celor 14 ani de lucru binecuvîntat în via Domnului.

La popasul prilejuit de a 80-a aniversare a zilei de naștere, clerul întregii eparhii și credincioșii săi își îndreaptă gîndul cu adîncă smerenie și fiiască recunoștință la Prea Sfințitul Episcop Partenie, părintele lor stimat și iubit, urîndu-i: „Intru mulți ani, Prea Sfințite Stăpîne!“

Pr. C. CHIRIAC

Lucrările Comitetului Central şi ale Comitetului Executiv al Consiliului Ecumenic al Bisericilor

(Geneva 7=18 august 1976)

Comitetul Executiv. Intre 7-18 august 1976, au avut loc la Geneva-Elveţia lucrările Comitetului Executiv al Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Comitetul Executiv ales la Nairobi, la a V-a Adunare Generală a C. E. B. este alcătuit din 14 membri. Cu excepţia I. P. S. Mitropolit Chrisostom al Mirelor (Patriarhia de Constantinopol) toţi membrii au fost prezenţi. Din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat la lucrări P. S. Episcop Antonie Ploieşteanul, vicar patriarhal, membru în Comitetul Executiv.

Potrivit ordinei de zi, Comitetul Executiv a ascultat, mai întîi, raportul secretarului general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Dr. Philip Potter. Acesta s-a referit, în primul rînd, la modul cum au fost primite lucrările Adunării Generale de la Nairobi de către Bisericile membre. A apreciat faptul că foarte multe Biserici au trimis la Geneva comentarii pozitive. După Adunarea Generală, Dr. Potter a făcut o serie de călătorii, în S. U. A., Anglia, R. F. G., constatînd peste tot un interes deosebit faţă de activitatea Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Anunţînd ordinea de zi, secretarul general a arătat că va propune Comitetului Executiv discuţii în legătură cu situaţiile din Liban, Angola, Africa de Sud, Uganda, Etiopia, Cipru. O atenţie deosebită vor reclama problema refugiaţilor şi problema utilizării energiei nucleare.

Dr. Ficher, din Staff-ul C. E. B., a prezentat, în continuare, situaţia din Angola, unde a făcut o vizită de informare la faţa locului.

La cererea Dr. Wisser't Hooft, Comitetul Executiv a discutat, în continuare, tema: „Cine are dreptul să vorbească în numele Consiliului Ecumenic al Bisericilor". Se arată circumstanţele în care secretarul general poate face declaraţii sau cei împuterniciţi anume în acest scop. Fără o împuternicire, declaraţiile vor fi socotite a exprima doar opinia celui ce vorbeşte. In continuare, se dau exemple de probleme în care e nevoie să se facă declaraţii. J. Rossel, din Elveţia insistă ca C. E. B. să facă declaraţii şi în cazurile de violare a unor drepturi personale, individuale, nu numai în probleme sociale şi politice generale. Au luat cuvîntul mai mulţi membri ai Comitetului Executiv. Episcopul Antonie Plămădeală, în cuvîntul său, a spus în

esență: „Consiliul Mondial al Bisericilor are datoria să facă declarații în problemele mari ce preocupă lumea contemporană și care implică o responsabilitate creștină, dar să fie selectiv, să nu se demonetizeze prin declarații în legătură cu orice nimicuri și cu cazuri particulare izolate. Cuvîntul său nu va mai avea greutatea pe care trebuie s-o aibă. Dar, pe de altă parte, nici să se retragă în mutenie, pentru că atunci nu și-ar face datoria de organizație internațională a Bisericilor care trebuie să spună ce se gîndește în legătură cu probleme arzătoare ca pacea, războiul, armamentul, dezarmarea, energia nucleară, dreptatea socială și așa mai departe. Dacă C. E. B. va fi absent de aici, se va zice din nou că Bisericile s-au retras în ghetto-ul lor, ca și în trecut, nepăsătoare la ceea ce se întîmplă în lume. Declarațiile C. E. B. să fie deci selective, pozitive, limpezi. Ele trebuie să fie, de asemenea, directive bazate pe informații precise și întotdeauna fundamentate și orientate de convingerile noastre religioase. Documentul „Cine are dreptul să vorbească în numele Consiliului Ecumenic al Bisericilor" trebuie să se ocupe și de „cum se vorbește, ce se spune". Presa a remarcat o declarație a președintelui, Arhiepiscopul Scott, care a spus că uneori și atunci cînd nu iei hotărîri este egal cu a acționa politic (Le Monde, 12 aug. 1976). Acest lucru este adevărat, dar nu se întîmplă tot așa și atunci cînd nu te pronunți într-o problemă. Regula că a tăcea este egal cu a fi de acord nu mai este valabilă în vremea noastră. Sînt probleme în care trebuie să se spună exact ce se gîndește".

Dr. Potter comunică Comitetului Executiv că va prezenta Comitetului Central un raport în legătură cu drepturile omului, în lumina actului final de la Helsinki, potrivit cu mandatul ce i-a fost încredințat la Nairobi. Arată că a convocat la Montreux o conferință asupra acestei teme și că documentul adoptat la Montreux va fi atașat la referatul său. Unul din principiile pe care le va propune, arată d-sa, și care va sta la baza oricărei măsuri ce se va lua, va fi acela de a consulta mai întîi Bisericile membre ale C. E. B. din țările în legătură cu care se vor primi contestațiile cu privire la aplicarea Actului Final de la Helsinki. Comitetul Executiv, după ce a cercetat raportul și documentul anexă, a dat mandat secretarului general să-l prezinte Comitetului Central.

In ziua de 9 august, a avut loc o ședință închisă a Comitetului Executiv, fără participarea Dr. Potter. Eminența Sa Arhiepiscopul Scott, președintele Comitetului Central și al Comitetului Executiv al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, a prezentat raportul cu privire la realegerea d-rului Potter în funcția de secretar general pentru perioada 1 noiembrie 1977 — 1 noiembrie 1982, deoarece potrivit constituției C. E. B. mandatul său urmează să expire la 1 noiembrie 1977. Arhiepiscopul Scott i-a făcut D-lui Potter o prezentare foarte bună, arătînd că e devotat mișcării ecumenice, capabil, dăruit muncii, echilibrat. In urma votului, s-a hotărît cu unanimitate să se recomande Comitetului Central realegerea d-rului Potter.

Punctul următor de pe ordinea de zi a fost „Institutul Ecumenic de la Bossey". Reprezentanții Ortodocși în Comitetul Executiv au făcut obiecții cu privire la prezența ortodocșilor în Institut, care este cu totul insuficientă și care de fapt face ca institutul să nu fie ecumenic, ci protestant. Singurul ortodox care e profesor

acolo, Dl. Panagopoulos, urma să plece în toamnă, din lipsă de fonduri pentru plata sa. În legătură cu aceasta, la propunerea Dr. Marshall, preşedintele Comitetului Financiar, se hotărăşte ca problema Bossey-ului să se amîne pînă în februarie 1977, cînd Comitetul Executiv va putea fi în posesia tuturor datelor de care are nevoie spre a lua hotărîri responsabile.

Se trece apoi la alcătuirea comisiilor cu care vor lucra cele trei mari unităţi ale Consiliului Ecumenic şi Secretariatul general. I. P. S. Mitropolit Iustin este propus pentru Unitatea a II-a, I. P. S. Mitropolit Nicolae Corneanu pentru Comisia Afacerilor Internaţionale, P. S. Episcop Antonie Ploieşteanul pentru Unitatea a III-a, Pr. Prof. D. Popescu pentru Comisia „Credinţă şi Constituţie", Diac. Viorel Ioniţă pentru „Comisia pentru tineret" şi Arhitectul C. Simionescu pentru „Comisia pentru tehnologie". Recomandările vor fi trimise Comitetului Central pentru alegeri.

Comitetul Central s-a întrunit tot la Geneva, îndată după ce s-au terminat lucrările Comitetului Executiv. Lucrările au fost deschise de Dr. Scott, Arhiepiscopul anglican al Canadei, preşedintele Comitetului Central. Cuvîntarea sa a fost pastorală, ponderată, invitînd la unitate şi înţelegere, la rugăciune şi cooperare. Ea a fost apreciată ca atare, în discuţii şi în presă, fiind şi dătătoare de ton cu privire la climatul pe care îl solicita preşedintele de la membrii Comitetului Central, în timpul lucrărilor. Invitaţia făcută de Dr. Scott a găsit teren bun. Aşa se explică faptul că lucrările s-au desfăşurat într-o atmosferă de calm, de înţelepciune, de reţinere. La aceasta a contribuit şi raportul următor al D-rului Potter, care a mers pe aceeaşi linie şi care nu a prezentat soluţii, ceea ce în problema drepturilor omului ar fi putut aprinde din nou spiritele, ci a cerut soluţii. Ori, se ştie, e mai uşor să critici soluţiile ce ţi se oferă, decît să prezinţi tu însuţi soluţii, devenind din chiar momentul formulării lor, criticabile. Dr. Potter a dat dovadă de inteligenţă într-o problemă în care toată lumea aştepta să-l vadă cum se va descurca. Intr-un fel, de aceasta depindea şi realegerea lui pe o perioadă de încă cinci ani ca secretar general. Şi presa a notat acest lucru cu satisfacţie: „Impresia majoră care s-a degajat din primele zile ale sesiunii Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor este de amestec, de moderaţie şi reculegere. Primul raport al noului preşedinte al Comitetului, primatul anglican al Canadei, Edward Scott, ca şi raportul secretarului general, Dr. Philip Potter, au fost esenţialmente centrate pe spiritualitate şi cercetare teologică, în vederea unităţii şi a realizării în viitor a unei veritabile comunităţi conciliare" (Le Figaro, 15 aug. 1976).

Discuţiile la raportul cu privire la modul cum se aplică hotărîrile de la Helsinki au generat multe păreri, dar de altă manieră decît la Nairobi. De data aceasta, cei care ridicaseră probleme spinoase la Nairobi, s-au arătat mai conciliaţi, deoarece le studiaseră mai bine. Inainte de a se trece la acuzaţii, s-a zis acum, va trebui să vedem ce înţelegem prin libertate religioasă, prin libertate de conştiinţă. Să facem un studiu biblic asupra problemei.

Dr. Potter a propus alcătuirea unei *Comisii Consultative* care

să se întrunească cel puțin o dată pe an și să analizeze problema drepturilor omului așa cum sînt ele respectate sau nerespectate în lume. Această comisie, care se va ocupa, în primul rînd, de drepturile religioase, dar nu numai de acestea, va raporta rezultatele Comisiei pentru afaceri internaționale a Consiliului Ecumenic care, la rîndul ei, va raporta Comitetului Central.

In orice caz, nu se va lua nici o decizie, fără consultarea Bisericii în cauză (despre care se vor raporta violări ale drepturilor omului) dacă este membră a Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Comisia Consultativă urmează să fie alcătuită din cîte 2-3 delegații din fiecare regiune a lumii.

Au fost și unele obiecții la propunerea D-rului Potter. Spre exemplu, un delegat norvegian, Episcopul Per Loning a spus că „diavolul, cînd a vrut să nu se întîmple nimic, a înființat primul comitet“ (proverb norvegian). Dar delegatul nu s-a opus totuși alcătuirii comisiei. Un delegat american, Dr. Thompson, președintele Alianței Reformate Mondiale, a informat Comitetul Central că va distribui o lucrare a Prof. J. Moltmann cu privire la libertatea religioasă, care va răspunde unor propuneri ce s-au făcut mai înainte. Un delegat al Bisericii Ortodoxe Ruse, Prof. Buevski, s-a declarat de acord cu raportul D-rului Potter, dar a regretat că el se ocupă prea mult de situația din Europa răsăriteană, fără să adîncească unele realități din cele două Americi și din Europa occidentală, Dr. Potter a apreciat modul cum a fost primit raportul său și mai ales faptul că a fost discutat la temperatură temperată. Comitetul Central a aprobat raportul și crearea *Comisiei Consultative* care va studia problema drepturilor omului.

Delegații Bisericii Ortodoxe Române au luat cuvîntul de mai multe ori — I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei și P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal — în probleme legate de drepturile omului, rasism, dezarmare, armament nuclear etc. de pe pozițiile cunoscute ale Bisericii Ortodoxe Române.

Delegația Bisericii Ortodoxe Române a sprijinit, de asemenea, realegerea D-rului Potter pentru o nouă perioadă de cinci ani, ca secretar general. Comitetul Central a făcut această alegere, în unanimitate.

In legătură cu drepturile omului, s-a hotărît, de asemenea, ca tema să fie dată în studiu și conferințelor creștine regionale, în cazul nostru Conferinței Bisericilor Europene.

Presa a fost reprezentată la lucrările Comitetului Central printr-un număr mare de ziariști. Aceștia au reflectat lucrările, în general, obiectiv. Se înțelege că atenția lor s-a îndreptat îndeosebi spre problemele legate de drepturile omului. Jacques Dentan scrie în Journal de Genève (17. VIII. 1976): Consiliul Ecumenic nu înțelege să se sesizeze de toate conflictele, cunoscute sau mai puțin cunoscute din lume. El crede că e judicios să facă intervenții la nivelul țărilor interesate... Consiliul Ecumenic nu înțelege totuși să bruscheze lucrurile, ci se oferă să creeze structurile necesare pentru instrumentarea actului final de la Helsinki. Tot Jacques Dentan se oprește și asupra altui aspect: poziția ortodocșilor în ceea ce privește activitatea ecumenică la nivelul parohiilor, tendința protestanților este de a încuraja contacte ecumenice directe cu con-

gregaţiile, deoarece acestea în lumea protestantă au o anumită independenţă. In ortodoxie ele sînt integrate în Biserică, aşa încît relaţiile cu parohiile trebuie să se facă numai prin Biserici, care sînt autoritatea competentă. Ziaristul francez remarcă faptul că aici ortodoxia se întîlneşte cu romano-catolicismul pentru că „în această problemă Roma e mai aproape de Constantinopol decît de Geneva". Tema aceasta a fost larg discutată şi din cauza confuziei pe care o poate antrena termenul „congregaţie". In sens general, congregaţia este orice comunitate, orice parohie încadrată canonic într-o Biserică, dar există şi un sens special de Biserică congregaţionalistă, în care fiecare congregaţie e o unitate independentă, un fel de Biserică. Pentru ortodocşi, Biserica este o adunare de creştini condusă de un episcop. Legăturile directe cu congregaţiile ar putea ascunde intenţia Consiliului Ecumenic de a trece peste capul autorităţilor bisericeşti (temă larg expusă de Jean Rilliet în *Tribune de Genève* 14-15 aug. 1976).

Un alt punct căruia presa i-a acordat spaţiu larg a fost programul de luptă contra rasismului. S-a remarcat că s-au alocat fonduri importante organizaţiilor angajate în această luptă. S-a acordat prioritate mai ales Africii australe. Suma totală care a fost aprobată în sprijinul acestor organizaţii a fost de 560.000 dolari. Din această sumă se vor ajuta, bineînţeles, şi refugiaţii care sînt victime ale persecuţiilor rasiale.

Rezoluţiile cu privire la Rhodesia, Namibia, Trankei, s-au bucurat de aprecierea unanimă a ziariştilor (Isabelle Vichniac, *Le Monde,* 20. VIII. 1976). Se citează texte întregi, ca acesta care urmează: „Amploarea luată de militarismul sud-african şi întărirea lui prin cooperare militară şi economică activă, din partea unor mari puteri occidentale, constituie o grea ameninţare pentru pace. Această ameninţare este agravată şi mai mult de acordul recent între Franţa şi Africa de sud asupra colaborării nucleare". Asupra Ciprului, rezoluţia a fost, de asemenea, apreciată mai ales în paragraful care cere: „să se pună fără întîrziere capăt expulzării autohtonilor şi a imigrării organizate a turcilor spre insulă".

Era de aşteptat ca rezoluţia asupra Libanului să capete şi ea o aprobare imediată, ceea ce s-a şi întîmplat, dar presa crede că această rezoluţie a fost prea vagă, în sensul că nu acuză şi nu condamnă pe nimeni, ci cere doar „încetarea omorurilor şi distrugerilor oarbe". Este adevărat că rezoluţia a fost redactată în termeni vagi. Aceasta din cauză că părerile au fost împărţite în privinţa caracterului războiului civil din Liban: unii au spus că e un conflict pur politic, alţii au spus că e şi religios. Cu privire la situaţia din Etiopia şi Uganda, rezoluţiile au fost foarte prudente, deoarece situaţia din aceste ţări nu e suficient de cunoscută. Presa le-a notat ca atare.

O altă rezoluţie care s-a bucurat de comentariile pozitive ale presei a fost aceea care s-a ocupat de energia nucleară. Izabelle Vichniac crede că rezoluţia a fost „extrem de prudentă şi nuanţată". Pe de o parte, ea nu ascunde îngrijorarea faţă de utilizarea militară a atomului şi faţă de proliferarea armelor nucleare, pe de altă parte însă, s-a remarcat şi teama că posedarea energiei nucleare

vă va cauza rele sociale imprevizibile ca, de pildă, centralizarea şi urbanizarea excesivă, poluarea etc.

Ca şi la Nairobi, în timpul lucrărilor acestui Comitet Central, s-a acordat spaţiu destul de mare ideei „comunităţii conciliare“ deşi ea n-a fost încă definită adecvat. Termenul îşi face însă loc şi tinde să se generalizeze înainte de a i se cunoaşte exact conţinutul. Lumea protestantă vede în el o formă de unitate, dar ortodocşii cer mereu preciziuni.

La sfîrşitul lucrărilor, Dr. Potter a făcut un apel călduros „de a merge deliberat în încredere reciprocă ori în speranţă spre o comunitate conciliară reală, prin „acest timp al deşertului“ care este lumea aceasta bîntuită de mutaţii dificile“ (Le Figaro 20. VIII. 1976).

Priorităţile fixate au vizat sectorul evanghelizării şi al reînnoirii vieţii creştine în comunităţile locale.

Noul Comitet Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, întrunit pentru prima oară după Adunarea Generală a V-a de la Nairobi 1975, s-a dovedit a avea o compoziţie fericită, fiind alcătuit din reprezentanţi care ştiu să împace exigenţa cu răbdarea, urgenţa cu ponderaţia, necesitatea cu înţelepciunea, generalul cu particularul.

Există întotdeauna pericolul, în asemenea adunări mari cu oameni veniţi din ţări diferite, cu mentalităţi diferite, cu interese diferite, uneori contradictorii, să se producă ciocniri inevitabile. Fiecăruia i se poate părea că interesele sale sînt mai mari decît ale altora şi dreptatea sa îi dă dreptul la priorităţi şi la decizii mai urgente decît cu privire la alţii. Prezentul Comitet Central şi-a făcut o bună intrare în responsabilităţile ce-i revin. Virtutea principală care i-a putut fi remarcată a fost moderaţia. Există momente cînd tocmai aceasta e indicată, tot aşa cum există alte momente cînd e indicat să fii radical. De data aceasta, în climatul religios, social şi politic al vremii, la Geneva, în 1976, era indicată moderaţia. Şi ea a fost prezentă.

† *ANTONIE PLĂMĂDEALĂ*
Episcop-vicar patriarhal

Vizita unei delegaţii a Bisericii Ortodoxe Siriene din India

In noiembrie 1961, Inalt Prea Sfinţitul Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, a făcut o vizită Bisericii Ortodoxe Siriene din India, care numără aproximativ 1.500.000 de credincioşi, răspîndiţi mai cu seamă în regiunea ce se numeşte Malabar. Potrivit tradiţiei, creştinismul a fost răspîndit în aceste părţi de Sfîntul Apostol Toma. Această Biserică a ţinut legături canonice cu Biserica din Siria şi Mesopotamia. Incepînd din anul 1924, Biserica din Malabar a devenit autocefală faţă de patriarhul (iacobit) din Antiohia, fiind condusă acum de un catolicos băştinaş. Biserica Ortodoxă Siriană din India are 12 eparhii, 1042 parohii, 12 membri ai Sinodului epis-

copal, 11 horepiscopi, 850 de preoţi, 64 diaconi, 1 seminar teologic, 6 mănăstiri, 132 monahi, 16 spitale, 6 orfelinate, 10 colegii, 108 şcoli, 4 publicaţii periodice.

La invitaţia Prea Venerabilului Catolicos al Bisericii Ortodoxe Siriene din India, Prea Fericitul Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, în fruntea unei delegaţii bisericeşti, a vizitat această Biserică în anul 1969.

O delegaţie a Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Inalt Prea Sfinţitul Téoctist, Mitropolitul Olteniei, din care a făcut parte Prea Sfinţitul Antonie Episcop-vicar patriarhal şi Prea Sfinţitul Adrian Episcop-vicar la Mitropolia Moldovei şi Sucevei, au vizitat, la începutul acestui an, Biserica Ortodoxă Siriană din India.

Răspunzînd invitaţiei adresată de Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, o delegaţie a Bisericii Ortodoxe Siriene din India a sosit în ţara noastră, sîmbătă 2 octombrie 1976. Delegaţia a fost alcătuită din următorii :

Prea Venerabilul Moran Mar Baselius Mar Thomas Mathews-Catolicosul Bisericii Ortodoxe Siriene din India,

Graţia Sa Mateus Mar Coorilos, Mitropolit de Quilon,

Graţia Sa Dr. Pavlos Mar Gregorios, Mitropolit de Delhi, directorul Seminarului ortodox din Kottayam,

Graţia Sa Ioseph Mar Pahomias, Mitropolit de Candenad,

P. S. Hieronimonk Zacharias, stareţul Mănăstirii Muntelui Tabor,

Preot Joseph Vendrappilly, directorul Seminarului teologic din Princeton-U.S.A., Diacon George Koshay, Dl. P. C. Abraham, secretar general al Comitetului de administraţie al Asociaţiei Malankara şi Dl. Patheon Philip, responsabil cu presa şi cu relaţiile pubulice.

Duminică 3 octombrie, înalţii oaspeţi au asistat la Sfînta Liturghie în catedrala patriarhală. După otpustu dumnezeieştii slujbe, Inalt Prea Sfinţitul Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, a rostit, în numele Sfîntului Sinod şi al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, următoarea cuvîntare :

Iubiţi credincioşi,

Impodobită cu veşminte de zile mari, Biserica Ortodoxă Română trăieşte acum un eveniment întîlnit pentru întîia oară în istoria ei. In mijlocul nostru, ca oaspeţi vrednici de cea mai înaltă cinstire şi fraţi în Hristos prea iubiţi, se găsesc reprezentanţii Bisericii Ortodoxe Siriene din India, în frunte cu întîistătătorul ei, Prea Venerabilul Catolicos Moran Mar Mathews. Sanctitatea Sa este însoţită de I. P. S. Mathews Mar Coorilos, Mitropolit de Quilon, I. P. S. Pavlos Mar Gregorios, Mitropolit de Delhi şi secretar al Sinodului pentru relaţiile interbisericeşti, I. P. S. Joseph Mar Pahomius, Mitropolit de Kandenad şi vicar de Kottayam, P. S. Hieronimonk Zacharias, P. C. Pr. Joseph Vendrappilly, P. C. Diacon George Koshay, Dl. P. C. Abraham, secretar general al Comitetulul de administraţie al Asociaţiei Malankara şi Dl. Pothen Philip, responsabil cu presa şi cu relaţiile publice.

Cei mai mulţi dintre distinşii noştri oaspeţi se găsesc pentru

întîia oară în țara noastră; unii au mai vizitat Biserica noastră; cu alții, profesorii noștri de teologie și înalții ierarhi se găsesc în legături de bună prietenie. Pe toți îi primim cu brațele larg deschise și cu frățească întru Hristos dragoste.

Sanctitatea Voastră,
Înalt Prea Sfințiți Mitropoliți și
Distinși oaspeți,

Biserica Ortodoxă Siriană și Biserica Ortodoxă Română, amîndouă de origină apostolică, una luîndu-și începutul de la Sfîntul Apostol Toma, cealaltă de la Sfîntul Apostol Andrei, și-au dus viața lor, necurmată, vreme de aproape 2000 de ani, fără ca întîistătătorii sau reprezentanții lor să se fi întîlnit vreodată pînă în zilele noastre. Este adevărat că semne de apropiere între Bisericile noastre s-au ivit de mai multe ori în trecut. Dar, pînă la cel de al doilea război mondial contacte directe, oficiale, între noi, n-au existat.

Cel dintîi pas pentru o călătorie în România a vrut să-l facă însuși Catolicosul Moran Mar Baselius Gheevarghese al II-lea, în anul 1937. Dar, vîrsta sa înaintată și sănătatea șubredă nu i-au îngăduit un asemenea efort. Acestui gînd bun i-a răspuns însă în anul următor, Patriarhul român Miron Cristea care trimitea Bisericii Ortodoxe Siriene un mesaj în care își exprima bucuria că ierarhii ei *„mărturisesc cu atîta rîvnă credința lor curat ortodoxă și doresc a avea cele mai strînse legături de comuniune cu Bisericile Ortodoxe“*. Apoi, în anul 1940, cel de al doilea Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Nicodim Munteanu, la cererea Mitropolitului Mar Theodosios de Quilon, făgăduia să acorde burse pentru doi studenți indieni care ar vrea să facă studiile la facultățile noastre teologice. Acest proiect a fost zădărnicit însă de izbucnirea celui de al doilea război mondial.

Mai tîrziu, găsindu-se în India, cu prilejul participării la cea de a III-a Adunare Generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, o delegație a Bisericii Ortodoxe Române a vizitat Biserica Ortodoxă Siriană, luînd astfel contact direct cu viața ortodoxă a Indiei.

Dar, Prea Fericitului Patriarh Justinian — deschizătorul curajos de căi noi în relațiile dintre Biserici —, i-a fost hărăzită de Dumnezeu marea bucurie de a deveni cel dintîi Patriarh român care a făcut o vizită în India, în ianuarie 1969, inaugurînd astfel contactele directe între întîistătătorii celor două Biserici. Iar, astăzi, Biserica Ortodoxă Română tresaltă de bucurie, avîndu-vă în mijlocul nostru pe Sanctitatea Voastră, Catolicosul Bisericii Ortodoxe Siriene, înconjurat de înalte și prea iubite fețe bisericești.

Înalți oaspeți,

In tot cursul istoriei noastre naționale, Biserica Ortodoxă Română s-a simțit deplin integrată în viața poporului nostru. Identificîndu-și misiunea cu slujirea fiilor ei, după cum Biserica universală este chemată să se integreze în lume pentru a o ajuta să se transfigu-

reze în împărăţia lui Dumnezeu, urmînd pilda Mîntuitorului care s-a plecat spre pămînt şi s-a întrupat în om pentru a-l izbăvi de păcat şi a-l ridica cu Sine la cer, ea nu s-a lăsat niciodată ispitită de ideea de a domina poporul, nici n-a căzut în greşeala de a se izola de viaţa lumii, refugiindu-se oarecum în zona noţiunilor abstracte sau limitîndu-şi activitatea la contemplaţia pură.

Biserica Ortodoxă Română a făcut din năzuinţele poporului năzuinţele sale, din durerile lui durerile sale, din bucuriile lui bucuriile sale. In condiţiile grele de viaţă ale poporului nostru în trecut, Biserica Ortodoxă Română a sprijinit poporul în strădaniile lui pentru a-şi apăra libertatea şi independenţa; strîngînd la sînul ei cald pe toţi cei ce se găseau în nevoi, ea a alinat dureri, a închis răni, a uşurat poveri; purtătoare de lumină, ea s-a dovedit vatră de cultură, sprijinind literatura şi arta. Cele dintîi tipărituri în limba română au fost cărţile religioase; ştiinţa de carte se învăţa, odinioară, în pridvoarele bisericilor, iar în promovarea culturii şi artei feţele bisericeşti şi-au înscris numele lor cu litere de aur în cartea neamului nostru. Nu este deci de mirare că în letopiseţele ţărilor româneşti slujitorii Bisericii apar deseori îndeplinind rosturi înalte în relaţiile noastre cu alte state sau în schimbările de aşezări politice ori sociale. Pe de altă parte, în memoria neamului, faptele de vitejie şi patriotism ale voievozilor sînt împerechiate cu ctitoriile lor bisericeşti.

Mai mult însă decît în trecut, astăzi, în vremea zidirii vieţii celei noi, înaintate, în ţara noastră, Biserica Ortodoxă Română simte chemarea de a sluji poporul, în societatea noastră românească actuală îmbrăţişînd toate laturile de activitate obştească. De pe poziţiile ei religioase şi cu metodele ei proprii, ea îşi aduce aportul ei constructiv la întărirea *unităţii* tuturor locuitorilor Patriei, la *înnoirea* neîncetată a vieţii sociale, la sporirea *tezaurului naţional* spiritual şi material, la participarea României la *viaţa internaţională,* la păstrarea *libertăţii şi independenţei* desăvîrşite a statului nostru şi la *apărarea păcii* în lume.

Desigur, pentru a putea răspunde chemării pe care poporul nostru i-o face, Biserica avea nevoie de o pregătire corespunzătoare. De aceea, beneficiind de libertate deplină în organizarea, funcţionarea şi conducerea sa, în vremea care s-a scurs de la războiul pentru eliberarea Patriei, sub îndrumarea directă a Sfîntului Sinod, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, Biserica Ortodoxă Română s-a înnoit în cele dinlăuntru şi în cele din afară. Ea şi-a înfăptuit *unitatea* ei tămăduind rana sfîşierii de la anul 1700 şi întărind necontenit dragostea frăţească între fiii ei; spiritul de primenire a întregii vieţi bisericeşti stăpîneşte acum sufletul ortodoxiei româneşti; noi biserici se zidesc în toate părţile ţării, iar opera de restaurare a locaşurilor de cult şi a mănăstirilor noastre a atins un nivel necunoscut niciodată în trecut, cu sprijinul statului nostru; pe plan extern, Biserica noastră îşi aduce contribuţia ei în consfătuirile periodice dintre Bisericile Ortodoxe, în cadrele Consiliului Ecumenic al Bisericilor, al Conferinţei Creştine pentru Pace şi al Conferinţei Bisericilor Europene, în întîlnirile pentru promovarea dialogului cu Bisericile Vechi Orientale, cu Biserica Angliei, cu Vechii Catolici ş. a., precum şi în relaţiile ei cu una sau alta dintre

Biserici; deopotrivă, raporturi de prietenie şi colaborare s-au statornicit între Biserica noastră şi celelalte culte religioase din ţară; cuvîntul Bisericii noastre, cumpănit şi hotărît, pentru păstrarea libertăţii şi independenţei naţionale găseşte neîncetat răsunet în sufletele credincioşilor.

Preoţii zilelor noastre, temeinic pregătiţi în seminariile şi institutele noastre teologice, sub necontenita îndrumare a Sfîntului Sinod, în spiritul *apostolatului social*, al cărui promotor este întîistătătorul Bisericii noastre, Prea Fericitul Patriarh Justinian, dau dovadă de toată rîvna şi priceperea în lucrarea lor pastorală; iar vrednicii noştri dascăli de teologie se străduiesc fără încetare la punerea în tipare noi a gîndirii noastre teologice. In revistele şi cărţile tipărite de profesorii noştri, profilul teologiei româneşti se conturează din zi în zi tot mai limpede, în vremurile noastre. Astfel, nu numai prin viaţa ei proprie, dar şi prin gîndirea ei, Biserica noastră îşi făureşte chipul ei, pe măsura nevoilor credincioşilor cărora le slujeşte şi potrivit cu spiritul nostru naţional.

Este de la sine înţeles că Biserica noastră, ca ramură a Bisericii Ortodoxe Universale, se împărtăşeşte din tezaurul de credinţă, cult şi viaţă al Ortodoxiei. Ea aduce însă şi contribuţia ei proprie în gîndirea, formele de închinare şi modul de vieţuire creştină. Ortodoxia nu aparţine unui singur neam care prin tradiţie sau număr mare de credincioşi ar putea să domine şi modeleze după propriul său chip. Pentru a putea purta veşmîntul plinătăţii ei, Ortodoxia trebuie să includă în tezaurul ei tot ceea ce aparţine tuturor fiilor ei, fraţi în dreapta credinţă, fraţi în dreapta închinare şi fraţi în dreapta vieţuire. Pietrele preţioase de culoare diferită constituie elementul de bază care conferă Ortodoxiei frumuseţea ei inegalabilă în lumea creştină.

Sanctitatea Voastră,
Distinşi oaspeţi,

Departe una de alta, trăind în continente diferite şi în condiţii proprii, legate de popoarele lor, prin istoria şi cultura cărora ele aparţin, Bisericile noastre şi-au făurit de-a lungul veacurilor chipuri proprii, nevăzute uneia de către cealaltă. Biserica Ortodoxă Siriană din India şi Biserica Ortodoxă din România nu s-au cunoscut direct, faţă către faţă, pînă în vremurile noastre. De aceea, a fost cu putinţă să se înscăuneze duhul despărţirii dintre noi.

Contactele frecvente pe care reprezentanţii Bisericilor noastre le-au avut în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor şi mai direct în întîlnirile noastre bilaterale, ca şi vizitele pe care unii reprezentanţi ai Bisericii Ortodoxe Siriene le-au făcut în România, iar reprezentanţii Bisericii Ortodoxe Române le-au făcut în India, au înlăturat multe prejudecăţi moştenite din trecut, lăsînd calea liberă pentru înscăunarea dragostei frăţeşti între noi, sub toate formele ei. Bucuria sfîntă pe care au trăit-o credincioşii ortodocşi sirieni, avînd pe Prea Fericitul Patriarh Justinian în mijlocul lor, ca şi bucuria sfîntă pe care o trăim noi credincioşii ortodocşi români, avîndu-vă pe

Sanctitatea Voastră în mijlocul nostru, este semnul pogorîrii păcii cereşti peste noi. Simţim cu toţii că o nouă eră în istoria relaţiilor dintre Bisericile noastre a început.

Dînd slavă lui Dumnezeu, care a revărsat asupra noastră plinătatea bunăvoirii unora faţă de alţii, Biserica Ortodoxă Română vă primeşte, astăzi, cu fierbinte în Hristos dragoste şi simţăminte de aleasă cinstire.

Din încredinţarea şi în numele Prea Fericitului Patriarh Justinian, al Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române şi al întregii noastre obşti dreptcredincioase, vă facem urarea, Sanctitatea Voastră şi distinşi oaspeţi, de bun venit la noi».

Răspunzînd, Prea Venerabilul Catolicos Moran Mar Mathews a arătat că întreaga Biserică pe care o conduce, în calitate de întîistătător, trăieşte zile de adevărată sărbătoare prilejuită de contactele tot mai strînse între Biserica Ortodoxă Română şi Biserica Ortodoxă Siriană din India.

Astăzi, reprezentanţii îndepărtatei Biserici au fericirea de a fi oaspeţi ai Bisericii Ortodoxe Române, ramură vie a Ortodoxiei.

După ce a dat unele informaţii în legătură cu Biserica sa, vorbitorul a continuat arătînd că sînt diferenţe de ordin doctrinal ca şi de ordin practic, dar a afirmat cu tărie că slujitorii şi credincioşii ortodocşi sirieni sînt înaripaţi de dorinţa de a găsi căile cele mai potrivite pentru a se ajunge cît mai neîntîrziat la unitate.

La reşedinţa patriarhală, Prea Fericitul Patriarh Justinian a oferit în cinstea delegaţiei, o agapă în cadrul căreea s-au rostit toasturi.

Pe la orele 14,30, membrii delegaţiei însoţiţi de Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin şi de Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Teoctist au pornit spre Moldova.

La mănăstiri şi biserici, monumente istorice, din judeţul Neamţ şi Suceava.

Duminică 3 octombrie, la orele 21, delegaţia Bisericii Ortodoxe Siriene din India şi însoţitorii soseau la Mănăstirea Agapia, judeţul Neamţ. Potrivit îndătinatului obicei privind primirea oaspeţilor, la intrarea în incinta mănăstirii se aflau P. C. Stareţă stavrofora Eustochia Ciucanu, duhovnicii îmbrăcaţi în veşminte şi soborul mănăstirii. Văzduhul Mănăstirei Agapiei era străbătut de glasul clopotelor şi de ecoul axionului «Vrednică eşti cu adevărat...», cîntat de călugăriţe.

In biserică, s-au înălţat Celui Atotputernic rugăciuni pentru sănătatea şi îndelunga înzilire a înalţilor ierarhi însoţitori şi pentru delegaţia bisericească indiană, apoi Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin, luînd cuvîntul, a amintit că, în anul 1961, a vizitat Biserica Ortodoxă Siriană din India, cu prilejul căreea a cunoscut diferite aspecte din viaţa acestei îndepărtate Biserici; în anul 1969, o delegaţie ortodoxă română, condusă de Prea Fericitul Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, a vizitat această Biserică; la începutul acestui an, ierarhii ortodocşi români: I. P. S. Teoctist Mitropolitul Olteniei, P. S. Episcop-vicar patriarhal Antonie şi P. S. Episcop-vicar

Adrian Botoşăneanul au vizitat din nou îndepărtata Biserică Ortodoxă a Indiei.

Acum, a continuat Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin, Biserica Ortodoxă Română primeşte cu dragoste frăţească vizita delegaţiei bisericeşti indiene condusă de Prea Venerabilul Catolicos Moran Mar Mathews. Acest fapt are o deosebită importanţă pentru cele două biserici, ramuri ale creştinătăţii. Nici un conducător al Bisericii Ortodoxe Siriene din India n-a vizitat pînă acum ţara noastră. Iată, astăzi, însuşi catolicosul se află printre noi, în fruntea unei delegaţii. Ei au venit aici spre a ne cunoaşte mai bine, au venit

La Mănăstirea Agapia.

însufleţiţi de sentimente prieteneşti. Ei se află printre noi ca slujitori ai Bisericii şi, în acelaşi timp, ca fii, ca cetăţeni ai Indiei, ţară cu care România întreţine strînse legături de prietenie. Sînt, aşadar, soli ai Bisericii Ortodoxe Siriene din India şi fii ai statului indian. Călătoriile reprezentanţilor Bisericii Ortodoxe Române în India, ca şi călătoria delegaţiei pe care o întîmpinăm, acum, în istorica Mitropolie a Moldovei şi Sucevei, cu sentimente frăţeşti, a încheiat Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin, sînt contribuţii de mare importanţă în lucrarea de adîncire a relaţiilor frăţeşti, pe de o parte, între cele două Biserici, iar, pe de alta, între cele două ţări: România şi India.

P. C. Stareţă Eustochia Ciucanu, în numele soborului mănăstiresc al Agapiei, a rostit un scurt cuvînt de bun venit, apoi a dat cîteva informaţii referitoare la trecutul istoric al mănăstirii, la valoa-

rea artistică a monumentului, remarcînd, îndeosebi, pictura efectuată de N. Grigorescu, şi la modul în care călugăriţele împletesc rugăciunea cu munca.

Răspunzînd cuvîntului de bun venit, Catolicosul Mar Mathews a mărturisit că, el însuşi, ca şi ceilalţi membri ai delegaţiei, sînt fericiţi că au putut veni în România, la invitaţia Prea Fericitului Patriarh Justinian, spe a ne cunoaşte mai bine, spre a ne apropia unii de alţii, spre a ne înfrăţi. La Bucureşti, a continuat vorbitorul, am întîlnit pe Intîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române cu care am purtat unele discuţii, iar aici întîlnim pe I. P. S. Mitropolit Iustin, vrednic slujitor al Ortodoxiei, al creştinătăţii. Vizitele făcute de ierarhii Bisericii Ortodoxe Române în India au rămas adînc fixate în conştiinţa slujitorilor şi credincioşilor Bisericii Ortodoxe Siriene din India. Aceste vizite sînt expresii ale relaţiilor prieteneşti între Bisericile noastre şi, fără îndoială, ale relaţiilor, de asemenea, prieteneşti între ţările noastre. Ele sînt roade ale sentimentelor de dragoste creştină.

Continuînd, Prea Venerabilul Catolicos a mulţumit I. P. S. Mitropolit Iustin şi I. P. S. Mitropolit Teoctist pentru că însoţesc delegaţia pe pămîntul Moldovei, cum şi P. C. Stareţe pentru primirea făcută la această mănăstire. Din expunerea scurtă a stareţei, a adăugat vorbitorul, s-a luat cunoştinţă de valoarea istorică şi artistică a acestui măreţ monument bisericesc şi de diferitele laturi ale lucrării călugăreşti.

Mulţumind pentru această primire la Agapia, Prea Venerabilul Catolicos a binecuvîntat soborul mănăstiresc şi pe toţi cei care acordă sprijin acestei aşezări călugăreşti şi a rugat pe Bunul Dumnezeu să reverse darurile sale cele bogate asupra tuturor.

A doua zi, luni 4 octombrie, dimineaţa, oaspeţii şi însoţitorii au luat parte la Sfînta Liturghie, au vizitat colecţia de obiecte bisericeşti a Mănăstirii Agapia, atelierele acestei mănăstiri, apoi s-au îndreptat spre Mănăstirea Neamţ, lavra monahismului românesc. Convoiul de maşini s-a oprit, mai întîi, la seminarul teologic. In numele corpului profesoral şi al elevilor acestei şcoli teologice, P. C. Pr. Prof. C. Sîrbu, director, a rostit un scurt cuvînt de respectuos salut. P. C. Sa a amintit că seminarul teologic pregăteşte candidaţi pentru Institutul teologic ca şi pentru ocuparea unor parohii. A amintit, apoi, că I. P. S. Mitropolit Iustin acordă mare atenţie acestei şcoli mărind localul şi înzestrîndu-l cu tot ceea ce este necesar pentru ca învăţămîntul să se desfăşoare în cît mai bune condiţiuni. A dat, în sfîrşit, cîteva informaţii privind numărul elevilor acestei şcoli şi programa analitică.

Prea Venerabilul Catolicos a mulţumit P. C. Director, corpului profesoral şi elevilor, pentru primirea ce a fost rezervată delegaţiei pe care o conduce, arătînd că este nespus de bucuros că se află la această şcoală însoţit de II. PP. SS. Mitropoliţi Iustin şi Teoctist. Arhipăstorul Mitropoliei Moldovei şi Sucevei, acordînd atît de mare sprijin seminarului, urmăreşte să pregătească slujitori vrednici Bisericii şi cetăţeni destoinici ai ţării. Acest fapt pune în lumină preocupările sale de ales îndrumător. Fiind situat în apropierea Mănăstirii Neamţ, veche vatră de cultură bisericească şi evlavie,

elevii au posibilitatea de a cunoaşte diferite aspecte ale ortodoxiei străbune.

In continuare, vorbitorul a dat unele amănunte referitoare la marea sa țară, India, care are legături de prietenie cu România. In această ordine de idei, a amintit că Dl. Nicolae Ceauşescu, preşedintele României, a vizitat India, iar preşedintele țării sale şi primul ministru au vizitat România. S-a referit, apoi, la Biserica Ortodoxă Siriană din țara sa spunînd că numără 1.500.000 credincioşi, din care cei mai mulți sînt în Kerala, în partea de sud-est a Indiei. Biserica aceasta a fost întemeiată de Sfîntul Apostol Toma, deci are origină apostolică. In total sînt 12 dieceze conduse de ierarhi cu pregătire bună, un seminar cu patru ani de studii, condus de I. P. S. Mar Gregorios (P. Verghese), pe care-l roagă să vorbească despre acest învățămînt.

Incheind, Prea Venerabilul Catolicos a mulțumit I. P. S. Mitropolit Iustin că le-a oferit acest minunat prilej, P. C. Director, profesorilor şi elevilor pentru această frumoasă primire. Aflîndu-se în primele zile ale anului şcolar 1976/1977, vorbitorul a urat tuturor roade îmbelşugate.

I. P. S. Mar Gregorios, după ce a spus că se află la acest seminar pentru a doua oară, a remarcat condițiile în care învață elevii. S-a referit apoi la seminarul pe care el însuşi îl conduce. In anul 1969, serbările de inaugurare ale unui nou local al seminarului s-au desfăşurat sub înaltul patronaj al Prea Fericitului Patriarh Justinian. Acum, la începutul unui nou an şcolar, Prea Venerabilul Catolicos binecuvintează munca elevilor şi profesorilor. A dat, în încheiere, trei sfaturi: 1. Viața elevilor şi profesorilor să se desfăşoare în rugăciune; 2. Fiecare să se silească să înțeleagă nevoile celorlalți, adică ale semenilor; 3. Orice tînăr care se pregăteşte pentru slujirea Bisericii trebuie să înlăture pasiunile şi stările sufleteşti maladive.

De la seminar, următorul obiectiv prevăzut în itinerarul vizitei a fost Biserica Inălțarea Domnului din Mănăstirea Neamț. La intrarea în această biserică, zidită de slăvitul voievod Ştefan al Moldovei, P. C. Arhim. Efrem Chişcariu, starețul mănăstirii, monahi care viețuiesc în acest aşezămînt călugăresc şi credincioşi care, întîmplător, se aflau în această monumentală ctitorie au ieşit în întîmpinarea înalților oaspeți şi însoțitori. In sfîntul locaş s-au înălțat rugăciuni care s-au încheiat cu un polihroniu, apoi P. C. Stareț, într-o cuvîntare ocazională, a arătat că Mănăstirea Neamț unde au viețuit, în decursul celor cîteva veacuri de existență, călugări rîvnitori şi unde credincioşi din împrejurimi şi din locuri mai îndepărtate s-au rugat în linişte, primeşte astăzi oaspeți sosiți din India îndepărtată. In continuare, P. C. Stareț s-a referit la activitatea culturală desfăşurată de această mănăstire şi de viețuitorii ei. Necontenit, cei care au îmbrăcat haina monahală s-au rugat şi au lucrat. Cei mai renumiți copişti şi miniaturişti români au viețuit în chiliile acestei mănăstiri. Dînd glas bucuriei ce stăpîneşte pe toți călugării nemțeni, vorbitorul a mulțumit pentru această vizită.

Răspunzînd, Prea Venerabilul Catolicos a reliefat că se află cu întreaga delegație pe care o conduce într-un loc de spiritualitate

ortodoxă românească. Luînd cunoştinţă că această mănăstire se află sub ocrotirea Maicii Domnului, vorbitorul a spus că şi Biserica Ortodoxă Siriană din India se află sub ocrotirea Prea Curatei Fecioare. După Agapia, Neamţ este a doua mănăstire la care delegaţia bisericească siriană s-a oprit. Ambele mănăstiri au făcut o deosebită impresie delegaţiei. Călugării şi călugăriţele se roagă, muncesc, păstrează sfintele locaşuri şi toate obiectele de cult cu grijă şi atenţie. Peste toate veghează ochiul I. P. S. Mitropolit Iustin, conducătorul Mitropoliei Moldovei şi Sucevei. Mulţumind încă o dată pentru modul în care au fost întîmpinaţi ierarhii Bisericii Ortodoxe Siriene din India şi ceilalţi membri ai delegaţiei, Prea

La Mănăstirea Neamţ.

Venerabilul Catolicos consideră vizita aceasta un adevărat pelerinaj la un loc sfînt.

In timp ce clopotele mănăstirii vesteau, parcă, colinelor şi munţilor din împrejurimi că acest locaş străbun este cercetat de soli bisericeşti sosiţi din depărtări, oaspeţii vizitau colecţia de obiecte cu valoare istorică-artistică, biblioteca şi aghiazmatarul.

După un scurt popas la casa mitropolitană din Mănăstirea Neamţ, oaspeţii şi însoţitorii lor au plecat în nordul Moldovei spre a vizita biserici şi mănăstiri, monumente istorice, din această regiune a Patriei noastre. In drum spre oraşul voievodal Suceava, ei au trecut prin satele Vînători, Humuleşti în care s-a născut marele povestitor Ion Creangă, oraşul Tg. Neamţ, satele Oglinzi, Brusturi, Boroaia în care se construieşte o impunătoare biserică pe care ei au vizitat-o,

orașul Fălticeni, Sîntilie în care se află o biserică zidită de Ștefan cel Mare.

In orașul Suceava, ei au văzut biserica mănăstirii Sf. Ioan cel Nou în care se află, de veacuri, cinstitele moaște ale acestui martir al creștinătății și alte vechi locașuri sfinte. In județ, atît luni 4 cît și marți 5 octombrie, ei au făcut popasuri scurte la biserica Voroneț, ctitoria lui Ștefan cel Mare, Mănăstirea Moldovița înălțată de Petru Rareș, Mănăstirea Sucevița, ctitoria Movileștilor, Mănăstirea Putna zidită de marele Ștefan și Mănăstirea Dragomirna rodul minunat al Mitropolitului Anastasie Crimca. Peste tot au fost întîmpinați de slujitori bisericești: la Voroneț de preotul paroh, iar la mănăstiri de stareți, starețe, monahi și monahii. Vor rămîne adînc fixate în memoria lor, cum ei înșiși au mărturisit, frescele, pagini de istorie și doctrină creștină, particularitățile arhitecturale ale monumentelor, obiectele de cult cu valoare istorică-artistică păstrate în colecțiile mănăstirești, ospitalitatea caldă de care s-au bucurat peste tot.

La Iași

Marți 5 octombrie, în jurul orelor 11, după ce au vizitat Mănăstirea Sucevița, oaspeții și însoțitorii au plecat spre Iași, vechea capitală a Moldovei, scaunul vlădicesc al Mitropolitului Moldovei și Sucevei. In drum, ei s-au oprit la Pașcani spre a vizita noul sediu al protopopiatului din localitate. Chiar în acea zi, preoții acestui protopopiat erau adunați în conferință administrativă. La intrarea în sala de ședințe, P. C. Protopop M. Mocanu, în numele preoților, a întîmpinat cu simțăminte de aleasă cucernicie delegația Bisericii Ortodoxe Siriene din India, mărturisind că, pentru acest protopopiat al cărui sediu se află într-un nou și impunător local, prin grija și cu ajutorul I.P.S. Mitropolit Iustin, vizita aceasta constituie un eveniment de mare importanță.

Inalt Prea Sfințitul Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, adresîndu-se preoților, a spus că, într-adevăr, vizita aceasta este un fapt deosebit pentru Protopopiatul Pașcani. Delegația Bisericii Ortodoxe Siriene din India, condusă de Prea Venerabilul Catolicos Mar Mathews, a continuat Inalt Prea Sfințitul, se află printre noi, într-o vizită de prietenie spre a ne cunoaște mai bine unii pe alții. Deși îndepărtată geografic, această Biserică este apropiată de Biserica Ortodoxă Română. Intr-adevăr n-au fost legături directe între Bisericile noastre, dar unele contacte s-au stabilit pe vremea pururea pomeniților Patriarhi Miron și Nicodim. In contextul condițiilor statornicite după cel de al doilea război mondial contactele între aceste două Biserici s-au extins și adîncit. Astfel, după ce a amintit că, personal, a cunoscut Biserica Ortodoxă Siriană din India, Prea Fericitul Patriarh Justinian, în anul 1969, a vizitat această Biserică, iar la începutul acestui an, I. P. S. Mitropolit Teoctist, în fruntea unei delegații bisericești române a mers acolo. Biserica Ortodoxă Română primește solii Bisericii Ortodoxe Siriene din India, a încheiat I. P. S. Mitropolit Iustin, ca pe niște buni prieteni cărora le adresează frățești mulțumiri pentru că se află, astăzi, la sediul unui

protopopiat, între preoţi care discută diferite chestiuni privind activitatea lor pastorală.

Prea Venerabilul Catolicos Mar Mathews îşi dezvăluie marea bucurie că se află în mijlocul unor preoţi ortodocşi români care se află la o conferinţă profesională. Pînă acum a văzut biserici şi mănăstiri, monumente istorice, monahi şi monahii, iar acum vede preoţi de mir. Cele două zile petrecute în Moldova i-au dat o imagine clară a Bisericii Ortodoxe Române. In continuare, Prea Venerabilul Catolicos a făcut o scurtă expunere referitoare la Biserica pe care o conduce, insistînd asupra numărului credincioşilor, forma lor de conducere şi manifestare, modul în care se desfăşoară viaţa religioasă. In forurile de conducere bisericească lucrează alături de clerici şi laicii dînd, astfel, acestor adunări caracter democratic. Incheind, vorbitorul a binecuvîntat, întru numele Domnului, preoţimea Protopopiatului Paşcani.

Călătoria spre Iaşi a oferit înalţilor oaspeţi posibilitatea de a vedea cîmpiile şi colinele mănoase ale regiunii, întreprinderile industriale amplasate în ultimele două decenii, valea rîului Siret cîntată în creaţii literare de renumiţii noştri scriitori V. Alecsandri şi M. Sadoveanu, palatul de la Ruginoasa al Domnitorului Alexandru I. Cuza, restaurat de curînd, bisericuţa de la Prigoreni, refăcută cu sprijinul I. P. S. Mitropolit Iustin, în preajma căreea se află mormîntul cronicarului Ion Neculce.

In faţa monumentalei catedrale mitropolitane din Iaşi, oaspeţii şi însoţitorii au fost întîmpinaţi de P. S. Adrian Botoşăneanul, Episcop-vicar, P. C. Scarlat Porcescu, vicar-administrativ, PP. CC. Consilieri D. Hadîrcă, T. Rîpă, T. Meleşcan, R. Mironovici, Dl. I. Zamfirescu, secretar eparhial, P. C. Partenie Apetrei, marele eclesiarh al catedralei, ieromonahi care slujesc în acest sfînt locaş, credincioşi. Intrînd în catedrală, oaspeţii s-au închinat în sfîntul altar şi lîngă racla cu cinstitele moaşte ale Prea Cuvioasei Parascheva, apoi au primit cîteva informaţii referitoare la această monumentală biserică mitropolitană.

După amiază, s-au vizitat Biserica Sf. Trei Ierarhi, Mănăstirea Cetăţuia, de unde a fost admirat Iaşul în faptul serii şi Schitul Bucium unde oaspeţii au săvîrşit o rugăciune în comun.

Atît înaintea cinei, oferită de I. P. S. Mitropolit Iustin, la reşedinţa de la Bucium, cît şi în timpul ei, s-au purtat discuţii în legătură cu relaţiile dintre Biserica Ortodoxă Siriană din India şi Biserica Ortodoxă. Dînd glas ideilor şi sentimentelor de care sînt stăpîniţi oaspeţii, I. P. S. Mitropolit Mar Gregorios a remarcat că această vizită este rezultatul celor 15 ani de contacte prieteneşti. Aceste contacte izvorăsc şi se desfăşoară într-o atmosferă de dragoste care va învinge toate dificultăţile. Ei sînt bucuroşi că pot cunoaşte mai de aproape Biserica Ortodoxă Română precum şi munca pilduitoare şi înfăptuirile I. P. S. Mitropolit Iustin. Oaspeţii, a continuat vorbitorul, au cunoscut evlavia dreptcredincioşilor români care au înălţat sfinte locaşuri de mare valoare artistică. Referindu-se la Biserica din care face parte, vorbitorul a spus că evlavia credincioşilor ortodocşi în India este puternică, locaşurile de cult sînt, de asemenea,

frumoase şi interesante, procesul de pregătire a candidaţilor la preoţie este bine organizat. Socotind că este folositor să se arate, la această întîlnire, ceva despre învăţătura Bisericii Ortodoxe Siriene din India, vorbitorul a arătat că temeiul doctrinal al acestei Biserici este simbolul de credinţă niceo-constantinopolitan. Accentuînd că Biserica Ortodoxă Siriană admite umanitatea desăvîrşită şi, în acelaşi timp, divinitatea Mîntuitorului Iisus Hristos, vorbitorul a arătat că

I. P. S. Mitropolit Iustin şi Sanctitatea Sa Moran Mar Mathews.

sînt, totuşi, unele deosebiri de credinţă şi mai ales de practică între cele două biserici. Contactele şi discuţiile ce vor avea loc, în duhul dragostei, vor putea conduce la clarificări şi legături frăţeşti. Reliefînd atitudinea colegială şi prietenească a Bisericii Ortodoxe Române, vorbitorul a arătat că întreaga delegaţie din care face parte este stăpînită de simţăminte de aleasă mulţumire.

Exprimînd ceea ce gîndesc şi simt slujitorii Bisericii Ortodoxe Române şi, îndeosebi, slujitorii şi credincioşii din Moldova, Inalt

Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a spus că vizita delegaţiei bisericeşti ortodoxe siriene din India este o cinste pentru noi toţi. Membrii acestei delegaţii au fost primiţi şi ca fii ai Bisericii din care fac parte şi ca fii ai Indiei, ţară mare care priveşte cu simpatie tot ceea ce se petrece în ţara noastră. Cîţiva ani în urmă, preşedintele Indiei a vizitat biserici şi mănăstiri din Moldova. El a văzut şi a apreciat silinţa noastră a tuturor pentru statornicirea ordinei celei noi, pentru apărarea păcii.

Bisericile noastre, în calitatea lor de Biserici angajate, sprijină, deopotrivă, tot ceea ce fac ţările noastre pentru adîncirea legăturilor prieteneşti. Dacă România şi India sînt două ţări prietene, Bise-

Ieşind din Catedrala mitropolitană Iaşi.

ricile noastre, de asemenea, sînt prietene. Intîlnindu-ne unii cu alţii, vorbim prieteneşte arătînd ceea ce ne uneşte şi, în acelaşi timp, ceea ce ne desparte. Noi n-am avut, pînă acum, relaţii directe; ne-am cunoscut, doar, din ceea ce au scris alţii despre noi. In dialogul început, şi unii şi alţii discutăm pornind de la scrieri întocmite, de multe ori, de cei care nu ne sînt prieteni. Am fost, aşadar, tributari ai unor concepţii pe care le au alţii despre noi.

In vederea unor strînse relaţii frăţeşti, prieteneşti, sînt necesare contacte şi discuţii directe, faţă către faţă. Noi înţelegem foarte bine că Biserica Ortodoxă Siriană din India are autonomia ei, tradiţiile ei la care nu poate renunţa. Nu este bine, nu trebuie să ne propunem, deocamdată, o integralitate dogmatică. Trebuie să pornim de la ceea ce ne apropie amintindu-ne, între altele, de faptul că

relațiile între credincioși sînt foarte apropiate. Pornind de la legăturile frățești ale credincioșilor pe care noi îi păstorim, cum și de la ceea ce ne apropie doctrinal, putem lucra împreună, cu roade, pentru unitate.

Referindu-se la I. P. S. Mitropolit Gregorios (P. Verghese), I. P. S. Mitropolit Iustin a amintit că îl cunoaște de multă vreme, că s-au întîlnit și au lucrat împreună în cadrul Consiliului Mondial al Bisericilor. Pregătirea sa teologică și avîntul său tineresc dau convingerea că se poate ajunge la unitate în varietate. Este nespus de mulțumit, a arătat I. P. S. Mitropolit Iustin, că l-a cunoscut și primit pe Sanctitatea Sa Mar Mathews, întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Siriene din India, o mare și remarcabilă personalitate, care, negreșit, va face mari pași în vederea apropierii și cunoașterii celor două Biserici. De asemenea, că a cunoscut și primit pe ceilalți membri ai delegației.

Călătorind în Moldova, delegația bisericească indiană a cunoscut o parte a Ortodoxiei. Același spirit și aceeași mentalitate ortodoxă stăruie și în celelalte parohii românești. Este drept, nu se găsesc peste tot monumente istorice cu valoare artistică, dar fiecare regiune a țării noastre are specificul ei. Biserica Ortodoxă Română este unită, în spirit ecumenic cu celelalte Biserici Ortodoxe surori, dar are spiritul ei propriu. Tăria Ortodoxiei române izvorăște din legătura ei strînsă cu poporul și din silința de a întreține legături strînse cu celelalte Biserici.

Remarcînd că din delegația care vizitează țara noastră face parte și un laic, Dl. P. C. Abraham, care are un mare și important rol în Biserica Ortodoxă Siriană din India, I. P. S. Mitropolit a mulțumit tuturor oaspeților, din toată inima, pentru că vizitează Mitropolia Moldovei și Sucevei. Arătînd că Moldova nu poate fi vizitată în două zile, I. P. S. Mitropolit Iustin este convins că toți slujitorii și dreptcredincioșii i-ar dori mai mult aici pe oaspeți, de aceea ar fi bine să revină pentru adîncirea relațiilor frățești, pentru unitate.

In încheiere, I. P. S. Mitropolit Iustin a mulțumit, cu frățească dragoste, I. P. S. Mitropolit Teoctist al Olteniei, legat de Moldova prin naștere, prin formația sa monahală și prin o bună parte a activității sale, care a însoțit delegația indiană pe aceste meleaguri.

Plecarea din Iași

Miercuri 6 octombrie, la orele 7, membrii delegației bisericești indiene, care au vizitat Mitropolia Moldovei și Sucevei, au intrat în catedrala mitropolitană unde au înălțat rugăciuni lui Dumnezeu. In cadrul micului dejun, oferit de I. P. S. Mitropolit Iustin, la reședința chiriarhală, Prea Venerabilul Catolicos Moran Mar Mathews a mulțumit pentru primirea ce a fost rezervată delegației pe care o conduce, apoi a remarcat modul în care sînt restaurate și întreținute bisericile și mănăstirile din Arhiepiscopia Iașilor, condusă pilduitor de I. P. S. Mitropolit Iustin. Afirmînd, în continuare, că din punct de vedere doctrinal, Biserica Ortodoxă Siriană din India este apropiată de Ortodoxie, vorbitorul crede că ne vom putea apropia tot mai mult unii de alții. Trebuie înmulțite contactele și discuțiile la

care să participe teologi ai ambelor Biserici. Comuniunea este un deziderat imperios al tuturor slujitorilor şi credincioşilor Bisericii sale. Vizita aceasta se înscrie între mijloacele şi căile care urmăresc acest scop.

Plecînd din Moldova, vorbitorul încredinţează că membrii delegaţiei vor păstra în inimile lor tot ce au văzut aici. Ar dori să rămînă şi ei în inima slujitorilor şi credincioşilor ortodocşi români. Ei pleacă prieteni şi roagă să li se arate prietenie.

I. P. S. Mitropolit Iustin, luînd cuvîntul, a spus că moldovenii se obişnuiseră cu această distinsă delegaţie. Plecînd, se va simţi

I. P. S. Mitropolit Iustin, I. P. S. Mitropolit Teoctist şi Sanctitatea Sa Moran Mar Mathews.

lipsa ei; aceasta înseamnă că toţi membrii delegaţiei ocupă un loc în inima caldă românească. Prin spiritul ei ortodox, Biserica Indiană este foarte aproape de noi. Cînd ne vom cunoaşte mai bine, vom înţelege cît sîntem de aproape unii de alţii chiar dacă sîntem atît de depărtaţi. Diferenţele sînt mai mult de ordin practic decît de ordin doctrinal. S-ar putea spune că sîntem uniţi în spirit dar deosebiţi în manifestări. Fiecare Biserică locală este o mlădiţă a Ortodoxiei. Noi toţi avem aceleaşi intenţii şi pe toţi ne ajută Sfîntul Duh. Nădăjduim că legăturile vor fi, în viitor, mai strînse. Sînt sigur că veţi reveni ca fraţi; noi, de asemenea, vom veni în India tot ca fraţi.

I. P. S. Chirilos a spus că vizita aceasta va rămîne fixată în conştiinţa tuturor. Delegaţia bisericească indiană a simţit că face parte din marea familie a Ortodoxiei. Incheind, vorbitorul a rugat pe Dumnezeu să ajute pentru a se ajunge la ţinta pe care o urmărim toţi: unitatea. Mulţumind cu recunoştinţă pentru primirea făcută, încredinţează Biserica Ortodoxă Română de dragoste frăţească.

Insoţit de I. P. S. Mitropolit Iustin şi de P. S. Episcop-vicar Adrian, solii Bisericii Ortodoxe Siriene din India s-au îndreptat spre aeroportul Iaşi de unde la orele 9,40 au plecat cu avionul spre Bucureşti.

P. S.

Săptămînă liturgică

Intre 28 iunie—1 iulie 1976, a avut loc la Institutul teologic ortodox „Saint Serge" din Paris (aflat sub jurisdicţia Patriarhiei Ecumenice de Constantinopol), lucrările *„Săptămînii liturgice",* la care au participat liturgişti ortodocşi, catolici şi protestanţi, din diferite Biserici şi ţări. Din partea Bisericii Ortodoxe Române a luat parte P. C. Pr. Ene Branişte, profesor de Liturgică, Pastorală şi Artă Creştină la Institutul teologic din Bucureşti. Tema principală a sesiunii s-a intitulat: *„Adunarea liturgică şi diferite roluri în cadrul ei"*. P. C. Pr. Prof. Ene Branişte a prezent un referat intitulat: *„Adunarea liturgică descrisă în Constituţiile Apostolice şi diferitele sarcini ale clerului în cadrul ei"* .Referatul va fi tipărit în volumul colectiv care va purta titlul temei principale a întrunirii.

Consultaţie ecumenică

Intre 24-28 iulie a. c., a avut loc la Montreux, în Elveţia, consultaţia organizată de Comisia pentru afacerile internaţionale a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, la care din partea Bisericii Ortodoxe Române a luat parte P. C. Pr. Prof. Dumitru Popescu, prorectorul Institutului teologic din Bucureşti. Scopul consultaţiei a fost acela de a se face cunoscut Consiliului Ecumenic al Bisericilor modul cum se aplică problema libertăţii religioase în Bisericile din ţările semnatare ale acordului de la Helsinki. Cu acest prilej a fost prezentat şi răspunsul Bisericii Ortodoxe Române cu privire la libertatea religioasă din ţara noastră. Acest răspuns scoate în evidenţă climatul de libertate religioasă din ţara noastră prin intermediul unor date concrete: numărul de biserici existente şi construite, numărul de preoţi şi studenţi teologi, salarizarea corpului profesoral

teologic, editurile, revistele, conferinţele de orientare şi interculticе etc.

In cuvîntul său, delegatul Bisericii Ortodoxe Române a arătat că «raporturile dintre Biserică şi Stat în ţara noastră sînt foarte bune. Aceasta se datoreşte pe de o parte faptului că Biserica Ortodoxă Română, în tot trecutul ei, de două ori milenar, a fost legată profund de popor, că transformările sociale care s-au produs în ţara noastră după cel de al doilea război mondial n-a găsit Biserica separată de popor, ci alături de popor, fapt care i-a permis să se integreze uşor în noul context social din ţara noastră, iar pe de altă parte Statul român a manifestat faţă de Biserică o largă înţelegere şi a tradus în practică prevederile constituţiei cu privire la libertatea de conştiinţă şi libertatea religioasă, considerînd toate cultele egale în faţa legii şi acordîndu-le aceleaşi drepturi. Nici Statul şi nici Biserica n-au întîmpinat vreo dificultate în aplicarea prevederilor declaraţiei de la Helsinki cu privire la libertatea religioasă, fiind vorba de nişte realităţi pe care le-am trăit ca atare cu mult înainte de Conferinţa pentru pace, securitate şi cooperare în Europa de la Helsinki...».

Diac. V. AXINIA

Întîlnirea ecumenică a Asociaţiunilor de diaconi şi diaconese de la Arbresle=Lyon Franţa

In perioada 28 iunie-5 iulie a c., a avut loc la Centrul St. Dominique de la Arbresle, lîngă Lyon, o întîlnire ecumenică a Asociaţiunilor de diaconi şi diaconese din Bisericile: Romano-Catolică, Vechi-Orientale, Anglicană, Protestantă şi Ortodoxă.

Tema acestei reuniuni a fost: „Kinonia şi diaconia“ şi s-a pornit de la interpretarea textelor din Sfînta Scriptură, care pot servi de bază a lucrării diaconale din zilele noastre (F. Ap. II, 42-47; IV, 32-37).

Au participat un număr de 60 de persoane, consacrate slujirii Bisericii şi Societăţii.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române au participat D-na. Prof. Ecaterina Branişte, monahia Heruvima Pică de la Mănăstirea Ţigăneşti şi monahia Nazaria Niţă de la Mănăstirea Varatec-Neamţ.

Scopul acestei reuniuni a fost acela de a încerca o reorientare a comunităţilor diaconale cu privire la modul de slujire a societăţii contemporane şi de a căuta o formă de exprimare mai clară a sensului diaconiei care, în perspectivă ecumenică, să-şi păstreze sensul apostolic al primelor comunităţi creştine.

S-au ţinut şedinţe de lucru comune, şedinţe de lucru pe grupe, s-a participat zilnic la slujbe, meditaţii, s-au organizat intercomuniuni romano-catolice, protestante şi anglicane, s-au vizitat obiective bisericeşti, s-a făcut o experienţă vie de comuniune şi slujire.

Nu s-au ținut discursuri și conferințe pregătite în prealabil. S-a pus accentul pe experiența practică a fiecărui participant, încercîndu-se a se depăși stadiul lucrărilor teoretice asupra ministerului diaconal și a se aprofunda sensul trăirii și al împărtășirii în și din Duhul Sfînt care se extinde în dimensiune orizontală pînă și asupra lumii necreștine și a întregii firi.

Delegatele Bisericii Ortodoxe Române au fost repartizate pe grupe după cum urmează: Monahia Nazaria Niță a făcut parte din grupa I-a, condusă de Pastorul Molander, iar D-na. Prof. Branișteși monahia Heruvima Pică, din grupa a IV-a, condusă de D-na Grigor Jean din Anglia.

Impreună cu ceilalți delegați ortodocși, delegatele Bisericii noastre au susținut punctul de vedere al slujirii diaconale cu dimensiune verticală care are la bază comuniunea trinitară, euharistică și sacerdotală din care izvorăște cea orizontală și care, se extinde în societate ca o proiectare și continuare a acesteia.

Monahia Nazaria Niță a făcut o expunere liberă asupra formelor de slujire diaconală, sub toate aspectele, în Biserica Ortodoxă Română.

Ca program de viitor s-a considerat necesar: să se intensifice schimbul de informație și experiență practică, să se inițieze și definească mai clar colaborarea interconfesională, să se caute colaborarea strînsă a organizațiunilor diaconale.

Reuniunea grupului «Kaire» de la Ramegnies=Chin=Belgia

Intre 7-13 iulie a. c., la Ramegnies-Chin (Belgia) a avut loc o întîlnire a grupului *„Kaire“*, o ramură a Serviciului *„Diaconia“* din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Au participat un număr de 85 persoane dintre care 80 de femei, respectiv starețe și superioare ale unor mănăstiri catolice, anglicane și ortodoxe, precum și directoare și responsabile a unor instituții și organizații diaconale protestante. Cu rol onorific-spiritual au fost invitați doi pastori, doi preoți romano-catolici și un teolog anglican.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române au participat monahiile: Nazaria Niță de la Mănăstirea Văratec și Heruvima Pică de la Mănăstirea Țigănești.

Subiectul de bază al discuțiilor a fost interpretarea versetului 13 din capitolul IV al Epistolei către Efeseni, din care rezultă: Unitatea credinței, cunoașterea lui Hristos, starea omului desăvîrșit și plinătatea vîrstei lui Hristos.

Plecînd de la aceste premize care formează, de fapt, scheletul vieții spiritual-religioase în urcușul spre desăvîrșire, s-au analizat cele două aspecte cerești ale acestei vieți: activă și contemplativă. Deși a fost prima întîlnire de acest fel, s-a ajuns la concluzia că cele două forme de viață, monastică și diaconală, contemplativă și activă nu numai că nu se exclud, ci, dimpotrivă, se completează, se descoperă reciproc și se împlinesc una în cealaltă.

Ca atare, cele două aspecte se întîlnesc deplin într-o formă

unitară şi, în acelaşi timp, pot activa pe terenuri diferite avînd ca scop imediat pe aproapele prin care se ajunge la ţinta ultimă, Hristos, care este „toate întru toţi".

In general, această reuniune se caracterizează prin interesul de a face o sudură între toate formele de viaţă consacrată slujirii Bisericii şi aproapelui.

In cadrul şedinţelor plenare a luat cuvîntul şi monahia Nazaria Niţă care a făcut o prezentare în legătură cu monahismul românesc, arătînd că acesta cuprinde, în esenţa sa, ca şi în formele de trăire, ambele aspecte, activ şi contemplativ, primul precedînd pe al doilea, iar ultimul încununînd pe cel dintîi, neputînd exista unul fără celălalt.

Scopul reuniunii Grupului Kaire rămîne acelaşi:

— Promovarea întîlnirii ecumenice a femeilor cu anumite slujiri în Biserică, înlesnirea unei experienţe mai profunde în Duhul Sfînt spre a se manifesta dragostea lui Dumnezeu în lume, promovarea unităţii Bisericii şi realizarea unei apropieri şi a unei cunoaşteri reciproce pentru reflexiunea şi experienţa spirituală comună, în drumul spre desăvîrşire.

S-au făcut expuneri libere în şedinţe plenare şi pe grupe, rugăciuni, cîntări în comun, excursii.

La baza acestor întîlniri rămîne cunoaşterea reciprocă şi experienţa unei vieţi comunitare ecumenice ca un preludiu al unităţii ce se preconizează.

Monahia NAZARIA NIŢĂ

Dialog ortodoxo-anglican

(Moscova, 26 iulie — 3 august 1976)

La invitaţia Bisericii Ortodoxe Ruse, între 26 iulie-3 august 1976, s-au desfăşurat, la Moscova, lucrările sesiunii dialogului ortodoxo-anglican, la care Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată printr-o delegaţie din care au făcut parte: Dl. Prof. Nicolae Chiţescu de la Institutul teologic din Bucureşti, P. C. Prof. Ion Bria, parohul bisericii ortodoxe române din Geneva şi secretar pentru relaţiile cu ortodocşii în cadrul Comisiei pentru Misiune şi Evanghelizare a Consiliului Ecumenic al Bisericilor şi P. C. Pr. Lucian Gafton, parohul bisericii ortodoxe române din Londra. Lucrările — la care au participat circa 40 delegaţi, dintre care 17 ortodocşi — s-au deschis în ziua de 27 iulie 1976, în hotelul „Ucraina" din Moscova. Deschiderea şedinţei s-a făcut în prezenţa Sanctităţii Sale Pimen, Patriarhul Moscovei şi al întregii Rusii, I. P. S. Mitropolit Nicodim de Leningrad şi I. P. S. Mitropolit Juvenalie de Tula şi Beleev, conducătorul Serviciului de Relaţii Externe al Patriarhiei Moscovei. Cu acest prilej, I. P. S. Mitropolit Nicodim de Leningrad a dat citire unui mesaj din partea Patriarhiei Moscovei prin care

şi-a exprimat speranţa că această sesiune va însemna un pas important pentru unitatea Bisericilor. Co-preşedintele, Robert de St. Albans, a exprimat în numele celor prezenţi mulţumiri Bisericii Ortodoxe Ruse pentru ospitalitatea arătată în această împrejurare.

Sesiunea dialogului ortodoxo-anglican de la Moscova a fost cea mai importantă dintre întîlnirile comisiei mixte pentru discuţiile doctrinare care au avut loc în ultimii cinci ani.

Discuţiile s-au purtat asupra următoarelor probleme: „Biserica, comunitate euharistică", „Inspiraţia şi revelaţia în Sfînta Scriptură", „Autoritatea Sinoadelor Ecumenice", „Clauza Filioque" şi „Invocarea Sfîntului Duh la Sfînta Euharistie". La sfîrşitul sesiunii a fost dat un comunicat semnat de membrii comisiei mixte. Comisia intenţionează să ceară aprobarea Patriarhiei Ecumenice şi a Arhiepiscopului de Canterbury, pentru publicarea textelor din declaraţie, şi a unor documente de susţinere a lor.

In cursul discuţiilor a fost făcută de anglicani o importantă precizare, aceştia declarîndu-se de acord că „Clauza Filioque" nu a avut loc în crezul niceean, deoarece:

1. Forma originală a crezului se referă la originea Duhului Sfînt din Tatăl;

2. Clauza „Filioque" a fost introdusă în crez fără autoritatea vreunui sinod ecumenic;

3. Din cauză că acest crez constituie mărturisirea publică de credinţă a poporului lui Dumnezeu la Euharistie, clauza „Filioque" nu trebuie să fie inclusă în acest crez.

Acest fapt a fost primit cu căldură de participanţii ortodocşi, ca bază pentru discuţiile constructive ce vor avea loc în viitor. Asupra subiectului despre „Inspiraţie şi Revelaţie în Sfînta Scriptură" atît ortodocşii cît şi anglicanii au fost de acord că înţelegerea la care s-a ajuns „oferă Bisericilor noastre o bază solidă pentru o apropiere mai strînsă".

Discuţiile au arătat însă limpede şi faptul că mai există încă multe deosebiri care trebuie reduse şi multe din punctele de vedere ce trebuie depăşite pentru a se putea face un progres substanţial. Printre aceste dificultăţi va figura problema hirotoniei femeilor. In acest sens, comisia ortodoxă a declarat că „dacă Bisericile anglicane purced la hirotonirea femeilor, acest fapt va creea un obstacol foarte serios la dezvoltarea legăturilor de viitor. Deşi membrii anglicani sînt împărţiţi între ei asupra principiului teologic implicat aici, ei recunosc seriozitatea convingerilor ortodoxe asupra acestei probleme şi îşi iau sarcina de a face cunoscut acest lucru Bisericilor lor".

A fost schiţată activitatea viitoare a comisiei pentru dialogul anglicano-ortodox. Lucrările comisiei mixte vor continua sub formă de comisii regionale, care vor înlocui actualele subcomisii. Viitoarele subiecte privesc Eclesiologia, Ministeriul şi Preoţia, Comunitatea Sfinţilor şi invocarea Sfintei Fecioare Maria, Unitatea în diversitate.

Comisiile regionale vor pregăti rapoarte pentru a le prezenta la adunarea plenară, în vederea discuţiilor doctrinare mixte. Următoarea adunare plenară va avea loc în anul 1979.

Participarea unei delegaţii a Bisericii Ortodoxe Române la lucrările celui de al II-lea Congres al Facultăţilor de Teologie ortodoxă

(Atena 19-29 august 1976)

La centrul interortodox din Mănăstirea Pendeli (Atena, Grecia), s-au desfăşurat, între 19-29 august 1976, lucrările celui de al II-lea Congres al Facultăţilor de Teologie, după 40 de ani de la primul congres ţinut tot la Atena în anul 1936. Delegaţia Bisericii Ortodoxe Române a fost alcătuită din: P. S. Episcop Antonie Ploieşteanul, vicar patriarhal, conducătorul delegaţiei, P. C. Pr. Prof. Dumitru Popescu, prorectorul Institutului teologic-Bucureşti, P. C. Diac. Prof. C. Voicu, prorectorul Institului teologic-Sibiu, P. C. Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, P. C. Pr. Prof. Ene Branişte, P. C. Pr. Prof. Grigorie Marcu, P. C. Pr. Prof. onorar Ioan Gh. Coman, P. C. Pr. lector Dumitru Radu, P. C. Pr. lector Dumitru Abrudan şi P. C. Pr. Dumitru Soare, consilier patriarhal la Serviciul Relaţiilor Externe.

Din comitetul pregătitor al acestui congres au făcut parte, între alţii, P. C. Pr. Prof. Dumitru Popescu şi P. C. Pr. Consilier Dumitru Soare. La lucrări au participat 162 de delegaţi oficiali, inclusiv observatori din partea Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Bisericilor Vechi — Catolice, Bisericilor Vechi — Orientale şi ai Bisericilor Protestante.

Deschiderea lucrărilor congresului a avut loc joi, 19 august 1976; din prezidiul şedinţei de deschidere al congresului alcătuit numai din profesori şi profesori onorari au făcut parte şi doi teologi români: profesorii onorari Dumitru Stăniloae şi Ioan Gh. Coman. Preşedintele prezidiului, Acad. Prof. I. Karmiris a dat, mai întîi, cuvîntul Prof. Trembelas, ca participant la primul congres de teologie de la Atena din 1936, care a declarat deschise lucrările congresului. De asemenea, Prea Fericitul Serafim, Arhiepiscopul Atenei şi Primatul Bisericii Ortodoxe a Greciei şi al întregei Elade a salutat pe participanţii la congres, aducînd, în final, mulţumiri şi binecuvîntări tuturor. S-a dat, apoi, citire mesajelor primite de congres şi anume, mesajul Patriarhului Ecumenic Dimitrios I care a subliniat rolul teologiei ca funcţie vie a Bisericii, precum şi mesajul Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian (citit de P. C. Pr. Dumitru Soare), care a dat expresia încrederii că acestui congres îi revine misiunea de a lega teologia de viaţă, de a contribui la unitatea Bisericilor Ortodoxe, de a sprijini aspiraţiile lumii contemporane şi de a aduce un aport la pregătirea Sfîntului şi Marelui Sinod al Bisericii Ortodoxe.

Lucrările congresului s-au desfăşurat în şedinţe plenare şi în cinci grupe de lucru, în care au fost adîncite referatele şi comen-

tariile susținute în ședințele plenare. Referatele și comentariile au fost împărțite astfel: 1. Teologia ca expresie a vieții și conștiinței Bisericii; 2. Teologia ca expresie a prezenței Bisericii în lume; 3. Teologia în reînnoirea vieții Bisericii.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române au fost prezentate următoarele referate: 1. Dinamica lumii în Biserică, prezentat de P. C. Pr. Prof. D. Stăniloae, în care P. C. Sa a scos în evidență în mod remarcabil legătura de complimentaritate dintre Biserică și lume și dinamismul lumii în Biserică; 2. Catolicitate și etnicitate, prezentat de P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, în care P. S. Sa a argumentat din punct de vedere teologic (biblic și dogmatic), canonic și istoric, etnicitatea ca bază esențială și vitală a sobornicității și organizării autonome și autocefale a Bisericii în Ortodoxie, și Misiune și pastorală, prezentat de P. C. Pr. Prof. Grigorie Marcu, de la Institutul Teologic din Sibiu.

Teologii români, participanți la congres, au scos în evidență, în discuții și în comentarii, importanța mișcării ecumenice pentru ortodoxie, din punct de vedere al apropierii dintre Biserici, cît și din punct de vedere al sprijinirii aspirațiilor lumii contemporane. Datorită prestigiului de care s-a bucurat și se bucură teologia ortodoxă românească, organizatorii Congresului au sugerat ca al III-lea Congres de teologie ortodoxă să aibă loc, peste patru ani, în țara noastră.

Diac. V. AXINIA

Consultația ecumenică de la Seminarul teologic Neamț

1. Intre 6—10 septembrie 1976, la Seminarul teologic de la Neamț, a avut loc o consultație ecumenică organizată de Consiliul Ecumenic al Bisericilor, asupra temei: «Tradiție și reînnoire în învățământul teologic ortodox».

La lucrările acestei consultații au participat un număr de 52 de invitați ai unor Biserici Ortodoxe și școli teologice, precum și reprezentanți ai unor Biserici Vechi Orientale. Au fost reprezentate Bisericile Ortodoxe din: Grecia, Patriarhia de Antiohia, Finlanda, Arhiepiscopia Ortodoxă Greacă din America, Polonia, Jugoslavia, Kenia, Exarhatul Patriarhiei Ecumenice din Franța, Biserica Ortodoxă Rusă din America și Patriarhia Ortodoxă Română. Dintre Bisericile Vechi Orientale, au fost reprezentate următoarele: Biserica Coptă din Egipt, Biserica Siriană din India, Biserica Armeană din Liban. Consiliul Ecumenic al Bisericilor a fost reprezentat prin Rev. Leslie Clements, metodist din Elveția.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române au participat: P. S. Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal, P. S. Nestor Severineanul, vicar al Arhiepiscopiei Craiovei, P. C. Pr. Prof. Mircea Chialda rectorul Institutului Teologic Universitar București, P. C. Pr. Prof. Dumitru Popescu, prorectorul aceluiaș Institut, P. C. Pr. lector Dumitru Radu și P. C. Pr. lector Constantin Galeriu de

la acelaşi Institut, P. C. Pr. Prof. Grigorie Marcu de la Institutul Teologic Universitar Sibiu, directori şi delegaţi ai Seminariilor teologice.

Lucrările consultaţiei au fost conduse de Mitropolitul Paulus Gregorios Verghese — Biserica Siriană din India, ca preşedinte, iar funcţia de secretar al consultaţiei a fost îndeplinită de Dr. Maurice Assad — Biserica Coptă din Egipt.

2. Consultaţia şi-a început lucrările în dimineaţa zilei de 7 septembrie 1976, orele 9, după un serviciu divin şi cuvîntul de salut adresat participanţilor la consultaţie de *Prea Sfinţitul Episcop Adrian Botoşăneanul,* vicar al Arhiepiscopiei Iaşilor, în biserica Mănăstirii Neamţ. In cuvîntul său, P. S. Episcop vicar Adrian Botoşăneanul a exprimat bucuria Bisericii Ortodoxe Române, în general, şi a Mitropoliei Moldovei şi Sucevei, în special, de a găzdui această consultaţie. A arătat, în continuare, bunele relaţii ale Bisericii Ortodoxe Române cu Statul, sprijinul pe care ierarhii, clerul şi credincioşii îl aduc poporului român la edificarea vieţii celei noi din România.

Mitropolitul Paulus Gregorios, răspunzînd în numele participanţilor la consultaţie, a adresat un cuvînt de mulţumire Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitului Părinte Justinian şi Inalt Prea Sfinţitului Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, pentru găzduirea acestei consultaţii în incinta Mănăstirii Neamţ. Este foarte important să subliniem că această consultaţie cu tema «Tradiţie şi reînnoire în învăţământul teologic ortodox» îşi desfăşoară lucrările într-o mănăstire cu tradiţii şi viaţă duhovnicească ca aceasta, fiindcă învăţământul teologic şi educaţia religioasă trebuie să rămînă legate de Biserică, aşa cum stau lucrurile în Biserica Ortodoxă Română, prin grija Prea Fericitului Părinte Justinian, care este „unul dintre marii conducători ai Bisericilor Ortodoxe. Prea Fericirea Sa, Patriarhul Justinian este văzut ca unul dintre cei mai importanţi conducători bisericeşti, nu numai în Ortodoxie, ci şi în faţa celorlalte Biserici creştine". „Pentru noi este foarte importantă România, fiindcă aici are loc un proces de reînnoire pe baza unei însemnate moşteniri şi în condiţiile unei noi societăţi". „Biserica Ortodoxă Română, a continuat vorbitorul, este una dintre cele mai importante şi dinamice Biserici Ortodoxe, iar Moldova este cea mai bogată în tezaure religioase ortodoxe. I. P. S. Mitropolit Iustin precum şi P. S. Episcop Antonie sînt personalităţi bine cunoscute şi apreciate pe plan ecumenist şi buni prieteni ai noştri. Am experiat căldura şi ospitalitatea celor ce ne-au acordat găzduirea. In încheiere, Mitropolitul Paulus Gregorios a adus mulţumiri Bisericii Ortodoxe Române şi în numele Mitropolitului Ignatie Hazim de Laodiceea şi al Episcopului Anastasie de Adroussa, profesor la Universitatea din Atena.

3. După terminarea serviciului divin din biserică, participanţii la consultaţie au trecut în sala de şedinţe de la Seminarul teologic—Neamţ.

Preşedintele consultaţiei, *Mitropolitul Paulus Gregorios,* a cerut participanţilor să se prezinte şi apoi a dat cuvîntul Prea Sfinţitului Episcop Antonie Ploieşteanul, vicar patriarhal.

Prea Sfinţitul Antonie Ploieşteanu, luînd cuvîntul, a mulţu-

mit Mitropolitului Paulus Gregorios pentru responsabilitatea organizării prezentei consultații, precum și Inalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin al' Moldovei și Sucevei pentru condițiile create în vederea unei cît mai bune desfășurări a lucrărilor consultației.

P. S. Episcop Antonie adresează participanților salutul și binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Justinian. In continuare, P. S. Sa a arătat că Biserica Ortodoxă Română a acceptat organizarea acestei consultații în țara noastră datorită interesului deosebit pe care îl acordă ecumenismului și pentru că lucrările acestei consultații ne interesează, fiind vorba de învățămîntul și educația religioasă creștină ortodoxă. Rezultatele de aici vor fi publicate în revistele noastre teologice. După aceasta, P. S. Sa a prezentat date despre modul de organizare și funcționare a Bisericii Ortodoxe Române și a învățamîntului și educației religioase creștine ortodoxe din cadrul Bisericii (organizarea administrativă a bisericii pe eparhii, numărul membrilor Sfîntului Sinod, numărul parohiilor și al preoților, numărul școlilor teologice precum și al studenților și elevilor, cursurile de doctorat, cursurile de îndrumare misionară și pastorală a clerului, revistele teologice și buletinul extern, publicat în limbile engleză și franceză, în care vor fi difuzate și rezultatele acestei consultații etc.). Bunele relații dintre Biserică și Stat se bazează pe respectul reciproc.

In încheiere, P. S. Sa a declarat că Biserica Ortodoxă Română va urmări cu interes și va participa, prin delegații ei, la lucrările acestei consultații primind bunele sugestii date de consultație. Mulțumește apoi Consiliului Ecumenic al Bisericilor pentru organizarea unor astfel de consultații ecumenice.

4. In cadrul ședințelor plenare au fost prezentate următoarele referate, expuneri și comentarii:

a) *Pentru o reînnoire a învățămîntului teologic și a educației religioase,* referat întocmit de P. C. Pr. Prof. Dumitru Stăniloae și citit în ședință, în versiune franceză, de P. C. Pr. lector Constantin Galeriu. Reînnoirea învățămîntului și educației religioase creștine ortodoxe implică următoarele dimensiuni: pnevmatologică, doxologică, eclesiologică, morală și actuală, dependentă de problematica lumii contemporane.

b) *Abordarea euharistică a reînnoirei educației creștine,* referat susținut de P. C. Ierom. Prof. Atanasie Jevtici de la Facultatea de Teologie din Belgrad, Jugoslavia. Referatul a centrat problema reînnoirii educației creștine pe spiritualitate, făcînd abstracție de preocupările sociale ale lumii contemporane.

Intr-un comentar cu aceeași temă, Dr. George Bebawy din Biserica Coptă, Egipt, deși a arătat că o educație creștină bazată pe experiența euharistică deschide pe credincios față de Dumnezeu și față de lume, a mers pe aceeași linie unilaterală subliniind că educația creștină trebuie să se bazeze exclusiv pe experiența mistică.

c) *Creștinii într-o lume în transformare,* referat susținut de Dr. Panayotis Nellas, în care, diferit de orientarea pronunțat spiritualistă a P. C. Ierom. At. Jevtici și G. Bebawy, vorbitorul a subliniat că nu se poate vorbi de o reînnoire a educației creștine în afara contextului istoric și social în care trăiește omul. „Omul, a spus el, nu poate fi înțeles indiferent de circumstanțele lumii. Dacă Biserica va deveni o societate închisă, ea se separă de lume.

Biserica are însă menirea de a lucra în lume, fiindcă dinamismul a fost pus de la început în creaţie şi că lumea are un extraordinar dinamism creator".

Aram Keshishian din Biserica Armeană din Liban, în comentariul său asupra aceleeaşi teme, a scos în evidenţă ideea că omul contemporan trăieşte într-o societate tehnicizată care tinde să-l dezumanizeze. In calitatea lui de chip al lui Dumnezeu, omul îşi poate dobîndi libertatea lui numai în Hristos. De aceea, educaţia creştină trebuie să ducă la eliberarea în Hristos, prin spiritualitate şi desăvîrşire creştină. Acest vorbitor, de asemenea, a făcut abstracţie de problemele sociale concrete ale omului contemporan (dreptate şi eliberare socială).

d) *Educaţia comunitară,* referat susţinut de Dr. Maurice Assad, din Biserica Coptă din Egipt. In referatul său, vorbitorul a arătat că educaţia creştină este confruntată astăzi de criza de identitate fiindcă există creştini numai cu numele; lumea secularizată occidentală, religia nu mai este un factor important, ci unul particular. In această situaţie, educaţia religioasă creştină trebuie să aibă un caracter global.

Frieda Haddad din Patriarhia Ortodoxă de Antiohia, cu domiciliul în Liban, în comentariul „Educaţia comunitară", a abordat următoarele cinci aspecte ale acestei teme: 1. Comunitatea într-o lume secularizată; 2. Atitudinea Bisericii faţă de educaţie; 3. Sarcina Bisericii în educaţia creştină; 4. Metodologia educaţiei în Biserică şi 5. Instrumente ale educaţiei creştine.

Reprezentantul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, *Rev. Leslie Clements,* responsabil cu problemele educaţiei creştine, a pus la îndemîna participanţilor un document cu recomandările C. E. B., privind reînnoirea educaţiei creştine pentru a edifica pe participanţi asupra acestei probleme în contextul ecumenist şi interconfesional de astăzi al diferitelor Biserici. La cererea preşedintelui, au prezentat expuneri asupra modului în care se realizează învăţămîntul teologic şi educaţia creştină ortodoxă, în diferite contexte locale, următorii participanţi: Jean Claude Roberti, din Franţa, Ilse Friedeberg, din R. F. Germania, şi Pr. Prof. Dumitru Popescu din România.

5. Referatele şi comentariile au fost dezbătute şi adîncite de participanţi în şedinţele de lucru pe grupe, care au întocmit şi prezentat spre aprobare, în şedinţele plenare de deschidere a lucrărilor, patru rapoarte: Rolul seminariilor şi facultăţilor de Teologie în reînnoirea vieţii comunităţii; Înţelegerea Sacramentului şi trăirea misterului; Viaţa sacramentală; Viaţa monahală şi Biserica; Rolurile lor respective referitoare la tradiţie şi reînnoire în viaţa Bisericilor etc.

La discuţii în cadrul grupelor de lucru şi în şedinţele plenare în care au fost dezbătute şi adoptate rapoartele grupelor, au luat cuvîntul următorii delegaţi ai Bisericii Ortodoxe Române: P. S. Episcop Nestor Severineanul (Raportul dintre om şi natură); P. C. Pr. Prof. Mircea Chialda (Relaţia dintre orizontalism şi verticalism în educaţia creştină); P. C. Pr. Prof. Dumitru Popescu (Raportul dintre învăţămîntul teologic şi educaţia creştină şi problematica lumii contemporane; adaptarea limbajului teologic la men-

talitatea omului contemporan; specificitatea învățământului teologic; abordarea realistă dar și optimistă a desăvîrșirii creștine); P. C. Pr. lector Dumitru Radu (Factorii determinanți ai reînnoirii; complementaritatea dintre tradiție și reînnoire); P. C. Pr. Prof. Gr. Marcu (Importanța vocației sacerdotale în educația creștină); P. C. Pr. lector Constantin Galeriu (Legătura dintre Liturghie și viața de parohie); P. C. Pr. Prof. N. Bordașiu (Relația dintre educație și problematica specifică fiecărei Biserici).

6. Asupra rezultatelor consultației, Bisericile Ortodoxe și Bisericile Vechi Orientale urmează să fie informate de cei care au organizat această consultație. Spre deosebire de majoritatea participanților ortodocși din Occident, care au încercat să orienteze educația și învățământul teologic ortodox spre o spiritualitate ruptă de relațiile lumii contemporane, delegații Bisericii Ortodoxe Române au arătat că adevărata reînnoire a educației creștine și a învățământului teologic implică luarea în considerare a problematicii lumii contemporane. Invățământul teologic și educația creștină trebuie să fie și să rămînă deschise lumii contemporane.

Participanții au fost mulțumiți de ospitalitatea arătată lor de Biserica Ortodoxă Română. Au apreciat pozitiv rezultatele consultației.

Excursia făcută cu autocarul, în ziua de sîmbătă 11 septembrie 1976, la mănăstirile din nordul Moldovei (Voroneț, Moldovița, Sucevița, Dragomirna) și în împrejurimile mănăstirii Neamț (Agapia, Secu, Sihăstria), a oferit oaspeților posibilitatea de a vizita și admira frumoasele noastre mănăstiri, giuvaiere ale geniului creator al poporului român dreptcredincios, mărturii ale artei noastre religioase și ale dezvoltării istorice precum și realizările remarcabile ale societății românești actuale. Toți participanții și-au exprimat admirația pentru acel „Byzance après Byzance“ realizat de români și mulțumirea pentru prilejul creat ca să guste frumusețile românești. Aceste idei au fost exprimate în mod pregnant de P. S. Episcop Atanasie Janulatos de Adroussa, profesor de Istoria Religiilor la Universitatea din Atena, Intîistătătorului ei, Prea Fericitul Părinte Patriah Justinian, și Inalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, care a întîmpinat pe participanți la sosirea lor în Mănăstirea Sucevița. Inalt Prea Sfinția Sa, răspunzînd, a subliniat lucrarea ecumenică a Bisericii Ortodoxe Române, legătura ei strînsă de veacuri cu poporul căruia îi aparține, lucrarea ei de slujire a societății celei noi din țara noastră, climatul libertății religioase în care își desfășoară ei și celelalte culte activitatea lor, înțelegînd și sprijinul pe care Statul îl manifestă față de Biserică.

Consultația de la Neamț și-a adus contribuția ei deosebită la adîncirea temelor propuse.

Pr. lector D. RADU

Consultaţia ortodoxă, de la Mănăstirea Agapia

(11-17 septembrie 1976)

Din iniţiativa Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Secţia pentru Educaţie şi Innoire, şi la invitaţia Bisericii Ortodoxe Române, cu colaborarea Mitropoliei Moldovei şi Sucevei, în zilele de 11-17 septembrie 1976 a avut loc la Mănăstirea Agapia, judeţul Neamţ, Consultaţia teologică a femeilor ortodoxe, cu tema: „Rolul femeilor ortodoxe în Biserică şi societate".

Au participat delegate din diverse continente şi ţări: Africa de Sud, Marea Britanie, Bulgaria, Canada, Cipru, Egipt, Finlanda, Franţa, Grecia, India, Kenya, Liban, Polonia, România, Siria, U. R. S. S. şi S. U. A. Au luat parte, de asemenea, ca invitaţi: P. S. Antonie Ploieşteanul, vicar patriarhal, reprezentînd pe Prea Fericitul Patriarh Justinian, P. S. Episcop Adrian Botoşăneanul, vicar al Arhiepiscopiei Iaşilor, delegat al I. P. S. Mitropolit Iustin, I. P. S. Mitropolit Emilianos Timiadis de Calabris, delegat al Patriarhiei Ecumenice în Consiliul Ecumenic al Bisericilor, I. P. S. Mitropolit Ignatie Hazin de Latakis (Laodiceea), profesori de la Institutul Teologic Universitar din Bucureşti: Dl. Iorgu Ivan, Dl. Nicolae Chiţescu şi P. C. Preot Constantin Galeriu, C. M. Eustochia Ciucanu, stareţa Mănăstirii Agapia, C. M. Nazaria Niţă, stareţa Mănăstirii Varatec, C. M. Lucia Dumbravă, stareţa Mănăstirii Pasărea, C. M. Heruvima Timaru, stareţa Mănăstirii Ţigăneşti, C. M. Adriana Cojocaru de la Mănăstirea Sucevita, C. M. Cecilia Negraru de la Mănăstirea Moldovita, Prof. Ecaterina Braniste, Victoria Georgescu, Dl. Nicolae Mihăiţă, Dl. Remus Rus, Dl. Ştefan Gînceanu ş. a.

Din Comitetul director, instituit pentru conducerea Consultaţiei, au făcut parte: Athena Athanasiu (Grecia) — moderator, P. C. Pr. Prof. Ioan Bria de la C. E. B., Brigalia Bam (C. E. D.), Elisabeth Behr Sigel (Franţa), C. Maică Nazaria Niţă (România).

P. S. Episcop Antonie a fost permanent prezent, purtînd grijă ca această consultaţie să păstreze un autentic spirit ortodox. Lucrările s-au desfăşurat în şedinţe plenare şi pe grupe. In şedinţele plenare s-au ţinut referate urmate de discuţii. Grupele de lucru, patru la număr, au dezbătut teme propuse şi aprobate în plenară, încheindu-se rapoarte.

Cu excepţia zilelor de sărbătoare. şedinţele începeau cu citirea unui text biblic şi meditaţie asupra lui, ţinute de Dna. E. Braniste şi Catherina Chiotellis (Grecia).

Duminică 12 septembrie, Conferinţa a primit vizita D-nei Mia Groza, membră în biroul Consiliului Naţional al Femeilor din R. S. România. D-sa a vorbit despre „Rolul femeii în ţara noastră". Subliniind mesajul Domnului Preşedinte Nicolae Ceauşescu, adresat în 1975, cu prilejul Anului Internaţional al Femeii, în care se spunea: „Astăzi, femeile se impun ca o forţă în viaţa politică şi socială, în procesul de reînnoire a societăţii", D-na Mia Groza a prezentat o largă expunere privind situaţia femeii în societatea noastră socialistă. A fost reliefată, îndeosebi, egalitatea deplină de drepturi în muncă şi retribuţie, accesul la diversele profesii, de la sectorul agricol pînă

la învățămîntul universitar în care 30% sînt femei sau la funcții de conducere în organe centrale și ministere, ca și de reprezentare în administrația locală și Marea Adunare Națională. Au fost remarcate, de asemenea, unele privilegii specifice legate de maternitate și modernizarea prestațiilor în munca menajeră, crearea de noi creșe și grădinițe, în vederea eliberării și promovării femeii la ocupații superioare. S-au evocat și relațiile între Consiliul Național al Femeilor din România și organizații similare din 95 de țări, mai ales solidaritatea cu cei ce suferă și luptă împotriva segregației și injustiției, pentru a pregăti copiilor și generațiilor următoare o lume mai dreaptă și mai bună. Potrivit aprecierilor făcute de participanți, expunerea D-nei Groza a fost interesantă, sinceră și realistă.

Referatele din ședințele plenare s-au ținut după cum urmează:

Sîmbătă 11. IX, a conferențiat D-na E. Behr-Sigel-Franța despre: „Sensul participării femeilor în viața Bisericii". Potrivit observațiilor vorbitoarei, femeia de astăzi, aspirînd la dreptate, egalitate, luare în sarcină a propriului destin, suferă atît din cauza unor concepții învechite, ale unei societăți tradiționale patriarhale, cît și a structurii societății de consum (din Occident) care o transformă în obiect erotic. Ea este amenințată cu pierderea caracterului de persoană, a identității. Față de aceste primejdii, conferențiara propune valorificarea în Biserică a energiilor și harismelor proprii femeii: sensibilitate spirituală, intuiție, iubire, compasiune. In același sens, admite posibilitatea unei restaurări „a vechiului ordin al diaconițelor într-o formă adaptată la nevoile unei societăți noi" și propune o examinare a ceea ce D-sa numește „ordination des femmes au sacerdoce".

Duminică, 12. IX, ora 16, a avut loc prezentarea referatului I. P. S. Emilianos: „Tradiția ortodoxă și femeia în lumea de azi". Evocînd unele elemente negative ale situației femeii, vorbitorul propune să se ia în studiu următoarele: problema slujirii și acea „dezbatere sofisticată a hirotoniei femeilor"; a sarcinilor și drepturilor egale — toți cei botezați trebuie să devină mesageri ai Evangheliei; calității de păstor, care dă sens paternității sacre, să-i corespundă cea de mamă cu un sens al maternității sacre, relevînd aici ..educația" cu valoare de „myster"; problema admiterii femeilor în treptele minore ale slujirii Bisericii, ca lectori, acoliți...

La discuțiile generale, privind problema eronat numită a „hirotoniei" femeilor în contextul rînduielii „diaconițelor" existente în Biserica primară, a luat cuvîntul P. S. Episcop Antonie, care, după ce atrage atenția că nu trebuie să fim pesimiști privind societatea și lumea contemporană, pentru că a fi creștin înseamnă a avea încredere, speranță, a precizat: ce rol au avut diaconițele în Biserica primelor veacuri, de ce a dispărut această formă de slujire și dacă există motivări istorice în prezent care s-o instituie din nou. De asemenea, la propunerea P. S. Antonie, s-a dat cuvîntul D-lui Prof. I. Ivan care, în calitate de canonist, a arătat: din rînduiala cu care erau constituite diaconițele rezultă clar că nu e vorba de hirotonie, ci de hirotesie, avînd drept atribuții, între altele, pregătirea femeilor la botez, trimiterea de ajutoare la bolnavi, cercetarea acelor familii și locuri unde intrarea bărbaților nu era recomandată etc. Tot ceea ce făceau ele erau treburi diaconești. In cazul în care însă

vreo Biserică, consideră Prof. I. Ivan, s-ar găsi în împrejurări asemănătoare cu cele ale epocii primare (să boteze, de pildă, pe scară largă adulţi ş. a.), atunci s-ar putea reactualiza acest oficiu şi cu aceleaşi atribuţii din Biserica primară, fără ca această hirotesie să constituie o îndreptăţire la promovarea într-o treaptă ierarhică sacramentală de drept divin.

Luni 13. IX, a fost prezentat, de către P. C. Preot Constantin Galeriu, referatul P. C. Pr. Prof. D. Stăniloae: „Femeia în teologia ortodoxă". Ideea de bază care străbate acest profund studiu este că umanitatea e reprezentată integral prin cei doi poli ai ei: bărbat şi femeie, care se ajută complementar, fără să se confunde, fiecare realizînd o vocaţie proprie. Dacă preotul îşi are prototipul în Hristos, Arhiereul cel veşnic, femeia, ca mamă, soţie sau colaboratoare a preotului, îşi are prototipul în Maica Domnului care după Sfinţii Părinţi este: Templu, Biserică, Altar de jertfă. Şi, observă P. C. Pr. Prof. D. Stăniloae: „Nu fără rost ideea femeii ca preot a apărut în protestantism unde lipseşte înţelegerea pentru slujirea specială a Maicii Domnului în opera de mîntuire". Subliniind menirea femeii-mamă în formarea preotului, în referat se afirmă: „Dacă femeia nu s-ar dedica acestei formări personale a preotului, n-ar mai exista preoţi adevăraţi".

Dl. Prof. N. Chiţescu a prezentat expunerea: „Preoţia femeii", miercuri 15. IX. Subliniind egalitatea harismatică, după icoana Sfintei Treimi, a femeii cu bărbatul, fără a considera utilă reactualizarea cinului diaconiţelor din Biserica primară, D-sa arată că statutul pentru organizarea şi funcţionarea B. O. R. prevede, la art. 69 privind Comitetul parohial alcătuit mai ales din femei, sarcini similare cu cele ale vechilor diaconiţe.

Grupele de lucru au dezbătut teme ca: educaţia şi vocaţia femeilor în Biserică; Familia în viaţa Bisericii; Femeia ca mărturie în societate; Participarea femeii în viaţa economică. Delegaţii noştri, călugăriţele, cele două laice, profesorii au participat activ la analiza temelor şi redactarea rapoartelor, determinînd peste tot linia ortodoxă. De observat că numai delegaţia noastră a beneficiat de aportul unor profesori de specialitate. S-au luat în considerare desigur şi structuri, situaţii locale diverse. In Finlanda şi Grecia fiinţează organizaţii paraeclesiale. In Egipt se pun acum probleme specifice: a alfabetizării, asistenţei medicale, sociale ş. a. Diasporaua ortodoxă are la rîndu-i exigenţe proprii. O idee majoră a fost aceea ca orice organizare a acestor activităţi să nu se facă decît sub vegherea şi purtarea de grijă a Bisericii.

La încheierea lucrărilor a fost redactat un Comunicat, care se anexează.

Acest program de studiu a fost fertil, încadrat de participarea la serviciile divine, recepţii, vizite la mănăstiri.

Duminică 12 septembrie, Sfînta Liturghie a fost săvîrşită în biserica mănăstirii Agapia, în prezenţa participanţilor şi a multor credincioşi, de către I. P. S. Ignatie Hazim de Laodiceea, însoţit de: P. C. Pr. Elie Iacub-Siria, P. C. Pr. Constantin Galeriu de la Institutul teologic, Bucureşti, P. C. Veniamin Palaghiu din Mănăstirea Agagia şi P. C. Diac. Prof. Ioan Ivan de la Mănăstirea Neamţ. După

citirea Sf. Evanghelii, I. P. S. Ignatie Hazim de Laodiceea a vorbit despre „Sensul moral al Sfintei Cruci".

Duminică seara, Inalt Prea Sfinţitul Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, însoţit de P. S. Episcop-vicar Adrian Botoşăneanul şi de P. C. Vicar Scarlat Porcescu, a oferit o recepţie în onoarea participanţilor la Consultaţie. La această recepţie luînd cuvîntul, I. P. S. Mitropolit Iustin a spus, între altele:

„Pe de o parte, România şi-a descoperit în faţa întregii lumi trăsăturile ei de ţară turistică, pe de altă parte, politica exterioară a ţării noastre a determinat-o ca centru al unor întruniri internaţionale. Cine urmăreşte viaţa internaţională îşi dă seama că la Bucureşti, una după alta, se desfăşoară conferinţe mondiale. Aceasta se datoreşte mai ales politicii noastre de pace şi înţelegere reciprocă între popoare. Dumneavoastră nu aţi venit aici ca turişti şi nici ca participanţi la o conferinţă internaţională, ci în cadrul activităţii Consiliului internaţional pentru bunele înţelegeri. De aceea nu v-am primit ca turişti sau ca participanţi la întruniri laice. Privindu-vă ca pe ortodocşi v-am primit ca pe fraţi, de aceea credinţa şi dorinţa noastră a fost să facem totul pentru a vă simţi bine. Este pentru prima oară cînd, pe plan internaţional, se întîlneşte o conferinţă feminină pentru probleme religioase. Femeile au jucat întotdeauna un rol în viaţa Bisericii. Biserica Ortodoxă se manifestă ca Biserică ce slujeşte şi ţara. Nimic ce aparţine unei ţări nu-i este străin. Tot ceea ce o Biserică face în ţara respectivă, aparţine unei naţiuni. Acest caracter al apartenenţei naţionale al lucrării fiecărei Biserici este legat de unitatea care există în toată Ortodoxia. O bază generală există în întreaga Ortodoxie. De aceea, este binevenită o întrunire a ortodocşilor, pentru a discuta în comun problema participării femeilor în viaţa Bisericii Ortodoxe care nu se pune în acelaşi fel ca la alte Biserici — protestante sau romano-catolice. Aparţinem multor Biserici din lume, dar sperăm că va fi o colaborare rodnică, pentru stabilirea unei unităţi în viaţa bisericească. Sîntem recunoscători Consiliului Ecumenic al Bisericilor pentru că ne-a dat posibilitatea de a vă avea în mijlocul nostru. Sîntem bucuroşi să vă oferim cadrul, în care să vă desfăşuraţi activitatea, dîndu-se femeilor posibilitatea de a lucra pe această cale. In viaţa Bisericii, dorinţa noastră este ca această primă întrunire a femeilor ortodoxe să constituie un punct de plecare pe această linie. Venind prima oară în România, aţi fost primite cu braţele deschise. Nu numai ospitalitatea, ci şi spiritul umanist este caracteristic poporului nostru. Acest spirit vă va ajuta în lucrările Dumneavoastră, aşa încît documentele consultaţiei de aici vor constitui un punct nou de plecare al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, în societate. Dacă ar fi să analizăm toate aspectele acestei consultaţii, am găsi multe temeiuri care ar justifica prezenţa Dumneavoastră aici. Acest fapt rămîne în sarcina dumneavoastră de a-l stabili.

Acum, vă facem cele mai calde urări de succes în activitatea ce desfăşuraţi, dorindu-vă să vă simţiţi ca acasă la dumneavoastră, iar din punct de vedere spiritual, să vă găsiţi în comuniunea ortodoxă la care gîndim şi pe care o dorim.

Mulţumindu-vă pentru cuvintele bune pe care Doamnele Athanasiu şi Brigalia le-au spus despre mine, vă fac urări de succes în

activitate, rugînd pe cei ce se ocupă cu administraţia arhiepiscopală să facă tot ceea ce este în putinţă, ca să vă simţiţi bine aici. Stareţa mănăstirii va avea grijă să aducă la îndeplinire dispoziţiunile noastre, iar surorile din această mănăstire, îmbrăţişîndu-vă cu toată dragostea, vor face totul ca lucrările D-voastre să fie încununate de roade.

Această consultaţie este un semn al spiritului ierarhic care domneşte în Bisericile noastre; potrivit acestui spirit, laicii nu pot face nimic în Biserică fără ierarhie. Totodată ea este un semn al prieteniei între Bisericile noastre. Sîntem bucuroşi că Prea Sfinţitul Episcop Antonie, vicar patriarhal, care vă este tuturor binecunoscut, va fi tot timpul împreună cu D-voastre, însoţit de Vicarul nostru, Prea Sfinţitul Episcop Adrian, care vă vor sta la dispoziţie cu cele ce vor fi necesare aici la Agapia. In sfîrşit, aş ruga să nu uitaţi că vă găsiţi într-o comunitate călugărească cu numele „Agapia". Cu toţii ştiţi că aceasta înseamnă „înfrăţire", „dragoste". Acest fapt nu-i un simbol, ci o realitate comunitară ortodoxă. Dacă alte Biserici pot fi caracterizate prin alte noţiuni, comunităţile noastre ortodoxe au această noţiune „agapia". Dragostea se practică în toată Biserica noastră Ortodoxă. Fie ca şederea D-voastră aici să beneficieze şi de înţelegerea profesorilor noştri: Iorgu Ivan, Nicolae Chiţescu şi ceilalţi.

Mănăstirea Agapia este locul în care v-aţi întîlnit Dumneavoastră femeile creştine întîia oară, locul în care se plămădeşte un început de viaţă nouă în acest ecumenism, este locul de care aş vrea să-şi aducă aminte fiecare din cei de aici.

Mulţumindu-vă tuturor pentru toate, pentru darul oferit, închei cu doriri de succes desăvîrşit şi cu urări de bine".

Dintre participanţi a răspuns D-na Brigalia Bam de la Consiliul Ecumenic al Bisericilor, care, mulţumind Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin, a arătat că toate cheltuielile privind cazarea, masa, transportul local sînt suportate de Mitropolia Moldovei şi Sucevei.

Luni 13 septembrie, între orele 13-16, au fost vizitate Mănăstirile Secu şi Sihăstria. La Mănăstirea Secu, după Te-Deum, cuvîntul de salut a fost ţinut de P. C. Stareţ Gherontie.

La Mănăstirea Sihăstria, participanţii au fost întîmpinaţi de întreaga obşte şi, după Te-Deum, P. C. Arhim. Cleopa a adresat salutul de bun venit, apoi a vorbit despre Mănăstirea Sihăstria, despre tresvie şi rugăciune. Stareţul mănăstiri, P. C. Victorin a oferit o agapă.

In ziua de 14 septembrie, Inălţarea Sfintei Cruci, membrii Consultaţiei au participat la Sfînta Liturghie în biserica Mănăstirii Varatec, săvîrşită de I. P. S. Emilian Timiadis, delegat al Patriarhiei Ecumenice la Consiliul Ecumenic al Bisericilor, însoţit de preoţii mănăstirii, precum şi de P. C. Arhim. Cleopa, P. C. Protos. Victorin şi P. C. Diac. Ioan Ivan. Au vorbit I. P. S. Mitropolit Emilianos şi P. S. Episcop Antonie. Masa a fost servită în trapeza mănăstirii Varatec, unde P. C. Stareţă Nazaria Niţă a prezentat o privire de ansamblu asupra vieţii monahale în Biserica Ortodoxă Română. A vorbit, de asemenea, P. C. Arhim. Cleopa despre slujirea femeii în Biserică şi despre rugăciune.

Miercuri 15 septembrie, între orele 13-16, au fost vizitate

Seminarul Teologic şi Mănăstirea Neamţ, oaspeţii fiind salutaţi de P. C. Director Const. Sîrbu şi P. C. Arhim. Efrem, stareţul mănăstirii. La agapa oferită de mănăstire, P. S. Episcop Antonie a făcut o largă expunere aprofundînd următoarele idei: 1. Rolul femeii în Biserică şi societate, din perspectiva B. O. R.; 2. O privire istorică asupra formării şi creştinării poporului român subliniind, îndeosebi, cele două dimensiuni: latinitatea şi ortodoxia; 3. Situarea în contemporaneitate: colaborarea Bisericii cu Statul, Biserica echilibrînd armonios verticalismul cu orizontalitatea.

Joi seara a fost vizitată Mănăstirea Agapia din Deal, unde P. C. Stareţă Eustochia Ciucanu a vorbit despre deosebita viaţă duhovnicească a acestui aşezămînt, în jurul căruia au trăit, în trecut, monahi cu viaţă îmbunătăţită, unii dintre ei ca: Ioan de la Rîşca, Eftimie, Paisie, Daniil, învrednicindu-se de a fi înscrişi în calendarul ortodox român.

Pretutindeni în aceste vizite, participanţii la Consultaţie au fost însoţiţi de P. S. Episcop vicar Adrian Botoşăneanul, reprezentant al Inalt Prea Sfinţitului Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei.

Vineri 17 septembrie, grupul de participanţi la Consultaţie, a făcut o excursie la mănăstirile din nordul Moldovei. Au fost vizitate pe rînd: noua biserică din comuna Boroaia, vestita biserică Voroneţ, Mănăstirile: Moldoviţa, Sucevita, Putna, Dragomirna. Pretutindeni oaspeţii au fost întîmpinaţi de vieţuitori în frunte cu stareţii lor, care le-au adresat cuvinte de salut. Masa a fost oferită la Mănăstirea Sucevita. Aici, P. S. Episcop-vicar Adrian Botoşăneanul a toastat în numele I. P. S. Mitropolit Iustin, adresînd un cuvînt de rămas bun. Incheind a spus: „Deşi ne despărţim, rămînem uniţi în credinţă şi dragoste, în rugăciune".

Vineri 17 septembrie, la ora 21, masa a fost servită din nou la Mănăstirea Agapia. In alocuţiunea de rămas bun, D-na Atena Atanasiu (Grecia), „moderatoarea" Consultaţiei, a calificat drept „fantastic" tot ce a văzut în ţara noastră, ca şi modul în care au fost primiţi. „Ne pare rău că această Conferinţă nu începe acum", a sfîrşit D-sa.

In încheiere, a vorbit P. S. Episcop Antonie, care a subliniat că această primă Consultaţie a femeilor ortodoxe s-a desfăşurat sub auspicii de seriozitate, clarificări şi precizări ale unor probleme actuale. Urează participanţilor drum bun, rugîndu-i să-şi mai aducă aminte de ţara noastră, unde au fost şi vor fi primiţi mereu cu aceeaşi dragoste.

C o m u n i c a t

La invitaţia Secţiei pentru educaţie şi reînnoire din Consiliul Ecumenic al Bisericilor, la Mănăstirea Agapia a avut loc o Consultaţie, privind „Rolul femeilor ortodoxe în Biserică şi Societate", la care au participat femei din Bisericile Ortodoxe atît de tradiţie răsăriteană cît şi orientală.

Consultaţia, care a avut loc între 11-17 septembrie 1976, s-a

ţinut în Moldova-România, la invitaţia Bisericii Ortodoxe Române cu colaborarea Mitropolitului Moldovei.

Intîlnindu-se pentru prima dată în istorie, participanţii au încercat să-şi împărtăşească experienţa lor şi să discute problemele cu care ei sînt confruntaţi în situaţiile lor culturale şi sociale de astăzi. In lumina diferitelor lor situaţii sociale şi culturale, au fost discutate probleme importante cu privire la educaţie şi vocaţie, la rolul familiei în viaţa Bisericii, la mărturia lor în societate şi la participarea lor la mişcarea ecumenică. Problema hirotoniei femeilor nu a fost considerată ca fiind o chestiune pentru femeile ortodoxe, totuşi s-a recomandat ca problema să fie studiată în lumina tradiţiei ortodoxe pentru angajare mai efectivă a poziţiei ortodoxe în dialogul ecumenic.

S-a acordat o atenţie deosebită problemelor umane cu care femeile sînt confruntate în societăţile implicate în conflicte politice şi îndeosebi pentru refugiaţi, orfani şi alte victime ale unor asemenea conflicte, în Liban şi în ţările din Orientul Mijlociu. Consultaţia a încercat să răspundă nevoii stringente ca femeile să fie angajate în educaţia teologică, în administraţia bisericească, în luarea hotărîrilor la toate nivelele, în viaţa Bisericii, în sprijinirea activităţilor sociale, în educaţia religioasă şi spirituală din Biserică, în monahism şi întărirea vieţii familiei.

Participanţii la Consultaţie au experiat viaţa liturgică şi spirituală din mănăstirea de călugăriţe Agapia şi din alte mănăstiri din Moldova, fapt care a servit la adîncirea iubirii şi prieteniei cultivate în cadrul Consultaţiei.

Pr. lector C. GALERIU

Sesiunea de lucru a Comisiei Internaţionale a Conferinţei Creştine pentru Pace

(Kiev, 10-14 octombrie 1976)

La invitaţia Bisericii Ortodoxe Ruse, între 10-14 octombrie 1976, a avut loc, la Kiev, sesiunea de lucru a Comisiei Internaţionale a Conferinţei Creştine pentru Pace, la care din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat Prea Sfinţitul Nestor Severineanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Craiovei.

La lucrări au participat circa 60 de delegaţi din 20 de ţări din toate continentele. Tema sesiunii s-a intitulat: „Destindere, dezarmare şi eliberare, în spiritul hotărîrilor de la Helsinki, 1975".

Lucrările şedinţei au fost deschise de I. P. S. Mitropolit Filaret al Kievului, care a salutat pe participanţi în numele ierarhilor, clericilor şi credincioşilor din Mitropolia Kievului.

Cu prilejul prezenţei sale la Kiev, P. S. Episcop Nestor Severineanul a participat la Sfînta Liturghie oficiată în catedrala mitropolitană din Kiev. Sesiunea s-a desfăşurat în patru grupe, delegatul Bisericii Ortodoxe Române făcînd parte din grupa a patra de lucru, unde au fost dezbătute eforturile pe care le depune Organizaţia Naţiunilor Unite, pentru destindere, dezarmare şi libertate.

Reuniunea Comitetului de lucru a Conferinței Creștine pentru Pace

(Bad Saarow-R. D. G. 2-5 octombrie 1976)

Intre 2-5 octombrie 1976, a avut loc la Bad Saarow-R. D. G., reuniunea Comitetului de lucru a Conferinței Creștine pentru Pace, la care, ca reprezentant al Bisericii Ortodoxe Române, a luat parte I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului. Tema reuniunii s-a intitulat: „Credința creștină și acțiunea socială a creștinilor pentru pace și dreptate în colaborare cu forțele păcii din lume". Acest referat a fost prezentat de: Dl. Wolfgang Heyl, vicepreședintele Uniunii Democrate Creștine din R. D. G., Rev. Harry Henrry, președintele Bisericii metodiste din Republica Benin și vicepreședinte al Conferinței Bisericilor din întreaga Africă și Dl. Adalbert Krims, președintele organizației romano-catolice din Austria: „Acțiunea creștinismului critic". Discuțiile purtate în timpul reuniunii, ca și hotărîrile adoptate, au scos, încă o dată, în evidență prestigiul de care se bucură cauza păcii în rîndurile creștinilor din toate țările și de pe toate continentele, determinarea lor de a acționa în strînsă unire cu toate forțele păcii din întreaga lume, indiferent de convingerile religioase sau politice, pentru asigurarea unei cît mai bune înțelegeri și colaborări între state și popoare.

In intervențiile sale, I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului, ca și în cuvîntările ocazionale, a evidențiat dorința credincioșilor din țara noastră de a-și aduce contribuția la instaurarea păcii în lume, și a securității, cu respectarea drepturilor fiecărei națiuni.

La sfîrșitul reuniunii, Dl. Hans Seigewasser, secretar pentru problemele bisericești, a oferit un dineu oficial, iar Dl. Willi Stoph, președintele Consiliului de Stat al R. D. G. a primit în audiență pe membrii prezidiului Conferinței Creștine pentru Pace.

A XXVIII-a conferința teologică interconfesională

(Sibiu, 28 octombrie 1976)

La 28 octombrie 1976 a avut loc la Institutul teologic din Sibiu, a XXVIII-a conferință teologică interconfesională, la care au luat parte ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române, profesori de la Institutele teologice, seminariile teologice și unii invitați. Din partea Bisericii Ortodoxe Române au participat: I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal, P. S. Episcop Vasile al Oradiei, P. S. Episcop Roman Ialomițeanul, vicarul Sf. Arhiepiscopii a Bucureștilor, P. S. Episcop Adrian Botoșăneanul, vicar al Arhiepiscopiei Iașilor, P. S. Episcop Nestor Severineanul, vicar al Arhiepiscopiei Craiovei, P. S. Episcop Timotei Lugojanul, vicar al Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului, P. S. Episcop Justinian Maramureșeanul, vicar al Arhiepiscopiei Clujului, P. S. Veniamin Rîmniceanul, arhiereu-vicar al Episcopiei Buzău, P. S. Eftimie Bîrlădeanul, arhiereu-vicar al Episcopiei Roma-

nului şi Huşilor, P. S. Gherasim Piteşteanul, arhiereu-vicar al Episcopiei Rîmnicului şi Argeşului. Din partea celorlalte culte au participat: Eminenţa Sa Albert Klein, conducătorul Bisericii Evanghelice C. A. Sibiu, Eminenţa Sa Episcopul Paul Szedressy, din partea Bisericii Evanghelice S. P. Cluj-Napoca, Dr. Karoly Rapp, rectorul Institutului teologic protestant din Cluj-Napoca, Profesorii Istvan Iuhasz, Izsak Vilmos, Dr. Zoltan Halfy, Dr. Lorand Lengyel, de la acelaşi Institut, Profesorii Herman Binder, prorectorul Institutului teologic protestant din Sibiu, Prof. Hans Klein, Prof. Christoph Klein, Dr. Iosef Nemeczek, rectorul Institutului teologic romano-catolic din Alba Iulia, rectorii şi profesorii Institutelor teologice ortodoxe din Bucureşti şi Sibiu, consilieri ai centrelor eparhiale etc. Din partea Departamentului Cultelor a participat Dl. Eugen Munteanu, director, şi Dl. Iulian Sorin, director adjunct.

Prezidiul conferinţei a fost format din: P. S. Episcop Antonie Ploieşteanul, vicar-patriarhal, P. C. Pr. Prof. Dr. Mircea Chialda, rectorul Institutului teologic Bucureşti, P. C. Prof. Dr. Ioszef Nemecsek, rector, Prof. Rapp Karoly, rector, P. C. Prof. Dr. Grigorie Marcu, rectorul Institutului teologic Sibiu, P. C. Prof. Dr. Dumitru Popescu, prorector, Prof. Dr. Hermann Binder, prorector, P. C. Arhid. Prof. Dr. Constantin Voicu, prorector.

In cuvîntul de deschidere, P. C. Pr. Prof. Grigorie Marcu, rectorul Institutului teologic din Sibiu, după ce a salutat pe cei prezenţi, a arătat că întîlnirea de astăzi îşi propune să ducă mai departe, adică să adîncească cercetările documentelor celei de a V-a Adunări Generale a Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la Nairoby-Kenya (23 noiembrie-10 decembrie 1975) privitoare la conceptul de „comunitate conciliară“ ca stadiu pregătitor al unităţii Bisericii.

Au fost prezentate următoarele referate:

1. Comunitatea conciliară în Mişcarea ecumenică şi poziţia Bisericilor creştine din ţara noastră (P. C. Arhid. Prof. Constantin Voicu);

2. Comunitatea conciliară interpretată de Mişcarea Ecumenică în lumina teologiei reformate (Prof. Christoph Klein);

3. Sobornicitate, sinodalitate şi conciliaritate (P. C. Lector Dumitru Radu).

In referatul său, P. C. Prof. Constantin Voicu a evidenţiat faptul că: „conciliaritatea exprimă unitatea lăuntrică a Bisericilor separate ca spaţiu, cultură şi timp, dar care trăiesc această unitate în Hristos, şi a căror reprezentanţi se adună, din timp în timp, în concilii ale tuturor Bisericilor locale, pe diferite planuri, pentru a da expresie văzută unităţii lor în comunitatea întrunită... Din punct de vedere ortodox putem admite că într-o anumită măsură conciliaritatea reprezintă limitele exterioare ale spiritului sobornicesc al Bisericii... iar cele spuse şi propuse la Nairoby, referitor la conciliaritate nu constituie un proces încheiat, ci unul în continuă devenire; acest proces va impulsiona şi mai mult eforturile ecumeniste pe plan mondial şi local în direcţia mărturiei şi slujirii comune a Bisericilor în lume.

In referatul său, Prof. Christoph Klein (profesor la ramura germană a Institutului teologic protestant din Cluj-Napoca) după ce

a expus originea și formarea noțiunii de „comunitate-conciliară", s-a ocupat cu dezvoltarea termenului înainte și după cea de a V-a Adunare generală a C. E. B. de la Nairoby-Kenya, pentru ca, în ultima parte, să expună termenul de „comunitate conciliară" în lumina teologiei reformate în sensul termenului actual al unității Bisericii. D-sa a evidențiat faptul că: conciliaritatea este structura fundamentală a Bisericii în general, însă realitatea noastră prezentă se caracterizează prin juxtapunerea de anumite Biserici confesionale... „Dacă se concepe conciliaritatea în sensul Bisericii vechi, se constată inevitabil că astăzi creștinătatea se găsește într-un stadiu preconciliar și că nici Adunarea Generală nu este altceva decît un proces conciliar...".

In referatul său, P. C. Prof. Dumitru Radu a evidențiat faptul că termenul de comunitate conciliară și implicațiile lui „este strîns legat de înțelegerea sobornicității și sinodalității Bisericii, aceasta cu atît mai mult cu cît sobornicitatea și sinodalitatea țin de ființa Bisericii celei una... Termenul de „comunitate conciliară" reprezintă un efort apreciabil pe calea realizării unității vizibile a tuturor creștinilor. El este, totodată, și un mijloc de angajare a tuturor creștinilor pentru susținerea aspirațiilor lumii contemporane... Biserica Ortodoxă condiționează realizarea unității Bisericilor și comuniunea lor, prin realizarea, în prealabil, a unității de credință...".

După prezentarea celor trei referate, au avut loc discuții pe marginea lor. Au rostit scurte cuvîntări: I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, P. S. Vasile, Episcopul Oradiei, Prof. Istvan Iuhasz, P. S. Episcop Adrian Botoșăneanul, P. S. Episcop Timotei Lugojanul, P. C. Prof. Dumitru Popescu, P. C. Prof. Milan Șesan, Prof. Hans Klein, P. C. Prof. I. Rămureanu, P. C. Prof. Ioan Zăgrean, P. C. Prof. Corneliu Sîrbu, P. C. Lector Const. Galeriu, P. C. Diac. Lector IonIcă, P. C. Prof. Ioan Floca.

In încheiere, a luat cuvîntul P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar-patriarhal, care, după ce a formulat concluziile conferinței teologiei interconfesionale, a conchis cu ideea că «atunci cînd toate condițiile vor fi create pentru o comunitate conciliară, adică a unei creștinătăți, una, ca să se poată exprima printr-un sinod, mărturisind aceeași credință, atunci noțiunea de comunitate conciliară nu va mai fi necesară... Constatăm că noțiunea de „comunitate conciliară" nu rezistă exigențelor eclesiologice nici ortodoxe, nici romano-catolice și nici protestante...".

După concluziile formulate de P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, P. C. Prof. Grigorie Marcu, rectorul Institutului teologic Sibiu, a rostit un cuvînt de încheiere a lucrărilor conferinței, mulțumind celor prezenți pentru participarea activă la conferință.

S-a dat, apoi, citire textului telegramei adresate de participanții la conferința teologică interconfesională Prea Fericitului Patriarh Justinian, conducătorilor celorlalte culte creștine din țară și Departamentului Cultelor.

Diac. V. AXINIA

Studii

Apofatismul în Teologia Răsăritului şi marea lui actualitate

Poate nimic nu caracterizează mai mult teologia ortodoxă răsăriteană, decît acea subtilă metodă de cercetare care îi este proprie, avîndu-şi originile în gîndirea înaltă şi în simţirea profundă a Sfinţilor Părinţi şi care a fost cunoscută sub denumirea de *apofatism*. Apofatismul este metoda teologică de cercetare care s-a situat din totdeauna în centrul şi la temelia dogmaticii ortodoxe. Adoptarea lui ca metodă de cercetare proprie în teologia ortodoxă răsăriteană constituie, de fapt, expresia unei concepţii profunde şi a unui respect faţă de obiectul sacru propus spre cercetare, dar nu mai puţin şi a unei modestii firești care, recunoaşte că, de fapt, esenţa ultimă, adevărul suprem al tuturor lucrurilor, nu poate fi covîrşită decît cu acea teamă sfîntă, cu acel simţămînt pios al mărginirii, al neputinţei de a se ajunge pînă la capăt acolo unde, nu există limite şi unde ajunge numai credinţa încălzită de raţiune şi iubire.

Teologia ortodoxă se caracterizează prin spirit irenic şi modestie.

În Răsăritul ortodox, teologia apofatică a fost încă de timpuriu apreciată ca unul dintre principiile fundamentale ale gîndirii creştine. Fără a micşora însemnătatea metodei catafatice în teognosie, apofatismul sau metoda negativă în cunoaşterea lui Dumnezeu este „un demers ascendent al cugetării, care elimină progresiv din obiectul ce ea urmăreşte să-l atingă, orice atribute pozitive, pentru a ajunge în cele din urmă la un fel de percepere prin ignoranţă supremă a Aceluia care nu poate să fie un simplu obiect de cunoaştere". Teologia negativă fiind „o experiere intelectuală a eşecului cugetării în faţa a ceea ce transcende inteligibilul".[1] Calea negativă în teognosie serveşte astfel în a constata faptul că numai raţiunea nu poate pătrunde realitatea divină.

Apofaza a fost din totdeauna prezentă în teognoza Sfinţilor Părinţi. Ea nu lipseşte nici în arta sacră, unde eşecul mijloacelor de exprimare artistică, semnalat în chip expres în iconografia creştină, corespunde „doctei ignoranţe" a teologului, dar aceasta fără ca apofatismul iconografic să fie un iconoclasm sau ca metoda nega-

---

1. Vladimir Lossky, *A l'image et à la ressemblance de Dieu*, coll. Le Buisson ardent, Ed. Aubier-Montaigne, Paris, 1967, p. 7.

tivă însăşi să fie o gnozimahie, o suprimare a oricărei cugetări teologice. Iconografia, întocmai ca şi teologia creştină însăşi este posibilă şi aceasta datorită Întrupării Cuvîntului divin, a lui Iisus din Nazaret. [2]

S-a afirmat cu bună dreptate că: „existenţa unei atitudini apofatice, a unei depăşiri a tot ceea ce ţine de finitudinea creată, este implicată în paradoxul revelaţiei creştine". Dumnezeu cel transcendent devine imanent pentru lume, dar în imanenţa însăşi a iconomiei Sale, care ajunge pînă la întrupare şi la moartea pe cruce, El se descoperă pe Sine ca transcendent, ca ontologic independent de orice fiinţă creată. Aceasta este condiţia prin care s-ar putea concepe caracterul voluntar şi absolut gratuit al operei răscumpărătoare a lui Hristos şi, în general, a tot ceea ce înseamnă „iconomie" divină, începînd chiar cu crearea lumii... *Iconomia* este opera voinţei, în timp ce *fiinţa treimică* aparţine naturii transcendente a lui Dumnezeu. [3]

În tradiţia patristică bizantină a fost recunoscut şi adoptat încă de la bun început acest principiu distinctiv între οἰκονομία şi θεολογία. Noi nu cunoaştem pe Dumnezeu decît numai în limitele iconomiei Sale, în măsura în care El ni se descoperă nouă în actul Său creator şi în planul Său de mîntuire a lumii. [4]

Potrivit principiului formulat de Clement Alexandrinul († 215), în apofază, Dumnezeu este perceput şi cunoscut prin necunoaştere sau printr-o cunoaştere supralogică nu în ceea ce El este (ὁ ἐστιν), ci în ceea ce El nu este (ὁ μὴ ἐστιν). Totuşi, pentru a nu conduce la un fel de „agnosticism desperat", Clement observă că, deşi nu este imposibil să cunoaştem pe Dumnezeu prin propriile noastre puteri, există totuşi resursa Harului divin, acea „virtute dăruită de Dumnezeu", care ni se comunică ca un fel de nouă aptitudine cognitivă, şi care oferă credincioşilor contemplarea eternă sau „facultatea de a vedea faţă către faţă pe Dumnezeu — Atotţiitorul". [5]

Potrivit gîndirii teologice a lui Origen, incapacitatea credinciosului de a cunoaşte pe Dumnezeu depinde de însăşi materialitatea naturii sale, de acea permanentă tentaţie de a raţionaliza sau obiectiva misterul divin. Teologia apofatică origenistă refuză ca atribute divine orice noţiune care ţine de materialitate şi, prin urmare, de pluralitate, care este opusul unităţii (ἕν), a ceea ce reprezintă natura divină, care este concepută la Origen, întocmai ca şi la Plotin, ca unitate absolută. De aici şi ideea perceperii divinului pe calea contemplaţiei şi a purificării. [6]

La Pseudo-Dionisie Areopagitul, opoziţia dintre catafatic şi apofatic îşi are fundamentul în însăşi fiinţa divină, în aceea că esenţa divină cea una, inaccesibilă şi nerevelabilă, îngăduie totuşi ca diferitele atribute sau distincţii divine să devină revelabile, prin distincţia între persoanele treimice. După gîndirea teologică a lui

---

2. *Ibidem.* 3. *Ibidem,* p. 8. 4. *Ibidem,* p, 9.
5. *Ibidem,* p. 14-16; Idem, *La Théologie Négative dans la doctrine de Denys l'Aréopagite,* în „Revue des Sciences Philosophiques et théologiques", Paris, 28 (1939), p. 202.
6. *Ibidem,* p. 205.

Dionisie, cunoaşterea catafatică a lui Dumnezeu se face analogic, prin contemplarea creaţiei divine, iar cea apofatică se reflectă printr-un întreg şir de negaţii care conduc la perceperea divinului printr-o totală renunţare la datele creaţiei. Prin urmare, opoziţia între catafatic şi apofatic la acest teolog trebuie înţeleasă în sensul că teologia apofatică are o perfecţiune mai mare decît cea catafatică; ea urmăreşte şi conduce către unirea cu Dumnezeu, pe calea extazului sau a experienţei mistice.[7]

Apofatismul în ortodoxia răsăriteană se întemeiază pe ideea creştină fundamentală a deosebirii radicale între divinitatea creatoare şi simpla creatură finită, prin urmare el pleacă de la constatarea mărginirii şi imperfecţiunii fiinţei create de Dumnezeu în raport cu infinitatea adevărurilor divine şi tainelor care domină creaţia sa. S-ar putea spune că teologia apofatică e mai curînd o teologie a tăcerii decît o teologie discursivă, o teologie care îşi întemeiază optica sa mistică pe convingerea sfîntă că misterul divin care covîrşeşte realităţile obiective rămîne de fiecare dată ascuns şi inefabil pentru fiinţa creată, mărginită prin însăşi condiţia sa de creatură. Tocmai pentru acest motiv, cunoaşterea apofatică veritabilă e privilegiul marilor trăitori pe culmile cele mai înalte ale spiritualităţii creştine, care s-au făcut părtaşi la cele ce ochiul n-a văzut şi urechea n-a auzit şi „la inima omului n-au pătruns".

După cum s-a văzut, „calea negativă nu este o cale negatoare, ea nu are nimic de comun cu agnosticismul, căci negativitatea nu înseamnă negare... Prin mijlocirea negaţiilor sale, ea conduce la o supra-cunoaştere mistică şi la o percepere paradoxală a ceea ce este de neconceput adică pe calea naturală. Printr-o apropiere intuitivă, primordială şi simplă, ea cunoaşte dincolo de orice cunoaştere". Este important de remarcat că metoda negativă în teologie nu se detaşează niciodată de baza sa istorică şi biblică: „Cu cît mai sus se înalţă verticala transcendenţei, cu atît ea este mai înrădăcinată în orizontala imanenţei". Această realitate este experiată, ca o exemplificare, în taina Euharistiei, unde „Dumnezeu cu cît este mai necunoştibil în transcendenţa Fiinţei Sale, cu atît El ni se face mai experimentabil în apropierea Sa nemijlocită către noi, ca Existenţă".

Prin urmare, problema în teognosia creştină nu este aceea a cunoaşterii Fiinţei sau existenţei divine, ci aceea a cunoaşterii *prezenţei* divine în lumea creată, a perceperii lui Dumnezeu ca existînd *pentru noi*, în existenţa noastră.[8]

Convingerea aceasta o primim din paradoxul teandriei Logosului divin, din credinţa nestrămutată că Dumnezeu „S-a făcut om, pentru noi şi pentru a noastră mîntuire". Paradoxul teandriei se exprimă prin sălăşluirea tainică şi negrăită a divinului în uman, a suprafirescului în pămîntesc; „Şi Cuvîntul Trup S-a făcut şi a locuit printre noi şi am văzut slava Lui, slavă ca a Unuia-Născut din Tatăl, plin de Har şi de Adevăr" (Ioan I, 14). În cadrul teognosiei

---

7. *Ibidem*, p. 207–214.

8. Paul Evdokimoff, *L'amour fou de Dieu et le mystère de son silence*, în „Oecumenica", Annales de Recherche Oecuménique, publiées par le Centre d'Etudes Oecuméniques de Strasbourg, Ed. du Cerf, Paris, 1969, p. 295.

răsăritene, apofatismul este legat de taina teandriei creştine în care simbolismul doctrinal reflectă Întruparea Cuvîntului divin şi se experiază printr-o încorporare hristocentrică şi ecleziocentrică, în actul sacramental euharistic, în care cosmosul participă în chip simbolic şi în acelaşi timp la această incorporare universală a Lui Hristos. Ca acte cultice sfinţitoare, tainele în ortodoxie introduc astfel, prin semnul fizic, perceptibil, la gustarea şi experierea mistică — prin acţiunea harică a Duhului — a lui Hristos celui înomenit.

La rîndul său, simbolul creştin are o dublă funcţiune: aceea de acţiune simbolizatoare sau de *anamneză* şi aceea de fapt simbolizat sau de *epifanie*. El explică, prin urmare, fapte care sînt astfel inexprimabile, prezentîndu-se totodată ca receptacul adecvat al unei prezenţe care ar rămîne astfel inobiectivabilă şi necomunicabilă. El este expresia cea mai apropiată a discursului teandric, a faptului suprafiresc al înserării transcendentului în imanenţă. E tocmai ceea ce se experiază în permanenţă, în ritul sacramental ortodox, în care, prin invocarea Sf. Duh în epicleză, anamneza se preface în epifanie, sau cu alte cuvinte, evenimentul rememorat al Cinei Domnului este reactualizat în chip concret, dar printr-o acţiune divină tainică, inefabilă. Aşa cum în chip minunat se exprimă un teolog ortodox, Euharistia creştină este „Memorialul viu al Învierii (Domnului, n. n.)“ şi ca atare, proclamarea ei cea mai nemijlocită, căci ea integrează şi încorporează la Hristos pe cei ce se cuminecă, ca într-o „sinaxă a celor nemuritori“.[9]

Alături de Liturghie, acelaşi rol epifanic îl au, în ortodoxie, *predica* — inseparabilă de cult — şi *Sfintele Icoane*. Dacă pentru un teolog demitizant ca Rudolf Bultmann, kerigma este condiţia esenţială şi de fapt unică în actul mîntuirii, pentru credinciosul ortodox — nutrit în chip spiritual din izvorul nesecat al vechilor tradiţii orientale de pietate — kerigma este nedespărţită de faptul obiectiv cel mai de căpetenie din istoria mîntuirii, de Învierea Domnului. Kerigma nu ar fi avut răsunet în sufletul credinciosului fără să se fi petrecut o Înviere reală a Fiului lui Dumnezeu, după cum Învierea nu ar fi putut fi cunoscută şi crezută peste veacuri, fără concursul firesc al kerigmei. Realizarea şi împlinirea lor desăvîrşită se petrec în taina creştină centrală, în euharistie.[10]

La rîndul său, icoana ortodoxă este prin definiţie epifanică, întrucît ea „face mărturie de prezenţa a ceea ce ea reprezintă“.[11] Ea transpare creatul transpunîndu-l pe planul existenţei divine inefabile, deşi face uz de imaginea lumii create, de obiecţiile percepţiei introducîndu-ne în taina dumnezeirii. Întocmai ca şi simbolul liturgic şi cel kerigmatic al Scripturii, simbolul iconografic, reprezentînd prin semnul văzut realitatea divină inefabilă şi inobiectivabilă ne invită ca printr-o intuiţie tainică, printr-o credinţă puternică şi nestrămutată, să depăşim cadrul firesc al imaginii şi să ne transpunem în totală smerenie pe planul credinţei pure, mai presus de orice concurs al raţiunii, deşi avînd în chip firesc ca punct de plecare raţiunea.

Pe aceeaşi linie de vederi trebuie înţeleasă şi dogma creştină

---

9. *Ibidem*, p. 296. 10. *Ibidem*.
11. *Ibidem*, p. 297.

care, în ortodoxie, are, de asemenea, o funcţiune teoforică aidoma simbolurilor biblice, liturgice şi iconografice, şi care nu poate fi niciodată separată de prezenţa reală, dar tainică, pe care ţine să o explice. Dogmatica e trăită în misterul liturgic neseparată de ansamblul doctrinal creştin. [12]

Tocmai această dublă funcţiune a simbolului, de anamneză şi de epifanie a făcut ca pînă astăzi să se menţină cu fidelitate în ortodoxie, un limbaj specific, o terminologie consacrată pe tărîmul ermeneuticii biblice pe cel liturgic şi pe cel dogmatic, într-atît încît să se păstreze cu desăvîrşire intacte o seamă de formule şi acte ceremoniale, precum şi o seamă de formulări doctrinale de căpetenie, ca să nu mai vorbim de importanţa fundamentală, din acest punct de vedere, a simbolului de credinţă niceo-constantinopolitan, care rămîne pentru totdeauna norma de căpetenie şi criteriul credinţei ortodoxe.

Prin acest simbolism şi prin această mistică subtilă, spiritul ortodox nu urmăreşte decît să exprime, într-un chip mai adecvat naturii umane, dorinţa de transcendere a imanentului de apropiere cu ochii minţii şi de percepere a celor ce nu se văd cu ajutorul unei raţiuni dirijate şi covîrşite de credinţă. Simbolismul ortodox încearcă, prin urmare, un fel de evadare din sfera creatului, în aceea a realităţilor superioare şi metaspaţiale, în aceea a neschimbării şi eternităţii divine; fixismul şi lipsa de perspectivă a icoanelor ortodoxe sînt deosebit de elocvente în această privinţă. De aici şi raţiunea unei conduite morale corespunzătoare a marilor trăitori pe culmile ortodoxiei, care în perspectiva eternităţii reneagă temporalul, dedicîndu-se unei asceze severe, pentru a putea ajunge astfel la adevărata „gnoză“, la cunoaşterea realităţii divine printr-o percepere superioară celei senzoriale, pe calea extazului mistic, prin vieţuire pioasă, contemplaţie şi rugăciune stăruitoare. Tocmai pentru acest motiv, apofatismul ortodox exclude logica creaturalului, din deţinerea realităţii absolute prin antinomie începînd cu intelectul, izbăvit de credinţa întemeiată numai pe argumente logice, şi se extinde apoi la voinţă şi la sentimente, concretizîndu-se în acest sens într-o vieţuire morală adecvată acestui mod specific de înţelegere a credinţei. Mistica creştină presupune, ca urmare, o debarasare de tot ceea ce poate să însemneze ataşament deplin la lumea sensibilă; ea pretinde, ca o condiţie indispensabilă a desăvîrşirii, a gnozei, acea „moarte a păcatului“, despre care vorbeşte în epistolele sale Sf. Ap. Pavel sau pe care marii trăitori creştini o definesc ca „urmare a lui Hristos“ (Imitatio Christi).

Totuşi, din punctul de vederea al metodelor ei specifice, teognosia răsăriteană rămîne dintotdeauna cu un caracter dual, fiindcă nu renunţă la datele cunoaşterii pozitive. Acceptînd prin credinţă realitatea insondabilă a naturii divine, ea caută să descifreze totuşi cîte ceva din misterul ei de nepătruns, după urmele Revelaţiei naturale prin creaţie, ca un semn al originii şi al atotputerniciei Creatorului.

Imaginile „luminii“ şi ale „întunericului“ sînt proprii misticii

---

12. *Ibidem.*

răsăritene, aşa cum le întîlnim la o seamă de teologi ortodocşi remarcabili între care, în special, Grigorie de Nyssa, Grigorie Palama şi, mai înaintea lor, Pseudo-Dionisie Areopagitul. In Vechiul Aşezămînt, întîlnim imaginea tenebrelor Sinaiului, în mijlocul cărora Moise primeşte tablele Legii Sfinte; în muntele Horeb, el vede imaginea rugului celui nears; în Noul Aşezămînt, îngerii care prevestesc zămislirea lui Ioan Botezătorul şi a Mîntuitorului Hristos, ca şi cei care stau la mormîntul Domnului înviat, sînt îmbrăcaţi în veşminte strălucitoare; Învierea însăşi a lui Hristos se reprezintă în iconografie printr-un şuvoi uriaş de lumină. Saul pe drumul Damascului se poticneşte străfulgerat de aceeaşi lumină orbitoare, în care Iisus fusese văzut de ucenici în muntele Taborului. Moartea Mîntuitorului pe Cruce e reprezentată prin imaginea unei eclipse solare şi a întunericului celui mai înfiorător.

„Lumina“ e, în genere, simbol al existenţei, al afrimării, al speranţei şi al bucuriei vieţii. Ea mai poate simboliza „lumina cunoştinţei“ adevărului divin prin intermediul Revelaţiei divine supranaturale; ea este ca atare lumina „gnozei“ creştine; în acest sens, ea ni se recomandă ca metodă catafatică de cunoaştere a lui Dumnezeu, a căruia putere şi înţelepciune negrăită, de la începuturi, din făpturi înţelegîndu-se se vădeşte — precum mărturiseşte Apostol Pavel.

Opusul luminii este întunericul, ca simbol al nefiinţei, al negării vieţii, al morţii fizice sau spirituale, dar mai ales ca metodă apofatică de cunoaştere a divinului, ca stadiu superior evidenţei create, obiectului percepţiei senzoriale, ca o depăşire a creatului, prin transcenderea fiinţei spre sfera necreată, eternă. Imaginea întunericului în apofatismul ortodox este expresia unei profunzimi teognostice inegalabile, în care adevărul divin insondabil nu se lasă niciodată captat, ci numai perceput ca nemărginire, ca atotputernicie care înspăimîntă puterea omenească de cunoaştere. Apofatismul este, în acest sens, calea care ne conduce la recunoaşterea propriei neputinţe şi mărginirii omeneşti în raport cu infinitatea Dumnezeului Creator.

Revenind asupra unei idei antecedente, aceea că negativismul în teologie nu se confundă cu negaţia în sensul strict al cuvîntului, trebuie să subliniem faptul că în teognosia creştină ortodoxă nu există opţiune sau separatism în ce priveşte metodele de cercetare catafatică şi apofatică. Numai împreună, amîndouă aceste metode, ne conduc pe calea adevărului mîntuitor, a adevăratei cunoaşteri a lui Dumnezeu şi a unei drepte înţelegeri a iconomiei şi a Revelaţiei divine supranaturale prin întruparea Cuvîntului divin în persoana lui Iisus din Nazaret.

Întemeiată pe Întruparea lui Hristos şi pe Revelaţie, teognosia creştină ortodoxă nu se aventurează pe calea unui apofatism exclusivist cum a fost cazul, în trecutul Bisericii, cu dochetismul, simbolo-fideismul, sau pe calea unui catafatism excesiv, cum a fost cazul, în trecut, cu literalismul biblic, iar mai tîrziu cu încercările raţionalismului în teologie.

Orientul creştin şi-a menţinut cu fidelitatea şi cu pietatea, care îi sînt proprii, tradiţia milenară cu privire la acest principiu echitabil al unei „aurea mediocritas“ între diferitele tendinţe extre-

miste. Teandria Logosului şi hristocentrismul biblic au constituit dintotdeauna în ortodoxie dreptarul unic şi viguros al teologiei.

Creştinismul apusean este astăzi mai mult ca oricînd conştient de necesitatea recuperării dimensiunii verticale, de mult abandonată în sînul respectivelor teologii. E ceea ce un Paul Tillich, de pildă, avertizează în situaţiile sale, el însuşi fiind insistent preocupat de verticalitate. Totuşi Tillich păcătuieşte printr-un exces de verticalitate neglijînd dimensiunea opusă, aceea a orizontalităţii.

Eroarea, din acest punct de vedere, avea să fie însă şi mai mare, atunci cînd în teologia protenstantă, un R. Bultmann propunea, ca un fel de iconoclasm reînviat, renunţarea — nici mai mult, nici mai puţin — la ceea ce el numea, fără temei „mitologia“ lui Iisus din Nazaret, respectiv întreagă istoria mîntuirii noastre.

Binecunoscutul său program de demitologizare a Scripturii, cu ecouri adînci, afectînd şi angajînd deopotrivă pe catolici ca şi pe coreligionarii protestanţi, avea să fie secundat de curentele ce merg paralel şi oarecum complementar, al secularizării creştinismului şi al numitei teologii a „morţii lui Dumnezeu“.

Asemenea atitudini excesive, unilaterale, îşi au originea comună în greşita înţelegere a vechilor principii ale teognosiei creştine. Ele sînt toate, deopotrivă, expresia multiformă şi elocventă a adevărului semnalat de către Tillich; acela al une căutări zbuciumate şi nostalgice a dimensiunii verticalităţii, atît de neglijată pînă acum, în teologiile occidentale. În încercarea lor de a recupera această dimensiune fundamentală a teognosiei, curentele şi şcolile respective au împins însă mult prea departe locul ce ea se cuvine să-l ocupe în teologia creştină, neglijînd de această dată dimensiunea orizontalităţii, sau mai precis, istoria însăşi a vieţii şi activităţii lui Iisus şi a discipolilor Săi.

În teologia ortodoxă, Iisus din Nazaret ca semn văzut nu este separat, ci este unul şi acelaşi, neîmpărţit şi nedespărţit cu Hristos ca Fiu al lui Dumnezeu, ca Logos întrupat şi ca Sacrament euharistic mîntuitor. Tocmai acest punct primordial de inserţiune a divinului la uman, neînţeles de ucenicii Domnului şi osîndit la hulă de către iudei, încearcă să-l suprime ca mitologie teologii şi curentele de gîndire menţionate. Dar Bultmann încearcă o dificultate şi o explicabilă derută la punerea în aplicare a programului de demitologizare. El se vede silit să recunoască incontestabila valoare de vehicul revelaţional a pretinsului „mit“ biblic şi inseparabilitatea lui de „Kerigma“ evanghelică, de perceptele pure, pe care el încearcă zadarnic, fără succes, să le desprindă de contextul lor istoric, de viaţa şi persoana Domnului nostru Iisus Hristos.

În contextul ecumenismului actual, cînd întreaga creştinătate se străduieşte să se cunoască şi să se apropie, doctrina ortodoxiei răsăritene se dezvăluie în toată frumuseţea ei.

Străduinţele de apropiere ale creştinilor sînt expresia cea mai vie a dorinţei comune de a face un pas mai departe, dacă nu încă pasul hotărîtor spre o frăţie universală între creştini.

Dialogul interconfesional creştin nu poate avea loc fără a se ţine seamă în gradul cel mai înalt al valorilor vechii creştinătăţi, fără de care Biserica şi însăşi teologia creştină în esenţa ei şi-ar

pierde sensul de a fi și specificul lor. În această ordine de idei, spiritualitatea ortodoxă și apofatismul creștin-ortodox au de jucat un rol fundamental în propunerea și aflarea de soluții constructive pe drumul înțelegerii adevărului.

Teologia protestantă caută, deși pe căi ocolite, o reevaluare a verticalității creștine și a simbolicii care îi este proprie. Lucrările înscrise pe linia de vederi protestantă de către curentele de gîndire mai noi, despre care s-a amintit, sînt deosebit de elocvente în ce privește nevoia profund resimțită a acestei reconsiderări moderne a valorilor creștine primare.

Fără a nega întru nimic valorile incontestabile ale căii catafatice în descifrarea misterului divin, dar fără a se opri la datele ei, ci depășindu-le prin negativitate, apofatismul ortodox ne învață despre un Dumnezeu negrăit, a cărui împărăție „nu e din lumea aceasta", precum ne spune Scriptura, și a cărui ființă nu se poate percepe decît numai cu ochii, purificați de antropomorfisme, ai unei rațiuni teologice luminate de credință. Întru aceasta, apofatismul creștin ortodox își descoperă primordiala și autentica sa valoare pe linia teognosiei creștine și marea sa actualitate pe linia ecumenismului teologic.

Pr. N. MACSIM

Biserica ortodoxă din Moldova și Patriarhia Ecumenică, în prima jumătate a veacului al XIX-lea

Biserica ortodoxă din Moldova s-a bucurat de independență administrativă internă și autonomie externă, neavînd altă autoritate din afară decît supremația și jurisdicția canonică a Patriarhului ecumenic de Constantinopol, iar aceasta numai în materie de cult și dogmă.

Mitropoliții aveau obligația oficială: să aducă la cunoștința Patriarhiei ecumenice alegerea lor în scaun spre a primi recunoașterea canonică, să pomenească pe Patriarhul ecumenic la Sfînta Liturghie și să-l înscrie în diptice, să ia Sfîntul Mir de la Constantinopol, să solicite aprobarea pentru a hirotoni în numele unei episcopii din Patriarhia ecumenică pe așa-zișii arhierei titulari.

Teoretic dacă a existat o oarecare independență bisericească, practic ea n-a fost respectată de Patriarhia de Constantinopol, deoarece aceasta a făcut uz de puterea și drepturile ei jurisdicționale, nu atît pentru apărarea cauzei credinței în Principatele Române, ci mai mult pentru menținerea și întărirea clerului grecesc și apărarea elenismului. De multe ori, prelații greci au confundat cauza generală a Ortodoxiei cu interesele particulare naționale ale elenismului, mai ales în problema mănăstirilor închinate.

Dar amestecul Patriarhiei ecumenice în treburile bisericești și uneori politice ale poporului român au început să slăbească și cu timpul să fie înlăturat, mai cu seamă după Unirea Principatelor.

Patriarhia ecumenică a avut relații bine definite cu Mitropolia Moldovei ca entitate juridică-ecleziastică, cum dealtfel se petreceau lucrurile și cu Mitropolia Ungrovlahiei. [1]

Biserica ortodoxă din Moldova însă, în decursul istoriei sale, față de Biserica din Ungrovlahia, n-a admis decît în mică măsură amestecul Patriarhiei ecumenice în treburile sale lăuntrice (cazul refuzului de la înființarea sa al Mitropolitului grec Ieremia pe care grecii vroiau să-l contrapună Mitropolitului moldovean Iosif etc.).

In cele ce urmează, vom încerca să redăm aspecte ale legătu-

---

1. Prof. Al. Elian, *Legăturile Mitropoliei Ungrovlahiei cu Patriarhia de Constantinopol și cu celelalte Biserici Ortodoxe.* a) De la întemeiere pînă la 1800, în B.O.R. (1959), nr. 7-8, p. 905.

rilor canonice, de dependenţă şi jurisdicţionale între Biserica ortodoxă din Moldova şi Patriarhia ecumenică de Constantinopol, în prima jumătate a veacului al XIX-lea. Vom observa anumite interferenţe deşi sporadice ale Patriarhiei ecumenice, care de drept reveneau Mitropolitului ţării cum sînt cele de natură juridică.

1. Ierarhi de seamă în Biserica ortodoxă din Moldova, în prima jumătate a veacului al XIX-lea

Intre anii 1792-1803 a condus Biserica ortodoxă din Moldova Mitropolitul Iacob Stamate originar din Transilvania, dovedindu-se un bun gospodar, ctitor de locaşuri sfinte, preocupîndu-se chiar şi de asistenţa socială, înfiinţînd un spital şi o farmacie la Iaşi.[2] In anul 1803, îmbolnăvindu-se de dropică, Mitropolitul Iacob Stamate a trecut la cele veşnice, urmîndu-i în scaun fiul boierului Grigoraş Negel, ucenic al lui Paisie Velicicovschi, scriitor şi om de influenţă, exarhul şi egumenul mănăstirii Sfîntul Spiridon, episcop de Huşi, apoi de Roman — Veniamin Costache, ce purta în mirenie numele Vasilie.[3] El va avea un rol foarte important în viaţa politico-socială şi religioasă a Bisericii ortodoxe din Moldova precum şi în raporturile acesteia cu Patriarhia ecumenică. In anul 1808 el este înlocuit cu exarhul Gavriil, iar în anul 1812, revine în scaun, după plecarea lui Gavriil în Rusia.[4] Intrînd în conflict cu domnitorul Mihail Sturza, Veniamin Costache se retrage din scaun, la mănăstirea Slatina, în 1842.[5] Pentru conducerea treburilor Mitropoliei, s-a instituit un comitet, care a durat pînă în 1844.[6] Anul 1844 aduce la cîrma Mitropoliei Moldovei pe Meletie, care în 1848, mutîndu-se la cele veşnice, au fost rînduiţi arhierei locţiitori pînă în 1851.[7]

La episcopia Romanului a păstorit pînă în 1803, Veniamin Costache, apoi Gherasim Clipa (1803-1826), Meletie necanonic pus de turci (1821-1822), Meletie Brandaburul fost la Huşi, apoi mitropolit (1826-1844) şi Veniamin Roset (1844-1851).[8]

Episcopia Huşilor este condusă de Gherasim, care trece la Roman pînă la 1803, Meletie Brandaburul, apoi la Roman (1803-1826) şi Sofronie Miclescu devenit mitropolit (1826-1851).[9]

Deci în prima jumătate a veacului al XIX-lea, Biserica ortodoxă din Moldova este luminată de figura proeminentă a Mitropolitului Veniamin Costache, care era pătruns de spiritul blîndeţei, generozităţii şi

---

2. Pr. Dr. **Mircea Păcurariu**, Profesor la Institutul Teologic Universitar din Sibiu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*. Manual pentru Seminariile Teologice, tipărit cu aprobarea Sfîntului Sinod şi cu binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Justinian Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Sibiu, 1972, p. 245.

3. N. Iorga, *Istoria Bisericii româneşti şi a vieţii religioase a românilor*, vol. II, Vălenii de Munte, 1909, p. 196.

4. Constantin Erbiceanu, *Istoria mitropoliei Moldovei şi a Sucevei şi a Catedralei din Iaşi*, Bucureşti, 1888, p. LIX.

5. Pr. Dr. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 284.

6. Constantin Erbiceanu, *op. cit.*, p. LIX.

7. *Ibidem*.

8. N. Iorga, *op. cit.*, p. 344.

9. *Ibidem*, p. 359.

înzestrat cu un dezvoltat simţ patriotic. [10] El „s-a jertfit pentru ca românii să aibă în cer un Dumnezeu şi pe pământ o patrie". [11]

Primise educaţie aleasă şi de la tatăl său, care „era boier luminat" şi avea „cărţi franţuzeşti şi tomuri elenești". [12] Educaţia şi pregătirea lui Veniamin Costache se oglindesc în activitatea sa multilaterală şi chiar în legătură cu evenimentele politice din 1821.

2. Raporturile dintre Biserica ortodoxă din Moldova şi Patriarhia ecumenică, în legătură cu evenimentele politice din 1821

Intreaga creştinătate, care se afla sub dominaţia imperiului otoman, dorea cu ardoare înlăturarea jugului turcesc, care apăsa pe umerii ei de veacuri. Atît Biserica ortodoxă din Moldova cît şi Patriarhia de Constantinopol nădăjduiau să se elibereze de acea cruntă exploatare a turcilor, aproape fără echivalent în istoria omenirii.

Cînd Alexandru Ipsilanti eroul grec al anului 1821 ia conducerea eteriei, boierii moldoveni îl primesc bine şi atîta vreme cît au nădăjduit în sprijinul Rusiei ţariste, i-au dat tot concursul. Boierul moldovean Iordache Rosetti Roznovanu, cel mai bogat proprietar al ţării, a donat eteriei zece mii ducaţi olandezi şi trei sute de cai cu tot harnaşamentul lor. Mitropolitul Veniamin Costache a vărsat zece mii lei în casa eteriei şi a dăruit lui Ipsilanti pentru „telegari". Ceilalţi boieri au contribuit cu bani, cai, arme şi provizii. In scurt timp s-a colectat la Iaşi suma de trei milioane lei. [13] Aceste mari sacrificii demonstrează cît de mult doreau românii să scape în orice moment de urgia exploatării otomane, care de atîta vreme se impusese prin iataganul necruţător.

Prin urmare, la început, mitropolitul Veniamin Costache, sprijină eteria nu numai materialiceşte, ci el însuşi încingînd sabia la brîul lui Ipsilanti. Ulterior, însă, sub presiunea Patriarhului ecumenic, va regreta acest lucru şi-şi va schimba atitudinea favorabilă grecilor.

La 11 martie 1821, Patriarhul ecumenic Grigorie, împreună cu sinodul său, dă o carte de blestem, o gramată sinodală împotriva eteriei, pe care o trimite în Moldova prin consulul rus, în plic sigilat spre a fi dată publicităţii de către Veniamin Costache. [14] Patriarhul ecumenic era desigur forţat de către turci spre a lua drastice măsuri împotriva eteriştilor, cît şi împotriva acelora care-i sprijineau. Patriarhul ameninţă pe mitropolitul Veniamin că dacă

---

10. Constantin Erbiceanu, *op. cit.*, p. LX.

11. Andrei Vizantie, Profesor la Universitatea din Iaşi, *Veniamin Costache, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei* (epoca, viaţa şi operile sale, 1768–1864), Iaşi, 1881, p. 84

12. N. Iorga, *Viaţa şi faptele mitropolitului Veniamin Costache,* Biblioteca populară Minerva, nr. 23; cf. Protosinghel Vasile Vasilache doctor în Teologie, *Mitropolitul Veniamin Costache*, 1941, Mănăstirea Neamţul, p. 43.

13. *Istoria României*, vol. III, edit., Academiei R. P. R., Bucureşti, 1964 p. 887.

14. Constantin Erbiceanu, *op. cit.*, p. 114.

nu va contribui la stingerea revoluției, îl va socoti eterist și-l va depune din treaptă. [15]

De aici reiese că turcii foloseau de nenumărate ori Patriarhia ecumenică ca instrument al mînuirii politicii lor, în țările subjugate de ei. In caz că mitropolitul nu va da curs celor precizate în scrisoarea patriarhală, se va face, „vinovat de caterisire nedezlegată". [16] In această gramată, Patriarhul Grigorie dă ca pildă de neascultare pe iudei și citează din epistola Sfîntului Apostol Pavel către Romani, cap. XIII, text pe care sprijină și justifică stăpînirea lumească. [17] Patriarhul folosește în această gramată, versete din psalmii de blestem (imprecație): „Facă-se cerul cel deasupra capului lor de aramă" etc. De asemenea, arată că jurămîntul, prin care s-au legat eteriștii, este jurămîntul lui Irod, cel ce a poruncit să-i taie capul Sfîntului Ioan Botezătorul. Promite că Biserica va dezlega și va primi pe aceia, care se pocăiesc și se întorc de la pornirea lor, amenințînd, totodată, atît pe mitropolit cît și pe ceilalți ierarhi, că îi va lipsi de lucrarea celor sfinte dacă nu vor lua măsuri împotriva eteriștilor și cu atît mai mult dacă îi vor sprijini pe acești „răzvrătiți". Gramata poartă semnătura Patriarhului Grigorie al Constantinopolului, a Patriarhului de Ierusalim Policarp, precum și a unui număr de nouăsprezece ierarhi din cuprinsul Patriarhiei ecumenice. [18]

Pentru publicitatea gramatei patriarhicești, Mitropolitul Veniamin Costache dă următorul îndemn arhipăstoriților săi: „Cucernicilor iconomi și protopopi ai eparhiilor smereniei noastre, vă poruncim ca această sobornicească carte să se citească în auz, pe la Besăricile toate de obște, pentru că, deși sîntem încredințați că din ai noștri, nimeni pînă acum s-au abătut la tovărășia acestor răzvrătitori, cu atîta mai mult și de acum înainte să se ferească păzindu-vă și voi cești bisăricești, nici a pomeni mai mult prin bisărici, numele acestui de curînd depărtat de la noi domn", 1821, aprilie 1. Semnează Veniamin Mitropolit Moldoviei, Gherasim Episcop Romanului, Meletie Episcop Hușului. [19]

La 1 aprilie 1821, Mitropolitul Veniamin Costache, răspunzînd la gramata Patriarhului ecumenic Grigorie, îl anunță că între eteriști nu sînt români, ci doar aventurieri și că el a luat toate măsurile necesare spre a zădărnici eteria, traducînd în românește anatema primită de la Țarigrad și că a recomandat-o să fie citită în toate bisericile de către preoții țării. In partea finală, mitropolitul urează patriarhului liniște și pace.

Tot în acest răspuns, Veniamin amintește rolul ecumenic al patriarhului de Constantinopol pe de o parte, iar pe de alta, îl asigură pe marele ierarh că moldovenii, oameni pașnici și ascultători nu s-au asociat celor ce au inițiat și au alimentat revoluția, ci dimpotrivă, și-au văzut de treabă ocupîndu-se cu diferitele lor îndeletniciri agricole și gospodărești. [20]

Prin cuvintele adresate Patriarhului ecumenic de către Veniamin Costache, în răspunsul dat la gramata patriarhală, mitropolitul intenționează să cîștige bunăvoința ierarhului său superior.

---

15. *Ibidem*, p. 368. 16. *Ibidem*, p. 369. 17. *Ibidem*, p. 115.
18. *Ibidem*, p. 116. 19. *Ibidem*. 20. *Ibidem*, p. 371.

La 19 iunie 1824, Patriarhul ecumenic Antim al V-lea, trimite o scrisoare lui Veniamin Costache ca răspuns la scrisorile pe care mitropolitul i le înaintase, anunţîndu-l că şi-a reluat scaunul de la Iaşi. Din această scrisoare se poate constata că patriarhul ecumenic n-a voit să-i răspundă imediat, ci a aşteptat consimţămîntul domnitorului ţării, în această problemă. Totodată, patriarhul îi făgăduieşte că îi va trimite sfintele moaşte şi că Sfîntul Mir solicitat deja i l-a trimis. [21]

Mişcarea revoluţionară din 1821 la care, la început, au contribuit şi reprezentanţi ai Bisericii din Moldova, n-a izbutit să răstoarne aspra dominaţie otomană şi relaţiile feudale, să instituie libertatea şi egalitatea în drepturi şi să cucerească independenţa politică. Cauzele înfrîngerii mişcării, trebuie căutate în insuficienta dezvoltare a capitalismului şi în slăbiciunea forţelor sociale menite să realizeze sarcinile revoluţiei burgheze.

3. **Problema mănăstirilor închinate**

O problemă de mare importanţă, care a făcut adevărată epocă în istoria Bisericii din Principatele Române a fost şi aceea a mănăstirilor închinate unor instituţii din Orient. Deseori instituţiile din Orient, cărora le fusese închinate mănăstirile din ţările române, văzîndu-se în situaţia că nu-şi primeau dreptul de uzufruct consemnat în actele fondaţionale, făceau apel la Patriarhia ecumenică de Constantinopol, ca autoritate supremă. De aici a rezultat o întreagă corespondenţă între Patriarhia ecumenică şi celelalte Patriarhii: a Antiohiei, a Ierusalimului şi a Alexandriei, cu ţările române şi respectiv cu Moldova de care ne ocupăm acum. Astfel, la 24 mai 1825, Patriarhul ecumenic Agatanghel trimite o scrisoare în Moldova prin care atrage atenţia să se facă toate demersurile pentru achitarea restanţelor de plată datorate anual (de la o vreme îngrijorătoare), de către egumenul Inochentie al Iliupolei, care conducea mănăstirea Protozani-metohul Patriarhiei Antiohiei. [22] Acelaşi patriarh ecumenic trimite o gramată lui Metodie Patriarhul Antiohiei, la 20 martie 1828, prin care-l anunţă că au fost strînşi zece mii de groşi de la metohul respectiv şi încredinţaţi lui Kir H. Panvanos spre a-i trimite la Antiohia. Totodată, patriarhul ecumenic îl încunoştiinţează pe Metodie al Antiohiei asigurîndu-l că a aranjat ca să primească semestrial cîte patru sute de groşi aşa cum se trimit şi la Sfîntul Mormînt, la Athos, la Sinai etc. şi că este preocupat foarte mult de această problemă. [23]

Data de 12 iunie 1829 consemnează înaintarea altei gramate a sus amintitului patriarh ecumenic trimisă Bisericii Antiohiei în privinţa a două mănăstiri închinate din Moldova, arătînd avantajele şi că treburile au fost rezolvate „cu toată rîvna". [24]

Intr-o altă scrisoare din 29 ianuarie 1830, patriarhul de Con-

---

21. *Ibidem*, p. 402.

22. Arh. Kallinicos Delikanis, πατριαρχικῶν ἐγγράφων, (text grec), Constantinopol, 1904, p. 242.

23 *Ibidem*, p., 244-245. 24 *Ibidem*, p. 246.

stantinopol Agatanghel cere să constrîngă pe episcopul Inochentie al Iliupolei, conducătorul mănăstirii Protozani, închinată neamului Antiohiei, să achite datoriile anuale, iar în caz de refuz categoric să fie luate măsuri de rigoare împotriva lui. [25]

La 26 mai 1830, Patriarhul ecumenic Agatanghel trimite o scrisoare în Moldova adresată către doi proegumeni, în care amintește de cele precizate lor mai înainte. [26]

Patriarhul ecumenic Constantios, la 18 iulie 1830, scrie în Moldova despre intronizare și despre darurile primite de la Inochentie Iliupolei și de la Metodie al Antiohiei. [27]

Patriarhul ecumenic Grigorie al V-lea, la 1 octombrie 1836, trimite o scrisoare Patriarhului Ierotei al Alexandriei, punîndu-l în cunoștință de cauză despre procesul cu privire la o proprietate din Iași, închinată Patriarhiei alexandrine și anume metohul Hangu. Patriarhul ecumenic propune numirea unui epitrop sau la Iași sau în altă parte, competent în a rezolva treburile și a stinge divergențele existente. Patriarhul ecumenic recomandă patriarhului Alexandriei aplanarea acestui conflict „spre liniștirea și reputația Prea Fericirii Sale" și spre scăparea de o eventuală violență și neajuns. In încheiere, îi urează ca anii să fie de la Dumnezeu cei mai mulți și cei mai fericiți. [28]

Intr-o scrisoare de 4 mai 1836, patriarhul Grigore al V-lea, vorbește despre o mănăstire din Moldova închinată Patriarhiei Antiohiei, fără a preciza, denumirea ei. [29]

La 1 iulie 1846, Patriarhul ecumenic Antim trimite patriarhului Antiohiei o comunicare despre lipsurile mănăstirilor închinate, care au fost trecute de sub jurisdicția mitropolitului Moldovei sub administrare grecească și despre măsurile ce trebuie luate acolo pentru îndreptare. [30]

Patriarhul ecumenic Agatanghel, la 26 februarie 1828, scrie Mitropolitului Veniamin Costache să stingă unele nemulțumiri, care dăinuiau încă din 1813, la metohurile mănăstirii Sfîntului Sinai, din Patriarhia Ierusalimului și să se folosească judecători locali și nu din altă parte. [31]

In 1848, ianuarie 11, Patriarhul de Constantinopol Antim scrie patriarhului Alexandriei, atrăgîndu-i atenția că problema mănăstirilor închinate din Moldova constituie un obiect ce dă de gîndit nu puțin. [32]

Din toate acestea ne putem da seama cît de mult au dat de lucru Bisericii din Moldova problema mănăstirilor închinate. Să vedem mai departe în ce condiții și cu ce scop s-au făcut aceste închinări de mănăstiri și ce probleme au ridicat ele în decursul timpurilor. [33].

Actele de închinare și daniile de averi către instituțiile religioase din țară și din străinătate, făcute de diferiți domnitori și boieri, în decursul secolelor trecute, au fost la început sporadice. Ele s-au cristalizat însă cu vremea într-un adevărat obiceiu, într-o obligație consimțită tacit și suportată ca un lucru necesar. Confir-

---

25. *Ibidem.* 26. *Ibidem.* 27. *Ibidem*, p. 249.
28. *Ibidem*, p. 65. 29. *Ibidem*, p. 255. 30. *Ibidem*, p. 280.
31. *Ibidem*, p. 524. 32. *Ibidem*, p. 116-118. 33. *Ibidem.*

marea obiceiului de închinare cît şi motivele sale determinante sînt amintite în istoria noastră.[34]

Astfel, Dimitrie Cantemir preciza: „Dacă Domnul, boierul sau altul, care făcea sau dota o mănăstire, ca nu cumva după moarte să se strice, o închina el la o mănăstire mai mare şi atunci arhimandriţii mănăstirilor acelora se îndatorau să ia asupra lor purtarea de grijă pentru mănăstirea aceea şi să supravegheze să aibă monahi cu purtări bune şi cinstiţi".[35]

Mănăstirile închinate aveau orînduiala să îndeplinească din venitul lor mai întîi anumite obligaţii şi apoi prisosul să se dea unde sînt închinate. Acestea sub pretext că au datorii mari, au încetat de a mai milui pe cei lipsiţi şi de a respecta cele prescrise de fondatori, încît nu mai trimiteau nici un ajutor.

Trecerea averilor mănăstireşti pe seama noilor proprietari uzufructuari, constituiţi în „Comunităţi greceşti", a produs progresiv ruinarea economiei clasei rurale muncitoare, sleirea economică a ţării şi, ca o reacţiune legitimă împotriva unui astfel de regim, afirmarea sentimentelor de nemulţumire şi revoltă.

Confundarea dreptului de proprietate cu dreptul de uzufruct, pe care intenţionat o făceau, „Comunităţile greceşti", a trezit în Principate, cum era şi firesc, un curent general de nemulţumire şi de protest nu numai a metodelor abuzive de exploatare seculară a averilor închinate, dar şi a curioaselor concepţii juridice, cu care acestea încercau să-şi justifice uzurparea unor drepturi, care nu le-au fost, de la origine, fixate în acest sens. La aceste nemulţumiri dacă se mai adaugă şi acelea produse de condiţiile speculante şi vitrege ale domnitorilor de după Dimitrie Cantemir, aveau destule cauze explicative ale marii revoluţii naţionale dezlănţuită de Tudor Vladimirescu ca şi ale ideei de secularizare a averilor înstrăinate, care devine din ce în ce mai mult obiectul de gîndire al opiniei româneşti din acea vreme. Se ştie că obiceiul de a dona moşii unor instituţii din Răsărit avea o veche obîrşie, iar donaţiile erau numeroase şi impunătoare.

Din cauza numeroşilor greci pripăşiţi în ţările române, s-au ivit destule conflicte. Se poate afirma că toate reacţiunile, care au avut loc, au fost nu atît din pricina înstrăinării averilor prin donaţii, căci ele rămîneau tot ale pămîntului românesc, ci din cauza pretenţiilor exagerate ale grecilor.[36]

In 1821, boierii moldoveni se unesc şi protestează împotriva grecilor şi cer să se restituie moşiile mănăstirilor închinate ocîrmuirii pămînteşti, care să fie îndatorată a răspunde o sumă ca embatic către Locurile Sfinte",[37] să se dea salarii şi întreţinere egumenilor mănăstirilor, iar mînuirea veniturilor să se facă de către economii mireni, toţi ecleziasticii greci să fie excluşi.

---

34. Marin Popescu-Spineni, *Procesul mănăstirilor închinate,* contribuţii la istoria socială românească, 1936, Bucureşti, p. 7.

35. Dimitrie Cantemir, *Descriptio Moldaviae,* Bucureşti, 1872, p. 262; cf.. M. Popescu-Spineni, *op. cit.*, p. 25.

36. M. Popescu-Spineni, *op. cit.*, p. 39.

37. A. D. Xenopol, *Domnia lui Cuza Vodă,* Iaşi 1903, I, p. 293; C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei,* p. 214, V. A. Urechia, *Documente relative la anii 1820-1821,* Memoriile Acad. Române, Seria II, t. X, p. 306; Ghibănescu, *Surete şi Izvoade,* X, p. 324-333; cf. M. Popescu-Spineni, *op. cit.*, p. 40.

In urma revoluţiei greceşti din 1821, turcii îşi dădeau seama de neloialitatea poporului grec. Ca o consecinţă a acestui fapt, turcii inspiră domnitorilor români ideea de a izgoni pe greci din ţară şi de a prelua moşiile închinate, în schimbul unei despăgubiri anuale acordate Locurilor Sfinte. S-a revenit însă asupra acestei situaţii, după ce s-au reluat relaţiile diplomatice cu Rusia ţaristă, căci s-a îngăduit ca grecii să revină în Principate şi să fie repuşi în vechile lor drepturi. [38]

După convenţia de la Akkerman, dar mai ales după pacea de la Adrianopol, Rușii aduc în ţară „amestecaţi în bagajele invaziunii lor“ şi pe călugării greci, [39] care au format „Comunitatea Sfintelor Locuri“.

In 1827, Turcia dă un firman în care se preciza că mănăstirile închinate să fie conduse de egumeni de la locurile la care sînt supuse. Episcopii români încearcă să se opună adresîndu-se generalului Kiseleff, iar acesta hotărăşte înapoierea mănăstirilor. Românii se opun, dar în 1830 restituirea era un fapt realizat, grecii fiind din nou posesorii bunurilor avute.

Autoritatea spirituală a mănăstirilor era Mitropolia Iaşului. După averi, mănăstirile erau de trei categorii: unele depindeau de locurile Sfinte din Orient, [40] altele aparţineau Mitropoliei şi celor două eparhii din Moldova — a Romanului şi a Huşilor, şi, în sfîrşit, existau mănăstiri autonome, care se conduceau şi dispuneau de averile lor, cu totul independent.

In 1812, Divanul din Iaşi solicita Mitropoliei „un tablou“ (tabel) de mănăstirile cu moşiile lor, pentru „a lua măsurile cuviincioase spre o bună alcătuire a rînduielii fînului ce trebuia să se gătească pentru îndestularea cailor împărăteşti“. La acest apel au răspuns numai patruzeci de mănăstiri, restul fiind privilegiate.

Mănăstirile închinate, în genere, deţineau mari latifundii. [41]

Pînă la Regulamentul Organic, mănăstirile privilegiate aveau mari avantajii şi nu plăteau nici o dare. In scopul reabilitării finanţelor ţării, Regulamentul Organic a mai redus din aceste înlesniri: a obligat clerul, în mod egal cu clasa boierească, să plătească vamă pentru toate produsele şi obiectele importate pentru folosinţa lor. [42]

Mitropolia Moldovei şi Episcopiile Romanului şi Huşilor aveau îndatorirea să ajute pe an cu şasezeci de mii piaştri Seminarul de la Socola, aceasta adăugîndu-se la celelalte venituri destinate întreţinerii şcolilor publice.

Mănăstirile greceşti, care depindeau de Mitropolia Moldovei şi eparhii, au fost „împovărate“ şi ele cu o anumită contribuţie. Pe celelalte mănăstiri, Regulamentul Organic le-a scutit de orice con-

---

38. Hurmuzaki, X, Supliment, p. 608; cf. M. Popescu-Spineni, *op. cit.*, p. 40.

39. Cezar Bolliac, *Monastirile din România*, (Mănăstirile închinate), Bucureşti, 1862, p. 34-37; Cf. M. Popescu-Spineni, *op. cit.*, p. 41.

40. S. E. Loverdos, *Question du monastere de Golia à Iassy*, 1859, p. 14; cf. M. Popescu-Spineni, *op. cit.*, p. 51.

41. M. Popescu-Spineni, *op. cit.*, p. 52-53.

42. Şt. Berechet, *Dovezi noi asupra secularizării averilor mînăstireşti*, în „Spicuitor în ogor vecin“, III, Chişinău, 1924, p. 33-51; cf. M. Popescu-Spineni, *op. cit.*, p. 53.

tribuţie, cu toate limitările acestor înlesniri, în acelaşi Regulament Organic, se preciza că „aceste îndatoriri ale mănăstirilor şi eparhiilor nu înlătură întru nimic dreptul lor de proprietate, pentru că aceste instituţii au primit ca dar, atît din partea guvernului cît şi din partea persoanelor particulare, averile, care le aparţin acum, pentru fapte cuvioase şi folos obştesc, potrivit dorinţelor de binefacere şi vrednice de amintire a dăruitorilor". [43] Tot Regulamentul Organic prevedea pentru Moldova o comisie alcătuită din patru clerici şi patru mireni, cu cinste şi demnitate, să întocmească, sub supravegherea mitropolitului, inventarul tuturor averilor mănăstireşti, să orînduiască administrarea lor şi să aducă la cunoştinţă veniturile unor mănăstiri, care aveau datorii faţă de Stat şi cu care trebuiau să acorde ajutoare anuale pentru întreţinerea aşezămintelor de binefacere ca: seminarii, şcoli publice etc... Astfel, Regulamentul Organic dădea Mitropoliei, eparhiilor şi mănăstirilor o deplină libertate şi independenţă în administrarea averilor mobile şi imobile ce le aparţineau; guvernul putea controla doar în măsura în care trebuia spre supravegherea primirii ajutorului de la acele mănăstiri, care erau îndatorate la aceasta conform Regulamentului Organic. In urma retragerii trupelor ţariste din Moldova, domnia a fost încredinţată lui Mihail Sturza. Acesta luă în căsătorie pe Smaranda fiica lui Ştefanache Vogoride principe de Samos, căruia îi făcu declaraţie în scris că vreme de zece ani nu va pune pe rol problema mănăstirilor închinate. [44] Aşezat pe tron, domnitorul deleagă pe Mitropolitul Veniamin Costache să alcătuiască un regulament în vederea „organizaţiei ocîrmuirii averilor pămînteştilor mănăstiri" pe care Adunarea obştească îl votează. Conform acestui regulament, mănăstirile neînchinate erau împărţite în patru stări după potenţialul lor economic. Se fixau sumele trebuitoare întreţinerii, iar prisosul avea să se dea: 50% instituţiilor de binefacere şi Seminarului de la Socola, iar 50% avea să se depună în păstrare la Mitropolie. Averile mănăstirilor trebuiau să fie arendate pe o perioadă de trei ani, la Mitropolie, în faţa unui delegat al domnitorului. La Mitropolie ia fiinţă o „Casă centrală". Ca mănăstiri independente rămîneau: Neamţu, Secul, Văratec, Agapia, Adam. [45] Aplicarea acestui proiect s-a aprobat de Adunarea Obştească, s-a trimis în Rusia, care a stabilit aplicarea lui, după o trecere de şapte ani,

De la începutul domniei, Mihail Sturza a fost învinuit de lipsă de onestitate, deoarece „dregătoriile le punea la mezat", iar „dreptatea era vîndută celui care da mai mult". De asemeni i se aduce acuzaţia că face schimburi forţate cu proprietăţile mănăstireşti, cu consimţămîntul lui Veniamin Costache prin nepotul acestuia N. Canta. [46] Pe domnitorul M. Sturza îl obseda ideea de a cumpăra moşii mănăstireşti în Bucovina.

Ideea unificării naţionale, atît în Moldova cît şi în Muntenia se

---

43. M. Popescu-Spineni, *ibidem.*

44. Ioan C. Filitti, *Frămîntările politice şi sociale în Principatele Române de la 1821 la 1828*, Bucureşti, 1932, p. 445; cf. M. Popescu-Spineni, *op. cit.*, p. 54.

45. M. Popescu-Spineni, *op. cit.*, p. 54.

46. I. C. Filitti, *op. cit.*, p. 518; cf. M. Popescu-Spineni, *op. cit.*, p. 55.

dezvolta şi înflorea simultan, pregătindu-se reluarea pe seama Statului a averilor mănăstirilor închinate în Răsărit.

Proiectul de organizare a Moldovei alcătuit de comisul Leonte Radu în 1839, prevedea ca toate averile bisericeşti să fie în stăpînirea ocîrmuirii locale. Dar acest proiect nu se pune în aplicare. Totuşi el prezintă o mare valoare istorică pentru ideile preconizate, deoarece credea că se puteau rezolva problemele administrative ale averilor mănăstirilor închinate şi neînchinate. In el se întrezăresc ideile legilor votate în Muntenia de Adunările Obşteşti, în vremea domniilor lui Alexandru Ghica (1834-1842) şi Bibescu Vodă (1843-1848).

Domnitorul Mihail Sturza amestecîndu-se în controlul mănăstirilor Neamţu şi Secu, vine în conflict cu mitropolitul.

Domnitorul obligă episcopiile să-şi achite datoriile faţă de Stat, spre a nu-i cauza acest conflict serioase prejudicii faţă de opinia publică a ţării. Mihail Sturza se decide să facă apel la Poarta otomană.[47] In 1841, el scrie la Ţarigrad cerînd ca mănăstirile închinate să aibă acelaşi regim ca celelalte prevăzut de articolul 416 din Regulamentul Organic, spre a se lichida neajunsurile mari din ţară. Răspunsul însă nu i-a fost favorabil spunîndu-i-se că rezolvarea problemei revine în competenţa Rusiei şi a Porţii otomane.

Tot în 1841, domnitorul dă decretul pentru constituirea comitetului de cinci persoane alese dintre călugării clerului local, care aveau să administreze averile mănăstirilor mitropolitane şi eparhiale.[48]

In ianuarie 1842, distinsul Mitropolit Veniamin Costache e silit să demisioneze din cauza schimbărilor de moşii pe care domnitorul Sturza le impunea Mitropoliei şi mănăstirilor. Domnitorul primeşte demisia mitropolitului şi o prezintă adunării, care o ratifică fără a mai cerceta. Domnitorul se adresează Patriarhiei ecumenice suprema autoritate bisericească solicitînd aprobarea alegerii unui nou mitropolit. Prin gramata patriarhală trimisă în Moldova, patriarhul recunoaşte dreptul de a alege un nou mitropolit, dar atrage atenţia domnitorului în privinţa procedeului necanonic folosit în demiterea lui Veniamin Costache.

La 2 februarie 1842, Adunarea votează trecerea atribuţiunilor de conducere a Eforiei şcoalelor şi Casei milelor pe seama laicilor, atribuţie pe care o deţinea înainte mitropolitul.

In martie acelaşi an, Adunarea numeşte pe Sturza „Părinte al Moldovei", de vreme ce încuviinţase iniţiativa acestei Legiuiri. Aceste măsuri s-au adus la cunoştinţa sultanului şi a lui Vogoridi, care răspunde că măsurile luate de domnitor sînt valabile.[49]

Problema bisericească prezenta o deosebită importanţă în ceea ce priveşte orientarea politică din Răsărit, pe vremea aceea. Spre a-şi mări prestigiul asupra Bisericii Orientale, Rusia forţează mîna mitropolitului demisionat să exprime ţarului dorinţa de a sta în continuare, în scaun, în scopul „de a despărţi Biserica Moldovei de cea din Constantinopol pentru a o închina Bisericii ruseşti, iar după aceea să demisioneze în favoarea unui mitropolit rusesc, numit de sinodul

---

47. **M. Popescu-Spineni**, *op. cit.*, p. 56.
48. *Ibidem*, p. 57.
49. *Ibidem.*

imperiului". [50] Pe de altă parte, Vogoridi depune mari eforturi la Constantinopol să obţină din partea Patriarhiei ecumenice aprobarea demisiei Mitropolitului Veniamin Costache.

Intr-o scrisoare adresată ginerelui său M. Sturza, Vogoridi cere suma de cinci mii galbeni pentru a obţine de la Sfîntul şi de Dumnezeu păzitul Sinod patriarhal rezolvarea în favoarea admiterii demisiei mitropolitului Moldovei. [51] Mai tîrziu, în schimbul sumei de două mii galbeni, demisia (paretisis) mitropolitului a fost aprobată. După cum am văzut, deşi patriarhul admite alegerea unui nou mitropolit totuşi dezaprobă procedeul necanonic al lui Sturza, în privinţa demisiei lui Veniamin Costache.

Sturza cere alegerea unui nou mitropolit în scaunul Moldovei pentru a rezolva chestiunea bunurilor bisericeşti şi mai ales a mănăstirilor închinate. Inainte de această alegere, el schimbă aşezămîntul unor mănăstiri şi întocmeşte un proiect de administrare a bunurilor bisericeşti. Proiectul prevedea secularizarea averilor mănăstirilor închinate, ceea ce ridică din partea călugărilor multe proteste. Domnul însă nu renunţă la hotărîrea luată. Recunoscîndu-şi greşeala încearcă să readucă pe Veniamin ; nereuşind însă, solicită un ierarh rusesc, mai ales că, stricîndu-se relaţiile cu Ţarigradul se afla în sfera influenţei ruseşti. [52]

In martie 1844, noul mitropolit, Meletie, ia cunoştinţă şi semnează noul proiect de lege cu privire la administrarea averilor mitropolitane şi eparhiale. Acest proiect prevedea înfiinţarea unui departament special bisericesc, care între altele avea drept scop chiverniserea averilor mănăstirilor mitropolitane şi eparhiale, împreună cu mitropolitul, episcopii şi egumenii acestor mănăstiri. La Iaşi ia fiinţă o Casă Centrală Bisericească în vederea unei mai bune gospodăriri.

Vornicul bisericesc, care supraveghea averile mănăstireşti şi bisericeşti avea toată răspunderea. Cu toate că proiectul era aprobat de Rusia, Sturza deşi susţinea ca şi mănăstirile închinate să intre în dispoziţiile departamentului Bisericii, însă nu reuşeşte. Zadarnic, în noiembrie 1844, se susţine că averea acestor mănăstiri este moldovenească şi că numai închinarea mănăstirilor este la „locurile sfinte", mănăstirile închinate nu trebuie să rămînă în afară de lege. Numai egumenii primeau împuternicirea prin vornicul bisericesc şi nu prin ministerul de interne. [53]

De la 1844 pînă la 1848, se petrec frămîntări politice serioase. Ia fiinţă Partidul Naţional, se difuzează tipărituri cu caracter politic, iar domnitorul este învinuit. La Iaşi, cu ocazia unei festivităţi, în 1845, se strigă : „Jos grecii". Agravîndu-se situaţia, Mihail Sturza, în 1846, solicita ca mănăstirile închinate să fie obligate a subvenţiona instituţiile de pietate şi utilitate publică. [54]

Ivindu-se epidemia de holeră, domnitorul impune mănăstirilor

---

50. *Ibidem*, p. 58.
51. Hurmuzaki, supl., I, vol. VI, p. 427 ; cf. M. Popescu-Spineni, *op. cit.*, p. 58.
52. M. Popescu-Spineni, *op. cit.*, p. 58.
53. *Ibidem*, p. 59.
54. Cezar Bolliac, *op. cit.*, p. 228-329 ; cf. M. Popescu-Spineni, *op. cit.*, p. 59.

să plătească suma de zece mii galbeni pentru cheltuielile cu care trebuie să sprijine măsurile de stingere a epidemiei. Partidul naţionaliştilor dorea expulzarea grecilor din mănăstiri. La 27 martie 1848, naţionaliştii cereau ridicarea nivelului cultural al clerului şi secularizarea averilor mănăstireşti. Mănăstirile închinate dispuneau pe atunci de venituri ce depăşeau bugetele tuturor oraşelor moldovene. [55]

Mihail Sturza îngrijorat de iureşul curentului naţionalist, la 26 iulie 1848, promulgă „Minunata Constituţie", în care, la art. 28, zicea: „Toate chinoviile din Principate să dea socoteală de întrebuinţarea veniturilor ce au". Doar atît se prevedea din tot ceea ce fusese atît de disputat, în problema mănăstirească. Prin această hotărîre, Mihail Sturza era „ca original" şi pus alături de Ştefan cel Mare. [56] Insă domnitorul nu se comporta sincer, lucru de care boierii şi-au dat seama. Cu ocazia venirii în Moldova a comisarilor împărăteşti Efendi şi Duhamel, boierii tipăresc o broşură ostilă lui Mihail Sturza. Partidul Naţional cerea: „Inturnarea către Stat a averilor mănăstirilor închinate susţinînd că ar fi păcat naţional de a lăsa averi publice pe seama unor călugări streini, pururea rebeli la legile ţării ce-i îngraşă de atîtea veacuri. Mănăstirile s-au îndepărtat cu totul de la rolul lor, au devenit case de arendatori, sînt ocupate de mireni (un fel de haristicariat bizantin) şi întrebuinţarea însemnatelor venituri este un scandal public". [57] Unii naţionalişti moldoveni, care luptaseră împotriva lui Mihail Sturza pentru rezolvarea acestor idei, sînt forţaţi să părăsească ţara, refugiindu-se în Transilvania şi în Bucovina, la moşia lui Hurmuzaki.

Ideea alcătuirii unei constituţii prin care să se frîneze abuzurile domnitorilor, a făcut ca să-l însărcineze pe Mihail Kogălniceanu cu întocmirea proiectului. Această constituţie cuprinde printre multe altele „secularizarea averilor mănăstireşti", care a avut loc în 1864.

Convenţia de la Balta Liman încheiată la 19 aprilie (1 mai), 1849, prin derogare de la prevederile din Regulamentul Organic, stabilea ca domnitorii, „aceşti mari funcţionari", să fie numiţi de sultan, cu învoirea Rusiei, pe timp de şapte ani. Astfel, în Moldova e numit domnitor Grigore Ghica. Cum ajunge la domnie Grigore Ghica întocmeşte un memoriu referitor la problema mănăstirilor pe care-l înaintează la Constantinopol. Domnul arată că, deşi venitul mănăstiresc s-a dublat, totuşi partea fiscului a rămas ca mai înainte şi nici aşa nu se plăteşte. Statul aflîndu-se în mare deficit financiar, cît despre administraţie, cer ca egumenii mănăstirilor închinate să fie aleşi cu avizul mitropolitului ţării. La fel arendările să se facă prin licitaţie iar a patra parte să fie dată slujitorilor altarului; restul, cam jumătate, să fie în folosul obştei. [58] Cu acest memoriu, domnul trimite la Constantinopol pe Costache Negri şi pe Dimitrie Ralet. Această intervenţie însă, s-a scontat fără rezultatul pozitiv.

---

55. M. Popescu-Spineni, *op. cit.*, p. 60.

56. Boierii naţionalişti l-au proclamat: „*Făcător de bine şi Părinte al Patriei...*"; (Vezi Poporul suveran, nr. 20, 1848, 20, VIII, Anul 1848, vol. III, p. 582-586; cf. M. Popescu-Spineni, *op. cit.*, p. 60).

57. Anul 1848, t. IV, p. 89-103; cf. M. Popescu-Spineni, *op. cit.*, p. 60.

58. M. Popescu-Spineni, *op. cit.*, p. 61.

În 1851, domnitorul licitează moşiile mănăstireşti.[59] În anii următori, situaţia politică destul de tulbure, precum şi starea economică dezastruoasă l-au împiedicat pe domnitorul Grigore Ghica să se mai ocupe de vechea şi spinoasa problemă a mănăstirilor închinate,[60] aceasta rezolvîndu-se în anul 1864, în vremea domniei lui Alexandru Ioan Cuza.

Aceasta este în linii mari situaţia mănăstirilor închinate din Moldova.

4. Biserica ortodoxă din Moldova şi influenţa culturii greceşti

Dacă Principatele Române n-au profitat aproape nimic în ceea ce priveşte influenţa culturală slavonă, în schimb nu acelaşi lucru se poate afirma referitor la înrîurirea culturii greceşti pe aceste meleaguri. Trebuie făcută distincţie, în epoca numită grecească la noi, între influenţa culturală greacă asupra dezvoltării noastre intelectuale şi între influenţa greacă, în ceea ce priveşte puterea executivă, legislativă şi judecătorească asupra societăţii româneşti. Aceasta din urmă a adus anumite prejudicii dezvoltării noastre. În schimb trebuie să recunoaştem, că din cultura greacă „s-au adăugat ca dintr-un izvor rece şi curat, limpede şi plăcut toate generaţiile noastre din acea epocă. Şcolile greceşti, Academiile domneşti din Iaşi şi Bucureşti, au răspîndit gustul literar între români, au lărgit sfera gîndirii, cugetării şi manifestării ideilor, au introdus elemente noi în cunoştinţele noastre; pentru că limba greacă era o limbă deja cultivată şi se bucura de o vastă literatură clasică respectată şi cultivată de toată lumea învăţată".[61]

Dascălii greci din Principate, de obiceiu erau oameni pregătiţi intelectualiceşte, mai cu seamă cei de la Academii, de la care au primit instrucţia şi educaţia fii de boieri, orăşeni şi clerul superior român. Toţi oamenii noştri cărturari din acele timpuri şi mai ales clerul superior, cunoşteau perfect limba greacă. Această limbă greacă a lăsat amprente în dezvoltarea limbli şi literaturii româneşti. Termenii străini pentru care nu avem echivalenţi în limba română, Mitropolitul Veniamin Costache recomandă a fi luaţi, împrumutaţi din limba greacă: „Mai bine — zice el — este a lua cuvintele de la cei dintîi tîlmăcitori ai cărţilor, adică de la greci, decît de la tălmăcitorii acestora precum au fost Sîrbii, care ni-au fost recomandat limba lor. Termenii greci sînt cu atît mai de preferat cu cît ei sînt întrebuinţaţi chiar şi de latină, muma limbii noastre".[62]

---

59. Codrescu, *Uricariul* t., VI, Iaşi, 1875, p. 94-108. Prin licitaţie în 1853, s-au obţinut de la moşiile închinate din Moldova suma de 173.326 galbeni; Cf. M. Popescu-Spineni, *op. cit.*, p. 61.

60. *Ibidem.*

61. Gheorghe M. Ionescu, *Influenţa culturii greceşti în Muntenia şi Moldova, cu privire la Biserică, şcoală şi societate (1359-1873)*, cu o prefaţă de C. Erbiceanu, Bucureşti, 1900. p. 7.

62. Veniamin Costache, *Înainte cuvîntare la Dumnezeeştile Liturghii* etc., tradusă şi tipărită pentru a doua oară, la 1834, Iaşi, tipografia Sfintei Mitropolii; Cf. Andrei Vizante, *op. cit.*, p. 115.

Năzuința continuă a mitropolitului Veniamin Castache de a lumina neamul său, se oglindește în cuvintele ce-i fac o mare și deosebită cinste: «Nădejdea care am hrănit și hrănesc în sufletul meu că, înmulțindu-se cărțile și științele în limba nației dacă nu eu, dar urmașii mei se vor învrednici a se folosi de cliros învățat și încuviințat și a cîștiga norod luminat și știința hristianicestilor învățături, m-au făcut neadormit și neobosit în tîlmăcirea sfintelor cărți, din care multe stau netipărite, pentru neînlesnire».[63] Însuși Mitropolitul Venianim traduce o seamă de cărți din grecește și le tipărește. Astfel traduce și tipărește cărți de slujbă și ritual ca: Octoih, Ceaslov, Psaltire, Evanghelie, Tipic etc., precum și cărți de instruire a clerului și a credincioșilor ca: Îndeletnicirea cea iubitoare de Dumnezeu a lui Evghenie Vulgaris, Rasoforul, Scara Sfîntului Ioan Sinaitul, Funia sau Frînghia întreită, tălmăcită de pe textul grecesc al lui Evghenie Vulgaris, Piatra Scandalei a lui Ilie Miniat pentru combaterea catolicilor, care cu toată împotrivirea mitropolitului și a boierilor înființaseră o episcopie catolică, la Bacău.

Cărțile tipărite în grecește erau „urîte... pe hîrtie vînătă, muscălească dar opere de îmbăgățire a literaturii religioase a românilor și de prefacere a scrisului lor“ prin „limba neaoș românească“ pe care traducătorii o pun cu mîndrie în fața „limbii prea proaste și neuneltite“ de pînă atunci.[64]

Mitropolitul Veniamin Costache iubea foarte mult cultura. De acceea el trimite în străinătate, la studii, bursieri. Astfel trimite la univesitatea din Halchi, ca bursier pe Gheorghe Săulescu, „crescut sub umbra lui“ spre a se adăpa la izvoarele culturii grecești.[65] Atît de mult iubea luminarea minții Mitropolitul Veniamin, încît în testamentul său hotărăște să i se vîndă engolpionul de aur pe care-l avea ca dar de la țarul Rusiei Nicolae Pavlovici spre a fi întreținut la studii, la Atena, ierodiaconul Veniamin Cananău.[66]

In anul 1803, se înființează seminarul de la Socola, iar în 1805 se deschide o școală de cîntăreți. Sînt aduși ca profesori de muzică psaltică: Petru Lampadarie din Efes și Grigorie Vizantie.[67]

In jurul anului 1820, încep să se traducă și prelucreze cărțile de cîntări bisericești din grecește în românește. In Muntenia aflăm ca dascăli de „musichie“ bisericească pe Macarie și pe Anton Pann, iar în Moldova pe Nectarie Frimu și pe protopsaltul mitropoliei Dimitrie Suceveanu. Toți traduc și prelucrează cîntările bisericești din grecește și pun pe psaltichie, în românește, toate cărțile de cîntări necesare ritualului bisericesc. Insă psalții și cîntăreții voiau și ei să fie la modă și de aceea țineau cu orice preț să cînte și în grecește. „Primul care trage semnalul de alarmă împotriva acestui vechi obiceiu este Anton Pann, care întocmise o seamă de cărți de

---

63. N. Iorga, *op. cit.*, p. 241.
64. *Ibidem*, p. 231.
65. *Ibidem*, p. 239.
66. N. Tănăsescu, *Viața și activitatea lui Veniamin Costache mitropolitul Moldovei, 1803-1842*. București, 1896, p. 51.
67. Gh. I. Moisescu, Șt. Lupșa și Al. Filipașcu, *Istoria Bisericii Române* (manual), București, 1958, vol. II, p. 383.

cîntări bisericeşti, fie traduse din greceşte, fie originale dar psalţii totuşi continuau să cînte greceşte".[68]

Sunînd ceasul redeşteptării naţionale, influenţa grecească a trebuit să înceteze, profesorii greci fiind siliţi a părăsi ţara. Cu călugării greci din mănăstiri însă problema rămîne nedezlegată pînă la secularizarea averilor mănăstireşti, cînd vor pleca, fiind cuprinşi de un regret prfund.

* * *

In privinţa raporturilor Bisericii din ţările române cu Patriarhia ecumenică, în decursul veacurilor, observăm că Biserica ortodoxă din Moldova a fost mult mai independentă faţă de cea din Ţara Românească unde Patriarhul de Constantinopol îşi impunea deseori punctul său de vedere, numind chiar şi ierarhi greci.

In Moldova, în prima jumătate a veacului al XIX-lea, veac de mari frămîntări politice şi prefaceri economico-sociale, după cum am văzut, s-au distins o seamă de ierarhi: mitropoliţi şi episcopi. Intre mitropoliţi a strălucit figura luminoasă a lui Veniamin Costache, bun gospodar, om de mare acţiune şi de înaltă cultură. La început, el a sprijinit eteria, nădăjduind că sosise ceasul eliberării popoarelor de sub jugul otoman. Revoluţia de la 1821, care a cuprins şi Moldova, era un gînd şi o faptă de o uimitoare măreţie istorică, dar lipsită, la acea vreme de o puternică şi absolut necesară bază economică şi de clasă. Au trebuit să treacă aproape patru decenii pentru a se putea realiza visul de veacuri al românilor: Unirea Principatelor şi mai bine de jumătate de veac pînă la scuturarea jugului otoman.

Mănăstirile închinate locurilor sfinte din răsărit, au produs o mulţime de dificultăţi, problema lor perturbînd Biserica ortodoxă din Moldova şi înăsprind de multe ori relaţiile ei cu Patriarhia ecumenică.

Cultura greacă, care în trecut, îşi avusese rolul său în procesul de luminarea minţii românilor din Principate, avea să se retragă treptat, lăsînd drum liber culturii naţionale şi spiritului neaoş românesc impuse de dezvoltarea politică şi economico-socială a Ţărilor Române. Astfel se dezvoltă conştiinţa naţională ce izbucneşte prin revoluţia de la 1848, încununată de Unirea Principatelor din 1859 şi Independenţa naţională din 1877.

Pr. Prof. MIRCEA NIŞCOVEANU

---

68. Gheorghe Ionescu, *op. cit.*, p. 266.

Cîteva observaţii asupra unor izvoare scrise româneşti din secolul al XVII-lea păstrate în Biblioteca Academiei R. S. R.

Prin bogăţia sa cu totul deosebită ca şi prin importanţa titlurilor ce le conţine, fondul de literatură românească veche de la Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România este singurul din ţară care permite cercetătorului o reconstituire fidelă, minuţioasă, a etapelor evoluţiei limbii române de la faza primelor monumente din veacul al XVI-lea pînă la începutul epocii moderne.

Examinînd, de pildă, situaţia tipăriturilor din secolul al XVII-lea (din intervalul 1600-1688), constatăm că, din cele 37 de titluri pe care lucrările de referinţă bibliografică*) le semnalează pentru perioada respectivă, doar trei nu se află în Biblioteca Academiei: *Evanghelia cu învăţătură,* Bălgrad (Alba-Iulia), 1641, (de fapt o reluare a Cazaniei coresiene de la 1580-1581)[4], *Pogribania preoţilor,* Tîrgovişte, 1650 (tipăritură slavo-română) şi *Rînduiala diaconstvelor, Bălgrad* (Alba-Iulia), 1687. Din punct de vedere al tipăriturilor este deci posibilă o cercetare ca şi completă a limbii române din etapa 1600-1688, pe baza titlurilor existente în amintita bibliotecă, avînd în vedere caracterul nereprezentativ al primei tipărituri şi mica importanţă a celorlalte două.

In ceea ce priveşte manuscrisele, problema delimitării fondului, de asemenea, izvoare pentru o perioadă sau alta a istoriei literaturii române vechi este cu mult mai dificilă. Cel mai important obstacol care intervine în calea realizării acestui ideal decurge din lipsa unor lucrări complete de referinţă, întrucît numai o parte destul de redusă dintre manuscrisele Bibliotecii Academiei (1380 din circa 8000) a fost cuprinsă în cele patru volume ale catalogului manuscriselor româneşti apărute pînă acum.[5] Continuarea acestui indispensabil

---

*) (1, 2, 3), A se vedea: I. Bianu, Nerva Hodoş, *Bibliografie românească veche 1508-1830,* Tom. I, 1508-1716, Bucureşti, 1903; I. Bianu, Dan Simonescu, *Bibliografia românească veche 1508-1830,* vol. IV, Adăugiri şi îndreptări, Bucureşti, 1944; Daniela Poenaru, *Contribuţii la Bibliografia românească veche,* Tîrgovişte, 1973.

4. I. Bianu, Nerva Hodoş, *op. cit.,* p. 115-118.

5. I. Bianu, *Catalogul manuscriptelor româneşti,* I (nr. 1-300), Bucureşti, 1907; I. Bianu, R. Caracaş, *Catalogul manuscriptelor româneşti,* II (nr. 301-728), Bucureşti, 1913; I. Bianu, G. Nicolăiasa, *Catalogul mannscriptelor româneşti,* III (nr. 729-1061), Craiova, 1931; Gabriel Ştrempel, Fl. Moisil, L. Stoianovici, *Catalogul manuscriptelor româneşti,* IV (nr. 1062-1380), Bucureşti, 1967.

instrument de lucru iniţiat de I. Bianu încă din 1907 este imperios necesară. Un al doilea element de dificultate se datorează problemelor pe care le ridică datarea precisă a unui număr destul de important de manuscrise. Ocupîndu-ne de perioada amintită (1600-1688) am reuşit ca, pe baza consultării catalogului şi a cercetării amănunţite a fişierului bibliotecii, să identificăm un fond de circa 85 de titluri care trebuie raportat la această etapă a istoriei noastre culturale (cifra este aproximativă, deoarece există unele manuscrise care ar putea fi cu cîţiva ani ulterioare anului 1688, de exemplu, ms. 4151, Molitvenic, copiat de preotul Ursu din Cotiglet-Bihor, ştim doar că este anterior anului 1695 (v. f. 231), iar ms. 4182, Cazanie, a fost realizat de acelaşi copist înainte de anul 1692 (v. f. 162 v). S-ar mai putea aminti cîteva cazuri de datări aproximative care motivează caracterul oarecum relativ al cifrei menţionate. Manuscrisele acoperă întregul interval 1600-1688, dar peste două treimi dintre ele aparţin perioadei de după 1660. Prin intermediul lor (este vorba în marea majoritate a cazurilor de manuscrise româneşti, foarte rar slavo-române), procesul de impunere a limbii române în biserică înregistrează o evoluţie hotărîtoare. Impresionează, mai ales, numărul mare al manuscriselor transilvănene, dovedind o intensă activitate de acest fel în ciuda disputelor politice şi religioase. Faptul contribuie la o reprezentare numerică echilibrată, din punctul de vedere al manuscriselor, a celor trei principate româneşti — Moldova, Ţara Românească, Transilvania. Cu totul remarcabil în acest context ni se pare activitatea copiştilor din zona Bihorului şi, în special, a preotului Ursu din Cotiglet (localitate în apropiere de Oradea), căruia îi datorăm trei dintre manuscrisele epocii: ms. 4151, 4641 ( ) *Molitvelnice*, ms. 4182 ( ) *Cazanie* ultimul avînd ca model Cazania lui Varlaam, tipărită la Iaşi în 1643. Dacă ne amintim acum că aceeaşi Cazanie fusese reluată parţial, la 1644, în *Evanghelia învăţătoare* tipărită la Mănăstirea Dealu, avem o imagine sugestivă asupra difuzării în spaţiu a acestei importante tipărituri moldoveneşti, precum şi în legătură cu relaţiile culturale complexe dintre provinciile noastre istorice.

Cercetarea manuscriselor ne-a oferit uneori prilejul de a descoperi anumite însemnări ale copiştilor, referitoare la nume, dată, loc, ori la alte amănunte în legătură cu ei sau cu scrierea respectivă, însemnări neînregistrate în cataloagele de manuscrise publicate. Le vom reproduce aici, în ordinea numerică a cotelor manuscriselor respective.

Manuscrisul 206[6] *un in 4⁰ mic de 210 f.*, dăruit Academiei, la 1890, de preotul Grigorie Crăciunaş din comuna Ciubanca (Transilvania), avînd pe dosul legăturii titlul *Ciasoslov românesc,* conţine la f. 77 v, jos, următoarea însemnare, nereprodusă de Bianu: „Scris-am eu popa Floria lăcuitoriu în Crişteal̦ic această carte anume Ciasosloveţ în bătrîneaţele meale 1669". La f. 87 v se află o altă însemnare, mult mai cuprinzătoare, de asemenea, nereprodusă în catalogul de manuscrise: „Scris-am eu popa Floria lăcuitoriu în Crişteal̦ic cîndu era[m] slăbit în bătrîneaţe împlini[n]du-mi-s[e]

6. I. Bianu, *op. cit.*, (I), p. 450.

vreamia de 70 ai. Deci troparele şi m[o]l[i]tvele şi pomeanicele ce-s la polonoştnițe şî la pavecerniţî, tropare şi molitve la ceasuri şi la vecernie, tropare ce să zic pre post şi oraţia cinei şi a prînzului, nici unele de acealia n-am avut izvod românescu nici cît, ce am trudit însumi di î[n] mintea mia cea slabă de le-am izvodit. Iară psalomii şi Anghilestul cîtu-i scris tot pre cea sîrbască am socotit şi după aceaia mai multu am lăsat. Pentr-aceaia mă rog tuturor fraţilor cetitori, unde veţ[i] afla smintituri şi neînţelegături, tocmiţi-le, că eu cu toatî osrîdiia m-am nevoit cum m-amu preceputu. Deci [pe] mine nu-m blăstîmareţ[i], ce mă pomeniţ[i], ca voi încă să fiţ[i], pomeniţ[i] de m[i]l[o]stivul Dumnezău, cum toţi împreunî să avem parte de cel glas dulce ce va grăi direpţilor: veniţ[i] bl[ago]s[lo]viţii părintelui mieu de moşteniţ[i] împărăţiia ce-i gătitî voao di în tocmala lumiei. Aceaia să moştinim pînă în veciia veacului. Amin". Aflăm aşadar suficiente informaţii cu privire la acest manuscris şi înţelegem, între altele, că preotul Florea din Criştelic-Zalău, nu a făcut numai muncă de copist,[7] ci uneori, şi de traducător.

Manuscrisul 288 (slavo-român), in 4°, 418 p., dăruit Academiei de Gr. G. Băleanu, profesor la Botoşani, cuprinde slujbe, rugăciuni şi rînduieli bisericeşti.[8] La pagina 318, jos, se află o însemnare slavonă nereprodusă în catalogul lui Ioan Bianu şi nici în lucrarea despre copiştii de manuscrise româneşti de pînă la 1800. Iată traducerea românească: „A fost scris de smeritul şi în faţa lui Dumnezeu mult păcătosul şi robul lui Dumnezeu iereu Grigorie, fiul lui A[n]dronic din satul Drăgăneşt[i] din Ţara Moldovei din ţinutul Neamţului în satul Buduş în Ţara Ardealului". Este vorba deci de un manuscris copiat de un moldovean care se afla în Transilvania (poate la studii). Din păcate, nu se specifică anul copierii sale.

Manuscrisul 339, Minei pentru lunile martie-august, in folio, 284 f., dăruit de D. A. Sturdza,[9] conţine unele însemnări marginale făcute în timpul domnniei lui Constantin Brîncoveanu sau mai tîrziu vezi f. 1-6, 69 v. 142 v. În acelaşi timp, intercalate în text şi scrise de astă dată de aceeaşi mînă care a copiat întregul manuscris, există unele pasaje cu evidente particularităţi lingvistice moldoveneşti care conţin informaţii referitoare la realităţi din Moldova, Ucraina sau Rusia. De pildă, la f. 149 r, la sfîrşitul mineiului pentru cea de-a zecea zi a lunii mai („luna mai zece zile-stradaniia") aflăm următorul fragment: „Într-această zi preacuviosul părintel[e] nostru Dionisie arhimandritul de la sv[î]nta troiţ[ă] m[ă]năstirea sv[î]ntului Serghie, carel[e] s-au pristăvit în 7141 (1633) de ani, mari seamne şi minuni făcătoriu, în zilele cinstitului împărat Mihail Theod[o]rovici şi sv[î]ntului patriarhu Filaret. Pentru ale lor sv[i]nte rugi Dumnezău ne miluiaşte şi ne spăseaşte, amin». Cu mult mai interesant este pasajul aflat la f. 204 r,v şi 205 r (iunie 9): „Iubite cetitoriu să ştii că puţine zile sănt pre an să nu fie sv[i]nţi

---

7. G. Strempel, *Copişti de manuscrise româneşti pînă la 1800,* vol. I, Bucureşti, 1959, p. 70.
8. I. Bianu, *op. cit.*, (I), p. 634.
9. I. Bianu, R. Caracaş, *op. cit.*, (II), p. 42.

într-ănsele de la Țara Rusească în chipuri minunaț[i] sv[i]nți și făcători de minuni carele sănt și svintele moaște întregi; de care sănt și îm Kievu în peșteră. Zicere-aș că sănt 100, dară mai mulți vor hi că nu m-am priceput să-i număr; trupurile lor întregi cu toată carnea și pelița cum ar hi de o lună adormiț[i] și zvîntaț[i], palmele, unghiile, urechile, nasul cu totul întregi nestricaț[i] și hainele, rase, cămeș[i], brăne, mantii, năfrămio[a]rel[e]. Unii desculți, unghiile întregi; minunatu-m-am de minune mare atâția de mulți și toț[i] întregi. Dar mirosul lor, care de care mai într-altu chip. Cumu iaste busiiocul, minta (marginal-n.n.), trand[a]firul, calofirul, lăcrămiialele, toporașăle de nu-ș[i] samănă și care de care să întrece cu mireazma. Așa aceale trupur[i] sv[i]nte care de care miroseau mai frumos de m-am mirat. Pre la toate m-am închinat și le-am sărutat. Părintele Petru Movilă, fratel[e] lui Moisi Vo[evo]d le-au făcut tu[t]uror secriie, precum mi-au arătat părintele Varlaam Iașeanskii arhiimandritul căruia i-am fostu la hirotonie și părintele Dubina. Și când am întrat eram bolnav stricat și am eșit atăta săn[ă]tos cât am venit pre jos naintea cailor în treapăd mergînd și avurări mirare toț[i]? și am mersu cât ar hi a patra parte den milă tot întru alergate și n-am mai ostenit și a doao zi mai săn[ă]tos, fiind eu om de 60 de ani".

Acest interesant fragment narativ intercalat în textul Mineiului manuscris despre care vorbim (Minei care, așa cum am văzut, conține unele însemnări marginale muntene din primele decenii ale secolului al XVIII-lea atestă evidente particularități lingvistice moldovenești: palatalizarea labiodentalei *f*, folosirea formei *hi* pentru *fi*, în toate cele trei cazuri de apariție), pronunțarea adesea dură a africatei surde *ț*, (minunați, adormiț, svântaț), utilizarea unor regionalisme nordice de origine maghiară *(secriu)* sau polonă *(milă)* etc. De notat că asemenea particularități (mai ales cazurile de palatalizare a consoanei *f*) nu caracterizează limba Mineiului în ansamblu, ci aparțin acestor fragmente intercalate. În afara elementelor lingvistice regionale, aflăm aici și numele a două personalități moldovenești din secolul al XVII-lea, Petru Movilă (1597-1647), Mitropolit „al Kievului, Haliciului și a toată Rusia", și Moise Movilă, fratele său, domn al Moldovei între 1630-1631 și 1633-1634. Cel care povestește această călătorie la Kiev, în timpul căreia a putut vedea moaștele tuturor sfinților din peșteră, așezate în sicrie prin grija lui Petru Movilă, nu este altul decît Mitropolitul Moldovei, Dosoftei.[10] Fragmentul reprodus există în opera sa Viețile svinților,[11] iar faptul este desigur important pentru identificarea originalului *Mineiul manuscris 339* (Minei probabil posterior anului 1688, copiat poate în Țara Românească, avînd în vedere însemnările din timpul domniei lui Brîncoveanu).

O altă mărturie a lui Dosoftei în legătură cu aceeași călătorie apare, ca însemnare marginală, alături de alte însemnări pe una din

---

10. N. Iorga, *Istoria literaturii religioase a românilor pînă la 1688*, București, 1904, p. 199.

11. C. Erbiceanu, *Notițe istorice extrase din Viețile sînților a lui Dosofteiu, Mitropolitul Moldaviei*, în „Biserica Ortodoxă Română", XI (887), nr. 11, p. 821-822.

cărţile greceşti de care s-a folosit în redactarea Vieţilor svinţilor (carte legată împreună cu un *Cronograf grecesc de tip Matei Kigala,* de asemenea, adnotat de mitropolitul moldovean şi utilizat la elaborarea Cronografului său ce conţine, în afara informaţiilor oferite de modelul grecesc, multe date adăugate de eruditul traducător, privitoare mai ales la istoria Moldovei, dar şi la istoria mai veche, date intercalate în text la momentul potrivit): „7292 (sic) în luna lui martie, în solie cînd am fost, sărutatu-i-am sîntele moaşte în Kiev în Percesca (sic), drepte miadză noapte lîngă altar. Este adusă din Ţarigard de o împărătească, cînd s-au botezat ruşii".[12] Revenind acum la ms. 339 să observăm că notaţiile lui Dosoftei se încheie cu un fel de „actualizare" (din punctul de vedere al epocii sale) a istoriei vieţilor sfinţilor, prin menţionarea unor sfinţi contemporani sau nu prea îndepărtaţi în timp, din Rusia şi mai ales din Moldova: „Decii mulţi sv[i]nţi să făcu şi la Rusiie; şi păn[ă] astăzi să făcu că am văzut pre arhiimandritul Inochentiie în Pecerska; de patru luni murit, părea că iaste den cest ciasu adormit, aşaţ[i] părea că iaste scăldat. Aşa de curat, nimicu acru sau greu ceva, ca moaştele trupul lui. Că şi în vremea de acum mulţi sv[i]nţi sănt de petrecu cu noi carii numai Dumnezău-i ştiie la inima lor. Dar tocma şi din rumâni mulţi sănt, carii am văzut viiaţa şi traiul loru, dar nu s-au căutat, făr numai Daniil de Voroneţ (în biserica de la Voroneţ se afla mormîntul lui Daniil Sihastrul n. n.) şi Rafail de Agapiia, le-am sărutat şi sv[i]ntele moaşte. Apucat-am în zilele noastre părinţi nalţi în bunătăţ[i] şi la obiceaiure şi plecaţi la smereniie adăncă: părintele Chiriiacu de Tazlău şi părintele Chiriiacu de Besericani, gol şi ticolăs în munte 60 de ani, Epifanie de Voroneţu, Parţeniie de Agapiia. Dar Ioan de Rîşca arhiepiscupul acel sv[î]ntu cît Dumnezeu sv[i]nţiia sa nici un neam de rodul omenescu pre pămăntu nu lasă nepartnicu de darul svinţiii sale, ci preste toţ[i] au tinsu măna şi mila svinţiii sale şi au deşchis tut[u]ror uşe de spaseniie: pentru ale lor sv[i]nte rugi Dumnezeu miluiaşt[e] şi ne spăseaşt[e], amin".

Manuscrisul 2318, (in folio, 316 f. legătura veche în piele păstrată, scriere cursivă, titlurile scrise cu roşu, o foaie albă la început, trei foi albe la sfîrşit), conţinînd învăţături ale lui Efrem Sirul, are două însemnări importante, una pe prima, cealaltă pe ultima foaie, iată-le: în aceată ordine: „noemvrie 4 zile s-au început a să scrie, anul 7194" (1685), foaia 1r (sus) şi „Sfîrşitu-s-au în luna lu martie în 17 zile, anul 7194" (1686), f. 316v.

Manuscrisul 2472 (in 4°, 132 f., legătura veche în piele păstrată, originar din biblioteca Mănăstirii Bistriţa-Moldova), pe a cărui foaie de titlu citim: „Dioptră carea să chiam[ă] oglindă sau închipuirea cea adevărată a vieţii omeneşt[i] în lume; din multe dumnezeeşti scripturi şi părinţăşti dogmate tocmită şi pre limbă slovenească schimbată şi scrisă de destoinicul părintele Vitalie egumenul de la Dobna să-i fie lui pomeană de vecie, iar pre limba rumănească adusă de Staicu dascălul şi izvodită pentru că noao cestor ce vom să ne îndulcim de D[umne]zeu ni se cade să urîm

12. Idem, *Una din cărţile, de pe care şi-a făcut studiile şi cercetările sale neuitatul Metropolit al Moldovei Dositeiu,* în „Biserica Ortodoxă Română", X (1886), nr. 15, p. 1221.

deşertăciunil[e] lumii», cuprinde la f. 131v o însemnare slavonă ce indică anul copierii, originea moldovenească a copistului, precum şi faptul, mai puţin obişnuit, că acesta nu se afla în Moldova, ci în Ţara Românească : „Această carte numită latineşte Deoptra, slavoneşte Zărţalo, româneşte Oglindă, a scris-o mult greşitul şi nevrednicul ieremonah Selevestru din Ţara Moldovei, în zilele blagocestivului şi de Hristos iubitorului Io Şerban Voievod, în anul 7196 (1688), luna martie 24, crugul soarelui 28, al lunii 14, numărul anilor 7". [13] Acest manuscris este evident înrudit cu ms. 2341 (in 4°, 256 f, legătura veche în piele păstrată, originar de la Mănăstirea Ghighiu-Prahova, dăruit Academiei în 1903), a cărui foaie de titlul are absolut acelaşi conţinut (ambele reproduc aceeaşi traducere românească realizată de Stanciu dascalul), ultimul nu conţine însă nici un fel de informaţii privitoare la loc, timp, copist.

Manuscrisul 2515 (in 4°, 119 f. lipseşte sfîrşitul, legătura veche în piele se păstrează) ocupă prin conţinutul său o poziţie aparte. Spre edificare, reproducem foaia de titlu (f. 4r): „Alfavita, pentru învăţătura şi întoarcerea a mulţi eretici necredincioş[i] către *catoliceasca credinţă.* De credincioşii cei direpţi scrisă în Cernihovu în tipografia preasvinţitului întru Dumnezeu părintele svinţiii sale Lazar Baranovici, pravoslavnicul arhiepiscop a Cernihovului şi a Novogorodu[lu]i şi a tot seaverul sau a miezăi nopţi, cu blagosloveniia a preacinstitului în Dumnezeu părinte Ionikie Galeatovskii, arhimandritul de Cer[ni]hovu... Întăi acmu de nou urzită şi pre *limba leşească* lumii dată în anii de la domnul nostru I[isu]s H[risto]s 1681, în luna lu[i] iunie, 23 de zile. După aceaia la al doilea an scrisă şi tălmăcită *mutîndu-să din limba leşască şi pre limba noastră moldovenească sau rum[â]nească,* leat 1682, dec. 20, iară de la faptul lumii leat 7191, Ştefan Erm[onah] Bistriţa". Este vorba deci de o scriere de propagandă catolică tradusă în 1682 la Mănăstirea Bistriţa din Moldova de pe un original polon tipărit la Cernihov în Ucraina la 1681 ; ea reprezintă o dovadă grăitoare a disputelor teologice, a înrîuririi polone asupra Moldovei şi în plan religios; cazul nu poate fi desigur izolat. Manuscrisul conţine, de asemenea, două însemnări, ambele aflate la f. 3r: prima, „Alfavita pentru învăţătura şi înto[a]rcerea a mulţi eretici necredincioş[i]", reprezintă de fapt titlul incomplet care apare integral la f. 4r şi a doua, „A sfintei măn[ăs]tir[i] Bistriţii iaste aciastă carte", oferă o nouă informaţie în ceea ce priveşte localizarea sa în spaţiu. De notat faptul că numele copistului (probabil şi traducător) „Ştefan Erm[onah] Bistriţa" nu figurează în lucrarea despre copiştii de manuscrise româneşti dinainte de 1800.

Manuscrisul 2602, „Prolog" pentru lunile septembrie, octombrie, noiembrie, decembrie (in folio, 225 f, mici ornamentaţii la început de nou capitol (nouă zi), legătura veche nepăstrată — vechile coperţi lipite la început şi la sfîrşit), are pe ultima foaie 225r următoarele însemnări: „Coneţ prologulu". „Scrisu-se-au pre românie cu învăţătura părintelui Ananiei egumenul sfintei lavre Coziei şi se-au scris în zilele creştinului domnu Ducăi vo[ievo]d, în cursul anilor 7183 (1674-1675), să se ştie". Este vorba aşadar de un manuscris

13. G. Strempel, *op. cit.*, p. 213.

copiat la Mănăstirea Cozia, în timpul domniei muntene (1674-1678) a fostului domn al Moldovei, Gheorghe Duca.

Manuscrisul românesc 2672, „Cazanii" (in 4°, 473 f., legătura veche în piele păstrată, foile numerotate, jos, în dreapta, scriere cursivă, titlurile și inițialele scrise cu roșu) conține, între f. 1-10 (jos), însemnarea următoare: „Această carte ce întru dînsa sînt scrise Cazaniile duminicilor a tot anul, datu-o-am de pomenă sf[i]ntei Mănăstiri Coziei, eu, Ștefan er[o]monah ca să fie de cetanie în sf[î]nta Mănăstire, în zilele mitrop[o]litului chir Theodosie, M[e]s[e]ța (luna n. n.) iulie, 30 dn[i] (zile n. n.), l[ea]t (anul n. n.) 7196 (1688 n. n.). Iar cine s-ar ispiti a o dezlipi den sf[î]nta Mănăstire, acela să fie dezlipit de fața lui D[u]mn[e]zeu și înfricoșatul județ să-i fie Maica Sf[i]nției Sale pîrîș. Amin».[14] La ultima foaie (473 v.), o altă însemnare amintește din nou pe proprietarul manuscrisului, pe donator și data donării: „A sf[i]ntei Mănăstiri Cozii, dată pentru pomeana de cuviosul întru ieromonah[i] chir Ștefan clisiarhul ot Mitropolie. M[e]s[e]ța iuli[e], 30 dni. L[eat]t 7196" (1688 n. n.). După cum se vede, ieromonahul Ștefan este menționat aici prin formula „chir Ștefan [e]clisiarhul ot Mitropolie". La f. 3v. (primele trei foi sînt albe) există o însemnare mai nouă, făcută de altă mînă, care ne edifică asupra calității de copist a ieromonahului Ștefan: „Acea[s]tă Căzanie esti a Cozii... scrise de Ștefan [i]er[o]monah ot Cozia, ig[u]men ot Bistrița. I (și n. n.) am iscălit eu ig[umenul] ot Cozia. Mihail ig[umen] ot Cozia. L[ea]t 7232 (1724)". Prin urmare, ieromonahul Ștefan de la Cozia, egumen la Bistrița și „clisiarh" la Mitropolie, a donat acest manuscris, rod al muncii sale, mănăstirii la care slujise.

Manuscrisul românesc 3231, „Minunile Maicii Domnului" (in 4°, 243 f., începutul lipsește, legătura veche nu se păstrează, cumpărat de la Gh. Bujigan din Deliblat-Ungaria), nu are însemnări importante. Totuși, în două cazuri, la sfîrșit de capitole, intercalate în text, există niște observații în măsură să dea o idee generală asupra originii sale și chiar a epocii cînd a putut fi scris: f. 193r. „...fost-au acesta lucru în anii de la H[risto]s 1663, în zilele lui Ioan Cazimir craiul leșescu", f. 194r „...fost-au acesta lucru în vremea lui Ștefan Gheorghiță domnul Moldovei". Desigur, aceste notații din ms. 3231 pot fi sau nu originale, cert este faptul că ele privesc istoria Moldovei sau a Poloniei vecine.

Manuscrisul românesc 3252, miscelaneu cuprinzînd o cronică a împărăției turcești (f. 1-45v) și un fragment de cronică a Ardealului (f. 45v.-60) (in 16°, 60 f., lipsește sfîrșitul, legătura veche în piele se păstrează), conține la f. 45v. următoarea însemnare slavonă: „Am scris eu mult păcătosul și bietul Andronic diacul de la sfînta mănăstire Cașin. Să se știe cînd am scris a fost anul 7181 (1673), august 22)".[15]

La sfîrșitul istoriei împăraților otomani, în care sînt cuprinse și unele informații privitoare la istoria Țării Românești (de exemplu, în legătură cu domia lui Mihai Viteazul), dar nu și la cea a Moldovei, deși însemnarea reprodusă mai sus trimite la o mănăstire

---

14. *Ibidem*, p. 245. 15. *Ibidem*, p. 6-7.

moldovenească, este desenată o stemă a principatului din sudul Carpaţilor. Urmează scurta notiţă slavonă a diaculuí Andronic: „de la sfînta mănăstire Caşin", scrisă însă cu o cerneală de altă culoare faţă de cronica de pînă aici, în schimb cu cerneală de aceeaşi culoare ca aceea folosită la scrierea fragmentului de cronică a Ardealului care urmează. N-ar fi exclus ca numai această din urmă parte poate să fi fost realizată de copistul Andronic (diacul).

Manuscrisul românesc 3352, „Intrebări şi răspunsuri spre învăţătura coconilor tineri în şcoală pentru credinţa pravoslavnică" (in 4°, 67 f. din care 62 sînt scrise, legătura veche în piele păstrată), conţine pe ultima foaie scrisă (62 v.) următoarea însemnare: „Această carte s-au scris de pe alt izvod den porunca preasfinţitului părintelui Kir Varlaam, mitropolitul a toată Ţara Ungrovlahiei; în zilele bunului creştin şi domn a toată Ţara Rumânească Io Duca Voievod; şi o am scris eu Fota gramaticul domnesc vă grad Buc[u]reşti: în anii de-nceputul lumii 7183 şi de la H[risto]s 1675, în luna lui fevruarie, 15 dni". Este vorba deci de o scriere cu caracter didactic (religios) copiată la 1675, la Bucureşti, în timpulul domniei lui Duca Vodă de către grămăticul domnesc Fota „de pre alt izvod". De remarcat că manuscrisul şi numele copistului nu figurează în lucrarea despre copiştii de manuscrise româneşti de pînă la 1800.

Manuscrisul 3473 (in 16° 403 f., lipseşte începutul — litera „a" din lexicon —, lipseşte sfîrşitul, legătura veche nu se păstrează), miscelaneu, cuprinzînd un Lexicon slavo-român de cuvinte şi expresii (f. 1-346; 347-370) şi o Gramatică slavo-română, căreia îi lipsesc începutul şi sfîrşitul mai nou, scrisă de altă mînână (f. 370-403) are la f. 17 v. o scurtă însemnare slavonă: „Am scris eu Mihai", iar la f. 346 v. o însemnare românească mai lungă şi mai bogată în informaţii: „Să s[e] ştie că acest Lexicon iaste al popei E[f]themie şi l-am scris eu, Mihai, în zilele lu[i] Io Gligorie Ghica Voevoda 7181" (1673). Lexiconul a fost copiat deci de copistul Mihai [16] la 1673, în timpul lui Grigorie Ghica, domn al Ţării Româneşti (1660-1664; 1672-1674).

Manuscrisul românesc 3556, „Cronograf" (in 4°, 231 f., originar de la Mănăstirea Cîmpulung, legătura veche în piele păstrată, lipseşte o foaie la început, prezintă întîmplările de la facerea lumii pînă la împăratul Constantin), conţine, între f. 8 v. şi 12 r. în josul paginilor, următoarea însemnare: „Această svîntă şi dumnezeiască carte o am scris eu, Drăgoi log[ofăt]ş[i]nu (fiul n.n.) popa Tatul ot (de la n. n.) Besdead comună rurală, judeţul Dîmboviţa. (Vezi „Marele dicţionar geografic", vol. I, 1898, p. 391) în zilele bunului şi creştinului Io Şărban Cantacuzin[o] Băsăra[b] voevod presfinţitutui arhiepiscop Kir vl[ă]d[i]ca Theodosie. Av[gust] 25 dn[i], l[ea]t 7195 (1687). [17] Este vorba aşadar de un manuscris muntean copiat de Drăgoi (logofăt).

După un început muntean (Mihail Moxa — 1620) şi după o afirmare destul de timidă pînă la 1688, în Moldova şi chiar în Ţara Românească, cronografele vor face epocă în literatura română în secolul al XVIII-lea.

---

16. *Ibidem*, p. 151. 17. *Ibidem*, p. 156.

Manuscrisul românesc 3562, „Invățăturile sfîntului Dorothei“ (in 4⁰, 218 f. legătura veche în piele păstrată, scriere cursivă, titlurile scrise cu roşu), conţine la f. 217 r. următoarea însemnare: „Această carte a sf[î]ntului Dorotheiu o am scris eu, smeritul şi mult păcătosul ieromonah Vasilie proigumen den sf[î]nta mănăstire ot Dolgagopolia (Cîmpulung n. n.). Ci mă rog sf[i]nţiilor voastre, fraţilor şi părinţilor, cetind pre dînsa ce veţ[i] afla greşit, cu duhul blîndeţilor îndreptaţ[i], iar pre mine, ticălosul, nu blăstemareţ[i], ci mă ertaţ[i], ca şi sf[i]nţiile voastre să aflaţ[i] ertare în zioa înfricoşatei judecăţ[i] a lui H[risto]s Domnului nostru. Amin. Şi o am scris în zilele creştinului domnu[lui] nostru Io Duca voevod şi prea sf[i]nţitul[ui] arhiepiscop şi mitropolit Kir Varlaam, Zemle Vlaşcoe (al Ţării Româneşti n. n.). M[e]s[e]ţa (luna n.n.) iul[ie], văleat (în anul n. n.) 7184 (1676). Vasile (Ieromonahul),[18] proegumen la Mănăstirea Cîmpulung, a copiat aşadar această carte de învăţături monahale la 1676, în timpul domniei muntene a lui Duca-Vodă (1674-1678).

Manuscrisul 3821, un miscelaneu in 16⁰ de 196 f. cuprinde: Alexandria (f. 1-77, începutul lipseşte), Floarea darurilor (f. 73-125), Pravile bisericeşti (f. 128-136), Rojdanic (f. 137-141), text slav (f. 141-196). A fost dăruit Academiei Române de Ioan Bianu la 23 octombrie 1910. In interior se află mai multe însemnări româneşti şi slave, care prezintă interes: f. 76 v. „Dumnezeu să ierte pe cel ce s-a trudit, tînărul preot Ion Valahul“: f. 77 r. (la sfîrşitul Alexandriei): „Cu mila lu[i] Dumnezău... [sf]răşiiu eu popa Ion din Simpietru această carte ce s[e] chiamă Alexandrie, m[e]s[e]ţă cireşeriu să începu în 15 zil[e] şi să sfrîşi în luna lu[i] agust 4 zil[e] văleat 7128 (1620 n. n.), în zilel[e] lu[i] Betliam Gabor craiul; f. 126 v.-127 v. (la sfîrşitul Florii darurilor): „Di în voe tatălui şi cu ajutorul fiiului şi cu săvrăşitul d[u]hului sv[în]tu, adecă eu mult greşit şi ticălos popa Ion di în sat din Simpetru scris-am această carte ce se chemă Alixandrie şi cu Daravaniie (Floarea darurilor n. n.) şi mă usteniiu cît putuiu şi o scris să cet[e]ască şi s[ă] socotiască bine ce est[e] împărăţiie ceştii lumi deşartă... Printru ace[ia] dom[nea]voastră încă vă rog pri toată fire de om cui Dumnezău o va da această carte a ceti sau a scrie, socotiţi şi mai bine ce voiu fi greşit, sau cuvîntu nesf[î]r[şi]t, sau slovă neîmplută, iar domn[e]vostră să deregeţi şi să nu mă blăstemaţi, ce s[ă] ziceţi: Dumnezău erte. Să vă erte şi pre voi Dumnezău la învricatulu judeţu cîndu va zice: viniţi bl[ago]s[lo]viţii de părintele meu de moştiniţi împărăţie ce î[i] gătită voa[o] din tocmala lumiei, ce tu m[i]l[o]stivu Domnu, I[su]s[e] H[ristoa]s[e], acei ne dă. Aminu. Incepusă a să scrie această carte ce s[e] cheam[ă] Alixa[n]drie în luna lu[i] cireşeriu 15 zil[e] şi să sfrîşi în luna făurariu în 15 zil[e] vleat 7128, a ot roj[destva] H[risto]va (iar de la naşterea lui Hristos n.n.) 1622 (sic) Crug[ul] slînţu (soarelui n.n.) 16, a luni[i] 3, zlatocislo (numărul de aur n.n.) 3, temeli[i]e 3, în satul care se cheamă Sîmpetru. Inceputul şi sfîrşitul (este) Hristos“. Acest manuscris, copiat de Ion Românul (Pr)[19], cuprinde cea mai veche traducere românească a Alexandriei cunoscută pînă acum. Unele elemente

18. *Ibidem*, p. 265. 19. *Ibidem*, p. 130.

specifice graiurilor de dincoace de munţi (spre exemplu turcisme ca *bidiviu, caic, haraci, tepsie, caftan, gugiman etc.)* pot constitui mărturii în legătură cu proveniența originalului sau cu originea copistului.

Manuscrisul românesc 4151 „Slujbe, molitve, învăţături bisericeşti“ (in 4⁰, 363 f., începutul lipseşte, legătura veche în piele se păstrează) are mai multe însemnări, toate din Aştileu (Bihor), aparţinînd preotului Ion şi fiului său, preotul Vasalie. Iată cîteva dintre ele, f. 50v.: „Cînd au luoatu nimeţii Oradea, anii 1692, maiu“; f. 231: „Eu popa Ion din Aştileu am scris cîndu au bătut trucii (turcii n. n.) Lipova şi o au făcut tot prah, anii 1695; f. 248 v.: „Eu popa Ion ot Aştileu am scris atunci cîndu să împăcară turcii cu nimeţii de pusără pace 25 de ani, anii lui H[risto]s 1699. Atunci au făcutu Aradul“; f. 363 v.: „Scris-amu eu popa Vasalie din Aştileul cîndu au muritu tată mieu popa Ionu anii 1728“. Cea mai veche însemnare este aceea de la 1692 şi deci manuscrisul poate fi anterior acestei date. Avînd în vedere obîrşia geografică a însemnărilor, se poate afirma că el provine din zona Bihorului unde a rămas mai multă vreme după ce a fost copiat. Examinînd cu atenţie scrierea, remarcăm evidente similitudini cu manuscrisele *4182 „Cazanie“* şi *4641 „Molitvenic“,* copiate de preotul Ursu din Cotiglet (localitate din apropiere de Oradea). Socotim că este vorba neîndoielnic de o operă a copistului amintit.

Manuscrisul românesc 4182, „Cazanie“ (in folio, 545 f., lipsesc începutul şi sfîrşitul, legătura veche în piele se păstrează, scriere dreaptă) aparţine, cum am văzut, aceluiaşi copist care a realizat manuscrisele *4151 „Slujbe“* şi *4641 „Molitvenic“*. In afara argumentelor de natură grafică este de menţionat şi faptul că la f. 162 v. el conţine o însemnare foarte asemănătoare cu cea de la f. 50v. a manuscrisului prezentat anterior care justifică o dată mai mult înrudirea lor şi oferă indirect detalii cu privire la spaţiu şi timp „cînd au luoatu nimeţii Oradea de la turci, anii 1692“.[20] Din punct de vedere al limbii şi stilului această Cazanie manuscrisă dovedeşte influenţe ale operei similare a Mitropolitului Varlaam, tipărită la Iaşi în 1643.

Manuscrisul românesc 4216, „Molitvenic“ (in 4⁰, 251 f. legătura veche nu se păstrează, lipsesc foi la început şi la sfîrşit, scriere dreaptă, clară, titlurile şi iniţialele sînt scrise cu roşu), conţine la f. 228 v. o scurtă însemnare semnificativă: „Eu popa Pătru am scris aicea cîndu au fostu anii de la H[risto]s 1688, în mai 29, marţi“.[21]

Abia manuscrisul românesc 4641 „Molitvenic“ (in 4⁰, 272 f., lipsesc începutul şi sfîrşitul) cuprinde cîntece religioase, molitve şi slujbe, iar la sfîrşit un calendar incomplet al sărbătorilor cu numele populare ale lunilor anului de la septembrie pînă la mai, ne edifică, printr-o însemnare de la f. 268v. asupra copistului celor două manuscrise de care l-am apropiat anterior pe considerente grafice şi pe baza unor informaţii marginale, ms. 4251 „Slujbe“ şi ms. 4182 „Cazanie“: „Cu mila lui Dumn[e]z[e]u scris-amu eu

---

20. *Ibidem,* p. 260. 21. *Ibidem,* p. 179.

popa Ursu diîn Cotigleatiu (localitate din apropiere de Oradea — n.n.) această carte; de eu doară voiu fi greşitu ceva întru ia, iară voi, cetitori, cine veţi ceti într-această carte, indireptaţi bine şi să nu mă giudecareţi, ce-mi grăiţi să-mi iarte Dumn[e]z[e]u păcatele, cumu Dumn[e]z[e]u să iarte şi ale voastre păcate. Începutu-s-au a să scrie în luna lui maiu în 22 de zile şi s-au sfrăşitu în luna lui cuptoriu în 15 zile, în alu şaptelesprăziace anu dea că[nd] au luoatu turcii Ţara Oradia în ce anu au fostu foamea, anii lui I[su]s H[risto]s 1676". Preotul Ursu din localitatea bihoreană Cotiglet este prin urmare realizatorul celor trei manuscrise în discuţie. Considerăm că ultimul (4641), singurul cu datare precisă, este şi cel mai vechi dintre toate. Între acesta şi manuscrisul 4151 există suficiente înrudiri din punct de vedere al conţinutului; în general exceptînd partea cuprinsă între f. 40-83, ms. 4641 (272 f., in 4°) poate fi înglobat în ms. 4151 (363 f., in 4°), făcîndu-se abstracţie de faptul că uneori ordinea slujbelor nu este aceeaşi. În concluzie, avem toate motivele să credem că ms. 4151 reprezintă o reluare augmentată, îmbunătăţită a manuscrisului copiat de preotul Ursu la 1676. Cele trei manuscrise dovedesc activitatea remarcabilă a realizatorului lor. Pentru biserica românească din Bihor ele au reprezentat, fără îndoială, atunci şi mai tîrziu, auxiliare de primă importanţă.

Manuscrisul românesc 4642 „Miscelaneu" (in 4°, 208 f., lipseşte începutul), cuprinde „Cazanie din postul mare", cîntece, slujbe, rugăciuni; la f. 151 v. următoarea însemnare: „Scris-am eu popa Giurgiu di în Lunca Sprei".[22] Este vorba deci de un nou text din zona Bihorului.

Manuscrisul românesc 4696, „Învăţătură la naşterea lui Hristos" (in folio, 9 f., legătura veche nu se păstrează, donat Academiei de Ioan Boroş, canonic din Lugoj; a aparţinut bisericii greco-catolice din Turdaş) are pe ultima foaie (9 v.) următoarea însemnare: „Scris-am eu Adamu din Turdaşi...".

Manuscrisul 4818, „Psaltire" (in 4°, 240 f., legătura veche nu se păstrează, primele foi text slavo-român, la sfîrşit (de la f. 172 înainte, text slav), are la f. 139 v o însemnare mai nouă care, în afara altor elemente, ar putea constitui un argument pentru localizarea sa: „Cîndu s-au tocmitu popa Moisii... în postul... şi au fost atunci popi-n acela anu la vlădica Vichentie arhiepiscopul Arad[u]lui şi au fostu împărat Caroli... şi am fostu de vîrstă de 20 şi 5 de a[n]i, văleat 1721".

Manuscrisul românesc 5963, „Molitvenic" (in 4°, 210 f., lipsesc 19 foi la început, legătura veche nu se păstrează, vechile coperţi de piele sînt lipite la început şi la sfîrşit, scrierea dreaptă, clară) are pe ultima foaie (210 r.) următoarea însemnare în limba slavonă: „A scris această scriere Andrei... în satul Dridiu, anul Domnului 1676, în zilele craiului Apafi Mihai; s-a sfîrşit în luna iunie, în a doua zi, într-o vineri". Această mică notă informativă, care indică numele copistului, localitatea în care a lucrat şi anul, nu figurează în lucrarea despre copiştii de manuscrise româneşti de pînă la 1800.

Manuscrisul 5978 (in 4°, 90 f., coperta din faţă lipită, text

22. *Ibidem*, p. 87.

slavon scris de altă mînă de la f. 85 înainte, între f. 81-85, text românesc scris, de asemenea, de altă mînă) cuprinde la f. 80 v. următoarea însemnare slavonă: „caneţ sveatealne văleat (1686). Aflăm aşadar anul în care au fost copiate cîntările sfinte care formează cea mai mare parte a acestui manuscris.

Manuscrisul 6024 (in folio, 269 f.) este în întregime slavo-român, textul, în limbile respective, fiind dispus pe două coloane. Foaia de titlu este şi ea bilingvă; iată varianta românească: „Cela ce-i întru sfinţi părintele nostru Ioan egumenul şi mai marele călugărilor din măgura Sinaei, Scara ceriului de învăţătură călugărească cu carea învaţă pre fieşicare creştin cumu să cade să vieţuiască pentru ca să să suie întru desăvărşitul călugăriei şi vieţei creştineşti. Acmu pentru folosul rodului creştinesc cui va vrea să citească din sloveneşte scoasă pre înţelesul a toată limba rumâneasc㠠de smeritul întru călugări Varlaam preut besearecei lui sfîntul Ioan Botezătorul întru mănăstirea ce o cheamă Săcul“. Este vorba deci de Scara (slavoneşte „Leastviţa“) lui Ioan Scărarul, scriere tradusă în limba română de viitorul mitropolit al Moldovei, Varlaam, pe cînd era încă ieromonah la Mănăstirea Secu. Acest manuscris slavo-român este mai complet decît manuscrisul românesc 493, un „in folio“ de 316 pagini, provenind din biblioteca Episcopului de Roman, Melchisedec, intrat în fondul Academiei la 1892 (ms. 493 se termină la f. 198 v. a ms. 6024, care, aşa cum am văzut, are în total 289 f.).

Cercetarea manuscriselor ne-a oferit în plus posibilitatea identificării unor legături între diferite asemenea izvoare a unor similitudini care dovedesc existenţa unui original comun pentru două sau mai multe manuscrise, realizate în arii variabile, la intervale de timp diferite. Natural, nu este exclus ca uneori originalul să fi fost, în întregime sau parţial, chiar unul dintre manuscrisele respective. Vom prezenta în mod succint cîteva asemenea cazuri.

Manuscrisele româneşti 68 [23] şi 1287 [24], două Otecinice moldoveneşti din zona Neamţului, (primul conţine însemnări din prima jumătate a secolului al XVIII-lea, cea mai veche de la 1712 — de la Piatra (actualul Piatra Neamţ) şi Mănăstirea Bisericani, al doilea, datat 1685, are însemnări cam din aceeaşi perioadă de la Schitul Pocrov, situat în apropiere de Mănăstirea Neamţ, precum şi o altă însemnare datorată Episcopului de Roman, Pahomie, conţin exact aceleaşi capitole. Diferenţele de text sînt rare şi cu totul neînsemnate. Manuscrisului 68 îi lipseşte începutul care în varianta completă (v. ms. 1287) reprezintă primele două capitole: „Scrisoare di-nvăţăturile preapodobnicilor şi celor de Dumnedzău purtători părinţii noştri“; „Poveste (a) părinteiui Paladie“ de un Evloghie şi parţial capitolul al treilea, „Povestia părintelui Andronic şi a fămeii lui“. Manuscrisul incomplet 68 începe spre sfîrşitul acestui din urmă capitol, la f. 9 r., jos, penultimul rînd a manuscrisului 1287. In rest, după cum am spus, asemănările celor două texte sînt evi-

23. I. Bianu, *op. cit.*, p. 157.
24. G. Strempel, şi col., *Catalogul...*, (IV), p. 457.

dente. Intre manuscrisele româneşti 206[25], 705[26] şi 714[27], primul datat 1669, ultimul, 1685, celălalt nedatat, toate trei Ceasloave transilvănene, pot fi stabilite unele legături. Dealtfel, în volumul al doilea al catalogului său, vorbind despre ms. 714, loan Bianu făcea trimiteri la ms. 705 (în plus, la ms. 706, 712, datate 1696, respectiv 1701, pe care nu le discutăm aici), fără a menţiona însă ms. 206, deşi apropierile între acel manuscris şi ms. 714 sînt cu mult mai importante. Toate trei manuscrisele au foi lipsă la început. Primele două, 206 şi 705, încep cu „Polunoştniţa de toate zile" (incompletă datorită lipsei foilor iniţiale, reprodusă în ms. 714 abia de la f. 46r.), pînă aici acest manuscris conţine: „vecernie", „rugăciunea la cină", „pavecerniţa mică", „rugăciune de culcare", „rugăciune cînd te scoli"). La sfîrşitul polunotşniţei (v. f. 4 v.-ms. 206, f. 17 r.-ms. 705) se află o molitvă despre care în ms. 705 se spune: „această molitvă să zice şi la pavecerniţă" şi pe care copistul manuscrisului 714, protopopul Pătru, o reproduce numai la pavecerniţă. În continuare, toate cele trei scrieri cuprind acelaşi text, numit în ms. 206 şi 714 „Polunoştniţa carea-i sîmbătă", iar în ms. 705, „Polunoştniţa carea să citeaşte sîmbăta" (v. f. 6 r.-17 v.; 62 v.-76 r.). Titlurile sînt deci identice pentru primul şi al treilea manuscris; acelaşi lucru se poate spune şi despre conţinut. Urmează în ms. 206 şi 714, (f. 18 r.-20 r., respectiv 77 v.-81 v.) utrenia care este asemănătoare; există apoi o parte comună tuturor manuscriselor şi anume „Obedniţa". Incepînd de la f. 88 r. a ms. 206 şi de la f. 164 r. a ms. 714, conţinutul celor două manuscrise este din nou identic. Apropierea mai mare dintre ele se confirmă şi prin faptul că, după terminarea Ceaslovului, conţinutul lor este acelaşi (urmează mai întîi Anghilestul-ms. 206, 107 r-194 v.; ms. 714, f. 173 r.-308 r. şi apoi evangheliі-ms. 206, 194 v.-210 v.; ms. 714, 308 v.-331 r.; ultimile foi ale ms. 714, 331, v.-343 v. nu pot fi comparate cu ms. 206, care este incomplet). În schimb, în ms. 705 după Ceaslov urmează cu totul alte texte: paraclis, rugăciuni, catavasii etc. Trebuie puse, aşadar, în primul rînd în legătură ms. 206, copiat la 1669 de „popa Florea lăcuitoriu în Crişteaiic" (Bihor) care, aşa cum ne-a arătat însemnarea reprodusă anterior, a făcut şi munca de traducător, şi 714, copiat la 1685 de protopopul Pătru. Manuscrisul 705 atestă o posibilă influenţă a celorlalte două, dar şi a altor originale.

Asemănări evidente există şi între manuscrisele 170[28] şi 540[29], primul găsit de Episcopul Melchisedec la biserica din Icuşeşti-Roman, în 1884, donat Academiei la 1892, datat 1674, al doilea copiat de ieromonahul Arsenie de la Bisericani, înainte de anul 1668, notat pe ultima copertă. Ambele cuprind: Psaltire, Acatist şi Paraclis, textele fiind identice. Primul este incomplet (lipsesc cîteva foi la sfîrşit), al doilea s-a păstrat integral. Primul conţine numai text românesc, pe cînd la al doilea Paraclisul este slavo-român. Datorită faptului că este incomplet, ms. 170 poate fi urmărit numai pînă la f. 206 v. (mijloc) a ms. 540, care conţine în total 215 foi.

---

25. I. Bianu, *op. cit.*, p. 450.
26. I. Bianu..., *Catalogul...*, (II), p. 456.
27. *Ibidem*, p. 467-468.
28. *Ibidem*, p. 391.
29. I. Bianu, R. Caracaş, *op. cit.*, p. 283.

Asupra acestei probleme, precum şi în legătură cu raporturile între manuscrisele menţionate şi paraclisul transilvănean de la 1639,[30] pe de o parte, sau între toate acestea şi tipăriturile corespunzătoare ale lui Dosoftei, pe de alta, poate fi consultat un articol din revista „Limba română".[31]

În sfîrşit, asemănări evidente există între manuscrisele 296,[32] 497,[33] 1327,[34] Evangheliare, primele două, moldoveneşti, avînd în vedere limba şi însemnările (al doilea slavo-român, copiat la 1677, provenind din biblioteca Episcopului Melchisedec), ultimul copiat în Ţara Românească, la Mănăstirea Cîmpulung, de „Nicola gramaticul" la 1686. Toate trei conţin, la începutul evangheliilor predoslovii ale lui Teofilact, arhiepiscopul Bulgariei. În ms. 286 predosloviile la evangheliile lui Luca şi Ioan sînt slavo-române la fel ca în ms. 497 în întregime slavo-român, în timp ce în ms. 1327 textul este numai românesc şi doar titlurile sînt redactate în slavonă. Ms. 1327 cuprinde în schimb, la sfîrşit, un tabel slavon al evangheliilor citite peste an la sărăbători şi duminici identic cu cel din ms. 497 pe care însă nu-l aflăm în ms. 296.

Concluzia este că cele două manuscrise moldoveneşti sînt anterioare manuscrisului muntean de la 1686 (pentru ms. 497, copiat la 1677, faptul era evident de la bun început) şi că ele, ne gîndim mai ales la ms. 497, au putut servi ca model la 1686 grămăticului Nicola care realiza atunci o nouă copie în Mănăstirea Cîmpulung. În sprijinul acestei concluzii pot fi invocate şi fapte lingvistice, dintre care vom menţiona numai două: cuvîntul *covăşeţ* „aluat", element slav atestat în secolul al XVII-lea numai în izvoare moldoveneşti, apare în toate cele trei manuscrise în formularea *covăseţul fariseilor*; dacă în manuscrisele moldoveneşti (296 şi 497) prezenţa sa este considerată normală, în cel muntean (1327) i se alătură explicaţia marginală „aluat"; termenul agud „dud", de asemenea, atestat numai în Moldova, la Varlaam, Dosoftei şi în ms. 497, apare în Ţara Românească numai în ms. 1327. Cuvîntul este şi acum frecvent în graiul moldovenesc. Rămînem deci la ideea că, asemenea Evanghelii învăţătoare tipărite la Mănăstirea Dealu în 1644, Îndreptării legii de la Tîrgovişte din 1652 sau Bibliei de la Bucureşti din 1688, Evangheliarul manuscris copiat la Mănăstirea Cîmpulung în 1686 dovedeşte influenţa unor texte anterioare moldoveneşti.

Am menţionat aici doar unele elemente pe care la poate dezvălui o cercetare a izvoarelor scrise româneşti din secolul al XVII-lea, păstrate la Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România. Între altele, ele fac dovada unor relaţii strînse între provinciile noastre istorice, demonstrînd că unitatea remarcabilă a limbii

---

30. N. Drăganu, *Cea mai veche carte rakoczyană*, în „Anuarul Institutului de istorie naţională", I (1921-1922), p. 161-278.

31. M. Costinescu, *Versuri necunoscute ale lui Dosoftei*, în „Limba Română", XXII (1973), nr. 2, p. 155-159.

32. I. Bianu, *op. cit.*, p. 639.

33. I. Bianu, R. Caracaş, *op. cit.*, p. 241-242.

34. G. Strempel..., *op. cit.*, p. 561.

şi spiritualităţii româneşti, vizibilă astăzi în toate teritoriile locuite de români, reprezintă urmarea firească a acestor îndelungate şi strînse legături, bazate pe afinităţile puternice ale fondului etnic comun.

DORU MIHĂESCU

Publicaţii periodice religioase din secolul al XIX-lea în Moldova

III. Foaiea oficială bisericească a Sfintei Mitropolii Moldoviei (1/13 octombrie 1868-probabil pînă după 1/13 ianuarie 1872)

Consideraţiuni introductive. A treia publicaţie periodică religioasă, apărută în Moldova la Iaşi, în secolul trecut, după cum am menţionat în nr. 1-2/1976 al revistei Mitropolia Moldovei şi Sucevei, p. 56, este intitulată *„Foaia oficială bisericească a Sfintei Mitropolii Moldoviei"*, periodic care ieşea de sub teascurile tipografiei lui Xerex Goldner din Iaşi, «de două ori pe lună», de la 1/13 octombrie 1868 şi pînă, probabil, după luna ianuarie 1872.

Parte din această foaie, ce apărea în cîte două coale broşate, în format 30/22 cm., se află la Biblioteca centrală universitară «Mihail Eminescu» din Iaşi, colecţionată prin anticariatul local, în numere dispersate, adunate în trei volume broşate, sub cota V 3556. Fiecare număr are 16 pagini.

Primul volum cuprinde 24 numere şi 368 pagini pentru doi ani de apariţie (1/13 octombrie 1868, an I, nr. 1-15/27 septembrie 1869, an II, nr. 24).

Al doilea volum începe cu nr. 1 (1/13 octombrie 1869, an II, p. 1-6), apoi se continuă cu nr. 6 (15/27 decembrie 1869, an II,[1] p. 81-96), nr. 11 (1-13 martie, 1870, an III, p. 145-160).

Ultimul volum cuprinde numerele: 10 (15/27 februarie 1870 an III, p. 129-144), nr. 19 (1/13 iulie 1870, an III, p. 257-272) şi nr. 1 (1-13 ianuarie 1871, an IV, p. 1-16). Din toate aceste trei volume lipsesc deci nr. 2-5/1869, an I, p. 17-80; nr. 7-9/1870, an III, p.

---

1. Notă. Aceste două numere nr. 1 (1/13 octombrie), p. 1-66 şi nr. 6 (15/27 decembrie), p. 8-96 din anul 1869 sînt greşit menţionate ca făcînd parte din anul al doilea al apariţiei, deoarece acest an începe la 15-17 ianuarie cu nr. 8 al publicaţiei şi se termină cu nr. 24 (15/27 septembrie) acelaşi an, de cînd editarea foii trece în al treilea an de apariţie. Deci cele două numere menţionate, nr. 1 şi 6/1869 sînt parte din cel de al treilea an de imprimare a foii.

97-128; nr. 11-18/1870, an III, p. 147-256; nr. 20-24/1871, an III, p. 273-353; nr. 2/1871, an IV, p. 17 şi pînă la sfîrşit.

Numerele achiziţionate au fost proprietatea «Bisericii Sfînta Parascheva din Munteninea de sus, Iaşi, 1848», aşa cum se menţionează pe o parafă, de formă ovală, aplicată pe paginile unor numere ale publicaţiei,[2] dovedind că acestea au fost abonamentul acelei biserici. La unele numere se găsesc chiar şi timbre pe care citim: «Poşta română, 4 bani», o dovadă a primirii prin poştă a abonamentului la vremea respectivă. De la anticariat, numerele foii au fost colecţionate contra a 400 lei în trei rînduri (27 aprilie, 30 martie şi 21 octombrie anul 1961), aşa după cum se poate constata de pe parafa bibliotecii, aplicată, la achiziţionare, pe paginile foii.

In Arhivele Statului din Iaşi, de asemenea, se găsesc într-un volum broşat, sub cota 3170, numeroase numere din primii doi ani de apariţie a foii (nr. 1-7/1868, an I, p. 1-112 şi în continuare nr. 8-23/1869, an II, p. 113-368).

Un volum, avînd tot atîtea numere din cei doi ani de apariţie, legat în carton maro cu piele la cotor, există la Biblioteca Sfîntului Sinod-Bucureşti, sub cota 498.

La Biblioteca Academiei R. S. R. – Bucureşti, periodicul se află în două volume legate în carton maro, sub cota P II 427. Numerele din aceste volume completează într-o măsură oarecare pe cele care lipsesc din volumele menţionate mai sus. Totuşi, din totalul numerelor care ar trebui să completeze cei cinci ani de apariţie a foii, lipsesc şi de aici următoarele: nr. 1-10/1870, an III, p. 1-144; nr. 12-24/1870, an III, p. 160 şi pînă la sfîrşitul acestui de al treilea an de apariţie; nr. 1-5/1871, an IV, p. 1-80; nr. 7/1871, an IV, p. 97-112; nr. 9-23/1871, an IV, p. 129 şi pînă la sfîrşitul acestui an, al IV-lea de apariţie; nr. 1-9/1872, an V, p. 1-144; nr. 11/1872, an V, p. 160 şi pînă la sfîrşit.

In al doilea volum menţionat la cota P. II 427 există o însemnare care ne spune proveniența fascicolelor colecţionate: «Din cărţile mele I[oan] Grigoresco, oraşul Fălticeni».[3]

I. Prezentare formală, cuprins, scop

Pe prima pagină a fiecărui număr este imprimat, sub formă de bust, chipul Sfîntului mare mucenic Gheorghe «C. M. M.-bustul-Гeopгie», sub care apare titlul publicaţiei cu literă majuscală amestecată – chirilică şi latină –, apoi, mai jos, în continuare, pe două coloane sînt rînduite diferite studii, însemnări, cronici, decrete, hotărîri, circulare chiriarhale etc.

Scopul urmărit prin această publicaţie se vădeşte limpede din cuvintele Mitropolitului Calinic Miclescu: «.... am crezut de necesitate şi de a noastră imperioasă datorie – arată înaltul ierarh – să facem a se edita una foaie oficială bisericească prin care să se producă toate lucrurile oficiale, predicile ţinute şi care se vor ţine

2. A se vedea «*Foaiea oficială bisericească a Sfintei Mitropolii Moldoviei*», III (1870), nr. 10 (15/27 februarie), p. 133; III (1870), nr. 19 (1/13 iulie), p. 259; 1 (1871), nr. 1 (1/13 ianuarie), p. 3.

3. Idem, III (1870), nr. 11 (1/13 martie), p. 145.

(rosti) de către clerici, cum şi producţiunile literare eclesiastice. Caracterul este propriu bisericesc, iar scopul ei constă în aceea de a încunoştiinţa şi a edifica pe clerul şi poporul român ortodox asupra tuturor intereselor spirituale ce numai puţin au o strînsă legătură cu societatea».[4]

In partea a doua a fiecărui număr al publicaţiei întîlnim studii privind diferite probleme şi de importanţă teologică.

Calinic Miclescu, mitropolitul Moldovei, în cuvîntul introductiv la publicaţia de care ne ocupăm, arăta că «motivul ce ne dispune a lua invitaţia întru a se edita una Foaie oficială bisericescă este atît necesitatea cît şi importanţa unei asemenea foi...».

Adresîndu-se tuturor episcopilor eparhioţi din cuprinsul Chiriarhiei sale, Mitropolitul Calinic continua afirmaţia de mai sus: «E obştește cunoscut necesitatea ce biserica noastră română simte de (a avea) un jurnal prin care să se poată arăta tuturor ceea ce ea a lucrat şi lucră, numai puţin şi de a se împrăştie pre cît se poate mai mult adevărata învăţătură a sfintei noastre religiuni în popor.

Cugetînd serios asupra acestui caz de mare necesitate pentru biserica noastră am crezut a fi bine de a face să se edite[ze] o foaie oficială bisericească ceea ce am şi pus în lucrare.

Programul după care are a se conduce direcţiunea foii este prospectul ce s-au imprimat în nr. 1/1868 al acestei foi. Din acest program se desprind următoarele indicaţii: Se va rîndui să se facă abonamente între clerici şi alte persoane.

Atît lucrările oficiale cum şi predici şi scrieri literare-bisericeşti să se trimită direcţiunii foii, la Mitropolie, spre a se da publicaţiei»[5] etc.

II. **Probleme de administrare a publicaţiei**

In cei patru ani de apariţie (1/13 octombrie 1868 – pînă după luna ianuarie 1872), publicaţia aceasta a fost imprimată numai în tipografia lui Xerex Goldner, situată pe uliţa Hiristigiei de pe lîngă Palatul Culturii din Iaşi, aşa după cum se poate vedea din menţiunile făcute la sfîrşitul fiecărui număr al foii. Tot aici, în ultimul rînd, sub linia de chenar, în stînga jos, este menţionat şi numele *girantului principal Mihail Stamati*, cum şi a *administratorului Constantin Ciudin*. Pe atunci, acesta din urmă, fiind şi secretar al cancelariei Sfintei Mitropolii. Cît priveşte pe primul, girantul principal «Mihai Stamatti, vechi copist, a fost întărit (recunoscut) cu Decretul nr. 28 din 4 ianuarie (1869) în postul de şef de secţie judiciară (adică la Consistoriul bisericesc) şi ajutorul directorului cancelariei Mitropoliei (adică C. Ciudin), în locul rămas vacant prin trecerea D-lui Telemac Ioan Dimitriu în alt post, cu începere de la 1 ianuarie 1869. Iar cu Decretul nr. 29 din 4 ianuarie (1869) s-au întărit pe D-l Constantin Vasiliu Secuianu în postul de copist, în locul D-lui Mihail Stamatti, fost, între 8 februarie 1864 şi 9

4. Idem, I (1868), nr. 1 (1/13 septembrie), p. 2.
5. *Ibidem*, p. 2-3.

aprilie 1866 girant responsabil şi administrator principal la revista Preutul.[6]

După menţiunile făcute, în paginile acestei foi oficiale se poate constata continuitatea publicaţiei în cei patru ani de apariţie, modul distribuirii ei la abonaţi, strădaniile redacţiei de a înlătura dificultăţile întîmpinate, combinînd diferite numere pentru a ajunge la zi cu editarea foii, solicitînd pe abonaţi să-şi achite costul anual al foii sau căutînd cu orice preţ să îmbunătăţească atît conţinutul cît şi formalităţile de imprimare a foii.

La fiecare sfîrşit şi început de an al apariţiei «Foaiei oficiale bisericeşti a Sfintei Mitropolii Moldoviei» se menţionează despre încheierea primului an de editare şi continuare în al doilea, al treilea, al patrulea an etc. Se anunţă, de pildă, cu apariţia numărului prezent (al 24-lea, II (1869), 15/27 septembrie *se împlineşte un an* de la înfiinţarea Foaiei oficiale bisericeşti cu care ocaziune sînt rugaţi, atît onorabilii Părinţi corespondenţi, cît şi persoanele ce au binevoit a se abona, să prevină din timp administraţiunea de abonarea domniilor sale.

... Domnii ce încă pînă acum (15/27 septembrie 1869 n. n.) nu şi-au achitat costul abonării să binevoiască a ne trimite cît mai în grabă banii cu care datoresc redacţiei, atît pentru anul trecut (1868) cît şi pe venitoriu (următorul, al treilea an de apariţie 1/13 octombrie 1869 – 15/27 septembrie 1870), spre a nu fi împiedicaţi în venitoriu cu regulata primire a acestei foi; ca astfel şi administraţia să fie în putinţă a-şi încheia conturile şi a solvi (achita) datoriile făcute din cauza neexactei plăţi.

... Onorabilii părinţi corespondenţi... care n-au trimis (situaţia numerelor foii primite) sînt rugaţi a trimite ştiinţă cîte foi să li se expedieze pentru anul al doilea».[7]

De asemenea, din partea direcţiunii, în primul număr din cel de al patrulea an de apariţie a foii (1/13 ianuarie – 15/27 decembrie 1871) se menţionează: «Cu începerea anului nou şi foaia bisericească au început al treilea (patrulea n. n.) an de la fondarea sa».

Toţi onorabilii părinţi şi domni abonaţi care în decursul anului (al treilea n. n.) nu şi-au primit complet numerele din foaie să avertizeze (facă cunoscut) Direcţiunea spre a li se completa (abonamentul).

.... Cei care nu şi-au achitat abonamentul, unii cîte pe un an, alţii pe cîte doi ani, să binevoiască a trimite restul ce fiecare datoresc aparte, ca prin conştiinţă şi direcţiunea să poată a-şi îndeplini onorabil angajamentele luate pentru materialul trebuitor şi să poată preîntîmpina şi pe viitor cheltuielile, mai cu seamă că prin începerea acestui an (al patrulea de apariţie) *s-au făcut demerse însemnate pentru îmbunătăţirea* foaiei».[8]

b) Despre *situaţia abonamentelor* acestei publicaţii se arată în paginile ei că acestea se făceau la direcţiunea foaiei, iar în provincii, la protoierei. Mitropolitul Calinic în cuvîntul înainte,

---

6. Idem, II (1869), nr. 9-10 (1/13 februarie), p. 129; cf. Revista Preutul, III (1863), nr. 17 (42), 21 decembrie, p. 330.
7. Idem, II (1869), nr. 24 (15/27 septembrie), p. 308.
8. Idem, IV (1871), nr. 1 (1/13 ianuarie), p. 2.

imprimat pe prima pagină a numărului de început al foii, nota că prețul abonamentului urma să se fixeze printr-o dispoziţiune specială ce se va comunica odată cu terminarea a cîte un număr din menţionata foaie, ceea ce s-a şi întîmplat. Pentru un an, (abonamentul este) un galbăn, pentru şase luni 20 lei şi pentru trei luni 12 lei. Abonamentele nu se fac (eau) decît la 1 şi 15 a fiecărei luni. Biroul direcţiunii (sediul administrativ al foii era) în curtea Mitropoliei Moldovei.

In diferite numere ale publicaţiei sînt menţionate listele cu numele celor abonaţi la foaia oficială bisericească. Redacţia făcea cunoscut celor interesaţi să trimită listele definitive ale abonaţilor pentru a fi publicate în paginile revistei.[9]

c) Administratorul Constantin Ciudin făcea, de asemenea, cunoscut ca «toţi corespondenţii şi abonaţii să binevoiască a trimite costul abonamentelor făcute la acea foaie, deoarece *administraţia întîmpina greutăţi riscînd să fie silită a întrerupe scoaterea foii*».[10] In ceea ce priveşte întreruperile acestea se făceau şi din alte motive. «De obicei foaia trebuia să apară la întîi şi la 15 a fiecărei luni, dar, din cauza Sfintelor Sărbători ale Invierii Domnului nostru Iisus Hristos (cum şi a altor asemenea mari praznice împărăteşti), foaia nu s-au putut scoate (de pildă) la una a curentei»,[11] adică la 1 mai 1869, deoarece Sf. Paşti din acel an căzuse în jurul acestei date. Asemenea împrejurări determina pe redactori ca numele sistate să le combine cu cele următoare, aşa după cum reiese din următorul anunţ. «Pentru a putea ţine şir publicaţiunea actelor aici cuprinse a trebuit să se scoată ambele numere din 1 şi 15 curent»,[12] adică din luna februarie 1869.

d) *Difuzarea* foii la abonaţi se făcea prin factorii poştali care produceau uneori şi nemulţumiri redacţiei, potrivit sesizărilor făcute din partea abonaţilor pentru neregularitatea primirii foii. Măsurile redacţiei au fost luate prin corespondenţe cu direcţiunea poştei, aşa după cum reiese din următoarea menţiune: «La începutul anului al patrulea de apariţie a foii (1/13 ianuarie 1870), redacţia făcea cunoscut abonaţilor, care în decursul anului, nu am primit complet numerele din foaie, să avertizeze pe direcţiune spre a li se completa, deşi această neregularitate nu pica asupra direcţiunii căci ea şi-a distribuit în modul cel mai regulariu foaia, dar (această vină era de fapt) asupra împegaţilor poştali care cu totul au fost necunoştiincioşi în această afacere şi pentru care direcţiunea şi-a făcut în mai multe rînduri reclamele sale».[13]

III. **Probleme de conţinut teologic**

1) In mai multe numere din această publicaţie, autorul W. Guetteé face *„Expunerea doctrinei Bisericii creştine ortodoxe* însoţită de disciplinele de se întîlnesc de celelalte Biserici creştine».

---

9. Idem, II (1869), nr. 23 (1/13 septembrie), p. 338.
10. Idem, II (1869), nr. 17 (15/27 iunie), p. 257.
11. Idem, II (1869), nr. 15 (15/27 mai), p. 225.
12. Idem, II (1869), nr. 9-10, (1/13 februarie), p. 160.
13. Idem, IV (1870), nr. 1 (1/13 ianuarie), p. 1-2.

In special, el se referă la principalele învăţături ale Bisericii Ortodoxe, şi anume: *Despre Sfînta Treime, Lumea, Intruparea, Mîntuirea, Sfîntul Duh, Biserica* etc.[14] De asemenea, o prezentare succintă a *celor trei trepte ierarhice:* episcop, preot şi diacon, este făcută de un autor nesemnat, în cîteva numere din această publicaţie.[15]

Cu prilejul celei de a 66-a aniversări de la fondarea Seminarului Central de la Mănăstirea Socola-Iaşi, George Erbiceanu tratează elogios, în paginile publicaţiei, despre viaţa şi activitatea Sfîntului Ioan Gură de Aur.[16]

2. *Probleme de morală creştină* sînt tratate în paginile publicaţiei oficiale a Mitropoliei Moldovei, începînd, probabil, cu numărul 18 din anul III (1870), deoarece întîlnim, de pildă, o continuare în numărul următor, al 19-lea, al studiului: «*Tractat teologic moralo-creştinesc pentru obligaţiunile familiare: reciproca stimă şi amoare, 2. răbdarea şi condescenţa, 3. încrederea şi sinceritatea, 4. zelul şi iubirea de osteneală în îngrijirea pentru casă şi copii, 5. credincioşia (fidelitatea) soţilor, 6. curăţia şi castitatea, 7. reciproca perfecţiune morală a lor înşişi* (a soţilor), speciale obligaţiuni a[le] bărbatului şi femeii, îngrijirea pentru copii, educaţiunea copiilor, educaţia fizică, cultivarea facultăţilor mintale, educaţiunea morală, îngrijirea pentru destinarea copiilor către o ştiută condiţiune, fructele educaţiunii creştine, obligaţiunile copiilor etc.[17] Din indicaţia «va urma» făcută la sfîrşitul acestei prezentări ne putem da seama că au fost continuate şi alte chestiuni sau teme de morală creştină, dar, din lipsă de numere din publicaţia de care ne ocupăm, nu putem şti care anume au fost problemele studiate.

3. Intîlnim, de asemenea, unele menţiuni şi sub formă de *povăţuiri religioase-morale* adresate clericilor sau dreptcredincioşilor creştini. Aşa, de pildă, Mitropolitul Calinic Miclescu, prin adresa nr. 632 din 26 martie 1869 intervine la ministrul Cultelor cerînd scutirea clericilor, potrivit canoanelor bisericii, de a depune jurămînt în faţa instanţelor. «Preoţii pot fi cel mult martori la procese, dar nu trebuie să jure».[18] Sau în ajunul sărbătorilor împărăteşti, sîmbăta şi duminica din Postul Mare – povăţuia ierarhul – este indicat ca orice bun creştin să nu meargă la spectacole.

4. In prima parte a fiecărui număr din publicaţia noastră sînt imprimate în mod oficial toate hotărîrile (decretările) lunare luate de conducerea Mitropoliei privind: numirile persoanelor clericale (diaconi, preoţi, monahi), învoirile, transferările, acordările de ran-

---

14. Idem, I (1868), nr. 4 (15/27 noiembrie), p. 60-64; I (1868), nr. 5 (1-13 decembrie), p. 79-80; I (1868), nr. 6 (15/27 decembrie), p. 91-96; II (1869), nr. 11 (1/13 martie), p. 164-166; II (1869), nr. 12 (15/27 martie), p. 186-190; II (1869), p. 13 (1/13 aprilie), p. 206-207; II (1869), nr. 19 (15/27 iulie), p. 291-304; II (1869), nr. 23 (1/13 septembrie), p. 345-348; II (1869), nr. 24 (15/27 septembrie), p. 355-363.

15. Idem, I (1868), nr. 2 (15/27 octombrie), p. 27-31; I (1868), nr. 3 (1/13 septembrie), p. 36-42.

16. Idem, II (1870), nr. 9-10 (1/13 şi 15-27 februarie), p. 150-160; II (1869), nr. 11 (1/13 martie), p. 166-169.

17. Idem, III (1870), nr. 19 (1/13 iulie), p. 259-272.

18. Idem, II (1869), nr. 1361 (13 aprilie), p. 204-205.

guri bisericeşti (purtare de mitră sau mantie în timpul slujbelor), înmînarea cărţilor de hirotonie şi duhovnicie, trimiterea celor vinovaţi în consistoriu şi apoi la mănăstiri pentru ispăşirea pedepselor, oprirea temporară de la săvîrşirea celor sfinte, confirmări şi recunoaşteri în posturi de stareţi la mănăstiri, paraclisieri, cîntăreţi, regent de cor, anchete, învoire canonică etc.

Probleme de drept canonic sînt şi diferitele chestiuni din circularele date de conducerea bisericească, adică de Mitropolitul Calinic către episcopii eparhioţi, protoiereii şi preoţii din eparhie. Legătura dintre cler şi credincioşii creştini este reliefată într-o succintă prezentare istorică, documentată pe temeiuri luate din Sfînta Scriptură, Sfînta Tradiţie, canoanele Bisericii şi învăţăturile Sfinţilor Părinţi. In acest sens este prezentat, de un autor anonim, studiul *„Ierarhia bisericească şi turma cuvîntătoare cu a lor legătură reciprocă"* – o expunere documentară din primele veacuri creştine a învăţăturii despre cele trei trepte ierarhice. Această primă parte a temei se continuă în alte numere ale publicaţiei cu titlul *„Cele trei grade orînduite de Dumnezeu ale ierarhiei şi deosebirea lor între sine"* respectiv, *„Relaţia gradelor ierarhiei bisericeşti între sine şi către turmă"*.[19]

Căutarea de a pune în rînduială sistemul de alegere a celor ce urmau să facă parte din cele trei trepte ierarhice este şi o preocupare de caracter canonic a clerului şi a conducerii Bisericii noastre din secolul trecut. Aşa, de pildă, în paginile revistei «se publică proiectele de lege prezentate corpurilor legiuitoare de actualul Domn Ministru al Instrucţiunii Publice şi al Cultelor, adică Dumitru Guste, relative la alegerea mitropoliţilor şi episcopilor şi pentru recompense viagere cuvenite acestora la caz de retragere din scaunul eparhial.[20]

De asemenea, este publicat atît *Proiectul de lege organică pentru Biserica Ortodoxă Română.* 1. *Dispoziţiuni generale* 2. *Despre Sinodul Bisericii (Ortodoxe) Române,* 3. *Despre alegerea mitropoliţilor şi episcopilor,* 4. *Despre eparhii şi chiriarhii lor*[21], *cît şi Dezbaterile senatului*[22] asupra acestui proiect.

Pentru buna rînduială în viaţa religioasă a Bisericii din Moldova, în paginile revistei noastre este expusă o altă chestiune de drept canonic. Este vorba de consistoriul bisericesc care prezintă diferite dezbateri ale unor probleme de interes bisericesc din eparhie. De pildă, pentru administrarea tainei cununiei, fără aprobarea chiriarhului locului, în postul Sf. Apostoli Petru şi Pavel, unii preoţi au fost opriţi de la săvîrşirea celor sfinte timp de trei luni şi trimişi

---

19. Idem, I (1868), nr. 1 (11/3 octombrie), p. 12-16; I (1868), I (1868), nr. 4 (15/27 noiembrie), p. 58-60; II (1868), nr. 2 (15/27 octombrie), p. 27-31.

20. Idem, II (1868), nr. 8 (15/27 ianuarie), p. 121-123.

21. Idem, II (1869), nr. 17 (15/27 iunie), p. 269-271; II (1869), nr. 19 (15-27 iulie), p. 294-304.

22. Idem, II (1869), nr. 18 (1/13 iulie), p. 279-281; II (1869), nr. 19 (15/27 iulie), p. 293-296; II (1869), nr. 20 (1/13 august), p. 316-320; II (1868), nr. 22-22 (15/27 august), p. 324-336; II (1869), nr. 23 (1/13 septembrie), p. 339-345; II (1869), nr. 24 (15/27 septembrie), p. 364-366; III (1869), 1 (1/13 octombrie), p. 7-16; III (1869), nr. 6 (15/27 decembrie), p. 91-96; III (1870), nr. 11 (1/13 martie), p. 158-160; III (1870), nr. 10 (15/27 februarie), p. 143-144.

de canon la mănăstire.[23] Ministrul Cultelor şi instrucţiunii publice, se menţionează în paginile revistei, sesiza un act ilegal săvîrşit de unii clerici care plecau din parohii, unii angajîndu-se ca avocaţi la primăriile din oraşe, iar alţii «şi-au luat asupră-şi îndatorirea de ofiţeri a stării civile».[24]

Pentru îndreptarea unor asemenea abaterii, Mitropolitul Calinic a dat un «ordin circular din 4 octombrie 1866 către toţi protoiereii Eparhiei mitropolii». La acelaşi lucru se referă şi răspunsul dat de înaltul ierarh către Ministerul cultelor şi al instrucţiunii publice.

5. Menţiuni, privind diferite *rînduieli liturgice* ce se săvîrşeau în spirit paşnic interconfesional, se fac de unii autori anonimi.

Aşa, de pildă, în mod oficial, Departamentul de interne se adresa la 5 august 1855, prin temeiul nr. 2041, către Mitropolitul Sofronie Miclescu, cerîndu-i înaltului ierarh să permită preoţilor ortodocşi să dea «mîngîiere (asistenţă) religioase militarilor crăieşti, creştini de orice confesiune ar fi, care se săvîrşesc din viaţă pe la locurile unde nu se află misionari catolici. Duhovnicească Dicasterie a Sfintei Mitropolii a Moldovei a rînduit ca, în cazul cînd preoţii de rit ortodox ar fi chemaţi să mărturisească, (să) cuminice şi să înmormînteze pe oştenii austrieci cantonaţi în Principat (Moldova n. n.), fie aceştia mărturisitori oricărei confesii, afară cînd ei vor fi de lege otomană sau israilită, că în acest caz nu au nici o îndatorire».[25] Ordinul mitropolitului se continua cu expunerea a 9 puncte referitoare la asistenţa religioasă ce urma să fie acordată de preoţii ortodocşi solicitanţilor de la alte confesiuni. Asemenea înlesniri se făceau şi pentru credincioşii neortodocşi aflaţi în spitalul din oraşul Hîrlău.[26]

Printr-o circulară nr. 1133-1139 din 23 iunie 1869, adresată tuturor protoiereilor şi catehetilor din eparhia sa, Mitropolitul Calinic dispunea, potrivit Sfintelor Canoane ale Bisericii, ca cei necreştini sau de altă confesiune care doresc de bună voie să fie primiţi în Biserica Ortodoxă, să li se administreze taina Sfîntului Botez după o perioadă de ispitire timp de 40 zile.[27]

Printr-o altă circulară, nr. 1658-1663 din 26 august 1869, acelaşi ierarh dispunea punerea în rînduială a practicilor liturgice referitoare la înmormîntarea copiilor nebotezaţi, arătînd că, potrivit canoanelor, «îngroparea copiilor născuţi morţi sau morţi după naştere pînă a nu primi botezul sau (numai n. n.) botezaţi de orice creştin, să fie înmormîntaţi în cimitir fără preot după regula tipicului».[28]

Prin acelaşi procedeu (circulara nr. 2074-2079 din 5 noiembrie 1869), înaltul ierarh făcea cunoscut protoiereilor din eparhia sa «acele veşminte şi procoveţe care nu ar putea fi întrebuinţate nici la înmormîntarea preoţilor sau a diaconilor săraci sau străini, să se

---

23. Idem, IV (1871), nr. (1/13 ianuarie), p. 6-7; În acest sens a se vedea şi adresa nr. 145 din 20 noiembrie 1870.
24. Idem, I (1868), nr. 4 (15/27 noiembrie), p. 56-57.
25. Idem, III (1870), nr. 11 (11/3 martie), p. 147.
26. *Ibidem*, p. 149.
27. Idem, II (1869), nr. 18 (1/13 iulie), p. 374.
28. Idem, II (1869), nr. 24 (15/27 septembrie), p. 354-355.

ardă în foc în(tr-)o groapă pregătită înadins pentru aceasta, lîngă temelia bisericii dinspre Sfîntul Altar unde-i mai ferit locul de călcarea oamenilor sau a vitelor.[29]

Motivat de sesizările unor credincioşi, făcute către minister şi mitropolie, referitoare la faptul că unii preoţi săvîrşesc Sfînta Liturghie disdedimineţă şi nu pot (credincioşii creştini) să participe, Mitropolitul Calinic rînduieşte, prin circulara nr. 2595 din 1 decembrie 1868, ca în Bisericile din oraşul Iaşi preoţii să înceapă săvîrşirea Sfintei Liturghii la orele 8 sau 9, în duminici şi sărbători.[30]

Grija deosebită a înaltului ierarh s-a îndreptat şi asupra îndeplinirii cu succes a unuia din cele trei chemări ale clerului în misiunea sa de bun corăbier al sufletelor credincioşilor creştini spre limanul mîntuirii.

«Este de mare interes religios, moral şi ştiinţific – arăta Mitropolitul Caliniç în circulara nr. 1310 din 27 iulie 1868, adresată, prin protopopiate, tuturor clericilor din eparhie – ca această vîslă (datoria predicării cuvîntului lui Dumnezeu), zicînd aşa, a corăbiei Mîntuitorului nostru să ajungă cît se poate mai curînd la practicarea generală şi la o *predicaţiune* pe cît se va putea mai completă, pentru că «foarte greu se dedau unii preoţi la această sublimă şi cea mai frumoasă ocupaţiune». De aceea, «dispoziţiunea o dăm pentru regulata ţinere de predici în biserici, în fiecare zi de serbare şi duminici»,[31] «în locul Chinonicului[32] din cadrul Sfintei Liturghii».

Arhiepiscop şi mitropolit al Moldovei şi Sucevei şi exarh al Plaiurilor – cum purta titulatura Calinic Miclescu, – printr-o carte pastorală nr. 2225 din 6 decembrie 1867, rînduia chiar nominal clericii ce trebuiau să predice de pildă, atît la catedrala mitropolitană din Iaşi, cît şi la bisericile catedrale mai importante din oraşe. Printre cei rînduiţi să predice în catedrala mitropolitană din Iaşi, spre exemplu, în ordinul nr. 2071 din 11 octombrie 1868, găsim menţionaţi pe «*diaconul Ioan Creangă* care a fost ales să predice la data de 30 noiembrie 1868, în ziua prăznuirii hramului, în Biserica Sfîntului Andrei din Iaşi».[33]

6. In paginile revistei găsim, de asemenea, imprimate aproximativ *20 de predici cu teme şi de autori diferiţi*, cele mai multe rostite în catedrala mitropolitană din Iaşi. Printre cei care semnează asemenea predici amintim pe arhiereul Vladimir Irinupoleos Suhopan, arhimandritul Clemente Nicolau, Constantin Erbiceanu, profesorul de religie la Şcoala de meserii din Iaşi iconomul Ioan Poenaru, preotul Ioan Mihăilescu, iconomii Ioan Pîrvu şi Ioan Anastasiu.

Cele mai multe dintre predici au fost alcătuite şi rostite în catedrala mitropolitană de către arhiereul Vladimir Irinupoleos Suhopan, în special cele din duminicile Postului Sfintelor Paşti: *1. Despre postul de 40 zile a Mîntuitorului în pustie. La Duminica întîia din post. 2. Despre post în genere. La Duminica*

---

29. Idem, IV (1877), nr. 1 (1/13 ianuarie), p. 3.
30. Idem, I (1869), nr. 7 (1/13 ianuarie), p. 100-101.
31. Idem, I (1867), nr. (1/13 octombrie), p. 7.
32. Idem, I (1868), nr. 2 (15/27 februarie), p. 19. A se vedea în acest sens şi circulara nr. 2225 din 6 decembrie 1867.
33. Idem, I (1868), nr. 3 (1/13 noiembrie), p. 48.

a II-a din post. 3. Despre Sfînta Cruce. Despre pocăinţă. Despre lepădarea de sine. La Duminica a III-a din post. 4. Despre pocăinţă. La Duminica a IV-a din post. 5. Despre cei chemaţi la cină. La Duminica a V-a din post. 6. Despre slujirea aproapelui. La Joia Mare. 7. Despre Sinodul I ecumenic. La Duminica a VII-a după Paşti. 8. Despre bogatul nemilostiv şi săracul Lazăr. La Duminica a XXII-a după Rusalii (Luca XVI, 19-31). 9. Despre învierea ficei lui Iair şi femeia cu scurgere de sînge. La Duminica a XXIV-a după Rusalii. 10. Despre bogatul care i-a rodit ţarina. La Duminica a XXVI-a după Rusalii. 11. Despre tînărul bogat care dorea să se mîntuiască. La Duminica a XII-a după Rusalii şi 12. La Naşterea Domnului.[34]

7. Pentru *buna rînduială în viaţa monahală*, a mănăstirilor din eparhia sa, Mitropolitul Calinic, ori de cîte ori era nevoie, întervenea cu povaţa şi sfatul bun, ori cu dispoziţii şi ordine date prin circulare către conducerea mănăstirilor sau la protoierii. Aşa, de pildă, pentru monahii şi maicile din mănăstiri care umblau fără rînduială prin oraşe şi sate s-au dat dispoziţii de chemarea lor la ordine şi disciplină monahală. Prin circulara nr. 1310 din 27 iulie 1868, Mitropolitul Calinic se adresa astfel protopopiatelor din eparhie: «S-au proibit (interzis) monahilor umblarea prin ţară, cutreierînd satele şi tîrgurile cerşind, şi sub diferite pretenţii stînd cu săptămîni şi luni, împrejurări ce dau loc la necuviinţe grele şi care fac o scădere (a) simţămîntului de respect către cler...., pierzîndu-şi [în]semnătatea misiunii lor, (ei) se fac povară societăţii».[35] Ierarhul Calinic îi cheamă la o vieţuire monahală corespunzătoare principiilor statornicite de Biserică prin Sfintele canoane, aşa după cum întîlnim în circulara sa nr. 2243 şi 2955 din 31 decembrie 1866.

8. Cîteva *informaţii interesante* demne de reţinut pentru viaţa bisericească din Moldova la sfîrşitul secolului trecut sînt, de asemenea, publicate în paginile foii noastre.

a) La Biserica Galata-Iaşi exista în anul 1869 «Ospiciul invalizilor», aşa după cum reiese din următoarea menţiune: «Cu ordinul 1797 din 4 august 1869, s-au învoit protosincelul Calinic Stoienescu a se statornici cu serviciul la paraclisul din *Ospiciul invalizi-*

---

34. Idem, I (1868), nr. (1/13 ianuarie), p. 105-110; 2. I (1868), nr. 3 (1/13 noiembrie), p. 123-128; II (1869), nr. 16 (1/13 iunie), p. 249-256; 3. II (1869), nr. 7 (15/27 iunie), p. 266-269, rostită de preotul Ioan Mihăilescu la 23 martie 1863, în biserica Tărănauca-Dorohoi; II (1869), nr. 11 (1/13 martie), p. 170-176; II (1869), nr. 14 (15/27 aprilie), p. 216-224 de Arhim. Climente Nicolau; IV (1871), nr. 6 (1/13 iunie), p. 84-91 de C. Erbiceanu; 4. II (1869), nr. 12 (15/27 martie), 77-85; 5. I (1868), nr. 3 (1/13 noiembrie), p. 42-47; 6. II (1869), nr. 15 (15/27 mai), p. 232-239) şi IV (1871), nr. 1 (1/13 ianuarie), p. 9-16; 7. I (1868), nr. 3 (1/13 noiembrie), p. 48-51 şi I (1868), nr. 6 (15-27 decembrie), p. 94-96 de iconomul Ioan Poenaru); 8. I (1868), nr. 3 (1/13 noiembrie), p. 36-42; 9. II (1869), nr. 17 (15/27 iunie), p. 258-261, de acelaşi iconom I. Poenaru; 10. III (1869), nr. 6 (13/27 decembrie), p. 84-91; 11. III (1869), nr. 1 (1/13 octombrie), p. 3-7, rostită de iconomul Ioan Pîrvu în catedrala «Adormirea» din Botoşani; 12. II (1869), nr. 17 (15/27 iunie), p. 261-266, rostită în biserica Sf. Spiridon din Iaşi.

35. Idem, I (1868), nr. 1 (1/13 octombrie), p. 6; (1870), nr. 10 (15/27 februarie), p. 130-133; II (1869), nr. 15 (15/27 mai), p. 226-227; I (1868), nr. 5 (1/13 decembrie), p. 71-73.

lor de la Galata, în locul decedatului preot Teodor Botoşăneanu».[36]

b) Deosebit de important pentru noi sînt însă menţiunile făcute despre istoricul şi starea de la sfîrşitul secolului trecut a «*Schitului moldo-român, cu hramul Bunavestire, de la Sfîntul Munte Atonului*». In nr. 8 din cel de al patrulea an (1871) de apariţie a revistei, cum şi în nr. 10 din anul următor (1872) – ambele existente numai la Biblioteca Academiei R. S. R., sub cota amintită mai sus, se publică, din nr. 7/1871 (număr ce nu l-am găsit) documentele relative la acest aşezămînt românesc de peste hotare. Printr-o adresă a sfintei Mitropolii nr. 1603 din 16 august 1871, către ministrul cultelor de atunci, Dl. D. Gusti, se cerea recunoaşterea..., menţinerea stareţului Nifon ieroschimonahul la conducerea schitului, în ciuda faptului că ministrul cultelor şi instrucţiunii publice avizase înlocuirea lui cu monahul Damian. Despre istoricul schitului sînt menţionate următoarele: «Inainte de 1820, schitul a fost de la început o chilie numită *Ianicopulo*, impresurată de o mică grădină, în care chilie s-a nevoit mai întîi fericitul întru amintire duhovnicul Iustin – român moldovean. Apoi, această chilie, trecînd în proprietatea unui bătrîn Patapie şi (ai) altor discipoli ai lor, fericitul întru amintire mitropolitul Moldovei Veniamin Costachi, la anul 1820, luna iunie, prin intervenirea sa, a obţinut permisiunea de la Sfînta Lavră, în hotarele căreia se află acest loc, ca vorbita chilie să se transforme în schit spre a servi de adăpost românilor moldoveni (după cum glăsuieşte hrisovul), care năzuiesc cu evlavie la acele sfinte locuri. Intîmplările revoluţionare, survenite pe la anul 1821 şi 1822 au făcut ca unii din părinţii cît mai vieţuiau să se retragă iarăşi la metania lor, Mănăstirea Neamţ». Nifon Ieroschimonahul şi ucenicul Nectarie voind cu dorinţă a urmări (şi împlini) scopul părinţilor lor duhovniceşti: Iustin, Patapie şi Grigorie Radu, după o vieţuire de 15 ani în Sfîntul Munte, aflînd de hîrtiile-document ale acestei chilii şi fiindcă din împrejurările arătate mai sus, vorbita chilie trecuse deja în mîini străine din micul lor avut au revindecat proprietatea acelei chilii şi astfel, aceşti doi cuvioşi părinţi, Nifon şi Nectarie, devenind proprietari de acea chilie se puseră la lucru şi cu cîrja în mînă şi traista în spate au reuşit prin viaţa şi faptele lor exemplare a atrage dragostea poporului creştin. Că procatohul nostru, fericitul întru amintire, mitropolitul Sofronie Miclescu, încredinţîndu-se (interesîndu-se) de viaţa acestor doi bătrîni şi de lăudabilul lor scop, contribuind şi însăşi băneşte (500 galbeni în anul 1852) la scopul lor prin influenţa sa a dobîndit puternicul sprijin al neuitatului domn al Moldovei, Grigorie Al. Ghica, care, ascultînd vocea arhipăstorului ţării le-a dat şi el îmbrăţişarea şi sprijinul meritat, după cum se constată prin luminatul hrisov din (anul) 1853 sub nr. 3020... Mica chilie numită *Ianucopulo* a ajuns a fi transformată într-o mare lavră cu diferite atenanţe, toate de ziduri mari, precum veţi vedea din alăturatul memuar, pe care vă rugăm a-l ceti şi receti deosebit (cuprinzînd) odoarele sfinte care urcă la o sumă enormă.[37]

36. Idem, II (1869), nr. 23 (1/13 septembrie), p. 338.
37. Idem, IV (1871), nr. 8 (1/13 septembrie), p. 121-122.

In «Memoriul privind starea odoarelor sfinte, lucruri de gospodărie şi acarete a schitului moldo-român din Sfîntul Munte sînt enumerate: Un paraclis vechi renovat, alt paraclis cu hramul «Adormirea Maicii Domnului», o clopotniţă de piatră, un alt paraclis sub subsolul căruia este paraclisul cu hramul «Sfinţii Voievozi», opt arhondarice mari şi mici cu 120 chilii, o magazie, altă magazie sub chiliile preoţilor, o trapeză pentru 120 persoane, sub trapeză un beci, o bucătărie, o pivniţă mare săpată în piatră, bolniţa din afara zidurilor mănăstirii, pităria chinoviei la subsolul bolniţei, o moară cu trei rînduri de case – la etajul trei un arhondaric foarte mare şi la etajul doi un hambar, un grajd de piatră, o cişmea, grădina, un «pirg» (?) mare pentru murături, un havuz mare, o casă de piatră pentru presa de untdelemn, o magazie de piatră pentru a depozita cheresteaua, o spălătorie, fierăria din afara zidului mănăstirii, gard de piatră împrejmuitor al grădinii, o corabie, o barcă; metocul din Taso împrejmuit cu zid pentru 200 streini, metocul din Galaţi dat de Prea Sfinţitul Melchisedec, episcopul Ismailului, cumpărat cu 400 galbeni, metocul din Iaşi din spatele Mitropoliei, dat de mitropolitul Sofronie Miclescu şi întărit de Grigorie Ghica prin hrisov domnesc, două dugheni pe uliţa Socolii, dăruite de monahul Gheorghie, o vie aproape de Socola.[38]

In paginile numărului 10 din cel de al cincilea an de apariţie (1872) a publicaţiei – de fapt singurul exemplar care se găseşte numai la Biblioteca Academiei R. S. R. – sînt nişte tabele cu hirotoniile în diacon şi preot, apoi hirotoniile ieroshimonahilor, ieromonahilor, schimonahi, monahi, cum şi cei răposaţi dintre aceştia în anii 1869, 1870 şi 1871.[39]

In continuare, găsim publicată o copie de pe petiţia dată Judecătorului de instrucţie, în anul 1872, ianuarie 12, şi semnată de Nifon, ieroschimonahul în vîrstă de 65 ani, care a trăit la Muntele Athos timp de 32 ani. Aici este de fapt o continuare din numărul anterior (nr. 9, V(1872), a istoricului schitului moldo-român de la Muntele Athos. Apoi o altă copie după petiţiunea dată epitropiei Sf. Spiridon din Iaşi, la 14 ianuarie 1872, şi semnată de acelaşi ieromonah Nifon.[40]

IV. **Probleme de învăţămînt, în genere, şi teologie, în special**

Menţiuni de importanţă deosebită întîlnim şi despre funcţionarea unor şcoli din vremea aceea în oraşul Iaşi, anume *Seminarul central de la Mănăstirea Socola, Şcoala de muzică de la Mitropolie, Şcoala de meserii* şi *Pensionul catolic de fete* sau *„Stabilimentul Sfînta Maria“*.

Cu temeiul nr. 2262 din 2 octombrie 1863, Mitropolitul Calinic Miclescu se adresa Ministerului cultelor şi instrucţiunii publice, Dl. D. Gusti, expunînd situaţia şcolilor monahale de la mănăstirile: Neamţ, Varatec şi Agapia şi solicitînd, totodată, potrivit *proiec-*

38. *Ibidem*, p. 124–128.
39. Idem, V (1872), nr. 10 (1/13 ianuarie), p. 150–156.
40. *Ibidem*, p. 157–160.

tului de raport al Domnitorului Grigore Al. Ghica privind înființarea unei academii teologice la Mănăstirea Neamț pentru clerul monahal, cuprinzînd un gimnaziu de 8 ani și o facultate teologică de 4 ani, după sistemul universităților din Austria și Germania, (înaltul ierarh) rugînd (solicitînd) ca în acel institut teologic să studieze toți monahii tineri din Moldova, pînă la vîrsta de 30 de ani și, dacă va fi nevoie, să fie primiți și tineri laici pentru a deveni preoți de mir. La acel timp exista la Mănăstirea Neamț o școală elementară de 4 ani.[41]

a) *Seminarul Central de la Mănăstirea Socola, Iași* se arată că avea, în anul școlar 1868/1869, corpul profesoral format din 18 persoane menționate nominal, 150 elevi interni și 60 externi, iar anul școlar începea la 7 octombrie. Prin raportul 186 din 4 iulie 1869, publicat în paginile foii, se dă situația didactică=morală, materială și economică a școlii, lista elevilor promovați și corigenți, a celor supuși examenelor generale și cei rămași repetenți sau exmatriculați, tabelele cu examenele și comisia examinatorie, cum și orarul școlar pe anul 1868/1869.[42]

Despre rectorul acestui seminar central, arhimadritul Climente Nicolau, se spune prin adresa nr. 4728 din 4 mai 1869, că a fost înlocuit cu arhimandritul Ieronim de către ministrul cultelor și instrucțiunii publice, Dl. D. Gusti, fără avizul mitropolitului,[43] așa după cum reiese din adresa Mitropolitului Calinic Miclescu nr. 828 din 7 mai 1869 către acel ministru, cum și din referatul arhimandritului Climente Nicolau din 5 mai 1869 înregistrat sub nr. 513.

Deci de la data de 21 februarie 1862 și pînă în mai 1869, arhimandritul Climente Nicolau a fost rectorul Seminarului Central de la Mănăstirea Socola=Iași, cînd a fost înlocuit cu arhimandritul Ieronim,[44] iar el este numit prin ordinul nr. 1165 din 10 iulie 1870 preot la Mănăstirea Golia din Iași.[45]

Unele relatări despre activitatea ce se desfășura în acea vreme la Seminarul Socola se află și în: 1) *„Discursul compus și pronunțat de profesorul G[eorge] Erbiceanu la ziua aniversării Seminarului Veniamin din Mănăstirea Socola“*, 2) *„Raportul rectorului Seminarului Socola din 5 mai 1869“*, 3) *„Ordinul Mitropolitului Calinic nr. 1142 din 24 mai 1869 către rectorul Seminarului din Mănăstirea Socola“* și 4) *„Răspunsul rectorului Seminarului Central din Mănăstirea Socola“*.[46]

b) *Școala de muzică de la Mitropolie.* Din adresele Mitropolitului Calinic nr. 1767, 1768, 1769 din 13 septembrie 1869, privind numirea D=lui Grigorie Gheorghiu ca profesor de muzică la școala

---

41. Idem, I (1868), nr. 4 (15/27 noiembrie), p. 53-56.
42. Idem, II (1869), nr. 20 (1/13 august), p. 308-310.
43. Idem, III (1870), nr. 10 (15/27 februarie), p. 143; II (1869), nr. 15 (15/27 mai), p. 228-229.
44. *Ibidem.* A se vedea în revista «Preutul», IV (1865), nr. 16, p. 121; periodic prezentat de noi în această revistă nr. 1-2/1976, p. 70.
45. Idem, III (1870), nr. 19 (1/13 iulie), p. 258.
46. Idem, II (1869), nr. 9-10 (1/13 și 15/27 februarie), p. 150-160 și II (1869), nr. 11 (1/13 martie), p. 166-169; 2. II (1869), nr. 15 (15/27 mai), p. 228-229; 3. II (1869), nr. 18 (1/13 iulie), p. 275; 4. II (1869), nr. 20 (1/13 august) p. 308-318.

de muzică din curtea Mitropoliei se pot afla unele amănunte importante despre activitatea acestei şcoli. 1. «Domnul primar al urbei Iaşi prin nota nr. 8192, se arată în prima adresă sus-menţionată, ne comunică (spre) ştiinţă că în şedinţa din 13 mai anul curent (1869), consiliul comunal a regulat înfiinţarea unei şcoli de muzichie a cărui profesor să fie plătit pînă la finele anului curent (1869) cu cîte lei 37 (şi) bani 3 pe lună; şi ne-au cerut a desemna o persoană care să predea ştiinţele muzichiei de la 15 a curentei (mai) în localul pendinte de această mitropolie. Noi avînd în vedere zelul cu care Domnia ta – se adresa mitropolitul Calinic către profesorul Grigorie Gheorghiu – serveşti bisericii şi cunoştinţele ce le posezi în asemenea artă te *numim şi întărim de profesor pentru muzichie,* punîndu-ţi îndatorirea ca, de la 15 a curentei să şi păşeşti în acest post, avînd a ţinea cataloage de fercventatori şi de notele ce fiecare elev va obţine zilnic şi care apoi se vor avea în privire şi la nota generală de la examenele publice ce vor depune de 2 ori pe an. Cîntările (ce) se vor preda în şcoală (vor fi) cele admise de către biserică şi uzate pînă acum chiar în şcoala a cărui discipol eşti şi Dómnita. Totodată, vei avea în vedere necesităţile serviciului de a poseda cît mai curînd persoane competente pentru care îţi vei da aparte osteneală de a deprinde cu deosebire şi mai de timpuriu pe cîntăreţii de biserici şi paraclisieri în cîntările diferitelor sărbători şi praznice. De numirea Domniei tale în această îndatorire tot acum am făcut cunoscut şi onoratei primării respective de la care vei avea a primi şi salariul. Timpul ţinerii examenelor publice va fi acela al examenelor obşteşti, cînd dumneata, mai înainte, vei prezenta tabloul general al materiilor predate ca astfel să putem la timp comunica (invita) şi pe onorata primărie spre asistenţă la examene, cînd tot atunci, după trebuinţă vom pune şi o comisiune examinatoare.

Pentru adunarea elevilor tot acum am dat ordin protoiereului urbei Iaşi (pentru) a obliga pe toţi cîntăreţii şi paraclisierii bisericilor ce vor avea necesitate de aseasta (pentru) a urma imediat, în fiecare zi, la orele de la 8 la 10 antemeridian. Pentru ştiinţă şi regulă îţi dăm (profesorului) Grigorie Gheorghiu, Decretul prezent învestit cu forma cuvenită».

Către Primăria urbei Iaşi, mitropolitul Calinic arăta: «Drept rezultat la D-voastră nr. 8192, avem onoarea a vă face cunoscut că în postul de profesor de muzichie pentru *şcoala ce aţi regulat a se ţinea în localul acestei mitropolii,* am decretat pe Dl. Grigorie Gheorghiu, persoană cu îndestule cunoştinţe de muzichia bisericească. Tot acum am dat cuvenitele ordine ca pe lîngă băieţii ce se vor aduna la şcoală să se oblige pe toţi cîntăreţii şi paraclisierii de la biserici să urmeze la ea. Cu această ocaziune exprimăm D-voastră şi onorabilului consiliu mulţumirile noastre părinteşti pentru această de mare nevoie dispoziţiune care este spre podoaba şi susţinerea serviciului bisericii noastre ortodoxe. Fiind convins că pentru venitoriu veţi face a se adăuga această cifră căci cu un aşa mic condeiu e insuficient ca să se poată ţine cu exactitate şi în toată regula această catedră după cum Domnia voastră şi verbalminte ne-aţi încredinţat».

In sfîrşit, către protoieria urbei Iaşi, acelaşi ierarh completa amănunte despre aceeaşi şcoală de muzică de la Mitropolie. «Domnul primar al urbei Iaşi, prin nota nr. 8192, ne comunică (spre) ştiinţă că *în şedinţa din 13 mai, anul curent (1869), am încuviinţat înfiinţarea unei şcoli de muzichie* a cărui profesor au mijlocit a-l desemna noi şi s-a dat, totodată, ordinul cantorilor de pe la biserici spre a o frecventa. In urmare, noi pe de o parte am decretat în postul de profesor pe Dl. *Grigore Gheorghiu cantore al Mitropoliei noastre,* iar pe de altă parte scriem cucerniciei tale a ordona tuturor cîntăreţilor şi paraclisierilor de pe la toate bisericile din acest oraş a urma imediat, în fiecare zi, la *şcoala de muzichie reînfiinţată în mitropolie,* de la 15 a curentei de la (între) orele opt la zece antemeridian. Această deschidere a şcolii, cucernicia ta, prin preoţi vei face a se aduce la cunoştinţă tuturor doritorilor de a poseda ştiinţa cîntărilor bisericeşti».[47]

Activitatea profesorului de muzică se observă din rapoartele sale către Mitropolitul Calinic. Acesta, prin ordinul nr. 2310 din 10 decembrie 1869 către protoiereul urbei Iaşi, arată: «Din raportul nr. 5 ce am primit de la Dl. profesor al şcolii de muzichie bisericească, ne-am încredinţat că paraclisierii şi cîntăreţii bisericilor din această urbă nu frecventează regulat şcoala, conform celor ce am dispus prin cartea noastră nr. 1769 din 13 septembrie 1869. De aceea, scriem cucerniciei tale a face încă o dată deşteptare (cunoscut) tuturor acelor cîntăreţi şi paraclisieri de a urma regulat la şcoală, căci pe oricare se va vedea după catalogul zilnic că au avut trei absenţe succesive nemotivate va fi destituit din serviciu şi ramplasat cu acei ce vor înţelege cu deplinătate chemarea lor».[48] Dintr-o circulară nr. 371-382 din 20 februarie 1870, a profesorului de muzică Grigore Gheorghiu dată către toţi superiorii mănăstirilor şi bisericilor din Moldova, cerea de la persoanele recomandate pentru a urma Şcoala de muzică amănunte privind vîrsta, starea civilă, vechimea în cîmpul muncii, conduita, studii, numărul şi data atestatului etc.,[49] în vederea întocmirii fiecăruia dosare personale.

c) *Şcoala de meserii din Iaşi.* Din expunerea preotului G. A. Nemţeanu, făcută după săvîrşirea Sfintei Liturghii în biserica Sf. Lazăr din Iaşi în ziua de duminică 8 februarie 1870, reiese că în localul acestei biserici a avut loc solemnitatea inaugurării şcolii de meserii din Iaşi. Din partea Sfintei Mitropolii au participat arhiereul Iosif Bobulescu, apoi primarul oraşului şi consilierii comunali, preşedintele tribunalului N. Istrate, directorul şcolii şi profesorul de religie de la acea şcoală G. A. Nemţeanu care a rostit discursul.[50]

d) *Stabilimentul sau Pensionul „Santa Maria" din Iaşi.* Din adresele mitropolitului Calinic (nr. 2347 din 5 octombrie 1866, nr. 869 din 11 mai 1867, nr. 7257 din 24 iulie 1867, nr. 1776 din 4 septembrie 1867, nr. 489 din 20 martie 1869, 526-531 din 26 martie 1869 ş. a.) către Ministerul Cultelor şi instrucţiunii publice, Dl. D.

---

47. Idem, II (1869), nr. 1 (1/13 octombrie), p. 2-3. A se vedea explicaţia necesară la nota 1 de mai sus.
48. Idem, III (1869), nr. 6 (15/27 decembrie), p. 83.
49. Idem, III (1869), nr. 11 (1/13 martie), p. 146.
50. *Ibidem*, p. 153-157.

Gusti, şi răspunsurile acestuia, privind starea unor lucruri la acel pension de fete, reţinem cîteva informaţii sigure. «In centrul oraşului Iaşi – se arată în corespondenţa menţionată – s-au înfiinţat un Pension sub direcţiunea a două călugăriţe de rit apusean, menit pentru educarea şi creşterea de copile... In acest institut, cea mai mare parte din copile sînt din ale românilor noştri de rit ortodox... (şi) partea fundamentală a acestui institut trebuie să fie negreşit predarea religiunei... ortodoxe... Este drept şi cuviincios ca în acel institut catedra de religiune să se predea de către bătrînul profesor, iconomul Ioan Poenaru, actualmente (profesor de religie) la şcoala centrală de fete din Iaşi. La orice popor sau naţiune chiar şi la acele care astăzi trec drept civilizate, cercetînd vom afla îngrijirea ce pun în creşterea religioasă a copiilor lor... Pe aceste considerente... cerem din nou Domniilor voastre obligaţiunea de a se preda în acest institut religiunea noastră ortodoxă de către bătrînul profesor, Iconomul Ioan Poenaru...

Este acum aproape doi ani – arăta în continuare ierarhul Calinic – de cînd aici, în oraşul nostru Iaşi, s-a înfiinţat un institut de învăţămînt pentru copile, sub direcţiunea unor monahii de rit apusean. Şi (noi) nu am fost contra fondării unui atare institut, pentru că în ţara noastră toleranţa (religioasă) întotdeauna a fost garantată. Cultele nici în o parte nu şi-au aflat mai multă toleranţă decît la noi. De aceea, ce am dorit de la început a fost ca în acel institut să se predea (şi) religiunea noastră ortodoxă de către unul dintre preoţii noştri care să (se) îngrijească şi de datoriile religioase pentru copile... de religiunea noastră ortodoxă».[51]

Menţiuni despre acest pension de copile din Iaşi aflăm şi din cronica privind serbarea de închidere a anului şcolar (1868/1869) la 29 iunie 1869 şi a deschiderii a celui următor (1869/1870), înserată în paginile publicaţiei noastre. Cuvîntările rostite cu acel prilej de către directoarea Maria Rosetti Roznovanu şi mitropolitul Calinic, în limbile franceză şi română aşa după cum sînt şi publicate, pun în lumină vasta activitate internă desfăşurată de acest institut de învăţămînt.[52]

Dispoziţiuni şcolare. Pentru bunul mers al activităţii şcolare, mai ales cele referitoare la Seminarul central de la Mănăstirea Socola s-au formulat în scris şi aprobat atît unele instrucţiuni pedagogice cît şi programa şcolilor primare, clasele I-IV, pentru ambele sexe. Dintre acestea spicuim cîteva mai importante şi pentru uzanţa actuală. De exemplu, pentru verificarea cunoştinţelor teoretice şi practice a candidaţilor la preoţie se obişnuia să se alcătuiască o comisie examinatorie, aşa cum se menţionează în ordinul Mitropolitului Calinic nr. 10865 din 17 iunie 1869. Alcătuită din Arhimandritul de scaun, eclesiarhul mare şi tipicarul mitropoliei, comisia examina la mitropolie pe toţi candidaţii la preoţie, despre cunoştinţele cîntărilor, citirii şi regulilor bisericeşti, conform

---

51. Idem, I (1868), nr. 2 (15/27 octombrie), p. 21-25; II (1869), nr. 13 (1/13 aprilie), p. 202-203.

52. Idem, II (1869), nr. 18 (1/13 iulie), 281-288; II (1869), nr. 24 (15/27 septembrie), p. 263-264.

circularei nr. 301-306 publicată în foaia oficială nr. 11/1869 din 1/13 martie anul curent (1869), la pagina 164.[53]

Cît privește dispoziţiunile şcolare referitoare la elevi se arată că toţi elevii au datoria de a participa la slujbele religioase. La absolvirea şcolii elevii să posede cunoştinţele religioase şi cîntările liturgice necesare în misiunea unui preot. Rugăciunile liturgice să fie cunoscute şi citite cu toată cucernicia de către elevi. Se interzice citirea cărţilor necorespunzătoare vîrstei elevilor. Curăţenia corporală (fizică) să devină deprindere de viaţă. Imbrăcămintea să fie simplă şi bine îngrijită. Se interzice elevilor să fumeze. Elevii sînt datori să se mărturisească la duhovnic şi să se împărtăşească în fiecare post din anul liturgic. Ieşirea din internat să fie cît mai rară şi întoarcerea din învoire să fie cît mai timpurie etc.

Asemenea instrucţiuni sînt menţionate şi pentru corpul profesoral. Lor li se indică multă precauţiune şi tact pedagogic în susţinerea lecţiilor; participare alături de elevi la slujbele religioase din toate duminicile şi sărbătorile mai ales acei profesori care locuiesc în internat sau apropierea şcolii; mărturisirea şi împărtăşirea obligatorie în posturile de peste an, cei căsătoriţi de patru ori pe an şi cei necăsătoriţi de două ori pe an să împlinească aceste rînduieli creştineşti; preoţii profesori să săvîrşească slujbele religioase numai în paraclisul şcolii iar în altă parte numai cu aprobarea chiriarhului, cei care locuiesc în oraş să participe la sfintele slujbe la catedrala mitropolitană etc.[54]

Referitor la bunul mers al activităţii şcolare, în paginile foii oficiale de care ne ocupăm întîlnim publicată programa-proiect pentru şcolile primare de ambele sexe, clasele I-IV în urma hotărîrii Consiliului general de instrucţiune publică luată în şedinţele de lucru din zilele de 5-11 septembrie 1870. In cadrul şedinţeler consiliului menţionat, proiectul de programă a fost prezentat de Petru Răşcanu şi comentat de plenul participanţilor pentru îmbunătăţire şi definitivare.[55]

V. Probleme administrative bisericeşti

Din cronica vieţii religioase din Moldova sînt vrednice de amintit încercările ierarhului Calinic de a pune rînduială în parohiile şi mănăstirile subordonate din eparhia sa. Astfel, prin circulara nr. 1310 din 27 iulie 1868, Calinic Miclescu făcea chemare protoiereilor să vegheze la buna rînduială a activităţii pastorale în parohii. Ierarhul arăta că permutarea preoţilor de la o biserică la alta fără carte canonică şi fără îndeplinirea formalităţilor cerute (de rînduiala bisericii) este proibită sub grea răspundere canonicească, asemenea şi cîntăreţilor şi paraclisierilor.[56] El a cerut protopopiatelor alcătuirea unei «statistici privind mişcarea clerului mirean de la parohii, a ieromonahilor, ierodiaconilor, monahilor şi monahiilor, a fraţilor şi

53. Idem, II (1869), nr. 18 (1/13 iulie), p. 274.
54. Idem, IV (1871), nr. 1 (1/13 septembrie), p. 1-6.
55. *Ibidem*, nr. 6 (1/13 iunie), p. 91-96, nr. 8 (1/13 septembrie), p. 116-119; II (1869), nr. 15 (1/527 mai), p. 227.
56. *Ibidem*, nr. 1/13 octombrie, p. 7.

surorilor, vieţuitori din mănăstiri şi schituri din eparhia Mitropoliei Moldovei si Sucevei pe anul 1868».[57]

Prin cîteva circulare (nr. 1405=1409 din 24 iulie 1869), Calinic Miclescu ordona preoţilor din eparhie să se îngrijească de buna rînduială, curăţenie şi reparaţie a bunurilor bisericeşti.

De asemenea, prin diferite povăţuiri duhovniceşti privind bunul mers al misiunii preoţeşti, ierarhul Calinic le împărtăşeşte atît tuturor cucernicilor preoţi şi duhovnici cît şi direct către dreptcredincioşii creştini cărţi pastorale nr. 1300 din 27 iulie 1868, nr. 564 din 31 martie 1869, nr. 624 din 2 aprilie 1869 ş. a.[58]

Prin circulara nr. 1506=1511 din 22 august 1868, de pildă, Calinic Miclescu pune rînduială în neînţelegerile care se mai iveau între clerici, cîntăreţi şi paraclisieri. Ierarhul argumentează canonic dreptul fiecărui sluiitor al bisericii care trebuie să se respecte.[59]

Primarul urbei Iaşi, D. Ioan Antoniadi, făcea cunoscut, prin adresa nr. 4320 din 20 mai 1869, mitropolitului Calinic faptul că «pe lîngă servitorii (preoţii) ce se află astăzi la bisericile fără mijloace îndeajuns (suficiente) să se mai adauge trei preoţi la bisericile unde erau numai cîte unul... Cu începere de la 1 iulie viitoru (deci 1870), cu salariul de lei noi 222 şi bani 22, pe şase luni din acest an (1869), adică analogia sumei anuale de cîte lei noi 444 şi bani 44, regulat pentru fiecare preot, diacon şi cîntăreţ I, iar pentru al doilea cîntăreţ lei noi 370 şi bani 37; pentru fiecare eclesiarh lei 296 şi bani 29 pe anul curent (1869), (de)asemenea cîte lei noi 370 şi bani 37 pentru cheltuială la fiecare biserică din acele 21 la care comuna le vine în ajutor, osebit reparaţiile ce se vor rîndui a se face bisericilor şi proprietarilor ce (le) au.[60]

O faptă de caritate împlinită faţă de cei săraci şi nevoiaşi este menţionată în paginile foii: In lunea Paştilor în curtea (ograda) mitropoliei (s=au dat) o masă de peste 800 oameni nevoiaşi (de pildă), a fost întinsă cu bucate, pîne şi vin şi de fiecare s=au dat şi bani, 2000 lei noi pentru împărţirea la văduve etc.[61]

VI. Cronică bisericească

a) *Donaţii.* La unele biserici din oraşul Iaşi, Ministru Cultelor şi Instrucţiunii publice, DI. Dimitrie Gusti, a dăruit diferite obiecte, cărţi şi vase de cult de o deosebită valoare artistică. Dintre acestea menţionăm: o *Sfîntă Evanghelie* mare şi frumos legată cu medalioane şi un *Sfînt Potir* de argint aurit poleit cu aur pentru biserica «Sfînta Treime» – Păcurari; un *Sfînt Potir* pentru biserica «Sfîntul Vasile» – Tătăraşi; *o cadelniţă* de argint poleită cu aur, în stil gotic, pentru biserica «Sf. Nicolae»-Ciurchi; o *Sfîntă Evan=*

---

57. *Ibidem,* p. 9-11.

58. Idem, II (1869), nr. 14 (15/27 septembrie), p. 210-212; I (1868), nr. 1 (1/13 octombrie), p. 7; II (1869), nr. 13 (1/13 aprilie), p. 165-202.

59. Idem, I (1868), nr. 3 (1/13 noiembrie), p. 35.

60. Idem, II (1869), nr. 17 (1/13 iunie), p. 243. A se vedea şi starea vieţii bisericeşti din Moldova expusă în adresa ministrului Brăteanu, nr. 4792/1869 şi circulara Mitropolitului Calinic nr. 1294 din iulie 1867, în II (1867), nr. 9-10 (15/27 februarie), nr. 1294, p. 131-150.

61. Idem, II (1869), nr. 15 (15/27 mai), p. 232.

ghelie pentru biserica «Sfîntul Andrei»; patru *candele* mari de argint pentru biserica «Sfîntul Lazăr»; o *candelă* mare de argint pentru biserica «Înălţarea Sfintei Cruci», cîte un *Sfînt Potir* de argint poleit cu aur pentru bisericile «Buna Vestire» şi «Sfinţii 40 Mucenici»-Iaşi; cum şi o *Sfîntă Cruce* şi o medalie de aur, ambele pentru Mănăstirea Agapia-Neamţ.[62]

Unele din aceste vase şi obiecte liturgice se mai păstrează şi astăzi la bisericile respective. Asemenea fapte de caritate au făcut pentru biserici şi alte persoane, aşa cum este menţionat colonelul Lazăr Libobratici care a dăruit bisericii «Pogorîrea Duhului Sfînt»-Curelari două *policandre, sfeşnice, prapuri* etc.[63]

Grija statului faţă de problemele bisericeşti este menţionată în adresa ministrului de interne nr. 1562 din 29 ianuarie, ca răspuns la sesizarea nr. 5 din 20 ianuarie 1869 a Episcopiei Argeşului şi Rîmnicului, privind situaţia clerului şi a locaşurilor de cult. Prin acea adresă «se punea în vedere tuturor prefecţilor din ţară să se ocupe serios atît de buna întreţinere a bisericilor de prin comunele judeţelor, cît şi de mijloacele trebuitoare pentru servitorii lor, mai cu seamă la formarea bugetelor».[64]

Pentru uşurarea misiunii preoţeşti, Mitropolitul Calinic, prin adresa nr 894 din 14 mai 1864, de pildă, a solicitat şi obţinut aprobarea de la Ministerul de interne ca «persoanele clericale (preoţi, diaconi, cîntăreţi, îngrijitori etc.) să fie scutite de straja de zi şi noapte în comună».[65]

Clerul bisericii îşi aducea contribuţia sa patriotică şi în alte ramuri de activitate socială. De pildă, este menţionat în paginile foii de care ne ocupăm, că iconomul Gavril Ursu, prin temeiul nr. 1603 din 2 septembrie 1868, s-a recunoscut de confesor (al) Spitalului Militar din Iaşi».[66]

b) *Persoane de importanţă deosebită în viaţa bisericească.*

In paginile foii întîlnim cîteva menţiuni despre unele personalităţi de seamă în viaţa bisericească din Moldova.

Date precise despre instalarea *Mitropolitului Calinic* la Iaşi se desprind din următorul anunţ: «In sfînta şi marea Joi (din) a şaptea săptămînă a postului, pe cînd are a fi în Iaşi şi Înălţimea sa principele domnitor..., I.P.S. Mitropolit al Moldovei Calinic a rînduit a i se face instalarea în onoarea înălţimii sale. Acest anunţ se publică spre cunoştinţa tuturor».[67]

Amănunte despre activitatea mitropolitului Calinic întîlnim şi din cuvîntul preotului Gh. Nemţeanu, paroh la Biserica Bărboi din Iaşi, pe care l-a rostit la Seminarul Central din Mănăstirea Socola-Iaşi de ziua numelui (29 iulie 1869) ierarhului său, – cum şi din cuvîntul iconomului Ioan Anastasie, superiorul bisericii Sfinţii 40 de

---

62. Idem, II (1869), nr. 14 (15/27 aprilie), p. 214-215; II (1869), nr. 15 (15/27 mai), p. 229.
63. Idem, II (1869), nr. 24 (15/27 septembrie), p. 255-256.
64. *Ibidem,* nr. 16 (1/13 iunie), p. 244-245.
65. *Ibidem,* p. 243.
66. Idem, I (1868), nr. 1 (1/13 octombrie), p. 4.
67. Idem, II (1869), nr. 13 (1/13 aprilie), p. 208.

Mucenici-Iaşi, rostit cu prilejul felicitărilor clerului aduse la sărbătoarea Invierii Domnului înaltului ierarh.[68]

c) Preocupările cărturăreşti ale episcopului *Melchisedec Ştefănescu* se vădesc şi în paginile acestei foi. Prin adresa sa nr. 347/1869, Melchisedec, în timpul păstoririi sale la Galaţi, solicită Mitropoliei din Iaşi o situaţie statistică a lipovenilor din eparhie, pentru a elabora un tratat asupra istoriei acestora în ţara noastră. La apelul făcut de Mitropolitul Calinic către clerul din Moldova, obţine în urma circularei sale nr. 1412-1417/1869, către protoierei, un material documentar pe care îl dă episcopului Melchisedec. De pildă, drept răspuns la circulara mitropolitului Calinic, protoiereul judeţului Iaşi, preotul iconom G. Posa, prin adresa nr. 1333 din 24 noiembrie 1869, trimite la mitropolie situaţia lipovenilor din protoieria sa. Ei (lipovenii) – arată protoiereul G. Posa – se găsesc în Tg. Frumos, 41 case cu tot atîtea familii, dintre care 8 sînt văduve (şi toţi) aparţin popovţilor; locuiesc între ortodocşi, stabilindu-se după cum au venit, au o biserică şi un preot.

In comuna Bucium (– Iaşi, de asemenea), sînt 3 monahi la o vie din podgoria Socolei, veniţi (aici) la 1855. Ei sînt popovţi».[69]

* * *

Diversitatea problemelor teologice şi sociale, care frămîntau viaţa bisericească din Arhiepiscopia Iaşilor, între anii 1868 şi 1872, timp în care a apărut periodicul *„Foaiea oficială bisericească a Sfintei Mitropolii Moldoviei“* şi în a căror pagini le întîlnim relatate, aceste informaţii documentare pun în lumină cititorului preocupările preoţimii noastre în cei cinci ani de apariţie a foii, din cea de a doua jumătate a secolului trecut.

Sesizările făcute mai sus asupra tematicii de caracter religios ce se cuprinde în paginile periodicului prezentat sînt doar, o încercare de a pune la îndemîna tuturor celor care doresc să cunoască în mai de aproape unele realităţi ale vieţii religioase, cu diversele preocupări ale preoţimii ortodoxe din Mitropolia Moldovei pînă în anul 1872, cînd îşi încheie apariţia foaia oficială sus menţionată. Pentru materialul bogat şi bine documentat în studiile, predicile şi cronica bisericească ce se află imprimate în paginile publicaţiei, această revistă bilunară, ca organ oficial al Mitropoliei Moldovei şi Sucevei, merită toată atenţia din partea preoţilor, deoarece este un izvor de documentare şi îmbogăţire a cunoştinţelor teologice frămîntate în perioada celor 5 ani de apariţie.

Pînă în 1924, cînd apare actuală revistă oficială a Mitropoliei Moldovei şi Sucevei, în a cărei pagini apar studii şi informaţii mult mai bogate, *„Foaiea oficială bisericească a Sfintei Mitropolii Moldoviei“* a fost şi deci va continua să rămînă totuşi un bun documentar pentru orice iubitor al cărţii.

GH. BURCĂ

---

68. *Ibidem*, nr. 21-22 (15/27 august), p. 329-324; nr. 17 (15/27 iunie), p. 271.

69. *Ibidem*, p. 322; III (1869), nr. 6 (15/27 decembrie), p. 81-82.

Calendarul

Scurt istoric. Problema calendarului, nu este o problemă nouă, căci măsurarea intervalelor de timp a constituit odată cu ivirea vieții conștiente omenești pe pământ și cu săvîrșirea de fapte în timp, adică cu nașterea istoriei omenești,[1] o preocupare vitală a oamenilor avînd rădăcini adînci în cerințele practice. Intrucît omul era legat de mediul înconjurător și pentru că viața lui s-a desfășurat în timp, el și-a pus și necesitatea unui calendar adică a calculării timpului său omenesc. Firește, că în acest calcul s-a orientat după mersul pământului în raport cu cosmosul, cu periodicitatea anotimpurilor, cu succesiunea regulată a zilelor, cu neschimbabilitatea mersului lunii și al soarelui, cei doi luminători puși de Dumnezeu «să fie semne, să deosebească timpurile anului, zilele și anii» (Geneza I, 14).

Cercetînd istoria calendarului se constată că toate popoarele au avut un calendar al lor, dar nu toate aceste calendare, erau la început la fel din pricina lipsei mijloacelor de observație și a posibilităților de verificare științifice — astronomice, precum și datorită faptului că unii se conduceau în măsurarea timpului și întocmirea calendarelor după lună, alții după stele sau după soare, sau după domniile împăraților, zidiri de cetăți, aniversări, după îndicționane și altele.[2] Fiind așa de variate socotelile, anul nu avea aceeași lungime. Se înțelege deci că nu toate aceste calendare puteau fi bune, pentru că anul cel adevărat, cel ceresc — tropic — este numai într-un singur fel. De aceea și strădania astronomilor tututor timpurilor era concentrată în acțiunea punerii de acord a calendarului civil cu cel astronomic. Așadar, calendarul cel adevărat, ca orice lucru omenesc, s-a făcut pe măsură ce oamenii au adîncit cunoașterea științifică a tainelor și legilor după care se mișcă corpurile cerești. In această privință, egiptenii au făcut dovada științei lor avansate oferind prin astronomul Sosigene la îndemnul împăratului roman Iulius Cezar (47 a. Hr.) cel mai bun calendar al lumii vechi.[3]

---

1. Prof. Milan Șesan, *Îndreptarea și unificarea calendarului și poziția ortodoxă română,* în „Mitropolia Moldovei și Sucevei", XLVI (1970), nr. 3-6, p. 230.
2. *Ibidem.*
3. Arhim. Ilie Cleopa, *Cuvînt de lămurire în legătură cu rătăcirile stiliștilor*, în „Biserica Ortodoxă Română", LXXIII (1955), nr. 3-4, p. 256.

Acest calendar, cunoscut sub numele de calendarul iulian, mai bun decît celelalte dinaintea lui, nu era fără lipsuri deoarece nu se potrivea întru totul cu calendarul ceresc din care cauză i s-au adus mai multe îndreptări, *prima* fiind sub împăratul August la anul 8 a. Hr.[4]

Venirea Mîntuitorului în lume, la plinirea vremii (Gal. IV, 4), apariţia creştinismului şi întemeierea Bisericii a ridicat probleme mai importante de rezolvat decît aceea a calendarului de care, la început, Biserica nu s-a ocupat nefiind o problemă de credinţă.

Primii creştini îşi însemnau datele vieţii lor religioase după calendarul ce-l cunoşteau. Cu timpul, calendarul iulian, în uz la apariţia creştinismului, primeşte în pervazul său însemnări de date specific creştine. Acestea se înmulţesc cu timpul şi, pe încetul, în urzeala calendarului păgîn, se ţese covorul de mărturii ale vieţii creştine.

Astfel, cu timpul, Biserica primelor trei veacuri a stratificat calendarul creştin peste calendarul iulian[5] încreştinîndu-l şi din motive de profilaxie morală pentru credincioşi şi pentru a contracara sărbătorile păgîne — întotdeauna însoţite de imoralităţi — a înlocuit comemorările păgîne cu sărbătorile creştine.

Oprindu-ne asupra sărbătorilor ce urmau a fi înscrise în calendarul creştin, ţinem să subliniem că acestea — pînă să se definitiveze — au fluctuat şi nu au fost trecute în calendar acolo unde figurează ele astăzi decît tîrziu de tot. Cu toate că au fost ţinute la date diferite, multă vreme, prin aceasta, sărbătorile creştine n-au pierdut nimic din caracterul lor sacru şi nu s-a adus nici un prejudiciu şi nici o ştirbire învăţăturii creştine.

In istoria calendarului iulian, un moment foarte important de reţinut, este îndreptarea (a doua în decursul existenţei sale) pe care o fac înşişi Sfinţii Părinţi de la sinodul I ecumenic de la Niceea 325 cînd calendarul iulian rămăsese în urmă cu trei zile şi cînd se stabileşte isimeria în concordanţă cu cea cerească.[6] Sf. Părinţi însă nu au luat măsuri de îndreptare pentru viitor, fapt ce a făcut, în scurgerea veacurilor, să se observe de către astronomi că stilul iulian întîrzia faţă de anul solar (ceresc) cu o zi la 128 ani. Această diferenţă pare neînsemnată pentru o viaţă de om şi poate rămîne nebăgată în seamă dar, cu timpul, creşte şi devine perceptibilă în perioade mai mari de timp, aşa că devenea necesară din nou «îndreptarea calendarului iulian», adică potrivirea anului calendaristic uman după anul solar şi după fazele lunii; la această îndreptare îndemna cu stăruinţă ştiinţa vremii. In Răsăritul ortodox, îndreptarea stilului iulian s-a pus mai accentuat în secolul al XIV-lea de către distinşii învăţaţi clerici şi mireni: Nicefor Gregoras, Matei Vlastares, Isac

---

4. *Ibidem,* p. 257.

5. *Diferite chestiuni privind calendarul Bisericii Ortodoxe*, în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei", XXXIII (1957), nr. 8-9, p. 553; N. Dobrescu, *O privire istorică asupra calendarului,* Vălenii de Munte, 1908, p. 9.

6. Cîteva consideraţiuni în legătură cu îndreptarea calendarului (a se vedea referatul prezentat de delegaţia Bisericii Ortodoxe Române la conferinţa de la Moscova 1948), în „Ortodoxia", I (1949), nr. 1, p. 114; Hagi M. Teodoriu, *Canonicitatea îndreptării calendarului şi rătăcirile răzvrătiţilor*, Mănăstirea Neamţ, 1933, p. 9; Arhim. Ilie Cleopa, *op. cit.*, p. 8.

Arghyros ș. a. Ei și-au dat seama de acest neajuns al calendarului iulian și de nevoia corectării acestuia care avea să întîrzie însă atîtea secole; de asemenea, mai înainte Sf. Maxim Mărturisitorul († 662), Sf. Ioan Damaschin († 749), Andrei Criteanul († 740) și Ghemistos Pleton (1454); luminații monahi de la Sf. Munte Athos, Agapie și Nicodim, alcătuind Pidalionul (1805), menționau că echinocțiul se pogorîse de la 21 martie la 10 martie (Pidalion, fila 9).[7] Evenimentul tragic din Răsăritul ortodox — respectiv căderea Constantinopolului — a zădărnicit după 1453 aplicarea îndreptării calendarului iulian. In schimb, apusul european, ferit de astfel de vitregii, luînd în considerare concluziile științifice au procedat la reforma calendarului pe vremea Papei Grigore al XIII-lea în anul 1582 prin suprimarea celor zece zile, diferența dintre calendarul omenesc față de cel ceresc.

Reforma acestui calendar (a treia în ordinea numerică) numită de cercurile bisericești «gregoriană» a fost apoi succesiv aplicată pînă în 1873 în Europa de apus de țările catolice apoi și de cele protestante chiar și de unele necreștine. Dar calendarul pascal (al stilului gregorian) s-a deosebit față de cel al stilului iulian ortodox, nemaiținînd seama de pascalia alexandrină, ci aplicînd o pascalie proprie în care nu era respectată hotărîrea sinodului de la Niceea.[8]

Cu toate că patriarhul ecumenic Ieremia al II-lea recunoscînd că «îndreptarea calendarului este un lucru bun, necesar și plăcut lui Dumnezeu» totuși a refuzat invitația papei în 1853, de a adera la acest stil îndreptat ca să evite «calendarul papistășesc». Și, astfel, pînă în anul 1900 diferența între stilul iulian și cel gregorian civil ajunsese să fie de 13 zile. Biserica Ortodoxă, fiind «stîlp și temelie a adevărului» (I Timotei III, 15), care nu îngăduia deci eroarea, a căutat, ca și în problema calendarului, să țină seama de adevărul științific, socotind că nu există impedimente de ordin religios, dogmatic și canonic împotriva îndreptării acestuia.

Calendarul în Biserica Ortodoxă Română. Inceputul discutării problemei calendarului la români se leagă de ieromonahul Laurențiu de la Mănăstirea Horezu, care oferă în Psaltirea din 1751 observații cu privire la întîrzierea stilului iulian, fapt constatat apoi și de duhovnicul Radu pe Psaltirea din 1806, de starețul Benedict de la Mănăstirea Neamțu, în 1843, de Arhim. Nichifor de la Episcopia Buzăului, în 1867,[9] apoi problema a început să fie cercetată metodic dînd naștere la o întreagă literatură de specialitate.[10]

Problema îndreptării calendarului în Biserica Ortodoxă Română,

---

7. T. M. Popescu, *Problema stabilizării datei Paștelui,* în „Ortodoxia", XVI (1964), nr. 3, p. 381; Arhim. Ilie Cleopa, *op. cit.*, p. 9; M. Șesan, *op. cit.*, p. 231.

8. Prof. M. Șesan, *op. cit.*, p. 231.

9. *Ibidem,* p. 235.

10. A se vedea în acest sens Pr. Prof. Ene Braniște, *Problema unificării calendarului liturgic în Bisericile Ortodoxe,* în „Ortodoxia", VII (1955), nr. 2, p. 213-216 unde se indică o bogată bibliografie; cf. Prof. M. Șesan, *op. cit.* p. 234-240.

s-a încercat şi s-a pus în chip indirect în discuţie spre aplicare în anul 1864 cînd guvernul lui Cuza Vodă intenţiona să introducă în ţară calendarul gregorian.[11] Dar din motive de mică importanţă nu s-a putut îndeplini la vremea aceea. Totuşi, ideea lui Cuza Vodă s-a prelungit în gîndul şi intenţia unora dintre conducătorii statului şi ai Bisericii noastre şi, după trecere de mai bine de o jumătate de veac, exact la 1/14 octombrie 1924, apreciindu-se de către cei în drept, necesitatea stringentă a îndreptării calendarului iulian, mai ales că toate statele în care marea majoritate a locuitorilor sînt ortodocşi, convingîndu-se de eroarea calendarului iulian, au adoptat şi ele pentru viaţa civilă, calendarul îndreptat numit stil nou[12] şi s-a înfăptuit astfel îndreptarea cerută de Cuza Vodă. Este şi în aceasta chiar şi aşa tîrziu o recunoaştere a justeţei uneia din măsurile pe care întru îndeplinirea planului său de politică bisericească a căutat să le aplice domnitorul unirii.

Cum s-a îndreptat calendarul? In mai 1923 a avut loc la Patriarhia ecumenică a Constantinopolului, din iniţiativa Patriarhului Meletie al IV-lea, Congresul interortodox, la care au luat parte delegaţii mai multor biserici autocefale printre care şi cea română.

Intre alte probleme, la acest congres s-a discutat şi aceea a îndreptării calendarului iulian folosit de toţi creştinii ortodocşi.

Congresul însă n-a adoptat reforma gregoriană cum se spune uneori în chip neîntemeiat de către adversarii calendarului îndreptat, ci a recomandat tuturor Bisericilor Ortodoxe ca îndreptarea să se facă printr-o metodă mai bună decît cea gregoriană, adică prin suprimarea a 13 zile din vechiul calendar iulian, spre a ajunge astfel calendarul îndreptat la unison şi în deplină concordanţă cu realităţile crugului corpurilor cereşti în sistemul cărora este încadrat pămîntul; prin această hotărîre a congresului, calendarul îndreptat este superior calendarului gregorian din punct de vedere ştiinţific.

Congresul a mai hotărît ca determinarea lunii pascale şi a echinocţiului de primăvară pentru data Paştilor din fiecare an să nu se mai facă pe baza vechilor tabele pascale greşite ci numai pe baza calculelor astronomice, ţinîndu-se strict seama de progresul

---

11. Referitor la încercarea guvernului lui Cuza Vodă de a introduce calendarul gregorian a se vedea la Melchisedec Ştefănescu (Ep.), *Biserica Ortodoxă şi calendarul,* în „Biserica Ortodoxă Română", VI (1880-1881), p. 592-604; cf. Ministerul Cultelor şi Instrucţiunile Publice Ţara Românească dosar nr. 1335/1863, mai ales cele în legătură cu adoptarea calendarului gregorian în locul celui vechi iulian.

12. Astfel, în Bulgaria de pildă în viaţa civilă calendarul îndreptat a fost introdus la 1916, în Rusia la 1918, în Serbia la 1919, în România la 1919 şi în Grecia la 1923.

In aceste ţări deci s-a folosit o perioadă de timp două calendare diferite: calendarul vechi sau neîndreptat în viaţa bisericească şi calendarul nou sau îndreptat în viaţa civilă de Stat, fapt care produce greutăţi atît Bisericii cît şi statului.

științific din acest domeniu.[13] Congresul interortodox de la Constantinopol, de asemenea, a mai hotărît ca aceste măsuri pentru îndreptarea calendarului să fie aplicate de fiecare Biserică în parte la momentul oportun, adică atunci cînd fiecare din ele va crede că sînt date împrejurările cele mai potrivite.[14]

Biserica Ortodoxă Română, în urma hotărîrii Sfîntului Sinod din 31 oct. 1923,[15] a pus în aplicare calendarul îndreptat la Constantinopol la 1 oct. 1924 după stilul vechi care a devenit 14 oct. 1924.[16] In acest moment a încetat și dezacordul dintre calendarul civil îndreptat, la noi, în 1919, și cel bisericesc. Prin corecturile aduse vechiului calendar iulian de origine păgînă nu s-a adus nici un fel de schimbare a credinței cum pretind unii dintre adversarii stilului nou. Am putea spune că îndreptarea calendarului este o problemă de formă și nu de fond; calendarul ortodox român după îndreptare este cel mai exact dintre toate calendarele existente cum susțin specialiștii[17] și nu este schimbat, ci numai îndreptat adică pus de acord cu datele cele mai exacte ale realităților astronomice, lăsînd neatinse toate rînduielile de viață și de cult statornicite de tradiție[18] și mai mult încă corespunde tendințelor ecumenice actuale ale Sfintei Biserici, deoarece calendarul fiind dintru început făcut pentru nevoile omului, deci operă omenească a trebuit pus la îndemînă în forma care folosește omului; aceasta a implicat și îndreptarea lui, potrivit cu cunoștințele științifice, astronomice înaintate.[19]

Preoții și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române și-au dat seama că această îndreptare a calendarului a fost o hotărîre bună și au primit-o cu încredere și ascultare.

Despre dezbinarea stilistă. Indreptarea calendarului în Biserica noastră a avut și o urmare negativă prin apariția așa-numitei dezbinări stiliste care dăinuie pînă în zilele noastre. Anumite persoane, puține la număr, urmînd, doar, numai interese, au căutat să ducă în

---

13. Raportul Conferinței interortodoxe de la Constantinopol, în „Biserica Ortodoxă Română", XLVIII (1923), nr. 5-6, p. 660-664 unde sînt arătate problemele ce s-au discutat și atitudinile și hotărîrile legate de îndreptarea calendarului.

14. În afară de Biserica Ortodoxă Română, calendarul a mai fost pus în aplicare și de Patriarhia Ecumenică din Constantinopol, Biserica Ortodoxă din Grecia, Biserica Ortodoxă din Albania, Arhiepiscopia Ciprului, Biserica Ortodoxă din Polonia, Patriarhia Antiohiei, Patriarhia Alexandriei, Biserica Ortodoxă din Finlanda, Mitropolia Ortodoxă din Cehoslovacia, Mănăstirea Vatoped din Sf. Munte Athos și recent Patriarhia Ortodoxă din Bulgaria la 20 decembrie 1968.

15. Vezi, Biserica Ortodoxă Română, XLII (1924), nr. 7, p. 385-396.

16. Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a precizat că sfinții din zilele 1-14 octombrie să fie pomeniți în zilele de 14-27 oct. vezi Biserica Ortodoxă Română XLII, (1924), nr. 1, p. 33-37.

17. Cf. Prof. Gh. Naneș, *Lecțiuni de astronomie*, București, 1931, p. 133.

18. Pr. Prof. Ene Branișteș, *op. cit.*, p. 191.

19. Pr. At. Negoiță, *Calendarul Bisericii creștine*, în „Mitropolia Banatului", XIV (1964), nr. 1-3, p. 9-26, nr. 3/1965, p. 52-90 și nr. 46/1965, p. 299.

eroare pe credincioşi spunînd că prin îndreptarea calendarului s-ar fi călcat unele temeiuri de credinţă, dogme sau canoane. Aceste neadevăruri au prins în rătăcire sufletele. Stilismul, în esenţă şi în forma lui iniţială nu era decît o opoziţie faţă de hotărîrea Bisericii de a îndrepta calendarul. Această opoziţie, la început tacită, cu timpul venindu-i în ajutor alţi factori, a luat formă violentă şi de unde iniţial purta caracterul unei schisme, din cauza lipsei de succes, a început a introduce unele înnoiri ca rebotezarea deşi botezul are caracter indelebil — apoi contestarea eficacităţii Sfintelor Taine săvîrşite de preoţi şi altele.

Prin urmare, de la schismă drumul rătăcirii a fost deschis spre erezie.

O doctrină precisă a stiliştilor şi statornică nu s-a formulat pînă în prezent, întrucît conducătorii acestei rătăciri, activează pe cont propriu... fiecare cum se pricepe şi cum îi dictează interesele. La aceasta se mai adaugă şi neînţelegerea ce există între diferitele cete de propagandişti stilişti, cum şi lipsa unor cunoştinţe temeinice şi profunde a problemelor de ordin teologic şi social.[20]

Dar, cum stiliştilor li se contestă înţelegerea doctrinei bisericeşti, ei au scos începînd din anul 1925 unele broşuri de propagandă. Ca să poată găsi bună primire le-au pus titluri cît mai atrăgătoare cu mireasmă de vechime patristică. Ca autori indicau tot monahi şi shimonahi din Muntele Atos. De asemenea, folosesc pidalioane în manuscris, utilizînd şi o Psaltire tipărită la Suceava, cu ani în urmă, la sfîrşitul căreia sînt redate canoanele 7 şi 69 apostolice, ambele intenţionat falsificate. Dar, cîte pagini atîtea năstrupnicii. Lipsă de coherenţă, fragmente izolate fără sens, interpretări forţate şi grosolane, injurii, afirmaţii necontrolate şi blasfemii, ale unor credincioşi cu sentimente religioase mai conservatoriste, care lăsîndu-se amăgiţi şi duşi în eroare, s-au rupt de sub ascultarea canonică a Bisericii Ortodoxe Române ţinînd şi acum calendarul neîndreptat. Aşa a apărut în cadrul Bisericii noastre dezbinarea stilistă.

Greşite învăţături stiliste. Din lectura atentă a acestor broşuri tipărite de stilişti şi din afirmaţiile orale pe care le fac în diferite împrejurări se desprind temeiurile cele mai de seamă pe care se sprijină ei, cum şi acuzaţiile pe care le aduc Bisericii dreptmăritoare:

— Noi cei ce am îndreptat calendarul vechi am ajuns să nu ne mai conducem după Sf. Părinţi, ci după părerea astronomilor şi a filozofilor;

— Biserica n-a avut nici un temei să îndrepte calendarul vechi, deoarece nu avea nevoie de nici o îndreptare;

— Prin îndreptarea calendarului s-au stricat dogmele adevăratei credinţe şi toate aşezămintele canonice ale Sf. Părinţi;

— Biserica este obligată a se ţine cu prăznuirea Sf. Paşti de Paştele evreesc;

---

20. Arhim. Ilie Cleopa, *op. cit.*, p. 259.

— Sfinții Părinți de la sinodul de la Niceea ar fi întocmit o pascalie pentru toți anii cît va fi lumea așa că pascalia veche nu are nevoie de îndreptare;

— Biserica Ortodoxă nu are putere să facă iconomie sau pogorământ în nici un canon din cele așezate de Sf. Părinți în Biserică;

— Prin îndreptarea calendarului ne-am unit cu catolicii;

— Ei care țin calendarul vechi — stiliștii — nu pot fi condamnați de nici un canon fiindcă ei țin întru totul tradiția canonică a Bisericii după Sf. Părinți;

— Biserica noastră îndreptînd calendarul a căzut din comuniune cu cele care nu l-au îndreptat etc.

Considerînd că o parte din aceste acuzații neîntemeiate au fost lămurite pe parcursul expunerii făcute pînă aici în legătură cu calendarul, socotim necesar ca, în cele ce urmează, să ne ocupăm, mai ales, de latura canonică a acestor acuzații și să le cercetăm pe cele mai grave și nejustificate.

Orizont canonic. Pretîndu-se la interpretări pseudo-canonice, condiționînd Paștele nostru de pasha iudaică, stiliștii au îndrăznit a falsifica textul canonului 7 apostolic și canonul 1 al sinodului de la Antiohia introducînd în cuprinsul lor expresia: «sau și înainte de iudei» expresie adăugată în plus față de canoanele pidalionului. [21]

Hotărîrile sinodului I ecumenic de la Niceea (325) privesc într-adevăr «coincidența» dar nu și precedenta datei pascale creștine față de data pashăi iudaice.

Și tot atît de adevărat este că această coincidență este oprită numai în condițiile de atunci ale calendarului iudaic și în cadrul împrejurărilor și intereselor de atunci ale Bisericii. Astfel, condițiile stabilite de către sinodul I de la Niceea ca Paștele nostru să nu coincidă cu Paștele iudeilor după părerea autorizată a specialiștilor în materie [22] trebuie părăsită deoarece vechiul calendar iudaic s-a dovedit a fi o întocmire nejustificată. El nu mai este ceea ce era pe vremea Mîntuitorului, mai ales că din secolul al IV-lea iudeii au hotărît ca pasha iudaică să nu mai cadă niciodată duminica. Astfel, calendarul iudaic încetează prin instabilitatea lui de a mai fi punct de indicație și orientare pascală pentru creștini.

Trebuie părăsită condiționarea paștelui creștin de al iudeilor pentru ca, nu cumva, legarea acestei mari sărbători a creștinătății, să fie interpretată ca un izvor al unor discriminări cu privire la evrei. [23] Hotărîrea sinodului I ecumenic și cea a sinodului local de la Antiohia, după aceeași părere competentă privitoare la o chestiune de calendar și de cult, se cuvine a fi pusă într-o lumină

---

21. Idem, *op. cit.*, p. 17 (extras în cartea lor) „Glasul adevărului", p. 71 și în Psaltirea lor.

22. Pr. Prof. Liviu Stan, *op. cit.*, p. 381-382; Pr. At. Negoiță, *Consultația de la Geneva asupra datei Paștilor*, în „Biserica Ortodoxă Română" XXXVIII (1970), nr. 3-4, p. 305.

23. Pr. Prof. Liviu Stan, *op. cit.*, p. 381-382.

nouă, fără a se afecta vreo tradiţie utilă vieţii creştine. Hotărîrile sinoadelor menţionate, analizate logic şi strict ştiinţific, n-au fost aplicate integral niciodată şi nu sînt aplicabile întocmai. Legătura dintre calendar, paşti şi echinocţiul de primăvară este fără de sens şi ilogică mai ales pentru Bisericile creştine din ţinuturile tropicale, sau meridiane şi emisfere altele decît ale noastre.

Aşa, de pildă, echinocţiul de primăvără, din emisfera de nord a pămîntului coincide cu echinocţiul de toamnă din emisfera sudică a pămîntului; dacă cei din emisfera sudică ar fi vrut să serbeze sau ar vrea să aplice hotărîrile sinodului I ecumenic ar trebui să serbeze Sf. Paşti cu jumătate de an mai tîrziu decît cei din emisfera nordică. In al doilea rînd, ar urma ca toţi cei de la ecuator să nu aibă Paştile niciodată căci la ei nu se poate stabili nicidecum echinocţiul nici de toamnă nici de primăvară, echinocţiul fiind un fenomen constant. [24]

Aceste condiţii au fost abrogate deja de calendarul gregorian. Pe linia acestor întemeiate documentări şi precizări punem în discuţie şi problema pascaliei care alături de calendar este fals înţeleasă de stilişti. In acest sens, precizăm dintru început că hotărîrile sinodului de la Niceea n-au făcut obiectul vreunui canon în care să se dea formula calculului pascaliei, acest lucru fiind încredinţat Bisericii din Alexandria, cea mai cunoscătoare în această materie, fapt ce exprimă o declaraţie de înaltă considerare faţă de ştiinţa alexandriană şi bunele sale cunoştinţe de calcul astronomic.

Astăzi însă, stiliştii fac o mare greşeală cînd subordonează calendarul pascaliei şi cînd cred că acesta nu trebuie îndreptat pentru că nu trebuie îndreptată pascalia. O asemenea concepţie, inversează raportul firesc şi ştiinţific dintre pascalie şi calendar, căci conformarea calendarului cu datele ştiinţifice atrage după sine în mod necondiţionat conformarea pascaliei cu calendarul. Astfel, pascalia pierde caracterul ştiinţific de care are nevoie şi fără de care nu se poate justifica uzul ei. A face din pascalie, cum fac stiliştii, o problemă dogmatică sau canonică intangibilă şi nemişcată, înseamnă a face confuzie de esenţă şi valori.

Pascaliile sînt calcule făcute la nivelul cunoştinţelor de atunci; acestea au valoare ştiinţifică corespunzătoare cu timpul, în acest sens relativă şi schimbătoare, nu au însă valoare bisericească absolută şi obligatorie dogmatic sau canonic care să i se atribuie ca şi cînd s-ar zice că, prin ele, Sf. Duh a exprimat un adevăr ce nu poate fi modificat.

Calendarul şi pascalia nefiind chestiuni de dogmă, nu afectează nici credinţa; ele sînt chestiuni de organizare, de cult ce pot primi soluţii diferite în diferite regiuni ale lumii creştine. Dacă Biserica noastră ţine în prezent marile sărbători după vechea pascalie acest fapt nu trebuie să smintească pe nimeni; o face aceasta deoarece ne aflăm alături de toate Bisericile ce au îndreptat calendarul în aşa-zisa perioadă de tranziţie, aşteptînd timpul ca şi puţinele Biserici rămase în urmă să adopte noul stil la care au consimţit deja, după care se vor stabili negreşit norme uniforme pentru întreaga Biserică

---

24. *Ibidem.*

Ortodoxă. S-au adus, de asemenea, obiecțiuni împotriva îndreptării calendarului iulian, afirmîndu-se că noul calendar ortodox este eronat, depășit, că ar fi «instrument de propagandă catolică», o operă a papalității care este ostilă Orientului ortodox. Polemica însă nu ne este de folos. Indreptarea calendarului precum s-a arătat, nu este numai «o idee laică» nu are un scop nesănătos, nu este nici un fel de revoluție pseudo-științifică, pentru a ne moderniza după metoda catolică și protestantă, ci a fost și este o legitimă și serioasă preocupare bisericească, ecumenistă universală, la care Bisericile Ortodoxe își aduc părerea lor motivată și acordul lor creștin.

Increderea de a pune calendarul și pascalia la adăpostul «indiscutabilității dogmatice» și a «imutabilității de principii», precum și modul sentimental de a face din «scumpul și Sf. nostru calendar și stil vechi» ancora salvatoare care apără pe ortodocși de definitiva lor înghițire de către lumea eterodoxă, sînt greșite, inactuale și neîntemeiate astăzi în epoca în care nu se mai urmărește înstrăinarea și învrăjbirea confesională, ci apropierea și colaborarea în duhul ecumenismului creștin al conferinței Panortodoxe de la Rados (1963), al conciliului II Vatican și al tuturor celorlalte întruniri creștine. In această ordine de idei, subliniem faptul că Biserica Ortodoxă Română ar fi dispusă să adopte un nou calendar ce s-ar preconiza mai desăvîrșit decît actualul calendar civil-astronomic. Dacă absolut toate Bisericile creștine ar fi de acord să primească acel calendar universal perfect.[25]

Fie din neștiință sau din rea credință, stiliștii fac greșeli condamnabile confundînd canonul cu dogma, punîndu-le pe același plan și făcîndu-se apărători zgomotoși ai sfintelor canoane sau ai canonicității. Biserica Ortodoxă a stat și stă în canonicitate în chip neabătut avînd putere să facă pogorămînt sau iconomie în felurite chestiuni disciplinare și cultice.

La aceasta este îndreptățită de prevederile unora din canoanele apostolice ale sinoadelor ecumenice și locale, precum și de canoanele unora din Sfinții Părinți care, în anumite împrejurări, au aplicat principiul iconomiei chiar și în unele chestiuni dogmatice spre folosul general al Bisericii precum mărturisesc canoanele 7 al sinodului II ecumenic, 46, 47, apostolice, 95 al sinodului VI ecumenic, 1, 47 al Sf. Vasile, 8 al sinodului I ecumenic, 55, 57-75, 77, 78, 102 Cartagina.[26] Postul de pildă — greșit înțeles de stiliști — este instituit printr-o poruncă a Bisericii și tot Biserica îl poate modifica, dezlega, impune și accentua în situații excepționale sau a-l acomoda diferitelor împrejurări.

Din cele expuse pînă aici, analizînd și înfățișînd sumar principalele canoane, ni se confirmă mai întîi netemeinicia practicii stiliste și, totodată, faptul că pe măsură ce stiliștii s-au depărtat de Biserică s-au depărtat și de adevărata ei învățătură. Ceea ce ni se pare de necrezut rămîne faptul că stiliștii încearcă să se sprijine tot pe

---

25. Pr. At. Negoiță, *op. cit.*, p. 305.

26. Însușirea canonică făcută pînă aici și toate celelalte canoane citate în cuprinsul lucrării sînt, după Nicodim Milaș, *op. cit.*, vol. I-II și Pidalionul, ediția Mănăstirea Neamț, 1844.

canoane răstălmăcindu-le, sui generis.[27] Exagerînd astfel valoarea canoanelor în viaţa Bisericii, dîndu-le aceeaşi valoare şi confundîndu-le în mod conştient cu dogmele ei, pretind că trebuiesc aplicate nu în spiritul, ci în litera lor.

La fel de neîntemeiate rămîn şi afirmaţiile stiliştilor potrivit cărora prin îndreptarea calendarului, susţin ei, s-au încălcat unele canoane şi s-a căzut din ortodoxie şi din comuniunea cu celelalte Biserici, care încă n-au îndreptat calendarul. Aceasta nu corespunde cu realitatea. Reamintim că la Conferinţa panortodoxă de la Constantinopol din 1923, toate Bisericile Ortodoxe s-au declarat de acord pentru îndreptarea calendarului.

Dacă unele Biserici, puţine la număr,[28] au întîrziat cu aplicarea hotărîrilor acestui Congres, au făcut-o din motive de oportunitate, dar, în ultimul timp, în aceste Biserici s-a format un curent din ce în ce mai puternic în favoarea introducerii calendarului îndreptat. Cît priveşte comuniunea şi legăturile frăţeşti dintre Bisericile Ortodoxe care au introdus calendarul şi cele ce nu l-au introdus încă, pe departe de a slăbi sau a înceta cum socot cei neştiutori, ele s-au adîncit şi s-au intensificat în duhul dragostei lui Hristos.

Paginile publicaţiilor oficiale ale acestor biserici şi respectiv a Bisericii Ortodoxe Române sînt dovezi grăitoare şi mărturii incontestabile privind adevăratele relaţii existente între întîistătătorii acestor Biserici. Important de amintit este faptul că, creştinii care s-au rupt de Biserica noastră pe tema calendarului, au fost şi sînt condamnaţi de însăşi Bisericile care din diferite motive au întîrziat îndreptarea calendarului şi mai ţin încă stilul vechi.[29]

Astfel, consfătuirea panortodoxă de la Moscova din 1948 a hotărît ca slujitorii şi credincioşii din fiecare ţară ortodoxă să ţină stilul bisericii pe teritoriul căreia se găseşte cum, de pildă, ţin la noi stilul nou credincioşii şi clericii ruşi,[30] şi pînă nu de mult cei bulgari care în 1969 au adoptat definitiv în mod oficial calendarul îndreptat. Prin însăşi îndreptarea calendarului, ca şi prin dispoziţiile luate privind aplicarea lui, precum s-a arătat, e de prisos să spunem că nu se încalcă absolut nici un canon şi nici vreo dispoziţie a vreunui sinod ci, dimpotrivă, se revine la practica tradiţională a Bisericii primare. Atît Bisericile Ortodoxe, în general, cît şi Biserica Ortodoxă Română, la care ne referim, acordă preţuirea cuvenită sfintelor canoane şi sinoadelor, care au emis aceste canoane, dintre care unora chiar li s-au fixat anumite zile speciale de pomenire în calen-

---

27. Pr. D. Săvescu, *Boldurile Bisericii Ortodoxe de Răsărit*, Mănăstirea Neamţ, 1935, p. 5.

28. Au mai rămas la stilul vechi (calendarul iulian neîndreptat) următoarele Biserici: Patriarhia Ierusalimului, Biserica Ortodoxă Rusă, Biserica Ortodoxă Sîrbă, Sfîntul Munte Athos, afară de Mănăstirea Vatoped.

29. A se vedea: Epistolă răspuns a Prea Fericitului Patriarh al Ierusalimului Cheladion de Ptolmei adresată preoţilor noştri în anul 1933, apoi Epistola Soborului din Sf. Munte Athos din anul 1933 care condamnă atitudinea stiliştilor. Aceste epistole sînt reproduse şi le citătm după Ioachim Fuiagă *„Calea cea adevărată"*, Piatra Neamţ, 1934, p. 36-43.

30. P. Vintilescu, *Cîteva consideraţiuni în legătură cu îndreptarea calendarului*, în „Ortodoxia", I (1949), nr. 1, p. 118.

dar.[31] După Sf. Scriptură şi Sf. Tradiţie noi avem hotărîrile dogmatice ale sinoadelor ecumenice. Apoi toate problemele de seamă înscrise pe ordinea de zi în viaţa Bisericii noastre se rezolvă în spiritul învăţăturii tradiţionale şi a canoanelor ortodoxe la care nu se renunţă nici în teorie, nici în practică.

Indreptarea calendarului nu a afectat cu nimic legea noastră creştinească şi ne dăm seama că, în raport cu revelaţia, adică cu adevărata credinţă şi în raport cu harul sfinţilor care reprezintă temelia şi stîlpii adevăraţi ai credinţei ortodoxe, calendarul contează prea puţin şi nu poate fi privit decît aşa cum şi este o problemă cultică — iar canoanele una de disciplină — care au apărut şi s-au dezvoltat în decursul istoriei primind soluţii diferite şi care nu afectează în nici un chip mîntuirea.

Ce spun canoanele Bisericii ? Cercetînd cu atenţie şi interes cuvenit canoanele Bisericii Ortodoxe, găsim că nu numai cele amintite, comentate şi interpretate pînă aici pun în lumină caracterul de schismă şi chiar de erezie a stilismului, ci încă aproximativ 70 de canoane sînt încălcate de aceştia fapt ce arată de atîtea ori în plus, dacă mai este nevoie, cît de mare este vinovăţia lor canonică.

Astfel, cu privire la taina hirotoniei, prescripţiunile canonice sînt categorice arătînd că atît cei care hirotonesc cît şi cei hirotoniţi — ca hirotonia să fie valabilă — trebuie să întrunească obligatoriu condiţiile puse de canoane :

— Fiecare episcop trebuie să deţină gradul ierarhic prin hirotonie de la episcopul cu succesiune apostolică, aşa după cum arată în canonul 1 Sf. Vasile cel Mare ; canoanele 18 şi 19 ale sinodului local de la Sardica, care consfinţesc doctrina Bisericii în privinţa puterii episcopului primită prin succesiunea apostolică.

Unde găsim această succesiune apostolică este Biserica cea adevărată, unde nu o găsim nu este Biserică.[32]

Să deţină în chip legal puterea episcopală. Intotdeauna Biserica a despuiat de titluri şi de drepturile ierarhice pe acei care şi-au asumat abuziv puterea episcopală (canoanele 18 şi 19 ale Sinodului local de la Sardica, canonul 4 al Sinodului I ecumenic).

Să nu fi fost înlăturat din episcopie prin caterisire. Episcopul care şi-a pierdut prin caterisire drepturile şi prerogativele gradului ce-l deţinea în ierarhia bisericească, este îndepărtat din rîndurile celor bisericeşti, trecut în rîndul mirenilor. De aceea Biserica sancţionează cu afurisirea pe cel caterisit dacă ar mai îndrăzni să mai săvîrşească slujbă bisericească, potrivit canoanelor 28 ap. şi 4 al sinodului de la Antiohia.

---

31. *Duminica a VII-a după Paşti,* a Sf. Părinţi de la sinodul ecumenic de la Niceea ; *Duminica a VI-a după Rusalii,* sinodul IV ecumenic şi *Duminica a XXI-a după Rusalii* — spre cinstirea sinodului VII — ecumenic.

32. Pr. Prof. Liviu Stan, *Succesiunea apostolică,* în „Studii Teologice", XVII (1955), nr. 5-6, p. 309.

Să nu se facă hirotonii fără destinaţie. Canonul 6 al sinodului 4 ec. impune hirotonia cu destinaţie pentru un anumit oficiu bisericesc. Numele de oficiu constituie titlul hirotoniei. Prin acest canon s-a hotărît ca acest fel de hirotonie — fără destinaţie — să fie fără tărie şi nicăieri să nu poată lucra cel astfel hirotonit. Astfel de hirotonie este lovită de nulitate.

Să nu se depăşească sfera de competenţă, adică să nu se facă hirotonii în afara eparhiei sale. Canonul 35 apostolic statornicește acest lucru şi sancţionează cu caterisirea deopotrivă şi pe cel ce hirotonește şi pe cel hirotonit. La fel hotărăsc şi canonul 16 al sinodului I ecumenic, 35 apostolic precum şi canoanele paralele 13 şi 22 ale sinodului de la Antiohia ; canonul 3 Sardica, canonul 2o sinodul IV ecumenic şi canonul 8 sinodul III ecumenic.

Să nu fie căzut în dezbinare cu sinodul Bisericii din care fac parte. Episcopul care s-a despărţit de sinod, este supus caterisirii în baza canonului 2 al sinodului III ecumenic. Iar dăcă sentinţa de caterisire a unui episcop este pronunţată cu unanimitatea voturilor membrilor Sf. Sinod, este inapelabilă potrivit canonului 15 al sinodului de la Antiohia.

Sublinierile făcute pînă aici, ne arată destul de convingător cum slujitorii stilişti — pretinşii episcopi, preoţi şi diaconi — neavînd o hirotonie valabilă nu au nici acea putere aparte care să-i facă apţi, adică în stare să slujească cu vocaţie şi înzestrare specială lucrarea mîntuirii, călcînd ei înşişi prin aceasta canoanele mai sus menţionate. Acestora lipsindu-le dreapta credinţă le lipseşte şi harul, de aceea Biserica primară pe cei care pierdeau succesiunea adevăratei şi dreptei credinţe îi privea ca dubioşi şi eretici. [33]

Ce spune dreapta credinţă şi adevărata tradiţie ?

Fără a împieta cu nimic şi fără nici un fel de intenţie de denigrare sau jignire a sentimentelor religioase ale credincioşilor stilişti se mai pot face următoarele constatări : deşi le place să se numească Biserica tradiţionalistă, cea adevărată, clădită pe temelia apostolilor, cu toate acestea nu au dreptate, deoarece în materie religioasă semnul adevăratei tradiţii este tocmai ceea ce nu au şi nu respectă ei adică unitatea, continuitatea şi neîntreruperea legăturii cu Biserica una, sfîntă, sobornicească şi apostolească. Astfel, ei nu fac deosebirea cuvenită între ceea ce se numeşte tradiţie în sens propriu şi ceea ce se numeşte tradiţie bisericească în sens general.

In cuprinsul Sfintei Tradiţii intră numai chestiunile cu caracter dogmatic adică cele care au caracter de adevăr revelat sau deduse din adevărul revelat. Din conţinutul adevărului revelat trebuitor pentru mîntuire pe care îl păstrează Biserica, fie în textul Sf. Scripturi, fie în Sf. Tradiţie, nu au făcut şi nu fac parte acele elemente prin care se dă expresie modului de a se manifesta al pietăţii

---

33. Magistrand Ioan F. Stănculescu, *Ascultarea canonică*, în „Studii Teologice", XIV (1962), nr. 7-8, p. 476.

comune, sau atitudinii adoptate de creştini în decursul timpului faţă de diverse realităţi, relaţii, evenimente, trebuinţe etc.[34]

Ţinînd seama de aceasta este evident că nimeni nu trebuie să atribuie caracter revelat oricăror ecfonise ori oricăror ectenii sau oricăror rugăciuni din cultul Bisericii şi nici acelor rînduieli din textul canoanelor referitoare la modul administraţiei bisericeşti, la metode disciplinare, la datini de cult locale, la asceza duhovnicească cum şi cînd să îngenuncheze la serviciul divin, cum trebuie să fie primiţi sau trataţi sub raportul epitimiilor penitenţii de diverse categorii şi alte asemenea lucruri care adesea sînt trecătoare şi necondiţionate de dreapta credinţă. Acestea şi atîtea altele niciodată nu au fost recunoscute de către toţi, nici pretutindeni şi nici nu au fost practicate în acelaşi fel, rămînînd doar simple tradiţii. Din toate acestea reiese lămurit că elementele menţionate, deşi esenţiale în viaţa disciplinară şi de cult a Bisericii şi în dezvoltarea pietăţii totuşi nu au toate aceeaşi însemnătate şi valoare. De pildă, întoarcerea spre răsărit la rugăciune nu e echivalentă şi tot atît de importantă ca epicleza euharistică. In sfîrşit toate elementele menţionate, în întregimea lor, nu exprimă întregul cuprins al Predaniei dumnezeieşti pe care îl păstrează şi îl trăieşte Biserica. Aceste succinte consideraţiuni ne îndreptăţesc să concludem că este greşită şi falsă susţinerea şi învăţătura celor ce cultivă tradiţionalismul excesiv. Mai întîi deoarece cuprinde lucruri prin care se depărtează de tradiţia apostolică şi bisericească şi pentru că se depărtează de această tradiţie nu trebuie acceptate inovaţiile.

Părerile lor nu se sprijină pe Sfînta Scriptură şi Sfînta Tradiţie pentru că nu fac parte şi nu alcătuiesc comoara unuia şi aceluiaşi aşezămînt dumnezeiesc şi omenesc care este Biserica. Adevărata tradiţie aparţine Bisericii întregi — în totalitatea ei şi credincioşii şi-o însuşesc numai în măsura în care vieţuiesc în Biserică — schismaticii — cît şi cei ce cred şi învaţă altfel decît propovăduieşte Biserica — ereticii — şi unii şi alţii, nefiind în adevărata Tradiţie nu sînt nici în adevărata Biserică şi dimpotrivă nefiind în adevărata Biserică, nu sînt nici în adevărata Tradiţie. Numai Biserica Ortodoxă păstrează adevărata tradiţie care, la rîndul ei, întăreşte, uneşte şi consolidează Biserica. Invăţăturile celor ce s-au îndepărtat de Biserică sînt greşite prin faptul că însăşi Biserica şi tradiţia le respinge. Invăţăturile lor n-au unit şi n-au întărit Biserica, ci, dimpotrivă.

Cei ce s-au îndepărtat de Biserică nu au înţeles acest lucru încercînd să transforme tradiţia într-un fals tradiţionalism, care se dovedeşte a fi tot mai necorespunzător şi păgubitor, ca o gravă abatere de la învăţătura de credinţă ortodoxă. Spunem aceasta cu intenţia de a trezi în acei credincioşi sentimentul responsabilităţii pentru adevărata învăţătură a lui Hristos.

---

34. Pr. Prof. Liviu Stan, *Tăria nezdruncinată a Sfintelor canoane*, p. 302; Mitropolitul Atenagoras de Elias, *Tradiţia şi tradiţiile*, traducere de Ene Braniște, în „Studii Teologice", XVI (1964), nr. 3-4, p. 164-165 şi *Mărturisirea de credinţă creştină ortodoxă*, Bucureşti, 1956, p. 35-59; Pr. D. Stăniloae, *Unitate şi diversitate în Tradiţia Ortodoxă*, în „Ortodoxia", XXII (1970), nr. 3, p. 333-346.

Biserica Ortodoxă Română pentru a fi cît mai de folos credincioşilor, doreşte ca toţi fiii săi — inclusiv cei ce s-au înstrăinat precum am văzut — să revină la Biserica mamă «casa părintească a moşilor şi strămoşilor noştri». Să fie elemente pozitive şi să păstreze alături de întreaga Biserică tradiţiile de cumineţenie, înţelepciune şi dreaptă credinţă a poporului român. Biserica Ortodoxă Română nutreşte convingerea neştirbită că ea face parte din Biserica adevărată şi este păstrătoarea fidelă a dreptei credinţe; în conştiinţa ei stăruie mereu ideea revenirii lor şi de aceea se simte obligată să acţioneze neîncetat pentru a determina pe aceşti fii care fac dovada unei slăbiri a responsaailităţii creştine, să revină neîntîrziat acolo de unde au plecat.

Aceasta o face din conştiinţa răspunderii faţă de propovăduirea adevărului mîntuitor în toată puritatea lui, ca toţi să-l primească în vederea integrării desăvîrşite în trupul tainic al Domnului, unicul sălaş haric care deţine bogăţia darurilor Sf. Duh necesare mîntuirii omeneşti.

Pr. V. PALADE

La înălţarea Sfintei Cruci

«Mă închin Crucii tale Hristoase şi zic către dînsa, slavă ei pentru dragostea Ta»
(Rugăciunea de la Acatistul Sfintei Cruci)

Praznicul Înălţării cinstitei şi de viaţă făcătoarei Cruci îşi are începutul încă din veacul al IV-lea, la puţină vreme după descoperirea cinstitei cruci a Domnului, la Ierusalim, de către împărăteasa Elena, mama împăratului Constantin cel Mare, la anul 320. Acest praznic se numără între cele 12 praznice împărăteşti. Cinstirea acestei zile s-a generalizat în Biserică în veacurile V şi VI, după ce, la început, se ţinea numai în Biserica din Ierusalim.

Instituirea acestui praznic este legată de două evenimente din istoria Bisericii.

Se ştie că împăratul Constantin cel Mare a învins în anul 312 pe rivalul său Maxenţiu, care se proclamase împărat, la Roma, după ce semnul crucii i s-a arătat în vedenie pe cer, avînd deasupra inscripţia: «In acest semn vei învinge». Arătîndu-i-se noaptea în vis, Mîntuitorul Iisus Hristos i-a poruncit împăratului să coase semnul crucii pe drapelele şi pe hainele ostaşilor, pentru ca, astfel, Impăratul Constantin să învingă pe duşmanul său, făcîndu-şi intrarea triumfală în cetatea Roma. Urmarea acestei victorii a fost edictul de la Milan, dat de împăratul Constantin la anul 313, prin care religia creştină era tolerată în imperiu.

La cîţiva ani după aceasta, împărăteasa Elena a fost îndemnată, într-un vis, să caute la Ierusalim, crucea pe care a fost răstignit Mîntuitorul Hristos. Ajungînd la Ierusalim, la porunca împăratului Constantin, templul păgîn, care fusese ridicat la anul 119 de către Impăratul Adrian peste mormîntul Mîntuitorului, a fost desfăcut, sub temeliile lui aflîndu-se trei cruci, dimpreună cu inscripţia: «Iisus Nazarineanul Impăratul Iudeilor», care fusese aşezată la porunca lui Pilat deasupra capului celui răstignit. «... Impărăteasa a strigat către cei ce slujeau: Din sînurile pămîntului siliţi-vă în grabă a afla şi crucea a mi-o da....» (Icos 2 din Acat. Sf. Cruci). Spre a fi recunoscută Crucea Mîntuitorului, episcopul Ierusalimului, Macarie, se rugă cu osîrdie Domnului, pentru ca aceasta să se descopere printr-un semn. Dumnezeu a ascultat rugăciunea episcopului şi, astfel, o femeie care suferea de o boală grea, atingîndu-se de una din cele

trei cruci, s-a vindecat îndată. «Puterea lemnului s-a arătat atunci spre adevărata încredinţare tuturor şi pe cea fără de glas şi moartă spre viaţă a sculat-o....» (Condac 3, Acat. Sf. Cruci).

Crucea astfel descoperită a fost împodobită de împărăteasa Elena, apoi predată episcopului Ierusalimului, Macarie, iar o parte din lemnul ei a fost trimis împăratului Constantin la Constantinopol. După construirea, la Ierusalim, a bisericii «Invierea», deasupra mormîntului Mîntuitorului, din porunca împăratului Constantin, prin purtarea de grijă a episcopului Macarie, aceasta a fost sfinţită la 13 septembrie 335. In ziua următoare, 14 septembrie, în prezenţa unei mulţimi de credincioşi ca şi a unui mare număr de episcopi, care fuseseră invitaţi de împăratul Constantin să participe la sfinţirea Bisericii Sfînta Cruce, pe care a fost răstignit Mîntuitorul Hristos, a fost arătată credincioşilor, spre a o vedea şi a i se închina, preamărind astfel pe Fiul lui Dumnezeu, cel ce s-a răstignit pe ea. Astfel, în această zi de 14 septembrie, s-a instituit sărbătoarea «Inălţării Sfintei Cruci», primind numirea aceasta de la faptul că episcopul Macarie a înălţat de pe amvon crucea, spre a fi văzută de credincioşi. Din ziua instituirii ei, această sărbătoare a fost împreunată cu rugăciuni şi cîntări în cinstea Sfintei Cruci, de asemenea, cu post şi înfrînare, rînduială care s-a păstrat în întreaga Biserică Ortodoxă pînă în zilele noastre.

O altă întîmplare a întărit şi mai mult însemnătatea acestei sărbători.

In războiul izbucnit între împăratul bizantin Heraclie şi împăratul persan Kosroes Nuşiruan, victoria a fost de partea împăratului persan, astfel că oştile acestuia, în anul 614, ocupară Ierusalimul, omorînd o mare mulţime de creştini, incendiară biserica Invierea Domnului pe care au prădat-o luînd o mulţime de obiecte preţioase, între care şi Crucea Domnului. După ani de lupte nefavorabile împăratul Heraclie, acesta îşi însufleţi oştirea printr-o cuvîntare, spunînd soldaţilor că duşmanul nu s-a ridicat împotriva imperiului, ci împotriva lui Dumnezeu. Oştirea îmbărbătată de această cuvîntare se întoarce ca fulgerul împotriva perşilor în fruntea cărora se afla fiul şi urmaşul lui Kosroes, anume Siroes, îi învinge pătrunzînd în propria lor ţară, silindu-i, astfel, să ceară pacea. Impăratul Siroies a fost obligat ca, între alte lucruri de preţ, să restituie împăratului Heraclie şi crucea pe care tatăl său o luase ca pradă de război. Un scriitor contemporan descrie întoarcerea triumfală a Impăratului Heraclie la Constantinopol, aşa : «Impăratul a intrat în Constantinopol urcat pe patru elefanţi albi, purtînd în spate Crucea pe care odinioară a fost răstignit Fiul lui Dumnezeu. Apoi pleacă numaidecît la Ierusalim şi îmbrăcat în piele de capră, desculţ, urcă pe drumul cel vechi, pe Golgota, aceeaşi Cruce pe care fusese răstignit cel dintîi ucenic al Bisericii sale» (Iovan Ducici, Cetăţi şi himere, Bucureşti, 1939, p. 267).

In legătură cu aceasta, tradiţia adaugă că, la început, împăratul a luat Crucea pe umerii săi, îmbrăcat în toate veşmintele şi insignele împărăteşti. Păşind însă pe calea Golgotei, o putere nevăzută l-a oprit să meargă mai departe. Atunci Patriarhul Zaharia i-a adus aminte împăratului că Fiul lui Dumnezeu a dus Crucea pe Golgota

nu în mărire împărătească, ci în chip smerit de rob. După aceasta, împăratul s-a dezbrăcat de veşmintele sale împărăteşti şi desculţ, îmbrăcat în piele de capră, a dus Crucea Domnului pînă la biserica Invierii.

Aşa a predat împăratul Heraclie lemnul Crucii Domnului, patriarhului Zaharia, care, la data de 14 septembrie 629, a aşezat-o din nou cu mare pompă în biserica Invierii, fiind cinstită după vechea datină de mulţimea poporului adunată aici.

Amintind temeiurile sărbătorii Înălţării cinstitei şi de viaţă făcătoarei Cruci, subliniem o dată mai mult că importanţa acestei sărbători, numărată la cele 12 praznice împărăteşti, este în strînsă legătură cu însemnătatea şi cinstirea ce i s-a făcut Sfintei Cruci încă din primele veacuri ale creştinismului.

In sprijinul cinstirii Sfintei Cruci a Domnului Hristos amintim cuvintele Sfîntului Apostol Pavel, precum şi alte locuri din Sfînta Scriptură: «Căci cuvîntul crucii pentru cei ce pier este nebunie, iar pentru noi cei ce ne mîntuim este puterea lui Dumnezeu» (I Cor. I, 18). Sfînta Cruce este jertfelnicul lui Iisus Hristos (Evrei IX, 28); este arma prin care ne-am dobîndit mîntuirea (I Petru II, 24); este pecetea lui Dumnezeu peste cei scăpaţi de la pieire (Iezechil IX, 4-6; Apoc. VII, 2-3; IX, 4); este semnul biruinţei lui Hristos (Matei XXIV, 30); este mijlocitoarea măririi lui Hristos (Filip. II, 8-9; Luca XXIV, 26; Ioan XVII, 1). Iată de ce toţi creştinii adevăraţi cinstesc sau venerează Sfînta Cruce, ea fiind puterea nedespărţită de Iisus Hristos, care a sfinţit-o cu scump sîngele său.

«De aceea, în faţa Crucii Tale stînd recunosc că sînt neputincios de nu mă vei întări, orb de nu mă vei lumina, legat de nu mă vei dezlega, fricos de nu mă vei face îndrăzneţ, rău de nu mă vei preface în bun, pierdut de nu mă vei ierta, rob de nu mă vei răscumpăra cu bogata şi dumnezeiasca ta putere şi cu darul sfintei tale Cruci, căreia mă închin şi o măresc acum şi pururea şi în vecii vecilor» (din rugăciunea la acatistul Sfintei Cruci).

Pr. I. HRISCU

La Duminica a XXIII-a după Rusalii

Citirea Sfintei Evanghelii de astăzi ne îndeamnă să urmărim pe Mîntuitorul, care merge peste tot şi seamănă mîngîiere, alinare, sănătate şi viaţă.

Inimile noastre ale tuturor au fost cuprinse de milă cînd am auzit din Sfînta Evanghelie de acel om nenorocit, părăsit şi aruncat de toată lumea, care trăia în peşteri şi în morminte fiind chinuit

de duhuri rele. Şi iarăşi, sufletul căruia dintre noi nu s-a umplut de bucurie auzind că mila şi bunătatea Fiului lui Dumnezeu l-au vindecat şi l-au slobozit din robia celui rău?

Iar cînd s-a citit că, în loc de mulţumită pentru izbăvirea unui suflet, gadarenii, cuprinşi de spaimă şi nemîngîiaţi de pierderea unor rîmători înecaţi în mare, au rugat pe Mîntuitorul să plece de la dînşii, cugetele noastre au fost învolburate de nelinişte. Mulţi, poate, şi-au spus în gînd: «De ce nu vine astăzi Iisus la mine, că eu nu L-aş îndepărta. Cu orice sacrificii, orice aş pierde, eu L-aş ruga să rămîie la mine, să mă desfăt de apropierea Lui».

Aşa spun inimile noastre în scurtele lor clipe de înălţare.

E veche şi grea lupta aceasta care frămîntă sufletul creştin; cerul ne cheamă, glasul Fiului lui Dumnezeu ne îndeamnă să ne apropriem de El, dar grija de cele pămînteşti atîrnă de noi greutăţi cu anevoie de mişcat, care ne afundă adesea în întuneric şi păcat.

Este foarte adevărat că omul, fiind o fiinţă alcătuită din suflet şi din trup, este dator a se îngriji de amîndouă ca să asigure cele ale trupului ca şi pe cele ale sufletului. Ba, mai mult, chiar aşa cum sîntem datori a ne îngriji de sufletul nostru, tot aşa grija pentru procurarea celor trebuitoare susţinerii vieţii, nu este numai o pornire naturală a firii noastre, ci o datorie sfîntă şi de neînlăturat. Trupul nostru trebuie hrănit, îmbrăcat, familia noastră trebuie îngrijită şi ocrotită. Învăţătura Sfintei noastre Biserici înţelege prea bine aceste lucruri şi nu numai că nu le opreşte, ci, dimpotrivă, face din muncă o datorie sfîntă, o poruncă şi o îmbracă într-o haină de cinste pe care în timpurile de pînă la Mîntuitorul nu a avut-o. Legea primilor creştini, lăsată nouă prin scrisul Sfîntului Apostol Pavel: «Cine nu vrea să muncească, acela nici să nu mînînce» (II Tes. III, 10) şi-a păstrat peste veacuri puterea.

Mîntuitorul, pînă la 30 de ani, a lucrat cu palmele. Sfinţii Apostoli nici după alegerea lor nu şi-au părăsit îndeletnicirile prin care-şi cîştigau existenţa. «Vă aduceţi aminte, fraţilor, de osteneala şi de truda noastră; lucrînd zi şi noapte, ca să nu fiu povară nici unuia din voi, aşa v-am propovăduit Evanghelia lui Dumnezeu» (I Tesaloniceni II, 9). Sfîntul Apostol Pavel condamnă orice sustragere de la îndatorirea de a munci: «Unora ca aceştia le poruncim, şi-i rugăm, în Domnul Iisus Hristos, ca să muncească în linişte şi să-şi mănînce pîinea lor» (II Tesaloniceni III, 12).

Ce alte dovezi ne trebuie pentru a ne da seama că, credinţa noastră creştină, nu numai că înţelege activitatea omenească în scopul asigurărilor mijloacelor de trai, dar, mai mult, chiar încurajează, îndeamnă, cheamă pe oameni la această înaltă şi sfîntă datorie: munca.

Insă, ca orice lucru omenesc şi frămîntarea noastră pentru această viaţă poate fi bună sau rea, după felul cum înţelegem s-o îndeplinim. Dacă nu este drept să ucidem trupul prin nepurtare de grijă, cu atît mai mult nu este drept să omorîm sufletul nostru, lăsîndu-ne furaţi de ispită. Ar putea cineva să întrebe cum, adică, să omorîm sufletul? Ei bine, dacă trupul se topeşte şi se usucă atunci cînd îi lipsesc cele de trebuinţă, oare nu cu atît mai uşor sufletul, dacă-l lipsim de hrana cea duhovnicească şi de apa cea vie,

adică de învăţura lui Iisus Hristos? Exemplul gadarenilor este grăitor. Ei au zăvorît uşile inimilor lor să nu poată pătrunde în ele Iisus, ca nu cumva să mai îndure vre-o pagubă. Mîntuitorul Iisus Hristos bate la uşa fiecăruia dintre noi şi doreşte şi caută să pătrundă înlăuntru, să sălăşluiască întru noi, să cineze cu noi şi noi cu El (Apocalipsa III, 20).

Adesea însă inimile noastre rămîn surde la chemarea lui, uşile sufletelor noastre ferecate, iar noi, ca şi gadarenii de altădată, îi spunem: «Du-te de la mine, Iisuse. Chemările Tale mă îndeamnă să mă lipsesc de unele bucurii pămînteşti şi eu nu am această putere, iar ca să te primesc să sălăşluieşti în sufletul meu, să mă împărtăşesc cu sfîntul tău trup şi sînge, asta este încă şi mai greu, asta cere pregătire şi eu sînt prea furat de grijile vieţii ca să mai pot avea vreme pentru aceasta».

Cît de frumoasă ar fi viaţa noastră dacă am asculta glasul Mîntuitorului, dacă L-am primi în inima şi în fiinţa noastră, dacă faptele noastre s-ar călăuzi după învăţăturile lui?

Dar cît de frumoasă şi liniştită ar fi viaţa noastră dacă Iisus ar sălăşlui întru noi? Nicicînd n-am fi tulburaţi de vrajbă sau de nesfîrşite conflicte.

Cu adevărat este grea încercarea noastră cînd trebuie să păstrăm o cumpănă dreaptă între cerinţele trupului şi ale sufletului, între alipirea inimilor noastre la comoara pămîntească sau la cea cerească.

Să îndrăznim cu încredere şi Iisus Hristos ne va ajuta.

Avem dreptar învăţătura creştină, avem exemplul Sfinţilor Apostoli şi, mai presus de toate, avem dumnezeiescul exemplu al Mîntuitorului care ne îndrumează cum putem fi vrednici cetăţeni ai pămîntului, fără ca prin aceasta să închidem în faţa noastră porţile împărăţiei lui Dumnezeu.

Să nu uităm niciodată că, de vom căuta, în toate ostenelile noastre, întîi împărăţia lui Dumnezeu şi dreptatea lui, cu adevărat toate celelalte se vor adăuga nouă din belşug, căci vrednic este orice ostenitor de plata sa.

Să deschidem larg porţile fiinţei noastre cuvintelor Mîntuitorului, să ne încălzim statornic inimile în focul dragostei pentru El şi pentru învăţătura sa, să-I împlinim voia şi atunci, fără îndoială, vom primi pace şi bunăstare de la Împăratul păcii şi Mîntuitorul sufletelor noastre. Amin.

Pr. C. DIDILESCU

La Duminica a XXVI-a după Rusalii

In timp ce Sfîntul Vasile cel Mare era arhiepiscop în Cezareea Capadociei, peste acea regiune s-a abătut o secetă mare. Foametea îi făcea pe mulţi să sufere, mai ales pe cei săraci. Bogaţii vindeau prisosul lor, cu preţ mare, celor nevoiaşi. In acest timp arhipăstorul Cezareei împărţea, în mod gratuit, pîine săracilor combătînd, cu puterea cuvîntului şi, mai ales, cu exemplul faptelor sale, neomenia şi lăcomia celor avuţi arătînd că «averea lor este un furt...».

Am ţinut să vă amintesc aceasta pentru a vă putea da mai bine seama de cele ce s-au citit azi la Sfînta Evanghelie. Cîtă deosebire între omul căruia i-a rodit ţarina, despre care aţi auzit citindu-se, şi între Sfîntul Vasile cel Mare care, din avutul său, a căutat să micşoreze suferinţa celor înfometaţi şi necăjiţi! Cîtă deosebire între cel care, din cauza lăcomiei, căuta mereu să-şi poată mări hambarele şi nu era în măsură să vadă ce se petrece în jurul său şi între cel care jertfeşte pentru binele şi fericirea semenului căzut în necaz! Cît de mult greşesc acei care nu sînt în stare să se încadreze în legile şi rînduielile omeniei, a bunului simţ şi al demnităţii omeneşti! In sfîrşit, cîtă dreptate din partea acelui care rosteşte sentinţa: «Nebune, chiar în noaptea aceasta vor cere de la tine sufletul...» (Luca VII, 20) şi cîtă satisfacţie produce cuvîntul acesta în sufletele celor drepţi!

Pentru noi cei care credem că omul este făptura lui Dumnezeu zidită după chipul Său şi chemată să ajungă la asemănarea Lui, că a fost trimis în lume cu un anumit scop şi cu un anumit număr de talanţi pe care trebuie să-i fructifice săvîrşind binele, că omul este fiinţă sociabilă neputînd trăi izolat de semenii săi, că, pe lîngă viaţa trupului există şi o viaţă a sufletului alimentată din dragostea faţă de semeni şi faţă de Dumnezeu, pe bună dreptate, purtarea celui din Sfînta Evanghelie de astăzi ne mîhneşte.

Este bine să ne amintim că-n toate timpurile şi-n toate societăţile s-au găsit oameni care «şi-au mărit hambarele», oameni care se credeau veşnici, care uitau de cele mai elementare datorii ale omeniei şi ale bunului simţ, oameni robiţi în întregime de poftele trupului, oameni care nu vedeau necazurile şi suferinţele semenilor lor.

Intotdeauna au fost şi oameni care s-au întrebat, în conştiinţa lor, despre rosturile vieţii şi răspunsul a fost deosebit. Se cuvine ca şi noi, după ce am ascultat cu atenţie Sfînta Evanghelie, să ne întrebăm în ce fel înţelegem noi viaţa şi cum ne petrecem noi zilele dăruite nouă de Dumnezeu, dacă dorim ca, la sfîrşitul călătoriei noastre pe valurile acestei vieţi, să avem conştiinţa datoriei împlinite.

Oamenii au venit pe lume, au poposit un timp mai lung sau mai scurt, au lăsat toate şi au plecat. Au părăsit toate cîte le credeau ale lor neputînd lua cu ei nici măcar un bob din cele adunate, uneori, cu atîta neomenie. In ceasul din urmă «stăpînitorul îşi depune coroana, bogatul îşi lasă comoara şi săracul traista...», deoarece pămîntul nu renunţă şi se grăbeşte adesea să ia înapoi cele

din pămînt luate. In lumea duhurilor «nici banul, nici măririle, nici frumusețea și nici plăcerile...» nu folosesc nimănui. Acolo singura comoară este acea «scînteie divină care a însuflețit un timp mîna de pămînt a trupului nostru, adică sufletul fără de care, așa cum spune Sfînta Evanghelie ce-ar folosi omul dacă nu l-ar avea».

Din cauza aceasta, Mîntuitorul Hristos îl îndeamnă mereu pe cel credincios să poarte grijă de sufletul său și să-l trateze cu atenția cuvenită în timpul acestei vieți căci «vine noaptea (morții) cînd nimeni nu poate lucra nimic...», deoarece acesta (sufletul) ne părăsește și nu se cuvine atunci să fie lipsit de fapte bune, de lucruri demne de ființa înzestrată de Dumnezeu cu rațiune și cu judecată.

Fiecare faptă bună săvîrșită de noi în această viață va fi, după credința pe care o mărturisim cu toții, în măsură să acopere o parte din datoriile noastre dincolo, ele fiind singura comoară pe care «nici moliile, nici rugina și nici furii...» n-o pot strica sau fura.

Credinciosul nu trebuie să se preocupe, ca acel din Sfînta Evanghelie de astăzi, numai de «mărirea hambarelor» stăpînit mereu de gîndul egoist că va putea spune «suflete, ai multe bunătăți strînse pentru mulți ani, odihnește-te, mănîncă, bea și te veselește.,.» (Luca XII, 19), în timp ce semenul lui — omul din toate părțile pămîntului — ar avea atîta nevoie de belșugul ce nu-i mai încape în hambarele sale. Sînt pe suprafața pămîntului, după cum bine știți din presă, peste jumătate de miliard de oameni care așteaptă să fie salvați de omenia celor cărora le-a rodit țarina. Sînt suferințe și necazuri ce s-ar putea foarte ușor alina, chiar îndepărta, dacă omul n-ar fi omului lup, dacă acesta s-ar gîndi — cît de cît — și la trăire sufletească.

Sentința dreaptă, adresată celui din Sfînta Evanghelie de astăzi, ar trebui să ne trezească pe toți la realitate urmînd în toate exemplul Sf. Vasile cel Mare pe care credința sa puternică, trăirea sufletului său, nu-l putea ține izolat de oameni și nepăsător față de suferințele celor mulți. Umăr la umăr, alături de toți oamenii, se cuvine a munci din toate puterile pentru binele tuturor, lăsînd la o parte lăcomia și neomenia «hambarelor mărite» întrucît «cel ce zice că iubește pe Dumnezeu, dar urăște pe fratele său, acela mincinos este, căci nu poate să-L iubească pe Dumnezeu pe care nu-L vede, atîta timp cît urăște pe fratele său pe care-l vede...» (I Ioan IV, 20).

Sfînta Evanghelie de astăzi ne îndeamnă să nu trecem nepăsători pe lîngă frații noștri, oamenii, prin mijlocirea cărora noi putem cîștiga comori de fapte bune, pentru a scăpa de tragedia vieții consumată fără nici un scop (rost).

Este bine să ne amintim mereu că «moartea n-are ochi să vadă frumusețea trupului căruia adesea îi sîntem robi, nici urechi să audă rugămințile celor ce nu vor să se despartă de hambarele lor pline, nici suflet să-i fie milă de cei hărăziți ei...», căci oricine și oricînd poate fi cuprins în brațele cele reci ale morții. Nimeni, se spune în Sf. Scriptură, nu știe ziua nici ceasul... cînd va fi chemat la cele veșnice. Ferice de cel ce priveghează și poate fi însoțit dincolo de comoara faptelor sale bune!

Pînă nu de mult, am putut vedea în pădurea satului un brad mare și frumos pe care-l admiram și mi-l închipuiam că va putea

încă mulţi ani suporta furtunile şi frigul iernii. Intr-o bună zi nu l-am mai văzut. Un vînt puternic l-a răsucit, l-a smuls din rădăcină şi l-a aruncat într-un fund de prăpastie... Acelaşi lucru se petrece şi cu oamenii. Cîţi din cei falnici, din cei dragi nouă, din cunoscuţii noştri nu s-au strecurat prin viaţă şi acum poposesc, cu trupul neînsufleţit, sub brazda pămîntului?

Toate trec! Şi, Doamne, cît este de îngrozitor să te vezi pe patul de moarte cu conştiinţa neîmpăcată! Atunci regretele sînt prea tîrzii şi viaţa va fi răsplătită aşa cum s-a desfăşurat ea. De lucrul acesta trebuie să fie convins orice credincios şi de aceea fiecare să caute mereu să fie în slujba binelui, iubind pe semenul său, să săvîrşească fapte ce mîine vor vorbi despre el, fapte care-i vor apăra sufletul de osînda cea veşnică. Pe credincios nu-l înspăimîntă necunoscutul din faţă, fiindcă are nădejde în Dumnezeu, pe el îl preocupă mereu gîndul ca nu cumva în urma lui să rămînă întunericul faptelor sale rele care nici lui nu-i sînt de folos, dar nici urmaşilor lui... Amin!

Pr. GH. SOLCAN

La Duminica a XXXI-a după Rusalii

«Chemînd El pe cei 12 ucenici ai Săi le-a zis: iată ne suim în Ierusalim şi se vor împlini toate cele scrise prin prooroci pentru Fiul Omului».

(Luca XVIII, 31)

După Botez, Mîntuitorul a început propovăduirea cuvîntului dumnezeiesc. El a început lucrarea sa mesianică cu cuvintele: «Pocăiţi-vă că s-a apropiat împărăţia lui Dumnezeu» (Matei IV, 17). Timp de trei ani şi jumătate, El a colindat tîrgurile, oraşele şi satele Palestinei, urmat de popor şi, îndeosebi, de ucenicii săi, care erau îndrumaţi, învăţaţi şi pregătiţi ca într-o adevărată şcoală. Locul nu era totdeauna acelaşi. Oraşul, satul, cîmpia sau marea erau cadrul natural în care propovăduia El învăţăturile sale atît de frumos împodobite cu figuri de stil, luate din mediul înconjurător: «Impărăţia lui Dumnezeu este asemenea»... cu sămînţa de muştar, cu năvodul, cu o mînă de făină pusă la plămădit etc.

In predicile sale, El se adresa tuturor oamenilor fără deosebire, dar cu preferinţă pentru cei săraci, cărora le zicea: «Fericiţi voi cei săraci că a voastră este împărăţia lui Dumnezeu» (Luca VI, 20). De multe ori, Mîntuitorul vindeca suferinţele şi boalele unora din

semenii săi şi pentru aceasta era iubit, ascultat şi urmat cu devoţiune. După ce glasul său a fost auzit aproape pretutindeni în ţara lui Israel, S-a îndreptat către Sfînta cetate a Ierusalimului, centrul religios naţional şi politic al iudeilor, unde trebuia să pătimească El pentru noi oamenii. Pentru acest eveniment, Domnul îi pregăteşte pe ucenici în predica zilei de azi: «Iată, ne suim în Ierusalim şi se vor împlini toate cele scrise prin profeţi pentru Fiul Omului...» (Luca XVIII, 31), vestindu-i şi pregătindu-i pentru patimile sale.

Aşadar, evanghelia de azi ne pune în lumină pe Mîntuitorul îndreptîndu-se spre Ierusalim urmat de ucenicii săi şi de mult norod. La un moment dat, se opreşte şi-i cheamă la Sine pe ucenici şi le repetă aceeaşi veste, pe care le-o mai spune şi altă dată şi anume că El, în Ierusalim, va pătimi, va fi dat păgînilor şi-L vor ocărî, şi-L vor batjocori, şi-L vor scuipa, şi-L vor bate, şi-L vor omorî, însă a treia zi va învia» (Luca XVIII, 31-33). In momentul acela Mîntuitorul avea înaintea ochilor Săi întreaga privelişte a chinurilor sale prezise de profeţi (Ps. XVI, 9; XXI, 7, 8, 16: XVIII, 19; Isaia, XLIII; Daniil IX, 26; Zaharia IX, 12). Cine era deci acest om, care nu numai că spune, dar şi vede tot ceea ce are să se întîmple cu El în acest oraş spre care se îndreaptă? Evident că omul acesta nu-i un om ca toţi ceilalţi, ci un om învestit cu puteri mult mai mari prin care ucenicii înţelegeau că se află cu adevărat în faţa lui Mesia, în faţa trimisului lui Dumnezeu, pe care l-au aşteptat înaintaşii lor. Dar Mîntuitorul nu vede numai patimile, ci şi învierea Sa. Ucenicii aveau însă altă părerea despre Mesia cel mult aşteptat; cu totul alta decît aceea dreaptă, El (Mesia) trebuia să fie, credeau ei, un om puternic şi viteaz care, şezînd pe tronul lui David, trebuia să aducă poporului iudeu dezrobirea de stăpînirea romană. De aceea, doi din sfinţii evanghelişti, şi anume Marcu (X, 35-45) şi Matei (XX, 20-28), descriind acest episod, ne arată că doi ucenici, Ioan şi Iacov, fiii lui Zevedei, au cerut de la Mîntuitorul favoarea ca, atunci cînd va întemeia împărăţia lui Dumnezeu, ei să stea de-a dreapta şi de-a stînga Sa, la care Mîntuitorul le-a răspuns că nu ştiu ce cer.

Imprejurarea aceasta este o dovadă în plus de felul cum vedeau oamenii de atunci Impărăţia lui Dumnezeu. Dar nu trece mult şi li se arată ceea ce este şi cum trebuie înţeles adevăratul Mesia.

Indreptîndu-se spre Ierihon, un orăşel frumos, situat cam la 30 km. de Ierusalim, pe un podiş aproape de Muntele Carantaniei, unde Domnul a postit patruzeci de zile şi patruzeci de nopţi, la începutul misiunii Sale, şi unde a fost ispitit de diavolul, un orb şedea la marginea drumului şi cerşea. Auzind zgomotul pricinuit de trecerea Mîntuitorului, orbul a întrebat cine este. I s-a răspuns că Iisus Nazareteanul trece cu ucenicii spre Ierusalim. Atunci, orbul a început să strige: «Fiul lui David miluieşte-mă!» Iisus a poruncit să-l aducă la Sine şi l-a întrebat ce doreşte. El a răspuns: «Doamne, să văd» şi Mîntuitorul a zis: «Vezi! Credinţa ta te-a mîntuit».

Cugetînd mai întîi, asupra credinţei acestui orb, vedem cît este ea de curată şi de profundă. Strigînd după ajutorul Mîntuitorului, el nu se gîndeşte să atragă atenţia trecătorilor spre a se

milostivi faţă de el şi a-l ajuta. Nu! Ci, el strigă după Domnul şi încă numindu-l «Fiul lui David», după cum era unanimă credinţa iudeilor că Mesia va fi din neamul lui David. Deci, el manifestă credinţa sinceră că Iisus este Mesia şi că, în adevăr, El îl şi poate tămădui de suferinţa sa.

Faptul în sine este pilduitor atît pentru ucenici cît şi pentru popor care, mai aştepta încă să vadă în Mesia un stăpînitor puternic şi izbăvitor. Lecţia servită de această împrejurare a fost şi concludentă. Că adevăratul Mesia trebuie să fie un izbăvitor al omului, este drept, dar nu din robia materială ci din cea spirituală, din cea a păcatului, aşa cum, dealtfel, şi însuşi Iisus şi-a înţeles menirea cînd dă răspuns trimişilor Sfîntului Ioan sosiţi să-L întrebe dacă El este, în adevăr, cel aşteptat, adică dacă El este Mesia, şi cărora Mîntuitorul le dă răspunsul: Duceţi-vă şi spuneţi lui Ioan cele ce aţi văzut şi auzit că orbii văd, ologii umblă, leproşii se curăţă, surzii aud, morţii învie, săracilor li se binevesteşte şi ferice de cei ce nu se vor sminti despre Mine (Luca VII, 22-23).

«Credinţa ta te-a mîntuit» este cuvîntul adresat de Iisus orbului. Ce altceva se propovăduieşte de aproape 2000 de ani prin Sfînta Evanghelie, dacă nu credinţa în mesianitatea Domnului Hristos, în dumnezeirea Sa, în lucrarea Sa izbăvitoare?

Cînd Mîntuitorul descopere ucenicilor taina pătimirii Sale, în Ierusalim, aceasta o face pe de o parte cu gîndul de a pregăti pe ucenicii Săi, iar pe de alta cu gîndul la patimile copleşitoare ce aveau să vină pentru El însuşi. Mîntuitorul a fost şi este Dumnezeu adevărat şi om adevărat. Ca om, s-a cutremurat la gîndul calvarului ce urma să-I îndure. In rugăciunea din grădina Ghetsimani, El se roagă Tatălui: «Doamne, treacă de la Mine paharul acesta... dar nu precum voiesc Eu, ci precum Tu voieşti...». Iar Psalmistul Il vede în acest moment pe Domnul rugîndu-se aşa: «Păzeşte-mă, Doamne, ca pe lumina ochilor, cu acoperemîntul aripilor Tale acopere-Mă de faţa necredincioşilor; vrăjmaşii Mei, sufletul Mi-au cuprins» (Psalmul XVI, 8-9).

«Iată, ne suim în Ierusalim şi acolo Fiul omului va pătimi».

Faptul că Biserica a statornicit să se citească această evanghelie astăzi în duminica a treizeci şi una, după Rusalii, ne îndeamnă, să medităm, asupra rostului ei. Această Evanghelie este rînduită acum spre a ne aminti despre rostul celor şapte săptămîni ale Sfîntului şi Marelui Post. Insă, din nefericire, foarte mulţi creştini, ca şi apostolii, nu înţeleg ce le spune Mîntuitorul în legătură cu suferinţa. Ei sînt tot atît de orbi ca şi orbul de la Ierihon, care cerea la marginea drumului. Atîta vreme cît asupra lor nu s-a abătut vreo nenorocire care să-i zguduie, tot atîta ochii lor rămîn în întunericul orbirii sufleteşti. Pentru ei nu există nimic de îndreptat, nimic de răsplătit, pentru ei nu există păcat de înlăturat.

Facă însă Domnul, care a deschis ochii orbului din Ierihon, să deschidă şi ochii creştinilor care sînt cuprinşi de întuneric. Facă El, ca toţi cei ce meditează asupra suferinţei, să simtă necesitatea de a lua parte cu Domnul la suferinţele Sale, lepădînd cu un moment mai devreme coaja îngroşată a păcatului de pe ochii şi

sufletele lor. Facă El, Domnul îndurărilor, să toarne aceeaşi mîngîiere şi bucurie în inimile acestora pe care a turnat-o în sufletul orbului care cerşea la Ierihon. Amin.

Pr. P. MANOLE

La Sfîntul Ierarh Nicolae

Mulţi dintre Sfinţii Părinţi au fost mari ierarhi şi păstori ai Bisericii, după modelul Păstorului celui bun şi Arhiereul cel veşnic — Mîntuitorul nostru Iisus Hristos. Printre ei este şi Sfîntul Nicolae, marele ierarh al Mirelor Lichiei, făcătorul de minuni, pe care-l sărbătorim astăzi. El trăieşte în secolul al IV-lea, strălucind ca un luceafăr al dimineţii în cununa de slavă cerească a lui Dumnezeu. Păstor adevărat şi dascăl ideal, Sfîntul Nicolae este prăznuit în fiecare an de creştinii ortodocşi în ziua de 6 decembrie.

Datorită pildei vieţii şi faptelor sale minunate, marele apărător al credinţei ortodoxe se bucură de o deosebită cinstire, deoarece întreaga sa viaţă şi-a închinat-o slujirii lui Dumnezeu, Bisericii şi poporului dreptcredincios.

Numele său înseamnă învingător sau biruitor de popoare. Viaţa şi faptele Sfîntului Nicolae corespund întru totul numelui care-l poartă, căci a fost unul din fruntaşii Bisericii lui Hristos şi de aceea amintirea lui se serbează cu mare pietate creştină. După moartea lui, creştinii şi-au ales ca pavăză a credinţei lor pe acest mare ierarh Nicolae rînduindu-l ocrotitor de sfinte locaşuri cu prăznuirea hramului în cinstea numelui său. Acest sfînt părinte al Bisericii, ierarhul Nicolae al Mirelor, s-a născut în Asia Mică, pe la anul 270, în oraşul Patara (Patera), un mic port la Marea Mediterană, în faţa insulei Rodos. Tatăl său purta numele de Teofan şi mama sa se numea Nona. El a trăit pe timpul împăraţilor Diocliţian şi Maximilian, cînd Biserica lui Dumnezeu era crunt persecutată, iar omenirea se afla în cea mai tristă stare morală. Foarte de timpuriu, el s-a deprins a petrece în frica lui Dumnezeu, cea mai deplină, cu începutul înţelepciunii, după cuvîntul lui Dumnezeu. De aceea, Dumnezeu l-a ales şi l-a aşezat arhipăstor în Mira Lichiei. Sub împăratul Diocleţian, Sfîntul Nicolae, împreună cu mai mulţi creştini, a fost aruncat în temniţă, pentru că mărturiseau pe Hristos, dar, venind marele Constantin, a fost eliberat cîştigînd un mare renume la Sinodul I Ecumenic din anul 325 de la Niceea.

Caracteristica esenţială a vieţii Sfîntului Nicolae este dragostea faţă de Dumnezeu şi de aproapele, acea virtute care nu cade niciodată (I Corinteni XIII, 8), ci ne uneşte pe toţi. Această dragoste

este podoaba vieţii marilor ierarhi ai Ortodoxieï, prin care lumina lui Hristos a strălucit aşa de frumos în lume, încît mulţi văzându-i le-au urmat pilda şi au preamărit pe Tatăl ceresc (Matei V, 14). Dragostea slujitoare a umplut inima şi sufletul Sfîntului Nicolae, de bunătate şi de blîndeţe, de înţelepciune şi de smerenie, de înţelegere şi spirit de jertfă faţă de credincioşii săi, dar mai ales faţă de cei mici şi asupriţi, încercaţi şi nenorociţi. Dragostea l-a împodobit cu toate virtuţile vieţii.

Mişcaţi de focul dragostei, credincioşii alergau la Sfîntul Nicolae după ajutor şi alinarea necazurilor şi nimeni nu pleca de la el nemulţumit. Creştinii se însufleţeau şi se vindecau de orice boală sufletească, prin tăria şi frumuseţea cuvintelor şi a faptelor lui. Cei tineri urmau cu multă sfinţenie pilda vieţii lui, iar părinţii învăţau de la dînsul cum trebuie să-şi crească fiii, pentru ca să devină temători de Dumnezeu şi cu respect faţă de aproapele. Mulţimea faptelor creştineşti împodobeau persoana acestui sfînt care nu înceta a mărturisi credinţa în Iisus Hristos, iar mîinile lui împărţeau, cu dărnicie, milostenie celor săraci şi necăjiţi. Iată deci frumuseţea ierarhilor, lauda părinţilor, apărătorul credincioşilor şi turnul creştinătăţii, fiind credincioşi cuvintelor Sfintei Evanghelii. Sfîntul Nicolae îşi punea totdeauna sufletul pentru păstoriţii săi. Cu timp şi fără timp înfrunta cu bărbăţie pe defăimătorii Cuvîntului lui Dumnezeu. Credinţa cea tare ce o avea în Iisus Hristos era o nespusă mîngîiere şi el n-ar fi schimbat niciodată întunericul temniţei, cu strălucitul palat şi majestuosul tron al persecutorilor împăraţi Diocliţian şi Maximilian.

Dragoste şi binefacere a revărsat peste păstoriţii săi, aceeaşi iubire şi ascultare a primit de la ei părintele şi păstorul lor cel bun. Din dragoste s-a identificat cu Hristos Domnul şi cu toţi credincioşii pe care i-a slujit cu devotament şi dăruire de sine.

Pentru toate aceste mari fapte, Sfîntul Ierarh Nicolae a fost încununat de Domnul nostru Iisus Hristos cu puterea şi darul de-a face minuni. El s-a arătat în vis împăratului Constantin cel Mare şi eparhului Avladiu, ca să scoată mulţi creştini nevinovaţi din temniţele vremii. El a scăpat pe Vasile din mîinile agarenilor necredincioşi şi pe Agric din mîinile lui Amira. Tot el a potolit marea înfuriată şi a înviat pe omul înnecat. Dărnicia lui mai ales către cei săraci, care se aflau în necazuri grele, este cunoscută tuturor. El a fost scăparea celor nenorociţi, limanul celor ce călătoreau pe mare şi ajutătorul celor lipsiţi de sprijin şi adăpost.

Odată aflînd despre necazurile unui părinte, care voia să-şi vîndă unui negustor cele trei fete care urmau să ajungă în noroiul păcatelor, el le-a înzestrat pe ascuns cu daruri, aruncînd în cale, trei nopţi în şir, trei pungi cu aur şi astfel le-a scăpat de la pierzare. De atunci a rămas frumosul obicei creştinesc ca, de Moş Nicolae, părinţii să facă daruri în ascuns copiilor lor cuminţi.

Altădată, cu autoritatea sa, a scăpat din mîna călăului pe trei tineri condamnaţi la moarte pe nedrept. Iar cu ocazia unei foamete mari în oraşul Mira şi în împrejurimile lui, Sfîntul Nicolae cu aceeaşi autoritate a abătut corăbiile cu grîu în Mira şi, fiind un om înstărit de la părinţi, a deschis larg hambarele sale cu grîu şi l-a împărţit poporului, pe care l-a scăpat de foame şi de moarte.

Sfîntul Nicolae a avut aceeaşi dragoste şi faţă de Biserica lui Dumnezeu. Astfel, cînd ereticul Arie a început să tulbure sfînta şi dreapta credinţă, tăgăduind eterna dumnezeire a Domnului nostru Iisus Hristos, spunînd că El este numai o creatură a lui Dumnezeu, un om mai perfect decît noi, Sfîntul Nicolae a mers la Sinodul de la Niceea din anul 325, unde, în faţa celor 318 Sfinţi Părinţi ai Bisericii, a apărat cu energie, pasiune şi convingere, dreapta învăţătură, înfruntînd pe ereticul Arie. Cu acest prilej, Sfîntul Ierarh Nicolae a mărturisit adevărul care stă la temelia Bisericii creştine, prin care ne mîntuim, arătînd că Hristos Domnul este Fiul lui Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, născut din Tatăl mai înainte de veci, iar nu făcut sau creat, cum zicea acel eretic. Pentru această sfîntă, luminată şi mîntuitoare învăţătură de credinţă pur ortodoxă, Sfîntul Nicolae este socotit un mare dascăl al Bisericii şi-l cinstim numindu-l în cîntările liturgice ca «îndreptător credinţei şi chip blîndeţelor».

Aceasta este personalitatea Sfîntului Ierarh Nicolae care rămîne pentru noi chip blîndeţelor, învăţător înfrînării, îndreptător credinţei, cu fierbinte dragoste de Dumnezeu şi Biserică. Urmînd pilda Domnului Iisus Hristos, el şi-a pus sufletul său pentru oile sale, făcîndu-se tuturor toate, ca pe toţi să-i ajute, să-i scape de moarte sufletească, adică să-i curăţească de păcate şi să-i mîntuiască. Cu smerenia slujirii deci a cîştigat cele înalte şi cu sărăcia cele bogate — se spune în cîntarea liturgică. Cu duhul blîndeţei, al înţelepciunii şi al bunătăţii a intrat în ceata sfinţilor şi prin slujire şi binefacere a primit cununa nemuririi.

După o viaţă zbucimată, de luptă dreaptă în slujba Domnului nostru Iisus Hristos şi a oamenilor, marele Părinte al Ortodoxiei ecumenice, a trecut la cele veşnice în ziua de 6 decembrie a anului 350, în vîrstă de 80 de ani. El trăieşte însă etern, în Biserică şi în inimile noastre, prin rugăciunile pe care le mijloceşte el înaintea lui Dumnezeu pentru mîntuirea noastră, prin viaţa sa sfîntă şi prin virtuţile slujirii sale pilduitoare.

In faţa noastră icoana sa este de-a pururi vie şi actuală pentru adevărul pe care l-a apărat şi mărturisit, pentru spiritul său de jertfă cu care s-a dăruit şi a slujit lui Dumnezeu şi Bisericii.

De aceea, să rugăm pe Sfîntul Ierarh Nicolae ca să ceară de la Hristos Dumnezeu iertarea păcatelor noastre, să ne dea duhul dragostei sale, ca să trăim în pace şi armonie, în bunătate şi blîndeţe, în slujire şi binefacere unul faţă de altul. Bunul Dumnezeu să ne sporească neîncetat credinţa noastră. Amin.

Ierom. ***IRINEU IURAŞCU***

Despre aproapele nostru

„Învăţătorule, ce să fac să moştenesc viaţa de veci? Iar El, răspunzînd, a zis: Să iubeşti... pe aproapele tău ca pe tine însuţi"

(Luca X, 25 şi 27)

Mîntuitorul nostru Iisus Hristos a adus bucurie mare în casa lui Iair căruia i-a înviat fiica. El a ţinut seama de marea supărare a acestui om, alinîndu-i suferinţa ce-i stăpînea sufletul. Pe acest om Hristos Domnul l-a considerat, în acel moment, drept aproapele său.

Cine este aşadar aproapele nostru, îl întreabă pe Mîntuitorul un învăţător de lege veche? La această întrebare, Domnul nostru Iisus Hristos ne-a răspuns nouă tuturor, prin cea mai înţeleaptă pildă umană şi anume pilda samarineanului.

Din cele adresate de Mîntuitorul către un cunoscător al legii vechi aflăm că un iudeu oarecare cobora de la Ierusalim spre Ierihon şi, pe cale, nişte răufăcători, dezbrăcîndu-l de haine, l-au bătut şi rănit foarte, apoi, lăsîndu-l aproape mort, au plecat.

Pe lîngă acest om, lipsit de putere fizică, din întîmplare au trecut trei călători: doi iudei (un preot şi un levit) şi un samarinean.

Primul drumeţ (preotul iudeu) nu se opreşte. Infricoşat, el va fi privit de jur împrejurul acestui loc periculos, chibzuind de unde ar fi putut veni nenorocirea acestui om, bătut şi aruncat lîngă drum. Horătît lucru — zicea el — aici nu-i loc de zăbovit, cu toate că de obicei acest drum nu-i periculos. Pe el treceau destul de des drumeţii care coborau de la Ierusalim sau urcau de la Ierihon. Dacă ar fi fost drum periculos, oamenii ar fi trebuit să-l ocolească. Astăzi, însă nu-i aşa. Iată acest rănit abia viu, e un semn că pericolul a trecut pe aici şi poate că stăruie încă undeva pe aproape. N-ar fi oare mai înţelept să se grăbească, să scape de primejdia care ar mai putea veni? Frica îl va fi cuprins deci pe acest preot iudeu, care se uita speriat în toate părţile să-şi liniştească inima tulburată. La urma urmei, de ce să se mai oprească? Să aştepte oare şi nenorocirea sa? E drept, datoria îi porunceşte să se oprească şi să ajute pe acest om, care se vede din toate că e de un neam şi o credinţă cu el. Dacă n-ar prevesti locul acesta atîtea primejdii! Şi pe urmă, n-au să mai treacă şi alţi oameni pe acelaşi drum? Poate cînd or veni ei, primejdia nu va mai fi proaspătă ca acum. Şi astfel, preotul care se afla nu numai pe drumul de la Ierusalim la Ierihon, ci şi *pe drumul datoriei,* înfricoşat, coborî repede mai la vale, lăsînd pe seama altui drumeţ care va veni, să împlinească el datoria sa... Cît de aproape a fost de nenorocit ajutorul omenesc, dar cît de departe a fost mila omenească!

Dar iată că se zăreşte un alt drumeţ: era un levit. Tot om crescut în legea veche. Cînd se apropie de sărmanul rănit, levitul se opri, îl privi şi trecu mai departe. Ce s-a petrecut în inima lui? Probabil şi el s-a justificat oarecum pe sineşi, lăsînd pe un altul

care ar veni sau pe vreun drumeț oarecare să împlinească datoria sa. Oare nu sînt apropiați acești doi oameni de cel aflat în nenorocire? Ba da, însă, în acest ceas de încercare, ceva puternic îi depărtează și-i înstrăinează. Legăturile de apropiere existente, după origine și credință, s-au dovedit slabe. Lipsea mila și dragostea, esența oricărei apropieri reale, adînci și gata de jertfă.

Primii doi, au trecut mai departe pe lîngă cel căzut între tîlhari, fără să-i dea nici un mic ajutor. Al treilea drumeț, fiind un samarinean de neam, avea altă concepție despre om față de cea susținută în legea veche; el considera pe aproapele său pe oricare se află în nenorocire și are nevoie de ajutorul său. Din această cauză, samarineanul a venit la cel găsit pe cale în suferință, pe lîngă care trecuse cei doi frați ai săi de neam, și, văzîndu-l, i s-a făcut milă. Dîndu-i primul său ajutor posibil, i-a spălat și legat rănile, turnînd pe ele untdelemn și vin și, punîndu-l pe dobitocul său, l-a dus la o casă de oaspeți și a purtat grijă de el, plătindu-i gazdei contribuția la sănătatea aceluia (Luca X, 33-35). Aici ceru să fie bine așezat și îngrijit. «Iar a doua zi plecînd, a scos doi dinari, i-a dat gazdei și i-a zis: Poartă grijă de dînsul și orice vei mai cheltui, îți voi plăti cînd mă voi întoarce».

Adresîndu-se din nou învățătorului de lege, Mîntuitorul i-a zis: «Care dintre acești trei ți se pare că a fost aproapele celui căzut între tîlhari? Iar el (răspunzînd) a zis: Cel care a făcut milă cu el» (Luca X, 36-37). Iată deci răspunsul cel adevărat pe care, determinat de logica expunerii pildei cu samarineanul milostiv de către Mîntuitorul, l-a dat însuși învățătorul de lege. Domnul nostru Iisus Hristos, obținînd deci convingerea deplină a susținătorului legii vechi, I-a sfătuit, și prin el pe noi toți, zicînd: «Mergi și fă și tu asemenea».

Iată ce trebuie să învățăm noi folositor pentru mîntuirea sufletelor noastre din această pildă.

Să nu fim ca învățătorul de lege, vicleni și stăpîniți de păcatul trufiei și al iubirii de sine, socotindu-ne pe noi înșine deplini întru toate — adică «om în om». Nici ca primii doi care, fără milă și dragoste de cel asemenea nouă — adică față de oricine aflat în suferință și primejdie — trec pasivi «pe lîngă om», fără a-i da un mic ajutor după posibilități. Ci, să fim asemenea samarineanului milostiv și plin de dragoste față de aproapele nostru, frate în Hristos Domnul, ajutînd pe oricine, ori de cîte ori se ivește prilejul, să o facem, cu toată bunăvoința, știind că, lucrînd «pentru om», slujim lui Dumnezeu care ne are în Pronia Sa pe toți, adică și pe cei buni și pe cei răi.

Intocmai ca milostivul samarinean — Domnul nostru Iisus Hristos — care S-a jertfit pe cruce ca să ne scape pe noi oamenii de povara păcatului, ridicîndu-ne la starea cea dintîi — adică la posibilitatea de a nu mai greși și a ne mîntui mai ușor sufletul — pentru ca lumea «viață să aibă și din belșug să aibă» (Ioan X, 10).

Samarineanul nu era aproapele drumețului rănit, nici după neam, nici după credință, însă a fost atras de suferința lui, recunoscînd îndată în omul suferind pe un apropiat al său. Suferința l-a chemat și el a răspuns. Ai lui s-au arătat străini, iar străinii au

devenit ai săi, căci adevărata apropiere e aceea care vine din izvoarele curate şi pline de apă lină ale iubirii de frate. Iubirea de frate apropie pe oameni şi înlătură toate graniţele care s-au ridicat istoriceşte sau artificial între oameni. Iată cum a determinat Iisus care este aproapele nostru, ca să nu credem că el e numai în cercurile strîmte ale comuniunei noastre permanente şi să nu considerăm că acea apropiere care se naşte în aceste cercuri are necondiţionat mai mare preţ decît apropierea pe care o naşte iubirea.

Să ne străduim deci să înţelegem că pentru a putea cîştiga viaţa de veci la care se referea învăţătorul de lege, cerînd sfaturi folositoare de la Mîntuitorul, trebuie să ne considerăm toţi ca fii ai aceluiaşi Părinte ceresc care ne-a creat, să fim fraţi egali între noi şi, deopotrivă, iubitori ai lui Dumnezeu, din tot sufletul, din toată puterea şi din tot cugetul.

Iubirea lui Dumnezeu este pentru noi aplicarea ei în slujirea semenilor noştri pentru slava împărăţiei cerurilor, unde nu este nici întristare, nici suspin, ci viaţă fără de sfîrşit.

«De veţi avea dragoste întru voi — spune Mîntuitorul — întru aceasta vă vor cunoaşte toţi că sînteţi ucenicii Mei». Deci dragoste deplină şi nepărtinitoare, nu numai faţă de rude, cunoscuţi apropiaţi sau prieteni, ci grija iubirii creaţiunii lui Dumnezeu, fără deosebire de neam, sex sau concepţie de gîndire, este acea slujire stăruitoare pentru binele omului, cum ne-o arată Domnul nostru Iisus Hristos. Aproapele nostru este orice om de pretutindeni, care are, într-un fel sau altul, nevoie de ajutorul nostru. El este cel flămînd care are nevoie de hrană, cel gol căruia îi trebuie îmbrăcăminte, cel călător care are nevoie de găzduire, cel bolnav şi întristat, orfanul şi văduva, care caută un sprijin, îngrijire şi mîngîierea sufletului, cel neştiutor şi rătăcit de la adevăr, care are nevoie de sfat şi îndemn pentru lămurirea învăţăturii spre a reveni la calea credinţei care, prin fapte, duce la mîntuire.

Două momente aflăm în învăţătura lui Iisus despre aproapele: cel dintîi e că aproapele nostru e cel faţă de care manifestăm dragoste, şi asta independent de toate celelalte legături de sînge, duhovniceşti şi condiţionale. Desigur, aceste legături nu sînt în stare să înlocuiască dragostea însăşi. In aceste legături oamenii pot fi străini unii faţă de alţii, pe cînd iubirea apropie, ea e mai puternică decît oricare alte legături, fie ele cît de firești. Toate celelalte feluri de legături, de la iubire primesc puterea lor reală. In sinea lor, ele nu pot să reunească singure pe oameni şi, mai ales, să le închege voinţele într-una singură.

Samarineanul despre care se spune în parabolă vede în nenorocitul căzut între tîlhari numai pe omul asemenea lui, care se află în mare strîmtoare. Acestuia îi sare în ajutor din dragoste şi pentru mulţumirea sa sufletească pe care o simte oricine cînd face binele fără nici o recompensă. Ajutorul pe care-l dăm aproapelui nostru, oricît de mic ar fi el, în numele Mîntuitorului, se adaugă la posibilitatea mîntuirii noastre. Astfel, prin porunca iubirii de oameni, noi, creştinii, îndeplinim dragostea faţă de Dumnezeu, «pentru că cel ce nu iubeşte pe fratele său, pe care l-a văzut, pe Dumnezeu, pe care nu l-a văzut nu poate să-l iubească» (I Ioan IV, 20).

După cum se vede, cel ce realizează în viaţă această înalta treaptă a iubirii faţă de oameni este pe calea desăvîrşirii lui Dumnezeu care, totuşi, «este bun cu cei nemulţumitori şi răi» (Luca VI, 35).

Iisus nu ocolea pe samarineni. Ori de cîte ori îi întîlnea pe cale, se purta cu ei cu iubire. Nu s-a aprins oare dragostea în inima Lui cînd se odihnea lîngă fîntîna lui Iacob şi a văzut că oamenii din Sihar au venit la El? Atunci a rămas la ei ca la două zile şi mulţi au crezut în El. Aşa s-a purtat Iisus totdeauna cu cei de alt neam, căci şi ei sînt fii ai lui Dumnezeu şi merită dragoste. De aceea, El a arătat, prin pildă şi învăţătură, că a sosit vremea ca aceste dezbinări să fie învinse tot prin dragoste. Acesta a şi fost rostul pildei lui despre samarineanul cel bun. Căci Iisus nu vrea să jignească pe nimeni. El vrea numai să arate că duhul cel nou pe care-l aduce El în lume, va da sens tuturor poruncilor din legea lui Moise. Binele va trebui să treacă de la cărţile sfinte în viaţă, iar ca mijlocitor pentru aceasta va fi duhul cel nou ce izvorăşte din dragoste.

Jertfa de pe cruce a Mîntuitorului nostru Iisus Hristos este suprema dragoste faţă de cel căzut în mocirla păcatului, deoarece, prin aceasta, ne-a dat posibilitatea să ne ridicăm de la moarte la viaţa veşnică. De aici păstrăm apa cea vie a dragostei creştine care este capabilă de cele mai mari sacrificii în viaţă, deoarece ea depăşeşte egoismul legii vechi de care era stăpînit poporul ales. Insuşi Mîntuitorul este, pentru noi toţi, cel mai milostiv samarinean, căruia ne rugăm neîncetat să ne ajute a ne vindeca rănile păcatului ce ne stăpînesc trupul şi sufletul. Pe lîngă astfel de stare păcătoasă a omului a trecut neputincioasă legea veche (a lui Moise) cu reprezentanţii săi — arhierei, preoţi, leviţi şi cărturari — cu ceremonii pline de strălucire şi jertfe bogate. Legea Vechiului Testament nu prevede practicarea *milei şi dragostei* faţă de om. Pe cînd legea nouă, în frunte cu marele samarinean, Domnul nostru Iisus Hristos, cel plin de milă, de dragoste şi putere, îngăduia să se plece cu duioşie asupra trupului însîngerat al omenirii căzute şi a descătuşat-o de păcatele sale, a căror povară a luat-o pe umerii Săi şi, redîndu-i chipul său omenesc, aproape de acela al lui Dumnezeu, prin bunătate, viaţă curată şi dreaptă, i-a tămăduit rănile sale cu minunata doctorie a iubirii de oameni, a frăţietăţii şi înţelegerii.

El îi arată adevăratul chip de vieţuire între oameni, care duce la fericire, la înţelegere, la pace. «Şi precum voiţi să vă facă vouă oamenii, faceţi-le şi voi asemenea» (Luca VI, 31). Căci, oare, cine îşi voieşte răul? Cine, oare, doreşte să fie tratat, cu asprime, cu răutate şi nedreptate de oameni? Cine, aflîndu-se în strîmtorare, nu vrea să fie ajutat? Cine vrea ca, în durerea sa, să nu fie înţeles şi mîngîiat? Nimeni, pentru că nimeni nu şi-a voit vreodată răul. Este sădit în firea omului ca să se iubească pe sine şi să-şi dorească totdeauna binele.

Această iubire de sine, naturală şi îndreptăţită la orice om, o ia Mîntuitorul ca măsură a iubirii de oameni. Aşa cum ne îngrijim trupul şi sufletul nostru, cum ne străduim a nu duce nici o lipsă, să nu avem nici o suferinţă sau necaz, aşa cum ne dorim binele în

orice fel şi în orice moment, cu un cuvînt, aşa cum ne iubim pe noi, la fel să iubim şi pe ceilalţi oameni. Şi tot ceea ce am dori să ne facă oamenii, potrivit după dorinţele iubirii de noi înşine, la fel să le facem şi noi lor. Să ajutăm aşa cum am vrea să fim ajutaţi, să iubim aşa cum am dori să fim iubiţi, cu un cuvînt, să ne purtăm în toate ocaziile vieţii cu ceilalţi oameni, aşa cum am dori să se poarte şi ei cu noi.

Invăţătura despre unitatea neamului omenesc a avut în inima lui Iisus un înalt înţeles moral-duhovnicesc. Dumnezeu e tatăl tuturor oamenilor. El îi iubeşte, pentru că e Tatăl divin. Din această unitate de origine decurge şi învăţătura că toţi sîntem deopotrivă înaintea lui Dumnezeu, adică pe toţi ne iubeşte la fel, că toţi *avem aceeaşi chemare:* să ajungem la una şi aceeaşi ţintă înaltă şi să meritäm una şi aceeaşi demnitate de fii ai Tatălui. Unitatea neamului omenesc mai este subliniată, în lumina iubirii, şi de *universalitatea jertfei lui Hristos şi a credinţei în El.* Iisus a venit pe pămînt pentru toţi, ca pe toţi să-i lumineze, să-i mîntuiască şi să-i aducă la Tatăl ceresc. Jertfa lui s-a adus pentru toţi oamenii de pretutindeni şi de totdeauna. El a trimis pe ucenicii Săi în mijlocul tuturor popoarelor să propovăduiască Evanghelia la «toată făptura».

Adevărata dragoste faţă de aproapele, care exprimă voinţa lui Dumnezeu, formulată în legea sfîntă şi de care samarineanul a dat o atît de impresionantă pildă, cere să ne eliberăm de cătuşele egoismului separatist şi strîmt — a iubirii de sine — şi să nu sacrificăm viaţa şi bunurile semenilor noştri pentru satisfacerea intereselor noastre personale, aşa cum au făcut cei doi slujitori ai templului sau cum au procedat răufăcătorii.

Precum în viaţa personală a fiecărui creştin, tot aşa şi în convieţuirea colectivă pot surveni fel de fel de nenorociri ca aceea care s-a întîmplat asupra paşnicului călător pe drum de la Ierusalim spre Ierihon. Precum acela a fost atacat şi rănit de răufăcători spre a-l jefui, tot aşa o naţiune sau un popor oarecare pot fi călcate în picioare de agresori sîngeroşi şi inumani, răpindu-le libertatea şi drepturile la viaţă.

Să lepădăm deci egoismul, contribuind, cu posibilităţile noastre proprii, la întrajutorarea colectivă, ca să alinăm suferinţele celor în neputinţă de a se ridica singuri, apărîndu-se de duşmanul inuman.

Impreună cu toţi oamenii de bună credinţă să susţinem şi să apărăm pacea ca pe cel mai preţios bun pentru prosperitatea vieţii noastre, a celor apropiaţi şi a întregii omeniri.

Din unitatea neamului omenesc, pe care credinţa creştină o realizează în chip firesc şi duhovnicesc, scoatem concluzia că există noi raporturi între popoare, bazate pe frăţia dintre ele. Pentru conştiinţa creştină, diferenţele etnice pierd caracterul de îngrădire, care separă, înstrăinează popoarele, închizîndu-le pe fiecare în cercul lor strîmt. Deasupra apartenenţei etnice stă faptul incontestibil că toţi sîntem ai lui Dumnezeu, iar prin opera răscumpărătoare a Fiului Său toţi *un popor nou,* căci El «s-a dat pe Sine, pentru noi ca să ne izbăvească toată fărădelegea şi să-şi curăţească Lui popor ales, rîvnitor de fapte bune» (Tit II, 14). Acest popor «nou» şi «sfînt» (I Petru II, 10), popor «al lui Dumnezeu» (I Petru II, 19, şi Evrei

IV, 9) trece dincolo de contrazicerile şi înstrăinarea pe care deosebirea şi diferenţele etnice le pot crea şi pe care, din nefericire, le crează atît de des. Din această cauză, Sfîntul Apostol Pavel putea scrie: «Nu este deosebire între iudeu şi elin pentru că acelaşi este Domnul tuturor, care îmbogăţeşte pe toţi cei ce-L cheamă pe El» (Rom. X, 12). Iisus poate împăca toate popoarele şi opera Lui împăciuitoare e adîncă. El a înlăturat orice îngrădire între popoare: «El este pacea noastră, El care a făcut din cele două lumi — una, adică a surpat peretele din mijloc al despărţiturii» (Efeseni II, 14).

Invăţătura lui Iisus despre aproapele ne dă cheia de dezlegare a multor probleme, care şi azi mai frămîntă încă omenirea. Toate se pot realiza prin sforţările unite ale tuturor oamenilor şi, mai ales, ale acelora care cred în Hristos şi primesc cu supunere lăuntrică adevărurile Sale despre om şi viaţă.

Creştinul ştie cine este aproapele său: orice om care are trebuinţă de ajutor ca să iasă din primejdie, din suferinţă şi din sărăcie, spre a dobîndi drepturi, libertăţi şi demnitate de om adevărat, dincolo de considerente naţionale, de credinţă, de cultură sau de stare socială. Creştinul nu întreabă cine este aproapele său, căci el ştie răspunsul lui Iisus. Astăzi nu numai creştinul ştie aceasta, ci orice om, chiar şi cel înstrăinat de credinţa în Hristos, care, la fel, răspunde fără greşeală că aproapele nostru este fiecare om. Oare nu sub influenţa milenară a adevărului înălţător creştin despre om ca aproape al nostru a ajuns omenirea pînă la conştiinţa de egalitate de azi? Şi totuşi, oricît de cunoscut ar fi aproapele nostru, de foarte multe ori, nu reuşim să-l vedem, spre a-i veni în ajutor! Că orice om este aproapele nostru, e o axiomă a raţiunii. Insă ea trebuie să devină şi o convingere adîncă, dobîndită şi întărită de experienţa inimii, pentru că altmitrelea inima va trece pe lîngă aproapele nostru cu indiferenţă şi cu nepăsare. De aceea, Sf. Apostol Pavel ne sfătuieşte: «... Să pricepeţi dragostea lui Hristos, care covîrşeşte toată mintea» (Efeseni II, 19), iar aşa ceva se înţelege numai prin credinţa în Hristos.

Slujirea aproapelui înseamnă slujirea omului şi a viitorului său fericit. Prin urmare, nu numai a omului, pe care-l întîlnim în necazuri şi în lipsuri, ci şi a omului în genere; să lucrăm pentru reînnoirea vieţii tuturor oamenilor. In lume sînt multe rătăciri şi nedreptăţi, care generează încă multe rele între oameni. Răul nu e o născocire oarecare, ci o foarte grea realitate, care primeşte cele mai variate numiri, atît în viaţa obişnuită de toate zilele, cît şi în marile evenimente istorice. Oricît de neclintită ar fi convingerea că viitorul va fi mai bun, că încercările prezentului vor atrage puterile înţelepciunii şi ale binelui în sforţările ziditoare ale vieţii, totuşi ştim că răul ia adeseori dimensiuni ameninţătoare şi frămîntă adînc inima omului. Ne stau încă în faţă suferinţe şi greutăţi destul de mari, dacă răul nu va fi biruit, şi dacă nu-i vor fi tăiate rădăcinile în viaţă. Iată de ce, a iubi pe aproapele înseamnă a lucra pentru un duh nou în lume, pentru o nouă direcţie a gîndirii, ca între oameni să se stabilească noi raporturi şi în suflete să se sădească valori nepieritoare, care să înceapă să strălucească în frăţie şi pace. Acesta e cel mai înălţător lucru care ar putea da preţ purtării noastre faţă de oameni, care ar arăta

că ne sînt cu adevărat *apropiaţi* sau *străini*. Chemarea aceasta nu se adresează numai purtării celor aleşi, ea e o datorie a tuturor, căci oricine, mic şi mare, poate să colaboreze la măreaţa construire a împărăţiei frăţiei, a împărăţiei lui Dumnezeu.

Invăţătorului de lege, care a răspuns bine că aproapele celui rănit între tîlhari este samarineanul cel bun, Iisus i-a zis: «Mergi şi fă şi tu asemenea». Aceleaşi cuvinte se adresează tuturor oamenilor, dar mai ales creştinilor. Ca oameni ai lui Hristos, creştinii trebuie să facă operă de samarinean bun şi milostiv. Oamenii lui Hristos sînt «popor al lui Dumnezeu» (I Petru II, 10), al milostivirii şi al dragostei care cuprinde tot largul pămîntului şi confirmă în omenire adevărul lui Hristos despre om. Acest popor trebuie să crească şi să lărgească marea împărăţie a fraţilor milostivi ai lui Hristos. Amin!

GH. BURCĂ

Iubirea creştină

Biserica dreptmăritoare, întocmai ca o mamă iubitoare de fii, cheamă la sînul său, în zilele de sărbătoare, prin dangătul duios al clopotelor, pe creştini pentru a vedea şi gusta că bun este Domnul.

Chemarea este tainică şi deschiderea inimilor şi sufletelor dau îndemn la o trezvie ce vine de demult şi de departe. Vine din străfundurile istoriei noastre milenare, cu jertfe de martiri şi eroi naţionali, care au apărut şi îngrăşat cu sîngele lor, şi udat cu lacrimile noastre pentru lege şi ţară, pămîntul binecuvîntat al Patriei noastre, avînd reazim de nădejde în Dumnezeu şi Biserica Sa.

Vine din predaniile Bisericii noastre, care a ştiut să strecoare în sufletele credincioşilor — fii ai Aceluiaşi Părinte, Domnul Iisus, — învăţături ce-şi păstrează prospeţimea, ca roua dimineţilor de mai, şi care trebuie să rodească însutit în sufletele creştinilor de astăzi, care nu mai sînt «acea gloată blestemată», sau «acei oprimaţi şi necăjiţi» de altădată, ci minţi luminate cu un nou orizont de viaţă, care-şi găseşte împlinirea şi desfătarea sufletească în lumina cărţilor şi în frumuseţea zilelor de astăzi.

O împlinire «odihnitoare» a setei sufletului o putem gusta şi într-o trăire duhovnicească pe măsura plămadei sufleteşti a fiecăruia dintre noi. Ca să gustăm din plin, să înţelegem şi să trăim o viaţă în desăvîrşită armonie trebuie să cunoaştem pe Dumnezeu. Echilibrul religios, armonia aceasta este o dovadă de sănătate religios-morală a credincioşilor noştri. Manifestările religioase să fie împletite armonic cu celelalte ocupaţii pentru viaţa moral-spirituală şi materială a noastră, a tuturor, contribuind în felul acesta la binele şi prosperitatea societăţii în mijlocul căreia trăim.

Cunoaşterea lui Dumnezeu, a operei şi iconomiei sale izvorăşte din iubirea lui Dumnezeu. Cunoaşterea şi îndeplinirea tuturor aspiraţiilor spirituale şi a tuturor faptelor şi acţiunilor noastre îşi au temeiul în dragoste, în iubire.

După învăţătura creştină, iubirea, dragostea este năzuinţa omului spre tot ce este bun şi frumos sau vrednic de dorit şi este firească. Potrivit învăţăturii creştine, dragostea noastră trebuie să fie ancorată în Dumnezeu şi poruncile sale. Ea are un caracter cu totul aparte, pentru că îşi are izvorul şi scopul în Dumnezeu, care «este iubire».

Iubirea de Dumnezeu şi de oameni e poruncă în care se cuprinde întreaga lege. «Să iubeşti pre Domnul Dumnezeul tău cu toată inima ta şi cu tot sufletul tău şi cu tot cugetul tău. Aceasta este întîia şi cea mai mare poruncă. Iar a doua, asemenea acesteia: Să iubeşti pe aproapele tău ca însuţi pe tine» (Matei XXII, 37-39). «Şi în aceasta s-a arătat iubirea lui Dumnezeu către noi, că pe Fiul Său, Cel Unul născut, L-a trimis în lume ca prin El să avem viaţă» (I Ioan IV, 9-10). Precum razele pornesc din izvorul luminii, care este soarele, aşa şi virtuţile noastre, faptele noastre, pornesc numai din dragoste. Dragostea creştină nu este o stare contemplativă, ci este şi trebuie transpusă în fapte, deci să fie lucrătoare. Ea înnoieşte, transformă şi înnobilează pe credincios. Nu este numai lucrare pentru mîntuirea veşnică a aproapelui, ci şi pentru împlinirea nevoilor temporale şi trupeşti ale omului. Are un caracter jertfelnic, de dăruire.

Iubirea de Dumnezeu şi de oameni e o poruncă în care se cuprinde întreaga lege. Sînt două porunci atît de strîns unite una de alta, încît împlinirea uneia nu-i satisfăcută decît numai dacă e împlinită şi cealaltă. Iubirea adună pe toţi oamenii la un loc asemeni unui fluviu care în cursul său adună zeci de pîrîiaşe. Ea aruncă punţi de aur pentru apropiere şi crează frăţia şi apropierea între oameni.

«In viaţa popoarelor, dragostea aduce balsamul ceresc al fericirii. Ea este temelia credinţei creştine, este pecetea creştină a faptelor noastre, este cununa vieţii noastre creştine. Din dragostea omului faţă de om, izvorăşte aşezarea cea dreaptă în societate şi între popoare, pe dragoste se întemeiază şi încrederea şi ajutorarea reciprocă, pe dragoste se cimentează comunitatea omenească, asigurîndu-se fericirea tuturor».

«De aş avea toată credinţa încît să mut şi munţii, dar nu am şi dragoste nimic nu sînt», spune Apostolul neamurilor. A iubi şi a crede în Dumnezeu, fără a arăta această iubire şi credinţă prin fapte, este parcă lipsit de conţinut pentru că credinţa fără fapte este moartă. Iubirea, dragostea noastră trebuie să fie lucrătoare.

«Cel care are poruncile Mele şi le păzeşte (le împlineşte), acela mă iubeşte», spune Domnul (Ioan XIV, 25). «Aşa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor ca văzînd faptele voastre cele bune să slăvească pe tatăl vostru cel din ceruri» (Matei V, 16). Să fiţi împlinitori ai cuvîntului, nu numai ascultătorii lui!

Iată îndemnuri şi porunci dumnezeieşti care mişcă resorturile cele mai intime ale inimilor noastre.

Creştinismul nu este numai cea mai înaltă expresie a cunoaşterii şi iubirii lui Dumnezeu şi a raporturilor dintre Dumnezeu şi om, ci este, în acelaşi timp, şi cea mai desăvîrşită afirmare a iubirii de Dumnezeu şi de oameni. De aici se desprinde caracterul său activ şi plin de viaţă. Este afirmarea integrală a vieţii de aici şi de dincolo, în Dumnezeu. Invăţătura Bisericii noastre este lumină şi sprijin, îndemn la fapte. «Milă îmi este de popor», spune Domnul Iisus. «Văzînd mulţimile — spune Sfîntul evanghelist Matei —, I s-a făcut milă că erau năcăjiţi şi rătăciţi ca oile ce n-au păstor».

Intrajutorarea celor lipsiţi şi în necazuri este nu numai o poruncă dumnezeiască, ci este şi ceva firesc care porneşte din adîncul inimii noastre, simţind o bucurie şi o mulţumire sufletească. «Fericiţi cei milostivi, că aceia se vor milui», învaţă Mîntuitorul (Matei V, 7).

Indurarea creştină izvorăşte din iubirea de Dumnezeu şi de aproapele şi se arată prin ajutorarea morală şi materială a semenilor noştri. Sfîntul Apostol Pavel arată, în imnul dragostei creştine, că toată viaţa noastră rodeşte la lumina şi căldura iubirii. Dragostea se manifestă prin fapte care deschid pe credincios către semnul său şi Biserica faţă de lume. «Să nu iubiţi cu vorba, nici cu limba, ci cu fapta şi adevărul», ne învaţă Apostolul iubirii. «Dacă zice cineva iubesc pe Dumnezeu, iar pe fratele său îl urăşte, mincinos este. Pentru că cel ce nu iubeşte pe fratele său, pe care I-a văzut, pe Dumnezeu, pe care nu L-a văzut, nu poate să-L iubească» (Ioan IV, 20).

Mîntuitorul Hristos modelul desăvîrşirii şi al milosteniei ne-a arătat că, la judecata de apoi, faptele îndurării trupeşti şi sufleteşti sînt acelea care ne vor deschide porţile fericirii cereşti.

«Veniţi, binecuvîntaţii Tatălui Meu, de moşteniţi împărăţia cea pregătită vouă de la întemeierea lumii, căci flămînd am fost şi Mi-aţi dat să mănînc, însetat am fost şi Mi-aţi dat să beau, străin am fost şi M-aţi primit, gol am fost şi M-aţi îmbrăcat, bolnav am fost şi M-aţi cercetat, în temniţă am fost şi aţi venit la Mine. Atunci drepţii Îi vor răspunde zicînd: Doamne, cînd Te-am văzut flămînd şi Te-am hrănit? sau însetat şi Ţi-am dat să bei? sau cînd Te-am văzut străin şî Te-am primit? sau gol şi Te-am îmbrăcat? sau cînd Te-am văzut bolnav sau în temniţă şi am venit la Tine?» lar Impăratul va răspunde către ei: «Adevărat zic vouă: Intrucît aţi făcut unuia dintre aceşti fraţi ai Mei, Mie Mi-aţi făcut.

In Epistola către Romani, Sfîntul Apostol Pavel arată că la Dumnezeu nu este părtinire şi că după inima noastră «învîrtoşată şi nepocăită» vom primi o dreaptă răsplată dată prin aceste cuvinte zguduitoare: «Duceţi-vă de la Mine, blestemaţilor, în focul cel veşnic care este gătit diavolului şi slujitorilor lui, căci flămînd am fost şi nu Mi-aţi dat să mănînc, însetat am fost şi nu Mi-aţi dat să beau, străin am fost şi nu M-aţi primit, gol şi nu M-aţi îmbrăcat, bolnav şi în temniţă şi nu M-aţi cercetat». Atunci vor răspunde ei zicînd: «Doamne, cînd Te-am văzut flămînd, sau însetat, sau străin, sau gol, sau bolnav, sau în temniţă şi nu Ţi-am slujit? El însă le va răs-

punde zicînd: Adevărat zic vouă: Intrucît nu aţi făcut unuia dintre aceştia prea mici, nici Mie nu Mi-aţi făcut. Şi vor merge aceştia la osînda veşnică, iar dreptii la viaţa veşnică» (Matei XX, 34).

Insufleţiţi de aceste porunci dumnezeieşti care mişcă inimile noastre, cu dăruire şi sinceritate să dăm împlinire poruncilor Bisericii şi sfaturilor şi îndemnurilor ce vin din partea îndrumătorilor rînduiţi de Dumnezeu. Pe măsura puterilor noastre omeneşti, aceasta este calea pe care trebuie să mergem ca fii ai unuia şi aceluiaşi Tată ceresc, înfrăţiţi în muncă şi rugăciune; aceeaşi iubire activă, lucrătoare să ne stăpînească în legăturile noastre.

Să lepădăm cele ale întunericului şi să ne îmbrăcăm cu hainele luminii, săvîrşind cele de folos: dreptatea, adevărul, blîndeţea, roade ale dragostei, mărgăritare care aureolează frunţile credincioşilor noştri.

Popasul acesta duhovnicesc ne cheamă la un examen al cugetului nostru, al vieţii noastre lăuntrice, cu îndemnul şi hotărîrea ca toată viaţa spirituală religioasă s-o sporim, s-o îmbogăţim, întăriţi întru poruncile lui Dumnezeu, căruia se cuvine să-I dăm toată viaţa acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin!

Pr. V. VĂCĂREANU

La cununie

După ce în faţa autorităţii de stat vi s-a legalizat unirea prin cununia civilă, aţi păşit acum în faţa Sfîntului Altar pentru săvîrşirea cununiei religioase, prin care se revarsă harul şi binecuvîntarea lui Dumnezeu peste căminul vostru.

Implinind această îndatorire creştină, atît voi cît şi naşii voştri, precum şi familiile din care veniţi, sînteţi însufleţiţi de sfînta credinţă creştină care nu vă lasă ca, acum cînd aţi întemeiat o familie, să nu chemaţi cu toată căldura sufletească şi harul ceresc în ajutorul străduniilor voastre.

Cununia religioasă nu trebuie privită numai ca o simplă datină strămoşească, sau ca un spectacol ce ne delectează ochii, ci ea trebuie înţeleasă, aşa cum propovăduieşte Biserica, ca o Sfîntă Taină întemeiată de Mîntuitorul Hristos, prin care însuşi Dumnezeu păşeşte alături de tînăra pereche, ajutînd-o să vîslească cu bine pe apele, uneori, învolburate ale vieţii.

Sfînta Taină a cununiei religioase aduce trăinicie familiei, contribuind cu spor la unitatea şi indisolubilitatea ei. Ea cheamă pe însuşi Dumnezeu, ca ajutor, martor şi garant al tinerei perechi.

Prin această Taină, Biserica apără familia, ca instituţie şi celulă

de bază a societăţii, împotriva atîtor ispite şi încercări, ce duc la despărţire. Ea dezvoltă spiritul de răspundere tinerilor căsătoriţi, nu numai în faţa conştiinţei lor, ci şi în faţa lui Dumnezeu. Din acest motiv, tinerii miri îngenunchiază punînd mîna pe Sfînta Evanghelie şi Sfînta Cruce, făcînd astfel un legămînt sfînt în faţa lui Dumnezeu, pentru ca simţămintele curate ce i-a unit să dureze pînă la moarte. Sfîntul Apostol Pavel scrie următoarele: «Celor căsătoriţi însă, nu eu, ci Domnul le porunceşte: femeia să nu se despartă de bărbat şi nici bărbatul să nu-şi părăsească femeia sa» (I Corinteni VII, 10-11).

De aceea, iubiţi tineri, vă rog să primiţi cu toată seriozitatea creştină pasul pe care l-aţi făcut acum în viaţă. Să purtaţi grijă ca în sufletele voastre să vegheze şi să lumineze pururea candela credinţei creştine, pe care s-o păstraţi cu toată sfinţenia ei care vă va fi de un ajutor nespus de mare în lupta cu ispitele, necazurile şi greutăţile vieţii.

Biserica, mijlocind la bunul Dumnezeu pentru trăinicia dragostei sufleteşti ce v-a legat, vă îndeamnă cu autoritate şi grijă părintească. Nu uitaţi de Dumnezeu şi nu uitaţi de dragostea, respectul şi recunoştinţa pe care o datoraţi părinţilor care v-au crescut, îndrumat şi adus pînă la acest prag al vieţii. Amin.

Pr. M. ŞFICHI

Preotul iconom stravofor Gheorghe Carp

Preotul Gheorghe Carp s-a născut în Iaşi, la 20/I. 1849, ca fiu al stolnicului Gheorghe Carp şi al Anei, născută Balutia, cum arată «actul mitrical» întocmit de Spiritualul Decasteriu al Mitropoliei Moldovei şi Sucevei, sub nr. 603 din 1/III. 1865.

După cursurile primare, intră la «Seminarul Mare» din M-rea Socola, urmînd cele patru clase (ale «Seminarului de gradul I»), de la 1865 la 1869 şi primind la 29/XII. 1869 atestatul de absolvirea nr. 290. Acesta menţionează, între alte cursuri: Limba latină în toate clasele, Limba franceză în clasele II-IV şi Limba elenă în clasa a IV-a.

După ce termină şcoala, se căsătoreşte, la 24/II. 1871, la primăria com. Sculeni, cu Maria Dorneanu de 18 ani, din comuna Probota, fiică minoră a lui Ion Dorneanu, decedat, şi a Mariei Dorneanu, de 40 ani, care-şi dă consimţămîntul (act. nr. 5/1871). Tînăra Maria, născută Şoimaru, fusese înfiiată de bunicii după mamă, Dorneanu; fraţii şi surorile ei purtau numele Şoimaru.

La 11/VII. 1871, Gheorghe Carp este hirotonit diacon, iar la 18/VII «preot desăvîrşit», conform actului nr. 1306 din 3/VIII. 1871 al Mitropoliei şi este repartizat să servească la Biserica Sf. Constantin şi Elena, satul Şietrăreni, comuna Probota, jud. Iaşi, unde locuiau părinţii adoptivi ai soţiei.

Nu se poate preciza cînd s-a mutat tînărul preot la Iaşi, dar «Cartea» Mitropolitului Iosif Naniescu nr. 2057 din 20/X. 1876 îi dă învoirea de a se statornici la Biserica Sf. Nicolae de sus, unde fusese învoit provizor cu ordinul nr. 1264/1875. Dealtfel aici s-a născut la 7 oct. 1875 fiul său Mihai.

El a rămas parohul Bisericii Sf. Nicolae de sus, cu filiala Cuvioasa Parascheva, timp de 47 ani.

Intre timp, el a primit următoarele *servicii* (prevăzute în certificatul Inaltei Curţi de Conturi nr. 7548 din 13/X 1910): *Subprotoiereu* proistos al oraşului Iaşi, de la 1/IV 1878 pînă la 1/I 1889; *revizor eparhial* al Mitropoliei, de la 1/I 1889 pînă la ieşirea la pensie, I/X. 1910, adică circa 22 ani; *îngrijitor* la Biserica Sf. Sava din Iaşi, de la 16/VII 1890 pînă la 15/VII. 1891. Prin ordinul nr. 1527 din 12/IX. 1884 a fost numit membru în Spiritualul Consistoriu al Mitropoliei, cu începere de la 1/IX. 1884. La 15/VIII. 1902 i s-a acordat distincţia de iconom stavrofor.

In 1888 a scris şi publicat broşura *«Cîteva cuvinte despre întemeierea Mitropoliei Moldovei»,* 44 p., Iaşi.

La I/X. 1910 iese la pensie pentru serviciile avute, dar rămîne parohul aceleeaşi biserici (Sf. Nicolae).

Biserica sa parohială fiind închisă, a fost numit, la 1 mai 1912, preot deservent la Biserica Sfîntul Spiridon din Iaşi, care nu ţinea de Stat, ci de Epitropia Spitalelor Sfîntul Spiridon (adresa Mitropoliei nr. 2084 din 30/IV. 1912 şi a Epitropiei nr. 3307 din 5. V. 1912), unde a funcţionat pînă la încetarea sa din viaţă.

Înţelegător şi cu vederi largi, Preotul Gheorghe Carp nu a stînjenit în nici un fel pe copiii săi în ceea ce priveşte alegerea carierei sau orientarea lor în viaţa socială. De aceea, vedem pe primii patru copii atraşi în societatea studenţilor socialişti, iar unii militînd chiar în organizaţia respectivă.

Soţii Gheorghe şi Maria Carp au crescut şi instruit zece copii, fiecare alegîndu-şi cariera dorită: Elena, licenţiată în Ştiinţe Naturale, s-a căsătorit cu G. Ibrăileanu, cunoscutul scriitor-critic literar, profesor universitar şi sufletul revistei «Viaţa românească»; Mihai, atras de elev şi ca student de mişcarea socialistă, a realizat o frumoasă carieră didactică, a fost cofondator al revistei «Viaţa românească» şi a desfăşurat o intensă şi variată activitate socială; Maria, licenţiată în istorie, a îmbrăţişat cariera didactică şi a avut o frumoasă activitate în învăţămîntul secundar; Lucreţia, studentă, s-a căsătorit cu P. Bogdan, dar a decedat de tînără; Constantin, ofiţer de cavalerie ajuns locotenent colonel, a participat la campania din 1913 şi la primul război mondial fiind rănit şi decorat de două ori: Veronica-Virginia, după ce a terminat şcoala profesională la Iaşi şi-a completat cunoştinţele la Paris şi a intrat în învăţămîntul secundar; Adela-Valentina, la fel, şi-a completat cunoştinţele la Paris, devenind profesoară de curs secundar; Alexandru-Ernest, intrat ca student voluntar în 1913, a participat la primul război mondial ca ofiţer de rezervă. A fost avocat şi jurisconsult; Corneliu a fost ofiţer de cavalerie, a participat la ambele războaie mondiale, ajungînd la gradul de general; Valeriu a îmbrăţişat, de asemenea, cariera militară, în infanterie. A participat la ambele războaie mondiale. Cu gradul de locotenent colonel a murit pe front în al doilea război mondial.

Maria Gh. Carp, mama copiilor, a murit la 11. VI. 1917.

Preotul Gh. Carp s-a străduit să reconstruiască Biserica Sf. Nicolae de sus, care fiind deteriorată de un cutremur în 1898, a fost închisă de Casa Bisericii, în anul 1900.

Adunase, chivernisind corect bunurile bisericii, peste o sută mii de lei (aur), pregătise planurile construirii unei noi biserici monumentale şi demolase vechea construcţie, dar, survenind primul război mondial, cu devalorizarea monedei şi cu greutăţile inerente, lucrarea nu s-a mai putut executa.

Fiind muncitor şi conştiincios, ca «subprotoiereu al Urbei Iaşi» timp de 12 ani şi ca «revizor eparhial», Preotul Gheorghe Carp n-a avut nici o zi concediu.

In afara îndatoririlor preoţeşti şi administrative, acest slujitor al altarului a avut, de asemenea, o bogată şi îndelungată activitate didactică. Astfel, îl întîlnim ca profesor de religie prin 1885-1887

la Institutul Dodin, iar între 1891-1893 la Institutul Aron Densuşianu, după mărturiile unor foste eleve. Din «Anuarul pe anul 1923» al Şcolii profesionale «Reuniunea femeilor Române» din Iaşi — în care se găseşte o pagină omagială şi fotografia sa —, se constată că a funcţionat ca *profesor de religie* din anul 1889 pînă în 1922, — data morţii sale —, adică timp de *33 de ani*.

Preotul Gh. Carp a fost unul din fondatorii societăţii preoţeşti dIn Iaşi «Binefacerea» şi vreme îndelungată preşedintele ei.

După o boală grea, suportată cu linişte şi curaj, a încetat din viaţă cu calmul unui înţelept, anunţînd cu o săptămînă înainte, în mod exact, ziua şi ora decesului său, care s-a produs întocmai după prevederile sale, în ziua de 29 aprilie 1922, ora 5 p. m., la locuinţa sa din Iaşi, str. V. Conta. nr 32 (Curtea Bisericii Sf. Nicolae de sus). El a fost înmormîntat la cimitirul «Eternitatea» din Iaşi.

Ziarele din Iaşi, ca şi cele din Bucureşti, au anunţat, sumar sau mai detaliat, decesul şi înmormîntarea sa. In ziarul local «Mişcarea», la rubrica «Figuri dispărute» şi sub titlul «Economul Gh. Carp» se putea citi următorul necrolog: «Astăzi se va face la cimitirul «Eternitatea» înmormîntarea economului stavrofor Gheorghe Carp. Defunctul a fost unul dintre preoţii de seamă ai Iaşului, un suflet într-adevăr cucernic şi bun, o minte sănătoasă şi sfătoasă, un preot de modă veche, care s-a bucurat în viaţă numai de prietenie şi stimă, din partea tuturor.

Preotul Gheorghe Carp a trecut prin viaţă pe drumul adevăraţilor apostoli ai bisericii, fiind înzestrat de natură cu alese însuşiri. De aceea a avut numai prieteni şi de aceea a găsit pretutindeni numai respect.

A fost pînă în anii din urmă parohul Bisericii Sf. Nicolae de sus, pe care a administrat-o cu zel şi devotament, a fost profesor de religie şi preşedintele societăţii preoţeşti «Binefacerea». A scris «Cîteva cuvinte despre istoria Mitropoliei Moldovei».

Preotul Gh. Carp a fost un adevărat «părinte» al celor care l-au cunoscut. Inţelept şi sfătos, despre felul său de a fi şi de a înţelege lucrurile şi oamenii, găsim cîteva trăsături caracteristice în nuvela d-lui D. D. Pătrăşcanu: «Timotheiu Mucenicul»...

Conducîndu-l astăzi pe părintele Carp la locaşul de veci, să-l însoţim cu creştinescul «Fie-i ţărîna uşoară şi amintirea eternă».

A doua zi, apărea în presa locală: «Ieri, la orele 3 după prînz a avut loc înhumaţiunea rămăşiţelor pămînteşti ale regretatului Preot Gh. Carp.

Prohodul a fost oficiat la biserica Sf. Spiridon de către I. P. S. Mitropolit, înconjurat de un sobor de preoţi. Cordoanele carului funebru au fost ţinute de patru preoţi bătrîni, foşti colegi ai regretatului.

In fruntea preoţilor pînă la cimitir a mers P. S. S. Arhiereu, Iacov Bîrlădeanul, vicarul Mitropoliei.

Carul funebru a fost urmat de tot ce laşul are mai distins».

AL. CARP

Însemnări

Din însemnările preotului Petru Popa, confesorul regimentului 54 infanterie în timpul primului război mondial

Se împlinesc şase decenii de cînd România a intrat în războiul întîi mondial, alături de puterile Antantei pentru realizarea deziderateului naţional: unirea tututor românilor într-un singur stat. Ostaşii şi ofiţerii români – muncitori, ţărani şi intelectuali – «au apărat cu preţul vieţii fiecare palmă din pămîntul Patriei»,[1] înscriind în istoria ţării o pagină nepieritoare de eroism şi abnegaţie, de spirit de jertfă şi patriotism fierbinte.

Desăvîrşirea statului naţional unitar a fost rodul luptei maselor largi populare, a muncitorimii, ţărănimii, intelectualităţii, a cercurilor înaintate ale burgheziei, operei întregului popor, a întregii naţiuni. In luptele împotriva armatelor invadatoare, în primul război mondial imperialist, «s-au ridicat figuri de eroi legendari....»[2] Alături de cei mulţi care şi-au jertfit viaţa pentru libertatea şi neatîrnarea Patriei au fost şi slujitori ai Bisericii Ortodoxe Române – preoţi şi cîntăreţi. «In tot cursul istoriei noastre naţionale, Biserica Ortodoxă Română s-a simţit integrată în viaţa poporului nostru...», «a urmărit fără încetare întărirea dragostei de glia strămună şi a împărţit cu poporul amărăciunea zilelor haine şi bucuria zilelor frumoase».[3]

* * *

In anul 1918, Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice, prin ordinul circular nr. 277, a cerut tuturor preoţilor să întocmească rapoarte (memorii) din care să reiasă activitatea lor «bisericească în timpul de grea încercare prin care trecea neamul românesc». Preoţii din Protopopiatul Roman s-au conformat ordinului, iar cele peste şasezeci de rapoarte (memorii), ce se găsesc la dosar,[4] redau, prin conţinutul lor, pe lîngă activitatea desfăşurată de fiecare preot, şi unele informaţii cu privire la spitalele militare, numărul răniţilor şi al morţilor, epidemiile care au secerat zeci şi sute de vieţi, ajutoarele strînse pentru ostaşi, copiii orfani, activitatea Crucii Roşii, localităţile prin care au trecut, cimitirele de campanie, capturile de război (prizonieri, muniţii, animale, căruţe, tunuri, mitraliere), comandanţi şi luptători de frunte, buletine despre starea timpului etc.

Insemnările la care ne referim cuprind un valoros material în legătură cu primul război mondial imperialist. In rîndurile de faţă ne vom opri numai la redarea unor fragmente din raportul (memoriul) preotului Petru Popa, care se disting prin stil literar plăcut. Raportul (memoriul) preotului Petru Popa care a însoţit, în calitate de confesor, în cel dintîi război mondial, Regimentul 54 infantarie, conţine 32 de pagini.

* * *

«.... Incă din 1915 mi s-a făcut cunoscut de Onor Protoierie şi de comandantul regimentului 54 infanterie că sînt numit confesor al acestui regiment pe timpul mobilizării.

---

1. Din *Cuvîntarea* Domnului Nicolae Ceauşescu, în «*Naţiunea socialistă. Culegere sintetică*», Bucureşti, 1972, p. 39.
2. Idem, în «Apărarea Patriei — parte integrantă a revoluţiei şi construcţiei socialiste», Bucureşti, 1972, p. 69.
3. Din *Cuvîntarea* Înalt Prea Sfinţitului Dr. Iustin Moisescu, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, în «Congresul Frontului Unităţii Socialiste», Bucureşti, 1974, p. 110.
4. Arhivele Statului, P. Neamţ, judeţul Neamţ, *Fond Protoieria Roman, anul 1918*, dosar 8, f. 123-149.

Ca bun român mă hrănisem încă din copilărie cu speranţele împlinirii idealului naţional, totuşi, acum cînd întreg neamul românesc era chemat la înfăptuirea acestui ideal, la această acţiune demnă de virtutea neamului românesc, un simţămînt de mîndrie ascunsă s-a ivit în mine.

Am căutat deci pe cît mi-a stat în putinţă să pregătesc familia pentru despărţirea ce urma să vină apoi să-mi forţez spiritul pentru ca mai înainte de-a păşi în noua situaţie să-mi pot închipui pînă la ce punct aş putea eu răspunde cu slabele mele forţe sufleteşti acestei înalte misiuni ce mi-se încredinţa. Increzător însă pe deplin în bogatul har al Mîntuitorului, care pe cei slabi întăreşte şi pe cei neîmpliniţi împlineşte, am aşteptat cu toată liniştea clipa mobilizării care a sosit în noaptea de 14-15 august 1916.

După cum aveam ordin am căutat să mă prezint imediat la regiment pregătit cu cele necesare. Regimentul l-am găsit la Tulgheş în Transilvania, unde Colonelul St. Vasiliu m-a primit cu destulă simpatie şi m-a prezentat ofiţerilor. Din acel moment am început a duce viaţa ostăşească în mijlocul camarazilor de război. In a doua noapte de la sosire a venit ordin ca batalionul II şi III să plece imediat spre Borsec, iar batalionul I cu Statul Major al regimentului din care făceam parte, să plece a doua zi de dimineaţă spre Gioagio-Ditro. Deocamdată trebuia să însoţesc trupa pe tăcute, căci nu-mi era permisă satisfacerea multor curiozităţi, iar după 40 km. ce am făcut în prima zi pînă la destinaţie, mă simţeam tare şi în putere de a îndura poate şi mai mult. Aceasta era o surpriză pentru mine şi nu i-am găsit explicaţia decît în simţămintele de care eram cuprins. Eram emoţionat că mă găseam pe pămîntul iubit al Transilvaniei, care se elibera sat cu sat, tîrg cu tîrg, de braţul viteaz al ostaşului român, emoţie la care contribuia privelişteа munţilor măreţi acoperiţi cu păduri de brazi, deasupra căruia se întindea un cer senin şi plin de soare. Şoseaua bine întreţinută pe care înaintam mă făcea să-mi dau seama de bogăţia *acestui rai pămîntesc în care locuieşte neamul românesc* (sublinierea noastră). Din această armonie sufletească în care eram transportat numai o observaţie făcea notă dicordantă, aceea a caselor părăsite în faţa tăvălugului războiului. După mai multe popasuri mici şi unul mai mare, pe la amiază, am ajuns la marginea tîrguşorului Gioagio-Ditro... După o înaintare rapidă spre Gioagio Remetea, trupa s-a cartiruit..., un pocnet de puşcă se aude în apropiere şi după dînsul altul şi altele, tot mai dese, de clocoteau împrejurimile... Toată noaptea împuşcăturile nu au contenit iar trupa a stat în picioare, echipată, în coloană de marş în mijlocul străzii. Mă plimbam de la un capăt la altul al batalionului ca să mă încălzesc căci deşi era abia la sfîrşitul lui august nopţile pe aici erau destul de reci. D-l maior trimisese compania I-a în susţinerea unui batalion din alt regiment ce se găsea înaintea noastră în avant-posturi, care se stabilise în dosul unei căi ferate ce trecea printre cele două tîrguşoare. Mulţimea împuşcăturilor în salve şi sporadice mă făcuseră să cred că în prima linie trebuie să fie mulţi morţi şi răniţi. Mare îmi fu mirarea cînd a doua zi după încetarea focurilor în zori nu erau decît trei răniţi uşor şi aceştia din trupa dinaintea noastră, care în zori a ocupat tîrgul Remetea. După două nopţi de odihnă am trecut Mureşul prin apă căci podurile fuseseră distruse, apoi după o slabă rezistenţă am trecut prin Toplita şi am ajuns la muntele Leul cam pe la opt dimineaţa. Era încă pîclă şi zăream de jos de pe şosea cum soldaţii săpau tranşee sus pe coasta muntelui. Ne-am oprit şi D-l maior intrînd în vorbă cu comandantul trupei dinaintea noastră ne preveni că ne găsim la rău loc, deoarece şoseaua unde oprisem era un loc reperat de tragerea inamicului şi dacă se ridică ceaţa vom fi bombardaţi. Atunci am pornit-o pe valea Călmăţuiului spre nord, vale pe unde se găseau aruncate cartuşe şi alte materiale de război dovadă că inamicul părăsise în grabă această poziţie.

... Regimentul s-a instalat apoi pe dealul Bîtca Rătăcel iar eu m-am instalat cu Statul Major al regimentului într-o casă de pădurar construită din bîrne dar nelipită, acoperită cu draniţă dar fără podele şi uşă. Pe jos, căci nu era nici un pat sau laviţă, am aşternut fîn moale, care era din belşug. O vreme de ploaie şi lapoviţă rece s-a stîrnit care a ţinut vreo săptămînă, ba mai spre

nord la aripa dreaptă a noastră unde era regimentul 56 infanterie a nins de-a binelea şi mulţi au suferit de frig fiindcă focuri nu se puteau face. Am stat două săptămîni pe acest deal în care timp soldaţii au săpat tranşee, au tăiat abatize (brazi răsturnaţi unii peste alţii) spre a împedica vro năvală pe nesimţite din partea inamicului. După 13 zile a venit ordin ca trupa să meargă la atac să respingă mai departe pe inamic. Cucerirea noilor poziţii a avut pentru unitate grele pierderi: 37 morţi şi 150 răniţi, tribut pe care nu-l mai dădusem pînă atunci. A fost rănit greu cel mai bun prieten al meu sublocotenentul Petru Lăzărescu fost revizor şcolar la Roman. Insuşi colonelul Dumbravă a fost rănit în această bătălie. Dar, dacă am scos inamicul din poziţiile sale, am înaintat vreo 20-25 km.; pentru formarea unei legături, regimentul a fost nevoit să se întoarcă ceva mai înapoi decît înaintase, stabilindu-se pe Bîtca Frasinului. Aici chiar pe locul biruinţei am citit prohodul celor 37 eroi care au fost înmormîntaţi.

In noile poziţii, regimentul nostru a stat pînă la 27 septembrie fără să fim atacaţi. La 27 septembrie venind ordin de retragere ne-am înturnat şi-am luat poziţie la Vama-Bicaz. N-am fost urmăriţi de aproape de inamic ci după vro două zile după ce am luat poziţie s-a ivit şi el, cam pe la 1 octombrie. Deşi era mai numeros, nu era de speriat. Erau mai mult trupe habsburgice obosite, flămînde şi deprimate. Aici regimentul a cooperat cu regimentul 67 infanterie şi în timp de o lună n-a fost decît o ciocnire mai serioasă cînd am avut cîţiva morţi şi mai mulţi răniţi; în schimb, am repurtat o frumoasă victorie luînd de la inamic 300 prizonieri, 25 cai, 4 tunuri de munte şi 5 mitraliere.

După venirea trupelor ruseşti am sperat că vom relua asaltul şi vom recuceri locurile pe unde am fost ba poate şi mai departe, dar după o săptămîuă am aflat că cedăm poziţiile ruşilor iar noi ne retragem spre Bicazul-Românesc. Nu ştia nimeni pentru ce, şi mai mult încă întreaga Divizie a 14-a condusă de Generalul Vasilescu Paraschiv excelase în bravură şi nu suferise nici o înfrîngere. Dar nici aici nu am rămas şi a doua zi ne puneam în marş spre Piatra Neamţ. Nimeni nu ştia unde vom ajunge, veşti circulau multe dar nici una adevărată. La Piatra Neamţ am fost îmbarcaţi a doua zi la tren şi peste vreo 12 ore am ajuns la Bucureşti... Deocamdată ne-a dus la Mogoşoaia. Ce să facem, nici noi nu ştiam. La 25 octombrie, seara, ordin de marş spre Bucureşti şi iarăşi îmbarcarea la tren. Uitasem că trecusem pe aproape de casă şi mergeam, iar încrezător ori unde - doar făceam parte din Divizia a 14-a «Divizia de fier», condusă de un general destoinic cu care mergeai la izbîndă sigură. Pe la ora 12, în ziua de Sf. Dumitru, am debarcat la Curtea de Argeş;... era o zi frumoasă şi mă găseam într-un grup de ofiţeri tineri puşi pe glume şi voie bună. Dar aceasta ne-a fost ultima întrunire mai intimă.

La un vagon cu uşa închisă se odihnea, pe paie, cogeamite ghiulea germană calibru 305, era întreagă întregiţă. Se zicea că o asvîrlise nemţii la Perişani unde era frontul şi căzînd într-un ghiol, nu făcuse explozie, iar acum făcea un voiaj la Bucureşti ca să o admire curioşii. Mai ştiu eu?! poate şi pentru studii. Se zicea că mereu vin răniţi de la munte.

Seara, pe la 8 ore, ordin de plecare în coloană spre munte. Era lună, cam rece şi am mers mai mult pe jos decît calare, coborînd în frumoasa vale a Topologului. Pe tot drumul am întîlnit răniţi. Cei mai uşor, mergeau singuri pe jos, alţii erau transportaţi cu căruţele. La Suici s-a dat repaus pentru două ore şi întreaga trupă s-a culcat pe pămînt, aşa, pe brumă. Apoi, iar la drum spre Sălătruc ultimul sat de unde se împărţeau trupele pe poziţie. Amestecul cu trupele pe care le-am găsit nu a adus nimic bun căci ele în loc să mai ia curaj de la cei proaspeţi sosiţi, i-au băgat mai rău în panică. Germanii ocupau poziţii mai bune, aveau arme superioare şi muniţii din belşug, iar la noi lipsă.

A curs mult sînge de român şi nu zic ba, şi de german şi numai Dumnezeu ştie de ce?! O săptămînă au rămas cadavrele neîngropate, şi la mulţi am fost nevoit să le citesc prohodul. Erau din diferite regimente. Răniţii grav erau duşi spre postul de prim ajutor, de unde unii nu se mai întorceau. Acum a venit ordin ca morţii să fie îngropaţi

numai în lengerie. Cam dureros dar nevoia bătea cu putere la uşă.

În aceste lupte a căzut străpuns de gloanţe duşmane Locotenentul Neculai Golescu din familia celor de la 1848. A preferat frontul decît serviciile de subzistenţă unde nişte hîrtii personale arătau că fusese repartizat (sublinierea noastră). Fie-i ţărîna uşoară! L-am dus fără pompă militară la mormînt şi l-am îngropat lîngă biserica din Sălătruc. Dumnezeu să-l ierte!

Ne-a mers cît se poate de rău la acest loc de luptă. Batalionul II ne-a fost luat aproape tot prizonier, iar din batalionul I şi III am rămas atît de puţini încît după o săptămînă de luptă am primit ordin de retragere. Aceasta s-a făcut cîte puţin şi numai noaptea aşa că pe data de 6 noiembrie ne găseam la marginea de nord a Curţii de Argeş, unde am mai menţinut poziţia încă o săptămînă. Nu mai rămăsese din regimentul nostru decît trei ofiţeri combatanţi, doi medici şi farmacistul, doi ofiţeri comandanţi ai trenului regimentar, ofiţerul casier, ofiţerul aghiotant de regiment şi eu. Cu puţina trupă ce mai rămăsese ne-am retras mereu cu bubuitul tunului în urma noastră pînă la Buzău, unde am găsit un mare număr de ruşi care ne veneau în ajutor. De la Buzău am plecat spre Roman, iar de aici după o săptămînă eram duşi în judeţul Dorohoi pentru refacerea regimentului. Regimentul a fost cartiruit în mai multe sate: *Vlăsineşti*, unde vom face cunoştinţă cu un alt inamic şi mai feroce – tifosul exantematic şi febra recurentă. Am fost apoi cartiruiţi în satele: *Nicşeni*, comuna Darabani, ca a patra zi de Crăciun să fim mutaţi în satul *Cordăreni*, comuna Dumeni, unde am stat pînă la 2 iunie 1917, cînd refăcîndu-se regimentul din nou sub denumirea de 54/56 infanterie am plecat din nou pe front».

* * *

In timpul de staţionare de la Cordăreni – 27 decembrie 1916 – 2 iunie 1917 –, potrivit însemnărilor preotului Petru Popa, s-a depus activitate deosebită pentru combaterea tifosului exantematic atît în mijlocul soldaţilor regimentului din care făcea parte cît şi printre locuitorii satului. Aici confesorul Petru Popa se îmbolnăveşte şi el de tifos şi este îngrijit mai întîi de medicul regimentului, iar după aceea este luat de soţia sa şi internat la spital la Roman. Însănătoşindu-se se întoarce din nou la Cordăreni.

* * *

...«*Plecarea din nou pe front.*

Regimentul se refăcea din toate punctele de vedere. La opunerea unor forţe egale eram siguri de izbîndă. Iarăşi plecarea cu toată gospodăria. Intr-o vineri pe la 4 p. m. 2 iunie, căruţele se înşiraseră toate la ieşirea din sat, spre gara Vorniceni, pe o vreme de ploaie şi vînt care aveau să ne însoţească pînă la Leorda unde am ajuns duminică 4 iunie pe la 10 dimineaţa. Pe la ceasul 7 seara trenul încărcat cu batalionul I s-a pus în mişcare. Era vehicolul care te ducea mai curînd spre destinaţie. Acolo era să se facă izbitura cea mare cu inamicul, pe viaţă şi pe moarte. Desigur că, poate, la mulţi s-o fi furişat gîndul: cîţi ne vom mai întoarce din acest drum? Dar cîntecele multora au produs o veselie generală. Unde ne duceam? Frontul era între Mărăşeşti şi Focşani. Deci, răspunsul nu era prea greu. Ajunşi la Mărăşeşti nu am debarcat ci am plecat mai departe spre Tecuci, iar de acolo spre Bîrlad, spre nedumerirea noastră. La Bîrlad însă nu am rămas decît pînă seara cînd ne-am pus iar în mişcare spre Galaţi. Se zicea că la o gară de pe această linie vom debarca. Dar care e aceea şi pe la cîte vom ajunge? Nici un răspuns... Pe la unu sau două noaptea cînd apucasem a adormi s-a dat ordin de debarcare. In zori, după debarcare, ne-am dat seama că era gara C. Negri. Incolonaţi am plecat în marş poposind în ziua de 6 iunie într-o pădurice rară de stejari între tîrgul Bujor şi satul Vîrlezi. Aici, pe lîngă batalionul II şi III, al nostru, mai era cartiruit regimentul 55/56 infanterie, tot în corturi. Era o zi cu soare şi aer curat; veselie şi glume peste tot, dar fără zgomot mare...».

* * *

Perioada 6-14 iunie, cît unitatea a rămas cartiruită în păduricea de stejari a fost cu multe dificultăţi în special de cazare. Cu trei zile înainte de a intra pe front, preotul Petru Popa şi-a împlinit datoria,

săvîrşind slujba parastasului pentru eroii căzuţi în lupte din regimentele 54/56 infanterie. La acest moment de frăţească pomenire a participat şi comandantul brigăzii 27, Colonelul C. Neculce, fost şi comandant al regimentului 56 infanterie.

* * *

«...Miercuri seara, 14 iunie, ne-am pus în marş către front şi nu mergeam decît noaptea, ziua stam pe loc. Joi la Putinei-Tecuci, vineri la Griviţa, sîmbătă într-o pădurice de lîngă gara Hanu-Conachi, unde ne-au vizitat primele ghiulele de la germani, care se găseau la circa 10-12 km. Era tocmai momentul cînd luam masa şi nu tocmai ne-a mărit pofta de mîncare această neaşteptată vizită, dar în scurt timp ne-am obişnuit şi cu asemenea muzică. Sîmbătă spre duminică am ajuns în tîrguşorul Nămoloasa, care fiind în raza proiectilelor germane era în mare parte distrus, distrugere la care contribuise în mare parte şi prezenţa trupelor ruseşti care au folosit lemnul clădirilor pentru foc şi pentru tranşee. In noapte de 19 spre 20 iunie regimentul a intrat pe linia frontului ocupînd poziţiile din care se retreseseră armatele ruseşti... In ziua de 7 iulie pe la ora 7,30 seara am avut de suportat cel mai furtunos atac de artilerie din partea germanilor. Timp de 5 ore o adevărată ploaie de ghiulele de toate calibrele a fost aruncată asupra noastră. Aşteptam moartea din clipă în clipă. Intregul adăpost se clătina ca o sită, iar noi eram aruncaţi de curentul de aer cînd spre o gură a adăpostului, cînd spre alta. Pămîntul era nisipos şi malurile se surpau mereu aşa că, dacă un proiectil ar fi lovit lemnele ce-l acopereau am fi fost striviţi numai de acestea. Pe la ora 12 din noapte, ai noştri fiind superiori în bombardament i-au adus la tăcere pe germani. A doua zi, am prohodit doar 10 morţi din toată această încleştare, iar cei răniţi, circa 20, au fost pansaţi şi duşi la spitalele de campanie. A doua seară a avut loc un schimb asemănător de focuri şi am fost nevoit să-mi părăsesc adăpostul şi să mă mut în Nămoloasa la 1,5 km. de lina întîia. Tîrgul Nămoloasa era bombardat de două ori pe zi de artileria germană, care căuta să împiedice transportul muniţiei spre linia frontului.

Cam pe la Sf. Ilie ne-am mutat de la Nămoloasa pe albia Siretului lîngă satul Movileni... In această epocă lupte crîncene începuseră la Mărăşeşti şi noi ne găseam în susţinerea aripei stîngi a trupelor ce luptau acolo. S-au dat lupte pe viaţă şi pe moarte. Satul Doaga a fost luat de ai noştri în acest răstimp de trei ori şi tot de atîtea ori am fost nevoiţi a ne retrage sub focul violent şi neîntrerupt al inamicului, care se lăudase că în cinci zile va fi la Tecuci şi Bîrlad. Către sfîrşitul lunii iulie luptele de la Mărăşeşti ajunseseră la apogeul lor. Divizia V-a a fost în foc. A avut pierderi mari dar a respins cu vitejie toate atacurile germanilor şi numai, cînd istoviţi şi reduşi mult ca număr, au fost nevoiţi să cedeze puţin teren, atunci i-a venit în susţinere divizia noastră a XIV-a. A intrat întăi în linie sub foc inamic regimentul 55/56 infanterie şi după el la aripa stîngă în marginea dreaptă a Siretului Batalionul III al nostru, care a avut mare noroc la trecerea podului de fier de la Cozmeşti, care a fost lovit după ce a trecut el. Pentru eroismul de care a dat dovadă în încleştarea cu inamicul întregul batalion a fost propus pentru decorare».

* * *

Cum s-au luptat ostaşii noştri în primul război mondial? Mărturisesc aceste rînduri scrise cu toată pasiunea de către preotul confesor Petru Popa. Mărturisesc sutele şi miile de morţi şi răniţi din regimentul 54/56 ca şi din alte unităţi militare ale bravei armate române. Ostaşii români atunci ca şi întotdeauna au înscris «frumoase pagini de vitejie şi de înălţător eroism... în luptă cu cotropitorii imperialişti». Ei au creat «tradiţii ale luptei pentru eliberarea naţională şi socială...», iar «evocarea lor trebuie să constituie pentru toţi oamenii muncii un imbold în activitatea lor - de a nu precupeţi nimic pentru a-şi aduce contribuţia la dezvoltarea continuă a naţiunii noastre socialiste».[5]

Insemnările preotului Petru Popa, în care cu mîndrie consemnează că face parte din Divizia a XIV-a pe care o şi numeşte «Divizia de fier»,

5. Din *Cuvîntarea* Domnului Nicolae Ceauşescu, în «Apărarea Patriei...», p. 45.

ca şi pe a XV-a în mîndra deviză «Pe aici nu se trece» se confirmă prin studiile de istorie. Nămoloasa, locul de mare încleştare redat de acest memoriu, a jucat într-adevăr un rol însemnat în planul de ofensivă al armatei române şi, care, a determinat pe inamic să renunţe la ofensiva de la Nămoloasa pentru a împiedica prăbuşirea frontului de la nord-vest de Focşani.[6]

Intrucît în timpul campaniei, preotul Petru Popa s-a îmbolnăvit de inimă şi reumatism, medicii l-au propus pentru demobilizare; din cauza aceasta n-a mai continuat însemnările. El s-a întors în satul Dagîţa (astăzi judeţul Iaşi); a făcut pastoraţie, iar în lipsă de învăţător a suplinit la şcoala primară din acel sat.

† *EFTIMIE BÎRLĂDEANUL*
Arhiereu-vicar

Legăturile Episcopului Melchisedec cu Wladimir Guettée

Despre viaţa şi activitatea Preotului Wladimir Guettée (1816-1892) — slujitor bisericesc romano-catolic apoi ortodox şi cărturar teolog vestit — s-a scris mult. Opiniile şi scrierile sale au fost interpretate şi apreciate, în cercurile romano-catolice, ca atitudini de independenţă şi chiar de protest împotriva unor stări de lucruri şi a unor probleme de doctrină pe care le considera neîntemeiate.

Utilizat în funcţii şi posturi modeste, izolat, desconsiderat, suspectat şi, de multe ori, criticat, Wladimir Guettée a părăsit Biserica romano-catolică. In urma cererii sale, adresată Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, el a fost primit şi «îndreptăţit să îndeplinească în Biserica Ortodoxă toate slujbele preoţeşti».[1]

Între operele sale teologice mai importante şi mai cunoscute notez următoarele: Histoire de l'Élgise de France (1847-1856), 12 volume, Jansénisme et Jesuitisme, 1857, Histoire des Jésuites (1858-1859), 3 volume, La Papauté moderne condamnée par le Pape Grégoire le Grand (1861), La Papauté schismatique (1863), La Papauté hérétique (1874), La divine liturgie de N. S. Père Jean Chrysostome, L'Église de France au XIX siècle (1878), 2 volume, Histoire de l'Église (1870-1892), 7 volume ş. a. El a editat şi două reviste bisericeşti: Observateur Catholique (1855-1866), 12 volume, şi L'Union Chrétienne — revistă ortodoxă (1859-1892), 28 volume.

Ca fiu şi slujitor, în cele din urmă, al Bisericii Ortodoxe, Wladimir Guettée s-a străduit să arate că numai această Biserică păstrează adevărurile de credinţă aşa cum au fost propovăduite de Mîntuitorul şi de Sfinţii Apostoli; cu toate acestea el a avut şi preocupări ecumenice. Gîndind unirea Bisericilor, în contextul condiţiilor secolului său, iată ce credea şi spunea el în legătură cu această problemă atît de esenţială: «Unirea Bisericilor trebuie să aibă ca temelie unitatea de doctrină. Prin unitatea de doctrină se înţelege doctrina revelată şi nu opiniunile pe care ai dreptul să le susţii, dacă ele nu ating doctrina revelată. Doctrina revelată este aceea care a fost propovăduită de Hristos şi de Apostoli şi care are mărturia neîntreruptă a Bisericilor apostolice. Această mărturie rezultă din scrierile apostolice primite de la început de toate Bisericile, din scrierile Părinţilor Bisericii, cunoscuţi ca interpreţi ai doctrinei primite în vremea lor, din hotărîrile sinoadelor, mai ales a celor ecumenice, ecouri ale credinţei vremii lor».[2]

Scrierile lui Wladimir Guettée şi, în mod deosebit, ideile şi preocupările sale sînt cunoscute şi în Biserica Ortodoxă Română. Unele lucrări alcătuite de acest teolog au fost traduse în limba română. Altele au fost recomandate clericilor şi credincioşilor ortodocşi români de către Mitropolitul Calinic Miclescu, Episcopul Huşilor apoi Mitropolitul Iosif Gheorghian, Episcopii Ghenadie al Argeşului şi Melchisedec al Dunării de Jos apoi al Romanului, Profesorii G. Zotu şi Ilie Beleuţă.[3] Ierarhul român care a sprijinit, în mod deosebit, acţiunea de răspîndire a scrie-

---

6. Colectiv de autori, *Istoria poporului român*, ediţie îngrijită de Acad. Andrei Oţetea, Bucureşti, 1972, p. 473-474.

1. Preotul Niculae M. Popescu, *Corespondenţa lui Iosif Gheorghian cu Wladimir Guettée*, în «Biserica Ortodoxă Română» nr. 7-12|1944, p. 265.

2. *Ibidem*, p. 265.
3. *Ibidem*, p. 267-274.

rilor lui Guettée, în ţara noastră, a fost Episcopul apoi Mitropolitul Iosif Gheorghian, care cunoştea foarte bine limba franceză. [4] Corespondenţa între acest Episcop şi Wladimir Guettée a fost publicată şi comentată de Preotul Niculae M. Popescu. [5]

Între ideile şi faptele mai importante despre care este vorba în scrisorile lui Guettée, notez următoarele: Rugămintea teologului francez de a i se răspîndi scrierile în Biserica Ortodoxă Română; informaţia că vechii catolici francezi şi germani doresc şi merg pe calea unirii cu Biserica Ortodoxă, dar se va ajunge greu la acest ţel deoarece ei simpatizează mai mult cu protestanţii decît cu ortodocşii; intenţia sa de a tipări un Catehism şi o Liturghie galicană, ca acelea din primele secole ale creştinismului pentru care va cere aprobarea Patriarhiilor şi Sinoadelor Bisericii Ortodoxe; dorinţa sa de a traduce Liturghia Sfîntului Ioan Gură de Aur pentru uzul credincioşilor; scepticismul său privind unirea cu Anglicanii; traducerea şi tipărirea scrierilor sale în limba română este pentru el o onoare; nădejdea că unele scrieri de-ale sale vor fi traduse şi în limbile altor popoare ortodoxe; cererea de ajutoare pentru tipărirea operei sale importante *L'Histoire de l'Église*; convingerea sa despre apostolicitatea Bisericii Ortodoxe, fără întrerupere, pînă în zilele noastre, publicarea unor ştiri despre Biserica Ortodoxă Română, despre ierarhii şi slujitorii ei în revista L'Union Chrétienne. Prin scrisoarea din 24 septembrie/6 octombrie 1877, Guettée comunică dedicaţia ce va apare în fruntea volumului II al operei sale L'Histoire de l'Église: «À la vénérable Église de Roumanie, membre glorieux du corps du Christ, qui est l'Église sainte, catholique et apostolique; je dédie ce tome quatrieme de L'Histoire de l'Église en temoignage de mon profond respect et de ma vive gratitude. W. Guettée, prêtre et docteur en Théologie de l'Église Orthodoxe de Russie». [6]

La corespondenţa Wladimir Guettée — Iosif Gheorghian, publicată de Preotul Niculae M. Popescu, se adaugă şi aceea dintre Episcopul Melchisedec şi acest preot francez trecut la Biserica Ortodoxă, din anexă. Melchisedec, episcop al Dunării de Jos, apoi al Romanului, ierarh destoinic, cărturar ales, autor al unor scrieri, îndeosebi, cu teme din istoria vieţii bisericeşti, nu putea să nu aibă cunoştinţă de opera ştiinţifică-teologică publicată de Guettée, cum şi de trecerea sa la Ortodoxie, după cum acesta, la rîndul său, auzise, de bună seamă, de rolul şi lucrarea Episcopului Melchisedec în Biserica Ortodoxă Română.

În corespondenţa Wladimir Guettée — Iosif Gheorghian sînt mai multe referiri la Episcopul Melchisedec şi, mai ales, la atitudinea de bunăvoinţă arătată de acest ierarh preotului teolog francez. Astfel, într-o scrisoare din 5 februarie 1875, Guettée omagiază respectuos pe Melchisedec, îi trimite o fotografie cu dorinţa de a o vedea pe a sa şi face cunoscut Episcopului Iosif Gheorghian că, deşi lucrările Episcopului Melchisedec sînt scrise în limba română, cu toate acestea nădăjduieşte că le va putea citi dacă le va avea; [7] în scrisoarea din 26. XI. 1876, Iosif comunică lui Guettée că Melchisedec a elogiat opera sa, l'Histoire de l'Église şi pe autorul ei, într-o şedinţă a Sfîntului Sinod, propunînd, totodată, să se subscrie de fiecare ierarh o sumă oarecare pentru a grăbi tipărirea; propunerea a fost primită şi sprijinită cu toată căldura; Iosif anunţă, în ziua de 8/20. I. 1877, pe Guettée, că Melchisedec a iniţiat o listă de subscripţie în Eparhia Dunării de Jos pentru sprijinirea lucrării de tipărire a operei menţionate; la 20 ianuarie 1877, Guettée mulţumeşte episcopilor României şi, îndeosebi, lui Melchisedec, prin scrisoarea adre-

4. *Ibidem*, p. 268.
5. Biserica Ortodoxă Română nr. 7-12; iulie-decembrie 1944, p. 263-313.
6. *Ibidem*, p. 303.

7. Prin Iosif al Huşilor, Melchisedec a cerut teologului Guettée nişte cărţi. Prin scrisoarea din 8 aprilie 1875, Iosif comunică lui Melchisedec că aceste cărţi i-au fost expediate. În această scrisoare a preotului francez este reprodus un pasaj referitor la Episcopul Dunării de Jos: «J'ai adressé â Son Eminence Monseigneur l'Evêque d'Ismail les volumes que vous avez bien voulu m'indiquer. Je n'ai pas osé lui écrire directement, ne sachant pas si ma lettre lui serait agréable. Je compte sur Votre Eminence pour lui faire connaitre mes bons sentiments et l'assurer de mes respects». La 15 aprilie 1875, Melchisedec scria lui Iosif şi, între altele, îl înştiinţa că a primit cărţile solicitate, a se vedea Pr. Paul Mihail. Din corespondenţa Episcopului Melchisedec, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVII (1959), nr. 5-6, p. 582-583,

sată Episcopului Iosif, care, fără a-i cunoaşte personal, i-au arătat atîta simpatie de care se simte onorat; la 8/18 februarie 1877, Iosif scrie lui Guettée că Melchisedec îi mulţumeşte pentru sentimentele binevoitoare, îl binecuvîntează şi-l roagă să primească asigurarea stimei şi consideraţiunii sale; la 2 martie 1877 Guettée mulţumeşte pentru suma primită şi pentru stima de care se bucură; la 6/18 martie 1877 Iosif comunică lui Guettée că Melchisedec a iniţiat două liste de subscripţie în eparhia sa; la 15/27 martie 1877, Guettée este anunţat că Melchisedec a strîns cîteva adeziuni privind sprijinul pentru publicarea volumului IV al operei amintite; la 29 martie/10 aprilie 1877 Guettée cere lui Melchisedec, prin Iosif, permisiunea de a-i mulţumi pentru semnele de simpatie; prin scrisorile din 1 decembrie 1878, 5 martie 1879 şi 20 mai 1881 Iosif comunică lui Guettée că Melchisedec îl preţuieşte şi-l îmbrăţişează frăţeşte.[8]

Intuind şi remarcînd importanţa volumului IV al lucrării lui Guettée, L'Histoire de l'Église, dedicat Bisericii Ortodoxe Române, Episcopul Melchisedec, la începutul anului 1877, a trimis protopopilor din Eparhia Dunării de Jos o circulară prin care recomandă această scriere considerată de el însuşi «operă mare» redactată sistematic şi în detalii.

Luînd cunoştinţă de iniţiativa Episcopului Melchisedec în Sinod cum şi de acţiunea de sprijinire a tipăririi celui de al IV-lea volum al Istoriei bisericeşti, în Eparhia Dunării de Jos, Guettée adresează, la 2/14 aprilie 1877, ierarhului român o scrisoare prin care-i aduce mulţumiri. «C'est grâce — scrie între altele — à Votre Éminence et aussi à Son Éminence Monseigneur de Houche (Iosif), que je pourrai continuer cette publication que vous voulez bien considérer comme utile; car c'est vous qui avez donné dans l'Église de Roumanie cette impulsion qui m-a fourni les moyens de faire imprimer ce volume».

La 11/23 aprilie 1877 Episcopul Melchisedec răspunde Preotului Wladimir Guettée mulţumind pentru simpatie şi apreciind opera acestui distins slujitor prin următoarele cuvinte: «L'histoire de l'Église, que vous publiez, c'est la couronne impérissable de votre dévouement à votre vocation profonde et vaste science théologique et de vos éminentes qualités, de quelles Dieu vous a doté et vous a prédestiné pour servir la juste et honorable cause de l'église orthodoxe».[9]

Scrisorile Wladimir Guettée - Iosif Gheorghian, publicate în anul 1944, ca şi cele care se publică, acum, au fost redactate acum un secol. Firească, alta era optica credincioşilor şi slujitorilor bisericeşti atunci şi alta este astăzi. Fiind alcătuite în contextul condiţiilor social-politice şi psihologice din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, scrisorile oglindesc spiritul şi mentalitatea oamenilor care au trăit şi activat în vremea aceea. Atît scrisorile Preotului Wladimir Guettée, cît şi acelea semnate de Episcopii Iosif şi Melchisedec pun în lumină ataşamentul şi simpatia lor pentru Biserica din care făceau parte, adică pentru Ortodoxie. Convinşi că Ortodoxia păstrează doctrina, rînduielile canonice şi formele liturgice, aşa cum au fost propovăduite de Mîntuitorul Hristos şi Sf. Apostoli, ei priveau cu oarecare rezervă celelalte Biserici şi Confesiuni creştine.

Cu toate acestea, scrisorile, mai cu seamă cele semnate de Guettée, sînt documente care oglindesc gîndurile şi preocupările autorului. Privite prin acest unghi de vedere aceste scrisori sînt pagini importante din istoria Bisericii.

Pr. SCARLAT PORCESCU

ANEXE

Protoiereilor de Covurlui, de Brăila, de Bolgrad

Respectabilul Arhimandrit Wladimir Guettée, doctor în Teologie, a compus o operă de mare preţ pentru Biserica noastră ortodoxă, anume: «Istoria Bisericii Ortodoxe Orientale», care se va compune din 10 volume,

---

8. Biserica Ortodoxă Română, nr. 7-12, iulie-decembrie 1944, p. 280, 294, 297, 298, 299, 300, 309, 313, 313.

9. Copia circularei Episcopului Melchisedec se păstrează la Arhiveie Statului Iaşi, *Corespondenţa Episcopului Melchisedec*, Dosar anul 1877; cele două scrisori se păstrează tot la Arhivele Statului Iaşi, colecţia «Documente», pachet nr. 334|17 şi 18.

din care trei au şi ieşit pînă acum din tipar la Paris.

Ea se publică în limba franceză la Paris.

Fiindcă din lipsa mijloacelor băneşti autorul întîmpină greutate la publicarea operei sale, a făcut apel la creştinătatea ortodoxă de a-i veni în ajutor.

Preasfinţiţii membri ai Sfîntului Sinod apreciind însemnătatea acestei opere, care cuprinde în sine istoria bisericească a tuturor naţiunilor ortodoxe, ce este o magazie de ştiinţă teologică a Bisericii noastre, au decis a veni în ajutorul autorului şi au subscris fiecare cîte o sumă. Numai de la membrii sinodali s-a format o sumă de 2600 franci.

Dorind ca volumul IV să fie dedicat Bisericii Române, ceea ce autorul a acceptat cu plăcere, şi fiindcă costul tiparului pentru acest volum se suie la 4000 franci, am decis a continua subscrierea la acest ajutor pînă la împlinirea acestei sume. Am făcut deci propunere la mai multe persoane din cler şi mireni, din reşedinţa Episcopiei noastre şi am avut plăcerea a fi primită simpatică propunerea noastră, şi s-a adunat încă 415 franci. Aceasta m-a îndemnat a cere şi concursul prea cucerniciei voastre şi a vă pofti, ca să luaţi osteneală într-o faptă de mare onoare pentru Biserica noastră şi a propune membrilor clerului din acel protopopiat şi altor persoane cu simţăminte creştine care vor fi dispunînd de mijloace şi vor fi avînd rîvnă pentru onoarea şi ridicarea Bisericii ortodoxe, să contribuie fiecare cu ceea ce va putea la această operă mare.

O numesc «operă mare» căci încă pînă acum nime nu a scris istoria Bisericii noastre aşa sistematic şi în detalii; ea este menită a arăta lumii că numai Biserica Ortodoxă păstrează adevărata învăţătură creştină.

Numele subscriitorilor, fie clerici, fie mireni, şi sumele ce vor înscrie să le treceţi într-o listă pe care, subscrisă de preacucernicia voastră, să mi-o trimiteţi cel mult pînă la finele lunii prezente, ca şi eu la rîndul meu să o trimit autorului, spre a trece la finele volumului numele acelor venerabile persoane care s-au interesat de gloria Bisericii căreia aparţin.

Vă alătur aici şi o listă de ajutoarele făcute în Ismail.[4]

* * *

Scrisoarea lui Wladimir Guettée către Melchisedec:

Paris 2/14 Avril 1877

Monseigneur,

Monseigneur l'éveque de Houche a bien voulu être, auprès de Votre Eminence, l'interprète de ma reconnaissance et de mon profond respect. Mais, Votre Eminence, m'a donné de telles marques de sympathie que je manquerais à mon devoir si je ne lui écrivais pas moi-même pour le remercier.

Déja, Monseigneur, je me serais acquitté de ce devoir; mais j'ai pour principe de respecter tellement l'Episcopat orthodoxe, que mon premier sentiment est d'hésiter avant d'oser me permettre d'écrire à un évêque.

Cependant, lorsque c'est pour moi un devoir de m'adresser à un vénérable évêque orthodoxe, je remplis ce devoir avec amour; car si je professe pour lui des sentiments de vénération, je professe également des sentiments d'amour filial.

Je vous révère, Monseigneur, parce que vous étes le légitime successeur des apôtres, et aussi, parce que, par vos vertus et votre science, vous faites honorer le haut caractère apostolique qui vous a été conféré; mais votre bonté pour moi est-elle, que j'oserai vous dire que je vous aime comme un père.

Je suis profondement honoré de la sympathie que vous témoignez pour mon travail sur «l'Histoire de l'Eglise». C'est grâce à Votre Eminence et aussi à Son Eminence Monseigneur de Houche, que je pourrai continuer cette publication que vous voulez bien considérer comme utile; car c'est vous qui avez donné dans l'Eglise de Roumanie cette impulsion qui m'a fourni les moyens de faire imprimer ce volume. Il est aujourd'hui sous presse; j'espère qu'il sera digne de ses dévanciers, et que vous n'aurez jamais à vous repentir des éloges que vous lui avez donnés.

Je serai très heureux, si Dieu me conserve la santé jusqu'à ce que j'aie conduit à bonne fin l'histoire de la vénérable Église à laquelle j'ai le bonheur et l'honneur d'appartenir. L'Histoire vraie n'est que la démonstrations de la fidélité, à soutenir la

doctrine de la consitution apostolique. Je n'ai besoin que de citer les Péres et de présenter les faites dans leur simplicité pour arriver à cette démonstration.

Je vous prie, Monseigneur, d'agréer le témoignage de mon profond respect et de ma reconnaissance.

Je baise respectueusement la main de Votre Eminence et la prie de me bénir.

J'ai l'honneur d'étre de Votre Eminence l'humble serviteur et fils respecteux.

Dr. Wladimir Guettée
prêtre de l'Église orthodoxe

Paris
156 Avenue d'Eylau

* * *

Răspunsul Episcopului Melchisedec:

Ismail 11/23 Avril 1877

Mon très révérent père!

J'ai eu le distinct honneur de recevoir la lettre que vous avez bien voulu de m'adresser la 2/14 du courrent.

Je vous remercie cordialement pour vos sentiments de sympathie pour moi. Cela relie encore plus mon amour pour la personne de Votre Sainteté. Je vous ai aimé et estimé, de moment que j'ai eu le bonheur de connaître vos très interessants travaux litteraires et le zèle apostolique pour la gloire de Sainte Eglise de Notre Sauveur Jesus Christ.

L'Histoire de l'Église, que vous publiez, c'est la couronne impérisable de votre dévouement à votre vocation, de votre profonde et vaste science théologique et de vos éminentes qualités, de quelles Dieu vous a doté et vous a prédestiné pour servir la juste et honorable cause de l'église orthodoxe.

Je n'ai pas des paroles souffisantes pour vous exprimer la joie que je sents pour la continuation de la publication de l'Histoire de l'Église orthodoxe et si j'ai contribué à vous procurer quelques moyens pour cette publication j'y fus poussé par la conseience de devoir que j'ai vers l'Église à laquelle j'ai consacré mes faibles forces de ma jeunesse. et aussi l'esperance que le bon Dieu me fera moi-même participer, quoiqu'il soit peu, dans la grande récompense qui est reservée à vos infatigables travaux pour l'église. Notre Sauveur a dit: «celui qui reçoit un prophète en qualité de prophète recevra une récompense de prophète; et qui réçoit un juste en qualité de juste, recevra une récompense de juste».

Je suis trés reconnaisant à mon bon ami Monseigneur l'Evêque de Houchy, qui plus d'une fois a bien voulu d'étre mon intermédiaire chez Votre Sainteté et a contribué de tout son zèle chrètien à la procuration de petit secour qu'on a fait dans la Roumanie pour la publication du IV-eme volume de l'histoire de l'église.

En signe de mon amitié et de mon estime pour Votre Sainteté, je vous envoie ma photographie, et je vous prie de la regarder comme ma visite, jusqu'à ce que Dieu me permettra de venir vous voire personellement à Paris.

Ici tout le monde est embrassé de l'approchement de la guerre, qu'on affirme qu'elle va éclater bientôt entre la Russie et la Turquie. La ville de ma résidence est située sur la borde du Danube, c'est-a-dire à la frontière de la Roumanie et vis-a-vis de la Turquie. Notre pays peut devenir le théatre de la guerre. Que le bon Dieu ait pitié de nous et de tout le monde.

Je prie Dieu de vous conserver en pleine santé et longèvité, pour le service et la gloire de la Sainte Église, et j'ai l'honneur d'être de Votre Sainteté

père en notre Seigneur
Jesus-Christ, devoué ami et serviteur.

Al XV-lea Congres internaţional de studii bizantine

La Bucureşti, în septembrie 1971, Comitetul Asociaţiei internaţionale de studii bizantine, întrunit cu ocazia Congresului al XIV-lea, a fixat ţinerea următorului congres în capitala Ciprului, Nicosia, în septembrie 1976. Acelaşi Comitet, întrunit la Hios, în mai 1973, fixa tematica viitorului congres. Evenimentele dureroase din iulie-august 1974 din Cipru puneau Comitetul naţional cipriot în imposibilitatea ducerii la îndeplinire a angajamentului luat şi, astfel, în decembrie 1974 se hotărăşte ca al XV-lea Congres inter-

naţional de studii bizantine să aibă loc la Atena, ceea ce s-a şi întîmplat între 5-11 septembrie 1976. Congresul s-a desfăşurat sub patronajul preşedintelui Republicii greceşti, Constantin Tsatsis, şi sub auspiciile Ministerului grec al Culturii şi Ştiinţelor. Comitetul de onoare a fost format din primul ministru, Constantin Caramanlis, arhiepiscopul Atenei şi întregii Grecii, Serafim, miniştrii: C. A. Trypanis şi G. Rallis, rectorii universităţilor greceşti şi alte personalităţi ştiinţifice şi culturale. Comitetul de organizare şi cel ştiinţific s-au aflat sub preşedinţia lui Panaiotis Zepos, avînd ca secretar pe Manolis Chatzidakis.

Marele număr al participanţilor, mulţi dintre ei reprezentînd academii, universităţi şi alte instituţii de cultură din multe ţări, arată interesul crescînd pentru Bizanţ. Este destul să amintim ţările de unde s-au adunat învăţaţii bizantinologi şi alţi admiratori ai Bizanţului: Africa de sud, Australia, Austria, Belgia, Brazilia, Bulgaria, Canada, Cehoslovacia, Chile, Cipru, Danemarca, Egipt, Elveţia, Franţa, R. D. Germană, R. F. Germania, Grecia, Islanda, Israel, Italia, Iugoslavia, Japonia, Luxemburg, Malta, Marea Britanie, Norvegia, Olanda, Polonia, România, Spania, S. U. A., Suedia, Turcia, Ungaria şi U. R. S. S.

Instituţiile româneşti reprezentate la congres au fost: Academia de Ştiinţe sociale şi politice, Institutul de Studii sud-est europene şi Institutul de Istoria artei.

Tema congresului a fost *Bizanţul de le 1071 la 1261*, împărţită în următoarele secţii:

I. *Istorie:*

1. Forţe centrifuge şi centripete în lumea bizantină între 1071 şi 1261.
2. Compoziţie şi mişcare a populaţiei în lumea bizantină.
3. Simbioza în statele latine formate pe teritoriile bizantine: fenomene sociale, economice, religioase şi culturale.

II. *Limbă, literatură, filologie:*

1. Curente arhaizante şi populare în limbă şi literatură.
2. Geneza dialectelor.
3. Condiţiile materiale, sociale şi economice ale producţiei culturale în Bizanţ (Paleografie, Codicologie, Diplomatică).

III. *Artă şi arheologie:*

1. Marile curente în pictură: a. Pictură monumentală; b. Icoane; c. Miniaturi.
2. Cotitura decisivă în istoria muzicii bizantine.

IV. *Gîndire, filozofie, istorie a ideilor:*

1. Crize ideologice.
2. Strălucirea culturii şi civilizaţiei bizantine după 1204.

V. *Ciprul în lumea bizantină:*

1. Dialectul cipriot medieval şi evoluţia sa după secolul al XIII-lea.
2. Autocefalia Bisericii din Cipru.
3. Drept şi instituţii france ale Regatului Cipru.
4. Arta paleocreştină din Cipru.
5. Ciprul, răscruce a lumii bizantine.

Deschiderea s-a făcut duminică, 5 septembrie, în aula Universităţii, prin alocuţiunea rostită de preşedintele Comitetului de organizare, în prezenţa preşedintelui Republicii, după care au urmat: salutul adresat Congresului de către Arhiepiscopul Greciei, ministrul culturii şi Ştiinţelor, C. Trypania, rectorul Universităţii din Atena, N. Matsaniotis, alocuţiunea preşedintelui Asociaţiei internaţionale de Studii bizantine, D. Zakythinos, salutul reprezentantului Comitetului cipriot de Studii bizantine, Th. Papadopulos şi al preşedintelui Comitetului grec de Studii bizantine. In numele participanţilor la congres, salutul este adresat de Bruno Lavaguini de la Institutul de Studii bizantine şi neogreceşti din Palermo-Italia. Lucrările s-au desfăşurat în clădirea universităţii, între 6-11 septembrie, timp în care s-au prezentat rapoarte, comunicări sau observaţiii la comunicări. Ziua de 9 septembrie a fost rezervată excursiilor făcute de congresişti la: biserici şi mănăstiri din Atica şi Argolida, mănăstirea cuviosului Luca şi Delfi.

Participanţii la Congres au fost în jur de 1000. Numărul românilor înscrişi a fost de 31, cei mai mulţi avînd şi comunicări. Amintim cîteva comunicări prezentate de români: Ion Barnea, *Bizanţul la gu-*

rile Dunării în epoca Comnenilor; Preotul Constantin Cronț, *Arhiepiscopia Vicinei la gurile Dunării*; Petre Diaconu, *Cultura materială bizantină în Dobrogea în secolele X-XIII*; Preotul Ion Ionescu, *Un reprezentant al culturii bizantino-cipriote în Țara Românească: Mitropolitul Luca din Cipru (1603-1629)*; Dumitru Năstase, *Patronajul Muntelui Athos în secolul al XIII-lea*; Petre S. Năsturel, *Cercetări asupra valahilor în Imperiul Bizantin, sub Comneni și Angheli*; Corina Nicolescu, *Difuziune și asimilare a civilizației bizantine pe teritoriul român în secolele XIII-XIV*; Ștefan Pascu, *Interferențe economice și culturale bizantino-române la nordul Dunării în secolele IX-XII*; Eugen Stănescu, *Populația vlahă din Imperiul bizantin în secolele XI-XIII*; Răzvan Theodorescu, *Românii și Bizanțul provincial în civilizația Dunării de Jos în secolul al XIII-lea*; Tudor Teotesi, *Rolul muncii manuale în «Typika» secolelor XI-XIII* etc.

Menționăm că între românii programați cu diferite comunicări a fost și Gheorghe Cronț, care a încetat din viață cu puțin înainte de Congres. El trebuia să prezinte comunicarea intitulată *Crize ideologice*.

Din rezoluțiile congresului amintim: apelul pentru apărarea monumentelor istorice din Cipru în partea ocupată de turci, apelul la atenția față de monumentele din insula Pylos, cum și recomandarea de a nu se construi fabrici în partea unde se află monumentele istorice.

S-a ales și noul birou al Asociației internaționale de studii bizantine, având ca președinte pe *Habert Hunger*, profesor la Universitatea din Viena, și secretar general pe *Manolis Chatzidakis*, efor general onorar al Antichităților (Atena). Viitorul Congres bizantin, al XVI-lea, va avea loc la Viena în 1981.

Urmează să fie aduse la îndeplinire horărîrile Congresului internațional al XV-lea de Studii bizantine, să fie publicate toate comunicările într-un viitor cît mai apropiat, să se dezvolte interesul pentru Bizanț prin noi studii valoroase și, îndeosebi, printr-un dicționar al limbii grecești bizantine, atît de necesar și atît de mult așteptat.

C. ȚUȚUIANU

Arta construcției unice

Sub acest titlu, turistul Erich Veitsberger din Republica Democrată Germană, în ziarul «Der Demokrat» din Rostock, nr. 193 și 199 din 14 și 22 august 1976, dezvăluie impresiile sale despre arta inimitabilă a picturilor bisericilor din Bucovina.

Autorul începe articolul cu o asemănare: «Se zicea altădată să aduci bufnițe de la Atena», și acum se spune «s-a adus mărul la nordul Moldovei». De fapt este o regiune din cele mai bogate în mere și totuși localnicii și străinii se încîntă cu «mărul de aur» acordat anul trecut acestei zone istorice de către Asociația internațională a turiștilor ziariști din cadrul UNESCO. România a primit această distincție, continuă autorul, ca a patra țară din lume, pentru că știe să îngrijească de bogățiile naturale și istorice și să le ofere spre vizitare turiștilor. Bucovina este o regiune în care se îmbină natura cu istoria și arta într-o minunată realizare, legată de mănăstiri cu renume mondial. De aceea, regiunea dintre rîurile Moldova și Suceava a devenit un colț de țară cultural de prim ordin.

Istoricul monumentelor bisericești din Bucovina, numit în literatură «Mănăstirile Moldovei», este strîns legat de geneza Voievodatului Moldovei în Evul Mediu tîrziu. Cele mai importante clădiri au fost realizate pe vremea renumitului voievod Ștefan cel Mare († 1504), care a făurit unitatea țării. Voievodatul, din punct de vedere politic și economic, a devenit bastion puternic împotriva expasiunii turcești și adăpost pentru atîția refugiați din țările balcanice. Cu întăriturile, zidurile și palisadele lor din lemn, mănăstirile erau o verigă importantă în seria clădirilor de apărare. Bisericile lor mai serveau și ca gropnițe pentru voievozi și boieri.

Leagănul «arhitecturii moldovenești» se află la Putna, în regiunea obcinelor. Așezată într-o regiune pitorească, Putna contează ca prototip pentru construcțiile moldovene următoare și autorul indică unele amănunte asupra stilului bisericesc bizantin aplicat de români. Apoi continuă: «un specific propriu l-au primit mănăstirile prin pictură interioară și exterioară, înce-

pînd din 1530. După un principiu propriu Bisericii Ortodoxe, pereţii sînt acoperiţi cu program de fresce. Muzeul acestei mănăstiri adăposteşte obiecte de măiestrie artistică, de broderie, obiecte liturgice, cărţi de cult şi cronici. Aici au fost realizate şi texte caligrafiate cu care se mîndresc colecţiile româneşti ca şi cele străine».

Ceea ce s-a început la Putna, s-a continuat apoi la Mănăstirea Voroneţ, o ctitorie nouă a marelui Ştefan, din 1488. Ea este «bijuteria Bucovinei». Autorul prezintă o ilustraţie a ei. In ea, scrie autorul, se împletesc elementele bizantine, legate de cultul ortodox, cu completarea unor elemente gotice la uşi şi ferestre, într-o unitate neimitabilă. Artistul-pictor sovietic M. V. Alpatov, de la Academia de arte din Moscova, se exprimă despre pictorii anonimi moldoveni, care au realizat această măiastră operă pictografică, astfel, după redarea autorului: «folosind numeroase tipuri şi materii, pictorii au ştiut să realizeze frescele murale ca un covor decorativ şi multiform... maeştrii moldoveni au realizat pictura exterioară fără să se teamă că culorile se vor răsufla. Ce curaj... In nici o altă parte a Europei, nici măcar în patria picturii murale, în Italia, nu se află ceva similar, ca să se asemene cît de cît acestor biserici, a căror pictură oferă armonie deplină între coloritul verzui şi cadrul regiunii deluroase».

In anul 1497, continuă autorul, a fost zidită marea biserică a Mănăstirii Neamţu, întemeiată de Petru I Muşat (1376-1392). Urmează o descriere amănunţită a acesteia, cu precizarea că «nu numai este cea mai măreaţă construcţie a epocii, ci oferă şi o sinteză a artei arhitectonice bisericeşti». Subliniază apoi faptul că biblioteca ei de 600 de ani cuprinde circa 10.000 volume, între care multe manuscrise slavone, greceşti şi româneşti, după care, în secolele XVIII şi XIX, s-au realizat tipărituri şi gravuri valoroase.

Ceea ce tatăl a început, a continuat fiul său, Voievodul Petru Rareş, prin ctitoria sa importantă de la Probota, din 1530. Ea este o construcţie similară Neamţului, cu noutatea în pridvorul cu ferestre înalte. Biserica primeşte astfel un aspect de eleganţă. In acelaşi an a început şi construcţia Mănăstirii Humor. Frescele ei exterioare, care s-au păstrat foarte bine, se datorează, în 1535, pictorului Toma de la Suceava. Ele cuprind tema iconografică şi de conţinut antiotoman, precum asediul Constantinopolului. Cu acest prilej, ca şi alte cărţi, s-a folosit culoare tempera, întărită cu adaosul de caseină. Autorul prezintă o ilustraţie.

Apoi continuă: în anul 1532, Voievodul Petru Rareş a zidit Mănăstirea Moldoviţa. Pentru construirea ei au fost folosiţi numeroşi zidari, unii aduşi chiar din Transilvania. Biserica acestei mănăstiri oferă o scară mai lărgită de picturi murale, decît la Humor, căci stăteau la dispoziţie suprafeţe mai mari de pereţi. Pe lîngă motive biblice apar şi scene din lupta antiotomană. Apare astfel o cronică dramatică şi totodată expresie a iubirii de patrie din partea artiştilor pictori, necunoscuţi şi a credincioşilor.

Ultima ctitorie a secolului al XVI-lea a cărei faţade au fost acoperite cu fresce, este biserica Mănăstirii Sucevita. Este dată ilustraţia ei. Constructorii ei erau membrii familiei voievodale a Movileştilor din Moldova. Prima ştire despre ea datează din 1581. Culmea înfloririi ei, încheie autorul, a acestui centru ortodox din cele mai importante ale Bucovinei, a ajuns sub Ieremia Movilă, care urcase la tron în 1595.

Iată impresiile ilustrative şi atractive pentru cititorul german din partea unui vizitator priceput în arta picturii şi a arhitectonicii, deci a unui entuziasmat de cele văzute. Iar gazda primitoare a acestui însufleţit reportaj, ziarul «Der Demokrat», are în conducere de dl. Otto Sadler, originar din Bistriţa transilvăneană, preşedinte al secţiunii regionale a partidului Uniunea creştin-democrată din Republica Democrată Germană.

Prof. M. ŞESAN

Lupta de la Valea Albă (Războieni) 1476

Reproducem un fragment, referitor la lupta de la Valea Albă-Războieni, din romanul *Valea Albă 1476* de Gheorghe Bececu-Silvan,

Bucureşti, 1922. Acest fragment a fost comunicat de Preotul Mihai Puşcalău, Dărmăneşti, judeţul Bacău.

«Ziua de 25 iulie 1476» a fost o zi mare şi neuitată pentru toată Moldova. In ziua aceea se dezvălui în faţa înalţilor dregători ai celei mai mari împărăţii pămîntene, nestărmurita dragoste a boierilor şi a tuturor oştenilor moldoveni, pentru Domn şi pentru ţara lor.

In aceeaşi zi, oştile din lagăr sărbătoreau,prin rugăciuni şi cîntări de slavă, prin jurăminte şi îmbrăţişări mişcătoare, credinţa lor nestrămutată în puterea Crucii şi hotărîrea uriaşă de a se jertfi toţi pînă la unul pe altarul neprihănit al dragostei de ţară. Cîteva ceasuri după plecarea solilor mohomedani, lagărul se schimbă într-un adevărat templu uriaş, în care zeci de preoţi şi de monahi, îmbrăcaţi în odăjdii sacerdotale, şi mii de credincioşi îngenunchiaţi în pulbere îşi înălţau rugăciunile spre bolta cerească.

Pe colina domnească se ridica o gigantică cruce de stejar înfiptă în pămînt. In umbra ei, pe o masă de lemn, sta întins Sfîntul Aer. Deasupra sfîntului prestol licăreau, în răsfrîngerile soarelui înăbuşit de neguri, Evanghelia cea mare de la Putna, Potirul Sfintelor Taine, Discul Proscomidiei şi trupul Celui Răstignit. Tarasie Episcopul Romanului, înconjurat de ieromonahi şi egumeni, săvîrşea Sfînta Slujbă. Chipul lui alb, încununat de viţe de zăpadă, părea învăluit într-o lumină cerească.

Pe cap purta strălucitoarea mitră arhipăstorească, pe piept i se desfăşura, în unde orbitoare, lungul şi greul omofor de zile mari, ţesut în fireturi sclipitoare, stropit de pietre fără preţ, străluminat de raze. La cîţiva paşi, înaintea bătrînului păstor, Domnul şi fiul său Alexandru stau îngenunchiaţi şi tăcuţi.

In jurul lor, pe lungi covoare orientale se rugau cu fruntea-n pămînt boierii şi comandanţii oştirii. Mai departe se desfăşurau în valuri multicolore curtenii şi aprozii, jupînesele, jupîniţele şi copiii boierilor, lefegiii, panţîrii, oştile în rînd, gloatele de rînd şi toate sufletele chemate să primească botezul morţii.

Din vîrful înaltei coline, pe care noianul de torţe şi de veşminte fecate o prefăcuse într-un munte scăpărător de foc, pînă pe întăriri şi prin turle, nu se vedeau decît frunţi dezgolite, ochi pironiţi spre cer, braţe înălţate spre Domnul. Bătrîni, copii şi femei, toţi se rugau în genunchi, năpădiţi de lacrimi, cerînd îmbărbătarea şi puterea Ziditorului lumii.

Bătrînul Arhipăstor rupse în bucăţi sfînta Proscomidie şi-o aşează cu mîna tremurîndă deasupra discului şi înălţîndu-şi ochii spre cer, se ruga Atotstăpînitorului cu glas limpede şi trist: «Primeşte, Doamne, jertfa aceasta întru iertarea păcatelor a tot poporului tău şi caută cu milă întru izbăvirea creştinătăţii». Glasul cuviosului Prelat se înecă în plîns. El îşi limpezi privirea înrourată de lacrimi, suspinînd adînc... şi-apoi urmă înăbuşit... «şi sfarmă cu puterea Ta, sub picioarele ostaşilor tăi, limbile cele fără de Dumnezeu care voiesc războaie...».

Preoţii şi diaconii cadelniţară... Rotocoalele stăvezii de fum încărcate cu miresme de tămîie şi smirnă împăianjeniră văzduhul.

Se făcu o clipă tăcere... Apoi prin nourii de fum ce se înălţau asemenea unor suflete înaripate spre boltă, glasul arhidiaconului Serafim de la Suceava sfîşie undele străvezii ale negurilor rostind răsunător ectenia cea mare, pentru nevoi şi harţuri. Cu braţul drept ridicat în slavă, cu orarul între degete, cu privirile pironite printre frunzele stejarilor, cu chipul blînd încununat de bucle aurii, neasemănatul heruvim al Moldovei smulse lacrimi de înălţare şi de cucernicie adîncă poporului îngenunchiat la picioarele Crucii.

El se ruga pentru Domn, pentru Teoctist Mitropolitul Sucevii, pentru Doamne şi Domniţele Domnului, pentru curtea şi ostaşii săi, pentru cei căzuţi pradă focului şi hoardelor barbare şi pentru tot norodul moldovenesc şi pentru toate neamurile iubitoare de Hristos: «...precum se stinge fumul să se stîngă urdiile vrăşmaşului, precum se stinge şi se spulberă praful în faţa vîntului, aşa să piară dinaintea creştinătăţii taberile lor...».

Şi duiosul refren: ...să ne rugăm Domnului... prelungit într-un nemărginit suspin trecea pe deasupra oştilor împietrite-n rugăciuni, ca o blîndă mîngîiere de aripi tremurătoare...

Apoi iarăşi se auzi glasul stins şi blajin al cuviosului Teoctist. Ingenunchiat în umbra Crucii, bătrînul Prelat se ruga tînguios şi adînc. «Rugămu-ne ţie Doamne celui ce sfărîmi războaiele cu braţ înalt şi ai dăruit biruinţă puternică lui Moise asupra lui Amalic şi lui David asupra lui Goliat... Ca un puternic şi tare, fărîmă tăria vrăjmaşilor Tăi, în spaimă şi în fugă prefăcîndu-o şi sub picioarele iubiţilor de Hristos ostaşi o supune.

Domnul, boierii, curtenii şi toate gloatele risipite în jurul colinelor şi pe ziduri îşi uniră cugetul cu rugăciunea marelui păstor şi repetară cuvintele lui sfinte. «Sfărîmă Doamne puterea vrăjmaşilor tăi şi sub picioarele tale o supune».

Mitropolitul citi apoi într-o linişte desăvîrşită evanghelia. Gloatele se închinară. Domnul se ridică şi sărută sfînta carte şi mîna bătrînului sihastru. Apoi văile răsunară de psalmi şi de cîntări serafice. Se cîntă «Pre Tine te lăudăm». Se cîntă apoi Axionul.

Sute de glasuri înalţă-n cor dumnezeiescul stih «Cuvine-se cu adevărat, să te fericim pe Tine...» Şi pe cînd, în depărtări, stihurile acestea sfinte treceau din tabără în tabără, ca ecoul unor uriaşe orge nevăzute, din jurul altarului zburau spre cer cele din urmă verseturi ale măreţului cîntec de slavă «Ceea ce eşti mai cinstită decît Heruvimii şi mai preamărită decît Serafimii...».

Domnul sta nemişcat şi uluit, în mijlocul acestui cutremurător uragan de osanale sfinte. De la Mitropolitul Teoctist pînă la cel din urmă aprod şi suliţaş, crescuţi de mici prin biserici, mănăstiri şi lagăre, toţi proslăveau, în numele Născătoarei de Dumnezeu, pe marele Domn al Moldovei.

De prin păduri şi de prin coclauri ecourile răspundeau cu sute de guri, cu sute de glasuri... Părea că toţi bătrînii stejari şi toţi munţii de prin apropiere şi toate văile din îndepărtare se întrupaseră în litanii şi sărbătoreau cu voci detunătoare intrarea oştilor moldovene în luptă. Domnul îşi ridică fruntea peste boieri şi peste gloate. Mitropolitul aşează Proscomidia pe talere mari de argint şi aur. In acelaşi timp stolnicii, medelnicerii şi aprozii împărţiră ostaşilor pîini negre de secară.

Ceasul jurămîntului sună. Curtenii se învîrteau înviorati şi veseli, căutîndu-şi fraţii. Marii sfetnici de Divan se strînseră în jurul Domnului, tinerii curteni, paicii şi sutaşii se îngrămădeau în preajma jupînilor înfiorate de măreţia clipei.

Deodată o lovitură de tun zgudui văzduhul. Domnul îşi ridică spada spre cer. Zeci de alte spade se încrucişară cu sabia Domnului.

Apoi tot văzduhul, pe dîmburi, pe văi, prin corturi, pe întăriri prin turle, se albi de spade, de puşti, de lănci, de baltage, de suliţi şi de alebarde, împletecite în lumină.

Soarele se strecura în clipa aceea slab şi împăianjenit printre neguri. Un stog de raze aurii, apoi o bură măruntă de lumină căzu licurind pe lagăr. Sub privirile obidite ale soarelui, tabăra lua înfăţişarea unei mări de oţel şi de fier. Se văzură atunci bătrîni cu plete albe răsucind spadele cu drag în lumină şi se văzură staturi de copii încrucişîndu-şi lăncile cu săbiile marilor curteni şi se văzură mame obidite îndemnîndu-şi odraslele să intre printre oşteni şi să împartă cu ei sfînta pîine a înfrăţirii.

Intr-o tăcere solemnă, netulburată decît de ţăcănitul armelor şi de fîlfîirea flamurilor înfipte pe înălţimi, Domnul îşi ridică încet, încet glasul. El vorbi de ceasul de grea cumpănă prin care trece acum ţara. Arată numărul înfricoşat al oştilor năvălitoare şi slabele puteri ale taberii moldovene. Vorbi apoi de iubirea de Dumnezeu, de datoria de a muri toţi apărîndu-şi Moşia şi Crucea, de răsplata pe care cei morţi o vor avea-o sus în împărăţia lui Dumnezeu, iar cei rămaşi în viaţă jos «în valea acestei lumi». Cuvintele lui tremurau.

Ele păreau mai mult o împărtăşire înaintea morţii, decît un cuvînt de înflăcărare şi de luptă. Cînd sfîrşi, ochii boierilor, ai preoţilor şi ai tuturor ostaşilor, care auziseră cuvintele sale, erau plini de lacrimi. Domnul făcu o mişcare hotărîtă. Spada lui sclipitoare, încrustată cu rîuleţe de aur, se înfipse pînă în inima soarelui. Cu braţul drept ridicat spre cer, glasul limpede şi pătrunzător, el ceru boierilor să jure:

«Că vor şti să-şi apere Moşia şi Neamul»,

«Că vor îndura fără şovăire toate încercările de harţă»,

«Că nu vor da înapoi în faţa

morţii, că focul, molima, flămînsiunea şi setea vor trece peste sufletele lor, fără a-i clinti...» «Că vor pieri toţi pînă la cel din urmă, împreună cu el, cu tot clerul, cu fiul său preaiubit Alexandru şi cu toate oştile din tabără, luptînd pentru Cruce, Steag şi Moşie».

Un murmur surd şi pe urmă un tunet asurzitor răspunse, din cele patru colţuri ale taberii, jurămîntului solemn. Ochii lui priveau fericiţi peste lagăr. Oştile aiureau. Mitropolitul se apropie cu Evanghelia şi Sf. Cruce de Domn, care îngenunche, sărută Evanghelia, apoi Crucea şi, în sfîrşit, mîna bătrînului sihastru. Botezul începu. Cete de preoţi se risipiră în toate părţile taberei, botezînd mulţimea şi înfiorînd văzduhul cu cîntările lor înălţătoare: «Mîntuieşte Doamne pe norodul tău şi bine cuvintează moştenirea Ta».

Oştile îngenunchiau în stoluri la picioarele lor, apoi apa sfinţită cădea în rouă, pe frunţile lor desgolite. De pretutindenea se auzeau murmuiri de evlavie. Abia începea într-un colţ al lagărului cele dintîi stihuri şi altele răsunau pe văi şi pe acoperişuri: «Biruinţă bine credinciosului nostru Domn, asupra celor potrivnici dăruieşte şi cu crucea ta păzeşte pe poporul Tău».

Şi ca binecuvîntare supremă, de pe înălţimea colinei, unde marii sfetnici şi comandanţi de oşti primeau îmbrăţişările Domnului şi împărtăşeau cu el pîinea frăţiei, după care răsună tremurător şi lung cel din urmă stih, îngînat de vlădici şi egumeni: «şi cu Crucea ta păzeşte pe poporul tău». Impărţea, oştenii frîngeau Trupul Jertfei şi se împărtăşeau cu El, apoi se îmbrăţişau şi plîngeau.

Toţi cîţi luau din acea frămîntătură de pîine se socoteau fraţi de Cruce. Din clipa aceea, nimic nu-i mai putea despărţi, nici focul, nici molima, nici plumbul, nici moartea... Beţi de înflăcărare, tinerii curteni roiau în jurul Domnului şi al domniţelor şi mii de jurăminte şi de alintări duioase murmurau prin aer.

Sărmanele femei, abia îşi mai puteau stăpîni fiorii. Bărbăţia le înflăcăra inimile. Luau din prescurile tuturor şi cu toţi se prindeau fraţi, tuturor le erau surori. Şi toate vedeau înaintea lor arătarea frigu-roasă a morţii şi tuturor le era acum această moarte plină de măreţie şi de slavă pentru Tron şi Ţară».

Pr. M. PUŞCALĂU

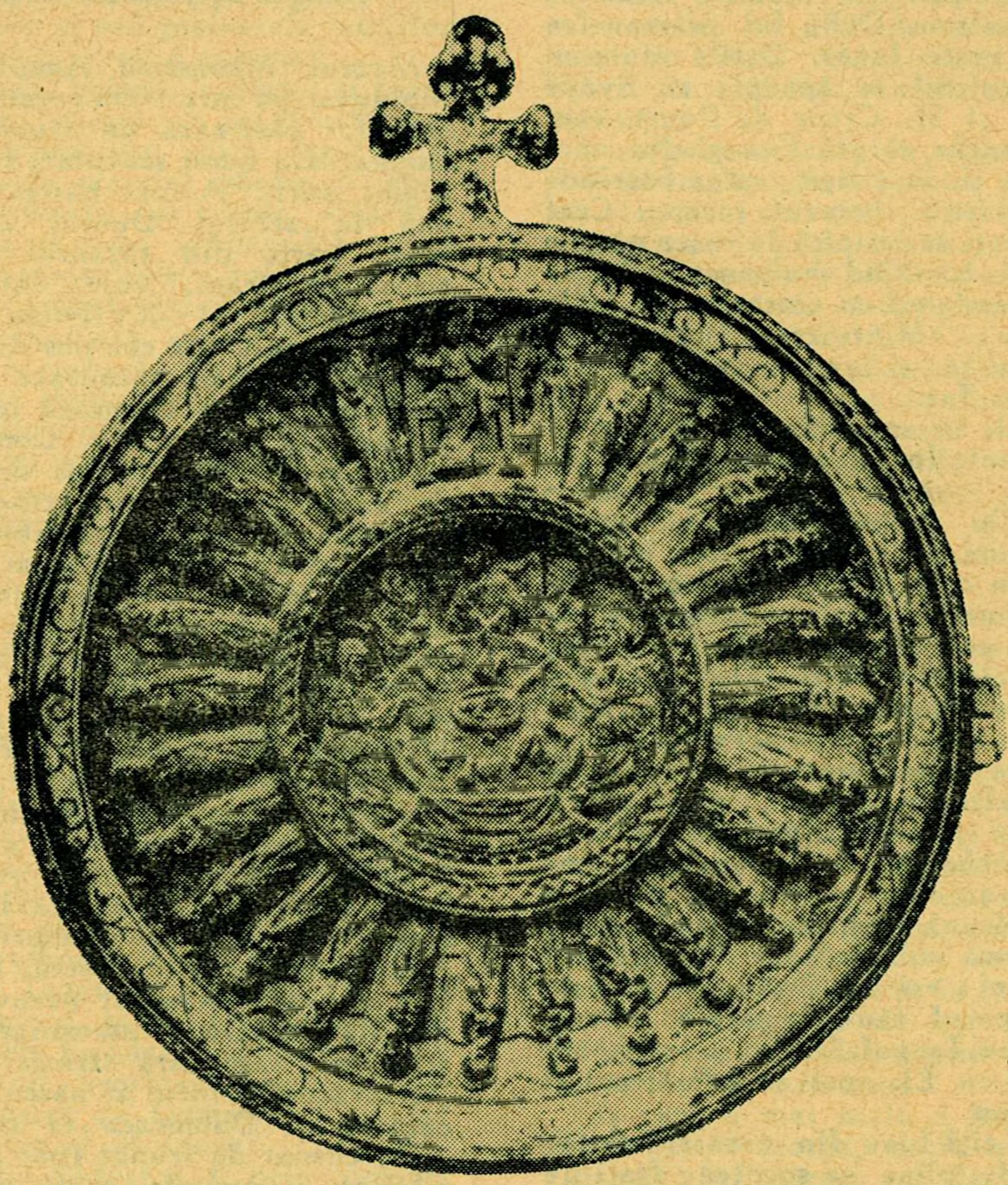
Panaghiarul de la Bisericani şi altele cîteva (de la Neamţ, Pîngăraţi, Secu etc.)

Muzeul Mănăstirii Agapia, din Moldova, pe care l-am organizat de curînd,[1] păstrează un frumos panaghiar din lemn sculptat, legat în argint aurit. A fost păstrat cîţiva ani la schitul Durău, deşi a făcut parte din tezaurul mănăstiriii Bisericani, care dăinuieşte din secolul al XVII-lea. Acest obiect de cult este compus din două tălgeraşe sferice, încadrate în argint aurit, care formează totodată şi legătura dintre ele. Cupele au 13 cm. diametru. Ele sînt din lemn de merişor. Acea din stînga este alcătuită dintr-un medalion de 6 cm. diametru, cu un chenar în relief. La mijlocul medalionului se află Sfînta Fecioară Maria «rugătoare», în picioare, cu Iisus la piept. Patru serafimi cu cîte şase perechi de aripi şi şase capete de îngeri o înconjură. La picioarele sale sînt figurate frunze de palmier. O inscripţie, în limba greacă, înfrumuseţează marginea ridicată a medalionului; citim cuvintele Axionului: «Cuvine-se să te slăvim, Fecioară prea fericită şi neprihănită, Maica Dumnezeului nostru. Tu care eşti mai cinstită decît heruvimii şi mai slăvită fără de asemănare decît serafimii, care fără stricăciune pe Dumnezeu-Cuvîntul ai născut, Născătoare de Dumnezeu te mărim!»

Un chenar de frunze (par a fi de măslin) şi cadrele a 26 portrete mărginesc medalionul. La centru, deasupra, este reprezentată Fecioara Maria rugătoare, stînd pe tron, cu Iisus-prunc la pieptul ei. Celelalte 25 personaje sînt proorocii, figuraţi numai pînă la genunchi. Un veşmînt bisericesc, strîns la mijloc, şi o mantie largă, încreţită şi încătărămată la piept, le acoperă bustul. Primul şi al patrulea, din dreapta Fecioarei, au pe cap un văl des care

1. Adică înainte de anul 1931, data cînd acest studiu a apărut în revista «*Byzantion*» din Belgia.

coboară pe ceafă şi pare a le înconjura gîtul. O scufie le acoperă capul; ceilalţi sînt cu capetele descoperite. O flacără, simbol al inspiraţiei, scînteiază deasupra. Toţi au nimb. Iniţialele greceşti, care numesc persoanele, se citesc greu. Am putut desluşi numele lui Daniil, Ieremia, Ezechil, Sofonie, Oseia, figurează îngerii Sfintei Treimi, cu inscripţia grecească «Sfînta Treime». Cei trei îngeri stau la o masă rotundă. Cel care prezidează, încadrat de către Avraam şi de Sara, vorbeşte. Ceilalţi doi stau gînditori şi ţin fiecare, în mînă, o bucată de pîine. Pe masă se văd nişte pîinişe, ridichi, pere, o solniţă, două sti-

Panaghiarul de la Bisericani.

Baruh, Agheu, Zaharia. Profeţii, îndreptaţi către Fecioara Maria, sînt reprezentaţi din profil sau pe trei sferturi. Au ochii închişi, nasul mare, curmat la legătura cu fruntea şi uneori încovoiat. Distingem două tipuri care se deosebesc prin barba rotundă sau ascuţită. Părul le este stilizat în şuviţe pline.

Cupa din dreapta este concepută în acelaşi fel. Pe medalionul gravat

cluţe şi un cuţit. La mijloc, într-o farfurie mare, se vede un miel, greu de distins lămurit. Ingerii au plete caracteristice, formate din şuviţe groase stilizate. Un ornament în formă de panglică indică cozile. Avraam are părul stilizat în şuviţe paralele şi barba ascuţită. Sara are părul acoperit cu un văl şi cu maforionul. Toate personajele poartă veşminte strînse pe corp şi mantii

largi. Marginea în relief a medalionului este împodobită cu colţurele. Pe chenar au fost sculptate scena «Deisis» şi 24 figuri de apostoli. In Deisis, Iisus cu barbă stă pe tronul său, cu braţele întinse şi binecuvintează cu amîndouă mînile. Mantia largă îi acopere trupul; o cingătoare o strînge pe talie. Un clin se desface de la piciorul stîng. Fecioara Maria, îmbrăcată cu maforion, stă în picioare, la dreapta, uşor întoarsă către El. Sfîntul Ioan Botezătorul, cu corpul acoperit de un veşmînt larg, apare la stînga, în atitudinea mijlocirii. Doi palmieri au fost sculptaţi la spatele tronului Mîntuitorului. Iniţiale greceşti numesc pe cei 12 apostoli, figuraţi la dreapta Mîntuitorului şi în spatele Fecioarei Maria: Petru, Ioan, Toma, Iacob, Simion Zelosul şi Iacob al lui Alfeu; la stînga tronului şi în spatele lui Ioan, se văd: Pavel, Andrei, Matei, Luca, Filip, Vartolomeu şi un al şaptelea apostol la margine, numit cu iniţiala lui Vartolomeu. Ceilalţi nu sînt numiţi. Toţi sînt înfăţişaţi cu capul descoperit şi reproduc aproape acelaşi tip caracterizat prin obraji plini, nasul mare şi drept, curmat la legătura cu fruntea, şi bărbi mari, ascuţite. Un scaun e îndărătul fiecăruia. Intorşi către Mîntuitorul, ei sînt înveşmîntaţi ca episcopi. Se distinge clar epitrahilul împodobit cu cruci mari, apoi polistravrionul; omoforul, cu aceeaşi ornamentaţie, e aruncat pe braţul stîng sau pe cel drept. Toţi poartă cărţi închise, avînd o mînă lipită pe piept. Toţi au nimb. Cercuri de lumină, sculptate deasupra personajelor, formează motive de podoabă. Cadrul este alcătuit din şuviţe răsucite, poleite cu argint aurit şi dintr-un chenar îngust, împodobit cu frunze de pălămidă. Pe dinafară, chenarul e îmbogăţit cu frunze ascuţite, stilizate. O cruce de argint aurit, cu extremităţile formate din capete de îngeri, e gravată deasupra. Incuietoarea e stricată.

Inchizînd panaghiarul pentru a putea admira exteriorul, observăm că pe cupa din stînga, în centru, e sculptat Hristos al îndurării. Sfînta Fecioară Maria şi Sfîntul Ioan Evanghelistul sînt alături de Mîntuitorul, figurat în picioare, în mormînt şi cu mîinile încrucişate pe piept. Frunze de iederă sînt sculptate jurîmprejur. Exteriorul cupei din dreapta arată pe Sfîntul Gheorghe, văzut din faţă şi îmbrăcat în zale; în mîna dreaptă, ridicată în sus, ţine paloşul, iar în cea stîngă un scut rotund. Pelerina prinsă la gît este aruncată pe spate. Frunze ascuţite, sculptate, înconjură portretul.

Panaghiarele sînt obiecte liturgice. Ele au fost destinate să păstreze «Panaghia». Acest din urmă cuvînt numeşte bucăţica de prescure aşezată la dreapta Agneţului; cuprinde un triunghi împodobit cu cruce. Preotul o desprinde la începutul slujbei Proscomidiei, pronunţînd cuvintele «In cinstea şi în pomenirea Stăpînei noastre, prea binecuvîntata şi slăvita Maica lui Dumnezeu şi de-a pururea Fecioară Maria, prin mijlocirea căreia primeşte, Doamne, această jertfă, în altarul Tău ceresc». Bucăţica de prescure este aşezată pe taler şi nu se atinge în timpul liturghiei.

La sfîrşitul liturghei, se oficiază, în mănăstiri, în zilele de sărbători mari, o ceremonie care se cheamă «Panaghia» sau înălţarea Panaghiei. Ea are o explicaţie istorică. După Invierea Mîntuitorului şi după Rusalii, apostolii nu se despărţiseră încă. Ei mai luau masa împreună. O perinuţă arată locul Mîntuitorului; apostolii aşezau pe aceasta «partea» Domnului. La sfîrşitul mesei se sculau, mulţumind lui Dumnezeu şi ridicînd «partea» Domnului spuneau: «Slavă Ţie, Dumnezeul nostru, slavă Ţie. Slavă Tatălui şi Fiului şi Duhului Sfînt. Christos a înviat». «Mare este numele Sfintei Treimi, Doamne Iisuse Hristoase, ajută-ne».

Trei zile după înmormîntarea Fecioarei Maria, luau o masă în amintirea ei. Şi, ridicînd, la sfîrşit, «partea Domnului», ei spuneau: «Mare este numele...». Dar, minune! Aceea care plecase din lume le apăru în înaltul cerului, vie, purtată de un nor şi înconjurată de îngeri. Ea le-a spus: «Bucuraţi-vă! Eu sînt cu voi întotdeauna». Apostolii s-au bucurat şi au cîntat: «Prea Sfîntă, Maica lui Dumnezeu, ajută-ne». Mergînd apoi la mormîntul ei, nu i-au mai găsit trupul. Aflară astfel că ea înviase din morţi, ca şi Fiul său, şi că a mers ca să domnească în ceruri, în veacul veacului, alături de Mîntuitorul.

Această tradiţie a dat naştere la ceremonia pe care am amintit-o. La sfîrşitul Liturghiei, episcopul şi cu ceilalţi slujitori săvîrşesc o pro-

cesiune. Un preot, acela care a slujit proscomidia, duce icoana sfîntului sau a sărbătorii zilei. Cîntînd imnuri, ei ies din biserică, se îndreaptă către «trapeză» şi intră înlăuntrul ei. Călugării mănăstirii se află toţi acolo. Preotul, acelaşi care a dus icoana, desprinde din acest moment Panaghia dintr-o părticică a prescurii. După ce s-au cîntat imnurile şi după predică, se binecuvîntează masa: «Hristos, stăpînul nostru, binecuvîntează aceste merinde şi băutura». In alte ocazii, cînd nu se oficiază privegherea, se citeşte psalmul 144: «Vreau să te ridic în slavă, Dumnezeul meu, o Doamne, şi să binecuvîntez numele Tău, acum şi în vecii vecilor. Vreau să Te binecuvîntez în fiecare zi şi să slăvesc numele Tău, întotdeauna». Apoi se aşează şi mînîncă. După ce s-a terminat masa, cititorul mulţumeşte lui Dumnezeu şi pronunţă cuvîntul: «Binecuvintează»! In acest moment se ridică Panaghia. Preotul zice cu glas tare: «Binecuvîntaţi, Sfinţilor părinţi şi iertaţi-mă pe mine păcătosul». I se răspunde: «Dumnezeu să te ierte». El ia atunci Panaghia cu amîndouă mînile, ţinînd-o cu vîrful degetelor, o ridică, se închină, cîntînd: «Mare este numele...». Episcopul răspunde: «Sfintei Treimi». Preotul aşează atunci Panaghia deasupra chipului Fecioarei Maria, sculptat pe Panaghiar. Cu Panaghia face semnul crucii peste figură. Se cîntă troparul Fecioarei Maria. Preotul poartă, în fine, Panaghiarul la toţi cei de faţă, care îl sărută şi gustă o fărîmă. Se citeşte psalmul 121: «M-am bucurat cînd mi s-a spus: Se merge la casa Iehova. In fine, picioarele noastre se opresc la porţile tale, Ierusalime»! Se roagă pentru credincioşii ţării şi episcop, pentru călugării şi ctitorii mănăstirii. Ceremonia ia sfîrşit.

Panaghiarul era folosit, în alte ocazii, spre a oferi domnitorului anaforă – dacă acesta asista la liturghie şi se împărtăşea. Asemenea, spre a duce panaghia stareţului sau stareţei mănăstirii.

Tradiţia pe care am amintit-o şi ceremonia Inălţării explică «motivele» care împodobesc Panaghiarul aici studiat. Cîntecele şi rugăciunile ne ajută, încă mai bine, să le înţelegem. Hristos al îndurării, sculptat pe verso cupei din stîngă, aminteşte «jertfa» şi «partea Domnului». De cealaltă parte se văd, pe chenar, Maica Domnului cu Iisus-pruncul la pieptul ei, şi proorocii. Se aminteşte astfel Intruparea. Se ilustrează, în acelaşi timp, troparul ce se cîntă la începutul ceremoniei, apoi cuvintele liturghiei şi ritualul pregătirii sfintei împărtăşanii, care amintesc de mai multe ori proorocii şi Intruparea.

Maica Domnului rugătoarea, în picioare, cu Iisus la piept, ocupă medalionul. E înconjurată de serafimi. Figurează astfel, Axionul Liturghiei, ale cărui cuvinte sînt scrise pe margine, în relief. Partea opusă a celei de a doua cupe, îl înfăţişează pe Sfîntul Gheorghe înarmat cu paloş şi scut. Este chipul sfîntului, «hramul» mănăstirii, pentru care a fost executat panaghiarul. Pe dos, medalionul are îngerii Treimii. Tema e legată de invocarea Sfintei Treimi, la începutul ceremoniei. Figurile lui Avraam şi Sara şi masa cu mîncăruri amintesc, la rîndul lor, masa mănăstirească din trapeză. Scena «Deisis» aminteşte, la rîndul ei, judecata de apoi, pomenită în psalmul 121, care se citeşte în timpul ceremoniei: «Ierusalime, eşti clădit ca un oraş unde totul se află laolaltă... Aici sînt aşezate tronurile judecăţii, tronurile casei lui David». Cei 12 apostoli împlinesc scena. Sînt sculptaţi în picioare, fiecare în faţa cîte unui scaun, după pilda imaginilor judecăţii de apoi. Dar, pe panaghiarul nostru, s-au sculptat alţi 12 apostoli, luaţi dintre cei şaptezeci. Ei se află aici, probabil pentru a umple cadrul. Apostolii poartă veşmîntul de episcop şi ţin în mînă cărţi. Scena e mai greu de explicat şi este probabil, în legătură cu caracterul liturgic al Inălţării şi cu atribuţia liturgică a panaghiarului.

«Discurile» (patenele) liturgice au fost decorate în mai multe chipuri. Acela din tezaurul de la Halbestadt îl are pe Iisus pe cruce şi datează din secolul al XI-lea. Medalionul central al renumitei patene a Pulcheriei, din mănăstirea Xeropotam (Athos), arată pe Fecioara Maria rugîndu-se, în picioare, cu Iisus prunc la pieptul său; doi îngeri o cădesc. Chenarul ilustrează Sfînta Liturgie şi Etimasia. Dar patenele au o altă funcţie liturgică. Ele servesc la pregătirea Sfintei împărtăşanii. Se aşează pe ele părticelele

prescurii. Se opreşte Agneţul. Ele au fost confundate cu panaghiarele. «Patena» mănăstirii Dionisiou este un panaghiar. Ea este decorată cu Fecioara Maria – bust – rugîndu-se, cu Iisus-prunc la piept, binecuvîntînd. Inscripţia aminteşte Treimea şi ne duce cu gîndul la înălţarea Panaghiei. Serafimi sînt aşezaţi împrejur. S-au sculptat, de asemenea, apostolii şi patru alte teme: Intrarea Maicii Domnului în templu, Buna Vestire, Naşterea Domnului şi Adormirea Fecioarei Maria.

Panaghiarul Mănăstirii Sfîntul Pantelimon datează din secolul al XVII-lea. Fecioara Maria ţine pe Iisus-prunc culcat pe braţul ei stîng. Proroci purtînd «rotuli» cu inscripţii formează un cerc în jurul ei. In Moldova, panaghiarul de la Neamţ, din 1502, reprezintă pe Fecioara Maria cu Iisus la sînul ei, rugîndu-se, şi scena «Deisis». Aceasta din urmă cuprinde o frumoasă colonadă gotică. Pe dos se sculptase Înălţarea şi «Limbii». Un panaghiar din sidef, sculptat, se păstrează în tezaurul de la Putna; el e datat 1553. Cupă din stînga este decorată cu Fecioara Maria rugîndu-se, şi cu Iisus binecuvîntînd, la pieptul său. Fecioara Maria este înconjurată de capete de îngeri şi de serafimi. Inscripţia pomeneşte pe donatori şi anul 7061 (1553). Cupa din dreapta înfăţişează îngerii Sfintei Treimi, întovărăşiţi de Avraam şi Sara. Inscripţia, în vechea slavă, numeşte pe donatori.

Panaghiarul de la Bisericani.

Mănăstirea Pîngăraţi datează din ultima treime a secolului al XVI-lea. Tezaurul său a fost împrăştiat, de-a lungul vremurilor însă muzeul de la Agapia păstrează un panaghiar de argint aurit care i-a aparţinut. Este datat de o inscipţie în vechea slavă (sculptată pe dosul

cupei din stînga) din care deslușim: «Acest panaghiar a fost făcut pentru Mănăstirea Pîngărați, unde se prăznuiește hramul Sfîntului Dumitru, în anul 7060 (1552). Este un dar al domnitorului Alexandru Lăpușneanul». Diametrul este de 12 cm. Pe cupa din stînga sînt sculptați îngerii Treimii, întovărășiți de Avraam și Sara. Ingerul de la mijloc are chipul Mîntuitorului. Fondul cupei din dreapta arată pe Fecioara Maria bust, rugîndu-se, cu Iisus la sînul ei, binecuvîntînd. Frunze stilizate împodobesc chenarele. Pe versul cupei din stînga s-a gravat chipul sfîntului Dumitru, călare. El străpunge cu lancea un personaj încoronat. Chenarul și încheieturile poartă inscripția și data pe care le-am arătat.

Un al doilea panaghiar, din argint aurit, se păstrează în tezaurul Mănăstirii Secu. In fundul cupei din stînga se văd gravați sființii Mihail și Gavril, purtînd medalionul lui Iisus. Ei stau în picioare. Mihail ține sabia și Gavriil crucea. A doua cupă arată pe Sfîntul Ioan Botezătorul înaripat, binecuvîntînd. S-a gravat, de asemenea, capul său tăiat și așezat pe o tipsie de argint. Datarea e din 1592. Subiectele ne amintesc de ctitori și de hramul bisericii și nu sînt în legătură cu înălțarea Panaghiei.

Panaghiarul de la Bisericani, pe care-l studiem, este – după cît se vede – foarte însemnat. E unic. El singur redă slujba completă a Înălțării Panaghiei. Nu este datat și nu știm din ce atelier a ieșit. Pentru a lămuri aceste două ultime probleme, trebuie mai întîi să ținem seama că a aparținut tezaurului unei mănăstiri care dăinuiește de la sfîrșitul secolului al XVI-lea. Este singurul obiect păstrat. Nu putem deci să-l comparăm cu altele, nici nu avem alte informații despre el. In primul rînd trebuie să observăm un amănunt care nu-i lipsit de interes. In inscripția grecească a Axionului, ce înconjură portretul Fecioarei Maria, sculptorul confundă literele ω și O și le înlocuiește una cu alta. Diftongii sînt neglijați și-s redați după cum se pronunță. Cuvîntul «fecioară» e redat prescurtat Θκ. Conjuncția καὶ este înlocuită prin k. Ultimele cuvinte ale inscripției trebuiau să fie τιμιωτέραν τῶν; sculptorul a scris τιμιωτέραν τερα, ceea ce se pare că reproduce o particularitate a imnului cîntat.

Analiza tehnică și studiul stilului ne vor ajuta să datăm obiectul. Lemnul de merișor se lasă ușor crestat. Daltei nu-i este greu să meargă în toate direcțiile. Cu toate acestea, artistul a sculptat neîndemînatic ornamentele de frunziș care încadrează profeții. Greoaie, au totuși o însemnătate precumpănitoare. Personajele trec pe planul al doilea. Artistul a dat dovadă de mai mult gust și măiestrie cînd a sculptat apostolii. Tronurile sînt bine încrustate și alcătuiesc un decor care se potrivește cu figurile. Acestea din urmă sînt scoase în evidență și păstrează întreaga lor însemnătate. Veșmintele sînt redate conștiincios; modelează discret corpurile. Schematismul lor apare însă prea clar. Cute transversale, sculptate, și falduri oblici pun în relief membrele și le modelează. Falduri verticali redau stofa. Stilul nu este lipsit de eleganță, dar și el, deopotrivă, nu-i scutit de lipsă de gust și de asprime. Aceste cusururi se observă mai puțin la apostoli și la proroci. Ele sînt evidente, totuși, în figura Fecioarei Maria stînd în picioare, al cărei bust e neîndemînatic executat. Antebrațele sînt legate direct de gît iar claviculele n-au fost desenate. Figurile sînt prezentate din față sau din profil. Autorul folosește numai aceste două atitudini. Proorocii și apostolii au nasurile conturate, pleoape exagerate, frunțile rău desenate. Nasul Fecioarei Maria, de formă triunghiulară ca acelea ale serafimilor, este turtit; bărbia e tăiată brutal și gîtul redus la punctul de legătură cu trupul. Maica Domnului pe tron și Hristos binecuvîntînd sînt mai corect desenați, dar se recunoaște aceeași mînă și cu aceleași defecte. Singură compoziția este interesantă, dar probabil că reproduce un original pe care nu-l mai avem. Obiectul trebuie să fi fost executat în Moldova și, foarte probabil, într-o mănăstire care păstra, în acel timp, tradiția înălțării panaghiei și cîntarea în limba greacă. Toate aceste caracteristici ne duc la sfîrșitul secolului al XVII-lea, sau la începutul celui de al XVIII-lea, în regiunea mănăstirilor județului Neamț din Moldova. Iar aceasta trebuie să fi fost chiar

mănăstirea cu un însemnat rost cultural și artistic – adică Bisericanii [2].

I. D. ȘTEFĂNESCU

Un episod din trecutul bisericii Mirăuți-Suceava

În bogata arhivă de manuscrise moștenită de la S. Fl. Marian un loc considerabil îl ocupă documentele istorice (copii sau originale) cu referiri pline de interes la istoria Bucovinei. Adunate pentru a sluji unor proiectate lucrări de istorie, ele relevă grija distinsului folclorist și etnograf pentru cercetarea trecutului.

În rîndul pieselor originale și inedite, păstrate în casa-muzeu «S. Fl. Marian» din Suceava, un interes aparte prezintă protocolul procesului verbal din 7/25 septembrie 1815, privind cererea unui cult protestant de a li se ceda biserica Mirăuți drept locaș religios pentru comunitatea lor. Scris în limba germană, documentul cuprinde șase coli de hîrtie filigranată și poartă spre autentificare, pecete de ceară roșie cu însemnul comisarului Noir.

Prezența acestui protocol între documentele la care ne-am referit apare în legătură cu preocuparea lui S. Fl. Marian pentru un studiu istoric, păstrat în manuscris, despre Biserica Mirăuți; o singură notă ne informează că studiul a fost publicat post mortem [1] fără să ne fie însă confirmată, în nici un fel, existența lui.

Însemnătatea documentului asupra căruia stăruim se datorează prețioaselor mărturii despre trecutul orașului Suceava, într-o perioadă de jalnică decădere. Știrile se referă în deosebi la cea dintîi Mitropolie a Moldovei, Biserica Mirăuților, a cărei stare o deplîngea la 1876 și Eminescu.[2]

Este știut că, după încorporarea Bucovinei la Imperiul habsburgic, Biserica Mirăuți a cunoscut, asemenea altor monumente, vitregiile unei ocîrmuiri dezinteresate de vestigiile istorice ale poporului român. Atitudinea delăsătoare a autorităților din imperiul habsburgic, în proprietatea căruia trecuse biserica, a determinat o puternică acțiune de protest în rîndul tîrgoveților suceveni care au întocmit, de aceea, o emoționantă jalbă către guvernul Bucovinei: «Ne rugăm — scriau ei la 25 ian. 1792 — ca biserica Mitropolia veche, ce au rămas încă acum întreagă, să nu se strice».[3] Rezoluția consistoriului încuviință însă că «pentru zidirele cele vechi, slobozenie și poruncă de la înaltele locuri iaste, de va trebui oricui din tîrgoveți piatră pentru case sau pentru alte zidiri nouă... să ia dentrînsele»,[4] iar Episcopul Daniil Vlahovici (1789–1823), «străin de țara și neamul enoriașilor săi»,[5] mustra locuitorii suceveni pentru că «vă ridicați așa lesne spre jalobe și spre strigare».[6] Supus licitației publice, lotul bisericii a cunoscut cîteva vînzări și cumpărări pînă cînd Ioan Florea, maior în pensie, l-a dăruit, odată cu Biserica Mirăuți, comunității greco-orientale din Suceava, la 17/28 nov. 1799.[7] Prin contestarea uricului de danie lăsat de Ioan Florea, biserica apare la 1825 drept magazie a erarului militar din Suceava,[8] servind astfel, pînă la 1898, cînd a început restaurarea ei.[9] Documentul pe care îl publicăm surprinde un moment din trecutul bisericii Mirăuți, în legătură cu împrejurările amintite, confirmînd încă o dată, starea precară prin care trecea străvechea biserică mitropolitană. Din conținutul procesului verbal aflăm că, comunitatea ortodoxă din Suceava, datorită lipsurilor financiare, nu a putut prelua donația făcută ei astfel că biserica a fost folosită ca magazie a statului. În asemenea împrejurări, comunitatea protestantă, în înțelegere cu comunitatea ortodoxă, contracta posibilitatea preluării bisericii. Cererea era

---

2. Textul acesta a fost publicat întîi în revista belgiană «*Byzantion*», tomul VI-2, 1931, Bruxelles, p. 274-583. Traducerea de față a fost făcută de către profesorul Dumitru Ciornei de la Liceul de băieți din Piatra Neamț, la anul 1937. A fost oferit acum spre publicare, cu învoirea autorului, de către Constantin Turcu.

1. S. Fl. Marian, *Biserica Mirăuților*, Cernăuți, 1912; cf. I. I. Nistor, *Istoria bisericii din Bucovina și a rostului ei național-cultural în viața românilor bucovineni*, București, 1916, p. XXV.

2. Mihai Eminescu, *Scrieri politice și literare*, ed. I. Scurtu, vol. I, București, 1905, p. 154-155; Idem, *Articole și traduceri*, I, ed. Aurelia Rusu, București, 1974, p. 254.

3. Is[idor] O[nciul], *Biserica Mirăuților*, în *Candela, Foaie bisericească-literară*, XI, 1892, Cernăuți, p. 600-602.

4. *Ibidem*, p. 608.

5. I. I. Nistor, *op. cit.*, p. 39.

6. Is[idor] O[nciul], *loc. cit.*

7. *Ibidem*, p. 610.

8. *Ibidem*, p. 611.

9. Filimon Taniac, *Eudoxiu Hurmuzachi și Biserica Mirăuților*, în *Făt-Frumos*, XV, 1940, p. 26-28.

astfel formulată: «Noi nu cerem de fapt cedarea acestei biserici», ci a unui «alt teren al oraşului în aceeaşi suprafaţă a terenurilor bisericeşti sustrase».

Documentul surprinde şi unele aspecte ale vieţii religioase din oraşul Suceava, referitoare în special, la comunitatea protestantă;[10] aceasta invoca existenţa a două biserici pentru cultul ei încă înainte de anul 1775, care biserici «au decăzut... ca şi alte biserici armeneşti şi moldoveneşti prin evenimente răsboinice». Sînt oferite în acest context, interesante date privitoare la numărul adepţilor luterano-calvini din Suceava şi împrejurimi, pentru a se justifica aici trebuinţa unei case de rugăciuni şi a unui preot.

Documentul conţine şi alte elemente care, alături de cele de mai sus, contribuie la mai buna cunoaştere a istoriei oraşului Suceava la sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului XIX. Avem în vedere, mai întîi, unele aspecte ale activităţii desfăşurate aici de Comisia de delimitare la 1785 dar, mai ales, referinţele la perioada de părăsire şi de decădere a oraşului, cînd, «în urma pustiirilor duşmane de invazie» oraşul a ajuns pînă la cincizeci de case, fiind de aceea «permis ca oricine să-şi aşeze casă pe locurile pustii, pentru a face din nou oraşul».

PROTOCOL

Proces verbal, întocmit la 7 sept[embrie] 1815, în materia cererii Comunităţii evanghelice pentru cedarea bisericii Mirăuţilor în scopul unei case de rugăciuni, încheiat de către subsemnatul comisar Noir. / Cei interesaţi, evanghelicii calvini, aduc următoarele motive în sprijinul cererii lor.

1. Înainte de ocuparea Bucovinei confesiunile evanghelice-calvine au posedat o casă de rugăciuni, care a dispărut, în urma războaielor. Urme ale existenţei ei au fost însă descoperite cu ocazia lucrărilor comisiei de delimitare din anul 1785 care au arătat în extrasele anexate din cărţile funduare că, casele maistrului lăcătuş Fidelis Wilhelm, Nr. 426 şi 427, se găsesc pe locul fostei biserici luterane, aflătoare pe teren împărătesc.

2. Că acestora (exanghelişti1or-n. n.) li s-a cedat fosta biserică mitropolitană Mirăuţi, aflată pustie de mai mulţi ani, aşa cum se găseşte şi acum, drept echivalent pentru terenul bisericesc ocupat de părţi străine. / Pentru a afla situaţia bisericii luterane, precum şi modul şi timpul decăderii şi definitivei ei distrugeri; cum au ajuns Fidelis Wilhelm şi înaintaşul său, Constantin, în posesia acestui teren bisericesc; cît timp şi din ce pricină a dispărut biserica cu totul (potrivit cu îndrumarea dată de Kreisamt pentru cercetarea condiţiilor ei de folosire); şi, în fine, numărul sufletelor confesionalilor luterani şi calvini (pentru a se justifica necesitatea unei biserici proprii pentru aceştia) cercetarea s-a făcut astfel:

Către decanul confesionalilor luterani-calvini, Samuel Fischer...[1]

Art. 1) Cum poate comunitatea evanghelică să dovedească existenţa unei biserici proprii, apoi felul dispariţiei ei?

Ad. 1) Prin extrasul de cărţi funduare ale oraşului, anexate la cererea confesionalilor evanghelici calvini, se dovedeşte că a existat o biserică evang[helist]-calv[ină]; această biserică a decăzut... ca şi alte biserici armeneşti şi moldoveneşti, în urma războaielor. / Pe locul acestei biserici s-a instalat un anume Constantin care acum e mort; de la el, a cumpărat acest loc împreună cu casa de pe el, Fidelis Wilhelm. La cercetarea de mai tîrziu a comisiei guberniale de delimitare, Fidelis Wilhelm, potrivit declaraţieî lui, a fost confirmat ca posesor al acestui loc şi i s-a mai adăugat o porţiune rămasă neocupată din terenul bisericesc; în instrumentul de delimitare care a fost redactat după mărturiile cetăţenilor prezenţi, în baza declaraţiei fostului staroste Tupilat, se constată în mod special că locul de biserică a fostei biserici evangh[elist]-calvine a stat pe teren împărătesc care e consemnat sub Nr. 426 şi 427. / Comunitatea moldoveană aduce încă o dovadă pentru existenţa unei a doua biserici luterane, care însă nu e înregistrată şi pe locul căreia un anume Iodache Popovici a zidit o casă. Osemintele găsite la săpăturile pe teren sînt dovada evidentă că aici a

10. Referinţe bibliografice asupra acestei probleme la Erich Beck, *Bibliographie zur landeskunde der Bukowina*, München, 1906, p. 255.

1. Indescifrabil.

fost un cimitir şi deci trebuie să fi existat o biserică, pentru că totdeauna în timpurile trecute cimitirele se găseau lîngă biserici. Şeful poştei din Siret, Figera, a săpat piatra de pe acest teren şi a întrebuinţat-o la construcţia de case parohiale. Pe teren se găseşte încă o piatră de mormînt cu inscripţie latină: «Sub această piatră se odihneşte holteiul Samuel, care a fost omorît de hoţi şi înmormîntat aici».

Fiind astfel dovedit că confesionalii evanghelişti au stăpînit, într-adevăr, o biserică, ale cărei parcele de clădire au ajuns după dărîmare în mîna unor particulari, aceştia (confesionalii-n. n.) cred că pot prezenta cererea de a li se ceda biserica gr. or. Mirăuţi găsită pustie, deoarece de mulţi ani nu se mai face serviciul divin în ea.

[Semnează:] Samuel Fischer, And. Schuller, Peter Zinglovschi.

Către membrii sfatului comunal al comunităţii moldoveneşti şi armeneşti.

Art. 2) Dacă le este cunoscut că a[u] existat una sau mai multe biserici luterane în Suceava? În ce chip au decăzut ele, cine le stăpîneşte locurile de clădire şi cum au ajuns în această situaţie?

Ad. 2) De la străbunii noştri am auzit că aici la Suceava au fost două biserici luterane, acolo unde Fidelis Wilhelm şi Iordache Popovici îşi au casele lor şi unde se pot vedea, concret, urme. Se pare că aceste biserici au fost distruse în urma pustiirilor duşmane de invazie, de ciumă, după cum a fost distrus şi oraşul; oraşul a ajuns atunci la 50 de case, după cum declara mai jos iscălitul membru al sfatului comunal, Iwanovici, pe baza spuselor tatălui său. În acele timpuri era permis oricui să-şi aşeze casa pe locuri pustii pentru a reface din nou oraşul. Această practică a fost menţinută de guvernămîntul împărătesc, prin administraţia sa militară, şi astfel au ajuns Fidelis Wilhelm (de fapt, vînzătorul Constantin Ioaha[n]?) şi Iordache Popovici în posesia terenurilor de pe lîngă biserici, iar comisia de delimitare i-a confirmat întocmai.

Art. 3) De cînd şi de ce a devenit ruină biserica Mirăuţi?

Ad. 3) Actuala biserică mitropolitană (a Sf. Ioan) a fost zidită acum 300 de ani şi în ea au fost transportate relicvele Sf. Ioan, din vechea, aşa-numită, biserica Mirăuţi, [probabil] după cum se poate constata în realitate, pentru că era prea mică, neîncăpătoare pentru numărul parohienilor. Pe lîngă aceasta, nefiind bine situată, devenise, din vechime, aproape de dărîmare orice reparaţie fiind imposibilă; Pentru amintire, piatra pe care era însemnat anul clădirii bisericii Mirăuţi a fost luată la Iaşi, la catedrala mitropolitană de acolo.

Art. 4) Cine este actualmente proprietarul acestei biserici?

Ad. 4) Locul pe care se găseşte biserica, potrivit cu contractul din 12 aprilie 1795, Nr. 653, în urma aprobării preaînaltului guvernămînt, din 8 mai 1794, cu Nr. 11703, a devenit prin cumpărare, pe calea licitaţiei publice, proprietate a sindicului judecătoriei districtuale, Marassany, pentru 51 florini; acesta a vîndut-o, potrivit contractului din 20 iulie 1795, calendar vechi, nobilului Ioniţă Arhip, de la care maiorul de arnăuţi Ieni Florea a cumpărat-o la 20 martie 1796. Materialul provenit de la această biserică în baza planului de sistematizare a oraşului a fost dat nobilei doamne de Balş, în mod gratuit, însă cu ordonanţa din 16 sept[embrie] 1799, Nr. 21577, a guvernămîntului a fost acordat maiorului amintit, Ieni Florea, pentru a fi evacuat contra unei sume de 100 florini, cum dovedeşte comunicarea comisariatului districtual din 11 martie şi 25 sept[embrie] 1799, Nr. 278 şi [respectiv] 1317. / Acest maior, Ieni Florea, potrivit cu uricul de donaţie anexat, din 17/28 noiembrie 1789, a donat această biserică şi terenul ei, întocmai cum l-a achiziţionat, comunităţii moldoveneşti şi greceşti cu scopul ca ea să întreţie (biserica-n. n.) să se facă aici slujbă dumnezeiască. / Totuşi, serviciul divin nu s-a făcut fiindcă refacerea bisericii reclama multe cheltuieli pe care timpurile nu îngăduiau a le acoperi iar comunitatea nu putea să înzestreze preotul cu o sesie. De aceea biserica a devenit magazie a statului pentru depozitarea de fîn şi paie, fără ca comunitatea să primească vreodată despăgubiri.

Art. 5) Avînd în vedere că comunitatea nu e în stare să întreţină un preot şi să repare biserica, n-ar fi ea oare dispusă — şi în ce condiţii anume — să cedeze această biserică comunităţii luterano-calvină, în

cazul că s-ar recunoaşte proprietatea acesteia, probată prin donaţiunea prezentată?

Ad. 5) Subsemnaţii, membri ai comitetului, n-ar fi împotrivă să cedeze această biserică adepţilor religiunilor luterano-calvină, în condiţii — de notat — acceptabile, dacă aceştia vor fi dus mai întîi tratative asupra acestei chestiuni cu întregul comitet moldo-ort[odox] al oraşului; căci biserica, în cadrul veniturilor religiei ortodoxe neunite, va putea fi restaurată, materialul ei ar putea fi folosit la consolidarea părţii laterale a zidului periferic al actualei biserici mitropolitane; dacă însă nici aceasta n-ar fi posibil atunci ar putea avea loc propusa cedare în folosul adepţilor religiei calvine, pe baza înţelegerii asupra condiţiilor.

[Semnează:] Constantin Ianovici, Pentele Sîrghie, Teodor Buş, Mihalache Blănaru, Grigore Serghie Găină.

Art. 6) Coreligionarii n-ar fi dispuşi să transporte de acolo biserica Mirăuţi, întrucît ea este proprietatea comunităţii moldave?

Ad. 6) Noi nu cerem de fapt cedarea acestei biserici, întrucît ea este o proprietate străină iar restaurarea acesteia ar depăşi cu mult valoarea ei reală. Cererea noastră este astfel gîndită. Întrucît locuitorii luterano-calvini — conform dovezilor sigure — au posedat aici, cîndva, două biserici ale căror terenuri au fost însuşite fără plată de către particulari, apoi modificate, confirmîndu-li-se posesiunea (deci oraşul a considerat aceasta drept stare de fapt, *in concreto)*, [credem că] ni s-ar da o compensaţie adecvată, cuvenită de drept, prin cedarea unui alt teren al oraşului în aceeaşi suprafaţă a terenurilor bisericeşti sustrase, unde ar urma a se construi o biserică şi o casă parohială.

Ad. 7) Numai în Suceava sînt în prezent 28 de familii care însumează aproximativ 127 de suflete. Pe lîngă aceasta există în localităţile învecinate coreligionari de-ai noştri la Mitoc, Sf. Ilie Vechi, Sf. Ilie Nou, Tişăuţi, Bosanci, Humor, Ilişeşti, Solca, Iţcani nou, în total sigur peste 160 de familii (numai în Ilişeşti sînt 60 de familii). Calculînd cîte 5 membri în medie, ar fi peste 800 de suflete în localităţile învecinate, care se cer ei înşişi să fie încadraţi în biserica ce se va înfiinţa. Pe lîngă aceştia mai există mulţi indivizi singuratici ai religiei reformiste locuind răzleţiţi. De asemenea şi între militari există unii coreligionari cărora le este binevenită şi adesea necesară existenţa unui preot al credinţei lor. Mai există în minele din Vama-Iacobeni...[1] muncitori şi alţi indivizi mineri care aderă la aceste religiuni şi care s-ar putea folosi de prezenţa şi serviciul propriilor preoţi. Pe lîngă aceştia, sînt meşteşugari şi alţi lucrători, repartizaţi în breslele locale, care locuiesc la munte; aceştia trebuie neapărat să vină în fiecare an la oraş pentru rezolvarea chestiunilor de breaslă. Mulţi dintre ei aparţin credinţei noastre şi au astfel ocazia să-şi îndeplinească, măcar odată pe an, şi îndatoririle lor religioase, la pastorii religioşi de aici. Ne-am adresat superintendenturii compentente pentru numirea unui preot şi am primit asigurarea că ni se va trimite un preot, îndată ce se va amenaja o casă de rugăciuni şi o locuinţă. Mîntuirea sufletească a atîtor adepţi ai unei religii acceptate de preaînaltul guvern, în baza patentelor de toleranţă, precum şi statornicirea principiilor moralităţii şi ale religiunii, la ei înşişi şi la copiii lor, merită cea mai înaltă considerare a cererii noastre pentru acordarea locului necesar clădirii unei case de rugăciuni sau parohiale, ca singurul mijloc de a realiza acest scop.

[Semnează:] Samuel Fischer...,[1] Mathias Eberwein, Peter Zieglor.

Pentru a verifica exact numărul sufletelor de religiune protestantă, subsemnatul se va adresa pastorului Schwarz din Bădeuţi care are evidenţa parohială şi el însuşi s-a oferit pentru comunicarea acestora, dar încă nu le-a comunicat şi îi voi cere răspuns. / Suceava, la 25 feb. [1]815 / [Semnează:] Noir...[1]

După aceasta, subsemnatul, împreună cu inginerul districtual, Banhölzel, şi şeful comunal Wetterchnig, şi, însoţit de numiţii cetăţeni, m-am deplasat pentru a cerceta atît vechea biserică mitropolitană Mirăuţi, cît şi locurile indicate de către locuitorii protestanţi, unde s-ar fi aflat odinioară casele de rugăciuni ale acestora.

Vechea, aşa-numită, biserică mitropolitană Mirăuţi, părăsită de peste

---

1. Indescifrabil.

300 de ani, în care timp s-a clădit actuala biserică mitropolitană, unde s-a transferat serviciul divin, este o ruină totală, o simplă grămadă de piatră şi cărămidă; toate uşile, ferestrele, chiar lemnăria acoperişului, şi alte părţi de vremelnică reparaţie ale acesteia au fost furate; turnul susţinător al bolţii precum şi partea cea mai mare a pereţilor prăbuşite; toate boltiturile principale ca şi cele ale ferestrelor şi ale pronaosului [sînt], în întregime, crăpate din cauza înfiltrării umezelii, aşa că nu mai sînt nici capabile, nici rentabile de nici un fel de reparaţii (tencuire, lipire etc.) ca şi întreaga clădire însăşi, ale cărei ziduri de fundaţie au fost, cu vremea, spălate de ploi din toate părţile. Căci aşezarea acestei biserici se află pe o ridicătură (tăpşan = Anhöhe), unde, pe două părţi, pe dedesubt, se află adînciturі a căror gresie (prundiş?) şi şubrezii pereţi sînt tot mai mult spălaţi de ploaie şi, deci, fundaţiile bisericii, (aşezate) deasupra acestora, sînt tot mai mult lipsite (despoiate) de rezistenţă, fapt care trebuie să ducă la totala prăbuşire a acestei mase de ruine. După aprecierea inginerului...[1] ...această ruină nu mai poate fi refăcută ca o biserică în dimensiunile şi aspectul ei de odinioară fără pericol pentru oamenii prezenţi în ea la liturghie, afară de cazul că toate bolţile ar fi în întregime, iar pereţii pînă la locul unde încă nu sînt crăpaţi, aşa că pe temeliile lor s-ar ridica o nouă biserică. Pentru acest scop, materialul ce s-ar recupera cu mare cheltuială şi efort, nu poate fi luat în considerare, întrucît mare parte s-ar degrada prin demolare, rămânînd doar o mică cantitate de piatră şi cărămidă nerentabilă în comparaţie cu cheltuielile de demolare şi extracţie.

Cu privire la existenţa a două biserici reformate în vremurile trecute, pe locurile indicate pentru acestea, s-a constatat, prin verificarea făcută, că, pe terenul de curte, grădină şi casă — acum în posesiunea lui Fidelis Wilhelm şi, după decesul acestuia, în cea a fiului său Alexandru, conform actelor (uricelor) de delimitare din 1785 — s-au constatat urmele existenţei unei biserici de către însuşi proprietarul de atunci, şi anume că gropile rămase de pe urma extragerii fundaţiilor precum şi locul unui gît sau al unei intrări într-o criptă sau pivniţă au fost astupate şi umplute de acel proprietar pentru a nivela grădina.

Tot aşa şi în grădina lui Iordaki Popovici au fost astupate gropile rămase de pe urma dezgropării fundaţiilor şi a urmelor de ziduri de fundaţii; iar cealaltă parte de grădină trebuie să fi fost curte de biserică sau cimitir, căci risipitura de lîngă drumul de jos cuprinde pături întregi de oase putregăioase. În preajma casei lui Alexandru-Wilhelm a fost indicat, de asemenea, un loc gol pe care ar fi existat pe vremuri o biserică, de rămăşiţele căreia îşi amintesc unii dintre cei mai bătrîni membri ai comunităţii reformiste; cu timpul, aceste rămăşiţe au fost luate de către locuitori şi folosite pentru clădiri proprii, ca un lucru al nimănui (res nullius), fiindcă nimeni nu se arăta drept proprietar al acestora, după cum a fost şi cazul cu materialul rămăşiţelor celor două biserici amintite; însă nici un locuitor în viaţă pe atunci în Suceava, indiferent de care religie, nu-şi aminteşte de ruine, ci ştie să declare numai despre extragerea de fundaţii.

Terenul de casă şi grădină a lui Popovici, care se pretinde a fi locul de biserică al unei foste biserici reformiste, ca şi amintitul loc gol, unde în anii din urmă, pînă la strămutarea cimitirelor în afara oraşului, erau locurile de îngropare, nu se găsesc consemnate în cărţile fonduare, după cum afirmă toţi slujbaşii.

Cu acestea s-a încheiat ancheta. / Suceava, la data de mai sus, 25 feb. [1]815, [Semnează:] Noir...[1], Banhölzel, Wetterschnig, ing[ineri].

M. CĂRĂUŞU

şi

ŞT. LEMNY

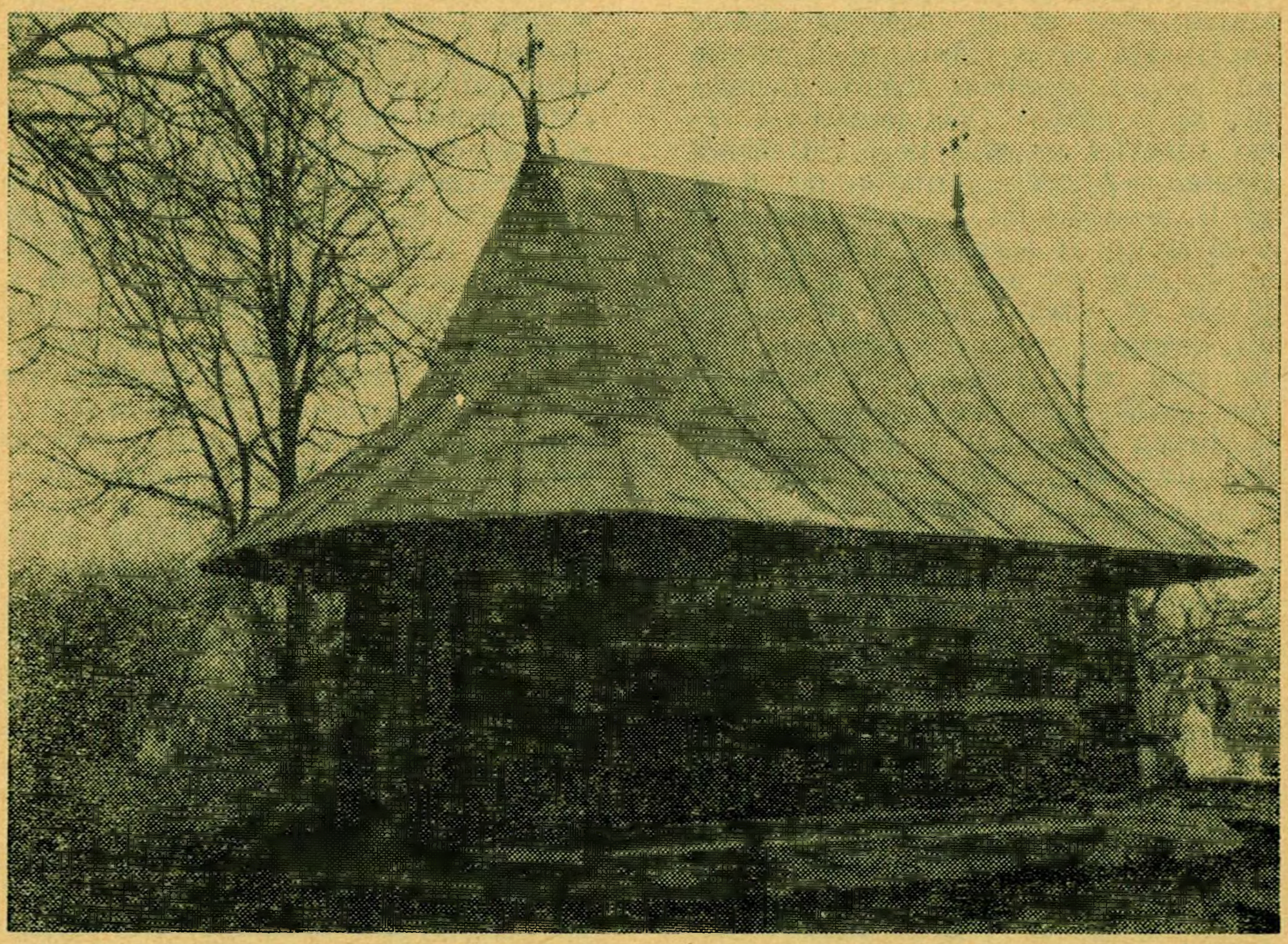
1. Indescifrabil.

Biserica de lemn «Călugăriţa» din Horodnicul de Jos-Rădăuţi

În partea nord-vestică a satului Horodnicul de jos, judeţul Suceava, se ridică bisericuţa «Înălţarea Sfintei Cruci», denumită de localnici «Călugăriţa». La început, satul Horodnic

1. Indescifrabil.

era o singură aşezare şi abia prin secolul al XVIII-lea se desparte în cel «de jos» şi cel «de sus». Numele satului derivă de la slavonescul «horodneca» = ocol (poiană de păşunat) sau grădină (loc despădurit). Aşezarea Horodnicului este strîns legată de schitul de călugăriţe cu acelaşi nume, pomenit într-un uric al lui Alexandru cel Bun, prin care acesta dăruieşte schitului satul Balasinovici cu o moară pe apa Sucevei. Cînd s-a întemeiat această obşte a călugăriţelor din Horodnic nu se poate preciza. Cert este că schitul

Biserica «Călugăriţa» din Horodnic de jos, Rădăuţi.

exista pe timpul domniei lui Alexandru cel Bun. Fiii acestui domnitor, Iliaş şi Ştefan, au menţinut dania tatălui lor şi au întărit-o la 15 iulie 1439 (6947), pe cînd era stareţă Antonida. Ştefan, rămînînd singur domn, repetă această confirmare la 1 august 1444 (6952), scutind satul de toate dările care se cuvin de acum înainte numai schitului, iar satul va rămîne «nezăhăit» călugăriţelor.

În 1445 (6953), la 17 aprilie, Domnitorul Ştefan adaugă în folosul schitului încă un sat, pe unde a fost mai înainte curtea lui Petrea Vamă. După zidirea Mănăstirii Putna şi înzestrarea ei cu sate din apropiere, Ştefan cel Mare dărui ctitoriei sale, în timpul stareţului Paisie, satul Macicatovţe cu o biserică şi o moară pe rîul Suceava. Se pare că acest sat era vecin cu satul călugăriţelor, Balasinovici, şi poate chiar la îndemnul domnitorului, călugăriţele din Horodnic cu stareţa lor Eufrosina închinară Mănăstirii Putna schitul cu satul ce-l stăpîneau. În ce priveşte satul Horodnic, acesta s-a dezvoltat în jurul schitului şi a avut ca stăpînitor pe un oarecare Iaţco. Pe timpul Domnitorului Ştefan cel Mare sînt cunoscuţi ca proprietari ai Horodnicului Iaţco, Dumco şi Duşco. Moştenitorii acestora, înmulţindu-se şi pentru că părţile ce le reveneau din satul Horodnic erau mici, vîndură Domnitorului Ieremia Movilă satul cu 2000 de galbeni ungureşti, iar acesta îl dărui ctitoriei sale Sucevița.

Alte ştiri cu privire la acest sat nu mai aflăm pînă cînd stareţul Dosoftei al Putnei (viitorul episcop de Rădăuţi) reclamă pentru mănăstirea sa o parte a Horodnicului, partea cea stăpînită odinioară de

schit. Neînțelegerile au durat mai multă vreme. Stăpînirea habsburgică, după anexarea Bucovinei la Austro-Ungaria, dădu cîștig de cauză Mănăstirii Sucevița, în 1782. Schitul, datînd din veacul al XV-lea, nu se mai păstrează. După tradițiile locale, biserica sau chiar două biserici ale schitului au fost jefuite și arse de tătari. Pe locul unde au fost ele, un tapșan lîngă Brădet, despărțit de dealul Colnicului de un pîrîiaș se află o cruce de piatră cu următoarea inscripție:

«Această cinstită cruce
Aminte ea-ți va aduce
Că pe acest sfințit pămînt
Au stătut un locaș sfînt
O mică mănăstiriță
Ce o numea Călugăriță».

«Sfînt, Sfînt, Sfînt, Domnul Savaot! (S-au așezat cu cheltuielile parohului Nicolae Popescu, 1854).

La 100 metri spre vest de această cruce s-a ridicat, în 1717, o bisericuță modestă din lemn de rarit (larice) pe tălpi de stejar. Pe ușa bisericii se află următoarea inscripție slavonă: «Această casă a lui Dumnezeu (este) zidită în anul 7225». Deasupra ușii, o altă inscripție, pe o bîrnă, între două rozete, menționează același an 7225 (1717) luna mai ziua 11. Nu se cunosc ctitorii și nici meșterii acestui schit ridicat probabil de către călugării Mănăstirii Putna, cărora le fusese, dealtfel, închinat.

Biserica, în formă simplă bazilicală, are 92 ocnițe săpate în lemn și este împletită cu un brîu sculptat. Acoperișul bisericii, inițial din șindrilă, a fost înlocuit, în 1911, cu tablă zincată. Pereții sînt construiți din bîrne cioplite. Icoanele catapetesmei sînt cele originale. Dintre obiectele de valoare merită să fie amintit un tetrapod, care, după pictură, poate fi considerat din aceeași perioadă cu iconostasul.

Pînă în 1814, acest locaș a slujit ca biserică parohială, fiind cercetată de credincioșii satelor Horodnicul de jos, Horodnicul de sus și Prundul (Marginea). După această dată, cînd s-a clădit cea dintîi biserică parohială în centrul satului, în bisericuța fostului schit se slujește numai de șapte ori pe an.

Recenzii

Titus Moisescu, **Theoreticonul lui Macarie,** 1823, Bucureşti, 1976, 128 p. + 6 planşe

Muzica bizantină şi psaltică trezeşte astăzi în lume un viu interes, fiind considerată ca un patrimoniu ce aparţine culturii omenirii. Alături de folclor, ea reprezintă partea cea mai importantă a culturii noastre medievale.

Începînd cu şcoala lui Eustaţie de la Putna 1493 şi cea a lui Radu şi Gheorghe Grămăticul de la Braşov 1495 şi pînă la înfiinţarea şcolilor filarmonice din Bucureşti şi Iaşi 1834 şi respectiv 1836, date ce marchează începutul învăţămîntului muzical modern, la noi este promovată numai muzica bizantină al cărui sistem de scriere constituie singurul mijloc prin care se putea nota muzica de toate genurile.

Cu adaptările treptate impuse de muzicalitatea limbii române, muzica bizantină a format, timp de peste un mileniu — alături de folclor — principalul fond de cultură muzicală românească.

Studierea muzicii bizantine este necesară, pe de o parte, pentru a se delimita influenţa greacă asupra culturii noastre, iar pe de altă parte, pentru a se determina contribuţia originală a poporului român la dezvoltarea muzicii psaltice. Putem stabili, de asemenea, raportul dintre această muzică şi cea populară, după cum putem înţelege mai bine însăşi dezvoltarea culturii muzicale occidentale din perioada medievală. Totodată sîntem în măsură de a cunoaşte mai profund evoluţia unor genuri muzicale folclorice româneşti: Colinda, cîntecul de stea, bocetul etc. din anumite zone ale ţării. Putem descifra şi studia muzica lirică turco-persano-arabă, care a circulat la noi în secolul al XVIII-lea şi în prima jumătate a secolului al XIX-lea, care a avut un anumit rol în procesul de naştere a cîntecului de lume românesc în mare vogă după anul 1800.

Putem ajunge la o mai bună cunoaştere a sistemului modal şi tonal al folclorului românesc, a stilului instrumental lăutăresc, a apariţiei şi dezvoltării stilului de baladă lăutărească, a folclorului orăşenesc care au servit ca sursă de inspiraţie primilor noştri compozitori din secolul trecut.

Practicarea muzicii bizantine pe teritoriul României, timp de mai multe secole, explică existenţa celor peste 1000 de manuscrise de acest fel care se află în diferite biblioteci şi muzee. Aceste manuscrise reprezintă pentru noi o adevărată avuţie naţională, ele atestînd pe teritoriul patriei noastre, din cele mai vechi timpuri, forme de cultură şi artă care s-au manifestat sub cele mai diverse aspecte. Studiindu-le din punct de vedere naţional şi urmărindu-le în decursul evoluţiei lor conţinutul (limbă, rînire, trăsături stilistice proprii româneşti), în cadrul unităţii spirituale proprie culturii celor trei principate, ne dăm seama de originalitatea manifestărilor româneşti.

Astăzi, mai mult ca oricînd, se observă preocuparea de cunoaştere şi preţuire a înfăptuirilor muzicale ale celor vechi şi punerea în lumină a realizărilor trecutului nostru muzical, indispensabil pentru înţelegerea valorilor contemporane.

Pe această linie se înscrie realizarea muzicologului Titus Moisescu care dovedind pasiune pentru cercetarea valorilor muzicale ale trecutului — după cincisprezece decenii de la apariţia Teoreticonului lui Macarie — reeditează într-o ex-

cepţională formă, această primă gramatică muzicală românească, însoţind-o cu un valoros şi competent studiu introductiv.

În republicarea acestei opere sînt incluse titlurile: *În loc de prefaţă* (p. 5-6); *Dascălul de cîntări Macarie Ieromonahul* (p. 7-27); *Notă asupra ediţiei* (p. 28) după care urmează un număr de 25 ilustrate (p. 29- 53); Theoreticonul transliterat (nenumerotat); rezumat în limba franceză: *Le «Theoretikon» de Macaire le moine* (p. 89-91); Theoreticon, reproducere identică după original (nenumerotat) cu cele 6 planşe finale.

Dacă pentru vechea notaţie existau în sec. al XVIII-lea propedii în limba română, argumentate de tradiţia orală şi de experienţa psalţilor, pentru noua «sistimă», la începutul secolului al XIX-lea, nu apăruse încă un îndreptar. Ceea ce fusese cîştigat cu un secol mai înainte prin Filotei şi marii psalţi ai sec. al XVIII-lea, era ameninţat acum cu dispariţia, cîntarea în limba greacă devenind iarăşi dominantă. Situaţia avea să se reglementeze însă, odată cu apariţia lui Macarie Ieromonahul, patriot român şi om de aleasă cultură, care va lua iniţiativa traducerii în limba română şi adaptării textului cîntărilor, astfel încît în bisericile româneşti să se poată oficia în «limba patriei» (p. 5-6).

În anul 1823 a apărut la Viena cea dintîi carte de muzică tipărită în limba română: «Theoreticon» sau privire cuprinzătoare a meşteşugului musichiei bisericeşti, după aşezămîntul sistimii cei noao... tîlmăcit din greceşte, pre limba românească, de... Macarie Ieromonahul, portarie al Sfintei Mitropolii a Bucureştilor, dascălul şcoalei de musichie». «Teoreticonul lui Macarie nu a fost doar prima carte de muzică tipărită în limba română, ci şi prima carte de teorie a muzicii, prima gramatică a muzicii bisericeşti (p. 7). Odată tipărită această gramatică, la care s-a adăugat (în acelaşi an) Anastasimatarul şi Irmologhionul — muzica începe să se profileze, să capete personalitate şi să se dezvolte într-un vădit spirit naţional. Pentru noi — zice Titus Moisescu — primele cărţi de muzică religioasă tipărite în limba română, nu sînt doar simple cărţi de cultură, ele au semnificaţii mult mai profunde — întruchipează lupta cărturarilor şi patrioţilor români pentru afirmarea şi unitatea naţională, pentru recunoaşterea şi impunerea limbii române în toate instituţiile, în toate formele de manifestare ale artei şi culturii pe teritoriul patriei noastre (p. 6). Ţinînd seama de faptul că propediile «sistimii» celei vechi nu mai aveau o valoare practică, fiind scoase din uz de noua „sistimă", sîntem în măsură să socotim — zice autorul — că această gramatică muzicală a lui Macarie, reprezintă un document important pentru istoriografia muzicală, pentru însăşi muzica românească şi acest lucru este cu atît mai important dacă luăm în consideraţie faptul că abia în anul 1846 a apărut la noi o carte de teorie a muzicii occidentale — *Principiuri generale de muzică europenească modernă* scrisă de *Ioan Andrei Wachmann* profesor de muzică vocală la Colegiul Naţional (p. 6).

Din punct de vedere istoriografic, Theoreticonul lui Macarie se înscrie deci ca prima carte de muzică tipărită în limba română, dar şi ca gramatică tipărită a muzicii româneşti. A trebuit să treacă mai bine de o sută de ani — subliniază Titus — de cînd Filotei sin Agăi Jipei, în plină epocă brîncovenească, a stabilit primele cîntări psaltice româneşti în manuscrisul său şi a redactat prima propedie românească (1713) ca să poată apărea un al doilea mare psalt al muzicii româneşti, Macarie ieromonahul, care să dea prima carte de muzică tipărită în limba română. Dacă ţinem seama de lucrarea lui Chrisant «*Introducere în teoria şi practica muzicii bisericeşti*» tipărită la Paris în anul 1821, ne putem îngădui — precizează autorul — să înscriem Theoreticonul lui Macarie, cronologic, ca al doilea în lume.

«Cărţile se vor tipări — zice Macarie, referindu-se la Theoreticon, Anastasimatar şi Irmologhion —, cu roşu şi cu negru, pe hîrtie bună şi trainică, precum şi legătura, nu proastă ci bună... că ajunge de cînd înoată neamul nostru tot în lucruri groase, nepotrivite şi necioplite, rîs şi batjocură fiind celorlalte neamuri. Pînă în ultimile zile (1836)

s-a luptat cu «teascurile», tipărind cărţi în tipografia de la Cociocul Căldăruşanilor, pentru că «numai avînd cărţile trebuincioase, neamul nostru cel slăvit poate să iasă iar la lumină, la gloria şi strălucirea străbunilor noştri».

După ce face un reuşit portret al lui Macarie, înfăţişîndu-ni-l ca pe un om mare de cultură şi bun «patriot», Titus Moisescu face o scurtă privire de ansamblu asupra muzicii bizantine, reliefînd: cele patru periodizări ale sale (paleobizantină, mediobizantină, neobizantină şi chrisantică); cele trei stiluri (irmologic, stihiraric, papadic) şi cele trei genuri (diatonic, cromatic şi enarmonic) (p. 12-13), prezintă apoi pe scurt vechile propedii româneşti, aflate în manuscris începînd cu cea a lui Filotei sin Agăi Jipei (ms. 61 B. A. R, S. R.) din anul 1713, ms. rom. 1106 (BCU — Cluj) din prima jumătate a sec. XVIII-lea; a lui Ioan Duma Braşoveanul (ms. rom. 4305 B. A. R. S. R din 1751) cea a lui Naum Rîmniceanu din 1788 (ms. rom. 3210 B. A. R. S. R): ms. gr-rom. 795, ms. rom. 4443; ms. gr. rom. 1350 şi ms. rom. 5970 din 1821, al lui Alachie de la Căldăruşani, *conchizînd că toate au acelaşi unic izvor — propedia lui Filotei.*

Încheind lista vechilor propedii româneşti ale muzicii psaltice vechi bizantine, autorul acestui valoros studiu ajunge la reforma lui Chrisant de Madit, Grigorie Lampadarul şi Hurmuz Hartofilax, concretizată în lucrarea teoretică a lui Chrisant Εἰσαγωγὴ εἰς τὸ θεωρητικὸν καὶ πρακτικὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς (*Introducere în teoria şi practica muzicii bisericeşti)* tipărită la Paris în anul 1821 şi apoi în cea din 1832 apărută la Triest, θεωρητικὸν μέγα τῆς μουσικῆς (*Marea teorie a muzicii)*. Gramatica lui Macarie «mică în privire, dar foarte scump trebuincioasă la înţeles şi cuprinzătoare», cuprinde întreaga teorie a muzicii psaltice («care mai cu înţelegere şi mai lămurită decît pre cea grecească o am alcătuit») stabilite de Chrisant de Madit şi adusă la noi de Petre Efesiu (p. 19).

După ce compară Theoreticonul lui Macarie cu un Theoreticon mai vechi (ms. gr. 761) din B. A. R., autorul studiului introductiv conchide că Macarie n-a folosit acest manuscris (p. 20).

Theoreticonul lui Macarie cuprinde, prefaţa, adresată «Cinstiţilor dascăli... Costache şi Grigorie» şi un număr de 19 capitole după cum urmează: 1) Pentru felurimea bunei viersuiri; 2) Pentru haractirurile glasurilor; 3) Pentru alcătuirea haractirurilor; 4) Pentru paralaghie; 5) Pentru înfiinţarea bunei viersuiri; 6) Pentru ipostasurile care n-au vremi, ci numai lucrare; 7) Pentru felurimea întîmpinărilor glasurilor în haractiruri; 8) Pentru ifesis şi diesis; 9) Pentru glasurile bisericeşti; 10) Pentru gl. întîi bisericesc; 11) Pentru gl. al 2-lea; 12) Pentru glasul al 3-lea; 13) Pentru glasul al 4-lea; 14) Pentru glasul al 5-lea; 15) Pentru glasul al 6-lea; 16) Pentru glasul al 7-lea; 17) Pentru glasul al 8-lea; 18) Pentru ftorale; 19) Pentru mărturii. La acestea Macarie adaugă şi «lucrările fieştecăruia haractir», (semn) după care urmează şase mari planşe. în care sînt reproduse scările glasurilor, unice prin structură, conţinut, originalitate şi frumuseţe grafică.

«Gramatica aceasta cuprinde în sine (*după Înştiinţarea din martie 1822)* puterea meşteşugului psaltichiei; adică îndestulată meşteşugire de cuvînt, pentru fieştecare haractir suitoriu şi pogorîtoriu; pentru alcătuirea şi dimpreună legarea, înmulţirea şi împleticirea celor suitoare cu pogorîtoare; pentru semnele cele cu vremi şi cele fără vremi, pentru cele zăbavnice şi pentru cele grabnice. Şi lîngă acestea îndestulată cuvîntare şi pentru fieştecare glas bisericesc, pînă unde îşi are suişurile şi pogorîşurile sale, care alcătuiri şi care mărturii stăpîneşte pe fieştecare; care sînt stările, mijloacele şi răzimările fieştecărui glas, după care se face cunoscută deosebirea unui glas de altul, care din glasurile bisericeşti să numesc stihiraricesti, care ermologhicesti şi care papadicesti. Lîngă acestea am împodobit această gramatică şi cu douăsprezece scări, în carele să arată tonurile cele mari, cele mici şi cele mai mici, jumătăţile de ton şi trimitonurile, adică tonurile cele cu trei jumătăţi de ton, fieştecare măsurate în treptile sale, în suişuri şi pogorîşuri şi aşăzate în locurile lor prin depărtări de linii; tonurile cele diatonicesti, adecă aşăzate fiinţesti, hromaticesti, adecă pre-

făcute nu vopsite, şi cele armonicești ; ftoralele, adecă stricările glasurilor, întîmpinările, amestecările, alergările şi întoarcerile lor, cu uşoară ducere de mînă, de la una pînă la alta, în starea, fiinţa şi bunătate a fieştecăruia ftora, deosebit de locul său. Lîngă acestea, la sfîrşitul gramaticii am adaos şi lucrările fieştecăruia haractir, care are vreme şi care are numai lucrare... Această gramatică cuprinde în sine îndestulată cuvîntare cu meşteşugită înlesnire, nu numai pentru o carte sau două ci pentru toată aşăzarea tuturor cărţilor de musichie a aşezămîntului celui nou».

Aflăm în acest text nu numai un rezumat al Teoreticonului — după observaţia lui Titus Moisescu —, ci o frumoasă expunere a unui nou sistem, a noii «sistime» a muzicii bisericeşti orientale, pe care Macarie o îmbrăţişează cu ferma convingere că, prin ea, «cinstitul patriot, cîntăreţul român», va găsi drumul ideal, spre acea «cîntare dulce şi frumoasă a graiului neamului patrioticesc» (p. 11).

Autorul acestui studiu introductiv, în continuare, analizează stilurile de cîntare numite de Macarie «viersuiri», genurile numite în care se unesc şi în trei aşezări (sisteme n. n.), în opt strunite care să zice şi Roată ; şi în patru strunite, care să zice Trifonii» (p. 22).

Oficial, această gramatică introduce o nouă sistemă în practica muzicii religioase la noi în ţară, stabilind reguli de scriere în limba română care-şi păstrează valabilitatea şi astăzi, chiar dacă în evoluţia ei teoretică şi practică muzica religioasă a înregistrat multe îmbunătăţiri (p. 23).

Această primă gramatică a creat condiţiile formării unei puternice şcoli muzicale din sud-estul european, cu cele mai solide fundamente teoretice şi organizatorice, pe care nici un alt popor nu le-a avut. Forţa cu care s-a dezvoltat muzica românească după apariţia cărţilor lui Macarie din 1823 a fost mare, psalţi de renume şi înzestraţi cu multe calităţi — Anton Pann, Dimitrie Suceveanu, Teodor Georgescu, Nicolae Severeanu, Ştefanache Popescu, I. Popescu — Pasărea etc. — contribuind, prin creaţia şi activitatea lor didactică, la făurirea şi dezvoltarea acestei şcoli româneşti de muzică psaltică (p. 23).

Mărturisind sau nu, psalţii români au folosit cu toţii Teoreticonul lui Maçarie în cărţile teoretice elaborate de ei. Circulaţia terminologiei lui, o putem recunoaşte evolutiv, în gramaticile muzicale psaltice apărute ulterior în Ţara noastră ca manuscrisul rom. 1107 din BAR (1832) lui Nicolae Canache (Bucureşti), care este o copie identică a gramaticii lui Macarie ; Gramaticile lui A. Pann din 1845, 1847 şi 1854 ; Teoreticonul lui Macarie ed. II, tipărit cu mici modificări la 1848 de către Dimitrie Suceveanu, model pentru Ierom. Serafim care o tipăreşte la Buzău în anul 1856 pentru a treia oară ; Oprea Dumitrescu publică în Bucureşti la 1859 *principii elementare...*, reeditate tot de el la Rîmnicul Vîlcea în 1875 şi 1903 ; în anul 1875 la Buzău apare *Gramatica...* de Neagu Ionescu şi I. B. Sburlan, după ediţia lui Macarie (Buzău 1856). Alte gramatici apărute în anii următori păstrează structura şi conţinutul teoriei muzicii psaltice cu neînsemnate abateri — după cele stabilite de Macarie şi apoi de alţii în afară de N. Severeanu care la 1900 introduce în teoria psaltică limbajul muzicii lineare occidentale-încercare singulară care nu s-a impus. I. Popescu-Pasărea merge şi el pe linia tradiţională, iar la 1951, în cadrul acţiunii de unificare şi uniformizare, a fost tipărită, la Bucureşti, Gramatica muzicii psaltice de Gr. Costea, I. Croitoru şi N. Lungu, într-o notaţie paralelă psaltică şi lineară, care păstrează totuşi linia tradiţională a cîntărilor. În aceeaşi idee de a uşura transcrierea muzicii de data aceasta *vechi şi noi*, se înscrie şi lucrarea lui Grigore Panţîrul: *Notaţia şi ţelurile muzicii bizantine*, apărută la Bucureşti în anul 1971. Putem deci afirma că Teoreticonul lui Macarie a stat la baza învăţămîntului muzical pînă aproape de zilele noastre.

Toţi cei care l-au urmat, s-au inspirat din gramatica sa, ducînd astfel muzica românească spre împlinirile moderne şi contemporane, căci prin «românire» cum va spune Anton Pann, vechea muzică bizantină devine propria noastră muzică de cult.

A trecut mai mult de un secol şi

jumătate de cînd a apărut la Viena, în 1823 prima carte de muzică în limba română — Teoreticonul lui Macarie Ieromonahul, care şi-a închinat viaţa şi ostenelile căutării şi alcătuirii după noul aşezămînt al sistimii a cărţii trebuincioase «fiilor Patriei, după însuşirea graiului patrioticesc».

Chiar dacă astăzi acordăm acestui Teoreticon numai o valoare de simbol, de document cu caracter istoriografic — cum spune autorul reeditării — şi este suficient să fie justificată această nouă ediţie. Transliterat, însă, el capătă şi un caracter practic, devenind util celor care ar dori să se iniţieze şi în descifrarea textelor vechi tipărite.

Pentru cei care nu cunosc foarte bine notaţia psaltică din cauza prea multor arhaisme, aridă şi cu o valoare diminuată ar fi fost reeditarea acestei importante opere, fără studiul introductiv, care pune *Teoreticonul lui Macarie* în contextul celor dinaintea lui şi de după el, analizîndu-l şi reliefîndu-i valenţele.

Prin transliterarea, analizarea şi explicarea unor termeni arhaici de strictă specialitate, ca şi prin remarcabilul studiu introductiv, muzicologul Titus Moisescu, a reuşit să pună în lumină această importantă operă a lui Macarie Ieromonahul, aducînd o reală contribuţie muzicologiei româneşti.

Prin retipărirea Teoreticonului lui Macarie, Titus Moisescu nu face — cum singur spune — decît să împlinească acţiunea de valorificare a moştenirii noastre culturale, nedînd uitării aceste cărţi care au deschis drum larg culturii şi artei româneşti, constituind la vremea lor, pîrghii importante de afirmare a unei conştiinţe naţionale depline. Şi Macarie Ieromonahul şi-a manifestat cu toată fermitatea, în cărţile sale, această conştiinţă a unităţii naţionale româneşti.

Azi, «cînd se preconizează a se duce la lumină întregul corpus al documentelor», după afirmaţia muzicologului Dr. Vasile Tomescu, reeditarea primei gramatici a muzicii româneşti este cu atît mai importantă, cu cît ea inaugurează seria volumelor: «Izvoare ale muzicii româneşti», ce urmează a vedea lumina tiparului sub imboldul şi egida *Uniunii Compozitorilor*.

SEBASTIAN BARBU-BUCUR

Al. Elian şi N. Şerban Tanaşoca, **Fontes Historiae daco-romanae (Izvoarele istoriei României) III. Scriitori bizantini** (sec. XI-XIV), Bucureşti, 1975, 568 p.

Sub egida Academiei de ştiinţe sociale şi politice, Institutul de istorie «N. Iorga» şi Institutul de studii sud-est europene editează prestigioasa colecţie de izvoare istorice străine relative la istoria României, care şi-a adăugat recent un volum de remarcabilă ţinută ştiinţifică. El cuprinde, selectate, traduse şi adnotate de către Alexandru Elian şi Nicolae Tanaşoca, majoritatea referinţelor din scriitorii bizantini ai secolelor XI-XIV care au în vedere pe români şi pe vlahi, în spaţiul geografic «în care s-a format poporul român şi s-a închegat limba română», cît şi fragmente referitoare la popoarele migratoare care au străbătut meleagurile noastre (pecenegi, cumani, tătari ş. a.). Aşa după cum menţionează autorii (p. 547), în selectarea textelor criteriul fundamental a fost prezenţa în ele a unor referiri expuse la români din dreapta şi din stînga Dunării şi la teritoriul locuit de ei. Includerea tuturor mărturiilor despre vlahii balcanici în acest volum este în concordanţă cu punctul de vedere al filologilor contemporani care presupun ca loc de formare al limbii române comune un spaţiu vast care depăşeşte graniţile de stat ale României de la Dunăre la Marea Neagră pînă la Haemus, linia Jirecek-Skok şi o alta care s-ar suprapune cu graniţa bulgaro-jugoslavă (p. XXIV). De aici s-au desprins, ca dialecte, daco-româna vorbită de românii nord-dunăreni, megleno-româna şi aromâna vorbite de vlahii balcanici.

Izvoarele antice înregistrează date despre teritoriul pe care locuiesc astăzi români încă din sec. al VI-lea înaintea erei noastre. Istoricul şi geograful grec Hecateu, în sec. al VI-lea î. e. n. pomeneşte despre

două triburi getice, *crobyzii* şi *trizii* din sudul Dobrogei.

Herodot, cel mai mare istoric al antichităţii (cca 485-425 î. e. n.) consemnează în *Istoriile* sale că locuitorii din Dobrogea de pe atunci, geţii, s-au luptat cu armele lui Darius al lui Hystaspes, regele persan care organizase o incursiune în această parte a lumii contra sciţilor. Scrie Herodot că: geţii sau dacii, aşa după cum este astăzi unanim considerat, au făcut parte din marele grup etnic al tracilor, care «neamul tracic este, după acela al indienilor, cel mai mare dintre toate. Dacă ar avea un singur domnitor şi ar fi uniţi între dînşii, ar fi de neînvins» (apud. C. C. Giurescu şi Dinu C. Giurescu, *Istoria Românilor*, Bucureşti 1971, p. 33).

Ptolemeu, Strabo, toţi istoricii elini, latini şi bizantini consemnează date despre teritoriile carpato-danubiano-pontice. Pe datele scrise, coroborate cu descoperirile arheologice se bazează deducţiile istorice cu adevărat ştiinţifice. Inaintea izvoarelor scrise interne, dar şi paralel cu ele, izvoarele externe sînt depozitarele unor preţioase mărturii în acest sens.

De altfel, pe baza lor şi a tradiţiilor au fost alcătuite şi cele mai vechi scrieri interne de autoritate pentru evenimentele de pînă în sec. al XIV-lea. Fragmente de cronici greceşti copiate în secolele următoare scrierii lor, în greceşte sau în traducere slavonă, au circulat şi se păstrează şi pe teritoriul patriei noastre.

S-a constatat de multă vreme că izvoarele narative bizantine conţin referinţe «mai bogate, mai coerente şi mai veridice» decît textele narative apusene, est-europene sau orientale contemporane lor. Ele au înfluienţat istoriografia română încă de la începutul preocupărilor ei atît pentru «istoria univesală» cît şi pentru urmărirea formării poporului român. Ediţiile greceşti sau traducerile latineşti răspîndite larg în sec. al XVII-lea ca şi cronografele greceşti tipărite în sec. al XVII-lea care preluau izvoare bizantine mai tîrzii au constituit elemente de referinţă şi de sprijin în argumentaţia cronicarilor şi istoricilor români. Cel dintîi care foloseşte surse bizantine, dar indirect, este Miron Costin. Stolnicul Constantin Cantacuzino, autorul *Istoriei Ţării Româneşti*, citează însă atît pe Ioan Tzetzes cît şi pe Zonaras. Cel însă care îşi fundamentează opera pe mărturiile contemporanilor bizantini este Dimitrie Cantemir. In *Hronicul vechimei a româno-moldo-vlahilor* sînt folosite izvoare din perioada secolelor V-XV. Savantul român dă de cele mai multe ori pasajele în traducerea sa, dar reproduce şi textele în greceşte alături de traducere şi comentarii. In felul acesta se anticipează, aşa după cum se menţionează în erudita introducere a prof. Al. Elian, metodologia ştiinţifică modernă.

Cu Gheorghe Şincai şi Petru Maior metoda de folosire judicioasă direct a surselor capătă tradiţie şi statut de normă ştiinţifică. Petru Maior foloseşte citatele în limba greacă dînd alături traducerea în limba latină, din respect «faţă de canoanele erudiţiei», cum se expimă Al. Elian. Iar dacă în explicaţiile şi interpretările învăţaţilor ardeleni se întîlnesc şi erori, faptul se datoreşte stadiului în care se afla ştiinţa însăşi în vremea lor. Nu se stabileşte încă faptul că scriitorii bizantini au folosit deseori o terminologie arhaizantă şi că pentru termenii geografi şi etnonime se întîlnesc, uneori chiar la acelaşi scriitor, folosiri diametral opuse: acelaşi termen poate desemna mai multe realităţi geografice sau etnice şi invers, aceeaşi realitate poate primi mai multe denumiri.

Secolul al XIX-lea a dus nu numai la folosirea mult mai largă a surselor bizantine, ci şi la preluarea lor cu discernămîntul necesar. In acest sens sînt citaţi înaintaşii Dionisie Fotino, Dimitrie Philippide, Mihail Kogălniceanu (cu unele interpretări eronate datorită lipsei sale de experienţă în acel an 1837 cînd îi apare la Berlin, *Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques transdanubiens)* şi, mai ales N. Bălcescu care se referă în mod special la valoarea izvoarelor narative străine «mai cu seamă pentru veacurile cele vechi despre cari cronicarii noştri tac». Studiile următoare vor beneficia şi de progresul înregistrat de studiile de bizantinologie în genere, prin publicarea la Bonn a ediţiilor de texte în colecţia Corpus scriptorum historiae bizantinae, completat de «descoperirea» unor noi texte care aduceau date inedite relative la eveni-

mentele din perioada sec. V-XV. Incepînd cu marile lucrări de istorie a României din sec. al XIX-lea, izvoarele bizantine au fost încorporate pentru totdeauna printre izvoarele istorice ale României. Pentru analiza lor detaliată au apărut antologii, dintre care este remarcabilă, pînă la cea de faţă, cea alcătuită în 1936 de Aurelian Sacerdoţeanu, *Consideraţii asupra istoriei românilor în evul mediu. Dovezile continuităţii şi drepturile românilor asupra teritoriilor lor actuale.*

Cele mai multe dintre referirile cuprinse în izvoarele străvechi sînt relative la războaiele duse de bizantini contra diferitelor etnii, dar nu aceasta ne va interesa în prezentarea de faţă, ci deşi incluse printre aceste relatări cele privind originea etnică a diferitelor popoare.

După cum este bine cunoscut, cea mai veche referire la români sub numele de vlahi, cunoscută pînă acum, este din anul 976 — deci de acum o mie de ani — şi se referă la evenimentele morţii lui David, fratele ţarului Bulgariei, omorît între Castoria şi Prespa şi «Stejarii frumoşi». în cronica lui Grigorios Kedrenos (p. 145). In ultimii ani un studiu amănunţit despre această relatare a tipărit Eugen Stănescu, *Bizantino-vlachica I: Les Vlaques à la fin du X siècle — début du XI siècle et la restauration de la domination byzantine dans la Péninsule Balkanique.*

Kekaumenos este unul dintre scriitorii bizantini din secolul al XI-lea despre a cărui viaţă şi activitate nu există date. S-a păstrat doar opera sa extrem de preţioasă prin mulţimea ştirilor despre starea socială, ocupaţiile şi modul de viaţă ale popoarelor din sud-estul Europei. Intitulată *Sfaturi şi povestiri*, ea a transmis tradiţii despre originea dacă a românilor şi despre migrarea lor de la nordul spre sudul Peninsulei Balcanice. Aşa după cum au demonstrat unii cercetători (p. 41, nota 70), Kekaumenos a preluat ideile despre români atît din unele scrieri anterioare, de exemplu, de la Dio Cassius, dar şi-a însuşit şi tradiţia vie privind originea romană a vlahiilor, pe care a putut-o cunoaşte direct sau prin familia sa.

Şi Ioan Kinnaumos care a trăit în a doua jumătate a secolului al XII-lea, pomenind participarea vlahilor la una dintre expediţiile lui Manuel Comneanul contra ungurilor, menţionează că vlahii sînt «urmaşii coloniştilor romani»: «... lui Leon, numit şi Vatatzes, care aducea altă oaste numeroasă din altă parte, ba chiar şi o mare mulţime de vlahi, despre care se spune că sînt colonii de demult ai celor din Italia, îi poruncea să năvălească în ţara hunilor dinspre ţinuturile de lîngă Pontul zis Euxin de unde nimeni niciodată nu a năvălit asupra lor» (p. 239). Consemnăm şi comentariul bogat al lui N. S. Tanaşoca: «Originea geografică a vlahilor înrolaţi în armata lui Leon Vatatzes a fost stabilită diferit de cercetători. Th. Uspenski, L. Pic, D. Onciul, N. Iorga, V. Zlatarski şi alţii îi consideră români de la nordul Dunării, J. Chr. Engel, R. Roesler, B. P. Hasdeu, J. Jung, N. Bălcescu, Gy. Moravcsik socotesc că e vorba de români din sudul Dunării, din Balcani sau din Paristrion (Dobrogea)... E probabil că în text este vorba de românii din Paristrion, zonă aflată în cuprinsul Imperiului bizantin şi de unde se puteau face recrutări regulate şi sigure de oşteni. Indiferent de localizarea acestor vlahi în spaţiu, conştiinţa originii lor romane este dovedită peremtoriu de textul în discuţie. Adolf Armbruster, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, Bucureşti, 1972, p. 24-25, vede în el prima dovadă despre conştinţa romanităţii la românii din nordul Dunării (p. 239, nota 27).

Mihail Holobos la anul 1262-1263 consemnînd că «pămîntul nemărginit al dacilor» este plin de faima biruinţelor lui Mihail al VII-lea Paleologul (p. 455), se referea la teritoriul locuit de românii din nordul Dunării, aşa după cum a explicat pasajul savantul francez V. Laurent, în studiul *La domination byzantine aux bouches du Danube.*

Despre primele cristalizări de formaţiuni politice aminteşte vestita Ana Comnena referindu-se la anii 1086 cînd bizantinii s-au înţeles cu conducătorii «celor ce locuiesc la Dunăre» (p. 89), deşi, din păcate, nu se dau suficiente indicaţii pentru stabilirea etniei lor. N. Iorga, în studiul *Cele dintîi cristalizări de stat ale Românilor* le-a interpretat ca fiind româneşti.

Un pasaj din opera lui Nicolaos Kataskepenos referinduse la anii

1031-1043 dovedește existența unei vieți comerciale în așezările de la Dunărea de Jos în strînsă legătură cu Bizanțul (p. 159). Prof. I. Barnea consideră că expresia folosită în acest pasaj «cetățile de la Dunăre» în loc de «cetățile paristiene» poate indica influiența populației locale românești care numea fluviul Dunărea și nu Istru (în vol. *Din istoria Dobrogei*, vol. III, București, 1971, p. 95).

In unele poeme ale lui Teodor Prodomos (din sec. al XII-lea) sînt pomenite țesăturile făcute de femeile vlahilor și brînza, o specialitate a păstorilor vlahi, apreciată pe piața constantinopolitană (p. 187), ca să consemnăm doar aspecte noi referitoare la ocupațiile vlahilor din izvoarele vremii (era cunoscut pînă acum faptul că vlahii se ocupă de păstorit și că sînt buni războinici).

Dintre mărturiile din această perioadă despre limba română, Ioan Katrares, vestit copist de manuscrise din sec. al XIV-lea, într-unul din pamfletele sale originale consemnînd mai mulți termeni negrecești pe care îi folosea un călugăr, atestă cuvintele *trekare*, ce poate fi apropiat de dacoromânul, trece, trecătoare, sau *pri țe* «pe ce», *cățe* «de ce», care se folosesc în dialectul aromânesc (p. 523).

Informațiile cuprinse în izvoarele bizantine au în vedere și organizarea bisericii ortodoxe din acea vreme. Trebuie să menționăm că majoritatea scriitorilor înșiși au fost oameni ai bisericii. Considerîndu-i în ordine cronologică observăm că ei au fost înalți ierarhi sau au ocupat alte funcții ecleziastice: Ioan Mauropos, mitropolit al Euhaitelor (1048-1053); Teofilact al Ohridei, arhiepiescop al Bulgariei (1090-1108); Mihail Psellos, călugărit în 1055, a trăit pînă în 1096 sau 1097 ocupînd funcția de sfetnic de taină al împăraților; Ioan Oxites a fost între 1089-1100 patriarh al Antiohiei; Nil Doxopatris a deținut funcții importante în serviciul bisericii; Eustathios al Tesalonicului a fost una dintre figurile cele mai de seamă ale clerului bizantin din sec. al XII-lea; Euthimios Tonikes a candidat în 1222, fără succes, la scaunul mitropolitan al Neapatrasului, în schimb Teodor Skutariotes a ocupat timp îndelungat scaunul de mitropolit al Cizicului; Georgeos Pachymeres, considerat cea mai de seamă personalitate culturală din Bizanț în a doua jumătate a secolului al XIII-lea, a ocupat funcții ecleziastice înalte, Manuel Holobos, Maxim din călugărie, a fost rector al Marei Școli Patriarhale, iar Constantin Manasses a murit în scaun ca mitropolit al Naupactului. Alții au fost doar călugări, ca Maximos Planudes, considerat precursor al umanismului occidental, călugărit la 28 de ani, Nicolaos Kataskepenos, care a trăit într-o mănăstire din Tracia, călugări au fost și Efrem, Ioan Cantacuzino (în ultima parte a vieții). Nichifor Gregoras, Teodor Prodromos a murit pe la 1166 ca monahi iar Ioan Zonaras s-a retras, în ultima parte a vieții și el în cinul monahal. Și despre Georgios Kedrenos care a trăit prin sec. XI-XII se bănuiește că a fost călugăr.

Unul dintre momentele emoționant descrise de Georgios Kedrenos pe la 1050 este botezarea în masă a pecenegilor de sub comanda lui Kegen care «a primit după cum făgăduise sfîntul botez, el și oamenii lui, fiind trimis un anume Eftimie, călugăr cucernic, să săvîrșească dumnezeiască cufundare în fluviul Istru și să-i facă pe toți părtași la sfîntul botez» (p. 155).

Dovezile primelor legături canonice cu biserica bizantină, prin care țările românești intrau în acea ierarhie a statelor patronată spiritualicește de Bizanț și care acorda drepturi unor tinere formațiuni politice sînt condicele patriarhiei din Constantinopol. Ele au fost editate în 1860 de către Fr. Miklosich și J. Muller, *Acta Patriarchatus* — în care se dă la lumină pentru prima dată corespondența oficială dintre Scaunul ecumenic și cele două țări românești în legătură cu crearea ierarhiei ecleziastice în Țara Românească și Moldova în a doua jumătate a sec. al XIV-lea (p. XIX).

Nil Doxopatris consemnase în opera sa, *Rînduiala Scaunelor patriarhicești* încă la 1143 dependența ecleziastică a orașelor paristriene de patriarhia Constantinopolitană: „Acum, așadar, de Dumnezeu păzitul Scaun al Constantinopolei, pe care, primul, l-a intemeiat Andrei «apostolul» întîiul chemat, orînduind acolo episcop al orașului, încă de pe cînd era Byzantion, stăpînește o parte, nu puțină din Europa și din Asia... toate orașele paristri-

ene, adică cele de pe fluviul Dunărea» (p. 163).

Pe la 1300, la Vicina, localitate situată la gurile Dunării, dar a cărei localizare precisă încă nu a fost rezolvată, se afla un scaun episcopal. P. S. Năsturel, în studiul «*Les fastes épiscopaux de la métropole de Vicina*» a stabilit că arhiereul de aici nu putea fi decît mitropolit. Luca a Vicinei, pomenit de Georgeos Pachymeres la 1300, care se afla încă în funcţie în 1306, deoarece este menţionat în corespondenţa patriarhului Atanasie I (p. 453), a fost mitropolitul de Vicina.

Alături de descoperirile arheologice care înmulţesc tot mai mult dovezile despre creştinismul pe pămîntul României (în acest sens crucea de la Biertan, Transilvania, sau Martiriconul de la Niculiţel sînt ultimile dar nu cele din urmă revelaţii de o valoare unică), textele bizantine constituie aportul ineluctabil al permanenţei românilor pe pămîntul românesc.

Ediţia de faţă este realizată cu o acribie exemplară, cu un simţ sigur al selecţiei, cu prudenţă inerentă oricărei realizări în domeniul incert al „restituirii" istoriei revolute.* S-a renunţat, deliberat, la paginile, adesea numeroase, privind popoarele migratoare care au străbătut teritoriul nord şi sud dunărean sau au avut în vreun fel legături cu românii, atunci cînd nu era vorba în mod evident de prezenţa lor la nord de Dunăre şi în Paristrion sau de raporturi cu vlahii de pe ambele maluri ale fluviului, denumit ca atare în texte. Completările vor fi făcute de autori in volumul următor al colecţiei care se află de mult în lucru. El va cuprinde cu preponderenţă literatura diplomatică şi alte surse manuscrise bizantine referitoare le România.

Prezentarea noastră n-am considera-o completă fără cîteva cuvinte despre editori. Tînărul bizantinolog Nicolae Şerban Tanaşoca, cercetător la Institutul de studii sud-est europene, este autor al unor contribuţii de seamă publicate în reviste, al volumului *Literatura Bizanţului*, Bucureşti, 1971, şi al ediţiilor româneşti din Mihail Psellos, Ana Comnena ş. a.

Printre personalităţile de elită ale cercetării bizantinologice din România, prof. Al. Elian s-a impus de mai bine de treizeci de ani prin studiile sale din care menţionăm: *Die byzantinischen Studien in Rumänien*, Bucureşti, 1948; *Les études byzantines en Roumanie*, Praga, 1948; *Elemente de paleografie greco-română*, Bucureşti, 1956; *Antim Ivireanu, apărător al prerogativelor Scaunului mitropolitan al Ungrovlahiei* în «Studii Teologice», XVIII (1966), nr. 9-10, p. 519-530, şi *Biserica Moldovei şi Muntele Athos la începutul veacului al XIX-lea*. Ibidem, XIX (1967), nr. 7-8 p. 391-402.

Prof. Al. Elian este un distins conducător de «şcoală», căruia şi teologia românească îi datorează zeci de generaţii de teologi, buni cunoscători ai istoriei Bizanţului. Dintre bizantinologii teologi formaţi de domnia sa cîţiva sînt citaţi chiar în acest volum cu studii relative la epoca avută în vedere.

Volumul de faţă şi, implicit, istoria României au beneficiat de împletirea experienţei cu ardoarea tinereţii pentru o desăvîrşire care se numeşte «act patriotic».

Dicţionarul explicativ al limbii române (DEX), Bucureşti, 1975, 1050 p.

Limbii române i-au fost consacrate lucrări lexicografice, numeroase şi variate. O lucrare lexicografică, adică un dicţionar, este o culegere de cuvinte, care tinde să înregistreze vocabularul în totalitatea lui şi să-l explice. De obicei aranjarea cuvintelor se face în ordine alfabetică, dar se folosesc şi prezentarea după familii de cuvinte, grupe de noţiuni ş. a. În afara dicţionarelor explicative, în care echivalentele se dau în aceeaşi limbă, mai există dicţionare bilingve, trilingve şi chiar în mai multe limbi. Dicţionarele cu explicaţiile în aceeaşi limbă pot fi *istorice*, atunci cînd sensurile unui cuvînt sînt aranjate în ordinea apariţiei lor, fiind înregistrate şi sensurile care nu se mai folosesc acum, sau pot fi *etimologice*, atunci cînd se ur-

---

* Au contribuit la alcătuirea volumului, într-o primă formă, cu ani în urmă, N. Bănescu, P. P. Panaitescu şi P. S. Năsturel.

mărește originea cuvintelor unei limbi. Aceste ultime clasificări se referă atît la lucrările consacrate înregistrării vocabularului unei limbi în genere, cît și la cele speciale, referitoare la un dialect, la argou, cele tehnice, dintr-o anumită perioadă istorică etc.

Cele mai vechi lucrări lexicografice referitoare la limba română datează de la începutul sec. al XVII-lea, iar mențiuni anterioare în alte limbi citează și cuvinte românești. Începuturile le-au făcut lucrările bilingve cu explicația cuvintelor românești în latinește, slavonește, grecește, în limbile apusene, franceză, italiană, germană și apoi în unele limbi ale popoarelor vecine. Un istoric al lexicografiei românești a fost tipărit acum mai bine de un deceniu de Mircea Seche și este deosebit de instructiv pentru oamenii de cultură care doresc să cunoască multele încercări de-a lungul vremii pînă la statornicirea reușitelor de astăzi din acest domeniu. O lucrare lexicografică aspiră la a fi o oglindă a realității vorbite, a limbii pe care vrea să o înregistreze. Metoda și modul de alcătuire a unui dicționar, care în formă finită par a fi la îndemîna oricui, de fapt au cunoscut în timp o evoluție asemănătoare altor științe, adică s-au perfecționat și au înregistrat salturi calitative odată cu statornicirea principiilor științei lingvistice însăși.

Evoluția tehnicii dicționarelor s-a realizat în mai multe direcții: selecționarea și organizarea listei de cuvinte, și a ordinii de prezentare a sensurilor, alcătuirea definițiilor, folosirea citatelor în ilustrarea sensurilor, rigoarea și exactitatea indicațiilor etimologice.

Destinația lucrărilor de acest fel, de a fi cunoscute de un număr cît mai mare de cititori și de a constitui, astfel, un mijloc de normare a limbii, adică de indicare a felului corect în care trebuie pronunțate cuvintele și folosite din punct de vedere al înțelesului, este și ea o cucerire modernă a științei lexicografice.

De la lucrările strict funcționale, adică de la dicționarele și glosarele bilingve necesare pentru învățarea unei limbi străine pînă la dicționarele unilingve pe care omul modern simte nevoia să le aibă la îndemînă pentru îmbogățirea cunoștințelor privind limba maternă, evoluția reflectă diferența de mentalitate ca și cerințele epocii actuale.

Bagajul tot mai mare de cunoștințe pe care-l acumulează omenirea se reflectă direct în îmbogățirea tezaurului lexical al limbilor. În afara cuvintelor cu circulație restrînsă într-o zonă a unei țări, așanumitele regionalisme, fiecare limbă națională cunoaște și o afluență masivă de neologisme și de termeni tehnici specializați.

Față de bagajul uzual de cuvinte pe care îl folosește un vorbitor, numărul de cuvinte în circulație la un moment dat este tot mai mare. Fără să-și mai propună de a fi «tezaurul de cuvinte al unei limbi», un dicționar de prestanță, uzual, al unei limbi înregistrează astăzi cam 50.000-60.000 de cuvinte. Este un fond de termeni vehiculați în literatura beletristică și de specialitate larg accesibilă, ca și în vorbirea standard. Dicționarele — tezaur, adică cele care cuprind totalitatea cuvintelor unei limbi, continuă să fie deziderate ale lingviștilor și sînt în curs de realizare sub auspiciile Academiilor de știință, în mai toate țările. Și în România, vasta operă de realizare a dicționarului tezaur al limbii române, începută acum 100 de ani, la înființarea Academiei Române, este în curs de încheiere, fiind tipărite volumele pînă la litera R. inclusiv. Cercetătorii de la Institutele de lingvistică din București, Cluj-Napoca și Iași vor încheia pînă în 1980 această operă de interes național. Planul vast după care este conceput dicționarul-tezaur îl fac însă mai greu de manipulat de către marele public (în total vor fi cca 16 volume mari în folio, însumînd zeci de mii de pagini).

O operă lexicografică tot atît de riguroasă ca și dicționarul tezaur, concepută într-un singur volum masiv, este *Dicționarul explicativ al limbii române*, apărut la sfîrșitul anului 1975. Elaborat sub conducerea acad. Ion Coteanu, dr. Luiza Seche și dr. Mircea Seche în cadrul Institutului de lingvistică din București, de către un colectiv de zece redactori, el cuprinde atestările cuvintelor din marea arhivă a Dicționarului limbii române, ceea ce este mărturia fundamentului extrem de solid pe care se bazează. Sînt explicate 56.568 de cuvinte

fiind incluse locuţiunile şi expresiile în care sînt mai des folosite. Pentru a respecta tradiţia lexicografiei naţionale, aşa după cum se indică în prefaţă, a fost menţionată şi originea cuvintelor înregistrate, deşi nu este vorba de un dicţionar etimologic propriu-zis.

În modul cum este conceput, adresîndu-se tuturor celor care «folosind în mod curent limba română, au nevoie de informaţii şi lămuriri noi în legătură cu vocabularul românesc actual», acest dicţionar este *cea mai vastă operă lexicografică a limbii române actuale*. El este un cuprinzător repertoriu lexical, în care sînt incluse, în afara cuvintelor uzuale şi cuvinte populare regionale, arhaisme etc., care apar în operele clasice ale literaturii române. I s-au adaus 81 planşe color care exemplifică cuvinte-cheie, de exemplu: ceramică românească, cereale, industrie, păsări autohtone, port popular, univers etc. În cadrul listei de cuvinte au fost incluse şi definite foarte multe cuvinte din vocabularul bisericesc, atît cele uzuale cît şi unele mai puţin folosite.

Prin marile calităţi şi destinaţia ei general accesibilă tuturor vorbitorilor limbii române, *Dicţionarul explicativ al limbii române* este o operă menită să stea pe masa oricărui slujitor al Bisericii Ortodoxe Române.

ZAMFIRA PAUL

A. Lambrior, **Studii de lingvistică şi folcloristică.** Ediţie îngrijită şi studiu introductiv de Ion Nuţă, Iaşi, 1976, 248 p. + 7 facsimile.

Prin strădania filologului Ion Nuţă, acest volum, apărut recent la Editura Junimea din Iaşi, strînge la un loc, pentru prima dată, principalele lucrări lingvistice şi de folcloristică ale lui Alexandru Lambrior, filolog ieşan care, acum un secol, s-a impus, după expresia lui Sextil Puşcariu, ca «un tăietor de drumuri în specialitatea sa şi reprezentantul direcţiei noi care se impusese în Apus în studiul limbilor». Lambrior este, astfel, readus în actualitate şi cei interesaţi de istoria limbii române, de limba vechilor cărţi bisericeşti, de tradiţiile şi de datinile populare ale românilor au la îndemînă studii documentate şi exacte, risipite pînă acum în reviste greu accesibile. Editorul a descoperit în arhive date biografice noi privitoare la A. Lambrior, încît o viitoare monografie dedicată filologului ieşan va avea de profitat şi sub acest raport, de această ediţie. Din schiţa biografică pe care i-o conturează Ion Nuţă, se observă clar că, nu mai puţin decît valoarea lucrărilor, şi viaţa lui A. Lambrior oferă un înalt exemplu: deşi condiţiile vieţii materiale şi, parţial, acelea ale vieţii spirituale, în care s-a dezvoltat, nu i-au fost deosebit de favorabile. Lambrior a scris nu numai deosebit de valoroase, dar şi neobişnuit de multe lucrări ştiinţifice. Facem această afirmaţie ţinînd seama de dificultatea problemelor abordate de Lambrior, de viaţa sa scurtă (a murit la 38 de ani) şi de faptul că, în general, lingvistica presupune — ca şi alte ştiinţe, dealtfel — acumulări şi decantări foarte variate şi îndelungate. Viaţa lui A. Lambrior a fost o viaţă de muncă, de strădanii necontenite.

În *Studiu introductiv* se insistă, pe drept cuvînt, asupra specificului neogramatic, în esenţă, al lucrărilor lingvistice ale lui A. Lambrior, asupra importanţei contribuţiilor lui privind cronologia relativă a modificărilor fonetice, asupra opiniilor lui Lambrior despre romanitatea limbii române, precum şi asupra ideilor de lingvistică generală susţinute de lingvistul ieşan (imposibilitatea împrumutului de sunete, scindarea şi specializarea formelor flexionare pe funcţii, posibilitatea existenţei legilor semantice). Sînt de remarcat, de asemenea, observaţiile fine ale editorului în privinţa specificului lucrărilor de folcloristică ale lui Lambrior (p. XXIV-XXVI) în *Studiu introductiv*. Ar fi fost binevenită, poate, şi insistenţa asupra importanţei normelor ortografice propuse de Lambrior în *Îndreptariu* (p. 40-72 în ediţie), mai ales (o critică a opiniilor lui Titu Maiorescu şi a proiectelor ortografice ale Academiei), — dacă aceste norme ar fi fost urmate, am fi avut (cu excepţii puţine şi neînsemnate) chiar de acum o sută de ani, ortografia pe care o

folosim de-abia de două decenii. De asemenea, o privire critică ar fi meritat, probabil, și atitudinea antineologică a lui Lambrior (care era, astfel, în consens cu majoritatea intelectualilor vremii sale), de vreme ce filologul ieșan condamna utilizarea neologismelor : *seculi*, *mistic*, *etern*... (vezi p. 15-16 și 164-168 în ediție), care s-au dovedit a fi necesare și care sînt acum binecunoscute tuturor.

Ediția lui Ion Nuță este o ediție alcătuită științific ; editorul transcrie din reviste, urmînd norme corecte (a se vedea Notă asupra ediției), textele publicate cu ortografia de acum un veac, colaționează citatele lui Lambrior cu sursa indicată ; prezintă într-un *Studiu introductiv*, relativ întins, aspectele principale ale vieții și activității autorului editat ; ne dă o *Bibliografie* bogată a lucrărilor lui Lambrior și despre Lambrior și însoțește ediția de facsimile bine alese. Este, deci, o ediție care poate servi ca model pentru întreprinderi similare.

P. ZUGUN

Sabatino Moscati, **Lumea fenicienilor,** trad. de Adrian Lăzărescu, prefața de Răzvan Theodorescu, București, 1975, 375 p. și 129 ilustrații.

Poporul fenician a trezit totdeauna interes. Însușirile comerciale și marinărești și creațiile de origine feniciană nu sînt singurele care au atras atenția. Dacă nu ne-am referi decît la rolul pe care l-au avut fenicienii în epoca Vechiului Testament, cartea profesorului italian Sabatino Moscati încă ar primi un spor de valoare. Materialul și-l grupează autorul în următoarele capitole ; Partea întîia : *Fenicienii în Orient :* I. Nume, popor, regiune, II Istoria, III Religia, IV Arta, V Economia și comerțul, VI Scrierea și limba, VII Expansiunea feniciană, VIII Fenicienii în Cipru. Partea a doua : *Fenicienii și cartaginezii în Africa :* IX Istoria, X Religia, XI Arta, XII Economia și comerțul, XIII Scrisul și limba. Partea a treia ; *Coloniile în occident :* XIV Malta Goze Pantelleria, XV Sicilia, XVI Sardinia, XVII Spania.

Numele fenicieni și Fenicia sînt de origine greacă. Cuvîntul este, fără îndoială, înrudit cu finix (φοῖνιξ) roșu, purpuriu, referindu-se la industria tipică a colorării țesăturilor cu purpura proprie fenicienilor.

Bazîndu-se pe istoricii vechi Herodot și Strabo, susținuți de Eissfeld, Contenau ș. a., autorul consideră că sediul primitiv al fenicienilor ar fi fost stepa arabă a Sinaiului sau Golful persic, de unde au imigrat pe litoralul Mediteranei cu mii de ani înaintea erei noastre, întinzîndu-se, începînd cu munții Liban pe o distanță de cca. 150 kilometri de-a lungul Mării. Adîncimea pătrunderii în Palestina ar fi de la 12 la 15 km.

Prin clima sa, Fenicia participă la condițiile climatice generale din Orientul Apropiat, fiind una dintre țările cele mai fertile din Orientul Apropiat. Nisipul fin oferea o bună materie primă pentru industria sticlei.

Istoria feniciană se poate reconstitui cu ajutorul analelor din Tyr, cu ajutorul cronicilor egiptene și mesopotamiene.

O mare importanță are Vechiul Testament ale cărui date istorice informează, în mai multe rînduri, despre relațiile cu orașele feniciene și în special cu Tyrul. Datele biblice sînt sporadice dar, cînd există ele sînt difuzate mai mult decît toate celelalte. Pentru unele faze istorice și mai ales pentru epoca lui Solomon și a raporturilor lui cu Tyrul, există informații foarte bogate. Istoriografia ebraică a epocii, după cum se știe, este demnă de multă încredere și foarte aproape de evenimente ; datele ei sînt deci, și în acest sens, printre cele mai importante (p. 27).

Orașele importante ale Feniciei au fost Arvad, Byblos, Sidon, Sarepta, Tyr, Akka. Fiecare oraș fenician constituia o entitate autonomă, a cărei stăpînire se extindea de la așezarea orășenească la regiunea rurală înconjurătoare. Guvernarea orașelor era exercitată de regi care se succedau.

În ce privește religia, fenicienii erau politeiști. Divinitățile de seamă sînt : El, Baalat, Adonis, Melgart, Astarta, Baal. Zeul El e o divinitate semită (Elohim la

evrei, Alah la mahomedani, Illu la asirieni etc.), Baalat e o zeitate feminină — înseamnă «stăpînă», Adonis înseamnă «domn» Melquart (melec rege) era un zeu rege, iar Baal înseamnă «stăpînul», Baal (Samaim) este «stăpînul cerului».

În ceea ce priveşte arhitectura religioasă, datele biblice sînt de mare însemnătate pentru că templul lui Solomon a fost construit, în Israel, de către artişti fenicieni. Piatra a fost utilizată din belşug de fenicieni. Obiceiul de a tăia morminte în stîncă arată dibăcia la care ajunseseră în această privinţă.

Una din cele mai mari glorii ale fenicienilor este difuzarea alfabetului în aria mediteraniană şi apoi în Occident. Limba feniciană este legată de limbile semite din aria siro-palestiniană. Scrisul şi limba lumii punice oferă un instrument de observaţie asupra continuităţii şi dezvoltării culturii feniciene în deplasarea ei spre Orient şi Occident, deoarece limba şi scrierea punică sînt o continuare fidelă a limbii feniciene.

Fenomenul fenician va fi mai deplin înţeles dacă urmărim viaţa acelui popor în expansiunea sa spre Cipru, Africa, Occident şi cu osebire spre Malta, Sicilia, Sardinia şi Spania.

Scriind *Lumea fenicienilor*, autorul ne-a oferit, în mod metodic şi riguros un îndrumar sigur spre descifrarea rolului istoric al acelui neam semitic oriental care a contribuit cel mai mult, cu zeci de secole în urmă, la sporirea contactelor de tot felul, pe căi de mare şi pe drumuri de uscat, între Africa, Asia şi Europa».

Urmărind paginile acestei cărţi, cititorul ajunge la concluzia că Vechiul Testament constituie un izvor important pentru cercetarea lumii feniciene.

Eugen Costin, **Printre nisipuri şi beduini,** Bucureşti, 1974, 195 p. + 24 ilustraţii.

Cartea aceasta a fixat în scris drumul lui Eugen Costin prin ţinuturile aride din nordul Africii şi pînă în sudul Arabiei. Autorul cărţii face parte dintre trimişii ţării noastre pentru a lucra în cadrul Organizaţiei Naţiunilor Unite pentru Alimentaţie şi Agricultură, timp de mai mulţi ani, pentru a stimula binefacerile civilizaţiei, acolo unde progresul a pătruns mai puţin.

Eugen Costin este primul forestier român care a participat la acţiunea internaţională pentru transformarea deşertului african prin împădurire şi plantaţii.

Prin delegarea lui Eugen Costin s-a făcut o bună alegere; lucrase cincisprezece ani în staţiuni cu terenuri erodate, sărături, nisipuri mobile etc., publicase numeroase studii şi cercetări în acest domeniu şi-şi luase doctoratul cu o teză de ecologie în regiuni aride.

În cartea lui Eugen Costin găsim amănunte cu privire la activitatea pe care a desfăşurat-o el în Egipt şi Yemen, precum şi unele impresii ce i le-a făcut regiunile în care a lucrat. Astfel, el descrie Delta Nilului, contactul cu deşertul, El Alamein — o fortăreaţă în deşert —, furtuna de nisip de la El-Qasr, podişul din Liban, marea necropolă a faraonilor ş. a.

În ceea ce priveşte Yemenul, descrie traversarea Peninsulei arabice, Staţiunea experimentală El-Kod, tribul lui Ali-Saleh, nisipurile de la Marwan, dunele de la Ahwar, pustiul Himyar, craterul Bir-Ali, nisipurile şi beduinii din Maifa Hajar, platoul Dhala, regiunea Saba, a faimoasei regine din Saba cunoscută din Sfînta Scriptură a Vechiului Testament.

Dar ceea ce mi se pare mai important este că Eugen Costin a contribuit la fixarea dunelor de nisip, la aşezarea perdelelor de protecţie, la plantarea în regiuni întinse din deşerturile Orientului Apropiat a diferiţilor arbuşti sau la amenajarea pepinierelor forestiere şi la împăduriri.

Din această carte rezultă că, pentru statornicirea unei vieţi noi, pentru a ieşi biruitori din atmosfera care întunecă o bună parte a pămîntului african, un loc, nu de mică importanţă, îl are şi România.

„Buletinul studiilor biblice“, tom. VI, nr. 1 din 1976.

Acest periodic de o deosebită importanţă pentru teologia actuală redă în întregime desfăşurarea şi

comunicările simpozionului biblic ţinut în Insula Patmos, între 24-28 septembrie 1975. La simpozion au participat 45 de persoane, profesorii de Studiul biblic de la facultăţile de teologie din Atena şi Salonic şi alţi teologi greci cu preocupări biblice. Simpozionul a fost organizat de un comitet, în frunte cu decanul Facultăţii de Teologie din Atena, Savas Agouridis.

Tema simpozionului a fost: «Sfîntul Evanghelist Ioan: Opera şi concepţia sa teologică». Pentru lămurirea temei şi-au adus contribuţia mai mulţi teologi, tratînd următoarele subiecte: «Cercetările actuale privind activitatea scriitoricească a Sf. Ioan». Această temă a fost tratată de Sava Agouridis, profesor de Noul Testament la Facultatea de Teologie din Atena. Conferenţiarul a pornit de la discuţiile actuale privind literatura ioaneică. El combate ideea unei dependenţe a Sfîntului Ioan, lansată de R. Bultmann, W. Nicol, R. Fortna şi B. Lindas, subliniind caracterul personal al celui de al 4-lea evanghelist. Pentru a-şi justifica punctul său de vedere, profesorul Agouridis pune la contribuţie toate izvoarele utilizabile, între altele şi descoperirile biblice de la Qumran.

A doua comunicare a fost a profesorului Dr. Christos Voulgaris, ataşat pe lîngă catedra de Noul Testament la Atena. Ea a fost intitulată: «Fundamentul istoric şi teologic al celei de a 4-a Evanghelii». Caracterul istoric al Evangheliei rezultă nu numai din carte (Ioan XXI, 24), ci şi din mărturiile scriitorilor bisericeşti, aparţinători veacului I şi II, asupra cărora a avut o înrîurire.

Sfîntul Ioan pune într-o nouă formă relaţia dintre creştinism şi iudaism şi acest fapt constituie tema principală a concepţiei teologice a Bisericii.

Al treilea studiu biblic se intitulează: «Stăpînitorul acestei lumi». Autor este G. Galatis, profesor de Noul Testament la Facultatea de Teologie din Salonic. Se face o exegeză a locurilor Ioan XII, 31; XIV, 30 şi XVI, 11. Fraza «Stăpînitorul lumii» este proprie Evanghelistului Ioan, ca şi ideea «stăpînirii lui Satan în lume». Autorul precizează înţelesul cuvîntului «lume», al cărei stăpînitor se numeşte Satan. În măsura în care lumea se solidarizează cu păcatul omului, ea devine terenul de lucrare a lui Satan, oarecum «lumea lui Satan».

A. Theoharis, profesor în Salonic stabileşte relaţia dintre Ioan XX, 19-23 şi Faptele Apostolilor cap. II în ce priveşte: «Arătarea Domnului cel înviat».

Autorul constată că, în general, învierea Domnului constituie o teză esenţială în kerigma Apostolilor. El nu găseşte o diversiune, ci argumente pentru existenţa unei armonii între Sf. Ioan Evanghelistul şi Sf. Luca autorul Faptelor. Acesta e punctul de vedere ortodox.

În studiul biblic intitulat: «Ioan II, 1-11», profesorul Savas Agouridis analizează pericopa care descrie nunta din Cana Galileei.

«Semnul» (minunea) de la nunta din Cana (Ioan II, 11), constituie începutul «semnelor». Semnul nu s-a îndeplinit pentru a trezi admiraţia aderenţilor, ci încrederea, pentru a se confirma caracterul mesianic al persoanei sale şi a dovedi relaţia între Domnul şi împărăţia lui Dumnezeu.

Scopul «semnelor» este mîntuirea.

În studiul «Problema lui Ioan Botezătorul în cea de a patra Evanghelie», asistentul univ. Petros Vassilidis examinează critic relaţia dintre Sf. Ioan Botezătorul şi Mîntuitorul Iisus, după Evanghelia Sfîntului Apostol Ioan. Se face o analiză amănunţită a următoarelor texte din Ioan I, 1-8; I, 19-51; III, 20; IV, 3; V, 31-47 şi X, 40-42. Ceea ce subliniază Petros Vassilidis este armonia desăvîrşită între Tradiţie şi Sfîntul Evanghelist Ioan. Autorul are mai ales în vedere faptul că Sfîntul Ioan Botezătorul este martorul dumnezeirii lui Iisus.

P. Koutlemanis, asistent universitar la Facutatea de Teologie din Salonic, face «Exegeza textului de la Ioan II, 16», în lumina învăţăturii Sfinţilor Părinţi raportată la punctul de vedere al exegeţilor mai noi.

«Unde-i tronul lui Satan?» constituie ultimul studiu biblic. Are de autor pe B. Stoyannos, profesor la Facultatea de Teologie din Salonic. Se face o expunere exegetică la Apocalipsă, II, 13. Textul nu prezintă dificultăţi filologice ci dificultăţi în redarea corectă a sensului. De aceea istoria interpretării acestui text e foarte vastă.

Simpozionul biblic de pe insula Patmos a adus preţioase contribuţii la studiul Noului Testament şi mai ales la o mai bună cunoaştere a operei Sfîntului Evanghelist Ioan şi a concepţiei sale teologice. Prin caracterul său, Sfîntul Evanghelist Ioan este mai apropiat de structura spirituală a grecilor. Se zice că grecul e născut filozof, îi place să dialogheze, să-şi pună întrebări şi să caute răspunsuri la cele mai complicate probleme. De fapt, Evanghelia după Ioan, Epistolele şi Apocalipsa se bucură de multă popularitate la teologii greci. Ele sînt obiectul numeroaselor sudii.

Amintim doar pe Agouridis *(comentar la Epistola I, II şi III ale lui Ioan),* Georgoulis *(comentar la cele trei Epistole ale lui Ioan),* Zografos *(comentar la cele trei Epistole),* Bratsiotis *(Apocalipsa lui Ioan),* Lampakis *(cele 7 stele ale Apocalipsei),* Giannakopoulos *(Erminie la Apocalipsă),* Sanzis *(Paralogie din Apocalipsă),* Th. Constantin *(Apocalipsa).*

Sînt atîtea temeiuri pentru care revista «Buletinul studiilor biblice» a închinat un număr întreg muncii biblice desfăşurată pe insula Patmos, acolo chiar unde subiectul simpozionului, Sfîntul Apostol şi evanghelist Ioan, s-a învrednicit să scrie cartea Noului Testament, intrată în istorie sub numele Apocalipsa.

Buletinul studiilor biblice, tom. VIII, vol. II Atena, 1974.

Buletinul studiilor biblice a ajuns în al cincilea an de apariţie. El îndeplineşte un rol de mare trebuinţă în domeniul studiilor biblice. Îndrumat de un colectiv de specialitate, în frunte cu profesorul universitar Savas Agouridis, un om de prestigiu în domeniul studiului biblic, revista este la înălţimea publicaţiilor de genul acesta.

Ultimul număr al revistei are următorul conţinut: S. Agouridis, *Predica de pe munte;* G. Gratseas, *Primenirea membrilor comunităţii eseocumraniene;* B. Englezakis, *Markan Parable, More than Word Modality a Revelation of Contents.*

Menţiuni critice: G. A. Galatis, P. G. Muller, Χριστός ἀρχιγός, *Predica lui Hristos: Der religions geschichtlice und theologische Hintergrund einer neutestamentlichen Christus Predikation (Bazele istorice şi teologice ale unei predici noutestamentare ale lui Hristos), Frankfurt/M, 1973;* P. Vasiliadis, C.H. Dod, *The Founder of Christianity (Întemeietorul creştinismului), Londra, 1973, 188 p.;* K. V. Kallinikos, *Franz Mussner: Der Galaterbrief (Epistola către Galateni) — comentar, Freiburg-Basel-Wien, 1974, XXII p. plus 426.*

Angelia (înştiinţări). Se vesteşte că a apărut vol. I al apocrifelor Vechiului Testament (texte, introduceri, comentarii) de profesorul Savas Agouridis.

Acest volum, întîiul; conţine cărţile: Jubileelor, Testamentul celor 12 patriarhi, Cartea Enoch, Epistola lui Aristeia. Manualul a apărut în Atena, 1974, în 582 pagini.

O altă lucrare apărută de curînd este Predica de pe munte a lui Iisus, studiul biblic, tratînd partea de introducere şi exegetică. Lucrarea a apărut la Atena, în anul 1975, avînd 110 pagini. Autorul acestui studiu de exegeză este profesorul S. Agouridis de la Facultatea de Teologie din Atena.

Bine redactată, revista Buletinul studiilor biblice e la zi cu toate noutăţile biblice. Ea se impune atenţiei din ce în ce mai mult.

N. NEAGA

Constantin C. Giurescu, **Amintiri, I.** Bucureşti, 1976, 340 p.

Literatura nemoralistică se îmbogăţeşte în fiecare an cu lucrări care evocă trecutului nostru.

E destul să amintim următoarele scrieri: Gala Galaction, Jurnal, *Titu Maiorescu,* Jurnal, *Mihail Cruceanu,* De vorbă cu trecutul, *Valeriu Braniştе,* Amintiri din închisoare, *Ştefana Velisar Teodoreanu,* Ursitul, *Demostene Botez,* Memorii, Vol. I-II, *Nicolae Iorga,* O viaţă de om. Aşa cum a fost, *şi altele. Despre aceasta din urmă, istoricul Mihai Berza a spus: «că este una din cele mai frumoase*

cărți din cîte s-a scris în limba românească».

André Malraux a afirmat că memoriile secolului douăzeci se înscriu pe două mari direcții: unele sînt mărturii asupra evenimentelor trăite de cel ce le înfățișează atenției publice, altele prezintă un proces de introspecție înțeles ca un studiu asupra omului (Antimèmores, Paris, 1967). Memoriile, confesiunile și autobiografiile literare înfățișează un conținut de viață consumat anterior, în trecut, devenit public înainte de a fi transpus pe hîrtie. Adesea, autorii acestor forme de literatură subiectivă au drept scop primordial așezarea propriei lor personalități în lumina unei juste cunoașteri, pentru a fi scutită de interpretări eronate. Exemplificăm afirmația de mai sus cu: Histoire de ma vie de George Sand, Mémoires de M-me Staël, Mémoires d'Outre-Tombe de Chateaubriand, Les Confessions a lui Jean-Jaques Rousseau, Dichtung und Wahrheit de Goethe etc.

O altă traiectorie și o metodă «sui-generis», descifrăm în lucrarea pe care o prezentăm. Academicianul Constantin C. Giurescu ajuns la patriarhala vîrstă de 75 ani își deapănă aducerile aminte în lucrarea intitulată modest: Amintiri, Editura Sport-Turism, București, 1976.

«Nu scriu memorii în sensul ce se dă, adesea, acestui gen de scrieri, adică de prezentare, într-o lumină cît mai favorabilă, a propriilor fapte, de justificare «a posteriori» a acestor fapte: nu e decît o lucrare «pro domo sua» cum au apărut atîtea la noi în țară și în afara granițelor. Spun ce am văzut și o spun «sine ira et studio» după vorba istoricului roman Tacit... Scriu, după vorba bătrînului Neculce, din ceea ce am văzut și auzit eu însumi. Cînd nu sînt singur, o spun limpede: nu caut să ascund sau să înfloresc: urmez, în privința aceasta, norma enunțată de Zilot Românul, acum circa o sută cinci zeci de ani: «Istoric sînt, n-am frate, n-am rudă, n-am vecin: stăpîn am pe adevărul, lui cată să mă-nchin».

După un cuvînt înainte, autorul începe cu primele amintiri de la vîrsta de patru ani din Viena unde tatăl istoricului era bursier și făcea cercetări în diferite arhive privind diferitele izvoare și documente ce se refereau la Istoria Patriei, continuînd într-o formă captivantă perioada de școală la București — Școala primară «Cuibul cu barză», și liceul George Lazăr. Portretele ce le face colegilor de clasă ni-l descoperă pe viitorul fin psiholog, care sesizează și interiorizează resorturile cele mai intime ale oamenilor cu care a venit în contact în viața social-politică datorită situației și poziției pe care a avut-o ca profesor, cercetător și om politic. Față de profesorii de la Liceul Lazăr, toată condescendența, respectul și recunoștința. Aceste daruri spirituale sînt comoara și zestrea nativă-ereditară — de la părinții și strămunii săi care au trăit la Chiejd și Focșani — Orașul Unirii.

La Universitate — frecventarea cursurilor secției de istorie și geografie cu specializare în Istoria Românilor, ca materie principală și Slava și Bizantina ca materii de completare.

Din timpul facultății păstrează frumoase și duioase amintiri pentru colegii și profesorii pe care i-a avut. Pentru Vasile Pârvan a avut numai admirație și respect, dar și afecțiune. Portretul făcut acestui profesor de elită merită să fie reprodus. «Pârvan a reprezentat o sinteză unică, foarte rar întîlnită: erudit, cu o documentare remarcabilă, investigînd exhaustiv problema de care se ocupa, savant avînd darul sintezei și al construcției armonioase, filozof, punîndu-și problemele principale și permanente ale firii omenești, ale sensului vieții și ale devenirii, literat, știind să îmbrace gîndirea și simțirea lui — mai ales atunci cînd evocă pe marii înaintași sau marile fapte a istoriei noastre — într-un chip impresionant, în care căldura sentimentului se îmbina fericit cu frumusețea imaginilor și vigoarea cuvîntului». Ne explicăm pentru ce autorul a păstrat tot timpul o strînsă legătură cu Pârvan și după terminarea studiilor universitare. Formația sa științifică se datorează tatălui său deși nu-l avusese profesor la Facultate, apoi profesorilor Vasile Pârvan, Dimitrie Onciul, Simeon Mehedinți și Demostene Russo.

Prin plecarea la Școala Română din Franța se deschid frumoase perspective pentru tînărul Giurescu, putînd să cerceteze și să adune documente pentru Istoria Românilor; acest lucru s-a evidențiat în lucra-

rea de doctorat, care a fost elogiată de Iorga în Raportul asupra lucrării: «Lucrarea pe care D. C. C. Giurescu o prezintă ca teză de doctorat e un studiu care face cea mai mare onoare autorului şi promite ştiinţei noastre istorice un maestru». Ca profesor universitar desfăşoară o intensă şi rodnică activitate pe tărîmul Istoriei naţionale.

La Revista Istorică pe care a condus-o a imprimat o nouă direcţie, urmărind «respectarea strictă a adevărului. Preocuparea de adevăr ne impune cercetarea adîncită a amănuntelor. Pentru cine ştie să vadă, în amănuntul cel mai mic se ascunde generalitatea. Numai pe această temelie se poate realiza o sinteză».

În aceste Amintiri, autorul ne prezintă în sensul adevărat al cuvîntului viaţa politică din primele trei decenii ale secolului al XX-lea cu oamenii săi politici, caracterizînd cu ochiul istoricului pe oamenii politici pe care i-a cunoscut arătîndu-le calităţile, dar şi defectele.

Lucrarea mai cuprinde frumoase pagini de călătorie peste hotare: Parisul cu instituţiile sale, împrejurimile Parisului şi unele regiuni ale Franţei: Luvrul, Panteonul, Sorbona, Notre Dame, Fontainbleau, Bordeaux, apoi Bretania şi Normandia. Aici se vede simţul istoricului, dublat de cel literar. Grecia, Parthenonul, muzeele şi bisericile bizantine vizitate sînt icoane vii care vorbesc despre civilizaţia greacă. Încîntat de cele văzute încheie cu aceste cuvinte: «mă gîndesc cît le-ar folosi studenţilor de la istorie ca şi celorlalţi de la alte discipline, o asemenea excursie, la Constantinopol şi în Grecia, cum şi-ar îmbogăţi cunoştinţele şi înţelegerile faptelor din trecut, cum s-ar bucura la vederea atîtor frumuseţi ale lumii.

Cuprinsul acestei cărţi, nu poate fi gustat decît citit.

N. GRIGORAŞ

Iosif Constantin Drăgan, **Noi, Tracii, Istoria multimilenară a neamului românesc,** Craiova, 1976, 318 p.

Lucrarea a văzut lumina tiparului odată cu al doilea Congres Internaţional de Tracologie care a avut loc la Bucureşti între 4-10 septembrie a. c., sub înaltul patronaj al preşedintelui Republicii Socialiste România, Domnul Nicolae Ceauşescu.

Cartea reprezintă o contribuţie majoră la cunoaşterea lumii tracilor şi a istoriei lor zbuciumate.

Precum se arată în prefaţă, semnată de Prof. Dumitru Berciu, lucrarea «are un evident caracter literar-istoric» şi reliefează «pasiunea pusă de autor în evocarea trecutului multimilenar al neamului românesc şi în demonstrarea permanenţei sale pe aceeaşi vatră a străbunilor».

Lucrarea va fi continuată cu un al doilea volum în care istoria traco-geto-dacilor va fi urmărită de la Decebal pînă la formarea poporului român şi la afirmarea sa deplină în istoria modernă a lumii.

I. C. Drăgan, cunoscut pe plan european ca Preşedinte al Federaţiei Internaţionale de Marketing, eseist reputat şi om cu preocupări ştiinţifice multilaterale, autor al unor interesante volume de memorialistică (Prin Europa» — Editura Eminescu), aduce un suflu nou în istoriografie. El scrie istoria sine ira et studio, folosind o vastă bibliografie, în acest domeniu reuşind să întocmească prima sinteză a istoriei multimilenare a traco-geto-dacilor, din timpuri imemoriale pînă la confruntarea cu Roma şi căderea Daciei sub stăpînire romană în vremea lui Decebal. Se subliniază, în acest fel, continuitatea neîntreruptă a poporului român în spaţiul carpato-dunărean şi, mai ales, vitejia traco-geto-dacilor, ca şi contribuţia lor la dezvoltarea civilizaţiilor antice în sud-vestul Europei. Deosebit de interesantă este tratarea istoriei tracilor într-un context mai larg al istoriei universale subliniindu-se rolul jucat de aceştia în crearea unei civilizaţii străvechi pe aceste meleaguri, civilizaţie care nu era cu nimic mai prejos de aceea a altor popoare.

Lucrarea în sine se compune dintr-o introducere şi cinci părţi mari: 1. *Preistoria* (cu patru capitole) 2. *Protoistoria tracilor* (cu şapte capitole); 3. *Migraţiunile triburilor trace* (cu patru capitole); 4. *Mitologie şi istorie* (cu patru capitole); 5. *Afirmări în spaţiul tracic: regate şi imperii* cu (nouă capitole).

Este evident că în tratare, s-a

urmărit firul cronologic al evenimentelor istorice și legătura logică dintre acestea cu referiri la istoria tuturor popoarelor din Europa în general și sud-estul Europei în special.

În introducere se fac considerații de ordin general arătîndu-se că istoria tracilor n-a fost tratată niciodată unitar punîndu-se accentul pe «realismul interpretării istoriei». Expunerea cu un vădit caracter «literar narativ» ne avertizează autorul — nu va fi lipsită de «o doză de humor în înfățișarea și interpretarea evenimentelor».

I. C. Drăgan se referă la unitatea neamului românesc pe acest fond tracic, abordînd istoria «printr-o optică nouă într-o viziune totală, ținîndu-se seama de faptul că strămoșii noștri au fost poporul cel mai vechi și după cum atît de răspicat a spus-o cu douăzeci și cinci de secole înainte Herodot — cel mai numeros din Europa». Autorul este de părere că oamenii care au creat civilizația cea mai înfloritoare din lume, în Europa, nu au venit din altă parte, ci s-au născut aici, au trăit și au evoluat pe aceste meleaguri. Deși, în Europa, istoria scrisă merge înapoi cu cîteva mii de ani (3500), descoperirile arheologice recente arată că existau forme de cultură cu aproape un milion de ani mai înainte. În sud-estul Europei numeroase culturi probează această vechime : (zona Porțile de Fier), culturile Hamangia, Boian, Vădastra, Precucuteni, Gumelnița, Cucuteni (cultura Cucuteni în Moldova Transilvania și o parte din Muntenia excelează prin ceramică decorativă, cu un colorit foarte viu și o eleganță a desenului). «Așadar, creatorii acestei formidabile civilizații apărute sub forma diferitelor culturi în spațiul tracic și cu precădere în teritoriul carpato-dunărean, în partea ultimă a neoliticului, mai ales, au alcătuit fondul preeuropean pe care s-au dezvoltat înșiși tracii binecunoscuți apoi în istorie».

În continuare, autorul se ocupă de spațiul geografic adică de leagănul neamului tracilor, care a fost Bazinul dunărean și Carpații («depresiunea alcătuită de curbura Carpaților și Munților Apuseni»).

Este evident că marile civilizații ale lumii s-au dezvoltat pe văile unor fluvii : egipteană pe Nil, mesopotamică pe Tigru-Eufrat, indiană pe Indus și pe Gange, chineză pe Fluviul Galben, cea europeană pe Dunăre, numită și Istru, în străvechea vatră tracică a Carpaților.

În ceea ce privește meșteșugurile, autorul precizează că folosirea metalelor la traci a fost mai veche de anul 2000 î. e. n., deoarece aurul și cuprul aflate în stare naturală erau întrebuințate atît pentru unelte, cît și pentru podoabe. Ocupația de bază a tracilor rămînea însă agricultura (cultivarea meiului, grîului, orzului, secarei, mazărei) dar se ocupau frecvent și cu stupăritul și pescuitul.

Cît privește limba tracilor, lăsînd la o parte părerile contradictorii, I. C. Drăgan susține «continuitatea neîntreruptă a limbii trace, ca o componentă esențială a unui popor străvechi, pe care un accident al istoriei l-a făcut să-și schimbe denumirea, nu însă și ființa ; de asemenea, el afirmă că «neamul tracilor vorbea o limbă unitară». În continuare, vorbind despre religia tracilor, autorul menționează că ei au avut «o religie concretizată printr-o înaltă spiritualitate». La început, ca orice religie, aceasta a fost simplă dar, în general, ea poate fi caracterizată ca o religie politeistă. Ei îl aveau însă și pe Zalmoxe, profetul vieții fără sfîrșit, care s-a impus tracilor de pretutindeni. «Credința lor i-a dus la formarea unei concepții originale despre viață, a Weltanschauung-ului care i-a făcut să disprețuiască moartea, să fie viteji în război, printre ei geții fiind cei mai viteji și mai drepți».

În continuare, autorul vorbește cu lux de amănunte despre cele peste o sută de triburi tracice, despre afirmarea și răspîndirea lor precum și despre faptul că se vor mai afla multe lucruri noi de abia de acum înainte, cînd istoria lor urmează să fie studiată și scrisă. De asemenea, este descrisă mitologia proprie a marelui neam al tracilor, comerțul și coloniile grecești așezate pe țărmul Mării Negre, care au avut drept scop să faciliteze schimbul de mărfuri și, în general, dezvoltarea comerțului, prin înțelegeri reciproce cu populațiile trace autohtone.

După aceasta urmează capitolul al V-lea care cuprinde descrierea diverselor regate : Bosporam, Odrisilor sau Tracia, regate trace de seamă : Dardania, Iliria și Epirul precum și descrierea unor imperii ca : marele

imperiu traco-macedonean şi imperiul Roman, unificator al Tracilor.

Acest mare capitol mai cuprinde descrierea regatului Daciei — Geţiei, cu figura impunătoare al lui Dromichete — «rege al regilor», apoi prezentarea Daciei-Geţiei cu «personalitatea deosebită — Burebista — «cel dintîi şi cel mai puternic dintre toţi regii din Tracia» şi urmaşii acestuia.

Lucrarea cuprinde 318 pagini şi o bibliografie. Este însoţită de cîteva hărţi sugestive. De asemenea, ea cuprinde numeroase fotografii reprezentînd diferite obiecte descoperite cu prilejul săpăturilor arheologice, care constituie probe importante cu privire la diversele epoci istorice în această zonă de manifestare a civilizaţiei Tracilor.

Sumarul este redat şi în limbile de mare circulaţie franceză şi engleză.

Claritatea expunerii, stilul sobru adecvat faptelor istorisite, serios atunci cînd redă fapte autentice, cu o notă de umor sau ironie fină atunci cînd apelează la mitologie, sînt calităţile indiscutabile ale unui scriitor stăpîn pe expresie şi pe limba curat românească.

Lucrarea nu este în fond numai o operă de erudiţie ci şi de popularizare a unor fapte din trecutul nostru îndepărtat pentru dovedirea trăiniciei în timp şi a continuităţii multimilenare a poporului român pe aceste meleaguri de dor şi legendă «ale doinei» şi ale «mioriţei», pînă în zilele noastre.

Pr. R. MIRONOVICI

Ştefan S. Gorovei, **Muşatinii. Memoria pămîntului românesc,** Bucureşti, 1976.

Autorul acestei cărţi pune în lumină istoria unei familii strîns legată de însăşi istoria Moldovei — Muşatinii — din sînul căreia timp de două secole au ieşit — cu cîteva excepţii — voievozi ai ţării Moldovei.

După un «Cuvînt înainte», punînd ca motto versurile lui Eminescu «Rămîneţi în umbră sfîntă, Basarabi şi voi Muşatini, Descălecători de ţară, dătători de legi şi datini» ! urmează cuprinsul lucrării în nouă capitole, cu titluri de cronică, cu adînci şi răscolitoare rezonanţe istorice.

Cap. I. «Să fie neam de Domn şi tot neamul său Domni».

Cap. II. «Voievod al Ţării Moldovei de la munte pînă la malul Mării».

Cap. III. Autocratul şi urmaşii săi.

Cap. IV. Cea mai curată icoană.

Cap. V. «Moldoveanul cel Mare».

Cap. VI. Lăpuşnenii.

Cap. VII. Apus de veac.

Cap. VIII. Pretendenţi de carieră.

Cap. IX. Ultimii Muşatini. Pentru urmărirea tuturor încrengăturilor şi filiaţiilor, ne prezintă arborele genealogic al acestei familii.

Figura centrală care — după expresia Marelui Iorga «Cea mai deplină şi mai curată icoană — a familiei Muşatinilor, Voievodul Ştefan cel Mare este înfăţişat de autor în toată aureola. «E foarte greu de prevăzut ce ar fi devenit Moldova, dacă... n-ar fi apărut un om care cu spada şi cuvîntul, a dat puterii centrale o autoritate nemaiîntîlnită nici pînă atunci, nici de atunci încolo... Figură dominatoare a istoriei Sud-Estului european din vremea sa, erou naţional şi personaj de legendă, campion al luptei creştine — Athletus Christi — diplomat şi militar deopotrivă de iscusit, Ştefan cel Mare a fost, fără nici o îndoială, una din acele personalităţi care covîrşesc prin genialitatea lor, impresionează prin tăria caracterului lor şi stîrnesc o admiraţie fără margini în sufletul posterităţii».

Familia Muşatinilor începe cu Bogdan I şi se termină cu Alexandru Iliaş, Radu Iliaş († 19 martie 1704). Exact la 200 de ani după moartea lui Ştefan cel Mare s-a stins familia Muşatinilor «osul domnesc» a lui Bogdan I şi Roman I Autocratul. Au existat cîteva neamuri boiereşti în Moldova ce au încercat să-şi lege ascendenţa de familia Muşatinilor, dar fără să se poată aduce probe concludente. Aşa s-a crezut pe baza unui document din 1633 că familia Flondor ar fi urmaşa acestei familii. În încheiere se arată că istoria Muşatinilor e istoria unei familii, dar nu a unei familii oarecare, ale cărei bucurii şi necazuri să ne intereseze doar pentru latura lor umană ; ele privesc, în egală măsură, istoria ţării, istoria poporului.

Într-o carte de istorie căutăm un îndreptar de viaţă. Avem nevoie de experienţa înaintaşilor, chiar şi atunci cînd a fost o experienţă dureroasă, chiar şi atunci cînd aceşti înaintaşi au plătit-o cu viaţa drept sau pe nedrept. Ce învăţături se des-

prind din Istoria Mușatinilor? se întreabă autorul: De-a lungul întregii noastre istorii numai acei conducători care au înțeles imperativele vremilor și au acționat pentru îndeplinirea lor au fost cu adevărat mari și au rămas în amintirea poporului, sub diferite forme. Acestea sînt personalitățile cheie pentru înțelegerea unei perioade istorice.

În cazul nostru este vorba de Bogdan I, Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare, Ioan Vodă cel Viteaz.

Pe același fir al istoriei, Cartea Neamului Nostru are înscrise cu litere de aur și alte personalități ca: Nicolae Bălcescu, Alexandru Ioan Cuza și în zilele noastre acea personalitate care a imprimat întregii noastre vieți social-politice, economice, spirituale, un suflu înnoitor, aducînd permanent prin exemplul activității sale în fruntea Statului — o inestimabilă contribuție la făurirea unității de granit a poporului, la mobilizarea tuturor energiilor națiunii în numele idealurilor nobile ale progresului și prosperității, ale socialismului — Domnul Nicolae Ceaușescu.

Autorul conchide cu aceste aprecieri: «La un loc, lumini și umbre, Mușatinii au scris multe pagini din istoria patriei — unele mai strălucitoare, altele mai sumbre, după cum erau oamenii și vremurile — dar trăgînd linia pentru socoteală, rezultatul e pozitiv. Un șir lung de mari și strălucitori voievozi — conducători înțelepți și energici trecîndu-și cîrma Moldovei ca pe o torță a cărei flacără trebuie ferită de orice vînt neprielnic, buni gospodari, proteguitori ai culturii și artelor, ostași viteji și pricepuți, apărători ai libertății și integrității țării, luptători pentru creștinătatea întreagă — se ridică din filele istoriei ca un zid puternic pe care se reazimă România de astăzi. Nu putem face economie de laude cînd vorbim de ei».

Lectura acestei cărți este captivantă, pentru că nu este numai o înșiruire de nume și date, ci o împletire cu unele obiceiuri, atmosfera vremii, cadrul și ambianța socială împletite cu fondul spiritual creștin al moldovenilor păstrători ai zestrei străbune, dar și apărători de moșie.

Pr. V. VĂCĂREANU

Documenta Romaniae Historica. A. Moldova, Vol. II, București, 1976.

Întocmit de Leon Simanschi în colaborare cu Georgeta Ignat și Dumitru Agache. Volumul al doilea din colecție, închinat memoriei lui Ion Bogdan și a lui Mihail Costăchescu, primii care au publicat după criterii științifice documentele cunoscute de ei pînă la 1504, spre deosebire de colecțiile publicate de cei doi cercetători amintiți, cuprinde numai documente interne, — documentele externe urmînd să fie publicate în volume separate —, în număr de 292 dintre anii 1449-1486. Anul 1486 marchează o nouă etapă a domniei lui Ștefan cel Mare, de încetare a războaielor cu turcii, eveniment care se va observa în dezvoltarea economică și culturală a Moldovei, după care se poate afirma, recunoscute anterior. Aproape totalitatea acestor documente se referă sau sînt legate de proprietatea funciară feudală, de aspectele privind obținerea (donații, cumpărarea și moștenirea) în general și cadrul juridic în care s-a dezvoltat. Volumul cuprinde și o serie de documente privitoare la organizarea administrativă și în special cea fiscală, cele mai detaliate în acest sens față de cele anterioare. Marea majoritate a documentelor cuprind informații de prima mînă cu privire la organizarea de stat precum și date extrem de interesante multe indirecte asupra desfășurării procesului istoric obiectiv dintre anii 1449-1486.

Primele 61 de documente sînt emise din cancelariile ultimilor urmași ai lui Alexandru cel Bun, adică în cei opt ani în care au domnit șase domni, o epocă în care puterea boierimii atinge un apogeu din punct de vedere economic și politic. S-a dat, în special, ca exemplu logofătul Mihul, care ajunge cel mai mare latifundiar și un adevărat diriguitor al politicii interne și externe a Moldovei de pînă la Ștefan cel Mare. Dealtfel, el este acela care a dus tratativele cu sultanul Mehmed al II-lea, tratative prin care Moldova a devenit tributară Imperiului Otoman.

Documentele de la Ștefan cel Mare, publicate în acest volum, în număr de 204, ne fac să observăm principiile după care s-a condus el

în organizarea vieţii publice din Moldova, care s-au manifestat în primul rînd prin limitarea puterii marii boierimi, reducerea donaţiilor de fonduri funciare din teritoriul aflat la dispoziţia domniei, care se redusese simţitor în timpul urmaşilor lui Alexandru cel Bun, slăbind astfel puterea domniei. Tot din aceste documente se constată reformele de structură iniţiată de Ştefan cel Mare, cu privire la armată, la organizarea ei, la numirea de oameni noi în fruntea cetăţilor şi a instituţiilor publice, aleşi după criterii noi de capacitate. Faţă de publicaţiile anterioare de documente pentru perioada menţionată, volumul cuprinde 23 de documente inedite, găsite în depozitele de arhivă din Varşovia şi Moscova şi în unele depozite din ţară.

În acest volum s-au înserat şi 24 de acte false, cu datare între 23 martie 1449 şi 8 iunie 1485, la care — cum observa autorul prefeţei, Leon Simanschi —, s-ar putea adăuga eventual şi cele trei acte îndoielnice, precum şi alte 14 falsuri menţionate în comentariul doc. nr. VI (care poate fac parte dintre-o grupă de falsificate cu particularităţi distincte, produse în acelaşi loc şi scrise, probabil la şcoala aceluiaşi mistificator. Dat fiind numărul mare al falsificatorilor nu este exclus ca ele să fi acoperit o zonă unitară de sate. Criteriile de determinare ale acestor falsificate au fost sesizate cu amănunţime ca : pergament foarte rău lucrat, cerneală modernă şi în unele părţi ştearsă aproape cu totul, învelişul peceţilor în loc să fie cu ceară albă, cum se obişnuia să se aplice la cele originale, e din răşină neagră, peceţile emblemă şi legende prost executate, urîte, încît numai cercetîndu-le pe acestea se pot observa falsurile, pe lîngă aceasta scrisul urît, depărtat de semiunciala sau cursiva chirilică a secolului al XV-lea le clasează în aceeaşi categorie. De asemenea şi limba folosită de falsificator ca un necunoscător al limbii de cancelarie a veacului amintit. Toate acestea «ilustrează prin însăşi semnificaţia atribuirii lor acestui interval cronologic, măsura valorilor istorice realizate acum în Moldova, permanenţa lor în conştiinţa istorică populară sau cultă» (p. VII). Ca metodă de lucru, autorii au toate întregirile operate în textele slavone, prin paranteze rotunde cînd se referă de exemplu la prescurtări şi în paranteze unghiulare, atunci cînd cauza s-a aflat în factorii externi, care au acţionat asupra documentului de la naşterea sa şi pînă azi», ca locuri răzuite rupturi, îndoituri în care nu se mai poate citi textul etc.

Traducerile textelor se remarcă prin deslavizarea lexicală şi fonetică a numelor proprii româneşti.

Asupra fiecărui act s-au făcut ample observaţii arhivistice, paleografice şi bibliografice. Observaţiile asupra unor aspecte diplomatice proprii pentru a uşura înţelegerea adecvată a expresiei documentare».

Atragem atenţia că volumul cuprinde şi un număr de documente originale, care în colecţiile anterioare s-au publicat în rezumate sau traduceri de mai tîrziu. Mai sînt şi alte intervenţii ca, un număr din documentele vechilor colecţii au fost trecute la îndoielnice sau false, şase au fost «contopite cu forme arhivistice provenind de la aceleaşi documente dar considerate ca acte distincte. În plus, un număr de 81 de acte s-au editat după piesele de arhivă aflate în ţară, nu după ediţii princeps. Chiar şi numărul actelor false este sporit în acest volum cu 15 piese faţă de cele cunoscute anterior.

Autorii totuşi îşi dau seama că nu s-au putut publica şi alte piese, care presupun că ar exista. Ei se referă la documentele Mitropoliei Moldovei, care au fost duse în Polonia de regele Ioan Sobieschi odată cu Mitropolitul Dosoftei, despre care ar fi certitudini că s-ar afla în arhive vieneze şi alte piese care ar mai putea fi în depozite de arhive de peste graniţe.

Fiecare piesă documentară publicată are indicaţia depozitului, mărimea, materialul pe care este scris, dacă e original, traducere, copie şi depozitele în care se găsesc, colecţiile în care au fost publicate etc. Volumul cuprinde şi o bibliografie a documentelor publicate. O atenţie deosebită s-a acordat indicilor de nume şi în special acelui de materii, o listă de cuvinte slave din traducerile şi rezumatele româneşti, lista cuvintelor slave scrise prescurtat, precum şi un număr de 94 fotocopii ale documentelor care nu au mai fost reproduse. Colectivul care a redactat volumul oferă astfel tuturor cercetătorilor trecutului poporului

nostru un excepțional instrument de lucru la nivelul cerințelor științifice actuale, «preluînd în mod creator contribuția predecesorilor», și aici, încă o dată trebuie amintiți Ion Bogdan și Mihail Costăchescu.

Constantin C. Giurescu-Dinu C. Giurescu, **Istoria românilor. II. De la mijlocul secolului al XIV-lea pînă la începutul secolului al XVII-lea,** București, 1976, 448 p.

Volumul al doilea al vastei opere anunțată de autori în opt volume, și din care au apărut două, tratează istoria politică, diplomatică și militară a țărilor române de la mijlocul secolului al XIV-lea și pînă la începutul secolului al XVII-lea.

Capitolele notate în acest volum sînt astfel formulate: 1. Privire generală asupra istoriei românilor în răstimpul 1352-1606: 2. Istoria politică a Țării Românești între 1352 și 1382; 3. Istoria politică a Moldovei în răstimpul 1365-1400; 4. Transilvania între 1342-1441; 5. Mircea cel Bătrîn; 6. Alexandru cel Bun; 6. Istoria politică a Țării Românești între 1418 și 1456; 7. Iancu de Hunedoara; 8. Decăderea Moldovei sub urmașii lui Alexandru cel Bun; 9. Vlad Țepeș; 10. Ștefan cel Mare; 11. Istoria politică a Țării Românești în răstimpul 1462-1508; 12. Istoria politică a Transilvaniei între 1456 și 1601; 13. Istoria politică a Țării Românești în secolul al XVI-lea; 14. Istoria politică a Moldovei în secolul al XVI-lea (1504-1606); 15. Mihai Viteazul; 16. Dobrogea în secolele XIV-XVI și 17. Românii din Peninsula Balcanică în secolele XIV-XVI.

Autorii subliniază în subtitlul primului capitol că: „Faptul esențial al istoriei românilor în răstimpul 1352-1606 este continuitatea statelor românești", continuitate proiectată „pe fundalul desfășurărilor internaționale majore", interval în care un număr de state ca: Bulgaria, Imperiul bizantin, Serbia, Muntenegru, Albania, și din 1541 și Ungaria, partea ei centrală fiind transformată în pașalîc. Totodată, însă, de la această dată apare Principatul autohton al Transilvaniei, cu același statut de vasalitate față de Imperiul otoman ca și Țara Românească și Moldova.

S-a subliniat clar de către autori că cele trei state românești, în tot evul mediu, și-au păstrat organizarea administrativă, militară, politică și bisericească proprie, cu o viață economică satisfăcătoare, cu o circulație monetară activă și o viață culturală cu realizări artistice excepționale, care stau alături de realizările culturale univesale. Intr-un cuvînt, mecanismul vieții de stat românești s-a menținut continuu.

In ceea ce privește relațiile dintre Imperiul otoman și țările române au fost cele de la suzeran la vasal, obișnuite în întreaga Europă.

Autorii explică această situație datorită calității românilor care au reușit să realizeze o justă îmbinare între spiritul politic-diplomatic și cel militar, cu alte cuvinte, între „ascuțișul minții pentru perioadele mai lungi și ascuțișul sabiei", în momentele de criză, cînd nu mai exista altă soluție. Prin urmare în relațiile cu Imperiul otoman, care în secolele al XIV-XV-lea reprezenta cea mai remarcabilă forță militară și politică a sud-estului european, românii au știut să combine rezistența armată cu supleța tratativelor diplomatice (p. 8), ceea ce a dus la stabilirea unor relații speciale, ceea ce a permis acestora să-și continue existența ca state în schimbul tributului. Sînt scoase apoi în evidență acțiunile militare și diplomatice excepționale ale lui Mircea cel Bătrîn, care, deși învingător de mai multe ori a terminat totuși prin a plăti haraci Porții. După el unii voievozi ai Țării Românești au încercat să recîștige independența deplină. Intre aceștia sînt evidențiați Vlad Dracul și Vlad Țepeș, deși au avut de înfruntat o asemenea forță, ei au obținut de la Poartă recunoașterea Țării Românești ca un stat separat.

Just observă autorii, situația a fost similară și pentru Moldova, unde Alexandru cel Bun a avut lupte cu turcii, înfruntări pe cîmpul de luptă, însă nu de amploarea celor avute de Mircea cel Bătrîn; în aceste confruntări Alexandru cel Bun nu a fost învins și nu a fost pus în situația de a le face vreo concesie. Mai tîrziu însă, crescînd presiunile cuceritorului Constantinopolului asupra Moldovei, unul din urmașii lui Alexandru cel Bun, Petru Aron, a trebuit să le plătească haraci și pentru Moldova, în anul 1456.

Capitolul despre Ștefan cel Mare, unul dintre cele mai întinse și scrise cu mai multă căldură din întreg volumul, fiindcă cu adevărat, cum se exprimă autorii vremea domniei lui

„este cel mai frumos timp din istoria Moldovei. Niciodată ţara n-a fost mai întinsă, mai bogată şi mai respectată; niciodată faima domnului ei n-a străbătut atît de departe, deopotrivă în apusul creştin şi în răsăritul mahomedan, provocînd admiraţia prietenilor şi respectul duşmanilor, niciodată nu s-au ridicat atîtea locaşuri civile şi bisericeşti, şi într-o formă atît de desăvîrşită". Epoca lui Ştefan cel Mare, depăşind hotarele Moldovei, a fost şi rămîne reprezentativă pentru întreg poporul nostru care şi-a găsit în acest glorios şi gospodar voievod cea mai înaltă întrupare a sa.

Dominanta politicii externe moldoveneşti de la urcare pe tron a lui Ştefan cel Mare a fost raporturile cu Polonia unde se refugiase fostul domn Petru Aron. In urma unor atacuri asupra regiunilor de graniţă, la 4 aprilie 1459 regele polon Cazimir al IV-lea recunoaşte ca domn pe Ştefan cel Mare, iar Petru Aron a fost îndepărtat din apropierea hotarelor Moldovei. Rezultatul înţelegerii pe plan economic a fost confirmarea, la 3 iulie 1460, a privilegiului comercial ce-l aveau negustorii poloni de la Alexendru cel Bun şi urmaşii acestuia.

Urmărindu-l pe Petru Aron, autorii afirmă că, în Polonia nemaiavînd siguranţă, a trecut în Transilvania şi s-a aşezat în regiunea secuiască pe care Ştefan cel Mare a atacat-o voind să-l îndepărteze de aici sau să-l captureze pe fostul domn. Urmărind activitatea şi în special planurile lui Ştefan cel Mare, s-a arătat cum el a reuşit ca pînă în anul 1465 să reîntregească hotarele ţării, ciopărţite prin cedările incapabililor urmaşi ai lui Alexandru cel Bun.

Aceste acţiuni, ca atacul în regiunea secuilor şi mai ales cucerirea Chiliei şi amestecul lui Ştefan cel Mare în răscoala din Transilvania, cum şi îndemnurile lui Petru Aron, constituiau — susţin autoriii — „motive serioase" pentru regele Matei Corvin „de a întreprinde o expediţie împotriva lui Ştefan" (p. 156), care însă s-a soldat cu o înfringere catastrofală pentru rege, la Baia şi datorită acţiunilor lui Ştefan cel Mare pînă în 1469 Petru Aron şi-a primit pedeapsa meritată pentru crima de la Reuseni.

Preliminariile conflictului cu Imperiul otoman au fost refuzul lui Ştefan cel Mare, începînd cu anul 1473, de a mai plăti tributul şi încercările lui de a include Ţara Românească în frontul antiotoman, care însă l-au dus la lupte directe cu turcii şi pînă la urmă la confruntarea de la Vaslui (noiembrie 1475), unde s-a obţinut cea mai strălucită victorie românească împotriva unei oşti otomane în cîmp deschis. După această luptă, este just cum se afirmă — că „Ştefan era în momentul acela singurul care putea duce cu succes lupta împotriva otomanilor. Avea toate însuşirile necesare unui mare comandant... Era singurul care ar fi putut duce la izbîndă o cruciadă pentru alungarea turcilor din Europa şi cucerirea Constantinopolului.

In aşteptarea unui alt atac otoman împotriva Moldovei domnul ei a restabilit raporturile cu Ungaria, încheind chiar o alianţă cu Matei Corvin. Totuşi, în anul marii confruntări, care a fost anul 1476, Ştefan cel Mare a fost lăsat singur să facă faţă formidabilei concentrări de forţe otomane. Cum s-a demonstrat indirect chiar de către turci în lupta de la Războieni „Mehmed al II-lea n-a dobîndit vreun rezultat notabil".

Expunerea continuă cu paragraful în care se tratează noile confruntări ale moldovenilor cu otomanii care au dus la pierderea Chiliei şi a Cetăţii Albe, ceea ce a însemnat o grea lovitură ce i se putea da lui Ştefan. Este justă observaţia că odată cu căderea Chiliei şi Cetăţiii Albe începe o nouă fază în domnia lui Ştefan şi chiar o nouă epocă în istoria Moldovei. Turcii se aşează pe pămîntul ţării, aşa cum făcuseră mai înainte dincoace de Milcov şi vor rămîne aici mai mult de trei veacuri, făcînd să se simtă din ce în ce mai tare stăpînirea lor".

După eforturi zadarnice de a recuceri aceste două porturi, Ştefan cel Mare a trebuit să ajungă la o reglementare a relaţiilor ţării sale cu Imperiul otoman, adică s-a ajuns la o înţelegere, la o pace cumpărată prin plata tributului.

Expunerea domniei lui Ştefan cel Mare este continuată prin cercetarea relaţiitor cu Polonia, care s-a încheiat cu lupta din Codrii Cosminului (26 octombrie 1497) şi mai apoi la tratatut moldo-polon din 1499.

In continuare, autorii tratează viaţa economică în timpul domniei lui Ştefan cel Mare, comerţul Moldovei cu Polonia şi Transivania, organizarea bisericească a Moldovei dintre 1457-1504, opera de construcţie a marelui voievod — cetăţi, curţi domneşti şi ctitorii. Expunerea este continuată cu date exhaustive despre familia lui Ştefan cel Mare şi dregători.

Capitolul despre domnia lui Ştefan cel Mare se încheie cu aprecieri asupra personalităţii domnitorului, autorii folosind pentru aceasta pasagii elogioase din istoricii contemporani. Ei încheie acest capitol cu următoarele aprecieri: „Această unanimitate de elogii ne arată cît de puternică a fost personalitatea lui Ştefan, cît de mult a impresionat ea pe contemporani şi pe urmaşi..., pe temeiul acestor fapte care nu s-au limitat la un singur domeniu, ci au îmbrăţişat întreaga viaţă a poporului, în toate manifestările ei, socotim, pe Ştefan cel Mare mai mare dintre toţi domnii noştri, fiindcă nimeni însă dintre domnii români n-a reuşit ca Ştefan cel Mare să concentreze armonios în persoana sa însuşiri atît de variate şi să realizeze opere atît de însemnate. Gloria lui va străluci veşnic în viaţa patriei noastre".

Urmaşii lui Ştefan cel Mare, cu toate eforturile depuse, n-au mai putut face faţă atît de strălucit şi normal atacurilor externe. Astfel suzeranitatea otomană a luat noi forme, mai evidente, începînd cu anul 1529, sfîrşitul domniei lui Radu de la Afumaţi în Ţara Românească şi în 1538 la sfîrşitul primei domnii a lui Petru Rareş. Suzeranitate otomană mai accentuată s-a manifestat prin creşterea haraciului, prin numirea unor domni direct de către Poartă. Este normal, cum se afirmă din expunere că în ţările române, datorită amestecului direct al Porţii în afacerile lor interne au trebuit să izbucnească reacţiuni ca aceea din Moldova sub conducerea lui Ion Vodă cel Cumplit (1572-1574), în Transilvania a lui Ştefan Vaillat şi în Ţara Românească a lui Mihai Viteazul, care a realizat pentru prima oară unirea politică a ţărilor române.

S-a tratat apoi şi exploatarea economică a ţărilor române de către Poartă, ele devenind hambarul special al Constantinopolului. Pe lîngă grîne, turcii scoteau din ţările noastre şi un mare număr de vite pentru Constantinopol şi oştile otomane. Tot din ţările noastre Imperiul otoman se aproviziona cu lemn de construcţie, său, unt, lînă, miere, ceară etc. Deşi au fost obligate să facă aceste eforturi materiale, totuşi ţările române şi-au păstrat, în continuare, organizarea proprie internă.

S-a urmărit apoi şi s-a demonstrat permanentele strînse legături dintre cele trei ţări româneşti, pe plan politic, economic şi cultural. Autorii admit, că sub raportul economic, ca şi sub cel etnic a existat o foarte strînsă legătură între românii din Moldova, Transilvania şi Ţara Românească. S-a subliniat pe larg şi competent că în vremea lui Iancu de Hunedoara a existat una din cele mai strînse cooperări între Transilvania, Ţara Românească şi Moldova. Numeroşi domni moldoveni au avut relaţii economice şi politice cu Transilvania, iar Ştefan cel Mare şi urmaşii săi au avut domenii întinse în Transilvania şi Petru Rareş în timpul cele dintîi domnii s-a considerat ca voievod al întregului Ardeal.

Un masiv capitol din acest volum este consacrat domniei lui Mihai Viteazul şi operei realizată de el. Iar impresionaţi de personalitatea şi opera lui Mihai Viteazul autorii scriu „tot mai puternic străluceşte chipul lui" şi „cu cît se adaugă informaţia documentară, cu cît cunoaştem mai bine lupta, biruinţa şi căderea acestui mare cîrmuitor, neînfricat luptător pentru drepturile patriei şi ctitor veşnic al ţării de astăzi, cu atît mai mult înţelegem amploarea operei sale. Alături de Ştefan cel Mare, Mihai Viteazul este întruchiparea eroismului, este izvor de putere, de încredere şi speranţă pentru poporul românesc". Autorii s-au ocupat mai întîi de filiaţia lui Mihai Viteazul şi de dregătoriile ocupate înainte de domnie. Cît priveşte filiaţia acestuia asupra căreia nu există o unanimitate de păreri, autorii scria că „Mihai rămîne, în primul rînd fiul faptelor sale şi însemnătatea sa în istoria patriei se datoreşte operei sale, fără legătură cu nobleţea dovedită prin hrisoave".

Tabloul situaţiei Ţării Româneşti la luarea domniei de către Mihai Viteazul este prezentat cu un realism crud, insistîndu-se asupra grelelor obligaţii în aprovizionări şi bani faţă de Poartă, care deveniseră insuportabile. Aceasta a fost una din cauzele principale care l-au făcut pe Mihai Viteazul să se ridice împotriva Porţii, mai ales că conjunctura europeană îi era favorabilă. Pentru aceasta „Mihai nu aşteaptă să i se facă propuneri, ci a luat iniţiativa unei alianţe cu Transilvania şi cu Moldova. Numai după aceasta a declanşat acţiunea armată împotriva turcilor începută cu omorîrea creditorilor din Bucureşti (13 noiembrie 1594) şi a celor 200 de ostaşi turci. Urmarea a fost atacarea garnizoanelor turceşti de pe linia Dunării şi atacuri la sud de Dunăre, care au dus la campania otomană din anul 1595. Răscoa-

lele românilor, se afirmă just de autori, constituiau un exemplu şi un îndemn pentru popoarele din Balcani", dar şi o „perturbare serioasă în aprovizionarea cu unele materii prime a Imperiului şi a Constantinopolului în special". Concentrarea de forţe otomane împotriva Ţării Româneşti a fost una din cele mai mari şi număra circa 150.000 de luptători adevăraţi". Potrivit tratatului din 20 mai 1595, Sigismund de Luxemburg trebuia să-i vină în ajutor cu toate forţele de care dispunea, însă forţele trimise au fost reduse ca număr, astfel că, în ziua de 13/23 august, cînd s-a dat bătălia de la Călugăreni, Mihai Viteazul comanda o oaste de opt mii de oameni, cu care însă a obţinut victoria de la Călugăreni, după o luptă care a durat 16 „ceasuri". Totuşi Mihai Viteazul a curăţat ţara de turci în ultimele luni ale anului atacînd diferite localităţi de la sud de Dunăre. S-au tratat, în continuare, opoziţia internă întîlnită de Mihai Viteazul din partea unor boieri, negocierile duse cu imperialii şi încheierea tratatului din 1598. Schimbările de conducere din Transilvania şi „Unirea Ţării Româneşti cu Transilvania după lupta de la Şelimbăr (18/28 octombrie 1599), unire recunoscută şi de Poartă, ceea ce a însemnat — cum se exprimă autorii — „o recunoaştere internaţională a unirii celor două ţări sub autoritatea lui Mihai Viteazul". Domnia lui Mihai Viteazul este completată cu date asupra negocierilor duse cu imperialii după unire, după cîrmuirea lui Mihai Viteazul în Transilvania, sînt apoi puse în adevărata lor lumină mişcările ţărăneşti izbucnite la intrarea lui Mihai Viteazul în Transilvania şi, în sfîrşit, Unirea Moldovei cu Transilvania şi cu Ţara Românească, „momentul culminant al puterii lui Mihai Viteazul", în lunile iunie, iulie, august 1600 el stăpîneşte cele trei ţări române, iar cuvîntul său ascultat de la Nistru în Banat şi din Maramureş la Dunăre".

Opera lui Mihai Viteazul concretizată mai întîi prin restaurarea drepturilor suverane ale Ţării Româneşti, — idee directoare a cîrmuirii lui Mihai Viteazul — postula cu necesitate cooperarea constantă, unirea sub o formă sau alta, a forţelor din Ţara Românească, Transilvania şi Moldova". „Meritul excepţional al lui Mihai Viteazul — cum au subliniat autorii — a fost de a fi realizat unitatea politică a ţărilor române, concluzie la care ducea o îndelungată realitate şi experienţă istorică clădită pe continuitatea şi unitatea etnică şi de civilizaţie a poporului român din cetatea carpatică pînă la Dunăre şi Marea Neagră. Prin această operă a însumat o evoluţie istorică şi a fixat obiectivul pentru dăinuirea şi progresul poporului român — statul naţional unitar, devenit realitate în 1918.

Volumul se încheie cu capitolele: Dobrogea în secolele XIV-XVI şi Românii din Peninsula Balcanică în secolele XIV-XVI, în care se tratează sintetic îndeletnicirea şi organizarea românilor macedonieni şi procesul de asimilare de către populaţiile înconjurătoare, datorită în special lipsei unui stat, cuceririi turceşti şi exodului unei părţi din ei. Un indice general absolut folosirii expunerii încheie volumul.

Istoria Românilor întocmită de Academicienii Const. C. Giurescu şi Dinu C. Giurescu este o sinteză originală, corespunzătoare nivelului ştiinţific la care au ajuns cercetările noastre, o lucrare indispensabilă oricărui intelectual şi om de cultură în care se găseşte expus clar şi sistematic tot ce este legat de evoluţia şi activitatea politică, diplomatică şi militară a ţărilor române în veacurile XIV-lea, al XV-lea şi al XVI-lea. Se pot aduce aprecieri şi Editurii ştiinţifice şi enciclopedice pentru condiţiile excepţionale grafice în care a apărut lucrarea.

Totuşi o viziune completă asupra acestei epoci din istoria poporului nostru vom avea după apariţia volumului al III-lea, deja anunţat.

N. GRIGORAŞ

Cronica bisericească

A. — Arhiepiscopia Iaşilor

O aspeţi

La invitaţia preşedintelui Marii Adunări Naţionale al Republicii Socialiste România, lordul cancelar Elwyn Iones, speakerul Camerii Lorzilor din Marea Britanie, împreună cu soţia, a făcut o vizită în ţara noastră.

In zilele de 16-17 septembrie a. c., oaspetele englez, însoţit de Dl. Nicolae Giosan, preşedintele Marii Adunări Naţionale, a vizitat mănăstiri monumente istorice şi alte obiective culturale şi de interes naţional din judeţul Suceava.

In onoarea oaspeţilor Dl. Miu Dobrescu, preşedintele Consiliului Popular Judeţean-Suceava a oferit un dineu.

Vineri, 17 septembrie a. c., în trecere prin oraşul Iaşi, lordul Elwyn Iones şi persoanele care l-au însoţit au fost primiţi de I. P. S. Mitropolit Iustin cu care au avut o convorbire.

In ziua de 26 septembrie 1976, a sosit la Suceava, o delegaţie a Bisericii Evanghelice din R. D. G., condusă de pastorul Bruno Schottstädt, preşedintele Fundaţiei Misionare Gossner. Din delegaţie au făcut parte pastorii Echardt Schulzger şi Güntner Wassermann şi au fost însoţiţi de Dl. Ioniţă Viorel de la Serviciul de relaţii externe al Sf. Patriarhii şi de P. C. consilier Radu Mironovici din partea Centrului eparhial Iaşi.

Vizita s-a desfăşurat după programul stabilit.

Luni 27 septembrie au vizitat: Mănăstirea Dragomirna, Mănăstirea Putna, Mănăstirea Sucevita (dejunul), Biserica Voroneţ, din judeţul Suceava şi Mănăstirea Agapia judeţul Neamţ (cina).

Marţi 28 septembrie, Mănăstirile Neamţ, Secu, Varatec din judeţul Neamţ şi Centrul eparhial Iaşi.

Miercuri 29 septembrie: Catedrala mitropolitană, Biserica Sf. Trei Ierarhi şi Sala gotică, iar la orele 9,20 au fost conduşi la aeroport, plecînd cu avionul la Bucureşti.

Cu prilejul acestei vizite, oaspeţii au arătat că îl cunosc pe Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin, care este o personalitate marcantă în Biserica Ortodoxă Română.

In general, ei au dorit să cunoscă viaţa bisericească din ţara noastră şi mai ales viaţa şi activitatea călugărilor şi călugăriţelor din mănăstiri, care au o bună pregătire şi prezintă turiştilor monumentul la care ei funcţionează, în cîteva limbi de largă circulaţie.

Cu acest prilej oaspeţii şi-au exprimat admiraţia faţă de bisericile — monumente istorice — restaurate cu sprijinul material al Statului nostru.

La plecare, oaspeţii au mulţumit cu recunoştinţă I. P. S. Mitropolit Iustin pentru vizita făcută în Arhiepiscopia Iaşilor şi pentru înlesnirile acordate.

Luni, 27 septembrie a. c., au sosit la Iaşi I. P. S. Mitropolit Meletios din Argentina, însoţit de exarhul său Miguel Saba şi de P. C. Pr. Constantin Popa de la biserica ortodoxă română din Venezuela.

La aeroportul Iaşi, oaspeţii au fost întîmpinaţi de P. S. Episcop-vicar Adrian Botoşăneanul şi P. C. consilier T. Meleşcan, care i-au condus la centrul arhiepiscopal.

După micul dejun oferit de P. S. Episcop-vicar, oaspeţii au vizitat Catedrala mitropolitană, Biserica Golia, cartierul universităţii, Biserica Sf. Trei Ierarhi şi Mănăstirea Cetăţuia.

La ora 13,30, I. P. S. Mitropolit Meletios şi însoţitorii săi au fost primiţi de I. P. S. Mitropolit Iustin care le-a oferit un dejun.

In timpul dejunului a avut loc o amplă convorbire despre situaţia Bisericii Ortodoxe din Argentina şi din ţara noastră. Oaspeţii au avut cuvinte de înaltă apreciere faţă de modul cum este organizată Biserica Ortodoxă în ţara noastră, despre personalitatea I. P. S. Mitropolit Iustin şi despre viaţa înfloritoare din România.

La ora 16,30, oaspeţii au plecat la Suceava, urmînd să viziteze, însoţiţi, de P. S. Episcop-vicar Adrian, monumentele din judeţele Suceava şi Neamţ.

Joi, 30 septembrie a. c., mama împărătesei Farah a Iranului, care se afla într-o vizită în ţara noastră, a sosit la Mănăstirea Dragomirna din judeţul Suceava, însoţită de patru doamne şi un aghiotant — din Iran — cum şi de doamna Tamara Dobrin şi alte persoane oficiale din România.

De la Mănăstirea Dragomirna, unde au fost întîmpinaţi de P. C. vicar Sc. Porcescu, oaspetele şi însoţitoarele lor au vizitat Mănăstirea Sucevita unde li s-a oferit dejunul, Mănăstirea Moldovita şi Biserica Voroneţ, apreciind mult monumentele vizitate cît şi obiectele de artă din colecţiile mănăstirilor.

In timpul vizitei, oaspetele iraniene şi române au făcut dese referiri la vizitele făcute de Şahin-Şahul Iranului — Reza Pahlavi Ariamer împreună cu împărăteasa în ţara noastră, cum şi la vizita făcută în Iran de către Dl. Preşedinte Nicolae Ceauşescu, împreună cu Doamna Elena Ceauşescu.

Cu acest prilej au fost subliniate relaţiile excelente dintre România şi Iran.

Seara, Dl. Miu Dobrescu, preşedintele Consiliului Popular Judeţean Suceava, a oferit un dineu în cinstea oaspetelor si a persoanelor care le însoţeau.

A doua zi, 1 octombrie 1976, au plecat spre Bucureşti.

Luni 4 octombrie a. c., orele 13, a sosit la Centrul arhiepiscopal Iaşi, Dl. James Billington, director la Wilson Internaţional Center for Scholars, însoţit de Dl. Al. Zub, cercetător la Institutul de istorie şi arheologie din Iaşi, venind din nordul Moldovei unde a vizitat monumentele istorice.

Oaspetele a fost primit de P. S. Episcop-vicar Adrian Botoşăneanul la biroul său.

După cum a afirmat el, este anglican şi profesor la o facultate din Princeton-S. U. A.

După vizitarea cancelariilor mitropolitane, a sălii de festivităţi şi a catedralei, oaspetele a fost invitat de P. S. Episcop-vicar Adrian la locuinţa sa unde i-a oferit dejunul, la care a luat parte Dl. Al. Zub şi P. C. consilier T. Meleşcan.

Cu acest prilej a avut loc o convorbire protocolară. Oaspetele s-a interesat de pregătirea clerului, publicaţiile teologice, relaţiile ecumenice şi, în mod cu totul particular, de teologia icoanelor.

P. S. Episcop-vicar Adrian a recomandat oaspetelui diferite lucrări şi studii care tratează problematica icoanelor din punct de vedere al valorii lor teologice şi a făcut o amplă expunere privitor la organizarea Bisericii Ortodoxe din ţara noastră — subliniind sprijinul larg acordat de Conducerea Statului nostru — la restaurarea monumentelor istorice, salarizarea clerului, apariţia revistei Mitropolia Moldovei şi Sucevei şi a altor lucrări ca: Monumente istorice bisericeşti din Mitropolia Moldovei şi Sucevei şi Psaltirea lui Dosoftei, editate cu binecuvîntarea şi îndrumarea I. P. S. Mitropolit Iustin.

In aceiaşi zi, la orele 17, el a plecat cu avionul la Bucureşti.

La plecare, P. S. Episcop-vicar a oferit oaspetelui lucrarea Prof. univ. Virgil Vătăşeanu: «Pictura murală în nordul Moldovei» (în limba engleză).

In ziua de 6 octombrie a. c., orele 10,30, a vizitat Catedrala mitropolitană din Iaşi un grup de turişti elveţieni, veniţi în ţara noastră prin „Asociaţia“ Audiatur, sub conducerea pastorului evanghelic Heinz Thuring. Mulţi dintre elveţieni erau teologi şi au vizitat pentru a doua oară Iaşul.

La solicitarea lor grupul a fost primit de P. S. Episcop-vicar Adrian, în sala de festivităţi. Cu acest prilej, Prea Sfinţia Sa a făcut un expozeu referitor la istoria şi viaţa nouă a Bisericii Ortodoxe Române; creştinarea poporului român, rolul Bisericii Ortodoxe Române în formarea conştiinţei naţionale, a unităţii de neam şi de limbă, contribuţia sa la progresul social, bunele relaţii dintre Biserică şi Stat, activitatea Bisericii noastre în F. U. S., cum şi în Mişcarea ecumenică.

La această convorbire a fost de faţă şi P. C. Pr. Matei Corugă din Iaşi.

La invitaţia Domnului Preşedinte Nicolae Ceauşescu şi a Doamnei Elena Ceauşescu, în zilele de 11-16 octombrie a. c., majestăţile lor Baudouin regele belgienilor şi regina Fabiola au făcut o vizită oficială în ţara noastră.

In cea de a treia zi a vizitei, miercuri 23 octombrie suveranii belgieni au fost oaspeţii judeţului Suceava. Intîmpinaţi de Dl. Miu Dobrescu, preşedintele Consiliului Popular Judeţean Suceava, la aeroportul Salcia, suveranii belgieni au vizitat Intreprinderea de prelucrare a lemnului din oraşul Rădăuţi şi unele mănăstiri din această parte a ţării.

La Mănăstirea Sucevita, înalţii oaspeţi au fost întîmpinaţi de I. P. S. Mitropolit Iustin. Aici, ca şi la Mănăstirea Moldovita şi Biserica Voroneţ au fost admirate vestitele picturi murale ale acestor monumente bisericeşti.

Intorcîndu-se la Suceava, suveranii belgieni au asistat la un spectacol folcloric, după care Preşedintele Consiliului popular judeţean Suceava a oferit un dineu în onoarea Majestăţilor lor, la care a luat parte şi I. P. S. Mitropolit Iustin.

Duminică 24 octombrie a. c., orele 10, a sosit la Centrul eparhial, Domnul Iosif Constantin Drăgan, român de origine, întemeietorul Fundaţiei Europene Dărgan, cu sediul în Italia.

Insoţit de P. S. Episcop-vicar Adrian, oaspetele a asistat la Sfînta Liturghie săvîrşită de I. P. S. Mitropolit în catedrala mitropolitană, îmbăcat într-o mantie neagră, ce i-a fost acordată odată cu titlul onorific de Arhonte de către fericitul întru pomenire patriarh ecumenic Atenagoras.

La sfîrşitul slujbei, I. P. S. Mitropolit Iustin a rostit un cuvînt în care a prezentat credincioşilor pe oaspete subliniind activitatea sa economică, culturală şi ecumenică —, iar Dl. Const. Drăgan a mulţumit I. P. S. Mitropolit pentru cuvintele de apreciere.

La orele 13, I. P. S. Mitropolit Iustin a oferit oaspetelui Const. Drăgan şi însoţitorilor săi un dejun la care au participat P. S. Episcop-vicar Adrian Botoşăneanul şi P. C. cons. cultural T. Meleşcan. Cu acest prilej s-au purtat discuţii asupra ultimei lucrări a d-lui Const. Drăgan, apărută în ţara noastră şi intitulată sugestiv «Noi, tracii».

De asemenea, în aceeaşi seară, Dl. C. Drăgan şi însoţitorii săi au fost oaspeţii I. P. S. Mitropolit la cină.

A doua zi, 25 octombrie a. c., orele 10, au plecat spre Cluj-Napoca.

Marele duce Jean al Luxemburgului şi marea ducesă Josephine-Charlotte, care se aflau în ţara noastră într-o vizită oficială, la invitaţia Domnului Preşedinde Nicolae Ceauşescu şi a doamnei Elena

Ceaușescu, în ziua de 27 octombrie a. c., au făcut o călătorie în Nordul Moldovei.

Intîmpinați de Dl. Miu Dobresu, președintele Consiliului Popular Județean Suceava, înalții oaspeți luxemburghezi au vizitat întreprinderi din orașul Rădăuți și mănăstirile din această parte a țării, renumite prin valoarea lor istorică și artistică. La Mănăstirea Sucevița înalții oaspeți au fost întîmpinați de I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei. Aici și în continuare la Moldovița și la Biserica Voroneț au fost admirate picturile murale, care decorează în chip minunat aceste mănăstiri.

La întoarcere în orașul Suceava, marele Duce Jean al Luxemburgului, marea ducesă Josephine-Charlotte și persoanele care-i însoțeau au asistat la un spectacol folcloric.

Seara, președintele Consiliului Popular Județean Suceava a oferit un dineu în onoarea Alteților lor regale, la care a luat parte și I. P. S. Mitropolit Iustin.

T. M.

Sesiunea anuală a Adunării eparhiale

Înalt Prea Sfințitul Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, a convocat Adunarea eparhială a Arhiepiscopiei Iașilor, în sesiune anuală, pentru ziua de 5 decembrie 1976, orele 9,30, spre a examina raportul general de activitate pe anul 1975, întocmit de consilierii administrativi, a verifica și aproba gestiunea financiară a anului 1975 și a întocmi și aproba planul financiar al Eparhiei pe anul 1977.

În ziua și la orele amintitie, *P. S. Episcop-vicar Adrian Botoșăneanul,* înconjurat de preoți și diaconi, a oficiat, în catedrala mitropolitană, un Te-Deum, la care au luat parte: Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin, consilierii eparhiali și membrii Adunării eparhiale.

Lucrările adunării s-au desfășurat, ca de obicei, în sala de ședințe de la cancelaria mitropolitană.

Deschizînd această sesiune, *Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin,* în cuvîntarea rostită, a spus că, în conformitate cu prevederile Statutului Bisericii Ortodoxe Române și a regulamentelor bisericești, la sesiunea anuală a Adunării eparhiale se analizează activitatea anului care a trecut, deci o privire retrospectivă și, în același timp, se studiază și se aprobă planul financiar al anului care va începe, în curînd, deci o preocupare de perspectivă.

Rapoartele ce vor fi prezentate vor oglindi, numai în parte, activitatea administrativ-bisericească, cultural-socială, și economico-

gospodărească desfăşurată în Arhiepiscopia Iaşilor. Ea este mult mai bogată. Biserica Ortodoxă, care potrivit unei definiţii dată de teologi, este viaţă, a adus la îndeplinire dumnezeiescul ei mesaj, silindu-se să fie bine organizată şi cît mai utilă, sprijinind toate străduaniile închinate vieţii, toate eforturile pentru viaţa nouă în Patria noastră. Păstrînd neştirbită învăţătura propovăduită de Mîntuitorul Hristos, Biserica Ortodoxă Română înţelege condiţiile noi din Patria noastră, se integrează în viaţa poporului, activează, necontenit, pentru tot binele. Ea slujeşte pe dreptcredincioşi, slujeşte Patria. Activitatea ei nu se opreşte la uşa bisericii. Ea este prezentă propovăduind şi aducînd la îndeplinire voia lui Dumnezeu în viaţa poporului. Cînd este vorba de fiinţa naţională, de independenţa şi libertatea noastră, Biserica aduce sprijinul şi contribuţia ei cu convingerea că activează pentru ceea ce este drept şi firesc. Cînd este vorba de dăltuirea omului nou, a omului întreprinzător şi muncitor, a omului corect, Biserica este prezentă cu propovăduirea ei. Cînd este vorba de strădanii pentru propăşirea ţării, pentru bunăstare, clericii şi dreptcredincioşii sînt printre cei dintîi cu pilda şi cuvîntul. Nu mai departe, în toamna acestui an, în acţiunea de recoltare şi adăpostire a roadelor, preoţii au adăugat entuziasmul lor la entuziasmul şi hărnicia ţăranilor cooperatori.

Avînd conştiinţa că slujesc pacea lumii, reprezentanţii Bisericii Ortodoxe Române au dat expresie ideilor şi sentimentelor de care sînt însufleţiţi dreptcredincioşii din ţara noastră. Ei au fost prezenţi la sesiunile Consiliului Mondial al Bisericilor, ale Conferinţei Bisericilor Europene, ale Conferinţei Creştine pentru Pace, au purtat discuţii cu anglicanii, vechii catolici, cu reprezentanţii Bisericii necalcedoniene; reprezentanţi ai Bisericii noastre s-au întîlnit cu reprezentanţi ai Bisericilor Ortodoxe surori pentru a discuta şi lua hotărîri privind convocarea Sfîntului şi Marelui Sinod.

Atît în interior, cît şi peste hotare, Biserica Ortodoxă Română şi-a îndeplinit menirea sprijinind năzuinţele şi strădaniile închinate binelui individual şi obştesc.

Inalta conducere a statului preţuieşte aportul Bisericii strămoşeşti şi de aceea îi acordă sprijin binevoitor.

Incheind, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a remarcat importantele realizări din Patria noastră în domeniul industrializării, al educării tuturor fiilor poporului nostru în spiritul principiilor morale înaintate. Totodată, a scos în evidenţă măsurile luate de conducerea statului nostru pentru ocrotirea patrimoniului cultural naţional.

Adresînd un cuvînt de salut reprezentanţilor Departamentului Cultelor, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit a rugat să asigure pe Domnul Preşedinte al Departamentului Cultelor şi Conducerea de Stat că preoţii şi credincioşii ortodocşi din Arhiepiscopia Iaşilor îşi vor îndeplini îndatoririle cu hărnicie pilduitoare.

Au fost prezentate, în continuare, rapoartele de activitate ale celor trei sectoare pe anul 1975. *P. C. Pr. Consilier Toma Rîpă* a arătat că viaţa religioasă a credincioşilor din parohii se desfăşoară în deplină libertate. Departamentul Cultelor şi, în genere, autorităţile de stat privesc cu largă înţelegere activitatea Bisericii Ortodoxe Române. Bisericile, casele parohiale şi cimitirele sînt bine întreţi-

nute a adăugat P. C. Consilier. Mişcările de personal s-au făcut cu respectarea formelor legale. Parohiile au fost inspectate de P. P. C. C. Protopopi. La cîteva biserici s-au efectuat lucrări de pictură. Protopopiatele din Arhiepiscopia Iaşilor au sedii noi. Cele mai importante probleme administrativ-bisericeşti, culturale şi economico-gospodăreşti au fost rezolvate în şedinţele permanenţei Consiliului eparhial prezidate de I. P. S. Mitropolit Iustin.

P. C. Diac. Consilier T. Meleşcan a reliefat căile şi mijloacele prin care s-a făcut îndrumarea preoţilor şi a credincioşilor spre a fi toţi fii vrednici ai Bisericii şi, în acelaşi timp, cetăţeni loiali ai Patriei. S-a referit, în continuare, la modul în care clericii şi dreptcredincioşii şi-au îndeplinit îndatoririle social-patriotice, cum şi la tot ceea ce s-a făcut pentru ocrotirea şi buna păstrare a patrimoniului cultural naţional. In încheierea raportului, s-a scos în evidenţă activitatea neobosită a I. P. S. Mitropolit Iustin, în Sfîntul Sinod, în Marea Adunare Naţională, ca deputat, şi în organizaţiile creştine internaţionale.

P. C. Pr. Consilier Radu Mironovici, în raportul de activitate pe anul 1975, a amintit principalele surse producătoare de venituri ale Arhiepiscopiei Iaşilor. Cu veniturile realizate s-a putut aduce la îndeplinire, cu spirit gospodăresc, tot ceea ce s-a plănuit; s-a arătat apoi că Statul, prin Direcţia Patrimoniului Cultural Naţional, a restaurat mai multe biserici şi mănăstiri, monumente istorice.

Continuînd, P. C. Consilier a prezentat proiectul de plan financiar pe anul 1977.

Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a predat rapoartele prezentate şi planul financiar pe anul 1977 comisiunilor bisericească, culturală şi economică, apoi a suspendat şedinţa.

După ce comisiunile au analizat rapoartele, s-a redeschis şedinţa plenară în cadrul căreia s-au citit referatele în legătură cu rapoartele: *P. C. Prot. I. Moraru* a citit referatul secţiei administrativ-bisericeşti, *P. C. Inspector bisericesc T. Bodnar* referatul secţiei culturale şi *P. C. Prot. M. Gheorghiu* referatul secţiei economice. Adunarea eparhială a luat act cu aprobare de activitatea desfăşurată în 1975 şi, în acelaşi timp, a aprobat şi planul financiar pe anul 1977.

La discuţiile care au urmat pe marginea rapoartelor şi referatelor, au luat cuvîntul următorii membri ai Adunării eparhiale: *Dl. Gh. Chipail, P. C. T. Bodnar, P. C. I. Pricop, Dl. T. Nandriş, Dl. N. I. Popa şi P. C. A. Roşca.* Vorbitorii, referindu-se la înfăptuirile din Arhiepiscopia Iaşilor în anul 1975, au elogiat marea personalitate a I. P. S. Mitropolit Iustin care a introdus în această arhiepiscopie un spirit nou.

Incheind discuţiile, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a remarcat că raporturile între Biserică şi Stat sînt foarte bune. Potrivit dogmelor şi tradiţiei ortodoxe, Biserica Ortodoxă Română îşi desfăşoară activitatea ei în stat aducînd sprijinul ei pentru statornicirea ordinii noi în Patria noastră. Ea nu este dominată, nici nu încearcă să domine; nu activează nici în afară de stat, nici împotrivă, ci este integrată în viaţa statului. Clericii şi dreptcredincioşii ei sînt o parte din sufletul poporului nostru.

In semn de mulţumire şi recunoştinţă pentru înţelegerea largă arătată Bisericii Ortodoxe Române de către înalta Conducere de stat, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a propus să se expedieze Domnului Nicolae Ceauşescu, Preşedintele Republicii Socialiste România, următoarea telegramă:

«Intruniţi în sesiune anuală de lucru, astăzi 5 decembrie a. c., membrii Adunării eparhiale a Arhiepiscopiei Iaşilor îşi îndreaptă gîndurile la D-voastră, Mult Stimate Domnule Preşedinte, conducător neobosit şi respectat al Patriei noastre scumpe, exprimîndu-vă, în deplină unitate de grai, cele mai calde simţăminte de aleasă cinstire şi profund devotament.

Strădaniile necontenite ale D-voastre şi ale înaltei Conduceri de stat pentru viaţa nouă, îmbelşugată şi fericită a întregului nostru popor, pentru apărarea şi statornicirea păcii în lume, pentru triumful principiilor umane de dreptate socială sînt pentru noi toţi pilde mult grăitoare.

Călăuziţi de flacăra luminoasă a iubirii de Patrie, slujitorii altarelor străbune şi dreptcredincioşii din Arhiepiscopia Iaşilor, bucurîndu-se de largă înţelegere şi de libertate deplină, vă încredinţează, Domnule Preşedinte, că, şi în activitatea lor viitoare, se vor afla cu hărnicie neîntrecută acolo unde se lucrează neabătut binele, unde se aşează temeliile trainice ale bunăstării şi progresului, unde se zideşte pacea şi prietenia cu toate popoarele lumii».

La propunerea Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin s-au mai trimis următoarele telegrame:

Domnului Emil Bobu, vicepreşedinte al Consiliului de Stat:

«Membrii Adunării eparhiale a Arhiepiscopiei Iaşilor, întruniţi în sesiune anuală de lucru, azi 5 decembrie a. c., vă exprimă cu acest prilej sentimentele lor de aleasă stimă şi deosebită consideraţiune.

Mulţumindu-vă cu gratitudine pentru înţelegerea arătată Bisericii Ortodoxe Române, vă încredinţăm că, împreună cu clericii şi credincioşii noştri, vom sprijini statornic neobositele strădanii ale poporului nostru pentru împlinirea năzuinţelor sale de libertate, independenţă, progres multilateral şi prietenie cu toate popoarele».

Domnului Manea Mănescu, prim ministru al guvernului:

«Personal şi în numele membrilor Adunării eparhiale a Arhiepiscopiei Iaşilor, întruniţi astăzi 5 decemarie a. c., în sesiune anuală de lucru, dau expresie simţămintelor de profund respect pe care clericii şi credincioşii ortodocşi din acest colţ de ţară le au faţă de îndreptătorul guvern al patriei noastre şi vă încredinţez, Domnule Prim Ministru, că toţi sîntem angajaţi, ca şi pînă acum, cu întreaga noastră fiinţă, în acţiunea de slujire a strădaniilor poporului nostru pentru mai bine, mai mult şi mai frumos, pentru progres multilateral, pentru propăşirea ţării noastre şi pentru prietenie trainică cu toate popoarele lumii».

Prea Fericitului Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române:

«Membrii Adunării eparhiale a Arhiepiscopiei Iaşilor, întruniţi

în sesiune anuală de lucru, astăzi 5 decembrie a. c., ne îndreptăm, adînc mulţumitori, gîndurile către Prea Fericirea Voastră, Intîistătorul Bisericii Ortodoxe Române, asigurîndu-vă de aleasa noastră cinstire.

Totodată, înălţăm rugăciuni Celui Atotputernic cerîndu-I să vă ocrotească cu dragostea Sa în toate zilele şi să vă dăruiască sănătate, îndelungă înzilire şi binecuvîntate împliniri în viaţa Ortodoxiei şi a întregii creştinătăţi, fiindu-ne nouă tuturor pildă bună şi îndemn statornic în îndeplinirea îndatoririlor».

Domnului Gheorghe Nenciu, vicepreşedintele Departamentului Cultelor:

«Personal şi în numele membrilor Adunării eparhiale întruniţi, astăzi 5 decembrie a. c., în sesiune anuală de lucru, a clericilor şi dreptcredincioşilor creştini din Arhiepiscopia laşilor, vă adresăm D-voastre şi, prin D-voastră, înaltei Conduceri de stat, prinos de aleasă mulţumire pentru larga înţelegere arătată cu atenţie binevoitoare Bisericii strămoşeşti, pentru condiţiile în care ne desfăşurăm activitatea, pentru restaurarea bisericilor monumente de artă, şi vă încredinţăm că vom sprijini şi în viitor, cu hărnicie pilduitoare şi lealitate, strădaniile poporului nostru închinate progresului şi bunăstării tuturor, independenţei şi neatîrnării naţionale, păcii şi prieteniei în lume».

Comitetului Naţional pentru Apărarea Păcii:

«Personal şi în numele membrilor Adunării eparhiale a Arhiepiscopiei laşilor, întruniţi în sesiune anuală de lucru, astăzi 5 decembrie a. c., dorim să vă încredinţăm că, împreună cu clerul şi credincioşii din această eparhie, vom sprijini cu statornică însufleţire promovarea idealului de convieţuire internaţională, vestind pretutindeni dorinţa noastră de a munci şi a trăi în pace şi prietenie cu toate popoarele».

Direcţiei Patrimoniului Cultural Naţional:

«Personal şi în numele membrilor Adunării eparhiale a Arhiepiscopiei laşilor, întruniţi în sesiune anuală de lucru, astăzi 5 decembrie a. c., dorim să vă exprimăm simţămintele noastre de alese şi vii mulţumiri pentru strădaniile pe care le depuneţi în acţiunea de restaurare a monumentelor istorice bisericeşti de artă din această eparhie.

Totodată, ţinem să vă încredinţăm că, în calitate de deţinători ai acestor bunuri de valoare culturală, le vom proteja şi păstra cu atenţia cuvenită, în spiritul legii pentru ocrotirea patrimoniului nostru cultural naţional».

La orele 14 a avut loc tradiţionala agapă oferită de Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin la reşedinţa mitropolitană.

ASISTENT

Prăznuirea Prea Cuvioasei Parascheva la Catedrala mitropolitană din Iaşi
14 octombrie 1976

Ca şi în anii precedenţi, prăznuirea Prea Cuvioasei Parascheva, la Catedrala mitropolitană din Iaşi, s-a făcut cu ceremonialul ei tradiţional.

In ajunul zilei de prăznuire, la orele 9, Prea Sfinţitul Episcop-vicar Adrian Botoşăneanul a săvîrşit Acatistul Prea Cuvioasei Parascheva, însoţit de slujitorii catedralei, stareţi ai mănăstirilor, preoţi şi diaconi, apoi au mers în procesiune cu sfintele moaşte, înconjurînd biserica, urmaţi de credincioşi, aşezîndu-le pentru închinare, pe un podium, în faţa catedralei.

I. P. S. Mitropolit Iustin rostind cuvîntul de învăţătură — 14 octombrie 1976.

Fiind o zi frumoasă de toamnă, credincioşii din oraşul Iaşi şi din alte părţi, au trecut, rînd pe rînd, prin faţa raclei cu moaştele Prea Cuvioasei Parascheva, mulţumind lui Dumnezeu pentru toate binefacerile primite de la El şi rugîndu-se pentru mîntuirea sufletelor.

In aceeaşi zi, la orele 19, Prea Sfinţitul Episcop-vicar, împreună cu soborul preoţilor şi diaconilor, a săvîrşit Privegherea şi Vecernia praznicului Prea Cuvioasei Parascheva.

A doua zi, la orele 9,30, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin şi Prea Sfinţitul Episcop-vicar, îmbrăcaţi în odăjdii arhiereşti, ieşind din palatul mitropolitan, împreună cu întregul alai preoţesc şi diaconesc, au purces, în sunetele clopotelor, la racla cu moaştele Prea Cuvioasei Parascheva unde s-au închinat şi, intrînd în catedrală, au

săvîrşit sfînta şi dumnezeiasca Liturghie, răspunsurile fiind date de corul catedralei dirijat de Prof. Al. Verdeş.

In cadrul Sfintei Liturghii, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a hirotonit diacon pe candidatul Sebastian Gheorghiu şi preot pe diaconul Gh. Meleştean, pe seama parohiei Manoleasa, protopopiatul Dorohoi, judeţul Botoşani.

După otpust Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit a rostit, din faţa catedralei, o amplă cuvîntare. Arătînd că în viaţa bisericească, ca şi în viaţa socială, omul este preţuit după faptele sale, Inalt Prea Sfinţia Sa a vorbit pe larg despre viaţa Prea Cuvioasei Parascheva şi însemnătatea ei, ca model de neîntinare şi sfinţenie pentru creştini, care o cinstesc şi se silesc să-i urmeze străduniile ei spre bine.

In încheiere, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit a îndemnat pe credincioşi să cinstească pe cei mai aleşi oameni ai societăţii şi ai bisericii, să păstreze numele bun al poporului nostru şi realizările sale de azi, să lase o generaţie cinstită în toată lumea, liberă şi prosperă.

Seara, la orele 20, după vecernie, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin şi Prea Sfinţitul Episcop-vicar Adrian, au luat parte la procesiunea cu moaştele Prea Cuvioasei Parascheva, în jurul Catedralei şi după aşezarea lor sub baldachinul din biserică şi săvîrşîrea Paraclisului, prăznuirea Prea Cuvioasei Parascheva a luat sfîrşit.

Dînd slavă lui Dumnezeu pentru binefacerile Sale, credincioşii s-au întors la casele lor întăriţi în credinţă şi în dragoste faţă de glia strămoşească cum şi în hotărîrea de a munci cu hărnicie pentru propăşirea Patriei şi de a cinsti pe conducătorii noştri de azi, ctitorii vieţii noastre libere şi fericite.

T. M.

Festivitatea de deschidere a cursurilor anului şcolar 1976=1977 la Seminarul teologic de la Mănăstirea Neamţ

In ziua de 4 octombrie a. c. a avut loc festivitatea de deschidere a cursurilor noului an şcolar 1976-1977, la Seminarul teologic de la Mănăstirea Neamţ. La festivitate au luat parte: P. C. Pr. Scarlat Porcescu, vicar administrativ, delegat al I. P. S. Mitropolit Iustin, P. C. Pr. I. Andrioaie, consilier administrativ, delegat al P. S. Episcop Partenie, P. C. Arhim. Efrem Chişcariu, stareţul Mănăstirii Neamţ, profesori şi elevi.

Festivitatea a fost deschisă cu imnul patriotic: «Republică, măreaţă vatră», de I. D. Chirescu, după care a urmat cuvîntul P. C. Pr. Prof. Constantin Sîrbu, directorul seminarului.

P. C. Sa a scos în lumină condiţiile optime de care se bucură elevii seminarişti la începutul acestui an şcolar, cînd lucrările de extindere şi modernizare a localului seminarului teologic au luat sfîrşit. P. C. Sa a îndemnat pe elevi să fie deplin integraţi în atmos-

fera contemporaneităţii, să înţeleagă fiecare cerinţele vieţii sociale şi să păşească în ritmul de activitate al societăţii. In felul acesta vor avea satisfacţii deosebite că sînt părtaşi la marile realizări ale poporului nostru.

In încheiere, P. C. Sa a adus mulţumiri I. P. S. Mitropolit Iustin şi P. S. Episcop Partenie pentru părinteasca purtare de grijă arătată seminarului teologic.

După aceea, corul a interpretat piese muzicale religioase şi patriotice: «Doamne, Doamne», de Anton V. Uncu, «Trei culori» de Ciprian Porumbescu şi D. G. Kiriac. De asemenea, au fost recitate poeziile: «Ce-ţi doresc eu ţie, dulce Românie» de Mihail Eminescu şi «Steaua lui Ştefan cel Mare» de Prof. Marcel Ciucur.

Elevul Petraru Georghe, din anul V, a rostit un cuvînt prin care a exprimat bucuria şi recunoştinţa tuturor elevilor seminarişti pentru condiţiile deosebite create la această şcoală de chiriarhii locului.

Pătruns de atmosfera caldă a festivităţii, P. C. Pr. I. Andrioaie, consilier administrativ, luînd cuvîntul, între altele, a spus: «Făcînd o comparaţie cu condiţiile de viaţă din trecutul mai îndepărtat şi chiar mai apropiat, remarcăm, cu uşurinţă, faptul că dispuneţi de condiţii de înalt nivel pentru a putea dobîndi roadele preţioase ale culturii teologice şi laice, spre a deveni buni slujitori ai sfintelor altare şi vrednici cetăţeni ai Patriei noastre scumpe».

A luat apoi cuvîntul P. C. Pr. Scarlat Porcescu, vicar administrativ, care, după ce a transmis binecuvîntările arhiereşti ale I. P. S. Mitropolit Iustin şi îndemnul statornic de a persevera cu toţii în opera de perfecţionare a procesului de învăţămînt, la acest seminar, a spus: «Aveţi condiţii optime: local nou, mobilier adecvat, personal didactic cu o înaltă pregătire. Pentru aceasta aşteptăm de la Dumneavoastră o temeinică pregătire teologică şi o înaltă ţinută morală cetăţenească şi patriotică».

Remarcînd coordonatele în care trebuie să se desfăşoare învăţămîntul teologic la această şcoală, P. C. Sa a spus: «Un preot trebuie să devină pildă vrednică de urmat şi nu numai un propovăduitor al cuvîntului; să marterializeze spusele sale prin faptele zilnice. Aţi citit cuvîntul Domnului Preşedinte Nicolae Ceauşescu, rostit la deschiderea noului an de învăţămînt, şi aţi observat că societatea pe care noi o edificăm este o societate a muncii, în care fiecare cetăţean trebuie să participe activ, în domeniul pentru care s-a pregătit, la opera generală a poporului. Societatea noastră cere un om cu orizont tot mai larg, cu o privire cutezătoare, în stare să promoveze noul, cu hotărîre, în activitatea generală consacrată progresului şi prosperităţii.

Formarea omului nou trebuie să preocupe, în mod statornic, pe orice tînăr seminarist, viitor slujitor al altarului Bisericii Ortodoxe Române.

In continuare, P. C. Părinte vicar a recomandat tinerilor seminarişti să cerceteze mai pe larg şi să mediteze mai profund la responsabilitatea slujirii preoţeşti, despre care a scris atît de frumos Sfîntul Ioan Gură de Aur.

In încheiere, P. C. Sa a reînnoit binecuvîntările I. P. S. Mitro-

polit Iustin pentru noul an de învățămînt seminarial și a urat profesorilor și elevilor succese depline în muncă, pentru ca roadele să fie la înălțimea condițiilor create.

Serbarea a luat sfîrșit cu imnul patriotic: «Pe-al nostru steag».

Prof. MARCEL CIUCUR

Conferințele preoțești pe luna septembrie 1976

Intre 21-24 septembrie a. c., au avut loc la protopopiatele din Mitropolia Moldovei și Sucevel lucrările conferințelor preoțești cu tema: *„Biserica Ortodoxă Română în slujba păcii, a unității poporului român și a progresului social“.*

Din încredințarea I. P. S. Mitropolit Iustin, lucrările acestor conferințe au fost prezidate de către următorii delegați: P. C. Pr. Scarlat Porcescu, vicar-administrativ, la Protopopiatele: Fălticeni și Hîrlău; P. C. Pr. D. Hadîrcă, consilier-administrativ, la Protopopiatul Botoșani; P. C. Pr. Toma Rîpă, consilier-administrativ, la Protopopiatele: Suceava și Dorohoi; P. C. Diac. Tiberiu Meleșcan, consilier-administrativ, la Protopopiatul Tg. Neamț; P. C. Pr. Radu Mironovici, consilier-administrativ, la Protopopiatul Pașcani, Rădăuți și Cîmpulung și P. C. Pr. Theodor Bodnar, inspector eparhial, la Protopopiatele Iași și P. Neamț.

Tema conferinței a fost tratată de următorii PP. CC. Preoți: I. Cîrciuleanu-Iași, I. Bădărău-Pașcani, Al. Argatu-Hîrlău, Gh. Cărărușă-Suceava, V. Grigorie-Rădăuți, P. Dolgu-Cîmpulung, N. Apostol-Fălticeni, Aristotel Vieru-Botoșani, N. Amălinei-Dorohoi, Aurel Constantinescu-P. Neamț, Dan Pintrijel-Tg. Neamț.

Respectînd planul primit de la Cancelaria Sf. Sinod, PP. CC. Preoți referenți au scos în lumină străduințile Bisericii noastre strămoșești, depuse de-a lungul veacurilor pentru instaurarea păcii, făurirea și statornicirea unei orînduiri mai drepte.

S-a evocat, cu acest prilej, chipul unor ierarhi, preoți și monahi, care înțelegînd aspirațiile neamului românesc au luat parte la înfăptuirea marilor evenimente istorice care au constituit puncte de răscruce și pietre de temelie pentru prezentul și viitorul Patriei noastre.

Năzuința spre pace și bună înțelegere constituie o trăsătură caracteristică a poporului român. De aceea, lupta pentru pace, deși nu organizată ca în zilele noastre, coboară pe firul istoriei pînă în cele mai vechi timpuri.

Slujitorii altarelor s-au străduit pentru statornicirea păcii între poporul nostru și popoarele vecine. Ei aveau convingerea că mijlocind împăcarea, prin urmare, arătîndu-se făcători de pace, își împlinesc mandatul slujirii lor.

Mitropoliții Teoctist I și Gheorghe ai Moldovei, Maxim, Eftimie, Ștefan și Ignatie ai Ungro-Vlahiei iau parte ca sfetnici ai domnitorilor din acea vreme la semnarea unor înțelegeri de pace.

In timpul arhipăstoriei Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian,

Biserica Ortodoxă Română şi-a sporit acţiunile sale în lupta pentru pace. Biserica Ortodoxă Română a lansat şi a semnat diferite apeluri pentru pace, iar solii ei iau parte la adunările şi congresele naţionale şi internaţionale pentru apărarea păcii.

I. P. S. Mitropolit Iustin, care face parte din Comitetul Naţional pentru Apărarea Păcii, desfăşoară o activitate deosebită în rîndul apărătorilor păcii. Ca semn de preţuire pentru activitatea desfăşurată, cu prilejul celei de a XXV-a aniversări a Mişcării Mondiale pentru pace, s-a conferit I. P. S. Mitropolit Iustin medalia Consiliului Mondial al Păcii.

O atenţie deosebită au acordat referenţii punctului al II din plan: «Contribuţia Bisericii Ortodoxe Române la formarea şi dezvoltarea conştiinţei de unitate naţională şi statală a poporului român».

Legăturile dintre ţările româneşti: Moldova, Muntenia şi Transilvania, în ciuda unei despărţiri politice, au fost neîntrerupte. Românii, băştinaşii acestor ţări, s-au simţit una prin origină, limbă şi credinţă.

Formarea statelor feudale româneşti a înlesnit reorganizarea vieţii bisericeşti în ţinuturile locuite de români, fapt concretizat în întemeierea celor două Mitropolii. Intre Biserica Moldovei, cea din Ţara Românească şi Biserica Ortodoxă din Transilvania au existat legături neîntrerupte. Cartea bisericească, la început, în manuscris, apoi tipărită, a circulat în toate provinciile locuite de români, păstrînd şi întărind unitatea de limbă şi credinţă.

Predosloviile cărţilor bisericeşti, s-a remarcat la conferinţe, erau adevărate apeluri pentru păstrarea unităţii naţionale şi a credinţei strămoşeşti. Tipăriturile lui Coresi, ale lui Simion Ştefan, Varlaam, Dosoftei, Antim Ivireanul şi Chesarie erau adresate tuturor românilor. Cartea în limba poporului a adîncit şi înflăcărat simţirea românului şi a înlesnit manifestarea unităţii etnice.

Slujitorii Bisericii strămoşeşti au sprijinit lupta poporului român pentru unitatea sa naţională. La 1600, 1859, 1918 şi 1948, ierarhi, preoţi şi credincioşi au înţeles şi au luptat pentru înfăptuirea dezideratului de veacuri: refacerea unităţii naţionale şi unităţii morale a poporului nostru.

Lupta pentru progres şi bunăstare este legată de lupta pentru înlăturarea exploatării omului de către om. In dese rînduri, poporul român s-a ridicat la luptă contra exploatării naţionale şi sociale. In Transilvania, românii erau supuşi unei întreite asupriri: naţională, socială şi religioasă.

Unii ierarhi, preoţi şi monahi s-au ridicat şi au combătut în divanul ţării sau pe cîmpul de luptă nedreptatea şi asuprirea socială. In 1746, Mitropolitul Neofit al Ungro-Vlahiei a cerut desfiinţarea *„rumâniei“*, iar Iacob I Putneanul s-a ridicat împotriva introducerii unui nou bir: *„văcăritul“*. Episcopul Inochentie Micu (Klein) a stăruit tot timpul vieţii sale pentru dobîndirea drepturilor naturale ale poporului român din Transilvania; de asemenea, Mitropolitul Andrei Şaguna.

Numeroşi preoţi au luat parte la răscoalele ţărăneşti din 1514, 1784 şi 1907; la revoluţiile din 1821 şi 1848; au sprijinit lupta pentru independenţă în 1877. Numele lor, înscrise în istorie, arată că Biserica Ortodoxă Română a sprijinit nu numai prin cuvînt, ci şi

prin faptă lupta poporului român pentru instaurarea unei orînduiri mai drepte şi mai bune.

In anul 1944, cînd poporul român, conştient de puterea sa şi convins că singur trebuie să-şi hotărască soarta, a înlăturat vechea orînduire şi a statornicit orînduirea democrat-populară, Biserica s-a integrat din convingere procesului de înnoire care a cuprins întreaga ţară.

Bucurîndu-se de libertate religioasă deplină şi avînd posibilitatea ca să transpună în fapte poruncile evanghelice, Biserica Ortodoxă Română s-a angajat, pe calea slujirii, prin apostolatul social, să sprijine înfăptuirile poporului român, constructor al unei vieţi noi, drepte şi prospere.

In cadrul organismelor intercreştine şi interreligioase mondiale, Biserica Ortodoxă Română sprijină aspiraţiile lumii contemporane de pace, securitate, colaborare şi ajutor reciproc.

Slujitorii Bisericii Ortodoxe Române, simţindu-se deplin integraţi în viaţa nouă a Statului nostru, sprijină străduinţile poporului român pentru înscăunarea păcii, pentru păstrarea unităţii şi coeziunii morale a naţiunii, pentru instaurarea unei noi ordini economice în lume, chezăşie a întrajutorării şi bunăstării întregii omeniri.

In partea a doua a conferinţelor s-au citit rapoarte de activitate din care a reieşit faptul că PP. CC. Preoţi, împlinindu-şi misiunea, desfăşoară şi o activitate pe tărîm obştesc.

Pr. C. BUZDUGAN

Conferinţele preoţeşti din luna noiembrie 1976

In zilele de 23-28 noiembrie a. c., s-au ţinut la protopopiatele din Arhiepiscopia Iaşilor conferinţele preoţeşti cu tema: «*Cultul divin mijloc de apărare a dreptei credinţe, de promovare a vieţii morale şi de slujire a năzuinţelor omenirii contemporane*».

Lucrările au fost prezidate de următorii delegaţi ai Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin: P. C. Scarlat Porcescu, vicar-administrativ, la Iaşi şi Piatra Neamţ; P. C. Dumitru Hadîrcă, consilier-administrativ, la Dorohoi şi Tg. Neamţ; P. C. Toma Rîpă, consilier-administrativ, la Botoşani şi Hîrlău; P. C. Radu Mironovici, consilier-administrativ, la Fălticeni şi Rădăuţi; P. C. Tiberiu Meleşcan, consilier-administrativ, la Paşcani, şi P. C. Teodor Bodnar, inspector bisericesc, la Suceava şi Cîmpulung.

Tema conferinţei a fost susţinută de următorii PP. CC. Preoţi: I. Boca-Tg. Neamţ, D. Ailincăi-Piatra Neamţ, Dragoş Munteanu-Iaşi, D. Petraru-Dorohoi, N. Gheorghiu-Botoşani, C. Cîrlan-Hîrlău, C. Cercel-Fălticeni, Ilie Astanei-Rădăuţi, V. Sburlea-Paşcani, V. Vrăjitoru-Suceava şi Simion Tudoraş-Cîmpulung.

S-a vorbit despre importanţa cultului divin în viaţa credincioşilor şi a Bisericii, sub diferitele lui aspecte: al întreitei funcţii, ca mijloc de apărare şi promovare a dreptei credinţe, de slujire a năzuinţelor omenirii contemporane. Cultul divin reprezintă viaţa

Bisericii întemeiată pe învăţătura Mîntuitorului şi pe predania Sfinţilor Apostoli. Redînd învăţătura creştină despre întreita împăcare a omului cu Dumnezeu, cu sine însuşi şi cu lumea înconjurătoare, cultul ortodox deschide posibilitatea întîlnirii creatoare dintre oameni.

Prezenţa în doxologia cultică a marilor idei umanitare — «Cît de bine este şi cît e de frumos să locuiască fraţii în unire», de pildă — este legată de o înţelegere justă a posibilităţilor de înfăptuire a dorinţelor vitale ale credinciosului creştin. Biserica a rînduit în cult cereri de pace, bună înţelegere şi bună aşezarea întregii lumi.

Sfînta Liturghie, ca jertfă de laudă şi taină a comuniunii şi a legăturii Sfîntului Duh este, în acelaşi timp, cea mai vie mulţumire adusă de credincios lui Dumnezeu, pentru binefacerile mîntuirii. In săvîrşirea tainei Sfintei Euharistii avem prezent chipul Mielului care se junghie pentru mîntuirea noastră.

In predică se propovăduieşte învăţătura Bisericii despre Fiul lui Dumnezeu care a venit în lume ca aceasta viaţă să aibă şi încă din belşug. Oferind ca model al vieţii pe Mîntuitorul Iisus Hristos, Biserica sfinţeşte sufletele credincioşilor prin Sfintele Taine şi rugăciuni. Ceea ce caracterizează, dealtfel, Biserica, este adeziunea şi participarea liber consimţită a membrilor ei la viaţa liturgică. Biserica luptătoare caută să realizeze înnoirea duhului celui credincios pentru ca acesta să cîştige împărăţia cerurilor şi mîntuirea sufletului.

Domnul nostru Iisus Hristos, prezent în centrul cultului ortodox ca Mare Arhiereu, ne îndeamnă să ne curăţim simţirile, adică toate imboldurile firești şi năzuinţele elementare spre greşeală. Toate cele firești îi sînt îngăduite creaturii lui Dumnezeu, dar creştinul adevărat nu se lasă stăpînit şi biruit de nimic. Or, prezenţa sa la cultul divin, înseamnă un răgaz în care lepădăm, grija cea lumească căutînd cîştigarea mîntuirii sufletului.

In cadrul cultului divin, Biserica a slujit dintotdeauna năzuinţele de bine şi de progres ale creştinilor, ca pe ale sale, trăindu-le ca mesaje revelaţionale. Participînd la Sfînta Liturghie, ne aflăm în faţa slujirii adevărate, în smerenie, în convingere şi în rugăciune.

Pr. I. VÎRLAN

Conferinţă administrativ-protopopească

In ziua de 4 decembrie 1976, a avut loc, la Centrul eparhial-Iaşi, o conferinţă administrativă cu PP. CC. Protopopi din Arhiepiscopia Iaşilor, prezidată de Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin. Au luat parte P. S. Episcop-vicar Adrian Botoşăneanul, P. C. vicar-administrativ Scarlat Porcescu, PP. CC. consilieri-administrativi Dumitru Hadîrcă, Toma Rîpă, Tiberiu Meleşcan şi Radu Mironovici, P. C. Inspector bisericesc Teodor Bodnar, Dl. secretar eparhial Ioan Zamfirescu, cum şi PP. CC. Protopopi: T. Irimia-Iaşi, Mihai Gheorghiu-Botoşani, D. Hriţcu-Suceava, Ioan Pricop-Piatra-Neamţ, Anania Roşca-

Dorohoi, Gheorghe Baltag-Fălticeni, Ioan Moraru-Tg. Neamț, Valerian Ghenghea-Cîmpulung, Miltiade Iftode-Rădăuți, Mihai Mocanu-Pașcani și Ioan Sava-Hîrlău.

I. P. S. Mitropolit, deschizînd lucrările conferinței, a salutat pe reprezentanții Departamentului Cultelor și pe toți cei prezenți, apoi a spus că PP. CC. Consilieri vor face comunicări privind activitatea pastorală a preoților.

P. C. Consilier-administrativ Toma Rîpă s-a referit la îndatorirea permanentă a preoților privind buna întreținere a bisericilor, caselor parohiale, împrejmuirilor acestor edificii, păstrarea curățeniei în biserici și cimitire, ținerea în ordine a cancelariei parohiale, a arhivei, a inventarului și a registrelor mitricale. S-a atras atenția ca lucrările de pictură să se execute numai după ce s-au îndeplinit formalitățile legale, potrivit hotărîrii Sfîntului Sinod și Regulamentului de Pictură Bisericească. In continuare, P. C. Consilier a dat lămuriri în legătură cu schema de funcțiuni, cu întocmirea dosarelor pentru numirea și transferarea personalului, angajarea prin plata cu ora, suplinirea parohiilor vacante în condițiile stabilite de Departamentul Cultelor cu adresa nr. 3000/1976, pentru a se evita nemulțumirile din partea credincioșilor.

I. P. S. Mitropolit a amintit că PP. CC. Protopopi au sarcina de a se interesa îndeaproape de toate aceste probleme.

P. C. Consilier Tiberiu Meleșcan s-a referit la: hotărîrea Sfîntului Sinod nr. 4027/1976 privind participarea preoților la conferințele preoțești; dispozițiile I. P. S. Mitropolit Iustin, trimise prin circulara nr. 8030/1976, în legătură cu buna păstrare a icoanelor vechi sau noi care nu sînt necesare la serviciile religioase și cu eventuala lor predare spre a fi expuse în încăperi amenajate la Centrul eparhial; dispozițiile privind îmbogățirea bibliotecilor parohiale cu cărți noi, abonarea la presa internă și bisericească, activitatea pastoral misionară, iluminatul în biserici, sprijinirea tuturor acțiunilor gospodărești obștești.

P. C. vicar-administrativ Scarlat Porcescu a prelucrat Legea nr. 63/1974 privind ocrotirea patrimoniului cultural național: declararea tuturor obiectelor cu valoare istorică, artistică și documentară (declararea nu înseamnă predarea acestor bunuri): obiectele liturgice din metale prețioase, țesăturile și broderiile, cărțile imprimate cu litere cirilice, icoanele inclusiv cele din catapeteasmă, icoanele mai noi executate de pictori de valoare (Tonitza, Baba etc.). Ulterior, se vor întocmi fișele de obiect potrivit prevederilor legale.

Pentru buna păstrare a picturilor murale din biserici s-au recomandat măsuri adecvate: întrebuințarea lumînărilor de ceară curată, instalarea unor ventilatoare, îndepărtarea din biserici a obiectelor inflamabile etc.

I. P. S. Mitropolit a trasat sarcini PP. CC. Protopopi referitoare la aducerea la îndeplinire a acestor măsuri prin care se urmărește păstrarea bunurilor Patrimoniului Cultural Național.

PP. CC. Consilieri administrativi Dumitru Hadîrcă și Radu Mironovici au dat instrucțiuni în legătură cu disciplina financiară, evidența pangarului și materialelor, colectarea mucurilor de lumînări, întocmirea din timp a documentațiilor pentru restaurări, reparați

consolidări sau construcţii, lichidarea debitelor faţă de Casa de Pensii a Bisericii Ortodoxe Române, propunerea din vreme pentru trimiterea la tratament şi odihnă a personalului clerical etc.

In continuare, Dl. contabil şef Vasile Vicol s-a referit la instrucţiunile C. F. I., la modul de contabilizare a veniturilor, evidenţa sumelor cuvenite C. P. A. a B. O. R., plata impozitelor către Stat, ţinerea în ordine a registrelor de achitare a retribuţiei personalului, respectarea planurilor financiare pe anul 1977, procurarea unor materiale P. C. I.

In ceea ce priveşte obligaţiile legale de completare şi păstrare a evidenţei carnetelor de muncă, Dl. consilier juridic Gr. Gotcu a reamintit prevederile Decretului nr. 92/1976 şi ale adresei Ministerului Muncii nr. 136/1976.

Din partea Serviciului tehnic, Dl. arhitect Vasile Nacu a dat unele îndrumări în legătură cu întocmirea documentaţiilor tehnice la biserici şi alte imobile.

I. P. S. Mitropolit a dispus ca revizorii contabili de la Centrul eparhial să verifice, pe teren, aplicarea dispoziţiunilor legale cu privire la contabilizarea veniturilor şi plata impozitelor către Stat; să se ţină la zi evidenţa carnetelor de muncă; documentaţiile pentru reparaţii şi construcţii de biserici, fie că sînt sau nu monumente istorice, cum şi pentru alte lucrări importante să se întocmească de către serviciul tehnic de la Centrul eparhial.

In cele din urmă, reprezentantul Departamentul Cultelor, a vorbit despre Legea nr. 23/1969 privind secretul de stat, H. C. M. nr. 18/1972 şi Legea nr. 25/1969 privind relaţiile cu străinii.

In încheiere, I. P. S. Mitropolit Iustin, mulţumind celor prezenţi, a dat îndrumări părinteşti pentru buna desfăşurare a activităţii bisericeşti din arhiepiscopie.

Conferinţă administrativă cu stareţii şi starețele din Arhiepiscopia Iaşilor

In ziua de 9 decembrie 1976, a avut loc la Centrul eparhial Iaşi, o conferinţă administrativă cu PP. CC. Stareţi şi Stareţe de la mănăstirile şi schiturile din eparhie, prezidată de Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin.

Au luat parte la conferinţă P. S. Episcop vicar Adrian Botoşăneanul, P. C. Vicar administrativ Scarlat Porcescu, P. C. Consilieri economici D. Hadîrcă şi Radu Mironovici, Dl. Ioan Zamfirescu, secretar eparhial, a fost de faţă reprezentantul Departamentului Cultelor. Au fost deasemeni prezenţi Stareţii: P. C. Arhimandrit Gherasim Cucoşel-Mănăstirea Putna-exarh delegat, P. C. Arhim. Efrem Chişcariu-Mănăstirea Neamţ-exarh delegat, P. C. Arhim. Dionisie Velea-Mănăstirea Bistriţa, Grichentie Damian-Mănăstirea Cetăţuia-Iaşi, Gherontie Ştefan-Mănăstirea Secu, Victorin Oanele Mănăstirea Sihăstria, Teofilact Ciobîcă din partea Mănăstirii Sf. Ioan-Suceava, Teofil Popa-Mănăstirea Rîşca, Tudor Pavlo-Mănăstirea

Horaiţa, Longhin Pop-Schitul Durău, Ştefan Serediuc din partea Mănăstirii Gorovei ; PP. CC. Stareţe : Nazaria Niţă-Mănăstirea Varatec, Emiliana Irimescu din partea Mănăstirii Agapia, Magdalena Andronic-Mănăstirea Moldoviţa, Xantipia Aniţei-Mănăstirea Sucevița, Iulia Aramă-Mănăstirea Dragomirna, Evelina Chirilescu-Mănăstirea Slatina, Teofana Scîntei-Mănăstirea Vorona.

In cuvîntul de deschidere a conferinţei, I. P. S. Mitropolit a arătat că în mănăstirile noastre se desfăşoară o viaţă spirituală în rugăciune şi muncă potrivit tradiţiei.

Dacă în trecut mănăstirile se puteau izola de viaţa socială din afară, astăzi nu mai este posibil acest lucru. Mănăstirile noastre sînt foarte mult vizitate, mai ales monumentele istorice, atît de către oaspeţi din ţară cît şi din întreaga lume, conducători de state, înalţi demnitari, oameni de ştiinţă etc. Desigur, mănăstirile noastre sînt pregătite să facă faţă acestor primiri, dar astăzi se cere mai mult şi de la monahi mai mult chiar decît de la alţii. Creştem odată cu viaţa spirituală a poporului nostru şi deci sînt posibilităţi de a spori şi în cele duhovniceşti pentru ca astfel să se cunoască noul şi în viaţa mănăstirilor aşa cum toate s-au înnoit în Patria noastră.

Trecîndu-se la analiza muncii din fiecare mănăstire, au prezentat rapoarte: P. C. Arhim. Dionisie Velea, stareţul Mănăstirii Bistriţa, (unde sînt în curs lucrări de restaurare), a expus situaţia de la schiturile Tarcău, Bisericani şi Nechit. A arătat că se fac lucrări pentru instalaţii de încălzire din fondurile mănăstirii. P. C. Arhim. Efrem Chişcariu, stareţul Mănăstirii Neamţ, a vorbit despre modul de viaţă duhovnicească, ascultările din mănăstire, lucrările de pictură de la Aghiazmantar şi realizările gospodăreşti. P. C. stareţ Gherontie Ştefan de la Mănăstirea Secu, a raportat despre mersul lucrărilor de restaurare la acel monument. A fost analizată apoi situaţia de la Mănăstirea Putna, expusă de P. C. Arhim. Gherasim Cucoşel, unde de asemenea sînt în curs lucrări de restaurare. P. C. Stareţ Grichentie Damian, de la Mănăstirea Cetăţuia, a arătat situaţia lucrărilor de restaurare de la acel monument, solicitînd ca ele să fie continuate şi în anul viitor.

Au mai prezentat rapoarte P. C. Loghin Pop de la Schitul Durău, Teofilact Ciobîcă de la Mănăstirea Sf. Ioan-Suceava, Victorin Oanele-Mănăstirea Sihăstria, Tudor Pavlo-Mănăstirea Horaiţa, Teofil Popa-Mănăstirea Rîşca, P. C. Stareţă Nazaria Niţă-Mănăstirea Varatec, P. C. Stareţă Xantipia Aniţei-Mănăstirea Sucevița, P. C. Stareţă Evelina Chirilescu-Mănăstirea Slatina, Iulia Aramă-Mănăstirea Dragomirna.

A luat cunvîntul P. C. Vicar-administrativ Scarlat Porcescu expunînd unele probleme referitoare la disciplină, de care trebuie să se ţină seama pentru o cît mai bună desfăşurare a vieţii duhovniceşti în mănăstiri sub toate aspectele ; uniforma obligatorie la toate vieţuitoarele, slujbe religioase, primirea oaspeţilor din ţară şi din străinătate, curăţenia în biserici, în chilii şi în incintă. Legalitatea în gestiune, păstrarea picturilor, respectarea prevederilor Legii 63/974, cu pivire la ocrotirea Patrimoniului Cultural Naţional, îndru-

marea şi pregătirea necesară a muzeografilor, modul de întrebuinţare a Fondului creat din taxa de vizitare, munca în ateliere.

In legătură cu cele expuse, I. P. S. Mitropolit a atras atenţia P. P. C. C. Stareţi şi Stareţe de a nu se face greşeli ca în trecut, atunci cînd este necesar să se intervină la picturile din biserici sau la celelalte monumente. Pentru asemenea lucrări, să se ceară mai întîi aprobarea Sf. Mitropolii.

Totodată, I. P. S. Mitropolit trasează sarcini ca mănăstirile să creeze condiţii pentru monahi şi monahii care pot învăţa, întrucît va fi nevoie să fie trimişi la Seminar şi la Teologie pentru a avea personal cu pregătirea necesară.

După o pauză se continuă lucrările conferinţei prezidată de P. S. Episcop vicar Adrian Botoşăneanul. P. S. Sa a arătat că I. P. S. Mitropolit Iustin a fost chemat la Bucureşti în interese superioare bisericeşti şi urmează să se dea curs celorlalte referate.

P. C. Vicar administrativ Scarlat Porcescu a vorbit despre înzestrarea bibliotecilor de la mănăstiri, despre filmarea şi fotografierea monumentelor, care este îngăduită numai cu aprobările legale, despre difuzarea materialului de colportaj, organizarea cursurilor cu muzeografii, păstrarea picturilor de valoare. A făcut apoi, un scurt instructaj privind întocmirea declaraţiilor şi a fişelor pentru obiectele şi cărţile de cult cu valoare documentară, care intră în prevederile Legii 63/974, lucrare în care mănăstirile vor fi ajutate şi de delegaţii Oficiilor judeţene ale Patrimoniului Cultural Naţional. Recomandă o atenţie deosebită la îngrijirea şi păstrarea cimitirelor din jurul mănăstirilor care au pietre sau monumente de importanţă istorică sau documentară.

Au făcut scurte prelucrări: Dl. Arhitect Vasile Nacu, în legătură cu obligaţiile ce revin potrivit Legii 63/974, de a nu se face nici o angajare de lucrări decît cu aprobările legale, de a se respecta prevederile Legii 5/974, privitoare la protecţia muncii, ca şi respectarea măsurilor pentru paza contra incendiilor; Dl. Consilier juridic Grigore Gotcu s-a referit la Decretul 92/1976 privind întocmirea şi păstrarea Carnetelor de muncă. Dl. Contabil şef Vasile Vicol a dat unele indicaţii în legătură cu disciplina financiară şi îndeplinirea formalităţilor noi de virarea sumelor care vor intra în vigoare în anul 1977.

Reprezentantul Depertamentului Cultelor a arătat că a asistat la conferinţă ca invitat al I. P. S. Mitropolit Iustin şi a P. S. Episcop vicar Adrian Botoşăneanul şi în legătură cu unele obligaţii îndeplinite de mănăstirile din judeţul Suceava, aduce mulţumiri în numele Departamentului Cultelor, atît conducerii Centrului eparhial cît şi P. C. maicelor Stareţe şi P.C. Stareţi de la aceste mănăstiri pentru frumoasa primire şi ospitalitate acordată oaspeţilor de seamă din ţară şi din străinătate — conducători de State, de instituţii, delegaţii parlamentare, mari demnitari — care au vizitat frumoasele noastre mănăstiri şi au avut cuvinte şi aprecieri elogioase pentru ospitalitatea de care s-au bucurat, ospitalitate caracteristică, dealtfel, mănăstirilor din Moldova. Face o propunere ca activitatea de la mănăstiri să fie analizată într-un bilanţ mai concret şi să se înlăture eventualele greutăţi sau lipsuri.

P. S. Episcop-vicar Adrian Botoşăneanul a adus unele preci-

zări în legătură cu cheltuielile de întreţinere la masa de obşte, unde trebuie să contribuie şi personalul care este retribuit, a dat îndrumări de comportare faţă de vizitatorii străini şi din ţară, a insistat pentru ţinerea evidenţei cu materialul de colportaj, întocmirea la timp şi corect a notelor de convorbiri. In legătură cu protejarea picturilor de valoare din biserici a dat îndrumări să se facă slujbele religioase în paraclise sau biserici fără picturi, să se procure lumînări numai de la Centrul eparhial.

In încheiere, P. S. Sa, a mulţumit reprezentantului Departamentului Cultelor pentru participare, PP. CC. Stareţi şi Stareţe, care au răspuns dispoziţiilor I. P. S. Mitropolit Iustin — cu îndemnul de a face totul pentru păstrarea frumoaselor noastre monumente şi a urat tuturor mulţi ani de Sfintele Sărbători ale Naşterii Domnului, cu sănătate, pace şi tot mai multe succese în activitate.

I. ZAMFIRESCU

†

Preotul Ioan Sologiuc

La 12 iulie 1976, a încetat din viaţă Preotul Ioan Sologiuc, în urma unei grele suferinţe, în vîrstă de 65 ani.

S-a născut în satul Ipoteşti, judeţul Suceava, din părinţi învăţători, care i-au dat o educaţie aleasă.

După absolvirea şcolii primare, s-a înscris la liceul «Ştefan cel Mare» din Suceava, iar după ce a luat bacalaureatul s-a înscris la Facultatea de Teologie din Cernăuţi care l-a promovat licenţiat.

A făcut serviciul militar şi a fost în război în calitate de ofiţer.

După căsătorie, fiind hirotonit în treapta de diacon, apoi, preot, a slujit cu un deosebit tact pastoral în parohia Moldoviţa, timp de 18 ani, apoi încă 15 ani la parohia Capu Satului din oraşul Cîmpulung.

Fiind prietenos, sociabil şi deosebit de amabil cu credincioşii şi cetăţenii oraşului, Părintele Ioan Sologiuc s-a bucurat de aleasă stimă din partea tuturor.

Pentru meritele avute în slujirea Bisericii şi a Patriei, a fost distins onorific de Sfînta Mitropolie.

Sicriul cu rămăşiţele pămînteşti ale regretatului preot Ioan Sologiuc a fost transportat de la casa parohială la biserica din Capu Satului, unde a fost prohodit de un sobor de preoţi. Au asistat enoriaşi şi cunoscuţi din oraşul Cîmpulung moldovenesc.

Meritele şi însuşirile sale alese au fost reliefate în cuvinte calde de PP. CC. Preoţi Buliga Ioan, Iacoban Constantin şi de P. C. Protopop Valerian Ghenghea, adresate îndoliatei soţii şi celor doi copii, fraţi, surori, precum şi enoriaşilor pe care i-a păstorit.

Sicriul a fost depus în mormînt de către preoţi şi consilierii parohiei însoţit de dangătul clopotelor, sunetelor duioase ale buciumaşilor şi de cîntarea corului bisericii.

Preotul Ioan Sologiuc rămîne în memoria credincioşilor, colegilor şi a celor ce l-au cunoscut, un vrednic slujitor al altarului.

Pr. C. IACOBAN

†

Preotul profesor Ilie Gheorghiţă

În dimineaţa zilei de duminică 3 octombrie 1976, venerabilul Preot profesor Ilie Gheorghiţă a încetat din viaţă, după o scurtă şi grea suferinţă.

El s-a născut pe frumoasele plaiuri moldovene, în comuna Pipirig, judeţul Neamţ, la 17 iulie 1897, din părinţi ţărani: Alexandru şi Ioana. Rămas orfan de mamă la vîrsta de un an şi jumătate, a fost crescut de bunicii săi, dar, ca orice orfan, va purta în suflet amărăciunea, tristeţea şi durerea, pricinuite de lipsa aceleea ce i-a dat viaţă. Înfruntînd unele greutăţi în copilăria şi tinereţea sa, a izbutit să se formeze, să se cultive, ajungînd să fie exemplu de muncă, cinste, devotament şi corectitudine.

Şcoala primară a urmat-o în satul natal. În anul 1919 absolvea Seminarul Veniamin Costachi din Iaşi. În 1923 a fost proclamat licenţiat în Teologie la Facultatea din Cernăuţi, iar în 1926, doctor în Teologie, la aceeaşi facultate.

Între anii 1923-1927 a funcţionat ca profesor la Seminarul din Ismail, fiind, totodată, şi directorul cancelariei episcopale din localitate. Cîtva timp a funcţionat ca profesor la Gimnaziul din Tg. Neamţ şi la Seminarul monahal din Mănăstirea Neamţ. După ce, în anul 1927, s-a căsătorit, a fost hirotonit diacon şi numit la Biserica Sf. Spiridon din Iaşi, unde corul era dirijat de maestrul Antonin Ciolan. Timp de 15 ani, alături de P. C. Diacon Prof. Grigore Panţîru, a slujit cele ale diaconiei cu rîvnă, evlavie şi prestanţă, încît a rămas o pildă vie. În urma examenului de capacitate (specialitatea «Şt. Religioase»), pe ziua de 1 septembrie 1927 a fost numit profesor titular la o catedră de la Seminarul teologic din Dorohoi şi detaşat la Seminarul «Veniamin Costachi» din Iaşi. Aproape doi ani a funcţionat şi ca director de cancelarie la Mitropolia Moldovei şi Sucevei.

În anul 1929, Mitropolia i-a acordat o bursă pentru studii la Strasbourg, unde, timp de un an, a frecventat cursurile la «Institut d'Etudes Française Modernes» şi la «Institut de Droit Canonique». La Strasbourg a fost ales preşedintele Asociaţiei studenţilor români.

Întors de la Strasbourg, el a funcţionat, între anii 1930-1938, ca profesor la Liceul Mihail Kogălnicenu din Iaşi şi la Seminarul

«Veniamin Costachi» din Iași pînă în toamna anului 1948. În anul 1942 i s-a încredințat postul de director al Seminarului Veniamin; tot atunci a fost hirotonit preot.

Pînă la pensionare, în anul 1960, a funcționat la Biblioteca centrală universitară «Mihai Eminescu», ca bibliotecar la sectorul «carte rară».

Pr. Prof. Ilie Gheorghiță a desfășurat o frumoasă și variată activitate culturală. Astfel, ca membru al Societății de studii clasice din Iași, a luat parte la diferite congrese din țară și străinătate. La ședințele de la Iași ale societății a prezentat și comunicări: Ed. Quinet, O notă despre Homer; Lexiconul Suidas ș. a. A publicat articole teologice, de morală, necrologuri, monografii, în diferite reviste și ziare. In 1946, cu prilejul împlinirii unui veac de la moartea Mitropolitului Veniamin Costachi, a tipărit un volum cu titlul: «Un veac de la moartea Mitropolitului Veniamin. Despre viața și strădaniile acestui ales ierarh al Bisericii Ortodoxe Române».

In timp ce lucra la Biblioteca centrală universitară din Iași el a descoperit o carte care a aparținut lui Dimitrie Cantemir cu iscălitura voievodului, scrisă cu litere cirilice. A făcut o comunicare publicată în 1957, în revista «Studii și cercetări istorice».

In anul 1966 a publicat, în colaborare, în revista «Farmacia» din București, comunicarea ținută la Filiala Iași a Academiei R.S.R., la 22 mai 1957: «Un manuscris cu prescripții medicale din epoca 1761-1800». S-a ocupat și de familia lui Ion Creangă, publicînd în revista «Ialșul literar»: «Două acte privitoare la familia scriitorului Ion Creangă». In volumul «Monumente istorice bisericești din Mitropolia Moldovei și Sucevei» sînt introduse cinci monografii alcătuite de el (Socola, Părhăuți, Sihăstria, Slatina și Varatec).

In ziua de 5 octombrie 1976, după Sf. Liturghie, săvîrșită de către un sobor de preoți, foști elevi, la ora 13, a început ceremonia înmormîntării, la care a luat parte P. S. Episcop-vicar Adrian Botoșăneanul, delegatul Inalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, înconjurat de consilieri eparhiali. Slujba prohodului a fost oficiată de către un sobor de preoți în frunte cu P.C. Pr. Scarlat Porcescu, vicar-administrativ.

La timpul potrivit, P. S. Episcop Adrian a coborît din tronul arhieresc și a rostit «rugăciunile de iertare».

După terminarea slujbei, mai mulți vorbitori au evocat viața și activitatea Părintelui Profesor Ilie Gheorghiță, ca slujitor al Bisericii, ca slujbaș în cancelaria mitropolitană, profesor și autor al unor scrieri: P. C. Pr. Scarlat Porcescu, în numele I. P. S. Mitropolit Iustin, al cancelariei mitropolitane și al profesorilor în viață de la fostul seminar «Veniamin»; P. C. Pr. Păucă Teodosie, în numele slujitorilor de la Biserica Sf. Spiridon; Dl. Prof. N. Baran din partea Societății de studii clasice; P. C. Pr. I. Nicoară și P. C. Pr. Paul Zuzu, în numele foștilor elevi ai săi; P. C. Pr. Prof. N. Gheorghiu, în numele colegilor de seminar. La cimitirul Eternitatea, unde corpul neînsuflețit al regretatului Ilie Gheorghiță a fost înhumat, a rostit o cuvîntare și P. C. Pr. Gh. Popovici din Iași, în numele preoților din fosta capitală a Moldovei.

Vorbitorii au scos în lumină hărnicia, corectitudinea, blîndețea,

dragostea de Biserică şi Patrie a regretatului Preot Profesor Ilie Gheorghiţă, apoi au adresat cuvinte de mîngîiere soţiei sale îndurerate, Maria Gheoghiţă, încredinţînd-o că chipul soţului ei va stărui mereu în amintirea tuturor celor ce l-au cunoscut.

Mormîntul a fost acoperit cu coroane de flori multe, în semn de preţuire. Dintre toate, una nu se va veşteji nicodată: floarea recunoştinţei.

Pr. PAUL ZUZU

†

Arhimandritul Gherontie Gheorghe

S-a stins din viaţă după o scurtă suferinţă, în ziua de 9 octombrie 1976, Arhimandritul Gherontie Gheorghe, de la Mănăstirea Bistriţa. Născut în comuna Preoţeşti, Judeţul Suceava, la 21 august 1902, a primit prin botez, numele de Mihai. După ce a satisfăcut serviciul militar, a venit la Mănăstirea Secu, la 24 iunie 1927, unde a fost tuns în monahism, la 10 decembrie 1928.

In viaţa monahală, Arhimandritul Gherontie s-a arătat rîvnitor pentru muncă, rugăciune, ca şi pentru ascultarea după rînduiala Sfinţilor Părinţi. La 9 martie 1929, a fost hirotonit ierodiacon la Mănăstirea Neamţ, iar la 6 ianuarie 1931, ieromonh la Mitropolia-Iaşi.

Apreciindu-i-se hărnicia şi vrednicia, a fost hirotesit, *duhovnic şi protosinghel* la 6 august 1931 şi *arhimandrit* la 6 august 1946.

A vieţuit la mănăstiri şi schituri: Secu, Cetăţuia, Ţibucani, Horaiţa, Bîrnova, Neamţ şi Bistriţa. A condus, în calitate de stareţ, unităţile monahale de la Ţibucani şi Horaiţa, iar la Mănăstirea Neamţ a fost econom mare.

De la 15 noiembrie 1966, la Mănăstirea Bistriţa, a împlinit ascultarea de slujitor al Sfîntului Altar şi duhovnic.

Pretutindeni pe unde a trecut, Arhimandritul Gherontie, a muncit fără preget, iar în relaţiile cu semenii săi, a fost corect şi omenos. De aceea s-a bucurat de preţuirea şi stima tuturor.

Mulţi vieţuitori din mănăstirile vecine, mulţi credincioşi au cinstit memoria Arhimandritului Gherontie, cu prezenţa lor, în ziua înmormîntării, cu durerea despărţirii de un prieten iubit, de un părinte şi duhovnic iscusit.

Inhumarea Arhimandritului Gherontie a avut loc în ziua de 12 octombrie, în cimitirul Mănăstirii Bistriţa, în dangătul clopotelor acestei voievodale aşezări. Un sobor de preoţi şi diaconi, în frunte cu P. C. Arhimandrit Dionisie Velea, stareţ al Mănăstirii Bistriţa, a oficiat serviciul înmormîntării monahilor. S-au rostit cîteva cuvinte prin care s-au evidenţiat meritele celui adormit. Toţi cei prezenţi s-au rugat pentru Arhimandritul Gherontie, ca să-i fie iertate păcatele, iar sufletul să-i fie rînduit «unde nu este întristare nici suspin, ci viaţă fără de sfîrşit».

Prin moartea Arhimandritului Gherontie, obştea Mănăstirii Bistriţă a pierdut un vrednic vieţuitor şi slujitor, monahismul un fiu rîvnitor şi credincios, iar binecredincioşii creştini un părinte duhovnicesc.

Diac. I. IVAN

B. — **Episcopia Romanului şi Huşilor**

Lucrările Adunării eparhiale

În ziua de 13 noiembrie 1976 s-a ţinut şedinţa plenară a Consiliului eparhial, în vederea pregătirii lucrărilor Adunării eparhiale.

A doua zi, 14 noiembrie 1976, membrii Adunării eparhiale s-au prezentat în sala de şedinţe, unde s-a dat curs lucrărilor propriu-zise.

După constituirea biroului, s-a făcut apelul nominal şi s-au citit apoi s-a referit la telegramele adresate Conducerii de stat şi bisericeşti.

În calitate de preşedinte al Adunării, Prea Sfinţitul Episcop Partenie a rostit un cuvînt de deschidere a lucrărilor, de faţă fiind reprezentantul Departamentului Cultelor.

Prea Sfinţitul Arhiereu Eftimie Bîrlădeanul a mulţumit Prea Sfinţitului Episcop Partenie pentru aprecierile făcute în legătură cu bunul mers al eparhiei, raporturile dintre Stat şi Biserica Ortodoxă Română.

Încheind, Prea Sfinţia Sa a propus şi adunarea a fost de acord să se împartă comisiilor instituite în anii precedenţi rapoartele de activitate pe anul 1975 ale celor trei secţii: administrativă, economică şi culturală, spre a fi analizate şi aprobate de Adunarea Eparhială.

Apoi, suspendîndu-se şedinţa pentru o oră, comisiliile s-au retras pentru a lucra fiecare separat.

După redeschiderea şedinţei, P. C. Protopop Gheorghe Popa-Bîrlad a citit referatul întocmit de P. C. Consilier Ioan Andrioaie cu privire la activitatea Secţiei administrativ-bisericeşti pe anul 1975. P. C. Sa a arătat că preoţimea harnică şi disciplinată din eparhie a fost la înălţimea chemării sale, pastorală şi bisericească, în cursul anului expirat, oficiind serviciile religioase şi predicînd credincioşilor adevărurile de credinţă din Evanghelia iubirii şi a înfrăţirii dintre oameni.

P. C. Preot Dumitru Petrea-Bîrlad a dat citire referatului privind activitatea Secţiei culturale pe anul 1975, prezentat de către P. C. Pr. Inspector eparhial Constantin Cazan. Din cuprinsul raportului reiese că slujitorii bisericeşti, în anul 1975, şi-au servit credincioşii, atunci cînd au fost solicitaţi pentru nevoile lor religioase şi cu toate prilejurile i-au îndemnat să muncească neobosit pentru progresul Patriei noastre socialiste.

Ultimul dintre referate a fost citit de P. C. Preot Constantin Platon-Roman, care a adus la cunoştinţă activitatea pe tărîm economic-gospodăresc a eparhiei, cuprinsă în raportul de activitate pe anul 1975, întocmit de către P. C. Consilier Vasile Radu.

La discuţiile asupra referatelor ţinute în legătură cu cele trei rapoarte de activitate, au luat cuvîntul: P. C. Protopop Constantin Mardarie-Bacău, Dl. Eugen Giuşcă-Bacău, Dl. Tiberiu Hălăucescu-Roman, P. C. Pr. Ermil Bărbieru-Roman şi Dl. M. Sîrghiuţă-Sascut, Bacău.

A luat cuvîntul şi Dl. avocat Bortă Ioan, reprezentantul organelor de stat.

În cuvîntul său, reprezentantul Departamentului Cultelor, a reliefat activitatea ce se desfăşoară la Centrul eparhial — condus cu modestia ce-l caracterizează pe Prea Sfinţitul Arhiereu Eftimie Bîrlădeanul —, care a înregistrat în cursul anului 1975 succese deosebite, iar în încheiere, a subliniat că este necesar ca preoţimea eparhiei să-şi însuşească temeinic cuprinsul Legii 63/1974 pentru ocrotirea patrimoniului cultural naţional.

Prea Sfinţitul Arhiereu Eftimie Bîrlădeanul şi-a manifestat în chip expres bucuria că şedinţa Adunării eparhiale din anul acesta se încheie cu rezultate dintre cele mai satisfăcătoare.

«Nu pot încheia cuvîntul meu, a spus Prea Sfinţia Sa, fără să nu amintesc de cele două evenimente importante ce ne stau în faţă, şi anume: Aniversarea independenţei de Stat a României şi a răscoalei ţărăneşti din 1907, ce vor fi sărbătorite în anul viitor, cu promisiunea că vom îndemna preoţimea noastră să adune materialele necesare pentru aceste festivităţi.

În sfîrşit, aduc expresia celei mai desăvîrşite gratitudini Departamentului Cultelor pentru soluţionarea atît de binevoitoare a problemelor ce privesc raporturile dintre Biserică şi Stat şi transmit aceleaşi mulţumiri reprezentanţilor săi pentru strînsa colaborare cu Centrul nostru eparhial şi închei îndreptîndu-mi toată recunoştinţa către membrii Adunării Eparhiale pentru munca lor».

Diac. ILIE MURĂRAŞU

Conferințele preoțești din luna septembrie 1976

A III-a Conferință a clerului din cuprinsul Eparhiei Romanului și Hușilor, programată de Sfîntul Sinod pentru anul 1976, a avut loc în zilele de 21, 22 și 23 septembrie.

Subiectul acestei conferințe, stabilit mai dinainte de Sf. Sinod, a fost: *«Biserica Ortodoxă Română în slujba păcii, a unității poporului român și a progresului social».*

Din încredințarea P. S. Episcop Dr. Partenie Ciopron, la cele 7 protopopiate din cuprinsul Eparhiei lucrările conferințelor au fost prezidate de următorii delegați ai P. S. Sale:

P. S. Eftimie Bîrlădeanul la Protopopiatul Bacău; P. C. Pr. Radu Vasile, consilier-administrativ, la Protopopiatele Bîrlad și Huși; P. C. Pr. Andrioaie Ioan, consilier-administrativ, la Protopopiatul Vaslui; P. C. Pr. Cazan Costică, inspector eparhial, la Protopopiatele Moinești și Tg. Ocna; P. C. Protopop Todirici Nicolae, la Protopopiatul Roman.

La fiecare protopopiat, înainte de începerea lucrărilor conferinței, s-a oficiat un Te-Deun de mulțumire, în prezența delegaților centrului eparhial, apoi s-a trecut în sălile de ședințe ale protopopiatelor respective, unde au fost de față reprezentanți ai Departamentului Cultelor și ai organelor locale ale puterii de stat.

Deschizînd lucrările conferinței, PP. CC. Protopopi au salutat delegații centrului eparhial și pe reprezentanții organelor locale ale puterii de stat, iar delegații Eparhiei, luînd cuvîntul și conducerea lucrărilor, au făcut, mai întîi, o succintă prezentare asupra evenimentelor interne și externe din cadrul Patriarhiei Române, precum și din Patria noastră — Republica Socialistă România. Ei, totodată, au făcut și unele comunicări din partea cancelariei episcopale.

S-a trecut apoi, la susținerea referatelor de către următorii preoți:

P. C. Chelaru Petru la Protopopiatul Bacău; P. C. Ursache Ioan la Protopopiatul Huși, P. C. Crăescu Gheorghe la Protopopiatul Vaslui, P. C. Cojan Gheorghe la Protopopiatul Moinești, P. C. Preot Ghioldum Gheorghe la Protopopiatul Tg. Ocna, P. C. Maziliu Alexandru la Protopopiatul Roman, P. C. Dima Ioan la Protopopiatul Bîrlad.

Din lucrările expuse și din discuțiile purtate, a ieșit în evidență faptul că Biserica Ortodoxă Română a lucrat totdeauna pentru apărarea păcii, pentru unitatea poporului român și pentru progres social. Biserica Ortodoxă Română a fost prezentă în istoria și viața poporului român încă de la formarea acestuia.

În noile condiții de viață, sub înțeleapta conducere a Domnului Președinte Nicolae Ceaușescu, Republica Socialistă România a făcut pași mari înainte pentru fericirea întregului popor.

Biserica Ortodoxă Română călăuzită de Sfîntul și îndreptătorul Sinod în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și-a îndeplinit mesajul ei dumnezeiesc în deplină libertate.

S-a trecut apoi la citirea rapoartelor de activitate din care s-a

constatat că preoţimea acordă tot sprijinul eforturilor de statornicire a binelui obştesc şi a progresului social.

În încheierea şedinţelor, delegaţii centrului eparhial au atras atenţia că ne aflăm în sezon de toamnă, perioadă care ridică o serie întreagă de probleme, în care la loc de frunte se situiază campania agricolă de recoltare şi însămînţări de toamnă; înfruntînd condiţiile climatice mai puţin prielnice, timpul trebuie folosit la maximum în acest scop.

După ce PP. CC. Protopopi au comunicat preoţilor din protopopiatele respective dispoziţiuni de la organele superioare privind bunul mers al treburilor parohiale şi după ce au mulţumit delegaţilor centrului eparhial, reprezentanţilor Departamentului Cultelor şi tuturor celor prezenţi, lucrările conferinţelor au luat sfîrşit.

Conferinţele preoţeşti din luna noiembrie 1976

Potrivit hotărîrii Sf. Sinod al B. O. R., seria a patra de conferinţe şi ultimele din anul 1976, în Eparhia Romanului şi Huşilor, a avut loc în zilele de 23, 24 şi 25 noiembrie 1976: conferinţele au fost prezidate de P. S. Eftimie Bîrlădeanul la Protopopiatele: Vaslui, Bîrlad şi Huşi, iar la celelalte protopopiate de următorii delegaţi chiriarhali: P. C. consilier-administrativ Vasile Radu la Protopopiatul Tg. Ocna, P. C. consilier-administrativ Ioan Andrioaie la Protopopiatele Moineşti şi Bacău şi P. C. Protopop Nicolae Toderici la Protopopiatul Roman.

Tema acestei conferinţe a fost: *«Cultul divin, mijloc de apărare a dreptei credinţe, de promovare a vieţii morale şi de slujire a năzuinţelor omenirii contemporane»*. Lucrările, cu această temă, au fost expuse de următorii: P. C. Preot Gîlcă Ioan de la parohia Dumeşti I. la Protopopiatul Vaslui, P. C. Pr. Ciopraga Constantin de la parohia Sf. Mina Oraş Bîrlad, la Protopopiatul Bîrlad, P. C. Pr. Popescu Gheorghe de la parohia Vetrişoaia I. la Protopopiatul Huşi, P. C. Preot Maftei Petru de la parohia Pănceşti-Sascut la Protopopiatul Tg. Ocna, P. C. Preot Grigoraş Ioan de la parohia Brusturoasa la Protopopiatul Moineşti, P. C. Preot Răuţu Ştefan de la parohia Luncani la Protopopiatul Bacău şi P. C. Pr. Mihai Ştefan de la parohia Sterpu la Protopopiatul Roman.

Înainte de începerea lucrărilor, la cele 7 protopopiate din Eparhie, s-a oficiat mai întîi Te-Deum, apoi s-a trecut în sălile de şedinţă, unde în prezenţa delegaţilor eparhiali, ai reprezentanţilor Departamentului Cultelor şi ai organelor locale de stat, s-au desfăşurat conferinţele.

P. P. C. C. Protopopi au salutat delegaţii eparhiali, precum şi reprezentanţii Departamentului Cultelor şi ai autorităţilor locale, după care delegaţii eparhiali — în baza îndrumărilor Sf. Sinod pri-

mite la şedinţa din 4 februarie 1976 — au trecut în revistă principalele evenimente interne şi externe, atît din viaţa Patriei cît şi a Bisericii, de la ultima conferinţă preoţească, din septembrie pînă la zi, accentuîndu-se, în mod deosebit, activitatea neostenită a Domnului Nicolae Ceaşescu, Preşedintelui Republicii Socialiste România, care munceşte neabătut pentru statornicirea bunelor relaţii între ţări şi instaurarea unei păci trainice pe pămînt.

A urmat, apoi, expunerea referatelor cu tema menţionată, după care s-au purtat discuţii, reliefîndu-se de către toţi vorbitorii datoriile clerului Bisericii Ortodoxe Române de a cunoaşte şi învăţa pe credincioşi importanţa şi semnificaţia cultului ortodox, pentru apărarea dreptei credinţe, pentru întărirea vieţii morale a credincioşilor şi de slujire a năzuinţelor omenirii contemporane.

Referindu-se la subiectul conferinţei, P. S. Arhiereu Eftimie, la Protopopiatele la care a prezidat, a vorbit despre originea şi însemnătatea cultului divin, bine organizat încă din Vechiul Testament, în Noul Testament cerîndu-se să fie oficiat în Duh şi adevăr; enumerînd funcţiile cultului, P. S. Sa a spus că ele duc la întărirea credinţei şi unităţii noastre religioase.

P. S. Sa a reliefat faptul că viaţa personală a preotului la serviciul divin, în familie, în societate, în relaţiile cu credincioşii, cu cîntăreţii şi cu consiliul parohial contribuie la promovarea vieţii morale.

În partea a II-a a conferinţelor, s-au citit rapoarte de activitate din care s-a constatat că preoţii Eparhiei au acordat tot sprijinul, cu cuvîntul şi cu fapta, la strîngerea recoltelor din toamna acestui an cu timp mai puţin favorabil pentru agricultură.

După ce P. P. C. C. Protopopi au prelucrat instrucţiuni şi ordine, conferinţa a luat sfîrşit.

Pr. I. ANDRIOAIE

ERATĂ

În articolul *„Paul de Alep despre Biserica Ortodoxă din Moldova“*, semnat de doctorandul Al. Găină în revista Mitropolia Moldovei şi Sucevei nr. 7-8/1976, la aparatul critic s-au numerotat greşit unele trimiteri, astfel:

În loc de p. 29 la trimiterea 20, se va citi p. 2, nota 1, indicate la următoarea trimitere 21. Pentru aceasta, 21 se va citi indicaţiile de la trimiterile 22 şi 23. Pentru 22 indicaţiile de la 24 şi 25. Pentru 23 = 26, 24 = 27, 25 = 28, 26 = 29, 27 = 30, 28 = 31, 29 *Ibidem ;* apoi de la 30 pînă la 56 cu două numere diferenţă, de pildă: 30 = 32 etc. Pentru 57 Emilia Cioran, *op. cit.*, p. 8 indicată, în partea a doua de la trimiterea 56, iar pentru trimiterile următoare pînă la sfîrşit, de pildă se va citi 58 = 59 etc.